

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ : ਸੰਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਅਧਿਐਨ
HANUMAN NATAK : EDITING AND TEXTUAL STUDY

A THESIS
SUBMITTED FOR THE DEGREE OF
DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN THE FACULTY OF LANGUAGES
TO
PANJAB UNIVERSITY, CHANDIGARH
1991

Submitted by
Gurpreet Singh
DEPARTMENT OF GURU NANAK SIKH STUDIES
PANJAB UNIVERSITY
CHANDIGARH

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

- ਆਭਾਰ	2
- ਵਿਸ਼ੈ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼	4
- ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ: ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ	22
- ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ	83
- ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ	90
- ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ: ਰਚਨਾਕਾਰ, ਰਚਨਾਕਾਲ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਸਥਾਨ	116
- ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ	135
- ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਉਸਾਰੀ	149
- ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਟੇ	162

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

- ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ	466
----------------	-----

ਭਾਗ ਤੀਜਾ

- <u>ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ</u>	459
ੳ) ਐਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਸੰਕਲਪ, ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ	460
ਅ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕ੍ਰਿਬਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀਆਂ	473
ੲ) ਪੁਸਤਕਾਵਲੀ	614

प्लेन

- ਆਪਣੇ ਸੁਹਿਰਦ ਨਿਗਰਾਨ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਬਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਮੈਂ ਅਤਿ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਵਡਮੁੱਲਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰਿਣੀ ਰਹਾਂਗਾ ।
- ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਆਈਆਂ ਐਕੜਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਂ ਡਾ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ; ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ, ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋ. ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ; ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ; ਗਿਆਨੀ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਡਾ. ਭੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ; ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ।
- ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਤਾਏ (ਸ. ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਅਭਾਰੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਰਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਤ ਰਖਦਿਆਂ ਵੁਕਵਾਂ ਮਾਰੋਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਯੋਗ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
(ਗੁਰਪਰੀਤ ਸਿੰਘ)

ਵਿਸ਼ੇ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਸੰਸਾਰ-ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਧਾਰ ਮੂਲਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਮੱਗਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ, ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਖਰੜੇ ਅਤੇ ਦੁਰਲੱਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦਾ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਰੋਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦੇ ਠੇਕੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਰਪਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਟੱਕਰ

ਅਤੇ ਆਮ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।¹

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਸਮੇ ਰਿਵਾਜ, ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ, ਵਹਿਮ ਭਰਮ, ਪੂਜਾ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਆਚਾਰ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਸਥਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਵੀ ਹੋਂਦ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ, ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਸੰਬੰਧੀ, ਆਦਿ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਰਲੱਭ ਹੋਂਦ-ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਹੋਂਦ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ :

- (ੳ) ਧਾਰਮਿਕ
- (ਅ) ਸੰਸਾਰਿਕ

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧਾਰਮਿਕ ਰੂਚੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸੋਚ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਫਲਸਰੂਪ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਚਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।²

ਹੋਂਦ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ

1. ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਂਦ-ਲਿਖਤਾਂ ਮਹੱਤਵ ਤੇ ਸੰਭਾਲ', ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ (ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ), ਪੰਨਾ 223-224.

2. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 224

ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਉਸ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕਾਂ ਉਪਰ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ, ਸਿੰਧੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੀਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜੋ ਲਿਖੀ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦੇ ਯਤਨਾਂ ਤੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਠੀਕ ਸੇਧ ਇਹੀ ਲਿਖਤਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮਿਲਕੋਭੀ ਜਿਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ 'ਰਿੰਦਵੀ', 'ਸਧੂਕੜੀ' ਜਾਂ ਸਾਧ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਕਈਆਂ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਬਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਵਿਕਸਿਤ ਬਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ।

ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਤਾੜ ਪੱਤਰ, ਭੋਜ ਪੱਤਰ, ਬਾਂਸ ਦੀਆਂ ਚਪਟੀਆਂ, ਕੱਪੜੇ, ਚਮੜੇ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਚਮੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਚਮੜੇ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਿਲਦਾਂ ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਰੁਚੀ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਪੁਰਾਤਨ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿੱਤਰ ਤੇ ਵੇਲ ਬੂਟਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸੋਦਰਯ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਰਧਾ ਜਾਂ

ਭਾਵਨਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਚਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਵੇਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੜੀ ਨਾਭਦਾਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਖੋਲਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਤਿਹਾਸ ਚੁੱਪ ਹੈ ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, 50-60 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਸਿੱਧੀ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਅਨਜਾਣ ਸੁਆਣੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਲੇ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਅੱਗ ਬਾਲਦੀਆਂ ਸਨ । ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਿਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸੰਭਾਲਣ ਤੇ ਪਰਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਠੀਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਪੁਰਾਤਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਖੋਜ ਲਈ ਖੋਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਲਈ ਪੀਐਚ. ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜਾਂ ਸਦਕਾ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।"³

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ

3. ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਐਕ 1, ਪੰਨਾ 11.

ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤੀ ਲਈ ਤਰਸ ਦੀ ਪਾਤਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ — ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ (ਪੰਜਾਬ) ਪਟਿਆਲਾ, ਸਟੇਟ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਪਟਿਆਲਾ, ਸਟੇਟ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਨਾਲ ਨਹਿਰੂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਪਟਿਆਲਾ, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਦਿ ਨੇ ਵੱਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਕੁਝ ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਵੱਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਿਆਂ ਇਸ ਦੀ ਸਾਭ-ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜਾਂ ਸਦਕਾ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪੀਐਚ. ਡੀ. ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਸਾਭੀ ਬੰਨੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਮਹੀਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸੁਗਮ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੰਭਵ ਹੀ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਾਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਫਰ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਦਿੰਦੇ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਨਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸਾਂਭਿਆ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਜਾਂ ਨਾਇਬਰੇਰੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਵੀ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਹੈ । ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਅਦਬ-ਅਦਾਬ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਖੋਜਾਰਥੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਦਰਬਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਦੁਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋੜਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਜਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਕੁਝ ਚੱਕਰਾਂ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਕੁਝ ਭਾਵੀ-ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਸਦਕਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਨਮੋਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਦੀ ਨਕਲ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹਾਂ ।

ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਨਾਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਵਲੋਂ ਜੋੜੀ ਗਈ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰੂ ਹੈ । ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਉਹ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਪਰ ਕੁਝ ਸਿਰੜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚੋਖੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਰਖਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਨ । ਅਜੋਕੇ ਖੋਜਾਰਥੀ, ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਇਸ ਦਾ ਠੀਕ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੋਗਾਂ ਦਾ ਚਿੰਬੜ ਜਾਣ ਦੇ ਭੈ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦਾ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਸਿਰੜ, ਮਿਹਨਤ, ਸਾਧਨਾ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਲਗਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀ ਅਜੋਕੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਘਾਟ ਹੈ ।

ਡਾਕਟਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ, ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ,

ਡਾ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਅਤੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਆਦਿ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਅਧਿਐਨ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਬੁਨੀਦੀਆਂ ਨੂੰ ਢੂੰਹਦਿਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੋਰਵਮਈ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਖੁਣੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਕਾਰਨ ਕ੍ਰਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਫਲਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਨਕਲ ਦਰ ਨਕਲ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਿਪੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੱਸ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਰਲੇ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਖੋਜਾਰਥੀ ਇਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਪਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਨ-ਸੰਮਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਖਰੇਵਾਂ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੂਚੀ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਜਾਂ ਨਾਇਕ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਅਨੂਠੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੋਹਣੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਰਚਨਾ ਗੱਦ ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਪੱਦ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਜਤਨ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਾਇਕ ਪੂਰਵ ਸਥਾਪਤ ਇਸ਼ਟ ਜਾਂ ਨਾਇਕ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ, ਸਰਬੋਤਮ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਪੁੰਜ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੇ

ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਸਰਬੋਤਮ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਨਾਲਸਾ, ਅਟੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰੂਚੀ ਕਾਰਨ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਸਿਰਮੌਰਤਾ ਅਤੇ ਦੈਵੀਅਤਾ ਤਾਂ ਪਰਦਾਨ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਕਾਰਨ ਸੰਬੰਧਿਤ ਚਰਨਾ ਦੇ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਲੇ ਤਾਂ ਲਿਪੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜੋ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੇਂ ਭੁਲੇਖੇ ਕਾਰਨ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਏ। ਪਰ ਕੁਝ ਰਲੇ, ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਥੇ ਪਾਏ ਗਏ ਜਿਥੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਪੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਪੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਸੁਖਾਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਦਿਆਂ ਸੁਖਾਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ।

ਪਰ ਇਸ ਰੂਚੀ ਨੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲਿਖਿਤ ਦਾ ਰਚਨਾਕਾਰ ਤੇ ਰਚਨਾਕਾਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਕੰਠੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਰਤਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸਿਆਮ, ਕਾਲੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ 41ਵੀਂ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ, ਬੇਸ਼ਕ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਗੁਰਦਾਸ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਹਨ —ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲਾ, ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ।⁴ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸੂਰਦਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ "ਸੂਰ ਸਾਰਗ" ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰ ਦਾਸ, ਸੂਰ ਸਿਆਮ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਸੂਰ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਵਧੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਕਵੀ ਦੀ ਛਾਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਖੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਕਵੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਤਰਕ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।⁵ ਡਾ. ਸ਼ੇਤੀਂਦਰ, ਅਜੇਹੀ

4. ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਪੰਨਾ 512.

5. ਡਾ. ਸ਼ੇਤੀਂਦਰ, ਪਾੜ੍ਹੀ ਲਿਪੀ ਵਿਗਿਆਨ, ਪੰਨਾ 305.

ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਠੀਕ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਜਾਰਥੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ, ਸਿਰੜ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰਲੇ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।⁶ ਅਜੇਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਥਲੇ ਸ਼ੋਧ ਕਾਰਜ "ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ "ਕਾਸੀ ਰਾਮ", "ਕਵਿ ਕੰਕਨ", "ਕਵਿ ਰਾਮ" ਆਦਿ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁷ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਰਚਨਾਕਾਰ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਕਾਲ ਬਾਰੇ, ਰਚਨਾਕਾਲ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹਨਾਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ, ਖੰਡ ਕਾਵਿ, ਸੀਹਰਫੀਆਂ, ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਕੋਸ਼ਟਾਂ, ਪਰਚੀਆਂ, ਕਿੱਸੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੀ ਹੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰਚਨਾ "ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਇਸ ਬੇਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਵਲੋਂ ਅਵਿਗਿਆਨਕ ਵੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸੰਸਕਰਣ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਛਪ ਕੇ ਵਿਕ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕਥਾ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

6. ਉਹੀ ।

7. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 1, ਡੈਦ ਨੰ: 2, 76, 77, 80, 82, 83, 85, 87, 88, 89-95, 106, 135, ਆਦਿਕ ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਉਤਪੇਤ ਹੋਈ ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਨੁ ਅਤੇ ਵਾਪਾਰੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਸੰਸਕਰਣ ਛਾਪੇ ਗਏ, ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ ਸ਼੍ਰੀ ਦਮੋਦਰ ਮਿਸ਼ਰ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ 14 ਅੰਕ ਅਤੇ 579 ਸਲੋਕ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ ਸ਼੍ਰੀ ਮਧਸੂਦਨ ਮਿਸ਼ਰ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੇ 9 ਅੰਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 791 ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਹਨੂਮਾਨ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।⁸ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਛਾਪੇ ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੰਡਿਤ ਜੋਗੀ ਪੀਰ ਸ਼ਿਵਨਾਥ ਵਿਸ਼ਾਰਦ, ਨਾਹੋਰ ਵਾਸੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ 1898 ਈਸਵੀ, ਦੂਜੀ ਛਾਪ 1904 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਛਾਪ ਵੀ 1904 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ।⁹ ਪੰਡਿਤ ਜੀ. ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ, ਨਾਹੋਰ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ "ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਦਾ ਇਹ ਕ੍ਰੀਬ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਹ ਕ੍ਰੀਬ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਿਸ ਕ੍ਰੀਬ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਕੁਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਸੇ

8. ਮੈਨੂਸਕ੍ਰਿਪਟ ਕੈਟਾਲਾਗ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਬੰਗਾਲ, ਵਾਲੀਅਮ-5, ਪੰਨੇ 27-29.

9. ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ, ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ, ਨਾਹੋਰ, 1961.

(ਦੂਜੀ ਛਾਪ)

ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਰਚਨਾਕਾਰਜ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਕਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਕਲ ਨੂੰ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਨਕਲਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਐਸ. ਐਮ. ਕਤਰੇ ਆਦਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ 'ਟੈਕਸਚੂਅਲ ਕ੍ਰਿਟੀਸਿਜ਼ਮ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਪਾਠਾਨਸੰਧਾਨ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।¹⁰

ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਡੁੱਪੀ ਹੋਈ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਵੱਧ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਸੰਸਕਰਣ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਐਮ. ਕਤਰੇ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ :

"Therefore the age of a MS is an important consideration, although it is not an absolute criterion for the absence and presence of error.¹¹

ਡਾ. ਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ, ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।¹²

10. "ਇਨਟ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਟੂ ਇੰਡੀਅਨ ਟੈਕਸਚੂਅਲ ਕ੍ਰਿਟੀਸਿਜ਼ਮ", ਪੰਨਾ 20.

11. ਉਹੀ

12. ਦੇਵਰਾਜ(ਸੰਪਾ.), ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ੋਧ ਮੇਂ ਪਾਠਾਨਾਨੋਚਨ ਕੀ ਸਮੱਸਿਆਏਂ, "ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ੋਧ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਐਰ ਸਮੱਸਿਆਏਂ" ਮੇਂ ਸਮਿਲਤ ਲੇਖ, ਪੰਨਾ 77.

ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੀ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਰਚਿਤ "ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ੋਧ-ਕਾਰਜ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਤੇ ਪਾਠਾਲੋਚਨ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸ਼ੋਧ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੁਝ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ੋਧ ਕਰਤਾ ਨੇ ਜਿਸ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਨਾਲੋਂ 73 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਹੱਥਲੇ ਸ਼ੋਧ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਖਰੜਾ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਨਾਲੋਂ ਕੇਵਲ 19 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥਲਾ ਸ਼ੋਧ ਕਾਰਜ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ੋਧ ਕਾਰਜ ਲਈ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ 41 ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀ ਛੋਟੇ ਸਟੈਟ ਕਾਪੀ ਅੰਤਿਕਾ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਪਾਸ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵੀ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੋਣ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਅਲਪ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੀਆਂ। ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਅਗਿਆਤ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲਵਲ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੀ ਹੋਵੇ।

"ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਭਾਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ 41 ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ

ਪੰਡਤ ਸ਼ਿਵਨਾਥ ਜੋਗੀ ਨੇ 1904 ਈਸਵੀ ਤਕ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਾਪ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਮਾਈ ਸੇਵਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਛਾਪ ਕੇ ਵੇਚੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਮ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾਕਾਲ ਸੰਮਤ 1680 ਅਰਥਾਤ 1623 ਈਸਵੀ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹੈ । ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾਵਿ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਸਮੇਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਨਸਾਧਾਰਨ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਈ । ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ 'ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ' ਦੇ ਪਿਤਾ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ' ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ।¹³ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਥਾ ਵਿਧਾਨ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਅੰਕ ਵੰਡ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੂਲ-ਰਚਨਾ "ਹਨੂਮਾਨਾਨਾਟਕਮ" ਵਾਲੀ ਹੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।¹⁴ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰਚਨਾ ਦੇ 'ਹਨੂਮਾਨਾਨਾਟਕਮ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਆਖਣਾ ਵਧੇਰੇ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਲਕਿ

13. ਪੰਡਤ ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ, ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ, ਪੰਨਾ 2.

14. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 4.

ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਵਿ ਗੁਣਾਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਰਚਨਾ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਾ ਪੱਦ ਕ੍ਰਮਿਤ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੁਹ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਸਰਸ ਅਤੇ ਰੋਚਿਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਾਠਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦਾ । ਅਲੰਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਯੋਜਨਾ ਨਵੀਨ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉੱਤਮ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਹਰਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਬਾਗ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਮਦੂਤ ਹਨੂਮਾਨ ਸੀਤਾ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਕਬਿੱਤ

ਜਾਂ ਕੇ ਬਾਧੇ ਕੇਸ ਤਨ ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਭੇਸ ਸੁਨ ਬਾਨਰ ਨਰੇਸ਼,
 ਦ੍ਰਿਗ ਨੀਰ ਉਰ ਧੋਵਤੀ ।।
 ਭੂਖਨ ਮਲੀਨ ਪੀਅ ਹੀਨ ਮੁਖ ਛੀਨ ਜਾਕੀ ਹੈਵੈ ਹੈਵੈ ਦਸਾ ਦੀਨ,
 ਨਿਸ ਨੀਦ ਹੂੰ ਨ ਸੋਵਤੀ ।।
 ਅੰਗਨ ਰੁਖਾਈ ਫੂਲ ਸੇਜ ਨ ਡਸਾਈ ਜਾਕੀ ਤਾ ਕੇ ਜਾਨ ਨੀਜੈ,
 ਨਾਰਿ ਨੀਚੇ ਮੁਖ ਜੋਵਤੀ ।।
 ਹਨੂ ਸੁਨ ਮੀਤ ਸੀਅ ਪਾਇਥੈ ਕੀ ਰੀਤ ਲੰਕ ਜਾਰੀ ਭੀਤ,
 ਭੀਤ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿ ਰੋਵਤੀ ।¹⁵

ਉਪਰੋਕਤ ਉਤਰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਤੀਵਰਤਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਹਿਰਦੇਵੇਦਕ ਵਰਣਨ ਉਸ ਦੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਅਟੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

15. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 6, ਛੰਦ 20.

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਵੀ ਨੇ ਮਿਲਾਪ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਯੁੱਧ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਚਿਤਰਣ ਸਮੇਂ ਬੜੇ ਹੀ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਵੁਕਵੇਂ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਯੋਜਨਾ ਦੁਆਰਾ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਰਨ ਕੀ ਟਕੋਰ ਗਾਜੇ ਦੁੰਦਭੀ ਮੈ ਮਾਰੂ ਬਾਜੈ
 ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਐਸੀ ਰੁਦ੍ਰ ਮੇਰੀ ਓਰ ਨਰੈਗੇ ॥
 ਜੈਸੇ ਤੁਮ ਦਾਨਵ ਭਏ ਹੋ ਏਕ ਓਰ ਸਬੈ
 ਤੈਸੇ ਦੇਵ ਏਕ ਹੋਤ ਬੀਜ ਕੌਨ ਪਰੈਗੇ ॥¹⁶

... ..

ਕੁੰਭਕਾਨ ਗਾਜੇ ਰਨ ਮਾਰੂ ਭਾਤ ਭਾਤ ਬਾਜੇ ਸਾਜੇ ਸੰਗ ਸੂਰ ਨਾਜੇ
 ਦੇਵ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੇ ॥

ਦਰ ਕੇ ਪਹਾਰ ਦਿਗਪਾਗ ਸਰ ਕੇਸੇ ਰੋਖ ਮਾਨੇ ਪੁੰਜ
 ਬੀਜੁਰੀ ਹੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੇ ॥

ਹੀਏ ਕਪ ਤਰ ਕੇ ਫਰਕੇ ਨੈਨ ਦਾਹਨੇ ਉਗਾਹਨੇ ਚਡਯੇ ਹੈ ਜਮ
 ਮਾਨੇ ਪ੍ਰਾਨ ਦੰਡ ਕੇ ॥

ਜੁਧ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਗਿੰਗਮੰਦਰ ਬਿਲੋਵੈ ਮਾਨੇ ਦੇਖਤ ਹੈ ਰਾਜਾ
 ਜੁਰ ਆਏ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੇ ॥¹⁷

... ..

ਐਸੇ ਬਾਨ ਚਲੇ ਜੈਸੇ ਸਾਵਨ ਕੇ ਮੋਹ ਭਲੇ ਮਾਰੂ ਕੇ ਬਜਾਇ ਰਾਮ
 ਰੁਦ੍ਰ ਕਹੈ ਟੇਰ ਕੇ ॥

ਗੀਧਨ ਕੇ ਮਾਸ ਬਡੇ ਰਾਵਨ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਮੇਘਨਾਦ ਗਹਬੇ ਦਾਤ,
 ਘਾਸ ਐਸੇ ਜੁਧ ਹੇਰ ਕੇ ॥¹⁸

16. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 9, ਛੰਦ 58.

17. ਉਹੀ, ਅੰਕ 11, ਛੰਦ 46.

18. ਉਹੀ, ਅੰਕ 12, ਛੰਦ 27.

ਏਥੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸ਼ਰਧਾਮਈ ਅਤੇ ਰਾਮ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਅਭਿੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਰਅਸਲ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ ਭਗਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਅਲਾਵਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਹਿਰ ਨੇ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਕਬੀਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਰਵਿਦਾਸ ਆਦਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨਿਰਗੁਣ ਭਗਤੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿਕ ਸਫਾਤੀ ਨਾਮ, ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਾਵਿ ਨੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਮ ਭਗਤੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਰਾਮ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕਾਵਿ ਬੰਦਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਰਾਮ ਕੇ ਨਾਮ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੋ ਜਿਨ ਧਾਮ ਕੇ ਕਾਮ ਰਹੋ ਉਰਝਾਈ ॥
ਜੋ ਨ ਬਨੈ ਤਉ ਏਕ ਘਟੀ ਸੁਨ ਨੈ ਗੁਨ ਕੇ ਤਜ ਆਰਸ ਤਾਈ ॥
ਪੇਟ ਹੀ ਮੈ ਜਿਨ ਪੇਟ ਭਰਯੋ ਅਬ ਪੇਟ ਕੇ ਕਾਜ ਕਹਾਂ ਦੁਚਿਤਾਈ ॥
ਨੈ ਸਿਖ ਆਵਰੇ ਆਵ ਚਲੀ ਜੈਸੇ ਪਾਨੀ ਮੈ ਨਾਉ ਮਨਾਹ ਚਲਾਈ ॥¹⁹

ਇਸ ਲਈ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਰਚਿਤ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਬੇਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਭਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਹੋਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਟੀ ਤੇ

19. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 1, ਛੰਦ 6.

ਸਰਵੇਖਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ, ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ, ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ, ਰਚਨਾਕਾਰ, ਰਚਨਾਕਾਲ ਅਤੇ ਲਿਪੀ ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਇਕ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੀਵਨ-ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਮੰਤਵ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅੰਤ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ।

ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ 1699 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਾਲੇ ਮਿਤੀਬਧ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਨੂੰ, ਜੋ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਬਾਕੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਪਾਠ ਭੇਦ, ਪੜ੍ਹ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪ, ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅੰਤਿਕਾ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੋਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਜੋ ਵੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਗਿਆਨ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਮੇਰੀ ਅਲਪ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਇਹ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ । ਜੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਧਰਵਾਸ ਅਤੇ ਵਡਮੁੱਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ : ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ

(1) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 183

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $5\frac{1}{4} \times 7\frac{3}{4}$, ਲਿਖਤ $4\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 226 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 16 ਸਤਰਾਂ, ਕਾਰਜ਼ ਦੇਸੀ, ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲਕੀਰੀ ਕਾਲਾ ਹਾਸ਼ੀਆ, ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ, ਪਰ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸੁੱਧ। ਪੱਤਰਾ ਅੰਕ 192 ਤੋਂ 226 ਤਕ ਲਿਖਤ ਹੋਰ ਕਲਮ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ, ਕਈ ਥਾਈਂ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਫਟੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੇਵੀ ਨਾਲ ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ। ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਅੰਕ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ।

ਰਚਨਾਕਾਰ — ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ — 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ — ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ — 1699ਸੰ., ਲਿਪੀ ਸਥਾਨ ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਥਿ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮਹ ॥ ਅਥਿ ਹਨੂਨਾਟਕ ਲਿਖਤੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ
ਹੈਰਿਦੇਰਾਮ ਭਲੇ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨਿ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋਰਤਿ
ਅਗਤਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸੰਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂ
ਤੇ ਪਰਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕੁ ਗੁਨ
ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪ ॥ ਸੰਬਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥
 ਚੇੜੁ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭ ਲਛਨੰ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨੁਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸੁ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥
 ਰਘੁ ਪਤਿ ਚਿਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੇ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਰਘੁਪਤਿਰਾਮਾ ਜੀ ਘ ਆ ਬੇ ਮ ਚੜੁਦਸ ਅੰਕ ॥ 14 ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਾਮੰ ਚੰਦ੍ਰੇ ਜਯਤਿ ॥
 ਅੜਿਲ ॥ ਸੰਬਤ ਨਿਧਿ ਰਸ ਰਾਜ ਮਯੈ ਕਬ ਖਨਿਯੈ ॥
 ਆਸਨ ਵਦਿ ਤਿਖ ਦੁਤੀ ਜਗਤ ਮੈ ਜਾਂਇਯੈ ॥ ਉਡ
 ਗਰੇ ਵਤੀ ਬੁਧਿ ਸਿਧਿ ਯੋਗਹਿ ਭਰੀ ਹੋ ਬਿਜੈ ਦੁਰਗਯੇ ਪੁਸਤਕ ਪੂਰਨ ਹੈ ਕਰੀ ॥

(2) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 2243

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਯੋਥੀ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ,
 ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 10x15,
 ਲਿਖਤ $6 \times 10\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 560 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 7 ਸਤਰਾਂ।
 ਇਸ ਯੋਥੀ ਵਿਚ 1 ਤੋਂ 460 ਤਕ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਤੋਂ 99
 ਤਕ ਜਫਰਨਾਮਹ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ॥ 10 ॥ ਦਰਜ ਹੈ। ਯੋਥੀ
 ਸੁਲਿਖਿਤ, ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਰੰਗਾਂ ਤਿੰਨ ਲਕੀਰੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਕਾਲੀ
 ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ
 ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਯੋਥੀ ਕਾਫੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ
 ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਉਖੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਯੋਥੀ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ
 ਮਜਬੂਤ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਚਮੜੇ ਵਾਲੀ ਇਸ ਦੀ ਜਿਲਦ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ -1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ -ਭਾਈ ਮਿਹਰਿ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ -1765ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ-
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

॥ ਅਥ ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥

ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ
ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਿਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ ਤੋ
ਪਰਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧੁ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਫੂਕ ਗੁਨ
ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤਿ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀ ਬਰ ॥

ਚੈਤ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਫੜ੍ਹ ਜਹਾਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਬਿ ਰਾਗ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥

ਸੀਅ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨਿ ਜਥਾ ਗਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਓ ਸੁਭ ਲਗੁਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥ 1278 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ ਰਾਵਨ ਬਧ ਚੌਦਸੇ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੰ ਮਸਤ ॥ 14 ॥

ਕ੍ਰਿਤ ਕਬਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲਾ ਮਾਘ ਵਦੀਪ ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾ ਸੈ ਪੰਛਟ ॥ 1765 ॥

ਭਾਈ ਮਿਹਰਿ ਸਿੰਘ ਨੈ ਧੋਥੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚਿਤ ਆਵਦਾ ਰਹੈ

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੋਦਾ ਰਹੈ ਭੁਲਿਆ ਚੁਕਿਆ ਬਖਸਿ ਲੈਣਾ ॥

ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਧੰਨਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

(3) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 178

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਧੋਥੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ,

ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ $21\frac{1}{2} \times 28\frac{1}{2}$,
ਲਿਖਤ $17\frac{1}{2} \times 25$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ ਪੱਤਰੇ 147, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 22 ਸਤਰਾਂ,
ਸਾਰੀ ਧੋਖੀ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਲਿਖਾਈ
ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਕਾਗਜ਼ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ
ਅਤੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ । ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹਾਸ਼ੀਏ
ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਲਦ ਹਲਕੇ ਗੱਦੇ ਦੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕਾਗਜ਼
ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਪ੍ਰਥਮ 1814 ਸੰ., ਦੂਜਾ 1920 ਸੰ.,
ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦੇਰਾ ਸਿਮਿਆਇਲ ਖਾਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਾਮ : ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥

ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋਰਤਿ ਘਗਤਿਨਿ ਗਤਿ ਕੈ
ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸੱਤ ਪਤਿ ਇਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਰਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੈ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੈ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ
ਤੋਂ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੈ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਸ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘਪਤਿ ਕੈ ਕਛੂਕ ਗੁਨ
ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਬਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹੈਸ ਖਟੁਸਾਤ ਅਸੀ ਬਰ ॥

ਚੇੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੋੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਰਘੁ ਪਤਿ ਕੁਮਾਰ ਜੀਤਿ ਘਰਿ ਆਇ ਬੋਨਾਮ

ਚੱਤ੍ਰ ਦਸੋ ਅੰਕ ॥ 14 ॥

ਸਮਾਪਤੰ ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬੇਦ ਸਿੰਧ ਬਸੁ ਆਤਮਾ ਸੰਬਤ ਲੋਹੁ ਬਿਚਾਰ ॥

ਦਸਮੀ ਬਿਜੈ ਅਦਿੱਤ ਦਿਨ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਸੁਦਾਰ ॥ 1 ॥

ਅੰਕ ਚੂਕ ਜਹ ਹੋਇ ਕੁਛ ਲੀਜੈ ਤਹਾ ਬਨਾਇ ॥

ਬਿਜੈ ਦੁਰਕਾ ਅਸਥਾਨ ਮੈ ਲੇਖਕ ਦਾਸ ਸੁਗਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮੋ ਜਯਤਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ॥ ਏਥੀ ਸੰਪੂਰਨ ॥ ਭੁਲ ਚੁਕਿ ਮਾਫ ਕਰਨੀ ਜੀ ॥

ਚੇਤ੍ਰ ਤਰੀਕ 25 । ਲਿਖੀ ॥ ਦੇਰਾਸ਼ਿਆਮਾਈਲ ਖਾ ਦੇ ॥

ਦਸਖਾਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਮਤ ਉ ਨੀ ਸੈ ਬੀਸਿ 1920

(4) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 1576

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ 12 x 18, ਲਿਖਤ $8\frac{1}{2} \times 13$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 367 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 9 ਸਤਰਾਂ, ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਤਰਾ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ । ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਸੁਲਿਖਤ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ । ਪਰ ਛੰਦ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਨ । ਸ਼ੁਰੂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਸਿਉਂਕੇ ਦੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੱਢੇ ਵਿਚ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰੈਕਸੀਅਨ ਦੀ ਜਿਲਦ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1828 ਸੰ., ਲਿਪੀ ਸਥਾਨ - ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ੧ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥
॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ
ਅਗਤਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥
ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤਿ ਸਿਵ ਸਨਿਕਾਰਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥
ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਚੁਰ ਕਬਹੂੰ
ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥
ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧੁ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛੱਪੈ ॥ ਸੰਬਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀ ਹਬਰ ॥
ਚੈਤ੍ਰ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤ੍ਰ ਜਹਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਫਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥
ਸੀਅ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨਿ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥
ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਸੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 142 ॥
ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਰਾਵਨ ਬਧ : ॥ ਚਤੁਰ
ਦਸਮੇ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤ ॥ ਸੰਬਤ ॥ 1828 ॥ 1279 ॥

(5) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 395

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਏਥੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $11\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਲਿਖਤ $8\frac{1}{2} \times 11\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 490 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 9 ਸਤਰਾਂ, ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 43 ਇਲਕੁਲ ਖਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਏਥੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੱਤਰਾ ਇਕ ਤੋਂ ਨੰ ਕੇ 359 ਤਕ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਰਜ ਹੈ, ਪੱਤਰਾ 359 (ਅ) ਤੋਂ ਨੰ ਕੇ 480(ੳ) ਤਕ ਕਥਾ ਨਵਕ੍ਰਮ ਦੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਤਰਾ 480(ੳ) ਤੋਂ ਨੰ ਕੇ 490 ਤੱਕ ਪ੍ਰੀਛਿਆ ਮਹਲਾ 5 ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਏਥੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸੇ ਕੇਸਰੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹਾਸ਼ੀਆ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਲਿਖਾਈ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸੋਟੇ ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਕਾਗਜ਼ ਵਾਲੀ ਜਿਲਦ ਚੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਕੱਪੜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1828 ਸੰ., ਲਿਪੀ ਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

॥ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸਾਇਨਮ : ॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਤੇ ॥

॥ ਕ੍ਰਿਤ: ਕਬ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲਾ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥

ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋਰਤ ਅਗਨਤਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ
ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦ ਪਤ
ਜਸਹ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਓਰ ਕਬਹੂੰ ਤੇ
ਪਰਜਾਇ ਹੋ ॥

ਫੁਰੈ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨਹੁ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘਪਤ ਕੇ ਕਛੁਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥

ਅੰਤ

॥ ਫਪੈ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤ ਸਹੈਸ ਖਟਸਤ ਅਸੀ ਬਰ ॥

ਚੇਤ ਚਾਨਣੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸੁ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਸੀਆ ਪਤੀ ਚਾਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਓ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣ ॥

ਦੈ ਭਗਤ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਾਘਵਪਤ ਰਘਬੰਸ ਮਣ ॥ 1278 ॥

ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਚਉਦ ਸੋ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੰ ॥

ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ 14 ॥ ਮਿਤੀ ਫਗੁਣ ਸੁਦੀ ॥ 17 ॥ ਸੰਮਤ ॥ 1828 ॥

ਏਥੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ॥ ਪੱਤਰਾ, 359.

(6) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 2396

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰ੍ਹਿਥ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ ਸੈਟਰਲ ਪਬਲਿਕ
ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $8-x 8\frac{1}{2}$,
ਲਿਖਤ 6×6 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 574 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ,
ਰ੍ਹਿਥ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਵਜੋਂ ਆਪ
ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਥੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਸਤਾ ਹੈ,
ਚਿੱਟੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਾਲ ਚੋਪੀ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ
ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲਿਖਾਈ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੈ। ਦੋ ਲਾਈਨੀ

ਕੈਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਾਲਾ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਪੱਤਰਾ ਖਾਲੀ
 ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਹਾਸ਼ੀਆ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ "ਛਪੀ" ਹੈ । ਕੁੰਥ
 ਬਿਨਾਂ ਜਿਲਦ ਤੋਂ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ. ,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਭਾਈ ਕਿਸਨ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1837 ਸੰ. , ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ ।

ਆਲੋਚ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਕਾ ਇਕਤ੍ਰੀਸ ॥

ੴ ਸ੍ਰੀਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮ :

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਿੱਖਤੇ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤਿ ਹਿੱਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲੇ ਕੇ ॥

॥ ਕਬਿਉ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਮਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੂ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ
 ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸੰਤਿ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
 ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰਪਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁਕੋ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਓਰ ਕਬਹੂੰ ਤੇ
 ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁੱਰੈ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
 ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੈਤ੍ਰ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦਛੰਨ ਸੁ ਦੇਸਿ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨਕੂਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛੋਂ ।।
 ਸੀਮ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਓ ਸੁਭ ਨਗਣ ਗਣਿ ।।
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰ ਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ।। 1279 ।। 1277
 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚਤੁਰ ਦਸ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੈ ।। 14 ।।
 ਕ੍ਰਿਤ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭਲਾ ।।
 ਸੰਮਤ 1837 ਜੇਠ ਬਦੀ 13 ਰੋਜ ਬੁਧਵਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਲਿਖੀ ।।
 ਧੋਖੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੀ । ਲਿਖਵਾਈ ਭਾਈ
 ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਮੁ ਜੀ ਨੇ ।। ਦਸਤੱਖਤ ਭਾਈ ਕਿਸਨਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ।।

(7) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 115106

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਧੋਖੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ $12\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$, ਲਿਖਤ
 $8\frac{1}{2} \times 13$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 2 ਤੋਂ 280 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ ।
 ਧੋਖੀ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 2 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 1 ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
 ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲਾਈਨੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ ।
 ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵੀ ਕਾਲੀ
 ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਗੱਤੇ ਦੀ ਮੋਟੀ ਜਿਲਦ ਉਤੇ ਨਾਲ
 ਰੰਗ ਦਾ ਰੈਕਸੀਅਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਲੋਂ ਚੜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,
 ਜੋ ਕਿ ਕ੍ਰੀਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ । 280 ਨੰਬਰ ਪੱਤਰਾ ਧੋਖੀ ਤੋਂ
 ਅਲੱਗ ਹੈ । ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਦੇ ਕਈ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਪਿਆ
 ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਫੋਟੋਸਟੈਟ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1870 ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਆਰੰਭ

ਨ ਸੁਨੇ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਕਾਹੂ ਸੋ ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਕਵਿ ਰਾਮ ਕਰੈਯਾ ।।

ਜਾਨਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਨਾ ਮਹਿ ਜਾ ਸੁਨਏ ਸਭ ਹੋਹਿ ਸਹੈਯਾ ॥
 ॥ 2 ॥ ਕਬਿਤ ਸ੍ਰਾਸਘਨ ਦੇ ਰਸੇ ਮਚੈ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਉ ਨੇ ਹੁਬਾਧਿਓ
 ਦੇ ਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬੂੰਦ ਹੈ ਜਪੈ ਯਾਤਾਹੀ ਨਾਮ ਕੇ ॥
 ਚਰਨ ਸਰੋਜਰ ਸਭਰੇ ਤਾ ਕੇ ਭਯੋ ਅਲਿ ਜਾ ਦਿਨ ਪਰਾਗ ਪਾਉਤ ਹੀ
 ਫਿਨਕਾਰਾ ਕੇ ॥
 ਰਾਮ ਮੁਖ ਧੁਨਿ ਸੁਨਿ ਭਯੋ ਗਤਾਹੀ ਫਿਨ ਰੂਪ ਸਿੰਧਮੀ ਨ ਡਰ ਹੈ ਨ
 ਕਾਲ ਘਾਮ ਕੇ ॥
 ਵੈਉਦਾਰਰਾ ਇਹ ਭੋਗਤਿ ਭੀਖ ਮਾਗੇ ਵੈਓ ਰਾਮ ਚੰਦ ਚੰਦ ਮਾਰ
 ਕਰੇ ਮਨੁ ਰਾਮ ਕੇ ॥

ਅੰਤ

ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿ੍ਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥
 ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨਕੁਲ ਪ੍ਰਗਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥
 ਰਘਪਤ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾਮਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਣ ਗਣ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਸੁ ਜੈ ਰਘਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣ ॥ 142 ॥
 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਲੰਕਾ ਜੀਤ ਘਰ ਆਇ ਬੋਠਾਮ ਚੜ੍ਹ
 ਦਸੋ ਅੰਕ ॥ 14 ॥ ਧੋਥੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਸਪੂਰਣੈ ॥ 1 ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ॥ ਸ੍ਰੀ ਲਛਮਨ ਜੀ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਰਥ ਜੀ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਤ੍ਰਘਨ ਜੀ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ॥ ਸ੍ਰੀ ਕਪਰਾਜ ਜੀ ॥ ਸਭ ਕਪ ਮੰਡਲ ਜੀ ॥
 ਲੰਕਾਪਤ ਬਭੀਖਨ ਜੀ ॥ ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਜੀ ॥
 ਦੇਹਰਾ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਗਰੀ ਬਸੈ ਦਾਸ ਸੁ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰੀਥ ॥
 ਧੋਥੀ ਲਿਖੀ ਸੁਤਾਰਿ ਨੇ ਨਾਮ ਸੁ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ॥ 1 ॥
 ਦੇਹਰਾ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿ੍ਪਤ ਕੈ ਅਠ ਦਸ ਸੜ੍ਹ ਹਿਬੀਚ ॥
 ਭਾਦ੍ਰੋ ਵਦਿਥਿਤ ਪੰਚਮੀ ਵਾਰ ਵਰਨ ਦਿਨਈਸ ॥ 2 ॥

ਏਥੀ ਲਿਖ ਪੂਰਨ ਕਰੀ ਹੋਇ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ॥

ਆਠ ਪਹਰ ਚੌਸਠ ਅਰੀਜ ਪਤਰ ਹੈ ਹਰਨਾਮ ॥ 3 ॥

(ੳ) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 1434

ਇਹ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $8\frac{1}{2} \times 13$, ਲਿਖਤ $6 \times 9\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 456 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 7 ਸਤਰਾਂ, ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਸੁਲਿਖਤ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਪੱਤਰਿਆਂ ਉਤੇ ਹਾਸ਼ੀਆ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਰੰਗਦਾਰ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ ਕੇਸਰੀ ਕਾਲੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ। ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਸੋਟੇ ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਨੀਲੇ ਰੈਕਸੀਅਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਚਮੜੇ ਵਿਚ ਜੋਹਣੀ ਜਿਲਦ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1871ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮ :

॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ
ਅਗਤਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ
ਤੇ ਪਰਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋਂ ਸੰਤ ਸਾਧੁ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਡਪਯਾ ॥ ਸੰਬਤੁ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਹੀਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅੱਸੀਹ ਬਰ ॥
 ਚੇਤੁ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭ ਲੱਡਨ ਦੱਡਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛੱਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਡਨ ॥
 ਰਘੁ ਪਤਿ ਚਰਿੱਤੁ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੇ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 142 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਕੁਮਾਰਿ ਜੀਤਿ ਘਰ ਆਇਏ ਨਾਮ ਚੌਦਸੇ ਅੰਕ ॥ 14 ॥
 ਸੰਪੂਰਣ ॥ 1287 ॥
 ਏਥੀ ਹਨੂੰ ਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੀ ਸਪੂਰਣ ॥ ਸੰਮਤ ॥ 1871 ॥ ਰਾਮ ॥ ਰਾਮ

(9) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 2584

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਏਥੀ ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 13 × 18, ਲਿਖਤ 9 × 13 $\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 345 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 10 ਸਤਰਾਂ। ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਚੌਥੇ ਖਾਲੀ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ 'ਫੇਰਾ ਬਾਬਾ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁਰਾਨਾ ਮੋਗਾ' ਦੀ ਸੋਹਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਏਥੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਲਕੀਰੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਏਥੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਥੀ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਦੋ ਲਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਲ - 1872 ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਰ - ਭਾਈ
 ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿੱਖਤੇ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਕੀ ॥
 ਕਬਿਤ ॥ ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੇ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ
 ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰਿ ਨਾਇ ਹੋ ॥
 ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
 ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥
 ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ
 ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੋ ॥
 ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
 ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਛੱਪੈ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿੱਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀ ਬੁ ॥
 ਚੇਤ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪ੍ਰ ॥
 ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨੁ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥
 ਸੀਆ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨਿ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕ ॥
 ਸੁਭ ਲਗਣਿ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰੁਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥
 1283 ॥ ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚਤੁਰ ਦਸੇ
 ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੰ ॥ ਕ੍ਰਿਤ ਰਿਚੁਦੇ ਰਾਮ ਭਲਾ ॥ ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸ ਲੈਣਾ ॥
 ਸੰਮਤੁ ॥ 1872 ॥
 ਕੁੰਤਕ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮਾ ਏਥੀ ਸਪੂਰਣ ਹੋਈ ॥
 ਲਿਖ ਤੁਮ ਭਾਈ ਨਰਾਇਣਿ ਦਾਸ ॥

ਸਲੋਕ ਤੇਰਾ ਕੀਤ ਮੈਜਾ ਤੇ ਨਹੀ ਮੈਂ ਤਨ ਜੋਗ ਕੀਤਓਈ ॥
 ਮੈਂ ਨਿਰਗੁਣ ਆਰੇ ਕੇ ਗੁਣ ਨਾਹੀ ਅਪੇ ਤੁਸ ਪਿਓਈ ॥
 ਤੁਸ ਪਿਆ ਮਰੰਤ ਹੋ ਸਤਿ ਗੁੱਜਨ ਮਿਲਿਆ ॥
 ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਮਿਲੈਤ ਜੀਵਾ ਮੇਰਾ ਤਨ ਮਨ ਖੀਵੈ ਹਾਰੈ ॥

(10) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 381

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਏਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 13 $\frac{1}{2}$ ×15, ਲਿਖਤ 9×11 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ ਪੱਤਰੇ 319, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 11 ਸਤਰਾਂ, ਇਸ ਏਥੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 310 ਤਕ ਲਿਖਾਰੀ ਵਲੋਂ ਨੰਬਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। 311 ਤੋਂ 319 ਤਕ ਕਲਮ ਨਾਲ ਨੰਬਰ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਏਥੀ ਸੁਲਿਖਤ, ਅੱਖਰ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਹਾਸ਼ੀਆ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਦੋ ਲਾਈਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਏਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਹੈ, ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਲਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਦੋ ਦੋ ਪੱਤਰੇ ਉਖੜੇ ਪਏ ਹਨ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਸਿਉਦਿਆਲ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1879 ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਨੀਲੇ ਦੀ ਧੁਮਸਾਲਾ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਾ ॥
 ਅਥ ਗੁਰਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਿਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਕਾ ਇਕ ਤ੍ਰੀਸਾ
 ਕਬਿਤ ॥ ॥ ॥ ਕਬਿਤ ॥

ਤੀਨ ਲੋਕੁ ਪਤ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤ ਪ੍ਰੀਤ ਹੂੰ ਸੋ ਰਤ ਅਗਤਨਿ ਗਤ ਕੇ ਚਰਨ
ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤ ਸੰਤ ਪਤ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦ ਪਤ ਜਸੈ
ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੂਰ ਪਤ ਹੂ ਕੇ ਪਤ ਜਾਨਨੀ ਕੇ ਪਤ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਓਰ ਕਬਹੂੰ ਤੇ
ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫਰੇ ਬਾਕ ਪਤ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤ ਤਬ ਅੰਸੇ ਰਘਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ ਗੁਨ
ਗਾਇ ਹੈ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

ਫਪੈ ॥ ਸੰਬਤ ਇਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤ ਸਹੰਸ ਖਟ ਆਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੈਤ੍ਰ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤ੍ਰ ਜਹਿਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪੁਰ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਸੀਅ ਪਤ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਓ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣ ॥

ਦੈ ਭਗਤ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘਪਤ ਰਘਬੰਸ ਮਣ ॥

142 ॥ ॥ ॥ ॥ ਇਤ ਸ੍ਰੀ ॥ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕੇ ॥

ਚੌਦਸੇ ਅੰਕ ॥ ਸਮਾਪਤੰ ॥ 14 ॥ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ਏਥੀ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ॥ ॥ ॥ ਸੰਮਤ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਉਦਾਸੀ ਏ ਵਿਚਿ ॥ ਮਿਤੀ ॥

ਅਸੌ ਦਿਨੇ ॥ 22 ॥ ਬਵੀ ਹਵੀ ॥ ਵਾਰਛਣਛਣ ॥ ਏਥੀ ਸੰਪੂਰਨ

ਹੋਈ ॥ ਨੀਲੇ ਦੀ ਧੂਮਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚਿ ॥ ਨਿਖੀ ਦਾਸ ਨ ਦਾਸ ॥

ਟਹਿਲੀਆ ॥ ਧੂਮ ਸਾਲੀਆ ॥ ਸਿਉਦਿਆਲ ॥ ਰਾਮ ॥ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ ॥ ਰਾਮ ॥ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰੂ ॥ ਗੁਰੂ ॥ ਜਪਣਾ ॥ ਜਨਮ ॥

ਸਵਾਰਣਾ ॥ ਭੁਲ ਚੁਕ ॥ ਸੋਧ ॥ ਲੈਣੀ ॥ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ॥

ਵਾਹਿ ਜੀ

(11) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 345

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਧੋਬੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $11\frac{1}{2} \times 18$, ਲਿਖਤ $8\frac{1}{2} \times 12$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 324 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 9 ਸਤਰਾਂ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਪੱਤਰਾ ਹਾਸ਼ੀਏ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਹੈ। ਧੋਬੀ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਤਿੰਨ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਨਾਈਨ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਈਡਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 126 ਤੱਕ ਡੈਦ ਸਿਰਲੇਖ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਗੱਤੇ ਵਿਚ ਰੈਕਸੀਅਨ ਦੀ ਜਿਲਦ ਉਖੜਨ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1884ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਕੀ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ

ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸੱਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦ ਪਤਿ

ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਮ ਨੈਨ ਕੇ ਠੇਰ ਕਬਹੂੰ

ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ

ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛੱਪੜਾ ॥ ਸੰਬਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹੈਸ ਖਟ ਸਤ ਅੱਸੀਹ ਬਰ ॥
 ਚੇੜੁ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱੜੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਚੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨਾ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿੱੜੁ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥
 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁ ਪੰਚ ਕ੍ਰਮਾਰਿ ਜੀਤ ਘਰਿ ਆਇ ਬੋਨਾਮ ਚੜੁ ਦਸੋ ਅੰਕ ॥ 1 ॥
 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਏਥੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ ॥
 ਰਾਮ ॥ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ
 ॥ ਸੰਮਤ ॥ 1884 ॥
 ॥ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨਾਟਕ ਛੀ ਏਥੀ ਲਿਖੀ ॥

(12) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 452

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਏਥੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 18x11, ਲਿਖਤ 11x5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 346 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 15 ਸਤਰਾਂ। ਏਥੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਕ੍ਰੀਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 5 ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ, ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਨੀਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਿਰਮਲਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰ ਤਹਿਸੀਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਤਲਾ ਪੱਤਰਾ ਨੰ: 346 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੱਡੇ ਗਏ ਖਾਲੀ ਪੱਤਰਿਆਂ ਉਪਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ। ਕ੍ਰੀਬ ਸੁਲਖਿਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪੀਲੇ ਤੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਲਦ ਚਮੜਾ, ਅਧੂਰੀ

ਉਖੜੀ ਹੋਈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1888 ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਯਨਮ :

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਨਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥

ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨ ਗਤਿ ਕੇ
ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ ਤੋ
ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪਯ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅੱਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੰਦ੍ਰ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੰਦ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸੁ ਦੀਪਕ ਰੱਛਕ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨਿ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭਯ ਕਰੋ ਜੇਯ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਰਘੁਪਾਤਿ ਕੁਮਾਰਜੀਤ ਘਰਿਅਇਥੇ ਚਤੁਰ

ਦਸੋ ਅੰਕ ॥ 14 ॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਜੀਤ ਕੇ ਬਸੁ ਬਸੁ ਬਸੁ ਸਸਿ ਜਾਨ ॥

ਜੇਠ ਸਦੀ ਏਕਦਾ ਸੀਸੋਮਵਾਰ ਪਹਿਚਾਨ ॥
 ਰਾਮ ਗੀਤ ਕੀ ਪੁਸਤਕੀ ਲਿਖੀ ਸੁਰਾਗ ਮਿਰੋਸ ॥
 ਵਜੀਰ ਸਿੰਘ ਜੁਵਾਚੀ ਯੋ ਪੈ ਹੋ ਸੂਖ ਸੁਦੇਸ ॥ 2 ॥ ਰਾਮ ਜੀ ॥

(13) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 677

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਇਬਰੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 14x19, ਲਿਖਤ 10x14 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 331 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 10 ਸਤਰਾਂ, ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਸ਼ੀਆ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। 28 ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਖੜੇ ਰੁਖ ਇਕ ਕਾਲੀ ਲਕੀਰ। ਪੋਥੀ ਦੀ ਹਾਲਮ ਕਿਰਮ ਖੁਰਦਾ। ਰੁੱਖ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦੋ ਪੱਤਰੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਕ ਚੜ੍ਹ ਪੱਤਰਾ ਖਾਲੀ। ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੇ ਲਿਖਤ ਇਕ ਪੱਤਰਾ ਖਾਲੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਲਿਖਤ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵਿਚ ਹੜਤਾਲ ਫੇਰ ਕੇ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ। ਪੋਥੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸੋਰਠਾ ਅਧੂਰਾ ॥ ਰੁੱਖ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰਲੇ ਕੁਝ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਬਿਨਾਂ ਜਿਲਦ ਤੋਂ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਕਾਹਨਿ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ -
 1890 ਸੰ.

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਸਾਦਿ
 ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸਾਇਨਮ : ॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਿਕ ਲਿਖਤ ॥
 ਕ੍ਰਿਤ ਕਬ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮੁ ਭਲਾ ॥ ਕਬਿਤ ॥
 ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਤ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤ ਅਗਤਨਿ ਗਤ ਕੇ ਚਰਨ
 ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਪਤਿ
ਜਸਹ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸੁਰ ਪਤ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰਓ ਕਬਹੂ ਤੇ
ਪਰਜਾਹਿ ਹੋ ॥

ਫਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨਹੁ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਬਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੇਤ੍ਰ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰ ਹੰਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਡਨ ਦੱਡਨ ਸੁ ਦੇਸੁ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚੰਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੇ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਬੰਸ ਮਾਣਿ ॥ 143 ॥

ਏਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਜੀਤਿ ਘਰਿ ਆਇ ਬੋਨਾਮ ਚਤਰ ਦਸੋ ਅੰਕ ॥ 14 ॥

ਸੋਰਠਾ ਸੰਤ ਸੁਨੇ ਮਨ ਲਾਇ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਡੇਰੇ

ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੇ ਪੜਤ ਲਿਹਰਿਸਾ ਸਿੰਘ ਕੂਨੈਲ

ਦੀ ਵਿਚਿ ਹਨੂ ਨਾਟਕੁ ਪੂਰਨੁ ਭਯੋ ॥

ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੱਮਤੁ ਅਠਾਰਾ ਸੈ ਨਭੇ ਮਾ ॥

ਜੇਠ ਵਦੀ ਬਿਤਨੋਮੀ ਇਹ ਜਾਨ ॥

ਸੋਮਵਾਰਿ ਸੁਕਨਾ ਪਖੁ ਛੱਤ੍ਰ ਪਤੀ ਰਣਿਜੀਤ ਸਿੰਘ ॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ਭੂਲ ਚੂਕ ਸੋਹ ਬਖਿਸ ਕੇ ਪੜੀ

ਉਸੰਤ ਸਮਾਲ ॥ ਕਾਹਨਿ ਸਿੰਘ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ॥

ਦਰਸਨੁ ਹੋਇ ਨਰੰਜਨਿ ਰਾਇ ॥

(14) ਰੱਬ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 662

ਇਹ ਰੱਬ-ਲਿਖਤ ਧੋਖੀ ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਹਲੋਂ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 22x15, ਲਿਖਤ 13x11 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 480 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 11, ਸਤਰਾਂ 1 ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 264 ਤਕ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਮਹਾਤਮ ਦਰਜ ਹੈ। ਪੱਤਰਾ ਨੰ: 265 ਤੋਂ 480 ਤਕ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਰਜ ਹੈ। ਧੋਖੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਧੋਖੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹਨ। ਮੋਟੇ ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਚਮੜਾ ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਲਦ ਧੋਖੀ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1892 ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਕਾ ਇਕਪ੍ਰੀਸਾ ॥ ੴ ॥ ਸ੍ਰੁਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਏਨਮ: ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿੱਖਤੇ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲੇ ਕੀ ॥

ਕਬਿੱਤ ॥ ॥

ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੂੰ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ ਕੇ
ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸੱਤਿ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤਿ ਸਿਵਿ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਓਰ ਕਬਹੂੰ
ਤੋ ਪਰਿਜਾਇ ਹੋ ॥

ਹੂੰਰੈ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ ਸੁਨ
ਗਾਇ ਹੋ ॥

ਅੰਤ

1295 ॥ ਛੱਪੈ ॥ ਸਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪ ਸਹੱਸ ਖਟ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥
 ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸਿ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥
 ਸੀਅ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਓ ਸੁਭਿ ਲਗਣ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 1295 ॥
 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚਤੁਰ ਦਾਸ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੀ ॥ 14 ॥
 ॥ ਕ੍ਰਿਤ ਹਿੰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲੇ ਕੀ ॥ ਸੀਮਤ ਠਾਰਾ ਸੈ ਬੱਠਵਾ ॥
 ਚੈਤ ਸੁਦੀਛਠਨੂਰੋਜ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਭਈ ॥
 ਇਹ ਧੋਈ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੀ ਸੰਪੂਰਨ ਲਿਖੀ ਜੈਸੀ ਰਾਮ ਨੈ ॥
 ਸਤਿ ...¹ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ॥ ਭੂਲ ਚੁਕ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ॥ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ॥ 43 ॥

(15) ਰੱਬ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 139

ਇਹ ਰੱਬ-ਲਿਖਤ ਰੱਬ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 11 $\frac{1}{2}$ ×17, ਲਿਖਤ 8×12 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 55 ਤੋਂ 476 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 7 ਸਤਰਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ 1 ਤੋਂ 54 ਤੱਕ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਰੱਬ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 55 ਤੋਂ ਨੰ 476 ਤੱਕ 'ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 55 ਤੋਂ 82 ਤਕ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਫਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰੱਬ ਦੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਲਿਖਾਈ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਰੱਬ ਬਿਨਾਂ ਜਿਲਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਧੋਈ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਸਤਾ ਹੈ।

1. ਇਹ ਪੱਤਰਾ ਏਥੋਂ ਫਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ. ,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1894 ਸੰ. , ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਗੜੀ
ਨਰੁਲਾ ।

ਆਰੰਭ

ਫੁਲੇ ਅੰਗ ਨ ਮਾਤ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਪੁਰ ਬਾਸੀ ਸਬੈ ॥
ਲੋਚਨ ਸਗਲ ਸਿਰਾਤ ਦੇਖ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕੇ ॥ 15 ॥
ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨੀ ਕੇਕਈ ਬਾਤ ਰਾਮ ਹਿਰਾਜ ਬਿਦੇਸ ਸੁਤਾ ॥
ਨੈ ਕਨ ਨੈਨ ਸਿਰਾਤਿ ਰੂਠ ਰਹੈ ਢੁੰਬ ਚਨਸੇ ॥ 16 ॥

ਅੰਤ

ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤਿ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤਿ ਅਸੀ ਬਰ ॥
ਚੇਤ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਛਨ ॥
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਗਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟਿ ਕਹਿਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣ ॥
ਦੈ ਭਤ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰੋ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਾ ॥ 143 ॥
ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਰਘੁਪਤਿ ਕੁਮਾਰ ਜੀਤ ਘਰਿ ਆਇ ਬੇਨਾਮ
ਚੌਦ ਮੋ ਅੰਕਸ ਸਮਾਪਤ ॥ 14 ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੀ ਜੈ ॥ ਯੋਥੀ ਗੜੀ ਨਰੁਲਾ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ॥
ਸੰਤਮ 1894 ਮਿਤੀ ਵਿਸਾਖੇ ॥ ਦਨ 24 ॥

(16) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 115615

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਯੋਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ 12x17, ਲਿਖਤ 13x 18¹/₂

ਸਟੈਮੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 249 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 10 ਸਤਰਾਂ । ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਹਨ । ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਵੀ 10 ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਪੋਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਖਸਤਾ ਹੈ । ਪੱਤਰੇ ਜੁੜੇ ਪਏ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਰੰਗਾ ਹਾਸ਼ੀਆ ਦੋ ਲਕੀਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਕੇਸਰੀ ਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਜਿਲਦ ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ । ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਉਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਐਖਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਫੋਟੋਸਟੈਟ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਆਏ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1895 ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਭਾਖਾ ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ ॥ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲਾ ॥
ਕਬਿਤ ॥ ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਨਿ
ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਪਤਿ
ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ
ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧੁ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕਛੂਕ ਗੁਨ
ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਬਤੁ ॥ ਬਿਕ੍ਰਮਾ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥
ਚੇਤ੍ਰ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਡਨ ਦੱਡਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਇਚੱਡਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਡਨ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੈ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥
 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਕ੍ਰਮਾਰਿ ਜੀਤ ਘਰ ਆਇਬੈ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹ ਦੋਸੈ ਅੰਕ
 ਸਮਾਪਤੰ ਸੰਪੂਰਣੰ ॥ 14 ॥ 144 ॥ 1299 ॥
 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਧੋਥੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨਾਟਕੁ ਸੰਪੂਰਣਿ ਹੋਇਆ ॥
 ਸੰਬਤੁ ॥ 1895 ॥ ਧੋਥੀ ਸੰਪੂਰਣਿ ਹੋਇ ॥
 ਮਹੀਨੇ ਹਾਫਿ ਦੇ ॥ ਛਿਨ, ਫਿਰਿ ਬਰਿ ਦਿਨ ਸੰਪੂਰਣਿ ਹੋਈ ॥
 ਪੜਿਦੇ ਸੁਣਿਦੇ ਮੋਖਿ ਮੁਕਤਿ ਪਾਵਿਹ ॥ ਭੁਲ ਚੁਕ ਸੋਧਿ
 ਲੈਣੀ ਸਦਕਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਾ ॥ ਬੋਲਹੁ : ਭਾਈ
 ਵਾਹਗੁਰੂ ॥ ਧੰਨਿ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਜੁਗਾਦਿ
 ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ॥ ਲਿਖਤਮ ਰਤਨਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ॥

(17) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 85

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਧੋਥੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ
 ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $11\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$, ਲਿਖਤ $7 \times 11\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ
 ਕੁੱਲ 414 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ। ਧੋਥੀ ਸੁਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ
 ਵਿਚ ਹੈ। ਹਾਸ਼ੀਆ ਦੇ ਲਾਈਨੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਡੰਦ
 ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ
 ਹੋਏ ਹਨ। ਕਾਰਜ਼ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਰਾ ਹੈ। ਧੋਥੀ ਦੇ ਅੱਗੇ
 ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਪੱਤਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਧੋਥੀ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਲਦ ਤੋਂ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1898 ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
 ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਯਨਮ : ॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ
 ਰਾਮ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥
 ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਹ ਹੀ ਸੇ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ ਕੇ
 ਚਰਨ ਸਿਰੁ ਨਾਇ ਹੈ ॥
 ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਪਤਿ
 ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥
 ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਚਿਰ ਕਬਹੂੰ ਤੇ
 ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥
 ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
 ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਛੱਪੈ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹੱਸੁ ਖਟ ਸਤ ਅੱਸੀ ਬਰ ॥
 ਚੇਤ੍ਰ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭ ਲੱਡਨ ਦੱਡਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿੱਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਡਨ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਾਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਹਭੈ ਕਰੋ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 144 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀਰਾਮ ਗੀਤੈ ਰਘੁਪਤਿ ਕੁਮਾਰ ਜੀਤ ਘਰਿ ਆਇ ਬੇ
 ਨਾਮ ਚਤ੍ਰੁ ਦਸੋ ਅੰਕ ॥ 14 ॥
 ਸੰਮਤ 1898 ਮਾਘ ਸੰਗਰਾਂਦ ੧
 ਹੇਥੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੀ ਸਪੂਰਨ ਹੋਈ ॥

(1E) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 105

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
 ਨਾਇਬ੍ਰੋਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ 14x18, ਲਿਖਤ 9x13ਸੈ:ਮੀ:

ਕੁੱਲ 290 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 11 ਸਤਰਾਂ । ਕ੍ਰਿਸ ਸੁਲਿਖਤ ਕਾਲੀ
ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਹਾਸ਼ੀਆ ਦੇ ਨਾਈਨੀ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੈ ।
ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ
ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਿਚ ਵਿਚ ਲਿਖਾਵਟ ਦੇ ਉਤੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਕ੍ਰਿਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ 8 ਪੱਤਰੇ ਕ੍ਰਿਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ
ਹਨ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਪੱਤਰਾ ਨੰ: 291 ਤੋਂ 308 ਤਕ ਚਾਣਾਕਾ ਰਾਜਨੀਤ
ਕ੍ਰਿਤ ਕਵੀ ਸੰਨਾਪਤ ਦਰਜ ਹੈ । ਗੱਤੇ ਦੀ ਮੋਟੀ ਜਿਲਦ ਉਤੇ ਅਵਰੀ ਚੜ੍ਹੀ
ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ. ,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1914 ਸੰ. , ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਖ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲਾ ॥

॥ ਕਥਿਤ ॥

ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਨ ਗਤਿ ਕੇ
ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤੀ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਚਰਿ ਕਬਹੂੰ
ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘਪਤਿ ਕੇ ਕਛਕ ਗੁਨ
ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪ੍ਰਤ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀ ਬਰ ॥

ਚੇਤ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜਾ ਛਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰੁ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਰਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਬ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਨ ਦੀਪਕਰਛਨ ॥
 ਰਘਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਓ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣ ॥
 ਦੈ ਭਗਤ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਸੁ ਜੈ ਰਘਪਤਿ ਰਘਬੰਸ ਮਣ ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਘਰੁ ਆਯੋ ਨਾਮ ਚਤਰ ਦਸੋ
 ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੰ ॥ 14 ॥
 ਨਿਖਤ ਸੰਮਤ ਸਹੈਸ ਦਸ, ਨਵ ਉਪਰ ਦਸ ਚਾਰ ॥
 ਹਾੜ ਵਦੀ ਦਸ ਵਾਰਸਨ, ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਾਰ ॥
 ਕੂਲ ਚੂਕ ਬਖਸਣੀ ॥

(19) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 1921

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਏਥੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ, ਸੈਂਟਰਨ ਪਬਲਿਕ
 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 15x23,
 ਲਿਖਤ $11\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ ਪੱਤਰੇ 181, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 12
 ਸਤਰਾਂ। ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਹਨ, ਚੌਥੇ ਉਤੇ ਅੱਧਾ ਪੱਤਰਾ ਲਿਖਿਆ
 ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਖਾਲੀ ਪੱਤਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ।
 ਸਮੁੱਚੀ ਏਥੀ ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ
 ਵਿਚ ਹੈ। ਗੱਤੇ ਦੇ ਉਤੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰੈਕਸੀਅਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਅਤੇ
 ਮਜਬੂਤ ਜਿਲਦ ਹੈ। ਏਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚਲੇ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ
 ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੀ ਏਥੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ
 ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਗਰੰਥੀ, ਲਿਪੀਕਾਲ - 1917ਸੰ., ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

॥ ੧੬ ਸ੍ਰੀ ਗਣਿਸ਼ਾਇਨਮ : ॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ
 ਹਿਰਦੇ ਰਾਮੁ ॥ ਭਲੇ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥
 ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨਿ ਪਤ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਆਰਨਾਤ ਗਤ ਕੇ
 ਚਰਨਿ ਸਿਰ ਨਿਆਇ ਹੈ ॥
 ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਿਕਾਦਿ
 ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥
 ਸੁਰ ਪਤਿ ਸੁਰ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਕੁੰਠ
 ਕਬਹੂੰ ਤੇ ਪ੍ਰਜਾਇ ਹੈ ॥
 ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘਪਤ ਕੇ ਕਛੁਕ ਕੁਨ
 ਗਾਇ ਹੈ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀ ਬਰ ॥
 ਚੈਤ ਚਾਨਣੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰ ਜਗਾਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭੁ ਲਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੰਛਨ ॥
 ਸੀਅ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨਿ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟਿ ਕਚਿੰਠ ਸੁਭ ਲਕੁਨ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨਾਮ ਨਿਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 1411 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚੋਦਸੇ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੰ ॥ 14 ॥
 ਦਸਤਿਖਾਤ ਭਾਈ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਗਾਰੰਥੀ ਭੁਲਿ ਚੁਖ ਬਖਿਸਣਾ ਜੀ ॥
 ਪੁਥੀ ਲੇਖੀ ਉਨੀ ਸੈ ਸਾਤਾਰੇ ਮਹੀਨੈ ਅਸੁ ਦੀਆ ਕਾਦ ਸੀਨੂ ॥
 ਰਾਮ ਲਛਮਨਿ ਜਾਨਕੀ ਜੈ ਬੋਲੇ ਹਾਨੂਮਾਨਿ ਕੀ ॥

(20) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ: 1444

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ,
 ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 10x15,

ਲਿਖਤ 7x11 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਕੁੱਲ 559 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 7 ਸਤਰਾਂ ।
 ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਨੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਧੋਈ ਦੇ ਕੋਲੋਂ
 ਪਾਸੇ ਹਾਸ਼ੀਆ ਤਿੰਨ ਲਾਈਨੀ, ਦੋ ਰੰਗੀ ਹੈ । ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਲਾਈਨ
 ਕਾਨੀ ਅਤੇ ਸਾਈਡਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸਰੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹਨ । ਲਿਖਤ ਦਾ
 ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਕੋਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਧੋਈ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ,
 ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਸਿਉਕੇ ਦੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਕਈ ਪੱਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕਾਨੇ
 ਪਏ ਹਨ । ਮਹਿੰਦੀ ਰੰਗ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਿਲਦ ਚੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾ ਏਨਮ :

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਲਿਖਯਤੇ ॥

ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਨਿ

ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ

ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਚਰਿ ਕਬਹੂੰ

ਤੋ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ

ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿੰਕਮ ਨ੍ਰਿਪਿਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰਾ ॥

ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛੱਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥

(21) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 2192

ਇਹ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਕ੍ਰਿਸ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ,
ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 9x14,
ਲਿਖਤ $6\frac{1}{2} \times 10$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 516 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 7 ਸਤਰਾਂ।
ਕ੍ਰਿਸ ਸੁਲਿਖਤ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਕਾਲੀ
ਅਤੇ ਕੈਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ। ਛੰਦ, ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ
ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੈਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ ਪੁਰਾਣਾ ਪਰ
ਅੱਛੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਗਾੜੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਚਮੜੇ ਵਿਚ
ਮੋੜ ਵਾਲੀ ਜਿਲਦ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਪੱਤਰੇ
ਸਿਉਕੇ ਦੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

॥ ੧੯ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

॥ ਅਥ ਹਨੂ ਨਾਟਕ ਲਿਖਤੇ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਕੀ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਪਤ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੇ ਰਤਿ
ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨਿ ਸਿਰਿ ਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਪਤਿ
ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸੁਰ ਪੱਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਚਰਿ ਕਬਹੂੰ ਤੇ
ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੋ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਸ ਮਤਿ ਤਬ ਅੰਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤ ਸਹੀਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥
 ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰਿ ॥
 ਸੁਭ ਲਛਨ ਸੁ ਦੇਸੁ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿੱਚਛੱਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਨਾਸ ਜਗ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟਿ ਕਹਯੈ ਸੁਭ ਲਛਨ ਕਣ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘਬੰਸ ਮਣ ॥ 143 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੀਤੈ ਰਾਵਨ ਬਧਹਿ ਚੋਦਹਿ ਮੇ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੰ ॥ ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਸੰਪੂਰਣੰ ॥ 81 ॥ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ

(22) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 2255

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਏਥੀ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ,
 ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 17x12,
 ਲਿਖਤ 7x13 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 437 ਪੱਤਰੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ
 ਹਨ। ਏਥੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਸਿਉਕ ਨੇ ਪੱਤਰੇ ਖਾਧੇ
 ਹੋਏ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਸੁਲਿਖਤ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ।
 ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ
 ਵਿਚ ਹਨ। ਏਥੀ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ, ਵਿਚਲੀ ਨਾਈਨ
 ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਈਡਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹਨ।
 ਏਥੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ, ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਦੋ ਪੱਤਰੇ (1 ਤੋਂ 2) ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਨਹੀਂ
 ਹਨ। ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰੈਕਸੀਅਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਿਲਦ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ
 - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ਏਸ ਬਰਾ ਮਹਿ ਆਜ ਨੈ ਗਾਵੈ ।।
 ਸੇਖ ਸਹਸੁ ਧਰੇਮੁਖ ਯਾਹੀ ਤੇ ਵਾਰ ਪਰੇ ਕੁਨ ਪਾਰ ਨ ਪਾਵੈ ।।
 ਸੰਗ ਫਿਰੇ ਹਨੁਮਾਨ ਸਦਾ ਸੁਜਬਾ ਮਤਿ ਯੈ ਕਹਿ ਕੈ ਸਮਝਾਵੈ ।।
 ਤਾਹੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿਤੇ ਰਾਮ ਕਹੈ ਮਨ ਕੇ ਗਿਰ ਤੈ ਕਨਜਯੁ ਦਿਖਰਾਵੈ ।। 15 ।।
 ।। ਸੁਯਾ ।।

ਅੰਤ

ਸੁਯਾ ।। ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨਿ ਕੇ ਬਨੁ ਪਾਇ ਮੈ ਬਾਨ ਸੇ ਮਾਰਿ
 ਕੇ ਦੇਸੁ ਲਯੋ ।।
 ਅਰੁ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨ ਕੇ ਬਨ ਤੇ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਮੈ ਕਪਿ ਰਾਜ ਭਯੋ ।।
 ਇਤ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨ ਮੈ ਜਬ ਹੀ ਚਿਤ ਚੋਪ ਮਿਲਾਇਕੈ ਨੈਕ ਦਯੋ ।।
 ਤਬ ਹੀ ਸਬ ਪੂਰਨ ਕਾਮ ਭਏ ਕਵਿ ਰਾਮ ਇਹੈ ਜੀਅ ਜਾਨਿ ਲਯੋ ।।

(23) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 1598

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਸ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $11\frac{1}{2} \times 16$, ਲਿਖਤ $8\frac{1}{2} \times 13$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਕੁੱਲ 347 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸੁਨਿਖਿਤ ਹੈ। ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪੱਤਰੇ ਨੂੰ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੜਤਾਲ ਫੇਰ ਕੇ ਮਿਟਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਜਿਲਦ ਮੋਟੇ ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਚੜੀ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ -1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਲਿਖਯਤੇ ॥

ਕਬਿਤ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ
ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸੰਤ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਪਤਿ
ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਉਰ ਕਬਹੂੰ ਤੇ
ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧਿ ਮਤਿ ਤਬ ਅੰਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿ੍ਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀ ਬਰ ॥

ਚੇਤ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤ੍ਰ ਜਹਾਗੀਰ ਸੁਭਟ ਬਰ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁਦੇਸ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਸੀਆ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨਿ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਾਰਿਕ ਸੁਭ ਲਗਨਿ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 144 ॥

1295 । ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚਤੁਰ ਦਸੋ ਅੰਕ
ਸਮਾਪਤੰ ॥

ਕ੍ਰਿਤ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮੁ ॥ 14 ॥

(24) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 4159

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ

ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ $11\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$, ਲਿਖਤ 10×13 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁਲ 453 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ, ਪਰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ 9, 10 ਸਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ ਵੀ ਹਨ । ਸ਼ੁਰੂ ਦਾ ਪੱਤਰਾ ਅਤੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦੋ ਪੱਤਰੇ ਕੈਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ । ਅਖੀਰਲੇ ਪੱਤਰਾ 453 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੰਬਰ ਪਾ ਕੇ 457 ਤਕ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ 453 ਤਕ ਹੀ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਏਨਮ : ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਲਿਖਯਤੇ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ 1 ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ। ਹੀ

ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰਿ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ

ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ

ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਨੇ ਕਛੁਕ

ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਰਪਤਿ ਸਯ ਖਟੁ ਸਤਿ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੇੜੁ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੋੜੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨਕੂਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ਸੁਭ ਨਗਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਕਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਕੁਮਾਰਿ ਜੀਤ ਘਰ ਆਇ

ਬੋਨਾਮ ਚੜ੍ਹ ਦਸੋ ਐਕ ॥ 14 ॥ ਸੰਪੂਰਣ ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਪੋਥੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ ॥

1279 ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖੀ ਆਪ

ਪੜਨ ਕੇ ਹੇਤ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਰਛਯਾ ਕਰੇ

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਫਲੁ ਦੇਤ ॥ 1 ॥

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ॥

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਨਾਇਬੇਰੀ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕ੍ਰੀਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਕ੍ਰੀਬ 1984 ਦੇ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨਾਇਬੇਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ :

- 1) 5025 ਲਿਪੀਕਾਲ 1753 ਬਿ. ਲਿਖਾਰੀ ਫਤਹਿ ਚੰਦ ਬਾਨ ਗੁਵੰਦ
- 2) 3196 ਸੰਮਤ 1895 ਲਿਖਾਰੀ ਆਦਿ ਦਰਜ ਨਹੀਂ
- 3) 5225 ਲਿਪੀ ਕਾਲ ਆਦਿ ਦਰਜ ਨਹੀਂ

(25) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 2219

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕ੍ਰੀਬ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ ਸਟੋਰ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਬੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ $11 \times 14 \frac{1}{2}$, ਲਿਖਤ 8×11 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 380 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 9 ਸਤਰਾਂ । ਕ੍ਰੀਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਜੇ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ 'ਅਭਮੰਨੁ ਨਾਟਕ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ 8 ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਪੱਤਰਿਆਂ ਉਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਹੈ । ਏਥੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੱਤਰਾ ਏਥੀ ਤੋਂ

ਅਲੱਗ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਹੱਥ ਨਿਖਿਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਨ ਹੈ। ਗੱਤੇ ਦੀ ਜਿਲਦ ਉਤੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਰੈਕਸੀਅਨ ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਲਦ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਭਾਖਾ ਲਿਖਤੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਕੀ ॥

ੴ । ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ

ਅਕਤਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ

ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਚਰ ਕਬਹੂੰ ਤੇ

ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧੁ ਮਤਿ ਤਬ ਅੰਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ ਸੁਨ

ਗਾਇ ਹੈ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੈਤ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਨਛਨ ਦਛਨ ਸ ਦੇਸ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨੁ ਕੁਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਸੀਅ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਭ ਕਰਿਓ ਸੁਭ ਲਕਨ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 142 ॥
 1281 ॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚਤੁਰ ਦਸੇ
 ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੰ ॥ ਕ੍ਰਿਤ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲਾ ॥ ਅੰਕ ॥ 14 ॥

(26) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 2535

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ, ਸੈਟਰ ਪਬਲਿਕ
 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $13 \times 18 \frac{1}{2}$,
 ਲਿਖਤ $10 \times 13 \frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 410 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ।
 ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਹਨ। ਛੇਵੇਂ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ
 ਰੰਗਦਾਰ ਫੋਟੋ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹਨੂਮਾਨ
 ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜਿਆ ਹੈ, ਪਿੱਛੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਪੱਖਾ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੱਥ-ਲਿਖਤ
 ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਾਸ਼ੀਏ
 ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਾਲੀਆਂ ਨਾਈਨਾਂ ਵਿਚ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
 ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਵੀ 5 ਖਾਲੀ ਪੱਤਰੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ
 ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੱਤੇ ਦੀ ਜਿਸ ਉਤੇ ਨਾਨ ਰੰਗ ਦਾ ਚਮੜਾ
 ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

॥ ੧ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਯਨਮ : ॥
 ॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦਾ ਰਾਮ ॥ ਕਬਿਤੁ ॥
 ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ
 ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਚਿਰ ਕਬਹੂ
ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੈ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮੁਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿ੍ਪਤਿ ਸਹੈਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੇੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਭਰ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਰਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਐ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਨ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੀਤੈ ਰਘੁਪਤਿ ਕੁਮਾ ਜੀਤ ਘਰਿ ਆਇ ਬੋਨਾਮ

ਚਤੁਰ ਦਸੈ ਅੰਕ ॥ 14 ॥

॥ ਸਭੰਮ ॥

(27) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 491

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰੁੱਥ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ,
ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸੰਕੋਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼
7 $\frac{1}{2}$ ×14, ਲਿਖਤ 6×10 $\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 631 ਪੱਤਰੇ ਹਨ।
ਇਹ ਖੋਥੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਰਜ
ਹਨ। ਪੱਤਰਾ 1 ਤੋਂ 466 ਤਕ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਰਚਨਾ ਦਰਜ ਹੈ। ਪੱਤਰਾ
466(ਅ) ਤੋਂ ਨੰ ਕੇ 502(ੳ) ਤਕ ਕਥਾ ਚਾਣਾਕਾਨੀਤਿ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੋਈ

540772

ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਤਰਾ 502(ੳ) ਤੋਂ ਨੰ ਕੇ 631 ਤੱਕ ਬਾਣੀ ਕੁਰੂ ਕੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਰਜ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ। ਲਿਖਾਈ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਜਿਲਦ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੱਤੇ ਦੀ ਪਿੱਛੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਚਮੜਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਸਿਊਕ ਦੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਪੱਤਰਿਆਂ ਉਤੇ ਚਿੱਤਰ ਵੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮ : ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥ ਕਬਿਤੁ ॥

ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ
ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸੰਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਿਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ
ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੱਯਾ ॥ ਸੰਬਤੁ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੇਤ੍ਰ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਾਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੈ ਸੁਭ ਲਗਨ ਭਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈਰ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 13 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਕ੍ਰਮਾਰਿ ਜੀਤ ਘਰ ਆਇ ਬੋਨਾਮ ਚੜ੍ਹ ਦਸੇ ਅੰਕ ॥ 14 ॥
 ਸੰਪੂਰਣ ॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਧੋਥੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੀ ਸੰਪੂਰਣ
 ਹੋਈ ॥ 1279 ॥

(28) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 513

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਧੋਥੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 20x16, ਲਿਖਤ 12x8 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 606 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 6 ਸਤਰਾਂ। ਧੋਥੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ ਸੁਲਿਖਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪੀਲੇ ਤੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਨਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਲਦ ਉਖੜੀ ਹੋਈ (ਚਮੜਾ ਤੇ ਕਪੜਾ), ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਜਿਲਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ -
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਕੀ ॥

ਕਬਿਤ

ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਨਿ ਰਾਤਿ
ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਓਰ ਕਬਹੂੰ
ਤੋ ਪਰਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਅੰਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਭ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਛਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚੋਦਸ ਮੇ ਅੰਕ ਸੰਪੂਰਣ ॥14॥ 1292 ।

(29) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ: 1064

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕ੍ਰੀਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ,
ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $10\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$,
ਲਿਖਤ $7 \times 10\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 372 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰੇ 8 ਸਤਰਾਂ।
ਕ੍ਰੀਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹਾਸ਼ੀਆ ਮਾਰ ਕੇ 4 ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਿੱਛੇ
ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ 3 ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਕ੍ਰੀਬ ਸੁਲਿਖਤ ਹੈ। ਇਸ
ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੋਸ਼ਰੀ ਰੰਗ ਦਾ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ
ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ

ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਲਦ ਚੈਕਸੀਅਨ (ਗਰੇ) ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ
- ਕਾਬਲ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦਾ ਰਾਮ ਭਲੇ ਕੀ ॥ ਲਿਖਤ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥

ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ ਕਤ ਕੇ
ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਪਤਿ
ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂ ਤੇ
ਪਰ ਜਾਇ ਹੋ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤ ਕੇ ਕਛੂਕ ਗੁਨ
ਗਾਇ ਹੋ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੈਤ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰੁ ਜਹਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥²

-
2. ਲਿਖਾਰੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ ਲਿਖਣੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ।
ਸੁਧਾਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਨਕਣ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣ ॥ 143 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਰਾਵਨ ਮਾਰ ਬੋ ਚੋਦ ਸੋ ਅੰਕ ਸੰਪੂਰਣ ॥ 14 ॥
 ਅਚੁਤੰ ਕੇ ਸਵੰ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਮੋਦਰੰ ਵਾਸੁਦੇਵੰ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਧਰੰਮਾ ਧਵੰਗੋਪ ਕਾਬਲ ਜਾਨਕੀ ਨਾਯਕੰਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰੰ ॥ 1 ॥

(30) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 1048

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਪੁਰਾਛੱਤਵ ਵਿਭਾਗ, ਬਾਰਾਂਦਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 15x22, ਲਿਖਤ 11x16 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਕੁੱਲ 321 ਪੱਤਰੇ, ਕੰਥ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ 15 ਸਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅੱਧ ਤੋਂ 12 ਸਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ ਹਨ। ਪੋਥੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰਿਆਂ ਉਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਪੱਤਰ ਜਿਸ ਉਤੇ 1 ਨੰਬਰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਹਾਸ਼ੀਆ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾਟਕ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 2 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਆਰੰਭਿਕ ਅਤੇ ਅੰਤਲਾ ਛੰਦ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 170 ਤੱਕ ਦੋ ਲਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ, ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 171 ਤੋਂ ਹਾਸ਼ੀਆ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 153 ਤੋਂ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਉਤੇ ਹੜਤਾਲ ਫਿਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਹਰੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਿਲਦ ਚੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ
 - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੳ ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗਣਾਧਿਪਤਿਯੋਨਮ :
 ॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਤ ॥ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥

॥ ਕਬਿਤ ॥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ
 ਅਗਤਿਨ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨਿ ਸਿਰੁ ਨਾਇ ਹੋ ॥
 ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸੰਤਿ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬੁਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
 ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥
 ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿਜਾਨੁਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂੰ
 ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ਹੋ ॥
 ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿਸੁ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬਿ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
 ਕੁਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥
 ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱੜੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥
 ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿੱੜੁ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਣ ਕਣ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 142 ॥
 1276 ॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ
 ਰਾਵਣ ਬਧ : ਅਯੋਧਯਾ ਪ੍ਰਵੇਸ ਬਰਨ ਨੰਨਾ ਮੁਚੋ ਦਸਮੇਂ ਅੰਕ
 ਸੰਪੂਰਣ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ : 14 ॥ ਹਰੇ ਹਰੇ ਹਰੇ ਹਰੇ ਹਰੇ
 ॥ ॥ ॥

(31) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 115020

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $12\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$,
 ਲਿਖਤ $8\frac{1}{2} \times 11\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 398 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 9
 ਸਤਰਾਂ ॥ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 8-8 ਪੱਤਰੇ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਕਾਗਜ਼

ਦੇਸੀ ਹੈ । ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਹਾਸ਼ੀਆ
 ਹੈ । ਕ੍ਰਿਸ ਸਜਿਲਦ । ਲਿਖਤ ਦਾ ਅੰਤ ਤੇ ਆਰੰਭ ਕੇਸਰੀ ਸਿਖਾਹੀ ਨਾਲ
 ਹੈ । ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੱਤੇ ਵਿਚ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਰੈਕਸੀਅਨ ਦੀ ਜਿਲਦ ਹੈ ਜੋ ਉਖੜੀ
 ਹੋਈ ਹੈ । ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪੱਤਰੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਉਕੇ ਦੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
 ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ ਕੀ ॥

ਕਬਿੱਤ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ

ਅਗਤਿਨ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ

ਪਤਿ ਜਸਰੂ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂ

ਤੋ ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬਿ ਅੰਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ

ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਸੰਮਤਿ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਰੀਸ ਖਟਿ ਸਤ ਅਸੀਰ ਬਰ ॥

ਚੇਤ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛੁਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਓ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਹਨੂਮਾਨ ਨਟਿਕ ਚੜ੍ਹ ਦਸੈ ਅੰਕ

ਸਮਾਪਤ ॥ 14 ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

(32) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 115376

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਫ਼ੀਥ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਨਾਇਬਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $12 \times 18 \frac{1}{2}$, ਲਿਖਤ $6 \frac{1}{2} \times 13 \frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 558 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 6 ਸਤਰਾਂ, ਪਹਿਲੇ 1 ਤੋਂ 8 ਨੰਬਰ ਪੱਤਰੇ ਖ਼ਾਲੀ ਪਏ ਹਨ। ਖ਼ਾਲੀ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 2 ਉਤੇ ਪੀਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਸਵਾਸਤਿਕ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਫੇਰ 1 ਨੰਬਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਕੈਸਰੀ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਹਨ। ਲਿਖਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਕੈਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੱਡੀ ਹੈ, ਸੁਲਿਖਤ ਹੈ। ਪੱਤਰੇ ਚਿੱਟੇ ਕਾਗਜ਼ ਵਿਚ ਹਨ। ਫ਼ੀਥ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 559 ਤੋਂ 564 ਖ਼ਾਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਤੇ ਭਾਖਾ ॥ ਕ੍ਰਿਤ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ
ਖੜੀ ਕੀ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ
ਅਗਤਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਰੋ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਰਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂ
ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
ਕੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੱਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਏਛਨ ਸੁ ਏਸ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸੁ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥

ਸੀਅ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਿਯੋ ਸੁਭ ਲਗਣ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸੁ ਮਣਿ ॥ 143 ॥

(33) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 115180

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕ੍ਰੀਬ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 12x18, ਲਿਖਤ 8x13 $\frac{1}{2}$
ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 22 ਤੋਂ 368 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰੀਬ ਅਧੂਰਾ
ਹੈ ਜੋ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 22 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਤਿੰਨ ਰੰਗਾਂ
4 ਲਕੀਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸੁੰਦਰ ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ
ਵਿਚ ਹੈ। ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੱਤੇ ਦੀ ਜਿਲਦ ਉਤੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਰੈਕਸੀਅਨ ਚੜੀ
ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਲਦ ਕ੍ਰੀਬ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ਜਨਿ ਕੇ ਪੂਜ ਪਾਇਦਾਨੁ ਐਸੇ ਦੀਨੇ ਮੇਨੇ ਬਾਦਰ ਸੋਬ ਰਖਯੋ ॥
 ਕੁਕਟ ਕੁਲ ਨੈਪਾਰ ਸੁਝਤਨਵਾਰ ਪਾਰ ਨੇਹ ਡੇਰੀ ਡਾਰ ਭੂਪ ਮੀਨ
 ਜਯੋ ਅਕਰਖਯੋ ॥
 ਭੇਟੇ ਚਾਰੇ ਪੂਤ ਪੁਰਹੂ ਤਹੂੰ ਤੇ ਸੂਤਨੀਕੇ ਬਾਢਯੋ ਅਨੁ ਗਭਾਨ ਹੋ
 ਜੁਪਰਖਾਯੋ ॥ 65 ॥ ਸਵੈਯਾ ॥

ਅੰਤ

98 ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੂਰ ਉਦੈ ਤੇਯ ਡੇਰੇ ਜੋਨ ਲੰਕ ਹੋ ਜਾਉ ॥
 ਉਦੈ ਹੋਤ ਲਛਮਨ ਮਰੈ ਤਾ ਤੋਬ ਹੁਤ ਡਰਾਉ ॥ 99 ॥
 ਚੋਪਈ ॥ ਬੰਨ ਗਿਰਿ ਗਏ ਨ ਲਛਮਨ ਜੀਵੈ ॥
 ਤਾ ਬਿਨੁ ਰਾਮ ਨ ਪਾਨੀ ਪੀਵੈ ॥ ਉਤਰਘੁਬੀਰ

(34) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 94

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕ੍ਰੀਬ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ $11 \times 15\frac{1}{2}$, ਲਿਖਤ
 7×11 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 178 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ। ਇਸ
 ਕ੍ਰੀਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 44 ਤੱਕ 'ਵਿਚਾਰਮਾਲਾ' ਦਰਜ
 ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 178 ਤੱਕ 'ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ'
 ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲਕੀਰੀ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਹੈ ਪਰ ਕ੍ਰੀਬ ਦੀ ਹਾਲਤ
 ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਸਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੱਤਰੇ ਸਿਉਕੇ ਦੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਈ ਪੱਤਰਿਆਂ
 ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਅਭਿਯੋਗ ਹੈ। ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਪੱਤਰੇ ਤਾਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਨਾਲ
 ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਜਿਲਦ ਵਿਚੋਂ ਕੱਤਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
 ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮਹ ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭਨਾ ਲਿਖਤੇ ॥ ਕਬਿਤੁ ॥

ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਨਿ ਗਤਿ ਕੇ
ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸਾਤ ਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਚਰਿ ਕਬਹੂ
ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੈ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਫੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਕਬਿਤ ॥ ਤੂੰ ਨ ਸੰਗ ਹੁਦੀ ਤਬਇਤੀ ਓਨ ਹੁਤੀ ਕਹਾਰੇ ਬਿਨਾਅ

ਕੇਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕਫੁਡਹ ਤੇ ॥ ਤਾ ਪਰ ਮਨਾਇ ਰਹੇ ਰਾਖਿ ਬੇਕੋ

ਪਾਇਗ ਹੇਪ ਛੇਸਬ ਮੰਦਰ ਕੇ ਲੋਗੇ ਤੇ ਸੋ ਨਰਤੇ ॥ ਕਹੂ ਬਨ ਜਾਇ

ਕਹੂੰ ਕੰਦ ਮੂਲ ਸੰਗਲ ਛਮਨੁ ਲੈਕੇ ਸੁਖੀ ਦੁਖੀ ਦਿਨ ਭਰਤੇ ॥

ਕਰੇ ਕੀ ਭਨਾਈ ਜਬ ਨਾਰਿ ਮੁਹਲ ਰਜੋ ਤੂ ਕਹੈ ਤੋ ਵਗ ਕੰਚਨ

ਕੇਮੂਲ ਹੂ ਤੇ ਨੈ ਉਪਾਰਿਚ ਲੈਨ ਕੁਮੰਡ ਲਉਡਾਇ ਕੈ ॥

ਤਾ ਪਰਿ ਜੋ ਸੋ ਜੋਰਘੁਬੀਰ ਜੂ ਖਿਜੈਗੇ ਤਬ ਬੀਰ ਪਰਿਮਾਤਾ

ਸੋਹਿਲੀ ਜੋਬ ਕਮਾਇ ਕੈ ॥ 58 ॥

(35) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 172

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰ੍ਹਿਥ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 16x25, ਲਿਖਤ 10x17 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 167 ਪੱਤਰੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 11 ਸਤਰਾਂ। ਇਸ ਰ੍ਹਿਥ ਵਿਚ ਚਾਰ

ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਰਜ ਹਨ । ਸਪਤ ਸਾਗਰ ਰ੍ਹਿਥ (ਲਿਖਾਰੀ ਕ੍ਰਮ ਸਿੰਘ),
 ਭਾਗਵਤ ਇਕਾਦਸ਼ (ਲਿਖਾਰੀ ਕ੍ਰਮ ਸਿੰਘ) ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ (ਲਿਖਾਰੀ ਕ੍ਰਮ
 ਸਿੰਘ), ਸ੍ਰੀ ਦਾਦੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਜੀ) । ਰ੍ਹਿਥ ਸੁਲਿਖਤ ਹੈ । ਅੱਖਰ
 ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਰ੍ਹਿਥ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੀਂ ਤਿੰਨ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ
 ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਈਡਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸਰੀ
 ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹਨ । ਰ੍ਹਿਥ ਦਾ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਠ
 ਹੈ । ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਚਮੜਾ ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਕਪੜਾ ਵੀ ਚੜਿਆ
 ਹੈ। ਅਗਲੀ ਜਿਲਦ ਪੋਥੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ, ਪਿਛਲੀ ਧਾਕੇ ਨਾਠ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਕਰਿਮ ਸਿੰਘ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
 ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮ :

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥ ਕਬਿੰਤੁ ॥

ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਿਨਿ ਗਤਿ
 ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਨ ਪਤਿ ਸੱਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
 ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਰੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਠਿਰ ਕਬਰੂ
 ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਸਾਧੁ ਮਤਿ ਤਬ ਅੰਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
 ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਬਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਰੀਸ ਖਟੁ ਸਤ ਅੱਸੀ ਹ ਬਰ ॥

ਚੌੜ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੋੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿੱਚਛਨ ॥
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ਸੁਭ ਲਕਨ ਗਾਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 14 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਕੁਮਾਰਿ ਜੀਤ ਘਰ ਆਇ ਬੋਨਾਮ ਚੜ੍ਹ ਦਸੋ ਅੰਕ ॥ 14 ॥
 ਸੰਪੂਰਣ ॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਏਥੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੀ
 ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ ॥ 1296 ॥ ਏਥੀ ਲਿਖੀ ਦਾਸ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ॥
 ਲਿਖਾਈ ਸੋਢੀ ਸਹੀਬਿ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ॥
 ਰਾਮ ਜੀ ਭਗਵਨ ਜੀ ॥ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥ ਰਾਮ ਜੀ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥
 ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥
 ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥
 ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੁਬਿੰਦ ਜੀ ਤੇਰੀ ਰਛਾ ॥
 ਰਾਮ ਜੀ ਰਾਮ ਜੀ ਰਾਮ ਜੀ

(36) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 233

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 11x66, ਲਿਖਤ $8\frac{1}{2} \times 11\frac{1}{2}$
 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 303 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 10 ਸਤਰਾਂ, ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ
 ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੱਖਰ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ 16
 ਪੱਤਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਹਨ। 17ਵੇਂ ਪੱਤਰੇ ਤੋਂ ਦੋ ਨਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ
 ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 45 ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ
 ਅਤੇ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਏਥੀ ਧਾੜੇ ਵਿਚ
 ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਸਿਉਕ ਨੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਖੀਰਲੇ ਪੱਤਰੇ
 ਉਤੇ ਨੰਬਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਗੱਤੇ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਿਲਦ ਜੋ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਰੈਕਸੀਅਨ
 ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਉਖੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਜਿਲਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ । ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮ : ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ ॥ ਕ੍ਰਿਤ ਕਬਿ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭਲਾ ॥
ਕਬਿਤੁ ॥

ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਜੋ ਰਤਿ ਅਗਤਨ ਗਤਿ ਕੇ
ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਿਆਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤ ਪਤ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦ ਪਤਿ
ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਓਰ ਕਬਹੂੰ ਤੇ
ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੈ ਬਾਕ ਪਤ ਸਨਹੁ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬਿ ਐਸੇ ਰਘਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਜੀਤਿ ਸਹੈਸ ਦ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੇੜੁ ਚਾਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜੁ ਜਹਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸੁ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨੁ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਰਘਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਪ੍ਰਗਟਿ ਕਹਿਯੈ ਸੁਭਲਗਣ ਗਣ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ॥

(37) ਹੋਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 459

ਇਹ ਹੋਥ-ਲਿਖਤ ਯੋਥੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ

ਨਾਇਬੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ 14x22, ਲਿਖਤ
 11 × 16 $\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 360 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 9 ਸਤਰਾਂ ।
 ਪੋਥੀ ਸੁਲਿਖਤ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਤਿੰਨ ਚੰਗੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ
 ਹਾਸ਼ੀਆ ਹੈ, ਨਾਲ, ਕੇਸਰੀ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ । ਪੋਥੀ ਦਾ
 ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹੈ । ਪੋਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਫ਼ੀ
 ਚੰਗੀ ਹੈ । ਅਗਲੀ ਜਿਲਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਿਛਲੀ ਜਿਲਦ ਸੋਟੇ ਗੱਤੇ ਉੱਤੇ ਹੈ ਜਿਸ
 ਦਾ ਰੰਗ ਗਾੜਾ ਭੂਰਾ ਹੈ । ਪੋਥੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਰੰਗਦਾਰ ਹਾਸ਼ੀਆ ਵਿਚ
 ੧੬ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮ ॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ
 ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ॥ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ -1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ -ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ -ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ -ਦਰਜ
 ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

੧੬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇਨਮ : ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ॥

ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਗਤਨਿ ਗਤਿ ਕੇ
 ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤ ਸਿਵ ਸਨਿਕਾਦਿ
 ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਚੇਰ ਕਬਹੂ ਤੇ
 ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਵਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧੁ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੂਕ
 ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

ਛਪੈ : ਸੰਬਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸੈ ਅਸੀ ਬਰ ॥

ਚੇਤ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਬਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁਦੇਸ ਕਬਿ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥
 ਕਿਸ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥
 ਸੀਅ ਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟਿ ਕਹਿਓ ਸੁਭ ਲਕਨ ਗਣਿ ॥
 ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰਭੈ ਛਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਕੁਮਾਰਿ ਜੀਤ ਘਰ ਆਇਬੋਨਾਮ ਚੜ੍ਹ ਦਸੇ ਐਕ ॥14॥
 ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ॥ ॥ ॥ ॥

(38) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 473

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 11x16, ਲਿਖਤ $7\frac{1}{2} \times 11$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 442 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 9 ਸਤਰਾਂ। ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ 5 ਪੱਤਰੇ ਹਾਸ਼ੀਆ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲਿਖਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਤਿੰਨ ਲਾਈਨੀ ਹਾਸ਼ੀਆ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਲਾਈਨ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਾਈਡਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸਰੀ ਹਨ। ਸੁਧਾਈ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗਾੜੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਗੱਤੇ ਉਤੇ ਚਮੜਾ ਚੜਿਆ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਜਿਨਦ ਪੋਥੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ਉਖੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਸਤਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ -1680 ਬਿ.,
 ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸਾਇਨਮ : ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲੇ ਲਿਖਯਤੈ ॥ ਕਬਿਤੁ ॥1॥
 ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਗਤਿ ਅਗਤਨਿ ਗਤ ਕੇ
 ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਿਯਾ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰਿ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਓਰੇ
ਕਬਹੂੰ ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਅੰਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ
ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਛਪੈ ॥ ਸਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁਸਤੁ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੈਤ੍ਰ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤ੍ਰ ਜਗਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ॥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੇ ਸੁਭ ਨਗਨਿ ॥

(39) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 5

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 9x16, ਲਿਖਤ $7\frac{1}{2} \times 13\frac{1}{2}$
ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 8 ਸਤਰਾਂ ਹਨ। ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 3 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੱਤਰੇ ਫਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਹੱਥ-
ਲਿਖਤ ਕਾਨੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਲਾਈਨੀ
ਹਾਸ਼ੀਆ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਲਾਈਨ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਦੀ ਅਤੇ
ਸਾਈਡ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹਨ। ਅੱਖਰ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ।
ਖਰੜੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਸਤਾ ਹੈ, ਪੱਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਭਦੇ, ਧਾੜੇ
ਨਾਲ ਖਰੜਾ ਬੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੈ।
ਖਾਕੀ ਰੰਗ ਦਾ ਗੱਤਾ ਬਿਨਾਂ ਬੰਨਿਆ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ਉਭਾਰਯੋ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਤੇ ਬਾਕ ਬਿਨਾਸ ਤੇ ਧਰਮੁਰਚਯੋ ਤੁਣੀ
ਲੋਕ ਬਿਥਾਰਯੋ ॥
ਨੈਨ ਕੀ ਕੋਰ ਤੇ ਸੇ ਹੁਕੀਓ ਬਿਧ ਡੀਲਕੀ ਛਾਹ ਤੇ ਸੀਲ ਸਵਾਰਯੋ ॥ 1 ॥

ਅੰਤ

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜੋ ਕਹ ਹੋ ਰਘੁਬੀਰ ਚਿਤੈ ਮੁਹ ਭੈਬਨ ਮੇ ਮ੍ਰਿਗ ਕਾਜ ਪਠਾਏ ॥
ਐਰਣਿ ਤੇ ਪਰ ਰੇਖ ਮਿਟਾਣਿ ਕੈ ਭੀਖ ਦਵੀ ਭੈਵਿ ਤੇ ਦੁਖ ਪਏ ॥

(40) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 51

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰ੍ਹਿਥ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ
ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿਆ ਹੈ । ਸਾਈਜ਼ $17\frac{1}{2} \times 22\frac{1}{2}$, ਲਿਖਤ
 $10 \times 15\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 94 ਪੱਤਰੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 15 ਸਤਰਾਂ
ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਸੁਲਿਖਤ, ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ
ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਹੈ । ਪਰ ਛੰਦ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਅਧਿਆਇ
ਸਮਾਪਤੀ ਕੇਸਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਕਾਗਜ਼ ਪਤਲਾ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ
ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ । ਗੱਤੇ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਿਲਦ ਉਤੇ ਅਬਰੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਖਰੜਾ
ਅੱਛੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ।

ਆਰੰਭ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

॥ ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ॥ ਲਿਖਯਤੇ ॥
ਕਬਿਤ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਭਤਿਨ
ਗਤ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ
ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ॥

ਸੁਰ ਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਮਤਿ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੇ ਰਚਿਰ ਕਬਹੂ
ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥

ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁਨੇ ਸਤ ਸਾਧ ਮਤ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁਕ ਕੁਨ
ਗਾਇ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਉਵਾਰ ॥ ਇਹ ਬਿਧ ਸਭ ਸੁਖ ਸੋ ਬਚਨ ਸੁਨੇ ਰਾਮ
ਪਰਬੀਨ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਸੋ ਹਸਿ ਕਹਯੋ ਜਯੋ ਹਮਦੈਵਤਯੋਤੀਨ ॥ 176 ॥ ॥ ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਲੰਕਾਫਿਰਿ ਆਇ ਬੋਧ ਸ੍ਰੋਮੇ ਐਕ
ਸਮਾਪਤੰ ॥ 6 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਚਕੋਰ ਜੈਸੇ ਗੁਡੀ ਬਸਿ ਡੋਰਿ ...³

ਵਤਾਪਤਾਪਉਖਪਾਨ ਸੋ ॥

ਜੈਸੇ ਉਖ ਪੂਖ ਪਾਨ ਫੂਲ ਜਨ ਰੂਖ ਭੂਖ ਦੇਸਕਾਵਿ ਜਸੁ ਸੁਨੇ ਬਾਮਨ ਕੋ
ਦਾਨ ਸੋ ॥

ਜੈਸੇ ਬੰਦ ਗਯਾਨ ਸੋ ਨਿਰਪੇਖਿ ਸਨੁਮਾਨਸੋ ਸੇ ਕਾਨਨ ਸੋ ਤਾਨ ਜਯੋਹ ॥

3. ਇਹ ਪਾਠ ਅਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ ।

(41) ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 91

ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਈਜ਼ 18x31, ਲਿਖਤ 11 $\frac{1}{2}$ x12 $\frac{1}{2}$ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਕੁੱਲ 159 ਤੋਂ 324 ਪੱਤਰੇ, ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤਰਾ 10 ਸਤਰਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੋਥੀ ਪੱਤਰਾ ਨੰਬਰ 159 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ 324 ਨੰਬਰ ਤੱਕ ਹੈ, ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਪੱਤਰੇ (1 ਤੋਂ 158) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਲਿਖਤ ਕਾਠੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਹੈ। ਖਰੜਾ ਬਿਨਾਂ ਜਿਲਦ ਤੋਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰੇ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੋ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਗੱਤੇ ਇਸ ਦੁਆਲੇ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਖਸਤਾ ਹੈ, ਸਿਉਂਕ ਨੇ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ।

ਰਚਨਾਕਾਰ - ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ, ਰਚਨਾਕਾਲ - 1680 ਬਿ.,
ਲਿਪੀਕਾਰ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਕਾਲ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਲਿਪੀਸਥਾਨ - ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਰੰਭ

ਜੇ ਹੋ ਉਚੇ ਜਾਉ ਤਉ ਤੁਮ ਤੇ ਡਰਾਵੈ ਨਾਥ ਏਕ ਹਾਥ ਚੜੇ ਮੇਰੇ ਪੁਨੈ
ਉਤਪਾਤ ਹੈ ॥

ਅੰਤ

ਛਪੈ ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤ ਸਹਿਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀ ਬਰ ॥

ਚੇਤ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥

ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੱਛਨ ਸੁ ਦੇਸ ਕਵ ਰਾਮ ਬਿਚੱਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ ਦੀਪਕ ਰੱਛਨ ॥

ਰਘਪਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾਮਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੇ ਸੁੱਭ ਨਗਨ ਗਣ ॥

ਦੈ ਭਗਤ ਦਾਨਿ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘਪਤ ਰਘਬੰਸ ਮਣਾ ॥ 143 ॥

14 ॥ 1 ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਰਾਵਨ ਬਧਹ ਨਾਮ ਚੜੁ ਦਸੇ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੈ ॥

14 ॥ ॥ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨਾਟਕ ਸਮਾਪਤੈ ॥ 1 ॥ ਜੋੜ ॥ 1850 ॥

...

ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਦੇ ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ, ਰਚਨਾ-ਕਾਲ, ਲਿਖੀ ਕਾਲ, ਰਚਨਾਕਾਰ, ਲਿਖੀਕਾਰ, ਲਿਖੀ ਸਥਾਨ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਵੇਸ਼ਕਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਸ ਬੇਜ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਜੋ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਗਈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

1. ਪ੍ਰਥਮ, ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਖਰੜਾ ਲਭਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਠੀਕ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਰੇਅਰ ਬੁੱਕ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚੋਂ 'ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ' ਕ੍ਰਿਤ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰ੍ਹਿਥਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ।
2. ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਐਕਸੈਸ਼ਨ ਨੰਬਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਏ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰ੍ਹਿਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਐਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਗਿਆ ।
3. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਵਿਭਾਗ ਬਾਰਾਂਦਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਟ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

4. ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਖਰੜਾ, ਸੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਪੈਲੇਸ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਨਾਇਬਰੇਰੀ ਦੇ ਐਨ. ਨੰ: 183 ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਮਤ 1699 ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨਕਲ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਿਤੀਬਧ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਇਸ ਲਿਪੀ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘੋਖ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
5. ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਖਰੜੇ ਦੀ ਹੱਥ ਨਾਲ ਨਕਲ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦਾ ਪਾਠ-ਮੇਲਾਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ: 2243 ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ: 178 ਅਤੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ: 2396, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਬਰੇਰੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓ, ਅ, ਏ, ਦੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ।
6. ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਾਠ ਭੇਦ, ਪਗ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਪਠ-ਭੇਦ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਓ, ਅ, ਏ, ਸੰਯੁਕਤ ਜਾਂ ਇਕੱਲਾ ਇਕੱਲਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਲਿਪੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਣ ਭੇਦ ਕਾਰਨ ਆਏ ਪਾਠ ਭੇਦ ਜਿਵੇਂ ਵ ਦੀ ਬ ਅਤੇ 'ਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਲ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਦਰਸਾਉਣ ਸਮੇਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਪਰ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਦੁਹਰਾਉਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।
7. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਈ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਲਿਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਗੇ

ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਰਖਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ।

8. ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ, ਵਾਕੰਸ਼ ਜਾਂ ਬੰਦ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕੀ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਸ਼ਾਨ ਗੋਲ ਬ੍ਰੈਕਟ () ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਫੁੱਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
9. ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਲਿਪੀਕਾਰ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਾਰਨ ਛਤਿਆ ਗਿਆ ਪਾਠ ਦੂਜੇ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਦੇ ਫਲਤ ਪਾਠ ਦੀ ਦੂਜੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਸਮੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨੰ:8 ਵਾਲੀ ਵਿਧੀ ਹੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਪਾਠ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਲੇਖ ਫੁੱਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਨੂੰ ਵੀ ਫੁੱਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
10. ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਾਠ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਟਾਈਪ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਸੁਕੋਅਰ ਬ੍ਰੈਕਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।
11. ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਤਰ ਜਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਇਕੱਠੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖਰੜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਫੁੱਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਠ ਨੂੰ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਕੋਮਿਆ" ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਲ ਕੋਮਿਆ ਉਤੇ ਫੁੱਟ ਨੋਟ ਨੰਬਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।
12. ਨਿਰੰਤਰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸੁਧਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਅਗੇ ਅਜੇਹੇ ਸੋਧੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਗੋਲ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਉਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

13. ਲਗਾ ਮਾਤਰਾ ਕਾਰਨ ਸਮਾਨਾਰਥਿਕ ਸ਼ਬਦ ਛੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ ।
14. ਆਧਾਰ ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਅੰਕ ਟੇਢੀ ਲਕੀਰ ਪਾ ਕੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।
15. ਆਧਾਰ ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਪੱਤਰਾਂ ਅੰਕ ਅੰਕਿਤ ਹਨ । ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਕੁਝ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਾਂ ਅੰਕ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਅੰਕ ਨੂੰ (ੳ) ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਖਾਲੀ ਅੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਉਹੋ ਅੰਕ ਨੰਬਰ ਦਿੰਦਿਆਂ (ਅ) ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
16. ਪਾਠ ਵਿਚ ਟੇਢੀ ਲਕੀਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
17. ਟਾਈਪ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹਿੰਦਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ।
18. ਟਾਈਪ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਅਰਧ ਅੱਖਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਾਰਨ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਟੇਢੀ ਲਕੀਰ ਲਗਾ ਕੇ ਹਲੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਅੱਖਰ ਮੂਲ ਵਿਚ ਆਂਧਾ ਹੈ ।
19. ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਖਰੜੇ ਵਾਲੇ ਹੀ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਛੁੱਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।
20. ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਖਰੜਾ ਸੰਜੋਗਾਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਜੁੜਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਹਨ । ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਜੁੜਵੇਂ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪਦ-ਛੇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

21. ਜੁੜਵੇਂ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪਦ-ਛੇਦ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ।
22. ਬਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ ਵੀ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਖਰੜੇ ਵਾਲੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਉਥੇ ਉਸਨੂੰ ਗੋਲ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚਰਖਦਿਆਂ ਛੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।
23. ਨਾਵਾਂ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਛੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਖੀਰ ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।
24. ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਸਥਾਨਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਅਰਥ ਆਦਿ ਵੀ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।
25. ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਾਠ-ਮੇਲਾਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 'ੳ' ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ 'ਣ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਅ' ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ 'ਨ' ਦੀ 'ੳ' ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਕੰਨੇ ਨਾਲ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਵਚਨ ਜਾਂ ਅਨੁਨਾਸਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਕੰਨਾ ਬਿੰਦੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ।
26. ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਪਾਠ ਮੇਲਾਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਖਰੜਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ।
27. ਪਾਠਾਂਤਰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹਿਤ ਛੁੱਟ ਨੋਟ ਨੰਬਰ, ਪਾਠਾਣੋਚਨ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਹਰ ਅਧਿਆਇ ਅਨੁਸਾਰ 1,2,3,4,5... ਚਲੰਤ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਚਲੰਤ ਹਨ ।

28. ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਜ਼ੋਧ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ । ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ 41 ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕ੍ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਧੀ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ । ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ, ਰਚਨਾਕਾਰ, ਰਚਨਾਕਾਲ, ਲਿਖੀਕਾਲ ਅਤੇ ਲਿਪੀ ਅਸਥਾਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । 'ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ' ਦਾ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਆਦਿ ਦਾ ਅਵਲੋਕਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਖਰੜਿਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਾਠ-ਭੇਦ, ਪੱਗ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੀਬ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸੰਮਿਲਿਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਸਹਾਈ ਹੋਈਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕਾਵਲੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

...

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ

ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਤ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਦੰਦ-ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਦੰਦ-ਕਥਾਵਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤ੍ਰੇਤਾ ਯੁਗ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਜਾ ਰਾਮਚੰਦ ਦੀ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਹ ਰਾਮ ਕਥਾਵੱਖ ਵੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ । ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸ਼੍ਰੀ ਦਮੋਦਰ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਜੋ 14 ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ 579 ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਸੰਬੰਧੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ 14ਵੇਂ ਅੰਕ ਦੇ 194 ਛੰਦ ਉੱਤੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨਿਲ ਪੁੱਤਰ ਅਥਵਾ ਪਵਨ ਪੁੱਤਰ ਹਨੂਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਂ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ, ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਦੁਆਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਮੋਦਰ ਮਿਸ਼ਰ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਂ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ।¹

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਸ਼੍ਰੀ ਮਧਸੂਦਨ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ 9ਵੇਂ ਅੰਕ ਦੇ 141 ਛੰਦ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ : "ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਿੱਤਰ ਮਹਾਂਨਾਟਕ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਚਰਿਤਰ ਹੈ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਬਿਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਵੀ ਮਧਸੂਦਨ ਮਿਸ਼ਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 9 ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ।"² ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਬਨਾਲ ਦੇਵ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਭੋਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,³ ਜਿਸ

1. V.S.Sukthankar, Manuscripts Catalogue, Vol.V, pp.27-29.

2. ਉਹੀ

3. ਭੋਜ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਲੋਕ 303.

ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕ੍ਰਿਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਉਤੇ ਖੋਦ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ ਬਾਲਮੀਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇਹਨਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਉਪਰ ਖੋਦੇ ਗਏ ਅੰਕਾਂ ਉਤੇ ਪੈ ਗਈ । ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਉਪਰੰਤ ਰਿਸ਼ੀ ਬਾਲਮੀਕ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਰਮਾਇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਉਤੇ ਉਕਰੀ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤਾ । ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕੋਤਾਖੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਪੱਥਰਾਂ ਤੇ ਉਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਇਸ ਕ੍ਰਿਥ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਤਾਖੋਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪੱਥਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾ ਲਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਦਮੋਦਰ ਮਿਸ਼ਰ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਥਰ ਸੌਂਪਦਿਆਂ ਇਸ ਕ੍ਰਿਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਵਾਈ । ਇਸ ਦੰਦ ਕਥਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸ਼੍ਰੀ ਦਮੋਦਰ ਮਿਸ਼ਰ ਦੇ ਰਚੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ 14ਵੇਂ ਅੰਕ ਦੇ 96ਵੇਂ ਛੰਦ ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ 'ਸੋਹਨ ਦੀ ਦੀਪੀਕਾ' ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।⁴ ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਲਾਵਾਂ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ : "ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਉਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਲੰਮੇਰਾ ਨਾਟਕ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਹਨੂਮਾਨ ਨੇ ਰਚਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਚਟਾਨਾਂ

4. ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਜੋਗੀ, ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ, ਪੰਨੇ (ਭੂਮਿਕਾ)

ਉਤੇ ਉਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਨਾਟਕ ਉਸਦੇ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਧੁੰਧਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਉਸਨੇ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਅੱਛੇ ਗਿਣਾ ਪ੍ਰਕਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਟਕ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਉਸ ਨੇ ਇਉਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਟਕ ਯੁਗਾਂ ਤਕ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁਬਿਆ ਰਿਹਾ । ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਭਾਗ ਲੱਭ ਪਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਦਮੋਦਰ ਮਿਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸਦੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਉਸਨੇ ਇਉਂ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਨਾਟਕ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ।"⁵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਦੰਦ ਕਥਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭੱਲਾ ਕੁੱਲ ਦੇ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਕੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਰੀਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ।⁶ ਵਿਲਸਨ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਧੇ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਵਿਚ ਆਏ ਕਾਵਿਮਈ ਭਾਵ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਉਤਮ ਹਨ । ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੀ ਹੀ ਸੰਗੀਤਕ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਰਚਨਾ ਅਣਇਕਾਗਰ ਤੇ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਹੈ । ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਜੋੜਣ ਦਾ ਢੰਗ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਕੁਝਬਾ ਹੈ "ਇਹ ਦਸਵੀਂ ਜਾਂ ਯਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।"⁷

ਦੋ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰੀਠ --- ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਿੰਤਾਮਨੀ⁸ ਅਤੇ ਤਿਲਕਮੰਜਰੀ⁹ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ

5. ਰੀਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 150-151.

6. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 194.

7. H.H.Wilson, Religious Sects of the Hindus, p.63.

8. ਜਿਨਮੁਨੀ(ਸੰਪਾ.), ਪੰਨਾ 42.

9. ਨਿਰਨਾਸਾਗਰ, ਪੰਨਾ 7.

ਕ੍ਰਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਤਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਹਿਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਰਮ ਨੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ । ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਦਮੋਦਰ ਮਿਸ਼ਰ ਅਤੇ ਮਧਸੂਦਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਨੀਦਾਸ ਅਤੇ ਧਨਪਾਲ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਕੀ ਸੀ ? ਕੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਸਰੋਤ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਰਾਮ ਕਥਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਲਈ ਰਾਮ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੂਲ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਤਰਕ ਸੰਗਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।

ਵਧੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਮੀਕੀ ਰਮਾਇਣ ਤੋਂ ਪੂਰਵ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਰਮਾਇਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਵੇਂਬਰ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ 'ਦਸ਼ਰਥ ਜਾਤਕ' ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਵਨ ਵਲੋਂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਰਾਵਨ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਡਾ. ਵੇਂਬਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਹੋਮਰ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੈਰਿਸ ਦੁਆਰਾ ਹੈਲਨ ਦਾ ਹਰਨ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਜੋ ਰਾਮ ਰਾਵਨ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ, ਉਸਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਵੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਯੂਨਾਨੀ ਫ਼ੋਜ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤ੍ਰਾਯੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੈ ।¹⁰

10. On the Ramyan, p.11.

ਡਾ. ਵੇਬਰ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਤ ਦਾ ਆਧਾਰ 'ਦਸਰਥ ਜਾਤਕ' ਅਤੇ ਹੋਮਰ ਦੇ ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਡਾ. ਵੇਬਰ ਦੇ ਇਸ ਮਤ ਨਾਲ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਉਲਟਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦਸਰਥ ਜਾਤਕ ਅਤੇ ਹੋਮਰ ਦੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਰਾਮ ਕਥਾ ਤੋਂ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ।¹¹ ਡਾ. ਵੇਬਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕੀਥ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਮਰ ਦੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਅਜਿਹੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਲੇਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਾਲਮੀਕ ਇਸ ਕਾਵਿ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਬਣਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਲੰਕਾ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਉਤੇ ਪੁਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ । ਹੋਮਰ ਦੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬਾਲਮੀਕ ਦੀ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ, ਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਪੇਤਲੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਅਤੇ ਧਨੁਸ਼ ਬਾਨ ਤੋੜਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਹੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਘਟਨਾ ਵਸਤੂ ਵਿਭਿੰਨ ਹੈ । ਉਝੇ ਵੀ ਕਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਾਲਮੀਕ ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਦਸਰਥ ਜਾਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ।¹²

11. a) Telang, K.T., Was Ramayna Copied from Homer, As quoted by Ravinder father Kamil Bulke, p.106.

b) M. Monier, Williams, Indian Wisdom, p.316.

c) Jacobi, H. Das, Ramayana, p.94.

d) Macdonell, A Sanskrit Literature, p.308.

12. Sanskrit Literature, p.43.

ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਵੀ ਰਾਮ ਕਥਾ ਲਈ ਦੋ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰੋਰਨਾ ਸਰੋਤ ਅਯੁਧਿਆ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਨਾਇਕ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਪ੍ਰੋਰਨਾ ਸਰੋਤ, ਦੰਡ ਵਜੋਂ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਕਤਲ ਹੈ । ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਠੀਕ ਵੀ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ ।¹³

ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਅਯੁਧਿਆ ਤਕ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਟੀ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਸੂਰਜਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜਾ ਇਸ਼ਵਾਕ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ।¹⁴ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਾਮ ਕਥਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ । ਵਧੇਰੇ ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦਾ ਬੀਜ ਰੂਪ, ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪਨਪਿਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਇਥੇ ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਏ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਟੱਪਣਾ ਲੱਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਾਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਫ਼ਾਤੀ ਨਾਮ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜਾਂ ਸੀਤਾ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਚਿਤਰਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

13. ਦੰਦਰਭਾਨ, ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਮੇਂ ਰਾਮ ਕਥਾ ਕਾ ਬੀਜ, ਪੰਨਾ 301-305.

14. ਓ) ਦੱਤ, ਰਾਮੇਸ਼ ਦੰਦਰ, ਏ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਸਿਵਲੀਜੇਸ਼ਨ ਇਨ ਐਨਸੀਏਟ ਇੰਡੀਆ ਪੰਨਾ 211.

ਅ) ਡਾ. ਜ. ਸ. ਸਾਬਰ ਨੇ ਏਸੇ ਰਾਜਾ ਇਸ਼ਵਾਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਖੋਜ ਪੱਤਰ

"ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਾਥਾ: ਮਿਥ ਤੇ ਤਥ" ਵਿਚ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦਸਿਆ ਹੈ ।

ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਆਏ ਪਾਤਰ ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਹੈ। ਸੰਭਾਵਤ ਮੀਂਹ ਦਾ ਦੇਵਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਕੋਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਪਾਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਬੱਦਲ ਚੱਖਣ ਵਲੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਹਵਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ ਚੱਖਣ ਵਲੋਂ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਗੋਂ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਵਧੇਰੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਤ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਹਾਪਕਿਨਸ, ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਦੇ ਮਤ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹਦ ਤਕ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ 'ਸ਼ਾਂਤਪਰਵ' ਵਿਚ ਜੋ ਰਾਮ ਕਥਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸੇ ਕਥਾ ਅੰਦਰ ਸੀਤਾ ਦਾ ਚਰਿਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਰਾਵਣ, ਹਨੂਮਾਨ, ਲੰਕਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨੈ ਕੇ ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।¹⁵

ਪਰ ਡਾ. ਯਾਕੋਬੀ ਅਤੇ ਹਾਪਕਿਨਸ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜਦੋਂ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਰਨਿਤ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦਾ ਤਾਰਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਮੇਲ

15. Hopkins, E.W., Allusions to the Rama Story in the Mahabharata, Vol. 50, pp. 85-103.

ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ । ਬੇਸ਼ਕ ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਭਿੰਨਤਾ ਵਧੇਰੇ ਉਭਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਬਾ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਵਾਨਨੈਗੇਲੈਨ ਵੀ ਇਸ ਮਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਕਿ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਪਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਗੈਧਰਵ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਹੂਰ ਪਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।¹⁶

ਡਾ. ਨੈਗੇਲੈਨ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ਪੱਛਮੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕ੍ਰਿਥ 'ਹਾਇਬਰੂ' ਅਤੇ 'ਬਾਈਬਲ' ਵਿਚ ਵੀ ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਹਾਇਬਰੂ, ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਰੀਮੋਨ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੇਘ ਗਰਜਨ ਜਾਂ ਵਜਰ ਪਾਥ ।¹⁷

ਹਾਇਬਰੂ ਵਿਚ ਰੀਮੋਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰਾਮ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਵ ਸ਼੍ਰੇਣ ਅਤੇ ਸਰਵੇਤਮ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਤਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹਾਇਬਰੂ ਵਿਚ ਆਏ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੇ । ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਵੀ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਝ ਨਗਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ।¹⁸ ਪਰ ਇਹਨਾਂ

16. Negelein, J. Von. Eine Epische Idealism^m Veda, Vol. 16, p-226 as quoted by R.K. Bulke in Ram Katha, p-111.

17. Ungent, A., The Baby Lonjan, Assyrian Dictionaire

18. Vigouroux, F., Dictionaire, De. La Bible.

ਨਗਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਦਿਨੇਸ਼ ਚੰਦ ਸੈਨ ਵੀ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦੇ ਬੀਜ ਬੋਧੀ-ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ 'ਦਸਰਥ ਜਾਤਕ' ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੰਦਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬਣਿਆ ।¹⁹ ਸ਼੍ਰੀ ਸੈਨ ਦਾ ਇਹ ਮਤ ਵੀ ਤਰਕ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ । ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਧੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਜੈਨ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਵਨ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਰਾਵਨ ਅਤੇ ਬਾਂਦਰ-ਪੂਜਾ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਰਵਉੱਚ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਸੀ । ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਰਾਵਨ ਉਤੇ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਦੇ ਲੱਕੇ ਹੋਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਟਾ ਇਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਰਥ ਜਾਤਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਰਾਮ ਕਥਾ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਵ ਰਾਮਾਇਣ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰੋਤ ਤਾਰਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਬਲਕਿ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ, ਰਾਵਨ, ਹਨੂਮਾਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪਾਤਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰੀਚਿਤ ਹੋ ਸਕੇ ।

19. ਰਵਿੰਦਰ ਕਾਮਲ ਬੁਲਕੇ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਵਿਚੋਂ ਉਦਰਤ, ਪੰਨਾ 112.

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਕੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦਾ ਆਰੰਭਿਕ ਰੂਪ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ । ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਨਭਾਉਂਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਢਦਿਆਂ, ਮਨਭਾਉਂਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ, ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ, ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਮ ਕਥਾ ਅਸੁਧਿਆ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੁੱਧ ਕਾਂਡ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਇਕ, ਨਾਇਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਬੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜਿੱਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ । ਰਾਮ ਭਗਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਉੱਠੀ । ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਕਾਲ ਦੇ ਕੁਝ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਇਹ ਜਿਗਿਆਸਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਨਵੀਂ ਸਾਮੱਗਰੀ ਰਚ ਕੇ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਨਵੀਂ ਰਚੀ ਗਈ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ ? ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਕਿਥੇ, ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ? ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ? ਰਾਵਣ ਕੌਣ ਸੀ ? ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿਛੋਂ ਲੰਕਾ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ? ਅਜਿਹੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਬਹੁਤੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਬਾਲਮੀਕ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹੀ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਉੱਤਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੋਈ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰੋਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਬੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਹੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰ੍ਹੀਥ 'ਅਨਾਤਕਮ ਜਾਤਕਮ' ਅਤੇ 'ਦਸਰਥ ਕਥਾਨਮ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰ੍ਹੀਥਾਂ ਦਾ ਹੀ ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਹੋਇਆ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯ ਬਣਾਇਆ । ਦਰਅਸਲ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਨੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਦੀ ਅਨੂਪਮ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਹਰ ਕਾਲ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਟੁੰਬਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬੰਦੂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਦੀਰਘ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ । ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਸ੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਭੂ' ਵਲੋਂ ਰਚੀ ਗਈ ਰਾਮਾਇਣ ਨੇ ਤਾਂ ਦੇਸੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਚ ਲਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਭੂ, ਡੰਦ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਅਲੰਕਾਰ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਨਾਟ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਆਦਿ ਦੇ ਉਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ । ਅਜਿਹੀ ਅਨੋਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਵੀ ਰਾਜ, ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਅਤੇ ਚੂੜਾਮਨੀ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਅਨੰਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।²⁰

20. ਡਾ. ਗਾਰਗੀ ਗੁਪਤ, ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਾ ਵਸ਼ਿਸ਼ਠ ਅਧਿਐਨ, ਪੰਨਾ 99.

ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਲੰਬੀ, ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਦੀਰਘ ਪਰੰਪਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਵਲੋਂ 1631 ਬਿ. ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਕ੍ਰਿਸ਼ 'ਰਾਮ ਚਰਿਤ ਮਾਨਸ' ਤਾਂ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਬਾਈਬਲ ਵਾਂਗ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੀ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਲੋਕਮਾਨਸੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਥਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੂਹਿਕ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਮੋਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵੀ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਅਭਿੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ, ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ, ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਤਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚਰਚਿਤ ਪਤਨੀ ਕੰਕੋਈ ਦਾ ਪੇਕਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੰਕਯ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਜਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਕਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਅਯੁਧਿਆ ਦਾ ਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਸਮੇਂ ਰਾਣੀ ਕੰਕੋਈ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਰਤ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਇਸ ਕੰਕਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਅਯੁਧਿਆ ਦੇ ਦੂਤ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੀ ਥਾਂ ਮਨੋਨੀਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਜਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਭਰਤ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੰਕਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਾਚਾਲ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।²¹ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ

21. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਐਕ 2, ਡੈਦ 17 ਅਤੇ ਐਕ 3, ਡੈਦ 3-8.

ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਭਰਤ ਅਯੁਧਿਆ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ । ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚੀਨ ਨਾਮ ਸ਼ਤਦ੍ਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਨਾਮ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਤੱਥ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਸੀ । ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਡਾ. ਭੋਲਾ ਨਾਥ ਤਿਵਾੜੀ, ਸ੍ਰੀ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਧੀਰੇਂਦਰ ਵਰਮਾ ਆਦਿ ਨੇ ਕੰਕਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ "ਕੰਕਯ" ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਜਾਂ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਨਿਰੁਪੱਤ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਹੈ ।²² ਇਹਨਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਕਾਰਨ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਦੇ ਪੇਕੇ 'ਯੁੜਾਮ' ਨਾਮ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਨ, ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਕ ਕਸਬੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਹ ਪਿੰਡ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ 24-25 ਕਿ:ਮੀ: ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਦੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਹੈ । ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਕੋਹ + ਰਾਮ ਜਾਂ ਕੋਹਰਾਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ । ਕੋਹਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਰਾਮ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਹੈ ।²³

ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ 15 ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਸਥਾਨ ਸਥਿਤ ਹੈ । ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਅਸਥਾਨ

22. ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਪੰਨਾ 245.

23. ਡਾ. ਐਮ. ਐਸ. ਹੰਧਾਵਾ(ਸੰਪਾ.), ਪੰਜਾਬ, ਪੰਨਾ 498.

ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਨਾਮ ਦੇ ਜਨਮੇ
 ਦੋ ਬੀਰ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਭਰਤ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ
 ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਬਾਲਕ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਚਾਰੇ ਫੌਜਾਂ ਸਮੇਤ ਬੰਹੋਸ਼
 ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਪਰ ਰਿਸ਼ੀ ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ
 ਲਛਮਣ, ਭਰਤ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਇਹ
 ਅਸਥਾਨ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ । ਇਥੇ
 ਹਰ ਸਾਲ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਹੋਰ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਦੰਦ ਕਥਾ
 ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਰੈਂਦਰ ਅਤੇ ਕਸੂਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਨਾਮਕਰਣ
 ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਬੀਰ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਪਰਦੇਸ਼
 ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪਰੋਖ ਰੂਪ
 ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਪਿੰਡ ਰਾਮਪੁਰ ਅਤੇ
 ਰਾਮਗੜ੍ਹ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਆਦਿਕ ।

ਇਤਿਹਾਸਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਾ
 ਭਾਵੇਂ ਗੈਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹ ਚੇਤਨਾ
 ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ
 ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮਕਰਣ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ
 ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ
 ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ ਇਹ
 ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ
 ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਵਿਭਿੰਨ ਆਦਰਸ਼, ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਇਕ ਆਦਰਸ਼
 ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਏ ।
 ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਵੀ
 ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ
 ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਦਾ,
 ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁੰਦਾ ਚਰਿਤਰ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਪਤੀ ਅਤੇ

ਆਦਰਸ਼ ਭਰਾ ਦਾ ਪਤੀਕ ਹੈ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੱਡੀਆਂ ਰਾਮ ਵਰਗਾ ਆਦਰਸ਼ ਪਤੀ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਵਰਗਾ ਦਿਉਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ :

ੳ) ਬਾਬਲ ਜੀ ਇਕ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਕੀਜੀਏ,
ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਰਤਨ ਵਰ ਦੀਜੀਏ ।

ਅ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਰ ਮੰਗਾ ਸ਼ੀ ਰਾਮ,
ਏਧ ਦਿਉਰ ਲਛਮਣ ਹੋਵੇ ।²⁴

ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਨੱਢੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਆਏ ਨੱਢੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ । ਦਰਅਸਲ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਅੰਗਣੀ ਸੰਗਣੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਸਮੁੱਚੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਰਨਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ।²⁵ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬੋਲਚਾਲ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਚੋਨਾ, ਰਾਮ ਕਾਰ, ਲਛਮਣ ਰੇਖਾ, ਰਾਮ ਦੁਹਾਈ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਭੇਤੀ ਲੰਕਾ ਢਾਹਿ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਮਨੋਮੀ, ਦੁਸਹਿਰਾ ਅਤੇ ਦੀਵਾਲੀ, ਆਦਿ ।

24. ਡਾ. ਐਮ. ਐਸ. ਰੰਧਾਵਾ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਪੰਨਾ 89.

25. ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੋਲੀ ਤੇ ਮਹਿੰਦੀ, ਪੰਨਾ 85.

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਤੱਥ ਉੱਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਤਨਾ ਹੀ ਝੁੰਘਾ ਅਤੇ ਨਿੱਘਾ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ । ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਉਹ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ ਜੋ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ । ਇਹ ਇਸੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਲਿਪੀ ਅੰਤਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨਜੀਵਨ ਉਤੇ ਪਈ ਅਮਿਟ ਛਾਪ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਪਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਰਾਮਾਇਣ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਮ, ਸੀਤਾ, ਲਕਸ਼ਮਣ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਹਨੂਮਾਨ ਦਾ ਪਾਤਰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ।²⁶

ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਾਵਿ ਵੀ ਇਸ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ, ਵਾਰਾਂ

26. ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੌਲੀ ਤੇ ਮਹਿੰਦੀ, ਪੰਨਾ 83.

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅੰਗਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਸਫ਼ਾਤੀ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੀ ਹਨ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਇਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵਾਲਾ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਦੱਖਣ ਦੇ ਅਲਾਵਰ ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੀ ਧਾਰਾ ਦਾ ਉਤਰ ਵਿਚ ਰਾਮਾਨੰਦ ਨੇ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਮ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਵਰੂਪ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਰਾਮ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਵਜੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹਹੁਸੈਨ ਵਰਗਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕਰ ਤਬੀਅਤ ਵਾਲਾ ਸੂਫ਼ੀ ਕਵੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ :

ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਬਾਝੇਂ

ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀ ਹੱਜ ਵੇ ਅੜਿਆ ।²⁷

ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਇਹ ਰਾਮ ਵੀ ਦਸ਼ਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਰਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

27. ਹੁਸੈਨ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ(ਸੰਪਾ.), ਪੰਨਾ 26.

ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਤਕ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਅਵਤਾਰ-ਲੀਨਾ ਦਾ ਅੰਗ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ 'ਰਾਮ' ਸ਼ਬਦ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਨਾਇਕ ਰਾਮ ਦਾ ਆਰੰਭਿਕ ਰੂਪ ਅਲੌਕਿਕ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਮਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਾਧ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੈਵੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਮਾਨਵੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਰੁੜੀਗਤ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜ ਸੀ । ਇਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਵਲੋਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਇਕ ਰਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਅਨੈਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਘਾਰ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਕ ਵੀਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰੁਚੀ ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰਾਮ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸਥਾਈ ਟਿਕਾਣਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਗਈ ।

ਮੱਧਕਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਰਾਮ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਭਾਵਨਾ, ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਨੇ ਦਿੱਤੀ । ਇਸੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੀ ਭਗਤੀ-ਧਾਰਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰਾਮ-ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ । ਇਸ ਨਿਰਗੁਣ ਭਗਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਕਾਵਿ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਿਆ । ਇਸ ਧਾਰਾ ਨੇ ਸਰਗੁਣ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ, ਅਭੈਰ, ਕ੍ਰਮਕਾਂਡ ਆਦਿਕ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਕੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਮੂਲ ਧੁਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ, ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ, ਆਦਿਕ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਨਿਰਗੁਣ ਭਗਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਗ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਵੱਲ ਜਨਜੀਵਨ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ

ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡਮਈ ਖੰਡਨ ਕਾਰਣ, ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਰਗੁਣ ਭਗਤੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਏ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਾਮ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਵਤਾਰੀ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਹੋਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਕਬੀਰ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤ ਨੇ ਤਾਂ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਗੌਣ ਰੂਪ ਹੀ ਪਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :-

- ੳ) ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰਾ ਰਾਮ ਚੰਦ ਸੋ ਭੀ ਆਵਤੁ ਦੇਖਿਆ ਥਾ ॥
ਰਾਵਣਿ ਸੇਤੀ ਸਰਬਰ ਹੋਈ ਘਰ ਕੀ ਜੋਇ ਗਵਾਈ ਥੀ ॥²⁸
- ਅ) ਰੋਵੈ ਰਾਮੁ ਨਿਕਾਲਾ ਭਇਆ ॥
ਸੀਤਾ ਲਖਮਣ ਵਿਛੁੜਿ ਗਇਆ ॥
ਰੋਵੈ ਦਹਸਿਰੁ ਲੈਕ ਗਵਾਇ ॥
ਜਿਨਿ ਸੀਤਾ ਆਦੀ ਡਉਰੁ ਵਾਇ ॥²⁹

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਤ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕ-ਮਾਨਸੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ, ਪਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਕਤਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰਵਾਦੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਦਰਅਸਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ

28. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 875.

29. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 954.

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਵ ਸਥਾਪਿਤ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਤੋਂ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਵੇਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਰਗੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ , ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਵੀ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ, ਪਰਸਰਾਮ, ਸੀਤਾ, ਲਛਮਨ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।³⁰

ਪਰ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਵਾਰਾਂ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁੰਦਾ ਦਵੰਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਾਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅਨੁਕਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

30. ਵਾਰ 1, ਪਉੜੀ 49; ਵਾਰ 31, ਪਉੜੀ 20, ਆਦਿਕ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਮਈ ਹੀ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਦਰਅਸਲ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਥਲ ਪੁੱਥਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਵੀ ਪ੍ਰਵਰਤਿਤ ਹੋਈ । ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਿਥੇ ਪੂਰਵ ਸਾਹਿਤ ਪਰਵਾਹਿਤ ਰਿਹਾ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੌਲਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਰਚਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਚੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਥਾਂ ਬ੍ਰਜ ਬਣੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਸ਼ਾ ਪੌਰਾਣਿਕ ਸਾਹਿਤ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਹੀ ਰਹੇ ਪਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਵਲੋਂ ਰਚੇ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਲਿਆਂਦਾ, ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸੁਰ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਦੀ ਥਾਂ ਜੁਝਾਰੂ ਬਣ ਗਈ । ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਨੌਂ ਕੇ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਸੀ । 1708ਈ. ਤੋਂ ਨੌਂ ਕੇ 1758ਈ. ਤਕ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਤਾਂ ਅਤਿਅੰਤ ਖੂਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਜੰਝੂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਸੀਸ ਬਲੀਦਾਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਜਬਰਦਸਤੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸਲਾਮੀ ਜਬਰਦਸਤੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਹਿਤ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀ । ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ "ਜੋਰੀ ਕੀਆ ਜੁਲਮ ਹੈ" ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਨੁਕਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਡਾ. ਬੈਨਰਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਦਰੁਸਤ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ, ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ

ਮੁਗਲੀਆ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭੜਕ ਉੱਠੀ।³¹ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਉਠਾ ਲਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਆਚਰਣ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿੱਘਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਅਤੇ ਰਚਵਾਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ, ਗੁਲਾਮੀ ਤੇ ਗ਼ਿਲਾਨੀ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਆਦਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ 52ਕਵੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਿਕ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕਾਵਿ ਦੀ ਬੇਸ਼ਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਰ ਤਾਂ ਪੈਰਾਟਿਕ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ, ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮਜ਼ਾਨਾ ਵਰਗੀਆਂ ਬੀਰ-ਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ-ਕਾਵਿ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਾਇਕ ਹੈ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾਇਕ। ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਜਲਾਲੀ ਰੂਪ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ, ਖੂਨ ਖੌਲਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਫ਼ਾਤੀ ਨਾਮ ਵੀ ਖਾੜਕੂ ਬੋਲੀ ਵਾਲੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ/ਕਾਵਿ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਅਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਵੀ ਜੁਝਾਰੂ ਰੁਚੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰੀਤੀ ਕਾਲ ਦਾ ਯੁਗ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪਾਇਲ ਦੀ ਝਨਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਸਰੀ ਦੀ ਧੁਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਵਲੋਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਰਚਨਾ

31. Evolution of the Khalsa, p.63.

ਵੀ ਬੀਰ ਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੀ ਹੈ । ਪੰਡਤ ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਦਾ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਮਤ ਕਾਫ਼ੀ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ "ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਰਾਮ ਪਾਸੋਂ ਤਰਜਮਾ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਸੀ ਬੀਰ ਰਸ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਸੂਰਮਤਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਹੈ ... ।"³²

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਆਰੰਭਕ ਰੂਪ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਕੇਵਲ ਸੱਤ ਅੰਕ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਰਗੀਆਂ ਬੀਰ ਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਜਾਣਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸੱਤ ਦੀ ਥਾਂ ਚੌਦਾਂ ਅਧਿਆਇ ਬਣਾਏ ਹਨ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸੱਤ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਚੌਦਾਂ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ । ਕਥਾ ਵਸਤੂ ਲਗਭਗ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਫਰਕ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਹੈ । ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 14 ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਸੱਤ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਦੀ 14 ਗਿਣਤੀ ਰੱਖਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ 14 ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ 14 ਭਵਨਾਂ (ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਸੱਤ ਪਤਾਨ) ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਰਚਨਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਜੜਤਕਾਰੀ ਕਾਰਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਿਆ

32. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ, ਪੰਨਾ 2 (ਭੂਮਿਕਾ)

ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਪਾਠ ਵਿਚ ਰਚੀ ਗਈ ਇਹ ਰਚਨਾ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਰੰਭਿਕ ਸੰਚਾਰ ਜੁਗਤ, ਕਥਾ ਸ਼ੈਲੀ ਹੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ । ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਰਾਮ ਗੀਤ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।³³ ਪਰ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗੀਤ, ਕਥਾ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਇਸ ਮੰਤਵ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਅਭਿਨਯ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਅਭਿਨਯ-ਕ੍ਰਿਆ ਹੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਕੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਈ । ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਰਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਈ, ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ ਤਾਂ ਰਾਮ ਕਥਾ ਵਿਚਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਟਕ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਰਚੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣ ਵਰਗੀਆਂ ਦੋ ਕਥਾਵਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਵੀ ਵਲੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਰਚਿਆ ਜਾਣਾ, ਉਪਰੰਤ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਫਾਰਸੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। (ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਰਚਨਾਕਾਰ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ) ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਥਾਪਤ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾਵਿ ਦੇ

33. ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤ (ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕੇ ਰਾਵਨ ਬਧ ਚੌਧਵੇਂ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤ),

ਅੰਕ 14, ਡੰਦ 144.

ਪ੍ਰਵਾਹਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਿਆ ।
 ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਉਤੇ ਅਸਹਿ
 ਤੇ ਅਕਹਿ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹ ਰਹੀ ਸੀ । ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਨੀਰਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ
 ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਚੁਪ ਚੁਪੀਤੇ ਸਹਿਣ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ
 ਸੀ । ਅਜਿਹੀ ਗਿਣਾਨੀ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਵਾਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ
 ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਗੁਣਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋੜ ਕੇ ਆਦਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ
 ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੀਰ ਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜਨ-
 ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ।

...

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ :

- ੳ) ਰਚਨਾਕਾਰ
- ਅ) ਰਚਨਾਕਾਲ; ਅਤੇ
- ੲ) ਰਚਨਾ ਸਥਾਨ

ੳ) ਰਚਨਾਕਾਰ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਰਚਨਹਾਰਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨਾ ਤਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਸ ^{ਕਾਲ} ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੂੰਜ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਸਸਤੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਜਾਂ ਖੋਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪਸਤੁਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਹੀ ਦੇਖੇਗਾ । ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨਾ ਕੇਵਲ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੂੰਜ ਹੀ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਸੱਚੀ ਲਗਨ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਵੀ ਸਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਜ ਤਕ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਮਤਭੇਦ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਤਾਂ 'ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ' ਹੀ ਹਨ । ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਇਕ ਦੇਹਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁਦੇਸ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਚਛਨ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨੁ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸੁਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਰਘੁਪਤਿ ਚਿਰਿਤ੍ਰ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥

ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥¹

1. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 14, ਛੰਦ 143.

ਪਰ ਇਹ 'ਛਪਯ' ਕੇਵਲ ਇਤਨੀ ਹੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ । "ਇਹ ਸੂਭ ਗੁਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬੜੇ ਪ੍ਰਵੀਨ ਸਨ, ਬੜੇ ਚਤੁਰ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਦੀਪਕ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਜੀ ਕਿਥੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ? ਕਦੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ? ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ? ਬਚਪਨ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਿਆ ? ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਆਦਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜਰਿਆ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਆਏ ਸੰਕਟਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਲਝਾਇਆ ? ਇਹ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ "ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸਮਾਧਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਕਾਲੀਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਤ ਉਤੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਜਿਸ ਛਪਯ ਦਾ ਅਸੀਂ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ 'ਕਵੀ ਰਾਮ' ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਕਵੀ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕੀ(21) ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ਦੋ ਵਾਰ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ ।² ਇਹ ਤੱਥ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਹੀ ਹੈ । ਕਵੀ ਰਾਮ ਕੇਵਲ ਉਪਨਾਮ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

2. ਉਹੀ, ਅੰਕ 1, ਛੰਦ 73-80, 82-94, ਆਦਿ ।

ਵਜੋਂ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਨਾਮ ਦੇ 4 ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਤੱਥ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਇਕ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾਦੂ ਪੰਥੀ ਸੰਪਰਦਾ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1953 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ "ਸੋ ਸੰਮਤੀ ਰ੍ਹਿਥ" ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ 1680 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦਾਦੂ ਪੰਥੀ ਵਿਦਵਾਨ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨਾਂ ਦੇ ਕਵੀ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦਿਆਂ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਕਵੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।³ ਪਰ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਸਵੱਈਏ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਹਨ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਡਾ. ਦੀਵਾਨਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੋਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਵੱਈਏ ਕਿਸ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਜੋੜਣਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤੱਥ ਵਧੇਰੇ ਖੋਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਦੀਵਾਨਾ ਨੇ ਉਝੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਗਿਣਦਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਸੁਨੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨਾਂ ਦਾ ਰ੍ਹਿਥ ਕਵੀ ਰਾਮ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ 'ਸੁਨੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਰਚਨਾਕਾਲ ਨਿਰਵਿਵਾਦ 1900

3. A Brief History of Punjabi Literature, pp.99-103.

ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ।⁴ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਵੀ ਰਾਮ ਜਿਸ ਦਾ ਚਿੱਕਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਇਆ ਹੈ 'ਸੁਨੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾ ਹੀ ਉਪਨਾਮ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਉਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : ਰਸ ਰਤਨਾਕਰ, ਰਸ ਤਰੰਗਿਨੀ, ਧੰਨ ਸਮਾਧ, ਸੁਧਾਮਾ, ਚਰਿਤਰ, ਧਰਮ ਚਰਿਤਰ, ਬਾਲ ਚਰਿਤਰ, ਚਿੱਤਰ ਕੁਟ ਵਿਲਾਸ ਅਤੇ ਰੁਕਮਨੀ ਮੰਗਲੇ ਆਦਿ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਰਸ ਰਤਨਾਕਰ, ਧਰਮ ਸਮਾਧ ਅਤੇ ਸੁਧਾਮਾ ਚਰਿਤਰ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਪੱਖੋਂ ਇਕ ਰੂਪਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸ਼ੈਲੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਧਿਆਨਸ਼ੇਰ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਸ ਤਰੰਗਿਨੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਹੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਸ ਤਰੰਗਿਨੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਭਾਨੁ ਦਤ ਕ੍ਰਿਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰਸਤਰੰਗਿਨੀ ਭਾਈ ॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਕੇ ਧੋਖੀ ਕਰੀ ਬਨਾਈ ॥⁵⁽³⁾

ਹੁਣ ਇਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਨੁ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸੁ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

4. ਚੰਦਰਕਾਂਤ ਬਾਲੀ, ਪੂਰਬੋਕਤ,

5(3) ਉਹੀ ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ 'ਤਨ ਕੂਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਅਰਥ ਪੁੱਤਰ ਦਸਦਿਆਂ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਘਰੋਂਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਮਿਸ਼ ਦਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਰਸ ਤਰੰਗਨੀ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਇਸ ਲਈ ਯੋਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਸਤਰੰਗਨੀ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਮਿਸ਼ ਗੋਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਗੋਤਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਸਤਰੰਗਨੀ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕਾਲ ਅੰਤਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ 1680 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਸਤਰੰਗਨੀ ਦੀ ਰਚਨਾ 1731 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਕਵੀ ਮੰਨਣਾ ਤੱਥ ਮੂਲਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਕੁਕਮਨੀ ਮੰਗਲੇ 1690 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਗਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਦੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਗਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੋਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ? ਕੀ ਇਹ ਵੀ ਕਵੀ ਸਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸਨ? ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਨਾਮ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਰਚਿਤ ਕਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਪਿਉਹਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਅਸ਼ਟਛਾਪ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੂਦਰ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰੇ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪਿਤਾ

5(ਅ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਭਿਨੰਦਨ, ਪੰਨਾ 84.

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਭੱਲਾ ਗੋਤਰ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸੇ ਕਾਲ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ, ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਅਗਰਦਾਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਨ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ 'ਗਲਤਾ' ਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਕ ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ 1651 ਸੰਮਤ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ 'ਦੂਰਜਨ ਸਪਤ ਬਾਬਨੀ' ਨਾਂ ਦੇ ਰ੍ਹਿਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਜੈਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹਿਰਦੇਰਾਮ ਦਾ ਪਿਉ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ । ਸਵਰਗੀ ਸ. ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਅਤੇ ਚੰਦਰਕਾਂਤ ਬਾਲੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਭਾਗਵਤ 'ਦਸਮ ਸਕੰਦ' ਅਤੇ 'ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ।⁶ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਏ 'ਛਪਯਾ' ਵਿਚਲਾ ਸੰਕੇਤ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸੇ ਰ੍ਹਿਥ 'ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਕਾਰਨ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਰ੍ਹਿਥ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਾਂਗ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭੱਲਾ ਗੋਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ,

6. ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਪੰਨਾ 116-17.

ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਸਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ। ਡਾ. ਸਤਿਆਦੇਵ ਚੌਧਰੀ⁷ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰਕਾਂਤ ਬਾਨੀ⁸ ਨੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਹੁਰਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਾਜਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੱਲਾ ਗੋਤਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਭੱਲਾ ਗੋਤਰ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਿਆਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਰਵਾਹਾ ਗੋਤ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।⁹ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ। ਇਕ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦਾ ਭੱਲਾ ਗੋਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣਾ। ਇਹ ਤੱਥ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕੋਈ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਸੀ? ਜਾਂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਇਸੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸਨ, ਇਹ ਤੱਥ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸੰਪਰਦਾਇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤੀ ਦੇ ਹੀ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦੇ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮਿਆ, ਜਿਸਨੇ 1680 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।¹⁰ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮੌਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਿਹੜੀ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ

7. ਹਿੰਦੀ ਵਾਡਮਯ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 99.

8. ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਤੀਯ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ, ਪੰਨਾ 278.

9. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼; ਪੰਨਾ 60.

10. ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ), ਪੰਨਾ 20-22.

ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਹਾਂ, ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਧੇਰੇ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਕੁਲ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਯਤਾ ਸ੍ਰੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਕੁਲ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਯਤਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਤੇਜਭਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਤੇਜਭਾਨ ਜੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਛੈਹਰਟਾ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਕਿ:ਮੀ: ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ 'ਸੰਠ ਸਾਹਿਬ' ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵਨਾਥ ਜੋਗੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਛਪਵਾਏ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰੀਬ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਸੀ । ਇਹੋ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਸ਼ਾਇਦ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ 52 ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ।¹¹ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿਕ ਗੁਣਾਂ ਸਦਕਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਫ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਹ ਪ੍ਰੋਫ ਅਵਸਥਾ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ 1680 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੋਈ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਉਮਰ 50 ਤੋਂ 60 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜਨਮ 1620 ਤੋਂ 1630 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛੇ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਇਕ ਰਚਨਾ 'ਰੁਕਮਨੀ ਮੰਗਲ' ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਰਚਨਾਕਾਲ 1690 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨਿਰਧਾਰਤ

11. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖਯਤੇ, ਪੰਨਾ 2 (ਭੂਮਿਕਾ)

ਹੈ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ 1700 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ।

ਅ) ਰਚਨਾਕਾਲ

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸ਼ੇਠ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਦੀ ਰਚਨਾ "ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਦੇ ਬਹੁਤ ਚਰਚਿਤ ਪਾਤਰ ਹਨੂਮਾਨ ਦਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੱਤ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਨਾਟਕ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਵਿ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸਮਰੱਥਾ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਦਰੂਨੀ ਗਵਾਹੀਆਂ ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ । ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਬਲਕਿ ਕੁਝ ਸਲੋਕ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੌਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਨੰਦਵਰਦਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਸਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨੌਵੀਂ ਸਦੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਨੰਦਵਰਦਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤੇਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਜੈਦੇਵ ਨੇ, ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਿਸਨਰਾਘਵ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕੁਝ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਸੁਸੀਲ ਕੁਮਾਰ ਡੇ ਅਤੇ ਡਾ. ਕੀਥ ਆਦਿ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਤਾਂ ਨੌਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਪਰ ਇਸਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਗਿਆਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਚੌਦਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ।¹² ਇੰਝ

12. a) "Irregular Dramas", History of Kavya Literature, p.302.
b) "Irregular Types", Sanskrit Drama, p.273.

ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਪੂਰਵ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਖ ਵਖ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਖਿੰਡੇ ਪੁੰਡੇ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਝਿਆਂ ਦੀ ਉਦਰ ਪੂਰਤੀ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਪੁੰਡੀਆਂ ਪੁੱਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਪਾਠ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਖ ਵਖ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤਾ । ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਇਹ ਤੱਥ ਸਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਖਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੂਲ ਭਾਗ ਪੱਖਰਾਂ ਉਤੇ ਰਚਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਗੋਤਾਖੋਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਾ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਦੰਦ ਕਥਾ ਅੱਜ ਦੇ ਤਰਕਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ । ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਖੁਣੇਂ ਕਿਰਮ ਯੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸੁਗਮ ਕਾਰਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਘਾਲਨਾ ਘਾਲੀ, ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਨਸੋਲ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਸਮੇਂ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਰਨਖੀਰਨ ਪੁੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਭੱਟ ਕਵੀ ਵੀ ਆਏ ਜੋ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਗਿਆ ।

ਦਸਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਰੀਵੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦਾ

ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਢਾਹ ਕੇ ਮਸੀਤਾਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਜਾਣ
 ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ । ਜਿਸਦੇ
 ਫਲਸਰੂਪ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੂਲ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ
 ਨੇ ਸਿਰ ਤੋੜ ਘਤਨ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੰਨਤਾ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
 ਰਲੇ ਵੀ ਪੈ ਗਏ । ਫੇਰ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ
 ਸਥਿਰ ਹੀ ਰਹੀ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਵਦਾਸ ਵਰਗੇ
 ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ ।¹³
 ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੰਬੰਧੀ ਰਚਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਾਹਿਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ
 ਇਸ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਏਸੇ ਲਈ
 ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਸੰਪੂਰਨ ਰਚਨਾ
 ਪੜ੍ਹ ਕਰ ਪਾਠਕ ਕੇ ਮਨ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਤਾ ਕਿ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਕ੍ਰਿਤੀ
 ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰਤੇ ਸਮੇਂ ਕਵੀ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਰਹਾ
 ਹੋਗਾ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਕੀ ਕਥਾ ਯੋਜਨਾ ਘਟਨਾਉ ਕਾ ਕ੍ਰਮ, ਉਨ ਕਾ ਬਿਓਰਾ,
 ਆਪਣੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਰੂਪ ਕੇ ਹੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।"¹⁴ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੂਮਾਨ
 ਨਾਟਕ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਚਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ "ਇਸ
 ਕ੍ਰਿਥ ਕੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਵਿਸ਼ਾਗੱਤ ਨਹੀਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੈ । ਰਾਮ ਕੀ ਕਥਾ
 ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਬ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਜੀਵਨ ਕੀ ਬਹੁਤ ਸੀ ਸਮਸਿਆਓਂ ਕੇ ਸਮਾਧਾਨ
 ਸਵਰੂਪ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਤੀ ਏਕ ਯੁੱਗ ਕੇ ਕਵੀ ਇਸ ਕਥਾ ਕਾ ਆਪਣੀ
 ਬੁੱਧੀ ਐਰ ਭਾਵਨਾ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੀਨ ਰੂਪ ਦੇਤੇ ਰਹੇ ਹੈ । ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ
 ਨੇ ਭੀ ਇਸ ਕਥਾ ਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਭਾਵਨਾ
 ਅਨੁਕੂਲ ਕਬਿਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੇਂ ਲਿਖਾ।"¹⁵

13. ਡਾ. ਸਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵ,

14. ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਮੇਂ ਉਪਲਬਧ ਹਿੰਦੀ ਕਾਵਿਸ਼, ਪੰਨਾ 190.

15. ਦਸਮ ਕ੍ਰਿਥ ਕੀ ਪੈਰਾਟਿਕ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟ ਭੂਮੀ, ਪੰਨਾ 196.

ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਬੁਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ 1680 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਰਚਿਆ । ਅੰਦਰਲੀ ਗਵਾਹੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :

ਸੰਬਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਰ ॥

ਚੇਤੁ ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛਤੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥¹⁶

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਵਲੋਂ ਰਚੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਦੰਦ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ । ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੰਦ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਰਚੀ । ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕੈਦਖਾਨੇ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਉਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਮ ਗੀਤ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।¹⁷ ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਚੈਚਿਕ ਕਥਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਨ 1707 ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸਮਰਾਟ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸੰਨ 1707 ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਾਹੀ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨਾ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ । ਉਥੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਨਮੋਲ ਵਸਤਾਂ ਵੇਖੀਆਂ । ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਕ

16. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 14, ਛੰਦ 143.

17. ਚੰਦਰਕਾਂਤ ਬਾਲੀ, ਪੰਜਾਬ ਪਰਾਂਤ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 259.

ਅਨਮੋਲ ਵਸਤੂ ਨੈ ਲੈਣੇ ਹਿਤ ਆਖਿਆ । ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਮੁੱਲਵਾਨ ਵਸਤੂ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਲੈਣੀ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ।¹⁸

ਇਸ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤ ਰਸੀਏ ਸਨ । ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ੁੱਠ 52 ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪ੍ਰੀਚਿਤ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਵਾਰਿਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਉਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ ਕਿ "ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ" ਦੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਘਟਨਾ 1704 ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਦੰਦ ਕਥਾ ਤੱਥ ਮੂਲਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ।¹⁹ ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਵਿ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

18. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 194.

19. ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਮੇਂ ਉਪਲਬਧ ਹਿੰਦੀ ਕਾਵਿ, ਪੰਨਾ 201.

ਨੜੀ ਨੰ: ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ

1. ਕਾਨ ਸੁਨੈ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਕਾਹੂ ਸੋ
ਸਾਚ ਕਹੈ ਕਵਿ ਰਾਮ ਕਹਯਿਆ (1 ਅੰਕ)
 2. ਨਹਾਤ ਫਿਰਯੋ ਨੀਏ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਰਨ
ਭੂਲ ਕੰ ਘਰ ਆਹ ਸਭਾਰਯੋ ॥
 3. ਦੇਖ ਸੰਧਾਰ ਜੁ ਹਾਰਤ ਹੋ ਕਪਿ ਜੁਥ
ਰਤੀ ਬਿਨ ਏਕ ਰਤੀ ਕੇ ॥
 4. ਰਾਮ ਕੇ ਕੋਪ ਨ ਐਪ ਰਹੀ ਫਿਰੁ ਅੰਤ
ਕੇ ਅੰਤ ਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ ॥
- ਕਾਨ ਸੁਨੈ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਤਿਨਸੋ
(ਕਿਸ਼ਨਾ ਅਵਤਾਰ 434)
 - ਨਾਤ ਫਿਰਿਯੋ ਨੀਏ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਰਿ
ਏਕ ਗਯੋ ਪਰਲੋਕ ਗੁਵਾਇਓ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਿਤ)
 - ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਭਾਇ ਕਿਰਪਾ ਹੂ ਤੇ
ਏਕ ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਏਕ ਰਤੀ ਕੇ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਿਤ)
 - ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ
ਅੰਤ ਕਉ ਅੰਤ ਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਿਤ)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਬਾਰੇ ਨਿਰਾਧਾਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਅਕਬਰ ਵਾਂਗ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਵਲੋਂ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਝ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਰਚਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਗਈ ? ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ "ਰਾਮ ਗੀਤ" ਲਿਖਣ ਲਈ ਚਾਕ ਵਗ਼ੈਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ? ਕੀ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਮਿਲੀ ਭੁਗਤ ? ਕੀ ਉਹ ਕੈਦਖਾਨਾ ਇਤਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਯੁਕਤ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਰਗੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਚਨਾ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਲਿਖਣੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੀ ? ਕੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ? ਜੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਾ ਕੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਸੁੱਟਿਆ ? ਇਹ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਦਰਅਸਲ, ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵੱਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੰਮਤ 1667 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਨਚੰਦ ਚੌਹਾਨ ਨੇ ਰਾਮਾਇਣ ਮਹਾਂਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 1697 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਨਾਟਕ ਰਚਿਆ ।²⁰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਟੁੰਬਿਆ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ

20. ਡਾ. ਦਸਰਥ ਓੜਾ, ਹਿੰਦੀ ਨਾਟਕ ਉਦਭਵ ਐਂਡ ਵਿਕਾਸ, ਪੰਨਾ 144.

ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਿਲਤ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬੀਰ ਰਸ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਵਧੇਰੇ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ।

ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਾਹਿਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਜੋ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਥਾਨ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਮ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਬੰਧ-ਕਾਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਦਾ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਰਾਮ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਠ ਲਿਖੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਸੋਢੀ ਮੇਹਰਬਾਨ	- ਆਦਿ ਰਾਮਾਇਣ
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ	- ਰਾਮਾਯਣਤਾਰ
ਕਪੂਰ ਚੰਦ	- ਰਾਮਾਇਣ
ਬਸਾਵਾ ਸਿੰਘ	- ਰਾਮਚਰਿਤ ਰਾਮਾਇਣ
ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ	- ਰਾਮਾਇਣ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰਦਯ
ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ	- ਰਾਮਾ ਯਵਤਾਰ
ਸਾਧੂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ	- ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਾਮਾਇਣ
ਕੀਰਤ ਸਿੰਘ	- ਅਨੂਪ ਰਾਮਾਇਣ
ਹਰੀ ਸਿੰਘ	- ਆਤਮ ਰਾਮਾਇਣ
ਰਾਮਦਾਸ	- ਸਾਰ ਰਾਮਾਇਣ
ਬੀਰ ਸਿੰਘ	- ਸੁਧਾ ਸਿੰਧੁ ਰਾਮਾਇਣ
ਸਾਧੂ ਸ਼੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	- ਸੁਖਦਾਇਕ ਰਾਮਾਇਣ
ਨਰਹਰੀ ਦਾਸ	- ਪ੍ਰੇਮਕਥਾ ਰਾਮਾਇਣ
ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ	- ਮਹਾਰਾਮਾਇਣ
ਬੱਗਾ ਸਿੰਘ	- ਰਾਮ ਕਥਾ
ਰਤਨ ਸਿੰਘ	- ਰਘੁਬਰ ਲੀਲਾ
ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ	- ਰਾਮਗੀਤ

ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ 1680 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਰਾਮ ਸਾਹਿਤ-ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਦੰਦ-ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ੲ) ਰਚਨਾ ਸਥਾਨ

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ 1680 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਰਚੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਲੀ ਭਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਿਥੇ ਕੀਤੀ? ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਗਰੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਭੁੱਲ ਕਾਰਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੈਦਖਾਨੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਕੋਲਿਆਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਉਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਰਾਮ-ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਚਿੱਟੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਉਤੇ ਕੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਾਮ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਕੈਦਖਾਨੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਰਾਮ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਲਿਖ ਲਏ। ਪਰ ਇਹ ਤੱਥ ਤਾਰਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਹਿਰਦੇ

ਰਾਮ ਨੂੰ ਕੰਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੋਸ਼ ਅਧੀਨ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁਗ ਵਾਂਗ 'ਏ ਕਲਾਸ' ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੰਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਚੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੋਲੇ ਜਾਂ ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਜਾਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕੋਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ । ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਰਗਾ ਕੱਟੜ ਇਸਲਾਮਿਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦਿੰਦਾ । ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਲਿਪੀ ਸਥਾਨ, ਆਗਰਾ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਖੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਦਰਲੇ ਛੰਦ ਤੋਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਿਥੇ ਰਚੀ ਗਈ । ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਅਮਿਤਸਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਅਮਿਤਸਰ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਰਾਮ ਕਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਸਥਾਨ ਰਾਮ ਤੀਰਥ, ਨਾਹੌਰ ਅਤੇ ਕਸੂਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਸਥਾਨ ਦੀ ਅਮਿਤਸਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

...

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ - ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਰਚਨਾ - ਮੰਤਵ

ੳ) ਵਿਸ਼ੈ-ਵਸਤੂ

ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਤ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ੈ-ਵਸਤੂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਮ ਕਥਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਆਏ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਬਿਚਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਨੂੰ 'ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ' ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਧਰਤ, ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲਾਂ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨੌਂ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 14 ਅੰਕ ਬਣਾਏ ਹਨ। 14 ਅੰਕਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵੀ ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਅਤੇ ਸੱਤ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ। ਇਹ 14 ਅੰਕ, 14 ਭਵਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ 14 ਭਵਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਰਾਮ ਕਥਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਯੁਧਿਆ ਨਗਰੀ ਦਾ ਹਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦਾ ਧਨੁਸ਼ ਤੋੜ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ, ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦੀ ਰਾਣੀ ਕੈਕਈ ਵਲੋਂ ਪੂਰਵ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਬਚਨ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਭਰਤ ਲਈ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਲਈ ਬਨਵਾਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ, ਰਾਮ ਬਨਵਾਸ ਸਮੇਂ ਪੁੱਤਰ ਵਿਘੋਗ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਕਰਨਾ, ਬਨਵਾਸ ਵਿਚੋਂ ਰਾਵਨ ਵਲੋਂ ਛਲਕਪਟ ਨਾਲ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ, ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ, ਉਪਰੰਤ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬਨਵਾਸੀ ਰਾਜਾ ਸੁਗਰੀਵ ਦੇ ਭਰਾ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਗਰੀਵ ਦੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਸੁਗਰੀਵ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲੰਕਾ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਵਨ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਘਨਾਥ, ਭਰਾ ਕੁੰਭਕਰਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੂਰਵੀਰਾਂ ਸਮੇਤ ਰਾਵਨ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਪਰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਮ ਕਥਾ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਲਾਰ ਹੋ ਕੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿਤਰ, ਚਿਤਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਸਪਾਟ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਐਗੁਣਹਾਰੇ। ਇਹ ਪਾਤਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਐਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਦੀ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ, ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਮ ਕਥਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਰਚਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਮਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੈ-ਵਸਤੂ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਰਚਨਾ ਭਾਵਨਾ ਮੂਲਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ੁੰਘੜ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ।

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪਿੜ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਆਕਾਰੀ ਰਚਨਾ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਰਚ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਮ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਕ ਮੌਲਿਕ ਸਰੂਪ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸਦੇ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਵਿ ਬੱਧ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਬੇਲੋੜਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਕੋਚ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਰੋਚਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਆਰੰਭਿਕ ਰੂਪ ਲੌਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਸਰਵ ਸਰੇਸ਼ਠ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਦਾ ਅਲੌਕਿਕ ਸਰੂਪ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਮਾਤਰ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਚਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਚੇ ਗਏ ਰ੍ਹੀਥਾਂ ਵਿਚ

ਸੂਰਜ ਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਅਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਸੀਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅੰਸ਼ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਪਾਤਰ ਵੀ ਅਲੌਕਿਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਚਰਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਨਾਲ: ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚਲੇ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਅਦਭੁਤ ਅਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਪਾਤਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਸਥਿਰ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਲੌਕਿਕ ਅੰਸ਼ ਲਗਭਗ ਗਾਇਬ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਰਚੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਵੀਨ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਰਚਿਤ 'ਰਾਮ ਚਰਿਤਮਾਨਸ' ਦੀ ਕਥਾ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ।

ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਗ੍ਰੀਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਵਜੋਂ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ। ਇਸੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜੋ ਅਦਭੁਤ ਅਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸਜਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਜਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਖੁਦ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ, ਰਵਿਦਾਸ, ਕਬੀਰ, ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਾਵਿ ਵਿਚ, ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਵਲੋਂ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੀੜਾ ਅਤੇ ਸੰਭੋਗ ਵਰਨਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੋ ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਤਰ ਕਾਲ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਕੋਚ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਪਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲੰਕਾਪਤੀ ਰਾਵਨ ਨੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਅਪਹਰਣ ਕਾਮ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਰਾਵਣ ਵਰਗਾ ਸਰੋਸ਼ਠ ਵਿਦਵਾਨ ਅਜਿਹਾ ਨੀਚ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਸਰੂਪ ਨਖਾ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਦਰਸਾਇਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਦਾ ਪੂਜਾ ਪੱਦ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਅਸ਼ਲੀਲ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਅਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ ।

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕ੍ਰਿਥ ਦੀ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਸ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਵਿਸ਼ਾਕ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਨਿਸਚਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਖੇਪਤਾ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਹ ਕਥਾ ਬੇਰੋਕ ਅਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਾਵਿ ਗੁਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਸੂਤਰਬਧ ਅਤੇ ਸੰਗਠਤ ਵੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁਚੱਜ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਲੌਕਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਵੇਕਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਫਲ ਉਪਰਾਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੈ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹਦ ਤਕ ਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਉਪਲਬਧੀ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਝ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਵਾਧੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮੌਲਿਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅ) ਰਚਨਾ-ਮੰਤਵ

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁਖ ਸਰੋਤ ਹਨੂਮਾਨ ਵਲੋਂ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਟਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਵਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਇਹੋ ਮੰਤਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੂਲ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਲਿਪੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਇਸ ਲਿਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਸਰੋਤ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਆਉਂਦੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਮਾਨਵ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ 'ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ' ਦਾ ਰੀਭੋਰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ ਲਈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਅਜ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸਾਰਥਿਕ ਲਗਦੇ ਹਨ । ਕਵੀ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ ਹੀ ਇਹ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਕੋਈ ਵੀ ਛੁਬਨ (ਵਾਹਦਾ) ਸੋਚ ਸਾਝ ਕੇ ਹੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਕੰਕਈ ਨੂੰ ਵਚਨ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕੋਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੀ ਵਾਸਤਵ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਪੂਰਵ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਕੰਕਈ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਕੋਈ ਵੀ ਵਰ ਮੰਗਣ ਦਾ ਵਚਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ । ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਵੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਚਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸਮੇਂ ਕਿਤਨੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੇਣੀ ਪਵੇ ।

ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਮੰਤਵ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲਣ ਹਿਤ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸੁਖ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਮਾਨ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਵਲੋਂ ਰਾਣੀ ਕੈਕਈ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਬਨਵਾਸ ਦਾ ਦੰਡ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਾਜ ਮਹੱਲਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਛੱਡ ਕੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਲਛਮਣ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣ ਕੇ ਬਨਵਾਸ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਭਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਕੈਕਈ ਨੇ ਰਾਜ ਨੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਦਵਾਇਆ, ਉਸੇ ਭਰਤ ਨੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਹਿਤ ਰਾਜਭਾਗ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਐਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤੀਵਰਤਾ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਪੂਰਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਭੈਣ ਸਰੂਪ ਨਖਾ ਨੂੰ ਵਿਹਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਪਿਉ 300 ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਰ-ਇਸ਼ਤਰੀ ਗਮਨ ਅਤੇ ਵੇਸ਼ਵਾ ਗਮਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰੂ ਸੀ । ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਰੁਚੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰੁਚੀ ਅਧੀਨ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਇਸੇ ਲਈ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਏ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਇਆ । ਇਹੋ ਮੰਤਵ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿੱਤ ਬਢੈਸੁਹੁ ॥

ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੁਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜੈਸੁਹੁ ॥¹

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਬਾਨੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਰੋਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ।

1. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਯਾਨ, ਅਧਿਆਇ 21, ਛੰਦ 51.

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਬਾਨੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪਤਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਖੋਹਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪਤਨੀ ਧੀਆਂ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗ ਕਰਨਾ ਇਕ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਮੰਤਵ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਨਾਹ ਸੁਫਾਈ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਸੁਨਾਹ ਸੁਫਾਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਢੰਗ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹੀ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਕੋਲ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸੁਗਰੀਵ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਐੰਗਦ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਵਣ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੂਤਾਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਨਾਹ ਸੁਫਾਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਢੰਗ ਠੁਕਰਾ ਦੇਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਤ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕਾਰਜ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਾਨਵ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਹਿਤ, ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੇ ਕਥਾ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਮੌਲਿਕ ਵਾਧਿਆਂ ਸਹਿਤ ਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੀ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਵਧੇਰੇ ਸੂਤ੍ਰਿਕ, ਸੰਗਠਤ ਅਤੇ ਚੌਚਿਕ ਪੱਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਗਈ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰੀ ਰਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਕਬਿੱਤ, ਸ਼ੁੱਧ, ਛਪਯ, ਸੋਰਠਾ ਅਤੇ ਦੋਹਰਾ

ਆਦਿਕ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਰਚਿਆ, ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੁਖ ਰੂਪ ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੀ ਬਣਾਇਆ । ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਗਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰੋਤ ਸੀ । ਬੈਸ਼ਕ ਇਹ ਰਚਨਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ ਹੀ ਹਨ । ਫ਼ਾਰਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਭੂਗੋਲਿਕ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਤਤਸਮ ਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਹਾਂ, ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਚੁਣੇ ਜੋ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ: ਹੁਕਮ, ਨਜ਼ਰ, ਖਾਨ, ਕਿਸਮਤ, ਦਿਲਦਾਰ, ਆਦਿਕ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਚਿਰਕਾਲ ਤੋਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਤਤਸਮ ਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ ਜਿਵੇਂ : ਕਰ, ਵੈਕ੍ਰਿਯਾਮ, ਅਰਾਧਨਾ, ਰੁਦਨ, ਵਿਮਾਨ, ਪੁਸ਼ਪ, ਤਤਕਾਲ, ਪਰਮ, ਮਨੋਹਰ, ਭ੍ਰੂਸ਼ਣ, ਆਦਿਕ । ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਯਤਨ ਇਹੋ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਣ, ਜੋ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹੇ ਤਤਸਮ ਸ਼ਬਦ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਾਵਧਾਨੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਠਕ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਦੇ ਨਹੀਂ ।

ਰਸ

ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਬੀਰ-ਰਸ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ੋਕਰੂਸਤ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਕਰੁਨਾ-ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਰੋਦਰ-ਰਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੀਤਾ-ਸਵੰਬਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸੀਤਾ-ਅਪਹਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਚਿਤਰਣ ਸਮੇਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਰਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁਖ ਹਿੱਸਾ ਵਖ ਵਖ ਯੁੱਧਾਂ ਅਤੇ ਬੀਰਤਾ ਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਬੀਰ-ਰਸ ਦੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਰੀਤੀਕਾਲੀਨ, ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਰਸ ਨਾਲ ਓਤਪੋਤ ਸੀ। ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਮ-ਉਤੇਜਨਾ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਰੁਚਿਤ ਸਨ। ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਮੁਖ ਧੁਰਾ ਵੀ ਘੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਛਨਕਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਦੇਸੀ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਅਸਹਿ ਤੇ ਅਕਹਿ ਜੁਲਮ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਤੇ ਉਹ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਮੰਤਵ ਅਧੀਨ ਕੁਝ ਸਿਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹੋਸਲੇ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬੀਰ-ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ "ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ" ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਖੇਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਚ ਬੀਰ-ਰਸ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ।

ਛੰਦ-ਯੋਜਨਾ

ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੰਤਵ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਜਿਥੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਛੰਦ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਅਰਸਤੂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਇਕੋ ਛੰਦ ਹੈਕਸਾਮੀਟਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਆਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬੰਧਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਸ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਛੰਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਅਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਛੰਦ ਇਕਸਾਰਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਛੰਦ ਵਰਤਣਾ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਵਿ ਅੰਦ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵਧੇਰੇ ਸੁਆਦਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਬਿੱਤ, ਸ਼੍ਰੀਸ਼ਾ, ਛਪਯ, ਦੇਹਰਾ, ਦੇਹਾ ਅਤੇ ਸੋਰਠਾ ਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਨ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹਰ ਕਾਵਿ ਛੰਦ ਸਰੋਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਆਤਮਿਕ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਸੁਸ਼ੋਬਤ ਹੈ।

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਵਧੇਰੇ 'ਕਬਿੱਤ' ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਿਕ ਛੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਤੁਕਾਂਤ ਮਿਲਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਤੁਕ ਵਿਚ ਚਾਰ ਤੁਕੇ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਤੁਕੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ 8-8 ਵਰਣ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਚੌਥੇ ਤੁਕੇ ਅੰਗ ਵਿਚ 7 ਵਰਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਚੌਥੇ ਤੁਕੇ ਅੰਗ ਵਿਚ ਵੀ 8 ਤੁਕੇ ਵਰਣਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਬਿੱਤ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸਵੈਯਾ ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਛੰਦ ਦੀ ਹਰ ਤੁਕ ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ

ਅੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾ 12 ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਦੂਜਾ ਅੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾ 11 ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ 12 ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸੋਰਠਾ ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਛੰਦ 24 ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ 11 ਮਾਤਰਾਂ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ 13 ਮਾਤਰਾਂ ਬਾਅਦ। ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਤੁਕਾਂਤ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਮੇਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ 11 ਮਾਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੁਕ-ਅੰਗ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਪੰਕਤੀ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਮੇਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਵੀ ਨੇ 'ਛਪਯਾ' ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਛੰਦ ੬ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ 'ਖਟਪਯਾ' ਛੰਦ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਛੰਦ 24 ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ 2੬ ਮਾਤਰਾਂ ਵੀ ਇਸ ਛੰਦ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹਿਤ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ 11-13 ਜਾਂ 15-13 ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਦੋਹਰਾ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਛੰਦ ਦੇ ਵੀ ਦੋ ਚਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 24 ਮਾਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਚਰਨ ਮੰਨ ਕੇ ਕੁਲ ਚਾਰ ਚਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਚਰਨ ਦੀਆਂ 13-13 ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦੀਆਂ 11-11 ਮਾਤਰਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ, ਲਘੂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।^੧

ਅਲੰਕਾਰ

ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਬੜੇ ਸੂਚੇਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਲੰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗਹਿਣਿਆਂ

੧. ਛੰਦਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ ਛੰਦ ਦਿਵਾਕਰ' ਉਪਰ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ।

ਸਮਾਨ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਅਲੰਕਾਰ, ਅਨੁਪਾਸ ਅਲੰਕਾਰ, ਉਪਮਾ ਅਲੰਕਾਰ, ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਸਫਲ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਕੂਲ ਛੰਦ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖੋਂ ਆਪਣੇ ਰਚਨਾ ਮੰਤਵ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਥਾ-ਯੋਜਨਾ, ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ, ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਧਾਨ, ਛੰਦ ਯੋਜਨਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜੜਤਕਾਰੀ ਬੜੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਸਰੇਸ਼ਠ ਅਤੇ ਉਤਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਦੀ ਗੌਰਵਤਾ ਦੇ ਮੁਲੰਕਣ ਹਿਤ ਵਖ ਵਖ ਮਾਪਦੰਡ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਵੱਡਾਕਾਰੀ ਕਥਾਤਮਿਕ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਕ ਉਤਕਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਰਵ ਸਰੇਸ਼ਠ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

...

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਉਸਾਰੀ

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਰੂਪ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਾਵਿਬੱਧ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਉਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਨਗਭਗ ਹਰ ਕਾਲ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿਚ ਨਵੀਨ ਆਦਰਸ਼ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ।

ਪਰਾਲੌਕਿਕ ਰੂਪ :

ਆਰੰਭਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਖਤਰੀ ਰਾਜੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਬਾਲਮੀਕ ਰਾਮਾਇਣ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਾਲੌਕਿਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਹੋ ਗਈ। ਅਵਤਾਰ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਰਾਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਾ ਪਰਾਲੌਕਿਕ ਸਰੂਪ ਇਤਨਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਤੀਰ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਯੱਗ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਛੱਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਛੱਤ ਤੋਂ ਯੱਗ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਿਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਸ਼ਿਵ ਧਨੁਸ਼ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਗਨੀ ਬਾਨ ਨਾਲ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਰਾਵਨ ਹੱਥ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਘਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਲੋਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਰਾਵਨ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਮਰੀਚ ਨਾਂ ਦਾ ਦੂਤ ਜੋ 100 ਹਾਥੀਆਂ ਜਿੰਨਾ ਬਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਰਾਮ ਦੇ ਬਾਣਾਂ

ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਵੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹਨ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਦੇਵੀ-ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦਾ ਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪਰਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਪੁਰਸ਼ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਨ ? ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ । ਦਰਅਸਲ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਪੂਰਵ ਸਥਾਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਕੋਈ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ ਜਨਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਾਧ ਰੋਗ ਨਿਵਾਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਭੁੱਖ ਮੇਟਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਜਿੰਨੀਆਂ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਉਤਨੀ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਵੀਅਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਭਾਵਨਾ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਚਿਤਰਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦੇ ਪਰਾਲੌਕਿਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅੰਸ਼ਕ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ ।

ਲੌਕਿਕ ਰੂਪ :

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦੇ ਪਰਾਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਦੀ ਥਾਂ, ਇਸ ਦੇ ਲੌਕਿਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਪੁੱਤਰ, ਆਦਰਸ਼ ਪਤੀ, ਆਦਰਸ਼ ਭਰਾ,

ਆਦਰਸ਼ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਾਨਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ । ਆਦਰਸ਼ ਪੁੱਤਰ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਆਪਣੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਕੈਕਈ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਬਚਨਬੱਧ ਕਰਕੇ ਮੰਗੇ ਗਏ ਵਰਦਾਨ ਅਧੀਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਸੁੱਖ ਤਜ ਕੇ ਬਨ ਦੇ ਕਠਨਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕੈਕਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਕਠੋਰਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ, ਸਗੋਂ ਚਿਤਰਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਮਿਲਨ ਆਏ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਭਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਕਈ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਅਧੁਧਿਆ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਧਰਮ ਮਾਤਾ ਕੈਕਈ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਣੀ ਦਰਸਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਦਸਦਾ ਹੈ ।

ਐਸੀ ਏ ਭਾਂਤ ਸਬੈ ਮਿਲ ਕੈ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਕੈਕਈ ਕੇ ਘਰ ਆਏ ॥
 ਪਾਇ ਗਹੈ ਸੀਅ ਬੀਰ ਸਮੇਤ ਕਹਯੋ ਸਬ ਆਗਨ ਆਜ ਸੁਹਾਏ ॥
 ਤਾਤ ਭਾਯੋ ਅਰਿ ਨੀ ਸੁਨ ਮਾਤ ਕੀਓ ਹਿਤ ਤੈ ਬਨਬਾਸ ਪਠਾਏ ॥
 ਦੇਹ ਝੁਟੈ ਸਬ ਕੀ ਜਰਾ ਮੈ ਜਸ ਨੈ ਨ ਚਲੈ ਨਰ ਤੇ ਪਛੁਤਾਏ ॥¹

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਚਿਤਰਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਵਾਂਗ ਕਰੁਣਾਮਈ ਵਿਰਠਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

1. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 14, ਛੰਦ 126.

ਸੋਗ ਕੀਐ ਸੁਨ ਭੂਪਤਿ ਕੀ ਗਤਿ ਸੀਅ ਸਮੇਤ ਸਬੈ ਬਿਲਖਾਹੀ ॥
 ਕੋਨ ਬਡੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਏ ਹਮ ਜਾ ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਪਨੈ ਸੁਖ ਨਾਹੀ ॥
 ਤਾਤ ਕੇ ਕਾਨ ਭਯੋ ਹਮਰੇ ਦੁਖ ਸੋ ਹਮ ਹੂੰ ਬਨ ਮੈ ਬਿਲਲਾਹੀ ॥
 ਆਨ ਕੁਟੰਬ ਗਰੈ ਬਿਪਤਾ ਅਬ ਜਾਇ ਰਹੋ ਕਿਹ ਕੀ ਪਰਛਾਹੀ ॥²

ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾਤਾ ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਖਾ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਿਤਾ ਦਸ਼ਰਥ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਕੌਸ਼ਲਿਆ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਪੁੱਤਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਭਰਾ ਵਜੋਂ ਵੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਛਮਣ ਵਲੋਂ ਨਾਲ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਤੋਂ ਡਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਨਵਾਸ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਚਿਤਰਕੂਟ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਭਰਤ ਵਲੋਂ ਮਿਲਣ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨਾਲ ਆਏ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਲਛਮਣ ਵਲੋਂ ਕਰੋਧਤ ਹੋ ਖੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਭਰਤ ਦੇ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਰਾਵਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਘਨਾਥ ਦੀ ਬਰਛੀ ਨਾਲ ਲਛਮਣ ਦੇ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦਾ ਕਰੁਣਾਮਈ ਵਿਰਲਾਪ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸਾਰਥਿਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਭਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਲਛਮਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਲੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।³

2. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 3, ਛੰਦ 24.

3. ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ 13, ਛੰਦ 109, 110, 126, 138, 140.

ਛੁਟੀ ਮੁਰਛਾ ਸਭ ਉਠ ਧਾਏ ॥ ਰੋਵਤ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵਿਗ ਆਏ ॥
 ਲਛਮਨ ਦੇਖ ਸਭੈ ਬਿਲਖਾਨੇ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਆਪ ਨੇ ਸੰਗ ਨ ਜਾਨੇ ॥
 ਰੋਵਤ ਨੈਨਨ ਜਲ ਨਹਿ ਰਹਈ ॥ ਤਬ ਰਘੁਬੀਰ ਬੀ ਸੋ ਕਹਈ ॥

... ..

ਠਾਰ ਗਈ ਅਬ ਬੀਰ ਗਿਰਯੋ ਰਨ ਹੋ ਮਨ ਤੇ ਸਬ ਭਾਂਤਨ ਹਾਰਯੋ ॥
 ਰਾਵਨ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਬਾਨਨ ਤੇ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਭੂਮਿ ਪਰਯੋ ਨ ਸੰਭਾਰਯੋ ॥

... ..

ਜੋ ਹਮ ਜੀਤਯੋ ਲੰਕਾਪਤਿ ਬਿਨ ਲਛਮਨ ਕਿਹ ਕਾਜ ਰਾਜ ਪਤਿ ॥...
 ਤਾਂਤੇ ਲਛਮਨ ਬਿਨ ਅਬ ਮਰਉ ॥ ਕਿਹ ਬਿਧ ਨਗਰ ਓਰ ਮੁਖ ਕਰਉ ॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ਮੇਰੇ ਪਾਛੇ ਪਵਨ ਸੁਤ ਜੋ ਜੀਵੈ ਸੀਅ ਨਾਰਿ ॥

ਤੇ ਨੈ ਘਰ ਪਹੁਚਾਈਅਹੁ ਲੰਕਾਪਤਿ ਕੇ ਮਾਰ ॥

ਬੀਰ ਰੂਪ ਆਦਰਸ਼ ਭਰਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਾ ਇਕ ਆਦਰਸ਼
 ਬੀਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਰੂਪ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਧਨੁਸ਼
 ਨੂੰ ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ
 ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਰੀਚ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਤੀਰ
 ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਤ ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਬਾਲੀ ਅਤੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਵਰਗੇ
 ਮਹਾਂਬਲੀ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦੇ
 ਹਨ । ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਲੌਕਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ
 ਬੀਰ ਰੂਪ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ :

ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ
 ਲੌਕਿਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ

ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਰੁਦਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।⁴ ਮਰੀਚ ਦਾ ਬੱਧ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੱਲ ਨਾ ਸਹਾਰਦਿਆਂ, ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਬਿੜਾਂ ਤੋਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਜਾਰ ਜਾਰ ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨੈਂ ਨੈਂ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਦਿਆਂ ਰੁਦਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਰਾਵਨ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਹਿ ਚੁੱਕੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੱਕੀ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਮੁਸਕਾਇ, ਸੁਨਾਇ ਕੈ ਲੋਗਨ ਕੇ ਸੀਅ ਸੋ ॥
 ਜਬ ਲੈ ਨਹੀ ਆਗ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੈ ਤਬ ਲੈ ਨ ਗਿਲਾਨਿ ਮਿਟੈ ਜੀਅ ਸੋ ॥
 ਧਰ ਸੀਸ ਲਈ ਸੁ ਕਰੋ ਅਬ ਹੀ ਸਿਰ ਨਾਇ ਕਹਯੋ ਅਪਨੈ ਪੀਅ ਸੋ ॥
 ਅਬ ਐਰ ਕੀ ਕੋਨ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਕਰੈ ਜਬ ਰਾਮ ਸੇ ਆਜ ਕਰੈ ਤੀਅ ਸੋ ॥⁵

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਲੌਕਿਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ।

ਆਦਰਸ਼ ਰਾਜਾ :

ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਰਾਜੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੌਕਾ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀਤਾ ਦਾ ਉਥੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਵਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਸੁਗਰੀਵ ਆਦਿ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

4. ਉਹੀ, ਅੰਕ 3, ਛੰਦ 24.

5. ਉਹੀ, ਅੰਕ 14, ਛੰਦ 106.

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਾ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ ਪਰਾਲੋਕਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਸੀੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਲੋਕਿਕਤਾ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਾ ਪਰਾਲੋਕਿਕ ਰੂਪ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਵਜੋਂ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਲੋਕਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਪੁੱਤਰ, ਹਮਦਰਦ ਭਰਾ, ਚੰਗਾ ਪਤੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਰਾਜਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਜਾ ਹਿੱਸੇ ਚਿੱਤੇ ਪਿਆਰਦੀ ਹੈ।

ਰੋਵਤ ਪੁਰਖ ਨਾਰੀ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਚਾਰੀ ਰੋਵੈ ਖਿਰ ਰੂਖ
ਅਰੁ ਜੋ ਹਟੋਵਾ ਹਾਟ ਕੇ ॥

ਰੋਵੈ ਖਰਾ ਰੋਵੈ ਮ੍ਰਿਗ ਰੋਵਤ ਮਰਾਲ ਕ੍ਰਿੰਗ, ਰੋਇ ਗੁਣ ਪੜਤ
ਕਬਿਤ ਬੇਟਾ ਭਾਟ ਕੇ ॥⁶

ਲਛਮਣ :

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੁਖ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਛਮਣ ਦਾ ਪਾਤਰ-ਚਿਤਰਣ ਲੋਕਿਕ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਉਸਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਭਾਅ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਰੋਧਵਾਨ। ਸੀਤਾ ਸਵੈਬਰ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਹਾਰ-ਥੱਕ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਵਲੋਂ ਛੱਡੀ ਕੁਲ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰੇ ਗਏ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਕਰੋਧਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਧਨੁਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡੀਆਂ ਵਲੋਂ ਚੁੱਕਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਨੌਂ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪਰਸੂ ਰਾਮ ਵਲੋਂ ਧਨੁਸ਼ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਬੀਰ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰੋਧ ਪੂਰਨ ਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਭੜਕ ਉਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਪਰਸੂ ਰਾਮ

6. ਉਹੀ, ਅੰਕ 2, ਛੰਦ ੬੩.

ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਉਤੇਜਿਤ ਅਤੇ ਕਰੋਧਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।⁷

ਮਹਾਂ ਰਣਧੀਰ ਮਹਾਂਬੀਰ ਲਘੁਬੀਰ ਹਸਿ ਬੋਲੇ ਅੰਸੇ

ਨੈਕੁ ਸਮਸਯਾ ਸੇਹਿ ਦੀਜਿਯੈ ॥

ਕਹੋ ਬਾਧ ਡਾਰੋ ਕਹੋ ਦੇਸ ਤੇ ਨਿਕਾਰੋ ਕਹੋ ਬਾਰਧ ਉਤਾਰੋ

ਕਹੋ ਜੁਰਾ ਕਾਟਿ ਲੀਜਿਯੈ ॥

ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਸਿਸ਼ਟ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰੋਧ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।⁸ ਸ਼੍ਰੀ ਲਛਮਣ ਦੀ ਇਹ ਕ੍ਰਿਆ ਉਸਨੂੰ ਨਿਡਰ, ਦਲੇਰ, ਮਰਿਯਾਦਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਣਸ਼ੀਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਦੇਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਦਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਕਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਭਰਤ ਦਾ ਇਸ ਧੌਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਕਾਰਨ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਮ ਬਨਵਾਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਸਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਅਜੇਹਾ ਬੀਰ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਤੋਂ ਰਾਵਣ ਜਿਹਾ ਮਹਾਂਬਲੀ ਵੀ ਭੈ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦਿਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਰਾਵਨ ਚਲਤ ਕਹੇ ਪੁਨ ਬੈਨਾ ॥ ਲਛਮਨ ਮਰੇ ਤੇਹਿ ਕਛੂ ਭੈ ਨਾ ॥

ਜਾਇ ਸੈ ਹਿਬੀ ਤਾ ਪੁਰ ਡਾਰੋ ॥ ਲਛਮਨ ਬਚੈ ਤੇਹਿ ਫਿਰ ਮਾਰੋ ॥

....

ਸੋ ਬਰਛੀ ਲੈ ਨੈਕਪਤਿ ਚਲਯੋ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰ ਧਾਇ ॥

ਚਤੁਰਾਰਨ ਕੇ ਮਾਰ ਕੈ ਬਹੁਰ ਨਹੈਗੈ ਆਇ ॥

....

7. ਉਹੀ, ਅੰਕ 1, ਛੰਦ 80.

8. ਉਹੀ, ਅੰਕ 1, ਛੰਦ 88.

ਛਲਕਰ ਨਾਰਦ ਹੈ ਛਲਯੋ ਬਲਕਰਿ ਮਾਰ ਸਿਰਾਉ ॥
ਰਾਮ ਰਜਾਇ ਸਹੈ ਨਹੀ ਅਬ ਹਰਿ ਪੁਰ ਕੋ ਜਾਉ ॥⁹

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਵੀ ਨੇ ਲਛਮਣ ਦਾ ਇਕ ਰਾਮ ਭਗਤ ਵਜੋਂ ਸਰੂਪ ਵਧੇਰੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਸੀਤਾ :

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਸੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਇਕ ਪਤੀ ਵਰਤਾ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਪਤਨੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੀ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਬਨਵਾਸ ਦੀਆਂ ਦੁੱਖ-ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਝੱਲਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ । ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਣਫਿੱਠ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਖ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸੀਤਾ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪਤਨੀ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਖਾਣ-ਪਹਿਨਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਸ ਭੋਗ ਅਤੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਅਰਥਹੀਣ ਹਨ । ਪਤੀ ਦੇ ਸਾਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਤਨੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਬਨ-ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਪਾਤ ਫਲ ਖਾਉ ਸਿੰਘ ਸਾਪ ਤੇ ਡਰਾਉ ਨਹੀ ਪਾਛੈ ਨਿਜ
ਕਾਉ ਕਠਨਾਈ ਸਬ ਜੀ ਸਹੈ ॥
ਥਾਕੇ ਚਾਪੇ ਪਾਉ ਧੂਪ ਨਾਗੈ ਹਾਕੇ ਬਾਉ ਨਾਥ ਸੰਗ
ਪਦੈ ਅਪਦਾ ਅਨੇਕ ਭਾਤ ਹੋ ਸਹੈ ॥¹⁰

9. ਉਹੀ, ਅੰਕ 13, ਛੰਦ 71, 44, 94.

10. ਉਹੀ, ਅੰਕ 2, ਛੰਦ 49.

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਿਆਂ ਅਗਨੀ ਪਵੀਖਿਆ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।¹¹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕ ਸੀਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਚਿਤਰ ਚਿਤ੍ਰਣ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਵਨ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਮਰੀਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਨ ਮਿਰਗ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਆਮ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਲੁਭਾਏਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਾਮ ਅੱਗੇ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਉਸ ਹਰਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਦਰਸਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਅਵਗਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੱਦ ਉਤੇ ਅੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੋਨ-ਮਿਰਗ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਜਾਨ ਦੇ ਮਿ੍ਗ ਵਲੋਂ ਉਚੀ ਉਚੀ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਨ ਉਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਮੰਦ ਭਾਵਨਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਪੁਕਾਰ ਦੇ ਦੂਸ਼ਣ ਵੀ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਲੰਕਾਪਤੀ ਰਾਵਨ ਵਲੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਅਸ਼ੋਕਵਾਟਿਕਾ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪਤੀ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਰੁਦਨ ਵੀ ਲੌਕਿਕ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਆਦਰਸ਼ ਪਤੀਵਰਤਾ ਇਸਤਰੀ, ਤਿਆਗਵਾਨ, ਸ਼ਾਂਤਚਿੱਤ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਉਹ ਇਤਨੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਕਿ ਰਾਵਨ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦਾ।

ਜੈਸੇ ਕਨਿ ਕਾਚਲ ਸੋ ਲੋਹ ਜੈਸੇ ਇਥੇਧ ਬੁਧ

ਮੇਹ ਜੈਸੇ ਦਿਨ ਦੀਪਤ ਕੇ ਆਗੇ ਤਾਮਨੀ ।।

ਜਨਕ ਸੁਤਾ ਕੀ ਦੇਹ ਦਾਮਨੀ ਦਮਕ ਆਗੇ

ਤੂੰ ਤੇ ਲਾਗੇ ਐਸੀ ਕਾਰੇ ਬਾਦਰ ਕੀ ਕਾਮਨੀ ।।

11. ਉਗੀ, ਅੰਕ 14, ਛੰਦ 126.

ਮਿ੍ਰਗ ਮਦ ਕੁੰਕਮ ਕਪੂਰ ਬਾਸ ਤੇਰੇ ਤਨ

ਚੋਆ ਜੋ ਚੰਬੇਲੀ ਹੂੰ ਤੇ ਹੈਨ ਬਾਸ ਭਾਮਨੀ ॥

ਜੈਸੇ ਸੀਅ ਓਰ ਤੇ ਝਕੋਰ ਆਵੈ ਮਾਰਤ ਕੀ

ਜੋਈ ਤੀਨ ਲੋਕ ਫੁਟੈ ਸੋਰਭ ਕੀ ਗਾਮਨੀ ॥¹²

ਹਨੂਮਾਨ :

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਹ ਪਾਤਰ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹਾਇਕ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਪਰਾਲੈਕਿਕ ਅਤੇ ਲੈਕਿਕ ਰੂਪ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ । ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਟਕਾ ਵਿਚ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਫਲ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸਦੀ ਭੁੱਖ ਦਾ ਚਮਕਣਾ ਲੈਕਿਕ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪ੍ਰਾਲੈਕਿਕ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹਨ ।

ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਸੰਕੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਹਨ । ਸੰਕੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ, ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੰਕਈ, ਰਾਜਾ ਜਨਕ, ਰਾਜਾ ਸੁਗਰੀਵ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਬਾਲੀ, ਸੁਗਰੀਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅੰਗਦ, ਜਾਮਵੰਤ, ਲੰਕਾ ਪਤੀ ਰਾਵਨ, ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਕੁੰਭਕਰਨ ਅਤੇ ਭਭੀਖਨ, ਪਤਨੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਘਨਾਥ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿਤਰ ਚਿਤਰਣ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ । ਮੁੱਖ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਸੁਭਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ ।

12. ਉਹੀ, ਅੰਕ 3, ਛੰਦ 56.

ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਹ ਪਾਤਰ ਬੜੇ ਸਜੀਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਹੋਣ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਕੇਤਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਪਰਾਲੈਕਿਕ ਅਤੇ ਲੈਕਿਕ ਰੂਪ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ । ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਚਰਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਸਫਲ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਪਰਾਲੈਕਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਲੈਕਿਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕਿਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

...

ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਟੇ

ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਯੁਗ ਵਿਚ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਵਲੋਂ
 ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਰਾਮ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਇਹ ਯੁਗ ਵਿਚ
 ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾਵਿ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸਮਕਾਲੀ ਲੋਕ ਮਾਨਸੀ
 ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਰਾਮ ਭਗਤੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲਈ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ
 ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਰਚ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ
 ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਧੇਰੇ ਬੁਜ ਹੀ ਰੱਖੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ
 ਰਚੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨਜੀਵਨ
 ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਨਾਟਕ
 ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਲੱਛਣ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ
 ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ
 ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਵਾਲੀ
 ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸਦਕਾ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਪਾਤਰ
 ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
 ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਬੀਰ-ਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਕਵੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਰਨ
 ਦਾ ਮੀਤਵ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਕਾਵਿ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ
 ਸਗੋਂ ਉਹ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੇ ਮੁਖ ਨਾਇਕ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਨਾਇਕਾਂ ਦੀ
 ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੋਕਮਾਨਸੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ
 ਉਪਦੇਸ਼ ਹਰ ਮਾਨਵ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਚਨਾ
 ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ
 ਵਚਨ ਕਰਨਾ, ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਵਸਤੂ
 ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁੱਖ ਤਿਆਗਣੇ। ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਡੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ
 ਐਰਤ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਸਮਾਨ ਜਾਨਣਾ, ਆਦਿਕ। ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ
 ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਅਲੰਕਾਰ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
 ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੰਕਿਕ ਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵਿਐਗਵਿਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ
 ਚੰਦ ਦਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਵਿਛੜਣ ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨਾ ।
 ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
 ਰਾਵਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਘਨਾਥ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਗਈ ਨਾਗਫਾਸ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ
 ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਬੈਰੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਰਾਵਣ ਅਤੇ ਮੇਘਨਾਥ ਆਪਣੀ
 ਜਿੱਤ ਦੇ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਨਾਰਦ
 ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਗਰੜ ਨਾਗਫਾਸ ਕੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
 ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ
 ਘਟਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਟੀ. ਵੀ. ਸੀਰੀਅਲ ਰਾਮਾਇਣ ਉਪਰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ
 ਗਿਆ ਕਿ ਟੀ. ਵੀ. ਸੀਰੀਅਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
 ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਇਹ ਘਟਨਾ
 ਟੀ. ਵੀ. ਸੀਰੀਅਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਾਹਵੇ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਹਨੂਮਾਨ
 ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਵੀਰਤਾ
 ਪੂਰਵਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਛੱਲ ਕਪਟ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
 ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਵਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਨਾਰਦ ਵੀ ਮਿਲ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਉਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਦੇ
 ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਸੀ ਅਤੇ
 ਉਚ ਨੀਚ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ । ਕਵੀ ਨੇ ਹਰ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਥਾਰਥ
 ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਲਿਬਾਸ
 ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ । ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਯੁੱਧ ਚਿਤਰਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਯਥਾਰਥਿਕ
 ਲਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਕਲਾ ਦਾ ਪੂਰਨ
 ਗਿਆਨ ਸੀ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਰਾਵਣ ਦੇ ਭਰਾ ਭਭੀਖਨ ਵਲੋਂ ਘਰ ਕਾ
 ਭੇਤੀ ਲੰਕਾ ਢਾਹੇ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਕਵੀ ਰਾਵਣ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰ ਗਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਸੀਤਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਐਰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਧੇਰੇ ਨਿਘਰੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਫੋਕੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਸ਼ਗਨ ਅਪਸ਼ਗਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਨ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਵੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਰਚਨ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਜਨਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਟੁੰਭਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੌਚਿਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਰੰਭੀ ਗਈ ਨਿਰਗੁਣ, ਕਾਵਿਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਰਗੁਣਵਾਦੀ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ । ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਕ ਕਾਵਿ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਪੈਰਾਇਕ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਗੁਰਬਿਨਾਸ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ । ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਰਗੁਣੀ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

...

ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ

1/ੳ ਅਥਿ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸਾਇ ਨਮਹ/॥ ਅਥਿ (ਹਨੁਮਾਨ)² ਨਾਟਕ ਲਿਖਤੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ
ਹੇਰਿਦੇ ਰਾਮ ਭਲੇ (ਕੀ)³॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੀਨ ਲੋਕਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨਿਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਅਰਤਨਿ ਗਤਿ
ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾਇ ਹੋ ॥ ਸਦਾ ਸੋਲਪਤਿ ਸੀਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁਤ
ਸ਼ਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਪਤਿ ਜਸਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥ ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨਕੀ
ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕਬਹੂ ਤੋਂ ਪਰਜਾਇ ਹੋ ॥ ਫੁਰੇ ਬਾਕਪਤਿ ਸੁਨੇ
ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤਬ ਐਸੇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁ ਕੁ ਗੁਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥ ੧ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕਾਹੂ ਕੇ ਸਾਰਸੁਤੀ ਬਹੁ ਪੁਰਨਿ ਕਾਹੂ ਕੇ ਹੈ ਸਿਵ ਸੇ ਬਰ
ਦੇਯਾ ॥ ਕਾਹੂ ਕੇ ਹੈ ਚਤੁਰਾਨਨ ਕੇ ਬਹੁ ਕੇਉ ਗਜਾਨਨ ਆਸਿ ਬਸੋਯਾ ॥
ਕਾਨਿ ਸੁਨੇ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਕਾਹੂ ਸੋ ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਕਵਿ⁴ ਰਾਮ ਕਹੋਯਾ ॥ ਜਾਨਤਿ
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਨਾਮਹਿ ਜਾ ਸੁਨ ਏ ਸਬ ਹੋਰਿ ਸਹੋਯਾ ॥ 2 ॥

1/ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾਮੰ⁵ ਘਨ ਦੇਹ ਸੋ ਮੈ/ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਯੋ ਨੇਹ ਬਾਧਯੋ ਦੇਹ ਪ੍ਰੇਮ
ਬੰਦੁ ਹੋ ਜਪਯਾ ਤਾਹੀ ਨਾਮ ਕੇ ॥ ਚਰਨ ਸਰੋਜ ਰਸ ਭਰੇ ਤਾਕੇ ਭਯੋ ਅਨਿ
ਜਾ ਦਿਨ ਪਰਾਗ ਪਾਉ ਤਾਹੀ ਛਿਨ ਕਾਮ ਕੇ ॥ ਰਾਮ ਮੁਖਿ ਧੁਨਿ ਸੁਨਿ
ਭਯੋ ਮ੍ਰਿਗ ਤਾਹੀ ਛਿਨ ਰੂਪ ਸਿੰਧ ਮੀਨ ਡਰ ਹੈ ਨ ਕਾਲ ਘਾਮ ਕੇ ॥ ਵੈ
ਉਦਾਰ ਰਾਇ ਹੋ ਭਗਤਿ ਭੋਖ ਮਾਰੋਂ ਵੈਤੋ ਰਾਮ ਚੰਦ ਚੰਦਮਾ ਚਕੋਰ ਮਨ⁶
ਰਾਮ ਕੇ ॥ 3 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸੈਵ ਕਹੈ ਸਿਵ ਯਾ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹੈ ਸਬ ਬੇਦ ਪਵੈਯਾ ॥
ਬੋਧ ਕਹੈ ਇਕ ਕਰਮ ਕਹੈ ਇਕ ਧਰਮ ਕਹੈ ਇਕ ਧਾਮ ਸਹੋਯਾ ॥ ਏਕ ਕਹੈ
ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ ਜਨ ਏਕ ਕਹੈ ਘਟ ਪ੍ਰਾਨ ਬਸੋਯਾ ॥ ਤੇ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਮ ਸੁਨੈ ਅਪੁਨੇ
ਜਸੁ ਹੈ ਸਬ ਦਯੋਸਨ⁷ ਦੋਰ ਸੁਨੋਯਾ ॥ 4 ॥

(1) ਅ, ਪ੍ਰਤੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪਾਠ ਦਾ ਆਰੰਭ ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸਾਇਨਮ: ਨਾਨ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (2) ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ 'ਹਨੂ' ਦਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਅਧਿਐਨ
ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰੁੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਲਿਖਾ
ਪਾਸੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇੰਜ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸੁਪਾਈ ਓ, ਅ, ਏ. ਅਨੁਸਾਰ
ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। (3) ਇਹ ਪਾਠ ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ। (4) ਕਬਿ - ਏ.
(5) ਸਿਯਾਮ - ਏ. (6) ਮਨਿ - ਏ. (7) ਦਿਉਸਨ - ਏ.

/20

॥ ਕਬਿਤਾ ॥ ਕੋਸਲ ਤਨੈਯਾ ਤਨ ਕੁਸਲ ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰਭੁ ਕਲਿ ਮਲਿ
ਮਥਨ ਸੁ ਸਾਧਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੈ ॥ ਕਰੁਨਾ ਕੀ ਖਾਨ ਪਹਿਚਾਨ ਜਕੀ ਦੀਲਨ
ਸੋ ਮਾਨ ਲੇਤ ਜੀ ਕੀ ਸਬ ਹੀ ਕੋ ਸਾਵਧਾਨ ਹੈ ॥ ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ ਗੀਝੈ
ਨੈਕ ਕੀਏ ਸੇਵ ਹੀਏ ਪਰ ਪੀਰ ਜਾਨਬੇ ਕੋ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ ਹੈ ॥ ਬਾਰਿਦ
ਸੇ ਸਯਾਮ⁸ ਅਭਿਰਾਮ ਕਾਮ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਮ ਐਸੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕੇ ਹੀਏ/
ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ ॥ 5 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਨਾਮ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੋ ਜਿਨ ਧਾਮ ਕੇ ਕਾਮ ਰਹੇ ਉਰਝਾਈ।
ਜੋ ਨ ਬਨੈ ਤਉ ਏਕ ਘਟੀ ਸੁਨ⁹ ਨੈ ਗੁਨ ਕੇ ਤਜ ਆਰਸ ਤਾਈ ॥ ਪੇਟ ਹੀ ਮੈ
ਜਿਨ ਪੇਟ ਭਰਯੋ¹⁰ ਅਬ ਪੇਟ ਕੇ ਕਾਜ ਕਹਾ ਦੁਚਿਤਾਈ ॥ ਨੈ ਸਿਖ ਆਵਰੇ
ਆਵ ਚਲੀ ਜੈਸੇ ਪਾਨੀ ਮੈ ਨਾਉ ਮਲਾਹ ਚਲਾਈ ॥ 6 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰ ਮਨੋਜ ਲਜਾਇ ਮਨੋ ਨਿਜ ਦੇਹ ਬਿਸਾਰਯੋ¹¹।
ਮਜਨ ਕਾਜ ਕੀਓ ਉਦਵਰਤਨ ਤਾਹੀ ਕੇ ਨੈ ਨਭ ਚਾਂਦ ਉਭਾਰਯੋ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ
ਕੇ ਬਾਕ ਬਿਲਾਸ ਤੇ ਧਰਮ ਰਚਯੋ ਤੁਈ ਲੋਕ ਬਿਥਾਰਯੋ ॥ ਨੈਨ ਕੀ ਕੋਰ ਤੇ ਨੇਹ
ਕੀਓ ਬਿਧ ਡੀਨ ਕੀ ਛਾਹ ਤੇ ਸੀਨ ਸਵਾਰਯੋ ॥ 7 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਕਯੋ ਧਰਤੇ ਧਰ ਧੀਰ ਸਬੈ ਭਟਹੇਨ ਕਛੁ ਬਲ ਕਾਹੂ ਕੇ ਧਤੇ ॥
ਛਤ੍ਰਿਅ ਸੋਣਿਤ ਕੇ ਕਰ ਕੁੰਡ ਨਾਤ ਫਿਰਯੋ ਭ੍ਰਿਗਨੰਦਨ ਸੋਤੇ ॥ ਕਯੋ ਟਰਤੇ ਸੁਖ
ਰਾਵਣ ਕੇ ਧਨ ਤੋਰ ਕਹੇ ਸੀਯ ਨਾਇਕ ਕੋਤੇ ॥ ਜੋ ਰਘੁਬੰਸ ਸਿਰੋਮਣਿ ਭੂਤਲਿ
ਰਾਜੀਵ ਲੋਚਨ ਰਾਮ ਨ ਹੋਤੇ ॥ 8 ॥ (ਸੇਸ ਨਾਗੇ ਵਾਚ ਬ੍ਰਹਮ ਸੋ)¹²

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਸੋ ਬਿਨਤੀ ਅਹਿਨਾਥ ਕਹੈ ਬਿਧਿ ਹੋ ਬਿਨ ਕਾਨਨ ਕਾਹੇ ਤੇ
ਕੀਨੇ ॥ ਹੋ ਡਰਯੋ ਸੁਨਿ ਬਾਤ ਫਨਿੰਦ ਡਗੈ ਸਿਰ ਨੈਕ ਫੁਟੈ ਪੁਰ ਤੀਨੇ ॥

(8) ਸਿਆਮ - ਏ. (9) ਸੁਨਿ - ਏ. (10) ਭਰਿਓ - ਏ. (11) ਬਸਾਰਯੋ - ਏ.

(12) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਜੋ 'ਏ' ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਨੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ
ਕੀਤਾ ਹੈ ।

/ੲਅ ਹੈ ਕਹੁ ਕੋਨ ਸੁਨੈ ਜਸ ਰਾਮ ਕੇ ਸੀਸ ਕੰਪਾਇ ਕੈ ਸ੍ਵਾਸ ਨ ਲੀਨੇ ॥ ਮੈ ਸੁਮ
ਕੈ ਤੁਈ ਲੋਕ ਰਚੇ ਤੁਹਿ ਐਸੇ ਹੀ ਜਾਨਤ/ ਹੀ ਸਿਰ ਦੀਨੇ ॥ 9 ॥

॥ ਸ੍ਰੋਸਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿਰੋਮਣਿ ਕੀ ਯਹਿ¹³ ਕੀਰਤਿ ਹੈ ਕਿਯੋ ਦੁਤੀ
ਬਖਾਨੇ ॥ ਆਨਿ ਦਈ ਕਮਲਾ ਹਰਿ ਕੀ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਸੁਰ ਲੋਕ ਡਰਾਨੇ ॥
ਜਾਨ ਯਹੈ ਮੁਖਿ ਚਾਰ ਕੀਏ ਬਿਧਿ ਸੰਭੁ ਰਹੈ ਅਜ ਹੂੰ ਲਪਟਾਨੇ ॥ ਸਕੁ ਸਹਸੁ
ਕੀਏ ਚਖ ਚੋ ਕਛਹੂ ਮੁਖ ਬਯਾਹ ਕੀਯੋ ਨ ਸਯਾਨੇ ॥¹⁴ 10 ॥

॥ ਸ੍ਰੋਸਾ ॥ ਭੋਗਹਿ ਛਾਡ ਨ ਜੋਗ ਕਰੈ ਕੋਊ ਮੈ ਸਿਵ ਲੋ ਸਿਵ ਲੋਕ ਨਿਹਾਰਯੋ ॥
ਆਗਮ ਤੇ ਨ ਮਿਟੈ ਮਨ ਕੇ ਗਮ ਬੇਦ ਬਿਬਾਦ ਨ ਜਾਇ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ ਮੋਨ
ਤੇ ਕੋਨ ਸੁਭੇਟੀ ਨਹੈ ਬਿਨ ਬੋਲ ਖੁਨੈ ਘਰ ਕੇ ਨ ਕਿਵਾਰੋ ॥ ਤਾਤੇ ਯਹੈ ਜੀਅ
ਜਾਨਤ ਹੋ ਜਿਨ ਰਾਮ ਕਹਯੋ ਤਿਨ ਕਾਜ ਸਵਾਰਯੋ ॥ 11 ॥

॥ ਸ੍ਰੋਸਾ ॥ ਹੈ ਨ ਕਹੂੰ ਕਵਿ ਅੰਤ ਸੁ ਸੁੰਦਰ ਸੰਤਸਮੂਹ ਤਉ ਸੁਖ ਪੈ ਹੈ ॥ ਕਾਰੇ
ਤੇ ਰਾਮ ਕੇ ਨਾਮ ਮਿਲੀ ਕਵਿ ਰਾਮ ਤੁਮੈ ਸਿਰ ਨਾਇ ਸੁਨੈ ਹੈ ॥ ਖਾਰੇਊ
ਨੀਰ ਨਵਾਇ ਕ੍ਰਿਬੰਦਹਿ ਜੋਬ ਕੋਊ ਚਰਨੋਦਕ ਦੈ ਹੈ ॥ ਕੋਨ ਸੁ ਸਾਧੁਨ ਆਦਰ
ਸੋ ਕਹਿ ਮੂੰਡ ਚਵਾਇ ਨ ਸ੍ਵਾਦਹਿ ਨੈ ਹੈ ॥ 12 ॥

/ੳੳ ਹੈ ਮਤਿ ਹੀਨ ਇਹੈ¹⁵ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰ ਜਾਨਤ ਹੋ ਉਪਹਾਸ
ਧਰੈਗੀ ॥ ਰਾਮ ਮਈ ਸੁਖ ਦੈ ਸਭ ਕੇ ਮਨ ਕੇ ਦੁਖ/ ਦੇਖ ਸੰਤਾਪ ਹਰੈਗੀ ॥
ਜਯੋ ਬਨ ਭਿੱਲ ਕਿਰਾਤ ਕੀ ਆਗ ਮਥੇ ਲਘੁਦਾਰ ਤੇ ਜੋਤ ਜਰੈਗੀ ॥ ਤੋ ਕਹਿ
ਹੇਮ ਸਮੂਹਨ ਕੋ ਯਹਿ ਕਾਟ ਕਲੰਕ ਨ ਦੂਰ ਕਰੈਗੀ ॥ 13 ॥

(13) ਇਹ -ੲ. (14) ਸਿਆਨੇ -ੲ. (15) ਯਹੈ -ੲ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜੋ ਕਛੁ ਬਾਕ ਬਿਨਾਸ ਹੁਨਾਸ ਸੁ ਸੰਤ ਸੁਨੇ ਜਗੁ ਜਾਹਿ
ਸੁਨਾਵੈ ॥ ਵੁਲ ਸੁਗੰਧ ਸਬੈ ਕਵਿ ਮੰਡਲ ਵੁਲ ਚਢੈ¹⁶ ਤੁਮ ਸੇ ਅਨਿ ਪਾਵੈ ॥
ਆਕ ਕੇ ਵੁਲ ਸਮਾਨ ਕਵੀਸ਼੍ਰੁ ਰਾਮ ਤੁਮੈ ਕਿਹ ਭਾਤਿ ਰਿਝਾਵੈ ॥ ਚੇਤ
ਚਢੈ ਚਿਤ ਚੋਪ ਮੁਲਿੰਦ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਸਬ ਹੀ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ॥ 14 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਬਯਾਸ¹⁷ ਪਰਾਸੁਰ ਨਾਰਦ ਸ੍ਰੀ ਸੁਕ ਏ ਸਬ ਰਾਮਹਿ ਆਜ ਲੋ
ਗਾਵੈ ॥ ਸੇਖ ਸਹਸ ਧਰੇ ਮੁਖ ਯਾਹੀ ਤੇ ਵਾਰ ਪਰੇ ਗੁਨ ਪਾਰ ਨ ਪਾਵੈ ॥
ਸੰਗਿ ਫਿਰੇ ਹਨੁਮਾਨ ਸਦਾ ਸੁ ਜਥਾ ਮਤਿ ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਸਮਝਾਵੈ ॥ ਤਾਹੀ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇ ਰਾਮ ਕਹੈ ਮਨਿ ਕੇ ਗਿਰ ਤੇ ਕਨ ਜਯੋ ਦਿਖਰਾਵੈ ॥ 15 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ¹⁸ ॥ ਸੁਰਜ ਕੀ ਮਨ ਕੀ ਕਵਿ ਰਾਮ ਦਲੀਪ ਕੀ ਗੀਤਿ ਕਹਾ ਲੋ
ਲਿਖਾਉਂ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁ ਕੇ ਅਜ ਕੈ ਜਸੁ ਕੀ ਸੁ ਕਥਾਨ ਕੇ ਅੰਤ ਕਹਾ ਲੋ ਸੁਨਾਉਂ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਤਾਤ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹੈ ਤੇ ਕਹੈ ਕਹਿ ਅੰਤਹਿ¹⁹ ਪਾਉਂ ॥ ਤਾਤੇ
ਸੁਨੇ ਰਘੁਬੀਰ ਕਥਾ/ ਤੁਮ ਸੋ ਕਹਿ ਕੈ ਤਨ ਤਾਪ ਸਿਰਾਉ²⁰ ॥ 16 ॥

/3੫

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਿਖ ਸੰਗਿ ਜਾਇ ਬੋ ਧਨੁਖ ਚਿਟਕਾਇਬੋ ਧਰਨਿਜਾ
ਬਿਵਾਹਿਬੋ ਬਡੇ ਹੀ ਜਸੁ ਪਾਇਬੋ ॥ ਧਾਇਬੋ ਪਰਸ ਰਾਮ ਗੈਲ ਮੈ
ਖਿਸਾਇਬੋ ਉਲਟ ਬਨ ਜਾਇ ਬੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਜ ਗਾਇਬੋ ॥ ਬਨ ਕੇ
ਸਿਧਾਇਬੋ ਜਨਕ ਜਾ ਚੁਰਾਇਬੋ ਸਮੁੰਦ ਕੋ ਪਟਾਇ ਬੋ²¹ ਅ ਲੰਕ ਪਤਿ
ਘਾਇਬੋ ॥ ਬੀਰ ਤੀਯ ਸੰਗ ਨੈ ਪਲਟ ਘਰ ਆਇਬੋ ਸੁ ਅੰਸੋ ਰਾਮ ਚੰਦ ਗੀਤ
ਤੁਮਹਿ ਸੁਨਾਇਬੋ ॥ 17 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ²² ॥ ਖੰਜਨ ਲੋਕਨ ਕੰਜ ਮੁਖ ਨਿਤਿ ਖੰਡਨ ਪਰ ਪੀਰ ॥
ਅਰਿ ਗੰਜਨ ਭੰਜਨ ਧਨੁਖ ਭਵਰੰਜਨ ਰਘੁਬੀਰ ॥ 18 ॥

(16) ਚੜੈ -ਏ. (17) ਬਿਆਸ -ਅ. ਏ. (18) ਸਵੈਯਾ -ਅ. (19) ਅੰਤਹ -
(20) ਸਰਾਉ -ਏ. (21) ਪਟਵਾਇ -ਏ. (22) ਦੇ : -ਏ.

॥ ਦੋਹਰਾ²³ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਨਾਗਰ ਨਵਲ ਕਵਲ ਬਦਨ ਦੁਤਿ ਮੈਨ ॥
ਕਰੁਨਾਕਰਿ ਬਰੁਣਾਦਿ ਪਤਿ ਸਰਨਾਗਤਿ ਸੁਖ ਦੈਨ ॥ 19 ॥
ਬਿਸੁਆ ਮਿਤ੍ਰਉ ਵਾਚ ॥

/48 ॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਬੈਠੁ ਬਿਚਾਰੁ ਕੀਓ ਰਿਖ ਰਾਜ ਏ ਜਗਯ ਨ ਪੂਰਨ ਹੋਤ ਹਮਾਰੇ ॥
ਕੋਨ ਬਲੀ ਇਹ ਨਾਇਕ ਹੈ ਤਿਹੁ ਲੋਕਨ ਮੈ ਤਿਨ ਰਾਮ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ਧਾਇ
ਚਲਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋ ਕਹਿ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸਮਝਾਇ ਬਢੇ ਸੁਖ ਭਾਰੇ ॥/ ਤੇ ਨ ਟਰੇ
ਸਸਿ ਸੂਰ ਟਰੈ ਸੁਨ ਸਾਬ ਬਿਨਾ "ਰਘੁਨਾਥ ਤਿਹਾਰੇ"²⁵ ॥ 20 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਸੋਚ ਬਢਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ²⁶ ਜਿਯ ਮੈ ਕੁਲ ਪੂਜਹਿ ਪਾਇਨ ਨਾਗ
ਮਨਾਵੈ ॥ ਏਕ ਬਿਨਾ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਤੀਨਹੁ ਲੈ ਨਿਜ ਸੰਗ ਗੁਰੁ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ॥
ਏ ਤੇਰੇ ਪੂਤ ਸਪੂਤ ਸਬੈ ਬਿਧਿ ਰਾਜਹਿ ਯੋ ਰਿਖ ਰਾਜ ਸੁਨਾਵੈ ॥ ਰਾਜਨ
ਜਾ ਮੁਖ ਰਾਮ ਕਹਯੋ ਅਬ ਤਾ ਮੁਖ ਐਰ ਕਹਯੋ ਨਹਿ ਭਾਵੈ ॥ 21 ॥

ੴ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸੰਗ ਭਟ ਭੀਰ ਲੈ ਸਮੀਰ ਹੂੰ ਤੇ ਬੇਗਧਾਉਂ ਆਇਸ ਜੋ ਪਾਉਂ
ਜਾਇ ਮਾਰੋ ਰਾਜਨੀਤ ਹੈ ॥ ਜੋ ਕਹੋ ਤੇ ਠੋਰ ਤੁਮੈ ਬਾਗ ਮੈ ਬਨਾਉਂ ਐਰ ਭੋਰੀ
ਦੇਤ ਰਹੋਂ ਚਹੂੰ ਓਰ ਜੈਸੀ ਰੀਤ ਹੈ ॥ ਦੁਤੀਆ ਕੇ ਚੰਦ ਜਯੋ ਨ ਦੇਖੋ ਨੈਨਾ ਰਾਮ
ਚੰਦ ਤੁਮ ਹੂੰ ਬਿਚਾਰੋ ਰਿਖ ਕੈਸੀ ਬਿਪਰੀਤ ਹੈ ॥ ਭੀਰ ਮਸਨਾਗ ਤੇ ਸੁ ਤੀਰ
ਨ ਚਲਾਇ ਜਾਨੈ ਐਸੇ ਰਘੁਬੀਰ ਕਯੋ ਪਿਸਾਚਨ ਤੇ ਜੀਤ ਹੈ ॥ 22 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਾਲਕ ਅਯਾਨੇ ਹਠੀ ਐਰ ਕੀ ਨ ਮਾਨੇ ਬਾਤ ਬਿਨਾ ਦੀਏ
ਮਾਤ ਹਾਥ ਭੋਜਨ ਨ ਖਾਇ²⁷ ਹੈ ॥ ਮਾਟੀ ਕੇ ਬਨਾਏ ਗਜ ਬਾਜੀ ਰਸ ਖੇਲ
ਮਾਤੇ ਪਲ ਨਾ ਬਿਡੋਰੈ ਤਾਕੀ ਨੈਕ ਨਾ ਬਸਾਇ ਹੈ ॥ ਹੋਤੇ ਧਨੁਬਾਨ ਸੁਨ

(23) ਯਾ ਪ੍ਰਤੀ. ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਨੰਬਰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਦੋਹਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ।

(24) ਜਗਨ -ੲ. (25) ਰਘੁਬੀਰ ਸਿਧਾਰੇ -ਅ. (26) ਜੀਅ -ੲ.

(27) ਕਬਿੱਤ ਨੰਬਰ 22 ਅਤੇ 23 ਦਾ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਮਿਲਦਾ
ਭਾਵ ਕਬਿੱਤ ਨੰ: 23 ਵਾਲਾ ਪਾਠ 22 ਵਾਲੇ ਹਿਸੇ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ 2
ਵਾਲਾ 23 ਵਾਲੇ ਕਬਿੱਤ ਦੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। (28)ਪਾਇ-ੲ.

/4ਅ ਧੋਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ ਤਾਕੋ ਹੋਹਿ ਟੁਕ ਹਾਥ ਮੈ ਸੁ ਕਾਕ ਖੋਸ ਖਾਇ ਹੈ ॥/ਰਾਮ
ਕੀ ਤੋ ਐਸੀ ਬਾਤ ਕੰਜ ਪਾਤਗਾਤ ਜਾਕੇ ਸਾਮਨੇ ਮਰੀਚ ਤਾਹਿ ਦੇਖ ਸਕੁਰਾਇ
ਹੈ ॥ 23 ²⁸ ॥ (ਬਿਸਵਾਮਿਉਵਾਚੁ) ॥ ²⁹

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰਾਜਨ ਕਾਰੇ ਕੇ ਬਾਤ ਬਢਾਵਤ ਗਯਾਨ³⁰ ਗਹੇ ਮਤਿ ਮੈ ਨਈ
ਜਾਨੀ ॥ ਪੂਤ ਸੇ ਨੇਹੁ ਬਢਾਵਤ ਹੋ ਪੁਨ ਮੋਹਿ ਦੁਖੈ ਬਸ ਹੈ ਰਜਧਾਨੀ ॥
ਇੰਦੁ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਡਰੈ ਜੈਸੇ ਭੂਧਰ ਯੋ ਡਰਪਯੋ ਮੁਨਿ ਕੀ ਸੁਨਿ ਬਾਨੀ ॥ ਰਾਮ
ਕੇ ਰਾਖਏ ਕੀ ਬਤੀਆ ਨ੍ਰਿਪ ਕੋਟ ਕਹੀ ਰਿਖਿ ਏਕ ਨ ਮਾਨੀ ॥ 24 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕਾਪਿ ਉਠਯੋ ਮੁਨਿ ਤੇ ਅਜ ਨੰਦਨ ਜਯੋ ਜਨ ਬਾਯੁ ਡੁਲਾਵਤ
ਇੰਦੈ ॥ ਲੇਹੁ ਜੁ ਲੇਹੁ ਕੰਪਾਇ ਦੇਉ ਕਰ ਐਰ ਫੁਰੈ ਨਹਿ ਬਾਤ ਨਰਿੰਦੈ ॥
ਰਾਮ ਚਲੇ ਹਸ ਕੈ ਮੁਨਿ ਸੰਗਿ ਪਰੇ ਪਿਤ ਪਾਇ ਲਵਾਇ ਫਨਿੰਦੈ ॥ ਯੋ
ਰਿਖਿ ਨੈ ਉਕਸਯੋ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਕੰਜਕੀ ਬਾਸ ਜਯੋ ਐਰ ਮਨਿੰਦੈ ॥ 25 ॥

/5ੳ "॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸੰਗਦਯੋ ਰਿਖਿ ਕੇ ਨ ਚਲੈ ਬਸਿ ਸੇ ਦੁਖ ਨੈਨ ਨਹੀ ਨ੍ਰਿਪ
ਘੁਟਯੋ ॥ ਤਾ ਦਿਨ ਤੇ ਨ ਸੁਹਾਇ ਕਛੁ ਬਿਨ ਰਾਮਹਿ ਯੋ ਬਨ ਮੈ ਜਨ ਲੁਟਯੋ ॥
ਸੀਸ ਧੁਨੇ ਧੁਨਿ ਬਾਤ ਕਹੈ ਰਵਿ ਕੇ ਕੁਲ ਤੇ/ ਸੁਖ ਜਾਨਤ ਛੁਟਯੋ ॥ ਨੈਨ ਚੁਰਾਤ
ਰਹੈ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਜੈਸੇ ਰਿਸਾਤ ਰਹੈ ਘਟ ³¹ ਛੁਟਯੋ ॥ 26 ॥

"ਬਿਸਵਾ ਮਿਕੋ ਵਾਚ" ॥ ³²

ੴ ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰਾਮ ਸੇ ਬਾਤ ਕਹੀ ਰਿਖ ਰਾਜ ਤਯੋ ਬਨ ਜੋ ਤੁਮ ਆਜ ਹੀ
ਹੋਰੋ ॥ ਏ ਦੇਉ ਗੰਲ ਸੁਨੋ ਸੁਤ ਸੁੰਦਰ ਏਕਤੇ ਦੁਰ ਹੈ ਏਕ ਤੇ ਨੋਰੋ ॥ ਏਕ
ਪਿਸਾਚਨ ਹੈ ਇਹ ਬੀਚ ਚਲੋ ਕਿਨ ਤਾਤ ਕਹੈ ਘਟ ਤੋਰੋ ॥ ਤਾ ਕੁਲ ਕਾਨਨ

(29) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ 'ਅ' ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ
ਕੀਤਾ ਹੈ । (30) ਗਿਆਨ - ਅ. ਏ. (31) ਇਹ ਪਾਠ(ਸ਼੍ਰੀਆ) ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (32) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕੋ ਹਮ ਪਾਵਕ ਬੀਰ ਸਮੀਰ ਸਹਾਇਕ ਮੇਰੇ ॥ 27 ॥" ³³

ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਜ ਰਿਖ ਜਗ ਮਿਸ ਨੈ ਚਲਯੋ ਲਵਾਇ ਸੰਗ ਗੈਲ ਹੀ ਮੈ
ਤਾਰਿਕਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਪਧਰਾਇ ਹੈ ॥ ਹੈਵੈ ਹੈ ਜਗਯ ਪੂਰਨ (ਸ) ਪਰਮਾਨੰਦ
ਪੂਰਨ ਏ ਪੂਰਨ ਨਤੇਈ ਜੇਵੈ ਰਾਮ ਬਿਸਰਾਇ ਹੈ ॥ ਸੰਕਟ ਹਰਨਹਾਰ ਦਸਰਖ
ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਜਾਂਕੀ ਨਾਜ ਛਾਹਿ ਲੋਕ ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਗਾਇ ਹੈ ॥ ਆਏ ਬੀਰ
ਬੀਰਤਾ ਪਿਸਾਚਨੀ ਕੇ ਤੀਰ ਦੇਖੋ ਆਜ ਰਘੁਬੀਰ ਪਦ ਸੂਰਨ ਕੇ ਪਾਇ ਹੈ ॥ 28 ॥

"॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦ੍ਰਿਗ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਨਿਹਾਰ ਨਿਸਾਚਰੀ ਰੋਕ ਰਹੀ ਮਗ ਕ੍ਰੋਧ
ਭਰੀ ॥ ਧਰ ਭਯਾਨਕ ਰੂਪ ਮਹਾਂ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਬਾਤ ਕਛੁ ਮੁਖ ਤੇ ਉਚਰੀ ॥
ਪ੍ਰਭ ਨੈ ਕਰ ਤਾਨ ਕਮਾਨ ਸੁ ਬਾਨ ਹਨਯੋ ਤਹ ਭਾਲ ਸੁ ਭੂਮਿ ਗਿਰੀ ॥ ਕਰੁ
ਕਾਲ ਭਯੋ ਰਘੁਨੰਦਨ ਕੇ ਭਵ ਸੀਧੁ ਛਿਨੇਕ ਬਿਖੈ ਸੁ ਤਰੀ ॥ 29 ॥" ³⁴

/5ਅ

/ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਾਹੀ ਦਿਨ ਨਿਰਖਯੋ ਸਬਹ ਬਰਨ ਬਿਰੰਚ ਸੁਰੇਸ ॥

ਮਨ ਹਰਖੇ ਬਿਲਖੇ ਬਹੁਰ ਫਣੀ ਕੁਬੇਰ ਮਹੇਸ ॥ 30 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਮੁਕਤਿ ਪਿਸਾਚਨੀ ਕਰੀ ਰਾਮ ਬਲਵੰਡ ॥

ਜਯੋ ਪਾਵਸ ਫਟ ਘਟਾ ਰਵਿ ਪ੍ਰਗਟਤ ਕਿਰਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ 31 ॥

॥ ਇਤਿ ਤਾਰਕਾ ਬਧਹ ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਚਲੈ ਚਮਕ ਦੋਉ ਬੀਰ ਪਰ ਪਾਇਨ

ਕੁਲ ਪੂਜ ਕੇ ॥ ਧਰੇ ਧਨੁਖ ਮੁਖ ਤੀਰ ਤਬਹਿ ਹਨੇ ਰਿਖਰਾਜ ਕਹਿ ॥ 32 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦੇਖ ਤਪੋ ਧਨ ਕੇ ਬਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਬੀਰ ਬਡੇ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥

ਤਾਲ ਤਮਾਲ ਬਿਸਾਲ ਕਦੰਬਨ ਕੰਜ ਸਰੋਵਰ ਭੋਰ ਲੁਭਾਯੋ ॥ ਕੋਕਿਲ ਕੀਰ

ਕਪੋਤ ਸਿਖੀ ਧੁਨਿ ਹੰਸ ਚਕੋਰਨ ਯੋ ਦਰਸਾਯੋ ॥ ਮਾਨਹੁ ਨੈ ਰਿਖ ਰਾਜ ਬਸੰਤਹਿ

(33) ਇਹ ਪਾਠ (ਸ਼੍ਰੋਮਾ) ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(34) ਇਹ ਪਾਠ (ਸ਼੍ਰੋਮਾ) ਉ-ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਰਾਮ ਕੀ ਦੇਹਿ ਸੋਂ ਕਾਮ ਮਿਲਾਏ ॥ 33 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜਗਯ ਰਚਯੋ ਯਹਿ ਜਾਨ ਬਿਰੰਚ ਸੁਬਾਹੁ ਮਰੀਚ ਸੁਮੀਚ ਕੇ
ਪੇਲੇ ॥ ਯੋ ਗਰਜੇ ਫਟ ਭੂਮਿ ਗਈ ਸਭ ਕਾਪ ਉਠੇ ਬਿਨ ਰਾਮ ਅਕੇਲੇ ॥
ਧਾਇ ਗਰੇ ਰਘੁਬੀਰ ਦੇਉ ਇਕ ਭਾਜ³⁵ ਗਏ ਇਕ ਜੀ ਪਰ ਖੇਲੇ ॥ ਮਾਨਹੁ
ਪੋਨ ਪੁਰੰਡ ਬਲੀ ਕਦਲੀ ਬਨ ਸੇ ਧਰਨੀ ਪਰ ਮੇਲੇ ॥ 34 ॥

/6ੳ

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਪੂਰਨ ਜਗਯ ਕੀਓ ਪਰਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜਗਾਂ ਨ ਤਹਾਂ ਦੁਚਿਤਾਈ ॥
ਨਾਮ ਲੀਏ ਅਘ ਬਿੰਦ ਟਰੈ ਪੁਨ ਆਪਨ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ਚਢਾਈ ॥ ਤਾਂ ਦਿਨ
ਤੇ ਸੁਨਿ ਰਾਵਨ ਕੇ ਬਿਧਿ ਬਾਵਨ ਜਯੇ ਰੁਚਿ ਮੀਚ ਬਢਾਈ ॥ ਦੇਵਨ ਜਾਇ
ਕਹਯੇ ਸੁਰ ਰਾਜਹਿ ਰਾਮ ਭਏ ਜਗੁ ਲੈਹੁ ਬਧਾਈ ॥ 35 ॥ "ਇਤਿ ਸੁਬਾਹੁ
ਮਰੀਚ ਬਧਹਾ ॥ "ਜਗਯ ਸੰਪੂਰਨ"³⁶ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬੀਤਯੋ ਜਗਯ ਤਿਹੀ ਸਮੈ ਜਨਕ ਦੂਤ ਕਹਿ ਬਾਤ ॥
ਸੀਯ ਸ਼੍ਰੀਬਰ ਲੇਤ ਹੈ ਪਗ ਧਾਰਹੁ ਪਰਭਾਤ ॥ 36 ॥
"ਬਿਸ਼੍ਵਾ ਮਿਤ੍ਰਉ ਵਾਰ"³⁷ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਜੂ ਸੋਂ ਬੋਲ ਕਹਯੋ ਕੁਨ ਪੂਜ ਆਯੋ³⁸ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਤ
ਰੋ ਤੋ ਜਨਕ ਕੇ ਜਾਇ ਰੋ ॥ ਜੋ ਕਹੈ ਤੋ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਜੂ ਪੈ ਪਹੁਚਾਉਂ ਨਹੀਂ
ਸੰਗ ਚਲੇ ਤੁਮੈ ਕੋਤਕ ਦਿਖਾਇ ਰੋ ॥ ਛੋਟੀ ਸੀ ਕਛੋਟੀ ਕਟਿ ਧਨੁਹੀ ਨ
ਮੋਟੀ ਕਰ ਚੋਟੀ ਧਰ ਕਹਯੋ ਨੈਕ ਰੋਹੂੰ ਤੋ ਚਢਾਇ ਰੋ ॥ ਰਾਜਾ ਤੇ ਜਨਮ
ਰਿਖਿਰਾਜ ਤੇ ਮੈ ਪਾਯੋ ਗੁਨ ਅੰਸੇ ਸਿਵ ਕੇ ਧਨੁਖ ਹੂੰ ਤੇ ਗੁਨ ਪਾਇ ਰੋ ॥ 37 ॥

(35)ਭਾਗ-ੲ. (36) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । (37) ਇਹ
ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । (38) ਆਇਯੋ -ੲ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚਲੈ ਜਾਤ ਸੁਖ ਦੇਤ ਵੂਠੈ ਵੂਠੈ ਤੋਰ ਲੇਤ ਰਿਖਿ ਸੰਗਿ³⁹
ਬੀਰਨ ਕੀ ਸੋਭਾ ਇਹ ਭਾਤ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋਦੇਵ ਤੁਈ ਕਿਧੋ ਪੌਰਖ ਕੀ ਜਈ
ਨਈ ਕਿਧੋ ਬੀਚ ਮੇਰ ਇਤ ਉਤ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਰਵਿ ਸੰਗ ਨਵ
ਨੀਰਦ ਅੰਗ ਕਿ ਤਰੰਗ ਗੰਗਾ ਜਮਨ ਸਰਸਵਤੀ ਪਰਾਤ ਹੈ ॥ ਦੇਖ ਰੂਪ ਗੈਲ
ਕੀ ਲੁਗਈ ਜੇ ਦੁਰਾਈ ਰਾਮ ਸੰਗ ਉਲਟਾਈ ਨ ਫਿਰਾਈ ਫਿਰੀ ਜਾਤ
ਹੈ ॥ 38 ॥

/6ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਆਇ ਗਏ ਜਨਕ ਕੇ ਦੇਸ ਮੈ ਨਰੇਸ ਸੁਤ ਰਿਖਿ ਕੇ ਸੁਨੇ ਤੇ
ਰਾਜਾ ਆਗੇ ਲੈਨ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਖੇੜਸੇ ਪਚਾਰ ਕਰ ਪੂਜਾ ਕੂਲ ਪੂਜ ਜੁ ਕੀ
ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਚਰਨ ਸੀਸ ਨਾਯੋ ਹੈ ॥/ ਪਾਛੈ ਬੁਝੀ ਕੋਨ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਤਾਤ
ਤੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸੁੰਦਰ ਸਪੂਤ ਸੇ ਸੁਨਤ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਹੈ ॥ ਚਲੀਏ ਗੁਸਾਈ ਧਾਮ
ਦੀਜੀਏ ਬਡਾਈ ਮੋਹਿ ਯਹੈ ਦੁਚਿਤਾਈ ਧਨੁ ਕਾਹੂ ਨ ਚਢਾਯੋ⁴⁰ ਹੈ ॥ 39 ॥

/7ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬੋਲਯੋ⁴¹ ਰਾਜਰਿਖਿ ਰਾਜਾ ਲਿਖੀਏ⁴² ਕਹਾ ਲੋ ਗੁਨ ਦੇਖਿਯੋ
ਜੁ ਦੇਉ ਬੀਰ ਬਡੇ ਰਘੁਨਾਥ ਹੈ ॥ ਲਛਮਨ ਛੋਟੇ ਕੀਨੇ ਭੂਪ ਬਲ ਖੋਟੇ ਮੋਟੇ ਧਨੁਖ
ਚਢਾਇਏ ਕੇ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਹਾਥ ਹੈ ॥ ਰਘੁ ਕੂਲ ਕੇ ਤਿਲਕ ਬਲ ਹੈ ਮਿਲਕ
ਜਾਕੀ ਦਸਰਥ ਨੰਦ ਬੰਦੈ ਤੀਨ ਲੋਕ ਬੰਦ ਹੈ ॥ ਭਾਗ ਹੈ ਤਿਹਾਰੇ ਧਾਮ ਇਨ
ਕੇ ਸਿਧਾਰੇ ਪਗ ਜਗਯ ਕਾਜ ਲਿਆਯੋ ਤਬ ਹੀ /ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਹੈ ॥40॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸੁਨਯੋ ਜਬ ਨਾਮ ਕੂਲ ਪੁਲਕ ਪਸੀਨੇ ਨ੍ਰਿਪ ਧੂਪ ਦੀਪ ਚੰਦਨ
ਚਰਚ ਰਘੁਬੀਰ ਕੋ ॥ ਹੰਸਤਨ ਹਾਥ ਜੋਰ ਮਾਥ ਨਾਇ ਨੈਨ ਮੀਚ ਦੀਜੈ
ਦੇਵ ਬਲ ਰਾਮਚੰਦ ਭੁਜ ਤੀਰ ਕੋ ॥ ਜਨਕ ਕੇ ਮਨ ਰਾਮ ਇਨਹੀ ਪ⁴³ ਟੂਟੈ

(39) ਸੰਗ - ਏ. (40) ਚੜਾਯੋ - ਏ. (41) ਬੋਲਿਯੋ - ਅ. (42) ਲਿਖੀਯੋ - ਏ.

(43) ਤੇ-ਏ.

ਧਨੁ ਮੀਨ ਰੂਪ ਜਾਨਕੀ ਮਿਲਾਉਂ ਨਿਧਿ ਨੀਰ ਕੇ ॥ ਬਾਤ ਹੈ ਬਨਾਈ
ਬਿਧਿ ਰਾਜਾ ਸੇ ਜਨਾਈ ਰਿਖਿ ਮਾਨ ਮੇਰੇ ਬੋਲ ਗਾਠ ਦੇਹ ਨਿਜ ਚੀਰ
ਕੇ ॥ 41 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪੂਜਕੁਲ ਪੂਜ ਕੇ ਨਿਵਾਇ ਸੀਸ ਚਲਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਮਨੁ ਰਘੁਨਾਥ⁴⁴
ਫਿਰੁ ਧਾਵੈ ਤਨੁ ਧਾਮ ਕੇ ॥ ਮਾਨੇ ਤਰੁ ਛਾਹੀ ਕਿਧੰ ਚੀਤੇ ਰਬੁ ਮਾਹੀ
ਜੈਸੇ ਧੁਜਾ ਫਹਿਰਾਹੀ⁴⁵ ਤੈਸੇ ਦੇਖੈ ਪਾਛੈ ਰਾਮ ਕੇ ॥ ਕੈਸੇ ਕੈ ਬਨਾਵੈ ਬਿਧਿ
ਇਨ ਹੀ ਤੇ ਹੋਇ ਸਿਧਿ ਰਿਖਿ ਤੇ ਕਹਯੋ ਹੈ ਜਸੁ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਨਾਮ ਕੇ ॥
ਐਸੀ ਹੂ ਜੋ ਕਾਨ ਦੈ ਕੇ ਸੁਨਿਯੇ ਗਨੇਸ ਸ੍ਰੀ ਦਿਨੇਸ ਐਨਿ ਸੇਸ਼ ਹੋ ਮਨਾਉ ਦੇਵ
ਬਾਮ ਕੇ ॥ 42 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਆਇ⁴⁶ ਰਨਬਾਸ ਸਬ ਬਾਤ ਕਹੀ ਰਾਜਾ ਜਬ ਤਬ ਹੀ ਤੇ
ਨੈਨ ਲਾਗ ਰਹੇ ਵਾਹੀ ਓਰ ਕੇ ॥ ਦੇਹ ਸੇ ਸਨੇਹ ਭੂਲਯੋ ਗੋਹ ਸੇ ਅਨੇਹ ਬਢਯੋ
ਤੀਨ ਲੋਕ ਮਾਹਿ ਬਰ ਦੇਖਯੋ ਸੀਯ ਜੋਰ ਕੇ ॥ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਗੀ ਮਨੇ
ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਯੋ ਸ੍ਵਾਤਿ ਘਨ ਤਾਮਰਸ ਭੋਰ ਜੈਸੇ ਘਟਾ ਘਨ ਮੋਰ ਕੇ ॥/ ਮੋਰੇ
ਅਪਰਾਧ ਦੇਸ ਕੋਨ ਸੀਸ ਧਰੋ ਆਜ ਮਾਰੈ ਕੋਉ ਮੋਲ ਨੈ ਕੁਬੋਲ ਮੇਰੇ ਚੋਰ ਕੇ ॥ 43 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਨਕ ਕੀ ਰਾਨੀ ਸਭ ਦੇਖੈ ਰਜਧਾਨੀ ਚਢ ਬਾਲਕ ਜੁਵਾ
ਪੁਰਾਨੀ ਰਹੀ ਨ ਮਹਲ ਮੈ ॥ ਦੇਖੇ ਰਘੁਬੀਰ ਜੂ ਕੇ ਆਗੈ ਲਾਗੈ ਐਸੇ ਨ੍ਰਿਪ
ਜੈਸੇ ਸੂਰ ਆਗੇ ਪਟ ਬੀਜਨਾ ਸਹਲ⁴⁸ ਮੈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਨਿਹਾਰਿ ਛਬਿ ਰਹੀ
ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਦਬਿ ਬਿਧਿ ਸੇ ਨ ਆਵੈ ਫਬਿ ਪ੍ਰਾਨ ਹੈ ਕਹਲ ਮੈ ॥ ਰਾਜਾ
ਜੀ ਕੇ ਕਠਿਨ ਕੁਬੋਲਿ ਮੇਰੇ ਏਈ ਪਤਿ ਜਾਨਤ ਹੋ ਮਾਈ ਬਾਪ ਪਰਿਯੋ⁴⁹ ਹੈ

(44) ਰਘੁਬੀਰ - ਏ. (45) ਫਹਿਰਾਈ - ਏ. (46) ਆਨਦਨਬਾਸ - ਅ.

(47) ਕਉਨ - ਏ. (48) ਸਹਿਲ - ਏ. (49) ਪਰੈ - ਏ.

ਜਹਿਲ ਮੈਂ ॥ 44 ॥ "ਜਨਕ ਪ੍ਰੇਰਿਤਉ ਵਾਰ" ॥

/8ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਡੇ ਬਡਭਾਗੀ⁵⁰ ਜੋਗ ਜੱਗਯ ਅਨੁਰਾਗੀ ਰਾਮ ਆਜ ਕੋਉ ਸੂਰ
ਹੈ ਚਢਯਾ⁵¹ ਯਾ ਧਨਕ⁵² ਕੇ ॥ ਤਾਹੀ ਕੇ ਚਰੇ ਕੇ ਫੁਲ ਮਾਲ ਜਸ ਟੀਕੇ
ਭਾਲ ਐਰ ਬੈਠ ਬੇਕੇ ਹੈ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕਨਕ ਕੇ ॥ ਕੰਦਨ ਤੇ ਕੋਮਲ ਕਮਲ ਹੂੰ ਤੇ
ਸੋਰਭ ਸੁ /ਐਸੀ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਜੋਈ ਦੁਲਹ ਬਨਕ ਕੇ ॥ ਰਾਜਾ ਕੇ ਪਰੋਹਿਤ
ਸਭਾ ਮੈਂ ਕਹੀ ਉਚੈ ਟੇਰ ਸਾਵਧਾਨ ਸੁਨੀਓ ਹੋ ਬੋਲ ਹੈ ਜਨਕ ਕੇ ॥ 45 ॥
ਰਾਵਨ ਦੂਤਉ ਵਾਰ ॥ "ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਸੋ" ⁵³ ॥

॥ ਸੈਫਾ ॥ ਤੇਹਿ ਤਉ⁵⁴ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੀਬੇ ਹੈ ਜਾਨਕੀ ਬਾਦਿ ਹੀ ਜੋਰਿ
ਸੁਫੀਬਰ ਨੀਨੇ ॥ ਰੇ ਰਘੁਬੀਰ ਤੂੰ ਕਾਹੇ ਕੇ ਬਯਾਹਤ ਰਾਵਨ ਬਯਾਹਨ ਕੇ ਮਨੁ
ਕੀਨੇ ॥ ਭੂਪ ਕਹੀ ਧਨੁ ਆਨ ਚਢਾਵੈ ਤੇ ਮੈਂ ਸਿਯਾ ਸੋ ਧਨੁ ਵਾਹੀ ਕਉ
ਦੀਨੇ ॥ ਰੇ ਗੁਰ ਕੇ ਯਹਿ ਨੈਕੁ ਨ ਹੋਇ ਤੇ ਬਾਟਤ ਟੁਕ ਤਿਹੂੰ ਪੁਰ ਤੀਨੇ ॥ 46 ॥

॥ ਸੈਫਾ ॥ ਇੰਦ ਉਮਾ ਦੁਰਦਾਨਨ ਐਰ ਖੜਾਨਨ⁵⁵ ਸੋ ਗਨ ਬਿੰਦਨ ਜੇਤੇ ॥
ਬਾਰਨ ਸਿੰਘ ਮਹੀਰੁਹ ਤਾਲ ਤਮਾਲ ਸਰੋਵਰ ਐਰਨਿ ਕੇਤੇ ॥ ਸੋ ਗਿਰਰਾਜ
ਕੈਲਾਸ ਉਠਾਇ ਨਯੇ ਕਰ ਬਾਮ ਡਰਿਯੋ ਨਹਿ ਲੇਤੇ ॥ ਜੋ ਭੁਜ ਕੇ ਬਲੁ ਤੂੰ
ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਬੁਝ ਨੈ ਮੂੜ ਜੁਰੇ ਕ੍ਰਿਪ ਏਤੇ ॥ 47 ॥ ਜਨਕਉ ਵਾਰ ॥
"ਰਾਵਨ ਦੂਤ ਸੋ" ⁵⁶ ॥

॥ ਸੈਫਾ ॥ ਤੈਹੀ ਕਹਯੋ ਦਿਜ ਰਾਵਨ ਕੇ ਬਲ ਸੋ ਸਭੁ ਸਾਚੁ ਕੋਉ ਅਰੈ ॥
ਸੁਨ ਬੋਲ ਨਯਾਉ ਸੁਫੀਬਰ ਮੈਂ ਲਟ ਤੋਨ ਗਯੋ ਬਲ ਆਇ ਕਰੈ ॥ ਅਰੁ ਤੈ ਜੁ

(50) ਬਡਿਭਾਗੀ - ਏ. (51) ਚਢਯਾ - ਏ. (52) ਯਾਧਨ - ਏ.

(53) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (54) ਤੇ - ਏ.

(55) ਖੜਾੜਨ - ਏ. (56) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/8ਅ ਕਹੀ ਸਿਵ ਕੇ ਧਨੁ ਹੈ ਤੇ ਕਹਾ ਭਯੋ ਰੇ ਡਤੀਆ ਪ੍ਰਜਰੈ ॥/ ਗੁਰ ਕੇ ਘਰ
ਤੋਲਤ ਨਾਜ ਭਈ ਨ ਕਮਾਨ ਚਵਾਵਤ ਨਾਜ ਮਰੈ ॥ 48 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪਚ ਹਾਰਯੋ ਪੋਰਖ ਕਹਯੋ ਕਿਨਹੁ ਨ ਮਾਨੀ ਬਾਤ ॥
ਭੁਜ ਬਲ ਦੀਪ ਪ੍ਰਕਾਸ⁵⁷ ਬਿਨੁ ਕੈਸੇ ਹੈ ਤਮ ਜਾਤ ॥ 49 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਆਨ ਨਿਜ ਕਾਤ ਛੈ ਛੈ ਜਾਤ ਨ ਉਠਾਯੋ⁵⁸ ਜਾਤ ਕਠਿਨ
ਸੀ ਬਾਤ ਕਛੁ ਨਾਗਤ ਹੈ ਅਬ ਕੇ ॥ ਪਾਵਤੋ ਮਰਮ ਤੋ ਨ ਆਵਤੋ ਜਨਕ ਧਾਮ
ਜਾਨਤ ਹੈ ਰੂਪ ਦੇਖ ਬਰਹੈ⁵⁹ ਤੇ ਰਬ ਕੇ ॥ ਈਹਾ⁶⁰ ਕਛੁ ਕਠਿਨ ਕ੍ਰਪੇਚ ਆਗੇ
ਆਨ ਡਾਰਯੋ ਬਾਸਕ ਸੁਮੇਰ ਸੋ ਨਿਰਖਜੀ ਮੈ ਦੱਬਕੇ ॥ ਫੁਟਯੋ ਨਿਜ ਕਰਮ ਨ
ਫੁਟਯੋ ਸੁਖ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਫੁਟਯੋ ਨ ਧਨੁਖ ਫੁਟ ਗਯੋ ਮਨ ਸਭ ਕੇ ॥ 50 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਸੀਯ ਸ਼੍ਰੀਬਰ ਕਾਜ ਸਭੈ ਧਨੁ ਤੋਰਨ ਕੇ ਭੁਜ ਠੋਕਤ ਬਾਈ ॥
ਆਇ ਉਠਾਇ ਸਕੈ ਨ ਨਿਵਾਇ ਕੈ ਨਾਰਿ ਖਿਸਾਇ ਚਲੈ ਹਰਥਾਈ⁶¹ ॥
ਨਾਹ ਕੇ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰਬੈ ਕੇ ਮਹਿ ਮੰਡਲ ਕੀ ਕਿਹ ਮਾਹਿ ਲੁਗਾਈ ॥ ਸ੍ਰੀ
ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਦੇਖਬੈ ਕੇ ਸਭ ਦੇਵ ਬਧੂ ਮਿਲਿ ਦੇਖਨ ਆਈ ॥ 51 ॥

/9ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਯੋ⁶² ਚਾਹਤ ਆਜ ਬਿਰੀਚ ਮਨੋਰਥ ਜਾਨਕੀ ਜੀਕੋ ॥
ਆਨ ਜੁਰਯੋ ਜੁ ਹੁਤੇ ਨ੍ਰਿਪ ਮੰਡਲ ਨਾਗਤ ਹੈ ਸਬ ਹੀ ਮਨ ਫੀਕੋ ॥/ ਰਾਮ
ਅਖੰਡਲ ਸੋ ਤਿਨ ਮੱਧ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ ਸੁ ਲਏ ਜਸੁ ਟੀਕੋ ॥ ਦੇਖ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਬਲ
ਜਾਹਿ ਕਹੈ ਸਬ ਯੋ ਸਿਯ ਕੋ ਬਰ ਨੀਕੋ ॥ 52 ॥

(57) ਪ੍ਰਕਾਸ - ਏ. (58) ਉਠਾਇਓ - ਏ. (59) ਬੀਰਹੈ - ਏ.

(60) ਇਹਾ - ਏ. (61) ਹਰਵਾਈ - ਏ. (62) ਕੀਓ - ਏ, ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋ ਲੋ ਰਘੁਕੁਲ ਕੇ ਤਿਲਕ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਐਚਤਿ ਨ ਤੇਲੋ
ਸਭ ਠੇਕੈ ਭੁਜ ਬਾਮ ਤੇ ॥ ਪਾਗ ਪੇਚ ਖੈਚ ਦੇ ਲਪੇਟ ਪਟ ਫੋਟ ਬਾਧ ਐਡੇ ਐਡੇ
ਆਵੈ ਪੈਨ ਟੂਟੈ ਡੀਮ ਡਾਮ ਤੇ ॥ ਰਾਜ ਰਿਖਿ ਆਗੇ ਰਘੁਬੀਰ ਦੇਖ
ਰਾਜਾ ਜਿਤੇ ਫੀਕੇ ਸਭ ਨਾਗੈ ਜੀਸੇ ਦੀਪ ਰਵਿ ਧਾਮ ਤੇ ॥ ਅੰਬਰ ਬਨਾਵਤ
ਸੂਰੀਬਰ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜਿਤੇ ਕੰਬਰ ਸੇ ਹੀ ਗਏ ਪਟੰਬਰ ਸੇ ਰਾਮ ਤੇ ॥ 53 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਪਚਹਾਰੇ ਸਬੈ ਕਠਿਨ ਧਨੁਖ ਕੀ ਬਾਤ ॥
ਤਬ ਰਘੁਪਤਿ ਛਿਤਪਤਿਨ ਸੋ ਬੋਲੇ ਮੁਖ⁶³ ਮੁਸਕਾਤ ॥ 54 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਆਨ ਜੁਰੇ ਸਬ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਤੇ ਆਜੁ ਨਰੇਸ ਕੁਲਾਹਲ ਭਾਰੀ ॥
/ਰੇ ਸਿਵ ਕੋ ਧਨੁ ਕਯੋ⁶⁴ ਨੋ⁶⁵ ਉਠਾਵਤ ਆਵਤ ਹੋ ਵਿਗ ਤੇ ਬਲਹਾਰੀ ॥ ਸ੍ਰੀ
ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਸਭ ਸੋ ਭਈ ਬੀਰ ਬਿਨਾ ਛਿਤ ਰੋਇ ਪੁਕਾਰੀ ॥ ਦੇਖਹੁ ਹਾਥ
ਲਗਾਇ ਸਬੈ ਭਟ ਨਾਕ ਚਲੀ ਕਟ ਨਾਕ ਤਿਹਾਰੀ ॥ 55 ॥
॥ ਲਛਮਨਉਵਾਚਾ॥⁶⁶ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਬੋਲ ਉਠਯੋ ਲਘੁਬੀਰ ਸੁਨੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੋ ਛਿਨ ਮਾਹਿ ਉਠਾਉਂ ॥
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਨ ਕਹੋ ਕਛੁ ਦਾਸਹਿ ਭੋਹ ਕੇ ਨੈਕ ਸ ਜੁ ਆਇਸ ਪਾਉਂ ॥ ਪਾਇ
ਛੁਵੇ ਰਿਖ ਕੇ ਅਬ ਹੀ ਰਬਿਕੋ ਕਰੁ ਬਾਮ ਸੋ ਜਾਇ ਉਚਾਉਂ ॥ ਰਾਮ ਉਠਾਇ
ਤੁਮੈ ਦਿਖਰਾਇ ਕੈ ਦੇਉਂ ਚਲਾਇ ਕਹੋ ਚਟਕਾਉਂ ॥ 56 ॥ ਸੀਤਉਵਾਚਾ ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਨਕ ਬਚਨ ਇਤ ਰਾਮ ਉਤ ਕਠਿਨ⁶⁷ ਧਨੁਖ ਅਤਿ ਈਸੁ ॥
ਸਿਯ ਜਿਯ ਕੀ ਇਤ ਦੁਚਤਈ ਕਿਉ ਬਨਹੈ ਜਗਦੀਸ ॥ 57 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਕੇਮਲ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਮਹਾ ਨਵਨੀਤ ਹੂੰ ਤੇ ਨਵਨੂਤਨ ਮਾਈ ॥
ਹੈ ਸਿਵ ਕੋ ਧਨੁ ਬੱਜੁ ਸਮਾਨ ਸਸੀ ਰਵਿ ਤਾਸ ਸਕੈ ਨ ਉਚਾਈ ॥ ਤਾਤ ਕੋ

(63) ਮੁਹ -ਏ. (64) ਕਿਉ -ਏ. (65) ਨਉ -ਏ. (66) ਇਹ ਪਾਠ ਅ
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (67) ਕਠਨ -ਏ.

ਬੋਲ ਅਡੋਲ ਸਭੈ ਨਿਰਮੋਲਕ ਆਨ ਬਨੀ ਦੁਚਿਤਾਈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਆਨ ਕੀ
/10ੳ ਆਸ ਤਜੀ ਕਿ ਬਰੋ ਇਨ⁶⁸ ਕੋ/ਕਿ ਮਰੋ ਬਿਖ ਖਾਈ ॥ 58 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਕਹਯੋ⁶⁹ ਰਾਜ ਰਿਖਿ ਰਾਮ ਸੋ ਪੂਤ ਕਯੋ ਨ ਜਸ ਲੋਹੁ ॥
ਸਭ ਰਾਜਨ ਕੀ ਆਸ ਕੋ ਕਰ ਦੁ ਟੁਕ ਧਨੁ ਦੇਹੁ ॥ 59 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤੇਜ ਪੰਜ ਏਉ ਭਾਈ ਰਾਜਰਿਖਿ ਆਗਯਾ⁷⁰ ਪਾਈ ਉਠੇ
ਰਘੁਰਾਈ ਮਨੁ ਮਾਹਿ ਅਤਿ ਹਰਖੇ ॥ ਪਾਇ ਸੋ ਲਗਾਇ ਏਕ ਹਾਥ ਹੀ
ਉਠਾਇ ਰਾਮ ਐਰ ਰਾਜਨ ਕੇ ਬਲ ਤੇ ਹੀ ਘਰੀ ਪਰਖੇ ॥ ਸੁਰਗ ਪਤਾਲ
ਮਿਲੇ ਅਚਲ ਤਮਾਲ ਗਿਰੇ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪਰੀ ਮਨ ਸਭ ਹੀ ਕੇ ਧਰਖੇ ॥
ਦੇਵਤਾ ਬਿਵਾਨ ਤੇ ਸੁਰੇਸ ਕੇ ਦਿਵਾਨ ਤੇ ਨਿਸੇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਨ ਤੇ ਹਰਖ ਫੂਲ
ਬਰਖੇ ॥ 60 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ (ਜਬ)⁷¹ ਗਾਵੀ ਕਸੀਸ ਲਗੀ ਕਰ ਕੀ ਕਰਸੀ ਛਿਟਕੀ ਕਮਠੀ ਕਰ
ਕੀ ॥ ਅਰਿ ਕੀ ਛਤੀਆ ਦਰ ਕੀ ਫਰਕੀ ਫੁਟੀ ਜੋਗ ਜੁਟੀ ਅਖੀਆ ਹਰਿ
ਕੀ ॥ ਪਲਕੀ ਖਰਕੀ ਹਰਿ ਕੀ ਨਿਧ ਛੀਰ ਧਰਾਧਰ ਕੀ ਅਹਿ ਉਪਰ.
/10ਅ ਕੀ ॥ ਭਾਈ ਚਾਪ ਧੁਨੀ/ ਸੁ ਮਹਾ ਡਰ ਕੀ ਭਰ ਕੀ ਭਟ ਭੀਰ ਸ਼੍ਰੀਬਰ
ਕੀ ॥ 61 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਕੁਵੰਡ ਕੀਓ ਬਿਬਖੰਡ ਮਹਾ ਬਰਬੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਭੁਜਾ ਬਲ ਤੇ ॥
ਡਰਪਯੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਚਕਯੋ⁷² ਨਵਖੰਡ ਅਖੰਡਲ ਮੰਡਲ ਭੂਤਲ ਤੇ ॥ ਰਘੁਬੀਰ ਘਮੰਡ
ਕੀਓ ਨ੍ਰਿਪ ਖੰਡ ਚਲਯੋ ਤਜਿ ਜਯੋ ਮਫੂਲੀ ਜਨੁ ਤੇ ॥ ਪਛੁਤਾਤ ਖਿਸਾਤ ਚਲੇ
ਈ ਪੈ ਜਾਤ ਭਜੇ ਗਜ ਜਯੋ ਬਿਚਲੇ ਦਲ ਤੇ ॥ 62 ॥

(68) ਇਹ -ੲ. (69) ਕਰਿਓ -ਅ. (70) ਆਗਿਆ -ੲ.

(71) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(72) ਚਕਿਓ -ੲ.

॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਚਾਪ ਕਹਯੋ ਬੜੇ ਪਾਪ ਕੇ ਹਾਥ ਰਹਯੋ ਸਿਵ ਆਪ ਨਿਕੰਦਨ
ਜੂ ॥ ਪੁਨ ਮਾਇ ਕੇ ਮਾਰਤ ਸੀਕ ਕਰੀ ਨ ਨਿਸੀਕ ਛੁਯੋ ਭ੍ਰਿਗ ਨੰਦਨ ਜੂ ॥
ਜਿਯ ਜਾਨ ਇਹੈ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਹਾਥ ਚਢਯੋ ਤਪ ਤੀਰਥ ਮੰਦਨ ਜੂ ॥ ਮਾਨੋ
ਪ੍ਰਾਨ ਤਜਯੋ ਨ ਭਜਯੋ ਭੁਅ ਮੰਡਲ ਫਾਧ ਚਲਯੋ ਭਵ ਵੰਧਨ⁷³ ਜੂ ॥ 63 ॥

/11ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੇ ਪਰਸਰਾਮ ਤਾਕੇ ਅਭਿਮਾਨ
ਦਿਜ ਮੰਡਲ ਅਸੀਸ ਕੇ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕ੍ਰਹਠਿ ਕ੍ਰਪਤਿ ਦੂਤ ਰਾਮ
ਸੁਰ ਲੋਕ⁷⁴ ਡਰ ਕਾਲ ਬਾਲ ਸੀਸ ਕੇ ॥ ਬੋਲ ਉਮਾਨਾਹ ਕੇ ਅਨਲ ਲੀਕ ਦਾਹ
ਕੇ ਐ ਦੁਖ ਸਿੰਧੁ ਜੀਵਨ ਕੇ ਜਸ ਕਪ ਈਸ ਕੇ ॥/ਖੱਪਰ ਕੇ ਜੋਗਨੀ ਸੁ ਭੋਗਨੀ
ਸੁਗੀਵ ਰਾਜ ਟੁਟਯੋ ਧਨੁ ਈਸੁ ਦੋਰ ਪਰੀ ਠੋਰ ਬੀਸ ਕੇ ॥ 64 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਜ ਰਿਖਿ ਬਾਤ ਕਹੀ ਭਲੀ ਪਤਿ ਰਹੀ ਰਾਜਾ ਰਾਜਾ
ਦਸਰਥ ਜੂ ਕੇ ਬੋਗ ਹੀ ਬੁਲਾਈਏ ॥ ਕੁਟੰਬ ਸਮੇਤ ਐਰ ਬਾਲਕ ਠੈ ਸੰਗ ਦੋਹੂ
ਨੈਨਨ ਕੇ ਪੂਤਨ ਕੇ ਬਯਾਹੁ ਦਿਖਰਾਈਏ ॥ ਮਾਨੀ ਸੋਈ ਕਰੀ ਦੂਤ ਬੋਲਯੋ
ਤਿਹ ਘਰੀ ਬਿਦਾ ਕੀਨੋ ਕਹਯੋ ਪੋਨੋ ਸੰਗ ਰੇਨ ਦਿਨ ਧਾਈਏ ॥ ਸੀਰੀ
ਭਈ ਛਾਤੀ ਪਾਈ ਭਾਗਨ ਕੀ ਬਾਤੀ ਰਾਮ ਪਾਤੀ ਲਿਖ ਪਠਈ ਬਰਾਤੀ
ਹੂੰ ਕੈ ਆਈਏ ॥ 65 ॥

/ਅ1ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਾਰੀ ਸੋਈ ਪਾਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ਲਗਾਇ ਛਾਤੀ ਰਾਜਾ ਅਜ
ਜੂ ਕੇ ਨਾਤੀ ਭਯੋ ਜਾਤੀ ਚਿਤ ਹਰਖਯੋ ॥ ਦੁੰਦਬੀ ਬਜਾਇ ਕੁਲ ਪੂਜਨ ਕੇ
ਪੂਜ ਪਾਇ ਦਾਨ ਐਸੇ ਦੀਨੋ ਮਾਨੋ ਬਾਦਰ ਸੋ ਬਰਖਯੋ ॥ ਕਟਕ ਚਲਯੋ ਅਪਾਰ
ਸੂਝਤ ਨ ਵਾਰ ਪਾਰ ਨੇਹ ਡੇਰੀ ਡਾਰ ਭੂਪ ਮੀਨ ਜਯੋ ਅਕਰਖਯੋ ॥ ਭੇਟੇ
ਚਾਰੇ ਪੂਤ ਪੁਰ ਹੂਤ ਹੂਤੇ ਸੂਤ ਨੀਕੋ ਬਾਡਯੋ/ਅਨੁਰਾਗ ਭਾਗ ਭਾਲ ਹੋ ਜੂ
ਪਰਖਯੋ ॥ 66 ॥

(73) ਵੰਦਨ - ਅ. ਏ. (74) ਲੋਗ - ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਭੂਪ ਗਰੈ ਰਿਖਿ ਰਾਜ ਕੇ ਪਾਇ ਕਹਯੋ ਅਬ ਦੀਪ ਭਰੇ
ਸਭ ਘੀ ਕੇ ॥ ਧਾਇ ਕੈ ਨਾਇ ਲਏ ਉਰ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਮਨੇ ਨਿਜ ਆਨੰਦ
ਜੀ ਕੇ ॥ ਚੰਦਨ ਸੋ ਘਨਸਾਰ ਮਿਲੈ ਘਸ ਰਾਮ ਮਿਲੈ ਸੁ ਮਹੁਰਤ ਨੀਕੇ ॥
ਆਨ ਬਸਿਸਟ ਕੀਓ ਅਪਨੇ ਕਰ ਭਾਲ ਮੈ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਕੇ ਟੀਕੇ ॥ 67 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ⁷⁵ ॥ "ਬਯਾਹ ਕੀਓ ਕੂਲ"⁷⁶ ਇਸਟ ਬਸਿਸਟ ਅਰਿਸਟ ਟਰੇ ਘਰ ਕੇ
ਨਿਪ ਧਾਏ ॥ ਨੈ ਸੁਤ ਚਾਰ ਬਿਵਾਹ ਤਹੀ ਘਰੀ ਜਾਨਕੀ ਤਾਤ ਸਭੈ
ਸਮੁਦਾਏ ॥ ਸੋਨ ਸਭੈ ਅਪ ਸੋਨ ਸਭੈ ਪਥ ਕਾਪ ਉਠੈ ਜਿਯ ਮੈ ਦੁਖ ਪਾਏ ॥
ਐਕ ਨਿਸੰਕ ਲਿਖੇ ਬਿਧਿ ਜੇ ਅਬ ਤੇ ਬਿਧਿ ਹੂੰ ਕਬਹੂੰ ਨ ਮਿਟਾਏ ॥ 68 ॥
ਪਰਸਰਾਮਉ ਵਾਚ ॥

/12ੳ

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਸੇ ਕੋਨ⁷⁷ ਚਾਰਬਾਰ ਮਾਰੈ ਸੁਰ ਏਕੈ ਆਕ ਦੇਵ ਰਾਜ ਕੋਨ
ਰਾਕ ਤੇਰੈ ਜੋ ਧਨਕ ਕੇ ॥ ਨਾਰਾਇਨ ਛੀਰ ਨਿਧਿ ਸੇਖ/ ਕੀ ਨ ਬਨੈ ਬਿਧਿ
ਸੂਰਜ ਅਕਾਸ ਵਹਿ ਸੋਪਯੋ ਹੈ ਜਨਕ ਕੇ ॥ ਕਾਹੂੰ ਚੀਟੀ ਨਾਗੇ ਪਾਖ ਕਾਰਿ
ਜਮ ਮਾਰੈ ਕਾਖ ਸੁਨਯੋ ਹੈ ਨ ਦੇਖਯੋ ਘੁਨ ਨਾਗਯੋ ਹੈ ਕਨਕ ਕੇ ॥ ਚਲਯੋ ਧਾਇ
ਕਮਨੀ ਚਢਾਇ ਫੁਰਕਾਇ ਆਖ ਬਾਈ ਜਗ ਸਾਈ ਬਾਤ ਕਛੁ ਨ ਤਨਕ ਕੇ ॥ 69 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਬਿਵਾਹੀ ਰਾਮ ਰਾਵਰੀ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰੀ ਰਹਯੋ⁷⁸
ਸੋਚ ਕਰ ਬਾਤ ਸੁਨਯੋ ਨ ਛਿਨ ਜਯੋ ॥ ਦਸਰਥ ਆਯੋ ਬਲ ਬਹੁਤੈ ਜਨਾਯੋ ਹੈ
ਅਨੰਤ ਫੂਲ ਚਲਯੋ ਸੁ ਬਸੰਤ ਕੈਸੇ ਦਿਨ ਜਯੋ ॥ ਦੋਰਯੋ ਤੇਹੀ ਠਾਵਤੈ ਸੁ ਆਨ
ਫਰ ਪਾਏ ਕੈਸੇ ਹੈ ਸੁ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਦਾਰਦੀ ਕੇ ਰਿਨ ਜਯੋ ॥ ਕੀਯੋ ਬੁਰੇ ਕਾਮ
ਤਾਕੇ ਲੀਜੈ ਫਲ ਰਾਮ ਤੈ⁷⁹ ਗੈਲ ਹੀ ਮੈ ਪਾਈ ਸੁਧ ਤੇਰਯੋ ਤਾਨ ਤਿਨ
ਜਯੋ ॥ 70 ॥

(75) ਏ ਪੁਤੀ ਵਿਚ ਕਬਿੱਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਅਨੁਸਾਰ
ਇਹ ਸਵੱਈਆ ਹੀ ਹੈ ਕਬਿੱਤ ਨਹੀਂ । (76) ਬਿਯਾਹ ਕੂਲਯੋ ਕੂਲ-ਅ.

(77) ਕਉ -ਅ. (78) ਰਚਿਓ -ਏ. (79) ਮੈਤੋ -ਏ.

/12ਅ ॥ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਭਾਨੁ ਨਿਹਾਰ ਕਹੈ⁸⁰ ਭ੍ਰਿਗ ਨੰਦਨ ਚੁਕ ਪਰੀ ਤਬ ਯਾਹਿ
ਨ ਮਾਰਯੋ ॥ ਜਾਨਤ ਹੈ ਨਿਜ ਬਾਨ ਕੁਠਾਰ ਫਲਯੋ ਤਰੁ ਮੂਲ ਸਮੂਲ
ਉਖਾਰਯੋ ॥ ਜਾਨ ਸੁ ਭੂਲ ਬਿਚਾਰ ਚਿਤੈ ਧਰ ਯਾਹਿ ਪੁਲੈ ਜਲ ਬਰ ਨ
ਡਾਰਯੋ ॥ ਏ ਜਿਯ ਮੈ ਇਹ ਭਾਂਤ ਬਿਚਾਰਤ/ ਰਾਮ ਕਛੁ ਚਿਤ ਐਰ
ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ 71 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬਿਸਾਮਿਤੁ ਬਸਿਸਟੁ ਰਿਖਿ ਨਵ ਗ੍ਰਿਹ ਸੁਭ ਨਿਜ ਠਾਂਇ ॥
ਸਿਯ ਜਿਯ ਸੁਖ ਕਬਹੂੰ ਨ ਲਹਿ⁸¹ ਪਰਯੋ ਕਰਮ ਕੇ ਪਾਇ ॥ 72 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਕ ਠੋਰ ਭਈ ਸੈਨਾ ਸਿਮਟ ਸਟ ਪਟਾਇ ਕਾਪੈ ਸਹਯੋ
ਜਾਇ ਤੇਜ ਐਸੋ ਜਯੋ ਅਰਕ ਕੇ ॥ ਕੇ ਨ ਧਰੈ ਧੀਰੀ ਪਰੀ ਪੀਰੀ ਮੁਖ
ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ ਕਾਂਪੇ ਕਰ ਦੰਡ ਖੂਨੀ ਨਿਦਖਯੋ ਖਲਕ ਕੇ ॥ ਲੈ ਕੇ ਸੁਤ ਸਾਥ
ਜੋਰਿ ਹਾਥ ਇਤਿ ਭੂਪ ਘਟ ਭਾਖਯੋ ਵਹਿ ਮਾਨਤ ਨ ਜਕੀ ਆਪ ਜਕ ਕੇ ॥
ਕਠਿਨ ਕੁਠਾਰ ਧਰੇ ਕਰ ਜੋਰਾਵਰ ਦਿਜ ਆਯੋ ਬਿਕਰਾਲ ਜੈਤਵਾਰ ਚਾਰ ਚੁਕ⁸²
ਕੇ ॥ 73 ॥ "ਪਰਸ ਰਾਮਉ ਵਾਰ"⁸³ ॥

/13ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਤੋਰ ਕੁਵੰਡ ਦੁ ਟੁਕ ਕਿਯੋ ਜਿਨ ਸੋਬ ਕਹਾਂ ਹਮ ਸੋ ਲਰ ਹੈ ॥
ਭ੍ਰਿਗਨੰਦੁ ਕਹੈ ਹੈ ਨ ਜਾਨਤ ਤਾਂਹਿ ਸੁ ਅੰਤਕ ਦੰਤਨ ਕੇ ਪਰ ਹੈ ॥ ਸਬ ਸੈਨ ਠਟੀ
ਮੁਖਿ ਕ੍ਰਾਂਤ⁸⁴ ਘਟੀ ਬਿਪਰੀਤਿ ਗਟੀ ਘਟ ਕਯੋ/ ਟਰ ਹੈ ॥ ਪੁਨ ਤਾਹਿ
ਮਤੰਗ ਤੇ ਭੈ ਨ ਕਛੁ ਜਿਨ ਕੇ ਸੰਗ ਰਾਮ ਸੁ ਕੇਹਰ ਹੈ ॥ 74 ॥

(80) ਕਹਯੋ -ੲ. (81) ਲਹੈ -ੲ. (82) ਚਕ -ੲ.

(83) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥ (84)ਕ੍ਰਾਂਤਿ -ੲ.

॥ ਸੋਰਠਾ⁸⁵ ॥ ਦਸਰਥ ਸਕਲ ਸਮਾਜ ਸੁਤ ਤ੍ਰਿਯ⁸⁶ ਬਧੂ ਬਿਭੂਤ ਸੰਗ ॥
ਯਹਿ ਮਾਤੋ ਗਜ ਰਾਜ ਨਦੀ ਨਾਉ ਬੋਰਨ ਚਹੈ ॥ 75 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਕੋਧ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੋਠਿ ਮੁਨਿ ਨੰਦ ਅਖੰਡਲ ਜਯੋ ਡਰਪੈ ਸਕੁ ਚਾਹੀ ॥
ਕੋਨ ਗਨੈ ਭੂਅ ਮੰਡਲ ਕੇ ਨਿਪ ਹੈ ਬਲਵੰਤ⁸⁷ ਸੁਤੋ⁸⁸ ਘਰ ਮਾਹੀ ॥ ਠੋਕ ਰਹਯੋ
ਭੁਜ ਦੰਡ ਕੁਠਾਰ ਸਮੇਤ ਧਰਾ ਫਿਰ ਸ਼੍ਰੇਣਤ ਨਾਹੀ ॥ ਰਾਮ ਬਿਚਾਰ ਨ ਕਾਮ
ਕੀਯੋ ਤੂੰ ਨ ਜਾਨਤ ਮੋਹਿ ਬਢਯੋ ਧਰ ਛਾਹੀ ॥ 76 ॥ (ਪਰਸਰਾਮੈ ਵਾਰ) ॥⁸⁹

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕੋਨੈ ਸਿਖ ਦੀਨੀ ਤੋਹਿ ਤਾਕੋ ਤੂੰ ਬਤਾਇ ਮੋਹਿ ਓਠਨ
ਚਬਾਇ ਓਰ ਦੇਖੈ ਰਾਮਚੰਦ ਕੀ ॥ ਰਾਤੋ ਕਰ ਨੈਨ ਧੂਮ ਨਾਕ ਤੇ ਸੁਸਾਇ
ਤਿਨਿ ਰੋਕਯੋ ਨਾਕ ਜਾਇ ਤਹਾ ਸੂਰ ਜੋਤਿ ਮੰਦ ਕੀ ॥ ਰਾਜਾ ਪਛੁਤਾਇ
/13ਅ ਦੇਖੇ ਕੈਸੇ ਦੁਖ ਪਰਯੋ ਆਇ ਤੋਰਯੋ ਗਜ ਚਾਹੈ ਬੇਲ⁹⁰ ਆਨੰਦ /ਕੇ ਕੰਦ ਕੀ ॥
ਲੋਪ ਸੁਖ ਭਯੋ ਧੋਪ ਦੀਨ ਬਿਧਿ ਕੇ ਪਰਾਧ ਕੋਪ ਦੇਖ ਓਪ ਮੁਖ ਘਟੀ ਅਜ ਨੰਦ
ਕੀ ॥ 77 ॥ "ਦਸਰਥਉ ਵਾਚੁ"⁹¹

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਧਨੁਖ ਛੁਟਯੋ ਕਰ ਧਰ ਪਰਯੋ ਦਸਰਥ ਠੋਕਤ ਮਾਥ ॥
ਬਿਕਟ ਬਚਨ ਭ੍ਰਿਗ ਰਾਮ ਸੋ ਬੋਲੈ ਹਸੁ⁹² ਰਘੁਨਾਥ ॥ 78 ॥
॥ ਰਾਮਚੰਦਉ ਵਾਚੁ ॥ "ਪਰਸ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਿ"⁹³ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨਾਕਯੋ ਯਹੈ ਦੇਖ ਜੁ ਮੈ ਰੋਖ ਹੈ ਧਨੁਖ ਤੋਰਯੋ ਜਾਜਰੋ ਪੁਰਾਨੋ ਹੋ
ਮੈ ਜਾਨਯੋ ਗਯੋ ਕਾਮ ਸੋ ॥ ਸੋ ਤੇ ਐਸੀ ਹੋਨ ਹਾਰ ਰਾਵਰੋ ਕਹਾ ਬਿਚਾਰ

(85) ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਦੋਹਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । (86) ਤੀਅ -ਏ.
(87) ਬਲਵੰਤ -ਏ. (88) ਸੁਨੋ -ਏ. (89) ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ
ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । (90) ਬੋਲੀ-ਏ.
(91) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (92) ਹਸਿ -ਏ.
(93) ਇਹ ਪਾਠ ਅ,ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮਾਰਯੋ ਚਾਹੈ ਮਾਰ ਬੈਰੈ ਹੈ ਨ ਕੰਜ ਘਾਮ ਸੋਂ ॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਏਕ ਬਾਰ
ਦਸਰਥ ਜੀਅ ਧਾਰ ਜੈਸੇ ਫਨਿ ਮਨੀਹਾਰ ਤੈਸੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੋਂ ॥ ਕੈਸੇ ਹੈ
ਹੈ ਦਈ ਮੇਰੇ⁹⁴ ਆਨੰਦ ਕੀ ਜਈ ਰਾਮ ਭਈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਆਜ ਨਈ
ਰਾਮ ਰਾਮ ਸੋਂ ॥ 79 ॥ ਲਡਮਨਉ ਵਾਰ ॥ (ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਸੋ)⁹⁵ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮਹਾ ਰਣਧੀਰ ਮਹਾਬੀਰ ਲਘੁਬੀਰ ਹਸ ਬੇਲੇ ਅੰਸੇ ਨੈਕੁਕ ਸਮਸੱਯਾ
ਮੋਹਿ ਦੀਜਿਯੇ⁹⁶ ॥ ਕਹੋ ਬਾਧ ਡਾਰੋਂ ਕਹੋ ਦੇਸ ਤੇ ਨਿਕਾਰੋ ਕਹੋ ਬਾਰਿਧ
ਉਤਾਰੋਂ ਕਹੋ ਜੂਰਾ ਕਾਟਿ ਲੀਜਿਯੇ ॥ ਕਹੈ ਕਵਿ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਕੇਤਕੁ ਪਰਸਰਾਮ
ਨਾਮ ਸੁਨ ਜਾਕੇ ਛਿਤਪਾਲ ਵੈ ਕੈ ਛੀਜਿਯੇ ॥ ਮਾਰੇ ਮਹਾ ਪਾਪ ਛੀਨ ਲੈਹ
ਤੂ ਨ ਚਾਪ ਆਪ ਦੇਖਿਯੇ ਤਮਾਸੇ ਪੈਨ ਸਾਸੇ ਕਛੁ ਕੀਜਿਯੇ ॥ 80 ॥
ਰਾਮਚੰਦਉ ਵਾਰ ॥ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੋ⁹⁷ ॥

/14ਠ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮੈ ਨ ਜਾਨਯੋ⁹⁸ ਤੇਰੇ ਬਲ ਤੈਸੇ ਤਾਕੇ ਨਾਕਯੋ ਫਲ ਕਠਿਨ
ਕੁਠਾਰ ਧਾਰ ਕੰਠ ਪਰ ਧਰੀਏ ॥ / ਇਤੈ ਪਰ ਐਰ ਕਛੁ ਬਾਤ ਆਵੈ ਤਾਤ
ਹਾਥ ਕੀਜੈ ਸੋਈ ਭਾਵਤੀ ਪੈ ਰੋਖ ਕਉਨ ਕਰੀਏ ॥ ਐਸੇ ਕਛੁ ਕੁਲ ਕੋ ਸੁਭਾਉ
ਹੈ ਹਮਾਰੇ ਰਾਮ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਖਯੇ ਪੈ ਨ ਮਾਰੀਏ ਜੋ ਮਰੀਏ ॥ ਬੈਰੀ ਸਰਨਾਇ
ਐਰ ਸੁਨੋ ਮੁਨੀ ਰਾਇ ਗਾਇ ਬਾਮਨ ਸੋ ਲਰੀਏ ਤੇ ਪਾਇ ਕਾਕੇ ਪਰੀਏ ॥ 81 ॥
ਪਰਸਰਾਮਉ ਵਾਰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੇਖਨ ਜੋ ਪਾਉ ਤੇ ਪਠਾਉ ਜਮ ਲੋਕ ਹਾਥ ਦੂਜੇ ਨ ਲਗਾਉ
ਵਾਰਿ ਕਰੋ ਏਕ ਕਰ ਕੋ ॥ ਮੀਜ ਮਾਰੇ ਉਰ ਤੇ ਉਖਾਰ ਭੁਜ ਦੀਡ ਹਾਡ ਤੋਰ

(94) ਮੇਰੀ - ਏ. (95) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

(96) ਦੀਜੀਏ - ਏ. (97) ਪ੍ਰਤਿ - ਅ. (98) ਜਾਨੋ - ਅ.

ਡਾਰੋਂ ਬਰ ਅਵਿਲੋਕ ਰਘੁਵਰ ਕੇ ॥ ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ ਦਿਜ ਕੇ ਰਿਸਾਤ ਭਹਰਾਤ
 ਰਾਮ ਅਤਿ ਥਹਰਾਤ ਗਾਤ ਨਾਰਤ ਹੈ ਧਰ ਕੇ ॥ ਸੀਤਾ ਕੇ ਸੰਤਾਪ ਮੇਟ ਪ੍ਰਗਟ⁹⁹
 ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੀਨੇ ਕੋਹੈ ਵਹਿ ਆਪ ਚਾਪ ਤੋਰਯੇ ਜਿਹ ਹਰਿ¹⁰⁰ ਕੇ ॥ 82 ॥
 ਰਾਮਚੰਦਉ ਵਾਰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋਈ ਕਰਯੋ ਚਾਹਤ ਹੋ ਸੋਈ ਕਰੋ ਇਤ ਆਇ ਬੋਲਯੋ
 ਰਘੁਰਾਇ ਚਲਵੱਯਾ ਨੀਕੇ ਪਥ ਕੇ ॥ ਤੋਰਯੋ ਮੈ ਧਨੁਖ ਜਾਇ ਨਯਾਯੋ ਹੋ ਜਨਕ
 ਜਾਯ ਬੋਲਯੋ ਸੁਤ ਭੂਪ ਰੂਪ ਧਰੇ ਮਨ ਮਥ ਕੇ ॥ ਕਹੈ ਕਵਿ¹⁰¹ ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ
 /14ਅ ਰਾਮ ਅਭਿਰਾਮ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਨਾ/ ਕੇ ਧਾਮ ਦੈਨਹਾਰ ਮੋਖ ਗਥ ਕੇ ॥ ਜਗਤ
 ਉਜਾਰੋ ਭੁਜ ਭਾਰੋ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨ ਨਿਕਸ ਕੈ ਨਯਾਰੋ ਭਯੋ ਪਯਾਰੋ ਦਸਰਥ
 ਕੇ ॥ 83 ॥ ਪਰਸਰਾਮਉ ਵਾਰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤਰੁਨਿ¹⁰² ਤੇ ਤਾਤੋ ਭਯੋ ਰਾਤੋ ਭਯੋ ਨਖ ਸਿਖ ਬਿਖ ਸੇ ਬਚਨ
 ਬੋਲੇ ਛਕਯੋ ਛੋਹ ਛਯੋ ਹੈ ॥ ਭੋਹੈ ਚਢੀ ਚਢੀ ਆਖੈ ਰਿਸਤੇ ਪਰਤ ਕਢੀ ਕਹੈ
 ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ ਦਿਜ ਐਸੇ ਬੇਖ ਭਯੋ ਹੈ ॥ ਕਾਂਪਤ ਅਧਰ ਲਰਬੈ ਕੀ ਹਰਬਰਿ
 ਵਾਹਿ ਸੰਭਰ ਕੈ ਕਹਰ ਕੁਠਾਰ ਕਰ ਨਯੋ ਹੈ ॥ ਦੇਖਤ ਹੀ ਹਾਖ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ
 ਧਨੁਖ ਬਾਣ ਸਾਵਕ ਮੁਨੀਸੁਰ ਕੇ ਪਾਵਕ ਹੂੰ ਗਯੋ ਹੈ ॥ 84 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ (ਪਰਸਰਾਮਉ ਵਾਰ ॥)¹⁰³ ਜੀਵਤ ਨ ਦੈਹੋ ਜਾਨ ਆਨ
 ਮਹਾਂ ਰੁਦ੍ਰ ਜੁਕੀ ਕਰੋਗੈ ਨਿਦਾਨ ਸੁਨਯੋ ਗਯੋ ਜੋਉ ਅਬ ਹੀ ॥ ਰਿਖਿ ਕੇ ਸਪੂਤ
 ਪੁਰਹੂਤ ਹੂੰ ਕੇ ਬੋਝ ਧਰੇ ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬੋਲਤ ਗਰਬ ਹੀ ॥ ਆਖ

(99) ਪ੍ਰਗਟਿ - ਏ. (100) ਹਰ - ਏ. (101) ਕਬ-ਏ. (102) ਤਰਨ - ਅ, ਏ.
 (103) ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ/ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
 ਦਰਜ

ਤਰੇ ਆਨਤ ਨ ਔਰ ਭਟ ਜਾਨਤ ਨ ਮਾਨਤ ਨ ਉਛਰ ਉਛਰ ਆਵੈ ਬਬ ਹੀਂ ॥
 /15ੳ ਭਯੋ ਦਾਵੇਦਾਰ ਤੇ ਸੰਭਾਰ ਮੇ ਸੇ ਰਾਰ ਰਾਮ /ਰਘੁਵੰਸੀ ਨਾਤਰ ਹਥਯਾਰ
 ਡਾਰ ਅਬ ਹੀ ॥ 85 ॥ ਰਾਮਚੰਦਉ ਵਾਚੁ ॥ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੋਂ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤੁਮ ਸਭ ਹੀ ਕੇ ਗੁਰ ਮਾਨੀਅਤ ॥ ਪੁਰਿ ਪੁਰਿ ॥¹⁰⁴ ਕੂਤਲ
 ਕੇ ਸੁਰ ਤੁਮੈ ਦੀ ਜਿਅਤਿ ਦਾਤ ਹੈ ॥ ਕਾਸੀਰਾਮ ਪੂਜਾ ਕਰੈ ਹਾਬ ਜੋਰ
 ਪਾਇ ਪਰੈ ਤੁਮ ਸੋ ਹਮਾਰੇ ਪੁਛੁ ਕਛੁ ਨਾ ਬਸਾਤ ਹੈ ॥ ਬੈਰੀਅਨ ਮਾਰਨੇ ਹੋ
 ਹਮ ਤੁਮ ਪਾਰਨੇ ਹੋ ਬੁਧਿ ਰਘੁਬੰਸਨਿ ਕੀ ਐਸੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੈ ॥ ਸੁਨੋ
 ਦਿਜਬੀਰ ਰਘੁਬੀਰ ਕਰੈ ਹਮ ਪੈ ਅਸੀਸ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ ਕੇ ਕਸੀਸ ਕਰੀ ਜਾਤ
 ਹੈ ॥ 86 ॥ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੋਂ ਕਹਿਤ ਹੈ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਾਹੇ ਕੋ ਰੇ ਰਾਮ ਜਮ ਧਾਮ ਚਲਯੋ ਚਾਹਿਤ¹⁰⁵ ਹੈ ਖਲਕ ਕੇ
 ਨਖਤਹੈ ਜੈਹੈ ਖਲ ਘਾਇ ਕੈ ॥ ਭ੍ਰਿਕਟੀ ਚਢਾਇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਉਪਜਾਇ ਕੋਪ
 ਠਾਢੇ ਭਯੋ ਭਟ ਆਗੈ ਸਬ ਹੀ ਦਬਾਇ ਕੈ ॥ ਕਾਸੀਰਾਮ ਤਬ ਦਲ ਬਲ
 ਦਸਰਥ ਜੂ ਕੇ ਦਿਜ ਕੇ ਦਮਾਕ¹⁰⁶ ਦੇਖ ਗਯੋ ਚਹਿਲਾਇ¹⁰⁷ ਕੈ ॥ ਐਸੀ
 ਬਾਤ ਸੁਨ ਸੀਸ ਧੁਨਿ ਧੁਨਿ ਮੁਨਿ ਪੂਤ ਬੋਲਯੋ ਬਰਬੰਡ ਪੁਰਹੂਤ ਜਯੋ ਰਿਸਾਇ
 ਕੈ ॥ 87 ॥ ਰਾਮਚੰਦੁ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੋਂ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਅਤੁ ਕੇ ਚਲਯਾ¹⁰⁸ ਛਿਤ ਛਤੁ ਕੇ ਧਰਯਾ ਛਤੀ ਛਹੂੰ ਰਿਤ
 ਛਕੇ ਰਿਸ ਕਲਹਿ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ॥ ਕਾਸੀਰਾਮ ਰਾਮ ਰਣਧੀਰ ਹੈ ਕਹਿਤ ਕਰੈ
 /15ਅ ਕੈਸੇ ਹਮ ਤੋਰੇ ਗਾਤ ਕੰਜ ਕੇ ਸੋ ਪਾਤ ਹੈ ॥/ ਅੰਗ ਲਪਟਾਏ ਮਹਾ ਬੈਰ ਸੋ ਬਢਾਏ

(104) ਪੁਰ ਪੁਰ - ਏ. (105) ਚਾਹਤ - ਏ. (106) ਦਿਮਾਗ - ਏ.

(107) ਦਹਲਾਇ - ਏ. (108) ਧਰਯਾ - ਅ. ਏ.

ਬਰ ਮੁਖ ਆਏ ਜਿਯਤ ਕੋਨ ਜਾਤ ਹੈ ॥ ਨਿਗਮ ਕੈ ਭਾਡੇ ਕਤ ਬੋਲਤ ਬਚਨ
ਬਾਡੇ ਕਾਰੇ ਕੇ ਰੇ ਪਾਡੇ ਗਾਡੇ ਹਾਖਨ ਸੇ ਖਾਤ ਹੈ ॥ 88 ॥ ਪਰਸਰਾਮ
ਬਾਚੁ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸਹਸਾਈ ਮਾਰਯੇ ਮੈ ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਮਹਾਬਲੀ ਨਰਨ ਕੇ ਨਾਹਿ
ਦਾਹਿ ਤਉ ਨ ਸਿਰਾਤ ਹੈ ॥ ਕੀਨੋ ਯਹੈ ਪ੍ਰਨ ਤਰਪਨ ਤੇਰੇ ਰਕਮ ਕੇ ਜੋਲੋ
ਘਟਿ ਪ੍ਰਾਨ ਤੋਲੋ ਆਨ ਨ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ॥ ਕਾਸੀਰਾਮ ਰਾਮ ਸੇ ਪਰਸਰਾਮ ਐਸੇ
ਕਹਯੇ ਗਹੈ ਜੇ ਹਥਿਆਰ¹⁰⁹ ਸੋਈ ਹੋਤ ਪਾਤ ਪਾਤ ਹੈ ॥ ਬਾਧਤ ਜੇ ਖਾਡੇ ਤੇ
ਮੈ ਛਾਡੇ ਨ ਜੀਅਤ ਖਾਡੇ ਖੰਡ ਪਤਿ ਖਾਡੇ ਪਾਡੇ ਐਸੇ ਗਾਡੇ ਖਾਤ ਹੈ ॥ 89 ॥
ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰਉਵਾਰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਛਤ੍ਰੀ ਛਤ੍ਰ ਈਸਨ ਕੇ ਅੰਗ ਜਗਦੀਸਨ ਕੇ ਕੋਪ ਕਰਯੋ ਮਨ ਮਾਹਿ
ਬਾਹੈ ਉਕਸਾਇ ਬੇ ॥ ਭ੍ਰਿਕੁਟੀ ਚਢਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਯੋ ਕਹਨ ਲਾਗੇ ਕਾਸੀ
ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਤੇਜ ਕਾਪੇ ਸਹਯੋ ਜਾਇਬੇ ॥ ਰੇਨਕਾ ਕੇ ਵੋਟਾ ਨੈਕ ਪੋਟਾ ਹੂੰ ਕੇ
/16ੳ ਮਾਰੇ ਲੋਟਾ ਪੋਟਾ ਹੂੰ ਕੈ ਜੈ ਹੇ ਕਹੂੰ ਵੁੰਢੇ ਹੂੰ ਨ ਪਇਬੇ ॥/ ਬਹੁਤ ਬਚਯੋ ਹੈ
ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਦਸਰਥ ਸੋਹ ਬਾਮਨ ਭਿਖਾਰੀ ਅੰਤ੍ਰਧਾਰੀ ਕਹਿਵਾਇਬੇ ॥ 90 ॥
ਪਰਸ ਰਾਮਉਵਾਰ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਸੋ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਅਤ੍ਰ ਛਡਵਾਇ ਦੇਉ ਕਰ ਜੁਰਵਾਇ ਦਸੋ ਨਖਮੁਖ ਦਿਯਾਇ
ਅਪਨੋ ਕੈ ਛਿਟਕਾਯੋ ਹੈ ॥ ਮੀਚਨ ਡਰਾਇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਤਰਾਇ ਆਜ

ਹੈ ਰਯੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸੇ ਸੋ ਤਾਹੀ ਕੇ ਤੂੰ ਜਾਯੇ ਹੈ ॥ ਕਹੈ ਕਾਸੀ ਰਾਮ
ਤਬ ਰਾਮ ਸੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸਿੱਖਯ ਬਾਮ ਦੇਵ ਜੂ ਕੇ ਨੀਕੇ ਕੈ ਸੁਨਾਯੇ ਹੈ ॥
ਜਾਕੀ ਸੋਹੈ ਖਤ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਕਹਿ ਕਰ ਜਾਤ ਤਾਹੀ ਪੈ ਮੈ ਦਸਨ ਤਿਨ੍ਹ ਕਾ
ਪਕਰਾਯੇ ਹੈ ॥ 91 ॥ ਰਾਮ ਚੰਦੋ ਵਾਚ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੋ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਫਾਰਤੋ ਕਪੋਨ ਬੋਲ ਬੋਲਤ ਹੀ ਬਾਮਨ ਕੇ ਫਾਰਤੋ ਉਖਾਰ
ਦਾੜ¹¹⁰ ਜਮੀ ਜੇ ਬਦਨ ਮੈ ॥ ਜੀਤ ਬੀਰ ਖੇਤ ਪਠੈ ਦੇਤ ਜਮ ਲੋਕ ਤੋਹਿ
ਲੋਤੋ ਸਬ ਛਤ੍ਰਿਨ ਕੇ ਬੈਰ ਏਕ ਫਿਨ ਮੈ ॥ ਕਹਾ ਕਰੋਂ ਹਤਯਾ ਪ੍ਰਾਨ ਅਬ ਜੋ
ਤਿਹਾਰੇ ਹੋ ਸੁਭਟ ਕਹਾਇ ਰਨ ਠਾਢੋ ਹੋਤ ਰਨ ਮੈ ॥ ਯਹੈ ਜਾਨ ਨਾਤੋ
/16ਅ ਹੋ ਬਚਯੋ ਏਕ ਬਾਮਨ ਕੇ ਕਾਸੀ ਰਾਮ ਸਮਝ/ਸਮਝ ਕਰ ਮਨ ਮੈ ॥ 92 ॥
ਪਰਸ ਰਾਮਉ ਵਾਚੁ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਟੂਟ¹¹¹ ਟਾਟ ਗੋਸਾ ਗਏ ਟੂਟ ਫਾਟ ਮੁਠ ਗਈ ਜੇਵਰ ਨ
ਰਾਖਯੋ ਜੋਰ ਜਾਨਤ ਜਗਤ ਹੈ ॥ ਸੂਰਜ ਜਰਾਯੋ ਬਾਰਿ ਬੋਰਿ ਕੈ ਸਿਰਾਯੋ
ਮਹਾ ਮੇਘਨ ਸੰਤਾਯੋ ਸੀਤ ਤਾਮੈ ਕਹਾ ਸਤ ਹੈ ॥ ਰੰਗ ਗਯੋ ਉਖਰ ਕੁਰੰਗ ਭਯੋ
ਪਰੋਂ ਪਰੋਂ ਫਾਰੇ ਉਘਰਾਰੇ ਮਾਰੇ ਫੂਕ ਕੇ ਉਡਤ ਹੈ ॥ ਕਾਸੀਰਾਮ ਰਾਮ ਸੋ
ਪਰਸਰਾਮ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਤੋਰ ਕੈ ਧਨੁਖ ਐਸੇ ਐਸੇ ਬਲਕਤ ਹੈ ॥ 93 ॥ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ
ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੋ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਾਮਨ ਭਿਖਾਰੀ ਤਿਨ ਧਾਰੀ ਤਿਨ¹¹² ਤੂਲ ਤੁੱਛ ਭੂਖਨ
ਕੇ ਭੂਖੇ ਮਹਾ ਤੋਸੇ ਕਹਾ ਕਹੀਏ¹¹³ ॥ ਨਾਵੈ ਹਾਥ ਬਾਬੀ ਮੈ ਨ ਆਵੈ
ਮੰਤ੍ਰ ਬੀਛਨ ਕੇ ਤਾਤੇ ਤੇਰੀ ਬਾਤੈ ਸੁਨ ਸੁਨ ਚਾਇ ਰਹੀਏ ॥ ਹਮ ਕੇ ਅਜਸ

(110) ਡਾੜ -ਏ. (111) ਟੂਟਿਟਾਟਿ -ਏ. (112) ਤ੍ਰਿਨ -ਏ.

(113) ਕਰੀਐ -ਏ.

ਤੋਸੋਂ ਬਾਏ ਤਰਕਸੁ ਅਨਰਸ ਕਰੇ ਬਾਨਨ ਸੋ ਤਾਤੇ ਸਭ ਕਹੀਏ ॥ ਕਾਸੀ
ਰਾਮ ਕਹੈ ਰਘੁਬੰਸਨ ਕੀ ਰੀਤ ਯਹੈ ਜਾਸੋ ਕੀਜੈ ਮੋਹੁ ਤਾਸੋ ਲੋਹ ਕੀਸੇ ਕਹੀਏ ॥94॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਜਨ ਕੇ ਪੂਤ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਅਤਿ ਕੋਪ ਆਏ ਧਨੁਖ ਚਢਾਯੋ
ਸਭ ਹਾਰੇ ਜੋਰ ਤੋਰ ਕੈ ॥ ਟਾਂਕ ਭਰ ਹਾਥ ਲੀਨਉ¹¹⁴ ਟੁਟਯੋ ਬਿਨੁ ਜੋਰ
ਕੀਨੋ ਤਾਤੇ ਤੋਰ ਢਾਰਯੋ ਕੋਉ ਸਕਯੋ ਹੈ ਨ ਤੋਰ ਕੈ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਜੀਅ ਭਯੋ ਤੇਰੇ
/17ੳ ਸੁਨ ਹੋ/ ਪਰਸ ਰਾਮ ਬਿਨਤੀ ਕਰਤ ਤਾਤੇ ਦੋਉ ਕਰ ਜੋਰਿ ਕੈ ॥ ਤੁਮ ਸੋ ਨ
ਜੋਰ ਚੋਰ ਭੂਪਨ ਕੇ ਭੋਰ ਰੂਪ ਕਾਕਰੀ ਕੇ ਚੋਰ ਕਾਹੁ ਮਾਰਯੋ ਹੈ ਨ ਟੋਰ ਕੈ ॥95॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੇਖ ਰਾਮ ਕੀ ਦੀਨਤਾ ਸਭ ਸਮਝਾਵਤ ਤਾਹਿ ॥
ਇਕ ਮੀਠੀ ਨਿਜ ਸੁਜਸ ਕੀ ਬਾਤੈ ਰੁਚੈ ਨ ਕਾਇ¹¹⁵ ॥ 96 ॥
॥ ਰਿਖਿਉਵਾਚੁ ॥¹¹⁶ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਮ ਘਨ ਸਯਾਮ ਅਭਿਰਾਮ ਸੁਠਿ ਕਾਮ ਹੂੰ ਤੇ ਤਾਤੇ ਹੋ
ਪਰਸਰਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਮਤਿ ਛੋਰਿਯੋ ॥ ਧਨੁਖ ਪੁਰਾਨੋ ਟੁਟ ਗਯੋ ਵਹਿ¹¹⁷ ਜਾਨ ਦੇਹੁ
ਕੋਨੈ ਕਾਜ ਬੈਰ ਬਡੇ ਕੀਜੈ ਬਾਤ ਬੋਰਿਯੋ ॥ ਬਾਲਕ ਬਿਨੋਦਨ ਤੇ ਜਿਯ ਮੈ
ਰਿਸਯੈ ਤਾਕੇ ਧਨੁਖ ਚਢਯੈ ਕਹੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਾਸੋ ਲੋਗੀਏ ॥ ਬਾਤ ਤੇ ਬਿਹਾਨੀ
ਸੁ ਚਲਯੋ ਨ ਕਹਾਨੀ ਰਾਨੀ ਰਮਾ ਸੋ ਨ ਰਾਮ ਰਾਮ ਦਾਰਿਦ ਸੋ ਜੋਰਿਯੋ ॥97॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪ੍ਰਹਿਮ ਪਾਇ ਗਾਢੇ ਨਿਰਖ ਦਿਯੋ ਸੁ ਜਸ ਲਿਯੋ ਸਾਥ ॥
ਮੁਖ ਬੋਲਯੋ ਮਨ ਮੈ ਕਹਯੋ ਏ ਅਚੁਤ ਰਘੁਨਾਥ ॥ 98 ॥
॥ ਪਰਸਰਾਮਉਵਾਚੁ ॥¹¹⁸ ॥

(114) ਲੀਨੋ -ਏ. (115) ਕਾਹਿ -ਏ. (116) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (117) ਬਹਿ -ਏ. (118) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/17ਅ /॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸਨਮੁਖ ਦੇਖਤ ਮੋਹਿ ਰਣ ਕੋਣ ਸੂਰ ਠਹਿਰਾਇ ॥
ਨੈ ਪਰਚੇ ਤਪ ਕੇ ਚਲੋ ਭੇਟ ਭੁਜਾ ਰਘੁਰਾਇ ॥ 99 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਚਯੋ ਹਰਿ ਬਾਰ ਬਾਰ ਯਾਹੀ ਤੇ ਨਿਸਾਰ ਧਨੁ ਰਾਜਨ
ਚਢਾਯੋ ਹੋ ਹਜਾਰ ਬਾਰ ਪਾਇ ਦੈ ॥ ਤਾਕੇ ਚਹੀਏ ਨ ਬਨੁ ਤੋਰਤ ਨ ਲਗੈ
ਪਲ ਤਾਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਰਾਮ ਕੋਸਕ ਚਲਾਇ ਦੈ ॥ ਤੋ ਹੋ ਛਾਡਿ ਜਾਊ ਤੇਰੀ
ਸਾਚੀ ਕਹਿ ਬਾਤ ਮੋਹਿ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਹੋਹਿ ਮੋਹੀ ਕੇ ਬਤਾਇ ਦੈ ॥
ਤੇਰੇ ਤੇਜ ਮਾਨੇ ਸਹੀ ਜੋ ਤੂੰ ਕਰੈ ਮੇਰੀ ਕਹੀ ਮੇਰੇ ਈ ਧਨੁਖ ਨੈ ਕੇ ਮੋਹੁ ਕੇ
ਚਢਾਇ ਦੈ ॥ 100 ॥ ਲਛਮਨਉਵਾਚੁ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬਹੁਤ ਸਹੀ ਯਾਕੀ ਸਬਹਿ ਕਿਤ ਕੁਵੰਡ ਝਿਗਵੰਸਾ ॥
ਅਬ ਲਛਮਨ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ਰਘੁਕੁਲ ਮਾਨਸ ਹੀਸ ॥ 101 ॥

/18ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਾਹੂ ਕੇ ਧਨੁਖ ਕਾਹੂ ਤੋਰਯੋ ਕਾਹੂ ਰਾਖਯੋ ਘਰ ਕਹੋ ਯਾਕੀ
ਗਾਠ ਕੇ ਕਹਾ ਰੈ ਭਯੋ ਛੀਜਨੇ ॥ ਗਾਲ ਕੇ ਬਜਾਇ ਡਰਪਾਇ ਮਾਰੇ ਸਬੈ
ਲੋਕ ਤਾ ਪਰ ਨ ਦੇਖੋ ਰਘੁਨਾਥ ਹੀ ਸੋ ਖੀਝਨੇ ॥ ਕਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਨ ਬੀਰ
ਰੋਖ ਛਾਡੇ ਤੁਮ ਮੋਹ ਮਹਾ ਗਾਜੈ ਬਿਨਾ ਬਰਖੈ ਨ ਭੀਜਨੇ ॥/ ਤਉ ਤੇ ਗੁਸਾਈ
ਦੇਖੋ ਬਾਮਨ ਵਿਠਾਈ ਰਾਮ ਸੂਰਜ ਕੇ ਤੇਜ ਕੇ ਡਰਾਵੈ ਪਟ ਬੀਜਨੇ ॥ 102 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਹੋ ਤੋਰ ਡਾਰੋ ਕਹੋ ਯਾਹੀ ਫਿਰਮਾਰੋ ਜੋ ਕਹੋ ਤੇ ਕਾਨ ਨਾਇ
ਐਚ ਰਾਖੇ ਸਾਤ ਦਿਨ ਮੈ ॥ ਜੋ ਕਹੋ ਤਿਹਾਰੋ ਬਲ ਪਾਇ ਬਾਏ¹¹⁹ ਹਾਥ
ਨਾਥ ਆਗੁਰੀ ਸੋ ਬੇਰੁ ਮਲ ਡਾਰੋ ਯਹਿ ਕਿਨ ਮੈ ॥ ਛਮੁਖ ਮਹੇਸ ਐਗਟੇਸ ਸੋ
ਸੁਰੇਸ ਅਲਿਕੇਸ ਹੂੰ ਜੋ ਬੋਲੈ ਬਲ ਦੇਖਤ ਨ ਤਿਨ ਮੈ ॥ ਕਾਇਸ ਚੁਕਾਊ ਨਿਧ¹²⁰
ਕ੍ਰੋਧ ਮੈ ਜਰਾਊ ਧਨੁ ਆਇਸ ਜੋ ਪਾਊ ਤੇ ਚਢਾਊ ਰਾਮ ਛਿਨ ਮੈ ॥ 103 ॥

(119) ਬਾਇ -ੲ. (120) ਨਿਜ -ੲ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਧਰਯੋ¹²¹ ਨ ਦੂਜੈ ਧਨੁਖ ਸਰ ਸਰਨਾਗਤਿ ਨਹਿੰ ਦੀਨ ॥
ਸੁਰਪਤਿ ਹੂੰ ਸੋ ਰਘੁਪਤੀ ਲਟ ਮੁਖ ਬਾਤ ਕਹੀਨ ॥ 104 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਸੇਵਕ ਥਾਪਨ ਦੂਰ ਕੀਓ ਜਿਨ ਚੂਕਿ ਪਰੇ ਮੁਖਤੇ ਹਸ ਦੀਨੋ ॥
ਦਾਨ ਦਿਯੋ ਜਿਨ ਕੋ ਤਿਨ ਪਾਇਨ ਮਾਗਬੈਕੋ ਬਹੁਰੋ ਮਨ ਕੀਨੋ ॥ ਬੇਨ ਕਹਯੋ
ਸੁ ਕਹਯੋ ਨ ਫਿਰਯੋ ਅਰ ਸੀਅ ਬਿਵਾਹਿ ਕੈ ਬਯਾਹੁ ਨ ਕੀਨੋ ॥ ਏਕਹਿ
ਬਾਨ ਹੁਨਯੋ ਰਿਪ ਮੰਡਲ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਦਾ ਬੁਤ ਨੀਨੋ ॥ 105 ॥ ਰਾਮ
ਚੰਦ੍ਰਉਵਾਚੁ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਾਨ ਭਰ ਛਾਇ ਲੋਹ¹²² ਕਾਨ ਸੋ ਲਗਾਇ ਜਿਹ ਜਿਹ
ਪਕਰਾਇ ਨਾਗੋ ਕਰਨ ਨਿਦਾਨ ਸੋ ॥ ਦੇਖਯੋ ਬੀਰ ਦੇਖਯੋ ਬਾਪ ਖੈਚਯੋ¹²³
ਪਰਤਾਪ ਜਾਨਯੋ ਚਾਪ ਚਿਰਰਾਨੋ ਅਰਰਾਨੋ ਅਸਮਾਨ ਸੋ ॥ ਕਾਸੀਰਾਮ ਰਾਮ
/18ਅ ਕੇ ਰਿਸਾਤ /ਭਹਰਾਤ ਰਾਮ ਕੂਲੀ ਸੁਧਿ ਸਾਤ ਪਰਯੋ ਉਪਰ ਮਸਾਨ ਸੋ ॥
ਦਿਜ ਬਰ ਖੇਯੋ ਗਯੋ ਭਰ ਭਜ ਭੀਤਿ ਭਯੋ ਜਯੋ ਹੀ ਕਰ ਲਯੋ ਦਯੋ ਤਯੋ ਹੀ ਕਰ
ਪਾਨ ਸੋ ॥ 106 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਰਾਮ ਕਹਯੋ ਮੁਨਿ ਨੰਦਨ ਕੋ ਕਹਿ ਕਾਹਿ ਹਨੋ ਅਬ ਦੇਹੁ
ਦਿਖਾਈ ॥ ਬੁਝ ਕੈ ਤਾਹਿ ਹਨੀ ਨਭ ਕੀ ਗਤਿ ਐਰ ਹੁਤੀ ਅਬ ਅਉਰ¹²⁴
ਬਨਾਈ ॥ ਦੇਖ ਰਹਯੋ ਮੁਨਿ ਕੋ ਸੁਤ ਕੋਤਕ ਹੈ ਅਵਤਾਰ ਸਹੀ ਰਘੁਰਾਈ ॥
ਭੇਟ ਚਟਾਕ ਚਲਯੋ ਬਨ ਕੋ ਜਬ ਰਾਮ ਕਮਾਨ ਚਟਾਕ ਚਢਾਈ ॥ 107 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਪਨੁਚ ਤਾ ਧਨੁਖ ਕੀ ਐਰੀ ਜਬ ਮਤ¹²⁵ ਨਾਇ ॥
ਦੇਖ ਜਨਕ ਜਾ ਨਾਹਿ ਤਨ ਮਨ ਧਰ ਰੋਖ ਰਿਸਾਇ ॥ 108 ॥
ਸੀਤਾਉਵਾਚੁ ॥

(121) ਧਰਿਓ - ਓ. (122) ਲੋਹਿ - ਏ. (123) ਐਚਯੋ - ਏ. (124) ਐਉਰ-ਏ.
(125) ਸੁਤਿ - ਏ.

/19ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਯਾਹੀ ਕੇ ਤੇ ਬੋਲ ਕਛੂ ਤਾਤ ਕੇ ਸੋ ਦੇਖਤ¹²⁶ ਹਾਂ ਐਸੇ ਤੇ
ਅਨੈਕ ਹੰਦੂ ਹੈ ਕਹਾਂ ਕਹਾਂ ਜਾਇ ਹੈ ॥ ਕਾਲ ਬਯਾਹੀ ਨਈ ਹੈ ਤੇ ਧਾਮ
ਹੂੰ ਨ ਗਈ ਰਾਮ ਆਜ ਹੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸੀਸ ਸੋਤ ਕੇ ਬਸਾਇ ਹੈ ॥/ ਰਾਜਨ
ਕੀ ਗੀਤੀ ਬਿਪਰੀਤ ਸਭ ਜਾਨੇ ਜਗ ਕਾਂਕੇ ਬਸ ਭਏ ਮੋਹ ਐਸੇ ਡਹਿ ਕਾਇ
ਹੈ ॥ ਮਨ ਮੈ ਬਿਚਾਰੈ ਰਟੀ ਨੈ ਚਢੈ ਉਤਾਰੈ ਸਿਯ ਤੋਰ ਕੈ ਧਨੁਖ ਯਾਕੀ
ਬੇਟੀ ਬਯਾਹ ਲਯਾਇ¹²⁷ ਹੈ ॥ 109 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਇਤ ਲਛਮਨ ਸੰਗ ਰਾਮ ਪਰਸ ਰਾਮ ਬਲਿ ਪਰ ਹਰਯੋ ॥
ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੀ ਬਿਸਰਾਮ ਅਮਰ ਭਯੋ ਮੁਨਿ ਦੇਹ ਧਰ ॥ 110 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਯਹਿ ਦੀਪਕ ਕਿਹ ਕਾਮ ਸੋਖ ਸਨੇਹ ਜਰਾਇ ਗੁਨ ॥
ਰਘੁਕੁਲ ਦੀਪਕ ਰਾਮ ਸਦਾ ਬਢਤ ਦੇਉ ਰਹੈ ॥ 111 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਛਾਡਯੋ ਸਮਰ ਸੁਭਾਉ ਪਰਸ ਰਾਮ ਮਨ ਤਪ ਧਰਯੋ ॥
ਰਾਮ ਉਤਾਰਯੋ ਚਾਉ ਭਜਯੋ ਨ ਦੀਸਤ ਆਜਲੋ ॥ 112 ॥

/19ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਮੋਰ ਤੇ ਨਸਾਨੇ ਚੋਰ ਭੋਰ ਤੇ ਕੁਰੰਗ ਸਿੰਘ ਸੋਰ ਤੇ
ਤੁਸਾਰ ਜੈਸੇ ਘਾਮ ਤੇ ॥ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪ ਤੇ ਬਿਓਗੀਤ ਸਮੀਪ ਤੇ ਜਯੋ ਕਾਤਕ
ਕੇ ਮੇਘ ਨਭ ਜਾਤ ਸੂਰ ਧਾਮ ਤੇ ॥ ਦਾਰਿਦ¹²⁸ ਜਯੋ ਪਾਰਸ ਤੇ ਕਾਲ ਜਯੋ
ਸੁਧਾਰਸ ਤੇ ਪਾਪਨ ਕੇ ਜਾਲ ਜੈਸੇ ਏਕ/ ਹਰਿਨਾਮ ਤੇ ॥ ਜੈਸੇ ਏਕ ਲੋਭ ਤੇ
ਅਨੈਕ ਗੁਨ ਭਾਜੈ ਰਾਮ ਤੈਸੇ ਭਾਜ ਚਲਯੋ ਪਰਸ ਰਾਮ ਰਾਮ ਤੇ ॥ 113 ॥
ਅਬ ਅਯੁਧਯਾ ਨਗਰ ਪ੍ਰਵੇਸ ॥

(126) ਦੇਖਤਿ -ੲ. (127) ਲਿਆਇ -ੲ. (128) ਦਾਰਦ -ੲ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਸਬ ਸੰਗਿ ਚਲੇ ਪਿਤ ਕੇ ਮੁਨਿ ਜੀਤ ਪਛੈ ਦਿਜ ਬੇਦ
ਉਸਾਸ ਨਯੋ ॥ ਮਨ ਤੇ ਹਰਖਯੋ ਅਜ ਨੰਦਨ ਜੂ ਕਰੈ ਆਜ ਹਮੈ ਬਿਧਿ ਰਾਜ
ਦਯੋ ॥ ਧੁਨਿ ਵੋਲ ਮਿਦੰਗ ਬਜਾਇ ਧਸੇ ਪੁਰਿ ਦੇਖਤ ਹਾਟ ਬਜਾਰ ਛਯੋ ॥
ਸੁ ਕਰੈ ਬਖਸੀਸ ਟਰਯੋ ਦੁਖ ਦੁੰਦ ਅਨੰਦ ਗਯੋ ਭ੍ਰਿਗ ਨੰਦ ਗਯੋ ॥ 114 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਬਾਰਨ ਮੱਤ ਗੁੰਜਰਾਤ ਭੰਗਿ ਕਪੋਲਨ ਤੁੰਗ ਧੁਜਾ ਫਹਿਰਾਈ ॥
ਚਾਰਨ ਬੰਸ ਉਚਾਰਨ ਕੇ ਨਿਜਬਾਹਿ ਉਠਾਇ ਕਬਿੱਤ ਪਛਾਈ ॥ ਚਾਮਰ
ਛੱਤ੍ਰ ਲਏ ਸੰਗ ਬੀਰ ਬਨੇ ਰਘੁਬੀਰ ਸਨੇ ਮਨਮਾਹੀ ॥ ਦੇਖ ਸਰੂਪ ਪਿਐ
/20ੳ ਜਲਵਾਰ ਸਭੈ ਪੁਰਿ / ਨਾਰਿ ਕਰੈ ਬਲਿਜਾਈ ॥ 115 ॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ
ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਸੀਤਾ ਬਿਵਾਹਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਿਥਮ ਐਕ ॥ 1 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬੈਠ ਅਯੁੱਧਯਾ¹²⁹ ਸੁਖ ਕਿਯੋ ਅਤਿ ਸੁਠ ਦਸਰਥ ਸੂਤ ॥
ਅਰ ਜੀਤੇ ਜਸ ਤਿਲਕ ਸੋ ਘਰ ਮੈ ਰਾਮ ਸਪੂਤ ॥ 1 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਧਿ¹³⁰ ਰਾਜ ਧਾਨੀ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਤੀਨ ਰਾਨੀ ਕੋਸਲਯਾ
ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਐਰ ਕੇਕਈ ਸੁਨੀ ਤਿਰੈ ॥ ਬੇਦ ਸਮ ਬੇਦ ਪੂਤ ਬਡੇ ਗਮ ਸੇ ਸਪੂਤ
ਲਛਮਨ ਭਰ ਥ ਸੋ ਸੱਤ੍ਰਘਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ॥ ਦੈ ਦੈ ਸਨਮਾਨ ਉਪਹਾਰ ਰਿਖਿ
ਪਾਇ ਪਰ ਬਿਦਾ ਸਭ ਕੀਨੇ ਨ੍ਰਿਪ ਜੈਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿ ਹੈ ॥ ਬਾਢਯੋ ਸੁਖ
ਸਿੰਧ ਅਰਿ ਜੀਤੇ ਸੁਪਨੇ ਨ ਦੁਖ ਕਾਲਚਾਨ¹³¹ ਦੇਖ ਆਗੈ ਐਰੈ ਭਾਤਿ ਬੀਤ
ਹੈ ॥ 2 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸੁਨਹੁ ਸੀਤ ਮਨ ਦੈ ਸਬੈ ਈਹਾ ਲੋ ਸੁਖ ਸਾਤਿ ॥
ਅਬਹਿ ਕਥਾ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ਚਲੀ ਐਰ ਹੀ ਭਾਤਿ ॥ 3 ॥

(129) ਅਯੁਧਿਯਾ - ਅ. ਏ. (130) ਅਊਧ - ਅ. (131) ਕਾਲਚਾਨੁ - ਏ.

॥ ਸੇਯਾ ॥ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਜੁਰਯੋ ਪੁਰ ਮੈ ਸਿਯ ਰਾਮ ਮਿਲੈ ਮਨ ਆਨੰਦ
ਭਾਰੀ ॥ ਸਾਰਸੁਤੀ ਨ ਸਕੈ ਕਹਿ ਅੰਤ ਸਿੰਗਾਰ ਕਹੈ ਮਤਿ ਕੋਨ ਹਮਾਰੀ ॥
/20ਅ ਕਾਲ ਬਿਤੀਤ ਭਯੋ ਇਹ ਰੀਤਿ ਬਿਭੂਤਿ ਬਢੀ ਸਮ ਅੰਗਨ/ ਸਾਰੀ ॥
ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਮਹਿ ਹੋ ਬਨ ਜਾਉ ਬਿਸਿਸਟ ਕਹੀ ਭਲ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ ॥4॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਹਾ ਕੰਕ ਕਹਿ ਭੂਪ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸੰਗ ਸਦਾ ਰਹੈ ॥
ਘਰ ਉਜਾਰ ਕੇ ਕੂਪ ਨਗੈ ਦੁਹੰ ਘਟ ਜੇਵਰੀ ॥ 5 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਾਜਾ ਸਭਸੋ ਯੋ ਕਹੀ ਰਾਮ ਸੀਸ ਦੇ ਰਾਜ ॥
ਹੋ ਬਨ ਬਸ ਤਪ ਕੇ ਕਰੋ ਯਾਤੇ ਭਲੇ ਨ ਕਾਜ ॥ 6 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਦੇਖਨ ਕੇ ਅਕੁਲਾਹਿ ਛੜ ਚਮਰ ਸਿਰ ਰਾਮ ਕੇ ॥
ਨੈਨਾ ਤਬਹਿ ਸਿਰਾਹਿ ਜਬ ਦੇਖੇ ਇਹ ਭਾਤ ਸੁਤ ॥ 7 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋਰ ਕੁਲਪੁਜ ਪੂਜ ਪਾਇ ਸੀਸ ਨਾਇ ਅਭਿਖੇਕ ਕੋ ਕਰਾਇ
ਤਬ ਕਰੇ ਦੂਜੇ ਕਾਮ ਕੇ ॥ ਲੋਚਨ ਸਿਰਾਹਿ ਛੜ ਰਾਮਰ ਬਿਜਨ ਤਾਕੇ ਮਾਥੇ
/21ਉ ਫਹਿਰਾਹਿ ਐਸੇ ਦੇਖੇ ਘਨ ਸਯਾਮ ਕੇ ॥/ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਪਟਰਾਨੀ ਸੋਪੇ
ਰਜਧਾਨੀ ਸਭ ਕਾਨ ਸੁਨੋ ਆਪਨੇ ਹੋ ਰਾਜ ਆਜ ਰਾਮ ਕੋ ॥ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ
ਯਾ ਮਨੋਰਥ ਲੋ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਤਾਤ ਕਹੀ ਬਾਤ ਪ੍ਰਾਤ ਦੋਹੇ ਰਾਜ ਰਾਮ ਕੋ ॥ 8 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਮ ਰਾਜ ਕਾਜ ਜੋਰ ਕੈ ਸਮਾਜ ਬੈਠੇ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਜ ਰਿਖਿ
ਆਦਿ ਰਿਖਿ ਮੰਡਲ ਬਨਾਇ ਕੈ ॥ ਰਾਜ ਭਾਗ ਆਜ ਰਘੁਬੀਰ ਭੁਜ ਬਾਧ
ਬਨ ਜਾਉ ਤਪ ਕਾਜ ਮਨ ਬਹੁ ਸੁਖ ਪਾਇ ਕੈ ॥ ਫੁਲੇ ਸੁਨ ਬਾਤ ਸੁਖ ਆਗਨ¹³²
ਨ ਮਾਤ ਉਰਜਯੋ¹³³ ਪੁਟਾਨੇ ਪਾਤ ਦੁਖ ਤਯੋ ਚਲਯੋ ਉਡਾਇ ਕੈ ॥ ਏਕ ਉਠੇ ਗਾਇ
ਏਕ ਦੁੰਦੁਭੀ ਬਜਾਇ ਏਕ ਧਾਇ ਧਾਇ ਪਾਇ ਫੁਏ ਰਾਮਚੰਦ ਰਾਇ ਕੈ ॥ 9 ॥

_____ (132) ਅੰਗਨ - ਏ. (133) ਉਗ੍ਰਿਜੀ - ਏ.

॥ ਸ੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਚਾਰਨ ਕਿੰਨਰ ਮਾਗਧ ਸੂਤ ਸਬੈ ਗੁਨ ਆਨਦ ਸੋ ਮਿਲ
ਗਾਵੈ ॥ ਪੰਡਤ ਪੁੰਜ ਬਨਾਇ ਕਬਿੱਤ ਨ ਆਨ ਯਥੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਰਿਝਾਵੈ ॥
ਕੋਤਕ ਕੋਟਿ ਕਰੈ ਗਨਿਕਾ ਕੁਲ ਨ੍ਰਿਤਤ ਅੰਗ ਸੁਗੰਧਿ ਦਿਖਾਵੈ ॥ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਤੇ
ਆਨ ਜੁਰੈ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਮ ਕੇ ਕਾਜ ਮਹਾ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ॥ 10 ॥

/21ਅ /॥ ਸੈਯਾ ॥ ਆਨ¹³⁴ ਬਨਾਸਪਤੀ ਬਨਤੇ ਸਭ ਤੀਰਥ ਕੇ ਜਲ ਕੁੰਭ ਭਰੇ
ਹੈ ॥ ਆਬ ਕੇ ਮੋਰ ਧਰਯੋ ਤਹਿ ਉਪਰ ਕੇ ਸਰ ਸੋ ਲਿਖ ਪੀਤ ਕਰੇ ਹੈ ॥
ਤੇ ਕੁਲ ਇਸਟ ਬਿਸਿਸਟੁ ਸਭੈ ਯਥੈ¹³⁵ ਬੇਦ ਸੁ ਮੰਤ੍ਰਨ ਪ੍ਰਤ ਖਰੇ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ
ਰਘੁਬੀਰ ਅਭਿਖੇਕ ਕੇ ਕਾਜ ਸੁ ਜਗ ਕੇ ਮੰਡਲ ਆਨ ਧਰੇ ਹੈ ॥ 11 ॥

॥ ਸ੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਪੀਤ ਦੁ ਕੂਲ ਧਰੇ ਰਘੁਨੰਦਨ ਰਾਜ ਕੇ ਕਾਜ ਖੁਸੀ ਮਨ ਮਾਗੀ ॥
ਤੇਲ ਸੁਗੰਧਿ ਮਿਲੈ ਹਰਦੀ ਬਟਨੋ ਨਿਜ ਮਾਤ ਲਗਾਵਤ ਬਾਗੀ ॥ ਜਾਨਕੀ
ਫੂਲ ਸੀ ਫੂਲਤ ਡੋਲਤ ਰਾਮ ਸੋ ਨੈਨ ਮਿਲੈ ਮੁਸਕਾਹੀ ॥ ਬਾਹਰ ਭੀਤਰ ਭੋਨ
ਭੰਡਾਰ ਮੈ ਯਾ ਸੁਖ ਕੀ ਪਰਮਾਵਧ¹³⁶ ਨਾਹੀ ॥ 12 ॥

॥ ਸ੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਆਹਿ ਬਡੇ ਚਤੁਰਾਨਨ ਸੇ ਸਿਵ ਸੇ ਮਘਵਾ ਸੁਰ ਲੋਕ ਬਤਾਵੈ ॥
ਕੰਚਨ ਕੇ ਮਨਿ ਕੇ ਚਢ ਜਾਯ¹³⁷ ਬਿਵਾਨਨ ਲੋਕਨ ਲੋਕ ਫਿਰਾਵੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਅਜ
ਨੰਦਨ ਕੇ ਸੁਖ ਸੋ ਕਨਿਕਾ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਦੇਖਨ ਪਾਵੈ ॥ ਕਾਹੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ
ਸੇ ਪ੍ਰਤ ਕਹੇ ਕਬ/ ਰਾਮ ਜੁ ਰਾਜ ਰਮਾਵੈ ॥ 13 ॥

॥ ਸ੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਆਨਦ ਏਕ ਬਢਯੋ ਪੁਰ ਮੈ ਘਰ ਹੀ ਘਰ ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ ਭਾਰੀ ॥
ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਦਿਵਾਵਤ ਦੇਤ ਚਲੀ ਸਭ ਆਵਤ ਨਾਗਰ ਨਾਰੀ ॥ ਜਾਨਕੀ

(134) ਆਨਿ -ਏ. (135) ਯਥੈ -ਏ. (136) ਪਰਮਾਵਧਿ -ਅ. ਏ.

(137) ਬਾਯ -ਏ.

ਰੂਪ ਨਿਹਾਰਤ ਦੇਤ ਅਸੀਸ ਸਭੈ ਫਲੀਓ ਰਘੁਬਾਰੀ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਰਾਜ
ਰਹੇ ਤਬ ਲੋ ਜਬ ਲੋ ਜਗ ਗੰਗ ਬਹੈ ਜਮੁਨਾਰੀ ॥ 14 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਵੂਲੇ ਅੰਗ ਨ ਮਾਤ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਪੁਰਬਾਸੀ ਸਬੈ ॥
ਲੋਚਨ ਸਕਲ ਸਿਰਾਤ ਦੇਖ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕੇ ॥ 15 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨੀ ਕੇਕਈ ਬਾਤ ਰਾਮਹਿ ਰਾਜ ਬਿਦੇਸ ਸੁਤ ॥
ਨੈਕ ਨ ਨੈਨ ਸਿਰਾਤ ਰਹੇ ਰੂਠ ਦੈ ਬਚਨ ਸੋ ॥ 16 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਰਾਮਹਿ ਰਾਜ ਬਿਦੇਸ ਸਬੈ ਸੁਤ ਸੋਚ ਕੀਓ ਯਹਿ ਬਾਤ ਨ
ਚੰਗੀ ॥ ਏਕ ਉਪਾਇ¹³⁸ ਕਰੋ ਜੁ ਫਿਰੈ ਮਤਿ ਦੈ ਬਰ ਵੈ ਲੋਊ ਮਾਂਗ
ਸੁਰੰਗੀ ॥ ਭੁਖਨ ਡਾਰ ਨ ਆਚਰ ਲੇਤ ਹੈ ਜਾਤ ਸੁਸਾਤ ਸੁ ਪਾਇਨ ਨੰਗੀ ॥
ਦੋਰ ਚਲੀ ਪਿਯ ਪੈ ਬਰ ਮਾਂਗਨ ਮਾਨਹੁ ਕਾਲ ਕਰਾਲ ਭੁਜੰਗੀ ॥ 17 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਜਾਇ ਜੁਹਾਰ ਕੀਓ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋ ਤਿਨ ਦੈ ਬਰ¹³⁹ ਵੈ ਤੁਮ ਤੇ
/22ਅ ਅਬ ਪਾਉ ॥ ਕੋਨ ਸਮੈ ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਰਾਜ ਦੈ/ ਮਾਨਨਿ ਨੈਨ
ਸਿਰਾਉ ॥ ਰੂਠ ਰਹੀ ਮਨ ਮੈ ਕਹਯੋ ਭੁਪਤਿ¹⁴⁰ ਆਨਦ ਅਜ ਨ ਯਾਹਿ
ਰੁਠਾਉ ॥ ਮਾਂਗ ਕਹਯੋ ਬਨਬਾਸ ਦੈ ਰਾਮਹਿ ਹੋ ਅਪਨੋ ਸੁਤ ਰਾਜ ਰਮਾਉ ॥ 18 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਰੂਠ ਰਹੀ ਪਤਿ ਸੋ ਤਬ ਲੋ ਜਬ ਕੇਕਈ ਮਾਂਗ ਦੇਉ ਬਰ ਲੀਨੇ ॥
ਦੈਨ ਕਹੇ ਜੁ ਹੁਤੇ ਅਜ ਨੰਦਨ ਪ੍ਰਾਨਨ ਸੰਗ ਤੇਈ ਅਬ ਦੀਨੇ ॥ ਏਕ ਬਬੀ ਮੁਖ
ਤੇ ਜੁਗ ਸਾਪ ਨਿਕਾਰ ਮਨੋ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ ਸੁਖ ਛੀਨੇ ॥ ਬੋਲ ਕਿ¹⁴¹ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ
ਕੁਨਾਰ ਪਯੂਖ ਕੇ ਕੁੰਭ ਹਨਾਹਲ ਕੀਨੇ ॥ 19 ॥

(138) ਉਪਾਉ -ੲ. (139) ਬਚਿ -ੲ. (140) ਭੁਪਤ -ੲ.

(141) ਕੈ -ੲ.

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਹੇ ਸੁਨ ਕੇਕਈ ਹੇ ਸੁਨਿ ਪਾਪਨਿ ਹੇ ਸੁਨਿ ਚੰਡ ਡਸਯੇ ਸੁਖ
ਭਾਰੇ ॥ ਬੋਲਤ ਬੋਲਨ ਬੋਲ ਥਕਯੇ ਮੁਖਿ ਫਾਟਿ ਹਿਯੋ ਨਹਿ ਜਾਤਿ
ਤਿਹਾਰੇ ॥ ਖਾਇ ਤਵਾਰ ਪਰਯੋ ਧਰਿ ॥ १९ ॥ ਹਾ ਰਵਿ ਹਾ
ਸਸਿ ਹਾ ਸਿਵ ਹਾ ਮੁਖ ਚਾਰੇ ॥ ਫੇਰ ਸੋ ਕਾਰੇ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਨਿਕਾਰਤ ਸੂਯੇ
ਹੀ ਜੀ ਕਿਨ ਲੋਤ ਹਮਾਰੇ ॥ 20 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜਯੋ¹⁴² ਤਰਫੈ ਰਨ ਮੈ ਭਟ ਘਾਇਲ ਜਯੋ ਕਰ ਸਾਇਲ ਸਿੰਘ
ਚਬਾਯੇ ॥ ਜਯੋ ਬਿਨ ਨੀਰਹਿ ਮੀਨ ਦਸਾ ਮਾਨੇ ਕਾਲ ਕਰਾਲ ਕੁਜੰਗਨ
ਖਾਯੇ ॥ ਜਯੋ ਸਸਿ ਰਾਹ ਗੁਸਯੇਨ ਤਜਯੋ ਪੁਨਿ ਜਯੋ ਅਧਿ ਫਾਸ ਗਰੇ ਦੁਖ
/23ੳ /ਪਾਯੇ ॥ ਪੈਨ ਚਨੈ ਰਵਿ ਜਯੋ ਜਲ ਮੈ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇਕਈ ਕੇ ਬਰ ਯੋ ਤਰਫਾਯੇ¹⁴³ ॥ 21 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨੀਜੀਏ ਸਮਾਜ ਸਭ ਦੇਸਨ ਕੇ ਰਾਜ ਆਜ ਹੈ ਭਿਖਾਰੀ
ਭਯੋ ਅਬ ਰਾਮ ਭੀਖ ਹੈ ਨਹੈ ॥ ਜੋ ਕਹੋ ਤਿਹਾਰੇ ਗਾਉਂ ਭੀਖ¹⁴⁴ ਮਾਂਗ
ਮਾਂਗ ਖਾਉਂ ਜੇ ਪੈ ਰਾਮ ਸੰਗ ਤੇ ਅਨੈਕ ਦੁਖ ਮੈ ਸਹੈ ॥ ਜੋਨ ਹੈ ਸੁਹਾਰੇ ਸੰਗ
ਰਾਮ ਨੈ ਬਿਦੇਸ ਜਾਉਂ ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਤਿ ਨਾਰਿ ਸੁਨਿ ਬਾਤਿ¹⁴⁵ ਏਕ ਹੈ ਕਹੈ ॥
ਰਾਜ ਤੇਰੇ ਪੂਤ ਕੇ ਨ ਕੀਜੀਏ ਕੁਸੂਤ ਪੂਤ ਰਾਮ ਕੇ ਕਹਾਂ ਪਰਾਧ ਰਾਮ ਘਰ
ਹੀ ਰਹੈ ॥ 22 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕਯੋ ਦੁਖ ਪਾਵਤ ਹੈ ਬਰ ਦੇਤ ਸੁ ਮੋਹਿ ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਤੇ ਅਬ ਦੇਈ ॥
ਰਾਜਨ ਜੇ ਜਿਯ ਮਾਂਹਿ ਹੁਤੇ¹⁴⁶ ਬਰ ਮਾਂਗ ਲਿਏ ਤੁਮ ਤੇ ਅਬ ਤੇਈ ॥ ਜੇ
ਨਰ ਬੋਲ ਨਿਬਾਹਤ ਹੈ ਸਿਰ ਆਨ ਪਰੀ ਘਰੀ ਜੋ ਵਹਿਖੇਈ ॥ ਕੈ ਅਬ
ਫੇਰਿ ਕਹੈ ਮੁਖਿ ਕੇਕਈ ਮੈ ਬਰ ਤੇਹਿ ਨ ਦੇਨ ਕਹੇਈ ॥ 23 ॥ "ਦਸਰਥੇ ਵਾਚੁ"¹⁴⁷ ॥

(142) ਜਿਉਂ -ਅ. (143) ਤਿਉਤਰਫਾਇਓ -ਅ. (144) ਭੀਖਿ -ਹ.

(145) ਬਾਤ -ੲ. (146) ਰੁਚੇ -ੲ. (147) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਜੀਯ ਮੈ ਸੁਨ ਕੇਕਈ ਭੂਖਨ ਭੋਨ ਪਟੰਬਰ ਨੇਹੈ ॥
ਜਾ ਮੁਖ ਕੈ ਬਰ ਮਾਂਗਤ ਹੋ ਸੁਨ ਤਾ ਮੁਖ ਲੋਚਨ ਤੂੰ ਨ ਸਿਰੈਹੈ ॥ ਜਾ ਦਿਨ
ਰਾਮ ਬਸੈ ਬਨ ਤਾ ਦਿਨ ਮੋਹਿ ਕਹੂੰ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਪੈਹੈ ॥ ਤੇਰੇ ਹੀ¹⁴⁸ ਪੂਤ
ਸੁਨੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ਪਿਸਾਚਨਿ ਗਾਉਂ ਮੈ ਪਾਉ ਨ ਦੇਹੈ ॥ 24 ॥ ('ਕੇਕਈਉਵਾਚੁ'¹⁴⁹) ॥

/23ਅ ॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਬੋਲ ਨਿਬਾਹਨਿ ਕੇ ਹਰਿਚੰਦ ਨਿਹਾਰਹੁ ਤੈ ਨ ਰਤੀ ਸੁਖ ਛੀਜੈ ॥
ਐਰ ਦਧੀਚ ਸੁਰਾਂਕ ਬਲੀ ਬਲ ਬਾਵਨ ਪਾਵਨ¹⁵⁰ ਜਯੋ ਜਸੁ ਲੀਜੈ ॥ ਰਾਜਨ
ਪੂਤ ਸਮਾਨ ਦੇਉ ਪੁਨ ਏਕ ਸੋ ਨੇਹੁ ਨ ਏਕ ਸੋ ਕੀਜੈ ॥ / ਕੌਨ ਸੀ ਹਾਨਿ ਭਈ
ਤੁਮ ਕੋ ਛਿਤ ਏਕਹਿ ਦੇ ਬਨ ਏਕਹਿ ਦੀਜੈ ॥ 25 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਚਾਰੈ ਪ੍ਰਾਨ ਲੈ ਨਿਦਾਨ ਜਿਨ ਕਰੈ ਬਰ ਦੇਨ ਕਹੈ ਸਾਚ
ਪੈ ਤੂੰ ਬੋਰਤ ਸਮਾਜ ਕੋ ॥ ਦੇਖਿ ਰਿਖ ਰਾਜ ਕੁਲ ਪੂਜ ਬਾਲਮੀਕ ਆਜ ਬੋਲਨ
ਗਏ ਹੈ ਰਾਮਚੰਦ ਜੂ ਕੇ ਰਾਜ ਕੋ ॥ ਭਲੇ ਪਗ ਧਾਰੋ ਪਾਇ ਆਇਸ ਸਿਧਾਰੋ
ਬਨ ਭਰਬ ਬੁਲਾਈਏ ਜੀ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਸਾਜ ਕੋ ॥ ਰੋਯੋ ਬਿਕਰਾਨ ਕਾਲ
ਬਯਾਨ ਖਾਯੋ ਲੈਟੈ ਧਰ ਦੇਖੋ ਕਵਿਰਾਮ ਹੋਂ ਬਹਾਉਂ ਐਸੀ ਨਾਜ ਕੋ ॥ 26 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਵਹਿ ਸਾਪਨੈ ਯਹਿ¹⁵¹ ਸਾਧੁ ਨ੍ਰਿਪ ਪਰਯੋ ਅਟ ਪਟੋ ਕਾਮ ॥
ਵਹਿ ਕਾਟੈ ਯਹਿ ਮਰਿ ਜੀਯੈ ਸੁਧਾ ਰਾਮ ਲੈ ਨਾਮ ॥ 27 ॥

॥ ਸੋਰਠ ॥ ਇਕ ਤਿਯ ਉਹ ਅਨੁਹਾਰ ਸਬ ਹੀ ਜੁਗ ਕਵ ਰਾਮ ਕਹਿ ॥
ਪਤਿ ਹਤਿ ਪੂਤ ਨਿਕਾਰ ਆਨੰਦ ਕਰ ਜਿਯ ਜਲ ਪਿਅ¹⁵² ॥ 28 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਸੋਚ ਰਹਯੋ¹⁵³ ਮਨ ਮੈ ਤਬ ਭੂਪਤਿ ਕੇਕਈ ਏ ਬਰ ਕਾਰੇ ਤੇ ਮਾਂਗੇ ॥
ਕੌਨ ਸਮੈ ਜੁਗ ਬਜ ਪਰੇ ਯਹਿ ਹੈਨ ਭਲੀ ਸੁ ਬਿਚਾਰਨ ਨਾਗੇ ॥ ਆਇ ਗਈ

(148) ਈ-ਏ. (149) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(150) ਪਾਵਨ - ਏ. (151) ਵਹਿ - ਅ. ਏ. (152) ਪੀਓ - ਅ.

(153) ਰਹਿਓ - ਅ.

/24ੳ ਵਿਰਿ ਕੈਮ ਮਨ/ ਮੈ ਰਿਖਿ ਸੁਪ ਦਿਯੋ ¹⁵⁴ ਸੋਈ ਆਵਤ ਆਗੇ ॥ ਯਾਹੀ
ਤੇ ਰਾਮ ਇਯੋਗ ਛੁਟੈ ਤਨ ਜਾਨਤ ਹੋ ਘਰ ਤੇ ਸੁਖ ਭਾਗੇ ॥ 29 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਤੋ ਲਗ ਸੰਗ ਨੀਏ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਆਪ ਬਸਿਸਟੁ ਧਰੇ ਕਰ
ਬਾਹੀ ॥ ਬੇਦ ਸੁ ਪੰਜ ਪਵੈ ਦਿਜ ਮੰਡਲ ਰਾਮਹਿ ਫੂਲ ਭਈ ਮਨਮਾਹੀ ॥
ਚੰਦ ਮੁਖੀ ਬਨਿਤਾ ਚਢਿ ਕੋਠਨ ਦੇਖ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਬਲ ਜਾਹੀ ॥ ਬਾਜਤ ਵੋਲ
ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਬਡੀ ਧੁਨਿ ਭੀਤਰਿ ਕੀ ਧੁਨਿ ਕੀ ਸੁਧਿ ¹⁵⁵ ਨਾਹੀ ॥ 30 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦਵਾਰ ਕੁਲਾਹਲ ਭੋਨ ਸੁਨਯੋ ਤਬ ਕੇਕਈ ਰਾਜਹਿ ਯੋ
ਸਮਝਾਵਹਿ ¹⁵⁶ ॥ ਆਯੋ ਹੈ ਰਾਜ ਕੇ ਕਾਜ ਬਡੇ ਸੁਤ ਜਾਇ ਬਸੈ ਬਨ ਆਇਸ
ਪਾਵੈ ॥ ਦੈ ਦੇਉ ਹਾਥ ਕਪਾਲਹਿ ਮਾਰਤ ਭੋਹਨ ਸੋ ਕਹਯੋ ਜੋ ਤੁਧ ¹⁵⁷ ਭਾਵੈ ॥
ਜੋ ਮੁਖ ਰਾਜਹਿ ¹⁵⁸ ਰਾਜ ਕੇ ਬੋਲਬ ਸੋ ਮੁਖ ਕਯੋ ਬਨਬਾਸ ਪਠਾਵੈ ॥ 31 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਯੋ ਕਹਿ ਮੋਨ ਭਜੀ ਅਜਨੰਦਨ ਕੇ ਕਈ ¹⁵⁹ ਰਾਜ ਰਮੁ ਜੂਸੀ
ਪਾਈ ॥ ਹੈ ਤਤਕਾਲ ਤਜਯੋ ਪਤਿਲੋਟਤ ਆਨੰਦ ਆਜ ਹਿਏ ਨ ਸਮਾਈ ॥
ਦੋਰ ਕੇ ਪੌਰ ਮੈ ਬੋਲ ਬਸਿਸਟੁਹਿ ਰਾਮ ਚਿਤੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ॥ ਮੋਹਿ
/24ਅ ਦੀਏ ਬਰ ਦੈ ਇਨ ਕੇ ਬਨ ਮੋ/ ਸੁਤ ਕੇ ਅਪੁਨੀ ਠਕੁਰਾਈ ॥ 32 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਕੁਲ ਪੂਜ ਰਹਯੋ ਚਕ ਸਾਸ ਭਰਯੋ ਮੁਖ ਰਾਮ ਨਿਹਾਰੀ ॥
ਆਇਸ ਹੋਇ ਕਹੋ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋ ਚਲ ਐਰ ਹੁਤੀ ਅਬ ਐਰ ਬਿਚਾਰੀ ॥ ਬੋਲ ਉਠੀ
ਮੁਖ ¹⁶⁰ ਸੋ ਤਬ ਕੇਕਈ ਸਾਚ ਕਹੋ ਮੁਹਿ ਸੋਹਿ ਤਿਹਾਰੀ ॥ ਭੁਪ ਕਹੀ ਜਿਨ
ਮੋਹਿ ਮਿਲੈ ਬਨ ਜਾਇ ਬਸੈ ਕਹੁ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੀ ॥ 33 ॥

(154) ਕਹਿਯੋ - ਏ. (155) ਸੁਧ - ਅ. (156) ਸਮਝਾਵੈ - ਏ. (157) ਤੁਹਿ - ਏ.
(158) ਰਾਮਹਿ - ਏ. (159) ਕਈ - ਏ. (160) ਰਿਖ - ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਸੋ ਰਿਸਿਕੈ ਗਈ ਭੀਤਰਿ ਭੋਨ ਸੁਤੇ ਬਨ ਭੂਪਤਿ ਸੋ ਨ
ਮਿਲਾਏ ॥ ਬੈਠ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਿਯੋ ਤਿਹਨਾ ਤਿਨ ਤਾਤ ਕੇ ਬੋਲ ਨੈ ਮਾਖ ਚਵਾਏ ॥
ਸੋਖ¹⁶¹ ਭਰੇ ਰਿਖਿ ਲੋਗਨ ਸੋ ਕਹ ਰਾਜ ਗਠਿਯੋ ਬਨਬਾਸ ਪਠਾਏ ॥ ਰਾਜਨ
ਰਾਜ ਦਿਯੋ ਲਘੁਬੀਰਹਿ ਯੋ ਰਘੁਬੀਰ ਫਿਰੇ ਘਰ ਆਏ ॥ 34 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਆਇ ਕੈ ਧਾਮ ਬੁਲਾਇ ਸਭੈ ਦਿਜ ਦਾਨ ਦਿਯੋ ਜੁ ਹੁਤੇ ਘਰ
ਮਾਗੀ ॥ ਸੀਯ ਸੋ ਬਾਤ ਕਹਯੋ¹⁶² ਸਭ ਰਾਮ ਸੁਨੇ ਦੁਖ ਸੋ ਦੋਊ ਨੈਨ ਬਹਾਈ ॥
ਕਾਰੇ ਕੇ ਰੋਵਤਿ ਹੈ ਸੁਨ ਮਾਨਨਿ ਜੇ ਕਛੁ ਐਕ ਲਿਖੇ ਨ ਮਿਟਾਗੀ ॥ ਸਾਸੁ
ਕੀ ਸੇਵ ਭਲੇ ਕਰੀਓ ਅਰੁ ਹੋ ਹੀ ਚਲਯੋ ਹੋ ਬਿਦਾ ਕੇ ਤਹਾਗੀ ॥ 35 ॥

/25ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਐਰ¹⁶³ ਕਰੈ ਨ ਰਹੈ ਮਨੁ ਤੇਹਿ ਤੇ ਜਾਹਿ ਪਿਤਾ ਘਰਿ/ ਆਜ
ਪਠਾਉਂ ॥ ਜਯੋ ਸੁਖ ਤੇਹਿ ਕਟੈ ਸੁਨ ਸੁੰਦਰਿ ਸੋ ਸੁਖ ਆਇਸ ਦੇਹਿ ਬਨਾਉਂ ॥
ਹੋ ਬਸਿ ਕੇ ਬਨ ਭੂਪਤਿ¹⁶⁴ ਕੋ ਸੁਨ ਕੇਕਈ ਕੇ ਰਿਨ ਤੇ ਛੁਟਕਾਉ ॥ ਕਾਲ
ਹੀ ਰਾਜ ਕਰੋ ਮਿਲ ਤੇ ਸੰਗ ਤਾਤ ਕੇ ਬੋਲ ਕਿਏ ਫਿਰ ਆਉ ॥ 36 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਿਦਾ ਭਏ ਬਨ ਕੇ ਯੁਗਲ¹⁶⁵ ਪੂਤ ਕੇਕਈ ਹੇਤ ॥

ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਭੁਜ ਠੋਕ ਕੈ ਬਿਦਾ ਜੁਇ ਨ ਕੇ ਦੇਤ ॥ 37 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੁਖ ਕੋ ਸਿਯ ਕੇ ਸੁਖ ਕੇ ਅਰ ਬਾਲੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨਨ ਹੀ
ਕੋ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦਸ ਸੀਸਨ ਕੇ ਅਰ ਈਸ ਕੇ ਬੋਲਹਿ ਬੋਲ ਕੈ ਨੀਕੋ ॥
ਮੀਚ ਮਰੀਚ ਮੁਨੀਸ਼੍ਰ ਕੋ ਜਸ ਬੋਲ ਬਿਭੀਖਨ¹⁶⁶ ਲੰਕ ਪਤੀ¹⁶⁷ ਕੋ ॥
ਤਾਤ ਬਿਦਾ ਦਈ ਰਾਮਹਿ ਜੀ ਸੰਗਿ ਰਾਮ ਦਈ ਤਬ ਹੀ ਸਭ ਹੀਕੋ ॥ 38 ॥

(161) ਸੋਕ -ੲ. (162) ਕਹੀ -ੲ. (163) ਅਉਰ -ਅ. (164) ਭੂਪਤ -ੲ.

(165) ਜੁਗਲ -ੲ. (166) ਭਬੀਖਨ -ੲ. (167) ਮਹੀ -ੲ.

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਟਿ ਨਿਖੰਗ ਕਸਿ ਧਨੁਖ ਕਰਿ ਲਛਮਨ ਅਤਿ ਰਣਧੀਰ¹⁶⁸ ॥
ਐਰ ਹੁਤੀ ਐਰੈ ਭਈ ਅਬ ਚਲੀਯੈ ਰਘੁਬੀਰ ॥ 39 ॥

/25ਅ /॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਹੀ ਬੀਰ ਸੋ ਬਾਤ ਨਿਕਟ ਬੋਨ ਰਘੁਬੀਰ ਮਣਿ ॥
ਤੁਮਹਿ ਕਹਿਯੋ ਨਹਿ ਤਾਤ ਰਾਜ ਕਰੋ ਘਰ ਹੀ ਰਹੋ ॥ 40 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦਾਸ ਕਰੈ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨ ਨਾਖ ਹੋ ਸਾਖ ਤਜੋ ਨਹਿ ਪਾਇ
ਗਹੋ ॥ ਤੁਮ ਰਾਜ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸੁ ਕਹੀ ਅਬ ਫੇਰ ਕਹੋ ਤਬ ਦੇਹ ਨ ਹੋ ॥
ਅਬ ਮੋਹਿ ਬਡੇ ਦੁਖ ਹੈ ਸਭ ਅੰਗਨ¹⁶⁹ ਜੀਵਤ ਲੋ ਇਕ ਬਾਤ ਕਹੋ ॥ ਬਨ
ਮੋ¹⁷⁰ ਚਲਤੇ ਬਨ ਡੀਲ ਕੀ ਛਾਹ ਰਹੋ ਤਾ ਰਹੋ ਘਰ ਹੋ ਨ ਰਹੋ ॥ 41 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਸਾਰ ਸਬੈ ਤਉ ਏ ਬਨ ਕੇ ਦੁਖ ਬੀਰ ਸਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ਦੇਹੀ ॥
ਪਾਇਨ ਕੇ ਚਲਬੇ ਛਿਤ ਕਾਕਰ ਧਾਮ ਰਹੋ ਪਿਤ ਕੀ ਸੁਧਿ ਲੋਹੀ ॥ ਤਾਲ
ਤਮਾਲ ਪਖਾਨ ਨਦੀ ਅਹਿ ਸਿੰਘ ਧਰਾਧਰ ਹੋਹਿ ਸਨੇਹੀ ॥ ਤੂੰ ਸੁ ਕੁਮਾਰ
ਸਬੈ ਅੰਗ ਤੇ ਮੁਖ ਦੇਖ ਸੁ ਮੋਹਿ ਬਡੇ ਦੁਖ ਏਹੀ ॥ 42 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਸਬ ਕੇ ਜਿਯ ਕੀ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗ ਤਜੇ ਮੁਹ ਕਯੋ ਨਿਬਯੋ¹⁷¹
ਜੋ ਹਠ ਕੀ ਤਜ ਹੋ ਮੁਹਿ ਰਾਘਵ ਸੋ ਹਠ ਕੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਠੈ ਹੈ ॥ ਜੇ ਦੁਖ
/26ਓ ਨਾਖ ਕਹੈ ਤੁਮਰੇ ਸੰਗ ਤੇ ਸੁਖ ਸੇ ਦਿਨ ਰੋਨ ਸਬੈ ਹੈ ॥/ ਰਾਮਹਿ ਛਾਡ ਕਹੋ
ਕਬਹੂੰ ਅਬ ਲੋ ਅਰ ਆਗੇ ਹੂੰ ਕੇ ਸੁਖ ਪੈਹੈ ॥ 43 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਭਲੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਸੁਨਿ ਬੀਰ ਕਰੀ
ਕਠਿਨਾਈ ॥ ਤੇ ਸੰਗ ਮੋਹਿ ਨ ਹੈ ਬਨ ਕੇ ਦੁਖ ਹੈ ਹਿਯ ਮੈ ਸਿਸ ਕੀ ਦੁਚਿਤਾਈ ॥

(168) ਰਣਧੀਰ -ਏ. (169) ਅੰਗਨਿ -ਏ. (170) ਕੇ -ਏ.

(171) ਬਨਿ -ਏ.

ਰੋਵਤਿ ਨੈਨਿ ਤੇ ਜਲ ਢਾਰਿ ਅਜੋ ਘਰ ਹੈਨ ਚਲੈ ਬਨ ਧਾਈ ॥ ਸੋਪ
ਚਲੈ ਨਿਜ ਮਾਤ ਕੇ ਹਾਥ ਸੁ ਰਾਮ ਬਿਚਾਰ ਇਹੈ ਠਹਿਰਾਈ ॥ 44 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁਨ ਸੀਤਾ ਬਿਲਖੀ ਬਦਨ ਸੰਗ ਛਡਾਵਤ ਮੋਹਿ ॥

ਸੇਖ ਅਸੇਖ ਧਰਾ ਧਰੀ ਕਯੋ ਭਾਵਤ ਹੈ ਤੋਹਿ ॥ 45 ॥

“ਸੀਤਉਵਾਚੁ” ॥ 172

॥ ਸੋਰਠ ॥ ਰਵਿ ਪਾਵਕ ਸਿਯਰਾਹਿ ਤਪੈ ਤਪਨ ਜਯੋ ਚੰਦਮਾ ॥

ਸਿੰਧ ਸੁਕਾਹਿ¹⁷³ ਸੁਬਾਹਿ ਤੋਨ ਸੰਗਿ ਤਜ ਸੀਯ ਰਹੈ ॥ 46 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੇਖੇ ਮੁਖ ਜੀਓ ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਨੈਨ ਸੀਓ ਦੋਉ ਪਾਨੀਓ ਨ ਪੀਓ
ਤਾਤ ਮਾਤ ਧਾਮ ਕੇ ਚਹੈ ॥ ਐਸੀ ਬਿਪਰੀਤ ਬਾਤ ਐਰ ਹੂੰ ਸੋ ਕਹੋ ਨਾਖ
ਸਾਖ ਜੋ ਨ ਗਹੈ ਪ੍ਰਾਨ ਆਨ ਜਮ ਮੋ ਗਹੈ ॥ ਕੋਨ ਕਾਜ ਆਜ ਪੁਰਹੂਤ ਕੇ
ਸਮਾਜ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਘਰ ਨਾਹੀ ਸੋਈ ਰਾਜ ਨਾਗ ਜਯੋ ਦਹੈ ॥ ਜੋਗ ਕੀ ਜੁਗਤਿ
ਮੈ ਤੇ ਆਜ ਹੂੰ ਤੇ ਜਾਨੀ ਰਾਨੀ ਕੋਸਲਯਾ ਕੇ ਪਾਸ ਪਟਰਨੀ ਹੋਇ ਸੋ ਰਹੈ ॥ 47 ॥
“ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚੁ” 174 ॥

॥ ਸੁਯਾ ॥ ਭੁਖ ਸਹੈ ਨਿਸ ਰੁਖ ਬਸੈ ਨ ਮਯੁਖ¹⁷⁵ ਲਗੈ ਰਵਿ ਕੀ ਦੁਖ ਪਾਵੈ ॥
/26ਅ ਪਾਇ ਚਲੈ ਸਰਤਾ ਗਿਰ ਕਾਨਨ ਮੇਹ ਤੁਸਾਰ ਪਰੈ ਨ ਜਨਾਵੈ ॥/ ਸਾਸ ਕੇ
ਧਾਮ ਲੋ ਜਾਤਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ੋ ਦਰਿ ਹਾਰ ਪਰੈ ਤੁਹਿ ਕੋਨ ਉਠਾਵੈ ॥ ਹੈ ਬਨ ਕੇ
ਬਸਬੋ ਦੁਖ ਕੇ ਸੁਨਿ ਤੋਹਿ ਚਲੈ ਕਹਿ ਕਯੋ ਬਨਿ ਆਵੈ ॥ 48 ॥ ਸੀਤਉਵਾਚੁ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪਾਤ ਫਲ ਖਾਉਂ ਸਿੰਘ ਸਾਪ ਤੇ ਡਰਾਉਂ ਨਾਹੀ ਪਾਛੈ ਨਿਜ

(172) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (173) ਸੁਕਾਇ -ੲ.

(174) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (175) ਮਿਉਖਲਗੈ -ੲ.

ਕਾਉਂ ਕਠਨਾਈ ਸਭ ਜੀ ਸਹੋ ¹⁷⁶ ॥ ਥਾਕੇ ਚਾਪਉ ਧੂਪ ਨਾਗੇ ਹਾਕਉ
ਬਾਉ ਨਾਥ ਸੰਗ ਪਰੇ ਅਪਦਾ ਅਨੇਕ ਦੁਖ ਹੋ ਸਹੋ ॥ ਜੋਨ ਮੈ ਸੁਹਾਉ ਮੁਖ
ਦੇਖੇ ਦੂਰ ਚਲੀ ਜਾਉ ਬਸੋਂ ਏਕ ਗਾਉਂ ਚਲੇ ਚਲੇਂ ਰਹੇ ਹੋ ਰਹੋ ॥ ਜੁਠਨ
ਚਬਾਉਂ ਜੋ ਨ ਦੇਹ ਮਰ ਜਾਉਂ ਰਾਮ ਸਾਥ ਪੈ ਨ ਤਜੋ ਰਘੁਨਾਥ ਬਾਤ ਹੋ
ਕਹੋ ॥ 49 ॥ ਲਛਮਨਉਵਾਚੁ ॥

/278 ॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਤਾਤ ਕਹਯੋ ਬਨਬਾਸ ਤੁਮੈ ਤੁਮ ਮੋਹਿ ਕਹੋ ਬਨ ਹੋ ਫਿਰ ਆਉਂ ॥
ਕੇਤਕ ਬਾਤ ਸੁਨੋ ਮੇਰੇ ਨਾਥ ਹੋ ਭੋਹਨ ਕੋ ਨੈਕ ਆਇਸ ਪਾਉਂ ॥/ ਸੀਯ ਸੋ
ਰਾਜ ਕਹੋ ਜੁਗ ਨੋ ਪਬ ਤੇ ਭਰਤੈ ¹⁷⁷ ਮਿਲ ਹੋ ਉਲਟਾਉਂ ॥ ਜੁਝ ¹⁷⁸ ਮਰੋਂ ਕਿ
ਕਹੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾਰਜ ਤੋ ਅਪਨੋ ਮੁਖ ਆਨ ਦਿਖਾਉਂ ॥ 50 ॥ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰਉਵਾਚੁ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਏਕ ਪਰੈ ਦੁਖ ਸੋ ਸਿਰ ਨੈ ਸਹਿਏ ਦੁਖ ਜਾਨਤ ਆਦ ਛਠੀ
ਹੈ ॥ ਜਾਇ ਕੈ ਬਯਾਹੁ ਜੰਜਾਲ ਕਿਓ ਭਾਈ ਭਾਲ ਕੇ ਅੰਕਨ ਬਾਹ ਲਠੀ
ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੈ ਦੁਖ ਕੀ ਉਰ ਮੈ ਚਹੂੰ ਓਰਨ ਤੇਜ ਭਠੀ ਹੈ ॥ ਤਾਤ
ਕੀ ਸੋ ਗਤਿ ਮਾਤ ਕੀਯੋ ਗਤਿ ਭ੍ਰਾਤ ਚਲਯੋ ਅਬ ਨਾਰਿ ਹਠੀ ਹੈ ॥ 51 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਬੀਰਹਿ ਜੋ ਕਹੋ ਤੂ ਘਰੁ ਹੀ ਰਹੁ ¹⁷⁹ ਜੋ ਮੁਹਿ ਸੋ ਕਹਿ ਕੈ
ਸਮਝਾਵੈ ॥ ਹੋਂ ਬਨ ਜਾਉਂ ਰਹੋ ਤੁਮ ਹੀ ਘਰੁ ਤਾ ਤਨ ਦੇਖ ਬਡੇ ਦੁਖ ਪਾਵੈ ॥
ਜੋ ਸਿਯ ਸੋ ਫਿਰ ਬਾਤ ਕਹੋ ਘਰ ਆਪ ਰਹੈ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਨ ਪਠਾਵੈ ॥ ਹੈ ਇਹ
ਭਾਂਤਿ ਕਸੂਤ ਸਬੈ ਪੁਨ ਤਾ ਪਰ ਰਾਮ ਸਪ੍ਰੁਤ ਕਹਾਵੈ ॥ 52 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਲਛਮਨ ਸੀਯ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ ਸੁਨ ਰਾਘਵ ਰਨਧੀਰ ॥
ਦੁਖ ਅੰਧੋਰ ਕਯੋ ਛੁੰ ਸਕੈ ਕਰ ਦੀਪਕ ਰਘੁਬੀਰ ॥ 53 ॥

(176) ਗਹੋਂ - ਏ. (177) ਭਰਥੈ - ਏ. (178) ਝੁਝਿ - ਏ.

(179) ਰਹਿ - ਏ.

/27 ਅ / ॥ ਸੋਰਠ ॥ ਦੇਖੀ ਫਟਕ ਪਿਛੋਰ ਸੰਗ ਨ ਛਾਡਤ ਬੀਰ ਤਿਸ¹⁸⁰ ॥
 ਦੇਵਨ ਸੋਂ ਕਰ ਜੋਰ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥ 54 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਵਿਤਾ ਪ੍ਰਭ ਸੀਤਲਤਾ ਭਜ ਰਾਹੁ ਸਖੇ ਲਘੁਤਾ ਕਛੁ
 ਪਾਉਂ ॥ ਬੀਰ ਸਮੀਰ ਹਰੇ ਤਨ ਪੀਰ ਅਧੀਰ ਨ ਹੋਉ ਕਰੈ ਨ ਕਹਾਉਂ ॥
 ਹੋ ਬਨ ਤੂੰ ਨਿਜਕਾਹਿ ਕਛੁ ਗਿਰ ਤੇ ਤਜ ਮਾਰਗ ਜਾਹੁ ਅਗਾਉਂ ॥ ਜਾਨਕੀ
 ਸੰਗ ਕਹੈ ਚਲਬੈ ਅਬ ਕੋਮਲ ਹੋਹੁ ਧਰਾ ਤੁਰਤਾਉਂ ॥ 55 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਰਾਜਹਿ ਨੈਕੁ ਭਈ ਸੁਧਿ ਤੇ ਲਗ ਬੋਲ ਉਠਯੋ ਜਨ ਬੁਝ ਮਰੈ ॥
 ਅਬ ਕੈ ਤਨ ਛਾਡਿ ਚਲੈ ਦਿਵ ਕੋ ਦੁਖ ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਕਹਿ ਭਾਤਿ ਭਰੈ ॥
 ਸਭ ਜੇ ਘਰ ਮੈ ਹਸ ਹੈ ਰਥ ਸਿੰਧੁਰ ਨੈ ਬਨ ਮੈ ਬਸ ਰਾਜ ਕਰੈ ॥ ਭਾਈ ਕੈ
 ਕੋਉ ਆਨ ਕਹੈ ਰਹੈ ਰਾਘਵ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਫੇਰ ਧਰੈ ॥ 56 ॥
 (ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚ¹⁸¹) ॥

/28 ਓ ॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਤਾਤ ਦੀਓ¹⁸² ਰਬੁ ਤਾ ਚਢ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਮਾਤ ਕੇ ਮੰਦਰ
 ਆਏ ॥ ਸੰਗ ਲੀਯੇ ਲਘੁਬੀਰ ਸੀਯਾ ਨ ਰਹੇ ਘਰ ਤੇ ਬਹੁਤੇ/ ਸਮੁਝਾਏ ॥
 ਧਾਇ ਕੇ ਪਾਇ ਗਹੇ ਕਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਤਿਨ ਰੋਇ ਕੈ ਕੰਠ ਲਗਾਏ ॥ ਦੇਖਹੁ
 ਕਾਲ ਭੁਜੰਗ ਡਸਯੋ ਜਗ ਮਾਨਸ ਕੋ ਜਗਦੀਸੁ¹⁸³ ਰੁਵਾਏ ॥ 57 ॥ ਕੋਂਸਲਯਾ
 ਉਵਾਚੁ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਪੂਤ ਰਹੇ ਬਲਜਾਉਂ ਪਿਓ ਜਨ ਬਾਤ ਸਬੈ ਸਮੁਝਾਇ ਕਰੇ ॥ ਸੁਨ
 ਖਾਤ¹⁸⁴ ਬੁਲਾਇ ਕੈ ਰਾਜ ਕੇ ਮੋਹ ਕਹਯੋ ਬਹੁਰੇ ਬਨਬਾਸ ਗਹੇ ॥ ਧਰ ਸੀਸ

(180) ਤੀਅ -ਏ. (181) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਏ
 ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (182) ਦਯੋ -ਓ.ਏ. (183) ਜਗਦੀਸ -ਏ.
 (184) ਮਾਤ -ਏ.

ਲਈ ਸੁ ਕਰੀ ਅਬ ਹੀ ਤੁਮ ਦੇਹ ਬਿਦਾ ਨ ਬਿਲੈਬ ਚਹੈ ॥ ਸੁਭ ਚੰਦਨ
ਅਛੋਤ ਭਾਨ ਲਗਾਇ ਕੈ ਦੇਹੁ ਅਸੀਸ ਖਵਾਇ¹⁸⁵ ਦਹੈ ॥ 58 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬੈਠੇ ਬਨਜਾਉ ਮਾਤ ਨੈਚਨ ਸਿਰਾਤ ਗਾਤ ਲਛਮਨ ਸੀਤਾ
ਸੰਗ ਰਾਘਵ ਸੁਹਾਏ ਹੈ ॥ ਰੁਖੇ ਸੇ ਬਦਨ ਤੁਮ ਤੀਨੇ ਕੁਮਲਾਨੇ ਫੁਲ ਕਹੇ ਕਾਟ
ਫਾਰੀ ਤੁਮੈ ਕੋਨੈ ਬਿਲਖਾਏ ਹੈ ॥ ਰਾਜਾ ਕੇ ਬਚਨ ਬਨਬਾਸ ਆਜ ਤਯਾਗ
ਰਾਜ ਬੇਲ ਸੁਨ ਬੁਢਨ ਕੇ ਭਨੇ ਉਠ ਧਾਏ ਹੈ ॥ ਖੇਲ ਰਸ ਮਾਤੇ ਤਬ ਬੋਲੈ ਹੂੰ
ਨ ਆਵਤ ਹੈ ਵਾਰ ਫੇਰ ਫਾਰੀ ਆਜ ਆਪ ਹੀ ਤੇ ਆਏ ਹੈ ॥ 59 ॥

/28ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤਬ ਤੋ ਨ ਦੇਖੇ ਜਬ ਰਾਜ ਰਿਖ ਸੰਗ ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਹੂੰ ਕੋ ਨੈ
ਸਿਧਾਰੇ ਅਰਿ ਨਾਸ ਕੇ ॥ ਬਹੁਰੋ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੰਗ ਬਕਬਾਦ/ਭਯੋ ਤਰਸਤ ਰਹੈ
ਨੈਨਾ ਕੀਨੋ ਬਿਧਿ ਤ੍ਰਾਸ ਕੇ ॥ ਰੋਵਤ ਪੁਕਾਰ ਰਾਮ ਕੰਠ ਲਪਟਾਇ ਮਾਥੇ
ਚੁੰਮ¹⁸⁶ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਲੇਤ ਉਰਧ ਉਸਾਸ ਕੇ ॥ ਸੁੰਦਰ ਸਪੂਤ ਮੇਰੇ ਬਨੇ ਸੂਤ ਮੈ
ਨ ਦੇਖੇ ਭਰ ਭਰ ਨੈਨਾ ਜਾਤ ਚਲੇ ਬਨਬਾਸ ਕੇ ॥ 60 ॥

॥ ਸੁੰਦਰ ॥ ਕੇਕਈ ਕੇ ਬਸ ਹੈ ਬਿਖ ਕੇ ਘਟ ਪੀ ਨਿਬਰਯੋ ਕਿਯੋ ਪੀਵਤ
ਹੈ ॥ ਕੀਓ ਤਾਹੀ ਕੇ ਬੇਲ ਲਗਯੋ ਉਰ ਨਾਗ ਸੇ ਕਾਟਿ ਗਯੋ ਅਬ ਖੀਵਤ ਹੈ ॥
ਜੀਯ ਜਾਨਤ ਹੋ ਕਛੁ ਅਸੀ ਭਈ ਗਤਿ ਜਯੋ ਬਿਨ ਤੇਲਹਿ ਦੀਪਤਿ ਹੈ ॥
ਸਖੀ ਕੀਸੇ ਕੈ ਰਾਮਹਿ ਜਾਨ ਕਹਯੋ ਬਨ ਦੇਹ ਛੁਟੀ ਕਿਯੋ ਜੀਵਤ ਹੈ ॥ 61 ॥

/29ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਭਸਮ ਲਗਾਉ¹⁸⁷ ਤਾਤ¹⁸⁸ ਚੰਦਨ ਉਤਾਰੋ ਗਾਤ ਕੁੰਡਲ ਉਤਾਰੋ
ਮੁੰਦਾ ਕਾਨ ਪਹਿਰਾਇ ਦਯੋ ॥ ਜਟਾਉ ਸਵਾਰੋ ਕੇਸ ਗੋਰਖ ਕੇ ਕਰੋ ਭੇਸ/ਜਾਨਕੀ
ਲਖਨ ਕੇ ਹੋ ਕੰਥਾ ਉ ਸਿਵਾਇ ਦਯੋ ॥ ਖੱਪਰ ਨੈ ਹਾਥ ਭੀਖ ਹੋ ਉ ਮਾਗ

(185) ਖਵਾਦ -ੲ. (186) ਚੁੰਮਿ -ੲ. (187) ਲਗਾਵੈ -ਅ.

(188) ਗਾਤ -ੲ.

ਆਨ ਦੇਉ ਦੇਖੇ ਮੁਖ ਜੀਓ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਨ ਨਿਬਹਾਇ ਦਯੋ ॥ ਇਤੀ ਸਬ
ਕਰੋ ਪੈ ਨ ਨੈਨ ਤੇ ਟਰੋ ਰਾਮ ਰਹੋ ਤਾਹੀਂ ਬਾਗ ਮੈ ਜੁ ਦ੍ਵਾਰੇ ਈ ਬਨਾਇ
ਦਯੋ ॥ 62 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਤਿਹਾਰੇ ਸੰਗ ਜਾਨਤ ਨ ਏਕੋ ਦੁਖ ਯਾਕੋ ਸਬ ਨਾਡ
ਬੇਟ ਬਨ ਹੂੰ ਮੈ ਸਹੀਓ ॥ ਪਾਇਨ ਕੋ ਚਲਬੋ ਜਹਾ ਲੋ ਯਾ ਪੈ ਚਲਯੋ ਜਾਇ
ਆਗੇ ਜਿਨ ਜਯੋ ਯਾਕੋ ਸੰਗ ਨਿਰਬਹੀਓ ॥ ਲਛਮਨ ਜੁ ਕੋ ਮੁਖ ਭੂਖੇ ਨ ਰਹਨ
ਦੀਜੇ ਆਵੈ ਕੋਊ ਇਤ ਤੋ ਸੰਦੇਸਨ ਕੋ ਕਹੀਓ ॥ ਉਤਰਤ ਜੱਥੇ ਕਾਹੂੰ ਗਾਉਂ ਕੇ
ਨਿਕਟ ਮੇਰੇ ਪੂਤ ਬਨਬਾਸੀ ਮੇਰੀ ਸੁਧਿ ਨੀਏ ਰਹੀਓ ॥ 63 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕੈਸੇ ਦੁਖ ਸਹਯੋ ਜਾਇ ਕੋਨ ਸੋ ਪੁਕਾਰ ਕਰੋ¹⁸⁹ ਕੈਸੀ ਉਰ
ਨਾਗੀ ਆਗ ਸੁਨਤ ਅਚਾਨਕੀ ॥ ਯਾਹੀ ਕੋ ਬੁਲਾਇ ਭਲੇ ਰਾਜ ਨੈ ਬਿਠਾਇ
ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਕਰੋ ਰਾਜਨੀਤ ਬੂਡੀ ਕੁਲ ਭਾਨ ਕੀ ॥ ਰਾਨੀ ਪਛੁਤਾਇ ਮਰੁ
ਜਾਇ ਹਾਇ ਹਾਇ ਦੇਖੇ ਕੇਕਈ ਕੋ ਦੇਤ ਬਰ ਨੈਕੁ ਭੂਪ ਹਾਨਕੀ ॥

/29ਅ

ਕੈਸੇ ਰਹੀ ਦੇਹ ਜਰ ਖੇਹ ਨਉ ਡਾਨੀ ਰਾਮ ਬਿਦਾ ਹੋਤ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਲਛਮਨ
ਜਾਨਕੀ ॥ 64 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਕ ਕਾਮ ਕਰੋ ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਕੋ ਜੋ ਹਰੇ ਰਾਮ ਤਾਤ ਮਾਤ
ਆਇਸ ਮੈ ਭੇਦ ਹੂੰ ਨ ਕਹਯੋ ਹੈ ॥ ਤਾਤੇ ਸੀਯ ਸੰਗ ਬੀਰ ਲਛਮਨ ਲੈਕੇ ਪੂਤ
ਮੇਰੇ ਧਾਮ ਰਹੇ ਯਾਮੇ ਮੀਤ ਧਨ ਰਹਯੋ ਹੈ ॥ ਹੋ ਹੂੰ ਸੁਖ ਪਾਉਂ ਤੁਮੈ ਕਾਹੂੰ
ਨ ਦਿਖਾਉਂ ਰਾਜਾ¹⁹⁰ ਦਾਰਥ ਜੁ ਕੋ ਜਾਨੇ ਬਡੇ ਬਨ ਗਹਯੋ ਹੈ ॥ ਭੂਪੇ
ਨ ਸੁਨਾਉਂ ਨ ਬੁਲਾਉਂ ਹਉ ਭਰਥ ਜੁ ਕੋ ਦੇਖੇ ਮੁਖ ਲੋਚਨਿ ਸਿਰਾਨੇ ਮਗ ਰਹਯੋ
ਹੈ ॥ 65 ॥ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰਉਵਾਚੁ ॥

(189) ਕਰੋ - ਏ. (190) ਤੁਮ - ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਮੈ ਧਰ ਕੈ ਸਭ ਸੀਸ ਲਈ ਬਤਿਆ¹⁹¹ ਤੁਮਰੀ ਅਪਨੇ ਮਨ
ਮੈ ॥ ਅਬ ਦੇਹੁ ਬਿਦਾ ਤੁਮ ਹੂੰ ਤਜ ਮੋਹ ਧਰੋਂ ਪਗ ਸੀਸ ਚਲੇ ਛਿਨ ਮੈ ॥
ਘਰ ਬੈਠ ਰਹੋਂ ਸਬ ਲੋਕ ਕਹੈ ਅਜਹੂ ਮਨ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਮੈ ॥ ਸੁਨ ਸਾਰ
ਕਹੋਂ ਤੁਮ ਸੋਂ ਜਨਨੀ ਤਨ ਤੇ ਵਿਗ ਹੈ ਮਨ ਹੈ ਬਨ ਮੈ ॥ 66 ॥ ਕੋਸਲਯਾਉਵਾਰ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਆਜ ਰਹੇ ਮੇਰੇ ਨੈਨ ਸਿਰਾਹਿ ਕਹੇ ਕਹਿ ਭੂਪਤਿ ਕੇ ਸਮਝਾਉ ॥
ਕੋਈ ਕੋ ਇਹ ਭਾਤ ਦੀਏ ਬਰ ਰਾਮ ਰਹੈ ਘਰ ਹੈ ਬਰ ਪਾਉ ॥ ਮੋਹਿ
ਗਏ ਬਨ ਹੀ ਬਨ ਹੈ ਤੁਮ ਖੇਦ ਤਜੋ ਇਕ ਬਾਤ ਸੁਨਾਉ ॥ ਜੋ ਘਟਿ¹⁹²
ਪ੍ਰਾਨ / ਰਹੈ ਸੁਨਿ ਮਾਤ ਤੋ ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇਨ ਸੀਸ ਛੁਆਉ¹⁹³ ॥ 67 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਮ ਹੈ ਸੁ ਚਲੇ ਸੰਗ ਲਛਮਨ ਚਲੇ ਸੀਤਾ ਚਲੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ
ਬੈਠ ਰਹੇ ਨ ਪਰਾਤ ਹੋ ॥ ਸਘਨ ਅਧੋਰੋ ਬਨ ਕੈਸੇ ਕੈ ਬਿਹੈ ਹੋ ਰਾਮ ਤੁਮ ਤੋ
ਨਗਰ ਹੂੰ ਕੀ ਬੀਥਨ ਭੁਲਾਤ ਹੋ ॥ ਕਬਹੂੰ ਨ ਮਾਰਗ ਚਲੇ ਹੋ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਦੇਉ
ਨੈਕ ਹੂੰ ਕੇ ਸੁਮੁ ਪਾਏ ਗਾਤ ਕੁਮਲਾਤ ਹੋ ॥ ਖਾਇ ਕੈ ਤਵਾਰ ਰਾਨੀ ਬੁਡੀ
ਦੁਖ ਸਿੰਧੁ ਧਾਰ ਪਾਰ ਕੇ ਲਗਾਵੈ ਪੂਤ ਐਸੇ ਕੀਏ ਜਾਤ ਹੋ ॥ 68 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸੂਰ ਜਯੋ¹⁹⁴ ਸੁਮੇਰ ਕੇ ਨਛੜ ਧੂਵ ਫੇਰ ਕੇ ਜਯੋ ਪਾਰਦ ਪਰੇਰ
ਕੇ ਜਯੋ ਸਾਗਰ ਮਯੋਕ ਕੇ ॥ ਜੈਸੇ ਫਿਹ ਰਾਸ ਕੇ ਭਮਰ ਕੰਜ ਬਾਸ ਕੇ ਬਿਯੋਗੀ
ਤੀਯ ਪਾਸ ਕੇ ਜਯੋ ਬਨੀ ਦੋਰੈ ਰੰਕ ਕੇ ॥ ਚਾਪ ਸਰ ਲਛ ਕੇ ਸੁ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨਿਪ
ਪੱਛ ਕੇ ਜਯੋ ਬੀਰ ਭਦ੍ਰ ਜੱਛ ਕੇ ਉਨੀਦੇ ਪਰਜੰਕ ਕੇ ॥ ਕੋਟ ਸਮਝਾਏ ਮਾਨੇ ਛੁਟੇ
ਸਿੰਘ ਧਾਏ ਤੈਸੇ ਰਾਜਾ ਕੇ ਪਠਾਏ ਬਨ ਧਾਏ ਤਜ ਸੰਕ ਕੇ ॥ 69 ॥

(191) ਬਤਿਆ - ਏ. (192) ਘਟ - ਏ. (193) ਛੁਆਉ - ਅ.

(194) ਜਿਉ - ਅ.

/30ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਵੁਏ ਪਾਇ ਤੇਹੀ¹⁹⁵ ਘਰੀ ਚਲੇ ਸਿਯ/ ਰੋਵੈ ਖਰੀ ਰਾਨੀ
ਦਾਸੀ ਜਾਨ ਮੋਹਿ ਚਿਤ ਅਭਿਲਾਖਯੋ ॥ ਭਾਵਤੀ ਜੈ ਗੁਡੀਆ ਲੈ ਚਲੀ
ਹੁਤੀ ਕਾਖ ਚਾਪ ਤੇਉ ਸੋ ਪੀ ਕਹਯੋ ਇਨੈ ਨੀਕੇ ਕਰਿ ਰਾਖੀਯੋ ॥ ਤਾਕੇ
ਪਾਛੇ ਸਾਰ ਕਾਨ ਬੁਝੈ ਸੁਕ ਹੀਸ ਬੁਝੈ ਮੋਰ ਰੇ ਚਕੋਰ ਮੋਹਿ ਤੋਰ ਜਿਨ ਰਾਖੀਯੋ¹⁹⁶ ॥
ਤੁਮ ਹੋ ਹਮਾਰੇ ਅਬ ਹੋ ਚਲੀ ਤਿਹਾਰੇ ਧਾਮ ਮੇਰੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਪੀਛੇ ਰਾਮ
ਰਾਮ ਭਾਖੀਯੋ ॥ 70 ॥ (ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਰ¹⁹⁷) ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਬੀਰ ਚਲੇ ਸੰਗ ਹੈ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਸੁ ਸੋਕ ਭਰਯੋ ਘਰ ਮਹਿ ਪਿਤਾ
ਹੈ ॥ ਮਾਤ ਇਤੈ ਬਿਲਨਾਤ ਪਰੀ ਨ ਸੁਹਾਤ ਕਛੁ ਬਿਧਿ ਸੋ ਨ ਬਸਾ ਹੈ ॥
ਤਾ ਪਰ ਐਰ ਚਲੀ ਸੰਗਿ ਨਾਰਿ ਸੁ ਕੋ ਬਰਨੈ ਕਵਿ ਯਾ ਦੁਖ ਦਾਹੈ ॥ ਸੁਰ
ਸਸੀ ਸਿਵ ਸਕਿ ਬਿਨਾ ਯਹਿ ਸਾਥ ਭਲੇ ਰਘੁਨਾਥ ਨਿਬਾਹੈ ॥ 71 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰੋਵੈ ਤਾਤ ਤਹੀਂ ਠੋਰ ਰੋਵੈ ਮਾਤ ਠਾਢ ਪੌਰ ਰੋਵਤ ਚਲੇ ਹੈ
ਦੇਉ ਰਾਜ ਤੇ ਗਿਲਾਨ ਕੀ ॥ ਆਏ ਅਬ ਮਿਲਨ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਜੁਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦ
ਸੋਈ¹⁹⁸ ਰੋਇ ਉਠੀ ਬਾਤ ਸੁਨਤ ਅਚਾਨਕੀ ॥ ਪਾਇ ਪਰ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਖੇਦ
ਜਿ ਨ ਕਰੇ ਮਾਤ ਤਾਤ ਕੋ ਨ ਦੇਸ਼ ਬਾਤ ਬਿਧਿ ਕੇ ਬਿਧਾਨ ਕੀ ॥ ਤਾਹੀਂ
ਛਿਨ ਸੀਸ ਨਾਇ ਠਾਢੇ ਭਯੋ ਲਛਮਨ ਰੋਇ ਕੈ ਸੁ ਧਾਇ ਪਾਇ ਆਇ
ਗਹੈ ਜਾਨਕੀ ॥ 72 ॥ (ਲਛਮਨਉਵਾਰ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾਜੁਕੇ)¹⁹⁹ ॥

/31ੳ /॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬੋਲਯੋ ਲਛਮਨ ਹੋ ਹੂੰ ਜਾਤ ਮਾਤ ਜਾਹੁ ਪੂਤ ਨੀਕੇ ਕਰ
ਸੇਵਾ ਕੀਜੇ ਰਘੁਲ ਭਾਨ ਕੀ ॥ ਇਨੈ ਨ ਖਿੱਝਯੋ²⁰⁰ ਦਲ ਸੇਜ ਕੋ ਬਿਛਯੋ
ਪਾਛੇ ਜੁਠਨ ਕੋ ਖਯੋ ਬਾਤ ਇਹੈ ਹੈ ਸਿਯਾਨ ਕੀ ॥ ਯਾਕੇ ਅਪਰਾਧ ਸੀਸ

(195) ਤੇਈ -ੲ. (196) ਨਾਖੀਓ -ੲ. (197) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । (198) ਸੋਉ -ੲ.
(199) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ । (200) ਖਿਜਯੋ -ੲ.

ਛਿਮਾਰੂੰ ਕਰਯੋ ਰਘੁਬੀਰ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਜਨ ਹੇਤ ਕਹੋ ਕਾਨ ਕੀ ॥ ਵੇਈ
ਬਨ ਕੋਟ ਖਰੇ ਪਿਤਾ ਸੰਗ ਰਾਮ ਚੇਰੇ ਸ਼ਾਖ ਹੈ ਨ ਦੁਖੀ ਤੋਹਿ ਮਾਤਾ ਤੇਰੀ
ਜਾਨਕੀ ॥ 73 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਵ੍ਰੁਟ²⁰¹ ਜਾਹਿ ਨੈਨਾ ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਰਘੁਬੀਰ ਮੁਖੁ ਜਾਨਕੀ ਨ
ਦੇਖੇ ਹੈ ਨ ਛੋਨਾ ਲਛਮਨ ਕੇ ॥ ਰਾਜਾ ਕੇ ਕੁਬਚਨ ਬਹਾਉਂ ਨ ਦਿਖਾਉਂ ਮੁਖ
ਚਲੇ ਸੰਗ ਚਲੋ ਭੀਖ ਮਾਗੋਂ ਕਨ ਕਨ ਕੇ ॥ ਰਾਜ ਜਾਰੋ ਤਨ ਕੇ ਪਟੰਬਰਨ ਫਾਰ
ਸੇਲੇ²⁰² ਕੰਥਾ ਹੋਉਂ ਜੋਗਿਨਿ ਬਿਯੋਗੀ ਕਰੋਂ ਮਨ ਕੇ ॥ ਕਹਿਤ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਹੈ
ਪਵਿੱਤ੍ਰੁ ਪੁਤ੍ਰੁ ਦੇਉ ਤਾਮੈ ਕੈਸੇ ਜਾਨ ਕਹੋਂ ਰਾਮ ਤੁਮੈ ਆਜ ਬਨ ਕੇ ॥ 74 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਗਰੁੜ ਅਵਧ ਪੱਛ ਤੈਸੇ ਹੀ ਸੁਹਾਗ ਲੱਛ ਸਤ ਕੀ ਅਵਧਿ ਹਰੀ
ਚੰਦ ਉਰ ਆਨੀਏ ॥ ਧਰਮ ਅਵਧਿ ਰਾਜ ਪੰਡ ਸੁਤ ਸੁਨਯੋ ਕਾਠ²⁰³ ਜਨ ਕੀ
ਅਵਧਿ ਸਾਤੇ ਸਮੁੰਦ ਬਖਾਨੀਏ ॥ ਪਾਨ ਕੀ ਪਸ਼ੂਖਪਾਨ ਤੇਜ ਕੀ ਅਵਧ ਭਾਨ
ਦੇਵ ਮਹਾਦੇਵ ਠਕੁਰਾਈ ਹਰਿ ਠਾਨੀਏ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਬਿਛੋਰੈ ਦੁਖ/ ਤਾਤ ਮਾਤ
ਪੋਹੈ ਜੈਸੇ ਤਾ ਦੁਖ ਕੀ ਅਵਧਿ ਨ ਆਜ ਕਛੁ ਜਾਨੀਏ²⁰⁴ ॥ 75 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਯਾ ॥ ਆਜ ਹਿ²⁰⁵ ਤੇ ਸੁਖ ਰੁਖ ਕੇ ਕਾਟ ਮਹਾ ਦੁਖ ਬੇਨ ਧਰਾ
ਪਰਬੋਈ ॥ ਕਾਚੁ ਕੇ ਦੋਸ ਨਹੀਂ ਕਵਿ ਰਾਮ ਲਿਖੇ ਇਧਿ ਅੰਕ ਬਚੈ ਅਬ
ਸੋਈ ॥ ਸੁਦ ਫਿਰੈ ਸਿਵ ਖਾਹਿ ਹਨਾਹਨ ਜੋ ਬਿਧਨਾ ਬਲਵਾਨ ਨ ਹੋਈ ॥
ਤੇ ਕਹਿ²⁰⁶ ਕੈਠੀ ਕੇ ਬਸਿ ਹੈਵ ਕਵਿਰਾਮ ਸੇ ਪੂਤ ਨਿਕਾਰਤ ਕੋਈ ॥ 76 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਯਾ ॥ ਏ ਬਨਬਾਸ ਚਲੇ ਦੇਉ ਸੁੰਦਰ ਕੋਤਕ ਕੇ ਸਿਯ ਸੰਗ ਜੁਟੀ ਹੈ ॥
ਪਾਇਨ ਪਾਇ ਨ ਕੋਸ ਚਲੀ ਅਜ ਹੂੰ ਨਹਿ ਗਾਵ ਕੀ ਸੀਵ ਛੁਟੀ ਹੈ ॥ ਹਾਬ

(201) ਵ੍ਰੁਟਿ -ਏ. (202) ਮੇਲੈ -ਏ. (203) ਕਾਠ -ਏ. (204) ਜਾਨੀਐ -ਅ
(205) ਹੀ -ਏ. (206) ਕਹੈ -ਏ.

ਧਰੇ ਕਟ ਬੁਝਤ ਰਾਮਹਿ ਨਾਖ ਕਹੇ ਕਹਿ ਕੁੰਜ ਕੁਟੀ ਹੈ ॥ ਰੋਵਤ ਰਾਘਵ
ਜੋਵਤ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਮਾਨਹੁ ਮੋਤਨ ਮਾਲ ਟੁਟੀ ਹੈ ॥ 77 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਗਾਉ ਤਜਯੋ ਸੁ ਚਲੇ ਰਥ ਬੈਠ ਸੁਏ ਪੁਰ ਕੇ ਜਨ ਸੰਗ ਸਬੈ ਹੈ ॥
ਏਕ ਕਹੈ ਬਿਪਰੀਤ ਬਡੀ ਦੇਉ ਬੀਰ ਕਹਾ²⁰⁶ ਘਰ ਆਜ ਨ ਐਹੈ ॥ ਏਕ
/32ੳ ਕਹੈ ਜਹਿ ਰਾਮ ਤਹੀਂ ਹਮ ਫੇਰੇ ਹੂੰ ਤੈ ਫਿਰ ਧਾਮ ਨ ਜੀਹੈ ॥/ ਗਾਤ ਸਹੈ ਦੁਖ
ਬਾਤ ਰਹੈ ਬਨ ਭ੍ਰਾਤਨ ਕੇ ਸੰਗ ਪਾਤ ਚਬੈ ਹੈ ॥ 78 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਰਾਮ ਕਹਯੋ ਫਿਰ ਜਾਹੁ ਸਬੈ ਮਿਲ ਰਾਜਹਿ ਦੇਹੁ ਸੰਦੇਸ
ਹਮਾਰੇ ॥ ਧੀਰ ਧਰੇ ਨ ਭਰੇ ਜਨ ਨੈਨਹ ਹੈ ਸਬ ਸਾਚ ਸਨੇਹੁ ਤਿਹਾਰੇ ॥
ਕੋਨ ਸੁਨੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ਚੁਚਾਤ ਚਲੇ ਅਸੁਆ ਮਨਮੋਹਤਵਾਰੇ ॥ ਗਾਵ²⁰⁷ ਉਜਾਰ
ਭਯੋ ਹਟਤਾਰ ਚਲੇ ਰਵਿ ਰਾਮ ਭਯੋ ਅੰਧਯਾਰੇ²⁰⁸ ॥ 79 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਰੰਨੇ ਬਸੇ ਤਿਹਠਾ ਜਿਯ ਜਾਨ ਏ ਆਵਤ ਜਾਤ ਸਬੈ ਪੁਰ
ਲੋਈ ॥ ਆਧਿਕ ਰਾਤ ਉਠੇ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹਯੋ ਸੁਨ ਬੀਰ ਪ੍ਰਜਾ ਸਬ ਸੋਈ ॥
ਸਾਰਥੀ ਸੋ ਸਮਝ ਯਾ ਕਹਯੋ ਰਥ ਨੈ ਘਰ ਜਾਹੁ ਜੁ ਸੋਰ ਨ ਹੋਈ ॥ ਯੋ ਕਹਿ
ਕੈ ਸਿਯ ਸੀਗਿ ਲਈ ਦੇਉ ਬੀਰ ਚਲੇ ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਕੋਈ ॥ 80 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਭੇਰ ਭਏ ਸਭ ਲੋਕ ਡਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹਾ ਮੁਖ ਜਾਇ ਨਿਹਾਰੈ ॥
ਦੇਖ ਫਿਰੈ ਚਹੂੰ ਓਰਨ ਦੋਰ ਗਿਰੇ ਧਰਨੀ ਮਨ ਰੋਇ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ਗੈਲ ਗਹੀ
ਰਥ ਕੀਸੁ ਚਲੇ ਸਬਲੀਕ ਫਿਰੀ ਘਰ ਜਾਇ ਸੰਭਾਰੈ ॥ ਦੇਖਹਿ ਜੋ ਫਿਰ
ਗਾਉ ਮੈ ਆਇ ਤੇ ਹਯਾ ਸਬ ਰੋਵਤ ਰਾਮ ਪੁਕਾਰੈ ॥ 81 ॥

(207) ਗਾਉ -ੲ. (208) ਅੰਧਿਆਰੇ -ੲ.

/32ਅ ॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਉਤਾਰ ਸਬੈ ਰਘੁਰਾਜ ਕਹੀ ਅਬ ਹੈ ਸਬ ਫੀਕੇ ॥
 ਨੈ ਬਟ ਦੂਧ ਬਨਾਇ ਜਟਾ ਸਿਰ ਬੀਰਹਿ ਭਾਤ ਬਨਾਵਤ ਨੀਕੇ ॥ ਦੇਖਹੁ
 ਕਾਨ ਬਨੀ ਕਵਿ ਰਾਮ ਛਡਾਇ/ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸੋਜ ਪਤੀ ਕੇ ॥ ਮਾਨਸ ਕਯੋ
 ਮਨ ਮੈ ਪਛੁਤਾਇ ਸੁ ਰਾਮਹਿ ਬੇਖ ਕਿਯੋ ਤਪਸੀ ਕੇ ॥ 82 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰੋਵਤ ਪੁਰਖੁ ਨਾਰੀ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਚਾਰੀ ਰੋਵੈ ਗਿਰ
 ਰੁਖ ਅਰੁ ਜੇ ਹਟੋ ਵਾ ਹਟ ਕੇ ॥ ਰੋਵੈ ਖਗ ਰੋਵੈ ਮ੍ਰਿਗ ਰੋਵਤ ਮਰਾਨ ਭੰਗ
 ਰੋਇ ਗੁਨ ਪਵਤ ਕਬਿੱਤ ਬੇਟਾ ਭਾਟ ਕੇ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਬਿਛੋਰੇ²⁰⁹ ਦੁਖ ਐਸੀ
 ਭਾਤ ਪੋਹੈ ਸੋ ਤੇ ਟਾਰੇ ਨ ਟਰਤ ਪਰੇ ਪੇਚ ਸੋ ਕਪਾਟ ਕੇ ॥ ਬੀਰ ਤੀਯ ਸੰਗ ਨੈ
 ਬਿਯੋਗੀ ਜੋਗੀ ਭਏ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨ ਰੋਵਤ ਬਟੋਵਾ ਸਬ ਬਾਟ ਕੇ ॥ 83 ॥
 ਮਾਤਉਵਾਚ ॥

/33ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਭੋਰਹੂੰ ਕੇ ਭੁਖੇ ਹੈਵੈ ਹੈ ਪਯਾਸ ਮੁਖ ਸੁਕੇ ਹੈਵੈ ਹੈ ਪਾਸ ਕੁੰਜ
 ਦੁਖੇ ਹੈਵੈ ਹੈ ਚਾਲੇ ਮਗ ਰਾਤ ਕੇ ॥ ਸੂਰ ਕੀ ਕਿਰਨ ਨਾਗੇ ਨਾਲ ਕੁਮਲਾਨੇ
 ਹੈਵੈ ਹੈ ਕੰਟਾ ਨਪਟਾਨੇ ਝਗਾ ਫਾਟੇ ਹੈਵੈ ਹੈ ਗਾਤ ਕੇ ॥ ਏਰੀ ਅਲੀ ਹੈਵੈ
 ਗਈ ਸਾਝ ਹੈਵੈ ਹੈ ਕਾਰੂੰ ਬਨ ਮਾਝ ਹੁਈ²¹⁰ ਹੋਨ ਬਾਝ ਹੀਏ ਕਯੋ ਨ ਫਾਟੇ
 ਤਾਤ ਕੇ ॥ ਤਜ ਕੇ ਘਰੋਨਾ ਕਾਹੂ ਰੁਖਨ ਕੀ ਛਾਯਾ ਤਰੇ ਸੋਏ ਹੈਵੈ ਹੈ ਛੋਨਾ/
 ਪੈ ਬਿਛੋਨਾ ਕਰ ਪਾਤ ਕੇ ॥ 84 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰੋਵੈ ਸਬ ਗਾਉ ਬਾਸੀ ਰਾਨੀ ਰਨਵਾਸ ਦਾਸੀ ਦੇਹ ਤੇ
 ਉਦਾਸੀ ਮਾਨੋ ਕਾਰੋ ਨਾਗ ਛੈ ਗਯੇ ॥ ਛੁਟੇ ਕੇਸ ਬਿਕਰਾਲ ਆਪ ਆਪ ਕੇ
 ਬਿਹਾਲ ਕਾਹਿ ਕੇ ਪੁਬੋਧੈ ਸਭ ਹੂੰ ਕੇ ਰਸ ਚੈ ਗਯੇ ॥ ਤੋਲੋ ਰਹੇ ਪ੍ਰਾਨ
 ਦਸਰਥ ਜੁਕੇ ਨੀਕੇ ਪਾਛੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲੇਤ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਰਾਮ ਹੈ ਗਯੇ ॥ 85 ॥

(209) ਬਛੋਰੇ -ੲ. (210) ਹਉ -ੲ.

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਖਾਇ ਤਵਾਰ ਪਰਯੋ ਧਰ ਭੂਪਤਿ ਬੋਲ ਥਕਯੋ ਬਹੁ ਭਾਤ
ਪੁਕਾਰੇ ॥ ਐਰ ਨ ਰਾਮ ਕੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ ਤਬ ਬਾਰ ਦੁਤੀਨਕ ਨੈਨ ਉਘਾਰੇ ॥
ਪ੍ਰਾਨ ਛੁਟੇ ਹੂੰ ਨ ਰਾਮ ਛੁਟਯੋ ਅਰ ਸੀ ਨ ਸਕੇ ਘਟ ਤੇ ਕਰ ਨਯਾਰੇ²¹¹ ॥
ਜਯੋ ਨਭ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਟੁਟ ਪਰੈ ਛਿਤ ਜੋਤ ਕਛੁ ਕਰਹੈ ਭੁਨ ਸਾਰੇ ॥ 86 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਦੈ ਮੁਹਿ ਪੀਠ ਚਲੈ ਰਘੁਨਾਥ ਉਸਾਸ ਭਰਯੋ ਨ੍ਰਿਪਤਾਹਿ
ਛਿਨਾ ॥ ਬਿਧਿ ਕਯੋ ਅਜਨੰਦਨ ਆਜ ਜਿਯੈ ਪਲ ਬੀਤਤ ਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਬਿਨਾ ॥
ਤਬ ਰਾਮਹਿ ਰਾਮ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਏ ਰਾਮ ਏ ਰਾਮ ਤੂੰ ਆਵਸ ਨਾ ॥ ਜਿਨ
ਕੇ ਸੁਤ ਰਾਮ ਸੇ ਬੇਖ ਧਰੈ ਭਾਈ ਨਯਾਇਹੀ ਤੇ ਮਰਜਾਇ²¹² ਕਿ ਨਾ ॥ 87 ॥

/33ਅ / ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਆਉ ਬਡੀ²¹³ ਤੇ ਕਹਾ ਬਿਨੁ ਰਾਮਹਿ ਲੋਮਸ ਤੇ ਬਰਨੋ
ਅਧਿਕਾਈ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਕਾਜ ਤਪਯੋ ਤਪ ਤੀਛਨ ਆਪਨੈ ਕਾਜ ਨ ਛਾਨ
ਛਵਾਈ ॥ ਤਾਤ ਸੁਈ ਪੁਨ ਮਾਤ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪੂਤ ਸਹੀ ਸੁਨ ਹੈ ਸੋਈ
ਭਾਈ ॥ ਰਾਮ ਬਯੋਗ²¹⁴ ਬਿਸੁਰ ਬਿਸੁਰ ਭਿਦੇ ਛਤਿਆ ਜਿਨ ਦੇਹ ਗਵਾਈ
॥ 88 ॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਰਾਮ ਚੰਦ ਬਿਯੋਗ ਦੁਤੀਆ ਐਕ ॥ 202 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭੂਪਤਿ ਦੇਹ ਤਜ ਸੁਰਪਤਿ ਭਵਨ ਪਯਾਨ ॥
ਨੇਹ ਨਿਬਾਹਨ ਕੇ ਪੁਰਖੁ ਦਸਰਥ ਤੇ ਨਹਿ ਆਨ ॥ 1 ॥

॥ ਸੋਰਠ ॥ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਬ²¹⁵ ਬਿਲਖਾਹਿ ਛੁਟਯੋ ਰਾਜ ਰਘੁਵੰਸ ਤੇ ॥
ਰਾਮ ਚੰਦ ਘਰ ਨਾਹਿ ਭਰਥ ਬਿਦੇਸੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨ੍ਰਿਪ ॥ 2 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਬੈਠ ਬਿਚਾਰ ਬਸਿਸਟੁ ਕਿਯੋ ਉਤ ਨੈਨ ਵਹੈ ਇਤ ਮੰਤ੍ਰ ਕਰੈ ॥
ਲਿਖ ਜੋ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਬੋਲਤ ਹੈ ਸੁਨ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪਾਇ ਧਰੈ ॥ ਅਬ ਜੋ

(211) ਨਿਆਰੇ -ੲ. (212) ਮਰਿਜਾਹਿ -ੲ. (213) ਬਡੀ -ੳ.ੲ.

(214) ਬਿਯੋਗ -ੲ. (215) ਸਬੁ -ਅ.

/34ੳ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕੀ ਬਾਤ ਸਬੈ ਭਰਥੈ ਲਿਖ ਹੈ ਸੋਈ ਬੀਚ ਮਰੈ ॥/ ਕਹੈ
ਕੋਨ ਉਪਾਇ²¹⁶ ਕਰੈ ਜਿਹ ਤੇ ਘਰ ਰਾਜ ਰਹੈ ਦੁਖ ਰਾਮ ਹਰੈ ॥ 3 ॥

॥ ਸੋਢਾ ॥ ਆਇ ਗਈ ਸਬ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਭਰਥੈ ਲਿਖ ਕੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ
ਪਠਾਵੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਭੁਜਾ ਧਰ ਰਾਜ ਬਿਚਾਰਤ ਭੂਪਤਿ ਨੈਨ ਸਿਰਾਵੈ ॥
ਤਾਹੀਂ ਤੇ ਬੇਗ ਬਿਸਾਰ ਸਬੈ ਸੁਖ ਆਵਹੁ ਪੂਤ ਬਿਲੰਬ ਨ ਨਾਵੈ ॥ ਤੇਹਿ ਕੇ
ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨ ਸੋਧ ਬਸੋ ਬਨ ਮੈ ਤੁਮ ਹੂੰ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ॥ 4 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਜਾ ਇਨ ਭਏ ਰਾਕ ਸੁਨੋ ਦੂਤ ਚਾਰੁਬਾਕ ਇਹਾ ਕੇ
ਕਸੂਤ ਵਾਕੇ ਏਕ ਨਾ ਸੁਨਾਇਏ ॥ ਜੋ ਤੇ ਤੇਹਿ ਆਪਨ ਤੇ ਬੁਝੈ ਰਾਜਾ ਰਾਮ
ਨੀਕੇ ਸਬ ਹੀ ਕੇ ਕੁਸਲ ਸਮਾਜ ਰਾਜ ਗਾਇਏ ॥ ਐਰ ਕੋਉ ਕਬਹੂੰ ਕਦਾਰ
ਢਿਗ ਬੋਲ ਉਠੇ ਨਾਹੀਂ ਦੁਖ ਪਾਛੈ ਨੈਨ ਸੈਨ ਸਮਝਾਇਏ ॥ ਬੁਝਤ ਹੈ ਰਾਜ
ਕੇ ਕੁਸਾਜ ਹੋ ਗਯੋ ਹੈ ਆਜ ਨਾਖ ਫੇਰ ਘੋਰ ਸੋ ਭਰਥ ਘਰ ਨਯਾਇਏ ॥ 5 ॥

/34ਅ ॥ ਛਪੈ ॥ ਸ਼ੁਭ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੰਸ ਮੋਰ ਮੁਕਟਾ ਮਣਿ ਉਦ ਭਟ ॥ ਅਰ ਰੀਜਨ
ਸ੍ਰੀ ਭਰਥ ਦਾਨ ਭਿਛਕਨ ਕਲਪ ਬਟ ॥ ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਰਣਧੀਰ ਬਿਪਤਿ/ ਖੰਡਨ
ਸੁਤ ਬਨ ਭਟ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਮੈ ਸਰਸ ਭਯੋ ਕਬ ਹੂੰ ਨ ਪਾਪ ਨਿਕਟ ॥ ਰਾਜਾ
ਧਿਰਾਜ ਦਸਰਥ ਬਚਨ ਲਿਖ ਬਸਿਸਟ੍ਰ ਤੁਮ ਸੋ ਕਰਹੁ ॥ ਸੁਨ ਨਾਤ ਖਾਤ
ਸੇਵਤ ਉਠਤ ਪਾਤੀ ਨੈ ਮਗ ਪਗ ਧਰਹੁ ॥ 6 ॥

॥ ਸੋਢਾ ॥ ਐਰ²¹⁷ ਬਠਾਇ ਲਿਖੀ ਪਤਿਆ ਬਤਿਆ ਰਿਖ ਜੇ ਸਭ
ਪਾਛੈਈ ਭਾਖੀ ॥ ਹਾਥ ਦਈ ਸੁ ਚਨੈ ਧਰਸੀਸ ਗਨੈਸ ਮਠਾਇ ਭਯੋ

(216) ਉਪਾਉ -ੲ. (217)ਅਉਰ -ਅ.

ਅਭਿਲਾਖੀ ॥ ਭੂਪਤਿ ਕੇ ਨਹਿੰ ਦਾਹੁ ਦਯੋ ਬਿਨ ਪੂਤ ਕੀਯੋ ਸਸਿ ਸੂਰਜ
ਸਾਖੀ ॥ ਰਾਮ ਸਨੇਹ ਛੁਟੀ ਨਿਪ ਦੇਹ ਸੁ ਪਾਛੈ ਉ ਮੇਲ ਸਨੇਹ ਮੈ ਰਾਖੀ ॥7॥

“ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚਲੀ ਜਬ ਪਾਤੀ ਕਾਪੀ ਦੁਕਨ ਕੀ ਛਾਤੀ ਆਗੇ ਆਗਮ
ਜਨਾਯੋ ਰਾਮ ਭਰਥ ਕੁਮਾਰ ਕੇ ॥ ਕਹਨ ਭਰਥ ਨਾਗਯੋ ਬੋਲ ਨੇਬ ਮੰਤ੍ਰਨ ਸੋ
/35ੳ ਪਠਿਯੋ ਨੈ ਆਵੈ ਕੋਉ ਤਾਤ ਸਮਾਚਾਰ ਕੇ ॥/ ਪਵਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਘਨਘੋਰ ਉਠੈ ਚਹੂੰ
ਓਰ ਜੰਬਕ ਪੁਕਾਰਤ ਹੈ ਆਜ ਭੁਨਸਾਰ ਕੇ ॥ ਜੋਤਕੀ ਕਹਤ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ
ਨੀਕੇ ਹੂੰ ਜੋ ਨੀਕੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਸੁਖ ਹੁਜੇ ਪਰਵਾਰ ਕੇ ॥ 8 ॥

॥ ਸੋਰਠ ॥ ਤਬ ਲਗ ਆਯੋ ਦੂਤ ਨੈ ਪਾਤੀ ਪਹੁਚਯੋ ਤਹਾ ॥
ਦੇਖਯੋ ਭਰਥ ਸਪੁਤ ਪੁਛੈ ਬਾਤੈ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ॥ 9 ॥”²¹⁸

॥ ਸ਼੍ਰੋਠਾ ॥ ਰਾਮ ਕਹੋ ਸੁਖ ਸੋ ਘਰ ਹੈ ਸੋਈ ਰਾਮ ਬਿਰਾਜਤ ਭੂਤਲ ਮੈ ॥
ਸਬ ਦੇਸ ਸਬ ਬਰਖਾ ਬਰਸੈ ਅਰੁ ਭੂਪ ਤੇ ਹੈ ਅਪਨੇ ਬਲ ਮੈ ॥ ਤਬ ਦੂਤ ਬਨਾਇ
²¹⁹ ਕਹੀ ਬਤੀਆ ਮਨ ਧੀਰਜ ਟੁਟਗਯੋ ਪਲ ਮੈ ॥ ਛਬਿ ਛੀਨ ਭਈ ਛਿਨ ਮੈ
ਮੁਖ ਕੀ ਜਨ ਤੋਰ ਸਰੋਜ ਧਰਯੋ ਜਲ ਮੈ ॥ 10 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਠਾ ॥ ਧਾਇ ਚਲਯੋ ਉਤਸਾਹ ਬਢਯੋ²²⁰ ਮਨਰਾਮ ਕੇ ਰਾਜ ਸੁਨੈ ਸੁਖ
ਪਾਯੋ ॥ ਜਾਇ ਸੁਨੈ ਸਬ ਕੈ ਮੁਖ ਤੇ ਚਢ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਛੱਤ੍ਰ ਤਨਾਯੋ ॥
ਆਇ ਕੈ ਗਾਉਂ ਮੈ ਪਾਉਂ ਦਯੋ ਮਨ ਸੋਕ ਬਢਯੋ ਸੁਭ ਸੋਨ ਨ ਪਾਯੋ ॥ ਕੈ
ਰਘੁਬੀਰ ਨਹੀਂ ਘਰ ਮੈ ਪਿਤ ਕੈ ਮਰ ਕੈ ਸੁਰ ਲੋਕ²²¹ ਸਿਧਾਯੋ ॥ 11 ॥

(218) ਨੰ:8 ਅਤੇ 9 ਦਾ ਪਾਠ 8 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਅੱਗੜ-ਪਿੱਛੜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਭਾਵ
ਕਬਿੱਤ ਨੰ:9 ਦਾ ਪਾਠ 8 ਵਾਲੇ ਹਿਸੇ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ 8 ਵਾਲਾ 9 ਵਾਲੇ
ਸੋਰਠ ਦੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । (219) ਘੜੈ-ਏ (220) ਘੜਯੋ-ਆ ਏ.
(221) ਘੜੈ-ਏ.

/35ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਲੋਗ ਬੈਠੇ ਮਾਨੇ ਮੁਨਿ ਕਹੂੰ ਨ ਮਿਦੰਗ ਧੁਨਿ/ ਦੇਖੀਏ ਨ
ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਧਾਮ ਨ ਧੁਜਾ ਨਸੈ ॥ ਹਾਥੀ ਹਥਿਆਤ ਨਹੀ ਬਾਜੀ ਹਿਨ
ਨਾਤ ਨਹੀਂ ਨਾਰਤ ਨ ਗਾਵਤ ਸੁ ਮਾਨੇ ਬਿਨ ਜੀ ਬਸੈ ॥ ਦੂਤ ਕਹੀ ਝੁਠੀ
ਬਾਤ ਈਹਾ ਉਤਪਾਤ ਕਛੁ ਬੀਰ ਬਿਨ ਮੇਰੇ ਕੰਠ ਕਹੇ ਜਲ ਕਯੋ ਧਸੈ ॥
ਪੀਐ ਨ ਬਛੇਰੁ ਦੂਧ ਗੇਰੁ ਰੰਗ ਡੋਲੈ ਸਬਿ ਰਾਮ ਰਾਜ ਹੋਇ ਤੇ ਪਖੇਰੁ ਬਨ ਕੇ
ਹਸੈ ॥ 12 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੇਖ²²² ਕੈ ਭਰਥ ਸਭ ਨਾਇ ਰਹੇ ਸੀਸ ਕਾਹੁ ਪਾਇ ਹੂੰ
ਨ ਛੁਏ ਕੇਉ ਦੇਤ ਨ ਅਸੀਸ ਕੇ ॥ ਹਾਟ ਹਟਤਾਰ ਕਰੀ ਸੁਨੀ ਚਟਸਾਰ
ਪਰੀ ਦੁਾਰ ਦੇ ਕਿਵਾਰ ਸਬ ਜਪੈ ਜਗਦੀਸ ਕੇ ॥ ਏਕ ਮਨ ਕਰੇ ਘਰ ਪਾਉ²²³
ਨਹੀਂ ਪਾਉਂ ਭਾਈ ਬੁਝਤ ਲਜਾਉਂ ਕਹ ਭਯੋ ਦੇਸ ਈਸ ਕੇ ॥ ਆਏ ਭੋਨ ਮਾਤ
ਬੁਝੈ / ਸਮਾਰਾਰ ਤਾਤ ਕੇ ਕਹੇ ਨ ਬੇਗ ਪਾਪਨੀ ਹੈ ਜਾ ਨਿਵਾਉਂ ਸੀਸ ਕੇ ॥ 13 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮਾਤ ਤਾਤ ਕਹਾ ਪੂਤ ਹੈ ਸੁਰੇਸ ਜਹਾ ਤਹਾ ਕੋਨ ਕਾਜ ਗਯੋ
ਦੇਹ ਛੁਟੀ ਪੂਤ ਪੀਰ ਤੇ ॥ ਕੋਨ ਸੋ ਸਪੂਤ ਤੁਮ ਸਬ ਹੀ ਤੇ ਬਡੇ ਭਾਈ ਰਾਮ
ਹੈ ਸੁ ਕਹਾ ਬਨ ਗਏ ਨ੍ਰਿਪ ਤੀਰ ਤੇ ॥ ਕ੍ਰੁਪਤਿ ਪਠਾਯੋ ਨਾਹੀਂ, ਮਾਂਗੇ ਬਰ
ਪਾਯੋ ਮੋਤੇ ਰਾਜ ਤੁਮੈ ਰਾਖਯੋ ਛੀਨ ਨੀਨੋ ਰਘੁਬੀਰ ਤੇ ॥ ਕਹਾ ਹੋਇ ਮੋ ਤੇ
ਅਬ ਹੋ ਹੂੰ ਗਯੋ ਤੇ ਤੇ ਤੂੰ ਜੋ ਪੇਟ ਆਸ ਦੋਰੀ ਪਾਲਯੋ ਪੂਤ ਡਾਰਯੋ ਛੀਰ ਤੇ ॥ 14 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਹਾ ਭਯੋ²²⁴ ਮੋ ਤੇ ਅਬ ਹੋ ਹੂੰ ਗਯੋ ਤੇ ਤੇ ਤੂੰ ਜੋ ਪੇਟ ਆਸ
ਦੋਰੀ ਪਾਲਯੋ ਪੂਤ ਡਾਰਯੋ ਆਕ ਤੇ ॥ ਕੋਨ ਕਾਜ ਰਾਜ ਸੁਨ ਪਾਪਨੀ ਅਕਾਜ
ਕੀਨੋ ਨਾਜ ਬਿਨ ਜੀਵਤ ਨ ਧਰਮ ਨ ਸੰਕ ਤੇ ॥ ਐਸੇ ਕਾਮ ਕੀਨੋ ਤੇ ਤੇ ਰਾਮਹਿ²²⁵

(222) ਦੱਖਿ-ਏ. (223) ਗਉ-ਏ. (224) ਭਯੋ-ਅ.ਏ.
(225) ਗੰਗ-ਏ.

ਬਨਬਾਸ ਦੀਨੇ ਮਾਰਯੋ ਪਤਿ ਪਨ ਮੈ ਨ ਫਰਤ ਕਲੰਕ ਤੇ ॥ ਰਾਮਹਿ
ਬਤਾਰੂੰ ਬੁਝੋ ਬਾਟ ਕੇ ਬਟਾਰੂੰ ਪਟ ਫਾਰ ਹੋਉ ਜੋਗੀ ਭੀਖ ਮਾਂਗੇ ਰਾਇ
ਰੰਕ ਤੇ ॥ 15 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਰਾਮ ਕੋ ਰਾਜ ਸੁਨੇ ਸਹਸ ਫਨ ਭੂਮਿ ਕੇ ਭਾਰ ਬਿਸਾਰ ਦਯੋ
ਹੈ ॥ ਜਾਨਿ ਸਪੂਤ ਭਯੋ ਕੁਲ ਮੈ ਰਵਿ ਕੇ ਜਸ ਦੇਵਨ ਮਾਹਿ ਛਯੋ ਹੈ ॥
/36ਅ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦੁਖ ਤੇ ਅਮਰਾਪਤਿ ਢੋਲ ਬਜਾਇ ਨਿਚੀਤ ਭਯੋ ਹੈ ॥/ ਪਾਪਨਿ
ਕੇ ਛਲ ਤੇ ਛਿਨ ਮੈ ਬਨ ਮੈ ਸੋਈ ਤੇ ਰਘੁਬੀਰ ਗਯੋ ਹੈ ॥ 16 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਤੈ ਲਗ ਆਨ ਬਸਿਸਟੁ ਕਹੀ ਤੁਮ ਤਾਤ ਕੇ ਦਾਹ ਕਰੋ ਸੁਤ
ਮੇਰੇ ॥ ਬੇਦ ਬਿਚਾਰ ਕਿਯੋ ਬਿਧਿ ਸੋ ਪੁਨ ਰੋਇ ਕਹਯੋ ਕਹੂੰ ਰਾਮ ਨ ਨੇਰੇ ॥
ਨੈ ਕਰ²²⁶ ਬਾਰਨ ਬਾਜ ਪਦਾਤ ਚਲਯੋ ਤਜ ਦੇਸ ਫਿਰਯੋ ਨਹਿ ਫੇਰੇ ॥ ਪ੍ਰਾਨ
ਤਜੋ ਕਿ ਭਜਹੁ²²⁷ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਨੀਰ ਪਿਓ ਨ ਬਿਨਾ ਮੁਖ ਹੇਰੇ ॥ 17 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਤੈ ਲਗ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਪਖਾਨ ਸਿਲਾ ਕਹੁ ਤਾਰ ਧਸੇ
ਬਨਮਾਹੀ ॥ ਆਨ ਬਸੇ ਗੁਰ ਕੇ ਦਿਨ ਦੈ ਪਿਤ ਕੀ ਗਤਿ ਕੋਨ ਭਈ
ਪਛਤਾਹੀ ॥ ਰਾਮ ਕਹੀ ਸੁਧ ਲੇਹੁ ਸਬੇ ਯਹਿ ਕੇਕਈ ਨੰਦਨ ਹੋਇ ਕਿ
ਨਾਹੀ ॥ ਛੱਕੁ ਯੁਜਾ ਸੰਗ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਸੁ ਪਾਇਨ ਆਵਤ ਛ ਪਾਗ
ਬਿਨਾਹੀ ॥ 18 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਆਇਸ ਜਬ ਰਘੁਪਤਿ ਦਈ ਦੇਰੇ ਸਬ ਸਿਰਿ ਨਾਇ ॥
ਭਟਨ ਬੁਝਿ ਧਸਿ ਕਟਕ ਮੈ ਭਰ ਬਨਿਹਾਰਯੋ ਜਾਇ ॥ 19 ॥

(226) ਰਬ -ਏ. (227) ਭਜੋ -ਏ.

/37ੳ /॥ ਸੋਰਠ ॥ ਅਤਿ ਦੁਰਬਲ ਸਬ ਗਾਤ ਰਾਮ ਪੁਕਾਰਤ ਰਾਮ ਕਵਿ ॥
ਲੋਚਨ ਸਲਿਲ ਚੁਚਾਤ ਬੀਰ ਬਿਰਹਿ ਪੁਨ ਤਾਤ ਦੁਖ ॥ 20 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਸਾ ॥ ਦੂਤ ਕਹੈ ਫਿਰ ਨੈ ਬਤਿਯਾ²²⁸ ਸਬ²²⁹ ਲੋਗਨ ਰਾਮ ਜੁ ਯੋ
ਸਮਝਾਵੈ ॥ ਰਾਜ ਕੀ ਬਾਤ ਖਰੀ ਬਿਪਵੀ ਤਿ ਭਨੈ ਮਨ ਕੇਕਈ ਨੰਦਨ ਆਵੈ ॥
ਆਵਨ ਦੇਹੁ ਕਹਯੋ ਬਹੁਰੋ ਜਿਨ ਸੋ ਜਸੁ ਰਾਮ ਕਹੈ ਕਬ ਪਾਵੈ ॥ ਮਾਤ ਕੇ ਬੋਲਨ
ਅੰਕ ਤਜੈ ਨਿਜ ਬੀਰ ਲਰੈ ਸੁਰ ਲੋਕ ਬਸਾਵੈ ॥ 21 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਸਾ ॥ ਜਿਹ ਨੌਰ ਤੇ ਡੀਠ ਪਰੇ ਰਘੁਬੀਰ ਪਰਯੋ ਧਰ ਤਾਹਿ ਰਹੀ
ਸੁਧਿ ਨਾਹੀ ॥ ਜਿਯੋ²³⁰ ਸਿਕਤਾ ਜਰ ਤੇ ਪਰ ਮੀਨ ਜਰੈ ਨ ਪਰੈ ਪਲ
ਪ੍ਰਾਨ ਉਡਾਹੀ ॥ ਚੇਤ ਉਠੈ ਸਮੁਹੇ ਭਟ ਜਯੋ ਮੁਖ ਰਾਮ ਕਹੈ ਦੇਉ ਨੈਨ ਚੁਚਾਹੀ ॥
ਬੇਗ ਹੀ ਬੇਗ ਪੁਨਾਮ ਕਰੈ ਇਹ ਭਾਤਿ ਗਹੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ਛਾਹੀ ॥ 22 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਸਾ ॥ ਦੇਖ²³¹ ਕੈ ਰੂਪ ਕਹਯੋ ਨ ਪਰੈ ਅਬ ਫਾਟਤ ਹੈ ਦੁਖ ਸੋ ਛਤਿਯਾ²³² ॥
ਤਬ ਦੋਰ ਕੈ ਰਾਮ ਉਠਾਇ ਭੁਜਾ ਭਰਖੈ ਉਰ ਨਾਇ ਕਹੀ ਬਤਿਯਾ²³³ ॥
ਸੁਤ ਕਾਹੇ ਕੇ ਬੇਖ ਕੀਯੋ ਇਹ ਭਾਤਿ ਸੁਜੀਵਤ ਹੀ ਰਘੁਕੈ ਨਤਿਯਾ²³⁴ ॥
ਪਿਤ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜੈ ਹਮ ਹੂੰ ਤਜ ਹੈ ਨਹਿ ਧਾਮ ਚਲੈ ਸੰਗ ਬੀਰਤਿਯਾ²³⁵ ॥ 23 ॥

/37ਅ ॥ ਸ਼੍ਰੋਸਾ ॥ ਸੋਗ²³⁶ ਕੀਯੋ ਸੁਨ ਭੂਪਤਿ ਕੀ ਗਤਿ ਸੀਯ ਸਮੇਤ ਸਬੈ
ਬਿਲਖਾਹੀ ॥ ਕੋਨ ਬਡੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਏ ਹਮ / ਜਾ ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਸੁਖ ਨਾਹੀ ॥

(228) ਬਤੀਯਾ - ਏ. (229) ਤਬ-ਏ. (230) ਜਿਉ - ਏ.

(231) ਦੇਖਿ - ਉ. (232) ਛਤੀਯਾ - ਏ. (233) ਬਤੀਯਾ - ਏ.

(234) ਨਤੀਯਾ - ਏ. (235) ਬੀਰਤੀਯਾ - ਏ. (236) ਸੋਗ - ਅ. ਏ.

ਤਾਤ ਕੇ ਕਾਲ ਭਯੋ ਹਮਰੇ ਦੁਖ ਸੋ ਹਮ ਹੂੰ ਬਨ ਮੈ ਬਿਲਲਾਹੀ ॥
 ਆਨ ਕੁਟੰਬ ਗਹੀ²³⁷ ਬਿਪਦਾ ਅਬ ਜਾਇ ਗਹੋ ਕਿਸ ਕੀ ਪਰਿਛਾਹੀ ॥24॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਰੋਇ ਚਲੇ ਪਿਤ ਕੇ ਜਨ ਦੇਨ ਦਿਯੋ ਬਿਧਿ ਸੋ ਪੁਨ ਸੋਚ ਕਰੈ ॥
 ਦੁਹ²³⁸ ਬੀਰਨ ਜਾਇ ਕੈ ਪਾਇ ਗਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਜੀਯੇ ਮਨ ਸੋਕ ਹਰੈ ॥
 ਚਲਿਯੈ ਘਰਿ ਨੈ ਸਿਯ ਸੰਗ ਅਥੈ ਹਮ ਕੋਟਕ ਬਾਰਨ ਪਾਇ ਪਰੈ ॥ ਬਨ ਭੂਪ
 ਕਹਯੋ ਸੁ ਕੀਯੋ ਤੁਮ ਹੂੰ ਪ੍ਰਭ ਧਾਮ ਚਲੇ ਬਿਨ ਦਾਸ ਮਰੈ ॥ 25 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਅਰ ਜੋ ਬਨ ਮੈ ਮਨ ਮੈ ਰਹਿ ਹੈ ਤੋਉ ਛੱਡ ਯੁਜਾ ਸਿਰ ਚੋਰ
 ਵਰੈ ॥ ਰਬ ਬੈਠ ਸਬੈ ਭਟ ਸੰਗਿ ਫਿਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਰੁਚਿ ਜੋ ਸੋਈ ਦਾਸ ਕਰੈ ॥
 /38ੳ ਪਗ ਕੀ ਰਜ ਕੇ ਹਮ ਹੈ ਸਬ ਸੇਵਕ ਰਾਜ ਤੁਮੈ ਮੁਹਿ/ ਦੇਹੁ ਮਰੈ ॥ ਤਿਨ
 ਤਿਨ ਪਾਇ ਨ ਕਾਟ ਕਰੋ ਸਤਖੰਡ ਜੁ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਜਾਇ ਧਰੈ ॥ 26 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਲੀਨੋ ਲਛਮਨ ਸੰਗ ਹੈ ਬਿਮੁਖ ਕੀਨੋ ਕਹੋ ਕਿਯੋ ਹੈ ਨ ਦਾਸ
 ਸੁਨ ਨਾਖ ਮੇਰੀ ਗਤਿ ਕੇ ॥ ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਹੈ ਦਿਨ ਚਾਰਿਕ ਬਿਦੇਸ ਗਯੋ
 ਮੇਹ ਛਾਡ ਦੀਯੋ ਤੁਮ ਜਾਨਯੋ ਹੀਨ ਮਤ ਕੇ ॥ ਤਾ ਪਰ ਤੋ ਐਰ ਉਤਪਾਤ ਕੀ
 ਹੈ ਬਾਤ ਮਾਤ ਰਾਜ ਮੋਹਿ ਰਾਖਯੋ ਪਤਿ ਕੀਨੋ ਨ ਭਰਤਿ ਕੇ ॥ ਤੋਹੀ ਭਲੈ
 ਜੀਯੋ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ਪਾਨੀ ਪੀਓ ਮੋਹਿ ਦੀਜੈ ਭੀਖ ਸੰਗ ਹੈ ਭਿਖਾਰੀ ਰਘੁਪਤਿ
 ਕੇ ॥ 27 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਪਤਿ²³⁹ ਕੇ ਹਤਿ ਕੇਕਈ ਰਾਜ ਲਿਯੋ ਸੁਤ ਕੇ ਯਹਿ ਬਾਤ
 ਸੁਨੀ ਸਬ ਹੀ ॥ ਤਬ ਭੂਪਤਿ ਦੇਹ ਤਜੀ ਛਿਨ ਮੈ ਰਘੁਬੀਰ ਗਏ ਬਨ ਕੇ ਜਬ

(237)ਗਹੀਯੋ -ੲ. (238) ਦੁਹੂੰ -ੲ. (239) ਪਤ -ਅ.

ਹੀਂ ॥ ਅਬ ਜੋ ਸੁਰ ਰਾਜ ਕੇ ਰਾਜ ਮਿਲੈ ਸੋਈ ਕਾਮ ਨ ਆਵਤ ਹੈ
ਕਏਹੀਂ ॥ ਮਨ ਨਾਜ ਮਰੋ ਰਘੁਰਾਜ ਸੁਨੋ ਸੋਈ ਰਾਜ ਜਰੋਂ ਜਹਿ²⁴⁰ ਰਾਮ
ਨਹੀਂ ॥ 28 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰ ਭਰਥ ਹਰੇ ਚਰਨ ਲਪਟਾਇ ॥
ਛਿਮਾ ਕਰਹੁ ਘਰ ਫਿਰ ਚਲਹੁ ਸਿਯ ਲਛਮਨ ਰਘੁਰਾਇ ॥ 29 ॥

/38ਅ / ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਨ ਚਲਹੁ ਘਰ ਆਜ ਸੁਨਹੁ ਬਾਤ ਪ੍ਰਭ ਕਾਨ ਦੇ ॥
ਜਾਤ ਬੰਸ ਤੇ ਰਾਜ ਤੁਮ ਬਨ ਮੈ²⁴¹ ਹਮ ਪਿਤਾ ਢਿਗ ॥ 30 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬੋਲੈ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਨ ਬੀਰ ਮਨ ਧੀਰ ਧਰ ਪੀਰ ਸਹੀ ਸਹੀ
ਕਹਿ ਆਗੇ ਕੇ ਉਪਾਇ ਕੇ ॥ ਜੀਵਤ ਹੀ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਕਾਜ ਕੇ ਬੁਲਾਇ
ਪਾਛੇ ਕਹਿਯੋ ਜਾਇ ਬਸੋ ਬਨ ਸੁਨਯੋ ਬੋਲ ਮਾਇ ਕੇ ॥ ਰਾਜ ਕੇ ਸਮਾਜ ਤੇਰੇ
ਦੀਨੋ ਹੈ ਭਰਥ ਜੂ ਕੇ ਸੁਨ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਬੋਲ ਕਹਯੋ ਸਤਭਾਇ ਕੇ ॥ ਐਸੀ ਕਹਿ
ਗਏ ਤਾਤ ਤੈਸੀ ਕੀਨੀ ਬਨੈ ਬਾਤ ਆਇਸ ਕੇ ਮੇਟ ਸੁਤੋ ਆਗੈ ਧਰੈ ਪਾਇ
ਕੇ ॥ 31 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਜਾਨੀ ਤੈ ਨ ਪੀਓ ਘਰ²⁴² ਪਾਨੀ ਅਰ ਮੇ ਬਿਨ
ਬਿਹਾਨੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੀ ॥ ਮਾਇਨ ਕੇ ਪਾਇ ਲਾਗਯੋ ਤਾਤ
ਕਾਜ ਕੀਏ ਪਾਗਯੋ²⁴³ ਛਾਡ ਦੀਨੀ ਬਾਤ ਸੁਖ ਨਾਲ ਕਲੇਸ ਕੀ ॥ ਦੇਖੋ
/39ੳ ਲਛਮਨ ਯਾ ਭਰਥ ਜੂ ਕੇ ਨੇਹੁ ਅਬ ਰਾਜ ਕੋਨ ਛਾਡੈ ਬਿਨਾ/ ਸੀਤ ਦਿਲੇਸ ਕੀ ॥
ਸੁਨੋ ਰਘੁਰਾਈ ਜਹਾ ਰਾਮ ਨ ਸਹਾਈ ਤਹਾ ਕੋਨੈ ਨ ਜਰਾਈ ਠਕੁਰਾਈ ਅਮਰੇਸ
ਕੀ ॥ 32 ॥

(240) ਜਹਾ - ਏ. (241) ਮੈ - ਏ. (242) ਘਰਿ - ਏ.

(243) ਭਾਗਯੋ - ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਇ ਲਛਮਨ ਜੂ ਕੇ ਪਾਇ ਗਰੇ ਤੇਹੀ ਛਿਨ ਬੀਰ
ਸਮਝਾਇ ਨੈ ਨਵਾਇ ਚਲ²⁴⁴ ਧਾਮ ਕੇ ॥ ਤਾਤ ਬੋਲ ਕੀਨੋ ਤੁਮ ਬਡੇ
ਜਸੁ ਨੀਨੋ ਬਨੁ ਆਏ ਫਲਖਾਏ ਦੁਖ ਦੀਯੋ ਸੀਯੋ ਬਾਮ ਕੇ ॥ ਜੋ ਕਰੋ ਤੋ
ਜਾਇ ਘਰ ਕੇਕਈ ਨਿਕਾਰੋ ਕਰੋ ਮਾਰੋ ਆਜ ਕਰੋ ਹੋ ਪਰਸਰਾਮ ਕਾਮ
ਕੇ ॥ ਮੋਹਿ ਬਨ ਛਾਡੇ ਭਾਵੇ ਸੰਗ ਨੈ ਸਿਧਾਰੋ ਪ੍ਰਾਨ ਪਲ ਮੈ ਨਿਕਾਰੇ ਜੋ
ਨ ਸੁਨੇ ਰਾਜ ਰਾਮ ਕੇ ॥ 33 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ²⁴⁵ ॥ ਮੇਰੀ ਕਹੀ ਮਾਨ ਭਲੋ ਯਾਹੀ ਮਾਹਿ ਜਾਨ ਬੀਰ ਰਾਜ
ਤੋ ਲੋ ਕਰੋ ਜੋ ਲੋ ਮੇਰੇ ਬਨੈ ਆਇਬੋ ॥ ਮਾਨੋ ਰਾਖ ਬਾਤੀ ਰਾਜਾ ਅਜ
ਜੂ ਕੇ ਨਾਤੀ ਕਛੁ ਆਸੋ ਈ ਕੁਪੇਚ ਜਾਤੇ ਮੋਹਿ ਬਨ ਜਾਇ ਬੋ ॥ ਸੁਨੋ
/39ਅ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰੇ ਕਰੋ ਪਾਇ ਛੁਵੇਂ ਤੇਰੇ ਮੋ ਤੇ ਰਾਜ ਕਾਜ ਰਾਮ ਬਿਨ/ ਕਠਨ
ਚਲਾਇਬੋ ॥ ਤਾਤ ਦੁਖ ਮਾਤ ਦੁਖ ਬਡੇ ਰਘੁਨਾਥ ਦੁਖ ਏਕਲੋ ਭਰਥ ਘਰ
ਘੇਰ ਘੇਰ ਖਾਇ ਬੋ ॥ 34 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਜਾਨ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਸਹੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਬੀਰ ਕੋ ਨੈ ਮੁਖਿ
ਨੀਰ ਪਖਾਰੇ ॥ ਪਾਠ ਬੰਧਾਇ ਸੰਬੋਧ ਕੀਯੋ ਏਏ ਪਾਵਰੀ ਨੈ ਕਰ ਰਾਜ
ਹਮਾਰੇ ॥ ਕੇਕਈ ਨੰਦਨ ਸਾਚ ਕਰੋ ਤੁਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਸਮਾਨ ਕਰੋ ਅਬ ਨਯਾਰੇ²⁴⁶ ॥
ਬੇਰੇ ਈ ਦਯੋਸਨ ਆਨ ਮਿਲੋ ਸਬ ਸੋ ਜਸ ਸੋ ਰਹਿਯੋ²⁴⁷ ਉਜਿਯਾਰੇ ॥ 35 ॥
“ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੇ ਸੰਦੇਸ ਮਾਤਨ ਕੇ”²⁴⁸ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸਬ ਹੀ ਕੇ ਕਹੀਓ ਸਬ ਮਾਇਨ ਕੇ ਪਾਇ ਨਾਠ ਕਹੀਓ
ਸੰਦੇਸ ਸਬ ਨੀਕੇ ਰਘੁਨਾਥ ਕੀ ॥ ਛਾਹ ਮੋ ਚਲਤ ਵਿਗ ਗਾਵ ਕੇ ਰਹਤ

(244) ਚਲਿ -ਏ. (245) ਓ, ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਕਬਿੱਤੁ ਦਰਜ ਹੈ ।
(246) ਨਿਯਾਰੇ -ਏ. (247) ਰਹੀਓ -ਏ. (248) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਜਾਤ ਵੈਸੀ ਏਈ ਗਾਤ ਜੈਸੀ ਘਰ ਮਾਤ ਹਾਥ ਕੀ ॥ ਕਹੀਓ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ
ਜੂ ਕੇ ਲਛਮਨ ਨੀਕੇ ਅਹੈ ਸਮਾਚਾਰ ਸੀਕੇ ਪਰਛਾਹੀ²⁴⁹ ਕਰੀ ਸਾਖ ਕੀ ॥
/40ਓ ਜੈ ਕਦਾਰ ਬੁਝੇ ਕੀਸੀ ਠੋਰ ਸੇ ਰਹਤ ਬੀਰ ਸੁਨੈ ਦੁਖ ਪੈਰੈ ਜਣਾ ਕਹੋ/ ਜਿਨ
ਮਾਥ ਕੀ ॥ 36 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਸੁਨਹੁ ਭਰਥ ਸਿਖ ਆਨ ਤੁਮ ਤੋਹਿ ਕਹੈ ਸਮਝਾਇ ॥
ਜਾ ਤੇ ਸੁਖ ਸੰਪਤ ਬਢੈ ਸੋ ਹੋ²⁵⁰ ਦੇਉ ਬਤਾਇ ॥ 37 ॥
"ਰਾਮ ਉਪਦੇਸੁ ਭਰਥਸੋ²⁵¹" ॥

॥ ਸੋਰਠ ॥ ਜੈ ਸੁਖ ਚਾਹੈ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਪਰਲੋਕ ਗਤਿ ॥
ਤੇ ਬਾਤੈ ਕਰ ਆਜ ਸੁਨਹੁ ਭਰਥ ਰਘੁਨਾਥ ਕੀ ॥ 38 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤਾਤ ਮਾਤ ਸੇਵ ਬਡੈ ਭਾਤ ਕੀ ਭਗਤਿ ਪਰਭਾਤ²⁵² ਉਠ
ਕੀਜੀਓ ਭਰੋਸੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕੇ ॥ ਬਾਮਨ ਕੇ ਦਾਨ ਸਬ ਹੀ ਕੇ ਸਨਮਾਨ
ਸੁਨ ਬੰਦ ਕੈ ਪੁਰਾਨ ਨਯਾਉਂ ਕੀਜੈ ਨਰ ਬਾਮ ਕੇ ॥ ਰਾਜ ਐਸ ਲੀਜੈ ਦੁਖੀ
ਜਾਨ ਕਛੁ ਐਰ ਦੀਜੈ ਸੁਖੀ ਦੇਖ ਡਾਨੋ ਜਿਨ ਕਰੇ ਏਕ ਦਾਮ ਕੇ ॥ ਐਸੀ
ਭਾਤ ਜੀਜੈ ਸਬ ਹੀ ਕੇ ਸੁਖ ਦੀਜੈ ਬੀਰ ਮੇਰੇ ਆਗੇ ਪਾਛੈ ਬੋਲ ਬਾਧਿ
ਗਾਠ ਰਾਮ ਕੇ ॥ 39 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨੀਚ ਸੋ ਨ ਪ੍ਰੀਤ²⁵³ ਕੀਜੈ ਕੁਨ ਕੇ ਨ ਛਾਡ ਦੀਜੈ ਬੀਰ
ਸੁਨ ਲੋਭ ਜਿਨ ਕਰੇ ਪਰ ਨੀਚ ਕੇ ॥ ਆਨ ਤੀਸ ਮਾਤ ਸੁਨ ਬਾਤ ਘਰ

(249) ਪਰਛਾਈ -ਏ. (250) ਹਉ -ਏ. (251) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (252) ਪਰਭਾਤਿ -ਏ. (253) ਪ੍ਰੀਤਿ -ਏ.

/40ਅ ਬਾਵੈ ਧਨੁ ਤਯੋਂ ਤਯੋਂ ਨੀਚੇ ਹੁੰਦੇ ਐ ਬੱਝਾ ॥ ਪਰ ਪੀਰ ਕੇ ॥ ਬੈਰਨ ਕੇ/
 ਸੂਰ ਕੂਰ ਮੰਤ੍ਰਨ ਨਿਕਾਰ ਦੀਜੇ ਪੀਜੇ ਨ ਅਪੈ ਦੁਖ ਪਰੈ ਹੁੰਦੇ ਧੀਰ ਕੇ ॥
 ਦਾਨ ਪੁਰ ਹੂਤ ਸੋਨ ਦੂਤ ਬਸ ਹੁੰਦੇ ਭਾਈ ਭਰਥ ਸਪੂਤ ਕਹਯੋ ਕੀਜੇ ਰਘੁਬੀਰ
 ਕੇ ॥ 40 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੈਸੇ ਜਤੀ ਸੰਗ ਤੇ ਕ੍ਰਮਤੀ ਜਯੋ ਅਨੰਗ ਤੇ ਜਯੋ ਪਾਪ ਨੀਰ
 ਗੰਗ ਤੇ ਧਨ ਬਢਯੋ ਜੂਪ ਹਾਰਤੈ ॥ ਜਯੋ ਕੁਲ ਕਪੂਤ ਤੇ ਜਯੋ ਦਾਰਿਦ ਸਪੂਤ
 ਤੇ ਜਯੋ ਬਾਮਨ ਕੇ ਪੂਤ ਬਿਨਾ ਪਛੇ ਚਟ ਸਾਰ ਤੇ ॥ ਦੇਖੇ ਬਿਨ ਖੇਤੀ ਜੈਸੀ
 ਸਾਵਨ ਮੈ ਰੇਤੀ ਐਰ ਬਾਤੈ ਕਹੇ ਕੇਤੀ ਜੈਸੇ ਤਾਰ ਨੋਭ ਧਾਰ ਤੇ ॥ ਸਾਵਧਾਨ
 ਹੁੰਦੇ ਤਾਹਿ ਦੇਸ ਤੇ ਨਿਕਾਰ ਦੀਜੇ ਬੂਢ ਜੈਹੈ ਰਾਜ ਐਸੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੁਰਾਚਾਰ
 ਤੇ ॥ 41 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਪਾਇ ਛੁਏ²⁵⁴ ਸੁਨ ਸੀਖ ਸਬੈ ਪ੍ਰਭੁ ਏ ਨ ਬਿਸਾਰ ਚਲੋ
 ਕਬਹੀ ॥ ਧਰ ਪਾਵਰੀ ਮੂੰਡ ਸੁਸਾਵਰੀ ਮੂਰਤ ਦੇਖ ਕਹਯੋ ਬਿਛਰੋ ਅਬ
 ਹੀ ॥ ਅਬ ਜਹੁ ਧਰਯੋ ਸਿਰ ਹਾਥ ਤਬੈ ਧਰ ਆਇਸ ਸੀਸ ਚਲਯੋ/ਜਬ ਹੀ ॥
 ਨਿਯੋ ਬੀਰ ਸਿਯਾ ਸੰਗ ਬੀਰ ਬਿਦਾ ਕਰ ਰਾਮ ਧਸੇ ਬਨ ਮੈ ਤਬ ਹੀ ॥ 42 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਬੀਰਹਿ ਛਾਡ ਚਲਯੋ ਘਰ ਕੇ ਧਰ ਆਇਸ ਸੀਸ ਨ ਜਾਯ²⁵⁵
 ਮਿਟਾਯੋ ॥ ਗਾਉ ਮੈ ਜਾਇ ਨ ਪਾਉਂਦੇ ਯੋ ਢਿਗ ਹੋ ਨੰਦ ਗਾਉ ਸੁ ਜਾਇ
 ਬਸਾਯੋ ॥ ਮੂੰਡ ਜਟਾ ਧਰ ਭੇਸ ਤਯੋ ਧਨ ਹੋ ਸੁਖ ਝੰਡ ਸਮੁੰਦ ਬਹਾਯੋ ॥
 ਰਾਮ ਸਨੇਹ ਧਰਯੋ ਮਨ ਮੈ ਤਨ ਕੇ ਤਿਨਕੋ ਨ ਸਨੇਹ ਲਗਾਯੋ ॥ 43 ॥

(254) ਛੁਏ -ਅ. (255) ਜਾਇ -ੲ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਵਹੁ²⁵⁶ ਜੋ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੋ ਆਪਦਾ ਬਿਠਾਸਨ ਕੋ ਤਾਹੀ
ਪਰ ਪਾਵਰੀ ਨੈ ਰਾਖੀ ਸਿਰ ਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਰਾਜ ਭਯੋ ਅਟਲ ਸੁ ਕਾਹੇ
ਤੇ ਹੋ ਕਵਿ ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਿਖ ਦੀਨੀ ਹੀ ਸੁ ਕੀਨੀ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਹੈ ॥
ਤਾਹੀਂ ਕੇ ਵਿਯੋਗ ਭੋਗ ਛਾਡਯੋ ਨ ਸੰਭਾਰਯੋ ਨੈਕੁ ਜੈਸੇ ਡਾਰ ਕਾਚਰੀਨ ਭੋਗੀ
ਫਿਰ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਜੋਗੀ ਹੈ ਨ ਹਸਯੋ ਸੁਰ ਲੋਗ ਜਸੁ ਬਸਯੋ ਘਰ ਆਪਨੇ ਨ
ਧਸਯੋ ਦੇਸ ਸੋ ਗੁਨੋ ਬਸਯੋ ਹੈ ॥ 44 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਭਗਤਿ ਭਕਾਰ²⁵⁷ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਕ੍ਰਿਪਾਰਕਾਰ ॥
ਤਰਕ ਤਕਾਰਨ ਸੁਖਨ ਦਈ ਯਾਤੇ ਭਰਤ ਕੁਮਾਰ ॥ 45 ॥

/41ਅ / ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਭਰਤ ਸਦਾ ਰਹੈ ਤਜਯੋ ਤੀਸਰੇ ਕਾਮ ॥
ਪ੍ਰਾਤ ਸੰਭਾਰੈ ਰਾਜ ਕੋ ਰਾਤ ਸੰਭਾਰੈ ਰਾਮ ॥ 46 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਭਰਤ ਸਦਾ ਇਹ ਭਾਤਿ ਸੁਨਹੁ ਦਸਾ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ॥
ਜਿਹੋ ਜਿਹੋ ਬਨ ਮੈ ਜਾਤ ਸੋਈ ਬਤਾਵਤ ਰਾਮ ਕਵਿ ॥ 47 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਉਚੈ ਬਟ ਤਾਲ ਜਹਾ ਲਟੈ ਨ ਤਮਾਲ ਸਾਲ ਸਰਲ ਬਿਸਾਲ
ਗਤਿ ਹੈ ਨ ਕਾਲ ਮੰਦ ਕੀ ॥ ਕਹੂੰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਹੂੰ ਘੁੰਗਰੀ ਪ੍ਰਵਾਲ ਕਚਨਾਲ
ਨਿੰਬੁ ਚੰਦਨ ਸੋ ਮਾਨੋ ਬਾਸ ਬੰਦ ਕੀ ॥ ਚੰਪਕ ਵਸਾਲ ਨਾਲ ਕੇਲ ਸੋ ਕਨੇਲ
ਹੀ ਸੁ ਭਾਰੀ ਤਮ ਕੋਨ ਕਨੈ ਜਾਤੈ ਮੂਲ ਕੰਦ ਕੀ ॥ ਮਾਨੋ ਅਹਿ ਦੇਸ ਕਿਯੋ
ਕੁਹ ਕਾਰੇ ਭੇਸ ਡੋਨੈ ਸੂਰਜ ਨ ਜੋਤਿ ਤਹਾ ਚਾਦਨੀ ਨ ਚੰਦ ਕੀ ॥ 49 ॥

(256) ਵਹੈ - ਏ.

(257) ਭਕਾਰਿ - ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਸੇ ਬਨ ਕਰੈ ਕੋਨ ਰਾਮ ਚੰਦ ਬਿਨਾ ਕੋਨ ਚਲੈ ਜਬ ਪੈਨੇ
ਉਚੈ ਪਾਤ ਖਰਕਤ ਹੈ ॥ ਸੇਮਰ ਖਜੂਰ ਜਾਇ ਪੂਰ ਰਹੀ ਸੂਰ ਮਗ ਤਾਹੀ
ਕੇ ਤੁਰੰਗ ਤਹਾ ਦੇਖ ਬਬਕਤ ਹੈ ॥ ਵੂਲ ਵੂਲ ਰਾਤੇ ਮਾਨੇ ਰਾਤੀ ਜੋਤ ਵਾਰੇ
ਕੇਉ ਤੇਰੇ ਕੇਉ ਫੁਏ ਤਾਤੇ ਐਸੇ ਝਲਕਤ ਹੈ ॥ ਤੂਲ ਹੈ ਨ ਜਾਨੇ ਕਵਿ ਰਾਮ
ਰਵਿ ਘੋਰੇ ਮਾਨੇ ਡਾਰਤ ਹੈ ਨਾਚ ਕੀ ਵਹਾਰ ਚਿਲਕਤ ਹੈ ॥ 50 ॥

/42ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਉਬਟ ਨ ਗੈਨ ਸਦਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਸੈਲ ਬਨਜਾਰੇ ਕੈਸੇ ਬੈਲ
ਮਾਨੇ ਡੋਲੈ ਡਕਰਾਤ ਸੇ ॥ ਐਰ ਸੋ ਕਰੀ ਕੁਰੰਗ ਆਧੇ ਅੰਗ ਪਰੇ ਕਹੂੰ ਹੈ ਸੁਰੰਗ
ਭੂਮਿ ਕਹੂੰ ਦੇਖੇ ਬਿਲਲਾਤ ਸੇ ॥ ਸੋਰਨ ਕੇ ਸੋਰ ਸੁਨ ਫਨਿ/ ਮਨਿ ਡਾਰ ਮੂੰਡ
ਦੀਆ ਸੇ ਬੁਝਾਇ ਬਰੇ ਹੈ ਐਧੇਰੀ ਰਾਤ ਸੇ ॥ ਗੀਧਨ ਕੀ ਮਾਲਕ ਹੂੰ ਜੰਬਕ
ਕਰਾਲ ਕਹੂੰ ਨਾ ਚਿਤ²⁵⁸ ਬਿਤਾਲਿ²⁵⁹ ਲੈਕ ਪਾਲ ਜਲ ਜਾਤ ਸੇ ॥ 51 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਹੂੰ ਬਨ ਕੋਲ ਕਹੂੰ ਰੋਝਨ ਕੇ ਟੋਲ ਕਹੂੰ ਭੀਲਨ ਕੇ ਬੋਲ ਤਹਾ
ਬਾਤ ਨ ਅਨੰਦ ਕੀ ॥ ਮਾਨਸ ਕੇ ਨਾਤੇ ਬਨ ਮਾਨਸ ਹਜੂਰ ਕਹੂੰ ਬਾਦਰ ਲੰਗੂਰ
ਨ ਉਚਾਈ ਗਿਰਿ ਮੰਦ ਕੀ ॥ ਕਹੂੰ ਚੱਢ ਵਾਕ ਕਹੂੰ ਭੂਤਨ ਕੀ ਹਾਕ ਕਹੂੰ
ਕਾਰੇ ਕਾਕ ਮਾਨੇ ਸੂਰ ਕਹੂੰ ਪੂਤ ਬੰਦ ਕੀ ॥ ਜਾਨਕੀ ਡਰਾਤ ਬੀਚ ਬੀਚ ਚਲੀ
ਜਾਤ ਤਉ ਨੈਨਾ ਮੂੰਦ ਲੀਏ²⁶⁰ ਕਟਿ ਗਹੀ ਰਾਮਚੰਦ ਕੀ ॥ 52 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਸੀ ਭਾਤ ਚਲੈ ਜਾਤ ਕੋ ਹੈ ਜਾਸੋ ਕਰੈ²⁶¹ ਬਾਤ ਗਾਤ
ਕੁਮਲਾਨੇ ਜੇਵੈ ਪੋਖੈ ਘਰ ਮਾਤ ਕੇ ॥ ਜਾਨਕੀ ਨਿਹਾਰ ਭਰ ਸ੍ਵਾਸ ਮਨ ਕ੍ਰੋਧ
ਮਾਰ ਕੈਸੀ ਕੁਸਰਾਤ ਹਮੇ ਨਾਗੇ ਦੁਖ ਤਾਤ ਕੇ ॥ ਤੀਨੇ ਬੈਠ ਜਾਤ ਜਹਾ
ਗੋਖਰੁ ਗਡਾਤ ਮੁਸਕਾਤ ਨ ਜਨਾਤ²⁶² ਸਮਾਚਾਰ ਸੁਨੇ ਪ੍ਰਾਤ ਕੇ ॥ ਸੀਰੇ ਜਲ

(258) ਨਾਚਤ -ੲ. (259) ਬੈਤਾਲ -ੲ. (260) ਲੀਨੇ -ੲ.

(261) ਕਹੈ -ੲ. (262) ਜਨਾਵੈ -ੲ.

ਨਾਤ ਟੁਟੇ ਫਲਕੂਲ ਖਾਤ ਰਾਮ ਰਾਤ ਪਰੇ ਸੋਵਤ ਬਿਛੋਨਾ ਕਰ ਪਾਤ
ਕੇ ॥ 53 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਐਸੇ ਬਨ ਫਿਰਤ ਦੇਖੇ ਨਗਰ ਨ ਠੋਰ ॥
ਆਸਨ ਸੁਨਯੋ ਅਗਸਤ ਚਲੇ ਹੁਲਾਸਨ ਦੋਰ ॥ 54 ॥

/42ਅ /॥ ਸੋਰਠਾ॥ ਸਿਯਹਿ²⁶³ ਕਰੈ ਸਮੁਝਾਇ ਲੋਪਾ ਮੁੰਦਾ ਤਾਸ ਤ੍ਰਿਯ ॥
ਪ੍ਰਥਮ ਸੀਸ ਧਰ²⁶⁴ ਪਾਇ ਆਇਸ ਨੈ ਢਿਗ ਬੈਠੀਓ ॥ 55॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰਾਮ ਮਿਲੈ ਮੁਨਿ ਸੋ²⁶⁵ ਪਰ ਪਾਇਨ ਲਾਯ ਰਹੇ ਛਤੀਆ
ਦੁਖ ਖੋਯੋ ॥ ਹੋ ਸੁਤ ਕਯੋ ਯਹਿ ਬੇਖ²⁶⁶ ਕੀਓ ਨ੍ਰਿਪ ਜੀਵਤ ਹੈ ਕਿ ਬਡੇ ਮਗ
ਸੋਯੋ ॥ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸਮੁਝਾਇ ਸਬੈ ਰਘੁਬੀਰ ਮਨੋਤਨੁ ਤੀਰ ਗਡੇਯੋ ॥ ਪੂਤ ਰਹੋ
ਇਹ ਠੋਰ ਸਬੈ ਮਿਲ ਸ੍ਰਾਸ ਭਰੇ ਮਨ ਤੇ ਅਤਿ ਰੋਯੋ ॥ 56 ॥ "ਅਬ ਪੰਚ
ਬਟੀ ਕੇ ਬਰਣਨੈ"²⁶⁷ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਏਕ ਘਟੀ ਨ ਘਟੀ ਸੀਯ ਕੇ ਦੁਖ ਰਾਮ ਰਹੇ ਮੁਨਿ ਕੇ ਨਿਕਟੀ ॥
ਘਟ ਕੇ ਸੁਤ ਸੋ ਤਹਿ ਨਾਰਿ ਜੁਟੀ ਮਨੋ ਧੂਰ ਜਟੀ ਨਹਿੰ ਕਾਮ ਛਟੀ ॥
ਦੁਪਟੀ ਛਟ ਜਾਤ ਜਹਾ ਤਮ ਕੀ ਪ੍ਰਗਟੀ ਘਟ ਮੈ ਗੁਰੁ ਗਯਾਨ²⁶⁸ ਗਟੀ ॥
ਕਰਬੈ ਕਹੁ²⁶⁹ ਮੁਕਤਿ ਹਟੀ ਬਰਟੀ ਤਹਿੰ ਪਚੁਨ ਕੁਟੀ ਰਘੁਨਾਖ ਠਟੀ ॥ 57 ॥

/43ਉ ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜਹ ਸਿੰਘ ਕੁਰੰਗ ਨ ਬੈਰ ਗਟੀ ਮ੍ਰਿਗ ਸੰਤਤ ਸਿੰਘਨ ਦੁਧ ਜਟੀ ॥
ਸੋਊ ਨੈਕੁ ਨ ਦੇਖਤ ਜਾਤ ਲਟੀ ਅਹਿ ਪ੍ਰੋਢਤ²⁷⁰ ਮੋਰਨ ਪੁੰਛ ਤਟੀ ॥/ ਚਢ ਕੇਹਰ

(263) ਸੀਅ -ਅ. (264) ਧਰਿ -ਏ. (265) ਕੇ -ਏ. (266) ਭੇਖ -ਏ.

(267) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (268) ਗਿਗਾਨ -ਏ.

(269) ਕੇ -ਏ. (270) ਪੋੜਤ -ਏ.

ਕੰਧ ਅਜਾਲ ਪਟੀ ਨਹਿ ਭੁਖ ਲਕੀ ਕਬਹੂੰ ਪਟੀ ॥ ਜਿਨ ਕੀ ਦੁਖ
ਫਾਸ ਕਹੂੰ ਨ ਕਟੀ ਤਿਨ ਕੇ ਸਿਰ ਹੇ ਸੁਖ ਸਾਤ ਸਟੀ ॥ 58 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜਿਨ ਕੀ ਧੁਨਿ ਨੈਨਿ ਨੋਤ ਘਟੀ ਤਿਨ ਕੇ ਸੰਗਿ ਮੁਕਤਿ
ਫਿਰੈ ਲਪਟੀ ॥ ਜਿਨ ਕੇ ਰਿਦ ਰੀਥ ਮਹਾ ਚਿਕਟੀ ਕਰ ਸੁਫ ਚਲੇ ਮਾਨੇ
ਦੁਧ ਘਟੀ ॥ ਮੁਨਿ ਬਿੰਦ ਜਹਾ ਜਹ ਬੇਦ ਪਠੀ ਸੁਕ ਸਾਰਸ ਹੀਸ ਚਕੋਰ
ਚਟੀ ॥ ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਕਾਮ ਕਮਾਨ ਟੁਟੀ ਸੀਯ ਤੇ ਰਤਿ ਸੀ ਲਟਿ ਜਾਤ
ਲਟੀ ॥ 59 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸਬ²⁷¹ ਕੇ ਮੁਖ ਨਿਰਤਤ ਬਾਕਨਟੀ ਸੁ ਅਗਸਤ ਪਛਾਵਤ ਹਾਥ
ਛਟੀ ॥ ਤਪ ਤੇਜਨ ਤੇ ਰਵਿ ਜੋਤ ਹਟੀ ਕਪਟੀ ਨ ਰਹੈ ਤਹਿ ਏਕ ਘਟੀ ॥
ਹਰਿ ਪੂਜਨ ਕੀ ਜਹਿ ਆਰ ਭਟੀ ਭਰ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰ ਰਮਾ ਲਪਟੀ ॥ ਜਹਿ
ਈਧਨ ਚੰਦਨ ਕੀ ਖਪਟੀ ਕਵਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਸੋਈ ਪੰਚ ਬਟੀ ॥ 5 ॥ 60 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕਾਲ ਬਲੀ ਕਵਿ ਰਾਮ ਸੁਨੋ ਦੁਖ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ਬਾਤਨ
ਕੇ ॥ ਜਬ ਤਾਤ ਕਹਯੋ ਚਲਹੀ²⁷² ਨਿਕਸੇ ਨ ਰਹੈ ਬਿਲਲਾਤ ਸੁ ਮਾਤਨ ਕੇ ॥
/43ਅ ਅਬ ਔਰ ਕੀ ਕੋਨ ਕਹੈ ਸੁਰ ਭੂਪਤਿ ਹੈ/ ਤਕੀਆ ਜਮ ਲਾਤਨ ਕੇ ॥ ਮਨ ਕੰਚਨ
ਧਾਮ ਤਜੇ ਬਨ ਮੈ ਜਬ ਰਾਮ ਕਿਯੈ²⁷³ ਘਰ ਪਾਤਨ ਕੇ ॥ 61 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਸੀ ਭਾਤਿ²⁷⁴ ਰਹੈ ਦੇਸ ਰਹਯੋ ਦੂਰ ਕਹੈ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨਿਰਬਾਹਯੋ
ਸਹਯੋ ਮੇਹ ਛਾਹ ਘਾਮ ਕੇ ॥ ਦੁਖੀ ਜਾਨ ਕਾਮ ਧੇਨੁ ਛੀਰ ਨਿਧਿ ਸੈਨ ਹੀਸ
ਗੋਨ ਸੱਫ ਸਿਵ ਸੋਵੈ ਜਾਕੇ ਨਾਮ ਕੇ ॥ ਲਛਮਨ ਗਹੈ ਪਾਇ ਸੁਨੋ ਰਘੁਰਾਇ
ਪੁਛੁ ਜਾਨਤ ਹੋ ਜਾਤੇ ਬਨ ਆਏ ਜਾਹੀ ਕਾਮ ਕੇ ॥ ਸੋਈ ਕਯੋ ਨ ਕਰੋ ਦੁਖ

(271) ਸਬ - ਅ. (272) ਚਲਿਹੀ - ਏ. (273) ਕੀਏ - ਏ.

(274) ਭੀਤਰ - ਅ.

ਦੇਵਨ ਕੇ ਹਰੇ ਰਾਮ ਬੀਛੁਰਯੋ ਕੁਝੋਨ ਸੋਈ ਸੋਧੇ ਦੇਵ ਬਾਮ ਕੇ ॥ 62 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਜਬ ਲੋ ਕੁਚਿ ਹੀ ਤਬ ਲੋ ਰਾਘੁਬੀਰ ਰਹੇ ਰਿਖਿ ਕੇ ਬਹੁਤੇ²⁷⁵
ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਬਾਤ ਕਹੀ ਬਨ ਆਨ ਚਲੋ ਮੁਨਿ ਪਾਇ ਫੁਏ ਅਤਿ ਮੋਹ
ਬਢਾਯੋ²⁷⁶ ॥ ਜਾਨਕੀ ਜਾਇ ਕੇ ਪਾਇ ਫੁਏ ਸੀਯ ਕੇ ਬਿਛੁਰੇ ਰਿਖਿ
ਤੀ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਅੰਗ ਸੁ ਬਾਸ ਦਈ ਕਛੀ ਖਟ ਮੋਤਿਨ ਹਾਰ ਗਰੇ
ਪਹਿਰਾਯੋ ॥ 63 ॥

/44ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਰਾਮਹਿ ਏਕ ਸੁਖੀ ਦਯੋ ਰਿਖਿ ਜਾ ਰਿਪੁ ਕੇ ਸਿਰਿ ਭੁਇ
ਨ ਪਰੋਗੇ ॥ ਕਾਟੇ ਹੀ ਤੇ ਉਪਜੈ ਪਨ ਮੈ ਕਹੁ²⁷⁷ ਜੋ ਤੁਮ ਤੇ/ ਕਿਹ ਭਾਤਿ
ਫਰੋਗੇ ॥ ਤਾ ਰਿਪੁ ਕੇ ਸਿਰਿ ਕੇ ਯਹਿ ਬਾਨ ਸੁਨੋ ਪ੍ਰਭ ਜੁ ਇਹ ਭਾਤਿ
ਹਰੋਗੇ ॥ ਜਯੋ ਮਿਯੁਗ ਝੰਡਨ ਸੋ ਮਿਯੁਗ ਰਾਜ ਭੁਜੀਗਨ ਸੋ ਖਗਰਾਜ ਲਰੋਗੇ ॥ 64 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਜਾਇ ਬਯੋ ਅਬ ਤਾ ਬਨ ਮੈ ਮਾਨੋ ਸਾਵਨ ਮੇਘਨ ਕੀ ਅਨੁਹਾਰੀ ॥
ਅਪਨੇ ਹਾਥ ਬਨਾਇ ਕੁਟੀ ਸੀਯ ਸੋ ਮਿਲ ਬੀਰਹਿ ਐਰ ਸਵਾਰੀ ॥ ਲੰਕ
ਨਿਸਾਚਰ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦਿਨ ਰੈਨ ਹੁਤੇ ਤਿਹ ਠਾ ਰਖਵਾਹੀ ॥ ਕੈਸੇ ਕੈ ਰਾਮਹਿ
ਜਾਇ ਕਹਯੋ ਸੁਨਿ ਸੁਪਨਖਾ ਇਕਸਾਤ ਹਮਾਰੀ ॥ 65 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਜਾ ਬਨ ਕੇ ਹਮ ਹੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਤਾ ਬਨ ਮੈ ਤਪਸੀ ਫਿਰਿ
ਆਏ ॥ ਰਾਜ ਤਜਯੋ ਅਬ ਜੋਗ ਨਿਯੋ ਲਘੁ ਮੁੰਡ²⁷⁸ ਜਟਾ ਨਖ ਹੈਨ ਬਢਾਏ ॥
ਰੂਪ ਅਨੂਪਮ ਹੈ ਦੋਉ ਬੀਰਨ ਨੈਫੁ ਫਰੈ ਬਹੁਤੇ ਡਰ ਪਾਏ ॥ ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਡਰੁ
ਰਾਵਨ ਕੇ ਇਕੁ ਭਾਜ ਗਏ ਇਕ ਦੂਰ ਬਸਾਏ ॥ 66 ॥

(275) ਬਹੁਤੇ -ੲ. (276) ਜਨ ਯਯੋ -ੲ. (277) ਕਹਿ -ੲ.

(278) ਮੁੰਡ -ੲ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨ ਜਗੀ ਸੰਗ ਚਲੀ ਖੀਝ ਨਹੀ ਆਖੀ ਰਾਤੀ
 ਲੋਹੂ ਭਰੀ ਰੋਖ ਚਢਯੋ ਨਖ ਸੁਪ ਕੇ ॥ ਅੰਗ ਅੰਗ ਬਨੀ ਮਾਨੋ ਲਿਖੀ ਚਿਤ੍ਰ
 ਧਨੀ ਗਟੀ ਮਨ ਹੀ ਮੋ ਗਨੀ ਆਜ ਬਰੋਂ ਕਾਮ ਭੂਪ ਕੇ ॥ ਬੈਰੀ ਸਿਵ
 /44ਅ ਜਾਗਯੋ ਤਾਕੇ ਤੈਸੇ ਪਾਛੇ ਨਾਗਯੋ ਜੈਸੇ ਪਾਰੋ/ ਜਾਇ ਭਾਗਯੋ ਦੇਖ ਸੁੰਦਰ
 ਸਰੂਪ ਕੇ ॥ ਨਾਬੀ ਡਗ ਭਰੀ ਠੋਰ ਠੋਰ ਗਿਰ ਪਰੀ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ਜਿਹ
 ਘਰੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਮੁਖ ਰੂਪ ਕੇ ॥ 67 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪਰੀ ਕਾਮ ਬਸ ਤਾਕੀ ਸੁਸਾ ਜਾ ਕੇ ਮੂੰਡ ਦਸ ਕੀਨੇ
 ਹਾਉ²⁷⁹ ਭਾਉ²⁸⁰ ਚਿਤ ਚਾਉ ਏਕ ਬੰਦ ਸੋ ॥ ਦੀਪ ਸੁਤ ਨੈਨ ਦੇ ਸੁ
 ਨੈਨਿ ਚਲਾਇ ਰਹੀ ਜਾਨਕੀ ਨਿਹਾਰ ਮਨ ਰਹੀ ਨ ਅਨੰਦ ਸੋ ॥ ਮਨੋ
 ਦੇਵ ਬਧੂ ਅੰਸੀ ਸੁਨੀ²⁸¹ ਨਾਰਿ ਕਿਧੂ ਪ੍ਰਭੂ ਧਯਾਨ ਤੇ ਜਗਾਇ ਗਹਿ ਪਾਇ
 ਬੰਨ ਮੰਦ ਸੋ ॥ ਪਾਨ ਖਾਇ ਖਾਇ ਮੁਸਕਾਇ ਸੁਮਕਾਇ ਪਾਇ ਪਰ ਕੈ
 ਨਿਸਾਚਰੀ ਸੁ ਬੋਲੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਸੋ ॥ 68 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕੋਨੇ²⁸² ਦੇਸ ਰਾਜ ਤਜ ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਭੇਖ ਸਜ ਰੂਪਵੰਤ ਤੁਮ ਸੇ
 ਨ ਦੇਖੇ ਜੁਗ ਚਾਰ ਮੈ ॥ ਹੈ ਜੁ ਨਾਰਿ ਸੰਗਿ ਸੋਊ ਰਾਜਾ ਕੀ ਕੁਮਾਰਿ ਕਹੋ
 ਘਰ ਹੀ ਤੇ ਲਯਾਇ ਹੋ ਕਿ ਪਾਈ ਹੈ ਉਜਾਰਿ ਮੈ ॥ ਤੇਹ ਕਹਾ ਪਰੀ
 /45ਉ ਅਬ ਜਾਹੁ ਭਲੀ ਕਰੀ/ ਹਮ ਰਾਜਾ ਹੈਂ ਕਿ ਰੰਕ ਹੈ ਕਹੂੰ ਤੇ ਪਾਈ ਨਾਰਿ
 ਮੈ ॥ ਕਹੋ ਕਹਾ ਜਾਉ ਮੋਹਿ ਹੈ ਨ ਕਹੂੰ ਠਾਉਂ ਨਾਥ ਤੁਮੈ ਆਜ ਬਰੋਂ ਆਈ
 ਘਰ ਤੇ ਬਿਚਾਰ ਮੈ ॥ 69 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬੋਲੇ ਤਾਰਕਾਰ ਰੱਛ ਜੱਛ ਮੱਛ ਕੇਤ ਨਾਰਿ ਕਿਧੋ ਤ੍ਰਿਪੁਗਾਰਿ

(279) ਹਾਵ - ਏ. (280) ਭਾਵ - ਏ. (281) ਦੇਖੀ - ਏ.

(282) ਕਉਨ - ਅ.

ਲੋਕ ਛਾਡ ਛਿਤ ਪਾਈ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਰੰਭਾ ਉਰ ਬਸੀ ਮੈਨਿਕਾ ਸੁ ਕੇਸੀ
ਕੋਊ ਤਿਨ ਮੋਂ ਕਿ ਮਘਵਾ ਪਠਾਈ ਮੇ ਪੈ ਆਈ ਹੈ ॥ ਡੋਲਤ ਅਕੋਲੀ ਕੋਊ
ਸੰਗ ਨ ਸਹੇਲੀ ਸਮੁਝਾਇ ਕਹੋ ਕੋਨ ਤੇਰੇ ਤਾਤ ਮਾਤ ਭਾਈ ਹੈ ॥ ਸੀਤਾ
ਤਬ ਬੋਲੀ ਤੁਮ ਗਯਾਨ ਪੋਖੀ ਬੋਲੀ ਯਹਿ ਕੋਊ ਬਨ ਅਪਦਾ ਭਲੀ ਨੈ ਮੁਹਿ
ਨਾਈ ਹੈ ॥ 70 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨਭ ਤੇ ਨ ਆਈ ਹੋ ਸੁਰੇਸ ਨ ਪਠਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕਾਮ
ਕੀ ਚਲਾਈ ਜਾਨ ਨੀਜਿਯੇ²⁸³ ॥ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਨਾਉਂ ਰਾਵਨ ਸੁ
ਭਾਈ ਮੇਰੇ ਤੁਮੇ ਨ ਸੁਨਾਯੋ ਕਾਹੂ ਜਾਕੇ ਜਿਯਾਏ ਜੀਜਿਏ ॥ ਸਿਵ ਕੀ
ਬਡਾਈ ਤੇ ਦੁਹਾਈ ਜਾਕੀ ਤੀਨ ਲੋਕ ਸੋਈ ਬਸੈ ਜਾਹਿ ਫੇਰ ਦੇਸ ਖਾਪ
/45ਅ ਦੀਜਿਏ ॥/ ਗਹੋ ਬਾਹਿ ਨਾਹਿ ਸੇਵੇ ਚਾਏ ਪਗ ਛਾਹਿ ਜੈਸੇ ਸੀਤਾ ਘਰ
ਮਾਹਿ ਤੈਸੇ ਦੂਜੀ ਮੁਹਿ²⁸⁴ ਕੀ ਜਿਯੇ ॥ 71 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸਮਾਚਾਰ ਜਾਨੈ ਮੁਸਕਾਨੈ ਕਹਯੋ ਬਾਤ ਸੁਨ ਤੈਨ ਪਕਿਯਾਨੈ
ਹਮ ਬੈਠੇ ਜੋਗ ਭੇਸ ਮੈ ॥ ਤੈਨ ਸੁਨੀ ਬਾਤ ਰਘੁਬੰਸ ਮੈ ਜੇ ਹੋਤ ਜਾਤ ਆਨ
ਤੀਯ ਸੋਨ ਬੋਲੈ ਘਰ ਨ ਬਿਦੇਸ ਮੈ ॥ ਤਾਂ ਮੈ ਏਕ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਨਾਉਂ ਹੈ
ਨਜਾਉਂ ਭਾਰੀ ਤਾਂ ਮੈ ਤੀਯ ਸੰਗ ਜਾਹਿ ਛਾਡ ਆਜ ਕੇ ਸਮੈ ॥ ਭਲੀ
ਸੁਹਿ ਆਈ ਲਛਮਨ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੋਰ ਚਾਹਿ²⁸⁵ ਬਰ ਜਾਈ ਵਹ ਜੇ ਪਰੈ
ਕਲੇਸ ਮੈ ॥ 72 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚਲੀ ਤਬ ਧਾਇ ਲਛਮਨ ਪਾਇ ਛੁਏ ਜਾਹਿ ਬੋਲੀ ਮੁਸਕਾਇ
ਏਕ ਬਾਤ ਕਹੋ ਭਾਵਤੀ ॥ ਬਰਬੇ ਕੇ ਕਾਜ ਰਾਮ ਤੁਮ ਪੈ ਪਠਾਈ ਹੋਂ ਗਯਾਨਨ

(283) ਲੀਜੀਏ -ੲ. (284) ਮੋਹਿ -ੲ. (285) ਤਾਹਿ -ੲ.

/46ੳ ਮਨਾਇ ਆਈ ਤਾਤੇ ਉਤਲਾਵਤੀ ॥ ਕਹਯੋ ਜੋਈ ਕੀਜੋ ਨ ਪਤਯਾਹੁ
ਜਾਹੁ ਬੁਝਲੀਜੋ ਰੂਪ ਬਸ ਭਈ ਨਾਹੀ ਤੁਮੈ ਨ ਸਤਾਵਤੀ ॥/ ਰਾਵਨ²⁸⁶
ਸੁ ਭਾਈ ਲੰਕ ਹੇਮ ਕੀ ਬਨਾਈ ਜਿਨ ਬਨ ਹੀ ਮੈ ਆਈ ਨਿਧਿ ਫੇਰੋ ਜਿਨ
ਆਵਤੀ ॥ 73 ॥

॥ ਸੁਯਾ ॥ ਤੋਹਿ ਕਹੋ ਸੁਨਿ ਬਾਤ ਨਿਸਾਚਰਿ²⁸⁷ ਤੂੰ ਜਨਨੀ ਮੇਰੀ ਹੋ
ਤਬ ਹੀ ਤੇ ॥ ਕਾਮ ਕੋ ਭਾਉ ਧਰੇ ਮਨ ਮੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਤੀਰ ਗਈ ਜਬ
ਹੀ ਤੇ ॥ ਕੈ ਅਬ ਜਾਹਿ ਤਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪੈ ਚਲ ਆਸ ਤਜੋ ਹਮਰੀ ਅਬ ਹੀ
ਤੇ ॥ ਜੋ ਚਲੈ ਪੂਰਬ ਕੇ ਤਟਨੀ ਨਟਨੀ ਉਲਟੀ ਨ ਬਹੀ ਕਬਹੀ ਤੇ ॥ 74 ॥

॥ ਸੁਯਾ ॥ ਧਾਇ ਚਲੀ ਬਹੁਰੋ ਨ ਚਲੈ ਬਸੁ ਦੇਖ ਹਸੇ ਸਿਯ ਸੋ ਰਘੁਰਾਈ ॥
ਆਇ ਕਹਯੋ ਨ ਬਰੈ ਬਲਿ ਜਾਉਂ ਸੁ ਆਰੈ ਹੂੰ ਕੀ ਤਿਨ ਆਸ ਚੁਕਾਈ ॥
ਜਾਹਿ ਤਹੀ ਅਬ ਕੇ ਬਰ ਫੈ ਤੁਹਿ ਦੇਉ ਪਤੇ ਕਹੀਓ ਸਮਝਾਈ ॥ ਸੰਗ
ਰਿਖੀਸਰ²⁸⁸ ਕੇ ਬਨ ਮੈ ਤੁਮ ਤਾਰਿਕਾ ਮਾਰ ਪਤਾਰ ਪਠਾਈ ॥ 75 ॥

/46ਅ ॥ ਸੁਯਾ ॥ ਆਇ ਕਹੀ ਜੋਈ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਸਬ ਸੇ ਨ ਬਰੈ ਤਿਨ ਐਰ
ਬਤਾਈ ॥ ਆਇ²⁸⁹ ਕਹਯੋ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਨਨ ਲੈ ਰਘੁਨਾਥ ਕਛੁ ਮੁਹਿ ਐਰ
ਜਨਾਈ ॥/ ਬਾਰ ਛੇ ਸਾਤ ਫਿਰੀ ਇਤ ਤੇ ਉਤਰਾਮ ਭਲੀ ਉਪਮਾ ਜਿਯ
ਆਈ ॥ ਮਾਨਹੁ ਬੀਰਨ ਕੂਲ ਦੇਉ ਭਰ ਰੋਖ ਬਡੇ ਨਦਿ ਨਾਉ ਚਲਾਈ ॥ 76 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤਿਨ ਹੁ ਬਿਚਾਰੀਏ ਨ ਦੇਉ ਬਿਭਚਾਰੀ ਪਤਿ ਰਹੀ ਨ
ਹਮਾਰੀ ਤਬ ਆਪ ਰੂਪ ਹੈ ਗਈ ॥ ਪਾਇ ਤੇ ਪਤਾਲ ਧਰ ਸੀਸਕੇ ਅਕਾਸ
ਕਰ ਏਕ ਏਕ ਬਾਹ ਕੋਸ ਛੇ ਛੇ ਲੋ ਗਈ ॥ ਬਾਵਹੀ ਦਿਵਾਨੀ ਕਛੁ ਐਸੀ

(286) ਹੈ -ਏ. (287) ਨਿਸਾਚਰ -ਉ,ਏ. (288) ਰਿਖੀਸਰ -ਏ.
(289) ਜਾਇ -ਏ.

ਬੋਲੀ ਬਾਨੀ ਜਾਤੇ ਜਾਨਕੀ ਡਰਾਨੀ ਮਾਨੇ ਕਾਪੀ ਜੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ॥
 ਰਾਮੈ ਨਪਟਾਨੀ ਜੈਸੇ ਸੰਕਰਾ ਭਵਾਨੀ ਕਹਯੋ ਨਾਥ ਯਾਕੇ ਹਾਥ ਤੇ ਸੁ ਪ੍ਰੀਤਿ
 ਰੀਤਿ ਖੋ ਗਈ ॥ 77 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਹਾਥਨ ਸੋ ਨਰ ਮੂੰਡਨ ਫੋਰ ਸੁ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਡਰੁ ਪਾਵਨ ਲਾਗੀ ॥
 ਮੋਹਿ ਕਿਓ ਚਕ ਡੋਰ ਤਬੈ ਅਜ ਹੂੰ ਦੁਖ ਸੋ ਛਿਨ ਏਕ ਨ ਦਾਗੀ ॥ ਰਾਮ ਸੋ
 ਬਾਤ ਕਹੀ ਹਰੁਏ ਸਿਯ ਯਾਹਿ ਬਰੋ ਅਜ ਹੂੰ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥ ਸੋ ਤਿਸਰੋ ਸਿਰ
 ਪਾਇ ਗਰੇ ਅਰੀ ਤੂੰ ਯਹਿ ਰੂਪ ਤਜੈ ਨ ਅਭਾਗੀ ॥ 78 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਰਾਮ ਹਸੇ ਸਿਯ ਕੇ ਮੁਖ ਦੇਖ ਹਮੈ ਨ ਕਛੁ ਯਹਿ ਬਾਤ ਨਈ
 ਹੈ ॥ ਤੂੰ ਨ ਹੁਤੀ ਰਿਖਿ ਕੇ ਸੰਗ ਮੈ ਬਨ ਮੈ ਇਕ ਐਸੀ ਏ ਮਾਰ ਲਈ
 ਹੈ ॥/ ਯਾਹਿ ਬਯੋ ਜਿਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਯੋ ਨ ਬਨੈ ਕੋਊ ਯੋ ਨ ਗਈ ਹੈ ॥
 ਨਾਕ ਛਿਨਾਇ ਕਲੰਕ ਚਵਾਇ ਸੁ ਨੰਕ ਨਿਸੰਕ ਚਲਾਇ ਢਈ ਹੈ ॥ 79 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਕਾਟਯੇ²⁹⁰ ਹੈ ਨਾਕ ਸੋ ਨਾਕ ਬਨਾਇ ਸਹੀ ਰਘੁਰਾਇ ਵੈ
 ਬਾਤ ਰੁਸਾ ਕੀ ॥ ਲੋਹੂ ਚੁਚਾਤ ਗਈ ਢਿਗ ਰਾਵਨ ਜਾਇ ਪਰੀ ਜੈਸੇ
 ਭੀਤ ਭੁਸਾ ਕੀ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਤਨ ਆਗ ਉਠੀ ਢਿਗ ਨਾਰਿ ਕਹੈ ਤਜ
 ਬਾਤ ਗੁਸਾ ਕੀ ॥ ਰਾਮ ਸੋ ਕੋਪ ਕੀਏਬ ਕਹਾ ਤੁਮ ਜੋਰਤ ਕਯੋ ਨਹਿ ਨਾਕ
 ਸੁਸਾ ਕੀ ॥ 80 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ²⁹¹ ॥ ਏਕ ਨਿਸਾਚਰ ਹਸ ਪਰੇ ਭਲੀ ਕਰੀ ਰਘੁਰਾਇ ॥
 ਨਾਕ ਕਾਢ ਦੋਰੀ ਹੁਤੀ ਆਈ ਨਾਕ ਕਟਾਇ ॥ 81 ॥

(290) ਕਾਟਿਓ -ੳ,ਅ. (291) ਦੋਹਰਾ -ਅ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਏਕ ਕਰੈ²⁹² ਤੁਮ ਹਸੇ ਜਿਨ ਕਹੇ ਬਾਤ ਸਮਝਾਇ²⁹³ ॥
ਬੁਢੀਆ ਮੁਏ ਨ ਰੋਈਐ ਪੈ ਜਮ ਗੀਏ ਜਾਇ ॥ 82 ॥

॥ ਸੋਰਠ ॥ ਨੈਕੁ ਨ ਨੈਨ ਸਰਾਹਿਯੋ ਤਲਫੈ ਲੰਕਾ ਪਤੀ ॥
ਜਯੋ ਥੇਰੇ ਜਲ ਮਾਹਿ ਜੇਠ ਮੀਨ ਦਾਦਰ ਬਸੈ ॥ 83 ॥

/47ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਹਾ ਜਾਉ ਕਹਾ ਕਰੋ ਆਗ ਜੋ ਜਹਾਵੈ ਜਰੋ ਸਿੰਧੂ ਸਭ ਖਾਹੁ
ਕੈਸੇ ਬੁਢ ਮਰੋ ਜਾਇ ਕੈ ॥ ਬੁਢੀ ਅਬ ਸ਼ਾਤ ਕੁਸਰਾਤ ਹੋਨ ਦੇਖੋ ਜਹਾ ਮਾਨਸ
ਜਨਾਵੈ ਜੋਰ ਜੋਗੀ ਬਨ ਆਇ ਕੈ ॥ /ਕਾਲ ਹੀ ਪਛਾਰੋ ਸੇਖਨਾਗ ਹੂ ਕੋ ਮਾਰੋ
ਛਿਤ ਨੈ ਪਤਾਨ ਡਾਰੋ ਕਹੋ ਮਰੋ ਬਿਖ ਞ ਖਾਇ ਕੈ ॥ ਕੈਸੇ ਜੀਓ ਆਜ
ਮੋਹਿ ਕੈਸੇ ਭਾਵੈ ਰਾਜ ਜੋ ਨੈ ਤਾਪਸੀ ਬਿਛੋਰ ਸੀਅ ਲਯਾਉ ਨ ਚੁਰਾਇ²⁹⁴
ਕੈ ॥ 84 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਅੰਸੇ ਸੋਰ ਕਰੈ ਕੁੜੈ ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਮਰੈ ਤਬ ਮੇਘਨਾਦਿ ਆਦਿ
ਬਾਤ ਕਹੀ ਹੈ ਉਪਾਇ ਕੀ ॥ ਬਲੈ ਖਰ ਦੂਖਰ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਸੰਗ ਦੀਨੇ ਝੁੰਡ ਕਹੇ
ਜਾਇ ਮਾਰੋ ਸੋਈ ਬਾਤ ਤਿਨੋ ਜਾਇ ਕੀ ॥ ਪਾਛੈ ਨਾਕ ਜੋਰਬੈ ਕੈ ਕਾਜ
ਪਰ ਹਾਰੇ ਸਬ ਕੈਸੇ ਜੁਰੈ ਰਾਮ ਬਾਤ ਕਹੋ ਸਤ ਭਾਇ ਕੀ ॥ ਆਵੈ ਜੋ
ਪਿਨਾਕੀ ਤਉ ਜੁਰ ਹੈ ਨ ਤਾਕੀ ਦਸ ਮੂੰਡ ਤੈ ਨ ਹੋਇ ਯਹਿ ਕਾਟੀ ਰਘੁਰਾਇ
ਕੀ ॥ 85 ॥

/48ੳ /॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਆਨ ਢਿਗ ਗਾਜੇ ਕਈ ਭਾਤਨ ਬਜਾਇ ਬਾਜੇ ਖਰ ਦੂਖਨਾਦਿ
ਰਾਮਦੇ ਦੇਖ ਕੈ ਹਸੇ ॥ ਇਨ ਹੀ ਸੋ ਲਰਬੈ ਕੈ ਕਾਜ ਹਮ ਆਏ ਭਲੈ ਰਾਜਨ
ਕੈ ਰਾਜਾ ਤੁਮ ਰਾਵਨ ਭਏ ਭਸੇ ॥ ਬਾਜ ਰਬ ਬਾਰਨ ਪਦਾਤ ਕੋਉ ਨਾਹੀ

(292) ਕਹ -ਅ. (293) ਸਭਰਾਇ -ਅ. (294) ਉਚਾਇ -ੲ.

ਏਉ ਬੈਠੇ ਜੋਗ ਭੇਸ ਮੁਸਕਾਇ ਬਨ ਮੈ ਧਸੈ ॥ ਏਕ ਬਾਨ ਕਸੈ ਹਰ ਲੋਕ
ਏਕ ਬਸੈ ਏਕ ਜੋ ਨਿਸੰਕ ਨਸੈ ਲੋਕ ਬਸੈ ਤੇ ਨ ਘਰ ਬਸੈ ॥ 86 ॥

॥ ਸ੍ਰੀਸਾ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਸਬ ਬੋਲ ਬਡੇ ਭਟ ਐਰ ਉਪਾਇ ਕਰੈ ਸੁ ਕਰੈ ॥
ਉਨ ਨਾਖਨ ਮੋ ਨਹਿ ਏਕ ਫਿਰਯੋ ਦੁਖ ਹੈ ਛਤਿਯਾ ਕਿਹ ਭਾਤਿ ਭਰੈ ॥
ਜੁਗਿਯਾ²⁹⁵ ਇਹ ਲੋਕ ਮਰੀਚ ਬਸੈ ਸੋਈ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਸੋ ਬਨ ਜਾਇ ਚਰੈ ॥
ਕਰ ਭੇਸ ਤਪੋਧਨੁ ਕੋ ਕਨੁ ਮਾਗਹੋ ਸੀਅਹਿ ਕੋ ਇਹ ਭਾਤਿ ਹਰੈ ॥ 87 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਭਲੀ ਭਲੀ ਕਹਿ ਕਹਿ ਉਠੈ ਮਨ ਸੋ ਸਬ ਪਛੁਤਾਇ ॥
ਰਾਜ ਛਾਡ²⁹⁶ ਜੋਗੀ ਬਨੈ ਤਾ ਘਰ ਰੂਪਕ ਨਾਹਿ ॥ 88 ॥

/48ਅ /॥ ਸੋਰਠ ॥ ਲਟੀ ਧਰਮ ਕੀ ਬਾਤ ਜਹਾ ਤਪੋ ਧਨੁ ਪਸੁ ਕੀਓ ॥
ਕਾਰੈ ਕੀ ਕੁਸਰਾਤ ਮਨ ਪਾਪੀ ਤਨ ਤਾਪ ਸੀ ॥ 89 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸੁਨ ਬਿਚਾਰ ਮੰਦੋਦਰੀ ਬੋਲੀ ਬਚਨ ਰਿਸਾਤ ॥
ਖਰ ਦੁਖਰ ਪਲ ਮੈ ਹਤੈ ਤਹਾ ਨਾਹਿ ਕਿਯੋ²⁹⁷ ਜਾਤ ॥ 90 ॥

॥ ਸ੍ਰੀਸਾ ॥ ਏ ਕਪਟੀ ਦਸਕੰਠ²⁹⁸ ਗਟੀ ਨ ਘਟੀ ਘਟਕੀ ਸਠ ਆਵ
ਘਟੀ ॥ ਹਰਿ ਧੂਰਿ ਜਟੀ ਕਮਠੀ ਖਪਟੀ ਸਮਤੋਰ ਰਟੀ ਜਨ ਬਾਚ ਕਟੀ ॥
ਨ ਠਟੀ ਰਤਿ ਨਾਥ ਛਟੀ ਤਿਨ ਸੋ ਨਿਡ ਨਾਚਤ ਮੁਕਟ ਨਟੀ ਸੁ ਹਟੀ ॥
ਸੁਨ ਕੰਤ ਕਰੀ ਭਗਨੀ ਨਕਟੀ ਸੋਈ ਰਾਮ ਬਿਰਾਜਤ ਪੰਚ ਬਟੀ ॥ 91 ॥

॥ ਸ੍ਰੀਸਾ ॥ ਹਾਥਨ ਜੋਰਿ ਨਿਵਾਇ ਸਿਰੋ ਧਰ ਨਾਥ ਸੁਨੋ ਤੁ ਕਰੋ ਇਕ
ਬਾਤੇ ॥ ਰਾਜਨ ਕੇ ਮੁਕਟਾਮਣਿ ਰਾਵਣ ਪਾਵਨ ਰਾਮ ਸੋ ਕੋਨ ਸੋ ਨਾਤੇ ॥

(295) ਜੁਗਿਯਾ - ਏ. (296) ਰਾਖਿ - ਏ. (297) ਕਿਉ - ਅ.

(298) ਦਸਕੰਠ - ਏ.

/49ੳ /ਦੇਖਹੁ ਕਾਮੋ ਨ ਬਿਚਾਰ ਕੁਜਾ ਬਲ ਚੌਦਹਿ ਲੋਕ ਡਰੈ ਦਿਨ ਰਾਤੇ ॥ ਬਾਤ
ਪੁਰਾਤਨ ਯੋ ਸੁਨੀਏ ਘਟ ਕੇ ਹਰਿ ਸੋ ਨ ਲਰੈ ਗਜ ਮਾਤੇ ॥ 92 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਮੂਰਖ ਨਾਹਿ²⁹⁹ ਦਯੋ ਸਿਹ ਸੋ ਸਖੀ ਜਾਨਤ ਹੋ ਦਿਨ ਆਵ
ਘਟੈ ਹੈ ॥ ਲੋਚਨ ਬੀਸ ਨ ਸੁਝਤ ਨਾਹਿਨ ਹਾਖਨ ਬੀਸ ਹਥ ਯਾਰ ਜੁਟੈ
ਹੈ ॥ ਪੂਤ ਸੁ ਪੂਤ ਭਯੋ ਮਘਵਾਜਿਤ ਸੰਭ ਜੋ ਕੋਨ ਜੋ ਦਾਨ ਬਟੈ ਹੈ ॥ ਪੁੰਦ੍ਰ
ਦੈ ਕੁਜ ਨੈ ਪੁਨ ਸੋ ਤਨੁ ਯਾਗੀ ਜਾਨਤ ਰਾਮ ਲਟੈ ਹੈ ॥ 93 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰੂਪ ਅਪਾਵਨ ਰਾਵਨ ਨੀਚ ਮਰੀਚ ਸੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸਮੁਝਾਈ³⁰⁰ ॥
ਹੈ ਦੇਉ ਬੀਚ ਸਰੋਵਰੁ ਤੀਚ ਕੁਟੀ ਰਵਿ ਤੇਜ ਤਹਾ ਨ ਸਮਾਈ ॥ ਨਾਹਿ
ਅਨੂਪਮ ਹੈ ਤਿਹ ਸੰਗ ਭਰਾਵਹਿ ਆਇਸ ਸੀਸ ਚਢਾਈ ॥ ਛਾਡ ਸਯਾਨ
ਪਯਾਨ ਕਰੋ ਜਿਨ ਪਾਨ ਤਜੈ ਤਜ ਪਾਨ ਪੁਜਾਈ ॥ 94 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜਾਨ ਕੈ³⁰¹ ਬਾਤ ਮਰੀਚ ਮਹਾ ਮੁਨਿ ਦੇਹ ਤੇ ਬਾਸ ਛੁਟਯੋ
ਅਬ ਜੀ ਕੇ ॥ ਰਾਮ ਸੋ ਬੰਦ ਕੀਏ ਸੁਖ ਹੈ ਨ ਲਏ ਦਸਕੰਧ ਕਲੰਕ ਕੇ ਟੀਕੇ ॥

/49ਅ ਉਤਰ ਦੇਤ ਉਤਾਰਤ ਹੈ ਸਿਰਯੋ ਤਰਫੈ ਜੈਸੇ ਮੀਨ ਬਲੀ ਕੇ ॥/ ਸੋਨੇ ਕੀ ਦੇਹ
ਭਈ ਤੋ ਕਹਾ ਸੁ ਤਉ ਮ੍ਰਿਗ ਮੋਦਕ ਸਿੰਘ ਬਲੀ ਕੇ ॥ 95 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜਾਤ ਬਨੈ ਨ ਰਿਸਾਤ ਬਨੈ ਠਹਿਰਾਤ ਬਨੈ ਨਹਿ ਹੈ
ਦੁਚਿਤਾਈ ॥ ਹੈ ਉਤਪਾਤ ਕੀ ਬਾਤ ਸਹੀ ਜੋ ਪੈ ਰਾਵਨ ਰਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ
ਉਭਾਈ ॥ ਤੋ ਮਨ ਕਯੋ ਪਛਤਾਤ ਅਬੈ ਭਜ ਲੰਕ ਪਤੀ ਗਹੁ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਈ ॥
ਠਾਢੇ ਭਯੋ ਮ੍ਰਿਗ ਸ੍ਰੀਗ ਲਯੋ ਤਿਨ ਕੂਦਤ ਫਾਧਤ ਚਾਲ ਦਿਖਾਈ ॥ 96 ॥

(299) ਨਾਹ - ਏ. (300) ਸਮੁਝਾਈ - ਏ. (301) ਬਸ - ਅ.ਏ.

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਫਿਰ ਬੋਲੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਕੁਮਲਾਨੀ ਸਬ ਗਾਤ ॥
ਜਯੋ ਰੋਵੈ ਤਮ ਰਾਤ ਕੇ ਜਾਨਤ ਰਵਿ ਕੀ ਬਾਤ ॥ 97 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਠੰਭ ਕਰਨ ਬਸਿ³⁰² ਸੈਨ ਤੁਮ ਰਾਜਾ ਬਸਿ ਮੋਹ ਕੇ ॥
ਦੇਵਰ ਕਛੂ ਕਰੈ ਨ ਲੰਕ ਪੰਕ ਗਹਿਰੇ ਗਡੀ ॥ 98 ॥

/50ੳ ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅਜ ਹੂੰ ਚੇਤ ਸੰਭਾਰ ਪਿਯ ਤਿਯ ਬੈਨਨ ਮਨ ਧਰੇ ॥
ਪਾਪ ਬੀਜ ਜਿਨ ਡਾਰ ਛਾਰ ਦੁਹੇਲੀ ਬੈਸ ਸੀ ॥ 99 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਬੋਲ ਗਯੋ ਸਿਵ ਕੁ ਸੁਨ ਰੇ ਪਤਿ ਤਾਹੀ ਕੇ ਸੰਗ ਸੁਹਾਗ
ਹਮਾਰੇ ॥ ਭੂਤਲ ਬਾਸ ਰਹਯੋ ਕੁਲ ਕੇ ਅਬਿ ਤੋ ਭ੍ਰਮ ਕੇ ਜੜ³⁰³ ਮੂਲ
ਉਖਾਰੇ ॥ ਛੀਨ ਭਯੋ ਤਪ ਤੋਹਿ ਨ ਸੁਝਤ ਜਯੋ ਤਰਉ ਪਰ ਤੇ ਅਧਯਾਰੇ ॥
ਰੇ ਸਠ ਕੰਤ ਰਹੇ ਹਟ ਕੈ ਨ ਭਲੋ ਘਟ ਤੇ ਪਟ ਰਾਮ ਬਿਸਾਰੇ ॥ 100 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਮ ਸੋ ਨ ਬੈਰ ਕਰ³⁰⁴ ਪਾਪ ਜੋਅ ਮੈ ਨ ਧਰ ਮੁਨਿ ਸੋ ਨ
ਅਰ ਬਾਤ ਕੀਜੈ ਨ ਨਿਦਾਨ ਕੀ ॥ ਅਜ ਹੂੰ ਨੈ ਕੁਸਰਾਤ ਭਗਨੀ ਕੀ ਥੋਰੀ
ਬਾਤ ਨਾਕ ਕਾਟੀ ਕਾਟੀ ਏਕ³⁰⁵ ਹੂੰ ਗਈ ਅਚਾਨਕੀ ॥ ਕੇਤੇ ਬਲੀ ਮਾਰੇ
ਖਰ ਦੂਖਨ ਪਛਾਰੇ ਅਬ ਤੂੰ ਹੂੰ ਚਲਯੋ ਜੋਗੀ ਯਹਿ ਬਾਤ ਨ ਸਯਾਨਕੀ ॥
ਜਾਹਿ ਜੋ ਨ ਮਾਨੈ ਕੰਤਾ ਕਾਹੂ ਕੀ ਬਲਾਯ ਜਾਨੈ ਐਰ ਸਬ ਕੀਜੋ ਏਕ ਹਰੇ
ਜਿਨ ਜਾਨਕੀ ॥ 101 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨਾਰਿ ਕੀ ਨ ਮਾਨੀ ਬਾਤ ਦਿਨ ਹੀ ਸੋ ਕਹੈ ਰਾਤ
ਬਡੇ ਉਤਪਾਤ ਹੋਨਹਾਰ ਚਲਯੋ ਧਾਇ ਕੈ ॥ ਆਪ ਬਨਯੋ ਜੋਗੀ ਆਗੇ ਕੀਨੋ

(302) ਬਸ - ਅ. ਏ. (303) ਜੜ - ਏ. (304) ਕਰਿ - ਏ.

(305) ਇਕ - ਏ.

/50ਅ ਹੈ ਮਰੀਚ ਮੁਨਿ ਦੇਖੋ/ ਕਵਿਰਾਮ ਮ੍ਰਿਗ ਸੋਨੇ ਕੋ ਬਠਾਇ ਕੈ ॥ ਕਹੂੰ
ਪਾਤ ਖਾਤ ਕਹੂੰ ਉਚੇ ਡਕਰਾਤ ਲੰਗ ਰਾਤ ਕਹੂੰ ਕਹੂੰ ਆਗੇ ਨੀਚੇ ਸੋ ਹੂੰ
ਆਇ ਕੈ ॥ ਕਹੂੰ ਚਲੇ ਦੋਰ ਬੈਠੇ ਪਾਤਨ ਕੀ ਓਰ ਕਹੂੰ ਜਾਨਕੀ ਨਿਹਾਰ
ਰੂਪ ਰਹੀ ਹੈ ਭੁਲਾਇ³⁰⁶ ਕੈ ॥ 102 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਨਕ ਸੁਤਾ ਮਨ ਮੈ ਕਹੈ ਕਯੋ ਮ੍ਰਿਗ ਪਕਰਯੋ ਜਾਇ ॥
ਕਠਿਨ ਕਠਿਨ ਏ ਕਯੋ ਟਰੈ ਬਿਨੁ ਰਘੁਬੀਰ ਸਹਾਇ ॥ 103 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕੰਚਨ ਮ੍ਰਿਗ ਕੇ ਹੇਤੁ ਹੋ ਜਾਚੈ ਰਘੁਨਾਥ ਕੋ ॥
ਜੇ ਬਨ ਬਸ ਸੁਖ ਦੇਤ ਅਰੁ ਜਾਨਤ ਪਰ ਪੀਰ ਕੋ ॥ 104 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕੀਨੋ ਸੋਈ ਕਾਮ ਆਗੇ ਆਪ ਪਾਛੇ ਰਾਮ ਬਲਿਜਾਇ
ਕਵਿ ਰਾਮ ਐਸੇ ਰੂਪ ਦੇਖ ਜੀਜਯੇ ॥ ਲੀਨੀ ਗਹਿ ਬਾਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਤਯੋ ਤਯੋ
ਮੁਸਕਾਹਿ ਸੀਤਾ ਕਹਾ ਚਲੇ ਜਾਹਿ ਨਾਥ ਨੈਕੁ ਰਹਯੋ ਕੀਜਯੇ ॥ ਕੰਜਨ
/51ੳ ਕੀ ਓਟ ਪਾਤ ਹਾਥਨ ਸੋ ਟਾਰ ਕਹੀ ਬਾਤ ਮ੍ਰਿਗ ਕੰਚਨ ਕੋ ਨੀਕੇ / ਦੇਖ
ਲੀਜਯੇ ॥ ਗੀਨੇ³⁰⁷ ਬਲ ਹੋ ਨਾ ਤੁਮ ਕੇ ਹਰਿ ਕੋ ਭੈ ਨਾ ਯਾਹਿ ਸਾਰੰਗ
ਕੋ ਛੋਨਾ ਸੁ ਖਿਲੋਨਾ ਕਰ ਦੀਜਯੇ³⁰⁸ ॥ 105 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਭਯੋ ਚਿਤ ਭੰਗ ਅੰਗ ਅੰਗ ਸਭ ਕਾਪਯੋ ਰਾਮ ਜੈਸੇ ਸਿਵ ਸੰਗ
ਮਾਨੋ ਦੂਸਰੇ ਅਨੰਗ ਹੈ ॥ ਮਾਗੇ ਬਿਨ ਆਨ ਦੀਨੋ ਧਨੁਖ ਨਿਖੰਗ ਤਾਕੋ ਰੰਗ
ਨ ਪਛਾਨੈ ਜਾਨੈ ਹਠ ਹੀ ਮੈ ਰੰਗ ਹੈ ॥ ਕਹੀ ਰਘੁਬੀਰ ਤੂ ਸੁਰੰਗ ਦੇਖ ਭੂਲੇ
ਜਿਨ ਭਜੈ ਸੁਖ ਆਜ ਤੇ ਤੁਰੰਗ ਪੀਠ ਤੰਗ ਹੈ ॥ ਕੀਨੋ ਦੁਖ ਪੰਗ ਸੁਨ ਜਾਨਕੀ
ਕੁਰੰਗ ਨੈਨੀ ਹੋਇ ਨਕੁ ਰੰਗ ਯਹਿ ਬਝੋਈ ਕੁਰੰਗ ਹੈ ॥ 106 ॥

(306) ਲੁਭਾਇ - ਏ. (307) ਗੀਨ - ਏ. (308) ਦੀਜੀਐ - ਅ. ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਸੋਚ ਬਚਯੋ³⁰⁹ ਜਿਯ ਮੈ ਤਬ ਯੋ ਮ੍ਰਿਗ ਕੰਚਨ ਕੋ ਨ ਰਚਯੋ
ਜਗ ਸਾਂਈ ॥ ਜੋ ਨ ਬਯੋ ਜਿਯ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜੈ ਅਟ ਮੈ ਅਣ ਨੋ ਕਬਟੈ ਨ ਰੁਸਾਈ ॥
ਬੀਰਹਿ ਏਠ ਕਹਯੋ ਸੁਖ ਸੋ ਦਿਨ ਕਾਟਤ ਹੈ ਬਨ ਮੈ ਅਣ ਤਾਈ ॥
ਜਾਨਕੀ ਆਨ ਕੀ ਦੇਖਤ ਹੋ ਤਉ ਛਾਡਤ ਹੋ ਤੁਮਰੀ ਸਫਨਾਈ ॥ 107 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਆਇਸ ਨੈਕ ਸੁਨੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਸਸਿ ਕੇ ਰਥ ਕੋ ਮ੍ਰਿਗ ਜਾਇ ॥
/51ਅ ਉਖਾਰੋ ॥ / ਕਾਰੇ ਕੋ ਨਾਖ ਕਰੈ ਸੁਮ ਕੋ ਤੁਮ ਯਾਹਿ ਕਹੇ ਛਿਨ ਹੀ ਮਹਿ
ਮਾਰੋ ॥ ਜੋ ਛਲ ਮੋਹਿ ਛਲਾਇ ਚਲੈ ਬਿਨ ਵਾਹਿ ਹਰੇ ਨਹਿ ਹੋ ਪਗ
ਧਾਰੋ ॥ ਬੀਰ ਸਹੀ ਸੀਯ ਮੋਹਿ ਕਹੀ ਅਬ ਹੋ ਤੁਕੌ ਕਿਹ ਭਾਂਤਿ
ਪਚਾਰੋ ॥ 108 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਕੰਚਨ ਕੋ ਮ੍ਰਿਗ ਤੋ ਅਬ ਨੋ ਨ ਬਿਦਿਚ ਰਚਯੋ ਦੁਖ ਕੋ ਫਲ
ਹੈ ॥ ਕਿ³¹⁰ ਕਲੰਕ ਬਡੇ ਰਘੁ ਕੋ ਕੁਲ ਕੋ ਕਿ ਨਿਸਾਚਰ ਕੋ ਬਨ ਮੈ ਛਲ ਹੈ ॥
ਕਿਯੋ ਰਾਵਨ ਤੇਜ ਬਚਯੋ ਸਮ ਪਾਵਕ ਤਾਹਿ ਸਮਾਪਤਿ ਕੋ ਜਲ ਹੈ ॥ ਕਹਿ
ਰਾਮ ਦਲੇ ਸਿਯ ਛਾਡ ਕੂਟੀ ਪਿਯ ਰੋ ਨ ਕੜੁ ਤਿਯ ਕੋ ਬਨ ਹੈ ॥ 109 ॥
ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਕਪਟ ਮ੍ਰਿਗ ਆਇਏ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਤੀ ਐਕ ॥ 31 ॥ 310 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਲੈ ਕਰ ਤੀਰ ਸਰਾਸਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਚਲੇ ਸਿਯ ਏਠ ਅਰੇ
ਹੈ ॥ ਫਾਦਤ ਖੇਤਨ ਲੈ ਨਿਕਸਯੋ ਤਿਨ ਹੂੰ ਮੁਨਿ ਏਕ ਬਿਨੋਦ ਕਰੇ ਹੈ ॥
/52ਉ /ਪੌਨ ਮਿਲੇ ਤਬ ਏਕਹਿ ਬਾਨ ਗਿਰਾਇ ਲੀਯੋ ਬਿਨ ਪ੍ਰਾਨ ਪਰੇ ਹੈ ॥ ਜਾਨਕੀ
ਤਾ ਮ੍ਰਿਗ ਹੇਤ ਹਰੇ ਤਿਨ ਤੇਰ ਪਖਾਵ ਬਨਾਇ ਧਰੇ ਹੈ ॥ 1 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਗਿਰਯੋ³¹¹ ਕਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲਛਮਨ ਕੋ ਪੁਕਾਰ ਲੀਨੋ ਬਾਰ
ਬਾਰ ਮੁਖ ਟੁਨਯੋ ਸੁ ਅਚਾਨਕੀ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਹੀ ਕੇ ਹੇਤੁ ਮਨ ਨੈਕੁ ਰਾਠ ਏਕ

(309) ਬਚਯੋ - ਅ. (310) ਕੋ - ਏ. (311) ਗਿਰਿਯੋ - ਅ.

ਤਾਨ ਸਾਵਧਾਨ ਠਾਢੀ ਉਤ 'ਕੈ ਕੈ'³¹² ਧਯਾਨ ਜਾਨਕੀ ॥ ਬਡੇ
ਉਤਪਾਤ ਵਾਮ ਕਾਤ ਕੀ ਨ ਕੁਸਵਾਤ ਤਾਕੇ ਫਲ ਨਾਕਯੋ ਬਾਤ ਕਰੀ ਨ
ਸਯਾਨ ਕੀ ॥ ਲੈਣੈ ਧਰ ਮੀਜੈ ਕਰ ਤਾਤ ਬਿਧ ਪੀਰ ਹਰ ਪ੍ਰਾਠ ਕਯੋ ਨ ਲੇਤ
ਦੇਹ ਨਾਕਤ ਰਿਠਾਨ ਕੀ ॥ 2 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਠ³¹³ ਲਛਮਨ ਜੂ ਯੋ ਕਹੀ ਸਬ ਬਾਤ ਸੀਯ ਜਾਹੁ ਅਬ ਬੀਰ
ਸੁਧਿ ਨੇਹੁ ਬੀਰ ਪੀਰ ਕੀ ॥ ਸੋਕ ਤਜ ਮਾਤ ਯੋਸੈ ਕੋਨ ਤੀਨ³¹⁴ ਲੋਕ ਮਾਹਿ
ਟੈਵੀ ਕਰ ਭੋਹ ਏਵ³¹⁵ ਦੇਖੈ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ॥ ਸਕ ਸਿਵ ਸੇਖ ਸਿੰਧੁ ਚੰਦਮਾ
ਬਿਰੀਚ ਜਮੁ ਨਰਪਤਿ ਸੇਵੈ ਰਜ ਜਾਕੈ ਪਛ ਤੀਰ ਕੀ ॥ ਮਾਰ ਮ੍ਰਿਗ ਕੰਚਨ
ਕੋ ਯੈਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਰਾਜ ਰਾਮ ਕਾਹੇ ਕੋ ਹੈ ਹੋਤ ਸਫਰੀ ਬਿਠਾਹੀ ਨੀਰ ਕੀ ॥ 3 ॥
(ਸੀਤਾਵਾਚ)³¹⁶

/52ਅ /॥ ਸ੍ਰੋਠਾ ॥ ਘਾਤ ਕਰੋਂ ਰਘੁਨਾਥ ਬਿਨਾ ਤਨੁ ਤੂੰ ਮੁਹਿ ਬਾਤਨ ਹੀ
ਸਮਝਾਵੈ ॥ ਵੈ ਪਦ ਕੰਜ ਬਿਨਾ ਨਿਕਖੇ ਘਰਿ ਚਾਰ ਭਈ ਕਹਿ ਕਯੋ
ਕਲਿ ਆਵੈ ॥ ਹੈ ਦ੍ਰਿੜ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਹੀ ਪ੍ਰਭ ਸੋ ਸੁਨਿ ਤਾਹਿ ਤੇ ਜਾਨਕੀ
ਤੇਹਿ ਪਠਾਵੈ ॥ ਠੈ ਕਰ ਬਾਰ ਨਿਖੰਠ ਕਸਯੋ ਕਟਿ ਦੂਰਹਿ ਤੇ ਪਛ ਕੋ ਸਿਰ
ਨਾਵੈ ॥ 4 ॥

॥ ਸ੍ਰੋਠਾ ॥ ਏਠ ਬਿਚਾਰ ਕਿਯੋ³¹⁷ ਮਨ ਮੈ ਸਿਯ ਕੇ ਹਠ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਪੈ ਅਬ
ਧਾਉਂ ॥ ਹੈ ਬਨ ਮਾਹਿ ਨਿਸਾਰਠ ਕੋ ਛਲ ਮਾਤ ਕੋ ਬੋਲਨ ਕਯੋ ਉਲਟਾਉਂ ॥
ਦੇਖ ਕਦੀ ਚਹੂੰ ਏਰ ਕਹਯੋ ਸੁਨਿ ਯਾ ਤਜ ਪਾਉ ਨ ਦੇਹ ਅਫਾਉਂ ॥ ਜੋ
ਬਿਧਿ ਨੋ ਇਹਿ ਬੀਚ ਪਵੈ ਜਰ ਛਾਰ ਉਡੈ ਤਨ ਕੀ ਤੁਰਤਾਉਂ ॥ 5 ॥

(312) ਦੈ ਰਦੀ -ੲ. (313) ਬੋਲਿ -ੳ. (314) ਤੀਨੋ -ੲ.

(315) ਯੋਰ -ੲ. (316) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਏ
ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਵਿਆ ਹੈ। (317) ਕੀਓ -ਅ.ੲ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਯੈ ਕਹਿ³¹⁸ ਕੈ ਸੋਈ ਜਾਤ ਭਯੋ ਬਨ ਵੁੰਵਤ ਰਾਮ ਘਰੀ ਕੁ
ਨ ਪਾਏ ॥ ਤੈ ਲਕ ਰਾਵਨ ਹੈ ਵੁ ਜੁਗੀਆ ਸਿਯ ਕੈ ਢਿਫ ਫੋਰਖ ਟਾਖ
/53ੳ ਜਫਾਯੋ ॥ ਜਾਨ ਅਤੀਤ ਭਰੇ ਕਰ ਤੰਦੁਲ ਰੇਖ ਤੇ/ ਬਾਹਰ ਪਾਉ ਠ ਨਾਯੋ ॥
ਸੋ ਨ ਚਹੈ ਬਿਨ ਭੀਖ ਚਲਯੋ ਕਹਿ ਦਾਨ ਬਧਯੋ ਅਬ ਲੋ ਨਹਿ ਖਾਯੋ ॥ 6 ॥
(ਰਾਵਨੋਵਾਚ)³¹⁹ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਰਾਜ ਕਰੋ ਤੁਮ ਭੂਖ ਲਗੇ ਹਮ ਖਪਰ ਐਰ ਕੈ ਆਗੇ ਧਰੈ ਕੇ ॥
ਭਾਮਨਿ ਭੀਖ ਬਧੀ ਕਿਹ ਕਾਮ ਸੁ ਤੋਹਿ ਤਜੇ ਹਮ ਹੂੰ ਨ ਮਰੈ ਕੇ ॥ ਜਾਨਤ
ਹੋ ਜਿਯ ਮੈ ਸੁਨ ਸੁੰਦਰਿ ਤੇ ਸੰਗ ਰਾਮ ਨ ਆਇ ਲਰੈਯੇ ॥ ਯੋ ਸੁਣ ਹੈ ਕੋਉ
ਭੀਖ ਬਿਨਾ ਗਯੋ ਤਾ ਦਿਨ ਭੋਜਨ ਹੂੰ ਨ ਕਰੈਯੇ ॥ 7 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਯੋ ਡਰ ਪਾਇ ਪਿਸਾਚ ਕਹੈ ਬਿਧਿ ਜਾਨਤ ਮੂੰਡ ਕੰਠਕ
ਦਿਯੋ ॥ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਜਾਚ ਚਲੈ ਤਜ ਤੰਦੁਲ ਤਾ ਦਿਨ ਹੈ ਕਿਹ ਕਾਮ
ਜਿਯੋ ॥ ਅਬ ਯੋ ਚਲ ਹੈ ਜਗ ਮੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ਨ ਹੈ ਘਰ ਰਾਮ ਨ ਬੀਰ
ਬਿਯੋ ॥ ਤਏ ਪੀਯ ਬਿਨਾ ਸਿਯ ਏਕ ਅਤੀਤਹਿ ਭੀਖ ਦਈ ਨ ਸੰਬੋਧ³²⁰
ਕਿਯੋ ॥ 8 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਰੇਖ ਛਾਡ ਜਾਉ ਤੇ ਡਰਾਉਂ ਲਛਮਨ ਜੀ ਤੇ ਭੀਖ ਬਿਨ
/53ਅ ਦੀਨੈ ਭੀਖ ਮੀਚ ਹੋ ਨ ਪਾਵਤੀ ॥/ ਕੋਉ ਮੰਦਭਾਗੀ ਯਹਿ ਰਾਮ ਕੈ ਨ
ਆਯੋ ਆਯੋ ਦਰਸਨ ਪਾਵਤੇ ਹੋ ਦੇਤ ਨ ਸੰਕਾਵਤੀ ॥ ਡੀਡ ਮੇਟ ਦੋ ਫੇਰ
ਡੀਡ ਹੀ ਮਿਲਾਇ ਲੇਉਂ ਹੈ ਹੈ ਬਾਤ ਸੋਈ ਭਫਵੰਤ ਜੁ ਕੋ ਭਾਵਤੀ ॥
ਦੇਖੋ ਕਵਿਰਾਮ ਕੋਨ ਜਾਨਕੀ ਸੋ ਕਹੈ ਯਹਿ ਡੀਡ ਹੀ ਮੈ ਏਲ ਕੈ ਜੰਜਾਰ ਨ
ਚੁਕਾਵਤੀ ॥ 9 ॥

(31ੳ) ਕਹ - ਅ. (319) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ
ਕਿ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (320) ਸਮੇਧੁ - ਅ. ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਤੈ ਹੀ ਨੈ ਆਇਸ ਬੋਲ ਉਠਯੋ ਤੁਮ ਆਇਸ ਦੇਹ ਕਛੁ ਨ
 ਹਮਾਰੇ ॥ ਹੋ ਉਠ ਜਾਉਂ ਕਹਾ ਬਸ ਹੈ ਉਪਜੀ ਨ ਦਯਾ ਜਿਯ ਮਾਂਹਿ
 ਤੁਮਾਰੇ ॥ ਡੀਡ ਮਿਟਾਵਤ ਹੀ ਸੁਨ ਸੁੰਦਰ ਸੁਰ ਸਸੀ ਗਿਰ ਹੈ ਨਭ
 ਤਾਰੇ ॥ ਯੈ ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਸੋ ਸਠ ਰਾਵਨ ਮਾਂਗਤ ਭੋਖ ਕਿ ਮੀਚ ਪੁਕਾਰੈ ॥
 ॥ 10 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਤਾਗੀਂ ਕੇ ਦੇਤ ਲਈ ਕਰਿ ਭੀਖ ਛ ਦਈ ਤਜ ਵੁਲਨ ਕੀ
 ਨਵਨਾ ਸੀ ॥ ਏਨ ਕਹਯੋ ਅਬ ਬੀਰ ਤਪੋ ਧਨੁ ਨੈ ਜਬ ਨੈ ਨਹਿ ਰਾਮ ਬਿਠਾਸੀ ॥
 /54ੳ ਆਇ ਕਯੋ ਢਿਠ ਹੀ ਕਪਟੀ ਜਿਯ/ ਮਾਨਹੁ ਵੁਠ ਕਨੇਰ ਪਠਾਸੀ ॥ ਡੀਡ
 ਮਿਟੀ ਪਛ ਸੋਂ ਜਬ ਹੀ ਤਬ ਰਾਹੁ ਕੁਸੀ ਮਨੇ ਚੰਦ ਕਠਾਸੀ ॥ 11 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ³²¹ ਡੀਡ ਕਟੀ ਕਿਯੋ ਆਉ ਦਸਾਨਨਿ ਕੈ ਸਿਵ ਬੋਲ ਜੀਜੀਰ
 ਛੁਟੀ ॥ ਕਵਿਦਾਮ ਕਿਯੋ ਕਹਿ ਰਾਘਵ ਕੇ ਸੁਖ ਕੇ ਸਠ ਕੀ ਜਨ ਪਾਣ
 ਛੁਟੀ ॥ ਕਿਯੋ ਦੇਵਨ ਕੀ ਦੁਖ ਫਾਂਸ ਹੁਤੀ ਸਿਯ ਕੇ ਪਛ ਨਾਯ ਤਰਾਕ
 ਛੁਟੀ ॥ ਮਨੇ ਰਾਵਨ ਰਾਹੁ ਮਯੈਕ ਕਨਾ ਕਟ ਪੂਰਨ ਸੋ ਪਰਵਾ ਛਪਟੀ ॥ 12 ॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਯੀਤੈ ਸੀਤਾ ਹਵਨ ਨਾਮ ਚਤੁਰਥੇ ਅੰਕ ॥ 4 ॥ 322 ॥

॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਹਾਥ ਗਹਿ ਲੀਨੋ ਨਾਜਿ ਭੀਖ ਕੇ ਸੁ ਡਾਰਿ ਦੀਨੋ ਐਸੇ
 ਕਾਮ ਕੀਨੋ ਜੈਸੇ ਕੋਊ ਨ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ਹਾਇ ਰਘੁਬੀਰ ਰਨੁਧੀਰ ਪਰ ਪੀਰ
 ਹਰ³²² ਆਜ ਤੈ ਇਰਹਿ ਮੂੰਡ ਭੂਮ ਮੈ ਪਰੰਤ ਹੈ ॥ ਹਾਯ ਨਡਮਨ ਮੇਰੀ
 ਢਿਠ ਤੇ ਕਯੋ ਗਯ³²³ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰ ਜਾਨਕੀ ਪੁਕਾਰ ਜਯੋ ਜਰਤ ਹੈ ॥
 ਡੀਡ ਤੇ ਇਛੋਟੀ ਰਾਮ ਡਾਡੇ ਮਿਯ ਬਾਤ ਥੇਰੀ ਜੁਛੀਆ ਅਯੋਰੀ ਮੋਹਿ
 ਏਰੀ ਮੈ ਹਰਤ ਹੈ ॥ 1 ॥

(321) ਡੀਡ -ੲ. (322) ਹਰਿ -ੲ. (323) ਜਾਇ -ੲ.

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਹਾ ਸੁਰੇਸ ਹਾ ਇਰੀਰ ਛੇਮੁਖ ਸਸੀ ਰਨੇਸ ਜਾਨਤ ਦਿਨੇਸ
 /54ਅ ਹੂੰ ਕੇ ਏਰਯੇ ਕਛੂ ਪੋਤ ਹੈ। / ਸਾਚੁ ਕਹਯੇ ਜਾਨਕੀ ਸੁ ਕਾਹੇ ਕੁ ਛੁਡਾਵੈ ਦੇਵ
 ਰਾਮ ਕਵਿ ਕਾਮ ਆਜ ਉਨ ਹੀ ਕੇ ਹੋਤ ਹੈ ॥ ਠੈ ਉਡਯੇ ਠੀਕੇਸ ਤਜ
 ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਭੇਸ ਭੁਜ ਬੀਸ ਦਸ ਸੀਸ ਕਰ ਬੋਰਯੇ ਕੁਨ ਕੋਤ ਹੈ ॥ ਬਿਦਾ
 ਭਯੇ ਭਾਰ ਯੋ ਮੰਦੋਦਰੀ ਸੁਹਾਫ ਕਰਿਓ ਰਾਮ ਰਾਮ ਆਜ ਅਬ ਤੇਰੇ ਨਾ
 ਉਦੇਤਿ³²⁴ ਹੈ ॥ 2 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਸਿਯ ਰਾਵਨ ਹਰੀ ਰਾਮ ਹਰੇ ਸ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰਾਨ ॥
 ਬਹੁਤ ਸੁਖੀ ਅਤਿ ਇਕ ਦੁਖੀ ਕਰਾ ਆਨ ਕੀ ਆਨ ॥ 3 ॥

॥ ਸੋਠ ॥ ਯੋ ਜਾਨਤ ਸਭ ਕੋਇ ਯਹਿ ਮਫ ਤਜ ਸੁਰ ਮਗ ਫਹਯੇ ॥
 ਜਨਕ ਸੁਤਾ ਨਹਿ ਹੋਇ ਮਨਹੁ ਮੀਚ ਠੈ ਨਭ ਉਡੀ ॥ 4 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਉਤ ਮਾਰ ਕੁਰੰਗਹਿ ਰਾਮ ਫਿਰੇ ਬਨ ਤੇ ਘਰ ਕੇ ਸੰਗ ਬੀਰ
 ਲਏ ॥ ਇਤ ਰਾਵਨ ਆਨ ਕੁਰੰਗ ਕਿਯੋ ਘਰੀ ਚਾਰ ਭਈ ਸਿਯ ਚੋਰੀ
 /55ਓ ਫਏ ॥ ਸੋਈ ਦੂਰਹਿ ਤੇ ਨਹਿ ਡੀਠ ਪਰੀ ਜਹਿ ਜੋਵਤ ਹੀ/ ਮਨ ਨੈਨ ਏ ॥
 ਤਹਿ ਆਇ ਰਹੇ ਪਛੁਤਾਇ ਦੇਉ ਜਹਿ ਰੇਖ ਕਟੀ ਪਛ ਸੋ ਹਰਏ ॥ 5 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਨ ਪਾਈ ਵੋਇ ਉਠੈ ਰਘੁਰਾਈ ਕਹਿ ਬੀਰਹਿ
 ਸੁਨਾਈ ਆਈ ਬਾਤ ਪ੍ਰਾਨ ਅੰਤ ਕੀ ॥ ਖਾਇ ਕੈ ਤਵਾਰ ਸੁ ਕਮਾਰ ਕਹੈ
 ਬਾਰ ਬਾਰ ਵੁਠੀ ਏਨ ਕੋਉ ਫਜ ਠੈ ਰਯੋ ਬਸੰਤ ਕੀ ॥ ਦੇਖ ਬਨ ਹਾਰ ਪਵੈ
 ਕੋਸ਼ਕ ਪੁਕਾਰ ਫਿਰੇ ਮਾਨੋ ਮਨਿ ਗਈ ਫਨਿ ਬਾਸਰ ਅਨੰਤ ਕੀ ॥ ਦੇਖਯੋ
 ਤੀਨ ਓਰ ਧਾਮ ਪਾਛੈ ਬੋਨ ਉਠੈ ਰਾਮ ਚੋਥੀ ਯੋਰ ਦੇਖੀ ਭਾਵੈ ਦੇਹ ਜੀਅ
 ਕੰਤ ਕੀ ॥ 6 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਬੈਨੀ ਸੇਖਨਾਗ³²⁵ ਮੁਖ ਰੋਹਨੀ ਸੁਹਾਫ ਦੇਉ ਲੋਚਨ ਕੁੰਠ
 ਭੋਹ ਭ੍ਰਿੰਕ ਦੁਖ ਦੈ ਭਏ ॥ ਕੋਕਿਨਾ ਸੋ ਬੈਨ ਚਲੇ ਚਾਨ ਫਜ ਰਾਜ ਮ੍ਰਿਫਵਾਜ
 ਕਟਿ ਆਜ ਕਰ ਕੰਜਨ ਮੈ ਰੈ ਭਏ ॥ ਕਦਲੀ ਸੁ ਜੰਘ ਅੰਫ ਜੋਤ ਕੋ ਅੰਠ ਹੀਸ
 ×55ਅ ਪਾਇਨ ਕੋ ਪਾਇ ਮੇਰੇ ਪਾਛੇ ਕਰ ਜੈ ਕਏ।/ ਕਹੈ ਰਘੁਰਾਈ ਛਬਿ ਜਾਨਕੀ
 ਚੁਰਾਈ ਸੋਈ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਮਾਰ ਭਾਈ ਤੇਈ ਬਾਟ ਠੈ ਭਏ ॥ 7 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਹੈ ਭਏ ਨਿਰਾਸ ਆਸ ਫਈ ਸਿੰਧੁ ਪਾਰ ਤਜ ਪਾਤ ਕੇ
 ਅਵਾਸ ਦੁਖ ਸੁਠੇ ਦੇਉ ਬੀਰ ਕੇ ਚਕਵਾ ਚਕੋਰਨ ਕੁੰਠ ਸਿੰਘ ਮੋਰਨ ਕੋ ਬੁਝੈ ਸਿਧ
 ਸੋਧ ਬੁਝੈ ਰੁਖ ਪੰਖ ਤੀਰ ਕੇ ॥ ਫੁਏ ਜਲਜਾਤ ਜਲਜਾਤ ਨਾਤ ਨੀਰ ਕਾਤ ਨਾਗੇ
 ਬਾਤ ਜੈਸੇ ਤਾਤੇ ਰੇਤ ਕਨ ਨੀਰ ਕੇ ॥ ਲੋਚਨ ਚੁਚਾਤ ਨਾਗੇ ਸੁਧਾ ਨ ਅਧਰ
 ਮਾਹੀ ਅੰਕਨਾ ਇਹੀਨ ਅੰਸੇ ਅੰਗ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ॥ 8 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਘਸ ਨਾਇ ਲਗਾਇ ਨ ਚੰਦਨ ਕੋ ਤਰੁ ਤੇ ਨ ਡਗਾਇ ਫਨੀ
 ਮਨ ਕੇ ॥ ਅਰ ਬੀਰ ਉਸੀਰਹਿ ਦੂਰ ਕਰੇ ਨ ਬੁਝੈ ਦੁਖ ਪਾਵਕ ਕੋ ਕਨਕੇ ॥
 ਨਲਨੀ ਦਨ ਪਾਤ ਸੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਉਤਪਾਤ ਬਡੇ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਮਨ ਕੇ ॥ ਸੁਨ
 ਆਗ ਬਡੀ ਉਪਜੀ ਨ ਬੁਝੈ ਤ੍ਰਿਣ ਦਾਰ ਦੈ ਫੁਕ ਸਮੀਰਨ ਕੇ ॥ 9 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਅਧੀਰ ਤਿਆ ਬਿਨੁ ਨੀਰੁ ਭਰੇ ਅੰਜੁਰੀ ਅਸੁ
 ਰੋਵੈ ॥ ਬੀਰ ਦਈ ਬਹੁ ਭਾਤਨ ਧੀਰਨ ਪੀਰ ਘਟੈ ਪੁਹਮੀ ਤਨੁ ਜੋਵੈ ॥
 /56ੳ ਕੈ ਪਹਿਨੈ/ ਡਰੁ ਜਨ ਬਿੰਗੁ ਸੁ ਦੈ ਰੁਚ ਬੀਚ ਨ ਹਾਰ ਸੋਮੇਵੈ ॥ ਕਯੋ ਅਬ
 ਪਾਰ ਸਿਆ ਬਿਨੁ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਵਾਰ ਸਿਆ ਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਿਨੁ ਸੋਵੈ ॥ 10 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਅਬਿਬੇਕ³²⁶ ਸੁ ਰਾਮ ਕਿੰ ਨ ਬਿਬੇਕ ਇਦਾ ਰਘੁਨਾਥਹਿ
 ਤਾਤ ਦਿਆ ਤਜ ਸੰਪਤਿ ਦੰਪਤਿ ਏਕਹਿ ਬੇਰ ਅਵਾਸ ਤਜੇ ਬਨਬਾਸ ਲਿਆਮ

(325) ਸੇਖਨਾਗ - ਅ. (326) ਅਬ - ਓ. ਏ.

ਜਿਨ ਕੇ ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਕੇ ਮਿਲਏ ਹਿਤਿ ਰਾਖਯੋ ਹੁਏ ਬਿਨ ਹਾਰ ਹਿਯਾ ॥
ਇਹਿ ਭਾਤਿ ਇਯੋਗਿ ਕਿੰ ਇਧਿ ਆਪ ਸੁਵਾਰ ਸਿਯਾ ਪਤਿ ਪਾਰ
ਸਿਯਾ ॥ 11 ॥

॥ ਸੁਆ ॥ ਬਯਾਕੁਲ³²⁷ ਡੋਲਤ ਹੈ ਬਨ ਬੀਬਨ ਬੁਝਤ ਲੋਕਨ ਰਾਮ ਸੰਦੇਸੇ ॥
ਚੰਪਕ ਚੰਦਨ ਤਾਨ ਤਮਾਣ ਬਯਾਲਨ ਸੋ ਫਿਰਿ ਬੁਝਤ ਜੈਸੇ ॥ ਕੁੰਜਰ ਕੰਜ
ਕਦੰਬ ਕੁੰਢ ਨੇ ਕੁੰਢਨ ਕੋਕਿਲ ਕੁੰਢ ਭਦੇ ਸੇ ॥ ਜਾਨਕੀ ਹਾਥ ਨ ਲਾਗਤ
ਰਾਮ ਕੇ ਹਾਥ ਸੋ ਹਾਥ ਮਰੋਰਤ ਕੈਸੇ ॥ 12 ॥

॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਦੇਖ ਮ੍ਰਿਗ ਕਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਨੀ ਸੀਯਾ ਕਹਾ ਚੰਦ ਮੁਖੀ ਤੰਦ ਦੇਖ
ਕਹੈ ਮਾਠੇ ਮਤਿ ਬਾਵਰੀ ॥ ਫਾਵੇ ਬਨ ਕੋਨ ਕਰ ਧੂਪ ਛਾਹ ਪੈਨ ਪੁਛ
ਧਾਇ ਧਾਇ ਪੁਛੈ ਫਿਰਿ ਕੂਪ ਸਰ ਬਾਵਰੀ ॥ ਸਦਾ ਸੀਲਵੰਤ ਹੈ ਅਨੰਤ
ਭਗਵੰਤ ਮਨ ਕੀਨੇ ਹੈ ਕੁੰਢ ਦੁਖ ਕੇ ਹਰਿ ਕੀ ਬਾਵਰੀ ॥ ਕੈ ਤੇ ਵਹਿ
ਰਾਜ ਕੇ ਸਮਾਜ ਰਘੁਰਾਜ ਤਬ ਵੈਸੀ ਬਾਉ ਹੁਤੀ ਅਥ ਐਸੀ ਬਹੀ ਬਾਵਰੀ ॥ 13 ॥

/56ਅ ॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਏ ਹੈ ਲਛਮਲ ਤੇਹਿ ਬੁਝਤ ਹੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੇਖੋ ਜੀਅ ਕਈ
ਕੈਸੀ ਬਾਤ ਭਈ ਜਾਨਕੀ ॥/ ਆਹਟ ਨ ਪਾਯੋ ਪਰ ਖੋਜ ਨ ਚਲਾਯੋ ਹਮ
ਭਾਲੀ ਭੂਲ ਗਏ ਅਥ ਕੇ ਮਿਲਾਵੈ ਜਾਨਕੀ ॥ ਕੋਠੇ ਹਰਿ ਲੀਨੀ, ਮਾਰ
ਭਾਰੀ ਕਹਾ ਕੀਨੀ ਕਾਹੂ ਕੀਨੀ ਬਾਤ ਐਸੀ ਹੈ ਅਜਾਨ ਕੀ ਕਿ ਜਾਨਕੀ ॥
ਕਾਸੋ ਦੁਖ ਕਹੋ ਕਹੋ ਕੋਨ ਕੀ ਸਰਨ ਆਜ ਭਨੋ ਹੈ ਮਰਨ ਬਾਤ ਜੀਅ ਤੇ
ਜਾਨਕੀ ॥ 14 ॥

॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਇਰਹੀ ਇਹਾਨ ਮਨ ਜਨਕ ਸੁਤਾ ਕੇ ਦੁਖ ਤਨ ਕੋ ਨ

(327) ਵਿਆਕੁਲ - ਅ. ਏ.

ਲੀਦ ਪਵੈ ਜਾਗੈ ਚਾਰੇ ਜਾਮ ਕੇ ॥ ਭੋਜਨ ਬਿਸਾਰ ਜੀਖ ਜਪਯੋ ਕਰੈ ਨਾਮ
ਸੀਝ ਛਾਵ ਰਵੈ ਦੇਹ ਮਾਨੋ ਦੁਖੀ ਬਡੇ ਘਾਮ ਕੇ ॥ ਜਾਹਿ ਨਿਜ ਕਾਤ ਸੋਢੁ
ਦੁਖ ਪਾਤ ਜਾਤ ਜਰ ਬਾਤ ਕਰੈ ਕੋਨ ਐਸੇ ਹਾਥ ਠਾਰੇ ਕਾਮ ਕੇ ॥ ਦੇਖਤ
ਬਟਾਉ ਆਪ ਰੋਵਤ ਰੁਆਉ ਤਹਾ ਜਰੈ ਘਾਸ ਝਾਉ ਜਹਾ ਪਵੈ ਪਾਇ ਰਾਮ
ਕੇ ॥ 15 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਹਰਿ ਕਾਨਨ ਟੇਰ ਛਾਏ ਸਰ ਤੀਰ ਤ੍ਰਿਖਾ
ਜਲ ਕੀ ॥ "ਕਵਿ ਰਾਮ" ³²⁸ ਸੁ" ਨੈਕ ਭਏ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀਤਲ ਸੰਪਤ ਦੇਖ ਰਤੇ
ਹਲ ਕੀ ॥ ਅਲਿ ਕੋਬ ਗਏ ਅਥਏ ਦਿਨਨਾਰ ਨਈ ਛਬ ਤੋ ਨਲਨੀ ਦਲ
ਕੀ ॥ ਮਾਨੋ ਸਾਈ ਇਓਕੁ ਪਰੇ ਮੁਰਛਾਇ ³²⁹ ਛਨੀ ਮੁਖ ਮੇਲ ਹਲਾਹਲ
ਕੀ ॥ 16 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਦੀਪ ਬਿਗੀਨ ਪਰੇ ਦੁਖ ਸੇਜ ਰੁਹੁ ਕਨ ਸੀਤ ਘਟਾ ਘਨ ਕਾਏ ॥
/57ੳ ਦੇਹ ਛੁਟੈ ਨਹਿ ਨੀਦ ਜੁਟੈ ਨ ਛੁਟੈ ਨਿਸਈ/ ਅਸ ਛਾਵ ਘੰਧਾਰੋ ॥ ਨਾਰਿ
ਇਯੋਗ ਤਹਾ ਤਮ ਰੂਪਕ ਐਸੇ ਮੈ ਛਾਰਤ ਕਾਮ ਤਵਾਰੋ ॥ ਮੂੰਦੇ ਈ ਲੋਚਨ
ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਮੁਖ ਦੀਸਤ ਮੋਹ ਮਯੰਕ ਉਜਾਰੋ ॥ 17 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਦੇਵਤਿ ³³⁰ ਨੈਨਿ ਨੀਰ ਫਯੋ ਘਟਿ ਐਦ ਸਮੀਰ ਉਸਾਸਨ ਟੇਤੈ ॥
ਮਾਸਰੁ ਮਾਸ ਨ ਮਾਸਕ ਤੇ ਸਬ ਤੇਜ ਗਯੋ ਸਿਯ ਕੇ ਬਿਛੁਟੇਤੈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਨਾਮੁ
ਪੁਕਾਰਤ ਆਰਤ ਏਲ ਬਕੇ ਸੁਨਿਯੋ ਨ ਕਰੇ ਤੇ ॥ ਸੋ ਰਘੁਬੀਰ ਗੇਓ ਸੁਨਿ ਵੀਰ
ਬਡੇ ਕ੍ਰਮ ਕੈ ਭਯੋ ਬਜੁ ਰਿਏ ਤੇ ॥ 18 ॥

(328) ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ : "ਕਹਿ ਕੰਕਨ"

(329) ਮੁਰਛਾਇ - ਏ. (330) ਰੋਵਤ - ਅ. ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਮ੍ਰਿਗ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਲਿਖਯੋ ਨ ਕਹੂੰ ਨ ਇਰੰਚ
ਸਵਾਰਯੋ ॥ ਤਾਹੀ ਕੇ ਹੇਤੁ ਚਲਯੋ ਤਜੁ ਨਾਰ ਸੁ ਮੈ ਮਤਿ ਹੀਨ ਕਛੁ
ਨ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ ਯਾਹੀ ਤੇ ਕੈਕਈ ਮਾਇ ਕਵੀ ਸਭ ਨੀਤਿ ਸੁ ਹੈ ਘਰ
ਤੇ ਬਨ ਟਾਰਯੋ ॥ ਰਾਜ ਕੀ ਨਾਇਕ ਹੈ ਨ ਮਹਾਂ ਜੜ ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ
'ਰਘੁਨਾਥ ਪੁਕਾਰਯੋ' 331 ॥ 19 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਮੋਹਨ ਤਾਪਨ ਬਸਿਕਰਨ ਉਦਮਾਲ ਉਚਾਟ ॥

ਪਾਂਚ ਬਾਨ ਮਨ ਮਥਨ ਕੈ ਬਿਰਹਨ ਤਨ ਕਏ ਕਾਟ ॥ 20 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕਾਮ ਚਨਾਇ ਦੇ ਸਰ ਪਾਂਚ ਸੁ ਪੰਖਨ ਠੋ ਤਨ ਮਾਂਹਿ ਡਡੇਰੇ ॥
/57ਅ /ਤੇ ਸਿਧ ਕੈ ਇਰਹਾਂਗਨ ਮੈ ਜਰੇ ਮੋ ਮਨ ਸੋ ਸਭ ਆਯੁਧ ਤੇਰੇ ॥ ਹੈ
ਇਪਰੀਤਿ ਭਈ ਬਿਨ ਬਾਨਨਿ 332 ਰੇ ਇਰਹਾਂ ਅਬ ਜਾਹਿ ਨ ਘੇਰੇ ॥
ਐਰ ਸੁਖੀ ਜਡ ਹੋਇ ਬਡੇ ਜਸ ਮੁਢ ਮਨੋਜ ਦੁਖੀ ਇਕ ਮੇਰੇ ॥ 21 ॥

॥ ਕਇੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਇਰਹਿ ਆਕ ਚਹੂੰ ਓਰ ਉਠੀ ਜਾਡ ਕਹਾਂ ਜਾਹੂੰ
ਭਾਡ ਜੀਅ ਬਡੀ ਦੁਚਿਤਾਈ 333 ਹੈ ॥ ਤਾਂ ਪਰ ਸੁਰਤਿ ਐਰ ਫੁਕ ਨਿਰਵਾਰੈ
ਕੋਨ ਪਾਉਂ ਨ ਸੰਦੇਸ ਜਨ ਯਹੈ ਕਠਨਾਈ ਹੈ ॥ ਦੇਹ ਜਰੀ ਜਾਤ ਅਬ ਜੀਵਤ
ਹੋਂ ਕੋਈ ਘਰੀ ਏਤੇ ਪਰ ਬਾਨ ਸੋ ਕਮਾਨ ਤੈ ਚਵਾਈ ਹੈ ॥ ਕਹਯੋ ਰਘੁਰਾਈ
ਦੁਖਦਾਈ ਰਤਿਰਾਈ ਕੂਰ ਮਾਰੈ ਪਰਮਾਰਬੋ ਨ ਸੂਰ ਕੀ ਬਡਾਈ ਹੈ ॥ 22 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜਾਂ ਦਿਨ ਸਿੰਧੁ ਮਥਯੋ 334 ਨਿਕਸਯੋ ਸਠ ਤਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਕੁ ਘਰੀ
ਨਹਿ ਕਹਿ ਕੋਈ ॥ ਰਾਹੁ ਗਿਲੈ ਉਗਲਯੋ ਫਿਰ ਬਾਦ ਕਲੰਕ ਸੰਭਾਰ ਜਰਾਵਤ
ਮੋਹੀ ॥ ਆਜ ਕੁਵੰਡ ਚਵਾਯ ਕਰੋ ਸਤਖੰਡ ਸਸੀ ਡਿਨ ਮੈ ਅਬ ਤੋਹੀ ॥ ਹੈਨ

(331) ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ : 'ਰਘੁਰਾਜ ਪੁਕਾਰਿਓ'

(332) ਬਾਨਨ - ਏ. (333) ਦੁਚਿਤਾਈ - ਏ. (334) ਮਥੇਨਿ - ਅ.

ਕੜੁ ਬਸ ਵਾਸ ਕਰਯੋ ਜੋ ਤੂੰ ਜਾਨਕੀ ਕੀ ਮੁਖ ਡਾਕਨ ਹੋਈ ॥23॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਚੰਦਨ ਸੋ ਲਪਟਾਇ ਰਗੇ ਅਹਿ ਮਾਲ ਕੀ ਜਵਾਨ ਨਿਸ਼ਿ
ਦਹਯੋ ਹੈ ॥ ਪੈਨ ਪ੍ਰੀਤ ਫਨੀ ਉਰ ਤੇ ਜਬ ਹੈ ਨਿਕਸਯੋ ਤਬ ਕੈਣ ਰਹਯੋ
/5੬੯ ਹੈ ॥/ ਚਾਟ ਸੁਧਾ ਕ੍ਰਮਤਾ ਤ੍ਰਿਨ ਦੈ ਬਿਖਬਾਰ ਭੁਜੰਗਮ ਦੇਸ ਰਹਯੋ ਹੈ ॥
ਈਰ ਪਟੀਰ ਸਮੀਰ ਉਸੀਰਹਿ ਨੀਰਹਿ ਸੀਤਲ ਕੋਨ ਕਰਯੋ ਹੈ ॥ 24 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਦਾਹ ਕਰੈ ਨਭ ਮੇਂ ਪ੍ਰਜਰੈ ਨ ਟਰੈ ਜਸ ਸੋਚ ਕਈ ਮੁਖ ਦੇਖੇ ॥
ਐਰ ਚਕੋਰ ਅੰਗਾਰ ਚੁਕੈ ਜਿਯ ਸੀਤਲ ਜਾਨ ਸੁ ਕੋਨ ਕੈ ਲੇਖੇ ॥ ਮਾਨਹੁ ਭੋਰ
ਪਿਓ ਬਿਖੁ ਕੰਜਨ ਬੁਝਤ ਹੈ ਜਲ ਯਾਹਿ ਪਰੇਖੈ ॥ ਨਾਚੁੰ ਸੁਧਾਕਰ ਲੋਕ ਕਰੈ
ਕਵਿਰਾਮ ਕਰੈ ਤੁਮ ਕੋਨ ਕੈ ਪੇਖੇ ॥ 25 ॥" ³³⁵

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਸਿੰਧੁ ਮਥਯੋ ³³⁶ ਜੜ ਤੂੰ ਨਿਕਸਯੋ ਬੜਵਾਨਲ ਦਾਹ ਕੇ ਦਾਨ
ਪਠਾਯੋ ॥ ਰੈ ਸਿਵ ਕੰਠ ਕਲਾਹਲ ਹੈ ਤਿਨ ਐਚ ਸੁਧਾ ਸਮ ਆਪ ਬਨਾਯੋ
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਈਰ ਕਹਯੋ ਸੁਨ ਬੀਰ ਤੂੰਬੁਝ ਸਸੀ ਕਿਯੋ ਰਾਹੁ ਡਰਾਯੋ ॥ ਨਾਚੁੰ
ਸੁਧਾਯਰ ਹੈ ਬਿਖ ਕੇ ਘਰੁ ਨਯਾਇ ਬਿਰੰਚ ਕਲੰਕ ਲਕਾਯੋ ॥ 26 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਏ ਬਿਲਲਾਤਿ ਫਿਰੈ ਇਹ ਭਾਤਿ ਸੁਹਾਤ ਨਹੀਂ ਕੜੁ ਖਾਠ
ਨ ਪਾਨੀ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਸੰਗ ਜਾਤ ਉਤੈ ਅਤਿ ਜਾਨਕੀ ਰਾਮ ਕਰੈ ਬਿਲਖਾਨੀ ॥
ਸੋ ਵਹਿ ³³⁷ ਨਾਮ ਸੁਨਯੋ ਖਗ ਰਾਜ ਜਟਾਉ ਉਠਯੋ ਜਿਯ ਮੈ ਇਹ ਆਨੀ ॥
ਮਾਰ ਫਿਰੈ ਕਿ ਕਰੈ ਪੁਭੁ ਕਾਰਜ ਕੈ ਜਸ ਨੈ ਚਿੰ ਦੇਹ ਪੁਰਾਨੀ ॥ 27 ॥

/5੬੫ /॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਦੂਰਹਿ ਦਸਕੰਧ ਕਰੈ ਯਹਿ ਕੋਨ ਬਨੀ ³³⁸ ਹਠ ਠਾਨਤ ਹੈ ॥

(335) ਉ. ਅ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ : ਇਹ ਪੂਰਾ ਪਾਕ (ਸ਼੍ਰੀ), 24 ਨੰਬਰ ਅਤੇ 25 ਨੰਬਰ
ਅੰਗੜ ਪਿੱਛੜ ਹਨ ਭਾਵ 24 ਨੰਬਰ ਦੀ ਜਕ੍ਰਾ 25 ਨੰਬਰ ਹੈ ਅਤੇ 25 ਨੰਬਰ ਦੀ ਜਕ੍ਰਾ
24 ਨੰਬਰ ਹੈ । (336) ਮਥਿਓ - ਅ. (337) ਵਹੁ - ਏ. (338) ਬੜੈ - ਏ.

ਦਰਿ ਬਾਦਨ ਹੈ ਸਿਵ ਕੇ ਸੁਤ ਹੈ: ਸੁਨ ਹੋਇ ਸੁ ਮੋਹਿ ਪਛਾਨਤ ਹੈ ॥
 ਫਿਰਜਾਜਨ ਹੈ ਕਨਕਾਰਠ ਹੈ ਬਿਧਿ ਲੋ ਬਨ ਕੇ ਜਰ ਜਾਨਤ ਹੈ ॥ ਅਬ
 ਮੋਹਿ ਕੜੁ ਸਮਝੈ ਨ ਪਰੈ ਭਾਈ ਕਾਰੈ ਕੇ ਕਾਠ ਪਛਾਨਤ ਹੈ ॥ 28 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਤੈ ਹੀ ਲੋ ਆਇ ਸੁਨਾਹਿ ਕਹਯੋ ਧ੍ਰਿਗ ਕੇ ਤਨ ਕੇ ਮਨ ਕੇ
 ਪਕੀਆ ਕੇ ॥ ਤਾ ਪਰ ਮੋਹਿ ਜਰਾਵਤ ਹੈ ਅਹਿ ਆਖ ਦਿਖਾਇ ਜਰਾਇ
 ਦਿਆ ਕੇ ॥ ਹੋ ਕਰੁੜਾਸੁਨ ਰਾਮ ਕੇ ਸੇਵਕ ਰੇ ਛਠ ਕੈ ਕੋਊ ਲੇਤ ਤਿਆ
 ਕੇ ॥ ਕੈ ਤਜ ਦੇਹ ਕਿ ਰਾਖ ਸਨੇਹ ਕਿ ਤੂੰ ਰਨਮਾਡ ਕਿ ਡਾਡ ਸਿਯਾ
 ਕੇ ॥ 29 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਜੋ ਲਗ ਦਾਵਨ ਬਾਤ ਕਰੈ ਫਿਰ ਤੈ ਲਗ ਕੋਧਹਿ ਏ ਨ ਸਮਾਨੇ ॥
 ਤੈਰ ਧੁਜਾ ਵਥ ਕੀ ਪਥ ਮੈ ਮੁਖ ਚੋਰ ਸੇ ਚੋਬ ਭੁਜਾ ਲਪਟਾਨੇ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ
 ਦਸ ਸੀਸ ਕਹੀ ਯਹਿ ਚਾਹਤ ਮੀਚ ਜਟਾਉ ਪੁਛਾਨੇ ॥ / ਹੈ ਨ ਭਨੀ ਅਤਿ
 ਜਾਹਿ ਰਹੀ ਪਤਿ ਸਿੰਘ ਅਜਾ ਕਹੁ ਖਾਤ ਲਜਾਨੇ ॥ 30 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਚੋਬ³⁴⁰ ਚਪੇਟਨ ਰਾਵਨ ਕੇ ਅੰਗ ਪਾਇਨ ਕੇ ਨਖ ਘਾਇਨ
 ਭਾਡੇ ॥ ਔਰ ਕਹੀ ਮੁਖ ਕੀ ਬਹੁਤੇ ਸੁਨ ਆਜ ਲਦੇ ਸੁਖ ਸੰਪਤਿ ਠਾਢੇ ॥
 ਹਾਰ ਪਰੇ ਦਹਿ ਡਾਰ ਦਿਯੋ ਸੁ ਤੈ ਆਪ ਫਿਰਯੋ ਰਿਪ ਕੇ ਲਗ ਖਾਡੇ ॥
 ਘਾਉ ਲਛੇ ਵਘੁਰਾਜ³⁴¹ ਕੇ ਰਾਜ ਜਟਾਉ ਕੀ ਆਉ ਘਟੀ ਰਨ ਮਾਡੇ ॥ 31 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਸੀਅ ਹਰੇ ਦਸਕੰਧ ਚਲਯੋ ਮਗ ਗੀਧ ਮਿਲਯੋ ਸੁ ਸਨਮੁਖ ਜੂਟਯੋ ॥
 ਲੰਕਪਤੀ ਕਹਿ ਬਾਨ ਬਿਖੰਧਰ ਅੰਚ ਕੁਵੰਡ ਅਰੀ ਪਰ ਟੂਟਯੋ ॥ ਜੁਧ ਮਹਾ
 ਜੁਗ ਜਾਮ ਕਰਯੋ ਤਏ ਹਾਰ ਪਰਯੋ ਕਹਿ ਰਾਮ ਸੁ ਲੂਟਯੋ ॥ ਲੱਡਕ ਘਾਉ ਲਛੇ

(339) ਕੋਧਹਿ -ਏ. (340) ਚੋਰ -ਏ. (341) ਵਘੁਰਾਇ -ਏ.

ਪਰਤੱਛਰ ਪਡ ਗਏ ਪਰ ਪੱਛ ਨ ਛੁਟਯੋ ॥ 32 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਰਾਖ ਨਈ ਨ ਦਸਾਨਨਿ³⁴² ਤੇ ਸਿਯ ਮੈ ਜਿਯ ਤੇ ਸਬ ਪੌਰਖ
ਕੀਨੋ ॥ ਐਰਨ ਸੰਗ ਗਯੋ ਘਰ ਲੋ ਫਿਰ ਸੋਧ ਕਹਯੋ ਨ ਬਡੇ ਜਸੁ ਠੀਨੋ ॥ ਐਰ
ਰਹੀ ਸਬ ਰਾਮ ਕੇ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰ ਨ ਨੈਨਿ ਕੇ ਸੁਖ ਦੀਨੋ ॥ ਭਾਫ ਵਿਗੋਨ
ਜਟਾਉ ਕੀ ਦੇਹ ਛੁਟੇ ਨ ਛੁਟੇ ਮਨ ਕੇ ਦੁਖ ਤੀਨੋ ॥ 33 ॥

/59ਅ /॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਅਧੀਰ ਕੀ ਪੀਰ ਬਿਚਾਰਤ ਹੀ ਬਨ ਸੋਧਤ
ਆਏ ॥ ਠੀਰ ਭਰੇ ਦ੍ਰਿਗ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਦੁਖ ਐਰ ਇਹੰਗ ਨਿਹਾਰ ਬਹਾਏ ॥
ਬੁਝ ਰਹੇ ਨ ਕਹੇ ਮੁਖ ਤੇ ਕਛੁ ਨੈਨ ਕੀ ਸੈਨ ਨਹੀ ਸਮੁਝਾਏ ॥ ਮੂੰਡ ਧੁਨੈ
ਨਭ ਓਰ ਚਿਤੈ ਨਿਜ ਦੇਹ ਕੇ ਘਾਉ ਜਟਾਉ ਦਿਖਾਏ ॥ 34 ॥

॥ ਦੇਹਵਾ ॥ ਤਬ ਰਘੁਪਤਿ ਖਗਪਤੀ ਸੋ ਏਲੇ ਮਨ ਧਰ ਸੋ ॥
ਸ੍ਰਾਮ ਧਰਮ ਜਸ ਨੈ ਚਲੇ ਰਨ ਜੁਏ ਪਰਲੋਕ ॥ 35 ॥

॥ ਸੋਰਠ ॥ ਅਬ ਦੀਜੈ ਇਕ ਬਾਤ ਮਾਛਤ ਤੁਮ ਪੈ ਜੋਰ ਕਰ ॥
ਸੁਰਪਤਿ ਪੁਰ ਹੈ ਤਾਤ ਤਿਨਹਿ ਹਰਨ ਸਿਯ ਜਿ ਨ ਰਹੋ ॥ 36 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਗੀਧ ਚਲੇ ਜਸ ਲੋਕ ਸਵਾਰ ਅਣੈ ਪਰਲੋਕ ਧਰਯੋਈ ਰਹੀ ॥
ਹੈ ਰਹੀ ਚੁਪ ਕੈ ਤਬ ਲੋ ਪਿਤ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਦੁਖ ਦੇਹ ਦਹੀ ॥ ਜੋ ਨਗ ਜੁਝ
ਕੁਟੰਬ ਸਮੇਤ ਉਸਾਸਨ ਸੋ ਸਿਵਟੋਕ ਗਹੀ ॥ ਸੀਯ ਕੇ ਨਯਾਵਨ ਜੀ ਇਨ
ਵਾਵਨ ਤਾਤ ਸੋ ਬਾਤ ਨਜਾਤ ਕਰੀ ॥ 37 ॥

/60ੳ /॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਦਾਹੁ ਜਟਾਉ ਕੇ ਦੈ ਦੇਉ ਬੀਰ ਧਸੈ ਬਨ ਮੈ ਮਨ ਸੋਭ ਭਰੇ ॥
"ਸਿਯ ਰੇ ਇਛੁਵੈ ਮਨ ਕੇ ਸੁਖ ਜੋ ਸਬ ਸੁਕ ਫਏ ਦੁਖ ਹੋਤ ਹਵੇ ॥ ਜਰਿਹ

ਤੋਡ ਨੰਕੂਰ ਬਡੇ ਕਪਿ ਹੈ ਤਹਿ ਕੰਦਰ ਅੰਦਰ ਜਾਇ ਪਰੇ ॥ ਤਹਿ ਫੂਲ
ਕੇ ਬਾਕ ਮੈ ਭਾਕ ਭਰੇ ਅਨੁਰਾਭ ਰਤੇ ਹਨੁਮਾਨ ਖਰੇ। ॥ 38 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੇਹ ਧਰੇ ਮਾਨੇ³⁴⁴ ਰਤਿਕੰਤ ਸੰਗ ਨੈ ਬਸੰਤ ਡੋਲਤ ਅਕੋਠੇ ਬਨ
ਜੱਥੇ ਐਸੀ ਚਾਲ ਕੇ ॥ (ਕਿਧੋ ਏਈ)³⁴⁵ ਪੂਰਨ ਅਨੰਤ ਕਵਿਰਾਮ ਕਹਿ³⁴⁶ ਕਿਧੋ
ਰਾਜ ਰੀਸ ਛੁਟੇ ਮਾਨ ਸਰ ਤਾਲ ਕੇ ॥ ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਭੇਖ ਕੋਏ³⁴⁷ ਰਾਮ
ਦੁਪਵੰਤ ਕਿ ਮੁਕਤਿ ਫਲ ਦੇਉ ਤੁਟੇ ਪੁੰਨ ਤਰੁ ਡਾਠ ਕੇ ॥ ਦੂਰ ਹੀ ਤੇ ਦੇਖ
ਕਹਯੋ ਅੰਜਨੀ ਕੇ ਪੂਤ ਕਿ ਸੁਪੂਤ ਕਾਹੂ ਰਾਜਾ ਕੇ ਕਿ ਕਾਠ ਬਲੀ ਬਾਠ ਕੇ। 39 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਲਛਮਨ ਸੰਫ ਬੁਝੇ ਕਮਲ ਕਦੰਬ ਕਹੂੰ ਦੇਖੀ ਸੀਅ ਕਾਠਨ
ਤਦੁਕੱਠੀ ਕਨਕ ਕੀ ॥ ਚੰਦ੍ਰ ਮੁਖੀ ਪਿਕ ਬੈਨੀ ਸੁੰਦਰ ਕੁਰੰਗ ਨੈਨੀ ਕਦਲੀ
ਸੀ ਜੰਘ ਕਟ ਕੇਹਵਿ ਤਨਕ ਕੀ ॥ ਸ੍ਰੀ ਫਲ ਉਦੇਜ ਹੈ ਮਨੋਜ ਤੀਖ ਵਾਰੋ
/60ਅ ਛਇ ਦੇਹ ਅਹਿ ਰੇਸ ਭੋਹ ਉਪਮਾ ਧਨਕ ਕੀ ॥/ ਈਤਕੀ ਚੰਦੈਲੀ ਰਾਇ
ਏਨ ਹੈ ਇਕੈਲੀ ਕੋਠੂ ਸੰਗ ਨ ਸਹੈਲੀ ਦੇਖੀ ਜਾਨਕੀ ਜਨਕ ਕੀ ॥ 40 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਨ ਕੇ ਕੁਦੰਗ ਤੈ ਮਹਾ ਕੁਰੰਗ ਕੀਨੋ ਅਬ ਕਹਾ ਸੁਖ ਦੈਨੀ
ਸੀਅ ਕਹੂੰ ਸੋਧ ਆਇ ਦੇ ॥ ਕਾਰੇ ਪਿਕ ਬੈਨਕਹੂੰ ਪਿਕ ਬੈਨੀ ਹੂੰ ਕੀ ਸੁਧ
ਕੰਜ ਮੁਖੀ ਖੰਜਰੀਟ ਨੈਨ ਕੇ ਬਤਾਇ ਦੇ ॥ ਐਹੋ ਰਾਜ ਰੀਸ ਰੀਸ ਡਵਨੀ
ਕਵਨ ਕੀਨੋ ਪੋਨੋ ਅੰਫ ਬਾਸ ਨੈਕ ਇਤ ਹੂੰ ਪਠਾਇ ਦੇ ॥ ਚੰਪਕਿ ਬਰਨਿ
ਕਹੂੰ ਦੇਖੀ ਸੁਨੀ ਦੰਪਕ ਕਦੰਬ ਬਨ ਆਜ ਅਬ ਜਾਨਕੀ ਬਤਾਇ ਦੇ। 41 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਦੇਖਤ ਬਨ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਦੁਖੀ ਮਤਿ ਕਤਿ ਤਜ ਮਨ ਗਯਾਨ ॥
ਇਕਲ ਬਚਨ ਸੁਨ ਰਾਮ ਕੋ ਬੋਲੈ ਸ੍ਰੀ ਹਨੁਮਾਨ ॥ 42 ॥

(343) ਰੰਗੇ - ਏ. (344) ਗਾਨੈ - ਏ.

(345) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪੁਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅ ਪੁਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

(346) ਕਹੈ - ਏ. (347) ਕੀ - ਏ.

॥ ਸੋਟਨ ॥ ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਇਹ ਭੇਸ ਕੋਨ ਈਸ ਪੁਕਟੇ ਦੇਉ ॥

ਕੈ ਤੁਮ ਬਰਨ ਸੁਰੇਸ ਨਾਦ ਇਯੋਗੀ ਬਨ ਫਿਰੋ ॥ 43 ॥

/61ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਸੂਰਜ ਤੇ ਰਘੁਬੰਸ ਕਹੈ ਜਗ ਤਾ ਕੁਨ ਮੋ ਪੁਰ ਐਧ ਰਹਾਗੀ ॥
/ਰਾਮ ਹੈ ਨਾਮ ਪਿਤਾ ਪਠਏ ਬਨ ਰਾਜ ਧਰਯੋ ਲਘੁਬੰਸ ਕੀ ਬਾਗੀ ॥

ਕਾਨਨ ਮੈ ਤਿਯ ਸੰਗ ਹੁਤੀ ਸੁ ਹਰੀ ਕਿਨਹੂੰ ਹਮ ਯੋ ਬਿਲਖਾਗੀ³⁴⁸ ॥

ਬਾਤ ਹੁਤੀ ਸੁਕਹੀ ਤੁਮ ਸੋ ਅਰੁ ਸੋਹਿ ਕਛੁਕ ਰਹੀ ਸੁਧ ਨਾਗੀ ॥ 44 ॥

(ਲਛਮਨੋਵਾਚ)³⁴⁹

॥ ਕਇੰਤ ॥ ਪਾਛੇ ਲਛਮਨ ਕਹੀ ਬਾਤ ਸਮਝਾਇ ਸਬ ਏਈ ਰਾਮ

ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਮਿਲਗਾਏ ਹੈ ॥ ਏਈ ਰਘੁਨਾਥ ਤੀਨੋ ਲੋਕਨ ਕੇ ਨਾਥ

ਕਪਿ ਡੀਰ ਨਿਧਿ ਜਾਂਚੇ ਇਧਿ ਤਾਤੇ ਡਿਤ ਖਾਏ ਹੈ ॥ ਸੂਰਨ ਕੇ ਸੂਰ

ਏਉ ਪੂਰਨ ਹੈ ਰਾਮਚੰਦ ਮਾਏ ਅੰਧਕਾਦ ਅਰ ਕੰਦਰਾ ਪਠਾਏ ਹੈ ॥ ਤਾਦਕਾਨਿ

ਪਾਤੀ ਖਦ ਦੂਖਨ ਕੇ ਘਾਤੀ ਅਬ ਰਾਵਨ ਕੀ ਡਾਤੀ ਕੋ ਚਰਨ ਚਪਲਾਏ

ਹੈ ॥ 45 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਹਮ ਤੇ ਅਪਨੀ ਸਬ ਬਾਤ ਕਹੀ ਤੁਮ ਸੋ ਤੁਮ ਦੂ ਹਮ ਸੋ ਨ ਕਹੋ ॥

ਕਪਿ ਕਯੋ ਸਕੁਚਾਤ ਡਰਾਤ ਸੇ ਹੋ ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਤੇ ਇਹ ਭਾਤਿ ਰਹੋ ॥

ਨਿਜ ਬੀਰ ਡਿਨਾਇ ਲਈ ਤਿਯ ਰਾਜ ਗਰੀਵ ਨਿਵਾਜ ਹੋ ਨਾਜ ਬਹੋ ॥ 46 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਦੇਖਤ ਸੀ ਰਘੁਬੰਸ ਕੋ ਰੂਪ ਬਨੀ ਕਛੁ ਪ੍ਰੀਤ ਹਨੂੰ ਜਿਯ

ਐਸੀ ॥ ਪੰਕਜ ਭੋਵਨ ਜਯੋ ਘਨ ਸੇਰਨ ਚੰਦ ਚਕੋਵਨ ਹੂੰ ਨਹਿ ਵੈਸੀ ॥

————— (348) ਚਿਯਲਾਗੀ-ੲ.

(349) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋ ਠੈ ਕੇ
ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

/61ਅ / ਕਾਮ ਬੰਤਹਿ ਭੂਮਿ³⁵⁰ ਅਨੰਤਹਿ ਕੰਤਹਿ ਨਾਦਿ ਪਤਿਬੁਤ ਤੈਸੀ ॥
ਪਾਇ ਕਢੇ ਵਘੁਰਾਇ ਕੇ ਧਾਇ ਉਠਾਇ ਕੇ ਅੰਕ ਭਵੇ ਇਧਿ ਜੈਸੀ ॥ 47 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਆਪ ਮਿਲੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਹਨੁ ਪੁਨ ਰਾਮਹਿ ਆਨ ਸੁਗੀਵ
ਮਿਲਾਏ ॥ ਨਾਰਿ ਵਿਯੋਗ ਬਠੇ ਦੁਹੂੰ ਓਰ ਕਹੈ ਸੁਨ ਕੈ ਬਹੁਤੇ ਪਛੁਤਾਏ ॥
ਬਾਲੀ ਕੀ ਮੀਚ ਕਹੀ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਛੇਦਨ ਕੇ ਤਰੁ ਸਾਂਤ ਬਤਾਏ ॥
ਭੂਲ ਕਯੋ ਅਪਨੇ ਦੁਖ ਤਾਂ ਛਿਨ ਬਾਨਰ ਕੈ ਦੁਖ ਨੈਨ ਬਹਾਏ ॥ 48 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਵਘੁਬੀਰ ਕਹਯੋ ਸਭ ਸੋ ਹਮ ਸੀਅ ਕੋ ਸੋਧ ਕਹੂੰ ਨਹਿ
ਪਾਯੋ ॥ ਵੰਡ ਫਿਰੇ ਗਿਰ ਕਾਨਨ ਬੇਹਰ ਤਾਂ ਦੁਖ ਭੋਜਨ ਹੂੰ ਬਿਜਰਾਏ ॥
ਕੀਧ ਜਟਾਉ ਕਹੀ ਬਿਨੁ ਬੈਨਨ ਸੈਨਨ ਸੋ ਨਭ ਓਰ ਬਤਾਏ ॥ ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ
ਹਨੁਮਾਨ ਉਠਯੋ ਕਰ ਜੋਰ ਦੋਉ ਸਿਰ ਨਾਇ ਸੁਨਾਯੋ³⁵¹ ॥ 49 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਏਕ ਨਈ ਨਿਧਿ ਬਾਰ ਕੇ ਵਾਰ ਬਗੀ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਉਸਾਸ
ਦੁਖਾਰੀ ॥ ਸੰਗ ਨਿਸਾਚਰ ਕੇ ਅੰਗ ਯੋ ਮੁਖ ਰਾਹ ਮਨੋ ਸਸਿ ਕੀ ਉਜਿਯਾਰੀ ॥

/62ੳ / ਭੂਖਨ ਛਾਦਤ ਰਾਮ ਪੁਕਾਰਤ ਆਦਤ ਮਾਂਗ ਇਦਾਰਤ ਭਾਰੀ ॥ ਏ
ਬਤਿਆ ਸੁਨਿ ਕੇ ਕਪਿ ਕੀ ਰਘੁਨਾਥ ਕਹੀ ਵਹਿ ਨਾਦਿ ਹਮਾਰੀ ॥ 50 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਕੰਕਨ ਕੰਡਲ ਟੀਕ ਸੁ ਬੈਸਰ ਕੰਠ ਸਿਰੀ ਮਨ ਕੰਚਨ ਭੀਨੇ ॥
ਸਯੋ ਦੁਲਕੀ ਸਿਰ ਵੁਨ ਬਰਾ ਕਟਿ ਕੰਕਰ³⁵² ਨੂਪਰ ਝਾਝ ਨਵੀਨੇ ॥
ਪਾਇਨ ਛਾਦ ਉਤਾਇਨ ਸੋ ਕਛੁ ਜੈ ਹਨੁਮਾਨ ਸਕਯੋ ਤਬ ਬੀਨੇ ॥ ਭੂਤਲ
ਛਾਰ ਦਨੀ ਸਿਯ ਜੈ ਮਹਿ ਭੂਖਨ ਕੋ ਤੇਈ ਭੂਖਨ ਦੀਨੇ ॥ 51 ॥

(350) ਭੂਮ - ਏ. (351) ਸੁਨਾਇਓ - ਅ.

(352) ਕੰਕਨਿ - ਏ.

॥ ਸ੍ਰੀ ॥ ਦੇਖ ਇਖਾਦ³⁵³ ਕੀਓ ਰਘੁਬੀਰ ਲਕਾਇ ਲਿਏ ਡਤਿਆ
ਪਛੁਤਾਗੀ ॥ ਬਾਰਿ ਭਏ ਦ੍ਰਿਫ ਯੋ ਛਇ ਹੈ ਜਨ ਮੀਨ ਸਰੋਵਰ ਮੈ ਝਲਕਾਗੀ ॥
ਜਾਨਕੀ ਅੰਗਨ ਤੇ ਇਛੁਰੇ ਮਨੋ ਮੁਕ ਭਏ ਕਹਿ ਯੋ ਇਲਖਾਗੀ ॥ ਬੀਰ
ਇਚਾਰ ਕਹੇ ਤੁਮ ਹੂੰ ਸਿਧ ਕੇ ਏਈ ਭੂਖਨ ਹੋਹਿ ਕਿ ਨਾਹੀ ॥ 52 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਮੁਖ ਨ ਬਿਲੋਯੋ ਤਾਤੋ ਕੁੰਡਲ ਨ ਜਾਨਤ ਹੋ
ਬੀਰ ਪਾਇ ਡੁਵੋ ਰਘੁਦਾਇ ਕੇ ॥ ਹਾਥ ਜੋ ਨਿਹਾਰੇ ਨੈਨ ਫੁਟੀਓ
ਹਮਾਰੇ ਤਾਕੇ³⁵⁴ ਕੰਕਨ ਨੇ ਦੇਖੇ ਬੋਲ ਕਹੇ ਸਤ ਭਾਇ ਕਾ ॥ ਪਾਇਨ ਕੇ
ਪਰਏ ਕੇ ਜਾਤੇ ਦਾਸ ਲਛਮਨ ਯਾਤੇ ਪਹਿਚਾਨਤ ਹੋ ਭੂਖਨ ਜੇ ਪਾਇ ਕੇ ॥
/62ਅ /ਇਛੁਆ ਹੈ ਏਈ ਔਰ ਝਾਝਰ ਹੈ ਏਈ ਜੁਫ ਨੂਪਰ ਹੈ ਤੇਈ ਰਾਮ ਜਾਨਤ
ਜਰਾਇ ਕੇ ॥ 53 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਨਾਰਿ ਬਿਰਹਿ³⁵⁵ ਦੇਤ੍ਰੇ ਦੁਖੀ ਉਤ ਕਪਿ ਇਤੰ ਰਘੁਬੀਰ ॥
ਇਨ ਉਪਾਇ ਦੁਖ ਕਯੋ ਟਰੈ ਅਰਿ ਮਾਰਨ ਰਨਯੀਰ ॥ 54 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਭੂਤਲ ਬਾਲ ਪਛਾਰ ਸਪਤ ਤਾਨ ਭੇਲ ਕਹਯੋ ॥
ਕਪਿ ਪਤਿ ਮਿਲ ਵਹੁ ਨਾਰਿ ਹਨੁਮਾਨ ਸਾਚੀ ਕਰੈ ॥ 55 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੀਨੇ ਦੁਖ ਭਾਰੇ ਇਹ ਬਾਨ ਮਾਦ ਡਾਰੇ ਸਭਿ ਅਤਿ ਹੀ
ਸੰਘਾਰੇ ਹਾਥ ਨਾਢੇ ਰਿਖਿ ਸੁਪ ਕੇ ॥ ਰਾਜ ਛੀਨ ਨੀਨੋ ਇਨ ਨਰਿ ਕਪਿ
/63ਓ ਰਾਜ ਕੀਨੋ ਰਾਮ ਕੇ ਚਲਾਏ ਦਾਮ ਇਨਾ ਤੋਨ ਨਾਮ³⁵⁶ ਕੇ ॥/ ਸੋਈ ਕਾਮ
ਕੀਜੈ ਤਾਹਿ ਮਾਰ ਸੁਖ ਦੀਜੈ ਜਸ ਨੀਜੈ ਬਲ ਜਯੈ ਅਬ ਚਰਨ ਪਦਤਾਪ ਕੇ ॥
ਆਵਤ ਭਰੋਸੇ ਪੁਰੁ ਕਦਾ ਪਯੈ ਤੋਸੋ ਹਨੁਮਾਨ ਕਹੈ ਜਾਨਤ ਹੋ ਬੀਤੇ ਦਿਨ
ਪਾਪ ਕੇ ॥ 56 ॥

(353) ਇਖਾਧ - ਏ. (354) ਤਾਤੇ - ਏ. (355) ਬਿਰਹ - ਅ.

(356) ਨਾਪ - ਏ.

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਪਾਛੇ ਸੀਅ ਸੋਧ ਕੇ ਪਠਯੋ ਕੁਵੰਤ ਨਠ³⁵⁷ ਨੀਠ ਜਾਮਵੰਤ
 ਏਠ ਕੀਠੇ ਲਛਦਾਮ ਕੇ ॥ ਯਹਿ ਜੋ ਸੁਕੀਵ ਢਿਫ ਪਾਇਨ ਕੇ ਠਾਢੇ ਵਾਮ
 ਵਾਜਾ ਹੁਏ ਬਾਨਰ ਅਠਾਰਹਿ ਪਦਮ ਕੇ ॥ ਏਕ ਇਨ ਬਾਲੀ ਯਾਕੇ ਜੀਤੈ
 ਨ ਕਪਾਲੀ ਯਹਿ ਅੰਸ ਅੰਸਮਾਲੀ ਕੇ ਦਲੱਯਾ ਇੰਦ੍ਰ ਜਮ ਕੇ ॥ ਸੋਈ ਮਾਰ
 ਨੀਜੈ ਯਾਕੇ ਰਾਜ ਯਾਹਿ ਦੀਜੈ ਆਜ ਰਾਵਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤਾਸੋ ਕਰੇ ਏਕ ਘਾਮ
 ਕੇ ॥ 57 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਹੂੰ ਡਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁਨੇ ਬਚਨ ਰਸਾਨ ਚਨੇ ਸਾਤ ਤਾਲ ਭੇਦ
 ਨ ਸੁਕੀਵਹਿ ਲਵਾਇ ਕੈ ॥ ਕਪਿ ਹੂੰ ਇਦਾਰੀ ਕਪਿ ਮਾਰ ਠਯਾਉਂ
 ਨਾਰੀ ਕਿਯੋ ਜੁਝ ਮਰੋ ਰਾਮ ਆਰੇ ਘਨੇ ਘਾਇ ਖਾਇ ਕੈ ॥ ਕਹਯੋ
 ਵਯੁਬੀਰ ਤੁਮ ਦੇਉ ਕਪਿ ਏਕ ਰੂਪ ਕੈਸੇ ਪਹਿਚਾਨੋ ਤਾਕੇ ਕੈਸੇ ਮਾਵੋ ਧਾਇ
 ਕੈ ॥ / ਟੀਕੇ ਕੀਠੇ ਭਾਲ ਗਰੇ ਨਾਲ ਫੂਲ ਮਾਨ ਕਹਯੋ ਜੀਤ ਅਰ ਪੋਛੇ ਪਾਛੇ
 ਪਲਕਾ ਇਛਾਇ³⁵⁸ ਕੈ ॥ 58 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਕਹੀ ਲਛਮਣ³⁵⁹ ਬਾਤ ਸਾਤਨ ਕੀ ਸੁਨ ਬੀਰ ਹੋਖੇ ਕਛੁ
 ਨਾਗੀ ਵਯੁਬੀਰ ਜੁ ਕੇ ਬਨ ਮੈ ॥ ਏਕ ਹੀ ਜੋ ਬਾਨ ਏਕੈ ਬਾਰ ਸਾਤੇ ਤਰੁ
 ਏਧੈ ਨੈਕ ਦੂਕ ਡਏ ਤੇਈ ਮਾਰੈ ਤਾਦਿ ਪਲ ਮੈ ॥ ਰਾਮ ਮੁਸਕਾਨੈ ਸਮਾਚਾਰ
 ਮੈ ਨ ਜਾਨੈ ਅਬ ਬਚਨ ਇਕਾਨੇ ਜਛ ਜੀਏਈ ਸਹੱਲ ਮੈ ॥ ਤੀਵ ਕਾਢ ਤਬ
 ਹੀ ਧਨੁਖ ਮੁਖ ਦੀਠੋ ਤਹਾ ਜਾਇ ਨਿਜ ਕਾਨੇ ਚਾਣ ਪਰੀ ਬਾਣ ਦਲ
 ਮੈ ॥ 59 ॥

॥ ਸੁਝਾ ॥ ਜੋ ਰਿਖਿਰਾਜ ਕੇ ਪਾਇਨਿ ਸੋ ਮਲ ਪੰਕਜ ਭੈਰ ਕੀ : ਰੀਤਿ
 ਬਸਾਯੇ ॥ ਸੀਅ ਇਨਾ ਸੁਪਨੇ ਪਰ ਨਾਰਹਿ ਜੋ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਮੈ ਨ ਦਿਖਾਯੇ ॥

(357) ਹਨ - ਏ. (358) ਡਸਾਇ - ਅ. (359) ਲਛਮਣ - ਅ. ਏ.

/64ੳ /ਐਰ ਸਗੇ ਭ੍ਰਿਗ ਨੰਦਨ ਕੇ ਫਿਰਿ ਜੋ ਨਹਿ ਰੇਖ ਕੇ ਏਠ ਸੁਨਾਯੋ ॥
ਤੇ ਯਹਿ ਬਾਨ ਪਤਾਨ ਧਸੈ ਇਨ ਤਾਲਨ ਭੇਦ ਸੁ ਖੈਰ ਦਨਾਯੋ ॥ 60 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਸਾਤੇ ਸਿੰਧੁ ਸਾਤੇ ਰਿਖਿ ਸਾਤੇ ਲੋਕੁ ਹੈ ਸੁ ਸੋਕ ਸਾਤੇ
ਰਵਿ ਘੇਰੇ ਬੇਰੇ ਦੇਖੇ ਨ ਡਰਾਤ ਹੈ ॥ ਸਾਤੇ ਦੀਪ ਸਾਤੇ ਈਤ ਕਾਪਯੋ ਈ ਕਰਤ
ਐਰ ਸਾਤੇ ਮਤ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਨ ਹੈ ਨ ਛਾਤ ਮੈ ॥ ਸਾਤੇ ਚਿਰੰਜੀਵ
ਬਰਵਾਇ ਉਠੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਾਤੇ ਸੁਰ ਹਾਇ ਹਾਇ ਹੋਤ ਦਿਨ ਰਾਤ
ਮੈ ॥ ਸਾਤ ਹੂੰ ਪਤਾਨ ਕਾਨ ਸਬਦ ਕਰਾਨ ਰਾਮ ਭਾਏ ਸਾਤ ਤਾਨ ਚਾਲ
ਪਰੀ ਸਾਤ ਸਾਤ ਹੈ ॥ 61 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਵੂਲੇ ਕਪਿਵਾਇ ਉਰ ਆਨੰਦਨ ਮਾਇ ਵਘੁਰਾਇ ਪਾਇ
ਛੁਏ ਕਵਿ ਜੇਟ ਸਿਰ ਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਬੋਲਯੋ ਵਨੁਮਾਨ ਏਈ ਬਾਲੀ ਕੇ ਨਿਦਾਨ
ਕਾਨ ਜਾਨਤ ਸੁਕੀਵ ਰਾਜ ਆਜ ਹੀ ਤੇ ਪਾਯੋ ਹੈ ॥ ਚੋਕਯੋ ਉਤ ਬਾਲੀ
ਅੰਸ ਮਾਨੀ ਕਿ ਕਪਾਲੀ ਕੋਰੁ ਲੋਕ ਪਾਲੀ ਕੁਮਿ ਰਨ ਦੇਖਯੋ ਕੇ ਆਯੋ ਹੈ ॥

/64ਅ /ਦੂਤ ਕਹੀ ਬਾਤ ਜਟਾ ਮੂੰਡ ਡਾਰ ਗਾਤ ਐਸੇ ਬੀਰ ਜੁਫ ਸੰਗ ਜੇਟ ਬੀਰਹਿ
ਜਨਾਯੋ ਹੈ ॥ 62 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਤਾਲ ਭਿਏ ਮਨ ਚਾਲ ਪਰੀ ਅਬ ਜਾਨਤ ਕਾਲ ਕੇ
ਬਾਤ ਨਜੀਕੀ ॥ ਐਰ ਜਿਤੇ ਭਟ ਵੰਡ ਘਨੇ ਸਭ ਕੇ ਮੁਖ ਕੀ ਛੇ ਦੇਖਤ
ਫੀਕੀ ॥ ਭੇਟ ਚਲਯੋ ਸੁਤ ਭੋਨ ਭੰਡਾਰਹਿ ਦੇਖਤ ਹੀ ਭੁਜ ਨੀਯ ਪਤੀ
ਕੀ ॥ ਬਾਣ ਕਹੈ ਅਬ ਕੇ ਰਨ ਮੈ ਅਪਨੀ ਕਛੁ ਬਾਤ ਨ ਦੇਖਤ ਨੀਕੀ ॥ 63 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਆਨ ਰਹਯੋ³⁶¹ ਨਿਜ ਬੀਰ ਬਲੀ ਰਿਸ ਜਾਹੁ ਰਹਾ ਅਬ
ਤੇਹਿ ਪਛਾਯੋ ॥ ਤੂੰ ਇਨ ਕੇ ਬਲ ਕੂਦਤ ਹੈ ਇਈ ਆਟਿ ਲਰੈ ਇਨ ਤੇ ਨਹਿ

(360) ਅਵੁਰ -ਅ. (361) ਗਰਿਓ -ਅ.

ਹਾਰੋਂ ॥ ਬੀਰ ਜੁਰੇ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਅਬ ਮਾਰ ਸੁਕੀਵ ਹੋ ਤੇਹਿ ਪਚਾਰੋ ॥
 ਦੀਨ ਭਯੋ ਅਬ ਬੋਲ ਉਠਯੋ ਅਬ ਹੋਂ ਦੁਹੁ ਭਾਤਨ ਰਾਮ ਸੰਠਾਰੋ ॥ 64 ॥

/65ੳ /॥ ਸੁਝਾ ॥ ਦੂਰ ਹੂ ਤੇ ਦੋਉ ਬੀਵਨ ਕੇ ਰਨ ਦੇਖਤ ਬੀਰ ਸੁਕੀਵ ਕੀ
 ਦਾਰਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਸਾਥਿ ਨਿਹਾਰ ਕੈ ਵਾਰਤ ਕੰਕਠ ਕੁੰਡਲ
 ਹਾਰਾ ॥ ਆਜ ਹੀ ਸੋਂ ਪਤਿ ਸੋ ਰਤਿ ਹੈ ਇਤ ਤੇ ਉਤ ਫੂਲਤ ਡੋਲਤ
 ਤਾਰਾ ॥ ਜੋ ਸਾਖਿ ਬਾਲੀ ਕੀ ਜੀਤਿ ਸੁਨੋ ਨਿਜ ਪ੍ਰਾਨ ਕਰੋ ਜੈਸੇ ਆਗ ਕੇ
 ਪਾਰਾ ॥ 65 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਬੀਰਹਿ ਨਿਕਾਰ ਦੀਨੋ ਮੋਹਿ ਛੀਨ ਠੀਨੋ ਇਨ ਨੀਤ
 ਰੀਤ ਛਾਡ ਸਭ ਕਦੀ ਜੋ ਅਨੀਤ ਹੈ ॥ ਮੂੰਡ ਤੇ ਬਿਸਾਰ ਰਾਮ ਤਪੈ
 ਜੈਸੇ ਜੇਠ ਘਾਮ ਕੀਨੋ ਅਭਮਾਨ³⁶² ਬੇਦ ਬੂਝੈ ਐਸੀ ਬੀਤ ਹੈ ॥ ਤੈ ਰਹੀ
 ਧਰਮ ਬਾਤ ਬਡੇ ਉਤਪਾਤ ਆਜ ਪਾਪੀ ਬਲੀ ਜੀਤੈ ਸਖੀ ਬਡੀ ਇਪਦੀਤ
 ਹੈ ॥ ਦੇਖੇ ਹਾਇ ਹਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਸੇ ਸਹਾਇ ਪਤੀ ਆਜ ਜੋ ਨ ਜੀਤ
 ਹੈ ਤੈ ਕੁਝੁ ਨ ਜੀਤ ਹੈ ॥ 66 ॥

॥ ਸੁਝਾ ॥ ਤੈ ਲਗ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਕੀਵ ਕੇ ਪਛ ਕਦਯੋ ਪ੍ਰਤਿ ਪਛ
 ਸੰਘਾਰਯੋ ॥ ਜਯੋ ਛਤੀਆ ਚਢ ਕੂਟਤ ਹੋ ਸੋਈ ਏਕ ਹੀ ਬਾਨ ਧਰਾ ਪਰ
 /65ਅ ਡਾਰਯੋ ॥/ ਪੈਨੋ ਚਲੇ ਜਯੋ ਪ੍ਰਚੰਡ ਬਡੇ ਕਦਲੀ ਤਦੁ ਮੂਨ ਸੁਮੂਨ ਉਖਾਰਯੋ ॥
 ਜੀਤ ਉਤਾਇਲ ਸੋ ਇਕ ਬਾਨਰ ਏਕ ਪਰਯੋ ਰਨ ਘਾਇਣ ਹਾਰਯੋ ॥ 67 ॥

॥ ਸੋਟਣਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਜੀਤ ਸੁਕੀਵ ਰਘੁਪਤਿ ਦਲਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੈ ॥
 ਕਟੀ ਪਰਮ ਦੁਖ ਸੀਵ ਰਾਮ ਰਾਜ ਬਸ ਸੁਖ ਲਹਯੋ ॥ 68 ॥

(362) ਅਭਿਮਾਨ -ੲ.

॥ ਸੋਟਨਾ ॥ ਕਪਿ ਪਤਿ ਕਾਮ ਸਵਾਰ ਬਾਨੀ ਅਧ ਸਸਕਤ ਪਰਯੋ ॥
 ਤਬ ਤਾਹੀ ਕੀ ਨਾਰਿ ਆਪਤਿ ਸੋ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥ 69 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਬਾਨ ਬਡੋ ਬਨਵੰਤ ਬਨਾਇ ਨਖੋ ਮਾਰ ਕਰੀ ਮੁਕਤਾਹਲ
 ਲੋਹੀ ॥ ਮਾਸ ਕੈ ਕਾਜ ਮਵਾਸ ਮ੍ਰਿਗਾਵਨ ਘੋਰ ਫਨੀ ਮਿਨ ਮਾਰਤ ਜੈਹੀ ॥
 ਕੇਹਰਿ ਕੋ ਯਤ ਤੈਨ ਭੁਜਾ ਬਨ ਰਾਜ ਅਨੀਤ ਬਡੀ ਅਬ ਏਹੀ ॥ ਬਾਨਰ
 ਬਿਧ ਤਿਹੀ ਕਿਨਤੀ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ਬਾਣਕੀ³⁶³ ਬਾਨ ਸਨੇਹੀ ॥ 70 ॥

/66ੳ /॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਜੋ ਯਹਿ ਕਾਮ ਹੁਤੋ ਸੁਨ ਰਾਘਵ ਚਾਹਤ ਹੋ ਤੁਮ ਰਾਵਨ
 ਮਾਰਯੋ ॥ ਆਫੇ ਹੀ ਕਯੋ ਨ ਕਹੀ ਸਮੁਝਾਇ ਤੈ ਬਾਨ ਸੋ ਬਾਨਰ ਬਾਦ
 ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ ਦੇਖ ਨੀਯੋ ਨ ਭੁਜਾਬਲ ਨਾਹਿ ਕੋ ਨੈਕ ਬਨੀ ਤੁਮ ਹੂੰ ਨ
 ਪਚਾਰਯੋ ॥ ਤਾਹੀ ਕੋ ਜੀਤਬੇ ਕੋ ਹਨੂ ਬਾਣਕ ਐਰ ਸੁਘੀਵ ਸੋ ਬੀਰ³⁶⁴
 ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ 71 ॥

॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਲਯਾਇ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਨਿ ਮਿਲਾਇ ਨੈਕ ਰਾਇ
 ਸੋ ਤਿਹਾਰੋ ਹੋਤ ਨੈਕੁ ਹੂੰ ਨ ਤੋਰਤੋ ॥ ਆਪਨ ਨ ਜਾਤੇ ਸਿੰਘ ਸਯਾਵ ਸੋ ਨ
 ਨਾਤੋ ਜੈਸੇ ਬਾਤ ਸੁਨੈ ਤੁਮੈ ਭੇਟ ਦੇ ਨਿਹੋਰਤੋ ॥ ਐਰ ਜੋ ਤਿਹਾਰੋ ਜੀਅ ਮਾਰਏ
 ਕੀ ਹੁਤੀ ਰਿਸ ਏਕ ਵਾਬ ਦੇ ਸੁ ਜਨਨਿਧਿ ਮਾਹਿ ਬੋਰਤੋ ॥ ਏਸੁ ਅੰਸੁ
 ਮਾਨੀ ਵਾਮ ਪ੍ਰੀਤ ਕਯੋ ਨ ਪਾਨੀ ਨਾਹਿ ਬਾਨੀ ਤਾਕੇ ਮਾਰਏ ਕੋ ਸੈਨਾ
 ਹੂੰ ਨ ਜੋਰਤੋ ॥ 72 ॥

/66ਅ ॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਦਾਵਿਦ ਉਡਾਇਏ ਕੋ ਪਾਰਸ ਪ੍ਰਫਟ ਜੈਸੇ ਪਾਦਕ ਕੇ
 ਮਾਰਏ ਕੋ ਸਿਧ ਬਡੀ ਬਾਹ ਕੇ ॥ / ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਰਾਜਨ ਕੋ ਆਜ ਖਗਰਾਜ

(363) ਬਾਣੀਕੀ -ੲ. (364) ਭੀਰੁ -ੲ.

ਫਜਰਾਜ ਕੋ ਕੁਟੰਕ ਰਾਜ ਬੰਦੇ ਰਵਿ ਡਾਹ ਕੇ ॥ ਸਿੰਧੂ ਕੇ ਕਸੂਤ ਜੈਸੇ
ਘਟ ਪੂਤ ਤੈਸੇ ਕੁਤੇ ਕੈਸੇ ਸਮਝਾਉਂ ਲੈਤ ਰੋਮ ਰੋਮ ਹਾਹੁ ਕੇ ॥ ਕਦੇ ਨ ਬਛਾਈ
ਰਾਮ ਰਾਵਰੀ ਦੁਹਾਈ ਤੈਸੇ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਰਣੈ ਕੇ ਹਾਥ ਕੁਤੇ ਨਾਹ
ਕੇ ॥ 73 ॥

॥ ਕਇੱਤ ॥ ਨਾਰਿ ਕੇ ਛਿਨਾਏ ਨਾਰਿ ਨੈਕੁ ਨ ਨਿਵਾਈ ਨਾਥ
ਇਨ ਕੀ ਖਿਸੀ ਕੇ ਦੇਸ ਦੇਸ ਰੋਈਅਤ ਹੈ ॥ ਭਾਜ ਭਾਜ ਕਛੇ ਰਨ
ਸਾਮੁਹੈ ਨ ਭਯੋ ਮਾਨੋ ਨਾਜ ਬੇਚ³⁶⁵ ਖਾਈ ਅਰੁ ਜੀਏ ਜੋਈਅਤਿ ਹੈ ॥
/678 ਤੁਮ ਜਬ ਪਾਏ ਤਬ ਹੀ ਚਵਾਇ ਠਜਾਏ ਰਾਮ ਨਯਾਉ ਨੈਕੁ ਕੀਜੈ ਬੀਰੁਯੋ
ਬਿਗੋਈਅਤੁ ਹੈ ॥ / ਭਲੀ ਨ ਤੁਮੋ ਕੀ ਬਾਤ ਏਕ ਕਹੈ ਸੋ ਕੀ ਬੁਰੀ
ਭੱਯਾ ਹੂੰ ਸੋ ਜੋ ਕੀ ਤਾਕੀ ਚੋਕੀ ਸੋਗੀਅਤ ਹੈ ॥ 74 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕਾਹੇ ਕੋ ਡਾਡ ਦੀਓ ਤਬ ਰਾਵਨ ਰੇ ਪਤਿ ਕਛੋ ਤਬ ਹੀ
ਨ ਇਚਾਦਯੋ ॥ ਨਾਤ ਫਿਰਯੋ ਲੀਏ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਨ ਭੂਣ ਕਛੋ ਘਰ ਆਇ
ਸੰਭਾਰਯੋ ॥ ਅੰਫਦ ਕੇ ਪਨਨਾ ਝੜੁਆ ਕਰ ਬਾਧ ਕਈ ਦਿਨ ਨਾਤ ਨ
ਮਾਦਯੋ ॥ ਤਾਹੀ ਕੇ ਹੇਤ ਭਲੇ ਰਘੁਬੀਰ ਇਨਾ ਅਪਰਾਧਹਿ ਬਾਨ
ਸੰਘਾਰਯੋ³⁶⁶ ॥ 75 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜੀਵਤ ਹੈ ਜਗ ਮੈ ਜਸ ਸੋ ਬਲ ਸੋ ਪਤਿ ਪੌਰਖ ਪੂਰ ਰਹਯੋ
ਹੈ ॥ ਦਾਰ ਭਈ ਨ ਕਹੂੰ ਰਨ ਮੈ ਭਜ ਕੈ ਨਹਿ ਐਕ ਕਿ ਸੰਗ ਰਚਿਓ
ਹੈ ॥ ਨਾਰਿ ਨ ਬੰਦ ਕਰੀ ਕਬਹੂੰ ਕਿਰ ਕਾਨਨ ਰਾਜ ਸਦਾਨਿ ਬਹਯੋ
ਹੈ ॥ ਜੋ ਇਧਿ ਇਹ ਸੁਖ ਤੋਹਿ ਦੀਯੋ ਜਸ ਰਾਮ ਕੇ ਹਾਥ ਤੇ ਕਾਨ ਕਹਯੋ
ਹੈ ॥ 76 ॥

(365) ਬੋਚਿ -ੲ. (366) ਸਿੰਘਾਰਯੋ -ਅ.

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜੀਵਤ ਹੋ ਇਹ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਵਨ ਜੁਝ ਅਏ ਸੁਰ ਲੋਰ ਗਏ ॥
ਪਤਿ ਦੇਹ ਛੁਟੈ ਨ ਰਹੈ ਇਧਿ ਲੋ ਪੁਨ ਨਾਭ ਬਡੇ ਤੁਮ ਵਾਮ ਕਏ ॥

/67ਅ /ਇਪਤੀਤਿ ਬਡੀ ਹਮ ਕੋ ਸੁਨਿ ਨਾਰਿ³⁶⁷ ਕਿ ਪਾਇਨ ਸੰਗ ਨ ਪ੍ਰਾਨ
ਦਏ ॥ ਅਬ ਅੰਗਦ ਪੂਤ ਸਮੇਤ ਸੁ ਨਾਰਿ ਕੀ ਛਾਰਿ ਇਨਾ ਪਦਧੀਨ
ਭਏ ॥ 77 ॥

॥ ਸੋਦਠਾ ॥ ਅਬ ਹੋ ਚਲਯੋ ਅਕਾਸ ਪ੍ਰਾਨ ਕਹਯੋ ਕਪਿ ਵਾਇ ਸੋ ॥
ਛਾਡਯੋ ਜਸ ਤੁਮ ਪਾਸ ਪੁਨ ਤਾਸੋ ਖਿਝ ਕਪਿ ਕਰੈ ॥ 78 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਨਾਰਿ ਡਿਲਾਇ ਦਯੋ ਦੁਖ ਮੋਹਿ ਤੂੰ ਬਾਨਰ ਕਯੋ ਤਬਹੀ
ਨ ਇਚਾਰਯੋ ॥ ਬਾਲਿ ਸੋ ਪ੍ਰਾਨ ਚਲਯੋ ਕਹਿ ਬਾਤ ਮਿਲਯੋ ਨਹਿ ਰਾਮਹਿ
ਹੋ ਨ ਤੁਬਾਰਯੋ ॥ ਜਾਹੁ ਨਹੀ ਮੁਹਿ ਐਰ ਬਡੇ ਦੁਖ ਦੇਖਹੁ ਰਾਘਵ ਨਯਾਉਂ
ਸੰਭਾਰਯੋ ॥ ਬੀਰ ਹੁਤੇ³⁶⁸ ਹਨੁਮਾਨ ਹੁਤੇ ਫਲ ਨੀਲ ਹੁਤੇ ਘਟ ਮੋਹਿ
ਨਿਹਾਰਯੋ ॥ 79 ॥

/68ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਬਾਨ ਸੰਘਾਰ ਬਲੀ ਅਸਵਾਰ ਛੁਡਾਇ ਟੈ ਨਾਰਿ ਦਈ ਕਪਿ
ਰਾਜੈ ॥/ ਆਠ ਸਭੈ ਭਟ ਪਾਇ ਪਰੇ ਤਿਨ ਮਧ ਸੰਘਾਸਨ ਰਾਮ ਬਿਰਾਜੈ ॥
ਅੰਗਦ ਕੋ ਫਿਰ ਥਾਪ ਤਹੀ ਬਨ ਰਾਜ ਦੀਓ ਭਰ ਲੈਨ ਠਾਜੈ ॥ ਬੈਰ ਛੁਡਾਇ
ਮਿਲਾਇ ਸੁਕੀਵਹਿ ਬੋਲ ਉਠੈ ਰਘੁਬੀਰ ਸਦਾ ਜੈ ॥ ੮੦ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਐਧ³⁶⁹ ਕਹਾ ਨਿਜ ਦੇਸ ਨਦੇਸ ਕਰਾ ਪੁਭ ਕੋ ਬਣਵਾਸ
ਪਠਾਵੈ ॥ ਕਯੋ ਦਸ ਸੀਸ ਹਰੈ ਜਿਯ ਕੋ ਕਹਿ ਕੰਚਨ ਕੋ ਮ੍ਰਿਗ ਰੈ ਮੁਨਿ
ਧਾਵੈ ॥ ਕਯੋ ਸੁਤ ਪੋਨੋ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤ ਬਨੈ ਰਘੁਬੀਰ ਕੋ ਪਾਇ ਸੁਕੀਵ ਮਿਲਾਵੈ ॥
ਬਾਲਿ ਮਰੈ ਕਪਿਰਾਜ ਕਰੈ ਅਸਰਾਮ ਇਨਾ ਇਧਿ ਰੋਨ ਬਨਾਵੈ ॥ ੮੧ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਇਤ ਰਾਮ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਸਮੀਰ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਹਿ ਮੇਦ ਬਵਯੋ ਨਿਤ
ਨੇਹੁ ਨਯੋ ॥ ਉਤ ਨੈ ਪਹੁਚਯੋ ਸਿਯ ਕੇ ਦਸਕੰਧ ਧਸਯੋ ਕਵ ਲੰਕ ਨਿਸੰਕ ਭਯੋ ॥
ਰਿਖ ਕੋਤਮ ਕੋਪ ਕਰਯੋ ਪਹਿਲੈ ਤਿਨ ਰਾਵਨ ਕੇ ਇਕ ਸ੍ਰਾਪ ਦਯੋ ॥ ਬਨ
ਸੋ ਪਰ ਨਾਰਿ ਭਜੈ ਜਬ ਹੀ ਤਨ ਛਾਰ ਉਡੈ ਕਹਿ ਕੈ ਸੁ ਗਯੋ ॥ 82 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸੋਈ ਤਾ ਡਰਤੈ ਡਰਪੇ ਜਿਯ ਮੈ ਨਸਕੈ ਫੁਇ ਸੋ ਬਨ ਸੋ
ਕਯ ਹੀ ॥ ਜਬ ਕਾਮ ਕੇ ਭਾਉ ਧਰੈ ਮਨ ਮੈ ਤਬ ਖੰਡ ਜਰੈ ਤ੍ਰਿਣ ਜਯੋ
/688 ਤਬ ਹੀ ॥ / ਸਿਯ ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਸਿਵ ਸੱਕ ਨ ਪੂਜਤ ਸੋ ਜਗ ਜਾਨਤ ਹੈ
ਸਬ ਹੀ ॥ ਜੈਸੇ ਫੰਕਚਲੀ ਧਸ ਪੂਰਬ ਕੇ ਫਿਰ ਪੱਛਮ ਕੇ ਨ ਬਹੀ ਕਯ ਹੀ ॥ 83 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਦਿਖਾਇ ਸਬੈ ਸਿਯ ਰਾਵਨ ਤੇ ਬਹੁ
ਭਾਤ ਠਿਹੋਰੀ ॥ ਪ੍ਰਖਨ ਭੋਨ ਭੰਡਾਰਨ ਲੋ ਪਦ ਪਾਇ ਰਹਯੋ ਤਿਨ ਡੀਠਨ
ਜੋਰੀ ॥ ਜੋ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਿਅ³⁷⁰ ਰੂਪ ਰਚੀ ਕਵਿ ਰਾਮ ਤਿਨੋ ਰਵਿ ਕੀ ਛਬਿ
ਏਰੀ ॥ ਛਾਡ ਸਸੀ ਕਯਹੂੰ ਨ ਹਸੀ ਕੁਮਦੀ ਸਵਸੀ ਪਰਸੀ ਨ ਚਕੋਰੀ ॥ 84 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਸੂਰ ਹੂੰ ਨ ਹੇ ਰੀ ਐਸੀ ਰਾਨੀ ਸਭ ਮੇਰੀ ਸੁਨ ਤੈਤੋ ਤੈਰੀ
ਚੇਰੀ ਸਭ ਆਜ ਹੀ ਕਵਤ ਹੈ ॥ ਦੇਵਨ ਕੀ ਏਟੀ ਪਟਰੂਪ ਹੂੰ ਠਪੇਟੀ
ਰਤਿ ਲੈਟੀ ਜਿਨੈ ਦੇਖ ਮਾਰੈ ਤਿਨ ਕੇ ਧਰੱਤ ਹੈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਸਯਾਨੀ ਤੈਤੋ
ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨੀ ਕਛੁ ਆਪਨੀ ਬਿਰਾਨੀ ਤਾਤੇ ਅਧਿਕੈ ਜਵਤ ਹੈ ॥
ਈਸ ਸੀਸ ਚਢੈ ਪੁਨ ਨੈ ਅਸੀਸ ਬਢੈ ਦੇਖ ਤੈਈ ਦਸ ਸੀਸਨ ਸੋ ਪਾਇਨ
ਪਵਤ ਹੈ ॥ 85 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਜੈਸੇ ਅੰਧ ਰੂਪ ਬਿਨ ਗਾਠ ਧਨ ਜੂਪ ਕੀ ਜਯੋ ਹੀਨ ਕੁਨ
/698 ਆਫ ਹੈ ਨ ਕੂਪ ਜਨ ਪਾਨ ਕੀ ॥ / ਮੁਕ ਜੈਸੇ ਗਾਠ ਬਿਨ ਹਾਥ ਚਾਪ

(370) ਪੀਅ -ੲ.

ਬਾਨ ਇਨ ਕਾਨ ਬਹਿਰੇ ਕੇ ਆਸ ਹੈ ਨ ਰਾਛ ਤਾਨ ਕੀ ॥ ਦਾਤਿਕ
ਜਥੇ ਕਾਤਿਕ ਕੇ ਜੇਘ ਤੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋਤ ਜਾਚਿਕ ਤਜਤ ਆਸ ਕਿਦਪਨ ਕੇ
ਦਾਨ ਕੀ ॥ ਕੋ ਨੋ ਸਮਝਾਉ ਤੋਹਿ ਕਹਾ ਨੋ ਬਤਾਉ ਖੈਸੀ ਛਾਡ³⁷¹ ਰਾਮ
ਆਸ ਵਾਜਾ ਜਨਕ ਕੀ ਜਾਨਕੀ ॥ 86 ॥

॥ ਸੁਝਾ ॥ ਤੂੰ ਫਵ ਲੰਕ ਬਸੀ ਸੁਨ ਜਾਨਕੀ ਜਾਹਿ ਨਿਸੰਕ ਹੈ ਦੇਵਨ
ਦੇਖੈ ॥ ਮੇ ਡਰ ਤੇ ਡਰਪੈ ਸੁਰਰਾਜ ਨ ਸੇਵਤ ਨੈਨ ਲਗਾਇ ਨੇ ਮੇਖੈ ॥ ਸੂਰ
ਸਸੀ ਜਮ ਐਰ ਸਮੀਰ ਨ ਪੀਵਤ ਨੀਰ ਇਨਾ ਪਛ ਪੇਖੈ ॥ ਸੇਵਤ ਪੌਰ
ਸਬੈ ਜਣ ਏ ਤਬ ਵਾਮ ਕਹੇ ਤਪਸੀ ਕਿਹ ਲੇਖੈ ॥ 87 ॥

॥ ਸੁਝਾ ॥ ਖੰਰ ਅਨੰਗ ਕਹੈ ਤੁ ਕਹੈ ਅਰ ਪਛਮ ਗੰਗ ਵਹੀ ਜਿਥ ਆਵੈ ॥
ਸੀਤਲ ਖਾਗ ਕਹੈ ਕੇਉ ਸਾਚ ਗਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਗੇਦ ਨੈ ਸਿੰਘ ਖਨਾਵੈ ॥ ਮੇਰੁ
ਚਨੈ ਧੂਯ ਸੋ ਸੁਨ ਸੁੰਦਰ ਐਵ ਬਸੰਤ ਸਮੀਰ ਜਰਾਵੈ ॥ ਹੋਇ ਬਡੀ ਬਿਪਰੀਤਿ
ਸਬੈ ਪਰ ਸੀਤਹਿ ਰਾਮ ਨ ਦੇਖਨ ਪਾਵੈ ॥ 88 ॥

॥ ਸੁਝਾ ॥ ਸੇ ਫਿਰ ਉਤਰ ਦੇਤ ਨ ਨੈਕੁ ਦਸਾਨਨ ਸੇ ਅਤਿ ਸੇਦ ਭਯੋ ॥
ਮਨ ਮੈ ਕਹਿ ਭੈ ਇਨੁ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀ ਬਨ ਮੈ ਕਹਿ ਆਇਸ ਕੋਪ ਦਯੋ ॥
ਕਹਿ³⁷² ਰਾਖਸ³⁷³ ਨਾਰਿ ਅਪਾਵਨ ਤਾ ਡਰ ਪਾਵਨ ਕੋ ਤਿਹ ਸੰਗ ਕਯੋ ॥

/69ਯ ਸੇ/ ਅਸੋਕ ਬਨੀ ਮਹਿ ਲੰਕ ਧਨੀ ਸਿਯ ਮਾਨਹੁ ਸੋਕ ਕੋ ਬੀਜ ਬੁਯੋ ॥ 89 ॥

॥ ਸੁਝਾ ॥ ਦਾਤਿਨ ਕਾਢ ਬੁਰੀ ਸਭ ਭਾਤਿ ਡਰਾਵਨ ਹੋ ਕਿਯੋ ਏਕ
ਮਤੋਰੀ ॥ ਯਾਹਿ ਚਬਾਹੁ ਬਿਲੰਬ ਕਹਾ ਇਨ ਲੰਕ ਪਤੀ ਸੰਫ ਜੋਠ ਨ
ਜੋਰੀ ॥ ਏ ਬਤਿਆ ਸੁਨ ਕੈ ਦਰਕੈ ਡਤੀਆ ਪਛਤਾਤ³⁷⁴ ਕਹੈ ਦ੍ਰਿਗ ਵੋਰੀ ॥

(371) ਛਾਡਿ - ਏ. (372) ਤਹ - ਏ. (373) ਰਾਕਸ - ਏ.

(374) ਪਛਤਾਤੁ - ਏ.

ਰੈਨ ਦਿਨਾ ਪਿਯ ਰਾਮ ਇਨਾ ਜਿਯ ਸਾਚ ਕਿ ਨਾ ਸਿਯ ਕੇ ਸਭ
ਬੋਲੇ ॥ 90 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜੀਤ ਸੁਦੇਸ ਮਹੇਸ ਕੇ ਪੂਤ ਗਨੇਸ ਕੇ ਦੈ ਉਪਾਰ ਲਿਖੇ ॥
ਜਮ ਕੇ ਬਸਿ ਕੈ ਪੁਨ ਬਾਹਨਿ ਕੇ ਜਿਨ ਤੇਰ ਇਖਾਨ ਕੁਵੰਡ ਕਿਯੇ ॥ ਦਸ
ਮੁੰਡਨ ਲੈ ਜਿਨ ਦਾਨ ਦਿਯੇ ਸਿਵ ਲੈ ਡਿਨ ਮਾਹਿ ਰਿਝਾਇ ਨਿਯੇ ॥
ਸੋਈ ਰਾਵਨ ਪਾਇ ਨਯੇ ਗਹਿ ਤੈ ਨ ਉਠਾਇ ਦੁਹੂੰ ਕਰ ਮਾਨ ਦਿਯੇ ॥ 91 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸੋ³⁷⁵ ਡਰੁ ਪਾਇ ਰਹੇ ਬਹੁ ਭਾਤਨ ਐਰ ਇਭੂਤਿ ਦਿਖਾਇ
ਰਹੇ ॥ ਜਿਯ ਮੈ ਸਭ ਜਾਨਤ ਯੋ ਠਕੁਵਾਇਤ ਦੀਪ ਸਸੀ ਜਸ ਹੋਤ ਗਹੀ ॥
ਯਹਿ ਪੁਵੁਏ ਪਡਮ ਉਤਰ ਯੋ ਦਿਸ ਦੱਡਨ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਸਬ ਹੀ ॥ ਰਵਿ ਰਾਮ
ਇਨਾ ਕਹੁ ਏਕ ਡਿਨਾ ਨਲਨੀ ਸਿਯ ਵੁਲਤ ਹੈ ਯ³⁷⁶ ਹੀ ॥ 92 ॥

/709 /॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਨਾਹਿ ਇਨਾ ਸਿਯ ਜੀ ਦੁਖ ਪਾਵਤ ਸੋ ਪੁਨ ਸੀਯ ਇਨਾ
ਦੁਖ ਪਾਵੈ ॥ ਹੋਤ ਬੜੇ ਦੁਹੂੰ ਓਲਨ ਯੋ ਸੋਈ ਨੇਹੁ ਤੁਮੈ ਕਵਿ ਰਾਮ ਸੁਨਾਵੈ ॥
ਜਯੋ ਡਇ ਡੀਨ ਸਸੀ ਬਿਨੁ ਰੈਨ ਇਭਾਵਰੀ ਸਾਵਰੀ ਦੇਹ ਬਨਾਵੈ ॥
ਕਾਨ ਇਤੀਓ ਭਯੋ ਇਹ ਰੀਤਿ ਸੁ ਰੋਪ ਸੁਗੀਵਹਿ ਰਾਮ ਵੁਠਾਵੈ ॥ 93 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੰਤ ਸੁਨਹੁ ਮਨ ਨਾਇ ਕਥਾ ਜੁ ਕੁਛ ਆਰੈ ਭਈ ॥
ਪਰਸ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇ ਹਨੁ ਆਨ ਠੰਕਾ ਗਯੇ ॥ 94 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੀਤੇ ਬਾਲੀ ਬਧਹ ਪੰਚਮੇ ਅੰਕ ॥ 5 ॥ 412 ॥
॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਦੁਤ ਦੋਰ³⁷⁷ ਜਾਇ ਸਮੁਝਾਇ ਨੈ ਨਵਾਇ ਆਇ ਕਾਨ
ਇਤ ਬੀਤਯੋ ਅਏ ਆਗੇ ਕੇ ਉਪਾਇ ਕੇ ॥ ਰਾਜ ਤੁਮੈ ਪਾਯੋ ਬਾਲੀ ਸੁਰਗ

(375) ਸੋ -ਅ. (376) ਕਵਿ -ਅ. (377) ਦੁਰੁਰ -ਅ.

ਪਠਾਯੋ ਤੁਮੈ ਬਾਤ ਭੂਨ ਰਈ ਸੁਧ ਸੀਤਾ ਹੀ ਕੋ ਜਾਇ ਕੋ ॥ ਆਪ ਹੀ
ਨ ਆਯੋ ਕੋਉ ਉਤਰ ਪਠਾਯੋ ਨਹੀ ਨਾਯੋ ਹੈ ਇਨੈ ਬੋਨ ਕੀਜੋ ਸਤ ਭਾਇ
ਕੋ ॥ ਸੋਇ ਸੁਤ ਜਾਮਨੀ ਮਿਲੇ ਜਯੋ ਘਨ ਦਾਮਨੀ ਹੋ ਕਾਮਨੀ ਕੋ ਪਾਇ
ਕਾਮ ਭੂਨਯੋ ਰਘੁਰਾਇ ਕੋ ॥ 1 ॥

378

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਕਪਿ ਰਾਇ ਰਹੇ ਢਕ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਨਿਯੋ
ਸੰਗ ਆਯੋ ॥ ਦੇਖਤ ਹੀ ਮੁਸਕਾਇ ਦਿਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਦੋਰ ਕੈ ਪਾਇਨ ਸੀਸ
ਫੁਹਾਯੋ ॥ ਸੰਗ ਨਿਯੋ ਨਲ ਨੀਲ ਯਨੂੰ ਕਪਿ ਕੋਟਕ ਕੋਟਕ ਝੰਡ ਮਿਠਾਯੋ ॥
ਛਾਡ ਇਨੈ ਕਹਯੋ ਅਬ ਹੀ ਸਿਯ ਸੋਧ ਜਟਾਉ ਕਹਾ ਹੈ ਬਤਾਯੋ ॥ 2 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਭੁਜ ਦੰਡ ਉਠਾਇ ਅਖੰਡਨ ਜਿਉਂ ਬਨ
ਸੈਂ ॥ ਤੁਮ ਮੈ ਏਲਵੰਡ ਪੁੰਡ ਮਹਾ ਕਪਿ ਕੋ ਜੁ ਨਿਸੰਕ ਹੈ ਠੀਕ ਧਸੈ ॥
/70ਅ ਰਨਸੰਡ ਅਖੰਡਨ ਪੰਡ ਕਰੈ ਮੁਖ ਪੈ ਜਣ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਠਸੈ ॥/ ਕਪਿਰਾਜ
ਕਹੀ ਸੋਈ ਏਕ ਯਨੂੰ ਜੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਯਾ ਤਨ ਰਾਮ ਹਯੈ ॥ 3 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਯਨੂੰ ਪ੍ਰਭ ਸੇਵਕ ਨ ਨੋਤਨ ਹੈ ਨਾਥ ਯਹਿ ਅੰਜਨੀ ਕੋ ਪੂਤ
ਪੈ ਸਪੁਤ ਮਨਪੂਤ ਕੀ ॥ ਚਢੇ ਰਨ ਰੋਖ ਪਕੇ ਤੂਤ ਸੇ ਕਿਰਾਵੈ ਅਰਿ ਏਕ
ਬਾਰ ਬਾਛ ਜਾਇ ਕਰੇ ਪੁਰ ਹੂਤ ਕੀ ॥ ਪਦੇ ਦੁਖ ਪਾਰ ਕਰੇ ਬੀਰਨ ਕੇ
ਕਾਮ ਰਘੁਰਾਇ ਕੇ ਸਹਾਇ ਕਰਥੇ ਕੋ ਬਡੇ ਕੂਤ ਕੀ ॥ ਸੀਤਾ ਸੋਧ ਨਿਅਾਇਏ³⁷⁹
ਕੋ ਸਿੰਧੂ ਫਾਧ ਜਾਇਏ ਕੋ ਪਾਇਕ ਸੋ ਰਾਮ ਯਹਿ ਨਾਇਕ ਹੈ ਦੂਤ ਕੀ ॥ 4 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਐਰ ਚੁਹੂੰ ਓਰ ਕੋ ਪਠਾਉਂ ਕਪਿ ਜੁਬ ਸੀਯ ਸੋਧ ਕੋ ਮੰਗਾਉਂ
ਤਬ ਕੰਠ ਪਾਨੀ ਧਸ ਹੈ ॥ ਕੋਨ ਮੰਦ ਭਾਰੀ³⁸⁰ ਸੁਨ ਰਾਮ ਕਾਮ ਬੈਠ ਰਹੇ

(378) ਅ ਪੁਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ 'ਕਵਿੱਤੁ' ਡੰਦ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ,
ਜੋ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। (379) ਨਕਾਇਏ -ੲ. (380) ਭਾਰੀ-ੲ.

ਆਪਨੇ ਈ ਹਾਥ ਕਟਿ ਆਪਨੀ ਨਕਸਿ ਹੈ ॥ ਕਹਯੋ ਵਘੁਬੀਰ ਸੁਨ ਬੀਰ
ਸੋ ਤੁ ਤੇਰੇ ਹਾਥ ਤੇਰੇ ਈ ਭਰੋਸੇ ਮੀਚ ਰਾਵਨ ਕੋ ਕੁਸਿ ਹੈ ॥ ਲੰਕ ਗਢ
ਜੈਏ ਕੋ ਨਿਸੰਕ ਲੰਕ ਬਾਂਧਿ ਅਕਲੰਕ ਬਨ ਜਾਰੋ ਦਨੁਮਾਨ ਏਕ ਬਸਿ ਹੈ ॥ 5 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਏਕ ਕਪਿ ਪੂਰਬ ਪਡਾਹ ਏਕ ਸਿੰਧੁ ਮਾਰਿ ਉਤਰ ਕੀ
ਡਾਂਹਿ ਏਕ ਪਠਏ ਬਿਚਾਰ ਕੀ ॥ ਤੇਉ ਤੇ ਨਵਾਇ ਸੀਸ ਚਨੈ ਜਰਦੀਸ
ਜੂ ਕੇ ਬੀਸਨ ਕੇ ਝੰਡ ਏਕ ਏਕਲੇ ਪਚਾਰ ਕੀ ॥ ਝੰਡਨ ਭੁਜਾ ਕੇ ਠੋਕ ਦਫਨ
/719 ਸਮੀਰ ਸੁਤ ਦਫਨ ਕੇ ਜੈਏ ਕੇ ਜਗਾਯੋ ਕਿਲਕਾਰ ਕੀ ॥ ਲਕ ਕਸਿ ਪੂਰ
ਅਕਲੰਕ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਸੋਧ ਲੰਕ ਧਸਿ ਆਇ ਦੇ ਨਿਸੰਕ ਅਰਮਾਰ³⁸¹ ਕੀ ॥ 6 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਦੇਖ ਦਨੁ ਗਢ ਲੰਕ ਇਨਾ ਤੁਹਿ ਸਾਰ ਕਹੋ ਗਢ ਐਰ ਜੋ ਹੋਈ ॥
ਤਾਂ ਕਹੁ³⁸² ਐਰ ਅਨੇਕ ਖਰੇ ਕਪਿ ਜਾਹਿ ਕਹੋ ਕਰੈ ਕਾਰਜ ਸੋਈ ॥ ਰਾਘਵ
ਰਾਵਨ ਮਾਦਏ ਕੋ ਸਿਧ ਸੋਧ ਕੇ ਤੂੰ ਸੁ ਰਚੇ ਬਿਥਿ ਦੇਈ ॥ ਕੂਟ ਕਹੋ
ਨਹਿ ਰਾਮ ਦਜੁਰ ਹੋ ਤੇ ਸਮ ਸੂਰ ਨ ਦੇਖਤ ਕੋਈ ॥ 7 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਰਾਮਹਿ ਰਾਜ ਦਿਯੋ ਹਮ ਕੋ ਅਦੁ ਬਾਠੀ ਕੀ ਏਦ ਤੇ ਨਾਰਿ
ਭੁਡਾਵੈ ॥ ਐਸੀ ਏ ਪੀਰ ਸਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਪੈ ਧੀਰ ਬਡੇ ਮੁਖ ਤੇ ਨ ਜਨਾਵੈ ॥
ਬਾਦਿ ਜਨੈ ਜਨਨੀ ਜਗ ਤੇ ਦੁਖ ਮੈ ਪ੍ਰਭੁ ਮੀਤ ਕੇ ਕਾਮ ਨ ਖਾਵੈ ॥ ਐਰ
ਰਹਯੋ ਉਪਚਾਰ ਧਰਯੋ ਸੁਨ ਰਾਮ ਕੇ ਕਾਮ ਕੇ ਕੋਲ ਨ ਧਾਵੈ ॥ 8 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਜਾ ਡਿਨ ਸਾਹਿਬ ਕਾਮ ਕੇ ਸੇਵਕ ਜਾਨਤ ਤਾਂ ਡਿਨ ਕੀ
ਬਨ ਜੋਯੈ ॥ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰ ਕਹੈ ਹਸਿ ਕੀ ਇਨ ਦਾਸਨ ਤਾਹੀ ਹੈ ਹਾਥ
ਬਿੱਕਯੈ ॥ ਹੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕੀ ਬਾਤ ਚਦੁ ਜੁਢਿ ਤਾਂ ਪਰ ਰਾਮ ਨੋ ਠਾਕੁਰ
ਪੱਯੈ ॥ ਨਦਾਇ ਕੇ ਹਨੂੰ ਸਭ ਕਾਮ ਕਰੈ ਭਟ ਨਾਖਨ ਮੈ ਜਦ ਏਕ ਵੁਲੈ³⁸³ ॥ 9 ॥

(381) ਅਰਮਾਰਿ - ਏ.

(382) ਕਪਿ - ਏ.

(383) ਬੁਲਈਐ-ਯ.

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵੂਲ ਗਯੇ ਠੋਕ ਭੁਜ ਠਾਢੇ ਭਯੋ ਰਾਮ ਮੁਸਕਾਨੇ
 /71ਅ ਦੇਖ ਵੂਪ ਫੁਮਾਨ ਕੇ ॥/ ਸੀਤਾ ਜੀਕੋ ਸੋਧ ਹਮ ਆਜ ਹੀ ਤੇ ਪਾਯੋ ਮਾਨੋ
 ਡੇਖਤ ਹੋ ਡੀਨ ਯਾਕੋ ਸਿੰਧੂ ਫਾਧ ਜਾਨ ਕੇ ॥ ਜੋ ਲੋ ਰਘੁਬੀਰ ਮਿਲੁ ਬੀਰ
 ਸੋ ਇਚਾਰੈ ਤੋ ਲੋ ਭਯੋ ਕਪਿ ਛਯਾ ਸੁ ਛਵਯਾ ਅਸਮਾਨ ਕੇ ॥ ਹਾਥ ਜੋਰ ਕਰੈ
 ਲੰਕ ਬਾਰਧ ਕੇ ਪਾਰ ਅਬ ਕੀਜੈ ਨ ਅਵਾਰ ਦੀਜੈ ਆਇਸ ਨਿਦਾਨ ਕੇ ॥ 10 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਜੋ ਕਹੋ ਤੋ ਰੀਤੋ ਸਿੰਧੂ ਕਰੇ ਜਲੁ ਪੀਓ ਮੁਨਿ ਐਰ ਜੋ ਕਹੋ
 ਤੋ ਬੀਚ ਪਾਨੀ ਵਾਖੋ ਨਾਮ ਕੇ ॥ ਕਹੋ ਜਾਇ "ਲੰਕ ਮਾਰੋ"³⁸⁴ ਭੀਤਨ
 ਸੋ ਭੀਤ ਕਹੋ ਰਾਵਨ ਸਮੇਤ ਪਰਸਾਊ ਪਛ ਬਾਮ ਕੇ ॥ ਦੇਖ ਕੈ ਅਨੀਤਾ
 ਮੇਰੇ ਮਰਤ ਨ ਪੀਤਾ ਜੋਈ ਕਹੋ ਸੋਈ ਕਰੋ ਨਾਥ ਲੰਕ ਭਰੇ ਹਾਮ ਕੇ ॥ ਸੁਨੋ
 ਮੇਰੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤ ਸੁਖ ਸੋਈ ਏ ਅਚੀਤਾ ਕਹੋ ਸੀਤਾ ਸੋਧ ਨਯਾਊ ਕਹੋ ਸੀ
 ਮਿਲਾਊ ਰਾਮ ਕੇ ॥ 11 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਖੇਦ ਮਾਰੋ ਖੇਦ ਇਨੁ ਖੇਦ ਜਿਨ ਕਰੋ ਨਾਥ ਸੀਤਾ ਲੈ ਕੇ
 /72ਬ ਸਾਤ ਹੂੰ ਪਤਾਲ ਵੂੰ ਜੋ ਜਾਇਓ ॥/ ਵੂਵਤ ਤਿਹਾਰੇ ਪਾਇ ਕਹਾ ਲੋ
 ਪਰਾਇ ਮੇਰੇ ਤੋ ਕਹਾ ਬਸਾਇ ਆਇ ਸੀਸ ਪਛ ਨਾਇ ਕੇ ॥ ਕੂਪ ਸੁਰ
 ਲੋਕ ਸਿੰਧੂ ਅਚਲ ਸੁਮੇਰ ਇੰਧ ਰਾਵਨ ਪਟੇਵਾ ਯੂੰ ਬਾਜ ਜਯੋ ਉਡਾਇਓ ॥
 ਨਾਇ ਮਾਥੋ ਕਟੈ ਨਾਥ ਕਹਯੋ ਤਾਕੇ ਪਾਡੇ ਰਘੁਨਾਥ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਕੀ ਸੁ ਭਨੀ
 ਮਾਰ ਖਾਇਓ ॥ 12 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਕਹਯੋ ਫੁਮਾਨ ਤਾਕੋ ਕਹੋ ਪਦਮਾਨ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਨੀਏ ਸੁਵਨ
 ਦੈਓ ਤੁਮਹਿ ਬਤਾਇ ਚਯੋ ॥ ਜਰ ਤੋ ਕਮਠ ਭਾਲ ਸਾਤੋ ਸਿੰਧੂ ਆਨ ਬਾਨ
 ਦੇਸ ਐ ਵਿਦੇਸ ਡਾਨ ਚਢ ਕੇ ਨਿਵਾਇ ਦਯੋ ॥ ਪਾਤ ਮੇਘ ਸੇਤ ਤਾਰੇ
 ਵੂਲ ਜੋ ਅਕਾਸ ਤਾਰੇ ਭਾਵੇ ਫਲ ਸੂਰ ਸਸਿ ਤੇਊ ਤੋ ਝਾਇ ਦਯੋ ॥ ਹੋ

(384) ਮਾਰੋ ਲੰਕ -ੲ.

ਤੇ ਸਾਖਾ ਮਿਗੁ ਮਿਗੁ ਰਾਜੁ ਰਘੁਰਾਜੁ ਐਸੇ ਬਯੋਮ ਤਰੁ ਤੇ ਤੁਹਾਰੀ ਸੀਤਾ
ਤੁਮੈ ਲਯਾਇ ਦਯੇ ॥ 13 ॥

/72ਅ /ਕਬਿੱਤ॥ ਕਹੋ³⁸⁵ ਸੀਅ ਲਯਾਉਂ ਕਹੋ ਸੀਅ ਕੋ ਸੰਦੇਸ ਕਹੋਂ ਰਾਵਨ ਸਮੇਤ
ਲਯਾਉਂ ਏਕ ਸਿਖ ਦੀਜੀਏ ॥ ਕਹੋ ਤਾਹੀ ਛੁੜ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਨੈ ਸਮੁੰਦ ਬੋਰੋ
ਠੈ ਆਉ ਮਦੇਦਰੀ ਕੋ ਜਾਨਿਯੇ ਸੋ ਕੀਜੀਯੇ ॥ ਕਹੋ ਦਸ ਸੀਸ ਭੁਜ ਬੀਸਠ
ਬਖੋਰੋ ਆਫੇ ਕਹੋ ਜਾਇ ਘੋਰੋ ਫਠ ਬਿਨਤੀ ਪਤੀਜਿਯੇ ॥ ਰੰਕ ਹਨੁਮਾਨ ਕੋ
ਨਿਸੰਕ ਪਾਨ ਦੀਜੈ ਰਾਮ ਕਹੋ ਤੇ ਉਠਾਇ ਫਠ ਲਯਾਉਂ ਵੁੰਢ ਨੀ ਜਿਯੇ³⁸⁶ ॥ 14 ॥

॥ ਸੁੰਦਰੀ ॥ ਦੇਖ³⁸⁷ ਹਨੁ ਕਪਿ ਰੂਪ ਸਿਆ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੈ ਜਿਯ ਮੈ ਡਰੁ
ਪੈ ਹੈ ॥ ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹਿ ਤੇਟ ਪਰੀ ਜਬ ਦੂਤ ਕਿਯੇ ਕਪਿ ਰੀਛ ਲਜੈ ਹੈ ॥
/73ੳ ਦੇਵਨ ਠੇ ਮਠ ਹੈ ਨ ਜਹਾ ਫਠ ਲੰਕ ਸੁ ਏਕਹਿ ਕੇਸੁ ਬੁਝੈ ਹੈ ॥/ ਹੈ ਪਰਬੀਨ
ਤਉ ਸਿਯ ਕੋ ਬਿਨੁ ਚੀਨ ਦੀਏ ਪਰਤੀਤ ਨ ਐਰੈ ॥ 15 ॥

॥ ਸੁੰਦਰੀ ॥ ਭੁਖ ਲਗੇ ਬਨਕੇ ਫਲ ਤੋਰਤ ਯਾਹਿ ਭਲੇ ਮੁਖ ਮੈ ਧਰ ਨੀਜੇ ॥
ਏਕੁ ਨਿਦਾਨੁ ਕੀਏ ਬਿਨੁ ਹੋ ਕਪਿ ਸੀਅ ਬਿਨਾ ਪਰਤੀਤ ਨ ਕੀਜੇ ॥
ਏ ਮਨ ਕੇ ਕੁਨ ਰੁੰਥਤ ਜੇ ਪਹਿਚਾਨਤ ਜਾਨਕੀ ਐਰ ਨ ਬੀਜੇ ॥ ਕੈ ਬਨ ਮੈ
ਕਿ ਕਿਵਾਨ ਦੁਰੋਜਹ ਹੈ ਸੁੰਦਰੀ ਮੁੰਦਰੀ ਤਹਿ ਦੀਜੇ ॥ 16 ॥

॥ ਸੁੰਦਰੀ ॥ ਏਕ ਕਰੋਂ ਬਿਨਤੀ ਤੁਮ ਸੋਂ ਸੁਨ ਕੇ ਰਘੁਨਾਥ ਬੁਰੇ ਜਿ ਨ ਮਾਨੇ ॥
ਏਕ ਫਟੰਕ ਕਰੋ ਤਜ ਸੰਕ ਨਿਸੰਕ ਸੁ ਲੰਕ ਧਸਯੇ ਮੁਹਿ ਜਾਨੇ ॥ ਹੋ ਹਨੁਮਾਨ
ਅਜਾਨ ਨਹੀ ਪੁਛੁ ਦੇਖਨ ਕੋ ਸਭ ਠੋਰ ਸਯਾਨੇ ॥ ਮੰਜੁਲ ਵੈ ਪਦ ਕੰਜ ਕਹੋਂ
ਕਿਨ ਹੋ ਸਿਯ ਕੋ ਕਿਹ ਭਾਤਿ ਪਡਾਨੋ ॥ 17 ॥

(385) ਕਹਿਹ -ੳ. ਅ. (386) ਨੀਜੀਏ -ਅ. (387) ਦੇਖਿ -ੳ.

॥ ਝੁੰਡਾ ॥ ਸਾਰ ਕਹੀ ਇਨ ਬਾਤ ਤਉ ਜਿਸ ਕੀ ਦੁਤਿ ਹੈ ਕਿੰਹ
 ਭਾਂਤਿ ਸੁਨਾਉ ॥ ਜੇ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਦੇਤ ਸਬੈ ਤੇਈ ਫੇਰ ਕਹੈ ਤਬ ਅੰਗ
 ਨਜਾਉ ॥ ਹੈ ਕਪਿ ਵੰਡ ਰਹਯੋ ਜਗ ਮੈ ਛਾਇ ਅੰਗਨ ਕੀ ਸਮ ਕੇ ਨਹਿ
 /73ਅ ਪਾਉ ॥/ ਮੇ ਦੁਖ ਤੇ ਜਿਹ ਭਾਂਤਿ ਸਿਯਾ ਸੋਈ ਚੀਨ ਹਨੂੰ ਸਭ ਤੋਹਿ
 ਬਤਾਉ ॥ 18 ॥

॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਜਹਾ ਨ ਹੁਨਾਸ ਤਾਤੇ ਸੁਆਸ ਅਵਾਸ ਤਹਾ ਨੀਕੇ ਬੀਰ
 ਬਾਤ ਸੁਨ ਨੀ ਜਿਯੈ ਨਿਦਾਨ ਕੀ ॥ ਜਾਕੇ ਦੂਰ ਕਾਜਦ ਸੋ ਮਿਲੀ
 ਪੰਕ ਠੰਕ ਮਾਂਹਿ ਤਹਾ (ਕਹੁ)³⁸⁸ ਦੇਖੀਓ ਨਿਸੰਕ ਬਧੂ ਕੁਲ ਭਾਨ ਕੀ ॥
 ਜਾਕੇ ਨਿਸ ਧਾਮ ਮੁਖ ਦੀਪ ਹੀ ਕੇ ਦੀਪ ਬਿਨੁ ਵੁਲ ਅੰਕ ਬਾਸ ਤਹਾ ਰਾਨੀ
 ਹਨੁਮਾਨ ਕੀ ॥ ਜਹਾ ਮੁਖ ਮੂਰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਹੀ ਕੀ ਕੂਕ ਜਹਾ ਸੇਵੈ ਸੁਖ
 ਧੂਪ ਤਹਾ ਹੈ ਅਚੂਰ ਜਾਨਕੀ ॥ 19 ॥

॥ ਕਵਿੰਤ ॥ ਜਾਕੇ ਬਾਯੇ ਕੇਸ ਤਨ ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਭੇਸ ਸੁਨ ਬਾਠਰ ਨਰੇਸ
 ਦਿਗ ਨੀਦ ਉਦ ਧੋਵਤੀ ॥ ਭੂਖਨ ਮਨੀਨ ਪੀਯਗੀਨ ਸੁਖ ਛੀਨ ਜਾਕੀ
 /74ਓ ਹੈਵੈ ਹੈ ਦਸਾ ਦੀਨ ਨਿਸ ਨੀਦ ਹੀ ਨ ਸੇਵਤੀ ॥/ ਅੰਗਨ ਦੁਖਾਈ ਵੁਲ
 ਸੇਜਨ ਛਸਾਈ ਜਾਕੀ ਤਾਕੇ ਜਾਨ ਨੀਜੇ ਨਾਰਿ ਨੀਚੇ ਮੁਖਿ ਜੋਵਤੀ ॥
 ਹਨੂੰ ਸੁਨ ਮੀਤ ਸੀਅ ਪਾਇਏ ਕੀ ਵੀਤਿ ਠੰਕ ਜਾਕੀ ਭੀਤਿ ਭੀਤਿ
 ਵਾਮ ਵਾਮ ਕਹਿ ਰੋਵਤੀ ॥ 20 ॥

॥ ਝੁੰਡਾ ॥ ਵਾਵਨ ਪਾਪ ਕੇ ਜਾਨ ਰਚਯੋ ਬਿਧਿ ਤਾ ਮਹਿ ਪਾਉ
 ਸੰਭਾਰ ਕੈ ਦੀਜੇ ॥ ਬਾਤ ਇਨਾ ਮਿਰਜਾਦ ਰੋ ਜਿਨ ਕੋਧੁ ਕਰੈ ਤੁ
 ਕਰੈ ਸਹ ਨੀਜੇ ॥ ਦੇਖ ਫਨਯੋ ਬਨ ਦੇਖ ਰਹਯੋ ਜਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਜਯੋ ਜਸੁ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਜੇ ॥ ਕਾਠ ਠੈ ਸੁਨ ਨਿ ਹਾਨ ਕਰੋ ਮੁਹਿ ਜਾਹਿ ਹਨੂੰ ਅਤਿ
 ਕਾਨ ਨ ਕੀਜੇ ॥ 21 ॥

(388) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪੁਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ 'ਏ' ਪੁਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ
 ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਪਾਨ ਨਏ ਦੇਰੁ ਪਾਨ ਧਰੇ ਸਿਰਿ ਪਾਇ ਡੁਏ ਰਘੁਨੰਦਨ
ਜੁ ਕੇ ॥ ਐਰ ਕਰੀ ਇਨਤੀ ਬਹੁ ਭਾਤਿ ਨ ਦੇਹਿ ਬਡੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇ
ਕਨੁਕੇ ॥ ਆਪਨ ਜਾਨ ਧਰੇ ਰਗੀਓ ਜਿਅ ਹੋ ਕਪਿ ਸਤਸ ਕਰੋ ਤੁਹਿ
/74ਅ ਕੂਕੇ ॥/ ਨਿੱਤ ਕਰੋ ਸੁਧ ਦਿੱਤ ਕੇ ਸਾਥ ਸੁ ਦਿੱਤਚਲਯੋ ਸੰਗ ਮਿੱਤ ਹਨੂੰ
ਕੇ ॥ 22 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਡਾਡ ਚਲਯੋ ਸੁ ਮਹੈਸ ਕੋ ਅੰਗ ਕਨੇਸ ਮਨਾਇ ਚਲਯੋ ਦਿੜ
ਚੈ ॥ ਭੁਜ ਪੀਠ ਸੁਠੇਕ ਨਿਹਾਰ ਯਨੂੰ ਮੁਖ ਲੋਚਨ ਚਾਟੁ ਚਲਯੋ ਜਨ ਚੈ ॥
ਮੁੰਦਰੀ ਕਰ ਸੋਪਿ ਕਰੇ ਮੁਖ ਬੰਨ ਸੁਦੇਹ ਬਿਨਾ ਕਪਿ ਪ੍ਰਾਨਨ ਚੈ ॥
ਜਬ ਲੋ ਮਮ ਦੇਹ ਉਡੇ ਨ ਚੈ ਖੇਹ ਤੂੰ ਆਨਦੈ ਸਯ ਸਿਯਾ ਪਗ ਛੈ ॥ 23 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਬਾਧ ³⁸⁹ਮੁਠੀ ਦੇਰੁ ਪਾਇ ਲਗਾਇ ਸੁ ਬੀਰ ਬਡੇ ਰਘੁਬੀਰ
ਕੀ ਘਾ ਕੇ ॥ ਪੁੰਡ ³⁹⁰ਉਠਾਇ ਨਿਵਾਇ ਢੀ ਕਟਿ ਲੋਚਨ ਮੁੰਦਨ
ਨੀਰਹਿ ਤਾਕੇ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਨਾਮ ਨਿਯੋ ਮੁਖ ਤੇ ਜਿਯ ਮੈ ਧਰ ਪੌਰਖ
ਤਾਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ॥ ਬਾਹ ਲਗੀ ਨਹਿ ਪੌਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਹਿ ਪਾਰ ਭਯੋ ਲਘੁ
ਬਾਰਧ ਏਕੇ ॥ 24 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਕਾਮ ਕਰੋ ਜਿਯ ਤੇ ਇਹਤੇ ਸੁਭ ਕੋਨਸੀ ਐਰ ਘਰੀ ॥
ਡਬਿ ਬਾਰਧ ਬਾਰਦ ਏਕਹਿ ਸੋ ਕਵਿ ਰਾਮ ਤਦਾ ਤੁਬਰੀ ਨ ਤਰੀ ॥
ਨਿਧਿ ਨੀਰ ਕੇ ਪਾਵ ਪਰਯੋ ਪਲ ਮੈ ਪਰੁ ਕੀ ਅੰਦੁਰੀ ਜਨੁ ਮੈ ਨ ਪਰੀ ॥
/75ਬ /ਕਪਿ ਨਾਉ ਹਨੂੰ ਜਿਨ ਕੋ ਤਿਨਤੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕੈ ਨਾਉ ਕੀ ਨਾਉ ਕਰੀ ॥ 25 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਣਾ ॥ ਸਿੰਧ ਕੇ ਫਾਧਿਬੈ ³⁹¹ਕੇ ਸੁਦਪਤਿ ਫਨੀ ਪਤਿ ਰੂ ਮਨ ਤੋ ਨਹਿ
ਕੀਨੋ ॥ ਨੈ ਰਤਿ ਨਾਵਲ ਪੋਛ ਰਹੇ ਕਵਿਰਾਮ ਕੁਇੰਦਹਿ ਅੰਤ ਨ ਲੀਨੋ ॥

(389) ਬਾਧਿ -ਏ. (390) ਪੁੰਡਿ -ਏ. (391) ਫਾਧੈ -ਏ.

ਸੇ ਹਨੂਮਾਨ ਕਛੂ ਨ ਠਨੈ ਬਲ ਨਾਉ ਕਰਯੋ ਜੁ ਸੁਨਯੋ ਪੁਰ ਤੀਨੋ ॥ ਜਾਨਤ
ਹੋ ਜੁ ਦਈ ਮੁੰਦਰੀ ਯਥ ਰਾਮ ਕਛੂ ਜਨ ਟਾਮਨ ਕੀਨੋ ॥ 26 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਸਿੰਧੁ ਕੈ ਕਰਾਰ ਨਿਜ ਪੌਰਖ ਸੰਭਾਰ ਕਿਲਕਾਰਿ ਯੋਸੋ
ਉਠਯੋ ਨਭ ਮੰਡਲ ਡਰਾਯੋ ਹੈ ॥ ਕਮਠ ਕੈ ਭਾਲ ਪਰ ਫਨਿ ਫਨਿ ਮਾਲ
ਧਰਿ ਦੇਸ ਦੇਸ ਚਾਲ ਭੂਮ ਚਾਲ ਸੋ ਜਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਦ ਯਾਕੇ
ਬਲ ਕੇ ਨ ਪਾਰ ਉਰ ਰਾਖਸੀ ਕੇ ਮਾਰ ਪੁਰ ਰਾਖਸ ਕੇ ਆਯੋ ਹੈ ॥
ਕੀਨੀ ਮਠ ਸੰਕ ਨਹਿ ਕੰਚਨ ਕੀ ਲੰਕ ਯਹਿ ਹੈ ਨਿਸੰਕ ਧਸਯੋ ਰੂਪ ਧਾਮ
ਕੇ ਬਨਾਯੋ ਹੈ ॥ 27 ॥

॥ ਸ਼੍ਲੋਕ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਛਾ ਲੰਕ ਭਯੋ ਪੁਨ ਰਾਮ ਸੋ ਬੈਰ ਕਲੰਕ ਯਰੈ ਹੈ ॥
ਦੇਖ ਫਿਰਯੋ ਸਭ ਕੇ ਘਟਿ ਭੀਤਰਿ ਸੀਤਹਿ ਸੋਧ ਕਹੂੰ ਨ ਨਰੈ ਹੈ ॥ ਜੇ
/75ਅ ਵਘੁਈਰ ਕਰੈ ਮੁਹਿ ਚਿੱਨ ਸੁ ਏਕ ਨਹੀ ਹਨੂਮਾਨ ਕਹੈ ਹੈ ॥ / ਬਾਰਨ
ਮੈ ਕਿ ਪਹਾਰਨ ਮੈ ਕਿਯੋ ਵਾਵਨ ਕੇ ਕ੍ਰਿਹ ਬੀਚ ਰਹੈ ਹੈ ॥ 28 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਏਕ ਜੀਹ³⁹² ਪਾਇ ਪੁਨ ਸਾਰਦਾ ਸਹਾਇ ਨਾਗੀ
ਵਾਵਨ ਠੇ ਨਗਰ ਕੀ ਖੀਸੇ ਡਇ ਗਾਈਏ ॥ ਫੂਲੀ ਫੂਲੀ ਡਾਲੁ ਤਰੁ
ਬੈਠੇ ਅਨਿਮਾਨ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਕਿਲਾਨ ਤਾਲ ਪਾਨਕੋ ਵਿਵਾਈਏ ॥ ਬਾਪੀ
ਕੂਪ ਕੁੰਡਨ ਮੈ ਗੁਨਨਿ ਕੇ ਬੁੰਡ ਬੈਠੇ ਕੀਨੇ ਦੁਖ ਵੰਡ ਮੁੰਡ ਹੋਇ ਤੋ ਜਤਾਈਏ ॥
ਬਾਰਨ ਤੁੰਡ ਰਥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਧਾਮ ਪਰ ਕੋਨ ਸੀ ਬਿਭੂਤ ਡਾਡ ਕੋਨ ਸੀ
ਬਤਾਈਏ³⁹³ ॥ 29 ॥

(392) ਜੀਅ -ੲ. (393) ਬਤਾਈਏ -ਅ.

॥ ਕਇੱਤ ॥ ਜਾਗੀ ਪੌਦੇ ਜਾਇ ਤਹਾ ਕੋਤਕ ਲੁਭਾਇ ਤਾਨ ਆਵਜ
ਮਿਦੰਕ ਬੀਨ ਬਾਜਤ ਸੁਹਾਵਨੇ ॥ ਸੁਰ ਸਸਿ ਬਦਨ ਬਿਦੰਦ ਸੁਰ ਰਾਜ
ਆਜ ਕੋਨ ਇਹ ਨਾਇਕ ਜੂ ਪਾਵੈ ਇਹਾ ਆਵਨੇ ॥ ਐਰ ਕਤੂ ਰੂਪ ਕਰ
ਅੰਜਨੀ ਕੇ ਪੂਤ ਜਾਇ ਪਦੁਚਯੇ ਤਹਾ ਲੋ ਜਹਾ ਖਾਸਗੀ ਵਿਡਾਵਨੇ³⁹⁴ ॥
ਦੇਵਨ ਕੀ ਏਟੀ ਦੇਖ ਸੰਘ ਤੀਆ ਲੇਟੀ ਤਹਾ ਸੀਤਾ ਕੇ ਭਰਮ ਹਨੂੰ ਠਾਕੇ
ਪਛਤਾਵਨੇ³⁹⁵ ॥ 30 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰਾਮ ਤਜੈ ਕਿਹੋ ਪਾਪ ਭਜੈ ਕਤਿ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰ ਭਈ
ਦੁਚਿਤਾਈ ॥ ਕੈ ਤਨ ਛਾਡ ਗਈ ਨਭ ਕੋ ਕਿ ਇਹੈ ਜਿਯ ਹੈ ਕਪਿ ਯੋ
ਠਹਿਰਾਈ ॥ ਦੇਖ ਮਦੋਦਰ ਕੀ ਛਬ ਰੋ ਮੁਰਝਾਇ ਰਹੋ ਮਨ ਮੈ ਫਿਰ
ਆਈ ॥/ ਨੰਕ ਪਤੀ ਪਰਜੰਕ ਪਰਯੋ ਸੋਉ ਏਕ ਨ ਅੰਕ ਕਦੈ ਨ ਵਿਟਾਈ³⁹⁶ ॥31॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕਾਹੂੰ ਕਹੀ ਸਿਯ ਕੀ ਤਹਿ ਬਾਤ ਕਿ ਆਨ ਅਸੋਕ ਬਨੀ
ਮਹਿ ਰਾਖੀ ॥ ਦੈ ਤਬ ਪੀਠ ਛਹਯੋ ਪ੍ਰਿਠੁ ਰਾਜ ਇਭੂਤਿ ਸਬੈ ਸਸਿ
ਸੂਰਜ ਸਾਖੀ ॥ ਹੈ ਜਸ ਰਾਮ ਕੇ ਦੂਧ ਮਨੋ ਜਮਕਾਢ ਪਦੈ ਯਹਿ ਰਾਵਨ
ਮਾਖੀ ॥ ਵੁਠ ਗਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਹਨੁਮਾਨ ਭਯੋ ਪਗ ਏਖਨ ਕੋ ਅਭਿਲਾਖੀ ॥ 32 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯ ਛਯੋ ਕਪਿ ਰਾਇ ਜਹਾ
ਸੁਧ ਪਾਈ ॥ ਚੰਪਕ ਮਨੋ ਸਿਰੀ ਬਟ ਤਾਨ ਨਵੰਗ ਨਤਾ ਕਚਨਾਟ
ਸੁਹਾਈ ॥ ਕੰਜ ਕਦੰਬ ਜੁਹੀ ਕਦਲੀ ਸੁਰ ਦਾਰਮ ਏਨ ਟਿਠਾ ਅਵਟਾਈ ॥
ਕੇਤ ਕੀ ਹਾਰ ਸਿੰਘਾਰ ਗੁਣਾਨ ਸਦੇਵਰ ਕ੍ਰੁਪ ਮਹਾ ਸੁਖਦਾਈ ॥ 33 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਮੋਦ ਚਕੋਰ ਕਪੋਤ ਕਹੂੰ ਸੁਭ ਸਾਦਸ ਚਾਕ੍ਰਿਠ ਹੀਸ ਲੁਭਾਨੇ ॥
ਖੰਜਨ ਚਕ੍ਰ ਵਿਲੀ ਬਕ ਬਾਨਰ ਨੀਰੋ ਕਪਿੰਜਨ ਐਦ ਬਖਾਨੇ³⁹⁷ ॥ ਅੰਗ

(394) ਇਡਾਵਨੇ - ਏ. (395) ਦੁਖ ਪਾਵਨੇ - ਅ. (396) ਡਿਠਾਈ - ਅ.

(397) ਵਿਖਾਨੇ - ਏ.

ਕੁਰੰਕ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਸੋ ਸਬ ਸੇਵਤ ਤਾ ਏਨ ਕੇ ਲਪਟਾਨੇ ॥ ਏ ਸੁਖ ਜਾਨਕੀ
ਰਾਮ ਇਨਾ ਕਵਿਵਾਮ ਨ ਸੇਵਤ ਜਾਗਤ ਜਾਨੇ ॥ 34 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਦੇਖ ਹਨੂੰ ਚਿਤ ਚੋਕ ਰਹਯੋ ਯਹਿ ਦੇਵਨ ਕੇ ਪਤਿ ਕੇ ਬਨ
ਹੈ ॥ ਕਿਯੋ ਉਜਨ ਨੀਦ ਸਿਲਾ ਗਿਰਿ ਹੈ ਕਿਯੋ ਸਾਵਨ ਕੇ ਉਮਡਿਯੋ
ਘਨ ਹੈ ॥ ਅਹੋ ਕੈ ਨਿਜ ਪਾਵਸ ਕੇ ਯਹਿ ਰੂਪ ਕਿ ਰਾਮ ਅਮਾਵਸ ਕੇ
ਮਨ ਹੈ ॥ ਅਬ ਮੋਹਿ ਕੜੂ ਸਮਝਯੋ ਨ ਪਰੈ ਕਿ ਇਹੈ ਰਮਲਾਪਤਿ ਕੇ ਤਨ
ਹੈ ॥ 35 ॥

/ਨ ਅ /॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਤਾ ਏਨ ਮੈ ਕਪਿ ਪੈਠ ਗਯੋ ਇਕਸਯੋ ਜਬ ਜਾਨ ਕੀ ਵੁੰਦਤ
ਪਾਈ ॥ ਰੁਖ ਅਸੋਕ³⁹⁸ ਤਰੇ ਮਨ ਸੋਕ ਮਨੋ ਇਹ ਤੇ ਉਪਜੀ ਦੁਰਤਾਈ ॥
ਨਾਰਿ ਨਿਵਾਇ ਰਹੀ ਜੁਗ ਜੰਘ ਖਨੈ ਨਖ ਸੋ ਪੁਹਮੀ ਜਿਯ ਆਈ ॥
ਰਾਮ ਵਿਯੋਗ ਕਹੈ ਜਨ ਸੁੰਦਰ ਬੈਠ ਧਰਾ ਜਲਨੀ ਦੁਖਦਾਈ ॥ 36 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਤਾਹਿ ਮਹੀਰੁਹ ਉਪਰ ਬੈਠ ਸੁ ਕਾਢ ਲਈ ਮੁੰਦਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ॥
ਸੋਈ ਡਾਰ ਦਈ ਹਰਿ ਏ ਕਹਿ ਬਾਤ ਸਿਯਾ ਬਚ ਮਾਤ ਮਹਾ ਦੁਖ ਤੇ ॥
ਤਬ ਦੇਖ ਇਚਾਰ ਕਿਯੋ ਚਿਤ ਚੋਕ ਜਿਓ ਤਜਿਏ ਅਬ ਯਾ ਮੁਖ³⁹⁹ ਤੇ ॥
ਸਖੀ ਰਾਮ ਮਿਲਾਪ ਕੀ ਆਸ ਭਈ ਯਹਿ ਆਨ ਪਰੀ ਕਤਤੇ ਰੁਖ ਤੇ ॥ 37 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਪ੍ਰਾਨਨਿ⁴⁰⁰ ਕੇ ਕਾਢਏ ਕੇ ਕਰਕੀ ਕਿਯੋ ਕਰਕੀ ਹੈ ਵੈਸੇ ਹੀ
ਨਗੇ ਹੈ ਨਫ ਵੈਸੇ ਈਹੈ ਸੁੰਦਰੀ ॥ ਬਨ ਕੋ ਨ ਪਥ ਬਨ ਪਥ ਮਹਾ ਬਨ
ਪਥ ਡਾਰ ਕੈ ਘਿਨਾਨੀ ਬਨ ਪਾਤਨ ਕੀ ਕੁੰਦਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਸੁ ਮੁੰਦਰੀ
ਸ ਮੁੰਦਰੀ ਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪ ਕੋਨ ਯੋ ਪਹਾਰਨ ਮੈ ਡਾਰਿ ਆਈ ਕੁੰਦਰੀ ॥

(398) ਅਸੋਖ -ੲ. (399) ਸੁਖ -ੲ. (400) ਪ੍ਰਾਨਨ -ੳ.

/77ੳ /ਮੇਰੇ ਮਨ ਉਤਰੀ ਤੂੰ ਕੈਸੇ ਕਰ ਉਤਰੀ ਹੈ ਮੁੰਦਰੀ ਤੂੰ ਕੈਸੇ ਕਰ ਉਤਰੀ
ਸ ਮੁੰਦਰੀ ॥ 38 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਇਨਾ ਕਹੇ ਪੈਨ ਕੋਨ ਯਾ ਨਕਰ ਬੀਚ ਕੋਨ ਆਇਸ ਕੈ
ਇਹਾ ਵਾਹ ਪਾਥ ਨਾਥ ਕੀ ॥ ਜੀਅ ਮੈ ਨ ਵਹੀ ਭਈ ਨਰ ਹੀਨ ਕਰੈ
ਬਿਧਿ ਇਰਗੀਨ ਕੈ ਕੈ ਇਧਿ ਕੈ ਅਕਾਥ ਕੀ ॥ ਮਕਰੰਦ ਇਹੈ ਜਿਯ
ਜਾਨੀ ਮਨ ਸਾਥ ਕੀਹੈ ਯਾ ਤੇ ਕਪਿ ਨਾਥ ਬੁਝ ਏਕੀ ਮਨ ਸਾਥ ਕੀ ॥
ਦੇਖ ਨੈਨ ਹਾਏ ਕੀ ਨ ਸੁਧ ਪਾਇ ਹਾਥ ਕੀ ਸੁ ਰਘੁਨਾਥ ਹਾਥ ਕੀ ਨਿਸਾਨੀ
ਜਠ ਹਾਥ ਕੀ ॥ 39 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਦੇਖ ਵਹੀ ਚਹੂੰ ਓਰਨ ਤਾਹਿ ਸੁ ਕੋਹੂੰ ਨ ਮਾਨਸ ਦੇਤ ਦਿਖਾਈ ॥
ਸੋ ਬਿਚਾਰ ਕੀਏ ਬਹੁ ਭਾਤਿਨ ਰੀ ਮੁੰਦਰੀ ਨਭ ਤੇ ਉਡ ਆਈ ॥ ਤੋਹੀ
ਨੈ ਬੋਲ ਉਠਯੋ ਕਪਿ ਏ ਮੁਹਿ ਰਾਮ ਦਈ ਸੁ ਤਮੈ ਪਕੁਚਾਈ ॥ ਦੂਤ ਕਹੂੰ ਮੇਰੇ
ਨਾਉ ਹੈ ਮਾਤ ਪਰੇ ਪਠ ਜੀ ਨ ਕਰੋ ਦੁਚਿਤਾਈ ॥ 40 ॥

॥ ਦੇਹਵਾ ॥ ਤਏ ਜਿਯ ਮੈ ਸਿਯ ਸੁਖ ਕੀਓ ਵਾਮ ਦੂਤ ਯਹਿ ਆਹਿ ॥
ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹਿ ਤੇਟ ਹੀ ਮਿਲਨ ਕਹਯੋ ਹੈ ਤਾਹਿ ॥ 41 ॥

/77ਅ /॥ ਸੇਵਾ ॥ ਬਹੁਏ ਕੀਓ ਬਿਚਾਰ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਅਤਿ ਚਤੁਰ ਹੈ ॥
ਕੀਨੋ ਕਪਿ ਪਤਿਹਾਰ ਮਾਨਸ ਕੋ ਰਾਖਸ ਭਖੈ ॥ 42 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਦੂਜੇ ਭਲੀ ਕਰੀ ਮੇਰੇ ਜੀ ਕੀ ਸੂਨ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਮਾਨਸ ਜੇ ਹੋਤੋ
ਤਾਸੇ ਕੈਸੇ ਮੁਖ ਜੋਰਤੀ ਰਾਮ ਦੂਤ ਸੁਨੈ ਤੇਹੀ ਘਰੀ ਮਾਵ ਡਾਰਯੋ ਹੁਤੋ ਤਾਹੀ
ਕੋ ਜਿਵਾਇਏ ਕੋ ਕੋਨ ਕੋ ਨਿਹੋਰਤੀ ॥ ਅੰਸੇ ਕਹਿ ਪਾਛੇ ਮੁੰਦਰੀ ਕੋ ਛਾਤੀ
ਨਾਇ ਵਹੀ ਮਾਨੋ ਮਿਨੈ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਨੈਕੁ ਨਾਇ ਛੋਰਤੀ ॥ ਰਬਹੂੰ
ਉਘਾਏ ਵਾਧੇ ਨਿਧਨੀ ਕੇ ਧਨ ਕੀ ਜਯੋ ਨੈਨ ਕੇ ਨੀਰ ਉਤ ਆਦੁਰ
ਨਿਚੋਰਤੀ ॥ 43 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ⁴⁰¹ ਫੁੱਲ ਹੈ ਤਾਹੀ ਸੋ ਸੰਦੇਸੇ ਸੀਖ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੁ
ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਸੁਖ ਸੋ ਰਹਤ ਹੈ ॥ ਲਛਮਨ ਨੀਕੇ ਕਹਾ ਛਾਡੇ⁴⁰² ਕਹਾ
ਕਹਯੇ ਤੇਸੋ ਮੇਰੀ ਸੁਧ ਲੈਏ ਕੋ ਕਬਹੂੰ ਉਮਹਤ ਹੈ ॥ ਕਿਯੋ ਮੇਰੇ ਐਰੁਨ ਬਿਚਾਰੇ
ਹੈ ਬਿਸਾਰ ਦੀਨੀ ਕਿਯੋ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਨੈ ਉਸਾਸਨ ਭਰਤ⁴⁰³ ਹੈ ॥ ਬੇਨੇ
ਹਨੁਮਾਨ ਐਸੇ ਮੰਦਰੀ ਨ ਕਰੈ ਮਾਤ ਤੇਰੇ ਪਾਛੇ ਸੋ ਕ ਰਾਮ ਕੰਕਨ ਕਹਤੁ ਹੈ ॥44॥

/78ੳ /॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਭੁਜਾ ਭਈ ਅਤਿ ਦੁਬਰੀ ਕੰਕਨ ਕੀਨੀ ਛਾਪ ॥
ਹਨੁਮਾਨ ਸਾਰੀ ਕਹੈ ਕੋਨ ਹਮਾਰੇ ਪਾਪ ॥ 45 ॥

॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਤੇਰੇ ਪਾਛੇ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਤੇਰੇ ਜਪੈ ਨਾਮ ਮੁਖ ਦੂਜ ਕੀਸੀ
ਕਨਾ ਕੇਹੂ ਦੇਹ ਨਿਬਹਤ ਹੈ ॥ ਸੁਨੀਏ ਨ ਤੇਰੀ ਬਾਤ ਤਾਹੀ ਕੋ ਅਪਣਾਤ
ਤਲਫਤ ਫਾਤ ਬੀਜੁਰੀ ਸੀ ਚਮਕਤ ਹੈ ॥ ਕੰਕਨ ਕਰੀ ਹੈ ਛਾਪ ਸੋਊ ਹੈ
ਫਿਲ ਚਨਾਤ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਹੂੰ ਕੋ ਚਿੰਤਾ ਗਹੈ ਹੀ ਰਹਤ ਹੈ ॥ ਛੀਨ ਰਘੁਦਾਈ
ਸੁਨ ਸੀਖ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ਜੈਸੇ ਪੜਵਾ ਪੜਯਾ ਐਸੇ ਬਿਧ ਉਨਹਤ ਹੈ ॥ 46 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਭ ਏਨੀ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸੁਮਤਿ ਸੁਨ ਜਾਨਕੀ ਅਚੇਤ ॥
ਤੂੰ ਜੁ ਰਾਮ ਸੰਗ ਉਠ ਚਲੀ ਘਟ ਤਜ ਬਨ ਕਿੱਹ ਹੇਤ ॥ 47 ॥

/7ੳ੫ ॥ ਕਵਿੱਤ ॥ ਤੂੰ ਨ ਸੰਗ ਹੁਤੀ ਤਭ ਇਤੀਓ ਨ ਹੁਤੀ ਕਹਾ ਤੇ ਬਿਨਾ
ਅਰੇਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੜੂ ਫਰਤੇ ॥ ਤਾ ਪਰ ਮਨਾਇ ਰਹੈ ਵਾਖਏ ਠੋ ਪਾਇ
ਗਹੈ ਪਾਛੇ ਸਬ ਮੰਦਰ ਠੈ ਲੋਕ ਤੇਸੋ ਲਰਤੇ ॥ ਕਹੂੰ ਬਨ ਜਾਇ ਕਹੂੰ ਕੰਦਮੂਲ
ਖਾਇ ਸੰਗ ਲਛਮਨ ਨੈ ਕੈ ਸੁਖੀ ਦੁਖੀ ਦਿਨ ਭਰਤੇ ॥/ ਕਾਰੇ ਕੀ ਭਲਾਈ
ਜਬ ਨਾਰਿ ਮੁਹ ਲਾਈ ਆਜ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਕਾਰੇ ਕੋ ਹਨੂੰ ਸੇ ਮੋਸੇ ਮਰਤੇ ॥ 48 ॥

(401) ਫੁੱਲ ਤਿ -ੳ. (402) ਛਾਡੇ -ੳ. (403) ਬਹਤ -ੳ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਨ ਦੇ ਨਿਡਰ ਆਜ ਵਹਿਤੀ⁴⁰⁴ ਜੋ ਘਰ ਨਾਰੀ ਭੀਤਰ
 ਤੇ ਪਕਟ ਨਿਸਾਦਰ ਨਾ ਲਯਾਵਤੇ ॥ ਇਝੁਰੇ ਤੇ ਪੀਅ ਕਹੇ ਕੋਠਸੀ ਮਰੀ
 ਹੈ ਤੀਅ ਤੁਮ ਸੁਖੀ ਹੋਤੇ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਖ ਪਾਵਤੇ ॥ ਜਾਨਤੀ ਤੋ ਤਬ ਵਿਗ
 ਮੋਸੀ ਜੋ ਨ ਹੋਤੀ ਤੇਰੇ ਐਰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਬਿਨ ਲੰਕਾ ਕੋ ਨਾ ਆਵਤੇ ॥ ਤੇਰੀਓ
 ਉਪਾਧ ਜੋ ਤੂੰ ਸੰਫ ਦੀ ਨ ਹੋਤੀ ਤਬ ਰਾਵਨ ਹੈ ਜੋਗੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੋ
 ਚੁਰਾਵਤੇ ॥ 49 ॥

॥ ਦੇਹਵਾ ॥ ਸੁਨ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸੀਤਾ ਕਹੇ ਮਰਮ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇ ॥
 ਪੀਅ ਦੁਖੀ ਬਨ ਮੈ ਵਹੈ ਤੀਅ ਸੁਖੀ ਘਰ ਹੋਇ ॥ 50 ॥

/79ੳ /॥ ਸੋਰਣਾ ॥ ⁴⁰⁵ਐ ਕਹੋ ਇਕ ਬਾਤ ਜਾਹਿ ਸਮਝ ਹੋ ਸੰਫ ਚਲੀ ॥
 ਸੁਨਹੁ ਧਰਮ ਕੀ ਭਾਤ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸਭ ਤੋਸੋ ਕਹੋ ॥ 51 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮੂੰਡ ਤੇ ਪਿਤਾ ਬਚਨ ਭਾਰ ਹੈ ਉਠਾਯੋ ਰਾਮ ਦੂਸਰੇ ਜਟਾ
 ਕੋ ਰਾਖ ਯਾਤੇ ਅਕੁਣਾਇਯੋ ॥ ਕੰਠ ਖਗ ਭਾਰ ਕਟ ਧਨੁਖ ਖਰੋਈ ਭਾਰ
 ਕਟਿ ਸੋ ਨਿਖੰਗ ਅੰਗ ਅੰਗ ਮੁਦਝਾਇਯੋ ॥ ਮੇਰੇ ਘਰ ਰਹੇ ਕੋ ਨਿਪਟ ਡਾਤੀ
 ਭਾਰ ਹੈ ਹੈ ਇਹੈ ਮੈ ਬਿਚਾਰੀ ਇਨ ਪੈਨ ਸਹਯੋ ਜਾਇਯੋ ॥ ਭੁਖ ਹੈ ਕਿ
 ਦੁਖ ਹੈ ਠਿ ਨਯਾਇ ਮੁਰਝਾਇ ਹੈ ਸੁ ਯਾਤੇ ਸੰਫ ਚਲੀ ਯਹਿ ਭਾਰ ਨ
 ਸਹਾਇਯੋ ॥ 52 ॥

॥ ਦੇਹਵਾ ॥ ਤਬ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਪਾਇਨ ਲਗੀ ਚਤੁਰ ਜਾਨਕੀ ਆਹਿ ॥
 ਜੋ ਲਯਾਯੋ ਕਪਿ ਰਾਮ ਤੇ ਪੁਨ ਸੀਅ ਬੁਝਤ ਤਾਹਿ ॥ 53 ॥

॥ ਸੋਰਣਾ ॥ ਜਿਨ ਸੋ ਬਹੁਤ ਸਨੇਹ ਰਾਮ ਚੰਦ ਮਨ ਤੇ ਕਰਹਿ ॥
 ਤਿਨ ਹੂੰ ਕੀ ਫਤਿ ਏਹੁ ਸੁ ਕਵਿਰਾਮ ਸੰਫ ਤਜ ਵਹੀ ॥ 54 ॥

(404) ਵਹਿਤੀ -ਬ. (405) ਅਉਦ -ਅ.

॥ ਸ੍ਰੀਸਾ ॥ ਰਾਜ ਬਿਭੂਤਿ ਬਿਚਛਨ ਏਕ ਤਤਛਿਨ ਰਾਮਹਿ ਪੀਠ ਦਈ ॥
 /79ਅ ਮਨ ਭਾਵਨ ਕੇ ਪਹੁਚਾਵਨ ਕੇ ਮਿਸ ਪੌਰ ਹੂੰ ਲੈ ਨਹਿ ਸੰਗ ਭਈ ॥/ ਪੁਨ ਮੈ
 ਬਨ ਮੈ ਤੁਮ ਮਾਰਗ ਮੇ ਸੁਨਹੋ ਮੁੰਦਰੀ ਬਿਪਰੀਤ ਨਈ ॥ ਹਮ ਤੀਨਹੁ ਤੇ
 ਸੁ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਕੀ ਤਿਹੁ ਲੋਗਨ ਤੇ ਪਰਤੀਤਿ ਗਈ ॥ 55 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪਹਿਲੇ⁴⁰⁶ ਤੇ ਤੁਮੈ ਸੁਨ ਮੁੰਦਰੀ ਪ੍ਰਬੀਨ ਰਘੁਬੀਰ ਜੁਕੀ
 ਮੂਰਤਿ ਹੋ ਨੀਕੈ ਕੈ ਨਿਹਾਰਤੀ ॥ ਪਾਛੇ ਤੇ ਤੇ ਦੇਖਤੀ ਹੋ ਆਪਨੈ ਸਰੂਪ
 ਸਬ ਐਰ ਹੋ ਕੇ ਵਹੈ ਹੋ ਕਹੋ ਨ ਕਯੋ ਹੋ ਮਾਰਤੀ ॥ ਪਾਛੇ ਰਹੀ ਸੋਚ ਤੀਅ
 ਮੇਰੇ ਧਯਾਨ ਹੂੰ ਤੇ ਪੀਯ ਮੇਸੇ ਹੂੰ ਗਏ ਹੈ ਰਾਮ ਆਸੁਨ ਕੇ ਢਾਰਤੀ ॥
 ਦੈ ਕਪੋਲ ਹਾਥ ਰਹੀ ਨਾਥ ਕਹਿ ਸ੍ਰੀਸਾ ਭਰੇ ਮਾਥੇ ਲਿਖੇ ਅੰਕਨ ਬਿਧਾਤਾ
 ਨਾ ਨਿਵਾਰਤੀ ॥ 56 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬੋਲਯੋ ਹਨੁਮਾਨ ਮਾਤਾ ਜਾਨਕੀ ਨਿਵਾਰ ਸੋਕ ਜਾਗੀ
 ਦਿਨ ਜਾਇ ਤੇਰੀ ਸੋਧਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਰਥੇ ਕੋ ਉਮਡ
 ਰਹਯੋ ਹੈ ਮਨ ਤਾਹੀ ਦਿਨ ਸਭਨ ਚਵਾਇ ਲਿਆਇ⁴⁰⁷ ਆਇ ਹੋ ॥
 /੯੦ੳ /ਐਰ ਜੋ ਕਦਾਚ ਮੇਸੇ ਬਹੁਰੇ ਕਹੈਗੇ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਕੋ ਲੈ ਆਓ ਤਬ ਛਿਨ ਮੈ ਲੈ
 ਜਾਇ ਹੋ ॥ ਰਾਮਹਿ ਲੈ ਆਇ ਹੋ ਸੁ ਤੋਹਿ ਪਹੁਚਾਇ ਹੋ ਤੂੰ ਮਾਨ ਮੇਰੀ
 ਬਾਤ ਹਨੂੰ ਤਾ ਦਿਨ ਕਹਾਇ ਹੋ ॥ 57 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਰ ਜੋ ਤੂੰ ਕਹੈ ਮੋਹਿ ਅਬਹੀ ਲੈ ਜਾਉ ਤੋਹਿ ਲੰਕ ਹੀ ਕੇ
 ਲੋਗਨ ਕਉ ਕੋਤਕ ਦਿਖਾਇ ਕੈ ॥ ਰਾਵਨਹਿ ਮਾਰੋ ਪੁਰ ਭਲੀ ਭਾਤਿ
 ਜਾਰੋ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡਨ ਬਿਥਾਰੋ ਆਜ ਰਾਮ ਬਲ ਪਾਇ ਕੈ ॥ ਐਰ ਜੋ ਕਹੈ ਤੇ
 ਗਢ ਕੰਚਨ ਕੇ ਮੂਲ ਹੂਤੇ ਲੈ ਉਪਾਰ ਚਲੋ ਨਭ ਮੰਡਲ ਉਡਾਇ ਕੈ ॥ ਤਾ
 ਪਰ ਜੋ ਮੇਸੇ ਰਘੁਬੀਰ ਜੁ ਖਿਝੈ ਤਬ ਬੀਚ ਪਰ ਮਾਤਾ ਮੋਹਿ ਲੀਜੇ
 ਬਖਸਾਇ⁴⁰⁸ ਕੈ ॥ 58 ॥

(406) ਪਹਿਲੇ -ਅ. (407) ਲਵਾਇ -ੲ. (408) ਬਕਸਾਇ -ੲ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਕਪਟੀ ਨੈ ਆਏ ਤੁਮੈ ਮੂਢ ਮਤ ਤਾਂ ਦਿਨ
ਤੇ ਜਾਨੀ ਨੈਕਾ ਨਕਰੀ ਉਦਾਸ ਹੈ ॥ ਹੈ ਜੇ ਕੋਊ ਦਿਨ ਚਟਕੀਠੇ ਪ੍ਰਤਾਪ
ਯਾਕੇ ਕੀਸੇ ਜੈਸੇ ਸਾਝ ਸਮੈ ਦਿਨ ਕੇ ਦੁਲਸ ਹੈ ॥ ਯੁੱਯਾਂ ਕੇ ਸੇ ਧੋਲ ਹਰ
ਮਿਟੇ ਈਸੇ ਦੇਖੀਅਤਿ ਰਾਤ ਘਰੀ ਢੂੰ ਪਾਛੇ ਰਵਿ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥
ਜਮ ਕੀ ਬਨੈਗੀ ਸਿਵ ਜੁਕੀ ਬਿਗਰੈ ਕੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੋਪ ਸਿੰਘ ਮ੍ਰਿਚ ਰਾਵਨ
ਗਿਰਾਸ ਹੈ ॥ 59 ॥

/੬੦ਅ /ਦੇਹਰਾ ॥ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਜਿਯ ਜਾਨਕੀ ਭਲੇ ਦੂਤ ਯਹਿ ਆਇ ॥
ਸੁਕੇ ਸਦ ਜਨ ਮੇਘ ਕਪਿ ਬਲਖ ਜਯਾਏ ਤਾਹਿ⁴⁰⁹ ॥ 60 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨਹੁ ਬੀਰ ਹਨੁਵੰਤ ਤੇਏ ਬਲ ਸਾਰੇ ਸਬੈ ॥
ਰਾਮਦੰਦ ਬਨਵੰਤ ਰਹਯੇ ਤੁਮੈ ਸੇ ਕੀਜੀਏ ॥ 61 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸੂਰ ਸਸਿ ਮੇਘ ਪੌਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਜਮ ਸਿੰਧੁ ਕੋਨ ਆਇਸ ਕੇ ਮੇਟੈ
ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਆਸ ਕੇ ਵਚੈ ॥ ਜੇ ਕਦਾਚ ਮੇਟੈ ਕੋਊ ਤਾਕੀ ਆਉ ਮੇਟੈ ਬਿਧਿ
ਲੋਕ ਕਹੈ ਪਾਪੀ ਪਦਲੋਕ ਦੁਖ ਮੈ ਪਚੈ ॥ ਤਾਤੇ ਏਕ ਜਾਹਿ ਠੰਕ ਲੋਕਨ
ਪਤਯਾਹਿ ਜਿਨ ਪਾਪ ਛਲ ਕਪਟ ਨ ਏਕ ਇਨ ਤੇ ਬਚੈ ॥ ਟਿਨ ਕੇ ਮਿਠੇ
ਤੇ ਹੋ ਹੂੰ ਹੂੰ ਰਈ ਕਠੋਰ ਜਾਤੇ ਮੇਟੇ ਪ੍ਰਾਨ ਵਹੇ ਸੁਨ ਰਾਮ ਦੁਖ ਨ ਤਚੈ ॥ 62 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨਾਥ ਪਰ ਪੀਰ ਕਹੈ ਕਬਿ ਤੇ ਬਿਸਾਰੀ ਕਪਿ ਬੀਰ
ਰਘੁਬੀਰ ਪਦ ਕੋ ਨੈ ਲੋਕ ਆਇ ਹੈ ॥ ਕਛੁ ਆਸ ਨਾਰੇ ਕਛੁ ਯਾਰਜ ਪੱਥ
ਜਾਰੇ ਪਾਛੇ ਤੋ ਪਤਯਾਨੇ ਪ੍ਰਾਨ ਆਰੇ ਨ ਪਤਯਾਇ ਹੈ ॥ ਬਾਜੀ ਹੈ
ਨਿਕਟ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਸੇ ਤੋ ਨਾਹਿ ਮੋਸੇ ਦਾਸੀ ਜੀਯ ਕੇ ਸੰਦੇਸੇ ਵਹੁਏ ਨ ਪਾਇ
ਹੈ ॥ /ਬਾਤ ਕਹੈ ਕੋ ਕੀ ਕਿਯੋ ਕਜੀ ਹੋ ਇਨੋ ਕੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਾਨਨਿ ਕੀ
/੬1ੳ

ਦੋਕੀ ਸੋਪੈ ਕਣ ਨੋ ਵਿਵਾਇ ਹੈ ॥ 63 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਇਵਹ ਕੀ ਜੂਲ ਮੈ ਨ ਜਾਤ ਜਰ ਮੇਰੇ ਤਨ ਨੈਨ ਕੇ
ਨੀਰ ਹੂੰ ਮੈ ਬੁਝਨ ਮਟਰ ਹੈ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸਨ ਉਸਾਸਨ ਨ ਪ੍ਰਾਨ
ਜਾਤ ਦੇਹ ਡਾਡ ਛਾਡ ਜੀ ਸੋ ਨਿੱਤ ਹੀ ਨਰਤ ਹੈ ॥ ਛਤੀਆਂ ਕੀ
ਬਤੀਆਂ ਕਹਾਂ ਨੋ ਰਹੈ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਵਾਮ ਇਨ ਨੈਕ ਹੂੰ ਨ ਕਹੈ ਬਿਚਰਤ
ਹੈ ॥ ਇਹੈ ਮੈਨੋ ਭੇਜ ਮੇਰੇ ਕਹੀਓ ਸੰਦੇਸ ਕਪਿ ਆਸ ਬਝ ਪਰੀ ਤਾਤੇ
ਜੀਬੋਈ ਕਰਤ ਹੈ ॥ 64 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਠਾ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਸ੍ਰਿਛ ਕਾਜ ਹਨੂੰ ਮਹਾ ਵਾਜਹਿ ਜੋ ਤਬ ਹੋ ਨ ਪਚਾਰੈ ॥
ਕਾਰੇ ਕੇ ਹੋਇ ਇਤੀ ਬਿਪਰੀਤ ਜੋ ਰੇਖ ਮਿਟਾਇ ਕੈ ਪਾਉ ਨ ਧਾਰੈ ॥ ਏ
ਦੇਉ ਮੈ ਅਪਵਾਧ ਕਦੇ ਛਮਯੇ ਰਘੁਬੀਰ ਨ ਫੇਰ ਪਚਾਰੈ ॥ ਜੋ ਅਬ ਨੋ ਦੁਖ
ਪਾਵਤ ਹੈ ਜਬ ਪਾਇ ਨ ਦੇਖੋ ਤੋ ਪ੍ਰਾਨ ਨਿਕਾਰੈ ॥ 65 ॥

/e1ਅ /॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚੰਦ ਦੇਖ ਚਕਈ ਮਿਠਾਨ ਸਰ ਵੂਣੈ ਐਸੈ ਬਿਪਰੀਤ ਕਾਨ
ਹੈ ਸੁ ਦੇਹ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ਬਾਤੀ ਸੰਝ ਬਾਤੀ ਅਨਸਾਰ ਨੀਰ ਚੰਦਨ ਸੋ
ਬਾਰ ਨੀਜੀ ਅਤਿ ਨ ਅਨਲ ਚਹੀਅਤਿ ਹੈ ॥ ਸੰਝ ਕੇ ਦੁਕੂਨ ਦੇਖ ਹੰਜਨ
ਕੇ ਵੂਨ ਦੇਖ ਰੂਖਨ ਕੇ ਸੂਨ ਦੇਖ ਸੂਨ ਸਦੀਅਤਿ ਹੈ ॥ ਹਮੈ ਪਲ ਭਾਰੀ
ਵਾਮ ਪਲੈ ਨ ਸੰਭਾਵੀ ਕਪਿ ਐਸੈ ਰਫ ਲੰਗ ਐਸੀ ਭਾਤਿ ਰਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥ 66 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਦੁਖ ਪਾਇ ਅਤਿ ਲੋਚਨ ਜਲ ਨ ਰਹਾਇ ॥
ਰਾਜਦੰਦ ਬਿਨ ਸਿਯ ਦੁਖੀ ਸਿਯ ਬਿਨ ਤੁਤ ਰਘੁਰਾਇ ॥ 67 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤੁਮਹਿ ਭਈ ਪਰਤੀਤਿ ਜਬ ਮੁੰਦਰੀ ਤੋ ਕੋ ਦਈ ॥
ਦੁਤਹਿ ਦੈਵੈ ਬਿਪਰੀਤਿ ਇਕ ਪਾਤੀ ਅਵੁ ਪਤੇ ਬਿਨੁ ॥ 68 ॥

॥ ਕਇੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਜੂ ਜੀਆ ਆਨਯੋ ਭਣੈ ਹੈ ਸਯਾਨੋ ਕਪਿ ਯਾਗੀਤੇ
ਪਠਾਯੋ ਵਾਮ ਜਾਨੈ ਯਾਕੀ ਮ ਤਿ ਕੇ ॥ ਚੋਟੀ ਮੈ ਲਪੋਟੀ ਏਕ⁴¹⁰ ਮਨਹੀ
ਸੁ ਕਾਵਿ ਦੀਨੀ ਦੀਜੋ ਰਾਮ ਹਾਥ ਜੋ ਬਛੱਯਾ ਤੇਰੀ ਵਤਿ ਕੇ ॥ ਦੂਸਰੇ
ਸੰਦੇਸੋ ਚਿਤ੍ਰਕੂਟ ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਹਿਤ ਕਾਨੋ ਕੀਓ ਕਾਰ ਸੀਕ ਏਨ ਠੈ ਸੁ ਭਤਿ
/82ੳ ਕੇ॥/ ਤਿਲਕ ਬਠਾਯੋ ਨਿਜ ਹਾਥ ਮੇਰੇ ਮਾਥ ਕਪਿ ਤੀਨੋ ਪਤੇ ਦੀਨੈ ਤਿਨ
ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਕੇ ॥ 69 ॥

॥ ਸੈਫਾ ॥ ਜਾਗਿ⁴¹¹ ਹਨੂੰ ਅਠ ਡਾਡਿ ਬਿਲੈ ਚਲਯੋ ਤਿਨ ਦੂਰਹੂ ਤੇ
ਸਿਰਠਾਯੋ ॥ ਆਇ ਗਈ ਫਿਰ ਕੈ ਮਨ ਮੈ ਕਛੁ ਹਯਾ ਅਪਨੋ ਬਨ ਮੈ ਨ
ਜਨਾਯੋ ॥ ਕਿਆ ਚਨ ਹੈ ਜਗ ਮੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ਕਿ ਰਾਮ ਕੇ ਦੂਤ ਕੋਊ
ਕਪਿ ਆਯੋ ॥ ਰਾਵਨ ਜੋ ਜਬ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਤਬ ਕਯੋ ਮਿਟਹੈ ਮਨ ਕੇ
ਪਛੁਤਾਯੋ॥ 70 ॥

॥ ਸੇਵਣਾ ॥ ਚੰਚਨ ਜਾਤ ਸੁਭਾਉ ਹਨੂੰਮਾਨ ਚਿਤ ਯੋ ਧਰਯੋ ॥
ਸੂਦਨ ਕੋ ਸਤ ਭਾਉ ਕਾਇਰ ਬਕ ਮੁਖ ਦੀਰ ਹੈ ॥ 71 ॥

॥ ਦੇਹਵਾ ॥ ਜੋ ਖਿਝਹੈ⁴¹² ਰਘੁਬੀਸ ਮਣਿ ਹਯਾ ਤੇ ਜਸ ਠੈ ਜਾਉਂ ॥
ਪ੍ਰਾਨ ਰਹੈ ਕੈ ਜਸ ਰਹੈ ਦੋ ਮੈ ਏਕ ਕਮਾਉਂ ॥ 72 ॥

॥ ਕਇੱਤ ॥ ਬਾਕ ਤੇਰ ਖਾਇ ਬਲ ਆਪਨੋ ਜਨਾਇ ਤਾਕੇ ਏਕ ਪੂਤ
ਘਾਇ ਤਏ ਸਿੰਧੁ ਪਾਰ ਜਾਇ ਹੈ ॥ ਲੰਕਹਿ ਜਰਾਇ ਕੈ ਕਲੰਕਹਿ ਚਵਾਇ
ਬਡੇ ਰੂਧਮ ਮਦਾਇ ਰਾਮ ਦੂਤਹਿ ਰਹਾਇ ਹੈ ॥ ਰਾਵਨ ਕੋ ਸਾਵਨ ਕੇ
ਮੇਘ ਜਯੋ ਵ੍ਰਣਾਇ ਰਾਮ ਚੰਦਹਿ ਸੁਨਾਇ ਬਡੇ ਏਕ ਦਰ ਰਹਾਇ ਹੈ ॥

(410) ਟਿਕ - ਏ. (411) ਜਾਗੁ - ਅ. (412) ਖਿਜਿਰੈ - ਏ.

/੬੨ਅ /ਐਰ ਜਥੇ ਕਦੈ ਇਨਾ ਕਹੈ ਕਿਉਂ ਕਰੀ ਰੇ ਤਬ ਮੇਰੇ ਕਰਾ ਜੈਰੈ ਨਾਮ
ਸੀਤਾ ਕੇ ਵਤਾਇ ਹੈ ॥ 73 ॥

॥ ਕਇੱਤ ॥ ਜੋ ਹੈ ਜੀਅ ਕੋ ਇਚਾਰ ਜਾਨਕੀ ਸੋ ਕਹੈ ਅਬ ਡਰਹੀ
ਮਰੈਕੀ ਯਹਿ ਜਾਨਤ ਨ ਬਲ ਕੋ ॥ ਆਇਸ ਬਿਨਾ ਜੋ ਕਰੈ ਦੇਖਨ ਤੋ
ਡਰੋ ਤਬ ਕਹੈ ਕਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਰੋ ਤੋ ਏਕ ਛਲ ਕੋ ॥ ਵੀਲੇ ਵੀਲੇ ਪਾਇਨ
ਸੋ ਸੀਤਾ ਜੂ ਸੋ ਕਹਯੋ ਜਾਇ ਭੂਖ ਨਾਗੀ ਇਨਾ ਕਹੈ ਵਾਕ ਮੈ ਕਯੋ ਢਲ
ਕੋ ॥ ਏਨੀ ਸੀਅ ਜੈਸੇ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਕੋ ਨ ਜੋਖੋ ਛ ਹੋਇ ਤੈਸੇ ਤੋਰਖਾਹ ਕਉ
ਏਕ ਆਧ ਫਲ ਕੋ ॥ 74 ॥

॥ ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸਿਯ ਸੁਧੀ ਬਡਭਾਰ⁴¹³ ਕਪਿ ਪਤਿ ਛਲ ਸਮਝੈ ਨਹੀਂ ॥
ਚਕਮਕ ਕੀ ਸੀ ਆਗ ਹਨੁਮਾਨ ਆਰਯਾ⁴¹⁴ ਲਈ ॥ 75 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਇਕ ਚੰਚਲ ਕਪਿ ਜਾਤ ਅਤਿ ਆਇਸ ਕੀਓ ਸਹਾਇ ॥
ਪਟਕ ਪੁੰਡ ਠਾਢੇ ਭਯੋ ਰਾਮ ਤੇਜ ਸੁ ਲਗਾਇ ॥ 76 ॥

/੬੩ੳ /॥ ਕਇੱਤ ॥ ਪੈਠੋ ਬਨ ਤੇਹੀ ਖਿਨ ਮਨ ਕੀ ਨ ਹੋਸ ਰਾਖੀ ਮਾਰੇ
ਲਖਵਾਰੇ ਸਭ ਉਚੀ ਕਿਲਕਾਰ ਕੀ ॥ ਭਾਰੇ ਇਕ ਡਾਟੇ ਰੂਖ ਮੂਲ ਤੇ ਉਪਾਏ
ਫਲ ਤੇਰੇ ਮੀਠੇ ਖਾਟੇ ਵੀ ਠੋਰ ਹੀ ਸੁਭਾਰ ਕੀ ॥ ਆਨ ਪੁਰਹੂਤ ਨਿਜ
ਵਾਕ ਸਵਾਰੀ ਐਸੀ ਵਾਕਨ ਕੀ ਬਾਰੀ ਪਾਤ ਪਾਤ ਡਾਰ ਡਾਰ ਕੀ ॥
ਦੂਤ ਕਹੀ ਬਾਤ ਮਹਾਰਾਜ ਉਤਪਾਤ ਭਯੋ ਆਯੋ ਕਪਿ ਏਕ ਤਿਨ ਮਾਰੇ
ਹਮ ਹਾਰ ਕੀ ॥ 77 ॥

॥ ਕਇੱਤ ॥ "ਹਰੈ ਹਰੈ"⁴¹⁵ ਆਯੋ ਪੇਡ ਹਰਏ ਹਰਾਯੋ ਏਕ ਤਾਰੇ ਮਾਰਏ ਕੋ

(413) ਬਡਭਾਰਿਯ - ਏ. (414) ਆਰਯਾ - ਏ. (415) ਹਰੁਏ ਹਰੁਏ - ਅ.

ਹਮ ਬਡੀ ਹਾਲ ਹੂਲ ਕੀ ॥ ਪਾਡੇ ਉਨ ਪੌਛੇ⁴¹⁶ ਜੋ ਫਿਰਾਇ ਸਭ
ਮਾਰ ਡਾਰ ਭਾਰੀ ਹਮ ਆਏ ਬਾਤ ਭਈ ਐਸੇ ਸੂਲ ਕੀ ॥ ਜਾਂਕੀ ਛਬਿ
ਦੈਖੈ ਬਨ ਨੰਦਨ ਸੇ ਮੀਚੈ ਆਢ ਸੀਚੈ ਮੇਘ ਮਾਲੀ ਸੋਈ ਬਾਰੀ ਨਿਰਮੂਲ ਕੀ ॥
ਹਮ ਤੇ ਕਹੀਹੈ ਬਾਤ ਬਾਗ ਮੈ ਨ ਰਹਯੋ ਪਾਤ ਆਸ ਜਿਨ ਕਰੋ ਮਹਾਰਾਜ
ਫਲ ਵੂਲ ਕੀ ॥ 78 ॥

/83ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋਰਾਵਰ ਧਰ ਪੰਡ ਖਰੇਈ ਸਬਰ ਗਾਢੇ ਬਿਟਪ ਅਬਰ ਬਰ
ਅੰਬਰ ਛਵਤ ਹੈ ॥ / ਕੋਰੀ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਜਿਨੈ ਬਾਉਨ ਹਿਲਾਵੈ ਬਲਵਾਨ
ਨ ਝੁਲਾਵੈ ਏਤੇ ਮਾਨ ਦਿਢੀ ਅਤਿ ਹੈ ॥ ਸਿਰੋਮਨ ਬਾਗਨ ਬਗੀਚਨ ਬਨਨ
ਬੀਚ ਹੁਤੇ ਰਖਵਾਰੇ ਤਹਾ ਪੰਡੀ ਕੀ ਨ ਗਤਿ ਹੈ ॥ ਚਢਤ ਦੁਖਾਰੇ ਹਨੂੰਮਾਨ
ਕੇ ਉਖਾਰੇ ਐਸੇ ਰੂਖ ਉਖਰਤ ਜੈਸੇ ਉਖ ਉਖਰਤ ਹੈ ॥ 79 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕੋਨ ਕਪਿ ਆਯੋ ਜਿਨ ਉਧਮ⁴¹⁷ ਮਚਾਯੋ ਐਸੇ ਜਾਇ ਮੇਘਨਾਦ
ਜਿਨ ਮਾਰੇ ਬਾਧ ਲਿਆਈਓ ॥ ਕਾਂਕੇ ਕਹੇ ਕੀਨੋ ਉਤਪਾਤ ਯਾਹਿ ਬੁਝੋ
ਬਾਤ ਤਾਂਤੇ ਏਕ ਵਾਰ ਵਾਹਿ ਮੋਹਿ ਦਿਖਰਾਈਓ ॥ ਐਰ ਜੋ ਕਦਾਂਚ ਕਾਹੂ
ਦੇਵਤਾ ਕੇ ਹੋਇ ਛਲ ਤੋ ਤੇ ਤਾਹਿ ਨੀਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਫਾਸ ਸੋ ਫਸਾਈਓ ॥ ਮਾਰਯੋ
ਜਿਨ ਅੱਛ ਮਤਿ ਵਹੀ ਬਲੀ ਹੋਇ ਤਾਂਸੋ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੈ ਕੈ ਬੇਟਾ ਜੀਤ ਘਰ
ਆਈਓ ॥ 80 ॥

/84ਓ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚਲਯੋ ਤਬ ਧਾਇ ਨਾਦ ਬਾਜੇ ਸੂਰ ਸਾਜੇ ਸਭ ਜਾਇ ਢਿਗ
ਦੇਖੇ ਕਛੂ ਮੇਰ ਸੋ ਬਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਘਰੀ ਹੋਵੈ ਕੁ ਲਰੇ ਏਈ ਮਾਰੇ ਉਤ ਕੋਨ ਮਰੇ
ਹਾਰ ਪਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਤ੍ਰ ਪਛ ਕੈ ਚਨਾਯੋ ਹੈ ॥ / ਮਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਆਨ ਬੋਲੇ ਕਹਾ
ਪਾਵੈ ਜਾਨ ਕਪਿ ਯੋਨ ਜਾਨੈ ਮੂਢ ਬਪੁ ਆਪ ਤੇ ਬੰਧਾਯੋ ਹੈ ॥ ਯਕੋ ਫਲ ਆਰੋ
ਘਰ ਨਾਰੋ ਜਾਨ ਜੇਰੈ ਸਭ ਬਾਧ ਹਨੂੰਮਾਨ ਕੋ ਸੁ ਮੇਘਨਾਦ ਲਯਾਯੋ ਹੈ ॥ 81 ॥

(416) ਪੁਛ - ਏ. (417) ਉਲਟ - ਏ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਪੁਰ ਜਨ ਸੁਰ ਜਨ ਮਨ ਹਰਖ ਦੇਖ ਹਨੂੰ ਮੁਸਕਾਹਿ ॥

ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਬਾਧੇ ਕਪਿ ਸਹਿਤ ਹਾਵਨ ਕੀ ਵਿਗ ਜਾਹਿ ॥ 82 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਗਢ ਲੰਕਾ ਸਿਰ ਮੋਰੇ ਦੇਖ ਹਨੂੰ ਤਨ ਯੋ ਕਰੈ ॥

ਯਹਿ ਚਿੰਤਾ ਕੀ ਠੋਰ ਮਨ ਜਾਨੈ ਮੁਖ ਤੇ ਹਸੈ ॥ 83 ॥

॥ ਪ੍ਰਤਿ ਉੱਤਰ⁴¹⁸ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕੌਨ ਹੈ ਰੇ ? ਕਪਿ ਹੋਰੇ ਕੌਨ ਕਪਿ ? ਹਨੂੰ ਮਾਨ ਕਾਰੋ

ਸੁਤ ਬੁਝ ਨੀਕੇ ਅੰਜਨੀ ਕੇ ਪੂਤ ਹੋ ॥ ਕੌਨ ਕਾਜ ਬਾਗ ਤੋਰ ਡਾਰਯੋ ਸੁਤ ਮਾਰਯੋ

ਮੇਰੇ ਭੂਖ ਨਾਗੀ ਤੋਰਯੋ ਅਰਿ ਮਾਰਬੈ ਕੇ ਭੂਤ ਹੋ ॥ ਮੇਰੇ ਆਗੈ ਸੂਰ ਹੈ ਕਹਾਵਤ

ਕਹਾਉ ਕਯੋ ਨ ਤੋਸੋ ਗਿਰ ਤੋਰਬੈ ਕੇ ਬਜ ਪੁਰਹੂਤ ਹੋ ॥ ਕਯੋ ਹੈ ਲੰਕ ਆਯੋ

ਰਘੁਬੀਰ ਹੋ ਪਠਾਯੋ ਕਛੁ ਨਾਗਤ ਹੈ ਸੇਵਕ ਹੋ ਦੂਤਨ ਸੋ ਦੂਤ ਹੋ ॥ 84 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਨਕੀ ਨੈ ਜਾਤੇ ਤੇਤੇ ਨੈਕੁ ਨ ਸੀਕਾ ਤੇ ਮੁਢ ਆਪਨੇ ਹੋ ਤਨ

ਆਪ ਕਾਹੇ ਕੇ ਬੰਧਾਵਤੇ ॥ ਕੈਸੇ ਮੇਘਨਾਦਿ ਆਦਿ ਜੀ ਸੋ ਛਾਡ ਦੇ ਤੇ ਅਰਿ

ਨਰਬੈ ਕੇ ਤੇ ਸੋ ਸੂਰ ਆਜ ਕਹਾ ਪਾਵਤੇ ॥ ਤੇਰੀ ਬੀਸ ਬਾਹਨ ਕੀ ਹੋਸ ਨ

/੯4ਅ ਰਹਿਨ⁴¹⁹ ਦੇਤੇ ਨੈਕ ਰਾਮਚੰਦ ਜੁਕੀ ਆਇਸ ਜੋ ਪਾਵਤੇ ॥/ ਕਾਜੇ ਕਹੈ

ਜਾਇ ਜੈਸੀ ਮਨ ਕੀ ਸਮਾਇ ਮਨ ਹਾਇ ਹਾਇ ਨੀਕੇ ਰਣ ਕੋਤਕ

ਦਿਖਾਵਤੇ ॥ 85 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਡੇ ਬਾਕ ਚਾਲ ਯਾਹਿ ਸੁਝਤ ਨ ਕਾਲ ਨਿਜ ਕਹੋ ਤੇ

ਇਚਾਰ ਕਪਿ ਕੌਨ ਭਾਂਤਿ ਮਾਰੀਏ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਏਦ ਕੀਜੈ ਏਕ ਕਹੈ

ਦੀਜੈ ਬਿਖ ਜੀਜੈ ਤਬ ਕੋਉ ਦਿਨ ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਟਾਰੀਏ ॥ ਬੋਲਯੋ ਹਨੂੰਮਾਨ

(418) ਇਹ ਪਾਠ ਏ.ਐ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(419) ਰਹਨ -ੲ.

ਹੋਤੇ ਐਸੇ ਨ ਮਰੋ ਵੇ ਜੈਸੇ ਤੁਮਹੂੰ ਕਹਤ ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਇਚਾਰੀਏ ॥
ਪਤਿ ਹੀ ਸੁ ਗਈ ਅਬ ਹੋਹੂੰ ਮਰਯੋ ਚਾਹਤੁ ਹੋ ਤੂਲ ਤੇਲ ਸੋ ਲਪੇਟ ਦੇਹ
ਮੇਰੀ ਜਾਰੀਏ ॥ 86 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਰ ਭਾਂਤਿ ਕੇਹੂੰ ਜਬ ਮਾਰਯੋ ਨ ਮਰਤ ਤਬ ਤੈਸੇ ਈ
ਬਿਚਾਰਯੋ ਜੈਸੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਕਹਯੋ ਹੈ ॥ ਤੂਲ ਸਨ ਤੇਲ ਸੋ ਲਯਾਏ ਮੇਲ ਘ੍ਰਿਤ
ਬਾਕੀ ਖਾਸਗੀ ਫੁਲੈਲ ਪਟਆਨਯੋ ਯਹੈ ਰਹਯੋ ਹੈ ॥ ਦੇਖੋ ਕਵਿ ਰਾਮ ਕਛੁ
ਭਾਵੀ ਸੋ ਚਲਤ ਨਾਹਿ ਜਾਤੇ ਘਰ ਜਰੈ ਇਨ ਸੋਈ ਬਯੋਤ ਗਹਯੋ ਹੈ ॥
/85ੳ /ਪੌਨ ਪੂਤ ਤੋ ਜੋ ਕਹੋ ਰਾਮ ਪੁਰ ਹੂਤ ਮੇਰੇ ਦੂਤ ਸੋਈ ਕਪਿ ਤਿਨ ਜਾਇ ਲੰਕ
ਦਹਯੋ ਹੈ ॥ 87 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਫਾਂਸ ਛੋਰ ਦੀਨੀ ਆਗੇ ਕਪਿ ਰਯੋ ਭਾਗ ਆਪ
ਫੂਕ ਨੀਨੀ ਕਹਯੋ ਰਾਵਨ ਗਵਾਰ ਕੋ ॥ ਜੈਸੇ ਇੰਦ੍ਰ ਬਰਣ ਕੁਬੇਰ ਜਮ ਜੀਤਯੋ
ਤੈਸੇ ਮੋਹੁ ਜੀਤਯੋ ਚਾਹਤ ਹੈ ਰੁੱਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਕੋ ॥ ਬਾਗ ਤੋਰਯੋ ਤੇਰੇ ਪੂਤ ਮਾਰਯੋ
ਬੁਧਿ ਦੇਖੀ ਤੇਰੀ ਰਾਮਹਿ ਕੈਸੇ ਜੀਤ ਹੈ ਨ ਜੀਤਯੋ ਪਤਿਹਾਰ ਕੋ ॥ ਦੇਖ
ਅਏ ਰੰਕ ਲੰਕ ਜਾਰਤ ਨਿਸੰਕ ਤੇਰੀ ਤਉਨ ਬੁਝੈਗੀ ਜੋ ਲੋ ਆਇ ਹੋ ਪੁਕਾਰ
ਕੋ ॥ 88 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਸੀ ਰਿਸ ਆਵਤ ਹੈ ਤੋਹਿ ਕੋ ਜਰਾਇ ਜਾਉਂ ਜਾਨਕੀ
ਲੈ ਜਾਉਂ ਅਬ ਯਹੈ ਰੋਸ ਰਹੀ ਹੈ ॥ ਕਹਾ ਕਰੋ ਰਾਮਚੰਦ ਅੰਗਦ ਸੁਕ੍ਰੀਵ
ਜਾਮਵੰਤ ਨਲ ਨੀਲ ਜੁਰ ਏਕ ਬਾਤ ਕਹੀ ਹੈ ॥ ਸੀਤਾ ਸੋਧ ਲਯਾਇ
ਜਾਇ ਰਾਵਨ ਪਚਾਰ ਮਾਰੋ ਬੱਜੁ ਭੁਜਦੰਡ ਸੋ ਪਕਰ ਮਾਰੋ ਮਹੀ ਹੈ ॥ ਐਸੀ
ਜੋ ਨ ਹੋਤੀ ਤੇਰੇ ਛਾਡਤ ਨ ਗੋਤੀ ਕੋਊ ਹੈ ਨ ਬਸ ਵਾਸੋ ਰਾਮ ਰਾਜ ਗਾਹ⁴²⁰
ਗਹੀ ਹੈ ॥ 89 ॥

/85ਅ /॥ ਕਬਿੱਤ॥ ਰਾਮ ਬਨ ਪ੍ਰਥਮ ⁴²¹ ਗਨੈਸ ਕੇ ਮਨਾ ਇ ਚਲਯੋ ਜਾਤ ਹੀ
 ਤੇ ਕਲਸ ਜਰਾਇ ਅਰਿ ਧਾਮ ਕੇ ॥ ਸਿੰਘ ਪੋਰ ਜਾਰੀ ਉਰੇ ਰੋਪਖਾ
 ਅਟਾਰੀ ਭਲੀ ਕਰੀ ਰਾਮ ਦੂਤ ਇਨ ਹੂੰ ਚਲਾਏ ਚਾਮ ਕੇ ॥ ਰਾਵਨ
 ਨਿਹਾਰ ਰਹਯੋ ਸਭਾ ਮੈ ਪੁਕਾਰ ਕਹਯੋ ਬਡੇ ਦਿਨ ਮੇਲੇ ਇਨ ਏਕ ਦੂਤ
 ਰਾਮ ਕੇ ॥ ਪਾਇਨ ਹਜੂਰ ਤਿਨ ਸੂਰਨ ਕੇ ਕੋਨ ਗਨੈ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਤਿਹਾਰ
 ਕਪਿ ਏਤੇ ਬਡੇ ਕਾਮ ਕੇ ॥ 90 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪਾਛੇ ਕਹਯੋ ਲੰਕਪਤਿ ਸੁਨੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਕਪਿ ਰਾਮਚੰਦ ਹੀ ਕੇ
 ਏਕ ਤੈ ਹੀ ਖਾਯੋ ਲੋਨ ਹੈ ॥ ਸਾਰੀ ਕਹਿ ਜੋ ਤੂੰ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਉਮਾਪਤਿ ਕੇ
 ਤੋ ਤੋ ਹੋ ਭਗਤਿ ਤੋ ਸੋ ਨਾ ਤੋ ਪਾਨੀ ਪੋਨੋ ਹੈ ॥ ਜੀਅ ਮੈ ਨ ਕੋਧ ਕਰਿ
 ਜਾਹਿ ਅਬ ਕੇ ਤੂੰ ਟਰਿ ਨਗਰ ਜਰਾਵੈ ਜਿਨ ਸਾਧਯੋ ਹਮ ਮੋਨੋ ਹੈ ॥ ਬੋਲਯੋ
 ਤਬ ਜੋ ਹੋ ਸਿਵ ਭਯੋ ਤੋ ਕਹਾ ਹੈ ਗਯੋ ਰਾਮ ਕੋਪ ਆਗੈ ਛੁੱਦ੍ਰ ਮਹਾ ਰੁੱਦ੍ਰ
 ਕੋਨ ਹੈ ॥ 91 ॥

/86ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਨੀ ਜਬ ਬਾਤ ਤਬ ਰਾਜਾ ਬਿਲਲਾਤ ਡੋਲੈ ਮੋਤੇ ਅਪਰਾਧ
 ਭਯੋ ਤਾਕੋ ਫਲ ਪੇਖਿਯੋ ॥/ ਸੰਕਰ ਇਕਾਦਸ ਮੈ ਦਸੋ ਸੀਸ ਕਾਟ ਕਾਟ ਪੂਜੇ
 ਦਸ ਰਹਯੋ ਏਕ ਕਾਸੋ ਅਭਿਖੇਕਿਯੋ ⁴²² ॥ ਤਾਤੇ ਲੰਕ ਜਾਰੀ ਸੇਵਾ ਮਾਨੀ ਨਾ
 ਹਮਾਰੀ ਅਬ ਆਗੈਉ ਰੁਸਨ ਜਬ ਹੈ ਹੈ ਤਬ ਲੇਖਿਯੋ ⁴²³ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਮੇਰੇ
 ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਹਿ ਸਮਝਾਵਤ ਹੈ ਰੁੱਦ੍ਰਨ ਕੇ ਝੰਡਨ ਮੈ ਭੇਦ ਕੇ ਨ ਦੇਖਿਯੋ ⁴²⁴ ॥ 92 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਏਹ ਬਿਧਿ ਰਾਵਨ ਲੰਕ ਪਤਿ ਮਨਹਿ ਰਹਿਓ ਮੁਰਝਾਇ ॥
 ਜਹਿ ਜਹਿ ਕਪਿ ਜਾਰਤ ਫਿਰੈ ਤਹੀ ਨਿਰਖ ਮਰਜਾਇ ॥ 93 ॥

(421) ਪ੍ਰਥਮ -ੲ. (422) ਅਭਖੇਖੀਏ -ੲ. (423) ਲੇਖੀਏ -ੲ.

(424) ਦੇਖੀਐ -ਅ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪੁੰਡ ਪਰਜਾਰੇ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨੂੰਮਾਨ ਮਾਨੋ ਬੜਵਾ
ਅਨਲ ਸਿੰਧੂ ਅਕੁਲਾਤ ਹੈ ॥ ਕਿਯੋ ਮੇਘ ਸੰਗ ਕੋਟ ਬੀਜੁਰੀ ਕੇ ਪੁੰਜ ਕਿਯੋ
ਤੀਜੇ ਨੈਨ ਸੋ ਤਿਨੈਨ ਮੈਨ ਉਤਪਾਤ ਹੈ ॥ ਕਿਯੋ ਹੇਮ ਗਿਰ ਨਭ ਮੰਡਲਸ ਸੋ
/੬6ਅ ਡੋਨੈ ਕਿਯੋ ਸੂਰਜ ਸੋ ਮਿਲਯੋ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨੁਖ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ॥/ ਐਰੇ ਛਬਿ ਰਾਮ
ਕਵਿ ਮਾਨੋ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਡਰ ਰਾਵਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਭਾਜਯੋ ਜਾਤ ਹੈ ॥ 94 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ "ਛਾਡ ਛਾਡ" ⁴²⁵ ਛੋਹਰਨ ਭੋਹਰਨ ਸੋਜ ਡਾਰ ਡਪਿ ਜਲ
ਜੋਹਰ ਹੁਤਾਸਨ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਤੇ ॥ ਜਾਨਤ ⁴²⁶ ਬੁਝਾਈ ਛਿਨ ਹੀ ਛਿਨ ਹੈਵ
ਸਵਾਈ ਨਾਈ ਹਨੂੰਮਾਨ ਕੀ ਬੁਝੈ ਨ ਪ੍ਰਸ ਪਾਸ ਤੇ ॥ ਸੋਨੈ ਕੀ ਅਟਾਰੀ
ਚਿਤ੍ਰ ਸਾਰੀ ਪਰਜਾਰੀ ਜੈਸੇ ਘਾਸ ਕੀ ਅਟਾਰੀ ਜਰ ਗਈ ਫਿਰ ਬਾਸ ਤੇ ॥
ਦਾਤਨ ਚਬਾਇ ਹਾਇ ਪਕਰਯੋ ਨ ਜਾਇ ਕਪਿ ਭਾਜ ਗਈ ਰਾਨੀ ਸਭ
ਰਾਵਨ ਕੇ ਪਾਸ ਤੇ ॥ 95 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨਾਗੀ ਚਹੂੰ ਓਰ ਆਗ ਸੂਤੇ ਸਭ ਉਠੈ ਜਾਗ ਡੂਤੇ ਕਾਹੂ ਕੇ
ਨ ਪਾਗ ਏ ਚਲੈ ਜਾਤ ਹੈ ॥ ਭੂਤੇ ਹੈਵ ਰਹੈ ਹੈ ਤੇ ਅਛੂਤੇ ਨ ਰਹਿਨ ਪਾਏ
ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੂਤੇ ਗਹਯੋ ਦਾਤਨ ਸੋ ਪਾਤ ਹੈ ॥ ਕੀਨੋ ਜਿਨ ਰਾਵਨ ਨ ਪੂਤੇ
ਜਮ ਹੂੰ ਤੇ ਜਮ ਕੂਤੇ ਖੇਤ ਮੂੰਡ ਆਜ ਹੂੰਤੇ ਨ ਸਿਰਾਤ ਹੈ ॥ ਪਰੀ ਦਿਨ ਹੂੰ
ਤੇ ਰੋਰ ਹੈਵ ਗਏ ਕਪੂਤ ਸਭ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਦੂਤ ਇੰਦ੍ਰ ਹੂੰ ਤੇ ਨ ਡਰਾਤ ਹੈ ॥ 96 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਸਾ ॥ ਜਾ ਛਿਨ ਰਾਮ ਸੋ ਬੈਰ ਕੀਓ ਸਠ ਤਾ ਦਿਨ ਤੇ ਮਤ ਹੈਵ
/੬7ਬ ਗਈ ਕਾਰੇ ॥/ ਲੰਕ ਪਤੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੈ ਸਿਯ ਆਨ ਸੁ ਦੈ ਕਰਤਾਰ ਦੁਹੂੰ
ਕਰਨਾਰੇ ॥ ਪੁੰਡ ਸੋ ਨਾਇ ਜਰਾਇ ਦਏ ਹਨੂੰਮਾਨ ਸੁਨਾਰ ਕੇ ਢਾਰਤ
ਸਾਰੇ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਪਰਪੰਚਨ ਤੇ ਜਰੇ ਕੰਚਨ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵੰਚ ਨ ਬਾਰੇ ॥ 97 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ॥ ਵੂਲ ਗਯੋ ਅਮਰੇਸੁ ਦਿਨੇਸ ਖਰੇਸ ਜਲੇਸ ਸਸੀ ਸਬਹੀ ਤੇ ॥
ਸੂਰਜ ਬੰਸ ਸਿਰੋਮਣਿ ਹੈ ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਭਏ ਜਬਹੀ ਤੇ ॥ ਜਯੋ ਮਣਿ
ਕੋ ਫਣਿਵਾਜ ਨਿਹਾਰ ਡਰੈ ਨ ਰਤੀ ਤਮਰੂਪ ਮਹੀ ਤੇ ॥ ਜਾਰ ਕੈ ਲੰਕ
ਨਿਸੰਕ ਭਯੋ ਕਪਿ ਰਾਵਨ ਰੰਕ ਭਯੋ ਤਬਹੀ ਤੇ ॥ 98 ॥

/e7ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਖਾਸੀ ਚਿਤ੍ਰ ਸਾਰੀ ਚਿਤ੍ਰ ਹੀਰਨ ਸਵਾਰੀ ਧਾਇ
ਤੇਈ ਤੋ ਜਰਾਈ ਜਰ ਗਈ ਲੇਤ ਸਾਸ ਤੇ ॥ ਲੋਕ ਭਾਰੇ ਜਾਤ ਪਾਛੇ
ਓਢਨਾ ਜਰਤ ਜਾਤ ਕੈਸੇ ਸੁਖ ਪੱਯੈ ਬਿਨਾ ਲੰਕਾਪਤੀ ਨਾਸ ਤੇ ॥ /ਚੋਘਟਾ
ਬਾਜਾਰ ਜਰੇ ਬੀਥੀ ਚਟਸਾਰ ਜਰੇ ਘੋਰਾ ਹਥਿਆਰ ਜਰੇ ਕਪਿ ਕੇ
ਬਿਨਾਸ ਤੇ ॥ ਜਾਰੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਪਰ ਜਾਰੀ ਸੀਤਾ ਹੂੰ⁴²⁷ ਕੇ ਸਤ ਡਾਰ
ਹੂੰ ਨ ਗਈ ਸੁ ਵਿਭੀਖਨ ਕੇ ਵਾਸਤੇ⁴²⁸ ॥ 99 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪਾਵਨ ਪਵਨ ਪੂਤ ਦੂਤ ਰਘੁਬੀਰ ਜੀ⁴²⁹ ਕੋ ਤੀਰ ਦਸਕੰਧ
ਕੇ ਨ ਨੈਕ ਸਕੁਚਾਤ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਬਨ ਢੀਠ ਨੈਕ ਨੀਚੇ ਨ ਕਰਤ ਢੀਠ ਬੋਲੈ
ਹਨੂੰਮਾਨ ਕੇ ਨ ਪਟਕਤ ਪਾਤ ਹੈ ॥ ਸਬੈ ਸਹਿ ਰਹੇ ਫੇਰ ਉਭਰਨ ਕਹੈ ਯੋ
ਹੂੰ ਕਹੈ ਕਯੋ ਹੂੰ ਜਾਇ ਬੋਲੇ ਏਰ ਫਾਰਖਾਤ ਹੈ ॥ ਮਨ ਮੋ ਨ ਸੰਕਾ ਜਾਕੇ
ਐਸੇ ਰਫ ਬੰਕਾ ਐਸੀ ਲੰਕਾ ਜਾਰੇ ਬੀਰ ਜਸ ਡੰਕਾ ਦੀਏ ਜਾਤ ਹੈ ॥ 100 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ⁴³⁰ ਜਾਰੀ ਲੰਕ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਪਖਾਰੀ ਪੁੰਡ ਸਮਾਧਾਨ⁴³¹
ਹੋਤ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਸਿਰਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਬਾਗ ਮੈ ਉਖਾਰਯੋ ਵਾਕੋ ਬੇਟਾ ਏਕ ਮਾਰਯੋ
ਮਾਤ ਗਾਉ ਪਰ ਜਾਰਯੋ ਐਸੇ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਗਮ ਕਮ ਕੀਨੋ ਐਰ ਮੈ ਹੂੰ
ਜਸ ਨੀਨੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕੋ ਰਤਨ ਦੀਨੋ ਹੈ ਸੋ ਪਹੁਚਾਯੋ ਹੈ ॥ ਮੁਖ ਮੋ ਦਿਖਾਇ
ਏਕ ਦਾਂਤ ਕੋ ਮਨਾਇ ਤਬ ਹਨੂੰਮਾਨ ਫਾਂਧ ਸਿੰਧੁ ਰਾਮ ਢਿਗ ਆਯੋ ਹੈ ॥ 101 ॥

(427) ਜੁ-ਏ. (428) ਬਾਸਤੇ -ਅ. ਏ. (429) ਜੁ -ਏ.

(430) ਭੀਤ -ਅ. (431) ਸਵਾਧਾਨ -ਏ.

/੬੬ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੂਰ ਹੀ ਤੇ ਦੇਖ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਕਹਯੋ ਦੇਖੇ ਹਨੂਮਾਨ
ਆਯੋ ਨਾਗਤ ਸੁਹਾਵਨੋ ॥ / ਖੇਤ ਨ ਉਪਾਰਤ ਹੈ ਬੋਲੇ ਤਾਹਿ ਮਾਰਤ ਹੈ
ਜਾਨਤ ਹੋ ਸੀਤਾ ਸੋਧ ਆਜ ਹਮੈ ਪਾਵਨੋ ॥ ਮਾਥੇ ਚਰਨਾਰ ਬਿੰਦ
ਉਪਰ ਨੁਠਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਸੁ ਉਠਾਇ ਕੀਓ ਛਾਤੀ ਸੋ ਲਗਾਵਨੋ ॥ ਬੋਲਯੋ
ਪੌਨ ਪੂਤ ਮੈ ਸਪੁਤੀ ਕੌਨ ਕਰੀ ਨਾਥ ਪਾਇਨ ਤੇ ਘਰੀ ਦ੍ਰੋ ਮੋਹਿ ਨ
ਉਠਾਵਨੋ ॥ 102 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪੀਓ ਨ ਸਮੁੰਦ⁴³² ਬਾਰਿ ਲੰਕ ਨ ਕਰੀ ਉਜਾਰ ਜਾਨਕੀ
ਨ ਲਯਾਯੋ ਕੌਨ ਕਾਜ ਕੀਓ ਜਾਇ ਕੈ ॥ ਤਾਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਕੈਸੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਗ ਸੋ
ਮਿਲੈ ਰਾਮ ਰਾਵਨ ਕੇ ਸੀਸ ਨ ਬਖੇਰੇ ਆਰੇ ਆਇ ਕੈ ॥ ਕਹਾ ਭਯੋ
ਸਿਧੁ ਫਾਧਿ⁴³³ ਗਯੋ ਸ੍ਰੀਅ ਦੇਖ ਆਯੋ ਮਾਰਯੋ ਅੱਡ ਲੰਕ ਗਢ ਦੀਓ ਹੈ
ਜਰਾਇ ਕੈ ॥ ਸੀਤਾ ਕੋ ਰਤਨ ਦੀਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ ਪਤਨ ਰਾਖਯੋ ਬੁਝੁਤ ਸੰਦੇਸੇ
ਰਘੁਨਾਥ ਮੁਸਕਾਇ ਕੈ ॥ 103 ॥

/੬੬ਅ ॥ ਸੁੰਯਾ ॥ ਅੰਹੋ ਵਨੂ ਕਹਯੋ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਛੁ ਸੁਧਿ ਹੈ ਸਿਯ ਕੀ ਡਿਤ
ਮਾਹੀ ॥ ਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਲੰਕ ਕਲੰਕ ਇਨਾ ਸੁ ਬਸੈ ਤਹਿ ਰਾਵਨ ਏਗ ਕੀ
ਛਾਹੀ ॥ / ਜੀਵਤ ਹੈ ਕਹਿ ਏਈ ਕੇ ਨਾਥ ਸੁ ਕਯੋ ਨ ਮਰੀ ਹਮ ਤੇ ਬਿਛੁਰਾਹੀ ॥
ਪ੍ਰਾਨ ਬਸੈ ਪਦ ਪੰਕਜ ਮੈ ਜਮ ਆਵਤ ਹੈ ਪਰ ਪਾਵਤ ਨਾਹੀ ॥ 104 ॥

॥ ਸੁੰਯਾ ॥ ਫਾਧਿ ⁴³⁴ ਗਯੋ ਸਭ ਜੋਜਨ ਸਿੰਧੁ ਪਰਯੋ ਲੰਘ ਬਾਰ ਹਨੂੰ ਤਨ
ਹੇਰੋ ॥ ਫਾਂਸ ਪਰੇ ਦੁਖ ਆਚ ਲਗੀ ਨਹਿ ਫੂਕ ਕੈ ਲੰਕ ਨਿਸੰਕ ਨਿਬੇਰੋ ॥
ਖਾਈ ਯੋ ਕੰਠ ਮਿਣਾਲ ਜਯੋ ਹੋਰੀ ਜਯੋ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਡੁਵੇ ਤਨ ਤੇਰੋ ॥ ਜੈਸੋ
ਕਛੁ ਸਿਯ ਨੈਨ ਕੇ ਨੀਰ ਪਯੋ ਨਿਧਿ ਤੀਰ ਗਯੋ ਬਲ ਮੇਰੋ ॥ 105 ॥

(432) ਸਮੁੰਦ -ੲ. (433) ਫਾਧਿ -ੲ. (434) ਗਯੋ -ਅ.

॥ ਸ੍ਰੈਸ਼ਾ ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਆਨ ਸੁਜਾਨ ਮਹਾਂ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਨੋ ਹਨੂੰਮਾਨ ਸੁਨਾਵੈ ॥
 ਤੋ ਲਗ ਤਾਲ ਤਮਾਲ ਬਿਸਾਲ ਪਖਾਨਨ ਸੋ ਨਿਧਿ ਨੀਰ ਪਟਾਵੈ ॥ ਜੋ ਲਗ
 ਜਾਨਕੀ ਨੈਨ ਸਮੁੰਦ ਕੋ ਸੰਗ ਸੁਆਨ ਨ ਹੋਨ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ਚਾਟ⁴³⁵ ਕਰੈ ਕਪਿ
 ਜੂਥਨ ਕੋ ਬਹੁਰੋ ਬਿਧਿ ਬਾਧਕਿ ਆਪ ਬੰਧਾਵੈ ॥ 106 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਜੁਗਨ ਸਿੰਧੁ ਕੀ ਕਹਿ ਕਥਾ ਪੰਡਿਤ ਜਯੋ ਸੁਖਦਾਇ ॥
 ਤਬ ਸੀਤੇ ਕੇ ਅੰਗ ਕੀ ਕਹਤ ਹਨੂੰ ਸਿਰਨਾਇ ॥ 107 ॥

/89ੳ /॥ ਕਬਿੱਤ॥ ਦੂਬਰੀ ਤੇ ਐਸੀ ਦੇਖੀ ਸੁਨੋ ਰਘੁਰਾਇ ਜਾਕੇ ਆਗੈ ਦੂਜ ਸਸਿ
 ਕੀ ਕਲਾ ਤੇ ਅਤਿ ਪੀਨ ਹੈ ॥ ਪੀਰੀ ਇਹਿ ਭਾਤਿ ਜਾਤੇ ਹਰਦੀ ਕਸੁੰਭ
 ਰੰਗ ਆਸੁਨ ਕੇ ਆਗੈ ਮੋਹ ਸਾਵਨ ਕੇ ਹੀਨ ਹੈ ॥ ਬਿਰਹਿ ਕੇ ਸ੍ਰਾਸਨ ਕੇ
 ਆਗੈ ਅੰਗ ਐਸੇ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂ ਹਿਮ ਬੋਲ ਮੁਖ ਸ੍ਰਾਸਨ ਅਧੀਨ ਹੈ ॥ ਜਨਕ ਸੁਤਾ
 ਕੋ ਏਕ ਪਤਿਬੁਤਿ ਸੀਨ ਸੁਨ ਐਰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਮੈ ਤੇ ਵਾਰੇ ਪੁਰਤੀਨ ਹੈ ॥ 108 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਹਸਿ⁴³⁶ ਬੋਲੇ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ਪਵਨ ਪੂਤ ਪਰਬੀਨ ॥
 ਬੁਝਤ ਤੇ ਕਹਿ ਲਛਮਨਹਿ ਕਥਾ ਕਹੋ ਅਬ ਤੀਨ ॥ 109 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਵਨ ਨਗਰ ਸਮੇਤ ਅਰ ਜਨ ਨਿਧਿ ਕਯੋ ਤਰ ਗਯੋ ॥
 ਅਗਨਿ ਲੰਕ ਕੋ ਦੇਤ ਲੰਕਾਪਤਿ ਚੁਪ "ਕਯੋ ਕਰੀ"⁴³⁷ ॥ 110 ॥

॥ ਸ੍ਰੈਸ਼ਾ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਹਮ ਤੋ ਕਪਿ ਹੈ ਚਢਿ ਰੂਖਨ ਕੇ ਫਲ ਕੇ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥
 ਐਰ ਬਡੇ ਯਹਿ ਪੌਰਖ ਹੈ ਇਹ ਡਾਰ ਤੇ ਡਾਰ ਪਰੇ ਤਰੁ ਨਾਗੀ ॥ ਸ੍ਰੀ
 ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਨਾਮਹਿ ਨੈ ਭਵ ਪਾਰ ਪਰੈ ਜਗ ਮੈ ਵਡ ਭਾਗੀ ॥ ਤਾਹੀ
 ਕੋ ਧਯਾਨ ਕੀਓ ਮਨ ਮੈ ਮੁਹਿ ਬਾਰਧਿ ਨਾਖਤ ਬਾਰ ਨ ਠਾਗੀ ॥ 111 ॥

(435) ਡਾਟਿ - ਏ. (436) ਹਸ - ਅ. (437) ਕਿਉ ਕਾਰੀ - ਅ.

/89ਅ /॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਕਹਤ ਬਡਾਈ ਆਪਨੀ ਹਨੁਮਾਨ ਸਕੁਚਾਤ ॥

ਸਿੰਧੁ ਕਥਾ ਕਹਿ ਲੰਕਾ ਕੀ ਕਹਤ ਰਾਮ ਸੋ ਬਾਤ ॥ 112 ॥

॥ ਸੁਆ ॥ ਕੋਪ ਭਯੋ ਤਹਿ ਪਾਵਕ ਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕੰਚਨ ਕੋ ਗੜ⁴³⁸ ਐਸੋ ਜਨਾਯੋ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਵਿਯੋਗ ਭਰੇ ਪੁਨ ਜਾਨਕੀ ਸੁਆਸਨ ਪੈਨ ਪੁਜਾਯੋ ॥ ਤੇਲ ਸੋ ਤੂਲ
ਭਿਜੈ ਘ੍ਰਿਤ ਸੋ ਪਟ ਤਾਹਿ ਕੇ ਉਪਰ ਹੋ ਧਰ ਆਯੋ ॥ ਦੇਖਹੁ ਨਾਥ ਬਡੇ
ਯਹਿ ਕੋਤਕ ਲੋਗ ਕਹੈ ਹਨੁਮਾਨ ਜਰਾਯੋ ॥ 113 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਅਬ ਰਾਵਨ ਕੇ ਨਗਰ ਕੀ ਕਥਾ ਕਹਤ ਹਨੁਮਾਨ ॥

ਸੁਨਤ ਰਾਮ ਚਿਤ ਚੋਪ ਸੋ ਸੰਤ ਸੁਨਹੁ ਦੈ ਕਾਨ ॥ 114 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਥਾ ਹੈ ਨਿਦਾਨ ਕੀ ਨ ਕੁੰਦੁ ਸਨਮਾਨ ਕੀ ਨ ਬਾਲਨ
ਕਮਾਨ ਕੀ ਨ ਕਥਾ ਰਾਗ ਤਾਨ ਕੀ ॥ ਰਹੀ ਨ ਗੁਮਾਨ ਕੀ ਨ ਕਹੂੰ
ਚਢ ਜਾਨ ਕੀ ਨ ਪੌਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕੀ ਨ ਕਥਾ ਖਾਨ ਪਾਨ ਕੀ ॥ ਬੇਦ
ਨ ਪੁਰਾਨ ਕੀ ਨ ਮੁਨਿ⁴³⁹ ਏ ਸਿਆਨ ਕੀ ਹੋ ਝੁਠ ਜੋ ਕਹੈ ਤੈ ਸੋਹ ਰਘੁਕੁਲ
/90ੳ ਭਾਨ ਕੀ ॥/ ਰਾਮ ਡਰ ਰਾਵਨ ਕੇ ਨਗਰ ਦਗਰ ਘਰ ਬਗਰ ਬਜਾਰ ਆਜ
ਕਥਾ ਭਾਜ ਜਾਨ ਕੀ ॥ 115 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਸਭ ਸੁਖ ਸੋ ਬਚਨ ਸੁਨੇ ਰਾਮ ਪਰਬੀਨ ॥

ਹਨੁਮਾਨ ਸੋ ਯੋ ਕਹਯੋ ਜਯੋ ਹੈ ਦੈ ਤਯੋ ਤੀਨ ॥ 116 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਹਨੁਮਾਨ ਲੰਕਾ ਜਾਰ⁴⁴⁰ ਆਇਏ

ਛਠਮੋ ਅੰਕ ॥ 6 ॥ 526 ॥ (ਸਪੂਰਨਮ ਸਤੁ)⁴⁴¹ ॥

(438) ਭਵ - ਏ. (439) ਸੁਨੀ - ਏ. (440) ਫਿਰ - ਅ.

(441) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਜੋ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਨੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ
ਕੀਤਾ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚੰਦਮਾ ਚਕਮੋਰ ਜੈਸੇ ਕੁੰਡੀ ਬਸ ਡੋਰ ਘਨ ਘੋਰਨ ਸੋਮੋਰ
 ਦੇਵਤਾ ਪਿਯੂਖ ਪਾਨ ਸੋ ॥ ਜੈਸੇ ਉਖ ਪੂਖ ਪਾਨ ਵੁਲ ਜਨ ਰੂਖ ਰੂਪ ਦੇਸ
 ਕਵਿ ਜਸ ਸੁਨੇ ਬਾਮਨ ਕੇ ਦਾਨ ਸੋ ॥ ਜੈਸੇ ਬੇਦ ਗਯਾਨ ਨਿਰਪੇਖ ਸਨਮਾਨ
 ਜੈਸੇ ਕਾਲਨ ਕੇ ਤਾਨ ਜਯੇ ਸਰੋਜ ਡੋਰ ਭਾਨ ਸੋ ॥ ਜੈਸੇ ਬੀਰ ਬੀਰ ਸੋ ਜਯੇ
 ਬਾਰਧ ਕੇ ਤੀਰ ਸਯੇ ਤਯੇ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਗੀ ਰਘੁਬੀਰ ਹਨੁਮਾਨ ਸੋ ॥ 1 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਤਾ ਪਾਛੇ ਕਪਿ ਕਟਿਕ ਕੀ ਅਟਕ ਚੁਕੀ ਕਵਿਰਾਮ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਯੋ ਅਬ ਬਿਲੰਬ ਕਿਹ ਕਾਮ ॥ 2 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸਭ⁴⁴² ਚਲੈ ਕਪਿ ਨਾਥ ਸੁਭ ਦਿਨ ਘਰੀ ਨਿਛੱਤੁ ਬਲ ॥
 /90ਅ /ਰਾਮ ਨਖਨ ਪੁਨ ਸਾਥ ਦਸਮੀ ਬਿਜੈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਿਨ ॥ 3 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਨਿਰਖ ਕਟਕ ਭਟ ਭੀਰ ਪੁੰਛ ਪਟਕ ਚਿਤ ਹਰਖ ਸੋ ॥
 ਚਨੁ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਤੀਰ ਹਨੁਮਾਨ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥ 4 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਨਾਥ ਚਲੇ ਉਮਡੇ ਕਪਿ ਰਾਇ ਸੁ ਨਾਇਕ ਹੈ ਸਭ ਜੁੱਧ
 ਅਨੀ ਕੀ ॥ ਹਾਲਤ ਨਾਉ ਚਵੈ ਗਜ ਕੇ ਤਿਮ ਦੇਖਤ ਹੋ ਗਤਿ ਯਾ ਧਰਨੀ
 ਕੀ ॥ ਭੂਲਤ ਬਯੋਮ ਪਰੀਜਨ ਰਾਤ ਗਈ ਦਬ ਧੂਪ ਪ੍ਰਭਾਤ ਮਨੀ ਕੀ ॥
 ਭਾਰ ਤੇ ਕਛੱਪ ਕੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਫੈਲੇ ਰਹੀ ਫਣਿ ਮਾਲ ਫਨੀ ਕੀ ॥ 5 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਹਯੋ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਨ ਬੀਰ ਹਨੁਮਾਨ ਕਪਿ ਜੁਥ ਇਨ
 ਬਾਤਨ ਕੇ ਨਾਗਤ ਸੁਹਾਵਨੇ ॥ ਭੂਮਿ ਭਾਰ ਦੀਬੇ ਕੋ ਕਿ ਸੂਰ ਵਾਪ ਲੀਬੇ
 ਕੋ ਸਮੁੰਦ ਕੀਚ ਕੀਬੇ ਕਿ ਪਾਨ ਕੈ ਸੁਕਾਵਨੇ ॥ ਕੂਰਮ ਕਲੇਸ ਕੋ ਕਿ ਸੋਰ
 ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੋ ਕਿ ਹਾਲ ਹੂਨ ਆਗੈ ਕਰ ਉਧਮ ਮਚਾਵਨੇ ॥/ ਤੇਰੇ ਭੁਜ ਦੰਡ
 ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੇ ਭਰੋਸੇ ਮੋਹਿ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਰ ਜਸ ਦੁੰਦ ਭੀ ਬਜਾਵਨੇ ॥ 6 ॥
 /91ੳ

(442) ਸਬੈ -ੲ.

443
 ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਕਰੀ ਵਡਾਈ ਦਾਸ ਕੀ ਆਪਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ॥
 ਬਨ ਪੁਰ ਪਾਟਨ ਨਗਰ ਤਜਿ ਨਿਜਿ ਕਾਠੇ ਨਿਧਿ ਨੀਰ ॥ 7 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਦੇਖਿ ਗਾਉ ਕੀ ਨਾਰਿ ਨਿਜ ਮਾਨਸ ਕੋ ਯੋਕ ਹੈ ॥
 ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਬਿਸਾਰਿ ਚਲੈ ਨਰਨ ਦੈ ਤਾਪਸੀ ॥ 8 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤੈ ਕਪਿ ਕਹੈ ਬਿਬੇਕ ਤੁਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਾਨਤ ਨਹੀਂ ॥
 ਜੋ ਰਘੁਪਤਿ ਹੈ ਏਕ ਅਰਿ ਕੂਲ ਬਨ ਦਾਵਾ ਅਨਲ ॥ 9 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋਨ ਸੰਗ ਬਾਰਨ ਤੁਰੰਗ ਰਥ ਚਾਮਰ ਯੁਜਾਨ
 ਛਕੁ ਚਾਮੀ ਕਰ ਪਾਠ ਕੀ ॥ ਹਾਥਨ ਕਮਾਨ ਕਟਿ ਬਾਠਰ ਨ ਸੁਲ ਨਾਗੀ
 ਕਾਹੂ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਹੈ ਨ ਦੇਖੀ ਛਬਿ ਢਾਲ ਕੀ ॥ ਰੀਡ ਕਪਿ ਸੰਗ ਝੰਡ
 ਰਾਜਾ ਕੇ ਜਟਾ ਹੈ ਮੂੰਡ ਰਾਵਨ ਸੇ ਬੀਰ ਸਿੰਧੁ ਬਾਧਯੋ ਬਡੇ ਸਾਠ ਕੀ ॥

/91ਅ /ਤਉ ਏਕ ਰਾਮ ਹੀਤੇ ਪੂਰਨ ਹੈ ਕਾਮ ਸਭ ਕਰੈਗੈ ਰਸੋਈ ਅਰਿ ਸੈਨਾ ਮਹਾ
 ਕਾਠ ਕੀ ॥ 10 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਐਸੀ ਭਾਤਿ ਸੰਗਿ ਕਪਿ ਰਾਜਾ ਜਾਮਵੰਤ ਨਲ ਨੀਲ ਬਾਲੀ
 ਪੂਤ ਪੋਨ ਪੂਤ ਸੇ ਸੁਹਾਯੋ ਹੈ ॥ ਏਕਨ ਕੇ ਹਾਥ ਗਹਿ ਏਕਨ ਸ ਸੇ ਬਾਤ
 ਕਹਿ ਏਕਨ ਕੇ ਆਗੇ ਅੰਗ ਏਕਨ ਨਚਾਯੋ ਹੈ ॥ ਜੀਯ ਮੈ ਤੋ ਜਾਨੈ ਪੀਰ
 ਬਡੇ ਧੀਰਨ ਮੈ ਧੀਰ ਬੀਰ ਰਘੁਬੀਰ ਤੀਰ ਬਾਰਧ ਕੇ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਕਹੈ
 ਲਛਮਨ ਯਾਕੀ ਦੇਖਿਓ ਢਿਠਾਈ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੂ ਕੇ ਆਗੇ ਸਿੰਧੁ ਗਰਬ
 ਜਨਾਯੋ ਹੈ ॥ 11 ॥ "ਲਛਮਨੋਵਾਰ" 444 ॥

(443) ਬਡਾਈ -ਅ. ਏ. (444) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ
 ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਆਗੈ ਨਾ ਮਿਲਨ ਆਯੋ ਭੇਟ ਮਨ⁴⁴⁵ ਹੂੰ ਨ ਨਯਾਯੋ ਸੀਸ
 ਆਨ ਚਰਨ ਕਮਲਨ ਫੁਹਾਯੋ ਹੈ ॥ ਕਹੋ ਤੇ ਕੁਸਾਈ ਯਾਹਿ ਬਾਏ ਦੀਏ
 /92ੳ ਕੈਸੇ ਬਨੈ ਜੋ ਨੈ ਐਸੇ ਮੁਖਨ ਨੀਕੇ ਸਮਝਾਯੋ ਹੈ ॥ / ਆਇਸ ਜੋ ਪਾਉਂ ਯਾਮੈ
 ਛਾਰ ਹੀ ਉਡਾਉਂ ਰਾਮ ਤੋ ਨੈ ਆਗ ਬਾਨ ਨੈ ਕਮਾਨ ਸੋ ਚਵਾਯੋ ਹੈ ॥
 ਬਾਮਨ ਕੇ ਰੂਪ ਧਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੂ ਤੇ ਡਰ ਕਾਪਤ ਅਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ
 ਹੈ ॥ 12 ॥ ਸਾਗਰੋ ਵਾਚ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਵਡੇ⁴⁴⁶ ਰਨ ਧੀਰ ਤੁਮੈ ਭੀਰ ਮੈ ਸਹਾਈ ਹੋਤੇ ਮੇਤੇ ਕਹਾ ਚੁਕ
 ਪਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਸੁਨਾਈਏ ॥ ਸੀਤਾ ਦਸਕੰਧ ਹਰੀ ਕੋਨ ਜਾਨੈ ਕਹਾ ਧਰੀ
 ਛਪੀ ਹੋਇ ਮੇ ਮੈ ਤਬ ਤੁਮ ਕੇ ਬਤਾਈਏ ॥ ਕਹੋ ਸੂਕ ਜਾਉਂ ਸੈਨਾ ਉਤਰੈ
 ਬਿਨਾ ਹੀ ਨਾਉਂ ਕਹੋ ਲੰਕ ਬੋਰੋ ਨੈਕ ਆਇਸ ਜੋ ਪਾਈਐ ॥ ਕਾਰਨ ਕਰਨ
 ਹੋ ਤੇ ਸਾਗਰ ਸਰਨ ਆਯੋ ਨਾਗਤ ਚਰਨ ਮੋਹਿ ਕਾਰੇ ਕੇ ਜਰਾਈਏ ॥ 13 ॥
 “ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚ”⁴⁴⁷ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤੇਰੇ ਈ ਤੇ ਉਪਰ ਹੈ ਨੈ ਗਯੋ ਸੀਆ ਕੇ ਪਾਪੀ ਤਾਸੋਂ
 ਜਾਇ ਆਗੈ ਨਰ ਝਗਰ ਫੁਡਾਵਤੇ ॥ ਐਰ ਤੇ ਮੈ ਨੱਕੁ ਬੱਕੁ ਕੱਛਪ ਕਠੋਰ
 ਹੁਤੇ ਮੱਛ ਬੜਵਾਗਨਿ ਹੋ ਤਾਹਿ ਕੇ ਪਠਾਵਤੇ ॥ ਪਰਬਤ ਸੁਪਛ ਹੈ ਭੁਜੰਗਨ
 /92ਅ ਕੇ ਲੱਛ ਹੈ ਮਿਲਾਇ ਏਕ ਠੋਰ ਨਕੁ ਸਾਮੁ ਹੋ ਉਡਾਵਤੇ ॥ / ਐਰ ਸਭ ਰਹੀ
 ਤੇਰੀ ਮਾਨ ਤੇ ਤੇ ਕਹੀ ਸਿੰਧੁ ਸੀਤਾ ਜੂ ਕੇ ਕਾਜ ਜਾਇ ਸੀ ਪਤਿ
 ਜਗਾਵਤੇ ॥ 14 ॥ “ਸਾਗਰੋਵਾਚ”⁴⁴⁸ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋ ਹੋ ਉਰੇ ਜਾਉਂ ਤਉ ਤੁਮਤੇ ਡਰਾਉ ਨਾਥ ਏਕ ਹਾਥ
 ਚਵੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਨੈ ਉਤਪਾਤ ਹੈ ॥ ਐਰ ਇਨ ਮੱਛ ਕੱਛ ਉਰਗ ਹੁਤਾਸਨ ਤੇ

(445) ਮਣਿ - ਏ. (446) ਬਡੇ - ਅ. ਏ. (447) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ
 ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (448) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸੁਨੇ ਬਲਿ ਜਾਉਂ ਨੰਕਪਤੀ ਜੀਤਯੋ ਜਾਤ ਹੈ ॥ ਏਕ ਗਿਰ ਸਹੀ ਹੈ
ਸਪੰਡ ਤਾਕੇ ਪੰਡਨ ਕੇ ਕਾਟਬੇ ਕੇ ਇੰਦੁ ਬਜੁ ਨਿਏ ਅਕੁਨਾਤ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ
ਪਤਿ ਬਤਾਵਤ ਹੈ ਮੋਹਿ ਬਹਿ ਕਾਵਤ ਹੈ ਮੇ ਮੈ ਨਹੀ ਸੇ ਤੇ ਅਬ ਰਾਵ ਰੋਈ
ਗਾਤ ਹੈ ॥ 15 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰ ਉਦਧ ਰਹੇ⁴⁴⁹ ਚਰਨ ਲਪਟਾਇ ॥
ਕਹੁ ਨਛਮਨ ਕਹਿ ਕੀਜੀਏ ਪ੍ਰਭੁ ਲੀਜੀਏ ਉਠਾਇ ॥ 16 ॥
"ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਰ"⁴⁵⁰ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮੁਸਕਾਨੇ ਰਘੁਬੀਰ ਬਡੇ ਚਤੁਰ ਸਰਤਾਪਤੀ ॥
ਬਾਹੁ ਹੋਹਿ ਨਿਧ ਨੀਰ ਜੋ ਮਾਨੈ ਪਤਿ ਜੋਖ ਸਭਾ ॥ 17 ॥

/93ਓ /॥ਕਬਿੱਤ॥ ਆਜ ਤੇ ਤਿਹਾਰੇ ਕੂਨ ਬਸੈ ਯਹਿ ਰੁਖ ਮੂਨੁ ਸੋਈ ਜੁਨ ਕੀਬੇ
ਪੈਠੇ ਰਾਤ ਹੀ ਬਨਾਇਬੇ ॥ ਬਾਤ ਹੈ ਨ ਆਰਸ ਕੀ ਰੀਤ ਨ ਸਪਾਰਸ
ਕੀ ਨਾਖ ਫੇਰ ਏਕ ਬਾਰ ਪਾਰ ਤੇਰੇ ਜਾਇਬੇ ॥ ਕਹਯੋ ਨਛਮਨ ਤੇਸੋ ਰਾਮ
ਹੈ ਕਹੱਤ ਸਿੰਧੁ ਆਜੁ ਜਸੁ ਠੇਹੁ ਐਸੇ ਸਮੇ ਕਬ ਪਾਇਬੇ ॥ ਨਾ ਤੇ ਰਾਜਾ
ਸਾਗਰ ਕੀ ਸੰਤ ਕੋ ਜਾਨਤ ਹੈ ਬਿਨਾ ਸੁਮ ਖੇਦੈ ਵੀਸੇ ਤੁਰਤ ਪਟਾਇਬੇ ॥18॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮਾਨੀ ਬਾਤ ਸੀਸ ਧਰ ਚਲਯੋ ਪਰਨਾਮ ਕਰ ਸੁਨੀ ਕਨ੍ਹਮਾਨ
ਰਾਮ ਐਸੇ ਠਹਿਰਾਈ ਹੈ ॥ ਕਹੀ ਬੁਰੀ ਭਈ ਬਾਤ ਪੌਰਖ ਕੀ ਭਈ ਸਬ
ਜਾਇ ਜਾਮਵੰਤ ਨਨ ਨੀਨ ਸੋ ਜਨਾਈ ਹੈ ॥ ਜਗ ਮੈ ਚਲੰਗੀ ਬਾਤ ਸੈਨਾ
ਕਪਿ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰਾਮ ਸੁਝ ਸਿੰਧੁ ਬਾਹੁ ਹੈ ਕੈ ਪਹੁਚਾਈ ਹੈ ॥ ਹੋ ਤੇ ਏਕ
ਬਾਲਕਨ ਮੋਹਿ ਕਛੂ ਤਾਲਕ ਪੈ ਦੇਖੇ ਤਾਤ ਤੁਮ ਹੂੰ ਕੋ ਕੈਸੀ ਲਘੁਤਾਈ ਹੈ ॥19॥

(449) ਰਹੈ - ਏ. (450) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸਬੈ ਏਕ ਜਾਤ ਮੁਖੁ ਰਾਤੇ ਮਾਨੇ ਹੈ ਰਿਸਾਤ ਤਾ ਪਰ
/93ਅ ਸੁਨਾਈ ਬਾਤ ਹਨੂੰਮਾਨ ਕੋਪ ਕੀ ॥ / ਅੰਗਦ ਸੁਕ੍ਰੀਵ ਏਉ ਦੇਉ ਗਏ ਰਾਮ
ਵਿਗ ਸੁਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਧੁ ਕਰੀ ਬਾਤ ਯੋਪ ਕੀ ॥ ਨਾਥ ਹਮ ਸਾਗਰ ਕੀ
ਗੈਲ ਕੈਸੇ ਚਨੈ ਅਰ ਤੁਮਹੂੰ ਬਿਚਾਰੇ ਯਾਮੈ ਕੋਨ ਬਾਤ ਓਪ ਕੀ ॥ ਕਿਯੋ
ਯਾਕੇ ਬਾਧ ਏਕੋ ਹੈਨ ਬਲਵੰਤ ਹਮ ਕਿਯੋ ਹਨੂੰਮਾਨ ਹੂੰ ਕੇ ਆਗੇ ਪ੍ਰਤਿ ਲੋਪ
ਕੀ ॥ 20 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੇਖੇ ਐਸੀ ਭਾਤਿ ਸਭ ਰਾਮਚੰਦ ਬੇਨੈ ਤਬ ਮੈ ਹੂੰ ਤੇ ਕਰੋ
ਜੋ ਸੁਕ੍ਰੀਵ ਉਰਆਠ ਹੈ ॥ ਮੇਹਿ ਤੇ ਤਿਹਾਰੇ ਸੁਖ ਸੁਖ ਹੈ ਸਦਾਈ ਸੁਧੇ
ਸਾਗਰ ਬੰਧਾਵੇ ਕਾਲ ਯਾਕੀ ਕਹਾ ਕਾਨ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਹੁਤੀ ਯਾਹਿ
ਕਾਰੇ ਕੋ ਬੰਧਾਉਂ ਅਪਰਾਧ ਹੈਨ ਯਾਕੇ ਦਯਾ ਕੀਸੀ ਮੇਰੀ ਬਾਠ ਹੈ ॥
ਯਾਕੀ ਤੇ ਸਹਲ ਆਗੇ ਰਾਵਨ ਕੇ ਬਾਧ ਬੇਕੀ ਕਹਯੋ ਲਛਮਨ ਨਾਥ ਦਯਾ
ਕੋਨ ਮਾਨ ਹੈ ॥ 21 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਸੀਤਾ ਬਿਛੁਕਨ ਦੁਖ ਉਦਯ ਪੈਰਤ ਗਏ ਨ ਪ੍ਰਾਨ ॥
ਯਾਕੇ ਪਾਟਤ ਕੋਨ ਸੁਮ ਸਤ ਜੋਜਨ ਪਰਮਾਨ ॥ 22 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਇ ਉਤ ਸਾਗਰ ਇਤ ਸੁਭਟ ਸਬ ॥
ਦ੍ਰੁਮਨ ਪਖਾਨਨ ਛਾਇ ਬਾਧਹੁ ਸੇਤ ਬਿਨੰਬ ਭਜ⁴⁵¹ ॥ 23 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚਨੈ ਕਪਿ ਜੂਥ ਮਨਿ ਆਨੰਦ ਸੋ ਗੁਥ ਅਤਿ ਸਿੰਧੁ ਬਾਤ
/94ਉ ਮਾਨੀ ਅਬ ਕਰੀਏ ਉਪਾਇ ਕੋ ॥ / ਐਸੇ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਮਾਹਿ ਰਾਮ ਕਵਿ
ਦੇਖਯੋ ਸੁਨਯੋ ਦੇਵ ਨਰ ਚਨੈ ਆਜ ਆਇਸ ਮਿਟਾਇ ਕੋ ॥ ਸਿੰਧੁ ਦੁਖ ਸਹਯੋ
ਬੋਲ ਇਨਹੀ ਕੋ ਰਹਯੋ ਭਾਈ ਭਯੋ ਨਿਰਧਾਰ ਯਾਹਿ ਬੋਲ ਰਘੁਰਾਇ ਕੋ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਜਾਨ ਜੀਅ ਬਾਤ ਪਰਮਾਨ ਯਹਿ ਬਾਰਧ ਪਟਾਏ ਬਿਨਾ ਆਜ
ਪਾਰ ਜਾਇ ਕੇ ॥ 24 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਬਿਦਾ ਭਏ ਨਿਧਿ⁴⁵² ਨੀਰ⁴⁵³ ਭੋਰ ਜਗਾਵਤ ਰਾਮ ਕਹਿ ॥
ਸੁਖ ਸੋਏ ਰਘੁਬੀਰ ਕਪਿ ਭਟ ਅਤਿ ਫੂਲਤ ਚਨੈ ॥ 25 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚਿਰਈ ਚੁਹ ਚੁਹਾਨੀ ਪ੍ਰਾਚੀ ਪੀਅ ਰਾਨੀ ਅਤਿ ਆਧ
ਬਾਟ ਚਕਵਾ ਐਚਕਈ ਮਿਨਾਤ ਹੈ ॥ ਅਮਲ ਅਕਾਸ ਭਯੋ ਕਮਲ ਫੂਲਨ ਨਰੈ
ਜੁਮਲ ਭਵਰ ਰਸ ਮਾਤੇ ਅਕੁਨਾਤ ਹੈ ॥ ਤਮੀ ਪਤਿ ਜੋਤ ਕੁਮਨਾਨੀ ਤਮਚਰ
ਬੋਲੇ ਚੋਰ ਬਾਟ ਭਾਗੈ ਸੰਖ ਸਬਦ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ॥ ਜਾਗੈ ਰਾਮ ਕਾਮ ਕੀ ਕਮਾਨ
ਟੂਟੀ ਛੂਟਯੋ ਬਨ ਨਟੀ ਸੀ ਤਰਯਾ ਬੀਚ ਤੋਉ ਛਪਿ ਜਾਤ ਹੈ ॥ 26 ॥

/94ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਉਤਕਕੇ⁴⁵⁴ ਕਾਜ ਰਘੁ ਰਾਜ ਬੈਠੇ ਸਿੰਧੂ ਕੂਲ ਜਹਾ ਨਲ
ਨੀਨ ਨੈਨੀ ਆਵਤ ਪਹਾਰ ਕੇ ॥ ਏਕ ਦਮ ਡਾਰੈ ਰੁਖ ਮੂਲ ਤੇ ਉਪਾਰ ਏਕ
ਵਾਰ ਏਕ / ਪਾਰ ਏਕ ਪਾਟੈ ਮਾਝਧਾਰ ਕੇ ॥ ਤਯੋ ਤਯੋ ਸਕੁਚਾਹਿ ਅਪਰਾਧ
ਸਾਗਰ ਕੇ ਨਾਹਿ ਕਰੁਨਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਰਾਮ ਯੋ ਕਰੈ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ॥ ਤੋਲੈ ਜੁਰ
ਆਇ ਕਪਿ ਰਾਇ ਕਰ ਸੀਸ ਨਾਇ ਬਚਨ ਸੁਨਾਇ ਐਸੇ ਰਾਘਵ ਕੁਮਾਰ
ਕੇ ॥ 27 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਬਾਧਤ ਸੈਤ ਜਹਾ ਰਘੁਨਾਥ ਨਜੋ ਹੈ ਸੇ ਨੈਨ ਕਿਏ ਪਛੁਤਾਹੀ
ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਬਰ ਬਾਨਰ ਬੀਰਨ ਧੀਰ ਤਜੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪੈ ਚਨ ਜਾਹੀ ॥ ਨੈਨ
ਕੀ ਕਰੁਨਾ ਰਘੁਬੰਸ ਸਿਰੋਮਣਿ ਜੋ ਨਹਿ ਦੂਰ ਕਰਾਹੀ ॥ ਤੋ ਕਰਨਾ ਕੇ ਕੀਏ
ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਿ ਪਾਥਰ ਪਾਤਨ ਪੰਥ ਮਿਨਾਹੀ ॥ 28 ॥

(452) ਨਿਧ - ਓ. (453) ਭੋਰ ਜਗਾਵੈ ਰਾਮ ਕਹੁ - ਅ.

(454) ਕੋਤਕਕੇ - ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਾਨਰ ਅਪਾਰ ਨੈ ਨੈ ਆਵਤ ਪਹਾਰ ਕਿਲਕਾਰ ਰਘੁਬੀਰ
ਸੋ ਸੁਨਾਇ ਕਰੈ ਬਤੀਆ ॥ ਤਾਹੀ ਕੇ ਬੁਨਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਪੀਠ ਠੋਕ ਕਰੈ
ਜਾਹੁ ਜਾਹੁ ਚਲੈ ਹਸ ਕਾਢ ਕਾਢ ਛ ਦਤਿਯਾ ॥ ਰਾਜਾ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਹਮੈ
ਫਾਰਤ ਹੈ ਸਿੰਧੂ ਧਾਰ ਦੇਖਿਯੋ ਕੁਸਾਈ ਇਹੀ ਰਾਵਨ ਕੀ ਛਤਿਯਾ ॥
ਸਮੁੰਦ ਕੁਸੁਤਨ ਕੀ ਸਾਖਾ ਮਿਠ ਪੂਤਨ ਕੀ ਲੰਕਾਪਤਿ ਦੂਤਨ ਪਠਾਈ ਲਿਖ
ਪਤਿਯਾ⁴⁵⁵ ॥ 29 ॥

/95ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਕ ਕਪਿ ਵਾਰ ਏਕ ਪਾਰ ਏਕ ਸਿੰਧੂ ਧਾਰ ਹਾਰ ਬਾਰ
ਕੀਏ ਮਿਲਿ ਪਾਟੈ ਨਿਧਿ ਨੀਰ ਕੇ ॥ / ਏਕ ਦਮ ਡਾਰ ਏਕ ਡਾਰਤ ਪਹਾਰ
ਏਕ ਭਾਰੇ ਭਾਰੇ ਪਾਵੈ ਨ ਜਨਾਵੈ ਨਿਜ ਪੀਰ ਕੇ ॥ ਏਕ ਜੋ ਉਦਾਰ ਡਰ
ਛਾਰ ਦੇਉ ਹਾਥ ਯਹਿ ਰਾਵਨ ਲਿਲਾਰ ਯੋ ਸੁਨਾਵੈ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ॥ ਏਕ
ਕਿਲਕਾਰ ਕਿਲਕਾਰ ਉਠੈ ਬਾਰ ਬਾਰ ਏਕ ਸੁਮ ਦੇਹ ਕੇ ਸੁਨਾਵੈ ਭਟ ਭੀਰ
ਕੇ ॥ 30 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮਾਨੋ ਡੀਰ ਨਿਧਿ ਮੈ ਰਿਸਾਨੇ ਰਮਾ ਜੀਸੋਂ ਪਤਿ ਤਾਤੇ
ਬੀਚ ਭੀਤਿ ਕਰ ਆਧੇ ਬਾਟ ਲੀਜਿਯੇ ॥ ਕਿਯੋਂ ਸੰਗ ਚਲਏ ਕੇ ਫੋਟਾ ਕਟ
ਬਾਧਤ ਹੈ ਕਿਯੋਂ ਜੁਰ ਮੇਘਨ ਕੇ ਝੰਡਨ ਸੋ ਪੀਜਿਯੇ ॥ ਕਿਯੋਂ ਨਭ ਫੂਟਯੋ
ਕਿਯੋਂ ਫੂਟਯੋ ਬਿੰਦ ਦਿਗਜ ਕੇ ਕਰੈ ਸੇਸਨਾਗ ਸਮੇ ਹੈ ਤੇ ਸੈਨ ਕੀਜਿਯੇ ॥
ਕਿਯੋਂ ਤੁਟ ਗਯੋ ਪਹਿਰਾਵਤ ਜਨੇਉ ਯਾਹਿ ਬਾਧੇ ਹੂਤੇ ਸਾਤ ਛਬਿ ਕਰੋ ਕੋਨ
ਦੀਜਿਯੇ ॥ 31 ॥

/95ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦੋਰ ਦੋਰ ਆਇ ਰਘੁਰਾਇ ਜੀ ਸੋ ਕਰੈ ਕਪਿ ਏਕ ਕੀ ਕਹਾ
ਹੈ ਕਹੋ ਸਾਤੇ ਬਾਧੋ ਛਿਨ ਮੈ ॥ / ਚਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਜ ਤੇਉ ਤੋ ਪਹਾਰ

ਨਯਾਵੈ ਬੁਢੇ ਖੰਜੇ ਦੂਬਰੇ ਜੇ ਰੋਗੀ ਹੁਤੇ ਬਨ ਮੈ ॥ ਚਲੀਏ ਗੁਸਾਈਂ ਅਬ
ਲੰਕ ਗਢ ਤੇਰ ਡਾਰੈ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਿਲੇ ਰਹਿ ਜੈਹੈ ਹੋਸ ਮਨ ਮੈ ॥ ਬੋਲੈ ਰਘੁਬੀਰ
ਬੀਰ ਪੁਲਹਿ ਬਢਾਏ ਜਾਹੁ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਕ੍ਰਿਪਨ ਬਢਾਵੈ ਧਨੁ ਧਨੁ ਮੈ ॥ 32 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਸੇਤ ਸਕਨ ਪੂਰਨ ਭਯੋ ਚਲੈ ਰਾਮ ਬਲਵੰਤ ॥
ਇਕ ਪੁਲ ਪਰ ਪੁਲਕਤ ਚਲੈ ਇਕ ਨਭ ਮਗ ਪਰਚੰਡ ॥ 33 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਲੈ ਅਛੂਤ ਫਲ ਏਕ ਰਾਮ ਸਮਰਪਯੋ ਸਿੰਧੁ ਕੇ ॥
ਦੇਖਹੁ ਰਾਜ ਬਿਬੇਕ ਬਾਧਤ ਫਿਰ ਪੂਜਤ ਪ੍ਰਗਟ ॥ 34 ॥ 560 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਗੀਤੈ ਸਿੰਧੁ ਸੇਤ ਬਾਧਯੋ ਸਪਤਸੌ ਅੰਕ ॥ 7 ॥

/96ੳ

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸਿੰਧ ਪਾਰ ਪਰੇ ਸਭ ਆਨੰਦ ਸੋ ਭਰੇ ਕਪਿ ਗਾਜੇ ਸੀਖ ਬਾਜੇ
ਅਬ ਲੰਕਾਪਰ ਧਾਵਨੀ ॥ ਬਡੇ ਬਡੇ ਸੂਰ ਜੇ ਲੰਕੂਰ ਤੇ ਹਜੂਰ ਆਵੈ ਏਕ ਕਹੈ
ਰਾਵਨ ਕੀ ਬਨੈ ਮਤ ਆਵਨੀ ॥/ ਤਾਹੀਂ ਕੇ ਨਗਰ ਜਾਇ ਬੋਲੈ ਤਾਹਿ ਫਾਰ
ਖਾਇ ਖਾਸਗੀ ਰਸੋਈ ਏਕ ਬਾਰ ਤੇ ਲੁਟਾਵਨੀ ॥ ਬੋਲੈ ਹਸ ਰਾਮ ਤੁਮ
ਭੂਖੇ ਹੋ ਰਹਤ ਨਾਥ ਫਸਨ ਕੇ ਲੁਟ ਘਰ ਜੂਠ ਆਨ ਪਾਵਨੀ ॥ 1 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਇਤ ਕਪਿ ਭਟ ਉਤਰੇ ਉਦਧ ਕੁਸਲ ਛੇਮ ਸਬਗਾਤ ॥
ਉਤ ਰਾਵਨ ਸੋ ਜੋਰ ਕਰ ਕਹਿਤ ਬਿਭੀਛਨ⁴⁵⁶ ਬਾਤ ॥ 2 ॥
" ਬਿਭੀਖਨੇ ਵਾਚ" ⁴⁵⁷ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਨ ਕਰਹੁ ਰਿਸ ਨਾਥ ਤੋ ਸੇਵਕ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥
ਧਰੋ ਚਰਨ ਪੁਰ ਮਾਥ ਰਾਮ ਬੈਰ ਕੁਲ ਛੈ ਕਰਨ ॥ 3 ॥

(456) ਬਭੀਖਨ -ੲ. (457) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸੀਤਾ ਈ⁴⁵⁸ ਕੀ ਬਾਤ ਤਾਤੇ ਏਤੇ ਉਤਪਾਤ ਕੀਜੈ ਮੇਰੇ
ਪਾਛੇ ਨਾਥ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਨ ਬਿਚਾਰੀਓ ॥ ਨਗਰ ਕੇ ਬਾਸਨ ਕੇ ਸੋਹ ਦੇ ਦੇ
ਬੁਝੇ ਤੁਮ ਕੇਉ ਐ ਕਹਤ ਹੈ ਜੁ ਰਾਮਚੰਦ ਹਾਰੀਓ ॥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਸੰਪਤ ਸਮਾਜ
ਰਾਜ ਤੇਜ ਘਰ ਸੋਈ ਐ ਕਹਤ ਹੈ ਜੁ ਮੂਲ ਤੇ ਉਪਾਰੀਓ ॥ ਕਹੋ ਹੋ ਹੂੰ ਜਾਉਂ
ਸੀਯ ਨੈ ਕੈ ਰਾਮ ਛਾਉਂ ਜੋ ਪੈ ਮਿਲੈ ਮਾਰ ਡਾਰ ਹੈ ਤੇ ਮੋਹਿ ਮਾਰ ਡਾਰੀਓ ॥4॥

/96ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋ ਲੋ ਨਨ ਨੀਨ ਜਾਮਵੰਤ ਹਨੂੰਮਾਨ⁴⁵⁹ ਭੋਹ ਅੰਗਦ ਸੁਕੀਵ
ਕੀਵ / ਫੇਰ ਕੈ ਨ ਬੰਕ ਕੀ ॥ ਜੋ ਲੋ ਰਘੁਬੀਰ ਜੁਕੈ ਕੋਪਨ ਘਟਾਈ ਓਪ ਮੇਰ
ਸੀ ਬਡਾਈ ਜੋ ਪੈ ਭਈ ਹੈ ਨ ਟੰਕ ਕੀ ॥ ਜੋ ਲੋ ਰਣ ਜੋਗਨੀ ਨ ਕੀਧਨੀ
ਅਘਾਈ ਜੋ ਲੋ ਫਿਰੀ ਨ ਦੁਹਾਈ ਠਕੁਰਾਈ ਕਾਲ ਰੰਕ ਕੀ ॥ ਤੋ ਲੋ ਹੈ
ਉਪਾਇ ਜਾਇ ਗਹੇ ਸਰਨਾਇ ਜੋਲੋ ਰੀਛ ਕਪਿ ਭਾਰੀ ਨ ਬਿਦਾਰੀ ਛਬਿ
ਲੰਕ ਕੀ ॥ 5 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋ ਲੋ ਰਘੁਨਾਥ ਜੁਕੈ⁴⁶⁰ ਹਾਥ ਤੇ ਛੂਟੇ ਬਾਨ ਆਨ ਦਸ ਸੀਸਨ
ਕੀ ਰਾਵਨ ਨ ਹਾਨ ਕੀ ॥ ਸੁਨ ਲੈ ਨਿਛੋਟ ਓਟ ਬੱਜ ਕੀ ਨ ਬਚੈ ਕੇਉ
ਠਾਗੈ ਭੇਦ ਚੋਟ ਸਾਵਧਾਨ ਕੇ ਅਚਾਨ ਕੀ ॥ ਜਾਇ ਗਹਿ ਪਾਇ ਸਿਰਨਾਇ
ਹਾਥ ਜੋਰ ਕਰਿ ਚੂਕ ਪਰੀ ਪਰੀ ਅਬ ਲੀਜੈ ਨਾਥ ਜਾਨਕੀ ॥ ਮੇਰੇ ਕਹਯੇ
ਮਾਨ ਕਰਹਾਨਿ ਹੀ ਕੀ ਹਾਨਿ ਜਾਹਿ ਲੀਨੈ ਸੀਯ ਸੰਗ ਹੈ ਨ ਹਾਜਤ
ਜਮਾਨ ਕੀ ॥ 6 ॥

॥ ਸ਼ੈਲੂ ॥ ਓਟ ਕਹਾ ਭਟ ਐ ਕਰਹੈ ਰਨ ਚੋਟ ਪਰੇ ਢਿਭ ਬੰਠ ਰਹੈ ॥ ਵੈ
ਜਬ ਬਾਨ ਸਮੀਰ ਸਮਾਨ ਚਨੈ ਘਨ ਜਯੋ ਚਲ ਦੇਸ ਗਹੈ ॥ ਏ ਪਰਧਾਨ
ਮਹਾ ਕਪਟੀ ਤੁਮ ਸੋ ਨਹਿ ਬਾਤ ਦੁਖਾਇ ਕਹੈ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਸਿਵ ਕੇ
ਬਲ ਹੈ ਸੋਉ ਰਾਮ ਕੇ ਕੋਪ ਨ ਨਾਜ ਬਹੈ ॥ 7 ॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥

(458) ਹੀ -ਏ. (459) ਹਨਵੰਤ -ਏ. (460) ਜੀ -ਓ.

- /978 /11 ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ ਬੋਲਯੋ ਰਾਵਨ ਕੁਮਤਿ ਨਿਰਖ ਭੁਜਾ ਪਰਚੰਡ ॥
 "ਅਨੁਜ ਤਨੁਜ ਹੋਤੇ ਨਹੀਂ ਤੋਕਰ ਤੇ ਸਤ ਖੰਡ" ⁴⁶¹ ॥ 8 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨ ⁴⁶² ਮੂਰਖ ਮਮ ਭ੍ਰਾਤ ਲੰਕਾਪਤਿ ਤੇਸੋਂ ਕਹੈ ॥
 ਕਹੈ ਪੁਰਾਤਨ ਬਾਤ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਰਣ ਛਾਡੈ ⁴⁶³ ਨਹੀਂ ॥ 9 ॥
- ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸਿੰਧੁ ਗਹੈ ਬੜਵਾਨਲ ਕੇ ਜਲ ਛਾਰ ਭਯੋ ਨਹਿ ਛਾਡ ਦਯੋ
 ਹੈ ॥ ਸੇਖ ਅਸੇਖ ਧਰੀ ਬਸੁਧਾ ਫਿਰ ਯੈਨ ਕਹਯੋ ਸਿਰ ਭਾਰ ਭਯੋ ਹੈ ॥ ਕੰਠ
 ਹਲਾਹਲ ਹੈ ਸਿਵ ਕੇ ਅਜਹੂੰ ਸਸਿ ਮੈ ਮ੍ਰਿਗ ਅੰਕ ਛਯੋ ਹੈ ॥ ਏ ਜਬ ਯੋ ਪੁਨ
 ਕਯੋ ਨਿਬਹੈ ਤਬ ਰਾਵਨ ਕੇ ਬਲ ਟੁਟ ਗਯੋ ਹੈ ॥ 10 ॥
- ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜਾਨਤ ਜਾਨਕੀ ਹੈ ਜਨਨੀ ਜਗ ਅਾਜ ਤਜੇ ਮਨ ਕੇ ਨਹਿ
 ਭਾਵੈ ॥ ਸੇਸ ਕੇ ਈਸ ਸੁਰੇਸ ਕੇ ਠਾਕੁਰ ਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਇਹੈ ਜਿਯ ਆਵੈ ॥
 /97ਅ ਤਾਹਿ ਕੇ ਹਾਥ ਮਰੈ ਦਸ ਕੰਧ ਰੇ ਅੰਧ ਤੂੰ ਮੋਹਿ ਕਹਾ ਸਮਝਾਵੈ ॥/ ਐਸੀ
 ਕਛੁ ਜੀਯ ਮਾਹਿ ਪਰੀ ਜਕ ਤਾ ਸੰਗ ਰਾਵਨ ਪ੍ਰਾਨ ਪਠਾਵੈ ॥ 11 ॥
 "ਬਿਭੀਖਨੇ ਵਾਚ" ⁴⁶⁴ ॥
- ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਬਾਤ ਕਹਯੋ ਕਛੁ ਚਾਹਤ ਹੈ ਸੋਈ ਸਾਧ ਬਿਭੀਖਨ ਨਾਤਨ
 ਮਾਰਯੋ ॥ ਸੋ ਫਿਰ ਕੈ ਇਕ ਬਾਤ ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਸਹਤੋ ਸਭੁ ਕ੍ਰੋਧ ਤਿਹਾਰਯੋ ॥
 ਹੈ ਉਰ ਮੈ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ਠੋਰ ਹਨੀ ਸੋਈ ਤੋ ਕੁਲਤੇ ਸੁਖ ਟਾਰਯੋ ॥ ਸੋ ਕਹਿ
 ਕੈ ਉਠ ਠਾਢੋ ਭਯੋ ਤਬ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨ ਕੇ ਪਗ ਧਾਰਯੋ ॥ 12 ॥
- ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ਪੋਰਖ ਨਹੀਂ ਲੋਚਨ ਜਨ ਨ ਰਹਾਇ ॥
 ਘਰੁ ਛਾਡਯੋ ਬਨ ਕੇ ਚਲਯੋ ਅਬ ਰਘੁਬੀਰ ਸਹਾਇ ॥ 13 ॥

(461) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥ (462) ਸੁਨਿ -ਓ.

(463) ਛਾਡੈ -ਓ. (464) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜਾਕੇ ਕੋਊ ਨਾਹਿ ਤਾਤ ਮਾਤ ਸੁਨ ਸਜਨ ਜਨ ॥

/98ੳ

/ਤਾਕੇ ਘਰਬਨ ਮਾਹਿ ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਨ ॥ 14 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦੂਰ ਤੇ ਦੇਖ ਕਹਯੋ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਹੈ ਰਿਖ ਨਾਰਦ ਕੈ ਰਵਿ ਜੋਤੀ ॥
ਕੈ ਧਰ ਦੇਹ ਹੁਤਾਸਨ ਆਵਤ ਸੱਕੁ ਕਿਯੋ ਛਾਬਿ ਹੈ ਸੰਗ ਓਤੀ ॥ ਜੋ ਸੀਅ ਦੂਤ
ਕਹੋ ਤੇ ਸਹੀ ਪਰ ਤਾ ਕਹਿ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਨ ਹੋਤੀ ॥ ਰਾਮ ਕੈ ਪਾਇਨ
ਠਾਗਯੋ ਈ ਚਾਹਤ ਰਾਵਨ ਹੈ ਕਿਯੋ ਰਾਵਨ ਕੋਤੀ ॥ 15 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਰਾਵਨ ਕੈ ਡਰੁ ਛਾਡ ਚਲਯੋ ਗਵਿ ਮੋਹ ਤਜਯੋ ਜਨ ਜਾਤ ਜਤੀ
ਸੋ ॥ ਧਾਇ ਬਿਭੀਖਨ ਪਾਇ ਗਯੋ ਸਿਰਨਾਇ ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਹੈ ਨ ਰਤੀ
ਸੋ ॥ ਨੇਤ ਉਸਾਸ ਚਲਯੋ ਪੁਭੁ ਪਾਸ ਸੁ ਘਾਸ ਗਹੈ ਤ੍ਰਿਨ ਦੀਤ ਬਤੀ ਸੋ ॥
ਥਾਪ ਕਿਯੋ ਰਘੁਬੰਸ ਸਿਰੋਮਣਿ ਨੈਨ ਕੀ ਸੈਨਨ ਲੰਕ ਪਤੀ ਸੋ ॥ 16 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਰਾਵਨ⁴⁶⁵ ਨੇ ਦਸ ਸੀਸ ਉਤਾਰ ਵਡੈ ਸੁਮ ਸੋ ਸਿਵ ਤੇ ਪਦ
ਲੀਨੋ ॥ ਜੀਤ ਲੀਯੋ ਸੁਰਰਾਜ ਕੋ ਰਾਜ ਸੁ ਦੇਵਨ ਕੋਨ ਰਤੀ ਡਰ ਕੀਨੋ ॥
ਬਾਸਰ ਰੈਨ ਡਰੈ ਚਤੁਰਾਨਨ ਸੇਵਤ ਪਰੋ ਮਿਲੈ ਪੁਰ ਤੀਨੋ ॥ ਪਾਇ ਗਹੈ ਜਬ
ਹੀ ਰਘੁਰਾਇ ਨਜਾਇ ਬਿਭੀਖਨ ਕੋ ਸੋਈ ਦੀਨੋ ॥ 17 ॥

॥ ਮੰਦੋਦਰੀਓਵਾਰ ॥⁴⁶⁶ ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਯਹਿ ਸੁਨ ਕੈ ਮੰਦੋਦਰੀ ਤਲਫੈ ਬਿਨ ਜਨ ਮੀਨ ॥

/98ਅ

/ਰਾਮ ਬਚਨ ਝੁਠੇ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤ ਹੈ ਪੁਰਤੀਨ ॥ 18 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਨਿਪਟੈ ਕੰਤ ਅਜਾਨ ਸਿਵ ਕੈ ਬਲ ਕੂਦਤ ਫਿਰੈ ॥

ਪ੍ਰਗਟ ਸਹਸ ਕਰ ਭਾਨ ਦੀਪਕ ਰਾਵਨ ਸੋ ਕਹੈ ॥ 19 ॥

(465) ਜੋ -ਅ. (466) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਗਹੀ ਸਰਨਾਈ ਜਾਇ ਰਾਖੀ ਨ ਬਡਾਈ ਨੈਕ ਬੀਰ
 ਦੁਖਦਾਈ ਤਿਨ ਨੈਕ ਹੂੰ ਨ ਸੰਕ ਕੀ ॥ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾਈ ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦ ਬਹਾਈ
 ਕੂਲ ਨਾਜ ਬੇਚ ਖਾਈ ਡਾਰ ਨਾਰ ਪਰਜੰਕ ਕੀ ॥ ਤਾਂਸੇ ਰਘੁਰਾਈ ਪ੍ਰੀਤਿ
 ਬਹੁਤੈ ਜਨਾਈ ਰਹੇ ਛਾਤੀ ਸੋ ਲਗਾਈ ਯੋ ਬਡਾਈ ਪਤਿ ਰੰਕ ਕੀ ॥ ਯੋ
 ਕਰੈ ਲਗਾਈ ਤੇਸੋ ਕਾਹੂ ਨ ਸੁਲਾਈ ਕੰਤ ਸੁਨੇ ਠਕੁਰਾਈ ਤੇਰੇ ਭਾਈ ਪਾਈ
 ਲੰਕ ਕੀ ॥ 20 ॥ "ਸੁਗ੍ਰੀਵੋਵਾਰ" ⁴⁶⁷ ॥

/99ੳ ॥ ਸੁੰਦਰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਤੀਰ ਤਬੈ ਕਪਿਰਾਜ ਕਰੈ ਇਕ ਬਾਤ ਕਹੈ ॥
 ਤੁਮ ਲੰਕ ਬਿਭੀਖਨ ਕੇ ਬਖਸੀ ਅਬਹੀ ਮਿਲ ਤੇ ਕਹੈ ਹੋ ਨ ਰਹੈ ॥ ਜੋ ਪੈ
 ਰਾਵਨ ਆਨ ਮਿਲੈ ਸੰਗ ਜਾਨਕੀ ਦੇਹਿ ਕਹਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਇ ਗਹੈ ॥ ਤਬ ਮੈ
 ਹੂੰ ਬਿਚਾਰਧਰੀ ਜਿਯ ਮੈ ⁴⁶⁸ ਵਹਿ ਐਥ ਬਸੈ ਸਿਯ ਸੋ ਬਨ ਹੋ ॥ 21 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਵਿਓ ਬਿਭੀਖਨ ਪਾਇ ਗਹਿ ਲੈ ਮਿਲਯੋ ਕਪਿਰਾਜ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਲੰਕਾ ਦਈ ਭਰ ਭਰ ਨੈਨ ਨਾਜ ॥ 22 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਘੁਰਾਇ ਕਿਤਕ ਲੰਕ ਗਢ ਬਾਪਰੇ ॥
 ਆਗੇ ਅੰਗਦ ਜਾਇ ਦਸਮੁਖ ॥ ਕੇ ਸਮੁਝਾਇ ਹੈ ⁴⁶⁹ ॥ 23 ॥

(ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੀਤੇ ਸਮੁੰਦਬਾਧ ਪਾਠ ਜਾਇ ਬੇਨਾਮ ਸਪਤ ਸੋ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੀ ॥) ⁴⁷⁰

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਲਛਮਨ ਸਹਿਤ ਕਪਿ ਪਤਿ ਲੀਓ ਬੁਲਾਇ ॥
 ਕੈ ਤੁਟੈ ਲੰਕਾਪਤੀ ਕੈ ਤੁਟੈ ਸਤ ਭਾਇ ॥ 24 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਭ ਕਪਿ ਕਟਕ ਉਦਧਿ ਉਤਰ ਕੋ ਕਰ ਸਕੈ ਬਖਾਨ ॥
 ਕਪਿ ਪਤਿ ਅੰਗਦ ਨੀਲ ਨਠ ਜਾਮਵੰਤ ⁴⁷¹ ਹਨੁਮਾਨ ॥ 25 ॥

(467) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (468) ਵਹੁ - ਏ.

(469) ਸੋ ਬਾਤਕਰੈ - ਅ. (470) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ
 ਹੈ । ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । (471) ਜਾਮਵਾਨ - ਏ.

"ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚ" ⁴⁷² ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਐਗਦ ਨੀਓ ਬੁਠਾਇ ਕਹੀ ਬਾਤ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥
ਜਾਹਿ ਅਜਹੁ ਸਮਝਾਇ ਆਇ ਮਿਲੈ ਲੰਕਾਪਤੀ ॥ 26 ॥

/99ਅ ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਭਈ ਸੁ ਗਈ ਬਿਹਾਇ ਐਗਦ ਤੂੰ ਸਮਝਾਇ ਕਹੁ ॥
/ ਅਬ ਐ ⁴⁷³ ਕਹਿ ਰਘੁਰਾਇ ਦੂਤ ਪਠਾਯੋ ਬਾਨਸੁਤ ॥ 27 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮੇਰੇ ਪਾਛੇ ਹਰੀ ਕਿਤੈ ਬਿਨਾ ਜਾਨੈ ਕਰੀ ਐਸੇ ਸਿੰਧੁ ਕੇ
ਭਰੇਸੇ ਕਿਯੋ ਰਾਜ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ॥ ਕਿਯੋ ਕੁੰਭਕਾਨ ਮੇਘਨਾਦ ਆਦਿ ਦੀਨੋ
ਮੰਤ ਕਿਯੋ ਸਿਵ ਜੋਰ ਰਾਜਾ ਕਿਯੋ ਮਧ ਪਾਨਤੇ ॥ ਤੇਰੋ ਛਮਾ ਕੀਨੀ ਸਭ
ਜਾਨਕੀ ਨੈ ਮਿਲੋ ਅਬ ਜਾਇ ਕਹੇ ਬੀਰ ਕਹਾ ਲੇਹੁ ਗੇ ਸਯਾਨ ਤੇ ॥ ਨਾਤੇ
ਸੁਨ ਭਾਈ ਲਛਮਨ ਕੀ ਚਵਾਈ ਹੋਤ ਲੰਕਾਹਿ ਲਪੇਟ ਨੈ ਹੈ ਉਪਜਯੋ ਜੁ ਭਾਨ
ਤੇ ॥ 28 ॥ "ਐਗਦੋ ਵਾਚ" ⁴⁷⁴ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਚਲਯੋ ⁴⁷⁵ ਸਤਭਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਪਾਇ ਫੁਹੇ ਕਹਯੋ ਨਾਥ ਯਾਹਿ
ਬਾਤ ਕੇ ਹੋ ਉਤਰ ਤੋ ਆਇ ਦਯੋ ॥ ਜੋ ਕਦਾਰ ਮੋਸੋ ਬੁਰੇ ਬੋਲੈ ਦਸਕੰਧ ਤਾਕੇ
ਦਸੋ ਮੂੰਡ ਜੋ ਕਹੇ ਤੋ ਤੁਮ ਪੈ ਚਲਾਇ ਦਯੋ ॥ ਜੋ ਕਹੇ ਤੋ ਸੀਸੇ ਗਹਿ ਨਯਾਉਂ
ਦਿਖਰਾਉਂ ਪਾਇ ਤਾਕੇ ਪਰਵਾਰ ਮਾਰ ਸਮੁੰਦ ਬਹਾਇ ਦਯੋ ॥ ਜੋ ਕਹੇ ਤੋ
ਜਾਨਕੀ ਸਮੇਤ ਬਨ ਨਯਾਉਂ ਤੁਮ ਜੋ ਕਹੇ ਤੋ ਰਾਵਨ ਸਮੇਤ ਲੰਕ ਨਯਾਇ ਦਯੋ ॥ 29 ॥
"ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚ" ॥ ⁴⁷⁶

/100ੳ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬੀਰ ਸੁਨਬਾਤ ⁴⁷⁷ ਜਿਨ ਕਹੇ ਕਾਹੁ ਘਾਤ ਤਬ ਬੀਸ ਬਾਤੈ
ਕਹੈ ਹਮ ਉਨਹੀ ਸੋ ਕਾਜ ਹੈ ॥/ ਕਹਯੋ ਤੇਰੋ ਮਾਨੈ ਸੀਅ ਆਨੈ ਹਮ ਜਾਹਿ

(472) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (473) ਹੀ -ੲ.

(474) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (475) ਚਲਿਯੋ -ਅ.

(476) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (477) ਸੁਨਿਬਾਤ -ੳ.ੲ.

ਫਿਰ ਅਜਹੂੰ ਲੋ ਤੂੰ ਕਿ ਤੇਰੇ ਬੀਚ ਹੂੰ ਕੇ ਰਾਜ ਹੈ ॥ ਐਰ ਕਛੁ ਸਮਾਚਾਰ
ਬੁਝੈ ਜੋ ਹਮਾਰੀ ਤੋਹਿ ਨੀਕੇ ਸਮਝਯੋ ਤੇ ਪਰੇਵਾ ਕੇ ਸੇ ਬਾਜ ਹੈ ॥ ਦੀਜੀਓ
ਬਡਾਈ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਰਘੁਰਾਈ ਕਛੁ ਮਿਲਬੈ ਕੇ ਸਾਜ ਕਿ ਲਰਾਈ ਕੇ ਸਮਾਜ⁴⁷⁸
ਹੈ ॥ 30 ॥

॥ ਸੁਯਾ ॥ ਨਾਇ⁴⁷⁹ ਚਲਯੋ ਸਿਰ ਅੰਗਦ ਬੀਰ ਮਨਾਇ ਗਨੇਸਹਿ ਬਾਠ
ਵਟੋਨਾ ॥ ਕੂਦਤ ਫਾਧਤ ਲੰਕ ਨਿਹਾਰ ਨਿਸੰਕ ਭਯੋ ਮਨ ਰੰਚਕ ਭੋਨਾ ॥
ਆਇ ਗਈ ਸੁਧ ਤਾ ਦਿਨ ਕੀ ਜਬ ਬਾਪ ਕੇ ਜੀਵਤ ਹੋਤੇ ਤੇ ਛੋਨਾ ॥
ਤਾਹਿ ਪੈ ਆਜ ਚਲਯੋ ਬਿਧਿ ਯੋ ਪਲਨਾ ਪੁਰਬਾਧ ਕਿਯੋ ਜੋ ਖਿਲੋਨਾ ॥ 31 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਅੰਗਦ ਨਿਹਾਰ (ਸੰਕ)⁴⁸⁰ ਏਕ ਪਰੀ ਹੈ ਪੁਕਾਰ ਏਕ ਬਾਟ
ਬਾਰ ਗਯੋ ਅਬ ਆਵਤ ਸਰੋਖ ਸੋ ॥ ਛਾਡ ਗਫ ਚਲੇ ਏਕ ਕਹੈ ਭਾਗ ਭਲੇ ਨਾਹੀਂ
ਦੇਸ ਨਾਸ ਹੈ ਵੈ ਹੈ ਭਾਈ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦੇਖ ਸੋ ॥ ਏਕ ਜੋ ਸਯਾਨੇ ਭਰ ਮਾਟੀ
/100ਅ ਜਲ ਆਨੇ ਲੈ/ ਚਢਾਏ ਧਾਮ ਧਾਮ ਫੇਟ ਬਾਧ ਠਾਵੈ ਚੋਖ ਸੋ ॥ ਕਾਪਯੋ ਰਨ
ਬਾਸ ਸਦੂਸ ਭਰੈ ਤ੍ਰਾਸ ਭਯੋ ਜੀਅ ਆਯੋ ਕਪਿ ਅ ਵਰੈ ਭਯੋ ਅੰਜਨੀ ਕੀ ਕੋਖ
ਸੋ ॥ 32 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਹੈ ਗਈ ਉਜਾਰ ਕਿਲਕਾਰ ਲੰਕ ਪੰਠਯੋ ਜਬ ਦੈ ਰਹੈ ਕਿਵਾਰ
ਸਬ ਕਹੈ ਬਾਤ ਡੋਬੀਆ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਧਾਮ ਕਿਹ ਕਾਮ ਜਹਾ ਏ ਉਪਾਧਿ
ਰਾਮ ਰਾਜ ਭਲੇ ਜਹਾ ਸੋਵੈ ਖਾਇ ਲੋਬੀਆ ॥ ਭਾਵੈ ਗਫ ਤੇਰੈ ਭਾਵੈ ਨਾਉ
ਸੀਲੈ ਬੋਰੈ ਕਪਿ ਉਤਰ ਜੋ ਦੇਇ⁴⁸¹ ਯਾਹਿ ਕਹੈ ਆਜ ਕੋਬੀਆ ॥ ਨਾਟ
ਪਾਟ ਕੀਏ ਤਬ ਰਹੀ ਪਤਿ ਜੈ ਹੈ ਅਬ ਹਾਟ ਹਟਤਾਰ ਪਰੀ ਘਾਟ ਹੈ ਨ
ਧੋਬੀਆ ॥ 33 ॥

(478)ਸਮਾਜ -ਓ. ਏ. (479) ਨਿਆਇ -ਅ. (480) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਓ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

(481) ਦੇਹਿ -ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਕ ਹੋ ਜੁ ਆਯੋ ਤਿਨ ਪੇਛ ਸੋ ਜਰਾਯੋ ਗਾਉਂ ਲੈ ਕਟਕ
ਧਾਯੋ ਜਿਨ ਸਿੰਧੁ ਨੀਰ ਪੰਕ ਕੀ ॥ ਕਹਿਬੇ ਕੋ ਬੀਸ ਪੰ ਨ ਸੁਝਤ ਹੈ ਏਕ
ਆਖ ਦੇਖਤ ਹੈ ਬਾਤੈ ਕਉ ਕੁਲ ਕੇ ਕਲੰਕ ਕੀ ॥ ਦੀਨੀ ਬਿਧਿ ਨਵਨਿਧਿ
ਜਾਨਕੀ ਮੈ ਕਹਾ ਸਿਧਿ ਰਾਵਨ ਸੋ ਕਹੋ ਐਸੀ ਬਾਤ ਕਯੋ ਨ ਸੰਕ ਕੀ ॥
ਸੇਵਕ ਕੇ ਆਏ ਸਭ ਕਾਪਯੋ ਕਰੈ ਰੰਨ ਦਿਨ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਆਏ ਠਕੁਰਾਈ ਜੈ ਹੈ
ਲੰਕ ਕੀ ॥ 34 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਪੁਰਬਾਸੀ ਸਬੈ ਰਹੈ ਪੈਠ⁴⁸² ਘ ਰ ਮਾਹਿ ॥
/101ੳ /ਕਥਾ ਸੁਨਹਿ ਹਨੁਵੰਤ ਕੀ ਜਹਿ ਜਹਿ ਅੰਗਦ ਜਾਹਿ॥ 35 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਛੁ ਚਾਨ ਕਛੁ ਏਰ ਪੌਰ ਜਾਇ ਠਾਢੇ ਭਯੋ ॥
ਮਾਥੇ ਚੰਦਨ ਖੋਰ ਰਾਮ ਤੇਜ ਮਾਨੋ ਦਿਪੈ ॥ 36 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਕ ਓਰ ਦੇਵਤਾ ਬਿਛੋਨਾ ਠਾਢੇ ਕਰੈ ਸੇਵ ਏਕ ਓਰ ਕਿੰਨਰ
ਸਦ੍ਰਸਨ ਭਰੋਤ ਹੈ ॥ ਏਕ ਓਰ ਚਾਰਨ ਪਛਤ ਏਕ ਓਰ ਮਤ ਬਾਰਨ ਕੇ ਜੂਥ
ਸਿਰ ਧੁਨਯੋਈ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ਏਕ ਓਰ ਪੰਡਿਤ ਪ੍ਰਬੀਨ ਕਵਿ ਬਾਜੀ ਰਥ
ਬ੍ਰਿਖਭ ਮਹੱਖ ਮਨ ਸਾਰੰਗ ਨਰਤ ਹੈ ॥ ਐਸੇ ਈ ਸਮਾਜ ਕੋਨ ਕਾਜ ਰਾਜਾ
ਰਾਮ ਬਿਨ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਵਨ ਸੋ ਸੋਗ ਈ ਮਰਤ ਹੈ ॥ 37 ॥
"ਦਰਵਾਨੋ ਵਾਚ" ⁴⁸³ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਡਰਪਯੋ ਨਿਵਾਇ ਨਾਰ ਹਾਥ ਜੋਰ ਛਰੀਦਾਰ ਰਾਜਨ ਕੈ
ਰਾਜਾ ਬਾਤ ਕਹੋ ਸਤ ਭਾਇ ਸੋ ॥ ਬਾਦਰ ਕੇ ਰੂਪ ਏਕ ਦ੍ਰੁਰੇ ਠਾਢੇ ਨਾਥ
/101ਅ ਤੁਮ ਜੋ/ ਕਹੋ ਤੇ ਜਾਇ ਕਹੋ ਆਇ ਨਾਗੈ ਪਾਇ ਸੋ ॥ ਸੀਤਾਪਤਿ ਹੂ ਕੇ

(482) ਪੈਠ -ੳ. (483) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਦੂਤ ਜਾਨੀਅਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸਭਾ ਕੇ ਨਿਹਾਰਬੈ ਕੇ ਭਰਯੋ ਚਿਤਚਾਇ ਸੋ ॥
 ਹਨੂਮਾਨ ਤੇ ਚਉਨੋ ਜੈਸੇ ਸਸਿ ਰੋਬ ਪੂਨੋ ਦੋਰ ਬਾਤ ਕਹੀ ਦਰਵਾਨ ਲੰਕ ਰਾਇ
 ਸੋ ॥ 38 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" 484 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਵਨ ਬਿਚਾਰੀ ਹਮ ਬਾਤ ਹੀ ਬਿਸਾਰੀ ਰਾਮ ਵਹੈ
 ਕਪਿ ਲੰਕ ਗਢ ਬਹੁਰੇ ਪਠਾਯੋ ਹੈ ॥ ਕਿਯੋ ਮੇਰੇ ਲੋਗ ਯਾਹਿ ਚਹੂੰ ਓਰ ਰੋਕਤ
 ਹੈ ਤਾਤੇ ਦੂਖ ਪਾਯ ਪਰਵਾਨਗੀ ਕੇ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਦੇਖੇ ਇਨ ਢੀਝ ਡੀਠ ਬੰਦ
 ਸੋ ਦਿਖਾਯੋ ਤਬ ਆਪ ਤੋ ਨ ਜਰਯੋ ਮੇਰੇ ਨਗਰ ਜਰਾਯੋ ਹੈ ॥ ਕਹਯੋ ਬੋਲ ਲੇਹੁ
 ਆਇ ਗਯੋ ਕਹਯੋ ਕਯੋ ਰੇ ਸਠ ਦੂਸਰੇ ਉਪਾਇ ਮਰਬੈ ਕੇ ਗਢ ਨਯਾਯੋ ਹੈ ॥ 39 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਅੰਗਦ ਪਠਾਯੋ ਰਾਮ ਜਾਤੇ ਡਰਯੋ ਲੰਕ ਗ੍ਰਾਮ ਜਾਕੇ ਨਾਮ
 ਸੂਰਨ ਮੈ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਸੁਨੀ ਜਿਯੋ ॥ ਮਿਤ੍ਰ ਪੀਰ ਹਰਿ ਰਿਪੁ ਚੀਰ ਰਨਧੀਰ
 ਬੀਰ ਮਾਰੇ ਜਾਕੇ ਮਰੀਏ ਜਿਆਏ ਜਾਕੇ ਜੀਜਿਯੋ ॥ ਹਨੂੰ ਜਾਕੇ ਰੋਮ ਸਾਨੀ
 ਬਡੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਗਯਾਨੀ ਕਹਾ ਲੋ ਕਹਾਨੀ ਯਾਕੇ ਬਲਕੀ ਕਹੀ ਜਿਯੋ ॥

/102ੳ ਰਾਵਨ ਸੰਕਾਨਯੋ ਆਯੋ ਵਹੈ ਕਪਿ ਜਾਨਯੋ/ ਜੈਸੇ ਦੂਧ ਕੇ ਜਰੇ ਤੇ ਛਾਛ ਫੂਕ
 ਫੂਕ ਪੀ ਜਿਯੋ⁴⁸⁵ ॥ 40 ॥ "ਅੰਗਦੋ ਵਾਚ" 486 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸੀਤਾ ਜਬ ਹਰੀ ਬਰੇ ਕੀਨੋ ਤਿਹ ਘਰੀ ਐਸੀ ਕਬਹੂੰ ਨ
 ਕਾਹੁ ਕਰੀ ਜੈਸੀ ਕਰ ਸੋਇ ਗੇ ॥ ਤਾ ਪਰ ਨ ਕੁਸਰਾਤ ਐਰ ਸੁਨੋ ਉਤਪਾਤ
 ਹਨੂਮਾਨਆਯੋ ਵਾਹਿ ਸਮਝਾਇ ਰੋਇਗੇ ॥ ਹੋ ਕਹੋ ਉਪਾਇ ਵਹਿ ਕੋਹੈ
 ਲੰਕਰਾਇ ਤਾਹਿ ਦੇਹੁ ਦਿਖਰਾਇ ਦੂਖ ਕਾਲ ਜਾਇ ਪੋਇਗੇ ॥ ਦੇਖੇ
 ਹਾਇ ਹਾਇ ਤਾਕੀ ਕੈਸੀ ਪਤਿ ਜਾਇ ਭਾਈ ਰਾਮਨਾਮ ਦੀਪਕ ਪਤੰਗ
 ਪਰਯੋ ਹੋਇਗੇ ॥ 41 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" 487 ॥

(484) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (485) ਪੀਜੀਐ -ਉ.

(486) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (487) ਇਹ ਪਾਠ ਅ
 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸ੍ਰੀਮਾ ॥ ਜਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਗਰ ਫਾਂਸ ਪਰੀ ਕਪਿ ਤਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਮੁਖ ਆਜ
ਦਿਖਾਏ ॥ ਜਾਹੁ ਹਨੂੰਪਤਿ ਰਾਖਤ ਹੈ ਅਬ ਲੋ ਹਿਯ ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਉਪਜਾਏ ॥
ਰਾਮਹਿ ਸੋਧ ਕਹੇ ਸਿਯ ਕੇ ਅਰ ਕ੍ਰੋਧ ਬਵਾਇ ਜੁ ਜਾਇ ਬਵਾਏ ॥ ਜੋ ਬਨ
ਤੋ ਨ ਬਿਲੰਬ ਕਰੈ ਸੁਨ ਦੰਭ ਬਿਨਾਂ ਰਨਖੰਭ ਗਵਾਏ ॥42॥ ॥ ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ ॥⁴⁸⁸ ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਅੰਗਦ ਬਿਹਸ ਕਹੀ ਬਾਤ ਸੁਨ ਰਾਜਾਮੀਚ ਆਪਨੀ ਬਤਾਈ
ਉਨ ਤੈਸੇ ਫਲ ਪਾਏ ਹੈ ॥ ਬ੍ਰਹਮਫਾਸ ਪਰੀ ਮਾਰ ਖਾਈ ਪੌਛ⁴⁸⁹ ਜਰੀ ਯਹਿ
ਬਾਤ ਸੁਨ ਬਾਂਦਰਨ ਮੁਹ ਨ ਲਗਾਏ ਹੈ ॥ ਵਾਂਕੇ ਪਰਪੰਚ ਪਰ ਚੰਦ ਤੇ ਹਸੇ
ਰਾਮ ਨਾਜ ਗਾਤ ਪਰੀ ਫਿਰ ਸਭਾ ਮੈ ਨ ਭਾਏ ਹੈ ॥ ਲੰਕ ਸੰਕ ਮੱਛ ਅਛ
/102ਅ /ਬਾਗ ਸਾਗ ਤੋਰਏ ਜਿਨ ਹਨੂੰ ਵਹਿ ਐਰ ਯਹਿ ਐਰ ਕਪਿ ਆਏ ਹੈ ॥ 43 ॥

॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਏਕ ਦੂਤ ਆਏ ਕਹੇ ਸੁਨੇ ਹੋ ਪਠਾਏ ਰਾਮ ਲੰਕਾ ਜਾਰ ਗਏ
ਤਾਤੇ ਕਪਿਨ ਖਿਸਾਏ ਹੈ ॥ ਛਨ ਤਾਸੋ ਕੀਜੈ ਭੁਜ ਬਨ ਨਾ ਬਸਾਇ ਰੰਕ
ਕਹਾ ਲੰਕਪਤੀ ਜਾਂਸੋ ਪਾਖੰਡ ਚਨਾਏ ਹੈ ॥ ਵਾਂਕੀ ਐਸੀ ਗਤਿ ਜਾਕੇ ਡਰ
ਤੁਮੈ ਹੈ ਨ ਮਤਿ ਹਨੁਮਾਨ ਨੈ ਨੈ ਨਾਮ ਮੇਹੂ ਕੇ ਬੁਲਾਏ ਹੈ ॥ ਜੀਅ ਮੈ ਵਿਚਾਰ⁴⁹⁰
ਮੋਹਿ ਨੀਕੇ ਕੈ ਨਿਹਾਰ ਬੁਝ ਅੰਗਦ ਤੂੰ ਰਾਮਚੰਦ ਕਾਹੇ ਕੋ ਪਠਾਏ ਹੈ ॥ 44 ॥
॥ ਰਾਵਨੇ ਵਾਚ ॥⁴⁹¹ ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਰਾਵਨ ਜਿਯ ਸਮਝੀ ਤਬਹਿ ਸਭਿ ਚੰਚਲ ਕਪਿ ਜਾਤ ॥
ਪੈ ਯਾਕੀ ਕਛੁ ਬਾਤ ਤੇ ਛਤਿਯਾਂ ਅਧਿਕ ਸਿਰਾਤ ॥ 45 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਛਾਡਏ ਕੋਪ ਸੁਭਾਉ ਬੈਠਾਏ ਤਬ ਸਭਾ ਮੈ ॥
ਕਹੁ ਕ ਮੋਸੈ ਸਤ ਭਾਇ ਰਾਮਚੰਦ ਲਛਮਨ ਕਹਾ ॥ 46 ॥
ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ ॥

(488) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (489) ਪੁਛ -ਏ.

(490) ਬਿਚਾਰਿ -ਏ. (491) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਠ ॥ ਤਿਹਿ ਕਿਯੋ॥⁴⁹² ਪ੍ਰਣਾਮ ਰਾਜਾ ਤੇ ਮੁਖ ਧੰਨ ਹੈ ॥
/103ੳ /ਜਿਹ ਤੇ ਲਛਮਨ ਰਾਮ ਨਿਕਸਤ ਚੋਦਹਿ ਲੋਕ ਪਤਿ॥ 47 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਗਯਾਨ⁴⁹³ ਕਥਾ ਬਿਸਥਾਰ ਜਨ ਬਲ ਘਟ ਘਟ ਰਾਮ ਹੈ ॥
ਉਤਰੇ ਜਨ ਨਿਧਿ ਵਾਰ ਅਰ ਤੁਮ ਸੋ ਹਸ ਯੋ ਕਹੀ ॥ 48 ॥
- ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅੰਗਦ ਪ੍ਰਬੀਨ⁴⁹⁴ ਬੁਧ ਪੌਰਖ ਨ ਹੀਨ ਤਬ ਮੇਰੇ ਪਾਛੇ ਹਰੀ
ਵਹਿ ਕਬਿਤ ਸੁਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਪਾਛੇ ਕਹੀ ਬਾਤ ਰਾਜਾ ਬਡੇ ਉਤਪਾਤ ਕੀਨੋ
ਰਾਮਚੰਦ ਜੂ ਸੋ ਬੈਰ ਮਨ ਤੇ ਬਢਾਯੋ ਹੈ ॥ ਯਾਹੀ ਮੈ ਸਮਝ ਤੈ ਤੇ ਰੇਖ ਨ
ਮਿਟਾਇ ਸਕੀ ਤਾਕੇ ਏਕ ਦੂਤ ਫਾਧ ਨੀਰ ਨਿਧਿ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਐਰ ਜੋ
ਕਦਾਰ ਰੁੱਦ੍ਰ ਹੂੰ ਕੋ ਅਭਿਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਰੁੱਦ੍ਰ ਹੂੰ ਕੋ ਬੁਝ ਰੁੱਦ੍ਰ ਕੋਨ ਕੋ ਬਨਾਯੋ⁴⁹⁵
ਹੈ ॥ 49 ॥ ॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ॥⁴⁹⁶ ॥
- ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਨੀਕਾਪਤਿ ਜਿਯ ਮੈ ਕਹੈ ਰਿਸ ਕੀਨੋ ਉਤਪਾਤ ॥
ਬਿਨ ਬੇਲੇ ਛਤਿਯਾ ਜਰੈ ਉਰਗ ਚਰੁੰਧਰ ਬਾਤ ॥ 50 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਬੋਲਯੋ ਨੀਕੀਸ ਜੋ ਰਘੁਬੀਰ ਮਹਾਂ ਬਨੀ ॥
/103ਅ /ਅਸਤ ਕਰੋ ਕਪਿ ਭੇਸ ਬਿਨਾ ਯੁਧ ਸੀਤਾ ਨਹੀਂ ॥ 51 ॥
- ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਾਤੁਰ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਬਾਨਰ ਪਠਾਵਤ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਾਨਕੀ ਕੋ
ਏਈ ਅਬ ਤੋ ਨੈ ਜਾਇਗੇ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਸਭਨ ਕੋ ਕਾਲ ਨਿਜਕਾਨਯੋ ਇਤ
ਤਬ ਹੀ ਰਹੀਯੋ ਜਬ ਭਨੀ ਮਾਰ ਖਾਇਗੇ ॥ ਮਾਤੇ ਗਜ ਰਾਜਨ ਕੇ ਕੁੰਭਨ
ਬਿਦਾਰ ਜੇਵੈ ਲੋਹੁ ਸੋ ਮਿਲਾਇ ਮੋਤੀ ਕੇਹਰ ਚਬਾਇਗੇ ॥ ਤਿਨ ਹੀ ਕੀ
ਦਾੜਨ ਕੋ ਮਾਸ ਨੀਓ ਚਾਹੈ ਕਪਿ ਅਸੋ ਰਾਮ ਚੰਦ ਆਇ ਲੰਕ ਪਛੁਤਾਇਗੇ ॥ 52 ॥
॥ ਅੰਗੋਦ ਵਾਚ॥⁴⁹⁷ ॥

(492) ਤਹੀ ਕੀਓ -ਓ. ਏ. (493) ਗਿਆਨ -ਓ. (494) ਬੁਧਿ -ਓ. ਏ.

(495) ਬਢਾਯੋ -ਓ. ਅ. (496) ਇਹ ਪਾਠ ਓ. ਅ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(497) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੋਨ⁴⁹⁸ ਸਿਖ ਦੀਨੀ ਤੇਰੀ ਦੇਖੀ ਮਤ ਹੀਨੀ ਜਾਤੇ ਐਸੀ ਬਾਤ
 ਕੀਨੀ ਭਾਰੀ ਸੁਖ ਕੀ ਤੋ ਹਾਨ ਕੀ ॥ ਸੂਰ ਸਸਿ ਸੇਵੈ ਪੌਰ ਆਵਤ ਬਿਰੰਚ
 /104ੳ ਦੋਰ ਐਰ ਪੁਰ ਹੁਤ ਕੇ ਨ ਰਹੀ ਬਾਤ ਮਾਨ ਕੀ ॥ /ਦੇਖਤ ਸਮਾਜ ਐਸੇ ਆਜ
 ਹੂੰ ਨ ਕਾਲ ਮੁਛ ਅਜੇ ਚੇਤ ਕਾਲ ਬਾਤ ਯਹੈ ਹੈ ਸਯਾਨ ਕੀ ॥ ਜਾਨਕੀ ਨ
 ਬਾਤ ਤੀਸੀ ਜਾਨਕੀ ਨ ਨਾਗੀ ਹਾਥ ਜਾਨਕੀ ਨੈ ਆਯੋ ਸੋਈ ਜਾਨੀ ਬਾਤ
 ਜਾਨਕੀ ॥ 53 ॥ "ਰਾਵਨੇ ਵਾਚ" ⁴⁹⁹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅੰਗਦ ਤੂੰ ਕਾਕੇ ਸੁਤ ਨੀਕੇ ਸਮਝਾਇ ਮੋਹਿ ਬਾਲੀ ਬਲਵੰਡ
 ਜੀ ਕੇ ਏਕ ਲੋਤੇ ਤਾਤ ਹੈ ॥ ਕੋਨ ਬਾਲੀ ਕਹੇ ਕਯੋਨ ਐਰ ਸੋ ਤੋ ਕਹੈ ਪਰ ਤੋਸੇ
 ਕਹੇ ਤਾਕੇ ਕੁਨ ਉਲਟੇ ਲਜਾਤ ਹੈ ॥ ਸਾਚ ਕੈ ਲਜਾਨੋ ਕਹਯੋ ਜਾਨਯੋ ਵਹਿ
 ਜੀਵਤ ਹੈ ਕੀਸੇ ਜੀਅ ਰਾਮ ਕੋਪ ਕੋਨ ਕੋਨ ਪਾਤ ਹੈ ॥ ਤੰਨ ਬੈਰ ਲੀਓ
 ਆਨ ਮਿਲੇ ਈ ਤੇ ਜੀਓ ਆਗੇ ਤੇਰੇ ਬੈਰ ਮੇਘਨਾਦ ਨੀਏ ਨ ਪਰਾਤ ਹੈ ॥54॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਬਾਲੀ ਕੀ ਦੇਹ ਬੁਢਾਨੀ ਹੁਤੀ ਅਰੁ ਤਾਪਰ ਰਾਮ ਕਿਯੋ
 ਛਲ ਮਾਰਯੋ ॥ ਹੋ ਬਲਵੰਡ⁵⁰⁰ ਬਡੇ ਜਗ ਮੈ ਬਿਪਰੀਤ ਬਡੀ ਵਹਿ ਕਾਰੇ ਤੇ
 /104ਅ ਹਾਰਯੋ ॥ ਕੈ ਵਹਿ ਬੁਠ ਕਿ ਮੇਰੇ ਈ ਲੋਗਨ/ ਮੋਸੇ ਪੁਰਾਤਨ ਬੈਰ ਚਿਤਾਰਯੋ ॥
 ਜਾਨੀ ਨ ਜਾਇ ਕਛੁ ਸਿਵ ਕੀ ਗਤਿ ਕੰਟਕ ਹੋ ਸੁਖ ਸੋ ਬਿਧਿ ਟਾਰਯੋ
 ॥ 55 ॥ "ਅੰਗਦੇਵਾਚ" ⁵⁰¹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਹੀ ਕੇ ਕੋਪ ਹਰਨਾਖਸ ਕੀ ਘਟੀ ਓਪ ਐਰ ਹਿਰਨਾਛ
 ਹੂੰ ਕੀ ਦੀਯੋ ਜਰ ਤੇਲ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਹੀ ਕੇ ਕੋਪ ਮਧੁਕੈਟਭ ਸੰਘਾਰੇ ਅਰੁ ਤਾਹੀ
 ਤੇ ਬਿਗੁਚੇ ਬਲਰਾਮ ਸੋ ਨ ਮੇਲ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਹੀ ਕੇ ਕੋਪ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰਯੋ ਨਾਕ
 ਕਾਟੀ ਅਰੁ ਖਰਦੂਖ ਰਾਦਿ ਕੇ ਲਗਾਯੋ ਛਾਤੀ ਸੇਲ ਹੈ ॥ ਤਾਹੀ ਗਨਤੀ ਮੈ

(498) ਕਉਨੈ -ਅ. (499) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(500) ਬਲਵੰਡ -ੲ. (501) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮ੍ਰਿਗ ਰਾਜ ਸਾਖਾ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰਯੋ ਰਾਮ ਕੋਪ ਮੇਰੇ ਜਾਨੇ ਤੋਕੇ ਹਾਸੀ ਖੇਲ ਹੈ ॥56॥
 ॥ ਰਾਵਨੇ ਵਾਚੁ ॥⁵⁰² ॥

/105ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਾਨਯੋ ਹਮ ਨਿਰਾਧਾਰ ਅੰਗਦ ਤੁਹੀ ਬਿਚਾਰ ਬਪ ਜਿਨ
 ਮਾਰਯੋ ਤਾਕੀ ਯੋ ਬਡਾਈ ਕੀਜਿਯੈ ॥ ਅੰਸ/ ਪੁਰਚੂਤ ਕੇ ਕੇ ਕੀਨੋ ਹੈ ਕਸੂਤ
 ਜਿਨ ਸੁਨ ਕੇ ਕਪੂਤ ਤਾਕੇ ਦੂਤ ਹੈ ਕੇ ਜੀਜਿਯੈ ॥ ਸਤ ਕੋ ਨ ਛਾਡ ਅਜਹੂੰ
 ਨੋ ਰਨ ਮਾਡ ਤਾਸੋ ਮੇਰੀ ਓਰ ਹੈ ਕੇ ਸੈਨਾ ਸੰਗ ਸਭ ਲੀਜਿਯੈ ॥ ਬਨੀ
 ਹੈਰੇ ਬਾਤ ਨੈਕ ਬਾਤ ਹੂੰ ਕੇ ਮਾਨੇ ਨਿਜ ਤਾਤ ਬੈਰ ਨੈ ਕੇ ਜਸ ਸੁਧਾ ਕਯੋ ਨ
 ਪੀਜਿਯੈ ॥ 57 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਰ ਜੋ ਗਨਾਏ ਜੇਤੋ ਅੰਸੇ ਕੀਟ ਭਏ ਕੇਤੋ ਤੇਰੇ ਮਿਲੇ ਲੰਕਾਪਤਿ
 ਕਬਹੂੰ ਨ ਹਾਰ ਹੈ ॥ ਬੈਰੀ ਕ੍ਰਿਣ ਦਲ ਤਾਕੇ ਰਾਵਣ ਅਨਲ ਅਰ ਤੋ ਸਮੀਰ
 ਪਾਏ ਤੇ ਘਨੇਈ ਘਰ ਜਾਰ ਹੈ ॥ ਭਟ ਹੈ ਕੇ ਭਾਟ ਹੈ ਬਢਾਵਤ ਹੈ ਰਾਮ ਜਸ ਸੋਊ
 ਹਮ ਮਾਨੀ ਕਹਾ ਸੋਊ ਆਨ ਮਾਰ ਹੈ ॥ ਜੋ ਬਯਾਰ ਬੇਗਸੋ ਨਿਬਹਤੇ ਚਨੈ ਤੋ
 ਤਬ ਰੂਖਨ ਗਿਰਾਇ ਹੈ ਨ ਗਿਰ ਕੇ ਉਪਾਰ⁵⁰³ ਹੈ ॥ 58 ॥ ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ ॥

/105ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਹਸਯੋ ਮੁਸਕਾਨਯੋ ਤੇਰੇ ਪੌਰਖ ਤੋ ਜਾਨਯੋ ਤਬ ਬੋਲਯੋ ਸੁਨ ਬੋਲੇ
 ਬਿਨ ਹੀਅਰੇ ਜਰੱਤ ਹੈ ॥ ਬਾਪ ਤੇ ਨ ਬਨੀ ਹੈ ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਚਨ ਰਾਮ
 ਤੇਉ ਮਾਰਯੋ ਬਾਧਯੋ ਤੇ ਤੋ/ ਸੁਨੇ ਨ ਡਰੱਤ ਹੈ ॥ ਹੈ ਤੋ ਸਮਝਾਇਏ ਕੇ ਕਾਜ
 ਕਾਜ ਤੋ ਪੀ ਆਯੋ ਅੰਧ ਤੂ ਤੋ ਮੋਹਿ ਪੰਚਨ ਤੇ ਨਯਾਰੋ ਈ ਕਰੱਤ ਹੈ ॥
 ਮਾਨਤ ਨ ਬਾਤ ਤੋਹਿ ਭਯੋ ਸੰਨਪਾਤ ਮੂਢ ਆਪਤੋ ਬਚਤ ਨਾਹੀ ਮੋਹੂ ਨੈ
 ਮਰੱਤ ਹੈ ॥ 59 ॥

(502) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(503) ਉਪਾਰਿ -ੳ. ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਮੋਹਿ ਦਲ ਦੇਤ ਹੈ ਸੁ ਤੇਰੇ ਕਹਾ ਹੇਤੁ ਹੈ ਤੂ ਤੀਨ ਲੋਕ ਨੈ
ਕੈ ਸੰਗ ਕਯੋ ਨ ਸਮੁਹਾਤ ਹੈ ॥ ਘਰ ਮੈ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ ਬਾਦਰ ਜਯੋ ਗਾਜਤ
ਹੈ ਤੋ ਲੋ ਜੋਲੋ ਲੱਛਮਨ ਬਾਨ ਕੋ ਨ ਪਾਤ ਹੈ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਹੁਕੇ ਆਏ ਸਾਤੇ
ਭੂਲੀ ਹੁਤੀ ਅਬ ਸੋਕ ਭੂਲ ਜੈਹੈ ਕੋਊ ਐਸੇ ਇਤਰਾਤ ਹੈ ॥ ਛਾਡ ਬਕਬਾਦ
ਯਾਹਿ ਮਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਤੂਤੇ ਨਯਾਇ ਦੇਸ ਦੇਸ ਠੋਰ ਠੋਰ ਬਾਧਯੋ ਜਾਤ⁵⁰⁴
ਹੈ ॥ 60 ॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥

/106ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੰਟਕ ਅਲਾਪੀ ਕਪਿਬਾਲੀ ਬੰਸ ਘਾਤੀ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਮਾਹਿ
ਐਸੇ ਕੋਨ ਮੋਹਿ ਗਹਿ ਬਾਧ ਹੈ ॥ ਜਾਕੇ ਬਲ ਕੂਦਤ ਹੋ⁵⁰⁵ ਸੋਈ ਰਾਮ ਚੰਦ
ਰਨ ਆਇ ਮੋਹਿ ਦੇਖ ਕੈ ਸੁ ਕੈਸੇ ਬਾਨ ਸਾਧ ਹੈ ॥ ਏਕ ਹੀ ਪ੍ਰਹਾਰ ਸਿੰਧੂ
ਧਾਰ ਮੈ ਨੈ ਬੋਰੋ ਕਪਿ ਕੀਓ ਪੈਹੈ ਆਪਨੋ ਜੁ ਮੋਸੇ ਬੈਰ ਨਾਧ ਹੈ ॥ ਦਾਨੋ
ਅਰ ਦੇਵ ਸਭ ਕਰੈ ਜਾਕੀ ਸੇਵ ਸੋਈ ਰਾਵਨ ਤਿਹਾਰੇ ਜੈਬੇ ਕੋਨਨ ਮੈ ਰਾਧ⁵⁰⁶
ਹੈ ॥ 61 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਜਬ ਰਾਵਨ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਮੋਹਿ ਨ ਬਾਧੈ ਕੋਇ ॥
ਤਬ ਅੰਗਦ ਹਸ ਹਸ ਪਰੈ ਰਾਮ ਕਰੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥ 62 ॥
॥ ਅੰਗਦੋ ਵਾਚ ॥⁵⁰⁷ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਵਹੈ ਸੁਨਾਊ ਆਜ ਜੇ ਜੇ ਰਾਵਨ ਮੈ ਸੁਨੇ ॥
ਰਾਮਚੰਦ ਕੇ ਕਾਜ ਫਿਰ ਬੋਲੈ ਪੂਰੇ ਕਰੈ ॥ 63 ॥

/106ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਕ ਕੋ ਸਰੀਸ ਬਾਹੁ ਬਾਧ ਨੈ ਗਯੋ ਅਵਾਸ ਐਸੇ ਤ੍ਰਾਸ/ਦੀਨੋ
ਤੋਹਿ ਕੈਸੇ ਕੈ ਸੁਨਾਈਏ ॥ ਦੂਸਰੇ ਕੋ ਰਾਜਾ ਬਲ ਬਾਧ ਨੈ ਗਯੋ ਪਤਾਨ ਦਾਸਨ

(504) ਜਾਤੁ - ਓ. ਏ. (505) ਹੈ - ਏ. (506) ਰਾਧਿ - ਓ.
(507) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕੇ ਆਗੇ ਨਾਚੇ ਜੋਤ ਤਬ ਪਾਈਏ ॥ ਤੀਸਰੇ ਕੇ ਬਾਲੀ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ
ਮੇਰੇ ਕਾਜ ਨਯਾਯੋ ਛੋਨਾ ਨੈ ਖਿਲੋਨਾ ਬਾਧ ਪਾਲਨੇ ਝੁਲਾਈਏ ॥ ਰਾਵਨ
ਸੁਨੇ ਅਨੇਕ ਤਿਨਮੈ ਤੂੰ ਕੋਨ ਏਕ ਗਰਬ ਕੀ ਟੇਕ ਮੇਰੇ ਆਗੇ ਨ ਜਨਾਈਏ ॥64॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" ⁵⁰⁸ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਭਾਈ ਕੁੰਭਕਾਨ ਸਨਮਾਨ ਜਾਕੇ ਕਰੈ ਬਿਧਿ ਬਲਕੇ ਪ੍ਰਮਾਨ
ਤਾਕੇ ਕੈਸੇ ਉਰ ਆਨੀਏ ॥ ਪੂਤ ਮੇਘਨਾਦ ਜਿਨ ਇੰਦੁ ਆਦਿ ਜੀਤੇ ਸਭ
ਐਰਨ ਕੇ ਬੁਝ ਦੇਖ ਕੈਸੇ ਕੈ ਬਖਾਨੀਏ ॥ ਧਾਰ ਤਰਵਾਰ ਕੀਨ ਬੱਜੁ ਪੈ
ਸੰਭਾਰੀ ਜਾਇ ਐਸੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਜਾਕੇ ਤੇਜ ਨਭ ਮਾਨੀਏ ॥ ਐਸੇ ਰਾਜਾ
ਰਾਵਨ ਕੇ ਤੂੰ ਨ ਪਹਿਚਾਨਤ ਹੈ ਆਜ ਜਾ ਕੇ ਪੌਰਖ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਮਾਹਿ ਜਾਨੀਏ ॥65॥

/107ਓ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਇੰਦੁ ਮੇਰੇ ਮਾਨੀ ਐਸ ਮਾਨੀ ਦਰਬਾਰ ਪਾਨੀ ਤਾਰਪਤ ਛੱਤੁ
/ਹਾਥ ਲੀਏ ਹੀ ਰਹੱਤ ਹੈ ॥ ਬਰਨ ਸਮੀਰ ਮੇਰੇ ਮੰਦਰ ਬਹੁਰਾਤ ਹੈ ਨੀਰ
ਅਚਵਤ ਪਾਛੇ ਜਗ ਮੈ ਬਹਤ ਹੈ ॥ ਪਾਕ ਕਰੈ ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਬੀਨ ਬੀਨ ਲੀਨੇ
ਰਿਖ ਨਾਰਦ ਐ ਬਾਕਪਤਿ ਸਭਾ ਮੈ ਰਹਤ ਹੈ ॥ ਸੁਨੇ ਰਾਮਦੂਤ ਘਰ ਏਤੀ
ਹੈ ਬਿਭੂਤਿ ਮੇਰੇ ਰਾਵਨ ਸਪੁਤ ਬਿਧਿ ਆਪ ਨ ਕਹਤ ⁵⁰⁹ ਹੈ ॥ 66 ॥
"ਐਗਦੋ ਵਾਚ" ⁵¹⁰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੇਤੀ ਹੈ ਬਿਭੂਤਿ ਕਹੀ ਸਭੈ ਐਗ ਸਬੈ ਸਹੀ ਐਰ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ
ਕੀ ਚਨਾਇ ਸਕੈ ਬਾਤ ਕੇ ॥ ਦਾਨ ਸਨਮਾਨ ਭੁਜ ਪੌਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ ਸੂਰ ਐਰ ਬਨ
ਕੋਨ ਗਨੈ ਤੇਰੇ ਬਡੇ ਭ੍ਰਾਤ ਕੇ ॥ ਰਾਖਸ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਬੈ ਸੂਰ ਨਾਇਕ ਹੋ
ਦੇਵਨ ਬਿਗਾਰੈ ਤੈਸੇ ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਕੇ ॥ ਰਾਵਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ਪਰ ਏਕ ਮਤ ਹੀਨ
ਤੇਰੇ ਰਾਜੁ ਰਾਮਚੰਦ ਬਿਨ ਜੈਸੇ ਚੰਦ ਪ੍ਰਾਤ ਕੇ ॥ 67 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" ⁵¹¹ ॥

(508) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (509) ਕਹਤੁ -ੳ.ੲ.

(510) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (511) ਇਹਪਾਠ ਅ
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਦੇਵਨ ਕੇ ਪਤਿ ਤਾਰੂੰ ਕੇ ਹੋ ਪਤਿ ਬੈਰੀ ਅੰਧੋਰਨ ਕੋ ਦਿਨ
 /107ਅ ਸੋ ॥ ਕਪਿ ਤੂੰ ਜੁ ਕਿਯੈ ਮੁਹਿ ਫਾਰਤ ਹੈ ਲਘੁ ਮਾਨਤ ਹੈ ਜਿਯ ਮੈ/ ਤਿਨ
 ਸੋ ॥ ਅਬ ਜੋ ਜਗ ਤੋਹਿ ਨ ਮਾਰਤ ਹੋ ਤਬ ਨੋ ਛਤਿਯਾ ਪਰ ਹੈ ਰਿਨ ਸੋ ॥
 ਸਠ ਰਾਮ ਕੇ ਦੂਤਨ ਯੋ ਰਿਸ ਆਵਤ ਮਾਰ ਪੁਨੈ ਕਰੋ ਜੀ ਬਿਨ ਸੋ ॥ 68 ॥
 ਅੰਗਦੋ ਵਾਚ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਾਨਕੀ ਨੈ ਚਲ ਹੋ ਤੋ ਸਦਾ ਫੂਲ ਫਲ ਹੋ ਤੋ ਹਾਬ ਤੇਰੇ ਗਹਿ
 ਰਘੁਨਾਥ ਸੋ ਮਿਲਾਇ ਹੋ ॥ ਪਾਇਨ ਲਗਾਇ ਅਪਰਾਧ ਹੂੰ ਛਿਮਾਇ ਐਰ
 ਸੀਤਾ ਪੈ ਕਹਾਇ ਗਛ ਲੰਕਹਿ ਦਿਵਾਇ ਹੋ ॥ ਜੋ ਪੈ ਰਨ ਬਾਤ ਤੋ ਨ ਦੇਖੇ
 ਕੁਸਰਾਤ ਤੇਰੇ ਏਕ ਰਾਮ ਬਿਨ ਮਾਸ ਗੀਧਨ ਖਵਾਇ ਹੋ ॥ ਸੁਨੋਬੀਸ ਡੀਠ
 ਤੋਹਿ ਦੁਹੂੰ ਭਾਂਤਿ ਡੀਠ ਹੈ ਹੀ ਅੰਗਦ ਬਸੀਠ ਭੂਮਿ ਪੀਠਹਿ ਲੁਠਾਇ ਹੋ
 ॥ 69 ॥ ॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥⁵¹²

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਸੀਸ ਗਏ ਕਪਿ ਸੀ ਨ ਕਰੋ ਅਰੁ ਲੰਕ ਗਏ ਉ ਕਲੰਕ ਸਹੋ ਰੇ ॥
 ਗਾਉ ਜਰੋ ਅਬਹੀ ਉਜਰੋ ਅਰ ਰਾਮ ਬਿਭੂਤਹਿ ਆਨ ਗਹੋ ਰੇ ॥ ਬੀਰ ਬਭੀਖਨ
 /108ਬਿ ਕੋ ਬਖਸੀ ਏਈ ਬੋਲ/ ਸੁਨਾਇ ਕੈ ਲੋਗ ਦਹੋ ਰੇ ॥ ਅੰਗਦ ਪੈ ਅਬ ਜਾਨਕੀ ਨੈ
 ਪੁਭੁ ਚੁਕ ਪਰੀ ਮੁਖਤੇ ਨ ਕਰੋ ਰੇ ॥ 70 ॥ ਅੰਗਦੋ ਵਾਚ ॥

॥ ਸਵੈਆ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਦੇਖਤ ਜੋ ਸਿਯਕੀ ਪਰਛਾਈ ਕੋ ਨੈ ਚਲ ਤੋ ਬਠ ਤੇਰੇ ॥
 ਜੋ ਛਲ ਕੈ ਨਹਿ ਰੇਖ ਮਿਟਾਵਤ ਤੋ ਹਮ ਜਾਨਤ ਤੋਹਿ ਨ ਬੋਰੇ ॥ ਚੇਤ ਅਜੋ ਚਿਤ
 ਮੈ ਸਠ ਰਾਵਨ ਪਾਵਨ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਅਜੋ ਰੇ ॥ ਏ ਮਹਿ ਏਕ ਕਰੋ ਨਿਰਧਾਰ
 ਤੋ ਕੈ ਸਿਯਦੇਹ ਕੈ ਸੀਸ ਦਸੋ ਰੇ ॥ 71 ॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥

(512) ਚਲਿ -ਓ. ਏ. (513) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ "ਬਾਹਨ ਸਮੇਤ ਬੀਸ ਬਾਹਨ ਸਮੇਤ ਬੀਸ ਏਤੇ ਬੀਸ ਬਾਹਨ
 ਦੁਬਾਹਨ ਸਮਾਨ ਕੀ ॥ ਵਾਕੇ ਸੰਗ ਬਾਨਰ ਹੈ ਮੇਰੇ ਸੰਗ ਬਾਨਰ ਹੈ ਬਾਨਰ
 ਕੀ ਚਮ੍ਹੂ ਸਬ ਕਰੋ ਏਕ ਬਾਨ ਕੀ ॥ ਵਾਕੇ ਸੰਗ ਲਛਮਨ ਮੇਰੇ ਕੋਟਲਛਮਨ
 ਤੀਨ ਲੋਕ ਕਾਨ ਕੀਨ ਕਾਨ ਕਰੋ ਆਨ ਕੀ ॥ ਦੇਹ ਦੇਉ ਜਾਨਕੀ ਐ ਗੇਹ
 ਦੇਉ ਜਾਨਕੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਮਤਿ ਜਾਨਕੀ ਨ ਜਾਨ ਦੇਉ ਜਾਨਕੀ ॥ 72 ॥
 ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ ॥⁵¹⁶

/108ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬਾਹਨ ਹਜਾਰ ਤੋਰ ਜੋਰ ਜੁਗ ਬਾਹਨ ਸੋ ਭਯੋ ਨਿਰਬਾਹ ਨ ਸੁ
 ਰਾਮ ਜੋਤ ਭਾਨ ਕੀ ॥ ਜਾਕੇ ਏਕ ਬਾਹ ਸੋ ਦਸੋ ਈ ਸੀਸ ਡਰੈ ਤਾ/ ਸੋ ਮੂੜ
 ਨਰੈ ਕੀਸੀ ਜਾਨੀਏ ਸਯਾਨ ਕੀ ॥ ਭੂਮ ਸੁਤ ਕਾਨ ਕੀ ਨ ਕਾਨਿ ਕਪਿ ਤੇਰੈ
 ਸੈਨ ਮਾਰਤ ਨੰਕਾਰ ਸੇਘਨਾਦਿ ਕੋ ਅਚਾਨ ਕੀ ॥ ਹੋਇ ਨੋਰ ਜਾਨਕੀ ਤੇ ਬਨੰਗੀ
 ਅਚਾਨ ਕੀ ਸੁ ਜਾਨਕੀ ਹੂੰ ਜੈਰੈ ਤੇਰੀ ਹਾਨ ਕਰੈ ਜਾਨਕੀ ॥ 73 ॥ ਰਾਵਨੋ
 ਵਾਚ ॥

/109ਓ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਆਯੋ ਤਿਨ ਅੰਸੋ ਨ ਖਿਝਾਯੋ⁵¹⁷ ਮੋਹਿ ਬਾਨਰ ਕੇ
 ਮਾਰੇ ਮੇਰੇ ਪੌਰਖ ਪਰਾਤ ਹੈ ॥ ਨੰਕਾ ਉਨ ਜਾਰੀ ਯਹਿ ਛਾਤੀ ਕੇ ਜਰਾਵਤ
 ਹੈ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਏ ਕ੍ਰੋਧ ਸੀਰੇ ਭਏ ਸੀਅ ਰਾਤ ਹੈ ॥ ਸੀਤਾ ਤੁਮ ਭੀਖ ਸੀ ਜੁ
 ਮਾਗਤ ਹੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੈ ਹੂੰ ਭੀਖ ਪਾਈ ਰੰਕ ਰੰਕ ਕੇ ਨਜਾਤ ਹੈ ॥ ਬਨ ਹੈ
 ਤੋ ਆਜੁ ਕਰੈ ਸੂਧੇ ਰਨ ਆਇ ਨਰੈ ਕਾਇਰ/ ਜਯੋ ਰਾਮ ਤੇਰੇ ਕਾਹੇ ਬਿਲਲਾਤ
 ਹੈ ॥ 74 ॥ "ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ"⁵¹⁸ ॥

॥ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅਰੈ ਲੰਕਪਤਿ ਮੂਢਮਤਿ ਬਿਨਾ ਰਤੀ ਅਬ ਸਤੀ ਕੋ ਸੋ ਡਾਡ ਸੁ

(516) ਇਹ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥ (517) ਖਿਜਾਯੋ -ਓ.ਏ.

(518) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਤੂੰ ਕਾਹੇ ਕੇ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ਘਰਬੰਠੇ ਆਯੋ ਰਾਮ ਸੀਯ ਦੇ ਸਵਾਰਿ ਕਾਮ
ਬਿਨਾ ਆਈ ਨੈ ਬੁਰਾਈ ਕਾਹੇ ਕੇ ਮਰੱਤ ਹੈ ॥ ਪਾਪ ਕਰ ਭਾਰੇ ਪਾਛੇ
ਸਮਝੇ ਸੱਭਾਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਤੇਏ ਸਭ ਤਾਰੇ ਕਹਯੋ ਕਾਨ ਨ ਧੱਰਤ ਹੈ ॥ ਕੋਤਕ ਦਿਖਾਉ
ਚਲ ਪਾਥਰ ਪਯੋ ਨਿਧਿ ਮੈ ਪਾਥਰੋ ਤਰੱਤ ਆਜ ਤੂੰ ਕਯੋ ਨ ਤਰੱਤੁ ਹੈ ॥ 75 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਪਰੇ ਰਨ ਗਾਵੇ ਰੁੱਦ੍ਰ ਹੋਇਗੋ ਨ ਆਡੇ ਜੋ ਤੂੰ ਠਾਵੇ ਹੈ ਬਜਾਇ
ਢੋਲ ਨਾਖਕ ਪੁਕਾਰ ਹੈ ॥ ਬਿਨਾ ਜਾਨੈ ਤੇਏ ਰਾਮਚੰਦ ਸੋ ਬਿਗਾਰੀ ਅਬ
ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਰਾਮਚੰਦ ਤੇ ਸੋ ਨ ਬਿਗਾਰ ਹੈ ॥ ਬਾਪ ਕੇ ਸੰਘਾਰੇ ਹੋ ਚਰਨ
ਜਾਇ ਨਾਗਯੋ ਦੀਨੇ ਰਾਜ ਮੋਹਿ ਕਹਯੋ ਰਾਮ ਮਿਲੈ ਈ ਤੇ ਹਾਰ ਹੈ ॥

/109ਅ /ਹਨੂੰ ਬਿਨ ਮੇ ਬਿਨ ਜੋ ਅੰਹੈ ਐਰ ਕੋਊ ਕਪਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਬਿਨਾਈ ਕਰੇ ਤੇਹਿ
"ਮਾਰ ਡਾਰ" ⁵¹⁹ ਹੈ ॥ 76 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਜੋਲੈ ਰਘੁਨਾਥ ਜੁਕੋ ਨੀਕੇ ਨ ਬਿਲੋਕਯੋ ਮੁਖ ਤੋਹੀ ਨੈ ਨ ਪਾਇਨ
ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜੋਗੀਅਤਿ ਹੈ ॥ ਕੋਟਿ ਸਸ ਕੋਟਿ ਰਵਿ ਕੋਟ ਮੇਘ ਰਾਮ
ਕਵਿ ਕੋਟਿ ਰਾਮ ਛਬਿ ਚੁਟਕੀ ਮੈ ਚੋਗੀਅਤਿ ਹੈ ॥ ਸਦਾਈ ਹਸੋ ਹੋ ਨੈਨ
ਨਿਪਟੈ ਨਜੋ ਹੈ ਮਨ ਮੈ ਨ ਸੋਹੋ ਭ੍ਰਿੰਗੁ ਪਾਤਿ ਮਾਨੇ ਭੋਗੀਅਤਿ ਹੈ ॥ ਦੇਖ
ਰੂਪ ਆਪਨੇ ਤੂੰ ਮਨ ਕੇ ਕਹੈਯੋ ਧ੍ਰਿਗੁ ਵੈਸੀ ਤੀਯਾ ਅੰਸੇ ਪੀਯ ਸੋ ਬਿਛੋਰੀਅਤਿ
ਹੈ ॥ 77 ॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅੰਸੇ ਤੇਰੇ ਰਾਮ ਹੈ ਤੇ ਆਇ ਗਫ ਲੰਕ ਬਸੈ ਹਸੈ ਖੇਲੈ ਬੈਰੁ
ਤਜੈ ਹੋ ਹੂੰ ਨ ਲਰਤ ਹੋ ॥ ਮੇ ਤੇ ਜਿਨ ਡਰੈ ਏਕ ਦੀਪ ਦੇਉਂ ਰਾਜ ਕਰੈ ਸੀਤਾ
ਬਿਨ ਤਾਕੇ ਬਯਾਹ ਬੀਸਕ ਕਰਤ ਹੋ ॥ ਮੇ ਪਰ ਪਨਾਨਤ ਹੈ ਬਲ ਕੇ ਨ
/110ਓ ਜਾਨਤ ਹੈ ਅੰਗਦ ਬਿਨਾ ਹੀ/ ਆਗ ਯਾਹੀ ਤੇ ਜਰਤ ਹੋ ॥ ਰੁੱਦ੍ਰ ਪਰਵਾਰ
ਸੋ ਪਹਾਰ ਕੇ ਉਚਾਇ ਸਕਰਿ ⁵²⁰ ਭ੍ਰਮਤੇ ਉਠਾਇ ਭ੍ਰਮਹੀ ਧਰਤ ਹੋ ॥ 78 ॥
"ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ" ⁵²¹ ॥

(519) ਮਾਰਿ - ਡਾਰਿ -ਓ. ਏ. (520) ਬਾਰ ਬਾਰ -ਏ.

(521) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸਵੈਸ਼ਾ ॥ ਰਾਵਨ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਰਹੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਸੀਸ
ਦੀਏ ਤੇ ॥ ਐਰ ਬਡੇ ਜਸ ਹੈ ਅਬ ਲੋ ਬਿਪਰੀਤਿ ਬਡੀ ਸਿਰ ਬੈਰ ਨੀਏ
ਤੇ ॥ ਜਾਨਤ ਹੈ ਜੁ ਬਸੈ ਵਿਗ ਹੀ ਸੁਰਲੋਕ ਬਸਯੋ ਪਿਤੁ ਬੈਰੁ ਕੀਏ ਤੇ ॥
ਜੋ ਜਗ ਮੈ ਅਪਕੀਰਤਿ ਹੈ ਸਠ ਮੀਚ ਭਲੀ ਇਹ ਭਾਤਿ ਜਿਯੈ⁵²² ਤੇ ॥ 79 ॥
ਰਾਵਨੋਵਾਚ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਲੰਕਾ ਜੁ ਨਿਸੰਕ ਚਲਯੋ ਆਵਤ ਹੈ ਕੋਨ ਕਾਜ ਆਯੋ
ਕਿਯੋ ਕਾਹੁ ਕਛੁ ਹਰਯੋ ਹੈ ॥ ਸਿਧੁ ਕੋ ਪਟਾਵਤ ਹੈ ਬਾਨਰ ਪਠਾਵਤ ਹੈ
ਸੋ ਤੇ ਕਪਿ ਬਾਲਕਨ ਖੇਲਯੋ ਕੋ ਕਰਯੋ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ ਨਾਉਂ ਜਾਨਤ ਕਿ ਨਾਹੀ
/110ਅ ਕਪਿ ਕਹਯੋ ਕਯੋ ਨ ਜਾਨਤ ਕਯੋ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਨਯੋ ਨਾਮ ਪਰਯੋ ਹੈ ॥/ ਲੰਕਾਪਤਿ
ਰਾਵਨ ਕਹਤ ਹੈ ਕਯੋ ਯਹੈ ਬੁਠ ਅਬ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਮੈ ਬਿਭੀਖਨ ਕੋ ਧਰਯੋ ਹੈ ॥80॥
॥ ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ ॥⁵²³ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸ਼ਾ ॥ ਨੈ ਚਲ ਜਾਨਕੀ ਹੈ ਹੂੰ ਚਲੋ ਸੰਗ ਰਾਵਨ ਆਜ ਲੋ ਰੰਗ ਰਹਯੋ
ਹੈ ॥ ਨਾਤਰੁ ਮੂੰਡ ਗਿਰੇਈ ਸੇ ਦੇਖਤ ਮੂੰਡਨ ਸੋ ਕਹਾ ਬੈਰ ਪਰਯੋ ਹੈ ॥
ਰਾਮ ਕੋ ਦੂਤ ਪੈ ਤੇ ਹੂੰ ਕੋ ਚਾਹਤ ਸੋਈ ਮੈ ਮੂੰਡ ਕਲੰਕ ਸਹਯੋ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ
ਪਿਤਾ ਕੋ ਤੂੰ ਹੈ ਜਸ ਜੀਵਤ ਤਾਤੇ ਮੈ ਤੇ ਸੋ ਪੁਕਾਰ ਕਹਯੋ ਹੈ ॥ 81 ॥
॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥⁵²⁴ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਮੇਰੇ ਬਲ ਮਾਹਿ ਕਛੁ ਤੋਹਿ ਕੋ ਹੈ ਕ੍ਰਮ ਸੁਨ ਬਾਨਰ ਅਧਮ
ਸਭ ਮੇਰੇ ਈ ਅਧੀਨ ਹੈ ॥ ਕਾਲ ਜਗ ਬਯਾਲ ਬੰਦ ਸਾਨ ਨ ਬਯਾਲ ਖਾਤ
ਸੂਰਜ ਤਪਤ ਮੰਦ ਮੰਦ ਬਨ ਛੀਨ ਹੈ ॥ ਆਠੋ ਲੋਕ ਪਾਲਨ ਕੀ ਸਦਾਈ ਮੁਕਟ
ਮਾਲ ਸੇਵਤ ਚਰਨ ਧੂਰਿ ਤ੍ਰਾਸ ਪੁਰਿ ਤੀਨ ਹੈ ॥ ਨਾਜ ਬੇਰ ਖਾਈ ਦੇਤ

(522) ਜੀਏ -ਓ. ਏ. (523) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਬ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(524) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਬਾਨਰ ਪਠਾਈ ਵਾਕੀ ਬੜੀ ਜੜਤਾਈ ਕਪਿ ਲੇਖੇ ਪਰਬੀਨ ਹੈ ॥ 82 ॥
ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ ॥

/111ੳ /॥ਦੇਹਰਾ ॥ ॥ ਕਹਿਤ ਵਡਾਈ॥⁵²⁵ ਅਪਨੀ ਤੇਹਿ ਨ ਹੋਤ ਗਿਲਾਨ ॥
ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਹੀ ਕਰੈ ਰਾਵਨ ਉਲਟੀ ਜਾਨ ॥ 83 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅੰਗਦ ਜੀਅ ਰਿਸਮਾਰ ਬਹੁਤ ਕਹੀ ਠੰਕਾਪਤੀ ॥
ਬਹੁਰੇ ਰਾਮ ਸੰਭਾਰ ਕੋਪ ਨੈਨ ਹਸ ਯੋ ਕਹਯੋ⁵²⁶ ॥ 84 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਕੋਤੇ ਰਹਯੋ ਬਨ ਨਛਮਨ ਹੂੰ ਸੋ ਦਲ ਏਕ ਪ੍ਰਭੁ ਬਾਨ
ਕੋ ਸੁਭਾਉ ਅੰਸੋ ਪਰਯੋ ਹੈ ॥ ਤਾਰਕਾ ਨ ਪਾਤੀ ਤਾਕੈ ਸੋਣਤ ਮੈ ਨਾਇ
ਲੀਨੇ ਮਾਰ ਮਿਯ ਕੰਚਨ ਕੋ ਮਾਨੇ ਜਪੁ ਕਰਯੋ ਹੈ ॥ ਸੁਪਨਖਾ ਹੂੰ ਕੋ ਨਾਕ
ਕਾਟੈ ਕੀਨੇ ਅਧੋਸਾਨ ਮਾਰ ਖਰ ਦੂਖਨ ਅਘਾਇ ਪੇਟ ਭਰਯੋ ਹੈ ॥ ਆਚਮਾਨ
ਸਿੰਧੁ ਸੇਤ ਪੀਝੈ ਕੋ ਨ ਨੀਰ ਲੇਤ ਕਹਤ ਮਦੇਦਰੀ ਕੋ ਨੈਨ ਮੋ ਧਰਯੋ ਹੈ ॥85॥
॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ॥⁵²⁷ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਕਹਤ ਸੁਨ ਕੰਟਕ ਅਲਾਪੀ ਤੇਹਿ ਦੂਤ ਜਾਨ
ਛਾਡਤ ਹੋ ਮਾਰਯੋ ਨ ਕਹਯੋ ਹੈ ॥ ਨਾ ਤੋ ਭੁਜ ਦੀਡ ਬਨ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੀਨੇ
ਹੁਤੇ ਜਾਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਨੈ ਕੋ ਅਜਹੂ ਲੋ ਰੰਗ ਰਹਯੋ ਹੈ ॥ ਅੰਗਦ ਝੁਠਾਯੋ ਮੇਰੇ
/111ਅ ਮਾਰਯੋ ਕੋ ਗਯਾਨ ਕਾਢਯੋ ਸੀਤਾ ਕੋ ਹਰਤ/ ਨੈਰੁ ਗਯਾਨ ਕੋ ਨ ਕਹਯੋ ਹੈ ॥
ਬੈਠੇ ਘਰ ਜਾਗਤ ਹੈ ਬੋਲਤ ਨ ਨਾਜਤ ਹੈ ਰਾਮ ਕੋਪ ਆਗੈ ਕੋ ਨਾ ਕਾਨ
ਧਾਰ ਬਹਯੋ ਹੈ ॥ 86 ॥ ॥ ਅੰਗਦੋ ਵਾਚ॥⁵²⁸ ॥

(525) ਕਰਤ ਬਡਾਈ -ਅ. ਏ. (526) ਕਰੈ -ਓ. ਏ. (527) ਇਹ
ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (528) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

“॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਨ ਮੈ ਸਮਰ ਰਚਿ ਮਹਾਂ ਅਮਸਾਨ ਕੀਨੇ ਮਾਰੁ ਮਧੁਕੈਟ
 ਸੇ ਖੇਹ ਮੈ ਰਲਾਯੇ ਹੈ ॥ ਬਹੁਰੇ ਕਿਲਾਨ ਪੈਨੁ ਮਾਰਯੇ ਜਿਨ ਸੰਖਾਸੁਰ ਤਾਤੇ
 ਬੇਦ ਆਨ ਕੇ ਬਿਧਾਤਾ ਕੇ ਦਿਵਾਏ ਹੈ ॥ ਜਾਇ ਕੀ ਪਤਾਨ ਜਿਨ ਮੁਰ
 ਸੇ ਮਰੋਰ ਮਾਰੇ ਯਾਹੀ ਤੇ ਮੁਰਾਰੀ ਨਾਮ ਜਗ ਮੈ ਕਹਾਏ ਹੈ ॥ ਨਖਨ ਸੋ
 ਫਾਰੇ ਹਰਨਾਖਸ ਸੇ ਤੈਨ ਸੁਨੇ ਐਸੇ ਬਲੀ ਮਾਰ ਕਾਨ ਧਾਰ ਮੈ ਬਹਾਏ
 ਹੈ ॥ 87⁵²⁹ ॥ ॥ ਰਾਵਨੇ ਵਾਚ ॥⁵³⁰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੇਰੇ ਬਨਬਾਸੀ ਰਾਮ ਕਹਾਂ ਹੈ ਕਰਤ ਕਾਮ ਬੰਰਨ ਕੇ ਮਾਰਤ
 ਹੈ ਸਦਾ ਯੇਹ ਬਾਨ ਹੈ ॥ ਕੋਨ ਮਾਰੇ ਤੈਨ ਸੁਨੇ ਸਾਖਾ ਮ੍ਰਿਗਰਾਜ ਬਾਲੀ
 ਕੋਨ ਜਾਨੈ ਕਪਿਨ ਸੋ ਕਾਕੀ ਪਹਿਚਾਨ ਹੈ ॥ ਅੰਗਦ ਕਹਤ ਰਾਜਾ ਬਾਨ
 ਬਲੀ ਐਸੇ ਜਬ ਤੂੰ ਨ ਜਾਨੈ ਬਾਨ ਬਲ ਐਰ ਕੋਨ ਜਾਨ ਹੈ ॥ ਹੋ ਤੇ ਹੁਤੇ ਫੋਨਾ
 ਮੇਰੇ ਕੀਨੇ ਹੈ ਖਿਲੋਨਾ/ ਜਿਨ ਤਾਕੇ ਬਿਸਰਾਯੇ ਤੇਹਿ ਨੈਕੁ ਨ ਗਿਲਾਨਿ⁵³¹ ਹੈ ॥ 88 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅੰਗਦ ਸੁਨਾਇ ਮੇਹਿ ਪਿਤਾ ਹੀ ਕੀ ਸੋਹ ਤੇਹਿ ਰਾਮਚੰਦ ਕੇਤੇ
 ਕਪਿ ਕੀਨੇ ਏਕ ਨੋਰ ਹੈ ॥ ਤਾਂ ਮੈ ਕੇਤੇ ਬੁਢੇ ਕੇਤੇ ਬਾਲਕ ਤਰਨ ਕੇਤੇ ਤਾਂ ਮੈ
 ਸੁਰ ਕੇਤੇ ਤਾਂ ਮੈ ਕੇਤੇ ਸਿਰਮੋਰ ਹੈ ॥ ਤਾਮੇ ਕੇਤੇ ਸਿੰਧੁ ਕੇ ਫਧੰਯਾ ਕੇਤੇ ਹੈ
 ਤਰੰਯਾ ਤਾਂ ਮੈ ਕੇਤੇ ਰਨ ਭੂਮਿ ਦੇਖ ਜੁਧਿ ਦੋਰ ਹੈ ॥ ਕਹੇ ਅਨੁਮਾਨ ਇਹਾਂ
 ਆਯੋ ਹਨੁਮਾਨ ਸੁ ਤੇ ਵੈਸੇ ਵਹੈ ਅਹੈ ਕਿਯੋ ਪਾਚ ਸਾਤ ਯੋਰ ਹੈ ॥ 89 ॥
 ॥ ਅੰਗਦੋ ਵਾਚ ॥⁵³² ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੇਹੀ ਹਨੁਮਾਨ ਬਨ ਤੋਰ ਤਰਵਾਸੇ ਕੀਓ ਮਾਰ ਝੁਕ ਝੋਰ ਨੈਕ
 ਰੰਕ ਕੀ ਸੀ ਨਗਰੀ ॥ ਜੇਹੀ ਹਨੁਮਾਨ ਅੱਛ ਮਾਰ ਸਭ ਕੇ ਸਪੱਛ ਲੱਛ ਲੱਛ
 ਰੱਛਨ ਕੇ ਭਰ ਗਿਰ ਦਗਰੀ ॥ ਸੋਈ ਹਨੁਮਾਨ ਸੁਤ ਭਾਨ ਕੇ ਕਟਕ ਮਾਹਿ
 ਭਟ ਨ ਗਨਤ ਕੋਉ ਕਪਿ ਸੈਨ ਸਗਰੀ ॥ ਰਾਮ ਕੀ ਰਜਾਇਸ ਤੇ ਪਾਇਸ
 ਪਰਮ ਪਦ ਭਯੋ ਪ੍ਰਤਿਹਾਰ ਜਸੁ ਚਵਯੋ ਨੈਕ ਨਗਰੀ⁵³³ ॥ 90 ॥ ॥ ਰਾਵਨੇ ਵਾਚ ॥⁵³⁴ ॥

(529) ਇਹ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (530) ਇਹ ਪਾਠ ਏ
 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (531) ਗਿਲਾਨ - ਓ. ਏ. (532) ਇਹ ਪਾਠ ਏ
 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (533) ਮਗਰੀ - ਓ. ਏ. (534) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਬ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਏਕ ਬਾਰ ਕੇਹੂੰ ਰਾਮ ਹੂੰ ਕੋ ਪਾਉਂ ਕਪਿ ਨੀਕੇ ਸਮਝਾਉਂ
 ਬਾਤ ਬੈਰ ਕੀ ਨ ਦੁਰੀ ਹੈ ॥ ਸਮੁੰਦ ਪਟਾਵਤ ਹੈ ਬਾਨਰ ਪਠਾਵਤ ਹੈ ਸੋਰ
 ਹੀ ਮਚਾਵਤ ਹੈ ਕੋਨ ਬਾਤ ਵੁਰੀ ਹੈ ॥ ਅੰਗਦ ਹਮਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਮਾਨਸ ਸੋ
 /112ਅ ਐਸੀ ਜੈਸੀ ਕਾਕਰੀ ਕੋ ਸਾਨ ਬਿਨ ਪੈਨੀਧਾਰ ਵੁਰੀ ਹੈ ॥ / ਤਾਤੇ ਮੇਰੇ
 ਬਚਨ ਸੁਨਾਇ ਡਰ ਪਾਇ ਕਹੈ ਸੀਤਾ ਕੀ ਸਹਲ ਧੁਨਿ ਰਾਵਨ ਕੀ ਬੁਰੀ
 ਹੈ ॥ 91 ॥ "ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ" 535 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਜੀ ਸੋ ਜੈਸੇ ਮਾਨਸ ਕਹਤ ਤੈਸੇ ਗੰਗਾ ਕੋ ਕਹੈਗੇ ਨਦੀ
 ਰੰਭਾ ਤੀਸ ਜਾਨ ਹੈ ॥ ਐਸੇ ਐਰਾਪਤਿ ਹੂੰ ਕੋ ਬਾਰਨ ਕਹੈ ਗੋ ਅਰ ਮੇਰੇ
 ਜਾਨੇ ਮਧ ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਮੈ ਮਾਨ ਹੈ ॥ ਕਾਲਹੀ ਕਹੈਗੇ ਤੂੰ ਸੁਮੇਰ ਭੂਧਰ ਹੈ
 ਐਰ ਬਾਸਕ ਭੁਜੰਗ ਧੂਅ ਤਾਰਾ ਕਰ ਠਾਨ ਹੈ ॥ ਬੈਦ ਬਿਨ ਬੁਝੈ ਤੂੰ ਧਨੰਤਰ
 ਕਹੈਗੇ ਜੈਸੇ ਤੈਸੇ ਹਰਿ ਲੋਕ ਸਾਤ ਲੋਕ ਮੈ ਬਖਾਨ 536 ਹੈ ॥ 92 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਜੇ ਨਿਜ ਬੁਝਤ ਹੈ ਸਭ ਦੇਸਨ ਐਰ ਛੁਏ ਤਿਨ ਸੰਗ ਬੁਝਾਹੀ ॥
 ਤੇਈ ਤੇ ਪਾਬਰ ਸਿੰਧੁ ਤਰੇ ਤਿਨ ਉਪਰ ਕੋਟਨ ਕੋਟ ਤਰਾਹੀ ॥ ਮੂੰਡ ਪਖਾਨ
 ਸਿਲਾ ਸਰਤਾ ਪਤਿ ਬਾਨਰ ਹਾਬਨ ਕੋ ਗੁਨ ਨਾਹੀ ॥ ਰੇ ਦਸਕੰਧ ਨ ਸੁਝਤ
 ਤੇਹਿ ਯਹੈ ਰਘੁਨਾਥ ਪੁਤਾਪ ਕੀ ਛਾਹੀ ॥ 93 ॥ "ਰਾਵਨੇ ਵਾਚ" 537 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਸੀਤਾ ਕੇ ਬਿਛੋਹ ਰਤੀ ਰਾਮ ਮੈ ਨ ਰਹਯੋ ਬਲ ਦੂਜੇ
 ਲਛਮਨ ਮੇਘਨਾਦ ਤੇ ਕਯੋ ਜੀਤ ਹੈ ॥ ਕਪਿਨ ਕੋ ਰਾਜਾ ਏਕ ਸੁਨਯੋ ਮੈ ਸੁਗ੍ਰੀਵ
 ਸੁ ਤੋ ਬਾਣੀ ਐਸੇ ਮਾਰਯੋ ਜੁਰ ਗਏ ਤੋ ਅਨੀਤ ਹੈ ॥ ਗਯੋ ਜੁ ਬਿਭੀਖਨ ਸੋ
 /113ਓ ਕੋਨ ਗਨਤੀ/ ਮੈ ਨਲ ਨੀਲ ਰਨ ਪੌਰਖ ਕੀ ਕੋਨ ਪਰਤੀਤ ਹੈ ॥ ਹਨੂਮਾਨ
 ਬਾਧ ਮਾਰਯੋ ਅੰਗਦ ਨਿਹਾਰਯੋ ਨੀਕੇ ਮੋਹੂ ਕੋਨ ਮਾਰ ਹੈ ਸੁ ਬਡੀ ਬਿਪਰੀਤਿ
 ਹੈ ॥ 94 ॥ "ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ" 538 ॥

(535) ਇਹ ਪਾਠ ਅ.ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (536) ਬਖਾਨਿ - ਓ. ਏ.

(537) ਇਹ ਪਾਠ ਅ.ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (538) ਇਹ ਪਾਠ ਏ
 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅਜਹੂੰ ਨੈ ਕ੍ਰੋਧ ਤਜ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਚਰਨ ਭਜ ਯਾਹੀ ਤੇ ਸਮਝ
 ਤੇਰੀ ਬੰਸ ਬੰਨ ਫਲੀ ਹੈ ॥ ਰਾਵਨ ਬਿਭੂਤਿ ਕੇ ਭਰੋਸੇ ਜਿਨ ਭੂਲੇ ਆਜ
 ਯਹੀ ਛਨ ਜਾਤ ਹੈ ਨ ਕਾਹੂ ਯਹਿ ਛਲੀ ਹੈ ॥ ਤੂੰ ਤੇ ਹੈ ਬਕਤ ਅੰਸਿ ਮੋਹਿ
 ਕੋਨ ਮਾਰ ਸਕੈ ਕੋਹੈ ਰੇ ਅਮਰ ਅਰੁ ਆਈ ਸੁਧ ਭਲੀ ਹੈ ॥ ਅੰਸਿ ਕੇ ਜੁ ਤੇ
 ਤੇ ਹਾਰੇ ਰਾਮ ਕੀ ਬਨਾਇ ਮਾਰੈ ਤੇਰੇ ਮਾਰਬੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਪਾਪ ਮਹਾਂਬਲੀ
 ਹੈ ॥ 95 ॥ ॥ ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥⁵³⁹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਕਹਤ ਮੈ ਤੇ ਰਾਮ ਬਣੁ ਜਾਨਯੋ ਏਕੁ ਜਾਜਰੋ ਪੁਰਾਨੋ
 ਸਿਵ ਧਨੁਖ ਚਢਾਯੋ ਹੈ ॥ ਦੂਸਰੇ ਸਪਤ ਤਾਲ ਛੇਦੇ ਹੈ ਕਰਮ ਕਾਲ ਕਯੋ ਹੂੰ
 ਬਨ ਛਈ ਬੁਢੇ ਸਾਖਾ ਮ੍ਰਿਗ ਘਾਯੋ ਹੈ ॥ ਨਾਖਕ ਨਿਹੋਰੇ ਕਰ ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ
 ਪਾਇ ਪਰ ਲੈਨੈ ਕਪਿ ਰੀਛ ਨੀਰ ਬਾਰਧ ਪਟਾਯੋ ਹੈ ॥ ਅੰਗਦ ਬਿਕਲ
 ਵਾਕੇ ਏਈ ਚਾਰੋ ਬਨ ਤਾਕੇ ਆਇ ਲੰਕ ਚੋਗੁਨੋ ਚਵਾਉ ਤੈ ਚਨਾਯੋ ਹੈ ॥ 96 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਰ ਏਕ ਪੈਠੇ ਚਲੀ ਜਾਤੀ ਤਾਰਕਾ ਨਿਪਾਤੀ ਤਾਕੇ
 ਮਾਰੈ ਸੂਰਨ ਕੇ ਵਡੇ⁵⁴⁰ ਉਪਹਾਸ ਹੈ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਲੋਭ ਮ੍ਰਿਗ ਕੰਚਨ ਕੇ
 ਮਾਰਯੋ ਮੁਨਿ ਯਹੈ ਕਛੁ ਐਰ ਕਪਿ ਪੌਰਖ ਬਿਸਯਾਸ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ ਭੁਜਦੰਡ ਕੇ
 ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੇ ਨ ਜਾਨੈ/ ਰਾਮ ਇੰਦ੍ਰ ਜਮ ਬਰਨ ਕੁਬੇਰ ਮਾਨੈ ਤ੍ਰਾਸ ਹੈ ॥ ਤਾਪਰ
 ਤੇ ਲੰਕ ਕੇ ਨਿਸੰਕ ਚਨਯੋ ਆਵਤ ਹੈ ਪ੍ਰਾਨ ਤੇ ਉਦਾਸ ਪੈ ਨ ਸੀਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸ
 ਹੈ ॥ 97 ॥ ॥ ਅੰਗਦੋ ਵਾਚ ॥⁵⁴¹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੋਨ ਬਕਬਾਦ ਕਰੈ ਰਾਵਨ ਮਾਰਯੋ ਈ ਮਰੈ ਤਾਤੇ ਕਰੈ
 ਅੰਗਦ ਤੁ ਸਾਵਧਾਨ ਹੁਜੀਓ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਬਚਨ ਤੈ ਤੈ ਨੈਕੁ ਨ ਵਿਚਾਰੈ
 ਮਨ ਕੋ ਲੈ ਸਮਝਾਉਂ ਹੈ ਨ ਐਰੋ ਬਾਰ ਦੁਜੀਓ ॥ ਜਾਤ ਹੈ ਪੁਕਾਰੈ ਤੈ ਤੇ

(539) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (540) ਬਡੇ - ਓ. ਏ.

(541) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਦਸੋ ਸੀਸ ਹਾਰੇ ਅਬ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਜੋਰ ਭਟ ਕੋਟਿ ਸਿਵ ਪ੍ਰਜੀਓ ।। ਆਨਦ
ਤਿਲੋਕ ਛਾਯੋ ਤੇ ਕੋ ਪਰਲੋਕ ਭਾਯੋ ਈਹਾ ਪਰਲੋਕ ਬਿਨੁ ਐਰ ਨ ਕਛੂ ਜੀਓ
।। 98 ।।

।। ਦੋਹਰਾ ।। ਤਬ ਅੰਗਦ ਮਨ ਮੈ ਕਹੈ ਕਰੋ ਏਕ ਬਲ ਆਜ ।।
/114ਓ /ਇਤ ਦਾਨਵ ਦਲ ਪਚ ਰਹੈ ਉਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਘੁਰਾਜ ।। 99 ।।

।। ਸੋਰਠਾ ।। ਤਬ ਕਪਿ ਰੋਪਯੋ ਪਾਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਸਭਾ ਮੈ ਯੋ ਕਹਯੋ ।।
ਸੁਨ ਲੰਕਾ ਕੈ ਰਾਉ ਹੈ ਜੁ ਉਠਾਵੈ ਸੂਰਮਾ ।। 100 ।।
।। ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ।।⁵⁴² ।।

।। ਸੋਰਠਾ ।। ਕਹੈ ਨਿਸਾਚਰ ਕੋਪ ਪਕਰ ਉਪਾਰੋ ਚਰਨ ਕੋ ।।
ਆਜ ਘਟਾਵੇ ਓਪ ਜਾਇ ਕਹੈ ਰਘੁਨਾਥ ਕੋ ।। 101 ।।

।। ਸੋਰਠਾ ।। ਤਬ ਨਾਗੋ ਦਸ ਬੀਸ ਕਨਕ ਖੰਭ ਚੀਟੀ ਮਨੋ ।।
ਲੰਕਾਪਤਿ ਧੁਨਿ ਸੀਸ ਕਹੈ ਬਹੁਤ ਨਾਗੋ ਸੁ ਭਟਾ ।। 102 ।।

।। ਸੋਰਠਾ ।। ਤਬ ਘਰ ਮੈ ਇਤਰਾਤ ਅਬ ਸਏ ਬਲ ਫੀਕੋ ਪਰਯੋ ।।
ਮਨੋ ਬੇਲ ਸੋ ਪਾਤ ਯੋ ਕਾਪੈ ਨਿਸਚਰ ਸਬੈ ।। 103 ।।

।। ਸੋਰਠਾ ।। ਜੀਤੇ ਸੁਭਟ ਬਿਸਾਲ ਬਚਯੋ ਨ ਕੋਉ ਲੰਕ ਮੈ ।।
/114ਅ /ਜਯੋ ਸੁਮੇਰ ਉਡਮਾਲ ਫਿਰਤ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਅਚਲ ਸੋ।। 104 ।।

।। ਸੋਰਠਾ ।। ਜੇ ਆਵਤ ਐਡਾਤ ਕੁਜਾ ਠੋਕ ਸਭ ਸੂਰਮਾ ।।
ਤੇਰੋ ਮਨ ਦਬਜਾਤ ਜਯੋ ਪੰਖੀ ਗਿਰ ਪਰ ਬਸੈ ।। 105 ।।

(542) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਲਗੀ ਚਰਨ ਸਭ ਸੂਰ ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ॥
ਰਾਵਨ ਮਰੈ ਬਿਸੂਰ ਹਨੂਮਾਨ ਪਾਸਗ ਨਹੀਂ ॥ 106 ॥
ਅੰਗਦੇ ਵਾਚ ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਬੋਲਯੋ ਸੁਤਬਾਨ ਬਨ ਦੇਖਯੋ ਕਛੂ ਦੂਤ ਕੇ ॥
ਅਜਹੂੰ ਮੁਛ ਸੰਭਾਲ ਚਲਹੁ ਸਰਨ ਤ੍ਰਿਨ ਦੀਤ ਧਰਾ ॥ 107 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਗਰੇ ਕ੍ਰਹਾਰੀ ਬਾਧ ਜਨਕ ਸੁਤਾ ਆਗੈ ਕਰਹੁ ॥
ਬੈਰ ਰਾਮ ਸੋ ਨਾਧ ਜਬ ਸੇਵਕ ਤੇ ਜੀਤੀਓ⁵⁴³ ॥ 108 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਾਗਦ ਚਰਨ ਸਮਾਨ ਅੱਛਰ ਸਬ ਦਾਨੇ ਲਗੈ ॥
ਕਹੋ ਉਠੋ ਅਸਮਾਨ ਕਹੋ ਪਖਾਰੋ ਸਿੰਧੁ ਮੈ ॥ 109 ॥
- /115ਓ / ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਿਨ ਸੋ ਕੈਸੀ ਰੀਸ ਜੇ ਪਤਿ ਚੋਦਹਿ ਲੋਕ ਕੇ ॥
ਤੇ ਰਘੁਪਤਿ ਜਗਦੀਸ ਤੂੰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਾਨੈ ਨਹੀਂ ॥ 110 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਹਯੋ ਲੋਕ ਤੇ ਬਾਸ ਜਿਯ ਰਾਵਨ ਨਿਸਚੈ ਕਰਹੁ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਬਚਨ ਬਿਨਾਸ ਨਿਰਖ ਗਹੋ ਸਿਵ ਲੋਕ ਕੇ ॥ 111 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅਬਹਿ ਉਠਾਵਤ ਪਾਉ ਸੁਭਟ ਸਭੈ ਤਰਹਰ ਕਿਯੋ⁵⁴⁴ ॥
ਦੂਰ ਕਰਹੁ। ਚਿਤ ਚਾਉ ਚਿਤਾ ਚਾਉ ਮਨ ਮੈ ਧਰਹੁ ॥ 112 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਬੋਲਯੋ ਯੁਵ⁵⁴⁵ ਰਾਜ ਮਮ ਚਰਨਨ ਕਿਮ ਗਹਤ ਹੈ ॥
ਚਰਨ ਗਹੋ ਰਘੁਰਾਜ ਜੋ⁵⁴⁶ ਚਾਹਤ ਸੁਖ ਬੰਸ ਕੇ ॥ 113 ॥

(543) ਜੀਤੀਓ - ਅ. (544) ਕੀਏ - ਏ. (545) ਜੁਵ - ਏ.

(546) ਜਉ - ਓ. ਏ.

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅੰਗਦ ਚਰਨ ਉਠਾਇ ਚਮਕ ਚਲਯੋ ਰਘੁਨਾਥ ਪੈ ॥
ਡਰਪ ਲੰਕ ਕੋ ਰਾਉ ਸਭਾ ਉਠੀ ਮੰਦਰ ਧਸਯੋ ॥ 114 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਬਾਲ ਕੋ ਪੂਤ ਸਪੂਤ ਬਡੇ ਤਜ ਲੰਕਬਲੀ ਰਘੁਬੀਰ ਪੈ ਆਯੋ ॥
/115ਅ ਪਾਇ ਛੁਏ ਪੁਲਕੇ ਸਭ ਗਾਤ ਕਹੀ ਬਤੀਆ ਉਤਸਾਹ ਬਢਾਯੋ ॥/ ਨਾਥ
ਗਿਰਯੋ ਨਿਜ ਧਾਮ ਤੇ ਰਾਵਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰਾਪ ਬਡੇ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਡਾਰ
ਦਿਯੋ ਤੁਮਹੀ ਤਬ ਰਾਵਨ ਆਪਨ ਆਨ ਭਲੇ ਪਹੁਚਾਯੋ ॥ 115 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਅੰਗਦ ਰਨਧੀਰ ਹਾਥ ਜੋਰ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ ॥
ਸੋ ਕਰੀਅਹੁ ਰਘੁਬੀਰ ਜੋ ਰਾਵਨ ਪਾਛੈ ਕਹੀ ॥ 116 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਯਹਿ ਬਿਨਤੀ ਰਾਵਨ ਕਰੀ ਸੋ ਮੈ ਕਹਤ ਸੁਨਾਇ ॥
ਸੁਨਤ ਰਾਮ ਲੋਚਨ ਭਰੇ ਅੰਗਦ ਕੰਠ ਲਗਾਇ ॥ 117 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੀਸ ਨ ਨਿਵਾਇ ਹੋ ਨ ਰੁੱਦ੍ਰ ਬਿਸਰਾਇ ਹੋ ਨ ਬੀਰੀ
ਬਨ ਗਾਇ ਹੋ ਘਨੇਈ ਸੂਰ ਘਾਇ ਹੋ ॥ ਆਇ ਹੋ ਨ ਤੁਮ ਪੈ ਨ ਜਾਨਕੀ
ਪਠਾਇ ਹੋ ਜੁ ਬਾਜੀ ਰਨ ਮਾਡ ਬਿੰਦ ਬਾਂਦਰ ਨਚਾਇ ਹੋ ॥ ਤੁਮਹਿ
ਬੁਠਾਇ ਏਕ ਏਕ ਬਿਚਨਾਇ ਕੈ ਜੁ ਮੀਚ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਹੈ ਜੁ ਤਉ ਮਰਜਾਇ
ਹੋ ॥ ਜੇਤੇ ਚਢ ਆਏ ਘਰ ਏਕੋ ਨ ਪਠਾਇ ਹੋ ਤੋ ਤਾਂਹੀ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜ
ਰਾਵਨ ਕਹਾਇ ਹੋ ॥ 118 ॥

/116ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੀਸ ਦਸ ਜਾਤ ਹੈ ਤੇ ਜਾਹੁ/ ਏਈ ਕਾਨਬਸ ਅੰਗਦ ਯੋ
ਜਾਇ ਕਹੁ ਕ੍ਰੋਧਨ ਘਟਾਇ ਹੋ ॥ ਆਜਹੀ ਬਿਭੀਖਨ ਕੋ ਦੇਹ ਜੀਤ ਲੰਕ
ਸੋ ਜੁ ਆਇ ਬਸੈ ਅੰਸੇ ਉ ਕਲੰਕ ਨ ਲਜਾਇ ਹੋ ॥ ਸਿਵ ਜੋ ਸਹਾਇ ਕਰੈ

ਭਲੇ ਨਹੀਂ ਖਰੇ ਭਲੇ ਲੋਊ ਬੋਲ ਆਪਨੇ ਨ ਦੇਤ ਦੁਖ ਪਾਇ ਹੋਂ ॥ ਰਾਮ ਚਢ
ਆਏ ਤਬ ਡਰਯੋ ਸੀਅ ਦੀਨੀ ਕਪਿ ਤਾਹੀਂ ਕੀ ਸਭਾ ਮੈਂ ਐਸੇ ਨਾਉਂ ਨ
ਧਰਾਇ ਹੋਂ ॥ 119 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਿਯ ਕਰਹੈ⁵⁴⁷ ਪਰਬੋਧ ਅਰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਿਖ ਦੋਹਰੀ ॥
ਸਭ ਕੇ ਬਚਨ ਨਿਰੋਧ ਰਾਵਨ ਕਛੁ ਮਾਨੈ ਨਹੀਂ ॥ 120 ॥

॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਅੰਗਦ ਰਾਵਨ ਸੰਬਾਦ ਨਾਮ ਅਸਟਮੇ ਅੰਕ ॥ 8 ॥ 685 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਤਿ ਰਘੁਪਤਿ ਕਪਿ ਕਟਕ ਨੈ ਲੰਕਾ ਕੇ ਸਮੁਹਾਤ ॥
ਉਤ ਰਾਵਨ ਰਿਸ ਉਮਡ ਮਨ ਕੰਪਤ ਬਰ ਬਰ ਗਾਤ ॥ 1 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਦੇਖਹੁ ਕਾਲ ਪ੍ਰਮਾਨ ਅਸੁਰ ਦੇਵ ਸੇਵਤ ਚਰਨ ॥

/116ਅ

/ਅਬ ਅੰਗਦ ਹਨੂੰਮਾਨ ਮੋਹਿ ਡਰਾਵਤ ਰਾਮ ਤੇ ॥ 2 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਕ ਦੋਰ ਕਰੋ ਰੋਰ ਮੇਲੋ ਭਰ ਕੋਰ ਕਪਿ ਏਕ ਬਾਰ ਸਿੰਧੁ ਧਾਰ
ਸਭ ਕੇ ਬਹਾਇ ਦਯੋ ॥ ਐਰ ਜਿਤੀ ਭੂੰਮਿ ਬੇਢ ਪਰਯੋ ਦਲ ਏਕ ਕੇ ਕਹੋ ਤੈ ਏਕ
ਬਾਨ ਤਿਤੀ ਭੂਮਹਿ ਉਡਾਇ ਦਯੋ ॥ ਐਰ ਜੀਅ ਖਾਵਤ ਹੈ ਲੋਗਨ ਸਮੇਤ ਗਢ
ਲੰਕ ਕੇ ਉਪਾਰ ਉਨ ਉਪਰ ਵ੍ਰੁਕਾਇ ਦਯੋ ॥ ਛੋਰ ਬੰਦਸਾਲ ਤੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰ
ਤਾਤ ਕਾਲ ਆਵੈ ਮਨ ਐਸੀ ਹਾਲ ਕਾਲਹਿ ਪਠਾਇ ਦਯੋ ॥ 3 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਿਸ ਮੈਂ ਜਰਯੋਈ ਜਾਤ ਓਠਨਿ ਚਬਿ ਚਬਾਤ ਚਲਯੋ ਰਨਵਾਸ
ਕੇ ਜੁਹਾਰ ਸਭਾ ਚਲੀ ਹੈ ॥ ਦੇਵ ਗਏ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦਾਨਵ ਭਏ ਸੁ ਸੋਕ ਆਜ
ਮਹਾਰਾਜ ਕੀ ਨ ਦੇਖੀ ਧੁਨਿ ਭਲੀ ਹੈ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਹਮ ਤੇ ਪੁਕਾਰ ਸਿਰਮਾਰ
ਰਹੇ ਕਾਹੇ ਕੀ ਭਲਾਈ ਲੰਕ ਕੰਚਨ ਕੀ ਜਲੀ ਹੈ ॥ ਸੁਨਯੋ ਹਮ ਅੰਗਦ ਪੁਕਾਰ
ਕਹਯੋ ਰਾਵਨ ਸੋ ਤੋਹਿ ਛਲ ਜੈਹੈ ਸੀਯ ਮੂਢ ਤੈਨ ਛਲੀ ਹੈ ॥ 4 ॥

(547) ਕਰਿਹੈ - ਓ. ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਕ ਹਾਥ ਧੋਪ ਦੈ ਸੋ ਕੋਪਹਿ ਜਨਾਵਤ ਹੈ ਏਕ ਤੀਯ
 ਹਾਥ ਪਰ ਠੋਕਯੋ ਏਕ ਭਾਲ ਸੋ ॥ ਦੈ ਸੋ ਸਿਵ ਬੰਦ ਦੈ ਮਰੋਰ ਅੰਗ ਰਾਇ
 /117ੳ ਜੁਗ ਏਕ ਕੋ ਉਠਾਯ ਕਹਯੋ ਮਾਰੋ ਰਿਸ ਕਾਲ ਸੋ ॥/ ਦੈ ਕਮਾਨ ਬਾਨ ਤੀਨ
 ਸੋ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਡਾਟ ਏਕ ਮੂਛਨ ਕੋ ਤਾਉ ਦੇਤ ਨਾਗਯੋ ਏਕ ਢਾਲ ਸੋ ॥ ਠੋਰ ਠੋਰ
 ਮੂਕ ਛਬਿ ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਕਛੂ ਨਿਜ ਮੰਦਰ ਕੋ ਚਲਯੋ ਬਾਕੀ ਏਕ ਆਛ ਮਾਲ
 ਸੋ ॥ 5 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਅੰਗਦ ਖਿਡਾਯੋ⁵⁴⁸ ਬਕਬਾਦ⁵⁴⁹ ਕੋਨ ਕਹਿ ਸਕੈ ਦੇਵ ਬਧੂ
 ਰਹੀ ਚਕ ਚਾਮਰ ਸਹਿਤ ਹੈ ॥ ਏਕ ਫੂਲਮਾਲ ਹਾਥ ਏਕ ਕੇ ਗੁਲਾਲ ਕਾਹੂ
 ਦੇਤ ਨ ਜਬਾਬ ਮਾਨੋ ਬਾਰ ਹੋ ਅਦਿਤ ਹੈ ॥ ਜੱਛ ਰੱਛ ਕੰਨਰ ਭੁਜੰਗਨ ਕੀ
 ਬੇਟੀ ਸਭ ਹੇਠੀ ਮਤਿ ਭਈ ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਚਕਿੱਤ ਹੈ ॥ ਚਵੈ ਫਛ ਕਹੈ
 ਰਾਨੀ ਨੀਕੈ ਕੈ ਨਿਹਾਰ ਚਲ ਬਾਂਦਰ ਹੈ ਆਵਤ ਕਿ ਬਾਂਦਰ ਅਮਿਤ ਹੈ ॥6॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਦੇਤ ਕਿਲਕਾਰੀ ਸਭ ਹੀ ਤੇ ਡੀਲ ਭਾਰੀ ਯਹਿ ਹਾਥ
 ਕੋ ਉਠਾਵੈ ਤੋਨ ਦੁਰਯੋ ਸਸਿ ਭਾਨ ਹੈ ॥ ਰਾਤੇ ਬਿਕਰਾਲ ਨੈਨ ਕੋਪ ਮਾਨੋ
 ਅੰਨ ਬੰਨ ਅੰਗ ਕੀ ਕਠੋਰ ਤਾਤੇ ਕੋਮਲ ਪਖਾਨ ਹੈ ॥ ਯਾਹੀ ਕੋ ਤੇ ਅੰਗਦ
 /117ਅ ਕਹਤ ਹੋਨ ਰਾਮ ਵਿਗ ਪ੍ਰਗਟੈ ਕਹਾ ਤੇ/ ਰਣ ਜੁੱਧ ਕੋ ਨਿਦਾਨ ਹੈ ॥ ਯਾਕੋ
 ਪਵਿਚਾਨਤ ਹੋ ਲੰਕਾ ਜਾਰੀ ਜਾਨਤ ਹੋ ਅੰਜਨੀ ਕੋ ਪੂਤ ਬਡੀ ਬਯਾਧ ਹਨੂਮਾਨ
 ਹੈ ॥ 7 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦੇਖ ਰਾਨੀ ਤਾਕੇ ਪਾਛੇ ਆਵਤ ਜੁਗਾਤ ਆਛੇ ਕਾਪੈ ਕਹਯੋ
 ਜਾਇ ਯਾਕੋ ਬਲ ਕੋ ਨ ਪਾਰ ਹੈ ॥ ਏਕ ਬਾਰ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਨਾਗਯੋ ਹੋ ਮੈ
 ਛਾਛ ਦੀਓ ਤਾਕੋ ਕਪਿ ਜਾਨੋ ਜਿਨ ਇੰਦੁ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ॥ ਭਾਈ ਦੂਰ

(548) ਖਿਜਾਯੋ -ੲ. (549) ਬਕਿਬਾਤ -ੲ.

ਕੀਨੋ ਜਿਨ ਦੇਸੁ ਰਾਜੁ ਲੀਨੋ ਸਭ ਨੈਕੁ ਬੈਰੁ ਕੀਨੋ ਯਾਕੇ ਬੈਰੁ ਨ ਉਧਾਰ
ਹੈ ॥ ਨਾਉ ਕਪਿ ਬਾਲੀ ਜੋਨ ਕਾਨ ਬਸ ਭਯੋ ਜੋ ਤੇ ਭਯੋ ਤੋਤੇ ਤਾਕੇ ਪੂਰ
ਅੰਗਦ ਕੁਮਾਰ ਹੈ ॥ 8 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਸਭੈ ਅੰਗ ਵਡੇ ਕੇਸ ਦੇਖੀਅਤ ਚੀਡ ਭੇਸ ਯਾਸੋ ਨਰਬੇ ਕੋ ਨ
ਦਿਨੇਸ ਨ ਅਨੰਤ ਹੈ ॥ ਯਾਕੇ ਕੋਪ ਰਾਨੀ ਰਨ ਭੂਮਿ ਕੀ ਬਢਾਵੈ ਓਪ
ਅੰਸੇ ਅਰਿ ਮਰੈ ਮਾਨੋ ਖੇਲਤ ਬਸੰਤ ਹੈ ॥ ਸੂਰਨ ਕੀ ਭੀਰ ਪਰੇ ਉਧਮ ਮਚਾਵਤ
ਹੈ ਦੇਖਨ ਕੇ ਅੰਸੇ ਮਾਨੋ ਕੋਉ ਬਡੇ ਸੰਤ ਹੈ ॥ ਵਾਕੇ⁵⁵⁰ ਬਲਵੰਤ ਜਾ ਕੋ ਪਾਈਏ
ਨ ਅੰਤੁ ਚਤੁਰਾਨਨ ਕੇ ਅੰਸ ਜਸੁਵੰਤ ਜਾਮਵੰਤ ਹੈ ॥ 9 ॥

/118ੳ ॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਐਰ ਕਪਿ ਜੂਥਨ ਮੈ ਦੂਜ ਚਲੇ ਆਵਤ ਹੈ ਬੈਰੀ ਬਨਦਾਹ ਕੋ
ਦਾਵਾ ਨਲ ਪੁਬਲ ਹੈ ॥ ਐਰਨ ਤੇ ਸੁਨੈ ਹੈ ਸੁਤੈ ਸੇਈ ਮੈ ਦੇਖੇ ਆਜ ਬਡੇ
ਡੀਲ ਨਯਾਇ ਰਨ ਭੂਮਿ ਕੋ ਅਚਲ ਹੈ ॥ ਦੇਖ ਚਹੂੰ ਓਕਨ ਤੇ ਐਰ ਜੇਤੇ ਆਵੈ
ਕਪਿ ਮਾਨੋ ਕਵਿ ਰਾਮ ਭਾਏ ਬਾਦਲ ਕੇ ਦਲ ਹੈ ॥ ਹੋ ਨ ਪਹਿਚਾਨਤ ਹੋ
ਅੰਸੇ ਅਨੁਮਾਨਤ ਹੋ ਅੰਗਦ ਕਹੇ ਹੈ ਮੇ ਸੋ ਏਈ ਨੀਲ ਨਲ ਹੈ ॥ 10 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬਡੇ ਸਨਮਾਨ ਯਾਕੀ ਕਰੈ ਸਭ ਕਾਨ ਅਰ ਸਭੈ ਕਪਿ ਮੰਡਲ
ਕੋ ਦੇਖੀਅਤਿ ਜੀਉ⁵⁵¹ ਹੈ ॥ ਯਾਕੀ ਦੁਤਿ ਆਗੇ ਛਬਿ ਐਰਨ ਕੀ ਫੀਕੀ
ਨਾਗੈ ਦੇਖੇ ਕਵਿਰਾਮ ਮਾਨੋ ਪੌਰਖ ਕੀ ਸੀਉ ਹੈ ॥ ਯਾਹੀ ਕੇ ਨਿਹੋਰੇ ਝੂਠੇ
ਸਾਰੇ ਰਾਮ ਮਾਰੇ ਬਾਲੀ ਲੋਗ ਸੋ ਕਹਤ ਤਿਯ ਲੈ ਦਈ ਸੁ ਕੀਉ ਹੈ ॥
ਸੁਨਯੋ ਜਾਕੇ ਨਾਉ ਮੇਰੇ ਦੇਸ ਦੇਸ ਗਾਉਂ ਸਭ ਬਾਖਾ ਮਿਗਰਾਉ ਰਵਿ ਮੂਰਤਿ
ਸੁਘੀਵ ਹੈ ॥ 11 ॥

(550) ਬਾਕੋ -ੲ. (551) ਜੀਵ -ੲ.

॥ ਛਪਯਾ⁵⁵² ॥ ਸਰਦ ਕਮਲ ਨੋਚਨ ਬਿਸਾਲ ਅਨਿਮਾਲ ਅਲਿਕ ਜਨ ॥
 ਸਜਨ ਸਘਨ ਘਨ ਦੁਤਿ ਸਗੀਰ ਬਨ ਮਾਲ ਇੰਦ੍ਰ ਧਨੁ ॥ ਕੋਟਿ ਮਦਨ ਛਬਿ
 ਰਵਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨਾਵੰਨ ਸੁਭਗ ਤਨ ॥ ਭੂਅ ਮੰਡਲ ਅਵਤੰਸ ਚਰਨ ਸੇਵਤ ਸੁਰ
 ਮੁਨਿ ਜਨ ॥ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ਸਾਰੰਗ ਧਰੁ ਅਧਮ ਉਧਾਰਨ ਬਿਪਦ ਹਰ ॥
 /118ਅ /ਕਵਿਰਾਮ ਪ੍ਰਗਟ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ਇਹ⁵⁵³ ਸੀਤਾ ਪਤਿ ਰਾਮ ਬਰ ॥ 12 ॥

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਤਰਨ⁵⁵⁴ ਬੰਸ ਭੁਜ ਦੀਡ ਪ੍ਰਗਟ ਧੋਰਖ ਪ੍ਰਚੰਡ ਅਤਿ ॥ ਛਿਤ
 ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਚਕਿਤ ਨਵਖੰਡ ਸਚੀਪਤਿ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਅਨਲ ਪਰਜ੍ਵਲਤ ਪ੍ਰਬਲ
 ਜਮਦਗਨ ਸੁਭਟ ਸੁਅ ॥ ਕਰ ਕੁਵੰਡ ਸਤ ਖੰਡ ਉਮਡ ਘਨ ਬਰਖ ਸੁਮਤਿ ਭੂਅ ॥
 ਅਤਿ ਰੂੰਡਿ ਮੂੰਡ ਕਾਰਨ ਨ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਭਸੰਡ ਕਰ ਵਰ ਹਰਨ ॥ ਕਵਿ ਰਾਮ
 ਰਾਮ ਪੂਰਨ ਸਕਲ ਸੁਈ ਸੁਈ ਸੁਈ ਰਘੁਕੁਲ ਭਰਨ ॥ 13 ॥

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਕਨਿਕ⁵⁵⁵ ਬਰਨ ਛਬ ਮੈਨ ਨੈਨ ਬਿਸੀਅਰ ਜਨ ਸਾਇਕ ॥
 ਕਮਲ ਬਦਨ ਸੁਖ ਸਦਨ ਰਦਨ ਦੁਤਿ ਕੁੰਦ ਪਨਾਇਕ ॥ ਭ੍ਰਿਕੁਟ ਭ੍ਰਮਰ ਚੰਚਲ
 ਕਪੋਲ ਮ੍ਰਿਦੁ ਬੋਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮ ॥ ਸੁਘਟ ਗ੍ਰੀਵ ਰਸ ਸੀਵ ਕੰਠ ਮੁਕਤਾ ਬਿਘਟਤ
 ਤਮ ॥ ਜਗਯੋ ਪਵੀਤ ਕਟਿ ਪਟ ਕਲਿਤ ਰਘੁਪਤਿ ਅਤਿ ਸੇਵਾ ਨਿਪੁਨ ॥ ਸੋਈ
 ਜਾਨ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਸੁਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸੁ ਕਵਿ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭ ਲੱਛਮਨ ॥ 14 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਮਾਨੋ ਕਨਿ ਕਾਚਲ ਸੋ ਨੀਰ⁵⁵⁶ ਗਿਰ ਚਲਯੋ ਜਾਤ ਕਿਯੋ
 /119ਓ ਘਨ ਘਟਾ ਛਟਾ ਦਾਮਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥/ ਕਿਯੋ ਯਹਿ ਪਾਵਸ ਕੀ ਮਾਵਸ
 ਮੈ ਪੂਨਯੋ ਤਨ ਕਿਯੋ ਗੰਗ ਜਮੁਨਾ ਤਰੰਗ ਕੇ ਬਿਲਾਸ ਹੈ ॥ ਕਿਯੋ ਦਿਨ ਰੈਨ
 ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਚਨੈ ਆਵਤ ਹੈ ਕਿਯੋ ਭਿੰਗੁ ਪੰਜ ਨੂੰਜ ਮਾਲ ਜਯੋ ਸੁਬਾਸ ਹੈ ॥

(552) ਛਪੈ - ਏ. (553) ਏਈ - ਏ. (554) ਤਰਨਿ - ਓ. ਏ.

(555) ਕਨਕ - ਓ. ਏ. (556) ਨੀਲ - ਏ.

ਕਿਯੋ ਬੜਵਾਨਲ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਇਕ ਠੋਰ ਅੰਸੇ⁵⁵⁷ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਲਛਮਨ ਸੋਭਾ ਕੇ ਅਵਾਸ
ਹੈ ॥ 15 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਤੇ ਤੇ ਕਹੈ ਵਿਚਾਰ⁵⁵⁸ ਆਏ ਕਪਿ ਬੇਸੁਮਾਰ ਪੌਰਖ ਅਪਾਰ
ਕਹਾ ਨੈ ਗਨਾਉਂ ਐਰ ਕੇ ॥ ਦੂਨੇ ਕਯੋ ਨ ਆਵੈ ਸੋਰ ਸੋ ਗੁਨੇ ਮਚਾਵੈ ਸੁਤੇ ਸਿਵ
ਕੀ ਦੁਹਾਈ ਸਭ ਮੇਰੀ ਏਕ ਏਰ ਕੇ ॥ ਭੀਰ ਕੇ ਪਰੇਤੇ ਕੁੰਕੁ ਕਾਨਹਿ ਜਗੈ
ਹੈ ਜਾਇ ਜਾਕੇ ਭੱਛ ਬਾਨਰ ਪਿਟੋਰਾ ਕੋਰ ਕੋਰ ਕੇ ॥ ਤਾਹੁ ਪਰ ਮੇਰੇ
ਭੁਜਦੈ ਕੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਚੋਟ ਨਾਗੇ ਫੂਟ ਜੈਹੈ ਜੈਸੇ ਬਾਸਨ ਬਿਲੋਰ ਕੇ ॥ 16 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੋਨੇ ਕਪਿਰਾਜ ਨਾਰਿ ਗਈ ਤੇ ਨ ਰਹੀ ਨਾਜ ਤਾਕੇ ਸ੍ਵਾਸ
ਕ੍ਰਾਸ ਕੈ ਉਸਾਸਨ ਉਡਾਇ ਹੋ ॥ ਕਹਾ ਰੰਕ ਨੀਲ ਨਲ ਮਾਰਤ ਨ ਏਕੇ⁵⁵⁹
ਪਲ ਹਨੂੰਮਾਨ ਬਾਧਯੇ ਤੈਸੇ ਬਹੁਰੇ ਬੰਧਾਇ ਹੋ ॥ ਏਕਨ ਕੇ ਸਿੰਧੁ ਬੋਰ ਏਕਨ
ਕੀ ਨਾਰਿ ਤੋਰ ਏਕਨ ਮਰੋਰ ਮੂੰਡ ਕੋਟ ਨੈ ਬਨਾਇ ਹੋ ॥ ਡਰੈ ਜਿਨ ਏਕ
ਦਾਮ ਕੋਨ ਗਨਤੀ ਮੈ ਰਾਮ ਤਾਕੇ ਭਾਈ ਭਾਈ ਸੋ ਮਿਲਾਇ ਖਾਇ ਜਾਇ
ਹੋ ॥ 17 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਹੂੰ ਓਰ ਛੋਕ ਛੋਕ ਮਾਰੋਂ ਗਨ ਏਕ ਏਕ ਬਚਹੈ ਨ ਕੋਉ ਤਬ
/119ਅ ਕੋਨ ਕਾਕੇ ਰੋਇ ਹੈ ॥ ਸੁੰਦਰ ਮੈ ਭਲੀਭਾਂਤ/ ਭੈਰਵ ਨਵਾਉਂ ਜੁਥ ਜੋਗਨੀ ਆਪਾਇ
ਕੈ ਪਸਾਰ ਪਾਇ ਸੋਇ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ ਬਲ ਆਗੈ ਕੋਨ ਕੋਨ ਕੀ ਨ ਗਈ ਪਤਿ
ਐਰ ਚੰਦ੍ਰ ਹਾਸ ਕੋਨ ਕੋਨ ਕੀ ਨ ਖੋਇ ਹੈ ॥ ਏਤੇ ਪਰ ਰਾਮ ਕਰ ਹੈ ਸੁ ਹੈਵ
ਹੈ ਨਾਗੀ ਨਾਗੀ ਭਲੋ ਭਲੋ ਸਿਵਜੀ ਕਰੈਗੈ ਸੋਈ ਹੋਇ ਹੈ ॥ 18 ॥

“ਕਬਿੱਤੁ”⁵⁶⁰ ॥

(557) ਜੈਸੇ -ਏ. (558) ਬਿਚਾਰਿ -ਏ. (559) ਨਾਗੈ -ਏ.

(560) ਇਹ ਪਾਠ ਅ.ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਯਹਿ ਹੰਕਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅੰਤਰ ਮੈ ਲੈ ਰਾਮ ਸੋ ॥
ਕੋਨ ਕਰੈ ਤਪ ਜਾਪ ਨਾਮ ਲੇਤ ਲਜਾ ਮਰੈ ॥ 19 ॥
- ॥ ਏਹਰਾ ॥ ਜੋ ਕੋਊ ਤੁਮ ਸੋ ਯਸੋ ਕਰੈ ਬਿਨੁ ਬੁਝੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ॥
ਰਾਵਨ ਸਭ ਕੇ ਬਲ ਕਹਯੋ ਕੋਨ ਹੇਤ ਸਕੁਚਾਤ ॥ 20 ॥
- ॥ ਏਹਰਾ ॥ ਬੀਰੀ ਕੇ ਬਲ ਕਹੇ ਤੇ ਸਭੈ ਸੂਰਤਾ ਜਾਤ ॥
ਅਬ ਰਾਵਨ ਲੰਕਾ ਪਤੀ ਕਾਇਰ ਜਯੋ ਬਿਲਲਾਤ ॥ 21 ॥
- /120ੳ / ॥ ਏਹਰਾ ॥ ਫਿਰ ਪਾਛੈ ਨੀਦੈ⁵⁶¹ ਸਭੈ ਬਹੁਰ ਕਹਾ ਯਹਿ ਹੇਤ ॥
ਕੈ ਡਰਪੈ ਕੈ ਲਰਤ ਹੈ ਕਿਯੋ ਜਾਨਕੀ ਦੇਤ ॥ 22 ॥
- ॥ ਏਹਰਾ ॥ ਤਾਰਹੁ ਫਿਰ⁵⁶² ਸਮਝਾਈਅਹੁ ਸੁਨਹੁ ਸੰਤ ਮਨ ਨਾਇ ॥
ਭਲੀ ਪ੍ਰਸਨ ਤੁਮ ਹੁ ਕਰੀ ਉਤਰ ਸੁਨਹੁ ਅਘਾਇ ॥ 23 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕੀਨੋ ਸ੍ਰਾਪ ਬਿਨਾਸ ਅਸਰ ਜੋਨਿ ਰਾਵਨ ਪਰਯੋ ॥
ਹੁਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਦਾਸ ਭਗਤਿ ਭਾਉ ਮਨ ਮੈ ਰਹੈ ॥ 24 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਅਪਨੋ ਨਹਿ ਹੋਇ ਤਾ ਢਿਗ ਪ੍ਰਭੁ ਆਵੈ ਨਹੀਂ ॥
ਜਯੋ ਖੇਲਤ ਮੈ ਗੋਇ ਬਹਕ ਗਏ ਖੰਚਤ ਫਿਰੈ ॥ 25 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅਰ ਪ੍ਰਭੁ ਚਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਰਸਨਹੀ ਮਨ ਫਿਰ ਗਯੋ ॥
ਸੁਕੋ ਸੰਭਾਰੈ ਆਪ ਜਲ ਤਰੰਗ ਜਲ ਬਿੰਬ ਰਵਿ ॥ 26 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸਿਸਰ ਹੋਤ ਪਤ ਝਾਰ ਆਬ ਕਟਾਹਲ ਏਕ ਸੈ ॥
/ਰਾਮ ਬਸੰਤ ਨਿਹਾਰ ਜਗ ਜਾਨੈ ਮੋਰਤ⁵⁶³ ਪ੍ਰਗਟ ॥ 27 ॥

(561) ਨੀਦੈ - ਏ. (562) ਫਿਰਿ - ਓ. (563) ਮੂਰਤ - ਅ.

- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਲਗੀ ਸਯਾਮਤਾਦੇਖ ਬਿਨ ਜਾਨੇ ਮੁਖ ਬਿਸਦ ਕੇ ॥
ਬਹੁਰ ਆਰਸੀ ਦੇਖ ਦੂਰ ਕਰੈ ਕੈ ਬਿਸਤਰੈ ॥ 28 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ⁵⁶⁴ ॥ ਐਰ ਜੁਗਤ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਤੁਮੈ ਸੁਨਾਵਤਿ ਰਾਮ ਕਵਿ ॥
ਕੈ ਫਿਰ ਉਤਰ ਦੇਹ ਕੈ ਸਮਝੈ ਸੁਖ ਪਾਇ ਕੈ ॥ 29 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਮੈ ਰਾਮ ਪੁਕਾਰ ਹਨੂਮਾਨ ਅੰਗਦ ਕਹਯੋ ॥
ਤਬ ਰਾਵਨ ਰਿਸਮਾਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਮਨ ਮੈ ਧਰੈ ॥ 30 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨੀ ਬਿਪਰੀਤਿ ਮਨ ਮੈ ਯੋ ਰਾਵਨ ਕਰੈ⁵⁶⁵ ॥
ਕਹਾ ਜੁੱਧ ਕੀ ਗੀਤਿ ਜਬ ਲਾ ਹੋ ਜਿਯ ਮੈ ਬੁਝੈ ॥ 31 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਦੇਖਤ ਹੀ ਰਘੁਰਾਇ ਸਸਿ ਦੇਖੇ ਜਯੋ ਮਨਿ ਦ੍ਰਵੈ ॥
ਸਭਹਿਨ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਾਮਹਿ ਮਿਲਯੋ ॥ 32 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜਯੋ⁵⁶⁶ ਕੋਕਿਲਾ ਸੁਜਾਨ ਕਾਰ ਬੰਸ ਬਾਸੈ ਕੀਓ ॥
ਬੋਲਤ ਕੁਨ ਪਰਿਚਾਨ ਰਾਮ ਨਾਮ ਐਸੈ ਗਯੋ ॥ 33 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਲਗ ਚਮਕਤ ਰੇਤ ਦਿਨਕਰ ਕਿਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪਤੈ ॥
/ਜਬ ਅਪਨੋ ਬਲ ਲੇਤ ਬਹੁਰ ਧੂਰ ਕੀ ਧੂਰ ਹੀ ॥ 34 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਾ ਪਾਛੇ ਦਸਕੰਧ ਰਿਸ ਬਾਢੀ ਭੁਜਬਲ ਕਰੈ ॥
ਭਯੋ ਅੰਧ ਕੇ ਅੰਧ ਤਾਹੀ ਤੈ ਨਿੰਦਾ ਕਰੈ ॥ 35 ॥
"ਮੰਦੋਦਰੀਉਵਾਚ"⁵⁶⁷ ॥

(564) ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਲਿਖਣਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ।

(565) ਰਹਉ - ਏ. (566) ਜਿਉ - ਅ. (567) ਇਹ ਪਾਠ ਓ. ਅ. ਏ.

ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਤਬ ਬੋਲੀ ਮੀਦੋਦਰੀ ਚਰਨ ਲਗਾਏ ਮਾਥ ॥
ਬਚਨ ਜਥਾਰਥ ਮੈ ਕਹੋ ਸੁਨਹੁ ਲੋਕ ਕੇ ਨਾਥ ॥ 36 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਬਿਨਾ ਜਤਨ ਸੋ ਹੋਇ ਜੁ ਕੁਛੁ ਭਾਗ ਬਿਧਨਾ ਲਿਖਯੋ ॥
ਐਸੇ ਰਾਜੁ ਨ ਖੋਇ ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨਿ ਬੰਦਤ ਚਰਨ ॥ 37 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਗਾਉਂ ਤਿਹੁ ਲੋਕਨ ਮੈ ਨਾਉਂ ਸਦਾ ਸੁਖ ਹੂੰ ਕੀ ਛਾਉਂ
ਹੈਨ ਬੇਲ ਪਰਪੰਚ ਕੇ ॥ ਰੁਦ ਸੋ ਤੇ ਐਸੀ ਰਤਿ ਜਾਨੈ ਸੁਰਲੋਕ ਪਤਿ ਖੀਝੈ
ਫਰਜਾਤ ਬੈਠੇ ਆਨੰਦ ਭ੍ਰਮੰਚ ਕੇ ॥ ਮੇਘਨਾਦਿ ਆਦਿ ਦੈ ਸਹਾਯਕ⁵⁶⁸ ਹੈ
/121ਅ ਸਭੈ ਸੂਰ ਪੂਰਨ ਭੰਡਾਰ ਮਨਿ ਮਾਨੋ/ ਗਿਰ ਕੰਚੁ ਕੇ ॥ ਆਜ ਜੋ ਬਿਭੂਤਿ
ਘਰ ਮਾਹਿ ਤੇਰੇ ਐਸੀ ਜੈਸੀ ਇੰਦੁ ਨ ਕੁਬੇਰ ਕੇ ਨ ਬਰਨ ਬਿਰੰਚ ਕੇ ॥ 38 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਹੂੰ ਓਰ ਸੈਨ ਦੀਨ ਐਰ ਨਾਰਿ ਦੂਰ ਕੀਨ ਨਾਰਿ ਕੇ
ਨਿਵਾਇ ਕਹੈ ਬਿਨਤੀ ਕਰਤ ਹੋ ॥ ਏਕ ਬਾਤ ਮੋਹਿ ਮਾਂਗੀ ਦੀਜੈ ਨ
ਬਿਲੰਬ ਕੀਜੈ ਕੋਊ ਦਿਨ ਜੀਜੈ ਜਾਤੇ ਤਾਹੀ ਕੇ ਅਰਤ ਹੋ ॥ ਐਸੀ ਕੋਨ
ਬਾਤ ਤਾਕੋ ਬੇਗ ਕਯੋ ਨ ਮਾਂਗੇ ਰਾਨੀ ਮਾਂਗੇ ਜੋ ਨੇ ਦੇਹੁ ਤਾਤੇ ਮਾਗਤ ਫਿਰੱਤ ਹੈ ॥
ਰਾਜ ਕਯੋ ਨਾ ਕਰੇ ਕਰੀਏ ਹੈ ਅਨੁਸਰੈ ਸਿਰ ਜਾਨਕੀ ਨ ਦੋਹੈ ਦੇਹੁ ਪਾਇਨ
ਪੱਰਤ ਹੋ ॥ 39 ॥ "ਰਾਵਨੋਵਾਚ"⁵⁶⁹ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਸੋ ਸਿਯ ਹੈ ਸਿਰ ਕੇ ਸੰਗ ਸੁੰਦਰ ਰਾਵਨ ਐ ਰਘੁਨਾਥ ਜਤੀ
ਕੇ ॥ ਦੇਖ ਸੰਘਾਰ ਜੁ ਭਾਰਤ ਹੋ ਕਪਿ ਜੂਥ ਰਤੀ ਬਿਨ ਏਕ ਰਤੀਕੇ ॥
ਰਾਮ ਕੇ ਜੀਤਤ ਯੋ ਭਜ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕੋਤਕ ਦੇਖ ਨਹਾਰ ਸਤੀ ਕੇ ॥ ਆਪ ਉਮਾਪਤਿ
ਬਾਧ ਦਿਯੋ ਸਭ ਪੋਰਖ ਦੇਖਹੁ ਲੰਕਪਤੀ ਕੇ ॥ 40 ॥ "ਮੀਦੋਦਰੀ ਵਾਚ"⁵⁷⁰ ॥

(568) ਸਹਾਇਕ -ੲ. (569) ਇਹ ਪਾਠ ਅ.ੲ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(570) ਇਹ ਪਾਠ ਅ.ੲ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸ੍ਰੈਸ਼ਾ ॥ ਨਾਥ ਯਹੈ ਸਭ ਬਾਤ ਸਹੀ ਪਰ ਸਾਚ ਕਹੈ ਜਿਹ ਤੇ
 ਦੁਚਤਾਈ ॥ ਜਾਕਹੁ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਹੈ ਸੋਈ ਜੋ ਯਹਿ ਰਾਮ ਤੋ ਛੈ ਭਲਾਈ ॥
 /122ੳ ਜਾਨਤ ਹੋ ਸੁਨ ਨਾਰਿ ਭਲੀ/ਬਿਧਿ ਕਾਹੂ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਹੈ ਡਹਕਾਈ ॥ ਏ
 ਸਭ ਦੰਤ ਕਥਾ ਦਈ ਜੋਰ ਕਹੈ ਯਹਿ ਬਯੋਤ ਸੋ ਖਾਹੁ ਕਮਾਈ ॥ 41 ॥
 "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" 571 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਜਹੀ ਤਹੀ ਤੀਨ ਰਾਮ ਸੁਨੇ ਸਹੀ ਅਸੈ ਕੋਨ ਤੀਨ
 ਮੈ ਜੁ ਮੇਰੇ ਬਲ ਟੇਕ ਹੈ ॥ ਏਕ ਤੇ ਪਰਸਰਾਮ ਦੂਜੇ ਬਲਿਰਾਮ ਏਕ ਐਰ ਸੁਨੇ
 ਕੇਉ ਆਯੋ ਘਨੇ ਘਾਉ ਸੇਕ ਹੈ ॥ ਸੋ ਸੋ ਸੁਨ ਪ੍ਰਫਟ ਕਹਯੋ ਬਿਰੰਚ ਬੀਸਬਾਰ
 ਤੇਰੀ ਓਰ ਤੀਨ ਲੋਕ ਮਾਹਿ ਕੋਨ ਦੇਖ ਹੈ ॥ ਏਕ ਰਾਮ ਬੀਤਯੋ ਏਕ ਹੈ ਵੈ ਹੈ
 ਏਕ ਛੇਕਤ ਹੋ ਰਾਖੈ ਪੁਨ ਬੋਲੈ ਸੁ ਤੇ ਰਾਵਨ ਹੀ ਛੇਕ ਹੈ ॥ 42 ॥ "ਮੰਦੋਦਰੀ
 ਵਾਚ" 572 ॥

॥ ਸ੍ਰੈਸ਼ਾ ॥ ਸੋ ਡਰਪੀ ਜਬ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਬਿਧਿ ਆਨ ਬਨੀ ਬਿਧਿ ਤੂੰ
 ਡਹਕਾਯੋ ॥ ਦੇਵਨ ਕੇ ਪਰਪੰਚ ਵਡੇ ਜੁ ਛਲਯੋ ਤਹਿ ਠੋਰ ਕਹੂੰ ਨਹਿ ਪਾਯੋ ॥
 ਜੋ ਇਹ ਰਾਮਹਿ ਛੇਕਤ ਹੋ ਪ੍ਰਭੁ ਤਾਹੀ ਕੇ ਹਾਥਨ ਕਯੋ ਨ ਛਿਕਾਯੋ ॥
 /122ਅ ਅੰਤ ਕੇ ਚੋਥੇ ਹਕਾਰ/ ਮੈ ਕੈ ਰਿਸ ਛੇਕ ਹੈ ਰਾਵਨ ਕੇ ਯਹ ਆਯੋ 573 ॥ 43 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੋਈ ਯਹਿ ਰਾਮ ਤੇਰੇ ਕਾਮ ਛਾਡ ਆਯੋ ਧਾਮ ਯਾਰੇ
 ਬਲ ਲੋਕ ਪਾਨ ਨਿਰਭੈ ਰਹੱਤ ਹੈ ॥ ਸੋਈ ਰਾਮ ਛੀਰ ਸਿੰਧੁ ਕੇ ਜਗਾਏ
 ਜਾਇ ਬਿਧਿ ਤੁਮ ਸੋਨ ਕਹੈ ਦੇਵ ਤੁਮ ਤੇ ਡਰੱਤ ਹੈ ॥ ਇਨਹੀ ਕੇ ਮਾਰੇ
 ਮਧ ਕੈਟਭ ਸਿਧਾਰੇ ਆਜ ਹੂੰ ਨੋ ਤਿਯ ਨੈਨਨ ਤੇ ਝਰਨਾ ਝ ਰੱਤ ਹੈ ॥ ਐਰ
 ਏਕ ਬਡੇ ਹੈ ਸੁਭਾਉ ਨੈਕੁ ਜਾਇ ਮਿਲੇ ਐਗੁਨੋ ਨ ਹੋਤ ਤਾ ਸੋ ਸੋ ਗੁਨੋ ਢਰੱਤ
 ਹੈ ॥ 44 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" 574 ॥

(571) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (572) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ.
 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (573) ਆਇਉ - ਓ. ਅ. (574) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ.
 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

॥ ਸਵੈਯਾ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਦੂਤ ਤੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸੁ ਸਹੀ ਅਬ ਆਗੇ ਤੇ ਮੋਨੇ
ਗਹੇ ॥ ਤਿਸ ਹੈ ਬਿਪਰੀਤਿ ਕੀ ਬਾਤ ਸਹੀ ਤਬ ਨੀਕ ਦਹੀ ਅਬ ਮੋਹਿ
ਦਹੇ ॥ ਗਢ ਆਨ ਬਿਭੀਖਨ ਰਾਜ ਕਰੈ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਬਾਨਨ ਦੇਹ ਸਹੇ ॥
ਤਿਨ ਰਾਜ ਦੀਓ ਨਹਿ ਸੀਯ ਦਈ ਇਹ⁵⁷⁵ ਰਾਵਨ ਕੇ ਯਹਿ ਬੇਨ ਰਹੇ ॥ 45 ॥
"ਮੰਦੋਦਰੀ ਵਾਚ"⁵⁷⁶ ॥

/123ੳ ॥ ਸਵੈਯਾ ॥ ਆਪਨੇ ਹਾਥਲ ਆਪਨੇ ਸੀਸ ਉਤਾਰ ਉਮਾਪਤਿ ਹੁੰਦੁ
ਰਿਝਾਏ ॥ ਤੇ ਪੁਨ ਆਪਨ⁵⁷⁷ ਹਾਥ ਸੁਧਾਰ ਸੁਧਾ/ ਰਸ ਸਾਨ ਕਈਧ ਬਨਾਏ ॥
ਬਾਤ ਕਹੇ ਬਿਨ ਕਯੋ ਬਨ ਹੈ ਸੁਨ ਮੁਢ ਜਿ ਰਾਮ ਕੇ ਬਾਨ ਗਿਰਾਏ ॥
ਹੁੰਦੁ ਕਹਾ ਸੁਨ ਛੁੰਦੁ ਤੇ ਮੂੰਡ ਨ ਹੁੰਦੁ ਕੇ ਬਾਪ ਪੈ ਜਾਹਿ ਲਗਾਏ ॥ 46 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕੈ ਮਿਲ ਕਰ ਮੇਰੇ ਕਹਯੋ ਕੈਕਰ ਮੇਰੇ ਘਾਤ ॥
ਪਾਛੇ ਬਚਨ ਸੰਭਾਰੀਅਹੁ ਕਹੇ ਨਿਫੋਟਕ⁵⁷⁸ ਬਾਤ ॥ 47 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬਹੀ ਨੈ ਤੋ ਕਾਨ ਜਬ ਲਗ ਜਿਯ ਜੋ ਖੋ ਨਹੀ ॥
ਫਿਰ ਕਾਸੋਂ ਪਹਿਚਾਨ ਆਇ ਬਨੈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨ ਸੋ ॥ 48 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ⁵⁷⁹ ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਬੈ ਬੋਲਤ ਬਚਨ ਰਸਾਲ ॥
ਰਾਮ ਬਿਮੁਖ ਨਰ ਤੇ ਭਨੇ ਸੁਕਰ ਸਾਨ ਸਿੰਗਾਲ ॥ 49 ॥

॥ ਸੋਠਾ ॥ ਐਰ ਕਹੇ ਇਕ ਬਾਤ ਰਾਜਾ ਏ ਸਭ ਹੋਹਿ ਗੀ ॥
ਜੋ ਪੈ ਤਯੋ ਉਫਨਾਤ ਰਾਮ ਤੇਜ ਤੀਛਨ ਲਗੈ ॥ 50 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਤੂੰ ਤੋ ਭਯੋ ਚਤੁਰਾਨਨ ਕੇ ਕੂਲ ਪੋਰਖ ਮੈ ਨ ਕਹੂੰ ਛੱਤਿ ਹੈ ॥
ਸਿਯ ਦੇਹ ਸੁਖੀ ਕਰ ਬੰਸ ਬਸੈ ਜੋ ਸਹੀ ਸਿਵ ਕੇ ਪਦ ਸੋ ਰਤਿ ਹੈ ॥ ਸੁਨ

(575) ਇਕ - ਏ. (576) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(577) ਆਪੁਨੇ - ਏ. (578) ਨਿਫੋਟਕ - ਓ. (579) ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ
ਪਾਠ 'ਸੋਰਠਾ' ਦਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਗਲਤ ਹੈ ।

/123ਅ ਨਾਤ ਰਹੈ ਉਤਪਾਤ ਬਡੇ ਮੋਹਿ ਜਾਨਤ ਹੈ/ ਤਿਯ ਕੀ ਮਤਿ ਹੈ ॥ ਸਠ
ਸੇ ਧਰਨੀ ਸਰਨੀ ਸਰਨੀ ਯਥ ਕੀ ਘਰਨੀ ਸਭ ਕਾਪਤਿ ਹੈ ॥ 51 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬਾਤ ਤੇ ਬਨੀ ਹੈ⁵⁸⁰ ਭਲੀ ਆਜ ਲੋ ਗਈ ਹੈ ਚਲੀ ਰਾਮ
ਸੇ ਜੁ ਬੈਰ ਯਹਿ ਬਾਤ ਜਾਨੀ ਹਾਨ ਕੀ ॥ ਸੁਕੀ ਬੈਲ ਕਾਲ ਕੀ ਜੁ ਫੂਲੀ
ਨਾਗੀ ਕਾਲੀ ਸੁ ਤੇ ਜਾ ਦਿਨ ਤੇ ਲੰਕ ਜਾਰੀ ਬਾਤ ਸੇ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕੀ ॥ ਤੇਕੇ
ਨਿਜ ਲੋਕ ਦੇਕੈ ਆਪਨੇ ਕੁਬੇਲ ਨੈ ਕੇ ਜਾਨਤ ਹੈ ਬਾਤ ਕਛੁ ਸਿਵਕੇ ਸਯਾਨ
ਕੀ ॥ ਗੰਗ ਕੇ ਤਰੰਗ ਸੇ ਅਨੰਗ ਰਿਪੁ ਰੁੱਦ੍ਰ ਤੇਰੇ ਸੋਈ ਹੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਰਾਮ ਨਾਮ
ਨੈਹੈ ਜਾਨਕੀ ॥ 52 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬਾਨਰ ਕੇ ਪੂਤ ਮਿਲ ਵਡੇ ਅਵਧੂਤ ਦੇਖ ਛਿਨ ਮੈ ਕਸੂਤ ਕਰ
ਫਾਰਯੋ ਹੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ॥ ਹਨੂੰਮਾਨ ਆਯੋ ਤਿਨ ਠੋਕ ਕੈ ਜਰਾਯੋ ਪੁਰ ਵਾਕੋ ਕਰੈ
ਅੰਗਦ ਕੀਆ ਹੈ ਕਾਮ ਛੁੱਦ੍ਰ ਕੇ ॥ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੁ ਸੋ ਸਭ ਹੀ ਕੋ ਬਲ ਫੀਕੋ ਜੈਸੇ
ਬਾਮਨ ਕੇ ਆਗੇ ਬੇਦ ਕੋਨ ਸੁਨੈ ਸੁਦ੍ਰ ਕੇ ॥ ਤੇਰੇ ਜਿਯ ਮੈ ਨ ਰਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਪੁਰਾਨ

/124ੳ /ਕਹੈ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਭੁ ਤੇਰੇ ਰੁੱਦ੍ਰ ਤੈਸੇ ਰਾਮ ਰੁੱਦ੍ਰ ਕੇ ॥ 53 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੈਸੇ ਕ੍ਰਮ ਟਾਰ ਕੈ ਮਿਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬਾਨੀ ਤਮ ਤੀਨ ਲੋਕ
ਮਾਹਿਰ ਚੰਦ੍ਰ ਚਾਦਨੀ ਨ ਆਨ ਕੀ ॥ ਅਰ ਕੁਮਲਾਨੀ ਕੁਮਦਨੀ ਛਬਿ ਪਾਇ
ਸਸਿ ਸੋਕ ਕੇ ਨਿਵਾਰ ਫੂਲਜਾਤ ਹੈ ਅਚਾਨ ਕੀ ॥ ਜੈਸੇ ਵਡੇ ਪਾਪ ਕੇ ਪਛਾਰੇ
ਦੋਰ ਬੇਦ ਬਿਧਿ ਜਾਯ ਮਿਲੈ ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਜੋਗ ਜਗੱਯ ਦਾਨ ਕੀ ॥ ਤੈਸੇ
ਤੇ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਸਮੇਤ ਪੀਸ ਡਾਰੈ ਕੰਤ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੁ ਸੋ ਮਿਲ ਜੈ ਹੈ ਯਹਿ⁵⁸¹
ਜਾਨਕੀ ॥ 54 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੈਸੇ ਪੈਨੇ ਪਾਨੀ ਮਿਲਜਾਤ ਦਾਨ ਦਾਨੀ ਐਸੀ ਬਾਨੀ ਕੇ

(580) ਹੀ -ੲ. (581) ਯਹੈ -ੳ.

ਤੇ ਸਦਾ ਤਿਨ ਕੋ ਪ੍ਰਬੀਨ ਤੇ ਕਰੈ ॥ ਜੈਸੇ ਘਟ ਪੂਰਨ ਮੈ ਪਰਯੋ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ
ਰਵਿ ਫੁਟੇ ਘਟ ਮਾਹਿ ਸਠ ਸੂਰਨ ਅਨੇਕ ਹੈ ॥ ਜੈਸੇ ਰਾਫ ਤਾਨ ਮਿਲੇ
ਬੇਦ ਕੇ ਪੁਰਾਨ ਘਠੇ ਸੁਕ੍ਰਤ ਸੋ ਦਾਨ ਤੇ ਤਰੰਗ ਜਲ ਟੇਕ ਹੈ ॥ ਤੈਸੇ ਪੀਅ
ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਨਾਥ ਰਘੁ ਨਾਥ ਤੇਰੇ ਚੰਦ੍ਰ ਮੋਲੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨਾਥ ਨਾਥ ਏਕ
ਹੈ ॥ 55 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੋਲੋ ਸਮਝਾਵੈ ਕੋਉ ਖੋਇ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਦੇਉ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ
/124ਅ ਗਯੋ ਗਯੋ ਸਿਵ ਹੈ ਕਹੂੰ ॥ ਮੈ ਹੂੰ ਸੁਨੀ ਗੋਚੀ/ ਵਹਿ ਹੈ ਰਹੀ ਚਕੋਰੀ ਰਾਮ
ਚੰਦ ਬਿਨ ਤੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖਤ ਨ ਨੈਕ ਹੂੰ ॥ ਆਏ ਰਘੁਬੀਰ ਮੋਹਿ ਯਹੈ ਬਡੀ
ਪੀਰ ਰਣ ਤਾਯੋ ਕੈਸੇ ਜੀਤ ਹੈ ਨ ਜੀਤੀ ਸੀਅ ਤੈ ਕਹੂੰ ॥ ਮੇਰੇ ਕਹਯੋ ਮਾਨ
ਬਾਤ ਯਹੈ ਸਾਚੀ ਜਾਨ ਮੂਢ ਜੋ ਨ ਮਾਨਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਪਾਇ ਹੈ ਅਨੇਕ ਹੂੰ ॥ 56 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਨੈ ਆਯੋ ਚੁਰਾਇ ਸੀਅ ਧਰਯੋ ਡਰ ਤੈ ਨ ਜੀਅ ਰਾਮਚੰਦ ਜੁਸੋ
ਐਸੇ ਦੁਖ ਦੀਜੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ਤਾ ਪਰ ਨਿਸੰਕ ਪਰਯੋ ਪੋਛੇ ਨੈਕਪਤਿ ਨੈ ਕਲੰਕ ਮੂੰਡ
ਏਤੇ ਦਿਨ ਜੀਜੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ਅਜਹੂੰ ਹਮਾਵੀ ਮਤਿ ਜਾਨਕੀ ਦੇ ਰਾਖ ਪਤਿ
ਨਾਰਿ ਹੂੰ ਕੋ ਕਹਯੋ ਕਹੂੰ ਮਾਨ ਨੀਜੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ਖਾਮੀ ਦੇਖ ਤੇਰੀ ਹਾਮੀ
ਸੰਕਰ ਨ ਭਰੈ ਅਜ ਬੋਰੈ ਬਾਮੀ ਕਾਮੀ ਐਸੇ ਕਾਮ ਕੀਜੀਅਤੁ ਹੈ ॥ 57 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਨ⁵⁸² ਕੀ ਟਕੋਰ ਗਾਜੇ⁵⁸³ ਦ੍ਰਿਢੀ ਮੈ ਮਾਦ੍ਰ ਬਾਜੈ ਤੇਰੇ
/125ਓ ਜੀਅ ਐਸੀ ਹੁੰਦ ਮੇਰੀ ਓਰ ਨਰੈਗੇ ॥ ਜੈਸੇ ਤੁਮ ਦਾਨਵ ਭਏ ਹੋ ਏਕ ਓਰ ਸਬੈ
ਤੈਸੇ ਦੇਵ ਏਕ ਹੋਤ ਬੀਚ ਕੋਨ ਪਰੈਗੇ ॥ ਬੋਲਨਗਏ ਤੇ ਸਿਵ ਕਹੈਗੇ ਹੂੰ ਬਡੇ ਪਾਪੀ/
ਰਾਮ ਤੇ ਨ ਡਰਯੋ ਤੇ ਤੂੰ ਮੇ ਤੇ ਕਹਾ ਡਰੈਗੇ ॥ ਦੂਰਿ ਜਾਹਿ ਨਾਰਿ ਨਾਗੀ

(582) ਰਣ -ਅ. (583) ਨਾਰੈ -ੲ.

ਬੋਲ ਕੀਤੇ ਪੀਠ ਨਾਗੀ ਬੇਟਾ ਸੁਰ ਰਾਗੀ ਐਸੇ ਭਾਖ ਫੇਰ ਕਰੈਗੇ ॥ 58 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੂਠੇ⁵⁸⁴ ਦੇਤ ਨਵੋ ਨਿਧਿ ਰੂਠੇ ਈ ਮੁਕਤਿ ਬਿਧ ਐਸੇ ਕਰਨਾ
ਕੀ ਨਿਧਿ ਕਰੈ ਕਹਾ ਪਾਈਏ ॥ ਝੁਠੋ ਸਭ ਤੈਰੇ ਹਠ ਦੇਵ ਬਿਨਾ ਜੈਰੈ ਸਠ
ਜੋਈ ਰਘੁਬੀਰ ਨੀਲ ਕੰਠ ਕੰਠ ਗਾਈਏ ॥ ਸਿਮਰੈ ਜੁ ਏਕ ਬਾਰ ਤਾ ਕੇ
ਰਾਮ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਿਸਰੈ ਬਿਸਾਰੈ ਨਾਗੀ ਸੋ ਕਿਉਂ ਬਿਸਾਰੀਏ ॥ ਰਘੁ ਕੁਲ
ਤਿਲਕ ਮਿਲਕ ਬਲ ਜਾਕੀ ਤਾਕੀ ਕਿਲਕ ਕਿਲਕ ਕੈ ਸਰਨ ਕਯੋ ਨਾ
ਜਾਈਏ ॥ 59 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪੁਨ ਬੋਲੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਸੁਨ ਨੈ ਬਾਤ ਨਿਫੋਟ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਜਸ ਸੋ ਕਹੈ ਜਾਕੀ ਰਸਨਾ ਕੋਟਿ ॥ 60 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮੇ ਮੁਖ ਰਸਨਾ ਏਕ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਸੁਮਤਿ ਥਕੇ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਤ ਅਨੇਕ ਤਾਕੋ ਸਾਖ ਭੁਜੰਗ ਪਤਿ ॥ 61 ॥

/125ਅ / ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਖਗ ਗਗਨ ਉਡਾਨ ਬਿਨਾ ਅੰਤ ਗਿਰ ਭੁਇ ਪਰਹਿ ॥
ਤੈ ਸੇ ਮਤਿ ਅਨੁਮਾਨ ਰਘੁਪਤਿ ਜਸ ਬਰਨਤ ਸਬੈ ॥ 62 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤੋਹਿ ਨ ਉਪਜਤ ਗਯਾਨ ਰਾਜਾ ਮੋਹਿ ਪ੍ਰਤਾਪਤੈ ॥
ਅਬ ਨਿਸਚੈ ਜਿਯ ਜਾਨ ਰਾਮ ਬਿਮੁਖ ਸੁਖ ਤੈ ਰਹੈ ॥ 63 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮਹਿਮਾ⁵⁸⁵ ਮਹਾ ਅਪਾਰ ਜੈ ਘਟ ਮੰਦਰ⁵⁸⁶ ਭਰ ਰਹੇ ॥
ਧਰੇ ਗੰਗ ਕੀ ਧਾਰ ਸਿਵ ਅਜ ਹੂੰ ਰਹੈ ਧਯਾਨ ਮੈ⁵⁸⁷ ॥ 64 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਹਿਬੈ ਕੋ ਵਹਿ ਨੀਲ ਬਿਨਾ ਅੰਤ ਆਕਾਸ ਜਯੇ ॥
ਤਯੇ ਸੀਤਾ ਕੋ ਸੀਨ ਸਾਤ ਲੋਕ ਉਪਰ ਸਦਾ ॥ 65 ॥

(584) ਟੂਠੇ - ਏ. (585) ਮਹਿਮਾ - ਓ. ਏ. (586) ਅੰਤਰ - ਏ.

(587) ਦੁਚਿਤੋ ਰਹੈ - ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਸਤ ਤੇ ਧਰ ਸੇਸ ਰਹਯੋ ਛਿਤ ਕੇ ਸਿਰ ਭਾਰ ਨ
ਲਾਗੇ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਸਤ ਤੇ ਸਸਿ ਸੂਰ ਫਿਰੈ ਕਨਕਾ ਚਲ ਸੋ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥
ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਸਤ ਤੇ ਸਿਵ ਸਾਧ ਸਮਾਧਿ ਰਹੈ ਅਜਰੂ ਨਹਿ ਜਾਗੇ ॥

/1268 ਤਾ ਸਤ ਦੀਪ ਕੀ ਜੋਤਿ/ ਨਿਹਾਰ ਕੈ ਰਾਵਨ ਰੰਗ ਪਤੰਗ ਜਯੋ ਪਾਰੇ ॥66॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਮੇਰੁ ਚਨੈ ਧ੍ਰਵ ਸੋ ਛਿਤ ਮੰਡਲ ਨੀਰ ਬਯਾਰ ਬਹੈ ਪ੍ਰਜਰੈ ਰੇ ॥
ਜੋ ਸਿਯ ਰੋਸ ਧਰੈ ਜਿਯ ਮੈ ਫਿਰ ਕੈ ਖਿਕੁਟੀ ਤਬੁ ਕਾਲ ਮਰੈ ਰੇ ॥ ਜਾਨਕੀ
ਸੀਲ ਪਤਿਬੱਤ ਕੇ ਸਿਵ ਸੱਕ ਬਿਰੰਚ ਨੈ ਪਾਇ ਪਰੈ ਰੇ ॥ ਤੋਹਿ ਜੋ ਸ੍ਰਾਪਨ
ਦੇਤ ਸੁ ਤੋ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਪਾਇਨ ਤੇ ਡਰਪੈ ਰੇ ॥ 67 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਤੇ ਬਡੇ ਸੁਸੀਲ ਤਾਕੇ ਕਾਲ ਕੀਨ ਵੀਨ ਤੈਰੋ ਡੀਲ
ਦੇਖਬੇ ਕੇ ਕੋਤਕ ਸੇ ਰਾਮ ਹੈ ॥ ਲਛਮਨ ਕੋਧ ਕਰੈ⁵⁸⁸ ਜੋਈ ਭੋਹ ਦੇਖ ਡਰੈ
ਹੁੰਦੁ ਆਨ ਬੀਚ ਪਰੈ ਤਾਕੇ ਕੋਨ ਕਾਮ ਹੈ ॥ ਤੈਰੋ ਅਪਰਾਧ ਸੀਯ ਮਾਨਹੂੰ
ਨ ਲੀਨੋ ਜਾਤੇ ਭਸਮ ਨ ਕੀਨੋ ਯਾਤੇ ਥਾ ਭਯੋ ਕੋਧ ਧਾਮ ਹੈ ॥ ਤਾਕੇ ਸ੍ਰਾਪ
ਦੀਜਤ ਹੈ ਜਾਕੇ ਨਾਮ ਲੀਜਤ ਹੈ ਰਾਮ ਤਜ ਨੀਚ ਕੇ ਨ ਲੇਤ ਤੈਰੋ ਨਾਮ ਹੈ ॥68॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਕੈ ਏ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰ ਪਤਿ ਕੈ ਬੁਝੇ ਪਰਧਾਨ ॥

ਬਿਨ ਆਈ ਮਰ ਜਾਇਓ ਕੈ ਏ ਕੋਨ ਸਯਾਨ ॥ 69 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ⁵⁸⁹ ॥ ਸੁਨ ਦੇਵਨ ਕੀ ਗੀਤ ਭੀਰ ਪਰੈ ਸੇਵਤ ਚਰਨ ॥

ਜਬ ਦੇਖਤ ਬਿਪਰੀਤਿ ਫਿਰ ਮਾਰਤ ਸਭ ਸਿਮਟ ਕੈ ॥ 70 ॥

“ਦੇਵਉਵਾਰ”⁵⁹⁰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ “ਜਯੋ ਜਯੋ”⁵⁹¹ ਐਸੀ ਬਾਤਨ ਮੰਦੋਦਰੀ ਸੰਬਧੈ ਤਯੋ ਤਯੋ ਦੇਵ ਦੁਖ

(588) ਕਰੈ ਕੋਧ - ਏ. (589) ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਦੇਹਰਾ ਐਕਿਤ ਹੈ ।

ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। (590) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(591) ਜਿਉ ਜਿਉ - ਅ.

/126ਅ ਪਾਵੈ ਕਹੈ ਕੈਸੇ ਸਮਝਾਈਏ॥ /ਯਾਕੀ ਬਾਤ ਮਾਨੈ ਸਿਧ ਨੈ ਕੈ ਜਾਇ
ਮਿਨੈ ਯਹਿ ਐਗੁਨ ਬਿਸਾਰ ਯਾਕੇ ਸੋਗੁਨ ਬਢਾਈਏ ॥ ਨਾਖ ਪੇਚਨ ਸੋ
ਕਿਹੂੰ ਜੋਗ ਹੈ ਬਨਾਯੋ ਬਿਧਿ ਹੋਤ ਹੈ ਸੁ ਹੋਨ ਦੇਹ ਫੇਰ ਉਰਝਾਈਏ ॥
ਕੋਊ ਯਾਹਿ ਜਾਹਿ ਸਮਝਾਵੈ ਰਾਡ ਮੋਨੇ ਭਜ ਤੇ ਕੇ ਐਰ ਰਾਵਨ ਕੀਓ ਹੈ
ਸੋ ਸੁਨਾਈਏ ॥ 71 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਮਤਿ ਮਾਨੈ⁵⁹² ਯਾ ਨਾਰਿ ਕੀ ਦੇਵ ਮਨਾਵਤ ਦੇਵ ॥
ਸੀਤਾ ਸਤ ਤੇ ਜਾਇਓ ਰਾਵਨ ਕੇ ਅਰੀਮੇਵ ॥ 72 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਨਿਕਲ⁵⁹³ ਮਹਿਲ ਤੇ ਆਇ ਸਭਾ ਮਾਹਿ ਬੈਠਤ ਭਯੋ ॥
ਮੰਤ੍ਰੀ ਚਾਰ ਬੁਲਾਇ ਕੋਨ ਕੋਨ ਕਵਿ ਰਾਮ ਕਹਿ ॥ 73 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਿਯ ਸਮਝਾਯੋ ਰੋਇ ਸਮਝ ਗਿਰਯੋ ਰਾਵਨ ਬਿਮੁਖ ॥
ਰਾਮ ਕਰੈ ਸੋ ਹੋਇ ਕਹਾ ਰੰਕ ਕਹਿ ਛਤ੍ਰ ਪਤਿ ॥ 74 ॥
ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ ॥

/127ੳ /॥ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਕ ਸੁਕ ਤਾਕੇ ਤੁਮ ਬਯਾਸ ਸੁਤ ਜਾਨੇ ਜਿਨ ਦੈਕੈ ਬਡੇ
ਆਦਰ ਮਹੇਦਰ ਬੁਲਾਯੋ ਹੈ ॥ ਐਰ ਬੀਰ ਪਾਛ ਜਾਕੀ ਸਾਛ ਦੀਜੈ ਦੇਵ
ਕੁਰ ਤਾਕੀ ਭੁਜ ਗਹਿ ਕੈ ਬਰਾਬਰ ਬਠਾਯੋ ਹੈ ॥ ਚੋਖੇ ਏਕ ਸਾਰਣ ਸੁਮੰਤ੍ਰ
ਕੋ ਪਬੀਨ ਕਹਯੋ ਸਭ ਕੇ ਸੁਨਾਇ ਯਹਿ ਕੋਨ ਕਾਲ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਕੋਊ ਕਹੈ
ਰਾਮ ਭਜੁ ਕੋਊ ਕਹੈ ਸੀਤਾ ਜੁ ਤੁਮਹੂੰ ਕਹੋ ਤੋ ਕਹਾ ਕਰੋ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ਹੈ ॥75॥
"ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਾਚ"⁵⁹⁴ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਾਰੇ ਹਾਥ ਜੋਰ ਫਿਰ ਤਾਸੋ ਕਹੈ ਬਾਤ ਉਠ ਜੋ ਕਹੋ ਤੋ

(592) ਮਾਨੀ -ੳ. (593) ਨਿਕਸਿ -ੲ. (594) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਰਾਜਾ ਮਤਿ ਏਕ ਹੀ ਚਿਠਾਈਏ ॥ ਐਰ ਜੋ ਤਿਹਾਰੇ ਮਨ ਰੁਚੈ
ਨਯਾਰੇ ਨਯਾਰੇ ਹੋਵੈ ਕੈ ਜੋਈ ਭਨੇ ਹੋਇ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸੋਈ ਪੈ ਪਕਾਈਏ ॥ ਏਕ
ਬਾਤ ਤੇ ਸੋ ਹਮ ਸਬੈ ਕਹਿ ਲੇਤ ਬੈਰੀ ਛੋਟੇ ਕਰ ਜਾਨੇ ਤੇ ਨ ਜੀਤ ਘਰ
ਆਈਏ ॥ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਮਹਾ ਰੁੱਦ੍ਰ ਬੈਰੀ ਸਭ ਕੀਨੇ ਛੁੱਦ੍ਰ ਤਉ ਸਾਵਧਾਨ ਸਦਾ
ਕਰੋ ਤੇ ਸੁਨਾਈਏ ॥ 76 ॥ "ਰਾਵਨੇ ਾ ਵਾਚ" 595

/127ਅ ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ ਰਾਵਨ ਫਿਰ ਯੋ ਕਹਯੋ ਕਰੋ ਰੁੱਦ੍ਰ ਕੀ ਬਾਤ ॥
/ਜਾ ਸੁਨ ਕੈ ਮੇਰੇ ਸਦਾ ਲੋਚਨ ਸੁਵਨ ਸੁਹਾਤ ॥ 77 ॥
"ਮੰਤ੍ਰੀਓ ਵਾਚ" 596 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਚਾਰੋ ਕਹਤ ਵਿਚਾਰ ਅਰਿ ਨੀਕੇ ਕਰਿ ਜੀਤਿਯੋ ॥
ਤਉ ਨ ਨੈਕੁ ਵਿਚਾਰੁ ਸਿਵ ਅਜਹੂੰ ਦੁਚਿਤੋ ਰਹੈ ॥ 78 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਪੁਨੈ ਕਾਠ ਕੋ ਹੇਤ ਬਹਮ ਰੁਦ੍ਰ ਮਹਿ ਭੇਦ ਨਹਿ ॥
ਸੋ ਤਪ ਧਨਹਿ ਨਿਕੇਤ ਅਰੁ ਦਾਤਾ ਰੀਝਤ ਸਦਾ ॥ 79 ॥

/128ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦੇਸਨ ਕੋ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਰਾਜ ਕੋ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ ਖਾਤਾ ਸੈਕੁ
ਨਾਜ ਨਹੀਂ ਬਯਾਜੁ ਨਹੀਂ ਆਵਤੋ ॥ ਕੋਉ ਬਡੇ ਬਾਪੁ ਨਾਹੀ ਮੰਤ੍ਰਨ ਕੋ ਜਾਪ
ਨਾਹੀ ਹਾਥ ਬਾਨ ਚਾਪ ਨਾਹੀ ਖੋਪ ਨ ਚਲਾਵਤੋ ॥ ਬਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤੁ ਹੈ
ਜੁ ਠੋਰ ਠੋਰ ਜੀਤ ਤਉ ਬੈਰੀ ਤੇ ਨਚੀਤ ਹੋਵੈ ਨ ਆਖਨ ਮਿਠਾਵਤੋ ॥ ਤਿਨ
ਹੀ ਕੇ ਕਾਜ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਨ ਤੇ ਸੋ ਕਰੋ ਜੈਸੀ/ਜੈਸੀ ਬਯੋਤਨ ਕੋ ਰੁਦ੍ਰ ਹੈ
ਬਨਾਵਤੋ ॥ 80 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਘਰ ਮਾਹਿ ਸਮਾਜ ਸੋ ਸਭ ਹਮ ਤੁਮ ਸੋ ਕਹੈ ॥
ਅਰ ਜਾਨਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾਨ ਸੇਵਾ ਨਿਪੁਨ ॥ 81 ॥

(595) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(596) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਖ ਹੀ ਕੋ ਵੇਰ ਦੇਤ ਐਦਨ ਕੋ ਲਾਖ ਤਾਕੀ ਸਾਖ ਕੋ
ਪੁਰਾਨ ਬੇਦ ਆਜ ਦੀਜੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ਆਕ ਪਾਤ ਖਾਤ ਬਿਖੁ ਭਾਂਗ ਸੋ
ਆਘਾਤ ਦੇਤ ਫਲ ਸਿੰਧੁ ਤਰੁ ਭਿੱਛਾ ਮਾਗ ਲੀਜੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ਬਰਨ ਕੀ
ਖਾਲ ਗਰੇ ਰੂੰਡਨ ਕੀ ਮਾਲ ਨੈਕੁ ਗਾਲ ਕੇ ਬਜਾਏ ਹਾਲ ਤਾਲ ਰੀਝਿਅਤੁ
ਹੈ ॥ ਬੈਲ ਧਨੁ ਬੋਨਾ ਘਰ ਪਾਤਰੋ ਨ ਦੋਨਾ ਜਹਾ ਪੰਨਗ ਕੇ ਛੋਨਾ ਕੇ
ਬਿਛੋਨਾ ਕੀਜੀਅਤੁ ਹੈ ॥ 82 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰੂੰਡਨ⁵⁹⁷ ਕੀ ਮਾਲ ਸਸਿ ਭਾਲ ਲੋਚਨ ਕਰਾਨ ਡੋਰੁ ਮ੍ਰਿਗਛਾਲ
ਕਟਿ ਕੇਹਰ ਕੀ ਖਾਲ ਹੈ ॥ ਨੈਕ ਹੀ ਬਜਾਏ ਗਾਲ ਰੀਝ ਜਾਤ ਤਾਤ
ਕਾਲ ਬਿਸਵ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਪੁਨ ਕਾਲ ਹੀ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈ ॥ "ਰਾਮ ਸੋ"⁵⁹⁸ ਅੰਭੰਜਨ
/128ਅ ਨਿਰੰਜਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਖ ਗੰਜਨ ਅਨੰਗ/ ਐਧ ਦੀਨ ਕੇ ਦਯਾਲ⁵⁹⁹ ਹੈ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ
ਨਾਥ ਭੋਲਾਨਾਥ ਸੁਰਸਰੀ ਮਾਥ ਪਾਰਬਤੀ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਸਭ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ
ਹੈ ॥ 83 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕਾਚੁ ਕੋ ਨ ਕਰੈ ਜਾਪ ਤਾਕੋ ਕੋਊ ਮਾ ਨ ਬਾਧ ਦਾਤਾ
ਤੋ ਵਰ ਸਰਾਪ ਸਦਾ ਸੁਭ ਮਤਿ ਹੈ ॥ ਨੈਕੁ ਹੀ ਕੋ ਰੀਝੁ ਰਾਮ ਨਵੋ
ਨਿਧਿ ਡਾਰੇ ਦੇਤ ਮਨ ਕੇ ਬਿਚਾਰੇ ਤੇ ਪੁਕਾਰ ਪਹੁੰਚਤ ਹੈ ॥ ਭਸਮ ਚਵਾਏ
ਬਾਏ ਹਾਥ ਸੋ ਡਰਾਏ ਬੈਲ ਦਰਸਨ ਪਾਏ ਤਾਕੋ ਗਤਿ ਹੀ ਕੀ ਗਤਿ ਹੈ ॥
ਮੂੰਡ ਗੰਗ ਧਾਰ ਮਾਥੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤ੍ਰਿਨੈਨ ਧਰ ਕੰਠ ਬਿਖ ਧਰ ਐਸੇ ਪਾਰਬਤੀ
ਪਤ⁶⁰⁰ ਹੈ ॥ 84 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪਾਛੇ ਨ ਨਿਵਾਯੋ ਮਾਥ ਤੁਮ ਕੋ ਤੇ ਭੋਲਾਨਾਥ ਭਯੋ ਨ

(597) ਮੂੰਡਨ -ਅ. (598) ਰਾਵਨ -ੲ. (599) ਦਿਆਨ -ੲ.

(600) ਪਤਿ -ੳ.ੲ.

ਮੁਕਤਿ ਤਾਤੇ ਜੀ ਸੋ ਖੀਝਅਤਿ ਹੈ ॥ ਸੁਤੋ ਵਾਹੀ ਦੇਖ ਹੀ ਤੇ ਪਸੁ ਪੰਡੀ
/129ੳ ਕੀਟ ਕ੍ਰਿਮ ਮਾਨੁਖ ਕੋ ਜਨਮ ਮਠਨ ਦੀ ਜਿਅਤੁ ਹੈ ॥ / ਰਾਮ ਅਬ ਪਾਇਨੇ
ਪਰਤ ਮਨ ਮੈ ਡਰਤ ਯਹੈ ਏਕ ਨਯੋ ਅਪਰਾਧ ਕੀ ਜਿਅਤੁ ਹੈ ॥ ਜਨਮ ਨ ਨੈਹੈ
ਪਗ ਸੀਸ ਨ ਫੁਵੈ ਹੈ ਆਗੇ ਦੇਉ ਪਾਪ ਛਮੇ ਤੁਮੇ ਕਟੇ ਨੀਜਅਤਿ ਹੈ ॥ ੮5 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੱਦਪਿ ਮਨੋਜ ਬੈਰੀ ਡਾਰਯੋ ਕਰ ਰਾਖ ਢੇਰੀ ਤਉ ਗਿਰ
ਜਾਇ ਅਰਧੰਗਹੀ ਅਧੀਨ ਹੈ ॥ ਯਾਹੀ ਤੇ ਸੁਧਾਕਰ ਕੋ ਮਾਥੇ ਪਰ ਦੀਨੋ
ਘਰ ਕਾਲ ਕੂਟ ਪਚੈ ਕਿ ਨ ਪਚੈ ਕੰਠ ਨੀਨ ਹੈ ॥ ਪੁਨੈ ਕਾਲ ਆਗਹੂੰ⁶⁰¹ ਕੋ
ਨੈਨ ਕੀਨੈ ਰਾਮ ਤਾਕੋ ਜਟਾ ਗੰਗ ਰਾਖ ਬੈਰੀ ਜਾਨਯੋ ਨਹੀਂ ਹੀਨ ਹੈ ॥
ਐਸੇ ਮਹਾ ਰੁੱਦ੍ਰ ਜਾਤੇ ਡਰੈ ਕਾਲ ਛੁੱਦ੍ਰ ਸੋਈ ਰਸ ਕੋ ਸਮੁਦ੍ਰ ਰਾਜ ਨੀਤ ਕੋ
ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ ॥ 86 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਜੋ ਬੈਰਨ⁶⁰² ਤੇ ਡਰਪ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਸਬ ਦੇਵ ॥
ਤੁਮ ਸਭ ਬਿਧਿ ਹੂੰ ਹੋ ਬਨੀ ਤਉ ਤਜੇ ਅਹੰਮੇਵ ॥ 87 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮੰਤ੍ਰਨ⁶⁰³ ਕੀ ਯਹਿ ਰੀਤਿ ਬਿਨ ਬੁਝੈ ਬੋਲੈ ਨਹੀਂ ॥
/129ਅ /ਸੁਰ ਗੁਰ ਬਾਧੀ ਨੀਤ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਛਲ ਤੇ ਹੋਤ ਹੈ ॥ 88 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਮਾਡੀ ਰਾਰ ਕਪਿ ਦਲ ਨੈ ਰਛ ਲੰਕ ਪਰ ॥
ਤੁਮ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝ ਪਰੇ ਪਲਕਾ ਸੁਖੀ ॥ 89 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੇ ਪ੍ਰਿਯ ਬਾਦੀ ਲੋਗ ਭੀਰ ਪਰੈ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਕਹੈ ॥
ਅਬ ਤੇ ਕਰ ਨੈ ਭੋਗ ਕਾਨੁ ਸਕੁ ਮਰ ਜਾਹਿਗੇ ॥ 90 ॥

(601) ਆਗਹੀ -ੲ. (602) ਬੈਰਨ -ੳ. (603) ਮੰਤ੍ਰਨ -ੳ. ੲ.

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਬਚਨ ਪ੍ਰਮਾਨ ਜੇ ਭੂਪਤਿ ਮਨਮਹਿ ਧਰਹਿ ॥
ਤਿਨ ਪਰ ਕਾਲ ਪਲਾਨ ਜਗ ਜੀਵਨ ਨਿਸ ਸ੍ਰੂਨ ਜਯੋ ॥ 91 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ⁶⁰⁴ ॥ ਕਹੈ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਪਰੀਤਿ ਮੁਖ ਮੀਠੇ ਜਿਯ ਮੈ ਡਰੈ ॥
ਪਿਤਾ ਬੰਧੁ ਗੁਰ ਮੀਤ ਸੁਰ ਗੁਰ ਕੈ ਮਤ ਮਾਰਿਯੋ⁶⁰⁵ ॥ 92 ॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੋ"⁶⁰⁶ ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਰਾਵਨ ਤਿਨ ਕੇ ਬਚਨ ਸੁਨ ਬੋਲਯੋ ਤਬ ਮੁਸਕਾਇ ॥
ਨਾਇਕ ਬੈਰੀ ਜਾਨਿਯੋ ਤਬ ਕੀ ਜਿਯੋ ਉਪਾਇ ॥ 93 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਕਾਂਪਰ ਵਿਚਾਰੈ ਮੰਤ ਰਾਮ ਕੋਨ ਬਲਵੰਤ ਐਰ ਕਪਿ ਜੂਥ
ਕੋਉ ਨਾਇਕ ਨ ਜਾਨਿਯੋ ਹੈ ॥ ਜੋਗ ਰੂਪ ਰਾਜ ਨਹੀ ਰਾਜ ਕੇ ਸਮਾਜ
/130ੳ ਨਹੀਂ ਕੋਨ ਜਾਨੈ ਲੰਕਾਪਤਿ ਕਹਾਂ ਕਰ ਮਾਨਯੋ ਹੈ ॥/ ਸੱਕ ਨ ਬਦਨ ਚਾਰੀ
ਯਾਹੀ ਤੇ ਸਕੁਚ ਭਾਰੀ ਕਾਸੋ ਜਾਇ ਨਰੋ ਮੈ ਤੇ ਐਸੀ ਜੀਅ ਆਨਯੋ ਹੈ ॥
ਜੈਸੇ ਸਿੰਘ ਸਯਾਰ ਕੇ ਨ ਪੰਡਿਤ ਗਵਾਰ ਕੇ ਪਪੀਲਕਾ ਕੇ ਕਾਹੂ⁶⁰⁷ ਗਜ
ਰਾਜ ਨ ਪਲਾਨਯੋ ਹੈ ॥ 94 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਤੁਮ ਹਮ ਕੇ ਦੇਉ ਕਹੀ ਰੁਚਿ ਅਨੁ ਰੁਚਿ ਕੀ ਧੀਰ ॥
ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਰੁਚੈਗੀ ਸੋ ਕਰਹੋ ਸੁਨ ਬੀਰ ॥ 95 ॥
"ਮੰਤ੍ਰੀਉਵਾਚੋ"⁶⁰⁸ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਸੁਕ ਮਨਹਿ ਵਿਚਾਰ ਅਬੈ ਜਥਾਰਥ ਕਹਤ ਹੈ ॥
ਤੋ ਯਹਿ ਡਾਰੈ ਮਾਰ ਪਾਛੈ ਕੀ ਪਾਛੈ ਲਗੀ ॥ 96 ॥
(ਸੁਕੋਵਾਚੋ)⁶⁰⁹

(604) ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਸੋਰਠਾ ਲਿਖਣਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। (605) ਮਾਰੀਏ - ਓ.

(606) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (607) ਕਹੂੰ - ਓ. ਏ.

(608) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (609) ਇਹ ਪਾਠ

ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਓ, ਅ. ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੁਨੋ ਰਾਜਾ ਲੰਕਪਤਿ ਆਜ ਤੇਰੀ ਬਾਤ ਅਤਿ ਕੋਨ
 ਸੁਰਪਤਿ ਧਨਪਤਿ ਲੋਕਪਤਿ ਹੈ ॥ ਬੀਸੋ ਭੁਜ ਬਲਵੰਤ ਦਸੋ ਹੁੰਡ ਮੁੰਡ ਕਰ
 ਪੂਜਯੋ ਪਸੁ ਪਤਿ ਐਸੀ ਤਾਸੋ ਆਜ ਰਤਿ ਹੈ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਚਰਨ ਕਮਲ
 ਤੇਰੇ ਸੇਵੈ ਅਰਿ ਅਸੁਰ ਕੀ ਪਾਤਿ ਚੇਰੀ ਬੋਲਕੀ ਬਹਿਤਿ ਹੈ ॥ ਭਲੀ ਕਰੀ
 /130ਅ ਹਰੀ ਸੀਯ ਰਾਮ ਕੋ ਵਿਸਾਰ/ ਜੀਅ ਬੋਲਯੋ ਤਬ ਸਾਧੁ ਸਾਧੁ ਭਲੀ ਤੇਰੀ
 ਮਤਿ ਹੈ ॥ 97 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਜਬ ਸੁਕ ਕੇ ਬਚਨਨ ਹਸਯੋ ਦਈ ਵਡਾਈ ਤਾਹਿ ॥
 ਤਬ ਸਾਰਨ ਮਨਮੈ ਕਹੈ ਹਯਾ ਤੇ ਐਸੀ ਆਹਿ ॥ 98 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਰਾਤ ਐਸੇ ਮੰਤ੍ਰ ਸਰਾਹੀਅਹਿ ॥
 ਪਰਾਧੀਨ ਕੀ ਬਾਤ ਅਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਤਜੇ ਅਨੀਤ ਹੈ ॥ 99 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੇ ਬਿਨਾ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕ ਪਤਿ ਚਾਰੋ ਜੁਗ ਮੂਢ⁶¹⁰ ਮਤਿ ਚੀਟੀ
 ਚਤੁਰਾਨਨ ਨੋ ਸਦਾ ਆਵਾਗੋਨਹੈ ॥ ਸੁਰ ਸਸਿ ਸੇਵੈ ਪੋਰ ਬਾਧਯੋ ਸੁਰਵਾਜ
 ਦੋਰ ਤੇਰੇ ਈ ਅਧੀਨ ਕਾਨ ਨਰਪਤਿ ਪੋਨ ਹੈ ॥ ਕੁੰਭ ਸੇ ਕਰਨ ਐਸੇ ਆਪਦਾ
 ਹਰਨ ਬੀਰ ਮੇਘਨਾਦ ਸੇ ਸਪੂਤ ਤੇਹਿ ਡਰ ਕੋਨ ਹੈ ॥ ਹਸਯੋ ਤਬ ਸਾਰਨ
 ਕੋ ਬਾਰਨ ਦਿਵਾਏ ਦਸ ਨਯਾਇ ਤੇਰੇ ਆਗੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਕੀਨੋ ਮੋਨ ਹੈ ॥ 100 ॥

/131ੳ /॥ ਦੇਹਰਾ॥ ਕਹਯੋ ਮਹੋਦਰ ਹਾਲ ਤੋ ਮਨਮੈ ਫੂਲਤ ਕੂਰ ॥
 ਜਬਹਿ ਜਥਾਰਥ ਕਹੈ ਗੋ ਤਬ ਕਰਹੈ ਚਕਚੂਰ ॥ 101 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਹਮ ਯਾਕੈ ਅਧੀਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਜਾਨਤ ਸਬੈ ॥
 ਜਯੋ ਲਕਟੀ ਤੇ ਦੀਨ ਕਪਿ ਨਾਚੈ ਬੈਠੈ ਉਠੈ ॥ 102 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਜਾ ਤੂੰ ਬਡੇ ਰਸਗੋਂ ਯਾ ਕੀਨੇ ਡੈ ਅਨੇਕ ਜਗੋਂ ਤਾਕੇ
ਫਲ ਲਾਗਯੇ ਜੁ ਤੂੰ ਜਾਨਕੀ ਨੈ ਆਯੇ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਸੁਭਾਉ ਸਭ
ਲੋਕਨ ਮੈ ਐਸੇ ਪਰਯੋ ਐਰ ਕਹੇ ਕਹੂੰ ਕਾਹੁ ਯਾਤੇ ਦੁਖ ਪਾਯੇ ਹੈ ॥ ਐਰ
ਜੇ ਤਿਲੋਕੀ ਰਚਯੇ ਚਾਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਰਚੈ ਅਰ ਤੇ ਹੀ ਲੋਨ ਰਚੈ ਜੋਲੈ ਜੀਯ
ਮੈਨ ਆਯੇ ਹੈ ॥ ਕਾਹੇ ਤੇ ਮਹੇਦਰ ਨ ਕਹੈ ਮੇ ਸੇ ਐਸੀ ਬਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੈ
ਪੁਰਾਨੇ ਅਰ ਮੇਰੇ ਈ ਬਢਾਯੇ ਹੈ ॥ 103 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬੀਰ ਪਾਛ ਮਨ ਮੈ ਕਹਯੇ ਨਿਰਖ⁶¹¹ ਰਾਜ ਕੀ ਓਰ ॥
/131ਅ /ਠਕੁਰ ਸੁਹਾਤੀ ਬਿਨ ਕਹੈ ਮੇ ਪਰ ਪਰੇ ਨਿਚੋਰ।। 104 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕੋਟਕ⁶¹² ਸਹੈ ਅਕਾਜ ਐਰ ਅਬਹਿ ਸਿਰ ਕਾਟੀਓ ॥
ਤਾਕੀ ਜਨਨੀ ਨਾਜ ਰਘੁਪਤਿ ਤਜ ਐਰੈ ਭਜੈ ॥ 105 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਐਸੇ ਤੁਮ ਬਲੀ ਭਏ ਸਾਤੇ ਲੋਕ ਛੇਦ ਗਏ ਬਹੁਰੇ ਫਿਰੇ ਤੇ ਅੰਤ
ਕ੍ਰਮਹਿ ਅਧਾਰ ਹੈ ॥ ਹਾਲ ਹਮ ਰਾਮ ਬਲ ਢਾਪੈ ਜੈਸੇ ਤੂਨ ਆਗ ਪ੍ਰਫਟ ਭਏ
ਤੇ ਕਛੁ ਪਾਛੇ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ॥ ਬੋਲਯੇ ਤਾਸੇ ਕੋਪ ਕਰ ਕਯੋ ਰੈ ਬਿਚੁਪਾਛ
ਆਜ ਮੇਰੇ ਜਾਨੈ ਤੂੰ ਤੇ ਬੁਢੇ ਬਾਵਰੇ ਗਵਾਰ ਹੈ ॥ ਏ ਜੁ ਯੋਂ ਕਹਤ ਇਨੈ
ਸੋਹ ਦੇ ਕੈ ਬੁਢੇ ਰਾਜਾ ਐਰ ਕਛੁ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਕਿ ਯਹੈ ਮੰਤ੍ਰ ਸਾਰ ਹੈ ॥ 106 ॥
"ਰਾਵਨ ਵਾਚ"⁶¹³ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ ਬੋਲਯੇ ਸਬ ਸੋ ਉਲਟ ਐਰੈ ਕਛੁ ਵਿਚਾਰ ॥
ਬਿਚੁਪਾਛ ਯੋ ਕਹਿਤ ਹੈ ਅਬਹਿ ਕਹੈ ਨਿਰਧਾਰ।। 107 ॥
"ਮੰਤ੍ਰੀਓਵਾਚ"⁶¹⁴ ॥

(611) ਨਿਕਿਟ -ਓ. ਏ. (612) ਕੋਟਿ -ਓ. (613) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ.
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (614) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ਹੈ ।

- ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਪੁਨ ਬੋਲੈ ਤਾ ਸੋ ਸਭੈ ਹਾਥ ਜੋਰ ਸਿਰ ਨਯਾਇ ॥
/132ੳ /ਮਹਾਰਾਜ ਜੋ ਕਹੀ ਹੀ ਦੇਉ ਕਰੈ ਸੁਨਾਇ ॥ 108 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤੁਮ ਸਬ ਕੇ ਸਿਰ ਮੋਰ ਏਕ ਪਛ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥
ਏਕੇ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹੈ ਐਰ ਆਇਸ ਬਿਨ ਕਯੋ ਕਹਿ ਸਕੈ ॥ 109 ॥
- ॥ (ਦੇਹਰਾ)⁶¹⁵ ॥ ਬੰਧ ਕਾਲ ਕੀ ਪੋਟ ਜਿਯ ਮੈ ਰਿਸ ਰਾਵਨ ਕਰੈ ॥
ਕੋਨ ਬੱਜ ਕੀ ਚੋਟ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸੁਰਪਤਿ ਮਾ ਰਹੈ ॥ 110 ॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੁ"⁶¹⁶ ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਕਹਿ ਹੈ ਸਿਯ ਦੇਹ ਤੋ ਹੋ ਕਹਯੋ ਨ ਮਾਨਹੈ ॥
ਜੁੱਧ ਸਾਮੁਹੇ ਲੋਹੁ ਤੋ ਏ ਬਚਨ ਪ੍ਰਮਾਨ ਹੈ ॥ 111 ॥
- ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ⁶¹⁷ ਬੋਲੇ ਨੀਕਾ ਪਤੀ ਕਰੈ ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ॥
ਤੁਮ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮੇਰੇ ਸਬੈ ਰਘੁਪਤਿ ਤੈ ਨ ਡਰਾਤ ॥ 112 ॥
"ਮੰਤ੍ਰੀਓ ਵਾਚੁ"⁶¹⁸ ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ⁶¹⁹ ॥ ਰਾਵਨ ਕੋ ਯਹਿ ਹੋਤੁ ਯਾਹੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਕਰੈ ॥
ਯੋ ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮ੍ਰਿਗ ਹੰਦੂ ਤਾਕੇ ਸਿੰਘ ਕੋ ॥ 113 ॥
- ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ ਸੁਕ ਕੋ ਬੋਲਤ ਭਏ ਸਭ ਕੇ ਆਗੇ ਧਾਇ ॥
/132ਅ /ਜਯੋ ਤਬ ਤੈ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਕਹੀ ਤਿਉ ਅਬ ਸਾਚ ਸੁਨਾਇ ॥ 114 ॥
- ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ ਸਾਰਨ ਕੋ⁶²⁰ ਸੁਕ ਕਹੀ ਸੁਨ ਮੰਤ੍ਰਨ ਕੇ ਰਾਇ ॥
ਬਾਰਨ ਨੈ ਤੁਮ ਘਰ ਗਏ ਮੋ ਕੋ ਦੇਤ ਝੁਕਾਇ ॥ 115 ॥

(615) ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਡੰਦ ਸੋਰਠਾ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਦੇਹਰਾ ਹੈ। ਸੁਧਾਈ ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(616) ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (617) ਫਿਰ - ਅ. (618) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (619) ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਦੇਹਰਾ (620) ਓ-ਏ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਪੁਨ ਸੁਕ ਮਨ ਸਮਝਿਓ ਤਬਹਿ ਜਹਾ ਦਿਵਸ ਤਹਿ ਰਾਤ ॥
ਧਰਮ ਕਰਤ ਜੋ ਮਾਰ ਹੈ ਯਾਤੇ ਭਲੀ ਨ ਬਾਤ ॥ 116 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਜਾ ਸੁਨ ਠਕੁਰ ਸੁਹਾਤੀ ਹਮ ਸਬੈ ਕਹੀ ਅਬ ਤੁਮੈ ਬਚਨ
ਜਥਾਰਥ ਸੁਨਾਈਏ ॥ ਰਾਮ ਕੋਪ ਚੀਟੀ ਐ ਬਿਰੀਚ ਲੋਨ ਬਚੈ ਕੋਉ ਐਰੁ
ਇਨ ਬੀਚ ਪ੍ਰਾਨ ਕਹਾ ਲੋ ਬਚਾਈਏ ॥ ਐਰ ਬਿਪਰੀਤਿ ਅਪਰਾਧ ਬਿਨ
ਤਾਕੀ ਤੀਅ ਸੁਨੈ ਘਰਜਾਇ ਫਲ ਬਲ ਕੈ ਚੁਰਾਈਏ ॥ ਭਾਵੈ ਮਾਰ ਭਾਰ
ਮਹਾਰਾਜ ਗਜਰਾਜ ਸੁਨ ਮਦ ਕੇ ਭਏ ਤੇ ਕਹਾ ਕੇਹਰ ਜਗਾਈਏ ॥ 117 ॥
॥ "ਰਾਵਨੋਵਾਚ" ॥ 621

/133ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬੋਲਯੋ ਤਬ ਲੰਕ ਪਤਿ ਕਯੋ ਰੈ ਕੀਟ ਮੂਢ ਮਤਿ ਰਾਮ ਬਨੁ
ਕਹੈ ਅਤਿ ਛਤਿਅਾ/ਦਹੱਤ ਹੈ ॥ ਬੀਸ ਭੁਜ ਸੀਸ ਦਸ ਸੁਰਾਸੁਰ ਸਬੈ ਬਸਿ
ਉਮਾਪਤਿ ਬਸਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੇ ਬਹਤ ਹੈ ॥ ਦੇਖ ਸਬ ਹੀ ਕੇ ਏਕ ਮੀਚ
ਹੂੰ ਕੇ ਹੋਇ ਡਰ ਜੋ ਤੇ ਕਾਨ ਬਯਾਨ ਪੋਟੇ ਬਾਧਯੋ ਈ ਰਹੱਤ ਹੈ ॥ ਸਾਚ
ਕੇ ਕਹੇ ਤੇ ਰਾਜਾ ਐਸੋ ਦੁਖ ਨਾਗਤ ਹੈ ਸੁਕ ਤੇ ਕਹਯੋ ਅਬ ਸਾਰਨ ਕਹੱਤ ਹੈ
॥ 118 ॥ "ਮੰਤ੍ਰੀਓਵਾਚੁ" 622 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਨੀਤ ਕੀ ਸੁਨਤ ਬਾਤ ਕਾਹੇ ਕੇ ਰਿਸਾਤ ਪ੍ਰਭੁ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਨੀਏ
ਤੋ 623 ਕੋਧ ਮਨ ਮੈ ਨ ਧਰੀਏ ॥ ਐਰ ਸਬ ਬਾਤਨ ਕੋ ਪਾਇਨ ਅਧੀਨ ਰਹੈ
ਮੰਤ੍ਰ ਜਬ ਬੁਝੈ ਤਬ ਹਮੈ ਅਨੁਸਰੀਏ ॥ ਸੁਰ ਕੇ ਸੁਭਾਉ ਬਿਨਾ ਜੁੱਧ ਨਾ ਕਰੈ
ਬਖਾਨ ਕਾਇਰ ਜਯੋ ਕਹਾ ਘਰ ਬੈਠੇ ਸੋਚ ਕਰੀਏ ॥ ਜੋ ਲੋ ਸਿਧ ਘਰ ਮੈ
ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋ ਲੋ ਨਾਖ ਹੁੰਦੁ ਕੀ ਸਗਾਇ ਹੂੰ ਤੈ ਮਰੀਏ ॥ 119 ॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" 624 ॥

(621) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (622) ਇਹ ਪਾਠ
ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (623) ਤੋ -ਓ. (624) ਇਹ ਪਾਠ
ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸਾਰਨ ਕੇ ਬਾਰਨ ਦਿਏ ਹੈ ਸੁਤੇ ਫੇਰ ਲੇਹੁ ਜਾਨਤ ਹੈ ਪਾਪੀ
ਯਹਿ ਰਾਮ ਹੀਕੀ ਓਰ ਹੈ ॥ ਕਾਰੇ ਰੇ ਕੁਮਤਿ ਸਭ ਮੰਤ੍ਰਨ ਮੈ ਨੀਚ ਮਤਿ
ਆਜ ਸੁਰਪਤਿ ਤੇ ਕਯਾ ਰਾਮਦੰਦ ਜੋਰ ਹੈ ॥ ਐਸੀ ਐਸੀ ਬਾਤਨ ਕੈ ਹਸ
ਕੈ ਬਿਖਾਦ ਕਰੈ ਏਤੇ ਕਰੈ ਬੱਜੁ ਹੂੰ ਤੇ ਸੁਮਨ ਕਠੋਰ ਹੈ ॥ ਬੋਲਯੋ ਬਿਰੂ⁶²⁵
ਪਾਛ ਰਾਜਾ ਆਛੀ ਬਾਤ ਐਸੀ ਬੁਰੀ ਤਉ ਸੁਨਿ ਨੀਜੈ ਆਜ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋ ਨਿਚੋਰ
ਹੈ ॥ 120 ॥ "ਮੰਤ੍ਰੀਓਵਾਚ"⁶²⁶ ॥

/133ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੂਰ ਜਬ ਕਰੈ ਛਲੁ ਤਾਹੀ/ ਘਰੀ ਜਾਇ ਬਲ ਨਾ ਤੇ ਰਾਮ
ਬੈਰ ਭਏ ਕੋਨ ਸੀ ਅਨੀਤ ਹੈ ॥ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰੀਤ ਰਨ ਮਾਂਡੈ ਅਰਿ ਮਾਰੈ
ਮਰੈ ਹਾਰੈ ਪਰਲੋਕ ਜਾਇ ਜਸ ਜਬ ਜੀਤ ਹੈ ॥ ਜਹਾ ਹੈ ਧਰਮ ਬਾਤ ਤਹਾ
ਹੈ ਨ ਪਛੱਪਾਤ ਮੰਤ੍ਰ ਚੂਕ ਗਏ ਹਮੇ ਬਡੀ ਬਿਪਰੀਤਿ ਹੈ ॥ ਰਹੀਓ ਨਿਚੀਤ
ਸਦਾ ਨੀਤ ਚਲੇ ਜੱਯੋ ਜਬ ਨੀਤ ਨੈਹੁ ਛਾਡੈ ਤਾਕੀ ਕੋਨ ਪਰਤੀਤ ਹੈ ॥ 121 ॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ"⁶²⁷ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੁਨ ਰੇ ਗਵਾਰ ਏਕ ਬਾਰ ਹੋ ਨ ਗਯੋ ਨਟਿ ਕਹੋ ਤੇ ਉਪਾਰ
ਮੇਰੁ ਸਿੰਧੁ ਪਾਰ ਡਾਰ ਦਯੋ ॥ ਜੋ ਕਹੋ ਤੇ ਸੂਰ ਕੋ ਨਿਚੋਰ ਤੇਜ ਫੀਕੋ ਕਰੋ
ਸਸਿ ਮੈ ਤੇ ਸੁਧਾ ਰਸ ਰਤੀ ਕੈ ਨਿਕਾਰ ਦਯੋ ॥ ਦੇਵਨ ਕੋ ਮਾਰ ਤਾਤਕਾਲ
ਕਰੋ ਰੰਡਮਾਲ ਸਿਵ ਕੋ ਚਵਾਉਂ ਹਾਲ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੋ ਮਾਰ ਦਯੋ ॥ ਮਨ ਮੈ
ਮਹੋਦਰ ਕਹੀ ਸੁ ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਅਬ ਚੂਕੈ ਕਰ ਬਾਤ ਕਹੋ ਕਹੋ ਤੇ ਵਿਸਾਰ⁶²⁸
ਦਯੋ ॥ 122 ॥ "ਮੰਤ੍ਰੀਓਵਾਚ"⁶²⁹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਆਯੋ ਤਿਨ ਹੋਰੀ ਸੋ ਜਰਾਯੋ ਗਾਉਂ ਬਾਧਯੋ ਬੈਰੁ

(625)ਬੀਰ -ਏ. (626) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(627) ਇਹ ਪਾਠ ਉ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (628) ਬਿਸਾਰਿ -ਓਃ

(629) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/134ੳ ਤਾਹੀ ਕੇ/ ਕਹੈ ਤੇ ਛਾਡ ਦੀਜੀਏ ॥ ਬਾਲਸੁਤ ਧਾਯੋ ਤਾਕੇ ਪਾਉਂ ਨ
ਉਠਾਯੋ ਕਾਹੂੰ ਤਿਨ ਸੋ ਨ ਖੀਝੇ ਰਾਜਾ ਹਮਰੂੰ ਸੋ ਖੀਝਯੇ ॥ ਬੁਝੇ ਤੇ ਨ
ਸਾਚ ਕਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਨਰਕ ਰਹੈ ਕਹੈ ਜੋ ਜਥਾਰਥ ਤੇ ਐਸੀ ਮਾਨ ਲੀਜੀਏ ॥
ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸੋ ਨ ਰਾਮ ਕੋ ਖਾਯੋ ਲੋ ਨ ਦੋਉ ਹਮ ਕਹੀ ਜੋਉ ਜਾਨੀਏ ਸੁ
ਕੀ ਜਿਯੇ⁶³⁰ ॥ 123 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁਨ ਰਾਵਨ ਜਿਯ ਮੈ ਜਰੈ ਕੀਨੋ ਤਿਹ ਹੰਕਾਰ ॥
ਮੰਤ੍ਰਨ ਕੋ ਅਰ ਨਾਰਿ ਕੋ ਦੇਖਤ ਏਕ ਵਿਚਾਰ ॥ 124 ॥
ਰਾਵਨੋ ਵਾਰ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਇਹ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕਿਹ ਕਾਮ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਹਿਤ ਸਮਝੈ ਨਹੀ ॥
ਅਬ ਮਾਯਾ ਕੋ ਰਾਮ ਰਚ ਮਾਰੋ ਸੀਤਹਿ ਛਲੋ ॥ 125 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸਭਾਠਿ ਉਠੀ ਯਹਿਬਾਤ ਸੁਨੀ ਇੰਦ੍ਰ ਜਮਲੋਕ ਪਤਿ ॥
ਭਲੀ ਭਈ ਕੁਸਰਾਤ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਮਾਨੈ ਸੀਸ ਦਸ ॥ 126 ॥

/134ਅ ॥ ਕਬਿੱਤ੍ਰ ॥ ਤੀਯ⁶³¹ ਨੀਨੀ ਸਾਥ ਧਰਯੋ ਹਾਥ ਪਰ ਹਾਥ ਕਹਯੋ
ਨਾਥ ਬਡੀ ਬਾਰ ਲੋ ਸੁ ਮੰਤ੍ਰ/ ਕਛੁ ਕਰਯੋ ਹੈ ॥ ਵੈ ਤੇ ਸਭ ਬੁਝੈ ਕਛੁ ਬਾਵਰੀ
ਸੀ ਕਹੈ ਬਾਤ ਜਾਨਤ ਹੋ ਉਨਹੀ ਕੇ ਜਿਯ ਮੈ ਰਾਮ ਪਰਯੋ ਹੈ ॥ ਰਾਨੀ
ਦੁਖ ਪਾਯੋ ਕਹੈ ਜੀ ਮੈ ਕਾਲ ਆਯੋ ਪਾਛੈ ਕਹੀ ਭਲੀ ਕੀਨੀ ਤੁਮ ਤੇ ਤੇ
ਇੰਦ੍ਰ ਡਰਯੋ ਹੈ ॥ ਥੋਰੇ ਰਹਯੋ ਸਾਥ ਕੋਨ ਬਾਤ ਕੋ ਬੁਰੇ ਮਨਾਉ ਰਾਮ ਕੁਲ
ਗਾਉਂ ਰਾਡ ਭਈ ਪਤਿ ਮਰਯੋ ਹੈ ॥ 127 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਅਬ ਆਗੈ ਛਲ ਕਰੈਗੈ ਸੀਤਾ ਕੈ ਵਿਗਿਆਇ ॥
ਕਥਾ ਸੁ ਆਗੈ ਹੋਇ ਗੀ ਸੰਤ ਸੁਨਹੁ⁶³² ਮਨ ਲਾਇ ॥ 128 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਬਹੁਤ ਆਪਦਾ ਪਾਇ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜਤ ਹੈ ਜਾਨਕੀ ॥
ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਕਰੈ ਸਹਾਇ ਯਾਹੀ ਤੇ ਜੀਵਤ ਬਚੈ ॥ 129 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਮੰਤ੍ਰੀ ਉਪਦੇਸ ਨਵਮੇ ਅੰਕ ॥ 9 ॥ 913 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ ਰਾਵਨ ਮਨ ਮੈ ਕਹੈ ਕਰੋ ਏਕ ਅਬ ਕਾਮ ॥
ਮਾਯਾ ਕੇ ਪਰਪੰਚ ਕੈ ਰਚੈ ਸੁ ਲਛਮਨ ਰਾਮ ॥ 1 ॥

/135ੳ /॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਤੁਰਤ ਬਿਨਾਸ ਦਿਖਰਾਉਂ ਮਾਥੈ ਜੁਗਲ ॥
ਸੀਅ ਕੀ ਤੋਰੈ ਆਸ ਤਬ ਭਜ ਹੈ ਦਸਕੰਧ ਕੇ ॥ 2 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਏ ਮਾਯਾ ਕੇ ਕਾਲ ਯੋ ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਮੁਢ ਮਤਿ ॥
ਜਯੋ ਝੀਵਰ ਕੇ ਜਾਨ ਪਰਯੋ ਮੀਨ ਛਲ ਕੇ ਕਰੈ ॥ 3 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਉਤ ਰਵਿ ਕੁਲ ਉਦੇਤ ਰਜਨੀ ਚਰ ਤਮ ਹਰਨ ਕੇ ॥
ਚਿਤ੍ਰ ਦੀਪ ਜਯੋ ਜੋਤ ਇਤ ਰਾਵਨ ਐਸੇ ਲਗੈ ॥ 4 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੀਅ ਮੈ ਬਿਚਾਰੀ ਜੈਸੀ ਜਾਇ ਬਨ ਕਰੀ ਤੈਸੀ ਜਹਾ
ਸੀਅ ਬੈਸੀ ਚਲਯੋ ਤਹਾ ਹੀ ਕੇ ਧਾਇ ਕੈ ॥ ਤੀਅ ਲੀਨੀ ਸੰਗ ਮਾਨੋ
ਰੁੱਦ੍ਰ ਪੈ ਅਨੰਗ ਧਸਯੋ ਕਾਲ ਹਸਯੋ ਆਜ ਕਾਲ ਲੈਤ ਹੋ ਉਠਾਇ ਕੈ ॥ ਚਹੂੰ
/135ਅ ਚਕ ਸਬਦ ਕਰਾਨ ਭਯੋ ਰਾਮ ਕਵਿ / ਹਾਲ ਚਾਲ ਮੇਲੇ ਭੇਰੀ ਦੁੰਦਭੀ
ਬਜਾਇ ਕੈ ॥ ਭਾਜਯੋ ਜਾਇ ਰਾਵਨ ਤਿਹਾਰੇ ਡਰ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਮਚੰਦ
ਜੁਯੋ ਕਾਹੂ ਐਸੀ ਕਹੀ ਜਾਇ ਕੈ ॥ 5 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੀ ਸੁਨ⁶³³ ਬਾਤ ਸਬ ਵੁਲ ਗਏ ਗਾਤ ਕਪਿ ਰਾਮ
 ਸਦ੍ਰਸ ਭਰੇ ਭਾਰੀ ਅਬ ਕੈਸੀ ਕਰਹੈ ॥ ਆਇ ਲਛਮਨ ਮੁਸਕਾਇ ਕਹਯੋ
 ਪਾਇ ਗਹਿ ਕੋਨ ਦੁਚਿਤਾਈ ਨਾਥ ਕਹੈ ਨਾਹੀ ਮਰ ਹੋ ॥ ਲੋਕ ਯੋ ਕਹਿਤ
 ਲੋਕ ਪਤੀ ਭਾਗਯੋ ਮੇਰੇ ਡਰ ਮੋਕੋ ਡਰ ਦੈ ਭਏ ਸੁ ਕੈਸੀ ਭਾਤਿ ਭਰਹੈ ॥
 ਵਾਕੈ ਬਿਨ ਮਾਰੇ ਹੋ ਤੇ ਸੀਅ ਕੋ ਨ ਲੈ ਹੋ ਅਰ ਭਾਜਯੋ ਅਰਿ ਤਾਕੀ ਤੋਨ
 ਪੀਠ ਚਢ ਲਰ ਹੋ ॥ 6 ॥ "ਲਛਮਨੋ ਵਾਰ"⁶³⁴ ॥

॥ ਕਬਿਤ ॥ "ਲਛਮਨ ਕਹੀ"⁶³⁵ ਸੁਨ ਸੁਭਟ ਮੁਕਟਿ ਮਨਿ ਐਸੀ ਐਸੀ
 ਬਾਤਨ ਤੇ ਐਸੇ ਅਨੁਸਰ ਹੋ ॥ ਆਜ ਜੋ ਤ੍ਰਿਫੀਠ ਜਾਕੋ ਪੀਠ ਸੋ ਲਗਾਇ
 ਰਾਖੈ ਤਹਾ ਤੇ ਘਸੀਟ ਤਨ ਏਕ ਆਕ ਡਰ ਹੋ ॥ ਐਰ ਜੋ ਕਹੈ ਤੋ ਚਹੂੰ ਓਰ
 ਘੋਰ ਰਾਖੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜੋ ਲੋ ਤੁਮ ਆਵੈ ਤੋ ਲੋ ਠੋਰ ਤੇ ਨ ਟਰਹੈ ॥ ਐਸੇ ਰਘੁਬੀਰ
 ਛੀਰ ਨੀਰ ਕੇ ਬਿਬੇਕ ਕਪਿ ਭੀਰ ਕੀ ਬਹੀਰ ਕੇ ਸਮਾਇ ਕੀ ਨਿਕਰ ਹੋ ॥ 7 ॥
 "ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਰ"⁶³⁶ ॥

/136ਓ ॥ ਕਬਿਤ ॥ ਤੈ ਤੇ ਬਾਤ ਕਹੀ ਤੇਰੇ ਪੌਰਖ ਤੇ ਸਹੀ/ ਤਉ ਸੁਰਨ ਕੇ ਲਰਬੈ ਕੀ
 ਐਰੈ ਭਾਤਿ ਬਾਤ ਹੈ ॥ ਜੋ ਲੋ ਨਭ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਸ ਨ ਉਡਾਉਂ ਗੀਧ ਜੋਗਨੀ
 ਪਿਸਾਰ ਪ੍ਰੇਤ ਭੂਤਨ ਅਘਾਤ ਹੈ ॥ ਜੋਲੋ ਦਸ ਮੁੰਡਨ ਕੇ ਝੰਡ ਨ ਬਿਖੇਰੇ ਧਰ
 ਬੀਸੋ ਭੁਜ ਦੰਡਨ ਤੇ ਲੋਹੂ ਨ ਚੁਰਾਤ ਹੈ ॥ ਜੋਲੋ ਸੁਨ ਬੀਰ ਮੇਰੇ ਬਾਨ ਠਹਿਰਾਤ
 ਨਹੀਂ ਤੋਲੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਨ ਲੋਚਨ ਸਿਰਾਤ ਹੈ ॥ 8 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੋ ਤੋ ਭਾਜ ਜਾਇ ਤੋ ਨ ਧਰੇ ਆਗੇ ਪਾਇ ਐਰ ਕਪਿ

(633) ਸੁਨਿ -ਓ. ਏ. (634) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(635) ਕਹੀ/ਲਛਮਨ -ਓ. ਏ. (636) ਇਹ ਪਾਠ ਅ. ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮਨੇ ਕਰ ਤਬ ਆਗੇ ਅਨੁਸਰ ਹੋਂ ॥ ਦੇਖੀਓ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰ ਲਯਾਵੈ
ਸੀਅ ਮੇਰੇ ਵਿਗ ਤਾਹੀ ਘਰੀ ਤਾਕੇ ਮਾਰ ਤੇਹੀ ਘਰੀ ਮਰਹੈ ॥ ਜੋ ਲੋ
ਰਨ ਆਏ ਸਮੁਹਾਇ ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਇ ਜੈਸੀ ਭਾਂਤਿ ਨਰੈ ਮੇ ਸੋ ਤੈਸੀ
ਭਾਂਤਿ ਨਰਹੈ ॥ ਤਾਕੇ ਨੀਕੇ ਮਾਰ ਪਾਛੈ ਰਾਜ ਦੇ ਬਿਭੋਖਨ ਕੇ ਤਾਕੇ
ਪਾਛੈ ਜਾਨਕੀ ਕੀ ਮਨੋ ਹਾਰ ਕਰ ਹੋ ॥ 9 ॥ "ਲਖਮਨਉਵਾਰ"⁶³⁷ ॥

/136ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬੋਲਯੋ ਲਛਮਨ ਯਹਿ ਕੋਨਰੰਕ ਮਾਰੈ ਰਨ ਬਾਤ ਕੇ ਕਰੇ ਤੇ
ਨਾਥ ਕ੍ਰੋਧ ਮੈ ਉਮਾਹੁ ਗੇ ॥ ਸਾਤੇ ਲੋਕ ਭਾਰ ਦੈਕੈ ਚਾਂਪਤਿ ਹੋ ਭੂਮਿ ਫਟ
ਜਾਇਗੀ ਪਤਾਲ ਤਬ ਸੇਸ ਸੋ ਰਿਸਾਹੁਗੇ ॥ /ਅੰਸੋ ਕੇਉ ਚੋਦਹਿ ਭਵਨ
ਮੈ ਨ ਰਚਯੋ ਤੁਮ ਭ੍ਰਿਕੂਟੀ ਚਢਾਇ ਰਨ ਜਾਂਸੋ ਸਮਹਾਹੁ ਗੇ ॥ ਭਾਜੇ ਕੇ
ਨ ਮਾਰਤ ਹੋ ਮੋਕੇ ਨ ਪਚਾਰਤ ਹੋ ਜਾਨਤ ਹੋ ਯਾਕੇ ਰਾਜ ਯਾਹੁ ਕੇ ਦੈ
ਜਾਹੁਗੇ ॥ 10 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਏ ਯੋ ਕਰਤ ਵਿਚਾਰ ਇਤ ਉਪਜਤ ਜੁੱਧ ਤਰੰਗ ॥
ਉਤ ਰਾਵਨ ਸਿਯ ਵਿਗ ਰਯੋ ਨੈ ਅਪਨੀ ਤਿਯ ਸੰਗ ॥ 11 ॥
ਮੰਦੋਦਰੀਉਵਾਰ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਪੀਯ ਜੀਯ ਅਜਹੁ ਵਿਚਾਰ ਮਮ ਸੀਅ ਅੰਗਨ ਭੇਦ ਨਹਿ ॥
ਘਟ ਜੇਵਰੀ ਨਿਕਾਰ ਘਸੀ ਕੂਪ ਕਛੁ ਸੇਖ ਕਰ ॥ 12 ॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਰ"⁶³⁸ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੈਸੇ ਕਨਿਕਾਚਲ ਸੋ ਲੋਹ ਜਯੋ ਬਿਬੇਕ ਮੋਹ ਜੈਸੇ ਦਿਨ ਦੀਪਤ

(637) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(638) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕੇ ਆਗੇ ਤਮ ਜਾਮਨੀ ॥ ਜਨਕ ਸੁਤਾ ਕੀ ਦੇਹ ਦਾਮਨੀ ਦਮਕ ਆਗੇ ਤੂੰ
/137ੳ ਤੇ ਨਾਗੈ ਐਸੀ/ ਕਾਰੇ ਬਾਦਰ ਕੀ ਕਾਮਨੀ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਮਦ ਕ੍ਰਿਕਮ ਕਪੂਰ ਬਾਸ
ਤੇਰੇ ਤਨ ਚੇਆ ਸੇ ਚੰਬੇਲੀ ਹੂੰ ਤੇ ਹੰਨ ਬਾਸ ਭਾਮਨੀ ॥ ਜੈਸੇ ਸੀਅ ਓਰ ਤੇ
ਝਕੇਰ ਆਵੈ ਮਾਰਤ ਈ ਸੋਈ ਤੀਨ ਨੋਕ ਛੁਟੈ ਸੋਰਭ ਕੀ ਗਾਮਨੀ ॥ 13 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੂੰ ਜੋ ਗਰਬਾਤ ਸੁਨ ਬਾਵਰੀ ਸਦਾ ਕੀ ਨਾਰਿ ਜਾਨਕੀ
ਕੇ ਅੰਗ ਤੇ ਨ ਮੇਰੇ ਘਟ ਗਾਤ ਹੈ ॥ ਜੋ ਲੋ ਸਸਿ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਤੇ ਨ
ਪ੍ਰਾਚੀ ਦਿਸ ਤੋ ਲੋ ਨਯਾਇ ਤੁਮ ਸੀ ਤਰੱਯਾ ਇਤਰਾਤ ਹੈ ॥ ਜੈਸੇ ਕ੍ਰੁਜਾ
ਕੇਤਕੀ ਗੁਲਾਬ ਮਾਨ ਦੇਖੇ ਬਨ ਬਾਸ ਬਿਨਾ ਆਕ ਵੁਲ ਵੁਲੇ ਨ ਸਮਾਤ ਹੈ ॥
ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਰੂਪ ਕੋ ਅਡੰਬਰ ਹੈ ਭਾਰੀ ਪੈਨ ਕੰਬਰ ਪਟੰਬਰ ਬਰਾਬਰ ਬਿਕਾਤ
ਹੈ ॥ 14 ॥ "ਮੰਦੋਦਰੀਓਵਾਚ" 639 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੇ ਰੂਪ ਭਯੋ ਤੇ ਕਹਾ ਹੈ ਗਯੋ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਮਾਗੇ ਤੇ ਨ
ਆਵੈ ਹਾਥ ਸੋਲ ਹੂੰ ਨ ਪਾਈਏ ॥ ਜੈਸੇ ਚਿਤ੍ਰ ਪੂਤਰੀ ਬਨਾਇ "ਕਾਹੂ ਦੀਨੀ" 640
/138ਅ ਹਾਥ ਤਾ ਕੇ ਦੇਖ ਮੂਢ ਜਯੋ/ ਨ ਚਿਤ ਕੋ ਚਨਾਈਏ ॥ ਰੇਵਾ ਸਰਸੋਤ੍ਰੀ ਗੰਗਾ
ਗੋਮਤੀ ਜੁ ਜਮੁਨਾ ਕੇ ਨਾਇ ਕੇ ਤਰੰਗ ਨ ਮੈ ਪਾਪ ਕੇ ਬਹਾਈਏ ॥ ਕਿਯੋ
ਆਪ ਬੂਡ ਜਯੈ ਤੇਹ ਕੋ ਲੋ ਸਮਝਯੈ ਪੀਯ ਕਾਹੂ ਕੇ ਤੇ ਢੋਟਾ ਲੈ ਕੇ ਰੁਖ ਚਢ
ਜਾਈਏ ॥ 15 ॥ "ਰਾਵਨੋਵਾਚ" 641 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਯਹਿ ਬਕਬਾਦਿ ਨ ਨਾਰਿ ਖੰਡਤ ਬਚਨ ਨਿਸੰਕ ਮਮ ॥
ਜਨ ਬਿਧਨਾ ਉਨ ਹਾਰਿ ਅਹਿ ਮੁਖ ਰਸਨਾ ਦੁਇ ਕਹਤਾ ॥16॥
ਮੰਦੋਦਰੀਓਵਾਚ ॥

(639) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (640) ਦੀਨੀ ਕਾਹੂ - ਏ.
(641) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁਨ ਰਾਜਾ ਤੋਸੇ ਕਰੋ ਜੋ ਉਪਜੀ ਮਨਮਾਹਿ ॥

ਤਜੇ ਕਪਟ ਸੁਖ ਪਾਈਏ ਭਜੇ ਗਮ ਦੁਖ ਜਾਇ ॥ 17 ॥

/138ੳ

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਦਾਨ ਪੁਰਹੂਤ ਸੋਈ ਕੁਲ ਮੈ ਸਪੁਤ ਸੋਈ ਨਾਖ ਕਾਮ ਡਾਡ
ਕੈ ਜੁ ਕਰੈ ਏਕ ਕਾਮ ਕੇ ॥ ਪੰਡਤ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੋਈ ਪ੍ਰੇਮ ਜਲ ਮੀਨ ਸੋਈ ਐਰ
ਪੈ ਕਹਾਵੈ ਆਪ ਕਰੈ ਹਰਿਨਾਮ ਕੇ ॥/ ਨਾਜ ਕੇ ਜਹਾਜ ਸੋਈ ਆਜ ਕਵਿ
ਰਾਜ ਸੋਈ ਲੋਕ ਸਿਰਤਾਜ ਸੋਈ ਕੇਜੁ ਭਰੈ ਹਾਮ ਕੇ ॥ ਰਾਮ ਕਵਿ ਰਾਜ
ਸੋਈ ਰਾਜ ਕੇ ਸਮਾਜ ਸੋਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਈ ਜੋਈ ਭਜੈ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਕੇ
॥ 18 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੁਨੀਏ ਪੁਰਾਨ ਕੁਨੀਏ ਭਗਤਿ⁶⁴² ਗਯਾਨ ਸੋਈ ਸਯਾਨ
ਅਭਿਮਾਨ ਪਰਹਰੀਏ ॥ ਸੋਈ ਹੈ ਸੁਜਾਨ ਜਿਹ ਜਾਨਯੋ ਭਗਵਾਨ ਪ੍ਰਭ ਛਾਡਕੈ
ਅਸਾਧਨ ਕੇ ਸਾਧ ਅੰਕ ਭਰੀਏ ॥ ਐਸੀ ਜਬ ਹੋਇ ਤਬ ਜੀਤ ਹੂੰ ਨੈ ਜਯੈ
ਗੋਇ ਐਰ ਜੋ ਨਹੋਇ ਤੈ ਤੋ ਏਕ ਕਾਮ ਕਰੀਏ ॥ ਜੋ ਲੋ ਜਗ ਜੀਜੈ ਤੋ ਲੋ
ਭਲੋ ਜਸ ਲੀਜੈ ਦਾਨ ਦੀਜੈ ਮਾਨ ਦੀਜੈ ਹਸ ਦੀਜੈ ਪਾਇ ਪਰੀਏ ॥ 19 ॥

/137ਅ

॥ ਸੁੰਝਾ ॥ ਜਾਨਕੀ⁶⁴³ ਦੇ ਅਪਨਾਇ ਨੈ ਰਾਮਹਿਯਾ ਮਹਿ ਤੋ ਨ ਰਤੀ
ਸੁਖ ਛੀਜੈ ॥ ਦੇਸ ਬਸੈ ਨਹਿ ਲੋਕ ਹਯੇ ਦੁਖ ਜੀ ਨ ਧਸੈ ਪਿਯ ਯੋ ਜਗ
ਜੀਜੈ ॥ ਜੋ ਯਹਿ ਬਾਤ ਰੁਚੈ ਤੋ ਭਲੀ ਨ ਰੁਚੈ ਤੋ ਭਲੀ ਬਿਠਤੀ ਸੁਨ
ਲੀਜੈ ॥/ ਬੰਚਕ ਜੋ ਮਨ ਨੇਹੁ ਨਹੀਂ ਤਬ ਰੰਚਕ ਹੂੰ ਪਰਪੰਚ ਨ ਕੀਜੈ ॥20 ॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" ⁶⁴⁴

(642) ਭਕਤਿ -ਏ. (643) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ
ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ । (644) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬਹਕਾਈ ਸਰਵਰ ਕਰੈ ਤਬ ਬੋਲੈ ਸਰ ਬੈਨ ॥

ਲਗਤ ਚਟਕ ਸੀ ਦੇਖੀਏ ਬਹੁਰ ਕਰੈ ਜਲ ਸੈਨ ॥ 21 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਉਚੈ ਕਹਿ ਟੇਰ ਟੇਰ ਪਰਪੰਚਨ ਸੋ ਘੇਰ ਘੇਰ ਹੂ ਜੋ ਸਾਵਧਾਨ
ਏਕ ਛਲ ਕੇ ਕਰਤ ਹੋ ॥ ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਕੇ ਬਨਾਇ ਮਾਥੇ ਨਾਇਮਨ ਕਹਯੋ
ਸਿਵ ਐਸੇ ਧਿਆਨ ਹੋ ਹੂੰ ਨ ਘਰਤ ਹੋ ॥ ਕੁੰਡਲ ਮੁਕਟ ਕੀ ਚਟਕ ਦੀਨੀ
ਗੰਡਨ ਮੈ ਨੈਕ ਹੂੰ ਨ ਗੀਝ ਕਹੂੰ ਪਾਇਨ ਪਰਤ ਹੋ ॥ ਲਛਮਨ ਤਉ ਬਿਪਰੀਤ
ਬਡੀ ਮੋਕੋ ਹੋਇ ਰਾਵਨ ਤੇ ਹੋ ਤੋ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਨ ਡਰਤ ਹੋ ॥ 22 ॥

/1398

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਜਟਾ ਮੂੰਡ ਮੋਤੀ ਮਾਲ ਕੰਠ ਝੰਡ ਕਹੂੰ ਕਹੂੰ
ਛਿਟਕੀ⁶⁴⁵ ਬਨਾਇ ਲੋਹੂ ਕੀਕਨੀ ॥ ਤੇਹੀ ਛਿਨ ਛਬ ਕੇ ਤਰੰਗ ਬਡੇ
ਰਾਮ ਕਵਿ ਮਾਨੋ ਨੀਲ ਮਣਿ ਪਰ ਫਣ ਮਣਿ ਸੀਠਨੀ ॥/ ਕਿਯੋ ਨੀਲ
ਕਮਲ ਮੈ ਅਮਲ ਬਿਰਾਜ ਮਾਨ ਨਾਲਨ ਕੀ ਪਾਂਤਿ ਕਮ ਕਾਰੀਗਰ ਹੈ ਖਨੀ ॥
ਏਤੇ ਅਪਰਾਧ ਪਰ ਨੈਕ ਗੀਝ ਪਰੈ ਪਾਂਇ ਤੋ ਤੇ ਤੀਨ ਲੋਕ ਮਾਹਿ ਬਾਤ
ਯਾਦੀ ਕੀ ਬਨੀ ॥ 23 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਲੋਚਨ ਬਿਸਾਲ ਮਾਨੋ ਭੋਹ ਭ੍ਰਿੰਗਮਾਲ ਕਰੈ ਰਾਵਨ
ਕਰਾਲ ਆਜ ਜਾਨਕੀ ਹਰੱਤ ਹੋ ॥ ਜਾਂਕੀ ਛਬਿ ਛੁਟੈ ਦੁਤਿ ਦਾਮਨੀ
ਸੀ ਕਿਯੋ ਜਾਤ ਤਾਂਕੀ ਰੂਪ ਜੋਤ ਮੈ ਪਤੰਗ ਸੋ ਜਰਤਿ ਹੋ ॥ ਗੋਤਮ ਕੇ
ਸੁਾਪ ਆਨ ਆਜਗੀ ਜਰਾਵੈ ਸੋਹਿ ਦੇਹਿ ਕੁੰਕੇ ਗਏ ਮਨ ਧੀਰਜ ਧਰਤ ਹੋ ॥
ਰਾਮ ਕਵਿ ਯਾਂਕੇ ਕਛੁ ਪਾਪਨ ਕੇ ਲੇਖੋ ਨਾਂਹਿ ਪਾਪ ਯੋ ਕਹੱਤ ਐਸੇ ਪਾਪੀ
ਤੇ ਡਰਤ ਹੋ ॥ 24 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਕੀਨੋ ਛਲੁ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਲੁ ਰਾਮ ਨ ਸੰਭਾਰੈ
ਪਲ ਸੁਖ ਹੀ ਕੀ ਹਾਨਿ ਹੈ ॥ ਜੈਸੇ ਇਕ ਰੋਗ ਮੈ ਤ੍ਰਿਦੋਖ ਸੰਨਪਾਤ ਜੋਗ

ਮਾਰੈ ਨਰੈ ਲੋਗਨ ਮੈ ਕਾਕੀ ਤਬ ਕਾਨ ਹੈ ॥ ਰਾਮਕਵਿ ਜਦਪਿ ਜਾਨਕੀ
/139ਅ ਪਤਿ ਆਏ ਘਰ ਤਉ ਮਨ ਪਾਪਨ ਕੀ ਮਿਟੈ ਨ ਕੁਬਾਨ ਹੈ ॥ ਜੈਸੈ ਤੀਨ
ਲੋਗਨ⁶⁴⁶ ਕੇ ਜਾਤ ਤਮ ਉਦੈ ਨੈਤ ਕੋਨ ਹਾਨਿ ਸੂਰ ਕੀ ਉਲੂਕ ਜੋ ਨ ਜਾਨਿ
ਹੈ ॥ 25 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਇ ਵੋਲ ਤਾਲ ਕਰਨਾਇ ਬਡੇ ਉਧਮ ਮਚਾਇ
ਛਲ ਕੀਨੇ ਡੀਮ ਡਾਮ ਕੇ ॥ ਬਾਰਨ ਬਨਾਇ ਆਗੇ ਕੋਤਕ ਚਨਾਇ ਮੁਖ
ਧੂਰ ਲਪਟਾਇ ਮਾਨੇ ਜੀਤੇ ਰਨਧਾਮ ਕੇ ॥ ਧੁਜਾ ਫਹਿਰਾਇ ਛਤੂ ਚੋਰ
ਸੋ ਵੁਰਾਇ ਬਾਗੇ ਬੀਰਨ ਬਨਾਇ ਯੋ ਚਨਾਏ ਦਾਮ ਚਾਮ ਕੇ ॥ ਰੋਇ
ਬਿਕਰਾਨ ਧ੍ਰਿਗਕਾਲ ਕਹਾ ਨਾਈ ਢੀਲ ਜਾਨਕੀ ਜੁ ਐਸੈ ਹਾਲ ਦੇਖੇ
ਤਬ ਰਾਮ ਕੇ ॥ 26 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਹੈ ਸੁਨ ਤਛਮਨ ਸੋ ਸਿਧਾਰੇ ਦੇਵਧਾਮ ਮੇਰੀ ਏਸ ਰਨ
ਅਬ ਹੈ ਨ ਆਸ ਆਨ ਕੀ ॥ ਤਾਤੇ ਚਲੋ ਸੰਗ ਹੋ ਅਨੰਗ ਤੇ ਬਚਾਇ ਨੀਜੈ
ਗੰਗ ਜਯੋ ਸਮੁੰਦ ਮਿਲੀ ਛਾਡ ਬਾਤ ਮਾਨ ਕੀ ॥ ਤਾਹੀ ਛਿਨ ਦੇਖ ਛਬਿ
ਨੈਨੇ ਰਹੇ ਨੀਰ ਦਬਿ ਫੂਟ ਚਲੀ ਛਾਤੀ ਜਯੋ ਮਰੀਚ ਪਾਤ ਭਾਨ ਕੀ ॥
ਰੋਈ ਬਿਕਰਾਨ ਧ੍ਰਿਗ ਕਾਲ ਕਹਾ ਨਾਈ ਢੀਲ ਕੋਨ ਏਈ ਰਾਮਚੰਦ ਕੋਨ
ਏਈਜ ਜਾਨਕੀ ॥ 27 ॥ "ਸੀਤਉਵਾਰ"⁶⁴⁷ ॥

/140ਓ /॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਹਾਇ ਹਾਇ ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਜਗਨਾਖੁ ਪ੍ਰਭੁ ਹਾਇ ਕੰਤ
ਪੂਰਨਅਨੰਤ ਹੈ ਕਹਾਵਤੇ ॥ ਆਨ ਦਵ੍ਰੈ ਨਾਰਦ ਬਿਰੰਚ ਸਿਵ ਸੇਸ ਸਸਿ ਬੇਦ
ਤੁਮਹੀ ਕੇ ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਰ ਗਾਵਤੇ ॥ ਸਿੰਧੂ ਸੁਰ ਰਾਜ ਐਰ ਲੋਕ ਲੋਕਨ ਕੇ ਮੇਰੇ

(646) ਲੋਕਨ - ਏ. (647) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਆਗੇ ਨਾਥ ਤੇਰੀ ਜਾਇ ਪਨਹੀ ਉਠਾਵਤੇ ॥ ਭੂਪ ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਕੇ ਬਾਲਕ
ਨਰੇਸਨ ਕੇ ਸਭਾ ਮੈ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰ ਬੈਠਨੇ ਨ ਪਾਵਤੇ ॥ 28 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਕਾਮ ਕੈਲ ਏਕ ਸਾਥ ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਈ
ਅਧਰ ਕੇ ਸੁਧਾ ਅਘਾਇ ਪੀਵਤੇ ॥ ਤਾਕੇ ਪਾਛੇ ਮੋਹਿ ਕੇ ਪਿਵਾਇ ਕੈ
ਪਿਯੂਖ ਪਾਨ ਦੇਉ ਤਨ ਭੇਦ ਹੂੰ ਨ ਪ੍ਰੇਮ ਡੇਰੀ ਸੀਵਤੇ ॥ ਐਰ ਜੋ ਕਦਾਚ
ਕਹੇ ਤੇਰੇ ਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ ਤੋ ਤੇ ਪਾਨ ਕਰਕੈ ਜਿਵਾਇ ਕਯੋ ਨ ਜੀਵਤੇ ॥
ਆਜ ਬੈਰੀ ਕਾਨ ਮੋਹਿ ਆਨ ਕੈ ਦਿਖਾਵੈ ਤ੍ਰਾਸ ਆਸ ਹੀ ਜੁ ਰਾਮ ਕੀ ਸੁ
ਦੇਖੇ ਕਟੀ ਗ੍ਰੀਵਤੇ ॥ 29 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬੈਠ ਪਰਯੰਕ⁶⁴⁸ ਭਰ ਅੰਕ ਮੇ ਸੋ ਕਹੀ ਬਾਤ ਸੀਤਾ ਮੈ ਤੂੰ
ਪ੍ਰਾਨ ਮੈ ਬਸਾਈ⁶⁴⁹ ਹੈ ॥ ਸੁਤੇ ਮੇਰੇ ਭਲੋਈ ਮਨਾਵਤ ਸੁ ਜਾਨੀ ਅਬ ਤਾਤੈ
ਬਨ ਲਯਾਏ ਪਰਤੀਤਿ ਉਪਜਾਈ ਹੈ ॥ ਕਪਟ ਕੀ ਬਾਤੈ ਭਈ ਨਿਪਟ ਪ੍ਰਗਟ
ਸੀਯ ਜੀਯ ਮੈ ਜੁ ਹੁਤੇ ਸੰਗ ਕਾਹੇ ਨ ਲਗਾਈ ਹੈ ॥/ ਰਾਵਰੀ ਤੇ ਐਸੀ ਗਤਿ
ਬਾਤ ਕਹੇ ਬਾਵਰੀ ਸੀ ਕਹੇ ਬਲਜਾਉਂ ਪਾਛੇ ਕੈਨ ਕੇ ਜਿਵਾਈ ਹੈ ॥ 30 ॥

/140ਅ

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਨੀਲ ਨਲ ਅੰਗਦ ਤੇ ਆਏ⁶⁵⁰ ਈ ਅਨੰਦਘਨ ਕਾਹੂ ਨ ਨਿਵਾਰੈ
ਤੁਮ ਕੋਨ ਭਾਤਿ ਨਰੇ ਹੋ ॥ ਕਿਧੋ ਮੇਰੇ ਬਿਰਹਿ ਤੇ ਪੌਰਖ ਪੁਰਾਨੋ ਸਭ ਕਿਧੋ
ਲੰਕਪਤੀ ਕੇ ਰੁਪੇਚ ਮਾਝ ਪਰੇ ਹੋ ॥ ਕਿਧੋ ਹਨੂਮਾਨ ਜਾਇ ਕਹੇ ਮੇਰੇ ਲਟੇ
ਅੰਗ ਤਿਨ ਸੋ ਅਲੰਕਾਨ ਕੇ ਦੇਤ ਪੀਯ ਡਰੇ ਹੋ ॥ ਏਕੈ ਬਾਰ ਨਾਥ ਆਜ
ਜਾਨਕੀ ਅਨਾਥ ਕਰੀ ਕਾਹੂ ਨਭ ਬਧੂ ਬੀਰਬਡੇ ਦੇਉ ਬਰੇ ਹੋ ॥ 31 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪੌਰਖ ਤਿਹਾਰੇ ਤਬ ਜਾਨਤੀ ਹੈ ਮਹਾਰਾਜ ਮੋਹਿ ਘਰ ਛਾਡ
ਕੈ ਅਕੈਲੇ ਬਨ ਆਵਤੇ ॥ ਦੂਜੇ ਸੂਪਨਖਾ ਬਨ ਆਇ ਕੈ ਰਿਝਾਇ ਰਹੀ ਸਹੀ

(648) ਪ੍ਰਜੰਕ - ਓ. ਏ. (649) ਬਸਾਈਏ - ਓ. (650) ਆਗੇ - ਏ.

/141ੳ ਬਲ ਜਾਨਤੀ ਹੈ ਬਾਤਨ ਲਗਾਵਤੇ ॥ ਕਹਾ ਕਹੇ ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਪਰੀ ਨਯਾਰੀ
ਰਾਮਦੀ ਸੀਲ/ ਹੋਸੁ ਦੇਖਯ ਲੋਗ ਮਾਨੇ ਝੁਠ ਗਾਵਤੇ ॥ ਰਨ ਹੂੰ ਮੈ ਸੰਗ ਜੋ
ਹੈ ਹੋਤੀ ਕਹੇ ਮੇਰੀ ਸੋਹ ਮੋਹਿ ਛਾਡ ਕੀਸੇ ਸੁਰਲੋਕ ਜਾਨ ਪਾਵਤੇ ॥ 32 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੁਮ⁶⁵¹ ਰਘੁਨਾਥ ਸੁਰਨਾਥ ਬੁਝੈ ਮੇਰੀ ਗਾਥ ਰਹੀ ਸੀਅ
ਛਾਡ ਸੰਗ ਐਸੇ ਕੀ ਨ ਭਾਖਬੇ ॥ ਜੋ ਲੋ ਕਾਠ ਜੋਰ ਕੀ ਜਰਾਇ ਤਨ ਛਾਰ
ਕਰੋ ਤੋ ਲੋ ਪਤਿ ਬੁਤ ਮੇਰੇ ਜੀਸੇ ਤੀਸੇ ਰਾਖਬੇ ॥ ਸੀਲ ਤੇ ਸਿਧਾਰਯੋ ਤਬ
ਸੰਗ ਨ ਸਿਧਾਰੀ ਜਬ ਤਉ ਭਲੇ ਆਜ ਹੂੰ ਲੋ ਫੁਟੇ ਘਟ ਨਾਖ ਬੇ ॥ ਜੀਸੀ
ਆਦਿ ਹੁਤੀ ਤੀਸੀ ਅੰਤ ਨ ਨਿਬਾਹੀ ਰਾਮ ਤਉ ਪਰ ਰਾਵਨ ਕੀ ਅਪਦਾ ਮੈ
ਨਾਖ ਬੇ ॥ 33 ॥

/141ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅਰੇ ਹਨੁਮਾਨ ਧ੍ਰਿਗ ਪੌਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ ਤੇਰੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੈ ਕੇ
ਤਬ ਗਾਉਂ ਤੈ ਜਰਾਯੋ ਹੈ ॥ ਕਿਯੋ ਸਿੰਧੂ ਬੁਝਯੋ ਕਿਯੋ ਬੁਝੋ ਭਯੋ ਕਿਯੋ ਅੰਧ
ਕਿਯੋ ਕਾਹੂ ਅਪਦਾ ਤੇ ਬੇਚ ਬਲ ਖਾਯੋ ਹੈ ॥ ਦੇਖੇ ਮਿਲ ਬਾਨਰ ਅਨੰਤ ਕਾਹੂ
ਮੰਤ੍ਰ ਕਰ ਮਾਰੂ ਕੇ ਬਜਾਇ ਰਾਮ ਰਨ ਮੈ ਪਠਾਯੋ ਹੈ ॥/ ਲੋਹ ਆਚ ਨਾਗੀ
ਕੋਨ ਜਾਇ ਮਰੈ ਆਗੀ ਐਰ ਕਾਨ ਕੇ ਬਟੋਆ ਲੋਗ ਕਾਰੇ ਕਾਮ ਆਯੋ ਹੈ ॥ 34 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਰ ਕੀ ਨ ਲਯਾਏ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਵਿਗ ਲਛਮਨ ਚੋਰ
ਨੈ ਕੇ ਨਾਗੀ ਨਾ ਸੁਹਾਵਨੇ ॥ ਕੇਸਲ ਕੇ ਡੋਰ ਮੈ ਨ ਝਾਰੀ ਧੂਰ ਪਾਇਨ
ਕੀ ਤਾਹੀ ਛਿਨ ਨੈਨ ਕੰਜ ਕੀਏ ਨ ਬਿਛਾਵਨੇ ॥ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਹੁਤੀ ਮੈ
ਮੰਦੋਦਰੀ ਕੇ ਦੇਤ ਮਾਨ ਸੋ ਤੇ ਸਭ ਰਹੀ ਕੋਉ ਲਯਾਯੋ ਨ ਮਿਲਾਵਨੇ ॥ ਦੇਖੇ
ਮਾਝਧਾਰ ਮੈ ਮਨੋਰਥ ਕੀ ਨਾਉ ਬੁਝੀ ਰਾਮ ਕਵਿ ਐਸੇ ਸੀਅ ਨਾਗੀ ਦੁਖ
ਪਾਵਨੇ ॥ 35 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਕ ਕਾਮ⁶⁵² ਕਰੇ ਪਤਿਬੱਤ ਤੇ ਤੇ ਭਰੇ ਭਾਰੀ ਰਾਮ
ਤਨ ਦੇਖਯੋ ਕੈਸੇ ਆਗ ਕੇ ਦਿਖਾਈਏ ॥ ਕਰਮ ਅਧੀਨ ਦੇਹ ਪੈਠੋ ਬਾਰਬਾਰ
ਪਰ ਐਸਰ ਕੇ ਚੂਕੇ ਪਾਛੇ ਕਯੋ ਧਰਮੁ ਪਾਈਏ ॥ ਤਾਤੇ ਸਿਰ ਕਮਲੁ ਨੈ ਅੰਕ
ਪਰਜੀਕ ਰਾਖ ਤਾਹੀ ਸੋ ਲਗਾਇ ਧਯਾਨ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਗਾਈਏ ॥ ਬਿਰਹਿ
ਬਿਆਰ ਸਾਧ ਦੇਹ ਨੇਹ ਡੇਰੀ ਬਾਧ ਗੁਡੀਆ ਬਨਾਇ ਜਾਇ ਰਾਮ ਸੋ
ਮਿਲਾਈਏ ॥ 36 ॥

/142ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਰ ਜੋ ਏ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨਸੁ ਹੋਇਗੇ ਵਡੇ/ ਸੁਜਾਨ ਛੁਵਤ ਪ੍ਰਮਾਨ
ਮੂੰਡ ਦੇਵ ਲੋਕ ਜਾਈਏ ॥ ਯਹੈ ਏਕ ਰਾਵਨ ਕੋ ਭਯੋ ਉਪਕਾਰ ਮੇਕੋ ਰਾਮ ਕਰੈ
ਯਾਕੋ ਲੋਗ ਰਾਮ ਸੰਗ ਗਾਈਏ ॥ ਜੋ ਤੋ ਕਛੁ ਛਲ ਹੈ ਤੋ ਕੁਟੰਬ ਸਮੇਤ ਦਸਕੰਧ
ਦਿਨ ਥੇਰੇ ਈ ਮੈ ਯਾਕੋ ਫਲ ਪਾਈਏ ॥ ਬਾਤ ਹੈ ਨਿਦਾਨ ਕੀ ਯੋ ਰੋਇ
ਕਹੈ ਜਾਨਕੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਆਪਨ ਬਚਾਈਏ ॥ 37 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਯਹੈ ਜੀ ਵਿਚਾਰ ਕਹੈ ਜਾਨਕੀ ਪੁਕਾਰ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਵਡ
ਭਾਗੀ ਆਜ ਰਾਮਹਿ⁶⁵³ ਲਪਟਾਹਿਗੀ ॥ ਐਰ ਤੇ ਅਭਾਗ ਮੇਰੇ ਸਭੈ ਅੰਗ
ਆਸ ਤਜ ਰਾਮ ਚੰਦ ਅੰਗ ਕੋ ਸਦਾਈ ਪਛੁਤਾਹਿਗੇ ॥ ਦੇਵਨ ਵਿਚਾਰਯੋ ਯੋ
ਤੇ ਮਾਯਾ ਕੇ ਬਨਾਏ ਮੂੰਡ ਸੀਯ ਕੇ ਛੁਏ ਤੇ ਤੀਨ ਲੋਕ ਜਰ ਜਾਹਿਗੇ ॥
ਬੋਲੇ ਤਬ ਲੋਪ ਹੋਵੈ ਕੈ ਸੋਕ ਤਜ ਏਕ ਮਾਤ ਰਾਮ ਕੈਸੇ ਰਾਵਨ ਕੇ ਹਾਥ ਨ
ਸਮਾਹਿਗੀ ॥ 38 ॥ "ਦੇਵਉਵਾਰ"⁶⁵⁴ ॥

/142ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗ ਪੈ ਅਨੰਗ ਕੋ ਪ੍ਰਬੀਨ ਅਤਿ ਧਰਖ ਨ
ਜਾਨਤ ਹੈ ਤੀਨ⁶⁵⁵ ਲੋਕ ਕੋ ਦਹੈ ॥ ਲੰਕਪਤਿ ਰੰਚਕ ਪ੍ਰਪੰਚਨ/ ਤੇ ਡਰ ਤੇਰੀ
ਦੇਹ ਛੁਟ ਜਾਤ ਤਬ ਰਾਮ ਕੋਪ ਕੋ ਸਹੈ ॥ ਰਾਖ ਰਾਖ ਪ੍ਰਾਨ ਸਿਰ ਭਏ ਅੰਤੁ

(652)ਕਾਮ -ੳ. ਏ. (653) ਰਾਮੈ -ਏ. (654) ਇਹ ਪਾਠ ਓ,ਅ,ਏ.
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (655) ਤੀ ਨਿ -ੳ.

ਧਯਾਨ ਦੇਖ ਰਾਮਚੰਦ ਬਾਨ ਅਬ ਯਾਹੀ ਕੈ ਸਿਰੈ ਗਹੈ ॥ ਕੇਹਰਿ ਕੇ ਆਗੈ
ਜਯੋ ਕੁਰੰਗ ਤੈਸੇ ਰਾਵਨ ਹੈ ਜੋ ਲੋ ਜੀਵੈ ਤੋ ਲੋ ਯੋ ਪੁਕਾਰ ਬਾਤ ਕੋ ਕਹੈ ॥ 39 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੀਤਾ ਬਡੀ ਅਜਾਨ ਸਬੈ ਦੇਵਮਿਲ ਯੋ ਕਹੈ ॥
ਅਬ ਲੋ ਜਾਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਜੋ ਹਮ ਬੀਚ ਨ ਆਵਤੇ ॥ 40 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਹਮ ਨਹਿ ਸਕੈ⁶⁵⁶ ਸੰਭਾਰ ਰਾਵਨ ਕੇ ਛਲ ਬਲ ਪ੍ਰਬਲ ॥
ਸੀਤਾ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਜੀਵਤ⁶⁵⁷ ਬਰੈ ॥ 41 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨ ਸਿਯ ਬਚਨ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਸਮਝਾਵਤ ਸਭ ਦੇਵਤਾ ॥
ਯਹਿ ਰਾਵਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ਛਲ ਕੀਨੋ ਅਰੁ ਕਰੈਗੈ ॥ 42 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਪੌਰਖ ਰਾਮ ਅਭੰਗ ਕੋਨ ਕੀਟ ਰਾਵਨ ਕੁਮਤਿ ॥
ਜੈਸੇ ਗਰੁੜ ਭੁਜੰਗ ਕੋਪ ਕਰਤ ਲੱਜਾ ਮਰੈ ॥ 43 ॥

/143ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੀਤਾ ਕੇ ਬਚਨ ਸੇਵ ਗਏ ਲੋਕ ਲੋਕ ਦੇਵ ਆਇ ਕੈ ਅਸੋਕ
ਬਨ ਸੋਕ ਕੇ ਨਿਵਾਰ ਕੈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਆਪਦਾ ਕੇ ਪੁੰਜ ਐਸੇ ਭਾਗੇ ਜੈਸੇ
ਰੀਗਾ ਕੋਊ ਨਾਇ ਤਾਕੋ ਪਾਪ ਜਾਇ ਡਾਰ ਕੈ ॥/ ਸੀਸ ਤੇ ਗਏ ਅਕਾਸ
ਰਾਵਨ ਨਿਰਾਜ ਹੈ ਕੈ ਚਪਯੋ ਰੂਖ ਰੂਖਨ ਸੋ ਮੂੰਡ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੈ ॥ ਰਾਮ
ਕਵਿ ਚਾਰੇ ਚਾਰੇ ਬਾਟਨ ਕੇ ਚਲਯੋ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਰਾਮ ਬੇਮੁਖ ਚਨੈ ਜਨਮ ਹਾਰ
ਕੈ ॥ 44 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਰ"⁶⁵⁸ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਆਯੋ ਗਢ ਲੰਕਪਤਿ ਪਾਇ ਦੁਖ ਪਾਪ ਮਤਿ ਆਪਨੋ ਸੋ
ਕੀਨੋ ਅਤਿ ਬੈਠਯੋ ਮੁਰਝਾਇ ਕੈ ॥ ਮਨੇ ਕੀਏ ਸਬੈ ਲੋਗ ਜੀਅ ਮੈ ਬਢਾਯੋ
ਸੋਗ ਨਾਗਤ ਨ ਹਾਥ ਸੀਅ ਥਕਯੋ ਹੋ ਉਪਾਇ ਕੈ ॥ ਕਾਨ ਪਰਯੋ ਬੰਦਸਾਨ

(656) ਸਕਹਿ -ੲ. (657) ਜੀਵਤਿ -ੳ. (658) ਇਹ ਪਾਠ
ੳ,ਅ,ੲ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸੇਵੈ ਆਗੈ ਲੋਕਪਾਲ ਦੇਖੇ ਰਾਮ ਮੇ ਸੋ ਬੈਰ ਕੀਓ ਹੈ ਬਜਾਇ ਕੈ ॥ ਕੈਸੀ
ਹੈ ਹੈ ਈ ਠਕੁਰਾਈ ਹੈ ਹੈ ਨਈ ਜਾਨਕੀ ਨ ਲਈ ਗਈ ਰਾਖੀ
ਦੇਵਨ ਬਚਾਇ ਕੈ ॥ 45 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਾਰੇ ਮੁਖ ਚਾਰ ਬਾਕ ਪੜੈ ਜਿਨ ਏਕੋ ਆਕ ਦੂਰ ਦੂਰ
ਝਾਂਕ ਜਹਿ ਆਯੋ ਕੋਨ ਕਾਜ ਕੇ ॥ ਦੇਖਯੋ ਬਾਕਪਤਿ ਕਹਯੋ ਲੰਕਪਤਿ
ਮੂੜਮਤਿ ਜਾਨਤ ਹੈ ਜੀ ਮੈ ਸੂਰਪਤਿ ਕੇ ਸਮਾਜ ਕੇ ॥ ਠੇਕੇ ਜਿਨ ਬੀਨ
ਸੁਖਨਾਰਦਾ ਬੀਨ ਅਰ ਜੀਨ ਡਰ ਤੇਰੇ ਇੰਦ੍ਰ ਚਾਹਤੇ ਨ ਨਾਜ ਕੇ ॥ ਡਾਟ
ਡਾਟ ਦੇਵਨ ਸੋ ਕਹੈ ਦਰਵਾਨ ਆਜ ਜਾਨਕੀ ਬਚਨ ਆਨ ਨਾਗਯੋ ਲੰਕਰਾਜ
ਕੇ ॥ 46 ॥ "ਸੀਤ ਉਵਾਰ"⁶⁵⁹ ॥

/143ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਕੀ ਐਸੀ ਗਤਿ ਸੀਤਾ ਆਪਨੀ⁶⁶⁰ ਬਿਖਤਿ
ਕਹੀ ਸਬ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਐ ਸਰਮਾ ਬੁਲਾਇ ਕੈ ॥ ਦੇਬੇ ਇਨ ਪਾਪੀ ਮੇ ਸੋ ਕੈਸੇ
ਫਲ ਕੀਨੇ ਜੋ ਨ ਦੇਵ ਬਾਨੀ ਹੋਤੀ/ ਪ੍ਰਾਨ ਦੇਤ ਹੋ ਉਡਾਇ ਕੈ ॥ ਬੋਲੀ
ਦੇਉ ਯਾਕੇ ਪਰਪੰਚ ਕੇ ਨ ਅੰਤਰਾਨੀ ਆਗੈ ਈ ਕਰਗੇ ਤੇ ਸੋ ਕਹਯੋ ਸਮਝਾਇ ਕੈ ॥
ਸਾਵਧਾਨ ਹੂ ਜੋ ਯਾਕੀ ਬਾਤ ਨ ਪਤੀਜੇ ਜਿਨ ਰਾਮ ਆਜ ਕਾਲ ਯਾਹਿ ਡਾਰਤ
ਪਚਾਇ⁶⁶¹ ਕੈ ॥ 47 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਆਯੋ ਰਾਮ ਨਿਕਟ ਨਿਕਟ ਬਿਕਟ ਕਿਲਕਾਰੇ ਕਪਿ ਸਬੈ
ਰੰਗ ਰੰਗ ਬੀਰ ਯੁਜਾ ਫਹਿਰਾਤ ਹੈ ॥ ਸੰਖਨ ਕੀ ਘੋਰ ਸੁਨ ਮੋਰ ਪਿਕ ਨਾਚਤ
ਹੈ ਮਾਨੇ ਮੇਘ ਸੋਰ ਹੂੰ ਤੇ ਲੋਚਨ ਸਿਰਾਤ ਹੈ ॥ ਝਰਨਾ ਝਰੈ ਅਪਾਰ ਫੂਲੇ ਦਮ
ਲਤਾ ਡਾਰ ਮਾਨੇ ਫੂਲ ਫੂਲ ਗਿਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ਚੁਚਾਤ ਹੈ ॥ ਬਾਜੀ ਇਨ ਨਾਤ
ਮਾਥੇ ਹਾਥੀ ਝਨਨਾਤ ਸੀਅ ਰਾਵਨ ਸੇ ਪਾਪਨ ਕੈ ਐਸੇ ਘਰ ਜਾਤ ਹੈ ॥ 48 ॥
"ਤ੍ਰਿਜਟੀ" ਸੁਸਰਮਾ ਵਾਚੁ"⁶⁶² ॥

(659) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (660) ਆਪੁਨੀ -ਓ.

(661) ਪਚਾਰਿ -ਓ. (662) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਕੋ ਮਾਰ ਪਾਛੇ ਰਾਜ ਦੇ ਬਿਭੀਖਨ ਕੋ ਮਹਾਰਾਜ
 ਰਾਮ ਤਬ ਤੇਰੀ ਢਿਗ ਆਇ ਹੈ ॥ ਦੂਰ ਹੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖ ਮੁਸਕਾਇ
 /144ੳ ਤੇਰੇ ਬਿਰਹਿ ਬਯਾਰ ਧਾਇ ਹੀਏ ਸੋ ਲਗਾਇ ਹੈ ॥/ ਕਹੈ ਸਰਮਾ
 ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਪਯਾਰੀ ਸੀਯ ਤੇਹੀ ਘਟੀ ਦਾਸੀ ਕਹਿ ਆਪਨੀ ਜੋ ਹਮੈ ਨ
 ਬਚਾਇ ਹੈ ॥ ਬਾਨਰ ਕੇ ਝੰਡ ਹਾਥ ਨੀਨੇ ਰੂੰਡ ਮੂੰਡ ਤੇਤੋ ਕੋਉ ਕਪਿ ਭੁਖੇ
 ਮਾਰ ਹਮੈ ਫਾਰ ਖਾਇ ਹੈ ॥ 49 ॥ "ਸੀਤਉਵਾਚ" ⁶⁶³ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਨੈਕੁ ਸੀਅ ਹਸੀ ਸਖੀ ਸੁਨੋ ਘਰ ਬਸੀ ਤੁਮੈ ਪ੍ਰਾਨਨ ਸਮਾਨ
 ਰਘੁਬੀਰ ਸੋ ਮਿਲਾਇ ਹੈ ॥ ਐਰ ਤੁਮੈ ਪੈਨੋ ਪੂਤ ਨੀਕੇ ਪਹਿਚਾਨਤ ਹੈ ਸੋ
 ਗੁਨੀ ਤਿਹਾਰੀ ਸੇਵਾ ਤਾਹੁ ਪੈ ਕਰਾਇ ਹੈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਤੂੰ ਹਨੁਮਾਨ ਕੇ
 ਭਰੋਸੇ ਭੁਲੇ ਜਿਨ ਵਹੈ ਫਾਰ ਖਾਇ ਤੋ ਹੈ ਪ੍ਰਾਨ ਕਹਾ ਪਾਇ ਹੈ ॥ ਬੀਰ
 ਰਸ ਮਾਤੇ ਹੈ ਹੈ ਲੋਹੁ ਸੋ ਅਨਾਤੇ ਹੈ ਹੈ ਕਹਾ ਭਯੋ ਤਾਹਿ ਤੇਰੇ ਪਾਇਨ
 ਲੁਠਾਇ ⁶⁶⁴ ਹੈ ॥ 50 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜਾ ਦਿਨ ਧਾਇ ਪਰੈ ਕਪਿ ਕੇ ਦਲੁ ਜੀਤ ਫਿਰੈ ਕੋਉ ਆਨ
 ਸੁਨਾਵੈ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸਿਵ ਕੇ ਕਵਿਰਾਮ ਨਿਸੰਕ ਹੈ ਨੰਕ ਦਹਾਵੈ ॥
 ਜੀਵਤ ਜਾਇ ਸੁਨੋ ਜਬ ਸਾਸੁ ਸਪੂਤ ਬਧੂ ਕਹਿ ਮੋਹਿ ਬੁਠਾਵੈ ॥ ਸ੍ਰੀ
 ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਪਾਇ ਰਹੇ ਗਹਿ ਸੋ ਦਿਨ ਮੋਹਿ ਕਹੇ ਕਬਿ ਆਵੈ ॥ 51 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜਾ ਦਿਨ ਆਨ ਮਦੋਦਰਿ ਸੁੰਦਰਿ ਦੀਨ ਹੈ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇ
 ਪਰੈ ॥ ਮੁਕਤਾ ਖਿਸ ਮਾਂਗ ਤੇ ਤੂਟ ਪਰੈ ਦੇਉ ਨੈਨ ਕੇ ਨੀਰ ਸੋ ਭੂਮਿ ਭਰੈ ॥
 /144ਅ /ਤਬ ਹੋ ਹੂੰ ਬੁਠਾਇ ਸੰਬੋਧ ਕਰੋ ਕੋਉ ਤੇਹਿ ਗਹੇ ਤਬ ਸੀਯ ਮਰੈ ॥ ਇਹ
 ਭਾਂਤਿ ਮਨੋਰਥ ਹੈ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸੁ ਬਿਨਾ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਕੋਨ ਕਰੈ ॥ 52 ॥

(663) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (664) ਲੁਠਾਇ - ਏ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਦੁਖ ਸਾਗਰ ਕਯੋ ਤਰ ਸਕੈ ਸੀਯ ਧਰਮ ਕੀ ਸੀਵ ॥
ਦੇਵ ਨਾਗ ਨਵ ਬਧੂ ਨੈ ਪੁਨ ਆਯੋ ਦਸਗ੍ਰੀਵ ॥ 53 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤੂੰ ਸੀਅ ਨਿਪਟ ਰਠੋਰ ਮੈ ਛਲ ਬਲ ਬਹੁਤੇ ਕੀਏ ॥
ਨੈਕ ਨਿਰਖ ਮਮ ਓਰ ਜਲਤ ਅੰਗ ਸੀਤਲ ਕਰਹੁ ॥ 54 ॥

/145ਓ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦਿਨ ਹੀ ਤੇ ਕਰੋ ਰਾਤ ਮੇਲੋ ਚਾਲ ਲੋਕ ਸਾਤ ਬਜੁ ਪਾਤ
ਰੋਇ ਤੇ ਸਹਾਰਬੇ ਕੇ ਸਾਹਸੀ ॥ ਮੇਰੇ ਕੋਪ ਬਿਨਾ ਚੁੱਕੁ ਸਭ ਕੀ ਘਟਾਈ
ਓਪ ਤੇ ਸੋ ਪਚ ਹਾਰਯੋ/ ਪੈ ਤੂੰ ਜੋਰੇ ਨੈਨ ਨਾਹਸੀ ॥ ਤੇਰੇ ਈ ਨਿਹੇਰੇ ਜੋ
ਤੂੰ ਕਰੈ ਛਾਡੇ ਤੇਰੇ ਪਤਿ ਨਾਤੇ ਰਾਮ ਜੀਬੇ ਕੀ ਹੈ ਜਾਨ ਬਾਤ ਥਾਹ ਸੀ ॥
ਏਲੀ ਸੀਯ ਯਾਸੋ ਕੋਊ ਕਰੈ ਦਸਕੰਧ ਅੰਧ ਆਜਹੀ ਪਰੀ ਹੈ ਮੂਢ ਮਰਬੇ ਕੀ
ਹਾਹ ਸੀ ॥ 55 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੋ ਕਰੋ ਤੋ ਮੂੰਡ ਕਾਟ ਰਾਖੇ ਤੇਰੇ ਪਾਇ ਤਰ ਤੋਹੀ ਪਰਵਾਰ⁶⁶⁵
ਮਾਰ ਖੇਹ ਮੈ ਉਡਾਯ ਦਯੋ ॥ ਐਰ ਜੋ ਕਰੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਹੰਦੂ ਕੈ ਸੇ ਵੇ ਗਾਢੇ ਬਨ ਜੋ
ਕਰੋ ਤੇ ਚੇਰੇ ਹੰਦੂ ਕੈ ਪਲਕਾ ਡਸਾਇ ਦਯੋ ॥ ਜੋ ਕਰੋ ਮੀਦੇਦਰੀ ਸਮੇਤ ਰਨਵਾਸ
ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੰਦੂ ਕੈ ਆਜ ਏਕ ਏਕਹਿ ਲੁਟਾਇ ਦਯੋ ॥ ਐਸੀ ਕਰ ਬੀਰ
ਰਘੁਬੀਰ ਤਜ ਕਹਯੋ ਸੀਯ ਜਾਹਿ ਜਾਹਿ ਜੋ ਕਰੋ ਤੇ ਅਬਹੀ ਜਰਾਇ
ਦਯੋ ॥ 56 ॥ "ਸੀਤਉਵਾਰ"⁶⁶⁶ ॥

/145ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੇ ਦੁਖ ਦੇਤ ਹੈ ਉਪਾਧਿ ਹੀ ਕੇ ਹੇਤੁ ਹੈ ਪੈ ਤਉ ਸੀਯ ਦੈ
ਸਰਾਪ ਪਾਪੀ ਨ ਜਰਾਯੋ ਹੈ ॥ ਸਾਜ ਦਲ ਆਏ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਯਾਰੀ
ਪਰ ਤਾਤੇ ਪ੍ਰਭੁ ਖੇਨ ਮੇ ਪੈ ਜਾਤ ਨ ਮਿਟਾਯੋ ਹੈ ॥ ਸੋਈ ਤੀਅ ਕੋਨ ਕਾਮ
ਰਾਮਕਵਿ ਸਾਰੀ ਕਰੋ ਪਤ ਕੋ ਮਿਟਾਇ ਜਸ ਆਪਨੋ ਚਲਾਯੋ ਹੈ ॥ / ਰਵਿ

(665) ਪਰਿਵਾਰਿ -ਉ. ਏ. (666) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕੇ ਉਦੇਤ ਆਗੇ ਦੇਖ ਕੇ ਖਦਯੋਤ ਤਨ ਅੰਧ ਦਸਕੰਧ ਮਨ ਕੋਨ ਕੋ ਲੁਭਾਯੋ
ਹੈ ॥ 57 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਪਾਪ ਕੇ ਮਨੋਰਥ ਰੇ ਪਾਪੀ ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਭਲੇ ਉਪਰ ਕਰੇ
ਤੇ ਲੋਕ ਬਾਵਰੇ ਕਹੱਤ ਹੈ ॥ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਤ੍ਰਿਦੇਖ ਜਾਹਿ ਬਯਾਪਯੋ ਤਾਕੇ ਦੇਖ
ਨਹੀ ਯਾਤੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਨੈਕ ਰੋਖ ਨ ਗਹਤ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਭੁਜਦੰਡ ਪਰ ਅੰਸੇ
ਖੰਡ ਖੰਡ ਕਰ ਕੋਟਿਕ ਬਹਾਉ ਪ੍ਰਾਨ ਕਾਹੇ ਕੇ ਦਹੱਤ ਹੈ ॥ ਜਾਹਿ ਦਸਕੰਧ
ਬੀਸ ਲੋਚਨ ਸੋ ਅੰਧ ਕਹੂ ਪਾਰੇ ਪੁੰਜ ਬੀਜੁਰੀ ਕੇ ਹਾਥ ਮੈ ਰਹੱਤ ਹੈ ॥ 58 ॥
“ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ”⁶⁶⁷

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੀ ਸੁਨ ਗਯੋ ਲੰਕ ਨੈਕੁ ਨ ਭਯੋ ਨਿਸੰਕ ਜੈਸੇ ਰੰਕ ਮੀਨ
ਬਿਨ ਨੀਚ ਅਕੁਲਾਤ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਇਤ ਆਯੋ ਦਬਿ ਸੀਤਾ ਕੀ ਨ ਲੁਟੀ
ਛਬਿ ਸੋਸੇ ਪਛੁਤਾਇ ਏਕ ਯਹੈ ਉਤਪਾਤ ਹੈ ॥ ਕਰੋਂ ਏਕ ਬਡੇ ਛਲੁ ਦੇਖੋ ਤੇ
ਸੀਆ ਕੋ ਬਲੁ ਕੈਸੇ ਨ ਮਿਲੈਗੀ ਮੇ ਸੋ ਐਸੇ ਇਤਰਾਤ ਹੈ ॥ ਕੰਚ ਧਨ ਦੇ ਕੈ
ਮਨੁ ਚਾਹਤ ਹੈ ਬੰਚਕ ਜਯੋ ਐਸੇ ਪਰਪੰਚਨ ਤੇ ਰੰਚ ਨ ਲਜਾਤ ਹੈ ॥ 59 ॥

/146ੳ ॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਮਨ ਮੈ ਕਿਯੋ ਕਲਾਪ ਰਾਮਚੰਦ ਬਨਯੋ ਆਪ ਲੀਨੋ ਹਾਥ
ਚਾਪ ਮਾਥੇ ਮੁਕਟਿ ਬਨਾਇ ਕੈ ॥ ਪੀਰੋ ਪਟ ਕਟਸਯੋ ਲਪਟੇ ਕੈ ਨਿਖੰਗ ਕਸ
ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੁੰਦਰ ਅਨੰਗ ਕੋ ਲਜਾਇ ਕੈ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਥੇ ਕਾਟ ਬਾਟ
ਆਯੋ ਆਧ ਕਰ ਪਾਚ ਪਾਚ ਲੀਨੋ ਕਰ ਲੋਹੂ ਸੋ ਭਿਜਾਇ ਕੈ ॥ ਚਲਯੋ
ਸੀਅ ਤੀਰ ਰਘੁਬੀਰ ਬਨ ਮਾਇ ਬਲ ਬੇਖ ਕੋ ਪੁਤਾਪੁ ਪਾਪ ਪਰਸਯੋ ਨ
ਆਇ ਕੈ ॥ 60 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਧਾਯੋ⁶⁶⁸ ਚਢ ਬਾਰਨ ਬਿਦਾਰਨ ਸੀਆ ਕੋ ਸਤ ਪਤਿਤ

(667) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(668) ਧਾਇਓ - ਅ.

ਉਧਾਰਨ ਕੇ ਰੂਪ ਤਨ ਧਾਰ ਕੈ ॥ ਸੇਵਕ ਸਿਖਾਏ ਰਨ ਰਾਮਚੰਦ ਆਏ
ਜੀਤ ਮੂੰਡ ਲਟਕਾਏ ਹਾਥ ਬੈਰੀ ਨਿਜ ਮਾਰ ਕੈ ॥ ਭੈਰੀ ਢੋਲ ਪਟਹ
ਨਿਸਾਨ ਸੋ ਸੁਹਾਏ ਬੀਰ ਦੁੰਦੁਬੀ ਬਜਾਏ ਲੋਕ ਗੀਝਤ ਨਿਹਾਰ ਕੈ ॥ ਰਾਵਨ
ਕਹਤ ਬਾਮੀ ਹੈ ਨ ਮਨ ਕਾਮੀ ਅਬ ਜਾਨਤ ਹੈ ਜਾਨਕੀ ਨਖੇ ਤੇ ਛਾਡੇ ਜਾਰ
ਕੈ ॥ 61 ॥ "ਪੁਰਬਾਸੀ ਲੋਗਨਉਵਾਰ"⁶⁶⁹ ॥

/146ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੋਊ ਕਿ ਨਿਹਾਰਿ ਕੈ ਸਰੂਪ ਭਏ ਰੂਪਲੀਨ ਮਾਨੋ ਮਨ ਹਰਯੋ
ਜੂਪ ਐਸੇ ਰਹੈ ਹੋਰ ਕੈ ॥ ਏਕ ਕਰ ਧਯਾਨ⁶⁷⁰ ਭਏ ਮੋਛ ਕੈ ਪਯਾਨ ਜੋਗ ਏਕ
ਲੋਗ ਕਹੈ ਹਮ ਦੇਖੈ ਕਯੋ ਹੂੰ ਫੇਰ ਕੈ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਭਲੀ ਕੀਨੀ ਮਹਾਰਾਜ/
ਰਾਮਚੰਦ ਰਾਵਨ ਸੋ ਪਾਪੀ ਤੁਮ ਮਾਰਯੋ ਘੋਰ ਘੋਰ ਕੈ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਰਾਜ ਕਰੋ
ਲੋਕ ਕੋ ਨਿਸੰਕ ਆਜ⁶⁷¹ ਬਗਰ ਬਜਾਰ ਸਭ ਕਹੈ ਟੇਰ ਟੇਰ ਕੈ ॥ 62 ॥
"ਰਾਵਨੋ ਵਾਰ"⁶⁷² ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੈਸੇ ਜਾਕੋ ਨਾਗੋ ਮਨ ਤੈਸੇ ਤਾਕੋ ਪੁਰਯੋ ਪੁਨ ਪੂਰਨ ਅਨੰਤ
ਰਾਮ ਵੇਖ ਸਿਰਤਾਜ ਤੇ ॥ ਰਾਵਨ ਕਹਤ ਜੇਵੈ ਪਾਵਤ ਸਰੂਪ ਮੋਖ ਤੇ ਤੇ
ਵਡਭਾਗੀ ਬੈਰ ਕੀਨੋ ਬੇਗੀਕ ਕਾਜ ਤੇ ॥ ਬਹੁਰੋ ਬਕਨ ਨਾਗਯੋ ਸਤ ਤੇ ਛਡਾਉ
ਸੀਯ ਜੈਸੇ ਖਗਰਾਜ ਸੁਧਾ ਛੀਨੀ ਸੁਰ ਰਾਜਤੇ ॥ ਪਹੁਚਯੋ ਅਸੋਕ ਬਨ ਰਾਪਯੋ
ਸੀਲ ਤੇਹੀ ਛਿਨ ਐਸੀ ਮਨ ਆਈ ਮਾਨੋ ਉਪਜਯੋ ਹੈ ਜਾਨਤੇ⁶⁷³ ॥ 63 ॥

/147ਓ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਕਹਤ ਬਾਮੀ ਜੈਸੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕਾਮੀ ਪਹਿਲੇ ਸਿਯਾ
ਸੋ ਤੈਸੇ ਕਯੋ ਨ ਉਮਹਤ ਹੈ ॥ ਕਹਾ ਜਾਗ ਪਰੀ/ ਮਤਿ ਰਾਮੈ ਅਨੁਸਰੀ ਜਾਤੇ
ਘਰੀ ਘਰੀ ਨਾਜ ਸੀਲ ਡੀਲ ਕੋ ਗਹੱਤ ਹੈ ॥ ਐਰ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕ੍ਰੋਧ
ਛੀਨ ਹੋਤ ਜਾਇ ਬ੍ਰਹਮੰਡਨ ਅਖੰਡਲ ਦਹੱਤ ਹੈ ॥ ਐ ਨ ਜਾਨੈ ਪਾਪੀ ਦੇਹ
ਰਚੀ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀ ਜਾਕੀ ਐਸੀ ਏਕ ਜਾਨਕੀ ਸੋ ਘਰ ਮੈ ਰਹੱਤ⁶⁷⁴ ਹੈ ॥ 64 ॥

(669) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ। (670) ਧਿਆਨ - ਏ.

(671) ਤੁਮ - ਏ. (672) ਇਹ ਪਾਠ ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

(673) ਨਾਜਤੇ - ਏ. (674) ਬਸਤ - ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤਉ ਪੈ ਨ ਤਜੀ ਆਸ ਕਾਰੇ ਤੇ ਜੁ ਪਾਪ ਰਾਸ ਗਯੇ
 ਸੀਅ ਪਾਸ ਹਾਥ ਮੂੰਡ ਲਟਕਾਇ ਕੈ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਥੇ ਨਯਾਰੇ ਨਯਾਰੇ
 ਮੈ ਉਤਾਰੇ ਦੇਖ ਨੀਕੇ ਅਬਭਾਰੇ ਦੇਤ ਤੋਕੇ ਦਿਖਰਾਇ ਕੈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਅੰਗ
 ਕਛੁ ਤੇਹੀ ਛਿਨ ਅੰਸੇ ਭਏ ਜਾਤੇ ਕਛੁ ਬੋਲੀ ਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ਦੋਰ ਜਾਇ ਕੈ ॥
 ਕਾਮ ਕੀ ਤਵਾਰ ਤੇ ਪਛਾਰ ਖਾਇ ਪਰੀ ਕਹੂੰ ਹਾਰ ਕਹੂੰ ਬਾਰ ਕਹੂੰ ਭੁਖਨ
 ਗਿਰਾਇ ਕੈ ॥ 65 ॥ "ਤ੍ਰਿਜਟੀਉਵਾਰ"⁶⁷⁵ ॥

/147ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਉਠੀ ਚੇਤ ਭਟ ਜਯੋ ਕਲਪ ਕੈਸੇ ਪਟ ਜਯੋ ਕਪਟ ਕੈ ਨਾ
 ਜਾਨਯੋ ਜੈਸੇ ਨਟ ਕੇ ਦਿਖਾਇਏ ॥ ਦੂਜੇ ਦੇਵਬਾਨੀ ਕਹਯੋ ਜਾਨਕੀ ਅਯਾਨੀ
 ਭਈ ਯਹੈ ਏਕ ਲੰਕਪਤਿ ਰੂਪ ਕੇ ਬਨਾਇ⁶⁷⁶ ਬੋ ॥ / ਤੋ ਲੋ ਚਾਰੇ ਭੇਟਬੇ
 ਕੇ ਦੋਰਯੋ ਪੈਨ ਦੋਰੈ ਮਨ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਾਨ ਬਿਨ ਦੇਹ ਕੋ ਚਨਾਇ ਬੋ ॥ ਜਯੋ
 ਜਯੋ ਚਲੈ ਧਾਇ ਤਯੋ ਤਯੋ ਠਗ ਕੈਸੇ ਪਰੈ ਪਾਇ ਤੋ ਲੋ ਆਇ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਕੋ
 ਬਲਯੋ ਹੈ ਸਿਖਾਇਏ ॥ 66 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਰ"⁶⁷⁷ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤਾਹੀ ਛਿਨ ਭਯੋ ਲੋਪ ਲੰਕ ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਸੁ ਸੋਕ ਓਪ ਬਿਨ ਕੋਪ
 ਤੇ ਖਿਸਾਇ ਭ੍ਰਮ ਪਾਰ ਹੈ ॥ ਯਾਹੀ ਪਰਪੰਚ ਤੇ ਮੈ ਰੰਚਕ ਨ ਪਾਯੋ ਸੁਖ
 ਕੰਚਨ ਸੀ ਜਾਨਕੀ ਨ ਭੇਟੀ ਹੈ ਨਿਹਾਰ ਹੈ ॥ ਜੋ ਲੋ ਜਾਇ ਸਾਦੈਉ ਨ
 ਜੀਤੋ ਕਨ ਰਾਮਚੰਦ ਤੋ ਲੋ ਮੋਕਉ ਦੁਖ ਕੀ ਸਦਾਈ ਅਧਕਾਰ ਹੈ ॥ ਜੀਤਯੋ
 ਸੁਰ ਰਾਜ ਤੀਨ ਲੋਕ ਕੇ ਸਮਾਜ ਤਉ ਮੇਰੋ ਮਨ ਆਜ ਪਾਤ ਪਾਤ ਡਾਰ ਡਾਰ
 ਹੈ ॥ 67 ॥

(675) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(676) ਦਿਖਾਇ - ਏ. (677) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਰਾਵਨ ਇਤ ਲੈ ਮੀਚ ਨਿਪਟ ਨਿਜਕਾਤ ॥
ਉਤ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸਰਮਾਸ ਹਿਤ ਸੁਨਹੁ ਸੀਯ ਕੀ ਬਾਤ ॥ 68 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਰਮ ਲੇਖਨੀ ਸੀਸ ਫਿਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟ ਤਯੇ ਹੀ ਫਿਰੀ ॥
ਰਾਮ ਕ ਸਕਲ ਸੁਰ ਈਸ ਤਾਕੀ ਤੀਅ ਐਸੀ ਦੁਖੀ ॥ 69 ॥
१ ਸੀਤਉਵਾਚ ॥⁶⁷⁸ ॥

/148ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੀਤਾ ਖੜੁਤਾਇ ਮੁਰਝਾਇ ਦੁਖ ਪਾਇ ਧਾਇ ਕਰੈ ਹਾਇ
ਹਾਇ ਸੀਨ ਨਾਜ ਧਨੁ ਗਯੇ ਹੈ ॥ / ਕੰਟਕ ਬਨਾਇ ਬੇਖ ਰਾਮ ਹੀ ਕੋ ਆਯੇ
ਪਾਪੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਧੂਆਂ ਕੋ ਸੋ ਧੌਲਹਰਿ ਛਯੇ ਹੈ ॥ ਜੋ ਨ ਆਜ ਤ੍ਰਿਜਟੀ
ਤੁਰਤ ਮੇ ਸੋ ਕਰੈ ਤੋ ਤੋ ਆਜ ਹੀ ਨਿਸੈਕ ਹੈ ਕਲੰਕ ਬੀਜ ਬੁਝੇ ਹੈ ॥ ਦੇਖੇ
ਦੇਖੇ ਯਾਹੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਢਿਠਾਈ ਮਾਈ ਵਡੇ ਪਾਪੀ ਸੋ ਤੇ ਪਾਪੀ ਮਿਲਬੈ
ਕੋ ਭਯੇ ਹੈ ॥ 70 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਹਾ ਬਿਰੀਚ ਹਾ ਸੁਰੇਸੁ ਚੰਡਿਕਾ ਗਨੇਸ ਸੇਸੁ ਹਾ ਦਿਨੇਸੁ
ਦੇਹ ਅਬ ਨਾਗਤ ਗਿਨਾਨ ਕੀ ॥ ਵਡੇ ਅਪਰਾਧ ਇਨ ਕੀਨੇ ਦੁਖ ਦੀਨੇ
ਸੇਹਿ ਬੇਖ ਦੇਖ ਭੂਲੀ ਤਉ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਆਨਕੀ ॥ ਮੀਚ ਮੋਲ ਪਾਉ ਤੋ ਤੇ
ਪ੍ਰਾਨ ਦੇ ਮੰਗਾਉ ਆਜ ਜੋਗ ਸਾਧਯੇ ਹੁਤੇ ਤੋ ਨਮਰਤੀ ਅਚਾਨਕੀ ॥ ਰਾਮ
ਭੋਗ ਭੂਲ ਰਹੀ ਲੋਗਨ ਮੈ ਫੂਲੀ ਸਦਾ ਰਾਮਕਵਿ ਐਸੇ ਰੋਇ ਰੋਇ ਕਰੈ
ਜਾਨਕੀ ॥ 71 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਰਾਮ ਹੀਤੇ ਕੋਟਕ ਕਪਟ ਜਾਤੇ ਅਬ ਤੇ ਕਪਟ
ਹੀ ਮੈ ਆਪ ਆਇ ਜਾਤ ਹੈ ॥ ਜੱਦਪਿ ਨ ਮੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ

(678) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/148ਅ ਨਾਥ ਤਉ ਮੇਰੇ ਅੰਗਨ ਸੋ ਅੰਗ ਹੀ ਰਿਸਾਤ ਹੈ ॥/ਦੇਹ ਕਹੈ ਪਾਇ ਚਲੈ
ਪਾਇ ਕਹੈ ਨੈਨ ਢਲੇ ਨੈਨ ਦੋਰ ਮੇਰੇ ਮੋਹੁ ਆਇ ਲਪਟਾਤ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਾਨ
ਉਡਾਇ ਭੁਮਿ ਕਾਰੇ ਤੇ ਨ ਫਾਟ ਜਾਇ ਯਾਹੀ ਮੈ ਸਮਾਇ ਸੀਅ ਐਸੀ
ਦੁਖਗਾਤ⁶⁷⁹ ਹੈ ॥ 72 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅਰੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਮੇਰੇ ਕਹੇ ਤੇ ਉਡਾਤ ਨਾਹੀ ਆਪਨ ਕੀਓ
ਤੁਰਤ ਰਾਮ ਹੀਤੇ ਪਾਈਓ ॥ ਸਦਾ ਕੇ ਸੰਗਾਤੀ⁶⁸⁰ ਮੇਰਿ ਹਾਤੀ ਕਰ ਤਾਤ
ਕਾਲ ਰਾਮ ਜੂ ਪੀ ਜਾਇ ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਅਤਿ ਗਾਈਓ ॥ ਆਦਰ ਨ ਹੋਇ
ਤਹਾ ਕੈਸੇ ਰਹਯੋ ਭਾਵਤ ਹੈ ਨਿਪਟ ਨਿਲਾਜ ਹੋਤੇ ਭੇਦ ਕੇ ਬਤਾਈਓ ॥
ਕਿਯੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਤੁਮ ਸੋ ਕਹਯੋ ਹੈ ਯਾਕੇ ਖੀਝੈ ਭੁਖੇ ਪਿਆਸੇ ਦੇਹ ਛੋਡ
ਜਿਨ ਜਾਈਓ ॥ 73 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਕਹੈ ਬਾਤ ਸੁਨ ਜਾਨਕੀ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹਮ ਤੇ ਮੈ ਰਘੁਬੀਰ
ਜੂ ਮੈ ਨਯਾਰੇ ਨਾ ਰਹੱਤ ਹੈ ॥ ਲੋਗ ਯੋ ਕਹਤ ਸੀਤਾ ਬਿਰਹਿ ਤੇ ਮਰੀ
ਹੈ ਹੈ ਉਨਹੀ ਸੋ ਰਾਮ ਫਿਰ ਐਸੇ ਕੈ ਕਹੱਤ ਹੈ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਜੀਵਤ ਹੈ
ਕਾਹੇ ਤੇ ਗੁਸਾਈ ਸੁਤੇ ਜਾਤੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਕੇ ਬਹੱਤ ਹੈ ॥ ਜਾਤੇ⁶⁸¹
ਜੋ ਲੋ ਤੇ ਕੋ ਰਘੁਨਾਇਕ ਨ ਭੇਟਤ ਹੈ ਤੋ ਲੋ ਤੇਰੀ ਬਾਤੈ ਹਮ ਨਾਖਕ ਸਹੱਤ
ਹੈ ॥ 74 ॥ "ਤ੍ਰਿਜਟੀਓਵਾਚੁ"⁶⁸² ॥

/149ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੇ ਭਯੋ⁶⁸³ ਸਮਾਧਾਨ ਪ੍ਰਾਨਨ ਸੰਬਧਯੋ ਗਯਾਨ ਤ੍ਰਿਜਟੀ
ਕਹਯੋ ਸਿਯਾਨ ਕਾਹੇ ਕੋ ਧਰੱਤ ਹੈ ॥/ਕਾਲ ਪਰੋ ਨਰੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕੋ ਮਿਲੈਗੀ ਕੋਨ
ਤੂੰ ਤੇ ਏਕ ਛਲ ਹੀ ਮੈ ਛਲਸੀ ਮਹੱਤ ਹੈ ॥ ਤੇ ਕੋ ਚਹੂੰ ਘਾਤੇ ਡਰ ਨਾਗਯੋ ਈ
ਰਹਤ ਪਯਾਰੀ ਸੇ ਤੇ ਯਾਤੇ ਰਾਵਨ ਤੇ ਰਾਮ ਹੀ⁶⁸⁴ ਡਰੱਤ ਹੈ ॥ ਜੋ ਲੋ ਭੁਖ

(679) ਦੁਖੀਗਤ - ਓ. ਏ. (680) ਸੰਘਾਤੀ - ਓ. (681) ਤਾਤੇ - ਏ.

(682) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (683) ਭਯੋ - ਅ.

(684) ਤੇ - ਏ.

ਚਾਪਤ ਨ ਦੇਤ ਨ ਸਰਾਪ ਯਾਕੋ ਤੋ ਲੋ ਪਾਪ ਮੋਲ ਨੈ ਲੈ ਆਪ ਕੇ ਧਰੱਤ
ਹੈ ॥ 75 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੇਰੀ ਪਦ ਰਜ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਮ ਜਾਨਯੋ
ਰਘੁਬੀਰ ਜੂ ਕੇ ਤੋਹਿ ਨ (ਬਿਸਵ੍ਰੂਸ)⁶⁸⁵ ਹੈ ॥ ਤੀਰਥ ਕੇ ਬਾਸੀ ਜੈਸੇ ਜਾਤ੍ਰਿਨ
ਸੋਂ ਕਹੈ ਤੁਮ ਜਾਨਤ ਹੈ ਯਾਕੋ ਭਯੋ ਹਮ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਦੀਪ ਜੋਤ ਮੈ
ਪਤੰਗ ਕੋਟਕ ਰਾਵਨ ਸੇ ਪਰੈ ਨੈਕ ਲਰੈ ਪੁਨ ਪਲ ਹੀ ਮੈ ਨਾਸ ਹੈ ॥ ਦੇਖ ਹੈ
ਤਮਾਸੋ ਜੈਸੇ ਪਾਨੀ ਮੈ ਪਤਾਸੋ ਲੁਟਯੋ ਗੋਧਨ ਮਵਾਸੋ ਪਾਯੋ ਮਾਸੋ ਮਾਸੋ ਮਾਸ
ਹੈ ॥ 76 ॥ "ਸੀਤਉਵਾਚੁ"⁶⁸⁶ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਹਿਮ ਰੁਤ ਕਾਟੀ ਆਛੇ ਸਿਸਰ ਬਸੰਤ ਪਾਛੇ ਗ੍ਰੀਖਮ ਕੇ
ਲਾਗੇ ਕਹੇ ਕੋਨ ਨਯਾਉ ਜੁਝੀਏ ॥ ਉਤਰੀ ਹੈ ਦੁਖ ਕੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮੇਸੀ ਨਾਉ
ਚਢ ਨਾਗਤ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਇ ਹਾਸੀ ਕ੍ਰੁਦ ਬੁਝੀਏ ॥ ਨੈਕੁ ਡਰਪਾਏ ਹਰਖਾਏ
/149ਅ ਜੀਓ ਮਰੈ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਬਾਸੁ ਚਲੇ ਅਨ ਚਲੇ ਸਦਾ ਗੁਝੀਏ ॥ / ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਹਮਾਰੇ
ਦੇਸ ਅੰਸੇ ਉਤਪਾਤ ਨਹੀਂ ਰਾਮ ਰਾਜ ਸੁਨੈ ਤੇ ਲਗਾਇ ਪੰਖ ਉਝੀਏ ॥ 77 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਨਗਰ ਅਯੁਧਯਾ ਸਭ ਸੁਖੀ ਜਹਾ ਹਮਾਰੇ ਰਾਜ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਘਰ ਘਰ ਇੰਦ੍ਰ ਸਮਾਜ ॥ 78 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਾਜ ਨੀਤਿ ਤੇ ਸੋ ਕਹੈ ਸੁਨੁ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਦੇ ਕਾਨ ॥
ਬਿਨ ਦਰਸਨ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਬਿਧਿ ਨ ਕਰੈ ਜਲ ਪ⁶⁸⁷ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਬਿਨ ਸਭ ਏਕਸੇ ਛਤ੍ਰ ਚਮਰ ਸਿਰਨਾਹਿ ॥
ਭੁਖਨ ਭੋਨ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਹਯ ਗਯ ਸੁਖ ਘਰ ਮਾਹਿ ॥ 80 ॥

(685) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ । (686) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(687) ਪਾਲਾ -ਉ.

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਿੱਤੁ ਹੂੰ ਮੈ ਲਿਖੈ ਨ ਬਚਿੱਤੁ ਚਿੱਤੁਕਾਰ ਤਿਯ ਪੀਯ ਤੇ
 ਵਿਛੋਰ ਕੈਨ ਲੰਕ ਕੇ ਸੇ ਹਲ ਹੈ ॥ ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹਾ ਜਹਾ ਕੋਕਿਲਾ
 ਕਪੋਤਿ ਮੋਰ ਚਕਵਾ ਚਕੋਰ ਬਿਨ ਨਾਰਿ ਨ ਮਰਾਲ ਹੈ ॥ ਸਦਾ ਮਤਿ ਰਯਾਨ
 ਮੈ ਕਿ ਬੇਦ ਕਿ ਪੁਰਾਨ ਮੈ ਕਿ ਧਯਾਨ ਦਾਨ ਮਾਨ ਮੈ ਸੁ ਐਸੇ ਏਕ ਵਾਲ
 ਹੈ ॥ ਦਾਰਿਦ ਕੇ ਛਲ ਕੇ ਕਪਟ ਕੇ ਸਦਾਈ ਕਾਲ ਪਤਿਬੁਤਿ ਪੁੰਨ ਜਗ ਐਨ
 ਕੇ ਸੁਕਾਲ ਹੈ ॥ 81 ॥

/150ੳ /॥ਦੇਹਰਾ॥ ਜਹਿ ਦਿਛ⁶⁸⁸ਪੋਥੀ ਬਾਧੀਏ ਬਾਦ ਬੁਹਮ ਕੇ ਕਾਜ ॥
 ਸਪ੍ਰਨ ਬਿਦੇਸ ਨ ਜਾਈਏ ਹਮ ਬਿਨ ਹਮਰੇ ਰਾਜ ॥ 82 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਜੋ ਅਬ ਕੈ ਰਘੁਪਤਿ ਮਿਲੈ ਵਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਵਹਿ ਸਾਜ ॥
 ਤੈ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਤੁਹਿ ਸੰਗ ਨੈ ਦਿਖਰਾਉਂ ਵਹਿ ਰਾਜ ॥ 83 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਐਰ ਕਹੋ ਇਕ ਰੀਤ ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ॥
 ਕਰੀਅਹੁ ਸੱਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਖੀ ਸਯਾਨੀ ਪ੍ਰਾਨ ਸਮ ॥ 84 ॥

॥ ਛਪਯ ॥ ਕਟਕ ਨਿੰਬੁ ਕੰਟਕ ਬੰਬੂਲ ਉਧਤ ਖਜੂਰ ਤਰ ॥ ਪਰ ਪੰਚਕ
 ਮਹਿ ਦੇਹਿ ਸਦਾ ਬੰਚਕ ਪੁਰਾਨ ਨਰ ॥ ਕੁਟਲ ਤਰਨ ਭੂਯ ਭ੍ਰਿੰਗ ਜਟਲ ਬਟ
 ਭਸਮ ਮੁਕਰ ਮੁਖ ॥ ਬਿਨੁ ਬਿਜੁੱਲ ਧੁਨਿ ਕਦਲ ਅਵਰ ਕੰਪਤ ਨ ਪਾਇ ਦੁਖ ॥
 ਅਕਲੰਕ ਰਾਮ ਸਬ ਬਿਨਾ ਸਸਿ ਅਰ ਦਾਰਿਦ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰਜਾ ਪਸੁ ॥ ਪੁਰ
 ਨੀਚ ਕ੍ਰੂਪ ਲੰਪਟ ਭ੍ਰਮਰ ਚਿੱਤ ਚੋਰ ਰਘੁਪਤਿ ਸੁਜਸੁ ॥ 85 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਸਿਯ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਮਿਲੀ ਤਜਯੋ ਸੋਕ ਅਗਯਾਨ ॥
 ਤਬ ਜਾਨਕੀ ਪੁਸੰਨ ਮੁਖ ਕਰਤ ਰਾਮ ਕੋ ਧਿਆਨ ॥ 86 ॥

॥ ਫਪਯ ॥ ਅਮਲ ਕਮਲ ਦਲ ਨੈਨ ਬੈਨ ਜਲ ਧਰ ਧੁਨਿ ਸੁੰਦਰਿ ॥ ਰਤਨ
ਜਟਤ ਕੁੰਡਲ ਕਪੋਲ ਝਲਕਨ ਛ ਅਲਕਨ ਬਰ ॥ ਕਚ ਸਿਵਾਰ ਪ੍ਰਵੁਲਤ ਸਰੋਜ ਸਰਵਰ
ਆਨਨ ਦੁਰ ॥ ਪੀਤ ਬਸਨ ਦੁਤਿ ਦਸਨ ਗ੍ਰਸਨ ਅਰ ਬਸਨ ਐਧ ਪੁਰਿ ॥
/150ਅ ਕਹਿ ਸੁ ਕਵਿ ਰਾਮ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ਮਦਨ ਦਹਨ ਸੇਵਤ ਚਰਨ ॥/ ਸੁਖਕਰਨ
ਭਰਨ ਪੋਖਨ ਨਿਪੁਨ ਮਮ ਪਤਿ ਰਘੁਪਤਿ ਦੁਖ ਹਰਨ ॥ 87 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਕੀ ਬਾਤੈ ਸਭੈ ਜਾਨੀ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ॥
ਖੁਨਸਾਨੈ ਨਹਿ ਰਹਿ ਸਕੈ ਬੋਲੈ ਕਪਿ ਸਭ ਧੀਰ ॥ 88 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅਬ ਤਜ ਸਕੁਚ ਵਿਚਾਰ ਘੋਰੇ ਲੰਕ ਨਿਸੰਕ ਹੁਇ ॥
ਰਾਵਨ ਨਿਪਟ ਗਵਾਰ ਪੂਰਨ ਸੋ ਪੂਰੈ ਕਰੈ ॥ 89 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਫੂਲੈ ਅੰਗਨਮਾਤ ਹਨੂੰਮਾਨ ਅੰਗਦ ਸੁਭਟ ॥
ਚਲੀ ਜੁੱਧ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨਹੁ ਸੁਨਾਵਤ⁶⁸⁹ ਰਾਮ ਕਵਿ ॥ 90 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਕੋ ਗੁਨ ਗ੍ਰਾਮ ਸੁਨਯੋ ਇਰੀਚ ਘਪੀਲਕਾ ॥
ਤਉ ਜਥਾਮਤਿ ਰਾਮ ਬਰਨਤ ਸੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ॥ 91 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸੁਨੈ ਸੁ ਨਾਵੈ ਮਨ ਧਰੈ ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਤ ਅਨੰਤ ॥
ਤਾਕੇ ਮੁਕਤਿ ਸਦਾ ਕਹੈ ਬਰੈ ਬਰੈ ਮੁਹਿ ਕੰਤ ॥ 92 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੈ ਰਾਵਨ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨਾਮ ਦਸਮੇ ਅੰਕ ॥ 10 ॥ 905 ॥

/151ਓ /॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਕਥਾ ਕਵਿ ਜਥਾ ਮਤਿ ਬਰਨਤ ਜਗ ਅਨੁਸਾਰ ॥
ਜਯੋ ਖਗ ਉਡ ਫਿਰ ਧਰ ਗਿਰਤ ਪਰਤ ਨ ਅੰਬਰ ਪਾਰ ॥ 1 ॥

(689)ਸੁਨਾਵੈ -ੲ.

- ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਬਿਨ ਅਤਿ ਕਠਨ ਨਿਗਮ ਬਤਾਵਤ ਨੇਤ ॥
ਛਲ ਬਲ ਤੇ ਰਾਵਨ ਛਲਯੋ ਮੀਚ ਉਗਾਹੀ ਦੇਤ ॥ 2 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਲਗ ਸਾਧਨ ਧੂਰ ਜਬ ਲਗ ਪਰਸਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ॥
ਕਯੋ ਤਮ ਭਾਜੈ ਦੂਰ ਬਿਨਾ ਦੀਪ ਬਾਤਨ ਕਰੈ ॥ 3 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਏਕ ਸਰਨ ਬ੍ਰਤ ਰੋਯ ਜਪ ਤਪ ਨੇਮ ਸਬੈ ਰਹੇ ॥
ਪੁਰਖ ਨਾਰਿ ਨਹਿ ਦੇਇ ਕਯੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਸਰਾਹੀਏ ॥ 4 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਇਤਨੇ ਕਰਹਿ ਉਪਾਇ ਸਬ ਫੋਕਟ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨੁ ॥
ਸੋਈ ਸੁਨਹੁ ਮਨ ਲਾਇ ਸੁ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥ 5 ॥
- ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੀਰਥ ਕਰੈ ਅਨੇਕ ਸਦਾ ਮਿਲ ਮੀਨ ਭੇਕ ਐਰ ਕਛਪ ਅਨੇਕ
ਚਾਰੇ ਜੁਗੁ ਗਾਏ ਹੈ ॥ ਪੌਨ ਹੂੰ ਸੋ ਪੇਟ ਭਰ ਸੇਵਤ ਭੁਜੰਗ ਐ ਕੁਰੰਗ ਤ੍ਰਿਣਖਾਤ
/151ਅ ਬਨ ਹੀ ਮੈ ਘਰ ਛਾਏ ਹੈ ॥ ਚਾਤ੍ਰਕ ਬਿਨਾਹੀ ਸਾਥੀ/ ਧੂਰ ਮੂੰਡ ਮੇਲੈ
ਹਾਥੀ ਧਯਾਨ ਹੀ ਬਿੜਾਲ ਬਕ ਜਨਮ ਰਵਾਏ ਹੈ ॥ ਨਾਰ ਨਾਰ ਮੋਰ ਜਯੋ
ਬਿਬਾਦ ਘਨਘੋਰ ਜਯੋ ਉਡਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਨ ਰਘੁਨਾਥ ਕਾਹੂ ਪਾਇ ਹੈ ॥ 6 ॥
- ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਵਨ ਅਤਿ ਮਤਿ ਹੀਨ ਸਮਝੈ ਪੈ ਚਰਨ ਨ ਭਜੈ ॥
ਸੁਨਿਅਤ ਭਗਤ ਪ੍ਰਬੀਨ ਕੁੰਭਕਰਨ ਬਧਕਾਨ ਦੇ ॥ 7 ॥
- ॥ ਛਪਯ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਰਨਧੀਰ ਸੁਭਟਿ ਕਪਿ ਭੀਰ ਬਿਕਟ ਮਤਿ ॥
ਕਿਨ ਕਿਲਾਇ ਉਤਲੰਤ ਪੁੰਡ ਪਟਕਤਿ ਚੰਚਲ ਅਤਿ ॥ ਡੀਠ ਜੋਰ ਸਬ ਧਰਤ
/152ੳ ਅਸੁਰ ਤਬ ਰਹਿਤ ਦੂਰਿ ਦਬਿ ॥ ਰਵਿ ਪ੍ਰਗਟਤਿ ਪਰਭਾਤ ਜਾਤ ਤਮ
ਨਿਰਖ ਬਦਨ ਛਬਿ ॥/ ਰਘੁਪਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਵਿ ਰਾਮ ਕਹਿ ਨਿਰਖਤ ਪੀਠ
ਭਜਾਇ ਅਰ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਰੰਕ ਕੌਨ ਲੰਕਾਧਿ ਪਤਿ ਜਹਿ ਸਿੰਘ ਬਿਦਾਰਨ
ਕੁੰਭ ਕਰ ॥ 8 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅੰਗ ਕੇ ਗਿਰੀ ਸਮਾਨ ਭੰਗ ਕੇ ਕਪੀਸ ਪੁੰਜ ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੂਤ
ਜਮ ਦੂਤਨ ਕੀ ਆਵਨੀ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕਲੇਸ ਕੁਲ ਨਾਜ ਸੀਲ ਡੀਲ ਛਾਡ
ਆਠੇ ਲੋਕ ਪਾਲਕ ਕੀ ਡੀਠ ਕੀ ਲਗਾਵਨੀ ॥ ਪੰਚ ਭੂਤ ਦੇਹ ਕੇ ਸੁ
ਮੰਡਮਾਨ ਮੰਡਨ ਕੇ ਆਏ ਗਨ ਝੰਡ ਏਤੀ ਬਾਤ ਨਾ ਚਲਾਵਨੀ ॥ ਲੰਕਈਸ
ਉਪਰ ਨਿਸੰਕ ਦਾਤ ਪੀਸ ਪੀਸ ਦੇਖੇ ਬੀਸ ਕਰੀ ਏਕ ਬਾਰ ਐਸੀ ਧਾਵਨੀ
॥ 9 ॥ "ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚੁ"⁶⁹⁰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅੰਗਦ ਸੋ ਕਹੈ ਬਾਤ ਰਾਵਨ ਕੀ ਦੇਖੀਘਾਤ ਆਜਹੂੰ ਲੋ
ਆਇ ਕੈ ਨ ਮੋਕੇ ਸਿਰ ਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਹੋਨਹਾਰ ਜਾਕੇ ਜੈਸੀ ਤੈਸੀ ਮਤ
ਹੀਏ ਬੈਸੀ ਜਾਨਤ ਹੋ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਕੋਪ ਡਹਕਾਯੋ ਹੈ ॥ ਬੋਲਯੋ ਹਨੂੰਮਾਨ
ਯਹਿ ਪਾਪੀ ਅਬ ਲੋ ਤੋ ਨਾਥ ਰਾਵਰੇ ਕੇ ਨੈਨਨ ਕੀ ਕਰੁਨਾ ਜਿਯਾਯੋ ਹੈ ॥
/152ਅ ਨਾ ਤੇ ਯਾਕੇ ਮਾਰ ਸੀਅ/ ਲੈ ਕੇ ਦੇਸ ਗਏ ਹੁਤੇ ਰਾਮ ਡਰ ਕਾਚੁ ਹਾਥ ਪਾਉਂ
ਨਾ ਚਲਾਯੋ ਹੈ ॥ 10 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੀਨੇ ਨਰ ਰੂਪ ਕਪਿ ਸੁੰਦਰਿ ਅਨੂਪ ਛਬਿ ਗਏ ਛਪਿ ਰੂਪ
ਐਸੋ ਚਰਿਤ ਬਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਜੇਤੇ ਡੀਲ ਤੇਤੇ ਹਾਖੀ ਤੇਤੇ ਈ ਖਵਾਸ ਸਾਥੀ
ਕੰਚਨ ਕੇ ਕੁੰਡਲ ਕਰੀਟ ਪੁੰਜ ਛਾਯੋ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਰਜਾਇ ਪਾਇ ਚਢੈ
ਧਾਇ ਧਾਇ ਮਾਨੋ ਆਪਨੋ ਆਪਨੋ ਗਿਰ ਆਗੇ ਲੈਨ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਕੋਨ
ਬਡੀ ਬਾਤ ਤ੍ਰਈ ਤਾਪ ਕੇ ਹਰਨਹਾਰ ਰਾਮ ਕੇ ਕਟਾਂਛ ਤੇ ਝਟਾਕ ਪਦ
ਪਾਯੋ ਹੈ ॥ 11 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਜੁਕੇ ਕਾਜ ਸੇਵਾ ਕੀਨੀ ਦੇਵਰਾਜ ਰਾਜ ਕੋ ਸਮਾਜ
ਕਵਿ ਰਾਮ ਦੇ ਪਠਾਯੋ (ਹੈ)⁶⁹¹ ॥ ਚੰਦਮਾ ਸਮਾਨ ਛੱਤ੍ਰ ਚਾਮਰ ਤੁਰੰਗ ਪੁੰਜ
ਏਈ ਰਾਖੇ ਬਾਹਨ ਨ ਆਪਨੋ ਬੁਲਾਯੋ ਹੈ ॥ ਭਏ ਅਸਵਾਰ ਬਾਜੇ ਦੁੰਦ ਭੀ

(690) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(691) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ ।

/153ੳ ਅਪਾਰ ਰਾਮ ਲੰਕ ਵਿਗ ਆਏ ਪੈਨ ਕੰਪ ਵਿਗ ਆਯੋ ਹੈ ।।/ ਬੈਰੀ ਹੂੰ ਕੇ
ਮਾਰਬੇ ਕੀ ਬਾਤ ਮੁਸਕਾਤ ਕਹੈ ਚੇਤੈ ਨੈਕ ਰਾਵਨ ਤੇ ਬਡੇ ਪ੍ਰਭਪਾਯੋ ਹੈ ।। 12 ।।

।। ਕਬਿਤੁ ।। ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਰਹੇ ਜਹਾਂ ਗਾਢਯੋ ਰਨ ਖੰਭੁ ਤਹਾਂ ਕਹੈ
ਰਘੁਬੀਰ ਮੋਹਿ ਵਡੇ ਉਪਹਾਸ ਹੈ ।। ਉਮਾਪਤਿ ਤਾਰਕ ਉਪਾਸੈ ਉਪਦੇਸੈ
ਯਾਕੇ ਸੋ ਨ ਉਪਦੇਸੈ ਯਾਤੇ ਹਮ ਸੋ ਉਦਾਸ ਹੈ ।। ਬੇਨੈ ਹਨੁਮਾਨ ਰਾਮ ਰੁਦ੍ਰ
ਯਾਕੇ ਬਡੇ ਬੈਰੀ ਯਾਹੀਤੇ ਨਦੀਨੇ ਉਰ ਦੇਖਯੋ ਨ ਬਿਸਾਸ ਹੈ ।। ਸੰਪਤਿ ਬਿਲਾਸ
ਸਿਵ ਦੀਨੋ ਪ੍ਰਭ ਭਲੇ ਕੀਨੇ ਸੋ ਤੇ ਵਾਹੀ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਕਟਾਛ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ।। 13 ।।
"ਹਨੁਮਾਨ ਐਗਦੋ ਵਾਚੁ"⁶⁹² ।।

।। ਕਬਿਤੁ ।। ਐਗਦ ਪਵਨ ਪੂਤ ਦੇਉ ਵਡੇ ਰਾਮ ਦੂਤ ਹਸ ਕੈ ਬਿਭੀਖਨ ਸੋ
ਕਹਯੋ ਕਾਂਤੇ ਡਰੋਗੇ ।। ਰਾਵਨ ਕੋ ਮਾਰ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੁਮ ਜਾਇ ਲੰਕ
ਹੈ ਨਿਸੰਕ ਵਡੇ ਰਾਜ ਕਰੋਗੇ ।। ਤੇ ਕੋ ਰਾਜ ਦੇਤ ਹਮ ਬੀਚ ਨ ਵਿਗਾਰਯੋ
/153ਅ ਰਾਜ ਜਾਨਤ ਹੈ ਹਮੈ ਛਾਡ ਭੋਗਨ ਮੈ ਪਰੋਗੇ ।।/ ਭਾਈ ਕੀ ਬਿਭੂਤਿ ਪਾਇ
ਰਾਮਦੇ ਕੇ ਰਿਝਾਇ ਕਹੇ ਤੇ ਹਮਾਦੇ ਆਗੇ ਕਹਾਂ ਕਹਾਂ ਧਰੋਗੇ ।। 14 ।।
"ਬਿਭੀਖਨੇ ਵਾਚੁ"⁶⁹³ ।।

।। ਕਬਿਤੁ ।। ਸੂਯੋ ਦੁਖ ਦੇਤ ਹੋ ਕਿ ਪ੍ਰਾਨ ਕਾਢ ਲੇਤ ਹੋ ਜੁ ਜਾਨਤ ਹੋ
ਰਾਜ ਪਾਇ ਰਾਜ ਕੋ ਕਮਾਇ ਹੋ ।। ਏਕ ਰਾਮ ਰੋਮ ਪਰ ਕੋਟ ਰਾਜ
ਦਯੋ ਲੁਟਾਇ ਜਹਾਂ ਪਗ ਧੂਰ ਤਹਾਂ ਮਾਥੇ ਈ ਲੁਠਾਇ ਹੋ ।। ਆਪਨੇ ਈ
ਲੋਚਨ ਕਮਲ ਕੇ ਬਿਛੋਨਾ ਕਰ ਦੇਉ ਪ੍ਰਭੁ ਤਾਹੀ ਗੈਲ ਧਾਮ ਪਧਰਾਇ ਹੋ ।।
ਲੰਕ ਛਿਰਕਾਇ ਚਰਨੋਦਕ ਸੋ ਹਨੁਮਾਨ ਤਾਕੇ ਪਾਛੇ ਤੁਮੈ ਕੋਟ ਬਿੰਜਨ ਖਵਾਇ
ਹੋ ।। 15 ।।

(692) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (693) ਇਹ ਪਾਠ
ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/154ੳ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਏ ਇਤ ਸਬਹਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਨ ਹਰਖਵੰਤ ਸਬ ਗਾਤ ॥
 /ਸੰਖ ਸਬਦ ਸੁਨ ਰੰਕ ਜਿਮ ਸੁਨਹੁ ਲੰਕ ਕੀ ਬਾਤ ॥ 16 ॥
 "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੁ"⁶⁹⁴ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨਹੁ ਮਹੋਦਰ ਬਾਤ ਤੂੰ ਮੰਤ੍ਰੀਰਾਵਨ ਕਹੈ ॥
 ਦੇਖ ਰਾਮ ਕੀ ਘਾਤ ਆਇ ਗਯੋ ਜਾਨਯੋ ਨਹੀਂ ॥ 17 ॥
 "ਮੰਤ੍ਰੀਓਵਾਚੁ"⁶⁹⁵ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਯਹੋ⁶⁹⁶ ਬਡੀ ਬਿਪਰੀਤ ਤੁਮ ਰਾਮਹਿ ਜਾਨਤ ਨਹੀਂ ॥
 ਸਦਾ ਬਡਨ ਕੀ ਰੀਤ ਬਹੁਤ ਕਰੈ ਖਰੇ ਕਰੈ ॥ 18 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਚਢੇ ਜਬ ਧੀਰਜ ਨ ਰਹਯੋ ਤਬ ਭ੍ਰਮਿ ਡਗ ਮਗੀ
 ਗਤਿ ਭਈ ਭਾਰੀ ਨਾਉ ਕੀ ॥ ਸੁਰ ਛਪਯੋ ਯੁਜਾ ਬੀਚ ਕੀਨੋ ਹੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ
 ਕੀਚ ਨੀਚ ਸੇ ਹੈ ਗਏ ਆਰਿ ਹੈ ਨ ਆਸ ਆਉਕੀ ॥ ਸੰਖਨ ਕੇ ਬਾਜਤ
 ਬਹੁਰ ਭਈ ਛਾਤੀ ਟੁਕ ਭ੍ਰਮ ਹੀ ਤੇ ਦੇਹੁ ਮਾਨ ਲੀਨੀ ਮਨੋ ਘਾਉ ਕੀ ॥
 ਏਤੇ ਪਰ ਬੁਝਤ ਹੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੱਯੋ ਬਲ ਰਾਵਰੇ ਕੇ ਬਾਵਰੇ
 ਸੁਭਾਵ⁶⁹⁷ ਕੀ ॥ 19 ॥

/154ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਰ ਸੁਨੋ ਬਾਤ ਕੀਨੋ ਮਾਨੁਖ ਕੇ ਗਾਤ ਕਪਿ ਹੀਰ ਚੀਰ
 ਰਾਜ ਬੇਖ ਸਬ ਕੋ ਬਨਾਇ ਕੈ ॥/ ਸਬ ਹੀ ਕੋ ਦੇ ਕਮਾਨ ਬਾਨ ਸਾਵਧਾਨ
 ਕਰ ਚਾਉ ਸੋ ਬਢਾਇ ਚਾਪ ਹਾਥ ਨ ਚਢਾਇ ਕੈ ॥ ਦੁੰਦੁਭੀ ਬਜਾਇ ਬੈਰ
 ਪ੍ਰਗਟੈ ਜਨਾਇ ਰਾਮ ਲੰਕ ਕੇ ਨਿਸੰਕ ਢਿਗ ਮਾਂਡਯੋ ਦਲ ਆਇ ਕੈ ॥
 ਸੂਰਨ ਬੁਲਾਇ ਕੁੰਭ ਕਰਨੈ ਜਗਾਇ ਰਾਜਾ ਬਾਤ ਬੀਤ ਗਏ ਤੇ ਰਹੋਗੇ
 ਪਛੁਤਾਇ ਕੈ ॥ 20 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੁ"⁶⁹⁸ ॥

(694) ਇਹ ਪਾਠ ਢ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (695) ਇਹ ਪਾਠ ਏ.
 ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (696) ਇਹੋ - ਅ. (697) ਸੁਭਾਉ - ਏ.
 (698) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬਾਧ ਬਾਧ ਗਾਤੀ ਪੱਛ ਪਾਤੀ ਜੇ ਸੰਗਾਤੀ ਮੇਰੇ ਤਾਤੀ
 ਬਾਨੀ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕਹਯੋ ਹੈ ਸੁਨਾਇ ਕੈ ॥ ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤੀ ਭੱਛ ਪਾਤੀ
 ਪਾਈ ਬੈਠੇ ਘਰ ਮਨ ਕੀ ਸੁਹਾਤੀ ਬਾਤੀ ਪ੍ਰਗਟੀ ਹੈ ਆਇ ਕੈ ॥ ਸਿਵ
 ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾਤੀ ਕਰੋ ਜਮ ਕੀ ਜਮਾਤੀ ਸਬ ਜੋਗਨੀ ਬਿਲਬਿਲਾਤੀ ਪਠਾਉਂ
 ਆਯਾਇ ਕੈ ॥ ਪਾਤੀ ਲਿਖੀ ਚੈਤਨ ਕੋ ਨਾਤੀ ਕਮਲਾਸਨ ਕੈ ਰਾਤੀ ਕਰ
 ਆਖੈ ਛਾਤੀ ਕ੍ਰੋਧ ਉਪਜਾਇ ਕੈ ॥ 21 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਜ ਮੰਚ ਪਰ ਬੈਠ ਮੰਤ੍ਰਨ ਸੋ ਬੁਝਤ ਪ੍ਰਗਟ ॥

/155ੳ

/ਬੀਸੋ ਭੁਜਾ ਅਮੈਠ ਰਾਮ ਲਖਨ ਘਰ ਪਾਹੁਨੈ ॥ 22 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬੋਲ ਮਹੇਦਰ ਸੋ ਕਹਯੋ ਬਹੁਰ ਲੰਕ ਕੇ ਰਾਇ ॥

ਰਾਮਚੰਦ ਕਹਿ ਕਰਤ ਹੈ ਕਹੁ ਸੋ ਸੋ ਸਤ ਭਾਇ ॥ 23 ॥

ਮੰਤ੍ਰੀ ਓਵਾਚ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨਰਾਜਾ ਮਮ ਈਸ ਹਾਥ ਜੋਰ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥

ਰਘੁਨਾਇਕ ਜਗਦੀਸ ਇਹ ਬਿਧਿ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਖਾ ॥ 24 ॥

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਕੰਚਨ ਮ੍ਰਿਗ ਛਾਲ ਮਾਲ ਕਪਿ ਮੱਧਿ ਨੀਲ ਮਣ ॥

ਦਸ ਸਰ ਭਰੁਤੁ ਤੁਨੀਰ ਐਰ ਬੀਰਹਿ ਸੋਪਤ ਗਨ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਨੁਮਾਨ ਪਾਨ

ਨਾਲਤ ਉਹ ਭਿਟੱਤ ॥ ਕਹਤ ਬਾਤ ਤੁਵ ਅਨੁਜ ਸੁਨਤ ਮੁਸਕਤ ਦੁਖ ਮਿਟਤ ॥

ਮ੍ਰਿਦ ਬਚਨ ਰਚਨ ਸੁਕ੍ਰੀਵ ਪ੍ਰਤਿਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਲੱਜਾਨ ਮਤਿ ॥ ਰਾਜਾਧਿ ਰਾਜ

ਲੰਕਾਧਿ ਪਤਿਜੋਈ ਜਾਤ ਸਰਨ ਬੈਰਹਿ ਛਿਮਤਿ ॥ 25 ॥

/155ਅ

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਕਪ ਪ੍ਰਚੰਡ ਈਡਨ ਉਮੰਡ ਤੁੰਡਨ ਅਰਣ ਦੁਤਿ ॥/ ਪ੍ਰਗਟ ਮੰਡ

ਰਣ ਕਹੈ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਨੈਨ ਨ ਛੁੱਭਤਿ ॥ ਪਵਨ ਪੂਤ ਕ੍ਰਧੰਤ ਨਿਵਾਇ ਐਗੁਲ

ਭੁਯ ਲਿੱਖਤ ॥ ਸੀਅ ਆਗੈ ਧਰ ਮਿਲੈ ਰਾਉ ਤਵ ਮਾਰਗ ਪਿਖੰਤ ॥

ਸਾਨੰਧ ਬੱਧ ਬਿਨ ਲਛਮਨ ਚਵਰ ਹਾਥ ਉਪਰ ਕਰੈ ॥ ਕਵਿ ਰਾਮ ਸੂਰ

ਮਣਿ ਜੁੱਧ ਮਣਿ ਫੁਵਤ ਚਰਣ ਡਗਮਗ ਧਰੈ ॥ 26 ॥ "ਰਾਵਣੇ ਵਾਰ" ⁶⁹⁹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਕੀਤੋ ਜਾਨੀ ਘਾਤ ਬਿਨਾ ਜੁੱਧ ਕਯੋ ਪਲਾਤ ਮੇਰੇ
ਸੂਰਜਾਤ ਹੈ ਘਰੀਕ ਮੈ ਉਡਾਇ ਹੈ ॥ ਏਕਨ ਕੇ ਬਾਧ ਲਯਾਇ ਏਕਨ ਕੇ
ਦੈ ਉਡਾਇ ਏਕਨ ਕੀ ਨਾਰਿ ਹੀ ਮਰੋਰ ਤੋਰ ਖਾਇ ਹੈ ॥ ਤੇ ਲੈ ਏਕ
ਰਾਖਸੀ ਪ੍ਰਭੰਜਨੀ ਬੁਲਾਇ ਕਹਯੋ ਆਧੀਰਾਤ ਬੀਤੇ ਏ ਸਭੈ ਏ ਸੋਇ
ਜਾਇ ਹੈ ॥ ਤਹਾ ਜਾਇ ਰਾਮ ਕੇ ਉਠਾਇ ਲਯਾਇ ਮੇਰੇ ਢਿਗ ਭੋਰ
ਭਏ ਜੀਤ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਹਿ ਬਜਾਇ ਹੈ ॥ 27 ॥ "ਬਿਭੀਖਨਉਵਾਰ" ⁷⁰⁰ ॥

/156ੳ / ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੋਹੀ ਲੈ ਬਿਭੀਖਨ ਕਹੀ ਹੈ ਬਾਤ ਹਾਥ ਜੋਰ ਆਵਤ ਹੈ
ਰਾਤਿ ਨਾਥ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਇ ਬੇ ॥ ਬੋਲਯੋ ਬਾਲ ਪੂਤ ਰਘੁਬੀਰ ਪੁਰਹੂਤ ਸੁਨ
ਮੇਰੀ ਚੋਕੀ ਪਾਇਕੈ ਪਸਾਰ ਪਾਇ ਸੋਇ ਬੇ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਆਵਤ ਲੈ ਤੁਮੈ
ਨ ਜੁਗੈ ਹੋ ਦੈਰੋ ਏਕਲੇ ਜਬਾਬ ਤਾਕੇ ਪੌਰਖ ਵਿਗੋਇਬੇ ॥ ਪ੍ਰਾਤਰਨ ਬਾਤ
ਹੈ ਤੇ ਸਾਖਾ ਮਿੰਗ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁਨੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਬੈਰਨ ਕੇ ਰਾਮ ਮੁਖਿ ਜੋਇਬੇ ॥ 28 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੂਰ ਛਪਯੋ ਪਛਮ ਪ੍ਰਕਾਸਯੋ ਸਸਿ ਪ੍ਰਾਚੀ ਦਿਸ ਚੱਕ੍ਰ ਵਾਕ
ਬਿਛਰੈ ਚਕੋਰ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਹੈ ॥ ਕ੍ਰਮਦਨੀ ਫੂਲੀ ਕੰਜ ਮੂੰਦੇ ਭੈਰ ਬਾਧੇ ਬੀਚ
ਪ੍ਰਾਤਨਾਥ ਬੁਝਯੋ ਮਾਨੋ ਕਾਲ ਕੂਟ ਖਾਯੋ ਹੈ ॥ ਆਧੀ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਸਭ
ਸੋਏ ਜੀਅ ਜਾਨ ਆਨ ਰਾਖਸੀ ਪ੍ਰਭੰਜਨੀ ਪ੍ਰਭਾਉ ਸੋ ਜਨਾਯੋ ਹੈ ॥ ਬੀਜੁਰੀ
ਸੀ ਫੂਰੀ ਭਾਤਿ ਬੁਰੀ ਹਾਥ ਫੂਰੀ ਲੋਹੂ ਚੂਰੀ ਡੀਠ ਜੁਰੀ ਦੇਖ ਅੰਗਦ ਲਜਾਯੋ
ਹੈ ॥ 29 ॥ "ਅੰਗਦੇ ਵਾਰ" ⁷⁰¹ ॥

/156ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਲੈ ਨ ਜਾਨ/ ਦੀਨੀ ਬਾਟ ਹੀ ਮੈ ਖਰੀ ਕੀਨੀ

(699) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (700) ਇਹ ਪਾਠ
ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (701) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਾਟਪਾਰਬੈ ਕੋ ਬਲੀ ਅੰਗਦ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ ॥ ਏਰ ਜਾਇ ਹਾਥ ਰਹਯੋ
 ਮੋ ਸੋ ਸੁਧੇ ਬਾਤ ਕਹੋ ਨਰਯੋ ਚਾਰੈ ਨਰੋ ਅੰਸੇ ਕੋਨ ਤੋ ਤੇ ਹੀਨ ਹੈ ॥ ਕਛੁ ਨ
 ਬਸਾਇ ਭਾਜ ਜੈਥੈ ਕੋ ਬਿਨਬਿਨਾਇ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਸਿੰਘ ਮੋਦ ਹਰਨੀ ਕੋ
 ਚੀਨ ਹੈ ॥ ਕੀਨੋ ਵਡੇ ਸੋਰ ਸਬ ਜਾਗੇ ਮਾਨੋ ਭਯੋ ਭੋਰ ਕੋਰ ਕਾਰ ਭਈ
 ਸਨੇ ਰਾਵਨ ਮਲੀਨ ਹੈ ॥ 30 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਭਈ⁷⁰² ਪ੍ਰਾਤ ਫੂਲੇ ਜਲ ਜਾਤ ਰਘੁਨਾਥ ਮੁਖ ਭਾਜਯੋ ਤਮ
 ਮਾਨੋ ਭੋਗ ਰਾਵਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੇ ॥ ਮਿਲੇ ਚਕ੍ਰਵਾਕ ਅੰਸੇ ਸੀਤਾਉ ਮਿਲਨਹਾਰ
 ਛੁਟੇ ਭਿੰਗੁ ਮਾਲ ਮਾਨੋ ਬਾਨ ਰਾਮ ਚਾਪ ਕੇ ॥ ਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਕਾਸਯੋ ਪੁੰਜ ਕਿਰਨ
 ਕੇ ਧਾਏ ਛਾਏ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਆਏ ਸੁਖ ਜਾਨਕੀ ਮਿਲਾਪ ਕੇ ॥ ਚੰਦ ਪਰਯੋ
 ਫੀਕੋ ਲੰਕਪਤੀ ਹੁਤੇ ਨੀਕੋ ਤਾਰੇ ਲਟੇ ਮਾਨੋ ਆਉ ਅੰਕ ਮੇਘਨਾਦ ਬਾਪ ਕੇ
 ॥ 31 ॥

/157ੳ ॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਜੁਕੇ ਦਲ ਕੀ/ ਪ੍ਰਬਲ ਦੇਖੀ ਚੌਪ ਵਡੇ ਦੁਖ ਜੀਅ ਪੰ
 ਨ ਮੁਖਤੇ ਜਨਾਈਏ ॥ ਤੀਨ ਕੋਟ ਰਾਖਸ ਖਪਾਏ ਜੇ ਪਠਾਏ ਹਮ ਜੈਸੇ ਮੇਲ
 ਪਾਰੋ ਤਬ ਆਗ ਮੈ ਉਡਾਈਏ ॥ ਬੋਨਯੋ ਮੇਘਨਾਦ ਚਹੂੰ ਓਰ ਜਾਇ ਛੋਕੋ
 ਦਲ ਮਾਰੋ ਏਕ ਏਕ ਗਨ ਆਇਸ ਜੇ ਪਾਈਏ ॥ ਕਿਯੋ ਚਲੇ ਜਾਇ ਕ੍ਰਿਭਕਾਨ
 ਕੋ ਜਗਾਇ ਕਹੈ ਆਯੋ ਘਰ ਭੱਛ ਤਾਕੋ ਭਲੇ ਈ ਮਨਾਈਏ ॥ 32 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਮੇਘਨਾਦ ਜਾਇ ਵੋਲ ਨਾਖਕ ਬਜਾਇ ਰਹਯੋ ਤਯੋ ਤਯੋ
 ਕ੍ਰਿਭਕਾਨ ਜੁ ਬਡੇਈ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਹੈ ॥ ਹਾਥਨ ਕੇ ਪੁੰਜ ਤੇ ਤੇ ਗੋਡ ਲੋ ਚਵਾਇ
 ਰਹੈ ਮਾਨੋ ਪਾਉ ਚਾਪ ਭਲੀ ਭਾਤ ਸੋ ਸੁਵਾਯੋ ਹੈ ॥ ਬੋਲੀ ਤਬ ਨਾਰਿ
 ਯਾਕੋ ਏਕੋ ਹੈ ਉਪਾਇ ਕਹੈ ਜੈਸੀ ਭਾਤਿ ਰੁਦ੍ਰ ਆਨ ਆਪਨ ਜਗਾਯੋ ਹੈ ॥
 ਕਾਨ ਮੈ ਗਨੇਸ ਕੋ ਪਠਾਇ ਪਾਛੇ ਕੋਟ ਗਨ ਲੋਚਨ ਮੁੰਦੇ ਈ ਰਹੈ ਉਤਰ
 ਸੁਨਾਯੋ⁷⁰³ ਹੈ ॥ 33 ॥

(702) ਭਯੋ - ਏ. (703) ਜਨਾਯੋ - ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੋਈ ਕਾਮ ਕੀਨੋ ਗਜ ਝੰਡਨ ਬੁਲਾਇ ਕੈ ਬਜਾਇ ਵੋਲ
 ਦੁੰਢੀ ਸੁ ਕਾਨ ਮੈ ਪਠਾਏ ਹੈ ॥ ਐਰ ਸਭ ਸੂਰਨ ਸੋ ਕਹਯੋ ਹੈ ਪਵਰ
 /157ਅ ਨਾਗ ਜਾਹ ਨਾਗੇ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਪੰਡੀ ਗਿਰ ਛਾਏ ਹੈ ॥ ਘਰੀ ਪਾਚ ਚਾਰ
 ਲੋ ਤੋ ਸਮਝਨ ਪਰੀ ਕਹਾ ਭਏ ਗਤਿ ਗਏ ਕਿਯੋ ਪੇਟ ਮੈ ਪਚਾਏ ਹੈ ॥
 ਤਾਕੇ ਪਾਛੇ ਰਾਜਾ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਕੁੰਭਕਾਨ ਕਹਯੋ ਜਾਨਤ ਹੈ ਦੇਨ ਦੁਖ ਰਾਵਨ
 ਜੁ ਆਏ ਹੈ ॥ 34 ॥

॥ ਸੁੰਸਾ ॥ ਸੇਵਤ ਹੋ ਘਟਕਾਨ ਜਹਾ ਚਲ ਲੰਕਪਤੀ ਪਹੁਚਯੋ ਤਿਹ ਠੇਰੇ ॥
 ਕਯੋ ਹੋ ਜਗਾਵਤ ਮੈ ਹਰੀ ਜਾਨਕੀ ਸੋ ਜਗ ਕੈ ਸਮਝਾਵਤ ਬੋਰੈ ॥ ਸੋ ਭੁਗਤੀ
 ਨਹਿ ਕਯੋ ਸੁਨ ਨਾਥ ਬਿਨਾ ਰਘੁਨਾਥ ਭਜੈ ਨਹਿ ਐਰੈ ॥ ਰਾਮ ਹੀ ਕਯੋ
 ਨ ਬਨੈ ਕਪਟੀ ਜੋ ਬਨਯੋ ਤਉ ਡੀਲ ਸੁਸੀਲ ਕੋ ਦੋਰੈ ॥ 35 ॥

॥ ਸੁੰਸਾ ॥ ਤਾਰਿ⁷⁰⁴ ਕੇ ਹੇਤ ਨਿਯੋ ਕਪਿ ਯੋ ਦਲ ਰਾਮ ਵਡੇ ਸੁਨ ਬੈਰ
 ਬਢਾਯੋ ॥ ਦੋਰ ਬਿਭੀਖਨ ਭਾਈ ਮਿਲਯੋ ਇਕ ਬਾਨਰ ਆਇਕੈ ਗਾਉਂ
 ਜਰਾਯੋ ॥ ਐਰ ਵਡੀ ਬਿਪਰੀਤ ਸੁਨੇ ਤੁਮਤੇ ਨ ਡਰਯੋ ਤੁਮ ਕੋ ਡਰ ਪਾਯੋ ॥
 ਯਾਹੀ ਤੇ ਬੇਗ ਚਲੋ ਘਰ ਕੋ ਦੁਖ ਮੋਹਿ ਜੋ ਹੈ ਸਬ ਤੋਹਿ ਸੁਨਾਯੋ⁷⁰⁵ ॥ 36 ॥

॥ ਸੁੰਸਾ ॥ ਐਰ ਸਭੈ ਤੁਮ ਮਾਨਤ ਹੋ ਖਰਦੁਖਨ ਵੈ ਜਿਹ ਭਾਤਿ ਪਛਾਰੈ
 ਸੁਪਨਖਾ ਪਤਿਹੀਨ ਕਰੀ ਮੁਨਿ ਮਾਰ ਮਰੀਚ ਦੀਏ ਦੁਖ ਭਾਰੈ ॥ ਅੱਛ
 ਕੁਮਾਰ ਕੇ ਸੰਗ ਖਯੋ ਭਟ ਰੱਛਸ ਕੋਟਨ ਕੋਟ ਸੰਘਾਰੈ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਬਢਾਇ ਨਵਾਇ
 ਨੈ ਬੀਰਹਿ ਲੰਕਪਤੀ ਗਢ ਲੰਕ ਪਧਾਰੈ ॥ 37 ॥ ਕੁੰਭਕਰਨੋ ਵਾਚ ॥

(704) ਤਾਰੀ -ਉ. ਏ. (705) ਬਤਾਯੋ -ਏ.

/158ੳ

/॥ ਸ੍ਰੈਸ਼ਾ ॥ ਜੋਰ ਸਭਾ ਸਬ ਬੋਲ ਬਡੇ ਭਟ ਬੁਝਤ ਰਾਜ ਕੀ ਰੀਤ
ਪੁਰਾਨੀ ॥ ਜੋ ਬਲ ਹੈ ਤਉ ਕਯੋ ਚਲੀਏ ਜਿਹ ਮਾਠਗ ਹੋਇ ਅਨਾਜ ਨ
ਪਾਨੀ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਸਭ ਬੋਲ ਉਠੇ ਧਨ ਹੋ ਘਟਕਾਨ ਬਡੇ ਸੁਰ ਗਯਾਨੀ ॥
ਰਾਵਨ ਬੋਲ ਉਠਯੋ ਸਮਝੀ ਹਮ ਜਾਨਤ ਹੈ ਤੁਮ ਦੇਹ ਬੁਢਾਨੀ ॥38 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਬੋਲਯੋ ਕੰਭ ਕਾਨ ਅਬ ਲੰਕ ਕੇ ਅਵਾਸ ਏਤੋ ਨਾਗਤ ਉਦਾਸ
ਮੋਹਿ ਕੈਸੇ ਕੈ ਸੁਹਾਵਨੇ ॥ ਜੇਈ ਜੇਈ ਠੋਰਨ ਤੇ ਕਾਮ ਕੇ ਗਰਬ ਜਾਤੇ ਤੇਈ
ਤੇਈ ਠੋਰ ਅਬ ਨਾਕੇ ਡਰ ਪਾਵਨੇ ॥ ਚੋਪਖਾ ਅਟਾਰੀ ਚਿਤ੍ਰਸਾਰੀ ਚੋਕ
ਭਾਰੀ ਭਾਰੀ ਮਾਨੋ ਕੋਉ ਬਸਯੋ ਨਹੀਂ ਅਬ ਏ ਬਸਾਵਨੇ ॥ ਕੋਨ ਸੀਅ
ਬਾਤ ਜਾਕੇ ਏਤੇ ਉਤਪਾਤ ਭਾਤ ਰਾਤ ਬਿਨ ਆਏ ਦੋਰ ਦੀਪਕ ਜਗਾਵਨੇ ॥39॥
“ਰਾਵਨੇ ਵਾਚ”⁷⁰⁶ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨ ਜਰਯੋ⁷⁰⁷ ਅੰਗ ਅੰਗ ਰਿਸ ਭਰਯੋ ਮੋਹਿ ਵਡੇ ਹੈ
ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਸੋ ਅੰਸੇ ਬਿਲਲਾਤ ਹੈ ॥ ਲੋਹ ਕੀ ਨ ਆਚ ਨਾਗੀ ਬਾਨਕੀ ਨ
ਬਿਸਟ ਪਾਗੀ ਨੀਦ ਅਬ ਜਾਗੀ ਕਿਯੋ ਤਾਤੇ ਭਭਰਾਤ ਹੈ ॥ ਏਕ ਹਾਕ
ਬਾਦਰ ਪਨਾਤ ਜੈਸੇ ਸੁਕੇ ਪਾਤ ਬਾਤ ਕੇ ਚਲੇ ਤੇ ਭਾਤ ਕੋਨ ਉਤਪਾਤ ਹੈ ॥
ਬਾਦਹੀ ਉਠਾਯੋ ਹਮ ਤੈਸੇ ਫਲ ਪਾਯੋ ਅਬ ਕਹੋ ਯਾਸੋ ਸੋਇਏ ਕੇ ਧਾਮ ਕਯੋ
ਨ ਜਾਤ ਹੈ ॥ 40 ॥

/158ਅ

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਵਡੇਈ ਸਹਾਈ ਜਾਨ ਕਰਤੇ ਵਡਾਈ ਹਮ ਸੁ ਤੇ ਬਾਤ
ਪਾਈ ਮਾਨੋ ਰਾਮ ਹੀ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀ ॥/ ਆਇ ਕੈ ਲਰਾਈਰਘੁਰਾਈ
ਹੈ ਮਰਾਈ ਜਬ ਤਬ ਯੋ ਸੁਨਾਈ ਸੀ ਚੁਰਾਈ ਸੁ ਅਨੀਤ ਕੀ ॥ ਬਡੇ
ਦੁਖਦਾਈ ਯਾਹਿ ਪੀਰੋ ਨ ਪਰਾਈ ਯਾਕੀ ਨੀਦ ਉਚਟਾਈ ਸੁਤੇ ਵਡੀ
ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਕੀ ॥ ਸਿਵਕੀ ਦੁਹਾਈ ਮੈਂ ਨ ਕਹੀ ਹੈ ਬਨਾਈ ਜਹਾ ਅੰਸੇ

(706) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(707) ਜਰਿਓ - ਅ.

ਜੁਰੇ ਭਾਈ ਤਹਾ ਬੁਢੀ ਬਾਤ ਜੀਤ ਕੀ ॥ 41 ॥ "ਕੁੰਭਕਰਨੇ ਵਾਚ" 708 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੇ ਜਬ ਬੋਲਯੋ ਕੋਪ ਕ੍ਰੋਧ ਸੋ ਬਡਾਈ ਓਪ ਸੋਈ ਗਯੋ ਨਸ
ਕੈ ਬਿਬੇਕ ਨਿਰਮੋਕ ਤੇ ॥ ਬੋਲਯੋ ਕੁੰਭਕਾਨ ਕੋਨ ਚੰਦਮਾ ਸੁਰੇਸ ਭਾਨੁ ਕੋਨ
ਕਾਲ ਬਯਾਲ ਮਰਜਾਹਿ ਮੇਰੇ ਟੋਕ ਤੇ ॥ ਐਸੀ ਸੁਨ ਸਬੈ ਲੋਕ ਥਾਲਨ ਕੇ
ਬੁਢੇ ਦੁਖ ਤੇਹੀ ਛਿਨ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਰਿਣੀ ਰਿਣ ਥੋਕ ਤੇ ॥ ਰਾਮ ਸੋ ਜੋ ਲਰੈ
ਤੇ ਤੇ ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੀਵਾ ਬਰੈ ਨੈਕ ਰਾਮ ਭਜੈ ਦੇਵ ਭਾਜੈ ਲੋਕ ਲੋਕ ਤੇ ॥ 42 ॥

/159ੳ

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਨੀਦ ਤੇ ਭਯੋ ਨਿਰਾਸ ਦੇਖੇ ਭਟ ਆਸ ਪਾਸ ਗਾਗਰ ਪਚਾਸ
ਸੋ ਪਖਾਰ ਮੁਖ ਹਸਯੋ ਹੈ ॥ ਖੰਬੇ ਕੇ ਮੰਗਯੋ ਜੇਤੋ ਪਾਯੋ ਗਢਲੰਕ ਮਾਹਿ ਤਉ ਨ
ਅਘਾਯੋ ਮਧ ਪਾਨ ਰਸ ਮਸਯੋ ਹੈ ॥ ਰੁਦ੍ਰ ਪੈ ਨ ਮਾਂਗਯੋ ਬਰ ਮਾਸ ਕੇ ਪਹਾਰ
ਘਰ ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੇ ਆਸਵਨ/ਤੀਸੋ ਜਗ ਬਸਯੋ ਹੈ ॥ ਪਾਛੇ ਬੋਲਯੋ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਰੇ
ਕੇ ਬਿਖਾਧ ਕਰੈ ਰਾਮ ਆਨ ਕੁੰਭਕਾਨ ਦਾਵਨ ਮੈ ਧਸਯੋ 709 ਹੈ ॥ 43 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕਹੇ ਤੇ ਸੰਘਾਰੇ ਕਹੇ ਸੰਘੁ ਬੋਰ ਡਾਰੇ ਐਰ ਜੋ ਕਹੇ ਤੇ ਨਭ
ਮੈ ਵਿਥਾਰੇ ਏਕ ਏਕ ਹੀ ॥ ਰੀਛ ਕਪਿ ਝੰਡਨ ਕੇ ਮੁੰਡਨ ਉਤਾਰੇ ਕਹੇ ਕੋਟ
ਨੈ ਉਸਾਰੇ ਪੈਨ ਹਾਰੇ ਰਹੈ ਟੋਕ ਹੀ ॥ ਆਪਨੋ ਤੇ ਪੌਰਖ ਨ ਤੋਰ ਡਾਰੇ
ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਲ ਕੇ ਪਛਾਰੇ ਸਭ ਕਰੋ ਸਾਚੀ ਜੇ ਕਹੀ ॥ ਨੈਕੁ ਜੋ ਸੰਭਾਰੇ
ਤਾਰੇ ਤੋਰਿ ਭੂਮਿ ਪਾਰੋ ਐਰ ਜਾਹੀ ਕੇ ਪਚਾਰੋ ਤਾਹਿ ਮਾਰੋ ਛੋਕ ਛੋਕ ਹੀ
॥ 44 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੈ ਲੋ ਦੁਚਿਤਾਈ ਜੋ ਲੋ ਨੀਦ ਨ ਜਗਾਈ ਮੇਰੀ ਸੁਨੋ ਲੰਕ
ਰਾਈ ਭਾਈ ਸੋਕ ਨ ਨਿਹਾਰੀਏ ॥ ਬਿਠਾਈ ਸਹਾਈ ਭੁਜ ਦਾਹਨੀ

(708) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(709) ਫਸਿਓ - ਅ.

ਉਠਾਈ ਜਬ ਕੇ ਹੈ ਰਘੁਰਾਈ ਅਬ ਕੋਨ ਕੋ ਵਿਚਾਰੀਏ ॥ ਗਾਜ ਉਠੇ
 ਰਾਵਨ ਵਡੇ ਈ ਘਨ ਸਾਵਨ ਜਯੋ ਸਾਧੁ ਸਾਧੁ ਕੁੰਭ ਕਾਨਖ ਪੋਰਖ ਨ ਹਾਰੀਏ ॥
 ਛਤ੍ਰ ਪਨ ਛਾਡੇ ਝੰਡ ਛਤ੍ਰਨ ਪੰ ਛੋਤ ਨਾਗੈ ਤੋਰੀਏ ਨ ਛਤ੍ਰ ਪੰ ਪਰਤ੍ਰ ਨ
 ਵਿਗਾਰੀਏ⁷¹⁰ ॥ 45 ॥

/159ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੁੰਭਕਾਨ ਗਾਜੇ ਰਨ ਮਾਰੂ ਭਾਤ ਭਾਤ ਬਾਜੇ ਸਾਜੇ ਸੰਗ ਸੂਰ
 ਨਾਜੇ ਦੇਵ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੇ ॥ ਦਰਕੇ ਪਹਾਰ ਦਿਗਪਾਲ ਸਰ/ ਕੇ ਸੋਰੇਖ ਮਾਨੋ ਪੁੰਜ
 ਬੀਜੁਰੀ ਹੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੇ ॥ ਹੀਏ ਕਪਿ ਤਰਕੇ ਫਰਕੇ ਨੈਨ ਦਾਕਨੇ
 ਉਗਾਕਨੇ ਚਢਯੋ ਹੈ ਜਮ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਦੰਡ ਕੇ ॥ ਜੁੱਧ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਗਿਰ ਮੰਦਰ
 ਬਿਲੋਵੈ ਮਾਨੋ ਦੇਖਤ ਹੈ ਰਾਜਾ ਜੁਰ ਆਏ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੇ ॥ 46 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬੋਲਯੋ ਕੁੰਭਕਾਨ ਕਪਿ ਪੁੰਜ ਕਾਹੈ ਕਾਪਤਿ ਹੋ ਤੁਮਸੋਂ ਨਰੇ ਤੇ
 ਵਡੀ ਨਾਜ ਮਰ ਜਾਈਏ ॥ ਅਰੇ ਕੁਨ ਪਾਪੀ ਤੂੰ ਬਿਭੀਖਨ ਡਰਾਹਿ ਜਿਨ
 ਭੀਰ ਪਰੇ ਛਾਡ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਨਨ ਬਚਾਈਏ ॥ ਲਛਮਨ ਤੁਹੀ ਪੱਛਮਨੋ ਹੋਹਿ
 ਹਾਸੀ ਨਾਹਿ ਬਲ ਕੇ ਬਿਨਾਸ ਹੈ ਤੇ ਐਰ ਨ ਜਨਾਈਏ ॥ ਸਿਵ ਕੀ
 ਦੁਹਾਈ ਕਯੋ ਮਰਤ ਹੋ ਬਿਨਾ ਹੀ ਆਈ ਕੇ ਹੈ ਰਘੁਰਾਈ ਭਾਈ ਤਾਹੀ
 ਕੇ ਬਤਾਈਏ⁷¹¹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੋ ਲੋ ਰਨ ਸੂਰਮਾ ਨ ਪੱਯੈ ਕੋਉ ਐਰ ਤੋ ਲੋ ਭਲੋ ਅਨਹੋਤ
 ਤੇ ਕਛੁਕ ਰਘੁਰਾਈ ਹੈ ॥ ਮੇ ਕੇ ਦੇਵ ਜਾਨਤ ਹੈ ਜਾਨੋ ਕਿ ਨ ਜਾਨੋ ਮੂਢ
 ਤੁਮ ਸੋ ਲਰੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਕੋਨ ਸੀ ਵਡਾਈ ਹੈ ॥ ਜੈਸੇ ਵਡੇ ਮੇਘ ਬਿਨੁ ਬਾਰਧੁ
 ਕੇ ਪਾਇ ਜਨੁ ਪੀਛੈ ਛੋਟੀ ਗਾਗਰੀ ਤੇ ਪਯਾਸ ਨ ਬੁਝਾਈ ਹੈ ॥ ਐਰ
 ਜੈਸੇ ਕੇਹਰੀ ਪਛਾਰ ਪੁੰਜ ਕੁੰਜਰ ਕੇ ਪਾਛੈ ਲਛ ਮੱਛਰ ਕੇ ਭੋਰ ਨ ਚਢਾਈ⁷¹²
 ਹੈ ॥ 48 ॥

(710) ਬਿਗਾਰੀਏ -ਅ. (711) ਦਿਖਰਾਈਏ -ੲ. (712) ਉਠਾਈ-ੲ.

॥ ਕਬਿਤ ॥ ਏਕ ਕਪਿ ਭਾਗੇ ਜਾਇ ਨਾਗੇ ਹਨੁਮਾਨ ਪੀਠ ਏਕ ਅਨੁਰਾਗੇ
/160ੳ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਚਰਨ ਕੇ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਜਾਨਤ ਹੈ ਏਈ/ ਦਿਨ ਬੁਝੇ ਇਨੈ ਤੇਈ
ਚਲੇ ਘਰ ਜਮ ਕੇ ਭਰਨ ਕੇ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਯਾਕੇ ਨੈਕੁ ਡਾਟੇ ਹੀਏ ਫਾਟੇ ਜਾਤ
ਆਜ ਕੇ ਨ ਸੁਰ ਕਹੇ ਇਨ ਸੋ ਲਰਨ ਕੇ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਸੀਤਾ
ਜੀਤ ਨੈਹੈ ਮਾਰੇ ਜਾਹੇ ਤੁਮ ਹੀ ਜੁ ਆਏ ਹੇ ਮਰਨ ਕੇ⁷¹³ ॥ 49 ॥

“ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚ”⁷¹⁴ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਮੁਸਕਾਨੇ ਦੇਖੇ ਕੰਊਕ ਪਿਰਾਨੇ ਕਪਿ ਲਛਮਨ ਬੋਲ ਬੋਲੇ
ਆਪਨੇ ਸੁਭਾਉ ਸੋ ॥ ਤਾਹੀ ਸਮੈ ਹਨੁਮਾਨ ਆਇ ਕੈ ਨਿਵਾਯੇ ਮਾਥ ਨਾਥ
ਜੋ ਕਹੇ ਤੇ ਮਾਰੋ ਏਕ ਹੀ ਉਪਾਇ ਸੋ ॥ ਅੰਗਦ ਅਨੰਤ ਬਲ ਨੀਲ ਨਲ
ਜਾਮਵੰਤ ਸਭੈ ਕੋਪ ਭਰੇ ਮਾਰਬੇ ਕੋ ਚਿਤ ਚਾਇਸੋ ॥ ਤੈ ਨੈ ਨਿਜਕਾਇ
ਆਇ ਗਦਾ ਕੇ ਉਠਾਇ ਉਚੇ ਕੁੰਭਕਾਨ ਬੋਲਯੋ ਗੁਰਰਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਸੋ ॥ 50 ॥

“ਕੁੰਭਕਾਨੇ ਵਾਚੁ”⁷¹⁵ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤਾਰਕਾ ਨ ਤਾਲ ਰਿਖ ਬਾਮਨ ਪਰਸਰਾਮ ਸੈਤ ਨਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ
ਕੋ ਨ ਛੁੰਦ੍ਰ ਬੰਸ ਹੀਨ ਮੈ ॥ ਨੈਕ ਐ ਮਰੀਚ ਨਾਹੀ ਬਾਲੀ ਕਪਿ ਨੀਚ
/160ਅ ਨਾਹੀ ਤ੍ਰਿਸਰਾ ਸੁ ਬਾਹੁ ਖਰ ਦੁਖਨ ਮਲੀਨ ਮੈ ॥/ ਰੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ਪਿਨਾਕ ਨਾਹੀ
ਇੰਦ੍ਰ ਸੁਤ ਕਾਕ ਨਾਹੀ ਸੂਪਨਖਾ ਨਾਕ ਨਾਹੀ ਕੀਨੇ ਦੇਵ ਦੀਨ ਮੈ ॥ ਕੁੰਭਕਾਨ
ਨਾਮ ਕਹਾ ਪੰਥੈ ਸੇ ਤੇ ਜਾਨ ਰਾਮ ਏ ਜੁ ਤੁਮ ਮਾਰੇ ਵੈ ਨ ਤੇਰਹਿ ਨ ਤੀਨ
ਮੈ ॥ 51 ॥

(713) ਹੋ -ਏ. (714) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(715) ਇਹ ਪਾਠ ' , ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜੇ ਰਘੁਪਤ ਚਰਨਨ ਬਿਮੁਖ ਤੇ ਐਸੇ ਗਰਬਾਰ ॥

ਨਿਜ ਅਪਰਾਧ ਨ ਸਮਝਹੀ ਪ੍ਰਭ ਸੋ ਮਾਠੈ ਰਾਰ ॥ 52 ॥

“ਹਨੁਮਾਨੋ ਵਾਚ”⁷¹⁶ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਬੋਲਯੋ ਹਨੁਮਾਨ ਕਰ⁷¹⁷ ਗਿਨਤੀ ਸਾਚੀ ਕਹੀ ॥

ਇਨ ਤੇ ਕੀਯੋ ਸਯਾਨ ਹਮਹਿ ਸਗੁਨ ਹੈ ਸੋ ਗੁਨੇ ॥ 53 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਗਦਾ ਗਹਿ ਧਾਯੋ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਭਗਾਯੋ ਤਿਨ ਜੈਸੇ ਚਲੈ

ਵਾਉ ਪੁੰਜ ਬਾਦਰ ਉਡਾਏ ਹੈ ॥ ਏਕ ਹੀ ਚਪੇਟ ਜਮ ਦੂਤਨ ਕੇ ਭਰੇ ਪੇਟ

/161ੳ ਜੀਵਤ ਲਪੇਟ ਸਭ ਜੇਲ ਕੈ ਚਲਾਏ ਹੈ ॥ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸੂਰਨ ਕੇ ਵਡੇਈ ਲਗਾਏ

ਹਾਥ ਦੇਖ ਰਘੁਨਾਥ ਬਲ ਰੀਝ ਮੁਸਕਾਏ ਹੈ ॥ ਏਕ ਦਬ ਰਹੈ ਗਹਿਰਾਮ

ਪਾਇ ਏਕਨ ਅਨੇਕਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਕੁੰਭਕਾਨ ਨੈ ਸਿਧਾਏ ਹੈ ॥ 54 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬਹੁਰੇ ਤ੍ਰਿਸੁਲ ਨੈ ਕੇ ਧਾਯੋ ਹੈ ਠੀਕੁਰ ਤਕ ਯਾਕੀ ਦੇਖ ਸੂਰਤ

ਪਿਨਾਕੀ ਰੀਝ ਗਾਯੋ ਹੈ ॥ ਤਾਕੇ ਤੇਜ ਦੇਖ ਦੁਰੈ ਰਵਿ ਕੇ ਮਜੇਜ ਰਾਮ

ਦੋਰ ਤਿਨ ਤਾਕ ਕਪਿਰਾਜ ਕੇ ਚਲਾਯੋ ਹੈ ॥ ਤਾਹੀਂ ਛਿਨ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਬਾਨ

ਨੈ ਕਮਾਨ ਮੁਖ ਤੱਛਕ ਕੇ ਗਰੁੜ ਪ੍ਰਤੱਛ ਕੇ ਪਠਾਯੋ ਹੈ ॥ ਨਾਗਨ ਨ ਦੀਨੇ

ਟੂਕ ਟੂਕ ਮਾਰ ਕੀਨੇ ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਏਕ ਫੂਕ ਹੀ ਬੁਝਾਯੋ ਹੈ ॥ 55 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੀਸਰੇ⁷¹⁸ ਉਠਾਇ ਕੈ ਫਿਰਾਇ ਮੁਗਦਰ ਧਾਯੋ ਆਯੋ ਨਲ

ਨੀਲ ਵਿਗ ਬੋਲ ਡਰ ਪਾਏ ਹੈ ॥ ਫੂਤਕਾਰ ਹੀ ਸੋ ਪਕੇ ਤੂਤ ਸੇ ਗਿਰਾਏ ਕਪਿ

ਬੰਸ ਕੇ ਸਪੂਤ ਮਾਨੇ ਦਾਰਿਦ ਉਡਾਏ ਹੈ ॥ ਰੋਏ ਏਕ ਪਾਇਨ ਸੋ ਮਾਰੇ ਚਿਤ

ਚਾਇਨ ਸੋ ਕੀਨੇ ਬਹੁ ਘਾਇਨ ਸੋ ਚਾਮ ਕੇ ਚਲਾਏ ਹੈ ॥ ਤੈ ਨੋ ਹਨੁਮਾਨ

ਆਇ ਹਾਥ ਤੇ ਛਡਾਇ ਨੀਨੇ ਤਾਕੇ ਮਾਰਬੇ ਕੇ ਕਪਿ ਐਰ ਹੀ ਬੁਲਾਏ

ਹੈ ॥ 56 ॥ “ਅੰਗਦੋ ਵਾਚੁ”⁷¹⁹ ॥

(716) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (717) ਕਹਿ - ਏ.

(718) ਤੀਰਥੋ - ਅ. (719) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

/161ਅ /॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅੰਗਦ ਸੁਜਾਨ ਕਹਯੋ ਕਹਾ ਪਾਵੈ ਜਾਨ ਅਬ ਪੌਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ
 ਦੇਖਯੋ ਮਾਰ ਮਾਰ ਗਯੋ ਹੈ ॥ ਨੀਲ ਨਲ ਲਾਗੇ ਭੁਜ ਜਾਮਵਾਨ⁷²⁰ ਤੇਰੀ
 ਯੁਜ ਬਾਨ ਸੁਤ ਬਹੁਰੇ ਗਿਰਾਯ ਭੂਮਿ ਲਯੋ ਹੈ ॥ ਕੋਊ ਮਾਰੈ ਬਾਨ ਕੋਊ ਚੋਖੈ
 ਨਾਕ ਕਾਨ ਤਾਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਕੌਨ ਕਾਵੈ ਕੋਊ ਰਾਮ ਬਿਨ ਭਯੋ ਹੈ ॥ ਵੁਲੇ
 ਕਿਲਕਾਰੀ ਚਢ ਬੰਠੇ ਗਿਰ ਭਾਰੀ ਮਾਨੋ ਵਹੈ ਸੋਇ ਗਯੋ ਐਸੇ ਬਾਟ ਸੁਖ
 ਲਯੋ ਹੈ ॥ 57 ॥ "ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਰ"⁷²¹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਜਾਨੀ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਨ ਗਯਾਨੀ ਯਾ ਕੇ ਨੈਕ ਹੂੰ
 ਸੰਭਾਰੈ ਕਥਾ ਵਡੀ ਬਿਪਰੀਤ ਕੀ ॥ ਮਾਰਬੈ ਕੇ ਸਮੇ ਹਮ ਪਾਯੋ ਹੈ ਗਿਰਾਯੋ
 ਰਿਪੁ ਅਬ ਜੋ ਨ ਮਾਰਹੈ ਤੇ ਹਮਹੂੰ ਅਨੀਤ ਕੀ ॥ ਏਕ ਬਾਨ ਤਾਨ ਕੈ
 ਲਗਾਯੋ ਹੀਏ ਤਾਤ ਕਾਲ ਭੇਦ ਕੈ ਪਤਾਲ ਜਾਇ ਕਹੀਬਾਤ ਜੀਤ ਕੀ ॥
 ਦੂਸਰੇ ਕਪਾਲ ਨੈ ਸਿਧਾਰਯੋ ਸੁਰ ਲੋਕ ਮਾਹਿ ਐਸੇ ਰਿਪ ਮਾਰਯੋ ਸੈਨਾ
 ਆਪਨੀ ਨਿਚੀਤ ਕੀ ॥ 58 ॥

/162ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਹਾਹਾਕਾਰ ਭਯੋ ਭਾਗ ਰਾਵਨ ਕੋ/ ਗਯੋ ਸਭ ਪਾਛੈ ਹਨੂਮਾਨ
 ਨੈ ਪਹਾਰ ਸੋ ਉਡਾਯੋ ਹੈ ॥ ਹਾਲਚਾਲ ਪਰੀ ਨ ਸੰਭਾਲ ਰਹੀ ਕਾਹੂ ਤਨ
 ਮਾਨੋ ਪੁਲੈ ਕਾਨ ਕੋ ਬਘੁਲਾ ਬਡੋ ਆਯੋ ਹੈ ॥ ਏਕ ਸੰਗ ਚਲੇ ਏਕ ਆਪਸ
 ਮੈ ਟਲੇ ਕਪਿ ਏਕ ਗਿਰੇ ਪਾਤ ਸੇ ਸੰਭਾਰੈ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਹੈ ॥ ਉਚੈ ਨਭ ਹੇਰ
 ਹੇਰ ਦੇਵਨ ਸੋ ਟੇਰ ਟੇਰ ਬੇਰ ਬੇਰ ਲਛਮਨ ਬੋਲਯੋ ਸੁਨਾਯੋ ਹੈ ॥ 59 ॥

॥ ਛਪਯਾ ॥ ਤਜਹੁ ਸੋਕ ਸਭ ਅਮਰ ਲੋਕ ਰਹੀਅਹ ਦ੍ਰਿੜ ਆਸਨ ॥ ਪ੍ਰਭੁ
 ਦਿਨਮਣਿ ਮਗ ਤਜਹੁ ਨੈਕ ਟਰ ਰਹੁ ਕਮਲਾਸਨ ॥ ਬਿਗਤ ਧਯਾਨ ਲੋਚਨ
 ਪਸਾਰ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾਰ ਨਿਹਾਰਹੁ ॥ ਉਡਗਨ ਬਰਨ ਸਮੀਰ ਧੀਰ ਜਿਨ ਤਜਹੁ
 ਸੰਭਾਰਹੁ ॥ ਸੁਰਲੋਕ ਆਜ ਮੰਗਲ ਕਰਹੁ ਕੁੰਭਕਾਨ ਬਧ ਪਲ ਉਠਗ ॥ ਰਘੁਪਤਿ

(720) ਜਾਮਵੰਤ -ੲ. (721) ਇਹ ਪਾਠ ਅ,ੲ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ
 ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਚੰਡ ਭੁਜਦੰਦ ਲਗ ਪਰਸੰਖੰਡ ਧਰ ਪਰ ਲੁਠਗ⁷²² ॥ 60 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪਰਯੋ ਜਬ ਗਾਤ ਭਯੋ ਵਡੋਈ ਅਘਾਤ ਮਾਨੋ ਪਰਯੋ ਬੱਜੁ
ਪਾਤ ਵਿਗ ਆਏ ਰਘੁਰਾਇ ਹੈ ॥ ਕਹਯੋ ਮੁਸਕਾਇ ਯਹਿ ਵਡੋਈ ਅਕਾਇ
ਮਾਨੋ ਯਾਕੋ ਮਾਸ ਗੀਧ ਮਾਸ ਬੀਸ ਤੀਸ ਖਾਇ ਹੈ ॥ ਬੋਲਯੋ ਹਨੂਮਾਨ
/162ਅ ਰਾਮ ਜਾਨਯੋ ਈ ਨ ਜਾਤ ਕਹਾ ਹਾਥ ਕਹਾ/ ਪਾਇ ਯਾਕੋ ਕਹਾ ਨਾਰੀ
ਘਾਇ ਹੈ ॥ ਦ੍ਰਾਪੁਰ ਕੇ ਅੰਤ ਏਕ ਭੀਮ ਬਲਵੰਤ ਹੈ ਹੈ ਸੋ ਤੇ ਯਾਕੀ ਕੋਪਰੀ
ਮੈ ਬੁਭ ਬੁਭ ਨਾਇ ਹੈ ॥ 61 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਵਡੀ ਜੀਤ ਭਈ ਰਨ ਹਰਖੇ ਸੁ ਦੇਵਗਨ ਬਰਖੇ ਸੁਮਨ
ਸੂਰ ਪਰਖੇ ਨਰਨ ਕੇ ॥ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਪਿ ਖਰਕੇ ਨ ਲੰਕ ਭਟ ਸਰਖੇ
ਨਿਸੰਕ ਜੋਰ ਰਾਮ ਕੇ ਚਰਨ ਕੇ ॥ ਕਹੀ ਕਪਰਾਜ ਆਪ ਆਪਨੇ ਸਮਾਜ
ਰਘੁਰਾਜ ਕਾਜ ਕੰਠੇ ਦੁਖ ਮੇਟੇ ਸੀ ਹਰਨ ਕੇ ॥ ਬਾਨੇ ਬਾਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਅੰਗਦ
ਸਯਾਨੇ ਰਹੇ ਜਾਨੇ ਨਿਜਕਾਨੇ ਦਿਨ ਰਾਵਨ ਮਰਨ ਕੇ ॥ 62 ॥ "ਰਾਵਨੋਵਾਚ"⁷²³ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਨਿਹਾਰੇ ਕ੍ਰਿਭਕਾਨ ਤੇ ਪਛਾਰੇ ਰਨ ਹਾਰੇ ਕਪਿ
ਜੂਥ ਤੇ ਸਿਧਾਰੇ ਸਿਵ ਲੋਕ ਕੇ ॥ ਤਾਕੇ ਸੰਗ ਭਾਰੇ ਭਾਰੇ ਸੂਰ ਜੋ ਹਮਾਰੇ
ਤੇਉ ਨੈਕ ਨ ਸੰਭਾਰੇ ਰਾਮਚੰਦ ਬਾਨ ਫੋਕ ਕੇ ॥ ਦਈ ਕੇ ਸਵਾਰੇ ਹਨੂਮਾਨ
/163ੳ ਤਬ ਜਾਰੇ ਘਰ ਆਪਨ ਤੇ ਆਚਨ ਲਗਾਈ ਨਖ ਨੋਕ ਕੇ ॥/ ਤਾਕੇ ਜਾਇ
ਮਾਰੈ ਕੋਉ ਕਾਮ ਕੇ ਸਵਾਰੈ ਭਾਈ ਤਾਹੀ ਦਿਨ ਭਲੇ ਬਿਦਾ ਦੇਉ ਮਨ
ਸੋਕ ਕੇ ॥ 63 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਯਾਹੀ ਯਥ⁷²⁴ ਲੰਕ ਕੇ ਨਿਸੰਕ ਹੈ ਨ ਦੇਖੈ ਦੇਵ ਆਇਸ
ਕੇ ਮਾਨ ਮਾਥੈ ਭੂਮਿ ਸਿਰ ਨਾਵਤੇ ॥ ਸਾਤ ਪੋਰ ਬਾਹਰ ਬਿਡੋਨਾ ਬਿਨ

(722) ਮਿਤਕਾ - ਅ. (723) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(724) ਯਥ - ਅ.

ਠਾਵੇ ਰਹੈ ਨਯਾਰੇ ਨਯਾਰੇ ਆਪਨ ਜੁਹਾਰ ਪਹੁਚਾਵਤੇ ॥ ਜਾਗੀ ਕੇ ਬੁਲਾਵਤੇ
 ਸੁਆਵਤੇ ਸੁਸੰਕ ਮਨ ਮੇਰੇ ਬਿਨ ਕਹੈ ਵਿਗ ਬੰਠਨੇ ਨ ਪਾਵਤੇ ॥ ਤਾਗੀਂ ਗਫ
 ਕੇ ਤੇ ਰੀਛ ਬਾਦਰ ਨਪੋਟਤ ਹੈ ਸਬ ਦਿਨ ਏਕ ਸੇ ਨ ਪਾਏ ਮਨ ਭਾਵਤੇ
 ॥ 64 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੈ ਤੇ ਸੁਰਰਾਜ⁷²⁵ ਕੇ ਮੈ ਰੋਕ ਰੋਕ ਰਾਖੇ ਦੇਵਰਾਜ ਕੇ ਸਮਾਜ
 ਐਰ ਕਹਾ ਲੋ ਬਖਾਨੀਏ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਦੇਸ ਮਨ ਰੰਚਨ ਕਾਹੂ ਕੇ ਡਰ ਮੇਰੇ
 ਕ੍ਰਾਸ ਸਹੀ ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਮੈ ਮਾਨਿਏ ॥ ਸੋਈ ਮੇਰੇ ਜੀਵਤ ਨਿਸੰਕ ਹੈ ਲੰਕੂਰ
 ਰੀਛ ਬੀਚ ਲੰਕ ਧਸੇ ਐਰ ਆਗੇ ਕਹਾ ਜਾਨਿਏ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੋਪ ਹੈ ਕਿ ਭਾਗ
 ਹੀ ਕੇ ਲੋਪ ਹੈ ਕਿ ਮੋਕੇ ਸਿਵ ਲੋਕ ਹੈ ਸੁ ਕੈਸੇ ਪਹਿਚਾਨੀਏ ॥ 65 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਬਿਮੁਖਿ ਤਿਹ ਬੁਰੀ ਮਤਿ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹਰਿ ਲੇਤ ॥
 ਬੁਰਾ ਹੋਤ ਸਮਝੈ ਨਹੀ ਭਲੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ ॥ 66 ॥

/163ਅ /॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਮ ਗੀਤ ਮਨ ਨਾਇ ਸੁਨੋ ਸੁਨਾਵਤ ਰਾਮ ਕਹਿ ॥
 ਤਿਨ ਕੇ ਦੁਖ ਰਘੁਰਾਇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਜਯੋ ਮਾਰ ਹੈ ॥ 67 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੇ ਜਗ ਨਿੰਦਕ ਲੋਗ ਰਾਵਨ ਰਾਮ ਨ ਸਮਝ ਹੀ ॥
 ਯਹਿ ਰਸ ਤਿਨਹਿ ਨ ਜੋਗ ਐਰ ਕਹੈ ਰਸ ਹਾਨ⁷²⁶ ਹੈ ॥ 68 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮੇਘਨਾਦ ਅਬ ਜਾਇ ਰਨ ਛਿਤ ਜੁਧ ਮਚਾਇ ਹੈ ॥
 ਸਿਰ ਐਰੈ ਉਤਰਾਇ ਆਗੇ ਕਥਾ ਸੁ ਹੋਇਗੀ ॥ 69 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਕੁੰਭਕਾਨ ਬਧ : ਏਕਾਦਸੇ ਅੰਕ ॥ 11 ॥ 974 ॥
 ਰਾਵਨੋਵਾਚੁ ॥

(725) ਸੁਰਲੋਕ - ਓ. ਏ. (726) ਹਾਨਿ - ਏ.

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਵਨ ਕ੍ਰੋਧ ਪ੍ਰਚੰਡ ਮਨਹੁ⁷²⁷ ਅਗਨ ਘ੍ਰਿਤ ਪਰਸਿਓ ॥
ਪਟਕ ਬੀਸ ਭੁਜਦੰਡ ਮੇਘਨਾਦ ਬੋਲਯੋ ਨਿਕਟਿ ॥ 1 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅਬ ਕਹੁ ਕੋਨ ਦੁਰਾਉ ਕੁੰਭਕਰਨ ਜੁਝੇ ਪ੍ਰਗਟ ॥
ਰਾਮ ਉਤਾਰਯੋ ਚਾਉ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਕੇ ਜੀਵਤੇ ॥ 2 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੁੰਭਕਾਨ ਮਾਰੇ ਸੂਰ ਬਹੁਤੇ ਪਛਾਰੇ ਅਬ ਜਾਨਤ ਹਮਾਰੇ
ਪੱਛ ਹੈ ਨ ਰੁੱਦ੍ਰ ਦਾਹਨੇ ॥ ਹਾਰੇ ਸਭ ਰਾਖਸ ਨ ਟਾਰੇ ਝੰਡ ਬਾਂਦਰ ਕੇ
/1648 ਭਾਗੇ ਸੁਖ ਭਾਰੇ ਦੁਖ ਪਰੇ ਹੈ ਸਰਾਹਨੇ ॥/ ਸੰਕ ਬਿਨ ਲੰਕ ਕੇ ਕਿੰਕੂਰਹੁ
ਬਿਦਾਰੇ ਹੋ ਤੂੰ ਕਾਇਰ ਜਯੋ ਦੇਤ ਤੋਹਿ ਘਰ ਮੈ ਉਰਾਹਨੇ ॥ ਸੁਨੋ ਪੂਤ
ਮੀਤ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਿਪਰੀਤਿ ਰਾਮਚੰਦ ਕੀ ਅਨੀਤ ਤੇ ਨਿਚੀਤ ਮਨ
ਨਾਹਿਨੇ ॥ 3 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਆਜ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕੀ ਬਿਕਾਨੀ⁷²⁸ ਹੈ ਬਿਭੂਤਿ ਸੁਨ
ਪੂਤ ਮੇਘਨਾਦ ਤੈਨ ਨੈਕ ਜੀਅ ਆਨੀ ਹੈ ॥ ਕੁੰਭਕਾਨ ਜੁਝੇ ਦਿਨ ਤਬ ਹੀ ਤੇ
ਬੁਝੇ ਐਰ ਆਗੇ ਕੇ ਬਨਾਉ ਕੀ ਨ ਬਾਤ ਕਾਹੁ ਜਾਨੀ ਹੈ ॥ ਯਹੈ ਹਮ
ਜਾਨੀ ਤਉ ਜਾਨਕੀ ਬਿਰਾਨੀ ਹੋਤ ਐਸੀ ਬੋਲੀ ਬਾਨੀਮਾਨੀ ਬੀਜੁਰੀ ਤਰਾਨੀ
ਹੈ ॥ ਜਾ ਕੋ ਹਰ ਆਨੀ ਰਹੀ ਭੋਗ ਕੀ ਕਹਾਨੀ ਸੁਨ ਭਈ ਸੀਅ ਰਾਨੀ
ਮੇਰੀ ਆਉ ਸੀਅ ਰਾਨੀ ਹੈ ॥ 4 ॥ "ਮੇਘਨਾਦੋ ਵਾਚੋ"⁷²⁹ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬੋਲਯੋ ਮੇਘਨਾਦ ਰਾਜਾ ਕਾਹੇ ਕੇ ਬਿਖਾਦ ਕਰੈ ਕਹਾ ਭਯੋ
ਜੋਪੈ ਰਨ ਕੁੰਭਕਾਨ ਹਾਰਯੋ ਹੈ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਕੀਨੋ ਛਲ ਐਰਨ ਪੁਜਾਯੋ ਬਨ ਗਾਯੋ

(727) ਮਨੋ -ਅ. (728) ਬਿਹਾਨੀ -ਅ. (729) ਇਹ ਪਾਠ ਅ,ਏ.
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/164ਅ ਦਲ ਭਾਜ ਗਹਿ ਏਕਲੋ ਪਛਾਰਯੋ ਹੈ ॥/ ਭੂਮੇ ਸੇਜ ਭਈ ਤਬ ਨੀਦ ਆਇ
ਗਈ ਹੈਵੈ ਹੈ ਦੇਸ ਕੋਨ ਦੀਜੈ ਉਨ ਪਾਯੋ ਸੁਖ ਭਾਰਯੋ ਹੈ ॥ ਕੈਸੀ ਅਬ
ਹਾਸੀ ਕੋਨ ਕਾਜ ਰਹੈ ਬਾਸ ਰਨ ਉਘ ਕੀ ਉਸਾਸਨ ਮੈ ਫਾਸੀ ਮੇਲ ਮਾਰਯੋ
ਹੈ ॥ 5 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਦੀਜੈ ਮੋਹ ਪਾਨਾ ਅਬ ਕਹਾ ॥⁷³⁰ ਕਉ ਪਾਵੈ ਜਾਨ ਜੁੱਧ ਕੇ
ਨਿਦਾਨ ਕੋਨ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਦੁਰੀ ਹੈ ॥ ਤੁਮ ਹੂੰ ਤੈ ਜਾਨਤ ਕਿ ਜੀ ਮੈ ਸੰਕ
ਆਨਤ ਹੋ ਜੀਤਯੋ ਸੁਰ ਰਾਜ ਐਸੀ ਤਾਕੀ ਪਤਿ ਬੁਰੀ ਹੈ ॥ ਬੈਰਨ ਕੇ ਮਾਰਯੋ
ਕੇ ਐਸੀ ਖਗਧਾਰ ਜੈਸੇ ਪਾਪਨ ਕੇ ਕਾਟਯੋ ਕੇ ਕਾਸੀ ਸਿਵਪੁਰੀ ਹੈ ॥ ਜੀਜੈ
ਤੈ ਨੋ ਰਾਜ ਕੀਜੈ ਰਣ ਕੇ ਨ ਪੀਠ ਦੀਜੈ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਰਾਖਯੋ ਕੀ ਬਾਤ ਜੁਰੀ
ਹੈ ॥ 6 ॥ "ਰਾਵਣੋ ਵਾਚੁ"⁷³¹ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ਨੈਨ ਵਹੈ ਜਸ ਗਾਵਤ ਨਾਚਤ ਸੇਦ ਚਲੈ ਸਭ ਅੰਗਾ ॥
ਕੈ ਰਨ ਮਹਿ ਗਹਿ ਖੰਗ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਲੋਹੁ ਸੋ ਘਾਉ ਭਏ ਅਰਧੰਗਾ ॥ ਏ
/165ਉ ਦੇਉ ਪੂਤ ਜਨੈ ਜਨਨੀ ਜੁਗ ਐਰ ਸਭੈ ਸੁਤ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ ॥/ ਜੱਗ ਕੇ ਠਾਕੁਰ
ਜਗ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸੋ ਨਰ ਹੋਤ ਹੈ ਗੰਗ ਕੇ ਗੰਗਾ ॥ 7 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਆਨ ਪਰੀ ਇਹ ਭਾਤਿ ਕੀ ਗਾਢ ਗਯੋ ਰਨ ਮੈ ਸੁ ਫਿਰਯੋ
ਨਹਿ ਕੋਈ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਜਿਸ ਤੇ ਨ ਭਈ ਸੁਨ ਪੂਤ ਸਬੈ ਅਬ ਹੋਵਤ
ਸੋਈ ॥ ਮਾਨਸ ਆਇ ਲਗੈ ਗਢ ਲੰਕਹਿ ਦੇਵਨ ਕੀ ਨ ਚਲਾਵਤ ਕੋਈ ॥
ਬੀਚ ਮਦੋਦਰੀ ਬੋਲ ਉਠੀ ਮੁਖ ਦੀਨ ਭਈ ਮਨ ਤੇ ਅਤਿ ਰੋਈ ॥ 8 ॥
"ਮਦੋਦਰੀ ਵਾਚੁ"⁷³² ॥

(730) ਕਹਾ ਅਬ - ਓ. ਏ. (731) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ਹੈ । (732) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸਿਵ ਸੇ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਸਭੈ ਸੂਰ ਪਾਇਕ ਹੈ ਨਾਰਦ ਸੇ
ਗਾਇਕ ਹੈ ਨਾਖ ਭਾਤ ਮਨੀ ਹੀ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਦੇਸ ਹੈ ਨ ਸੁਪਨੈ ਬਿਦੇਸ
ਹੈ ਸੁਰੇਸ ਅਲਕੇਸ ਜੀਤਏ ਕੀ ਰਨ ਅਨੀ ਹੀ ॥ ਪੂਤ ਮੇਘਨਾਦ ਹੋ ਸੁ ਰਾਜ
ਕੇ ਸੁਵਾਦ ਹੋ ਨ ਜੀਅ ਮੈ ਵਿਖਾਦ ਹੋ ਨ ਕੇਹੂੰ ਪਤਿ ਛਨੀ ਹੀ ॥ ਜੋ ਤੂੰ
ਸੀਅ ਕਬਹੂੰ ਚੁਰਾਵਤੇ ਨ ਕੰਤ ਤੋ ਤੋ ਆਜ ਸਬ ਬਾਤ ਕੀ ਬਿਸਾਤ ਭਨੀ
ਬਨੀ ਹੀ ॥ 9 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚ" 733 ॥

॥ ਸੈਫਾ ॥ ਕੋਨ ਸਮੇ ਇਨ ਬਾਤਨ ਕੇ ਰਨ ਰਾਮ ਦਹੈ ਘਰ ਮੈ ਪਟਰਾਨੀ ॥
/165ਅ ਰਾਮ ਕੈ ਹਾਥ ਮਰੈ ਦਸਕੰਧਰ ਤੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜਾਨੀ ॥/ ਐਰ
ਕਦਾਰ ਬਨੈ ਇਹ ਭਾਤਿ ਤੋ ਆਜ ਬਨੈ ਕਹੁ ਕੋਨ ਸੀ ਹਾਨੀ ॥ ਦੇਹ ਛੁਟੈ
ਹੂੰ ਨ ਸੀਅ ਛੁਟੀ ਚਲ ਹੈ ਜਗ ਮੈ ਜੁਗ ਚਾਰ ਕਹਾਨੀ ॥ 10 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜਯੋ ਸਹੀਸ ਤਪ ਭਾਨ ਕ੍ਰੋਧ ਪ੍ਰਗਟ ਰਾਵਨ ਕੀਓ ॥
ਦਏ ਪੂਤ ਕੇ ਪਾਠ ਇੰਦ੍ਰ ਜੀਤ ਜੀਤੈ ਬਨੈ ॥ 11 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਤੇ ਨ ਡਰੇ ਦੋਰ ਅਰ 734 ਰਾਇ ਪਰੈ ਸਬ ਮੇਘਨਾਦ ਚਢੈ
ਰਬ ਲੋਹ ਜਰੇ ਪੇਖੀਏ ॥ ਸ਼ੇਣਤ ਸੋ ਭਰੈ ਤਉ ਠੋਰ ਤੇ ਨ ਟਰੈ ਹਥਿਆਰ ਤੂਟ
ਪਰੈ ਤੇ ਕਹਾ ਠੈ ਲਖ ਲੇਖੀਏ ॥ ਬਾਨ ਮੁਖ ਧਰੈ ਠੈ ਕਮਾਨ ਕਰ ਕਰੈ ਪੈ ਨ
ਰਾਮੈ ਅਨੁਸਰੈ ਪਨ ਮੈ ਭਨੈ ਬਿਸੇਖੀਏ ॥ ਖਾਲੀ ਕੀਨੈ ਤਰਕਸ ਭਰੇ ਭਰੇ ਭਰੇ
ਭਟ ਲਰੇ ਲਰੇ ਲਰੇ ਪਟ ਮਰੇ ਮਰੇ ਦੇਖੀਏ ॥ 12 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਬਡੇਈ ਬਨੈਤ ਸੂਰ ਸਬੈ ਪਖਰੈਤ ਜੀਤਵਾਰ ਠੋਰ ਠੋਰਨ ਕੇ
ਬਡੇ ਬਡੇ ਡੀਲ ਹੈ ॥ ਜੁੱਧ ਕੇ ਅਭੋਨ ਸਵ੍ਰਮਿ ਕਾਰ ਜੀ ਅਮੋਨ ਗੋਲ ਤੇ ਨਿਕਸ
/165ੳ ਲਰੈ ਤਾਤੇ ਕੀਮਤਿ ਭਨੀ ਲਹੈ ॥/ ਕਾਲ ਕੇ ਬਨਾਉ ਲੰਕਰਾਉ ਕੇ ਨ ਦਾਉ

(733) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(734) ਘਰਿ - ਅ.

ਪਰੈ ਜੀਤਨ ਕੋ ਚਾਉ ਕਹੂੰ ਜਦਪਿ ਸੁਸੀਲ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਕਵਿ ਆਜ ਕਾਲ
ਰਾਵਨ ਕੇ ਲੋਗਨ ਕੇ ਕੋਪ ਹੂੰ ਕੀ ਵੀਲ ਪਰ ਲੋਕ ਕੀ ਨ ਵੀਲ ਹੈ ॥ 13 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਮਘਵਾਜਿਤ ਕੇ ਸਬ⁷³⁵ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯ ਧਨੈ ਰਨ ਮੈ ਹਥਿਆਰ
ਉਘਾਰੇ ॥ ਆਇ ਨਿਦਾਨ ਕੀ ਬਾਤ ਪਰੀ ਕਹਿ ਕੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ
ਬਜਾਇ ਨਗਾਰੇ ॥ ਰੋਸ ਭਰੇ ਸਮਝਯੋ ਨ ਪਰੈ ਗਹਿ ਬਾਂਦਰ ਕੋਟਲ ਕੋਟ
ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਕੋਪ ਨ ਓਪ ਰਵੀ ਫਿਰ ਅੰਤ ਕੇ ਅੰਤ ਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ ॥14॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮਚਯੋ⁷³⁶ ਜੁੱਧ ਦਿਨ ਰੈਨ ਦੁਹੂੰ ਓਰ ਮਾਰੂ ਬਜਯੋ ॥
ਮਾਯਾ ਰਥ ਚੜ ਗੈਨ ਮੇਘਨਾਦ ਬੋਲਯੋ ਤਬੀ ॥ 15 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੋਰਯੋ ਜਿਨ ਧਨਖ ਪਿਨਾਕੀ ਕੋ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਬਲ ਜਾਕੋ ਬਲ
ਦੇਖ ਭ੍ਰਿਗੁਪਤਿ ਕੀਨੋ ਮੋਨ ਹੈ ॥ ਤਾਰਕਾ ਕੋ ਮਾਰ ਬਾਨੀ ਬਲ ਸੋ ਪਛਾਰਯੋ
ਜਿਨ ਜਾਕੋ ਭਲੀਭਾਂਤ ਹਨੂੰਮਾਨ ਖਾਯੋ ਲੋਨ ਹੈ ॥ ਆਪ ਹੀ ਤੇ ਜਾਕੋ ਸਭ
/166ਅ ਸੇਵਕ ਹੈ ਗਏ ਕਪਿ ਜਾਕੋ/ ਡਰ ਸਿੰਧੂ ਕੇ ਨ ਸ਼੍ਰਾਸਨ ਮੈ ਪਨੋ ਹੈ ॥ ਮੇਘਨਾਦ
ਤਬਕ ਭਬਕ ਕਹਯੋ ਸਭਾ ਬੀਚ ਕਹੋ ਕਹੋ ਸੀਤਾਪਤਿ ਰਾਮਚੰਦ ਕੋਨ ਹੈ ॥16॥
"ਰਾਮਚੰਦ" ਕੀ ਸੈਨਾਉਵਾਚੁ"⁷³⁷ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਬੋਲੇ ਸਭ ਸੂਰਯੋ ਐਸੀ ਕੂਰ ਹੂੰ ਨ ਬੁਝੈ ਕੋਉ ਅਰੇ ਮੇਘਨਾਦ
ਆਜ ਐਸੇ ਇਤਰਾਤ ਹੈ ॥ ਜੈਸੇ ਜੇਠ ਮਾਸ ਕੀ ਦੁਪਹਿਰੀ ਮੈ ਜਨੈ ਪਾਇ
ਸੂਰਜ ਬੱਤਯੈ ਕੋਉ ਐਸੇ ਬਰਰਾਤ ਹੈ ॥ ਪਾਛੈ ਲਛਮਨ ਆਗੈ ਅੰਗਦ ਸੋ ਕਪਿਰਾਉ
ਨੀਲ ਨਲ ਪਾਇ ਤਰ ਅੰਜਨੀ ਕੋ ਤਾਤ ਹੈ ॥ ਬੀਚ ਰਘੁਰਾਇ ਤਾਂ ਕੀ
ਬਲਜਾਇ ਰਾਮ ਕਵਿ ਜਾਗੀ ਕੋ ਨ ਸੁਝੈ ਤਾਕੋ ਆਜ ਕਾਲ ਪਾਤ ਹੈ ॥ 17 ॥
"ਇੰਦ੍ਰਜੀਤੇ ਵਾਚੁ"⁷³⁸ ॥

(735) ਅਬ -ਅ. (736) ਸਚਿਓ -ਅ. (737) ਇਹ ਪਾਠ ਅ,ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (738) ਇਹ ਪਾਠ ਅ,ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/167ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੁਨ ਰੈ ਸੁਕੀਵ ਗੀਵ ਨੀਚੈ ਕੈ ਨਿਹਾਰ/ ਰਾਜ ਆਪਨੋ ਨ
 ਰਾਖਯੋ ਤੇ ਤੇ ਕੋਨ ਭਾਂਤ ਡਰ ਹੈ ॥ ਨਲ ਮੈ ਤੇ ਬਲ ਕੇ ਬਿਲਾਸ ਕਹਾ ਬੁਝਤ
 ਹੈ ਨੀਲ ਸੇ ਲਰੇ ਤੇ ਟੀਕੇ ਨੀਲ ਕੋ ਨ ਕਰ ਹੈ ॥ ਹਨੂੰਮਾਨ ਹੂੰ ਮੈ ਕਹੋ ਕੋਨ
 ਸੋ ਗੁਮਾਨ ਜਾਮਵਾਨ ਸੁਨ ਅੰਗਦ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਯੋਨ ਹਰ ਹੈ ॥ ਜੋ ਲੋ ਠਹਿਰਾਇ
 ਮੇਰੀ ਮਾਰ ਤੇ ਨ ਭਾਜ ਜਾਇ ਤੇ ਲੋ ਕਛੁ ਲਰ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮ ਹੂੰ ਸੋ ਲਰ ਹੈ ॥ 18 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਬਰਖਤ ਭਯੋ ਬਾਨ ਬੂੰਦ ਇਕ ਧਾਰ ॥
 ਉਚ ਨੀਚ ਕਾਇਰ ਸੁਭ ਸਭ ਕੀਨੇ ਇਕਸਾਰ ॥ 19 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਛੁ ਨ ਰਹੀ ਸੰਭਾਰ⁷³⁹ ਕਿਤੇ ਸੂਰ ਕਟ ਧਰ ਪਰੇ ॥
 ਜਯੋ ਦਾਵਾ ਪਰ ਜਾਰ ਚਟਕਤ ਪਟਕਤ ਬਾਸ ਕ੍ਰਿਣ ॥ 20 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਾਹੀ ਕੇ ਪਚਾਰੈ ਤਾਹਿ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮਾਰੈ ਆਜ ਭਲੀ
 ਭਾਂਤ ਸਬ ਹੀ ਕੇ ਬਲ ਪਰਖਤ ਹੈ ॥ ਕਹੀ ਰਘੁਬੀਰ ਮੇਘਨਾਦ ਮੇਘਨਾਦ ਕਰ
 ਕਰ ਪਾਛੈ ਬਾਨ ਬੂੰਦ ਖਰੀ ਵਡੀ ਬਰਖਤ ਹੈ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਆਜ ਰਨ
 ਰਹੈਗੋ ਨ ਕੋਉ ਕਪਿ ਲਛਮਨ ਨੈਕ ਹੂੰ ਨ ਕੋਉ ਹਰਖਤ ਹੈ ॥ ਹੋ ਕਹੋ ਨਿਫੋਟਕ
 ਸੁ ਯਾਕੀ ਓਟ ਹੂੰ ਕੈ ਬੀਰ ਸਭ ਹੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਮਾਨੋ ਕਾਲ ਪਰਖਤ ਹੈ ॥ 21 ॥

/167ਅ /॥ ਏਹਰਾ ॥ ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਕਪਿ ਲਰਤ ਹੈ ਤਹਿ ਤਹਿ ਦਿਏ ਭਜਾਇ ॥
 ਤੇ ਮਿਲਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੋ ਬੋਲਤ ਗਹਿ ਗਹਿ ਪਾਇ ॥ 22 ॥
 "ਹਨੂੰਮਾਨੋ ਵਾਚੁ"⁷⁴⁰ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਮੇਘਨਾਦ ਕੋਪਯੋ⁷⁴¹ ਕਾਲ ਨਾਥ ਅੰਸੈ ਮੇਲਯੋ ਚਾਲ ਜਾਕੈ ਬਲ

(739) ਸਮਾਰ - ਅ. (740) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(741) ਪਿਓ - ਅ.

ਆਗੇ ਸੂਰ ਕੋਨ ਸੇਸ ਰਾਹਨੇ ।। ਨੀਲ ਕੇ ਅਨੰਤ ਘਾਉ ਵੀਲੇ ਮਨ ਕਪਿ
 ਰਾਉ ਆਜ ਪੁਨ ਕੀਨੇ ਸਭ ਬਾਂਦਰ ਨਿਬਾਹਨੇ ।। ਏਤੇ ਪਰ ਰਾਵਨ ਸੋ
 ਸੀਲ ਤੁਮ ਰਾਖਤ ਹੋ ਭੋਹਨ ਤਨਾਇ ਆਜ ਹੁਜੈ ਨੈਕੁ ਦਾਹਨੇ ।। ਕੀਜੈ
 ਨ ਵਲਾਉ ਚਲ ਦੇਖੋ ਦਸ ਪਾਉ ਰਨ ਲੋਹੂ ਕੇ ਤਨਾਉ ਮੈ ਰਨਾਉ ਕਛੁ ਨਾਹਨੇ ।। 23 ।।
 "ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚੁ"⁷⁴² ।।

/168ੳ ।। ਕਬਿੱਤੁ ।। ਹਨੂੰਮਾਨ ਹੂੰ ਕੀ ਓਰ ਦੇਖ ਮੁਸਕਾਨੇ ਰਾਮ ਜਾਇ ਸੁਧ ਲੇਹੁ
 ਸਭ ਬਾਂਠਰ ਦੁਖਾਰੇ ਹੈ ।। ਬੋਲਤ ਕਪੋਲਨ ਤੇ/ ਛਬ ਕੇ ਤਰੰਗ ਉਠੈ ਤਿਰਛੋ ਹੈ
 ਕੰਜ ਲੈਨ ਮੋਹੈ ਭਿੰਗੁ ਭਾਰੇ ਹੈ ।। ਬੋਲਯੋ ਲਛਮਨ ਏ ਧਨੁਖ ਨੀਜੈ ਬਾਨ ਨੀਜੈ
 ਇਨਹੂੰ ਕੇ ਦੀਜੈ ਹਮ ਤਾਪਸੀ ਬਿਚਾਰੇ ਹੈ ।। ਹਾਸੀ ਹਾਸੀ ਟਾਰਤ ਹੋ
 ਜੀਤਯੋ ਰਨ ਹਾਰਤ ਹੋ ਇੰਦੁ ਜੀਤ ਜੀਤ ਸਭੈ ਮਾਰ ਮਾਰ ਡਾਰੇ ਹੈ ।। 24 ।।
 ਲਛਮਨੋ ਵਾਚੁ"⁷⁴³ ।।

।। ਕਬਿੱਤੁ ।। ਕਾਰੇ ਕੇ ਉਠਾਯੋ ਭਾਰ ਕਰਤ ਰਹੇ ਵਿਚਾਰ ਕਹੋ ਹੋ ਕਮਾਨ
 ਸੋ ਬਡਾਈ ਜੋ ਤਨਾਇ ਹੈ ।। ਬਾਨਨ ਸੋ ਕਹੋ ਹੋ ਬਨਾਇ ਹੁੰਡ ਮੁੰਡ ਕਾਟ
 ਬੈਰਨ ਕੇ ਸੁਣਤ ਮੈਨੀਕੇ ਕੰ ਨਿਵਾਇ ਹੈ ।। ਸੁਨੋ ਰਘੁਬੀਰ ਰਨ ਭੀਰ ਕੇ ਪਰੇਤੇ
 ਆਜ ਕਾਮ ਜੋਨ ਆਇ ਹੈ ਤੋ ਕੋਨ ਕਾਮ ਆਇ ਹੈ ।। ਦੀਜੈ ਮੋਹਿ ਪਾਨ
 ਕਰਾ ਪਾਵੈ ਕੋਉ ਜਾਨ ਮੇਘਨਾਦ ਕੇ ਤੇ ਮੇਘ ਕਰ ਪੋਨ ਜਯੋ ਉਡਾਇ ਹੈ ।। 25 ।।
 "ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਚੁ"⁷⁴⁴ ।।

/168ਅ ।। ਕਬਿੱਤੁ ।। ਹਸੇ ਰਘੁਬੀਰ ਕਰੁਨਾ ਸੋ ਰਸੁ ਭਰੇ ਨੈਨ ਲਛਮਨ ਬਾਨ ਸੋ
 ਕਮਾਨ ਜਬ ਤਾਨ ਹੈ ।। ਹਨੂੰਮਾਨ ਕਾਰੇ ਕੇ ਗੁਮਾਨ ਰਹੈ ਰਾਵਨ ਮੈ ਭਾਰੀ
 ਹੈ ਭਰੋਸੇ ਮੋਹਿ ਜੀਸੇ ਗਹਿਆਨ ਹੈ ।।/ ਪੀਠ ਠੋਕ ਡੀਠ ਭਰ ਦੇਖਯੋ ਮੁਖ

(742) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (743) ਇਹ ਪਾਠ
 ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (744) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
 ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕਹਯੋ ਬੀਰ ਐਸੇ ਜੁਧ ਕੀਜੋ ਜੈਸੀ ਸਦਾ ਕੁਲ ਬਾਨ ਹੈ ॥ ਬਾਢਯੋ
ਅਹਿਲਾਦ ਰਾਮ ਕੀਨੋ ਸੰਖ ਨਾਦ ਕਹਯੋ ਰਨ ਕੋ ਸਵੈਦ ਮੇਘਨਾਦ ਆਜ
ਜਾਨ ਹੈ ॥ 26 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਉਮਡੇ ਅਨੇਕ ਕਪਿ ਏਕਨ ਤੇ ਏਕ ਚਪਿ ਲਛਮਨ ਜੂ ਕੋ ਚਹੂੰ
ਓਰ ਘੇਰ ਘੇਰ ਕੈ ॥ ਆਗੇ ਭਯੋ ਹਨੂਮਾਨ ਪਾਛੇ ਨੀਲ ਜਾਮਵਾਨ ਲੰਕਾ ਕੇ
ਨਿਸੰਕ ਸੂਰ ਮਾਰੇ ਹੈ ਨਿਬੇਰ ਕੈ ॥ ਐਸੇ ਬਾਨ ਚਲੇ ਜੈਸੇ ਸਾਵਨ ਕੇ ਮੇਹ
ਭਲੇ ਮਾਰੂ ਕੋ ਬਜਾਇ ਰਾਮ ਰੁੱਦ੍ਰ ਕਹੈ ਟੇਰ ਕੈ ॥ ਗੀਧਨ ਕੇ ਮਾਸ ਵਡੇ
ਰਾਵਨ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਮੇਘਨਾਦ ਗਹਯੋ ਦਾਤ ਘਾਸ ਐਸੇ ਜੁਧ ਟੇਰ ਕੈ ॥ 27 ॥

/169ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪਰੀ ਨੋਹ ਮਾਰ ਸਭ ਆਪ ਆਪ ਮੈ ਸੁਮਾਰ ਕਹੂੰ ਤਰਵਾਰਨ
ਸੋ ਹਾਥ ਤਰਫਤ ਹੈ ॥ ਕਹੂੰ ਮਾਤੇ ਹਾਥੀ ਕ੍ਰੀ ਗਿਰੇ ਕੂਟ ਸਾਥੀ/ ਕਹੂੰ ਤਾਥੀ
ਬਾਧੈ ਗਿਨਤੀ ਕੇ ਸ੍ਰਾਸਨ ਭਰੱਤ ਹੈ ॥ ਏਕ ਫੇਟ ਬਾਧ ਕੈ ਕਟਾਰਨ ਸੋ ਲਰੇ
ਧਾਇ ਏਕ ਸੂਰ ਘਾਏ ਬਿਨ ਮਾਥੋ ਈ ਪਰੱਤ ਹੈ ॥ ਜੂਝੇ ਏਕ ਬਾਰ ਦੋਊ
ਕਾਰੇ ਤੇ ਨ ਪਾਛੇ ਕੋਊ ਤੇ ਤੇ ਦੋਊ ਏਕ ਅਪਛਰਾ ਕੋ ਬਰੱਤ ਹੈ ॥ 28 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਮੇਘਨਾਦੈ ਰਿਸਆਈ ਮੰਤ੍ਰ ਪਛ ਕੈ ਚਨਾਈ ਬਾਨ ਹੀ ਮੈ
ਨਾਗਫਾਸ ਵਡੀ ਦੁਖਦਾਇਨੀ ॥ ਜਾਕੇ ਤੇਜ ਆਗੇ ਰਾਮ ਲੋਕਨ ਕੇ ਤੇਜ
ਘਟੈ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਭੁ ਜੈ ਸੋ ਜਨੁ ਸਭਹੀ ਕੋ ਘਾਇਨੀ ॥ ਪਾਚ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਪੈ
ਸੂਰੇ ਮਹਾਂਭਾਰੇ ਹੈ ਪੈ ਨੈਕੁ ਨ ਸੰਭਾਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਸਭ ਕੇ ਉਡਾਇਨੀ ॥ ਕਾਰੇ
ਕੀ ਲਰਾਈ ਉਨ ਕਥਾਈ ਚੁਕਾਈ ਜੈਸੇ ਪਾਰਾ ਮਾਰ ਡਾਰਤ ਹੈ ਪਲ ਮੈ
ਰਸਾਇਨੀ ॥ 29 ॥ "ਚਕਵੀਉਵਾਚੁ"⁷⁴⁵ ॥

(745) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਪਹਿਲੈ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਜੀ ਚਕੀਅਹਿ ਦੀਓ ਸਰਾਪੁ ॥

ਅਬ ਨਿਸ ਕੇ ਚਕਈ ਹਸੀ ਤਜ ਮਨ ਬਿਰਹਿ ਬਿਲਾਪ⁷⁴⁶ ॥ 30 ॥

/169ਅ ॥ ਸ਼ੈਵਾ ॥ ਸੁਾਪ ਦਿਓ ਜਿਨ ਮੋ ਪਤਿ ਕੋ ਸੋਈ ਰਾਮ/ ਪਰਯੋ ਦੁਖ ਸੋ
ਰਨ ਮੈ ॥ ਲਘੁਬੀਰ ਸਮੀਚ ਕੇ ਪੂਤ ਸਮੇਤ ਰਹੇ ਛਪਿ ਕੈ ਕਪਿ ਕੇ ਗਨ ਮੈ ॥
ਅਬ ਜੀਤ ਭਈ ਮਘਵਾਜਿਤ ਕੀ ਕਹਿ ਕੈ ਹਰਖੀ ਅਤਿ ਹੀ ਮਨ ਮੈ ॥
ਚਕਈ ਨਿਸ ਬਯਾਕੂਨ ਹੀ ਚਿਤ ਮੈ ਤਉ ਨਾਚ ਉਠੀ ਹਸ ਕੈ ਬਨ ਮੈ ॥ 31 ॥

॥ ਸ਼ੈਵਾ ॥ ਰਾਵਨ ਸੋ ਕਹੀ ਦੂਤਨ ਜਾਇ ਨਿਚੀਤ ਭਏ ਰਨ ਮੈ ਹਮ
ਜੀਤੇ ॥ ਰਾਮ ਸਮੇਤ ਸਭੈ ਕਪਿ ਮੰਡਲੁ ਭੂਮਿ ਪਰੇ ਜਨ ਚਿੱਤੁ ਨ ਚੀਤੇ ॥
ਨਾਗ ਕੀ ਫਾਸ ਪਰੇ ਇਹ ਭਾਤਿ ਨ ਸੁਾਸ ਭਰਯੋ ਉਕਸੇ ਨ ਕਹੀਤੇ ॥
ਨੈ ਸਿਯ ਕੇ ਦਿਖਰਾਵਹੁ ਜਾਇ ਜੁ ਮੋਹਿ ਭਜੈ ਅਜਹੂੰ ਅਬਹੀ ਤੇ ॥ 32 ॥
"ਸਖੀ ਸਰਮਾਉਵਾਚ"⁷⁴⁷

॥ ਸ਼ੈਵਾ ॥ ਸੀਅ ਸੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸਰਮਾ ਰਨ ਦੇਖ ਸਭੈ ਭਟ ਜੂਝ ਪਰੇ ॥
/170ੳ /ਤਿਨ ਦੇਖ ਕੈ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਭਰੇ ਦ੍ਰਿਗੁ ਸੀਚੁ ਕੀਏ ਦੁਖ ਪੂੰਜ ਹਰੇ ॥ ਕਹੀ
ਨਾਥ ਸੁ ਜਾਨਕੀ ਪਾਇਨ ਨਾਗਤ ਨਾਜ ਗਹੇ ਇਹ ਭਾਤ ਲਰੇ ॥ ਤੁਮ
ਉਤਰ ਫੇਰ ਨ ਦੇਤ ਹੋ ਮੋਹਿ ਛਸੇ ਅਬ ਜੇ ਅਪਰਾਧ ਕਰੇ ॥ 33 ॥ "ਸੀਤੋਵਾਚੁ"⁷⁴⁸ ॥

॥ ਸ਼ੈਵਾ ॥ ਜਬ ਬਯਾਹ ਸਮੇ ਰਿਖ ਮੀਡਲ ਹੋ ਤਬ ਮੋਹਿ ਅਸੀਸ ਢੀ
ਕਹਿ ਕੈ ॥ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁਹਾਗਨਿ ਹੋਹੁ ਸਦਾ ਭੁਜ ਸੋ ਭੁਜ ਹਾਝਲ ਸੋ ਗਹਿ ਕੈ ॥
ਤਿਨ ਹੂੰ ਕੀ ਕਹੀ ਅਬ ਝੁਠੀ ਭਈ ਅਰ ਬੇਦ ਕੀ ਬਾਤ ਗਈ ਬਹਿ ਕੈ ॥
ਸਖੀ ਐਰ ਕੀ ਕੋਨ ਕਹੈ ਇਹ ਐਸਰ ਪ੍ਰਾਨ ਨ ਜਾਤ ਰਹੇ ਸਹਿ ਕੈ ॥ 34 ॥

(746) ਪੁਨਾਪੁ -ਅਏ (747) ਇਹ ਪਾਠ ਓ. ਏ. ਪੁਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(748) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪੁਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਬਨ ਕੇ ਚਲਤੇ ਕਹੀ ਜੇ ਬਤੀਆਂ ਤੇਈ ਜਾਨਤ ਰੋ ਚਿਤ
ਮੈ ਨ ਹਰੀ ॥ ਬਸ ਕੈ ਬਨ ਮੈ ਪੁਨ ਤੇ ਸੰਗ ਜਾਨਕੀ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਕਰੋ
ਘਰ ਹੀ ॥ ਸੋਈ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਤਿਹਾਰੀ ਏ ਬਾਤ ਗਡੀ ਜੀਅ ਮੈਂ ਸਚੁ
ਕਠੇ ਟਰ ਹੀ ॥ ਤੇਈ ਝੁਠ ਭਈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤੀ ਸੀਅ ਪਾਪਨਿ ਕੀ
ਸਭ ਹੋਸ ਰਹੀ ॥ 35 ॥

(170ਅ) ॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਅਜ ਹੂੰ ਅਪਰਾਧ ਨ ਜਾਨਕੀ ਕੀ ਭੁਜ ਬਾਮ ਫੁਰੈ ਮਿਲ ਲੋਚਨ
ਸੋ ॥ ਅੰਚਰਾਉ ਕਸੈ ਸੁਭ ਸੋਨ ਸਭੈ/ ਨ ਮਰੋ ਨ ਜਿਯੋ ਇਨ ਸੋਚਨ ਸੋ ॥ ਅਜਹੂੰ
ਨਹਿ ਦੇਖਤ ਹੋ ਭਰ ਨੈਨ ਪਰੈ ਛਿਤ ਕੋਨ ਸੰਕੋਚਨ ਸੋ ॥ ਕਹੋ ਬੁਭ ਮਰੋ ਕਹੋ
ਜਾਇ ਜਰੋ ਹਿਮ ਬੀਚ ਗਰੋ ਮਨ ਪੋਚਨ ਸੋ ॥ 36 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੇ ਸੁਖ ਮਾਨਤੇ ਨ ਪ੍ਰਾਨਨ ਕੇ ਤਾਨਤੇ ਨ ਰਤੀ ਭਰ ਭ੍ਰਾਤ
ਤੇ ਨ ਮੰਦਰ ਨ ਬਨਤੇ ॥ ਸਾਸ ਕੇ ਸਨੇਹ ਤੇ ਨ ਬਨੀ ਠਨੀ ਦੇਹ ਤੇ ਨ ਕੰਚਨ
ਕੇ ਮੇਹਤੇ ਨ ਕਹੂੰ ਸਖੀ ਜਨ ਤੇ ॥ ਜੈਸੇ ਸੁਖ ਮੇਰੇ ਜੀਯ ਹੋਹਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ
ਨਾਥ ਨੈਕ ਜੇ ਕਟਾਛ ਕੋਰ ਪਰੈ ਉਠ ਰਨ ਤੇ ॥ ਨੈਨ ਮੈ ਸਰਮ ਸਮੇਇ ਸਰਮਾ
ਕੇ ਆਗੇ ਜਾਨਕੀ ਬਿਲ ਬਿਲਾਇ ਰੋਇ ਰੋਇ ਮਨਤੇ ॥ 37 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਚਰਨ ਤਰੁ ਲੱਛਮਨ ਸੀਯ ਦੇਖਯੋ ਬਿਨ ਚੈਨ ॥
ਹਿਯੋ ਫਟਤ ਅਸੁਆਨ ਵਰਤ ਬੋਲਤ ਤਾ ਸੋ ਬੰਨ ॥ 38 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਭਜੀ ਮੈਨੋ ਰਘੁਰਾਜ ਕਹੁ ਨਛਮਨ ਕਹਿ ਹੇਤੁ ਤੇ ॥
ਭਨੀ ਨਿਬਾਹੀ ਨਾਜ ਰਘੁਕੁਲ ਤੇ ਲਘੁਕੁਲ ਕਿਯੋ ॥ 39 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਬਲੱਭ ਕੇ ਬੀਰ ਬੀਰ ਲਛਮਨ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਮੇ ਸੋ

/171ੳ ਆਜ ਬੋਲਤ ਨ ਨੈਕ ਹੂੰ ॥/ ਜਾਨਤ ਹੋ ਮੇਰੇ ਅਪਰਾਧਨ ਤੇ ਚੂਠ ਰਹੇ ਬੁਝੇ
ਬਿਨ ਜੈਸੇ ਹੀ ਕਰਤ ਐਸੀ ਹੀ ਕਹੂੰ ॥ ਤੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਚਰਨ ਕੇ ਸੇਵਕ ਹੀ ਰੇ ਸਪੂਤ
ਨੈਕ ਬੋਲ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਤ ਕਹੂੰ ਤੇ ਕਹੂੰ ॥ ਕਾਸੋ ਕਹੋ ਬਾਤ ਦਿਨ ਹੀਤੇ
ਮੋਹਿ ਭਈ ਰਾਤ ਕੀ ਅਨਾਥ ਗਏ ਨਭ ਲੋਕ ਲੋਕ ਮੈ ਕਹੂੰ ॥ 40 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਬਢਯੋ ਜੀਅ ਉਤਪਾਤ ਰਾਮਚੰਦ ਲਛਮਨ ਥਕੈ ॥

ਜਨਕ⁷⁴⁹ ਸੁਤਾ ਜਗਮਾਤ ਪ੍ਰਾਨਨ ਸੋ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥ 41 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਜਾਨ ਅਜਾਨ ਪਨੋ ਤਜ ਮਾਨ ਕਹਯੋ ਸੁਨ ਬਾਲ ਜਮਾਤੀ ॥
ਮਾਗਤ ਹੋ ਇਕ ਬਾਤ ਵਡੀ ਕਰਜੋਰ ਵਡੇ ਦੁਖ ਮੈ ਬਿਲਨਾਤੀ ॥ ਜੋ ਲਗ ਸੋ
ਨ ਚਲੈ ਜਗ ਮੈ ਸੀਅ ਜੀਵਤ ਹੀ ਬਿਨ ਰਾਮ ਸੰਗਾਤੀ ॥ ਤੇ ਲਗ ਦੇਹ ਕੇ ਯੋ
ਤਜ ਰੇ ਜੈਸੇ ਪੰਨਗੀ ਕਾਚਰੀ ਕੇ ਤਜ ਜਾਤੀ ॥ 42 ॥

/171ਅ ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕਾਹੇ ਕੇ ਦੂਤ ਕੀਯੋ ਹਨੁਵੰਤ ਦਈ ਜਿਨ ਰਾਵਨ ਕੇ ਪੁਰ
ਦੈ ॥/ ਅਰੁ ਕਾਹੇ ਕੇ ਸਿੰਧਹਿ ਬਾਧੁ ਦੀਓ ਦੁਖ ਲੈ ਜਸੁ ਬਾਦਹੀ ਕੋਨ
ਸੀਗੋ ॥ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਬੀਰ ਸਮੇਤ ਸਭੈ ਮੋਹਿ ਛਾਡ ਕੈ ਕਯੋ ਨ ਗਏ ਘਰ ਕੋ ॥
ਤੁਮ ਅੰਤ ਨ ਬਾਤ ਨਿਬਾਹ ਸਕੀ ਸੁ ਕਹੂੰ ਗਏ ਆਪ ਕਹੂੰ ਕਰੀ ਹੋ ॥ 43 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰੇ ਸੀਅ ਕੇ ਜਿਯ ਬਾਤ ਸੁਨ ਅਬ ਪੀਅ ਬਿਨ ਗਤਿ ਕੋਨ ॥

ਕੈ ਲੈ ਬੂਡ ਸਮੁਦ੍ਰ ਮੈ ਕੈ ਉਡ ਮਿਲ ਨਭ ਪੋਨ ॥ 44 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਐਸੇ ਬਿਨ ਨਾਇ ਕਰ ਕਾਟ ਕਾਟ ਖਾਇ ਨ ਬਿਵਾਨ ਤੇ
ਉਤਰਯੋ ਜਾਇ ਆਸੁਨ ਬਹਾਵਤੀ ॥ ਕਛੁ ਨ ਬਸਾਇ ਕਰੈ ਹਾਇ ਹਾਇ
ਹਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਤੁਮ ਐਸੀ ਕਰ ਛਾਡੀਅਨ ਭਾਵਤੀ ॥ ਮਨ ਕੇ ਮਨੋਰਥ ਜੈ

ਹੁਤੇ ਤੇ ਬਿਲਾਨੇ ਸਭ ਸਰਮਾ ਸਰਮ ਕਰ ਕਾਚੂ ਨ ਸੁਨਾਵਤੀ ।। ਲੋਕ ਸੋ
ਕਹਤ ਸੋਹਿ ਮਾਂਗੇ ਫਲ ਦੇਤ ਬਿਧਿ ਜਾਨਕੀ ਤੇ ਆਜ ਮੀਚ ਮਾਂਗੇ ਹੂ ਨ
ਪਾਵਤੀ ।। 45 ।। "ਸਰਮਾ ਤ੍ਰਿਜਟੀਉਵਾਚ" ⁷⁵⁰ ।।

।। ਸੁੰਸਾ ।। ਰੋਵਤ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ⁷⁵¹ ਸਰਮਾ ਸੁ ਅਸੋਕ ਬਨੀ ਮਹਿ ਜਾਇ
ਧਰੀ ।। ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਤਹਿ ਆਇ ਸੰਘੋਧ ਕੀਓ ਸਿਧ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜੈ ਜਿਨ ਏਕ
ਘਰੀ ।। ਸੁਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੁਤਾਸਨ ਤੇ ਤਿਨ ਰਾਵਨ ਕੀ ਜਰਹੀ ਸੁਜਰੀ ।।

/172ਓ /ਮਿਲ ਜੰਬਕ ਜੂਥਨ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸੋਵਤ ਸਿੰਘਨਿ ਹੈ ਕਬਹੂੰ ਪਕਰੀ ।। 46 ।।
"ਨਾਰਦੋ ਵਾਚੁ" ⁷⁵² ।।

।। ਕਬਿੱਤੁ ।। ਸੁਨਯੋ ਸੂਰ ਰਾਜ ਆਜ ਹਾਰੇ ਰਘੁਰਾਜ ਰਨ ਪ੍ਰਾਨ ਨੈ ਸਿਧਾਰੇ
ਓਟ ਗਹੀ ਹੈ ਸੁਮੇਰ ਕੀ ।। ਰਾਮਕਵਿ ਏਕ ਸ੍ਰੀ ਮਹੇਸ ਬਿਨ ਧਕ ਧਕੀ ਮਿਟੈ
ਨ ਬਿਰੰਚ ਕੀ ਨ ਬਰਨ ਕੁਬੇਰ ਕੀ ।। ਲੋਕ ਲੋਕਨ ਕੇ ਦੇਵ ਅੰਸੇ ਭਾਜੇ ਜਾਤ
ਜਯੋ ਬਘੂਰਨ ਮੈ ਪਾਤ ਬਾਤ ਦੇਖ ਕੈ ਕੁਫੇਰ ਕੀ ।। ਨਾਰਦ ਕਹਯੋ ਪੁਕਾਰ ਨ
ਗਫਾਸ ਬਾਧ ਡਾਰੇ ਸੁਨਤ ਹੀ ਗਰੁੜ ਗਰੁੜ ਸੋ ਦਰੇਰ ਕੀ ।। 47 ।।

"ਗਰੁੜਉਵਾਚ" ⁷⁵³ ।।

।। ਸੋਰਠਾ ।। ਇਹ ਬਿਧਿ ਗਰੁੜ ਪ੍ਰਚੰਡ ਚਲਯੋ ਸੁਸਾਤ ਰਿਸਾਤ ਮਨ ।।

ਰਾਵਨ ਕੇ ਭੁਜ ਦੰਡ ਰਾਮ ਰਜਾਇਸ ਤੇ ਹਨੇ ।। 48 ।।

।। ਕਬਿੱਤੁ ।। ਪਛਨ ਕੀ ਬਾਉ ਸੋ ਉਡਾਏ ਗਿਰ ਲੱਛ ਲੱਛ ਮਾਨੋ ਤੱਛ ਭੱਛ
ਕੋ ਪੁੱਛ ਕਾਨ ਆਯੋ ਹੈ ।। ਬਾਸਨਾ ਤੇ ਅਹਿਕੋਸ ਨਾਖਕ ਗਏ ਹੈ ਬਹਿ

/172ਅ ਰਾਮਚੰਦ ਜੁਕੋਂ ਸਿਰ ਨਾਇ ਕੈ ਸੁਨਾਇਓ ਹੈ ।। /ਸੁਰਨ ਕੀ ਕੋਨ ਗਤਿ

ਚੋਦਹਿ ਭਵਨ ਪਤਿ ਨੈਨ ਕੀ ਸੈਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰਖਾਯੋ ਹੈ ।। ਰਾਮ

ਹੀ ਕੀ ਓਰਨ ਕੇ ਜੀਏ ਹੈ ਕਰੋਰਨ ਪੈ ਚੋਰਨ ਕੀ ਓਰਨ ਕੇ ਏਕੈ ਨ ਜਿਵਾਯੋ ⁷⁵⁴

ਹੈ ।। 49 ।।

(750) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (751) ਇਹ ਪਾਠ ਓ
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (752) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ? ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ਹੈ। (753) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।
(754) ਜੀਆਇਓ - ਓ.

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਸਬੈ ਫਿਰ ਗਾਜੇ ਜਬ ਹੀ ਕੇ ਸੰਖ ਬਾਜੇ ਸੁਨ ਬਾਤ ਕੇ
ਬਿਰਾਜੇ ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਨਕੀ ਕੀ ਦੇਹ ਮੈ ॥ ਗਰੁੜ ਸਿਧਾਰੇ ਸੁਰ ਲੋਗ ਮਿਟੇ
ਸੋਕ ਸਭ ਮੇਘਨਾਦ ਗਏ ਦਬਿ ਮਿਲ ਰਹੇ ਖੇਹ ਮੈ ॥ ਸੁਨਤ ਹੀ ਵਾਵਨ ਕੇ
ਛਪੇ ਸੁਖ ਤੇਹੀ ਛਿਨ ਕੈਸੇ ਜੈਸੇ ਧੂਰ ਛਪੇ⁷⁵⁵ ਸਾਵਨ ਕੇ ਮੇਹ ਮੈ ॥ ਬਾਵਯੋ
ਦੁਖ ਭਾਰੀ ਨਾਗਫਾਸ ਭਈ ਨਯਾਰੀ ਪਾਈ ਕੋਨ ਬਾਤ ਪਯਾਰੀ ਹਮ ਸਿਵ
ਕੇ ਸਨੇਹ ਮੈ ॥ 50 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਰ"⁷⁵⁶ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ।ਮਨ ਮੈ ਬਿਰਾਰਯੋ ਪਾਪ ਮਿਲ ਬੈਠੈ ਬੇਟਾ ਬਾਪ ਮਾਯਾ ਕੀ
ਬਨਾਇ ਸੀਯ ਮਾਰੈ ਦਿਖਰਾਇ ਕੈ ॥ ਸੋਈ ਕਾਮ ਕੀਨੋ ਐਸੀਭ ਰਚੀ
ਜੈਸੀ ਹੈ ਨ ਸਚੀ ਰੰਭਾ ਉਰਬਸੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਮੁਖ ਨਾਇ ਕੈ ॥ ਰਾਮ ਪ੍ਰਾਨ
/173ੳ ਨਾਥ ਰੋਇ ਕਰੈ/ ਮੁਖ ਬਾਨੀ ਤਹਾ ਆਨੀ ਗਹਿ ਕੇਸ ਜਹਾ ਜੁਰੀ ਅਨੀ
ਆਇਕੈ ॥ ਰਾਮੈ ਦਿਖਰਾਇ ਮਾਥੇ ਕਾਟਯੋ ਹੈ ਬਨਾਇ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰ
ਰਾਮ ਛਿਤ ਪਰੇ ਮੁਰਛਾਇ⁷⁵⁷ ਕੈ ॥ 51 ॥ "ਬਿਭੀਖਨੋ ਵਾਰ"⁷⁵⁸ ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਕੋਉ ਕਪਿ ਹੈ ਨ ਸੁਖੀ ਲੱਛਮਨ ਮਹਾ ਦੁਖੀ ਠੋਰ ਠੋਰ ਐਰ
ਹੀ ਕੀ ਐਰੇ ਭਈ ਬਾਤ ਹੈ ॥ ਧਾਇ ਕੈ ਬਿਭੀਖਨ ਸੁਨਾਇ ਕਹੀ ਸਭ
ਹੀ ਸੋ ਹਾਇ ਹਾਇ ਰਾਮਚੰਦ ਗਾਤ ਕ੍ਰੁਸਰਾਤ ਹੈ ॥ ਨਾਥ ਮੇਘਨਾਦ ਹੀ
ਕੀ ਮਾਯਾ ਕੇ ਇਲਾਸ ਜੈਸੇ ਨਾਗਫਾਸ ਪਰੀ ਤੈਸੇ ਯਹੈ ਏਕ ਘਾਤ ਹੈ ॥ ਜੋ
ਲੋ ਏਹ ਪਾਪੀ ਦੇਹ ਹੋਮ ਨ ਕਰਨ ਪਾਵੈ ਹਾਥ ਆਵੈ ਭਨੀ ਨਹੀ ਵਡੇ ਉਤਪਾਤ
ਹੈ ॥ 52 ॥

/173ਅ /॥ਸ਼੍ਰੀਯਾ ॥ ਹੰਦੂ ਦੁਹਿਨਾਚਲ ਉਤਰ ਓਰ ਤਹਾ ਰਚ ਜਗਯ ਮਹਾ ਅਨੁਰਾਗਯੋ ॥
ਆਪਨ ਮਾਸ ਕੇ ਖੰਡਨ ਕਾਟ ਹੁਤਾਸਨ ਮੈ ਸੋਈ ਹੋਮ ਨ ਨਾਗਯੋ ॥ ਏਰ ਪਰਯੋ

(755) ਦਬੈ -ਏ. (756) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।
(757) ਦੁਖਪਾਇ -ਅ. (758) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ
ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਹਨੁਮਾਨ ਤਹਾ ਵਹ ਚੌਕ ਪਰਯੋ ਜਨ ਸੋਵਤ ਜਾਗਯੋ ॥ ਹੋਮ ਨ ਹੋਨ ਦਿਯੋ
ਰਿਪੁ ਕੋ ਹਥਿਆਰ ਗਰੇ ਰਨ ਕੋ ਉਠ ਭਾਗਯੋ ॥ 53 ॥ ^{੧੭੫੯}ਲਛਮਨੋ ਵਾਚੁ ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪਾਛੈ ਲਛਮਨ ਕਹੀ ਮੇਘਨਾਦ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਬਾਮ ਜਪ ਜਾਪੀ
ਅਬ ਕਹਾਂ ਜਾਨ ਪਾਈਏ ॥ ਰਨ ਕੋ ਨਿਦਾਨ ਆਜ ਸਾਖੀ ਹੈ ਸਹਸ ਭਾਨ
ਮੇਰੇ ਬਾਨ ਸਹਿਰੇ ਕੈ ਆਪਨੋ ਚਲਾਈਏ ॥ ਸੁਨੀ ਜਬ ਬਾਤ ਆਗ ਉਠੀ
ਗਾਤ ਗਾਤ ਤਿਨ ਯੋ ਚਲਾਏ ਬਾਨ ਦਿਨ ਹੀ ਤੈ ਰਾਤ ਗਾਈਏ ॥ ਤੈ ਸਭ
ਬਚਾਇ ਕਹੀ ਲਛਮਨ ਜਾਇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਜ ਯਾਹਿ ਮਾਰਤ ਹੈ ਦੁੰਦੁਬੀ ਬਜਾਈਏ ॥ 54 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਤਬੈ ਕੋਪ ਕਰ ਲਛਮਨ ਪਟਕ ਭੁਜਾ ਛਿਤ ਪੀਠ ॥
ਆਜ ਸੰਘਾਰੋ ਇੰਦੁ ਜਿਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਡੀਠ ॥ 55 ॥

/174ੳ ॥ ਫਪਯ ॥ ਅਤਿ ਪ੍ਰਚੰਡ ਭੁਜ ਦੰਡ ਕਠਨ ਕੋ ਵੰਡ ਸੰਭਾਰਯੋ ॥ / ਰਤਨ
ਜਟਤ ਸੁ ਘਟਤ ਬਾਨ ਤਿਹ ਮੱਧ ਸੰਚਾਰਯੋ ॥ ਅਰ ਸਨਮੁਖ ਸੋਈ ਸਾਧ ਸੁਭਟ
ਰਨ ਮਾਹਿ ਚਲਾਯੋ ॥ ਮੇਘਨਾਦ ਸਿਰ ਕਾਟ ਪ੍ਰਗਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਡਾਯੋ ॥
ਪੁਨ ਜਹਿ ਰਾਵਨ ਲੰਕਾਧਿਪਤਿ ਸੋਈ ਸਿਰ ਗਿਰ ਤਹ ਕਰ ਪਰਯੋ ॥
ਜੀਤਯੋ ਸੁ ਲਛਮਨ ਰਾਮ ਬਲ ਅਰ ਕੁਲਹਾਰ ਸੁਭਟ ਹਰਯੋ ॥ 56 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਨਈ ਨ ਕਥਾ ਵਿਚਾਰ ਸੁਕਵਿ ਰਾਮ ਹਿਰਦੈ ਕਹੀ ॥
ਜਯੋ ਮਛੁਲੀ ਬਿਨੁ ਬਾਰ ਤਯੋ ਤਰਫੈ ਲੰਕਾ ਪਤੀ ॥ 57 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਆਗੇ ਸੁਨਹੁ ਸੁਜਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਚਰਿਤੁ ਕੋ ॥
ਲਛਮਨ ਕੋ ਪਹਿਚਾਨ ਸਕਤਿ ਭੇਦ ਰਾਵਨ ਕਰੈ ॥ 58 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਇੰਦੁਜੀਤ ਬਧ : ਦ੍ਰਾਦਸਮੋ ਅੰਕੁ ॥ 12 ॥ 1032 ॥

(759) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਦੇਖਤ ਮੂੰਡ ਮਹਾ ਤਰਫਰਯੋ ॥ ਨਿਕਸ ਮੀਨ ਜਨ ਜਨ ਤੇ
 /174ਅ ਪਰਯੋ ॥ ਸਿਵ ਸਿਵ ਸਿਵ ਰਾਵਨ ਕਰ ਉਠਯੋ ॥/ ਫਨਿਗ ਗਏ ਮਨਿ ਮਾਠੇ
 ਲੁਠਯੋ ॥ ਚਿਤ ਹੁਲਾਸ ਧੀਰਜ ਗਯੋ ਟੁਟੀ ॥ ਰੋਗ ਕ੍ਰਿਦੇਖ ਨਾਟਿਕ ਫੁਟੀ ॥
 ਅਬਹਿ ਕੋਨ ਸੋ ਆਇਸ ਕਰੋ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਨਿਕਾਰ ਬਾਹਿਰੇ ਧਰੋ ॥ ਮੇਘਨਾਦ
 ਜੁਝੇ ਰਨ ਮਾਹੀ ॥ ਯਹਿ ਸੁਨ ਦੇਵ ਨ ਅੰਕ ਸਮਾਹੀ ॥ ਤਾ ਮੈ ਇੰਦ੍ਰ
 ਅਬੈ ਉਠ ਧੀਰੈ ॥ ਤਾਕੇ ਜੀਤ ਕੋਨ ਘਰ ਅੰਹੈ ॥ ਕੁਟਲ ਕੁਬੇਰ ਪਵਨ ਸੰਗ
 ਧਾਵੈ ॥ ਮੇਘਨਾਦ ਸੁਨ ਬਧ ਜਬ ਪਾਵੈ ॥ ਹਾਰੀ ਲੰਕ ਬਹੁਰ ਅਬ ਜੀਤੇ ॥
 ਜਾਨਹਿ ਹਮ ਜੋ ਹਮ ਸਿਰ ਬੀਤੇ⁷⁶⁰ ॥ 1 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਬੰਦਸਾਲ ਤੇ ਕਾਲ ਛੁਟ ਅਬ ਘੋਰਤ ਹੈ ਆਇ ॥
 ਮੇਘਨਾਦ ਬਿਨ ਯੋ⁷⁶¹ ਭਏ ਜਯੋ ਕੇਹਰ ਬਿਨ ਪਾਇ ॥ 2 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਜਾਨਤ ਰੁਦ੍ਰ ਆਜ ਫਿਰ ਜੰਹੈ ॥ ਜਾਇ ਰਾਮ ਕੋ ਮਾਥੇ
 ਨਯੈ ਹੈ ॥ ਆਜ ਬਿਭੀਖਨ ਕਰਾ ਸਮਾਈ ॥ ਬਨੀ ਲੰਕ ਜਾਕੀ ਠਕੁਰਾਈ ॥
 ਵੁਲਯੋ ਫਿਰੈ ਗੋਇ ਜਿਨ ਜੀਤੇ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਅਬ ਹੋਹੁ ਨ ਚੀਤੇ ॥ ਰਾਵਨ
 /175ਬ ਜੀਤਤ ਬਿਲਮ ਨ ਹੋਈ ॥/ ਬਾਲ ਬਿਰਧ ਜਾਨੈ ਸਭ ਕੋਈ ॥ ਜਾ ਭਾਈ
 ਕਹੁ ਭਾਈ ਹਸਹੀ ॥ ਸੋ ਨਰ ਸਦਾ ਕਾਲ ਮੁਖ ਬਸਹੀ⁷⁶² ॥ ਅਬ ਮੋਕੇ
 ਮੰਦੋਦਰਿ ਢਘਈ ॥ ਬਚਨ ਕਠੋਰ ਬਜੁ ਸਮ ਕਹਿ ਹੀ ॥ ਮੈ ਜੁ ਕਹੀ
 ਤਬ ਕਯੋ ਨਹੀ ਮਾਨੀ ॥ ਜੁਝੇ ਦੇਨਹਾਰ ਜੇ ਪਾਨੀ ॥ ਸਭੈ ਕਠਿਨਈ
 ਬਹੁਬਿਧਿ ਭਈ ॥ ਰਾਜੈ ਭੂਲ ਸਭੈ ਸੁਧਿ ਗਈ ॥ 3 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਜਿਤ ਦੇਖੈ ਤਿਤ ਹੀ ਦੁਖੀ ਸੁਖ ਸੋ ਯੋ ਰਣਮਾਹਿ ॥
 ਜਯੋ ਜਹਾਜ ਬੁਡਤ ਸਭੈ ਬੁਡ ਉਡਰ ਮਰ ਜਾਹਿ ॥ 4 ॥

(760) ਬੀਤੇ - ਅ. ਏ. (761) ਇਉ - ਅ. (762) ਬਸਈ - ਏ.

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਅਬ ਏ ਬਚਨ ਪ੍ਰਗਟ ਜਗ ਭਏ ॥ ਏਹ ਸੀਤਾ ਸਤ ਤੇ ਮਰ
 ਰਏ ॥ ਬਿਨ ਅਪਰਾਧ⁷⁶³ ਸੀਯ ਹਰਿ ਆਨੀ ॥ ਤਾਤੇ ਰਹਯੋ ਨ ਦੇਵਾ
 ਪਾਨੀ ॥ ਹਮ ਭਏ ਮੇਘਨਾਦ ਬਿਨ ਐਸੇ ॥ ਬਿਨ ਪ੍ਰਨਯੋ ਚਕੋਰ ਗਨ ਜੈਸੇ ॥
 ਜੈਸੇ ਅੰਧੁ ਲਕੁਟ ਬਿਨ ਹੋਈ ॥ ਜਯੋ ਬਿਨ ਲੋਨ ਨ ਬਨੈ ਰਸੋਈ ॥ ਵੈ ਅਤਿ
 ਪ੍ਰਬਲ ਨਿਬਲ ਹਮ ਭਏ ॥ ਸੁਖ ਨੈ ਅਬ ਬਿਧਨਾ ਦੁਖ ਦਏ ॥ ਪਹਿਲੇ ਦੇਹ
 ਨ ਛੁਟੀ ਹਮਾਰੀ ॥ ਤਾਤੇ ਪ੍ਰਤੁ ਸੋਕ ਭਯੋ ਭਾਰੀ ॥ ਉਤਰੈ ਚਢੈ ਗਟੀ ਮਨ
 ਤਾਕੇ ॥ ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਪੋਰਖ ਸਭ ਥਾਕੇ ॥ 5 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜਨਮ ਸਮ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਸਮਾਨ ਸੰਤਾਪ ॥
 ਅਸ਼੍ਰੁਮੇਧ ਸਮ ਫਲ ਨਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਚਤਨ ਸਮ⁷⁶⁴ ਪਾਪ ॥ 6 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਯਹ ਸਭ ਬਾਤ ਚਿੱਤ ਮਹਿ ਰਾਖੀ ॥ ਪ੍ਰਗਟ ਸਭਾ ਮੈ ਰਿਸ
 /175ਅ ਭਰ ਭਾਖੀ ॥ ਪਹਿਰ ਕਵਚ ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਈ ॥ /ਸੈਨਾ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਬਨਾਈ
 ॥ ਬਾਰਨ ਮੱਤ ਯੁਜਾ ਫਹਿਰਾਈ ॥ ਮਨਹੁ ਸਪੰਖ ਉਡੇ ਗਿਰ ਰਾਈ ॥ ਅਸਲ
 ਅਸੀਲ ਚਕਤ ਚਿਤ ਘੋਰੇ ॥ ਚਲੇ ਚਾਲ ਨ ਗਰੁੜ ਤੇ ਖੋਰੇ ॥ ਰਥ ਪੰਕਤ ਇਹ
 ਬਿਧਿ ਮਿਲ ਜੋਰੀ ॥ ਰਵਿ ਰਥ ਸਮ ਨਹਿ ਪੁਜੈ ਕਰੋਰੀ ॥ ਪਾਇਕ ਚਲੇ
 ਪਰਮ ਚਿਤ ਗਾਵੈ ॥ ਰਨ ਸੁਨ ਕਰਤ ਰੋਮ ਸਭ ਠਾਵੈ ॥ ਉਡੀ ਧੂਰ ਰਵਿ
 ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ ॥ ਜਨ ਰਾਵਨ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਡਰਾਨਾ ॥ ਧੂਮ ਸੁ ਸਾਤ ਨਿਕਸ ਜਗ
 ਭਰਈ ॥ ਜਨ ਹਿਮ ਰਿਤ ਨਭ ਤੇ ਹਿਮ ਪਰਈ ॥ 7 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਦ੍ਰਾਦਸ ਭਾਨ ਸਮਾਨ ਮੁਖ ਰੁੱਢ ਇਕਾਦਸ ਡੀਠ ॥
 ਰਾਮ ਲਖਨ ਸਨਮੁਖ ਚਲਯੋ ਦਈ ਲੰਕ ਤਿਨ ਪੀਠ ॥ 8 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਲਈ ਚਵਾਏ ਕਮਾਨ ਸਬਦ ਕਰ ॥ ਬਾਨ ਸਵਾਰ ਫੋਕ ਤਾ
 ਮੁਖ ਧਰ ॥ ਸਤ ਮੁਖ ਕ੍ਰੰਭ ਕ੍ਰੰਭ ਚਕ ਚੂਰਨ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਭੈ ਕਰਹਿ ਸਪੂਰਨ ॥

(763) ਅਪਰਾਧਿ -ੳ. (764) ਸੋ -ੲ.

ਅਰ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਤੀਸਰੇ ਬਜ ਸਮ ॥ ਜਾਕੇ ਲਗਤ ਮਰਹਿ ਕੋਟਕ ਜਮ ॥ ਚੋਥੇ
 ਚੰਦ੍ਰ ਹਾਸ ਚਮਕਾਈ ॥ ਜਾਕੇ ਤੇਜ ਡਰਹਿ ਸੁਰ ਰਾਈ ॥ ਪਚਏ ਫਾਸ
 ਜਗਤ ਕੇ ਫਾਂਸੇ ॥ ਜਾਕੇ ਡਰ ਸਿਵ ਲੋਕ ਨ ਸਾਂਸੈ ॥ ਛਠੈ ਫੁਰੀ ਬੁਰੀ
 ਭਾਂਤ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਜਾਕੇ ਨਿਰਖ ਨਾਗਪਤਿ ਲਜੈ ॥ ਸਤਏ ਸਿਪਰ ਸੁ ਸਰਸ
 ਬਨਾਈ ॥ ਬਾਨ ਬਿਸਟ ਤਿਨ ਸਭੈ ਬਚਾਈ ॥ ਬਨੀ ਆਠਏ ਬਰਛੀ
 /176ੳ ਆਛੀ ॥ ਜਨ ਜੋਗਨਿ ਲੋਹੁ ਕੇ/ ਕਾਛੀ ॥ ਗੋਫਨ ਨਏ ਹਾਥ ਕਲ ਮਲਈ ॥
 ਸੋਮਨ ਕੇ ਸੋਗੋਲਾ ਚਲਈ ॥ ਦਸਮੇ ਗਦਾ ਦਸੇ ਦਿਸ ਫੇਰੈ ॥ ਕਰ ਪੁਰਾਰ⁷⁶⁵
 ਅਰ ਕੋਟ ਨਿਬੈਰੈ ॥ ਗੁਰਜ ਗਯਾਰਵੈਂ ਗਿਰ ਸਮ ਆਗੀ ॥ ਡਾਰੈ ਪੀਸ ਪੁਰਾਰੈ
 ਜਾਗੀ ॥ ਆਗਮ ਮੰਤ੍ਰ ਬਾਰਏ ਸੋਹੈ ॥ ਪਛ ਛਾਡੈ ਸੁਰ ਨਰ ਅਹਿ ਮੋਰੈ ॥
 ਸੰਖ ਸਬਦ ਤੇਰਹਿ ਸੁਹਾਯੋ ॥ ਬਾਜਤ ਪ੍ਰਲੈ ਮਨੋ ਘਨ ਆਯੋ ॥ ਚਟਕ ਚਕ੍ਰ ਚੌਦਏ
 ਚਲਾਯੋ ॥ ਜਨ ਰਵਿ ਰਿਪਹਿ ਮਾਰਨੇ ਧਾਯੋ⁷⁶⁶ ॥ ਨਾਗੀ ਧੋਪ ਪੰਦਏ ਗਹੀ ॥
 ਮਾਨੋ ਕਾਲ ਜੀਭ ਨਹਿ ਲਈ ॥ ਗੁਪਤ ਗਲੋਲ ਸੋਲਏ ਧਾਰੈ ॥ ਰਿਪੁ ਚਿਰਈ
 ਦਿਨ ਨਾਖਕ ਮਾਰੈ ॥ ਚੰਦ੍ਰਬਾਨ ਸਕੁ ਏ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਸੱਕੁ ਹਨੈ ਸੋਈ ਬਚੈ ਜੁ
 ਭਾਜੈ ॥ ਭਰ ਬੰਦੂਕ ਅਠਾਰਹੇ ਛੋਡੈ ॥ ਇਤਨੇ ਉ ਦੀਪ ਹੋਹਿ ਤਬ ਉਡੈ ॥ 9 ॥
 ॥ ਦੇਹਰਾ ॥ "ਲੈ ਨੈਜੋ"⁷⁶⁷ ਉਨੀਸਵੈਂ ਅਰ ਜਮਧਰ ਕਰ ਬੀਸ ॥

ਸਬੈ ਸਫਲ ਰਘੁਨਾਥ ਬਿਨੁ ਬਰ ਦੀਨੋਂ ਸਿਵ ਈਸ ॥ 10 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਭਯੋ ਸਵਾਰ ਲੰਕ ਕੇ ਰਾਈ ॥ ਪੰਚ ਸਬਦ ਚਹੂੰ ਓਰ ਬਜਾਈ ॥
 /176ਅ /ਰਣ ਮਾਰੂ ਇਹ ਬਿਧਿ ਮਨ ਧਰਈ ॥ ਕਾਇਰ ਹੋਇ ਸੋਈ ਲਰ ਮਰਈ ॥
 ਇਤ ਰਾਵਨ ਲੰਕਾ ਰਜਧਾਨੀ ॥ ਚਢੀ ਮਹਿਲ ਮੰਦੋਦਰ ਰਾਨੀ ॥ ਵਿਗ ਸੁਰ
 ਬਧੂ ਜੂਥ ਮਿਲ ਨਾਢੀ ॥ ਮਾਨਹੁ ਛੀਰ ਸਿੰਧੁ ਮਥੁ ਕਾਢੀ ॥ ਪਤਿ ਕੇ ਦੇਖ
 ਹਰਖ ਨਹਿ ਕਰਹੀ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਤੇਜ ਤੇ ਡਰਹੀ ॥ ਰਾਜ ਕਰਤ ਬਹੁਤੇ
 ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਅਬ ਬਿਧਿ ਆਨ ਕੁਫੇਰ ਬਨਾਯੋ ॥ ਕੰਤ ਅਜਾਨ ਗਰਬ ਨਿਰਬਾਰੈ ॥

(765) ਪੁਰਾਰ -ੲ. (766) ਧਾਵੈ -ੳ. (767) ਨੈ ਜੋਨੈ -ਅ.

ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਤੇ ਜੀਤਯੋ ਚਾਰੈ ॥ ਜਯੋ ਪਤੰਗ ਬਹੁਤੇ ਬਲੁ ਕਰਹੀ ॥ ਦੀਪਨ
ਭਸਮ ਹੋਹਿ ਸੋ ਪਰਹੀ ॥ 11 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਯੋ ਮ੍ਰਿਗ ਗਜ ਸਿੰਗਨ ਰਦਨ ਬਡੈ ਬਡੈ ਨਹਿ ਹੋਇ ॥
ਚਿਤ੍ਰੁ ਲਿਖਯੋ ਕੇਹਰ ਨਿਰਖ ਭਾਜਤ ਲਜਤ ਨ ਕੋਇ⁷⁶⁸ ॥ 12 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਗਰਜਤ ਨਦੀ ਦੂਰ ਤੇ ਆਵੈ ॥ ਮਿਲੈ ਸਿੰਧੁ ਕੋ ਫਿਰ ਕੋ
ਪਾਵੈ ॥ ਜਯੋ ਚਨ ਪਵਨ ਰੂਖ ਕੋ ਤੇਰੈ ॥ ਬਲੀ ਹੋਇ ਨ ਸੁਮੇਰਹਿ ਫੇਰੈ ॥
/1778 ਜਯੋ ਦੀਪਕ ਅਤਿ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਤਾਂ ਤਨ/ ਨਿਰਖ ਨ ਸੂਰ ਉਦਾਸੀ ॥
ਜਯੋ ਦ੍ਰਿੜ ਬਾਨ ਹਾਥ ਤੇ ਛੁਟੈ ॥ ਬੱਜ੍ਹਹਿ ਲਗੈ ਸੋਈ ਫਿਰ ਛੁਟੈ ॥ ਇਹ
ਬਿਧਿ ਮਨ ਮੈ ਗਟੀ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ਸਖਨ ਬੀਚ ਏਕੈ ਨ ਉਚਾਰੈ ॥ ਚਲਯੋ ਕੰਤ
ਰਨ ਕੋ ਸਮੁਹਾਈ ॥ ਬਾਧ ਮੂੰਡ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਬੁਰਾਈ ॥ ਲੰਕਾਪਤਿ ਰਨ ਮੈ
ਉਚਰਈ ॥ ਲਛਮਨ ਕੋ ਜੁ ਨ ਮੋ ਤੇ ਡਰਈ ॥ ਮਾਰੋ ਆਜ ਬੱਜ੍ਹ ਸਮਬਾਨਾ ॥
ਮੇਘਨਾਦ ਸੰਗ ਕਰੈ ਪਯਾਨਾ ॥ 13 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਤ੍ਰੁ ਪੜ ਸੈਰਬੀ ਰਾਵਨ ਕਰ ਚਮਕਾਇ ॥
ਕਾਨ ਜਲਦ ਮੈ ਬੀਜੁਰੀ ਜਨ ਪ੍ਰਗਟੀ ਹੈ ਆਇ ॥ 14 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਉਮਡ⁷⁶⁹ ਸੋ ਦਈ ਚਲਾਈ ॥ ਪਹਿਲੈ ਕਮਨਾਸਨ ਤੇ
ਪਾਈ ॥ ਸਫਲ ਸਦਾ ਨਿਹਫਲ ਨਹਿ ਹੋਈ ॥ ਚੋਦਹਿ ਭੈਨ⁷⁷⁰ ਬਚੈ ਨਹਿ
ਕੋਈ ॥ ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਆਵਤ ਲਹ ਲਹੀ ॥ ਸੋ ਹਨੁਮਾਨ ਬੀਚ ਹੀ ਗਹੀ ॥
/177ਅ ਦ੍ਰਿੜ ਗਹਿ ਰਹਯੋ ਨ ਛਾਡੀ ਢੀਲੀ ॥/ ਗਰੜ ਉਡਤ ਸਾਪਨ ਜਨ ਲੀਲੀ ॥

(768) ਸੋਇ -ੳ. (769) ਉਮਡਿ -ੳ, ਏ. (770) ਭਵਨ -ੳ. ਏ.

ਪਕਰ ਸਿੰਧੁ ਮੈਂ ਦਈ ਚਲਾਈ ॥ ਸੋ ਫਿਰ ਰਾਵਨ ਕੇ ਕਰ ਆਈ ॥
 ਬਿਸਮੈ ਭਯੋ ਲੰਕ ਕੋ ਰਾਈ ॥ ਤਕ ਲਛਮਨ ਤਿਨ ਬਹੁਰ ਚਲਾਈ ॥
 ਫਿਰ ਹਨੁਵੰਤ ਵੈਸ ਹੀ ਰੋਕੀ ॥ ਗਹਿ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮੈਂ ਗਹਿਰੇ ਝੋਕੀ ॥ ਸੋ ਫਿਰ
 ਗਈ ਦੁਸਟ ਕੇ ਹਾਥਾ ॥ ਭਯੋ ਸਕੋਪ ਲੰਕ ਕੋ ਨਾਥਾ ॥ 15 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੋ ਬਰਛੀ ਨੈਂ ਲੰਕਪਤਿ ਚਲਯੋ⁷⁷¹ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰ ਧਾਇ ॥
 ਚਤੁਰਾਨਨ ਕੋ ਮਾਰਕੈ ਬਹੁਰ ਨਰੋ ਗੋ ਆਇ ॥ 16 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਮੈਂ ਗਯੋ ਲੰਕਪਤਿ ॥ ਕਮਲਾਸਨ ਕਾਪਯੋ ਚਿਤ ਤੇ
 ਅਤਿ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਡੀਠ ਦੇਖੈ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਅਪਨੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬੈਠਾਯੋ ॥
 ਮਹਾਰਾਜ ਹਮ ਕਛੁ ਨ ਬਿਗਾਰਯੋ ॥ ਕਵਨ ਕਾਜ ਆਪਨ ਪਗ ਧਾਰਯੋ ॥
 ਹਮ ਪੜ ਬੰਦ ਦੇਹਿ ਫਲ ਤੋਹੀ ॥ ਅਬ ਨਹਿ ਪੜੈ ਕਹੋ ਜੋ ਮੋਹੀ ॥ ਜਯੋ
 ਜਯੋ ਤੁਮ ਰੁਖੇ ਹੈਂ ਹੇਰੋ ॥ ਤਯੋ ਤਯੋ ਮਰਨ ਹੋਇ ਹੈ ਮੇਰੋ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੁਲ
 /178ੳ ਮਾਹਿ ਉਜਾਰੋ ॥ ਤੇ ਤੇ ਮੋਹਿ/ ਪ੍ਰਤਿਸ੍ਠਾ ਗਾਰੋ ॥ ਪਤ ਜੋ ਆਜ ਰਹੈ ਨਹਿ
 ਤੇਤੈ ॥ ਤੇ ਸੁਰ ਅਸੁਰ ਡਰੈ ਨਹਿ ਮੇਤੈ ॥ ਜੋ ਤੁਮ ਕਹੋ ਕਹੋ ਅਬ ਸੋਈ ॥
 ਥਕੀ ਰੁੱਦ੍ਰ ਤੇ ਜੋ ਕਛੁ ਹੋਈ ॥ 17 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਹਯੋ ਲੰਕ ਪਤਿ ਦੈਤ ਸੋ ਕਰੀ ਵਡੀ ਤੁਮ ਬਾਤ ॥
 ਅਜਹੂੰ ਚਿੰਤਾ ਜਿਨ ਕਰਹੁ ਦਿਨ ਏਕਸੇ ਨ ਜਾਤ ॥ 18 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਕਹਯੋ ਲੰਕਪਤਿ ਮਾਰੋ ਤੋਹੀ ॥ ਦੀਨੀ ਕਪਟ ਸੋਹਥੀ ਮੋਹੀ ॥
 ਬਾਰ ਪਚਾਸਕ ਰਹਯੋ ਹਕਾਰੈ ॥ ਬਿਨ ਲਛਮਨ ਫਿਰ ਆਈ ਮਾਰੈ ॥ ਜਿਹ
 ਲਛਮਨ ਸਭੁ ਕੁਟੰਬ ਨਿਬੇਰਯੋ ॥ ਅਬਹਿ ਆਨ ਲੰਕਾ ਗਫ ਘੋਰਯੋ ॥ ਹਉਹੀਂ ਬਚਯੋ

(771) ਗਾਇਓ - ਅ.

ਸੁ ਯਹਿਗਤ ਮੇਰੀ ॥ ਤਾਂ ਪਰ ਸਫਲ ਨ ਬਰਛੀ ਤੇਰੀ ॥ ਮਨ ਮੈ ਤੋ ਬਿਰੰਚ
 ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਮੁਖ ਛੀਕੋ ਕੈ ਸੋਕ ਬਢਾਯੋ ॥ ਯਹਿ ਤੋ ਸੁਗਮ ਬਾਤ ਹੈ ਹੈ
 ਰਾਈ ॥ ਮਾਰੇ ਲਛਮਨ ਕਹੋ ਉਪਾਈ ॥ ਤਬ ਨਾਰਦ ਕੋ ਸਿਮਰਨ ਕਰਯੋ ॥
 ਨਾਰਦ ਆਨ ਸੀਸ ਪਗ ਧਰਯੋ ॥ ਤਬ ਹੀ ਤਾਤ ਭਯੋ ਬਡ ਭਾਗੀ ॥ ਜਬ
 ਹੀ ਡੀਠ ਚਰਨ ਸੰਗਿ⁷⁷² ਨਾਗੀ ॥ 19 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਪੁਨ ਰਾਵਨ ਕੋ ਦੇਖ ਕੈ ਡਰਪ ਗਯੋ ਮਨ ਮਾਂਹਿ ॥

ਚਿਤ ਮੈ ਰਹਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ਕੈ ਆਜ ਕੁਸਲ ਸੀ ਨਾਹਿ ॥ 20 ॥

/178ਅ ॥ ਚੋਪਈ ॥ ਆਇਸ ਦੇਹ ਕਰੋ ਅਬ ਸੋਈ ॥/ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋ ਜਯੋ ਸੁਖ
 ਹੋਈ ॥ ਯਹਿ ਦਾਤਾ ਸਭ ਜਗਤ ਭਿਖਾਰੀ ॥ ਏ ਪਤਿ ਰਾਖਨ ਹਾਰ
 ਹਮਾਰੀ ॥ ਜੋ ਤੁਮ ਯਾਕੋ ਭਲੋ ਨ ਕਰਉ ॥ ਤੋ ਤੁਮ ਪ੍ਰਾਨਨ ਤੇ ਨਹਿ
 ਡਰਉ ॥ ਛਾਡ ਬਿਨੰਬਹਿ ਆਇਸ ਦੀਜੈ ॥ ਲੰਕਾਪਤਿ ਕੋ ਕਾਰਜ ਕੀਜੈ ॥
 ਯਹਿ ਜਸੁ ਆਜ ਤਾਤ ਕਹ ਪਾਵੈ ॥ ਰਾਵਨ ਮਹਾਰਾਜ ਘਰ ਆਵੈ ॥ ਜਾਂਕੀ
 ਸਭਾ ਸਕਲ ਸੁਰ ਰਹਈ ॥ ਸੁਰ ਗੁਰ ਬੈਠ ਨਯਾਉਂ ਕੋ ਕਰਹੀ ॥ ਪਵਰ ਬੁਹਾਰੈ
 ਪਵਨ ਸਦਾਈ ॥ ਆਪਨ ਗੁਹੈ ਫੂਲ ਸੁਰ ਰਾਈ ॥ ਡਪਨ ਹੋਟ ਮੇਘ ਜਲ
 ਭਰਈ ॥ ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਗਟ ਪਾਕ ਕੋ ਕਰਈ ॥ 21 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬੇਦ ਪਵਤ⁷⁷³ ਹੋ ਆਪ ਤੁਮ ਐਰ ਦੇਵ ਕਿੱਹ ਮਾਂਹਿ ॥

ਸੁਰ ਪੁਰ ਨਰ ਪੁਰ ਨਾਗ ਪੁਰ ਬਸਤ ਬਾਹ ਕੀ ਛਾਹਿ ॥ 22 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਚੰਦਨ ਛੱਤ੍ਰ ਚੰਦਮਾ ਧਰਈ ॥ ਛਰੀ ਹਾਥ ਠਾਵੋ ਰਵਿ ਡਰਈ ॥
 ਬੰਦਸਾਲ ਮੈ ਕਾਲ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਜੈ ਦ੍ਰਿਢੀ ਨੀਰ ਨਿਧਿ ਬਾਜੈ ॥ ਤਿਨ ਹਠ
 ਕੈ ਜਾਨਕੀ ਚੁਰਾਈ ॥ ਤਾਂਕੇ ਹੇਤ ਨਰੈ ਰਘੁਰਾਈ ॥ ਪਹਿਲੇ ਮੁਨ ਮਰੀਚ

ਤਿਨ ਮਾਰਯੋ ॥ ਛੈਦ ਤਾਨ ਕਪਿ ਬਾਨ ਸੰਘਾਰਯੋ ॥ ਖਰਦੁਖਰ ਖਿਨ
/179੪ ਮਾਰਿ ਖਪਾਏ ॥ ਸਿੰਧੁਪਾਟ ਲੰਕਾ ਗੜ ਆਏ ॥/ ਕੁੰਭਕਾਨ ਰਣਮਾਰਿ
ਪਛਾਰੇ ॥ ਤਾ ਪਾਛੈ ਮਘਵਾਜਿਤ ਮਾਰੇ ॥ ਪਵਨਪੂਤ ਬਲਵੰਤ ਪ੍ਰਬਲ ਅਤਿ ॥
ਤਿਹ ਛਾਡਯੋ ਜਤਨ ਨ ਲੰਕਾਪਤਿ ॥ ਸੋਈ ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਤ ਘਰ ਆਯੋ ॥
ਹੋ ਕ੍ਰਬਯੋਤ ਸਭ ਤੋਹਿ ਸੁਨਾਯੋ ॥ 23 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਯਹਿ ਬਿਨਤੀ ਨਾਰਦ ਕਰੀ ਲੰਕਾਪਤਿਹ ਸੁਨਾਇ ॥
ਤਬ ਰਾਵਨ ਬਿਧ ਸੋ ਕਹਯੋ ਕਰਿਯੋ ਕੋਨ ਉਪਾਇ ॥ 24 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਬ ਬੇਲਯੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸੁਨ ਨਾਰਦਾ ॥ ਕਹੋ ਬਾਤ ਸੁਨ ਬੁੱਧ
ਬਿਸਾਰਦਾ ॥ ਜਬ ਲਗ ਹਨੂਮਾਨ ਰਨ ਮਾਹੀ ॥ ਤਬ ਲਗ ਸਫਲ ਸੈਹਥੀ
ਨਾਹੀ ॥ ਪਵਨ ਪੂਤ ਜਬ ਅਨਤ ਸਿਧਾਰੈ ॥ ਤਬ ਬਰਛੀ ਲਛਮਨ ਕੋ ਮਾਰੈ ॥
ਅਬ ਤੁਮ ਜਾਹੁ ਤੁਰਤ ਹੀ ਤਹਾ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਐ ਹਨੂਮਤਿ ਜਹਾ ॥ ਹਨੂੰ
ਪਕਰ ਲੈ ਅਨਤ ਸਿਧਾਰਹੁ ॥ ਤਬ ਬਰਛੀ ਲਛਮਨ ਪਰ ਡਾਰਹੁ ॥ ਮਹਾਰਾਜ
/179ਅ ਕੁਛ ਖੇਦਨ ਕਰਉ ॥/ ਲਛਮਨ ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਇ ਤੁਮ ਹਰਉ ॥ ਕਹੋ ਮਨੋਰਥ ਜੋ
ਮਨ⁷⁷⁴ ਹੋਈ ॥ ਚਲਤ ਸੈਹਥੀ ਗਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥ ਅਬ ਜੋ ਬੀਚ ਯਾਹਿ ਕੋ
ਗਹਈ ॥ ਜਮਪੁਰ ਜਾਇ ਜਾਤ ਨਾ ਸਫਈ ॥ 25 ॥

॥ ਏਹਰਾ ॥ ਨਾਰਦ ਸੋ ਲੰਕੇਸ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮੇ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ॥
ਹਨੂਮਾਨ ਕੋ ਤੁਮ ਗਹੋ ਤੂੰ ਲਛਮਨ ਕੋ ਮਾਰ ॥ 26 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਚਤੁਰਾਨਨ ਜਬ ਭਾਖੀ ॥ ਬੀਚ ਦਯੋ ਹਰ
ਹਰਿ ਕੋ ਸਾਖੀ ॥ ਬਿਦਾ ਭਯੋ ਮਾਥੇ ਪਗ ਨਾਯੋ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੇ ਜਿਯ ਮੈ
ਜਿਯ ਆਯੋ ॥ ਰਾਵਨ ਚਲਤ ਕਹੈ ਪੁਨ ਬੈਨਾ ॥ ਲਛਮਨ ਮਰੇ ਤੋਹਿ ਕਛੂ ਭੈ

ਨਾ ॥ ਜਾਇ ਸੰਹਥੀ ਤਾਂ ਪੁਰ ਡਾਰੋ ॥ ਲਛਮਨ ਬਚੈ ਤੋਹਿ ਫਿਰ ਮਾਰੋ ॥
 ਨਾਰਦ ਹੋਹੁ ਹਮਾਰੋ ਸਾਖੀ ॥ ਅਰਨ ਡੀਠ ਰਾਵਨ ਯੋ ਭਾਖੀ ॥ ਲੰਕਾਪਤਿ
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਗਰਬਾਨਯੋ ॥ ਕਮਲਾਸਨ ਜਿਯ ਮੈ ਤਬ ਜਾਨਿਯੋ ॥ ਰੋਗੀ ਚਪੈ
 ਤ੍ਰਿਦੋਖਨ ਨਾਗੈ ॥ ਸੋਯੋ ਬਕੈ ਜਗਤ ਗੁਰ ਆਗੈ ॥ ਤਾਂਕੇ ਸੰਗ ਨਾਰਦ ਕਰ
 ਦਯੋ ॥ ਕ੍ਰਮ ਕ੍ਰਮ ਕਰ ਰਾਵਨ ਤਬ ਗਯੋ ॥ 27 ॥

/180ੳ ॥ ਚੋਪਈ ॥ ਨਾਰਦ ਚਲਯੋ ਬਿਲੰਬ ਨ ਕੀਨਾ ॥ ਧਰ ਕਾਂਹੇ ਰਘੁਪਤਿ
 ਜਸੁ ਬੀਨਾ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਕੋ/ ਦਰਸੁ ਦਿਖਾਯੋ ॥ ਲੰਕਾਪਤਿ ਇਤ ਰਨ ਮੈ
 ਆਯੋ ॥ ਉਤ ਹਨੂਮਾਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੀਨੈ ॥ ਨਾਰਦ ਮਿਲੈ ਮਹਾਰਸ ਭੀਨੈ ॥
 ਕਰ ਪੁਣਾਮ ਪਰਕਰਮਾ ਦੀਨੀ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਜਾਨ ਬਡਾਈ ਕੀਨੀ ॥ ਜਬ
 ਹੋ ਲੰਕ ਦੂਤ ਹੈਵੁ ਆਯੋ ॥ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈ ਦਰਸਨ ਪਾਯੋ ॥ ਤਬ ਤੇ ਆਜ
 ਨਿਹਾਰੇ ਰਿਖਬਰ ॥ ਆਗਯਾ ਦੇਹੁ ਆਨ ਦਯੋ ਬਨ ਫਰ ॥ ਪਕਰ ਬਾਂਹ
 ਨਾਰਦ ਨੈ ਚਲਯੋ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਤਾਂਕੇ ਰਸ ਢਲਯੋ ॥ ਨਾਰਦ ਹਰਿ ਮਾਯਾ
 ਬਿਸਤਰੀ ॥ ਨੈ ਗਯੋ ਦੂਰ ਸਮਝ ਨਹਿ ਪਰੀ ॥ 28 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਕਥਾ ਬਿਲੰਬ ਸੋ ਸਬ ਬੁਝੀ ਰਿਖ ਤਾਹਿ ॥
 ਕਪਿ ਕੁਲ ਮਣਿ ਭਰ ਪ੍ਰੇਮ ਮਨ ਸਭੈ ਕਹੀ ਅਵਗਾਹਿ ॥ 29 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਯਹਿ ਭੇਦ ਨ ਪਾਯੋ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੀ ਆਗਯਾ ਤੇ
 ਆਯੋ ॥ ਜੋ ਕਪਿ ਪਤਿ ਯਹਿ ਮਾਯਾ ਜਾਨੈ ॥ ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ ਕਛੁ ਨ
 ਮਾਨੈ ॥ ਬਤਿ ਰਸ ਅਟਕੇ ਦੈਵੁ ਬਡ ਭਾਗੀ ॥ ਸਮਝ ਨ ਪਰੀ ਘਰੀ ਦੈਵੁ
 ਨਾਗੀ ॥ ਹਨੂ ਨ ਰਾਮਹਿ ਛਾਡੈ ਘਰੀ ॥ ਆਨ⁷⁷⁵ ਬਾਤ ਨਾਰਦ ਸੋ ਪਰੀ ॥
 ਪਾਇ ਭਗਤ ਕੇ ਭਗਤ ਸੁ ਵੁਲੈ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਭਜਨ ਤੁਰਤ ਹੀ ਭੁਲੈ ॥ ਬਡੈ
 ਰਾਮ ਤੇ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ॥ ਆਪ ਨ ਭਜਹਿ ਦ੍ਰਿੜਾਵਹਿ ਦੇਹੀ ॥ ਇਹ

ਬਿਧ ਹਨੂਮਾਨ ਨਹਿ ਭੂਲਯੋ ॥ ਚਲਯੋ ਨ ਬਸੁ ਰਿਖ ਮਾਯਾ ਝੁਲਯੋ ॥
ਇਤਨੈ ਮੈ ਦੇਖਯੋ ਲੰਕਾਪਤਿ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਰਨ ਨਹੀ ਬਿਸਦ ਮਤਿ ॥ 30 ॥

/180ਅ /॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਤਬ ਫੂਲਯੋ ਬਿਧਿ ਜੋ ਕਹਯੋ ਸੋਈ ਨਾਰਦ ਕੀਨ ॥
ਅਬ ਰਨ ਮਾਰੋ ਲਛਮਨਹਿ ਜਯੋ ਜਾਨਹਿ ਪੁਰ ਤੀਨ ॥ 31 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਬ ਤਿਨ ਤਮਕ ਸੈਹਥੀ ਸਾਧੀ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਡੀਠ ਲਛਮਨ
ਉਰ ਬਾਧੀ ॥ ਤੇਜ ਪ੍ਰੀਜ ਤੀਛਨ ਲਹ ਲਈ ॥ ਮਾਨੋ ਰਵਿ ਧਾਰਾ ਹੈਵ
ਬਹੀ ॥ ਧੂਮ ਕੇਤ ਜਨ ਨਭ ਪ੍ਰਗਟਾਨੋ ॥ ਲੋਕਨ ਪੁਨੈ ਕਾਲ ਕੈ ਮਾਨੋ ॥
ਜਨੁ ਜੁਰ ਕੋਟ ਬੀਜੁਰੀ ਚਲੀ ॥ ਸੈਨਾ ਸਕਲ ਤੇਜ ਤੇ ਖਲੀ ॥ ਗਿਰੇ
ਭੂਮਿ ਕਪਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਲਰੇ ॥ ਮਾਨੋ ਬਾਨ ਕਰੋਰਕ ਪਰੇ ॥ ਛੇਦ ਕੈ ਲਛਮਨ
ਉਹ ਦਿਸ ਗਈ ॥ ਸੁਰਪੁਰ ਮਾਹਿ ਬਧਾਈ ਭਈ ॥ ਯਾਤੇ ਸਬਨ ਕੁਲਾਹਲ
ਕਰਯੋ ॥ ਭਲੀ ਭਈ ਲਛਮਨ ਧਰ ਪਰਯੋ ॥ ਜੋ ਧਰ ਲਛਮਨ ਆਜ ਨ ਪਰਈ ॥
ਤੋ ਰਾਵਨ ਹਮ ਬਿਨੁ ਨਭ ਕਰਈ ॥ 32 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਅਬ ਪੂਰਨ ਅਪਰਾਧ ਤੇ ਰਿਸਕ ਰਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ॥
ਸੀਯ ਬਿਹਾਗ ਬੁਝਾਇ ਹੈ ਮੰਦੋਦਰੀ ਦ੍ਰਿਗ ਨੀਰ ॥ 33 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਾ ਛਿਨ ਨਾਰਦ ਗਯੋ ਲੁਕਾਈ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਠਗ ਮੂਰੀ
ਖਾਈ ॥ ਆਯੋ ਦੋਰ ਰਾਮ ਕੈ ਪਾਸਾ ॥ ਰਹੇ ਠਾਢ ਸਭ ਜੀਵਨ ਆਸਾ ॥
ਬਚਯੋ ਬਿਭੀਖਨ ਬਿਲਪਤ ਬੈਨਨ ॥ ਕਪਿਪਤਿ ਜਨੁ ਮਾਗਤ⁷⁷⁶ ਹੈ ਸੈਨਨ ॥
/181ੳ ਹਨੂਮਾਨ ਕਪਿ ਕਟਿਕ ਨਿਹਾਰਯੋ ॥ / ਮਾਨੋ ਗੜ ਪਾਥਰ ਕੋ ਡਾਰਯੋ ॥ ਭਯੋ
ਨੀਲ ਨੀਲੋ ਅਤਿ ਚੋਟਨ ॥ ਪੀਰੇ ਮੁਖ ਅੰਗਦ ਧਰ ਲੋਟਨ ॥ ਐਰ ਕਪਿਨ ਕੀ
ਕੋਨ ਚਲਾਵੈ ॥ ਢੂੰਢ ਰਹਯੋ ਰਾਮਹਿ ਨਹਿ ਪਾਵੈ ॥ ਸਭਨ ਛਾਡ ਹੈ ਗਯੋ

ਏਕ ਛਿਨ ॥ ਇਨ ਸਬਹਨ ਕੇ ਯਹੈ ਕਾਲ ਦਿਨ ॥ ਜੋ ਛਿਨ ਭਰ
ਰਘੁਪਤਿ ਨਿਹਾਰੈ ॥ ਛਾਡ ਪ੍ਰਾਨ ਜਮ ਪੁਰਹਿ ਸਿਧਾਰੈ ॥ 34 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਛਲ ਕਰ ਨਾਰਦ ਹੋ ਛਨਯੋ ਬਲਕਰ ਮਾਰ ਸਿਰਾਉ ॥
ਰਾਮ ਰਿਜਾਇ ਸਹੈ ਨਹੀ ਅਬ ਹਰਿ ਪੁਰ ਕੋ ਜਾਉ ॥ 35 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਲਛਮਨ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਰਨ ॥ ਕਯੋ ਜੀਵੈ ਹਨੁਮਾਨ
ਏਕ ਛਿਨ ॥ ਕਹਯੋ ਬਿਭੀਖਨ ਤਬ ਸਿਰ ਨਾਈ ॥ ਸਬ ਕੋ ਬਨੁ ਮਤਿ
ਯ ਹਿ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥ ਸੁਨਿ ਕਪਿ ਪਤਿ ਅਤਿ ਨਿਸ ਅੰਧਿਆਰੀ ॥ ਅਬ
ਬਿਨਤੀ ਸੁਨ ਲੋਹੁ ਹਮਾਰੀ ॥ ਲੈ ਦੀਪਕ ਹਮ ਦੇਖਹਿ ਦੇਉ ॥ ਸਬ ਮਰਗਏ
ਕਿ ਜੀਵਤ ਕੇਉ ॥ ਆਗੈ ਕੀਓ ਬਿਭੀਖਨ ਰਾਈ ॥ ਪਾਛੈ ਹਨੁਮਤਿ ਦੀਪੁ
ਜਰਾਈ ॥ ਦੇਖਤ ਜਾਮਵੰਤ ਢਿਗ ਆਏ ॥ ਅਤਿ ਸੁਛਮ ਤਿਨ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ ॥
/181ਅ ਦੇਖ ਬਿਭੀਖਨ ਰਹਯੋ ਬਿਲਖ ਮੁਖ ॥ ਪਰਯੋ ਆਨ ਇਕਠੇ ਸਬ/ ਕੋ ਦੁਖ ॥
ਹਾਥ ਉਠਾਇ ਇਹੈ ਤਿਨ ਪੁਛੀ ॥ ਮੁਖ ਛਬ ਆਜ ਸਭਨ ਕੀ ਫੁਛੀ ॥ 36 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁਨਹੁ ਬਿਭੀਖਨ ਲੰਕਪਤ ਸੁਖ ਦੈ ਬੋਗ ਸੁਨਾਇ ॥
ਹਨੁਮਾਨ ਜੀਵਤ ਬਚਯੋ ਕੈ ਮਾਰਯੋ ਤਿਨ ਧਾਇ ॥ 37 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਸੁਨਤ ਬਿਭੀਖਨ ਰੋਇ ਸੁਨਾਯੋ ॥ ਜੀਵਤ ਜਾਮਵੰਤ ਹੀ
ਪਾਯੋ ॥ ਤਿਨ ਹੀ ਕਹੈ ਬਜੁ ਸਮ ਬੈਨਾ ॥ ਤਾਕੋ ਦੇਖ ਸਿਰਾਤ ਨ ਨੈਨਾ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬਰ ਕੀ ਕੁਸਲ ਨ ਬੁਝੀ ॥ ਬਹੁਰੋ ਲਛਮਨ ਦੇਹ ਨ ਸੁਝੀ ॥ ਕਪਿ
ਪਤਿ ਅੰਗਦ ਸਭੈ ਭੁਲਾਨੇ ॥ ਸਭਤੇ ਅਧਕ ਹਨੁ ਤੁਮ ਜਾਨੇ ॥ ਤਜ ਨਲ
ਨੀਲਹਿ ਨੇਹੁ ਜਨਾਯੋ ॥ ਰਾਮ ਸਹਿਤ ਦਲ ਸਬ ਬਿਸਰਾਯੋ ॥ ਕੈ ਤੁਮ
ਗਏ ਭਭਰ ਰਨਮਾਹੀ⁷⁷⁷ ॥ ਡਰ ਤੇ ਸੁੱਧ ਰਹੀ ਕਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਹਮਹਿ ਰਾਮ

/182ੳ ਕੋ ਬਹੁਤ ਭਰੋਸੇ ॥ ਸੇਵਕ ਕਹਾ ਆਜ/ ਕਹਿ ਤੇਸੇ ॥ ਅਬ ਕਰ ਬੇਗ
ਸੰਬੋਧ⁷⁷⁸ ਹਮਾਰੇ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਕਿ ਹੇਤ ਸੰਭਾਰੇ ॥ 38 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਾਮਵੰਤ ਬੇਲਯੋ ਤਬਹ ਸੁਨਹੁ ਬਿਭੀਖਨ ਬਾਤ ॥
ਤਾਕੈ ਜੀਵਤ ਸਬ ਜੀਐ ਮਰੈ ਸਬੈ ਮਰਜਾਤ ॥ 39 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਜੋ ਹਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਾਨ ਨਹਿ ਪਰੇ ॥ ਜੇ ਰਨ ਗਿਰੋ ਹੋਤ ਸਬ
ਖਰੇ ॥ ਜੋ ਹਨੁਮਾਨ ਜੂਝ ਪਗਧਾਰੇ ॥ ਜੇ ਜੀਵਤ ਤੇਉ ਬਿਧਿ ਮਾਰੇ ॥ ਤਬਹ
ਬਿਭੀਖਨ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਹਨੁਮਾਨ ਤਾਹਿ ਦਰਸਾਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ
ਲਛਮਨ ਢਿਗ ਖਰੇ ॥ ਏ ਸਭ ਦੋਰ ਰਾਮ ਪਗ ਪਰੇ ॥ ਮਿਲ ਰਘੁਬੀਰ ਬਹੁਤ
ਹੀ ਰੇਏ ॥ ਲਛਮਨ ਆਜ ਸਬੈ ਸੁਖ ਖੇਏ ॥ ਲਗੀ ਸੈਰਬੀ ਪ੍ਰਾਨ ਉਡਾਨੇ ॥
ਛੁਟੇ ਹਾਥ ਤੇ ਭਏ ਬਿਰਾਨੇ ॥ ਅਬ ਲਛਮਨ ਬਿਨ ਛਿਨ ਕਯੋ ਜੀਓ ॥ ਜਾ
ਬਿਨ ਪਹਿਨੈ ਨੀਰ ਨ ਪੀਓ ॥ ਅਬ ਹੋ ਪ੍ਰਗਟ ਤਜਤ ਹੋ ਪ੍ਰਾਨਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ
ਲੋਕ ਸਹਿ ਬੀਰ ਪਯਾਨਾ⁷⁷⁹ ॥ 40 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬੈਨ ਸਬੋਧੈ ਕਾਹਿ ਤਬ ਸਬ ਰੋਵਤ ਬਿਲਲਾਤ ॥
ਜੇ ਅਧ ਜੀਵਤ ਸਬਦ ਸੁਨ ਤੇਉ ਆਵਤ ਜਾਤ ॥ 41 ॥

(॥ ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ ਲਛਮਨ ਮੂਰਛਾ ਹੋਇ ਬੇ। ॥)⁷⁸⁰

/182ਅ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ਛੁਟੀ ਮੂਰਛਾ ਸਬ ਉਠ ਧਾਏ ॥ ਰੋਵਤ ਰਾਮਚੰਦ ਢਿਗ
ਆਏ ॥ ਲਛਮਨ ਦੇਖ ਸਭੈ ਬਿਲਖਾਨੇ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਆਪਨੇ ਸੰਗ ਨ ਜਾਨੇ ॥
ਰੋਵਤ ਨੈਨ ਜਨੁ ਨਹਿ ਰਹਈ ॥ ਤਬ ਰਘੁਬੀਰ ਬੀਰ ਸੋ ਕਹਈ ॥ ਤੁਮ
ਰਣਧੀਰ ਮਹਾ ਰਨ ਗਾਢੇ ॥ ਗਏ ਛਾਡ ਇਹ ਅਉਸਰ ਠਾਢੇ ॥ ਅਬ ਤੁਮ

(778) ਸਮੋਧ -ਓ. ਏ. (779) ਪਿਆਨਾ -ਓ. (780) ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 'ਓ' ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸਬ ਸੋ ਪ੍ਰਗਟ ਜਨਾਯੋ ॥ ਬਨ ਫਲ ਖਾਤ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਸੀਤਾ
ਹਰਨ ਆਜ ਦੁਖ ਮਾਨੋ ॥ ਤਾਤੈ ਸੁਰਪੁਰ ਕੀਓ ਪਯਾਨੋ ॥ ਮੇ ਬਿਨ ਭੋਜਨ
ਪਿਯਤ ਨ ਪਾਨੀ ॥ ਰਹੀ ਮੀਤ ਸੁਨ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਨੀ ॥ ਗੁਪਤ ਸੋਚ ਜੋ
ਮਨ ਮੈ ਰਹਈ ॥ ਰੋਵਤ ਰਾਮ ਸੁ ਤੋ ਸੋ ਕਹਈ ॥ 42 ॥

781
/183ੳ ॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਜਿਯ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਨ ਸਕੋਚ ਕਛੂ ਪਿਤ ਦੇਹ
ਗਵਾਈ ॥ ਦੇਸ ਤਜਯੋ ਨਿਯੋ ਭੇਸ ਤਪੋਧਨੁ ਕੇਕਈ/ ਕੀ ਨ ਗਨੀ ਠਕੁਰਾਈ ॥
ਜੈਸਿ ਕਛੂ ਦਿਨ ਰੈਨੋ ਬਸੈ ਸੁਨ ਬੀਰ ਬਿਭੀਖਨ ਕੀ ਦੁਚਤਾਈ ॥ ਪ੍ਰਾਨ
ਨਿਸੰਕ ਤਜੇ ਤੁਮ ਯੋਗ ਮਰੰਕ ਭਏ ਇਨ ਲੰਕਨ ਪਾਈ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਲਛਮਨ ਨਿਪਟ ਅਨੀਤ ਕਰ ਗਏ ਛਾਡ ਰਨ ਮੋਹਿ ॥
ਅਬ ਰਘੁਨਾਥ ਅਨਾਥ ਸੋ ਯੋ ਭਾਵਤ ਹੈ ਤੋਹਿ ॥ 44 ॥ 782

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਮਨ ਮੈ ਸੁਨ ਬੀਰ ਨ ਤੋ ਬਿਨ ਬਾਨਰ⁷⁸³ ਏਕ
ਨਰੈ ॥ ਭਜ ਹੋ ਰਘੁ ਕੇ ਕੁਲ ਕੇ ਦੁਖ ਹਵੈ ਮਰ ਹੋ ਤਬ ਮੋ ਦੁਖ ਸੀਅ ਮਰੈ ॥
ਨਹਿ ਝੁਠੀ ਕਹੀ ਕਬਹੂੰ ਮੁਖ ਤੇ ਇਹ ਝੁਠਹਿ ਤੇ ਰਘੁਬੀਰ ਡਰੈ ॥ ਜਿਨ
ਦੇਹ ਤਜੈ ਤਬ ਲੋ ਜਬ ਲੋ ਨ ਬਿਭੀਖਨ ਜਾਇ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰੈ ॥ 45 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਛਾਡਯੋ ਨਿਜ ਦੇਸ ਕੀਓ ਤਾਪਸੀ ਕੋ ਭੇਸ ਦੇਖ ਰਾਵਨ
ਨਰੈਸ ਅਤਿ ਰਾਖਸ ਕੋ ਡੀਲ ਹੈ ॥ ਅੰਗਦ ਨ ਦੀਸੈ ਸੁਖੀ ਘਾਇਨ ਤੇ ਘਨੋ
ਦੁਖੀ ਮੁਖਨ ਕੇ ਆਗੇ ਨਾਗੇ ਨੈਹੂਨ ਕੇ ਝੀਲ ਹੈ ॥ ਭਾਈ ਲਛਮਨ ਅਬ ਹੋਤ
ਹੈ ਹਸਾਈ ਕਹ ਕਹਾ ਜੀਅ ਆਈ ਮੇਰੇ ਜਾਤ ਸੁਖ ਸੀਲ ਹੈ ॥ ਰੋਵੈ
ਰਘੁਰਾਇ ਹਾਇ ਹਾਇ ਨ ਉਪਾਇ ਐਰ ਤੇ ਬਿਨਾ ਸਹਾਇ ਕੌਨ ਆਜ
ਨਲ ਨੀਲ ਹੈ ॥ 46 ॥

(781) ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ 'ਕਬਿੱਤ' ਦਰਜ ਹੈ। (782) ਇਹ ਪਾਠ
'ਅ' ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (783) ਬਾਦਰ -ੳ.

/183ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪਿਛਲੀ ਤੇ ਐਸੀ/ਰੀਤ ਤੈਸੀ ਕੀਨੀ ਮੇਰੇ ਮੀਤ ਪ੍ਰੀਤ
ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜੈਸੇ ਹੈ ਨ ਸਸਿ ਕੋਕ ਕੇ ॥ ਪਹਿਲੇ ਖਵਾਇ ਫਲ ਸੇਜ ਕੇ
ਬਿਛਾਇ ਦਲ ਤਾਂ ਪਰ ਸਵਾਇ ਮੋਹ ਪਾਛੇ ਜਾਤੇ ਓਕ ਕੋ ॥ ਕਿਯੋ
ਜੀਅ ਪਰੀ ਬਾਤ ਹਮ ਹੈ ਬਿਮਾਤ ਕ੍ਰਾਤ ਐਸੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਤ ਬਢਾਵਤ ਹੈ
ਸੋਕ ਕੇ ॥ ਅਜਹੂੰ ਨ ਜਾਗੇ ਮੇ ਸੇ ਐਸੇ ਅਨੁਰਾਗੇ ਬੀਰ ਮੋਹਿ ਛਾਡ ਆਗੇ
ਨਾਗੇ ਜਾਨੁ ਸੁਰਲੋਕ ਕੇ ॥ 47 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦਸਰਥ ਜੂ ਕੇ ਦੇਹ ਤਯਾਗੇ ਤੇ ਨ ਤਯਾਗੀ ਤੈ ਤੇ ਮੇ ਮੈ ਚਿਤ
ਰਾਖਯੋ ਪੈ ਨ ਰਾਖਯੋ ਹੈ ਜਨਕ ਮੈ ॥ ਪਾਛੇ ਬਨ ਆਏ ਬਨ ਫਲ ਤੇ ਖਵਾਇ⁷⁸⁴
ਖਾਇ ਇਤੀ ਪ੍ਰੀਤ ਭਾਈ ਕੋਰ੍ਹਿ ਤੋਰਤ ਤਨਕ ਮੈ ॥ ਜਾਨਕੀ ਹਰਨ ਤੇ ਨ
/184ੳ ਮਰਨ ਵਿਚਾਰਯੋ ਤੈਤੇ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਕਾਜ ਰਾਖਯੋ/ ਬਾਨ ਤੈ ਧਨਕ ਮੈ ॥ ਆਜ
ਰਘੁਬੀਸ ਨਿਰਬੰਸ ਹੋਤ ਲਛਮਨ ਸੈਹਬੀ ਕੇ ਨਾਗੇ ਸਾਖ ਛਾਡਯੋ ਤੈ ਛਿੱਲੋਕ ਮੈ ॥ 48 ॥

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਰਵਿ ਤੇ ਮਨੁ ਆਦਿ ਦਿਲੀਪ ਹੂੰ ਤੇ ਰਘੁ ਤੇ ਅਜ ਤੇ ਕਿਨ ਬੰਸ
ਗਯੋ ਛੈ ॥ ਹੈ ਨ ਕਲੰਕ ਸਬੈ ਪਿਤ ਸੋਂ ਜਸ ਸੋਂ ਅਰ ਜੀਤ ਹੁਤੀ ਜਗ ਮੈ ॥ ਅਬ
ਮੇਰੇ ਕਲੰਕ ਚਢਯੋ ਸਿਰਦੇਖਹੁ ਨਾਰਿ ਗਈ ਅਰ ਬੀਰ ਚਲਯੋ ਦੈ ॥ ਬਾਢੀ
ਖਿਸੀ ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਧਸੀ ਯੁਨਿ ਸੀਸ ਅਹੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕਰੈ ॥ 49 ॥

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਐਧ ਕਹਾਂ ਰਘੁਨਾਥ ਕਹਾਂ ਪਿਤਞ ਬੈਨਨ ਤੇ ਬਨ ਕੇ ਉਠ ਧਾਵੈ ॥
ਰਾਵਨ ਸੀਅ ਹਰੈ ਸੁ ਕਹਾਂ ਕਪਿ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਲੀਏ ਸੰਗ ਆਵੈ ॥ ਸਿੰਧੁ ਪਟੈ
ਰਘੁਬੀਰ ਲਟੈ ਅਬ ਕਾਨ ਘਟੈ ਮਨ ਯੋ ਦੁਖ ਪਾਵੈ ॥ ਜੋ ਜਿਯ ਮੈ ਸੁਪਨੈ ਹੁ ਨ
ਸੁਤ ਸੁ ਸੁਤ ਸਭੈ ਬਿਧਿ ਰੇਖ ਬਨਾਵੈ ॥ 50 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਅਤਿ ਦੁਖ ਪਾਇ ਕੈ ਰੋਵਤ ਕੈ ਧਰ ਲੁਠਤ ॥
/184ਅ /ਤਾਂ ਪਾਛੈ ਰਘੁਰਾਇ ਹਨੂਮਾਨ ਸੋ ਰਿਸ ਭਰਯੋ ॥ 51 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੀਤਾ ਰਹੇ ਰਾਜ ਬਹੇ ਭਲੀ ਬੁਰੀ ਕੋਉ ਕਹੇ ਜੀਸੋ ਆਨ
ਗਹੇ ਰਿਪੁ ਨੈਕੁ ਨ ਖਿਸਾਇ ਗੋ ॥ ਸੁਨ ਰੇ ਸਮੀਰ ਸੁਤ ਪੀਰ ਸਹੀ ਜਾਤ
ਨਹੀਂ ਜਹਾਂ ਮੇਰੋ ਬੀਰ ਰਘੁਬੀਰ ਤਹਾਂ ਜਾਇਗੋ ॥ ਏਕ ਛਿਨ ਬਿਨਾ ਲਛਮਨ
ਪਾਯੋ ਪ੍ਰਾਨ ਰਿਨ ਬਿਨਾਂ ਦੀਨੈ ਰਾਮਚੰਦ ਕੀਸੇ ਕੈ ਸਿਰਾਇਗੋ ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਸਭਹੀ ਸੋ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿ ਰਾਵਨ ਤਿਹਾਰੈ ਕਿਹ ਲੇਖੇ ਨਿਜਕਾਇਗੋ ॥ 52 ॥

॥ ਸ਼੍ਲੋਕਾ ॥ ਆਨ ਜੁਰੇ⁷⁸⁵ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਕਾਲ ਸੁਮਾਰ ਪਰੇ ਰਨ ਕਾਮ ਨ
ਆਵੈ ॥ ਹੋ ਬਲਵੰਡ ਬਡੇ ਹਨੁਵੰਤ ਗਯੋ ਭਜ ਕੈ ਨਿਜ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚਾਵੈ ॥ ਜਾਂ
ਬਿਨ ਆਜ ਦੁਖੀ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁ ਰਾਮ ਕਹਾਂ ਭਰਥੈ ਅਬ ਪਾਵੈ ॥ ਬੀਰ
ਬਿਨਾ ਅਬ ਬੀਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨਨ ਕੋ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਆਨ ਮਿਠਾਵੈ ॥ 53 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੇਕਈ ਕੋ ਪੂਤ ਲਛਮਨ ਜੂ ਕੋ ਛਾਡ ਰਨ ਤੇਰੇ ਜਯੋ ਪਵਨ
/185ਓ /ਪੂਤ ਕੀਸੇ ਮੁਖ ਮੋਰ ਤੇ ॥ ਸੈਹਥੀ ਕੋ ਘਾਉ ਠੀਕਰਾਉ ਕੋ ਨ ਹੋਨ ਦੇਤੋ ਰਾਵਨ
ਕੋ ਦਲ ਮੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਇਸ ਘੋਰ ਤੇ ॥ ਏਕ ਹੀ ਸਰਾਸਨ ਕੇ ਜੋਰ ਪਾਕਸਾਸਨ ਕੋ
ਆਸਨ ਗਿਰਾਇ ਕਮਲਾਸਨ ਤੇ ਜੋਰ ਤੇ ॥ ਗਾਰ ਤੇ ਗਰਬ ਦਸ ਕੰਧ ਕੋ ਸਰਬ
ਆਜ ਹੁਤੇ ਨ ਭਰਥ ਨਭ ਰਥ ਜਾਇ ਤੋਰਤੇ ॥ 54 ॥

॥ ਸ਼੍ਲੋਕਾ ॥ ਨਾਰ⁷⁸⁶ ਗਈ ਅਰ ਬੀਰ ਗਿਰਯੋ ਰਨ ਹੋ ਮਨ ਤੇ ਸਬ ਬਾਤਨ
ਹਾਰਯੋ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਬਾਨਨ ਤੇ ਕਪਿਮੰਡਲ ਭੂਮਿ ਪਰਯੋ ਨ ਸੰਭਾਰਯੋ ॥
ਏਕ ਹੁਤੇ ਹਨੁਮਾਨ ਬਲੀ ਤਿਨ ਹੈ ਜਿਯ ਮੈ ਇਹ ਭਾਂਤ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ ਆਸ
ਰਹੀ ਗਰੁੜਾਸਨ ਰਾਮ ਸਰਾਸਨ ਡਾਰ ਕੈ ਆਸਨ ਮਾਰਯੋ ॥ 55 ॥

(785) ਜੁਰਿਓ - ਅ. (786) ਨਾਰਿ - ਓ. ਏ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਹਨੂ ਜਾਨ ਅਪਰਾਧ ਨਿਜ ਸਨਮੁਖ ਕਦਤ ਨ ਡੀਠ ॥
ਭਰਥ ਭੁਜਾ ਬਨ ਸੁਵਨ ਸੁਨ ਮਨ ਰਿਸ ਮਾਰਤ ਨੀਠ ॥56॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮਨ ਮੈ ਹਨੂ ਰਿਸਾਇ ਬਦਨ ਨਾਇ ਠਾਢੇ ਭਯੋ ॥
ਪ੍ਰਭ ਸੋ ਕਹਾ ਬਸਾਇ ਦੀਨ ਭਯੋ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥ 57 ॥

/185ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕਾਹੇ ਕੇ ਕਰਤ ਰੋਸ ਸੇਵਕਨ/ ਦੇਤ ਦੇਸ ਠੋਕਤੈ ਜੁ ਪੀਠ
ਨੈਕੁ ਕੋਨ ਭਾਂਤਿ ਹਾਰ ਤੇ ॥ ਖੇਦ ਲਛਮਨ ਜੁ ਕੀ ਦੇਹ ਕੇ ਨ ਹੋਨ ਦੇਤੇ
ਨੈਕੁ ਤੁਮ ਕਾਹੂੰ ਹੂੰ ਕੇ ਸਿੰਧੁ ਨਾ ਉਤਾਰ ਤੇ ॥ ਅਬ ਲੋ ਤੈ ਸੀਤਾ ਜੁ ਕੇ
ਲੈ ਕੇ ਸੀਗਿ ਮਹਾਰਾਜ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਬੈਠ ਰਥ ਘਰਹੀ ਪਧਾਰਤੇ ॥ ਗਾਰਤੇ
ਰਰਥ ਦਸਕੰਧਰ ਕੇ ਸਬੈ ਆਜ ਜੈਸੇ ਲੰਕਾ ਜਰੀ ਤੈਸੇ ਰਾਵਨ ਕੇ ਮਾਰਤੇ ॥58॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸਬੈ ਰਹੇ ਬੈਠ ਲੰਕ ਏਕ ਲੋਈ ਪੈਠ ਨਾਥ ਮੂਨ ਤੇ ਉਪਾਰ
ਸਿੰਧੁ ਧਾਰ ਮੈ ਬਹਾਇ ਦਯੋ ॥ ਰਾਖਸ ਨ ਮਾਰ ਕਿਲਕਾਰ ਸਭ ਕੇ ਪਛਾਰ
ਛਿਨਹੀਂ ਮੈ ਚੰਦ ਮੁਖੀ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਲਯਾਇ ਦਯੋ ॥ ਜੇਤੇ ਲੱਛ ਜੁਗਨ ਮੈ
ਲਛਮਨ ਜੁਝੈ ਰਨ ਸੁਧਾਰਸ ਆਨ ਕਹੇ ਸਭ ਕੇ ਜਿਵਾਇ ਦਯੋ ॥ ਕਾਹੇ ਕੇ
ਕਮਾਨ ਬਾਨ ਡਾਰਤ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਜੈ ਨੈਕੁ ਆਇਸ ਤੇ ਰਾਵਨ ਗਿਰਾਇ
ਦਯੋ ॥ 59 ॥ "ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਰ" 787 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਏ ਸਾਚੁ ਸਬ ਜਿਤੀ ਕਹੀ ਤੈ ਬਾਤ ॥
ਰਨ ਰਾਵਨ ਫੂਲਯੋ ਫਿਰੈ ਕਰ ਲਛਮਨ ਕੇ ਘਾਤ ॥ 60 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਚਲੀ ਕਥਾ ਬਿਪ੍ਰੀਤ ਦੇਸ ਦੇਸ ਪੁਰਿ ਪੁਰਿ ਨਗਰ ॥
ਰਨ ਰਾਵਨ ਕੀ ਜੀਤ ਰਾਮਚੰਦ ਹਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟ ॥ 61 ॥
"ਹਨੂਮਾਨੋ ਵਾਚੁ" 788 ॥

(787) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (788) ਇਹ
ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

/186ੳ /॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਹੂੰ ਗਈ ਏਕ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਬਲ ਕੇ ਕਨਕਾ ਨ ਲਹੈ
ਹੈ ॥ ਰਾਵਨ ਮੀਚ ਕੇ ਹਾਥ ਪਰਯੋ ਗਿਨਤੀ ਪਲ ਪ੍ਰਾਨ ਲਿਖੇ ਨਿਬਹੈ ਹੈ ॥
ਨੀਚ ਬੰਧੁੰਤਕ ਜਯੋ ਸਸਿ ਨੀਲ ਦਿਵਾਕਰ ਕੋ ਪੁਨ ਜਾਇ ਗਹੈ ਹੈ ॥ 3
ਕਹਿ ਬੈਠ ਸਭਾ ਮਹਿ ਰਾਘਵ ਰਾਹ ਕਹੂੰ ਦਿਨ ਨਾਹ ਕਹੈ ਹੈ ॥ 62 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਰਾਵਨ ਰਾਹੁ ਗ੍ਰਸਯੋ ਲਛਮਨ ਸਸਿ ॥ ਹੋਯੋ^{7੮9} ਗੁਨ ਅਬਹਿ
ਜੁ ਉਠੈ ਹਸ ॥ ਨਾਥ ਸੀਕੋਚ ਨ ਮਨ ਮੈ ਆਨੋ ॥ ਲਛਮਨ ਕੋ ਜੀਵਤ ਹੀ ਜਾਨੋ ॥
ਸੁਧਾ ਸਮਾਨ ਹਨੂ ਕੇ ਬੈਨਾ ॥ ਤਉ ਬੀਰ ਬਿਨ ਫੁਟਹਿ ਨੈਨਾ ॥ ਜੋ ਹਮ
ਅਬ ਜੀਤਯੋ ਲੰਕਾਪਤਿ ॥ ਬਿਨ ਲਛਮਨ ਕਿਹ ਕਾਜ ਰਾਜ ਪਤਿ ॥ ਹੂੰ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਖ ਨਿਧਿ ਕੇ ਪਾਏ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਤੁਹਿ ਕਹਤ ਸੁਨਾਏ ॥ ਜਾ
ਬਿਭੂਤ ਕੋ ਅਰ ਨਾ ਨਿਹਾਰੈ ॥ ਮਨ ਦੁਖ ਪਾਇ ਨ ਹਿਯੋ ਪ੍ਰਜਾਰੈ ॥ ਉਨ
ਭੱਯਨ ਸੋ ਮਿਲਨ ਸੁਹਾਈ ॥ ਖਾਨ ਪਾਨ ਨਹਿ ਸਭਾ ਬਨਾਈ ॥ ਹਰਿ
ਗੁਰ ਬਿਪੁ ਹੇਤ ਨਹਿ ਦੀਨੀ ॥ ਬਲ ਛਲ ਕਰ ਇਨਹੂੰ ਤੇ ਨੀਨੀ ॥ ਜਾ
/186ਅ ਨਿਧਿ ਕੋਠ ਸਰਾਹੈ ਕੋਈ ॥ ਸੋ ਬਿਭੂਤ ਬੈਰੀ ਕੋ ਹੋਈ ॥ ਤਾਤੇ ਲਛਮਨ
ਬਿਨ ਅਬ ਮਰਉ ॥ ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਨਗਰ ਓਰ ਮੁਖ ਕਰਉ ॥ 63 ॥
“ਰਾਮਚੰਦ੍ਰੋ ਵਾਚੋ”⁷⁹⁰ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਮੇਰੇ ਪਾਛੇ ਪਵਨ ਸੁਤ ਜੋ ਜੀਵੈ ਸੀਯ ਨਾਰਿ ॥
ਤੈ ਨੋ ਘਰ ਪਹੁਚਾਈਅਹੁ ਲੰਕਾਪਤਿ ਕੇ ਮਾਰ ॥ 64 ॥
“ਹਨੁਮਾਨੋ ਵਾਚੋ”⁷⁹¹ ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਬ ਹਨੁਵਤ ਭਰ ਨੀਨੇ ਨੈਨਾ ॥ ਪਰਸ ਪਾਉ ਬੋਲਯੋ ਮੁਖ
ਬੈਨਾ ॥ ਜੋ ਕਛੁ ਆਗਯਾ ਦੇਹੁ ਸੁ ਕਰਉ ॥ ਕਹੋ ਜਾਇ ਜਮਹੂੰ ਸੋ ਨਰਉ ॥
ਪ੍ਰਾਨ ਆਨ ਲਛਮਨ ਤਨ ਮੇਲੋ ॥ ਜੋ ਨਰ ਮਰੈ ਤੋ ਜੀ ਪਰ ਖੇਲੋ ॥ ਤਬ ਰਘੁਪਤ
ਬੋਲੈ ਸੁਖਦਾਈ ॥ ਜੋ ਹੋ ਕਹੈ ਕਰਹੁ ਕਪਿ ਰਾਈ ॥ ਬੈਦਰਾਜ ਲੰਕਾ ਗਛ

(7੮9) ਹੋਇਓ -ੳ. (790) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(7੯1) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਰਹਈ ॥ ਨਾਮ ਸੁਖੇਨ ਸਕਲ⁷⁹² ਜਗ ਕਹਈ ॥ ਪਟੰਤਰ ਆਜ ਧਨੰਤਰ
ਦੀਜੈ ॥ ਤਾਕੇ ਅਬੈ ਆਨ ਸੁਖ ਨੀਜੈ ॥ ਜੋ ਵਹੁ ਕਹੈ ਸੁ ਕਰਹੁ ਉਪਾਈ ॥
ਸੱਤ ਬਚਨ ਤਾਕੇ ਨ ਮਿਟਾਈ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਛਿਨ ਹੀ ਮੈ ਕੀਨੋ ॥ ਆਨ
ਸੁਖੇਨ ਸੇਵਤੋ ਦੀਨੋ ॥ 65 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਏ ਰਘੁਪਤਿ ਜੁਕੇ ਪਾਇ ॥
ਕੈ ਲਛਮਨ ਪਗ ਤਰ ਮਰੈਂ ਕੈ ਅਬ ਦੋਹੁ ਜਿਆਇ ॥ 66 ॥

/187ੳ ॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਾ ਵਿਗ ਕਪ ਕੋਉ ਨ ਪਠਾਯੋ ॥/ ਪਕਰ ਪਾਉਂ ਰਘੁਬੀਰ
ਜਗਾਯੋ ॥ ਉਠਤ ਸੁ ਖੇਨ ਦੰਡਵਤ ਕੀਨੋ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਚੀਨੋ ॥
ਪਕਰ ਬਾਹ ਲਛਮਨ ਦਰਸਾਏ ॥ ਅੰਗ ਅੰਗ ਕੇ ਘਾਉ ਦਿਖਾਏ ॥ ਧੁਨਿ ਧੁਨਿ
ਗ੍ਰੀਵ ਸੁਖੇਨ ਸੁਨਾਵੈ ॥ ਬੂਟੀ ਕਠਨ ਕਹਾ ਕੋਉ ਪਾਵੈ ॥ ਪਹੁਚੇ ਨਹੀਂ ਗਰੁੜ
ਤਹਿ ਜਾਈ ॥ ਬੀਚ ਬਸੈ ਆਵੈ ਦਿਨ ਰਾਈ ॥ ਮਠ ਤੈ ਬੇਗ ਕਠਨ ਕੋਉ
ਧਾਵੈ ॥ ਸੂਰ ਉਦੈ ਲਗ ਸੋਉ ਨ ਆਵੈ ॥ ਕਯੋਲਛਮਨ ਜੀਵੈ ਰਘੁਰਾਈ ॥
ਜਹ ਬੂਟੀ ਤਹ ਕੋਉ ਨ ਜਾਈ ॥ ਤਾ ਮੈ ਦ੍ਰੁਸਟ ਬਹੁਤ ਰਖਵਾਰੇ ॥ ਪ੍ਰੇਤ
ਪਿਸਾਚ ਭੂਤ ਮਤਵਾਰੇ ॥ 67 ॥ "ਵੈਦਉਵਾਰ" ॥⁷⁹³

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਲਖਮਨ⁷⁹⁴ ਦੇਖਤ ਦ੍ਰਿਗ ਭਰਤ ਰਾਮ ਦੇਖ ਮੁਰਝਾਇ ॥
ਨੀਚੇ ਨੈਨ ਸੁਖੈਨ ਕਰ ਬੋਲਤ ਮਨੁ ਪਛੁਤਾਇ ॥ 68 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਿਨ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਲ ਜੋ ਬਚੈ ॥ ਹਿਮ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤਾਮੈ ਪੁਨ
/187ਅ ਪਚੈ ॥ ਤਾਤੇ ਸਬੈ ਕਠਨ ਈ ਜਾਨਹੁ ॥/ ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਸਤ ਕਰ ਮਾਨਹੁ ॥
ਨਾਉ ਗਾਉ ਪਰਮਾਨ ਬਤਾਉ ॥ ਬਿਦਾ ਕਰੋ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉ ॥ ਉਤਰ

(792) ਸਕਲ - ਓ. ਏ. (793) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(794) ਲਛਮਨ - ਓ. ਏ.

ਖੰਡ ਟੋਣ ਗਿਰ ਕਹਈ ॥ ਬਸਹਿ ਨ ਦੇਵ ਰਾਖਸੈ ਰਹਈ ॥ ਸਾਠ ਲਾਖ
 ਜੇਜਨ ਹੈ ਕੋਸਾ ॥ ਕੋਨ ਜਾਇ ਜੀਅ ਹੈ ਨ ਭਰੋਸਾ ॥ ਐਪੁਨ ਸੁਨਹੁ ਜਰੀ
 ਕੋ ਨਾਉਂ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਜੀ ਤੁਮਹਿ ਸੁਨਾਉਂ ॥ ਹੈ ਬਿਸੱਲਯਾ ਬਲੀ
 ਉਜਯਾਰੀ ॥ ਦੀਪ ਜੋੜ ਜਯੋ ਜਰੈ ਉਘਾਰੀ ॥ ਬਿਨ ਰਵਿ ਉਦੈ ਜਰੀ
 ਜੋ ਆਵੈ ॥ ਘਸ ਲਛਮਨ ਕੇ ਅੰਗ ਲਗਾਵੈ ॥ ਤਬਹੀ ਜੀਅੈ ਮੂਰਛਾ ਭਾਗੈ ॥
 ਉਠ ਲਛਮਨ ਚਰਨਨ ਕੋ ਲਾਗੈ ॥ ਲਾਖ ਧਨੰਤਰ ਜੋ ਚਲ ਆਵੈ ॥ ਤਾ ਬੂਟੀ
 ਬਿਨ ਤੇ ਨ ਜਿਵਾਵੈ ॥ ਆਨ ਬਿਧਾਤਾ ਜੋ ਉਪਚਰੈ ॥ ਜਿਆਇ ਨ ਸਕੈ
 ਸੰਗ ਸੋ ਜਰੈ ॥ ਜਿਯਨ ਉਪਾਇ ਕਹਯੋ ਮੈ ਸੋਈ ॥ ਤੁਮ ਬ੍ਰੈਸਰ ਤੁਮਤੈ ਸਬ
 ਹੋਈ ॥ ਬਾਤੈ ਕਰਤ ਨ ਬੀਤੀ ਘਰੀ ॥ ਤਬ ਸੁਖੇਨ ਪੁਨ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ ॥
 ਸੁ ਕੋ ਜੁ ਮੋਹਿ ਇਹਾ ਲੈ ਆਯੋ ॥ ਤਬ ਹਨੁਮਾਨ ਰਾਮ ਦਰਸਾਯੋ ॥ ਦਰਸਨ
 /188ੳ ਦੇਖ ਬਹੁਰ ਸੋ ਕਹੈ ॥ ਯਹਿ ਮਨੁ ਕਰੈ/ ਤੁ ਪਵਨੈ ਗਹੈ ॥ ਐਰ ਭਰੋਸੇ ਜਾਕੇ
 ਆਵੈ ॥ ਤਾਹੀਂ ਕੋ ਮਹਾਰਾਜ ਪਠਾਵੈ ॥ ਤਾ ਪਰਜੰਕ ਸੁਖੇਨ ਸੁਵਾਯੋ ॥
 ਹਨੁਮਾਨ ਛਿਨ ਮੈ ਪਹੁਚਾਯੋ ॥ ਕਪਿ ਮਾਯਾ ਸੁਖੇਨ ਭਰ ਮਾਯੋ ॥ ਸੋਇ
 ਰਹਯੋ ਜਨ ਸੁਪਨੋ ਆਯੋ ॥ 69 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਬੂਟੀ ਸਮਝ ਲੈ ਹਨੁਮਾਨ ਸੁਖ ਪਾਇ ॥
 ਤਾ ਪਾਛੈ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ ਸਭ ਸੋ ਪ੍ਰਗਟ ਸੁਨਾਇ ॥ 70 ॥
 " ਹਨੁਮਾਨੋ ਵਾਚੋ"795 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਬੈਦ ਕਹੀ ਸੋ ਸਭ ਸੋ ਕਹੀ ॥ ਰਾਮ ਆਸ ਲਛਮਨ ਲੋ ਰਹੀ ॥
 ਰਾਮ ਟਹਿਲ ਆਯੋ ਸਭ ਕੋਉ ॥ ਯਾਤੇ ਪਰੇ ਟਹਿਲ ਨਹਿ ਰੋਉ ॥ ਜੋ ਲੋ ਸੂਰ
 ਨ ਨਿਕਸਨ ਪਾਵੈ ॥ ਜਰੀ ਉਪਾਰ ਕੋਨ ਲੈ ਆਵੈ ॥ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਬਲ ਉਚਰਹੂ ॥
 ਰਾਮ ਕਾਮ ਕੋ796 ਢੀਲ ਨ ਕਰਹੂੰ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਕਾਜ ਨ ਸੇਵਕ ਆਵੈ ॥
 ਲੋਕ ਹਸੀ ਪਰ ਲੋਕੁ ਹਸਾਵੈ ॥ ਸੀਤਾ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਕੋ ਕਰਈ ॥ ਅਬ ਤੇ

(795) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(796) ਕਹਿ -ਏ.

/188ਅ ਅਜ ਸੁ/ ਲਛਮਨ ਮਰਈ ॥ ਤਾਂਤੇ ਤਜਹੁ ਬਿਲੈਬ ਅਹੈ ਕਪਿ ॥ ਅਵਧ
ਨਿਕਟ ਕਟ ਕਸਹੁ ਚਲਹੁ ਧਪਿ ॥ ਪੋਰਖ ਕਥਾ ਜਬੈ ਖਕ ਜੇਹੈ ॥ ਤਬ
ਲਛਮਨ ਕੇ ਰਾਮ ਨ ਪੰਹੈ ॥ 71 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੋ ਸਬੈ ਨਾਜੁ ਸਕੁਚ ਮਨ ਖੋਇ ॥
ਤਾਂ ਪਰ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰੀਏ ਰਾਮ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਇ ॥ 72 ॥
ਸਭ ਕਪੋ ਵਾਚ ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਤਬ ਉਠ ਨਲ ਰਘੁਪਤਿਹਿ ਸੁਨਾਵੈ ॥ ਤੀਨ ਰਾਤ ਬਿਨ
ਉਰੇ ਨ ਆਵੈ ॥ ਇੰਦ ਕਬਿੰਦ ਦੁਇ ਰਾਤ ਬਤਾਈ ॥ ਮਾਰਗ ਕੀ
ਕਲਈ ਜਨਾਈ⁷⁹⁷ ॥ ਤਬ ਕਪ ਪਤਿ ਸੁਗੀਵ ਸੁਨਾਵੈ ॥ ਏਕ ਰਾਤ ਬਸ
ਸੇਵਕ ਲਯਾਵੈ ॥ ਨੀਲ ਕਹੀ ਅਬ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ॥ ਯਾਂਤੇ ਬੇਗ ਨ ਲਯਾਵੈ
ਕੋਈ ॥ ਅੰਗਦ ਉਠਯੋ ਭਭਕ ਬਲ ਤੋਲਯੋ ॥ ਪੰਜ ਖੰਚ ਰਘੁਪਤਿ ਸੋ ਬੋਲਯੋ ॥
ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਜੇ ਮਾਂਗੇ ਪਾਉਂ ॥ ਕਾਲ ਦੁਪਹਿਰੀ ਨੈ ਪਹੁਚਾਉਂ ॥ ਸਭ ਕੇ
ਬਚਨ ਰਾਮ ਜਿਯ ਧਾਰੈ ॥ ਮੂਰਛ ਪਰੈ ਨ ਬਹੁਰ ਸੰਭਾਰੈ ॥ ਕਪਿ ਮੰਡਲ
ਜੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰੈ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਹਿੰਦੈ ਬਾਨ ਜਨ ਮਾਰੈ ॥ 73 ॥ "ਕਵ ਉਵਾਰ" ॥⁷⁹⁸

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪ੍ਰਾਨਲ ਕੇ ਪਲਟੈ ਬੁਟੀ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚਤ ਹੈ ਦੋਇ ॥
/189ਉ /ਸੋ ਰਘੁਪਤਿ ਜਾਨੈ ਨਹੀ ਕਾਂਤੇ ਧੀਰਜ ਹੋਇ ॥ 74 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਪੀਅਹਿ ਰੁਧਰ ਜੋਗਨਿ ਕਿਲਕਾਹੀ ॥ ਜੰਬੁਕ ਗੀਧ ਮਾਸ
ਨੈ ਜਾਹੀ ॥ ਤਾਂ ਪਰ ਰਾਮ ਜਿਯੈ ਕਿਹ ਲੇਖੈ ॥ ਲਛਮਨ ਕੇ ਇਹ ਬਿਧਿ
ਦੁਖ ਦੇਖੈ ॥ ਲਛਮਨ ਆਸ ਜਾਮ ਦੈ ਬਾਕੀ ॥ ਭੋਰ ਹੋਤ ਸਿਰ ਨੈਤ
ਪਿਨਾਕੀ ॥ ਕਹੀ ਸੁਖੈਨ ਕੋਨ ਦੁਖ ਹਰਈ ॥ ਬਹੁਤ ਪੰਥ ਕਪਿ ਕੁਲ ਕਹ

(797) ਬਤਾਈ -ੲ. (798) ਇਹ ਪਾਠ ਓ,ਅ,ੲ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ
ਹੈ ।

ਕਰਈ ॥ ਕਪਿ ਗਨ ਸਹਤ ਰਾਮ ਬਿਲਖਾਗੀ ॥ ਦੇਖ ਕਨੂਤਨ ਕਰੀ
 ਵਡਾਈ ॥ ਤੂੰ ਅਵਤਾਰ ਰੁਦ ਕੇ ਆਗੀ ॥ ਹਮ ਜਾਨਯੋ ਜਬ ਲੰਕਾ ਦਾਹੀ ॥
 ਸਿੰਧੁ ਵਾਧਿ ਸਿਯ ਕੋ ਸੁਧ ਦੀਨੋ ॥ ਤੇਰੋ ਬਲ ਹਮ ਤਬਹੀ ਚੀਨੋ ॥ ਜਬ
 ਜਬ ਬਿਪਤ ਪਰੀਹਮ ਆਈ ॥ ਤਬ ਤਬ ਹਨੂਮਾਨ ਤੇ ਜਾਈ ॥ ਪਵਨ
 ਪੂਤ ਤੇ ਸੋ ਜਗ ਕਹਈ ॥ ਰਾਮ ਸੂਤ ਤੇਹੀ ਤੇ ਰਹਈ ॥ ਸਬ ਕੇ ਬਲ ਮੈ
 ਤੁਮ ਹੀ ਜਾਨੈ ॥ ਤੁਮ ਬਿਨ ਲਛਮਨ ਹੋਤ ਬਿਰਾਨੈ ॥ ਅਬ ਹਮ ਕਰੋ ਕੋਨ
 ਸੋ ਜਾਈ ॥ ਬਾਤ ਨਿਦਾਨ ਹਨੂ ਨੋ ਆਈ ॥ 75 ॥ "ਰਾਮਚੰਦੇ ਵਾਚ" 799 ॥

/189ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੂਰਜ ਅਕਾਸ ਪਿਤਾ ਸੁਰਪੁਰ ਬਾਸ ਕੀਨੋ ਕੋਨ ਕੀ ਸਰਨ
 ਜਾਉਂ ਤਾਂਕੋ ਤੂੰ ਬਤਾਇ ਦੇ ॥ ਭਰਤ ਇਦੇਸ ਦੇਸ ਆਨਪਰੇ ਸਿੰਧੁ ਪਾਰ
 ਮਾਝ ਧਾਰ ਬੁਡਤ ਹੈ ਨਾਉ ਪਹੁਚਾਇ ਦੇ ॥ ਚੋਰੀ ਗਈ ਨਾਰ ਬੀਰ ਪਰਯੋ
 ਰਨ ਪ੍ਰਾਨ ਡਾਰ ਕਰੈ ਰਘੁਰਾਇ ਹਾਇ/ ਐਸੇ ਫਿਰਵਾਇ ਦੇ ॥ ਤੇਰੇ ਈ
 ਭਰੋਸੇ ਤਾਂਤੇ ਤੇ ਸੋ ਕਰੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬੀਰ ਹਨੁਵੰਤ ਬਲਵੰਤ ਬੀਜ ਜਯਾਇ
 ਦੇ ॥ 76 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੇ ਸਮ ਨ ਦੇਖਯੋ ਕੋਉ ਐਗਦ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਦੇਉ ਆਨ ਨ ਸਕਤ
 ਸੋਉ ਕਰੋ ਸਰਮਾਇ ਦੇ ॥ ਨਾਇਕ ਹੋ ਆਜ ਜੁ ਸਹਾਇ ਕਰਬੋ ਕੀ ਬਾਰ
 ਨਾਤੋ ਦਈ ਮੇਰੇ ਰਬ ਬੰਨੇ ਐਸੇ ਪਾਇ ਦੇ ॥ ਹਾਰਯੋ ਲੰਕਪਤਿ ਸੋ ਹੈ ਬਲੀ
 ਜਾਤ ਹਾਥ ਸੋ ਹੈ ਰੰਕ ਰਘੁਨਾਥ ਕੀ ਤੂੰ ਬਾਤ ਨ ਬਹਾਇ ਦੇ ॥ ਹੋਤ ਹੈ
 ਕਸੂਤ ਹਨੂਮਾਨ ਪੁਰਹੂਤ ਸੁਨ ਅੰਜਨੀ ਕੇ ਪੂਤ ਸੇ ਸਪੂਤ ਬੀਰ ਜਯਾਇ ਦੇ ॥ 77 ॥

/190ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਪੈ ਖਰ ਦੂਖਰ ਬਨਾਇ ਮਾਰੇ ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੀਤ
 ਕਪਿ ਸਿੰਧੁ ਸੇ ਬਧਾਏ ਹੈ ॥ ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਪੈ ਰੰਭਕਾਨ ਕੇ ਨਿਦਾਨ ਮਾਰ
 ਮੇਘਨਾਦ ਕੇ ਪਛਾਰ ਸੂਰਮਾ ਕਹਾਏ ਹੈ ॥ ਜੈਸੇ ਜੋਗ ਜੱਗ ਤਪ ਤੀਰਥ ਅਨੇਕ
 ਜਪਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਭਜਨ ਹੀਨ ਕਾਂਕੇ/ ਕਾਮ ਆਇ ਹੈ ॥ ਤੈਸੇ ਬਿਨ ਲਛਮਨ ਲੱਛ

(799) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮਨ ਪਰਯੋ ਦੁਖ ਪੰਡ ਇਨ ਜੈਸੇ ਪੰਡੀ ਐਸੇ ਦੁਖ ਪਾਏ ਹੈ ॥ 78 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦੇਖ ਹਨੂੰ ਯਹਿ ਕੋਨ ਸਮੈ ਅਬ ਤੋਬਨ ਕੀ ਬਿਰਯਾ ਸੁ ਤੇ
ਏਹੀ ॥ ਜੋ ਨਗ ਬੀਰ ਨ ਸੂਰ ਉਦੈ ਤੋਲੋ ਨਯਾਇ ਸਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਨ ਸਨੈਹੀ ॥
ਬੀਰ ਪਰਯੋ ਜਸੁ ਸੋ ਰਨ ਭ੍ਰਮਹਿ ਜਿਯਾਇ ਉਭੈ ਮਿਲ ਬਾਟਨ ਲੇਹੀ ॥
ਹੈ ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਕੀ ਪੀਰ ਕੀ ਭੀਰ ਪਰੀ ਸੁ ਸਹੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੀ ਦੇਹੀ ॥ 79 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜੋ ਛਿਤ ਓਰ ਨਿਹਾਰਤ ਹੈਂ ਸੋਈ ਸਾਸ ਲਗੈ ਬਹੁਤੈ ਸਰਮੈ ਹੈ ॥
ਸੀਯ ਨ ਰਾਖਸ ਕੀ ਬਨ ਮੈ ਯਹਿ ਰਾਜ ਏਡੇ ਕਿਹ ਭਾਤਿ ਕਮੈਰੈ ॥ ਜੋ ਨਭ
ਓਰ ਕਰੋਂ ਦ੍ਰਿਗ ਤੋ ਰਵਿ ਜਾਨ ਕਪੂਤ ਵਡੇ ਦੁਖ ਦੈਰੈ ॥ ਤਾਤੇ ਰਹੈ ਅਧ⁸⁰⁰
ਬੀਰ ਹੀ ਡੀਠ ਸੁ ਐਸੇ ਪਰਯੋ ਦੁਖ ਦੇਖ ਉਰੈ ਹੈ ॥ 80 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਦੁਹ⁸⁰¹ ਹਾਥਨ ਮੈ ਬਦਨ ਰਹੈ ਧਰ ॥ ਜੁਗਲ ਕਮਲ ਜਨ
ਚਾਂਦ ਰਹਯੋ ਧਰ ॥ ਲੋਚਨ ਮੁੰਦੇ ਨ ਬਿਛਕਤ ਕੋਏ ॥ ਜਨ ਜਲਚਰ ਜੁਗ ਸਰਵਰ
ਸੋਏ ॥ ਸਿਥਲ ਭਾਲ ਭ੍ਰਿਕੁਟੀ ਕੁਮਲਾਨੀ ॥ ਜਨ ਫਿਰ ਕਾਮ ਕਮਾਨ ਨ
ਤਾਨੀ ॥ ਕੁਟਿਲ ਅਲਿਕ ਸੁਧੀ ਹੈਵੈ ਗਈ ॥ ਜਨ ਸਾਪਨ ਰੋਗਨ ਸੀ ਭਈ ॥
/190ਅ ਐਗ ਐਗ ਸੁਮ ਜਨ ਕਨ ਪਰੇ ॥/ ਰਘੁਪਤਿ ਗਿਰ ਝਰਨਾ ਜਨ ਝਰੈ ॥ ਜੁਗਲ
ਹਾਥ ਸਿਥਲਤਾ ਅਮਿਤ ਕੇ ॥ ਮਾਨਹੁ ਕਮਲ ਲਟੈ ਹਿਮ ਰਿਤ ਕੇ ॥ ਛੁਛੈ
ਅਧ ਰਨ ਬਿਨ ਮਧੁ ਐਸੇ ॥ ਬਿਨਹੀ ਪਕੈ ਬਿੰਬ ਫਲ ਜੈਸੇ ॥ ਜੁਗਲ ਜੰਘ ਸੰਕੋਚਨ
ਮੀਚੈ ॥ ਜਨ ਕਦਲੀ ਬਿਨਹੀ ਜਲ ਸੀਚੈ ॥ 81 ॥ "ਹਨੁਮਾਨੋ ਵਾਚ"⁸⁰² ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਪਿ ਕੁਲ ਨਿਰਖਯੋ ਪਵਨ ਸੁਤ ਕਾਹੁ ਮੈ ਬਲ ਨਾਹਿ ॥
ਅਰ ਰਘੁਪਤਿ ਕੀ ਦਸਾ ਤੈ ਰੁਦਨ ਕਰਤ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ 82 ॥

(800) ਅਬ - ਏ. (801) ਦੁਹੂ - ਓ. (802) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ.
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਬਲ ਮਨ ਮੈ ਧਾਰਯੋ ॥ ਉਠ⁸⁰³ ਕੈ ਸਭਾ
ਮਾਹਿ ਕਿਲਕਾਰਿਯੋ ॥ ਅਬ ਤੇ ਜਰੀ ਸਭਨ ਤੇ ਥਕੀ ॥ ਮਿਟੀ ਨ
ਰਾਮਚੰਦ ਧਕਧਕੀ ॥ ਅਬ ਜੋ ਸਭ ਕੀ ਆਗਯਾ ਪਾਉਂ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬਰ
ਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂ ॥ ਜਰੀ ਦੂਰ ਤੁਮ ਸਭੈ ਬਖਾਨੋ ॥ ਆਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਮ
ਕੇ ਜਾਨੋ ॥ ਜੋ ਕਛੁ ਪੌਰਖ ਹੋਇ ਸੁ ਕਰੋ ॥ ਲਛਮਨ ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਨਤੈ ਡਰੋ ॥
/191ੳ ਬਕੋ ਕਹਾ ਅਬ ਕਰੋ ਸੁਜਾਈ ॥/ ਜੈਸੇ ਭਜੈ ਰਾਮ ਦੁਚਤਾਈ ॥ ਲਛਮਨ
ਉਠੈ ਬਹੁਰ ਫਿਰ ਲਰੈ ॥ ਤੋ ਹਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ ਧਰੈ ॥ ਨਾ ਤੇ ਲਛਮਨ ਸੰਗ
ਸਿਧਾਉਂ ॥ ਜਮ ਕੋ ਮਾਰ ਸੰਗ ਲੈ ਆਉਂ ॥ ਏਰ ਹਨੂੰ ਚਰਨਨ ਸਿਰ ਧਰਈ ॥
ਸੇ ਜੀਵਤ ਪ੍ਰਭ ਕਯੋ ਦ੍ਰਿਗ ਭਰਈ ॥ 83 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੋ ਕਹੇ ਤੇ ਜਹਾ ਤੇ ਨਿਕਾਸਯੋ ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਮਿਲ ਤਿਹ ਠੋਰ
ਪਰਿਭ ਕੇ ਏਕਲੇ ਬਿਲੋਇ ਲਯੋ ॥ ਜੋ ਕਹੇ ਤੇ ਜਾਇ ਦੇਵਲੋਕ ਹੋਕੇ ਸਭੈ ਦੇਵ ਸੂਯੋ
ਦੇਹਿ ਦੇਹਿ ਨਹੀ ਦੇਹ ਪਤਿ ਖੋਇ ਲਯੋ ॥ ਕਹੇ ਉਹੀ ਬਾਟ ਸੁਰਪੁਰ ਕੇ
ਕਪਾਟਠੋਕ ਪੌਰਖ ਜਨਾਉਂ ਕਹੇ ਤੇ ਭਿਖਾਰੀ ਹੋਇ ਲਯੋ ॥ ਜੋ ਕਹੇ ਤੇ ਸਾਤਉ
ਪਾਤਾਲ ਚਾਨ ਮੇਲੋ ਰਾਮ ਜੋ ਕਹੇ ਤੇ ਸੁਧਾ ਕੋ ਸੁਧਾਕਰ ਨਿਚੋਇ⁸⁰⁴ ਦਯੋ ॥ 84 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਜੋ ⁸⁰⁵ ਗਿਰ ਕਹਯੋ ਸੁਖੇਨ ਸਭਾਰੇ ॥ ਜੋ ਗਿਰ ਹੈ ਨੈਨ
ਕੇ ਆਗੇ ॥ ਵਡੀ ਰਾਤ ਤਾਤੇ ਨਹਿ ਧਾਉਂ ॥ ਘਰੀ ਪਾਉ ਮੈ ਲੈਹੀ ਆਉਂ ॥
/191ਅ ਲਛਮਨ ਕੀ ਚਿੰਤਾ/ ਮਤ ਕਰਹੁ ॥ ਜਾਗਹੁ ਪ੍ਰਾਨਨਾਥ ਜਿਨ ਡਰਹੁ ॥ ਚਲਹੁ⁸⁰⁶
ਅਬਹਿ ਜੋ ਆਗਯਾ ਪਾਉਂ ॥ ਤੋ ਉਘਤ ਹਰੁਏ ਹੀ ਧਾਉਂ ॥ ਸਵਾਸ ਭਰਯੋ ਧੀਰਜ
ਜੀਅ ਆਯੋ ॥ ਉਘਰੇ ਨੈਨ ਕਮਲ ਰਵਿ ਪਾਯੋ ॥ ਜਾਹ ਹਨੁ ਅਤਿ ਕਾਲ ਨ
ਕੀਜੈ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਦਾਨ ਲਛਮਨ ਕਉ ਦੀਜੈ ॥ ਤੁਮਹਿ ਚਲਤ ਆਈ ਸੁਧ
ਬਾਤਾ ॥ ਨਗਰ ਐਧ ਕੋਸਲਯਾ ਮਾਤਾ ॥ ਲਛਮਨ ਮਾਤ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਰਘਈ ॥
ਭਾਈ ਭਰਥ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਸਹਈ ॥ 85 ॥

(803) ਉਠਿ -ਉ. ਏ. (804) ਚੋਰ -ਅ. (805) ਇਹ ਪਾਠ ਓ ਪ੍ਰਤੀ
ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (806) ਚਲੋ -ਉ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਤ ਤੇ ਜਾਤ ਪੁਬੀਨ ਕਪਿ ਉਨਹੁ ਮਿਲਹੁ ਜਿਨ ਜਾਇ ॥
ਆਵਤ ਪੁਗਟ ਸੁਨਾਈਅਹੁ ਲਛਮਨ ਜੀਅਨ ਉਪਾਇ ॥ 86 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਮਿਲ ਤਿਨ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤਹਿ ਲੀਜੇ ॥ ਤਬ ਆਵਨ ਕੇ ਇਤ
ਮਨ ਕੀਜੇ ॥ ਯਹਿ ਸੁਨ ਹਨੁ ਣ ਪਵਨ ਹੈ ਗਯੇ ॥ ਰਾਮ ਚਰਨ ਪੁਰ ਮਾਥੇ
ਨਯੇ ॥ ਠੇਕ ਪੀਠ ਮੁਖ ਚੁੰਬਯੇ ਰਘੁਪਤਿ ॥ ਮੇ ਚਰਨਨ ਮੈ ਸਦਾ ਰਹੇ ਮਤਿ ॥
ਬਹੁਰ ਸੁਗੀਵ ਆਸਿਖਾ ਦਈ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਤੇਤੇ ਨਹਿ ਨਈ ॥ ਸਭਸੇ ਰਾਮ
ਰਾਮ ਕਹਿ ਲਈ ॥ ਉਡਯੇ ਹਨੁ ਨ ਦਿਖਾਈ ਦਈ ॥ ਨਭ ਸੇ ਮਿਲਯੇ
/192ੳ ਜਾਇ ਹਨੁਵੰਤਾ ॥ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸੂਰਨ ਕੇ ਹੰਤਾ ॥ ਜੇ ਮਾਰਗ ਮੈ ਬਿਘਨ
ਪਸਾਰੈ ॥ ਏਕ ਚਪੇਟ ਚੋਥ ਹੀ ਡਾਰੈ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜੈ ਜਾਕੇ ਕਪਿ ਡਾਟੈ ॥
ਜੈਸੇ ਧਰਮ ਪਾਪ ਕੇ ਕਾਟੈ ॥ 87 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬਿਰਛਯੇ ਲਛਮਨ⁸⁰⁷ ਰਾਮ ਸੇ ਸ੍ਰੀ ਲਛਮਨ ਕੇ ਹੇਤ ॥
ਜੈਸੇ ਮੁਕਰ ਮਨੀਨ ਮਹਿ ਮੁਖ ਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ ॥ 88 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਏਕ ਮਹੂਰਤ ਮੈ ਉਡ ਆਯੇ ॥ ਤਾ ਪਰਬਤ ਪਰ ਪਾਉਂ
ਟਿਕਾਯੇ ॥ ਤਿਹ ਬੁਟੀ ਕੇ ਸੋਧਨ ਨਾਗਯੇ ॥ ਸਭ ਏਕੈ ਸਭ ਸੇ ਅਨੁਰਾਗਯੇ ॥
ਕੋਨ ਤਜੇ ਕਾਕੇ ਨੈ ਜਾਉ ॥ ਤਾ ਸੇ ਜਿਉ ਲਛਮਨ ਰਵਿ ਪਾਉ ॥ ਤਬ
ਖਿਸਾਇ ਉਤਰ ਕਹ ਕਰੈ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਕੋਪ ਅਗਨਿ ਤੇ ਡਰੈ ॥ ਬੂਝੇ⁸⁰⁸
/192ਅ ਕਾਹਿ ਸੰਗ ਕੋਉ ਨਾਹੀ ॥ ਉਤਰੇ ਚਢੈ ਗਟੀ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ਅਟਕਯੇ ਜਿਯ
ਮੈ ਵਡੇ ਕੁਲੇਖਯੇ ॥ ਇਤਹਿ ਕੁਸੁ ਪਨ ਸੁਮਿੱਤ੍ਰਾ ਦੇਖਯੇ ॥ ਕਾਨ ਭੁਜੰਗ ਰਹਯੇ
ਲਪਟਾਈ ॥ ਬਾਮ ਅੰਗ ਸਭ ਗਯੇ ਚਬਾਈ ॥ ਜਾਗਤ ਕੋਸਲਯਾ ਪੈ ਧਾਈ ॥
ਸ਼੍ਰੂਨ ਕਹਯੇ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁਨਾਈ ॥ 89 ॥ "ਕੋਸਲਯਾਉਵਾਚ"⁸⁰⁹ ॥

(807) ਹਨੁਵੰਤ - ਏ. (808) ਬੂਝੇ - ਏ. (809) ਇਹ ਪਾਠ ਉ, ਅ, ਏ.
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸੁਨਤ ਨੈਨ ਜਲ ਭਰ ਠਯੋ ਕੋਸਲਯਾ ਦੁਖ ਪਾਇ ॥

ਉਠ ਬੈਠੀ ਪਰਯੰਕ ਤਜ ਭਰਤ ਬਸਿਸਟ ਬੁਲਾਇ ॥ 90 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਿਨ ਸੋ ਸ੍ਰਪਨ ਸੁਨਾਇ ਕਹਯੋ ਤਿਨ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ

ਦੇਖਯੋ ਸ੍ਰਪਨ ਅਬਹਿ ਬਿਨ ॥ ਤਬ ਰਿਖ ਕਹਯੋ ਬਿਚਾਰ ਸੁਨਾਯੋ ॥ ਬਿਰੀਆ

ਬੁਰੀ ਸਪਨ ਇਨ ਪਾਯੋ ॥ ਰਾਮ ਲਖਨ ਹੂਜੋ ਕੁਸਰਾਤਾ ॥ ਹੈ ਸਹਿ ਸ੍ਰਪਨ

ਬਡੇ ਦੁਖ ਰਾਤਾ ॥ ਤਬ ਲਗ ਹੋਮ ਜਗ ਜਪ ਕਰਹੀ ॥ ਬੇਦ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਧਿ ਸੋ

/193ੳ ਉਚਰਹੀ ॥ ਭਰਤ ਧਨੁਕ ਸਰ ਨੈ ਰਖਵਾਰੋ ॥ ਬਿਘਨ/ ਕਰੈ ਤਾਹੀ ਤੁਮ

ਮਾਰੋ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਥਾ ਅਯੁਯਾ ਭਈ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਐਰੈ ਮਤ ਠਈ ॥

ਨੈ ਪਰਬਤ ਅਬ ਚਲੋ ਉਡਾਈ ॥ ਜਰੀ ਦੇਖ ਨੈਹੈ ਰਘੁਰਾਈ ॥ ਮੇਰੋ ਕੋਨ

ਜੰਜਾਰਹਿ ਕਰਹੀ ॥ ਅਬ ਗਿਰ ਤੇ ਲਛਮਨ ਨਹਿ ਮਰਹੀ ॥ 91 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਨੈ ਉਪਾਰ ਗਿਰ ਕਰ ਧਰਯੋ ਪਵਨ ਪੂਤ ਪਰਚੰਡ ॥

ਨਿਸਰ ਅਯੁਯਾ ਕੇ ਚਲਯੋ ਗਰਬ ਕਿਯੋ ਭੁਜਦੰਡ ॥ 92 ॥

“ਭਰਬੋਵਾਰੋ”⁸¹⁰ ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਨੈਨ ਧਯਾਨ⁸¹¹ ਭਰਬ ਨਭ ਲਾਯੋ ॥ ਸਹਿ ਕੋਊ ਬਿਘਨ

ਕਰਨ ਕੋ ਆਯੋ ॥ ਜਿਨ ਨਿਸ ਖ ਮਾਤਾ ਡਸੀ ਹਮਾਰੀ ॥ ਜਾਕੇ ਕਾਜ

ਕਰੀ ਰਖਵਾਰੀ ॥ ਸੋ ਸਹਿ ਜੱਗ ਬਿਘਨ ਕੋ ਆਯੋ ॥ ਤਾਨ ਬਾਨ

ਕਰ ਕ੍ਰੋਧ ਚਲਾਯੋ ॥ ਲਗਯੋ ਭਾਲ ਮੈ ਉਤ ਹੈ ਵ੍ਰਟਯੋ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਬਾਦਲ

ਜਯੋ ਤ੍ਰੁਟਯੋ ॥ ਰਾਮ ਰਾਮ ਮੁਖਤੇ ਉਚਰਈ ॥ ਲਛਮਨ ਪ੍ਰਾਨ ਛੁਟਨ ਤੇ ਡਰਈ ॥

/193ਅ ਗਏ ਸਗਨ ਤਾਕੇ ਵਿਗ ਦੋਰੀ ॥ ਜਾਗੇ ਸਭੀ/ ਪਰੀ ਪੁਰ ਰੋਰੀ ॥ ਚਰਨਨ

ਸਬੈ ਜਾਤ ਹੀ ਨਾਗੇ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੁਨ ਕੈ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥ ਬੁਝੀ ਕੁਸਲ

ਕੋਨ ਤੂੰ ਆਹੀ ॥ ਕਬ ਕੋ ਉਡ ਅਬ ਕਤ ਕੋ ਜਾਈ⁸¹² ॥ 93 ॥

(810) ਇਹ ਪਾਠ ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (811) ਧਿਆਨ -ਅ.

(812) ਜਾਹੀ -ੳ. ਏ.

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਤੈ ਮੁਖ ਕਹਯੋ ਤੇ ਹਮ ਛਾਡਤ ਤੋਹਿ ॥

ਬਿਨ ਯਾ ਭਜਨ ਬਚੈ ਨਹੀਂ ਸਿਵ ਸੁਰਪਤਿ ਜੋ ਹੋਇ ॥ 94 ॥

“ਹਨੁਮਾਨੋ ਵਾਚੁ”⁸¹³ ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਸੁਨੋ ਭਰਥ ਤੁਮ ਸੋ ਸਬ ਕਰੋ ॥ ਘਾਉ ਸਮਾਰ ਜੀਅਤ ਜੋ
ਰਹੈ ॥ ਨਾਮ ਹਨੁ ਸਭ ਜਗਤ ਉਚਰੈ ॥ ਅਪਨੋ ਜਾਨ ਰਾਮ ਹਿਤਕਰੈ ॥ ਸੋ
ਰਘੁਪਤਿ ਲੰਕਾਪਰ ਧਾਯੋ ॥ ਮਿਲ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਪਟਾਯੋ ॥ ਤਹਾ ਜੁਧ ਐਸੋ
ਕਛੁ ਭਯੋ ॥ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਜਮਪੁਰ ਕੋ ਗਯੋ ॥ ਮੇਘਨਾਦ ਤਾਤੇ ਪੁਨ ਮਾਰਯੋ ॥
ਰਾਵਨ ਕੋਪ ਕਿਯੋ ਤਿਨ ਭਾਰਯੋ ॥ ਤਾਹਿ ਕਛੁ ਨਿਸ ਦਿਨ ਨਹਿ ਸੁਝਯੋ ॥

/194ੳ ਲਕੀ ਸੈਹਥੀ ਲਛਮਨ ਜੁਝਯੋ ॥ ਅਰ ਇਸਥਾਰ ਕਥਾ ਜੋ ਕਰੈ ॥ ਉਦੈ ਹੋਤ
ਸੂਰਜ ਤੇ ਡਰੈ ॥ ਤਾ ਲਛਮਨ ਹਿਤ ਗਿਰ ਗਹਿ ਲਯਾਯੋ ॥ ਸੋ ਲਛਮਨ ਤੁਮ
ਸੁਰਗ ਪਠਾਯੋ ॥ 95 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸੂਰ ਉਦੈ ਤੇ ਯੋਡ ਰੋ ਜੋ ਨ ਲੰਕ ਹਉ ਜਾਉ ॥

ਉਦੈ ਹੋਤ ਲਛਮਨ ਮਰੈ ਤਾਤੇ ਬਹੁਤ ਡਰਾਉ ॥ 96 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਬਿਨ ਗਿਰ ਗਏ ਨ ਲਛਮਨ ਜੀਵੈ ॥ ਤਾ ਬਿਨ ਰਾਮ ਨ
ਪਾਨੀ ਪੀਵੈ ॥ ਉਤ ਰਘੁਬੀਰ ਬਿਨਾ ਡਿਤ ਭਈ ॥ ਮੇਰੇ ਮੂਏ ਕਹਾ ਹੋਵੈ
ਗਈ ॥ ਭਰਤ ਕੁਮਾਰ ਬਾਤ ਹੈ ਐਸੀ ॥ ਕਰਹੁ ਅਬੈ ਆਵੈ ਜਿਯ ਜੈਸੀ ॥
ਲਛਮਨਬਾਤ ਸੁਨਤ ਸਭ ਰੋਏ ॥ ਕੋਸਲਯਾ ਕੇ ਸਭ ਸੁਖ ਖੋਏ ॥ ਬਚਨ ਸੁਨਤ
ਸੋਮਿਕ੍ਰਾ ਧਾਈ ॥ ਲਛਮਨ ਕੀ ਅਤਿ ਕਰੀ ਬਡਾਈ ॥ ਰੋ ਤੇ ਆਜ
ਸਪੁਤੀ ਭਈ ॥ ਲਛਮਨ ਦੇਹ ਰਾਮ ਹਿਤ ਗਈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਹਿਤ ਜੋ ਸੇਵਕ
ਮਰੈ ॥ ਤਾਕੀ ਮਾਤ ਸੋਕ ਕਯੋ⁸¹⁴ ਕਰੈ ॥ ਸੂਰ ਭਏ ਕੀ ਯਹੈ ਵਡਾਈ ॥

/194ਅ ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਤ ਰਨ ਭੂਮਿ ਸੁਹਾਈ ॥ ਰਨ ਮੈ ਪੀਠ ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ / ਦੇਈ ॥

(813) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪੁਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(814) ਨਹਿ - ਏ.

ਤਾਕੇ ਮਾਸ ਗੀਧ ਨਹਿ ਲੇਈ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਯੋ ਕਹੀਓ ਜਾਈ ॥ ਰਘੁਪਤਿ
ਜਿਯੋ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦਾਈ ॥ ਲਛਮਨ ਕੋ ਕਛੁ ਸੋਕ ਨ ਕੀਜਹੁ ॥ ਰਾਵਨ ਜੀਤ
ਵਠੈ ਜਸ ਨੀਜੋ ॥ ਰਨ ਮੈ ਬਾਤ ਹੋਤ ਹੈ ਦੇਉ ॥ ਕੈ ਜੀਤੈ ਕੈ ਹਾਰੈ ਕਉ ॥
ਜੀਤੈ ਪਾਵੈ ਰਾਜ ਵਡਾਈ ॥ ਸਨਮੁਖ ਜੁਝ ਦੇਵਪੁਰ ਜਾਈ ॥ ਤਾਤੇ ਮੋਹਿ
ਸੋਕ ਨਹਿ ਆਵੈ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਜੀਐ ਸੋਕ ਬਿਸਰਾਵੈ ॥ ਕੋਸਲਯਾ ਮੂਰਛਤ
ਧਰ ਸੋਈ ॥ ਲਛਮਨ ਪੂਤ ਪੂਤ ਕਰ ਰੋਈ ॥ ਸੁਨ ਕਨੁਵੰਤ ਬਿਸਰ ਜਿਨ
ਜਾਈ ॥ ਬੋਲਤ ਨੈਨ ਨ ਜਲ ਨ ਰਹਾਈ ॥ ਮੇਰੀ ਕਹੀ ਰਾਮ ਸੋ ਕਹੀਓ ॥
ਤੁਮ ਲਛਮਨ ਬਿਨ ਜਿਯਤ ਨ ਰਹੀਓ ॥ ਫਿਰ ਆਵਹੁ ਤੈ ਦੇਨਹੁ ਭਾਈ ॥
ਜੁਝੈ ਰਣ ਸੋ ਗੁਣੀ ਬਡਾਈ ॥ ਕਹੀਓ ਕਪਿ ਰਨ ਪੀਠ ਨ ਦੀਜੋ⁸¹⁵ ॥
ਜੁਝ ਕਾਮ ਅਰਜਨ ਜਯੋ ਕੀਜੋ ॥ 97 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸਿਯ ਸੋ ਲਛਮਨ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤੈ ਆਵਹੁ ਇਹ ਦੇਸ ॥

/195ਓ

/ਬੀਰ ਤਿਯਾ ਬਿਨ ਬਨ ਭਲੋ ਕੀਜੈ ਗੋਰਖ ਭੇਸ ॥ 98 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਭਲਕਾ ਗਹ ਕਾਢਯੋ ॥ ਐਖਧਿ ਬਲ ਹਨੁਮਤ
ਕੀਓ ਠਾਢਯੋ ॥ ਕਹੀਓ ਕਪਿ ਅਸੀਸ ਰਘੁਬਰ ਸਨ ॥ ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ਕਬ
ਰੈ ਦਰਸਨ ॥ ਰਾਵਨ ਕੋ ਸਿਵ ਲੋਕ ਪਠਾਵਹੁ ॥ ਸੀਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਗ ਘਰ
ਆਵਹੁ ॥ ਅਰ ਜਿਵਾਇ ਲਛਮਨ ਕੋ ਲੀਜੈ ॥ ਆਇ ਆਪਨੋ ਰਾਜ ਕਰੀਜੈ ॥
ਭਰਥ ਜਾਇ ਚਰਨਨ ਤਬ ਨਾਗਯੋ ॥ ਤੁਮਰੈ ਦਰਸਨ ਹੀ ਦੁਖ ਭਾਗਯੋ ॥ ਬਿਨ
ਜਾਨੈ ਅਪਰਾਧ ਨਿਵਾਰਹੁ ॥ ਜਾਹੁ ਹਨੁ ਰਘੁਬੀਰ ਨਿਹਾਰਹੁ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਕੋ
ਪਾ ਨਾਗਨ ਕਹੀਓ ॥ ਹਮ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਤ ਤੁਮ ਰਹੀਓ ॥ ਕਹੀਓ ਭਰਥ
ਮਹਾ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਹੋ ਲਛਮਨ ਜਯੋ ਕਾਮਨ ਆਯੋ ॥ ਅਬ ਰਾਵਨ ਕਉ ਮਾਰ
ਗਿਰਾਵਹੁ ॥ ਲਛਮਨ ਜਯਾਇ ਸੀਅ ਨੈ ਆਵਹੁ ॥ ਮਰਤ⁸¹⁶ ਚਕੋਰ ਨੈਨ
ਬਿਨ ਦੇਖੇ ॥ ਬਿਨ ਸਸਿ ਚੰਦ ਰਾਮ ਕਿਹ ਲੇਖੈ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਬ ਰਾਮ

(815) ਦੀਜਹੁ - ਏ. (816) ਭਰਤ - ਏ.

ਦਿਖਾਵੈ ॥ ਤਾਂ ਬਿਨੁ ਭੀਗੁ ਭਰਥ ਕਿਹ⁸¹⁷ ਪਾਵੈ ॥ ਜਲਦ ਅੰਗ ਦੇਖੇ
 /195ਅ ਜਾਹੀ ਦਿਨ ॥ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਭਰਥ/ ਜੀਐ ਤਾਹੀ ਛਿਨ ॥ ਜਰਤ ਅੰਗ ਤਬਹੀ
 ਸਿਅਰਾਉਂ ॥ ਜਬ ਰਥ ਧੂਰ ਮਾਹਿ ਬਿਲਖਾਉਂ ॥ ਬਧੀ ਜਟਾਂ ਸਿਰ ਤਬਹਿ
 ਸੁਧਾਰੋ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਨਧੂਰਿ ਜਬ ਝਾਰੋ ॥ ਉਘਰਹਿ ਭਲੇ ਤਬਹਿ ਦ੍ਰਿਗ
 ਕੋਨੇ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਚਰਨਨ ਕੇ ਕਰੋ ਬਿਛੋਨੇ ॥ ਅੰਗ ਸਨੇਹ ਭਲੇ ਤਬ ਲਾਉਂ ॥ ਜਬ
 ਸਨੇਹ ਚਰਨਨ ਕੇ ਪਾਉਂ ॥ ਭਰਥ ਕਮਲ ਵੁਲੇ ਕਿਹ ਲੈਖੈ ॥ ਕਮਲ ਬੰਧੁ ਰਘੁਪਤਿ
 ਬਿਨੁ ਦੇਖੈ ॥ ਅਰ ਦੇਖਤ ਹੋ ਦਸਾ ਹਮਾਰੀ ॥ ਤੁਮਹੋ ਚਤੁਰ ਕਹੋ ਬਿਸਥਾਰੀ ॥
 ਹਨੂਮਾਨ ਤਨ ਪੁਲਕਤ ਭਯੋ ॥ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭੂਲ ਸਭ ਗਯੋ ॥ ਸੋਚ ਰਹਯੋ ਮਨ
 ਮਾਹਿ ਵਿਚਾਰੈ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਭਰਥਹਿ ਨਿਆਇ ਸੰਭਾਰੈ ॥ ਤਉ ਭਰਥ ਕੇ
 ਬਲ ਕੇ ਦੇਖੋ ॥ ਬਹੁਰ ਜਾਇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਪੇਖੋ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਤਬ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਈ ॥
 ਅਬ ਤੇ ਮੇ ਪੈ ਉਡਯੋ ਨ ਜਾਈ ॥ ਯਹਿ ਗਿਰ ਨੈ ਪਹੁਚਾਵਹੁ ਤਹਾਂ ॥ ਜੁਝੈ
 /196ੳ ਲਛਮਨ ਲੰਕਾ ਜਹਾਂ ॥ ਜੋ ਰਵਿ ਉਦੈ/ ਜਾਇ ਉਪਹਾਸਾ ॥ ਤੋ ਛਾਡਹੁ ਲਛਮਨ
 ਕੀ ਆਸਾ ॥ ਜੋ ਫਿਰ ਕੋਪ ਕਰੈ ਰਘੁਰਾਈ ॥ ਭਰਥ ਮੂੰਡ ਸਭ ਚਰੈ ਬੁਰਾਈ ॥
 ਬਚਨ ਕੈਕਈ ਰਾਮ ਲਿਯੋ ਬਨ ॥ ਕਪਿ ਹਤ ਭਰਥ ਸੰਘਾਰਯੋ ਲਛਮਨ ॥ ਭਾਈ
 ਸੰਕ ਨ ਮਨ ਮੈ ਧਰਹੀ⁸¹⁸ ॥ ਹਮ ਸੇਵਕ ਸਭ ਭਾਂਤਨ ਡਰਹੀ ॥ ਇਹ
 ਬਿਧ ਭਰਥ ਹਨੁ ਡਰ ਪਾਯੋ ॥ ਭਰਥ ਗਾਤ ਜਨ ਤੀਰ ਲਗਾਯੋ ॥ 99 ॥
 ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮੂੰਡ ਹਮਾਰੇ ਦੇਤ ਹੋ ਲਛਮਨ ਕੋ ਉਤਪਾਤ ॥
 ਏਕ ਬਾਨ ਲਾਗੇ ਹਨੂੰ ਕਾਇਰ ਜਯੋ ਬਿਲਲਾਤ⁸¹⁹ ॥ 100 ॥
 ॥ ਚੌਪਈ ॥ ਭਰਥ ਕਹਯੋ ਕਪਿ ਤੈ ਬਲਹਾਰਯੋ ॥ ਅਬ ਤੂੰ ਪੌਰਖ ਦੇਖ

(817) ਸੁਖੁ -ੲ. (818) ਧਰਈ -ੲ. (819) ਬਿਲਤਾਲਾ -ੳ.

ਹਮਾਰਯੋ ॥ ਗਿਰ ਸਮੇਤ ਗਹਿ ਚਢ ਮੋ ਬਾਨਹਿ ॥ ਦੇਉ ਚਲਾਇ ਬਹੁਰ
 /196ਅ ਤੂੰ ਜਾਨਹਿ ॥ ਬਹੁਰ ਮੋਹਿ ਜਿਨ ਦੇਹ ਬੁਰਾਈ ॥/ ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਸਾਚ
 ਕਪਿਰਾਈ ॥ ਜਿਤੀ ਦੂਰ ਤੇ ਲਯਾਯੋ ਹੈ ਗਿਰ ॥ ਤਿਤੀ ਦੂਰ ਲੰਕਾ ਪਾਛੇ
 ਫਿਰ ॥ ਅਬ⁸²⁰ ਕਪ ਚਢਯ ਕਮਾਨ ਚਢਾਈ ॥ ਫਿਰ ਕਪਿ ਕੇ ਜਿਯ
 ਐਸੀ ਆਈ ॥ ਕਹੂੰ ਜਾਇ ਜੋ ਪਰੋਂ ਇਕੇਲਾ ॥ ਫਿਰ ਰਘੁਪਤਿ ਸੋ ਮਿਲਨ
 ਦੁਹੇਲਾ ॥ ਫਿਰ ਕੋ ਤਬਹਿ ਬਤਾਵੈ ਮੋਹੀ ॥ ਭਰਥ ਭੁਜਾ ਨੀਕੇ ਟਕ ਟੋਹੀ ॥
 ਉਤਰ ਬਾਨ ਤੇ ਪਾਇਨ ਪਰਯੋ ॥ ਉਤਰਯੋ ਗਰਬ ਜੋ ਭੋਹਨ ਭਰਯੋ ॥ 101 ॥
 "ਹਨੁਮਾਨੋ ਵਾਰ"⁸²¹ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਚਰਨ ਬਲ ਮਨ ਧਰਯੋ ਤਾਂ ਪਰ ਸਭੈ ਸੰਦੇਸ ॥
 ਪਲ ਹੀ ਮੈ ਛਲ ਹੂੰ ਗਯੋ ਭਯੋ ਪਵਨ ਕੇ ਭੇਸ ॥ 102 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਚਿਤ ਭਰ ਚੋਪ ਲੰਕ ਕੇ ਧਾਯੋ ॥ ਭੇਰ ਨ ਭਯੋ ਰਾਮ ਵਿਗ
 ਆਯੋ ॥ ਦੇਖਯੋ ਸਭਨ ਹਨੂ ਵਡਭਾਗੀ ॥ ਰਾਮ ਡੀਠ ਉਤ ਹੀ ਕੇ ਨਾਗੀ ॥
 /197ਓ /ਗਿਰ ਸਮੇਤ ਹਨੁਮਾਨ ਨਿਹਾਰਯੋ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਸੁਖਪਾਯੋ ਜਿਯ ਭਾਰਯੋ ॥
 ਜਾਂ ਦਿਨ ਬਿਛਰੈ ਮੀਤ ਮਿਲਾਗੀ ॥ ਤਾਂ ਦਿਨ ਕੇ ਸੁਖ ਸੁਰਪੁਰ ਨਾਗੀ ॥
 ਹਨੁਮਾਨ ਆਏ ਕੁਸਰਾਤਾ ॥ ਲਯਾਓ ਜਰੀ ਰਾਮ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ॥ ਗਹਿ
 ਦੇਣਾਚਲ ਬੇਗ ਉਠਾਯੋ ॥ ਵੰਢਤ ਬੂਟੀ ਬਿਲਮ ਨ ਲਾਯੋ ॥ ਲੈਹੁ ਬੇਗ ਲਛਮਨ
 ਕੇ ਜਯਾਵਹੁ ॥ ਅਪਨੈ ਮਨ ਕੇ ਦੁਖ ਬਿਸਰਾਵਹੁ ॥ ਸਾਧੁ ਸਾਧੁ ਹਨੁਮਾਨਹਿ
 ਕੀਨੋ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਬੋਲ ਬਹੁਰ ਸੁਖ ਦੀਨੋ ॥ 103 ॥ "ਰਾਮਚੰਦ੍ਰਉਵਾਰ"⁸²² ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਬੇਦ ਚਾਰ ਅਵਤਾਰ ਦਸ ਹੁੰਦੁ ਇਕਾਦਸ ਜਾਨ ॥
 ਦ੍ਵਾਦਸ ਭਾਨ ਸਮਾਨ ਨਹਿ ਤੇਸੋਂ ਤੂੰ ਹਨੁਮਾਨ ॥ 104 ॥

(820) ਜਬਿ -ਏ. (821) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(822) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਏਰ ਹਨੂ ਤਬ ਪਾਇਨ ਲਾਗਯੋ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਸੁਖ ਦੈ
 ਦੁਖ ਲੈ ਭਾਗਯੋ ॥ ਭੁਜ ਭਰ ਲਟਕ ਲਨਾਟਹਿ ਚੁੰਮਯੋ ॥ ਭਏ ਹਰਖ ਹਰ
 /197ਅ ਆਵਰ ਭੁਖਯੋ ॥ ਕੰਠ ਲਗਾਇ ਰਹੇ/ ਹਨੂਮਾਨਹਿ ॥ ਸੋ ਸੁਖ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ
 ਹੀ ਜਾਨਹਿ ॥ ਭਰਥ ਸੰਦੇਸ ਸੁਨਤ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਕੋ ਬਲ ਦਰਸਾਯੋ ॥
 ਤਬ ਸੰਜੀਵਨ ਤੋਰ ਮੰਗਾਈ ॥ ਪੀਸਤ ਤਾਹਿ ਆਪ ਘੁਰਾਈ ॥ ਤਿਹ
 ਬਾਸਨ ਤੇ ਅੰਗ ਸਰਸਾਨੇ ॥ ਲਛਮਨ ਕਛੁ ਜੀਵਤ ਹੀ ਜਾਨੈ ॥ ਹੀਏ ਘਾਉ
 ਕੋ ਜਬਹਿ ਲਗਾਈ ॥ ਲਛਮਨ ਸ੍ਰਾਸਨ ਲਈ ਜੰਭਾਈ ॥ ਹਾਕਤ ਬਾਉ
 ਜਰੀ ਜਬ ਸੁਕੀ ॥ ਰਾਮ ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਕਹਯੋ ਕੂਕੀ ॥ ਉਠਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰ
 ਬਾਨ ਸੰਭਾਰਯੋ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਸੋਕ ਦੂਰ ਕਰ ਭਾਰਯੋ ॥ ਭੁਜ ਭਰ ਰਹੇ ਕੰਠ
 ਸੋ ਲਾਈ ॥ ਪ੍ਰੀਤ ਨੀਰ ਨੈਨ ਰਹਯੋ ਛਾਈ ॥ ਲਛਮਨ ਘਾਉ ਪੀਰ ਸਭ
 ਖੇਵਹੁ ॥ ਮੇਰੇ ਹੀਏ ਪਲੰਘ ਪਰ ਸੇਵਹੁ ॥ ਤੁਮ ਅਤਿ ਸੂਰ ਕਹੀ ਮੁਖ ਬਾਨੀ ॥
 ਘਾਉ ਪੀਰ ਤੁਮ ਨੈਕੁ ਨ ਜਾਨੀ ॥ ਤਬ ਲਛਮਨ ਰਘੁਪਤਿ ਸੋ ਕਹੈ ॥ ਘਾਉ
 ਪੀਰ ਭੁ ਮੋਕਉ ਨਹੀਂ ਦਹੈ ॥ ਕੋ ਬਲ ਘਾਉ ਮੋਹ ਉਨ ਲਾਨਹੁ ॥ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ
 /198ੳ ਪੀਰ ਸੁ ਤੁਮਹੀ ਜਾਨਹੁ ॥ ਯਹਿ ਉਪਕਾਰ ਹਨੂ ਕੋ ਆਹੀ ॥/ ਮਿਲਹੁ ਪਸਾਰ
 ਬਾਹੁ ਤੁਮ ਤਾਹੀ ॥ 105 ॥ "ਰਾਮਚੰਦਉਵਾਰ" 823 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕੋ ਲਗ ਹੋ ਬਦਲੇ ਹਨੂਮਾਨ ਜੋ ਤੈ ਹਮ ਕੋ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇ ॥ ਕਛੁ
 ਲੰਕ ਜਰਾਇ ਦਈ ਸੀਅ ਕੀ ਸੁਧ ਸੀਚ ਕੀਏ ਸੁਖ ਪੁੰਜ ਹਰੇ ॥ ਬਦਲੇ ਹਮ
 ਏਕ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਏ ਤੁਹਿ ਤੈ ਦਿਨ ਹੀ ਸਿਰ ਐਰ ਧਰੇ ॥ ਸੁਨ ਪੈਨ ਕੇ ਪੂਤ
 ਰਿਣੀ ਹਮ ਹੈ ਇਹ ਨਾਜ ਤੇ ਨੈਨ ਨ ਹੋਤ ਖਰੇ ॥ 106 ॥ ਹਨੂਮਾਨੋਵਾਰ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹਾਂ ਇਤਨੀ ਬਲ ਜਾਉ ਕਹਾਂ ਹਮ ਕਾਮ ਕਰੈ ॥

(੯੨੩) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਹਮ ਤੇ ਕਪ ਹੈ ਫਲ ਫੂਲਨ ਸੋ ਚਢ ਰੂਖਨ ਭੂਖ ਨ ਪੇਟ ਭਰੇ ॥ ਭੁਜ ਮੈ ਭੁਜ
ਲੈ ਤੁਮ ਤਾਪਰ ਨੈਕੁ ਕਰੀ ਕਰੁਣਾ ਮੁਸਕਾਇ ਢਰੇ ॥ ਤੇਈ ਹੈ ਗਏ ਨਾਖ
ਕਰੋਚਨ ਕੇ ਜੇਈ ਮੇਸੈ ਗਰੀਬ ਕਰੋਰ⁸²⁴ ਤਰੇ ॥ 107 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤੁਮ ਹਮ ਸੋ ਕਰੀਅਹੁ ਉਪਕਾਰਾ ॥ ਦਾਸ ਜਾਨ ਲੀਜੀ
ਅਹੁ ਸੰਭਾਰਾ ॥ ਤਾਸੋ ਰਾਮ ਬਹੁਰ ਫਿਰ ਕਰੈ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਪ੍ਰਾਨਠਿ ਮੈ
/198ਅ ਰਹੈ ॥ ਜੋ ਫਿਰ ਅਬਹਿ/ ਕਹਤ ਹੈ ਤੇਹੀ ॥ ਤੋ ਲਜਾ ਉਪਜਤ ਹੈ ਮੋਹੀ ॥
ਜਯੋ ਸੰਸਾਰ ਰੀਤ ਹੈ ਮੀਤਾ ॥ ਸੋਊ ਕਹਤ ਵਡੀ ਬਿਪਰੀਤਾ ॥ 108 ॥
"ਰਾਮਚੰਦੇ ਵਾਚੁ"⁸²⁵ ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਿਪਤ ਪਰਨ ਦੁਖ ਸਹਨ ਕੇ ਪਹਲੈ ਕਰਤ ਵਿਚਾਰ ॥
ਤਾ ਪਾਛੈ ਉਪਕਾਰ ਕੇ ਚਾਹਤ ਪ੍ਰਤਿ ਉਪਕਾਰ ॥ 109 ॥

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਤਾਤੇ ਤੁਮਹਿ ਬਿਪਤਿ ਮਤਿ ਹੋਉ ॥ ਹਮ ਤੁਮ ਰਹੈ ਸੁਖੀ
ਅਬ ਦੋਉ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਲਛਮਨ ਫੇਰ ਜਿਵਾਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਪਤਿ ਬਹੁਤੇ
ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ ਜੋ ਯਹਿ ਕਥਾ ਸੁਨੈ ਮਨਿ ਨਾਈ ॥ ਤਿਹ ਬਿਛਰਯੋ ਮਿਲ
ਹੈ ਫਿਰ ਭਾਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਭਗਤ ਢਿੜ ਹੋਈ ॥ ਸੁਤ ਸੁਵਤੀ⁸²⁶ ਕੇ
ਬਿਰਹਿਨ ਸੋਈ ॥ ਅਸੁਯੋਧ ਕੀਨੈ ਫਲ ਨਰੈ ॥ ਸੋ ਫਲ ਹੋਇ ਰਾਮ ਗੁਨ
ਕਰੈ ॥ ਤੀਰਥ ਕੋਟ ਕਰੈ ਸੋ ਬਾਰਾ ॥ ਸੋ ਫਲ ਹੋਇ ਅੰਤ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥
/199ੳ ਜੋ ਰੁਚਿ ਸੋ ਕੋਈ ਕਰੈ ਕਹਾਵੈ ॥ ਜਨਨੀ ਜਠਰ/ ਬਹੁਰ ਨਹੀਂ ਆਵੈ ॥
ਰਘੁਬਰ ਕਥਾ ਪੁਨੀਤ ਸਦਾਈ ॥ ਸੇਵਕ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮ ਸੁਨਾਈ ॥ 110 ॥
"ਕਵਿੰ ਵਾਚੁ"⁸²⁷ ॥

(824) ਨਿਵਾਜ - ਏ. (825) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ
ਨਹੀਂ । (826) ਜੁਵਤੀ - ਏ. (827) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ
ਦਰਜ ਨਹੀਂ ।

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਾਵਨ ਕੋ ਅਤਿ ਕੋਪ ਕਰ ਮਾਰਹਗੇ ਰਘੁਰਾਇ ॥

ਕਥਾ ਸੁ ਆਰੇ ਹੋਇਗੀ ਸੰਤ ਸੁਨਹੁ ਮਨ ਨਾਇ ॥ 111 ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੋ ਲਛਮਨ ਜਿਯਾਇਏ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਓ ਦਸਮੇ ਅੰਕੁ ॥13॥1143॥

“ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੁ” ॥⁸²⁸

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਲਛਮਨ ਜਿਯਤ ਭਯੋ ਸੁਖ ਭਾਰੀ ॥ ਵ੍ਰੁਣੀ ਮਨਹੁ ਰਾਮ ਸੁਖ
ਬਾਰੀ ॥ ਰਾਵਨ ਸੁਨਤ ਮਹਾਂ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਭਯੋ ਪ੍ਰਾਤ ਇਕ ਦੂਤ ਬੁਨਾਯੋ ॥
ਤਾਸੋਂ ਕਹੀ ਬਾਤ ਸਮਝਾਈ ॥ ਤੁਰਤ ਸਿਧਾਰਹੁ ਜਹ ਰਘੁਰਾਈ ॥ ਜੋ ਰੋ
ਕਹੋ ਸੁ ਜਾਇ ਸੁਨਾਵਹੁ ॥ ਪੁਨ ਜੋ ਕਹੈ ਰਾਮ ਸੁਨ ਆਵਹੁ ॥ ਭ੍ਰਿਗੁਪਤਿ

/199ਅ ਜੀਤ ਪਰਸ ਤੁਮ ਪਾਯੋ ॥/ ਤਾਂ ਨਗ ਰੋ ਲੰਕੇਸ ਪਠਾਯੋ ॥ ਤਾਂ ਬਦਲੈ ਜੋ ਜੀਅ
ਕੋ ਚਾਹੈ ॥ ਸੋ ਲੰਕਾਪਤਿ ਬੋਲ ਨਿਬਾਰੈ ॥ ਕਰ ਪ੍ਰਨਾਮ ਚਲਯੋ ਤਬ ਧ ਾਈ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਨ ਨਿਹਾਰੈ ਜਾਈ⁸²⁹ ॥ ਕਰ ਦੰਡਿਤ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਦੀਨੀ ॥ ਅਪਨੀ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸਫਲ ਸਭ⁸³⁰ ਕੀਨੀ ॥ 1 ॥ “ਰਾਵਨੁ ਦੂਤੋ ਵਾਚੁ” ॥⁸³¹

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਲੋਹ ਤਾਛ ਠਾਢੋ ਭਯੋ ਚਰਨਨ ਡੀਠ ਲਗਾਇ ॥

ਜੋ ਲੰਕਾਪਤਿ ਕਹੀ ਤੇ ਸਭਹੀ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ ॥ 2 ॥

“ਰਾਮਚੰਦੋ ਵਾਚੁ” ॥⁸³²

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰੇ ਲੰਕਾਪਤਿ ਦੂਤ ਨਿਕਟ ਬੈਠ ਸਮਝਾਇ ਕਹੁ ॥

ਜੁਝੈ ਜਿਤ ਪੁਰ ਹੂਤ ਲੰਕਾਪਤਿ ਕਿਹ ਕਰਤ ਹੈ ॥ 3 ॥

ਦੂਤੋ ਵਾਚੁ ॥

(828) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (829) ਆਈ - ਅ.

(830) ਅਤ - ਅ. (831) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(832) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਸੋਨੇ ਕੀ ਅਟਾਰੀ ਪੌਛੇ ਸੋ ਲਗਾਇ ਜਾਰੀ ਇਨ ਭਾਰੀ
 ਦੁਖ ਦੀਨੋ ਲੰਕ ਲੋਗ ਪਛੁਤਾਤ ਹੈ ॥ ਮੂਲਤੇ ਉਪਾਰੀ ਇਨ ਹਮਰੀ ਅਸੋਕ
 /200ੳ /ਬਾਰੀ ਐਸੀ ਕਰ ਡਾਰੀ ਫੂਲ ਫਲ ਹੈ ਨ ਪਾਤ ਹੈ ॥ ਨਛਮਨ ਜੂਕੀ ਦੇਹ
 ਇਨ ਹੀ ਉਬਾਰੀ ਐਰ ਸੈਨਾ ਹੂੰ ਉਤਾਰੀ ਸਿੰਧੂ ਦਾਤਨ ਚਬਾਤ ਹੈ ॥ ਬੰਠ
 ਬੰਠ ਮੀਤਨ ਮੈ ਭੀਤ ਕੀ ਪਛੀਤਨ ਮੈ ਚੀਤ ਹਨੂਮਾਨ ਕਾਟ ਕਾਟ ਖਾਤ
 ਹੈ ॥ 4 ॥

॥ ਪਰਿਹਾ⁸³³ ॥ ਸੁਨਤ ਦੂਰ ਕੇ ਬਚਨ ਚਤੁਰ ਚਿਤ ਮੈ ਹਸੈ ॥ ਲੋਹਤਾਛ
 ਦੈ ਕਠਨ ਬਾਤ ਮੈ ਹਮ ਫਸੇ ॥ ਬਲ ਤੇ ਸਬੈ ਉਪਾਇ ਅਉਰ ਤਬ ਕੀਜਿਯੇ ॥
 ਨਹਿ ਦੋਹ ਭੇਟ ਕੁਠਾਰ ਪ੍ਰਾਨ ਕੇ ਲੀਜਿਯੇ ॥ 5 ॥

॥ ਛਪਯ ॥ ਤਿਹ ਅਵਸਰ ਰਥ ਰਾਮ ਕਾਜ ਸੁਰ ਰਾਜ ਪਠਾਯੋ ॥ ਸਕੂ
 ਜੀਤ ਅਹਿ ਨਾਮ ਪੁੰਜ ਮਣਿ ਜਟਤ ਸੁਹਾਯੋ ॥ ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਤਾਪ ਦੁਖ ਹਰਨ
 ਚਰਨ ਰਘ ਪਤਿ ਰਛ ਜੰਗੈ ॥ ਨੀਲ ਕਮਲ ਜਨ ਸਰਦ ਸੈਤ ਬਾਦਰ ਛਬਿ ਰੰਜੈ ॥
 ਫਹਿਰੰਤ ਧੁਜਾ ਹਨੁਵੰਤ ਕਪਿ ਕਿਲ ਕਿਲਾਇ ਧੁਨਿ ਓਛਲਯੋ ॥ ਧਸਕੰਤ ਰਿਯੋ
 ਬਿਗਸੰਤ ਮੁਖ ਤਬ ਸੁ ਦੂਤ ਲੰਕਾ ਚਲਯੋ ॥ 61 ॥

/200ਅ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ਜਾਤ ਹੀ ਲੋਹਿਤਾਛ ਸਿਰ ਨਾਯੋ ॥/ ਲੰਕਾਪਤਿ ਨੀਕੇ
 ਸਮਝਾਯੋ ॥ ਤਾਂ ਪਾਛੈ ਰਾਜਾ ਫਿਰ ਬੋਲਯੋ ॥ ਬਲ ਮਨਮਾਹਿ ਨਿਪਟ
 ਝਕ ਝੋਲਯੋ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਧੁਜ ਕੋਨ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਜਾਂਕੀ ਧੁਨਿ ਸਾਵਨ ਘਨ
 ਨਾਜੈ ॥ ਯਾਕੋ ਦੇਖ ਮਹਾਂ ਭਯ ਆਵੈ⁸³⁴ ॥ ਜਨ ਨਭ ਕੇਤ ਧੂਮ ਦਰਸਾਵੈ ॥
 ਭੁਜਾ ਦੀਡ ਜਨ ਬਜ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ॥ ਚਮਕ ਨਿਰਖ ਬੀਜੁਰੀ ਸਮਾਨਾ ॥ ਤਬ
 ਬੋਲਯੋ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਿਰਨਾਈ ॥ ਯਹਿ ਹਨੂਮਾਨ ਕਪਨ ਕੇ ਰਾਈ ॥ ਜਾਂਕੈ ਚਰਤ
 ਸਭੈ ਤੁਮ ਜਾਨਹੁ ॥ ਲੰਕ ਬਾਗ ਅਰੁ ਸਮੁੰਦ ਪਛਾਨਹੁ ॥ ਨਛਮਨ ਪ੍ਰਾਨ ਆਨ

(833) ਪੁਨਹਾ -ੲ. (834) ਪਾਵੈ -ੲ.

ਜਿਨ ਦੀਨੋ ॥ ਸੋ ਰਘੁਪਤਿ ਧੁਜ ਪਤਿ ਹੈ ਚੀਨੋ⁸³⁵ ॥ 7 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਯਹਿ ਸੁਨ ਰਾਵਨ ਲੰਕਪਤਿ ਭਯੋ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਮਾਨ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਪੂਰਨ ਸਸਿ ਨਿਰਖ ਲਹਰ ਸਾਸ ਅਨੁਮਾਨ ॥ 8 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਛੁ ਰਿਸੁ ਕਛੁ ਮਨ ਦੀਨ ਚਲਯੋ ਜਹਾ ਮੰਦੋਦਰੀ ॥
/201ੳ /ਅਨੁਜ ਤਨੁਜ ਤੇ ਹੀਨ ਜਯੋ ਉਤਰਤ ਪੂਨਯੋ ਸਸੀ ॥ 9 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ⁸³⁶ ॥ ਰਾਨੀ ਸੁਨ ਐਸੀ ਹੀ ਨ ਜਾਨੀ ਜੈਸੀ ਭਈ ਰਨ ਮੇਘਨਾਦ
ਆਦਿ ਸਭ ਜੁਝੇ ਮਨ ਭਾਵਨੇ ॥ ਐਸੇ ਰਹਿ ਗਏ ਜੈਸੇ ਡਾਰ ਪਾਤ ਹੀਨ ਰੁਖ
ਸਭੈ ਅੰਗਸ ਸਭਹੀ ਕੋ ਨਾਗਤ ਡਰਾਵਨੇ ॥ ਤੇਰੇ ਮਨ ਐਸੀ ਜੁ ਹੈ ਰਾਮੈ ਅਨੁਸਰੋ
ਸੀਯ ਲੈ ਕੇ ਸੀਸ ਕਰੋ ਪਗ ਧੂਰਿ ਕੈ ਬਿਛਾਵਨੇ ॥ ਦੇਖ ਕੈਸੇ ਮਾਰਤ ਹੈ ਫੋਜਨ
ਵਿਡਾਰਤ ਹੈ ਐਸੇ ਭਾਜ ਜੈਹੈ ਪ੍ਰਾਨ ਪਰੈ ਗੇ ਬਚਾਵਨੇ ॥ 10 ॥

॥ ਚੌਪਈ ॥ ਸੁਨਤ⁸³⁷ ਬਚਨ ਜਿਯ ਕੋਧ : ਬਢਾਯੋ ॥ ਮਨਹੁ ਗਰਜ ਘਨ
ਮੇਘਸ ਸੁਹਾਯੋ ॥ ਚਲਯੋ ਚਮਕ ਰਨ ਕੋ ਸਮੁਹਾਈ ॥ ਰਵਿ ਦ੍ਰਾਦਸ ਦਸ
ਬਦਨ ਬਨਾਈ ॥ ਆਜ ਨਿਦਾਨ ਕਰੋ ਰਨ ਮਾਹੀ ॥ ਕੈ ਰਘੁਪਤਿ ਕੈ
ਰਾਵਨ ਨਾਹੀ ॥ 11 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਚਕਤ ਭਏ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਥਕਤ ਭਏ ਰਵਿ ਗੈਨ ॥
ਛਕਤ ਭਏ ਰਨ ਭੂਮਿ ਭਟ ਸੰਕਤ ਭਏ ਤ੍ਰਿਨੈਨ ॥ 12 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਦਸ ਚਿੰਤਾ ਮਨ ਮਾਹਿ ਦਸੋ ਓਰ ਮੁਖ ਦਸ ਕੀਯੇ ॥
ਦਸੋ ਦਿਸਾ ਸੁਖ ਨਾਹਿ ਜੇ ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਨਨ ਬਿਮੁਖ ॥ 13 ॥

(835) ਕੀਨੋ - ਓ, ਅ. ਏ. (836) ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ 'ਚੌਪਈ' ਹੈ, ਜੋ ਗਲਤ ਹੈ। (837) ਕਰਤ - ਓ.

/201ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਕ ਸੀਅ ਓਰ ਦੂਜੇ ਦੇਵਨ/ ਕੋ ਸੋਰ ਸੁਨ ਤੀਸਰੇ ਤ੍ਰਿਨੈ
ਜਾਕੇ ਬਰ ਕੇ ਗੁਮਾਨ ਹੈ ॥ ਚੋਖੇ ਚਿਤ ਭੈ ਸੋ ਹਨੁਮਾਨਹਿ ਨਿਹਾਰਤ ਹੈ
ਪਾਚਓ ਬਿਭੀਖਨ ਕੋ ਦੇਖ ਰਿਸ ਮਾਨ ਹੈ ॥ ਛੋ ਭਰ ਛੋਹ ਭੋਹ ਸੂਰਨ
ਪਚਾਰਤ ਹੈ ਸਾਤਏ ਸਕੋਪ ਰਾਮਚੰਦ ਸੋ ਨਿਦਾਨ ਹੈ ॥ ਦੈ ਲਕੀ ਅਨੀਤ
ਨੀਤ ਬਾਕੀ ਕਹੈ ਜੀਤ ਜੀਤ ਦਸੋ ਮੁਖ ਦਸੋ ਓਰ ਕੀਏ ਸਾਵਧਾਨ⁸³⁸
ਹੈ ॥ 14 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਸਾ ॥ ਰਾਮ ਕੀ ਓਰ ਤੇ ਬਾਨ ਚਲੇ ਚਲ ਰਾਵਨ ਕੇ ਬਹੁਤੇ ਭਟ ਘਾਏ ॥
ਫੇਰ ਸਨਾਹਿ ਨ ਆਹਿ ਕਰੀ ਫਿਰ ਮਾਰਨ ਕੇ ਨਹਿ ਹਾਥ ਉਠਾਏ ॥ ਜੋ
ਗਜ ਰਾਜਨ ਕੇ ਅਸਵਾਰ ਗਿਰੇ ਗਜ ਕੁੰਭਨ ਪ੍ਰਾਨ ਬਸਾਏ ॥ ਮਾਨਹੁ ਕਾਮਨਿ
ਕੇ ਕੁਚ ਪਾਇ ਲਗਾਇ ਹਿਯੇ ਬਹੁਤੇ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ 15 ॥

॥ ਕਰਖਾ ॥ ਬਾਢਯੋ ਜੁਧ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪਲਚਰ ਬਨਚਰ ਕਿਲਕਾਰੇ ॥
ਮੁਗਦਰ ਮੂਸਲ ਗੁਰਜ ਗੋਫਨ ਗੋਲਾ ਅਨ ਤੋਲ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ਤ੍ਰਿਸੂਲ
ਸੈਹਬੀ ਸਨਮੁਖ ਸਤ੍ਰੁ ਪਚਾਰੈ ॥ ਤਜ ਮੁਖ ਵਾਲ ਕਰਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਮਨ ਅਰ ਕੁਲ
ਫੋਜ ਵਿਭਾਰੈ ॥ ਭਕ ਭਕਾਇ ਰਨ ਪਰਤ ਸੁਭਟ ਕਟ ਰੁਧਰ ਅੰਗ ਛਬਿ ਪਾਵੈ ॥

/202ੳ ਮਾਨਹੁ ਮਨ ਅਨੁਰਾਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਨਿਜ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਦਰਸਾਵੈ ॥/ ਜੁਝੇ ਏਕ ਸੂਰ
ਇਹ ਭਾਂਤਿਨ ਬਾਨ ਅੰਗ ਸਭ ਛੇਦਯੋ ॥ ਮਾਨਹੁ ਪ੍ਰਾਨ ਲਗਾਇ ਪੰਖ ਉਡ
ਦਿਨ ਮਣਿ ਮੰਡਲ ਭੇਦਯੋ ॥ ਇਕ ਜੁਝੇ ਤਰਵਾਰ ਧਾਰ ਲਗ ਰਹੀ ਹੀਯੈ ਮਧੁ
ਫਾਟੈ ॥ ਜਨ ਜਮ ਜੀਭ ਪਾਨ ਸੇਖਾਏ ਫਿਰ ਫਿਰ ਲੋਹੂ ਚਾਟੈ ॥ ਇਕ ਜਮ
ਧਰ ਨਾਗਤ ਹੀ ਜੁਝੇ ਫਿਰ ਨ ਨਿਕਾਸਨ ਪਾਈ ॥ ਜਨ ਜਮ ਦਾੜ ਕਠਨ
ਉਰਗਡ ਰਹੀ ਯਹਿ ਉਪਾਯ ਜਿਯ ਆਈ ॥ ਬਰਛੀ ਨਿਕਸ ਦੁਸਾਰ ਰੁਧਰ
ਭਰ ਛਬਿ ਤਰੰਗ ਅਤਿ ਛੂਟੈ ॥ ਰਨ ਸਰਤਾ ਸੀਚੇ ਸੁਭਟਨ ਕੇ ਜਨ ਜਸ ਅੰਕੁਰ
ਛੂਟੈ ॥ ਕਟੇ ਕਵਚ ਜੁਝੇ ਰਨ ਸਨਮੁਖ ਬਹੁਰ ਨ ਨੈਕੁ ਸੰਭਾਰੈ ॥ ਚਲੇ ਬਜਾਇ

ਨਿਸਾਨ ਸੁਰਗ ਕੇ ਜਨ ਕਲੰਕ ਨਿਜ ਡਾਰੈ ॥ ਦੈ ਮੁਖ ਵਾਲ ਕਟੈ ਰਣ
 ਛਿਤ ਭਟ ਗਵੈ ਬਾਨ ਅਤਿ ਗਾਵੈ ॥ ਮਾਨਹੁ ਕਮਠ ਪੀਠ ਬਾਸਕ ਕੇ ਭਏ
 ਸਹਿਸ ਫਨਿ ਹਾਵੈ ॥ ਬਾਨਰ ਬਦਨ ਰੁਧਿਰ ਲਪਟਾਨੇ ਛਬਿ ਕੇ ਉਠਤ ਅਣੁਲੇ ॥
 /202ਅ ਰਘੁਪਤਿ ਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਨ ਸਰਵਰ ਮਨਹੁ ਕਮਲ ਕੂਲ ਫੁਲੈ ॥ ਮੁਖ ਪ੍ਰਚੰਡ ਚਿਤ
 ਚੋਪ ਹਰਖ ਸੋ ਲਪਕ ਭੁਜਾ ਗਹਿ ਪੇਲੈ ॥ ਕਰ ਕਚ ਕਵਚ ਰੁਧਰ ਲਪਟਾਨੇ/ਜਨ
 ਹੋਲੀ ਸੀ ਖੇਲੈ ॥ ਕਿਠਕਿਠਾਇ ਕਾਲੀ ਕਰ ਤਾਲੀ ਦੈ ਦੈ ਡਮਰ ਬਜਾਵੈ ॥
 ਭੈਰਵ ਭੂਤ ਪਿਸਾਚ ਪ੍ਰੇਤ ਗਨ ਰੁਧਿਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅਨਾਵੈ ॥ ਗੀਧ ਮਵਾਸ ਅਕਾਸ
 ਉਡਤ ਨੈ ਮਾਸ ਮਹਾਂ ਮਨ ਭਾਯੋ ॥ ਸ੍ਰਾਨ ਸਿੰਗਾਲ ਕਾਕ ਬ੍ਰਿੰਦਨ ਕੇ ਮਾਸ ਸੁ
 ਭੱਛ ਜਨਾਯੋ ॥ ਇਕ ਭਾਜਤ ਦ੍ਰਮਗਨ ਕਚ ਅਟਕੇ ਡਰਤ ਨ ਉਤ ਮੁਖ ਮੇਰੇ ॥
 ਛਾਡਹੁ ਪ੍ਰਾਨਦਾਨ ਦੈ ਹਮ ਕੇ ਕਹਤ ਸਤ੍ਰ ਕੇ ਭੇਰੇ ॥ ਚਲਤ ਬਾਨ ਸਨਮੁਖ ਆਵਤ
 ਕਪਿ ਕੂਲ ਤੇ ਸਬੈ ਬਚਾਏ ॥ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂ ਜੋਗ ਸਾਧਿਕ ਕੇ ਪਾਪਨ ਪਰਸਨ
 ਪਾਏ ॥ ਅਮਰ ਬਧੂ ਕਰ ਕ੍ਰਸਮ ਮਾਲ ਨੈ ਡੋਲਤ ਅਤਿ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥ ਮਾਨਹੁ
 ਸਮਰ ਸੁੰਬਰ ਰਚ ਕੈ ਸੁਭਟ ਬਰਤ ਬਡਭਾਗੀ ॥ ਸ੍ਰਾਮਿ ਕਾਰਜੀ ਨਰਤ ਸੂਰਮਾ
 ਜਸੁ ਆਯੋ ਜਿਹ ਬਾਟੇ ॥ ਮਾਨਹੁ ਨਿਰਖ ਸੁਰਬਧੂ ਰੀਝਤ ਲੇਤ ਸੀਸਕੇ ਸਾਟੇ ॥
 ਸਿੰਘਨਾਦ ਬੋਲਯੋ ਤਬ ਰਾਵਨ ਸਾਖਾ ਮ੍ਰਿਗ ਸਕੁਚਾਨੇ ॥ ਜੈਸੇ ਬੱਜ੍ਰ ਗਰਜ ਤੇ
 ਗਿਰਪਤਿ ਚਮਕਸ ਪੱਛ ਡਰਾਨੇ ॥ 16 ॥ "ਰਾਵਨੋਵਾਚ" 839 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਨਾਰਿ ਨਿਪਾਤ ਕੈ ਤੋਰ ਸਰਾਸਨ ਬਾਮਨ ਜੀਤ ਕੈ ਫੂਲ ਗਏ ਹੋ ॥
 /203ਓ ਸੂਪਨਖਾ ਖਰਦੂਨ/ ਸੋ ਰਨਮਾਰ ਮਰੀਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਏ ਹੋ ॥ ਕਾਲਕੇ ਅੰਕ ਨਿਸੰਕ
 ਪਰੇ ਜਿਨ ਕਯੋ ਸਮਝੇ ਬਿਨ ਆਇ ਖਰੇ⁸⁴⁰ ਹੋ ॥ ਛਾਡਤ ਹੋਂ ਰਘੁਬੀਰ ਪਧਾਰਹੁ
 ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਅਰ ਬੈਸੁ ਨਏ ਹੋ ॥ 17 ॥ "ਅੰਗਦੇ ਵਾਚੁ" 841

॥ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਾ ॥ ਅੰਗਦ ਬੀਰ ਕਹਯੋ ਕਿਠਕਾਰ ਸੁਨੇ ਜਬ ਰਾਵਨ ਬੈਨੇ ਅਸੀਲੇ ਰੇ
 ਦਸਕੰਧ ਸਿਯਾ ਸੰਗ ਨੈ ਅਜ ਹੂੰ ਭਜਿਯੇ ਪਦ ਕੰਜ ਰਸੀਲੇ ॥ ਜਯੋ ਤੁਹਿ ਛਾਡ
 ਗਏ ਰਨ ਮੈ ਸਿਵ ਯਾਹਿ ਤੇ ਆਜ ਦਸੋ ਮੁਖ ਪੀਲੇ ॥ ਤੂੰ ਰਘੁਨਾਥਹਿ ਛਾਡਤ

(839) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (840) ਖਏ - ਏ.

(841) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੈ ਪਰ ਤੇਹਿ ਨ ਛਾਡਤ ਰਾਮ ਹਠੀਲੈ ॥ 18 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੁ" ॥⁸⁴²

॥ ਸ਼੍ਰੀਯਾ ॥ ਬਾਨਰ ਨੀਚ ਸੁ ਰਾਵਨ ਹੈ ਅਰ ਤਾਹਿ ਭਲੈ ਕਰ ਰਾਮ
ਪਛਾਨੈ ॥ ਸੰਭੁ ਸਮੇਤ ਉਠਾਇ ਹਿਮਾਚਲ ਤੋਲ ਕਿਯੋ ਜਿਨ ਗੋਦ ਤੇ ਨਾਨੋ ॥
ਤਾ ਦਿਨ ਤੇ ਢਰਈ ਗਿਰ ਧਾਤੁ ਝਰੈ ਝਰਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇ ਬਹਾਨੋ ॥ ਦੈ
ਭੁਜ ਦੰਡਨ ਤੇ ਤਨ ਬਯਾਕੁਲ ਨੋਹੁ ਬਹੈ ਅਜਹੂੰ ਗਿਰ ਮਾਨੋ ॥ 19 ॥
"ਹਨੁਮਾਨੋ ਵਾਚੁ" ॥⁸⁴³

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ਦੇਖ ਰਾਮ ਕੀ ਓਰ ॥
/203ਅ /ਰਨ ਰਾਵਨ ਕੈਸੇ ਬਚੈ ਬੋਲਤ ਬਚਨ ਕਠੋਰ ॥ 20 ॥
ਰਾਮਚੰਦ੍ਰੇ ਵਾਚ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅਜਹੁ ਭਰੋਸੇ ਮੋਹਿ ਦੈ ਰਾਵਨ ਸੀਤਾ ਮਿਲੈ ॥
ਐਰ ਸੁਨਾਉਂ ਤੇਹਿ ਹਨੁਮਾਨ ਜਾਤੇ ਬਚੈ ॥ 21 ॥

॥ ਸਵੈਯਾ ॥ ਰਾਮ ਕਹੀ ਭਰ ਬਾਨ ਅਬੈ ਜੁ ਹੋ ਰਾਵਨ ਕੇ ਹਿਯ ਮਾਰਤ ਹੈ ॥
ਤਹਿ ਸੀਯ ਬਸੈ ਦਿਨ ਰੈਨ ਸਦਾ ਪੁਨ ਸੀ ਜਿਯ ਮਾਹਿ ਮਹਾਰਤ ਹੈ ॥ ਪੁਨ
ਮੋਹਿ ਮੈ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਬਸੈ ਗਨ ਯੋ ਮਨ ਮਾਹਿ ਬਿਚਾਰਤ ਹੈ ॥ ਤਾਤੇ ਆਪਨ
ਹੀ ਗਹਿ ਆਪਨੇ ਹਾਥਨ ਚੋਦਹਿ ਨੋਕ ਸੰਘਾਰਤ ਹੈ ॥ 22 ॥ "ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੁ" ॥⁸⁴⁴

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਤਬ ਰਾਵਨ ਅਤਿ ਕੋਪ ਕਰ ਦੇਵਨ ਸੋ ਕਹਿ ਟੇਰ ॥
ਜੋ ਹੈ ਕਹੈ ਸੁ ਕਰਹੁ ਅਬ ਮਾਰਤ ਸਬਨਨ ਘੋਰ ॥ 23 ॥

(842) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(843) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(844) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਰੇ ਜਮ ਆਜ ਬਿਨਾਹੀ ਪੁਣੈ ਭਰ ਪੇਟਹਿ ਭੂਖ ਜਿਤੀ ਮਨ ਮੈ ॥
 /204ੳ ਗਹਿ ਮੁੰਡਨ ਮਾਲ ਬਿਸਾਲ ਭਲੀ ਸਿਵ/ ਜੀ ਪਹਿਰੇ ਰੁਚਿ ਸੋ ਤਨ ਮੈ ॥
 ਕਮਲਾਸਨ ਆਸ ਤਜੇ ਜਗ ਕੀ ਰੁਚ ਐਰ ਕੋ ਬੀਜ ਬੁਝੈ ਮਨ ਮੈ ॥ ਤਬ
 ਕਾਰੇ ਕੀ ਹੋਸ ਰਹੈ ਤੁਮਰੇ ਜਿਯ ਰਾਵਨ ਕੋਪ ਕਰੈ ਰਨ ਮੈ ॥ 24 ॥

“॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਜੰਬੁਕ ਗਿਝਨ ਸੋ ਕਹੈ ਰਾਵਨ ਮੇ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਰੇ ਭਯੋ
 ਚੋਪ ਸੋ ਆਜ ਲਰੇ ਸਿਯ ਕੇ ਹਿਤ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਭਲੈ ਮੰਡਰਯੋ ॥ ਜੁਝ ਮਰੋ
 ਰਨ ਮੈ ਸੁਨ ਮੀਤ ਨਿਚੀਤ ਹੈ ਮੇਰੇ ਈ ਮਾਸ ਅਘੋ ॥ ਰਾਮ ਕੀ ਓਰ
 ਨਿਸੰਕ ਉਡ ਪੈ ਘਸੀਟਤ ਲੰਕ ਕੀ ਓਰ ਨ ਜਯੋ ॥ 25 ॥”⁸⁴⁵

॥ ਚੋਪਈ ॥ ਸਭ ਦੇਖਤ ਚਿਤ ਚੋਪ ਲਗਾਈ ॥ ਰਾਵਨ ਰਾਮ ਨਿਦਾਨ
 ਨਰਾਈ ॥ ਸੁਰ ਮਨਿ ਚਢ ਬਿਵਾਨ ਜੁਰ ਦੇਖੈ ॥ ਰਾਵਨ ਡੀਠ ਬਚਾਇ
 ਨਿਪੇਖੈ ॥ ਮਧਿ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਰੁੱਦ੍ਰ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥ ਛੁਟੀ ਸਮਾਧਿ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਰਨ
 ਨਾਗੀ ॥ ਚਢੀ ਮਹਨ ਮੰਦੋਦਰ ਰਾਨੀ ॥ ਮੁਖ ਛਬਿ ਰਘੁਪਤਿ ਤੇਜ ਬਿਕਾਨੀ ॥
 ਸੁਰ ਗਨ ਬਧੂ ਸੰਗ ਸਬ ਸੋਹੈ ॥ ਬਾਤ ਬਨਾਇ ਕਰੈ ਮਨ ਮੋਹੈ ॥ ਗੌਰ ਦੇਹ
 /204ਅ ਤਨ ਸੁਥਰੀ ਸਾਰੀ ॥ ਰਹੀ ਚਿੱਤ੍ਰ ਸੀ /ਲਿਖੀ ਵਿਚਾਰੀ ॥ ਜਦਪਿ
 ਦਿਪਹਿ ਪੁੰਜ ਮਣਿ ਮੋਤੀ ॥ ਸਾਝ ਸਮੇ ਮਾਨਹੁ ਰਵਿ ਜੋਤੀ ॥ ਜਨਕ
 ਸੁਤਾ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸੰਗ ਸੋਹੈ ॥ ਚਢ ਬਿਵਾਨ ਦੇਖੈ ਮਨ ਮੋਹੈ ॥ ਸਬਦ ਚਿਤੈ
 ਮਨ ਮੈ ਯੋ ਕਹੈ ॥ ਰਾਵਨ ਮਰੈ ਸਣੈ ਦੁਖ ਬਹੈ ॥ 26 ॥ “ਰਾਮਚੰਦ੍ਰਉਵਾਚੁ”⁸⁴⁶ ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਵਨ ਸੋ ਕਹਯੋ ਸੁਭਟ ਸੁਚੇਤ ਸੰਭਾਰ ॥

ਸਿਵ ਸਮੇਤ ਸਭ ਸੂਰਮਾ ਮੇ ਪਰ ਆਜ ਹਕਾਰ ॥ 27 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੁਨ ਲੈ ਨਿਫੋਟ ਓਟ ਕਾਹੂ ਕੀ ਨ ਛਾਡੈ ਤੇਹਿ ਸਾਝਕੇ ਉਰੇ
 ਲੈ ਆਜ ਮਾਰਹੀ ਗਿਰਾਇ ਹੋ ॥ ਕਾਰੇ ਕੋ ਚਵਾਉ ਕਰ ਚਾਮਕੇ ਚਲਾਵਤ ਹੈ
 ਮੂੰਡ ਕਾਟ ਕੈ ਕਬੰਧ ਨਭ ਮੈ ਉਡਾਇ ਹੋ ॥ ਬਾਨ ਲੈ ਕਮਾਨ ਕੋ ਸੰਭਾਰ ਕੈ

(845) ਇਹ ਪਾਠ ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । (846) ਇਹ ਪਾਠ
 ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪਿਨਾਕ ਪਾਨ ਕੋਰਕਾਰ ਘਾਉਕਰ ਪਾਛੇ ਤੋਹਿ ਘਾਇ ਹੋ ॥ ਮੋ ਜੀਅ ਮੈ
ਸੋ ਤੀਅ ਕੇ ਬਿਰਹਿ ਕੀ ਆਗ ਹੈ ਸੁ ਤੋ ਤੀਯ ਕੇ ਨੈਨ ਕੇ ਨੀਰ ਸੋ
ਬੁਝਾਇ ਹੋ ॥ 28 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਹੈ ਬਿਲਖੀ ਮਨਮਾਹਿ ਮਦੇਦਰਿ ਹੈ ਗਈ ਹੈ ਮੁਖ ਕੀ ਛਬਿ
/205ੳ ਫੀਕੀ ॥ ਯੋ ਜਬ ਪੰਜਕਰੀ ਰਘੁਨੰਦਨ/ ਤੋ ਪਤਿ ਕੀ ਪਤਿ ਏਕ ਰਤੀ ਕੀ ॥
ਜੇ ਜੁਵਤੀ ਸਭ ਸੰਗ ਹੁਤੀ ਤਿਨ ਯੋ ਸਮਝੀ ਜੈਸੇ ਭੀਰ ਸਤੀ ਕੀ ॥ ਭੋਨ
ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਯੋ ਉਚਟੀ ਜੈਸੇ ਜੋਗ ਜੁਟੀ ਮਤਿ ਹੋਤ ਜਤੀ ਕੀ ॥ 29 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਕੋਪ ਕੀਏ ਦਸ ਸੀਸਨ ਕੋ ਜਬ ਰਾਮ ਕਮਾਨ ਕੋ ਬਾਨ ਕਸੈ
ਗੇ ॥ ਨੰਕ ਮੈ ਆਇ ਨਿਸੰਕ ਬਿਭੋਖਨ ਮੋਹਿ ਨਿਹਾਰਿ ਨਿਹਾਰਿ ਹਸੈ ਗੇ ॥
ਤਾਂ ਛਿਨ ਐਰ ਵਡੀ ਬਿਪਰੀਤ ਸੁ ਮੋਕਹੁ ਆਨ ਨ ਕਾਨ ਗੁਸੈ ਗੇ ॥ ਮੇਰੇ ਈ
ਜੀਵਤ ਕਾਲ ਸਖੀ ਇਨ ਭੋਨ ਮੈ ਕੋਈ ਐਰ ਬਸੈਗੇ ॥ 30 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਰੁਦ੍ਰ ਨਦੀ ਰਘੁਨਾਥ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਬਚਾਇ ਨਹੀਂ ਪਿਯ ਕੇ ਜਿਯ ਕੇ ॥
ਭਰ ਲੋਚਨ ਬਾਰਹਿ ਬਾਰ ਨਿਹਾਰਤ ਸੋਚਨ ਸੋ ਉਮਡੇ ਪਿਯ ਕੇ ॥ ਰਘੁਬੀਰ
ਉਦੈ ਸਸਿ ਪੂਰਨ ਹੈ ਦੁਖ ਦੈ ਸਰੁਸੀਰੁਹਿ ਮੋਹਿ ਯਕੋ ॥ ਪੁਨ ਮੋਹਿ ਕਰੈ
ਚਕਈ ਇਹ ਸਾਝ ਚਕੋਰ ਬਧੂ ਕਰ ਹੈ ਸਿਯ ਕੇ ॥ 31 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ॥ ਕਾਂਪਤ ਹੈ ਗਢ ਕੀ ਧਰਨੀ ਕਰਨੀ ਪਿਯ^{੪੭} ਕੀ ਪ੍ਰਗਟੀ
/205ਅ /ਪਛੁਤਾਨੇ ॥ ਤੁਟਤ ਹੈ ਨਭ ਮੰਡਲ ਤੇ ਗ੍ਰਹ ਜੰਬੁਕ ਬੋਲ ਸੁਨੇ ਡਰਪਾਨੇ ॥ ਅੰਜਨ
ਹਾਰ ਤੰਬੋਲ ਸਿੰਗਾਰ ਉਤਾਰਹੁ ਸੇਤ ਕਰਹੁ ਸਬ ਬਾਨੇ ॥ ਕਾਰੇ ਤੇ ਆਜ ਸਬੈ
ਹਮ ਲੋਗ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਕਾਲ ਕੇ ਹਾਥ ਬਿਕਾਨੇ ॥ 32 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਵਨ ਸਮਝੈ ਬੈਨ ਅਬ ਰਘੁਪਤਿ ਛਾਡੈ ਨਹੀਂ ॥
ਕ੍ਰੋਧ ਚਚੋਹੇ ਨੈਨ ਚਪੇ ਚੋਰ ਜਯੋ ਬਲ ਕਰੇ ॥ 33 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰਾਵਨ ਕੋਪ ਕਿਯੋ ਗਰਜਯੋ ਤਬ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਕਿਯੋ ਡਰ ਧੋਰੈ ॥
 ਆਜ ਪੁਨੈ ਦਿਨ ਜਯੋ ਉਮਛਯੋ ਕਰ ਚਾਪ ਚਢਾਇ ਤਨਾਇ ਕੈ ਭੋਰੈ ॥
 ਬਾਨ ਸਮੂਹ ਚਲੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਭਲੀ ਉਪਮਾ ਉਪਜੀ ਜਿਯ ਮੋਰੈ ॥ ਲੱਛਕ
 ਤਛੱਕ ਜਯੋ ਨ ਨਗੇ ਰਘੁਰਾਜ ਕਿਯੋ ਖਗਰਾਜ ਕੇ ਸੋਰੈ ॥ 34 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਮਾਰੂ ਕੇ ਬਜਾਇ ਏਕ ਬਾਰ ਹੀ ਰਿਸਾਇ ਪਰੇ ਵਡੇ ਵਡੇ
 ਸੂਰ ਜੇ ਵੈ ਹੁਤੇ ਏਕ ਜੋਰ ਕੇ ॥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋ ਨ ਖਾਇ ਕੋਨ ਮੁਖ ਫੇਰੇ
 ਆਜ ਭੋਨ ਭੇਟ ਆਏ ਭਏ ਪ੍ਰਾਨ ਤਮ ਭੋਰ ਕੇ ॥ ਦੇਖ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਬੀਰ
 ਸੋ ਬੁਠਾਇ ਹਸ ਬੀਰ ਚਢ ਆਵਤ ਹੈ ਲੰਕਾਪਤਿ ਚੋਰ ਕੇ ॥ ਰਾਮ ਕਵਿ
 /206ੳ ਏਕ ਰਾਮ ਬਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖਯੋ ਰਾਜੇ ਸੋ/ ਬਿਲਾਨੇ ਸਭ ਰਾਵਨ ਕੀ ਓਰ
 ਕੇ ॥ 35 ॥ “ਕਵਿਉਵਾਚੁ” 848

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਆਜ ਰਘੁਰਾਇ ਜੁਕੈ ਪਾਇਨ ਕੇ ਪਾਇ ਬਨੁ ਪਾਇ ਰੋਪ
 ਪਾਇਨ ਸੋ ਦਲ ਕੇ ਪਰੇਰ ਹੈ ॥ ਕਾਟ ਦਸ ਸੀਸ ਭੁਜ ਬੀਸ ਈਸ ਸੀਸ
 ਧਰ ਰਾਮ ਜਸ ਦਸੇ/ ਸੋਗੁਣੇ ਬਖੇਰ ਹੈ ॥ ਆਜਹੀ ਜਨਕ ਜਾ ਕੇ ਸਬੈ ਬਿਸਰਾਇ
 ਦੁਖ ਸੰਗ ਨੈ ਲਵਾਇ ਰਘੁਨਾਥ ਮੁਖ ਹੋਰ ਹੈ ॥ ਕਹੈ ਕਪਿ ਟੇਰ ਟੇਰ ਲੰਕਾ
 ਗਢ ਘੋਰ ਘੋਰ ਰਾਮ ਕੀ ਦੁਹਾਈ ਰਾਮ ਕੀ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰ ਹੈ ॥ 36 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੈ ਬੀਰ ਤਬੈ ਸਭ ਦਾਤਨ ਪੀਸ ਕੈ ਕ੍ਰੋਧ
 ਭਰੇ ॥ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਲੰਕ ਲਪੇਟ ਲਈ ਰਨ ਰਾਵਨ ਤੇ ਰਨਤੀਕੁ ਡਰੈ ॥
 ਕਵਿਰਾਮ ਪਰੀ ਰਵਿਜੋਤ ਤਹਾ ਰਨ ਮੈ ਸਭ ਕੇ ਤਨ ਰੋਮ ਖਰੇ ॥ ਮਨੋ
 ਕੰਚਨ ਕੇ ਗਢ ਏਕ ਹੁਤੇ ਕਪਿ ਕੋਟਨ ਕੋਟਨ ਕੋਟ ਖਰੇ⁸⁴⁹ ॥ 37 ॥

(848) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(849) ਕਰੈ -ਏ.

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਕੰਚਨ ਕੋਟ ਸੋ ਦੇਹ ਗਈ ਮਿਲ ਜਯੋ ਮਿਲਜਾਤ ਸਦਾ ਪਸੁ
ਪਾਨੀ ॥ ਫਾਧ⁸⁵⁰ ਪਰੇ ਕਿਲਕਾਰ ਸਭੈ ਗਢ ਲੰਕ ਕੇ ਭੀਤਯ ਸੰਕ ਨ ਆਨੀ ॥
/206ਅ ਐਰ ਭਲੀ/ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਤੁਮਸੋਂ ਜਿਯ ਮੈ ਜੁ ਲੁਭਾਨੀ ॥ ਜੋਗ ਕੇ
ਸਾਧਕ ਪੈਨ ਅਰਾਧਕ ਜਯੋ ਜਗ ਛਾਡ ਭਏ ਨਭ ਗਯਾਨੀ ॥ 38 ॥

॥ ਸ੍ਰੀਆ ॥ ਹੈ ਜਹ ਚੱਛਕ ਰਛਸ ਕੋਟਨ ਕੁੰਡਨ ਮੁੰਡ ਕਿਯੋ ਇਕ ਠੋਰੈ ॥
ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੇ ਚਰ੍ਹੀ ਓਰ ਕਹੈ ਕਹੁ ਤੈ ਕਹਰਾਵਨ ਜੋ ਅਬ ਖੋਰੈ ॥ ਗਾਵਤ⁸⁵¹ ਚੋਪ
ਚਵੈ ਚਰ੍ਹੀ ਓਰਨ ਤੇ ਕਪਿ ਕੂਕ ਬੁਲਾਵਤ ਐਰੈ ॥ ਮਾਨਹੁ ਲੰਕ ਜਹਾਜ ਛੁਟਯੋ
ਜਲ ਰਾਸ ਚਰ੍ਹੀ ਦਿਸ ਤੇ ਦਲ ਦੋਰੈ ॥ 39 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਰਾਕਸ ਕਿ ਸਾਵਨ ਕੇ ਮੇਘ ਕਹੈ ਆਵਨ ਕੇ ਪਾਵੈ
ਪਲਹੀ ਮੈ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੈ ॥ ਦੈ ਦੈ ਮੁਖ ਢਾਲ ਕਰ ਲੈ ਲੈ ਕਰਵਾਰ ਨਾਗੀਕਾਲ
ਕੀਸੀ ਜੀਭ ਕੀਨੇ ਸਭੈ ਭੂਪ ਚੋਟ ਹੈ ॥ ਤੇ ਤੇ ਰਘੁਬੀਰ ਕਛੁ ਐਸੀ ਭਾਤਿ
ਮਾਰੇ ਪਰਲੋਕ ਹੀ ਸੰਭਾਰੇ ਕਹੈ ਕਾਕੀ ਹਮ ਓਟ ਹੈ ॥ ਕਾਲ ਕੇ ਨਿਛੋਟ
ਕੀਨੇ ਕੋਟਨ ਉਪਾਇ ਪੀਛੇ ਵਾਹਿ ਏਕ ਚੋਟ ਜੇਵੈ ਕੋਟਨ ਕੇ ਕੋਟ ਹੈ ॥ 40 ॥

/207ਓ /॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਬ ਕੁਵੰਡ ਕਰ ਬਾਮ ਲੈ ਖੈਚਯੋ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ॥
ਦੱਛਨ ਕਰ ਸੋ ਤਬ ਕਹਯੋ ਰਿਸ ਭਰ ਬਾਮੇ ਹਾਥ ॥ 41 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦਛੱਨ ਸੋ ਬੋਲਯੋ ਬਾਮ ਜਬ ਹੀ ਚਢਾਈ ਰਾਮ ਰਨ ਮੈ ਕਮਾਨ
ਰਿਪੁ ਭਾਜੈ ਕਹੀ ਕੇ ਕਹੀ ॥ ਦਾਨ ਭੋਜਨ ਕੀ ਬਾਰ ਭੂਖਨ ਪਹਿਰ ਤਬ
ਆਗੈ ਹੁਤੇ ਕੀਨੇ ਅਬ ਮੋਕੇ ਛਾਡ ਟੇਕ ਹੀ ॥ ਬੋਲਯੋ ਤਾਸੋ ਕਾਨ ਨਾਗਯੋ ਹੈ
ਤੇ ਨ ਡਰਪ ਭਾਗਯੋ ਬੁਝਤ ਹੋ ਮਾਰ ਕੈ ਉਡਾਇ ਡਾਰੋਂ ਨੈ ਕਹੀ ॥ ਕਹੋ ਏਕ
ਵਾਰ ਹੀ ਉਤਾਰੋਂ ਦਸ ਸੀਸ ਜੋ ਕਰੋ ਤੈ ਸਰ ਸਰ ਸੋ ਉਤਾਰੋਂ ਏਕ ਏਕ ਹੀ ॥ 42 ॥

(850) ਫਾਦਿ -ਏ. (851) ਆਵਤ -ਏ.

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਰਾਮ ਕਮਾਨ ਤੇ ਬਾਨ ਛੁਟੇ ਛੁਟੇ ਰਾਵਨ ਘਾਇ ਹਡਾਵਨ
 ਚੁਸੀ ॥ ਲੋਹੂ ਕੀ ਛੀਟ ਪਰੀਫਿਰ ਰਾਮਹਿ ਮਾਨਹੁ ਘਾਵ ਕੀ ਦੇਤ
 ਜਸੁਸੀ ॥ ਐਰ ਭਲੀ ਉਪਮਾ ਕਵਿਰਾਮ ਕਹੈ ਜਿਯ ਮੈ ਉਪਜੀ ਜੁ ਛੁ ਸੀ ॥
 ਮਾਨਹੁ ਨੀਲ ਸਿਲਾ ਗਿਰ ਉਪਰ ਫੈਲ ਚਲੀ ਸਭ ਚੰਦ ਬਧੂ ਸੀ ॥ 43 ॥

/207ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੂਰਨ ਕੇ ਮਾਰ ਧੂਰ ਧੂਰ ਕੈ ਚਰੂਰਨ ਸੋ ਕੋਟਿਕ ਕਿੰਗੂਰਨ
 ਲੰਗੂਰਨ ਕੇ ਝੰਡ ਹੈ ॥ ਵਡੀਏ ਅਨੀਤ ਕਹੂੰ/ ਜੀਤ ਕੀ ਨ ਬਾਤ ਬਿਪਰੀਤਿ
 ਹੋਨ ਹਾਰ ਜਹਾ ਤਹਾ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਹੈ ॥ ਕਹੂੰ ਰਥ ਤੁਟੈ ਕਹੂੰ ਜਿਰਹਿ ਕਵਚ
 ਫੁਟੈ ਫਾਟੈ ਪੇਟ ਬਾਜੀ ਕਹੂੰ ਕਰੀ ਬਿਨ ਸੁੰਡ ਹੈ ॥ ਰਾਵਨ ਕਠਤ ਮਾਨੋ
 ਸਾਵਨ ਕੇ ਮੇਹ ਪਰਯੋ ਠੋਰ ਠੋਰ ਲੰਕਾ ਪਰ ਸੁਣਤ ਕੇ ਕੁੰਡ ਹੈ ॥ 44 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਰਾਵਣ ਏਕ ਉਪਾਰ ਵਡੇ ਗਿਰ ਰਾਮ ਕੇ ਤਾਕ ਚਲਾਇ ॥
 ਦਯੋ ਹੈ ॥ ਸੋ ਹਨੁਮਾਨ ਲਯੋ ਗਹਿ ਬੀਚ ਸੁ ਗੋਦ ਕਿਯੋ ਸਿਸ ਖੇਲ ਭਯੋ
 ਹੈ ॥ ਨੈ ਦੁਹਿ ਹਾਥਨ ਬੀਚ ਕੀਓ ਚ ਚਕਚੂਰ ਸੁ ਧੁਰਹਿ ਮੈ ਮਿਲਯੋ ਹੈ ॥
 ਸੋ ਧਨੁ ਹੀਨ ਮਨੋਰਥ ਜਯੋ ਉਠ ਬੀਚ ਹੀ ਬੀਚ ਬਿਲਾਇ ਗਯੋ ਹੈ ॥ 45 ॥

/208ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਰਾਵਨ ਐਰ ਕੀਓ ਬਲ ਏਕ ਤਕਯੋ ਹਨੁਮਾਨ ਤਨਾਇ ਕੈ ਭੋ
 ਹੈ ॥ ਤੈਸੇ ਹੀ ਅੰਗਦ ਤਾਹਿ ਤਕਯੋ ਦੇਉ ਸੂਰ ਵਡੇ ਅਰੁ ਆਪਨੀ ਗੋਹੈ ॥
 ਦੈ ਗਿਰ ਬੀਚ ਮਿਲੇ ਬਲ ਸੋ ਨਭ ਹੈ ਲਟਕੇ ਸੁਧਰੇ ਧਰ ਸੋਹੈ ॥ / ਬਾਲ
 ਬਹਿ ਕ੍ਰਮ ਜਯੋ ਬਿਧਵਾ ਕੁਚ ਨੀਚ ਭਏ ਚਲ ਕੈ ਉਪਰੋ ਹੈ ॥ 46 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਰਾਵਨ ਦੋਰ ਚਲਯੋ ਤਬ ਪਾਇਨ ਘਾਇਨ ਸੋ ਰਿਸ ਕੇ ਭਰਤੇ ॥
 ਤਿਨ ਧਾਇ ਗਹੈ ਨਲ ਨੀਲ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਗਏ ਦਬਿ ਐਰ ਮਹਾ ਡਰਤੇ ॥ ਭੁਜ ਮੈ
 ਭਰ ਕੈ ਸੁ ਫਿਰਯੋ ਗਫ ਕੇ ਸੋਊ ਬਾਟ ਮੈ ਛੁਟ ਗਏ ਛਰਤੇ ॥ ਮਾਨੋ ਯੋ ਉਪਜੀ
 ਉਪਮਾ ਚਟੀਆ ਜਨ ਭਾਜ ਗਏ ਦਿਜ ਕੇ ਕਰਤੇ ॥ 47 ॥

॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਧਾਇ ਪਰੇ ਸਭ ਰਾਵਨ ਉਪਰ ਹੈ ਸਭ ਕੇ ਮਨ ਕ੍ਰੋਧ
ਜਗਯੇ ॥ ਰਥਤੇਰ ਧੁਜਾ ਭੁਜ ਦਾਤਨ ਚੌਥ ਸੁਗ੍ਰੀਵਹਿ ਜਾਇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨਗਯੇ ॥
ਰਿਸ ਸੋਂ ਕਿਲਕਾਰ ਮਹਾ ਰਜਨੀਚਰ ਘੋਰਨ ਕੋ ਜਬਹੀ ਉਮਗਯੇ ॥ ਕਪਿ
ਯੋ ਸਟ ਕੇ ਜਨ ਬੀਚ ਬਜਾਰ ਕੇ ਸਿੰਘ ਛੁਟਯੇ ਸਭ ਲੋਗ ਭਗਯੇ ॥ 48 ॥

॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਤੇ ਸਭ ਬਾਨ ਚਲਾਯ ਥਕਯੇ ਜਿਨ ਬਾਨਨ ਤੇ ਸੁਰਰਾਜ ਭਗੈ ॥
/208ਅ ਛਲ ਸੋਂ ਬਲ ਸੋਂ ਸੋਈ ਦੇਵਨ ਸੋਂ ਰਘੁਬੀਰ ਬਿਨਾ/ ਛਿਤ ਮਾਹਿ ਠਗੈ ॥ ਗਜ
ਰਾਜ ਸੁਖੀ ਤਬ ਲੋ ਬਨ ਮੈ ਜਬ ਲੋ ਮ੍ਰਿਗਰਾਜ ਨ ਚੌਕ ਜਗੈ ॥ ਸਰ ਰਾਵਨ
ਕੇ ਭਏ ਰਾਮਹਿ ਯੋ ਜੈਸੇ ਭੂਤ ਕੀ ਈਦ ਚਲੈ ਨ ਲਗੈ ॥ 49 ॥ ⁸⁵²“ਰਾਮਚੰਦ੍ਰਉਵਾਰ” ॥
॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਅਰੇ ਲੰਕਾਥ ਮੇਰੇ ਹਾਥਨ ਤੇ ਆਜ ਕਟਿ ਤੇਰੇ ਦਸ ਮਾਥੇ
ਰਨ ਭੂੰਮਿ ਮੈ ਸੁਹਾਇੰਗੇ ॥ ਕਛੁ ਕਟ ਜੈਹੈ ਬਾਕੀ ਤੇਹਿ ਸਮਝੈਹੈ ਫਲ ਨਾਗਯੇ
ਹੈ ਅਨੀਤ ਕੋ ਸੁ ਐਸੇ ਪਛੁਤਾਹਿ ਗੇ ॥ ਤਾਤੇ ਪਾਛੇ ਮੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖ ਦਾਤ
ਕਾਢ ਕਾਢ ਹਾ ਹਾ ਛਾਡੇ ਛਾਡੇ ਰਾਮ ਐਸੇ ਬਿਲਨਾਇੰਗੇ ॥ ਜਾਨਕੀ
ਚੁਰਾਇਏ ਕੇ ਲੰਕ ਕਢ ਆਇਏ ਕੇ ਸੀ ਕੇ ਜੀ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤਬ ਹੀਤੇ ਸੀਯ
ਰਾਇੰਗੇ ॥ 50 ॥ ⁸⁵³“ਰਾਵਨੋ ਵਾਚੁ” ॥ 853

॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਕੋਪ ਕੈ ਉਤਰ ਕੈ ਦੇਤ ਭਯੋ ਰਨ ਮੈ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨੀ
/209ਓ ਸਬਹੀ ॥ ਬਿਨ ਏਕ ਕੇ ਏਕ ਭਏ ਅਬਹੀ/ ਸੀਯ ਭੇਟਨ ਕੀ ਜਿਯ ਰੋਸ ਰਹੀ ॥
ਕੈ ਤੇ ਰਾਮਹਿ ਮਾਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੋ ਜੀਤੇ ਕੈ ਨੇਮ ਕਥ ਤਬ ਹੋਹਿ ਸਹੀ ॥ ਅਬ
ਆਜ ਚਲੈ ਜਗਮੈ ਯਹਿਬਾਤ ਕਿ ਰਾਵਨ ਨਾਹਿ ਕਿ ਰਾਮ ਨਹੀ ॥ 51 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ⁸⁵⁴ਕੋਪ ਅਰ ਜੁਰੇ ਨ ਦੁਹੂੰ ਕੇ ਮੁਖ ਮੁਰੇ ਹੈ ਨ ਸੂਰਨ ਮੇ ਦੁਰੇ
ਰਾਮ ਰਾਵਨ ਮਹਾਬਲੀ ॥ ਜੈਸੇ ਕਛੁ ਘਾਉ ਲੰਕ ਰਾਉ ਕੋ ਲਗਾਏ ਰਾਮ ਤੈਸੇ
ਸਹਿਬੈ ਕੇ ਦੇਹ ਵਾਹੀ ਕੀ ਰਚੀ ਭਲੀ ॥ ਬੀਰ ਰਸਮਾਤੇ ਸਭ ਤਾਤੇ ਨੈਨ

(852) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (853) ਇਹ ਪਾਠ
ਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। (854) ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ 'ਸਵੈਯਾ'
ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਰਾਤੇ ਰਾਤੇ ਲੋਹੁ ਭਰੇ ਗਾਤ ਉਪਮਾ ਨ ਮਨ ਤੇ ਟਲੀ ॥ ਰਾਮ ਲਛਮਨ
ਅੰਗ ਰੰਗ ਜਮਨਾ ਤਰੰਗ ਲੋਹੁ ਧਾਰ ਤਿਨ ਮੈ ਸਰਸਵਤੀ ਸੀ ਹੈ ਚਲੀ ॥ 52 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰੀਝ ਰੀਝ ਲਰੇ ਦੇਉ ਠੋਰ ਤੇ ਨ ਟਰੇ ਰਹੈ ਰੂਖਨ ਜਯੋ ਖਰੇ
ਆਛੇ ਰਸ ਢਰੈ ਹੈ ॥ ਘਾਇਨ ਸੋ ਭਰੇ ਲੋਹੁ ਝਰਨਾ ਜਯੋ ਝਰੇ ਤਉਤੇ ਨ
ਆਹਿ ਡਰੇ ਲਰਬੇ ਕੇ ਕਰ ਕਰੇ ਹੈ ॥ ਭਏ ਦੇਵ ਹਰੇ ਨਭ ਤੇ ਪੁਹਪ ਪਰੇ
ਪ੍ਰਾਨ ਰਾਵਨ ਕੇ ਆਨ ਗਰੇ ਈ ਮੈ ਰਾਮ ਧਰੇ ਹੈ ॥ ਰੁੱਦ੍ਰ ਭਰ ਹਰੇ ਵਡੇ
/209ਅ ਹੈ ਨ ਬੀਚ ਅਰੇ ਬਿਹਚਰੇ ਕਹਯੋ ਸਦਾ/ ਹਮ ਰਾਮੈ ਅਨੁਸਰੇ ਹੈ ॥ 53 ॥
“ਰਾਵਨੋਵਾਚੁ” ॥ 855

ਜੇ ਸਨਕਾਦਿਕ ਪੈਨੇ ਅਰਾਧਿਕ ਜੋਗ ਜੁਟੀ ਅਖੀਆ ਰਹਿ ਨਾਗੀ ॥ ਧਯਾਨ
ਧਰੈ ਨ ਧਸੈ ਤਿਹ ਰਾਮ ਸੁ ਤੇ ਕਹਿਯੋ ਜਗ ਮੈ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥ ਲੰਕਪਤੀ ਰਨ
ਮਾਹਿ ਕਹੈ ਤਿਨ ਕੇ ਅਰੇ ਰਾਘਵ ਆਵਹੁ ਆਗੀ ॥ ਅੰਕ ਭਰੈ ਮੁਕਿਆਉ
ਲਰੈ ਕਹੁ ਰਾਵਨ ਤੇ ਅਬ ਕੇ ਵਡ ਭਾਗੀ ॥ 54 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀ ਡੀਠ ਚਿਤੈ ਨਭ ਓਰ ਸੁ ਦੇਵਨ ਸੋ ਕਹਯੋ ਰਾਵਨ ਯੋ ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਮੇਰੇ ਈ ਜੀਵਤ ਰਾਮ ਕੇ ਉਪਰ ਫੂਲ ਦੀਏ ਬਰਖਾਇ ਸੁ ਕਯੋ ॥ ਅਬ
ਯੋ ਰਿਸ ਆਵਤ ਹੈ ਰਨ ਮੈ ਨਿਰਮੂਲ ਕਰੋ ਤਬ ਜਾਨਹੁ ਜਯੋ ॥ ਅਤਿ ਫੂਲ ਕੀ
ਪੀਰ ਭਈ ਤਨ ਕੇ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਤੀਰ ਸਹੈ ਸੁਖ ਸਯੋ⁸⁵⁶ ॥ 55 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੇਈ ਜੇ ਚਲਾਏ ਬਾਨ ਤੇਤੇ ਤੇਰੇ ਹਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਰਾਮ
/210ੳ ਓਰ ਜਾਨਹੂੰ ਨ ਦਏ ਹੈ ॥/ ਤਬਹੀ ਬਿਲਾਨੇ ਕਾਹੁ ਚਲਤ ਨ ਜਾਨੇ ਜੈਸੇ
ਦਾਰਿਦੀ ਮਨੋਰਥ ਬਿਲਾਇ ਬੀਚ ਗਏ ਹੈ ॥ ਤਾਕੈ ਪਾਛੇ ਅੰਗਦ ਸੁਗ੍ਰੀਵ
ਜਾਮਵੰਤ ਨਲ ਨੀਲ ਢੀਲ ਛਾਡ ਰਨ ਮੈ ਨਿਸੰਕ ਭਏ ਹੈ ॥ ਸੈਹਥੀ ਤ੍ਰਿਸੂਲ

(855) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(856) ਸਿਉ - ਅ.

ਤਾਂਕੇ ਫੂਲਨ ਜਯੋ ਤੋਰ ਡਾਰੇ ਰਾਵਨ ਕੇ ਚੱਕ੍ਰ ਤੇ ਨ ਨੈਕ ਚੱਕ੍ਰ ਭਏ ਹੈ ॥ 56 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤਾਂਕੇ ਪਾਛੇ ਲਛਮਨ ਪੈਠ ਕੇ ਨਿਸੰਕ ਰਨ ਕਾਟ ਕੈ ਕਰੀ
ਕਿਪਾਲ ਆਧੋ ਆਧੋ ਕਰਯੋ ਹੈ ॥ ਸੁੰਡ ਬਿਨ ਕਰਯੋ ਤਹਾ ਸੁੰਦਰ ਕੇ ਕੁੰਡ
ਜਹਾ ਬੁਡ ਗਯੋ ਅੰਗ ਕੁੰਡ ਦੀਸਤ ਉਘਰਯੋ ਹੈ ॥ ਤਾਹੀ ਛਿਨ ਐਸੀ ਛਬਿ
ਆਈ ਜੀਅ ਰਾਮ ਕਵਿ ਮਾਨੋ ਸਿਵ ਰੂਪ ਸਬਹੀ ਕੇ ਮਨ ਹਰਯੋ ਹੈ ॥
ਚੰਦਨ ਗੁਨਾਬ ਫੂਲਮਾਨ ਸੋ ਬਜਾਇ ਗਾਲ ਪੂਜ ਪੂਜ ਦੇਵ ਬਧੂ ਜੁਥ ਪਾਇ
ਪਰਯੋ ਹੈ ॥ 57 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਸ਼੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਰਾਸਨ ਤੇ ਜਬ ਬਾਨ ਛੁਟੇ ਨਹਿ ਜਾਤ ਸੰਭਾਰਯੋ ॥
/210ਅ ਬੰਦਨ ਜਯੋ ਬਰਖੈ ਚਹੂੰ ਓਰ/ ਕਹੈ ਭਭਰਾਇ ਦਸੇ ਦਿਸ ਮਾਰਯੋ ॥ ਹਾਠ ਤੇ
ਹਥਿਆਰ ਗਏ ਛੁਟ ਮਾਥਨ ਤੇ ਮੁਕਟੇ ਭਯੋ ਨਿਆਰੇ ॥ ਦਾਸ ਰਥੀ ਤਬ ਰਾਵਨ
ਕੀ ਗਤਿ ਤੋਰ ਰਥੀ ਬਿਰਥੀ ਕਰ ਡਾਰਯੋ ॥ 58 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਰਾਵਨ ਕੇ ਉਤਪਾਤ ਬਡੇ ਦੁਖ ਧੋਹਿ ਗਹਯੋ⁸⁵⁷ ਗਢ ਕੋਟ
ਕਿੰਗੁਰੇ ॥ ਦੇਖ ਮਹਾ ਰਨ ਦੇਵ ਕਹੈ ਸਠ ਪੂਰਨ/ ਸੋ ਕਿਯ ਚਾਹਤ ਪੂਰੇ ॥
ਗੋ
ਨੈਰ/ਨੈਰ ਭਭੁਕੇ ਸੇ ਨੁਕੇ ਸੇ ਕਾਲ ਕੇ ਫੁਕੇ ਸੇ ਬਾਦਰ ਭੂਰੇ ॥ ਹੈ ਸਭ ਕੇ ਮੁਖ
ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਕਿ ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮ ਕਰੈ ਰਨ ਸੂਰੇ ॥ 59 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀ ॥ ਸ਼੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਗਾਜਤ ਹੀ ਸੁ ਜਹਾ ਕੇ ਤਹਾ ਅਰ ਯੋ ਦਬਟੇ ॥
ਜੈਸੇ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸੋਰ ਸੁਠੇ ਉਨਮਤ ਕਰੀ ਭਯ ਸੋ ਮਦ ਸੂਕ ਲਟੇ ॥ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ
/211ਓ ਕੋਪ ਨ ਓਪ ਰਹੀ ਸੁ ਦਸੇ ਸਿਰ ਰਾਵਨ ਕੇ ਝਪਟੇ ॥ / ਕਰਹੈ ਤਰਵਾਰ ਕਿ
ਗੰਗ ਕੀ ਧਾਰ ਮੈ ਪਾਪਨ ਕੇ ਜਨ⁸⁵⁸ ਪਾਪ ਕਟੇ ॥ 60 ॥

(857) ਗਇਓ - ਅ.

(858) ਜੈਸੇ - ਅ.

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਸੀਸ ਕਟੇ ਦਸ ਸੀਸ ਤਉ ਰਨ ਮੈ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਵੰਢਤ ਡੋਲੈ ॥
ਜਾਇ ਪਰੈ ਜਿਹ ਓਰ ਬਲੀ ਛਿਤ ਆਗੇ ਤੇ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਸੁ ਬੋਲੈ ॥
ਜੇ ਰਥ ਕੁੰਜਰ ਤੂਟ ਪਰੇ ਤਿਨ ਕੋ ਭੁਜਬੀਸਨ ਸੋ ਝਕ ਝੋਲੈ ॥ ਜਯੋ ਘਰ ਮੈ
ਨਿਸਰੋ ਜੁ ਨਿਸਾਰਚ ਭਾਜਨ ਕੋ ਤਮ ਮੈ ਟਕ ਟੋਲੈ ॥ 61 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਤੇ ਦਸ ਸੀਸ ਪਰੇ ਛਿਤ ਮੈ ਜਨ ਦ੍ਰਾਦਸ ਸੂਰ ਪੁਲੈ ਦਿਨ ਕੇ ॥
ਨ ਉਠਾਇ ਸਕੈ ਜਮ ਕੇ ਗਨ ਆਇ ਸੁ ਸਾਹਿਸ ਹੈ ਬ ਕਹਾ ਇਨ ਕੇ ॥
ਤਬ ਸੀਯ ਕੀ ਓਰ ਸੁ ਬੀਸਹੁ ਲੋਚਨ ਚਾਹਿ ਰਹੀ ਉਤ ਕੋ ਤਿਨ ਕੇ ॥
ਛੁਟ ਪ੍ਰਾਨ ਗਏ ਨਹਿ ਆਸ ਛੁਟੀ ਏਈ ਹਾਲ ਸਦਾ ਭਏ ਪ੍ਰੇਮਨਿ⁸⁵⁹ ਕੇ ॥ 62 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਰਾਮ ਸਿਯਾ ਸਿਵ ਸਿੰਧੁ ਧਰਾ ਅਹਿ ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੁਖ ਪੁੰਜ
ਬੁਟੇ ॥ ਰਨ ਆਸ ਮਦੇਦਰਿ ਜੋਗਨਿ ਗੀਧ ਮਸਨਹਿ ਬਾਨ ਅਨੰਦ ਛੁਟੇ ॥
/211ਅ /ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਹਾਥ ਤੇ ਰਾਵਨ ਕੇ ਸਿਰ ਭੂਇ ਜੁ ਲੁਠੇ ਸੁ ਲੁਠੇ ਨ ਜੁਟੇ ॥
ਤਬ ਸਾਤਨ ਕੇ ਦੁਖ ਸਾਤਨ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇਹ ਛੁਟੀ ਸੰਗ ਏਉ ਛੁਟੇ ॥ 63 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਭੂਲ ਹੂੰ ਕੈ ਰਾਮਦੰਦ ਐਸੀ ਜਿਨ ਜਾਨੇ ਕਿ ਮੈ ਰਾਵਨ ਤੇ
ਜਾਨਕੀ ਬਜਾਇ ਵੋਲ ਲੀਨੀ ਹੈ ॥ ਐਰ ਜਿਨ ਜਾਨੇ ਕਿ ਮੈ ਬਡੀ
ਠਕੁਰਾਇਤ ਮਿਲੈ ਤੇ ਤਾਕੇ ਭਾਈ ਕੀ ਬਨਾਇ ਲੰਕ ਕੀਨੀ ਹੈ ॥ ਕੀਨੇ
ਹੈ ਬਿਭੀਖਨ ਬਡੇਈ ਉਪਕਾਰ ਤਾਹਿ ਐਸੇ ਜਸੁ ਦੀਨ ਜਾਤੇ ਰਾਮ ਕਥਾ ਚੀਨੀ
ਹੈ ॥ ਸੁਤੇ ਮੈ ਹੂੰ ਜੈਸੀ ਕੀਨੀ ਭਲੀ ਭਾਤਿ ਜੋਰਾਵਰੀ ਪਹਿਲੇ ਮੁਕਤਿ
ਲੀਨੀ ਪਾਡੇ ਸੀਯ ਦੀਨੀ ਹੈ ॥ 64 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਮਾ ॥ ਥੇਰੀ ਏ ਬਾਤ ਕੇ ਕਾਜਰੇ ਠਾਕੁਰ ਤੈ ਅਪਨੀ ਠਕੁਰਾਯਤ⁸⁶⁰
ਬੇਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੋ ਬੈਰੁ ਕੀਏ ਬਿਨ ਪਤ ਕੁਪਤ ਬਿਪਤਿ ਸੀਈ ॥

(859) ਪ੍ਰੇਮਨ -ਉ. ਏ. (860) ਠਕੁਰਾਇਛੁ -ਅ. ਏ.

/212ੳ ਜੋ ਸੁਰਪਤਿ ਫਨੀਪਤਿ ਰਾਮ ਸੁ/ ਅਤਿ ਕਰੈ ਨ ਚਲੈ ਦਿਨ ਦੇਈ ॥ ਰਾਵਨ
ਸੋ ਕਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਚਲਯੋ ਰੇ ਬਿਮਤਿ ਕੇ ਹਾਥ ਪਰੈ ਜਿ ਨ ਕੋਈ ॥ 65 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਰਾਵਨ ਪ੍ਰਾਨ ਸੋ ਬਾਤ ਕਹੈ ਫਿਰ ਜਾਹਿ ਭਲੀ ਕਰਿ ਰੋ ਨ
ਸੰਭਾਰਯੋ ॥ ਦੈ ਮੁਹਿ ਪੀਠ ਚਲਯੋ ਕਪਟੀ ਯਹਿ ਕੋਨ ਸਮੈ ਤੁਹਿ ਰੋਨ
ਪਚਾਰਯੋ ॥ ਜਾਨਕੀ ਕੋਰ ਕਟਾਛਨ ਉਪਰ ਤੇਰੇ ਸੇ ਨਾਖਕ ਵਾਰਨੇ ਵਾਰਯੋ ॥
ਮੈ ਰਨ ਸੈਨ ਕਰੀ ਸੁਖ ਸਯੋ ਅਬ ਛਾਡ ਸੀਆ ਰਘੁਬੀਰ ਪਧਾਰਯੋ ॥ 66 ॥
“ਸੁਗ੍ਰੀਵੇ ਵਾਚੁ”⁸⁶¹ ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ⁸⁶² ਤਬ ਗ੍ਰੀਵ ਨਿਵਾਇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਕਹਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਭਤ ਹੈ ਕਪਿ ਕੇ
ਗਨ ਯੋ ॥ ਮਨ ਮੂਰਤਵੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚਹੂੰਦਿਸ ਫੈਨ ਰਹਯੋ ਅਬ ਲੋ ਧਰਯੋ ॥ ਰਨ
ਰਾਵਨ ਜੁਝ ਪਰਯੋ ਪਨ ਮੈ ਸਿਵ ਲੋਕ ਧਸਯੋ ਸੁ ਭਲੀ ਬਿਧਿਯੋ ॥ ਤਬ
ਰਾਮ ਕੇ ਉਪਰ ਦੇਵਨ ਕੇ ਮਨ ਫੂਲ ਕੇ ਫੂਲ ਪਰੇ ਘਨ ਜਯੋ ॥ 67 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਪਾਇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਘਾਇ ਕੈ ਰਾਵਨ ਜੀਤੀ
ਹੈ ਲੰਕਾ ॥ ਸੋ ਸਰਮਾਇ ਕੈ ਯੋ ਬਖਸੀ ਜਸ ਦੇਤ ਉਦਾਰ ਲੀਏ ਕਰ ਟੰਕਾ ॥

/212ਅ ਜਾਇ ਬਿਭੀਖਨ ਰਾਜ ਕਰੋ ਸੁ ਬਜਾਇ ਕੈ ਰਾਘਵ ਕੇ ਜਸ ਡੰਕਾ ॥ ਜੋ
ਬਿਧਿ ਲੋ ਕੋਉ ਬੈਰ ਕਰੈ ਸੋਉ ਰਾਮ ਕੇ ਕੋਪ ਰਹੈ ਨਹ ਬੰਕਾ ॥ 68 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਫੂਲ ਗਏ ਰਘੁਬੀਰ ਮਹਾ ਨਘੁਬੀਰ ਮਿਲੇ ਕਪਿ ਜੁਥ ਸਬੈ ॥
ਉਤ ਜਾਨਕੀ ਫੂਲ ਗਈ ਚਿਤ ਮੈ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸੋ ਕਹੈ ਉਡ ਜਾਉ ਕਬੈ ॥ ਕਛੁ
ਐਸੀ ਭਈ ਸਭ ਹੂੰ ਕੀ ਦਸਾ ਬਰਨੈ ਤਬ ਰਾਮ ਕੇ ਹੋਇ ਜਬੈ ॥ ਇਹ
ਬੀਚ ਮਦੋਦਰ ਕੀ ਅਪਦਾ ਕਛੁ ਬੋਰੀ ਸੀ ਹੈ ਸੁਨਲੇਹੁ ਅਬੈ ॥ 69 ॥

(861) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(862) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਭੋਨ ਤੇ ਨਿਕਸ ਆਇ ਰੇਵੈ ਬਿਲਲਾਇ ਹਾਇ ਹਾਇ
 ਲੰਕਰਾਇ ਧਾਇ ਪਾਇਨ ਪਰਤ ਹੈ ॥ ਰਹੀ ਨ ਸੰਭਾਰ ਕਹੂੰ ਹਾਰ ਕਹੂੰ
 /213ੳ ਬਾਰ ਆਜ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਆਪਦਾ ਕੇ ਪੁੰਜਨ ਭਰਤ ਹੈ ॥/ ਪਰੇ ਨਯਾਰੇ
 ਨਯਾਰੇ ਰਾਮ ਬਾਨ ਕੇ ਉਤਾਰੇ ਮੁੰਡ ਝੰਡਨ ਕੇ ਲੈ ਲੈ ਰੁੰਡ ਉਪਰ ਧਰਤ ਹੈ ॥
 ਜਾਂਕੇ ਡਰ ਚੋਕ ਚੋਕ ਪਰੇ ਚਤੁਰਾਨਨ ਸੇ ਜੋਈ ਚੋਕ ਚੋਕ ਰਾਨੀ ਚੀਟੀ ਤੇ
 ਡਰਤ ਹੈ ॥ 70 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦੇਵਨ ਕੀ ਬੇਟੀ ਦਸਕੰਧਰ ਕੀ ਭੋਟੀ ਜੀਤ ਜੀਤਸ ਜੋ
 ਲਪੇਟੀ ਤੇ ਤੇ ਤਬੈ ਨਿਕਸਤ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਕਵਿ ਲੰਕ ਕਿਯੋ ਲੋਭ ਭਰੇ ਸਾਗਰ
 ਤੇ ਕੇਈ ਬੜਵਾਨਲਕੀ ਲਪੇਟੈ ਲੱਸਤ ਹੈ ॥ ਸਾਝ ਸਮੈ ਜੋਤ ਪਿਯਰਾਇ
 ਧਾਇ ਧਾਇ ਆਇ ਮਾਨੋ ਰਵਿ ਰਾਵਨ ਮੈ ਕਿਰਨੈ ਧਸੱਤ ਹੈ ॥ ਮਾਨੋ
 ਉਤਪਾਤ ਦਿਨ ਸੁਕੈ ਜਲਜਾਤ ਮੁਖੀ ਲੰਕਪਤਿ ਮੇਘ ਬੀਜੁਰੀਸੀ ਨਸਕਤ⁸⁶³ ਹੈ ॥71॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕਿਯੋ ਪਤਿ ਜਾਨ ਛਿਤ ਛਾਡੈ ਹਨ⁸⁶⁴ ਏਕ ਛਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਬਸ
 ਹੈ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂਤੇ ਨ ਸੰਭਾਰੇ ਹੈ ॥ ਚੀਨ ਟਟਕਾਰੇ ਬਹੈ ਲੋਹੂ ਕੇ ਪਨਾਰੇ
 /213ਅ ਕਿਯੋ ਨਿਯਾਰੇ ਨਯਾਰੇ/ ਰਾਮ ਬਾਨ ਕਾਟਹੀ ਉਤਾਰੇ ਹੈ ॥ ਜੈਸੇ ਰਾਮਚੰਦ
 ਬਨ ਸੀਤਾ ਸੋ ਕਿਯੋ ਹੈ ਛਲ ਤੈਸੇ ਪਰਪੰਚ ਕੋਉ ਰਾਵਰੇ ਬਿਚਾਰੇ ਹੈ ॥
 ਕਿਯੋ ਸਿਵ ਉਪਰ ਚਢਾਏ ਹੈ ਬਹੁਰ ਮੁੰਡ ਜੋਰੇ ਨ ਜੁਰਤ ਜੋਰ ਰਹੀ ਹਾਥ
 ਹਾਰੇ ਹੈ ॥ 72 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਰੋਇ ਹਾਥ ਆਸੁਨ ਸੋ ਧੋਇ ਕਹੈ ਕੈਸੇ ਸੁਖ ਹੋਇ
 ਏਕ ਕਾਪ ਯੋਈ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਤੀਯ ਭਲੈ ਹਾਥ ਲੈ ਨਗਾਇ ਸੀਯ
 ਹਨੂਮਾਨ ਦੇਖ ਏਕ ਜੀਅ ਤੇ ਡਰਤ ਹੈ ॥ ਪਰੀ ਧਾਮ ਧੂਮ ਏਕ ਘੂਮ ਘੂਮ
 ਪਰੀ ਝੂਮ ਦੁਖ ਕੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਭ ਕਯੋ ਹੂੰ ਨਾ ਤਰਤ ਹੈ ॥ ਜੇਹੀ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਨੀ
 ਭਈ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਦੈਨੀ ਬੇਨੀ ਏਡੀ ਸੋ ਅਟਕ ਗਿਰ ਪਾਛੇਈ ਪਰਤ ਹੈ ॥73॥

(863) ਚਮਕਤ -ਅ. (864) ਹਨੈ -ਅ.

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਭ ਤੇ ਦੁਖੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਰਹੀ ਚਰਨ ਲਪਟਾਇ ॥
ਸਾਤਿ ਭਾਂਤਿ ਉਪਮਾ ਭਈ ਸੋ ਅਬ ਕਹੋ ਸੁਨਾਇ ॥ 74 ॥

/214ੳ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕਿਧੋ ਅਪ ਕੀਰਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਰਾਵਨ ਤੇ ਕਿਧੋ ਤਿਹੁ
ਲੋਕਨ ਕੀ ਅਪਦਾਈ ਆਈ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਸੀਅ ਆਸ/ ਦੇਹ ਛੁਟੇ ਤੇ ਉਦਾਸ
ਭਈ ਲੰਗਈ ਮੁਕਤਿ ਪਾਛੇ ਮੀਚ ਨਿਜਕਾਈ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਠਕੁਰਾਈ ਲੰਕ
ਰਾਈ ਤੇ ਬਿਦਾਈ ਹੋਤ ਕਿਧੋ ਗੀਧ ਜੋਗਨਿਨ ਜੋਗਨੀ ਪਠਾਈ ਹੈ ॥ ਦੇਖਯੋ
ਰਘੁਰਾਈ ਜਬ ਨੀਕੇ ਠਹਿਰਾਈ ਯਹਿ ਆਇ ਕੈ ਮੰਦੋਦਰੀ ਚਰਨ ਲਪਟਾਈ
ਹੈ ॥ 75 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕੈ ਤੇ ਇਨ ਪਾਇਨ ਕੋ ਦੇਵ ਲੋਕ ਲੋਕਨ ਕੇ ਆਇ
ਨਿਜਕਾਇ ਭੇਟ ਭੇਟ ਦੈ ਨਿਹੋਰਤੇ ॥ ਆਠੇ⁸⁶⁵ ਲੋਕ ਪਾਲਨ ਕੀ ਸਦਾਈ
ਮੁਕਟ ਮਾਲ ਲੋਟਬੋ ਕਰਤ ਹੀ ਨ ਤਾਂਸੋਂ ਭੀਠ ਜੋਰਤੇ ॥ ਜੱਛ ਰੱਛ ਕੀਨਰ
ਭੁਜੰਗ ਵੁਲ ਚੰਦਨ ਸੋ ਪੂਜਤ ਹੈ ਸਾਂਝ ਲੋ ਵਡੇਈ ਭੋਰ ਭੋਰ ਤੇ ॥ ਰਾਮਕਵਿ
ਰਾਮ ਡਰ ਆਜ ਤਿਨ ਪਾਇਨ ਕੋ ਨਾਜ ਨ ਮਰਤ ਮਨ ਜੰਬੁਕ ਕਢੋਰ ਤੇ ॥ 76 ॥
“ਮੰਦੋਦਰੀ ਵਾਚ” ॥⁸⁶⁶

/214ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਆਨੀ ਸੀਅ ਤਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਪਯਾਰੇ ਪੀਯ
ਪੱਛ ਕੈ ਹਮਾਰੈ ਰੁੱਦ੍ਰ ਦਾਹਨੇ ਨ ਭਏ ਹੈ ॥/ ਦਿਨੈ ਦਿਨ ਭਈ ਹਾਨ ਨੈਕ
ਹੂੰ ਨ ਬਢੀ ਕਾਨ ਮਾਨਹੁ ਸੰਭਾਰ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਸੁਖ ਲਏ ਹੈ ॥ ਤਬ ਹੀ
ਤੇ ਮੀਜਤ ਹੈ ਹਾਥਨ ਅਨਾਖ ਭਈ ਜਬ ਹੀਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਖ ਅੰਸੋ ਸੋਇ ਗਏ
ਹੈ ॥ ਨੈਕੁ ਨ ਸੰਭਾਰਤ ਹੈ ਏਕੈ ਬਾਰ ਹਾਰਤ ਹੈ ਨਾਥ ਮਾਸ ਲੈ ਲੈ ਗੀਧ
ਗੀਧ ਗੀਧ⁸⁶⁷ ਗਏ ਹੈ ॥ 77 ॥ “ਕਵਿਉਵਾਚ”⁸⁶⁸ ॥

(865) ਆਗੈ - ਅ. ਏ. (866) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(867) ਗਨ - ਅ. (868) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜੋ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰੈ ਰਾਛ ਕੇ ਕੋਊ ਤੋ ਰਾਛ ਕੰਚਨ ਕੇ ਕਬ ਹੋਈ ॥
 ਖੇਦ ਕਰੈ ਪਰਖਾ ਗਜ ਬੀਸਕ ਸਿੰਧੂ ਬਠਾਇ ਸਕੈ ਨਹ ਕੋਈ ॥ ਜੀਵਤ ਕੋਨ
 ਕਰੈ ਮਰਕੈ ਸੁਰ ਰਾਜਹਿ ਜੀਤਤ ਕੋਨ ਸੋ ਲੋਈ ॥ ਸੋ ਸਭ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦਈ
 ਸੀਸ ਇਤੇ ਪਰ ਰਾਮ ਕਿਯੋ ਭਯੋ ਸੋਈ ॥ 78 ॥ "ਸੁਗ੍ਰੀਵਉਵਾਰ" 869 ॥

/215ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਤੋ ਲਗ ਆਨ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਖੇਦ ਤਜੋ ਰਨ ਮਹਿ ਯਹਿ
 ਹਾਰਯੋ ॥ ਰਾਘਵ ਬਾਨ ਤੇ ਮੂੰਡ ਕਟੇ ਧਰਹੈ/ ਸਭ ਸਾਚ ਸਨੇਹ ਤੁਮਾਰਯੋ ॥
 ਧੁਮ ਸੋ ਨੀਤ ਚਨੈ ਮਿਲ ਕੈ ਜਨ ਰਾਮ ਕੀ ਓਰ ਦੁਹੂੰ ਪਗ ਧਾਰਯੋ ॥ ਸ੍ਰੀ
 ਰਘੁਬੀਰ ਮੰਦੋਦਰਿ ਹੈ ਯਹਿ ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਕਪਿਰਾਜ ਪੁਕਾਰਯੋ ॥ 79 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਹੈ 870 ਮਘਵਾਜਿਤ ਕੀ ਜਨਨੀ ਮਯ ਦਾਨ ਵ ਕੀ ਤਨ ਯਾ
 ਪਰਧਾਨੀ ॥ ਰਾਜਤ ਹੀ ਸਭ ਕੇ ਸਿਰ ਨਾਖ ਇਹੈ ਦਸਕੰਧਰ ਕੀ ਪਟਰਾਨੀ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਪਾਇ ਨ ਨਾਰਤ ਦੈ ਕਰ ਜੋਰ ਮਹਾ ਬਿਲਲਾਨੀ ॥ ਰਾਵਨ
 ਕੇ ਦੁਖ ਯੋ ਤਰਫੈ ਜਸ ਮੀਨ ਮਰੈ ਬਿਨ ਸੀਚਤ ਪਾਨੀ ॥ 80 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਨਾਇ ਰਹੇ ਰਘੁਨਾਥ ਦੇਉ ਦ੍ਰਿਗ ਨੀਰ ਭਰੇ ਕਰੁਨਾ ਰਸ ਤੇ ॥
 ਨਲ ਨੀਲ ਹਨੂ ਨਘੁਬੀਰ ਸੁ ਅੰਗਦ ਮੋਨੋ ਭਜੀ ਠਠਕੇ ਹਸਤੇ ॥ ਰਸੁ ਪਾਰ ਭਏ
 ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਨੈਨ ਮੈ ਕਛੁ ਕਾਰਨ ਤੇ ਬਸਤੇ ॥ ਸੋਈ ਸੰਤਸੁਨੋ ਮਨ ਨਾਇ ਸਭੈ
 ਉਚਟੇ ਜਿਨ ਰਾਘਵ ਕੇ ਜਸਤੇ ॥ 81 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਤਿਹ ਅਵਸਰ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਸਿਵ ਸਭ ਰਖ ਚੜੇ ਅਕਾਸ ॥
 /ਸੋ ਯਹਿ ਸਭ ਜੁਗ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਜਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਤਹਿ ਦਾਸ ॥ 82 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਨਜਾ ਕੋਪ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਝਮਕ ਝੰਡ ਨੈਨ ਭਰੇ ॥
 ਕਰੁਨਾ ਅਰੁ ਬਿਸਮਾਦਿ ਇਨ ਸੋ ਮਿਲ ਪਾਚੋ ਭਏ ॥ 83 ॥

(869) ਇਹ ਪਾਠ ਓ, ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(870) ਇਹ ਪਾਠ ਓ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸਿਵ ਲਛਮਨਾ ਸੁਰੇਸ ਮਿਲ ਦਸਕੰਧਰ ਪਿਤਾ ਤੇ ॥

ਮੰਦੋਦਰਿ ਦੁਖ ਭੈਸ ਜਯੋ ਰਸ ਤਯੋ ਕਾਰਨ ਗਨੇ ॥ 84 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਜੇਈ ਨੈਨ ਦੇਖ ਸਿਵ ਨਾਜ ਕੇ ਜਹਾਜ ਭਏ ਜੇਈ ਲਛਮਨ

ਦੇਖ ਰੋਪ ਉਛਰਤ ਹੈ ॥ ਜੇਈ ਇੰਦੁ ਭਾਨ ਕੇ ਨਿਸਾਨ ਸੁਨ ਰੀਝ ਜਾਤ

ਲੰਕਪਤਿ ਤਾਤੇ ਦੇਖ ਸੋਚ ਕੇ ਧਰਤ ਹੈ ॥ ਜੇਈ ਨੈਨ ਦੇਖ ਕੈ ਮੰਦੋਦਰੀ ਬਿਪਤਿ

/216ੳ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾਣੁ ਕਰੁਨਾਕੇ ਰਸ ਮੈ ਢਰਤ ਹੈ ॥/ ਤੇਈ ਨੈਨ ਰਾਮ ਕੇ ਬਚੱਯਾ

ਕਾਲ ਘਾਮ ਕੇ ਵੈ ਰਾਮ ਕਵਿ ਕਾਮਨਾ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕਰਤ ਹੈ ॥ 85 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੋਕ ਭਰ ਬੁਝੀ ਰਘੁਬੀਰ ਤਿਹੂੰ ਲੋਕ ਪਤਿ ਨੈਕ ਭਜੇ ਦੇਨਹਾਰ

ਰੋਕਹੀ ਮੁਕਤਿ ਕੇ ॥ ਬੋਲੀ ਤਬ ਦਸਰਥ ਨੰਦਨ ਅਨੰਦ ਮਨ ਕੁਮਤਿ ਕਟੈਯਾ ਹੋ

ਬਢੈਯਾ ਹੋ ਸੁਮਤਿ ਕੇ ॥ ਅਬ ਹੋ ਨਿਰਾਸ ਭਈ ਜੋਗਨੀ ਉਦਾਸ ਭਈ ਏਕ

ਆਸ ਜੀਓ ਪਾਇ ਪਾਇ ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ॥ ਆਇਸ ਜੋ ਦੇਹ ਜਰੋ ਪਾਪੀ ਪੀਅ

ਸੰਗ ਮਰੋ ਚੇਰੀ ਹੂੰ ਕੈ ਪਾਨੀ ਭਰੋ ਠਾਕੁਰ ਭਗਤ⁸⁷¹ ਕੇ ॥ 86 ॥

॥ ਸੁੰਘਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ਭੂਲ ਗਈ ਸਬ ਯੋ ਟਪਕੇ ਦ੍ਰਿਗ ਉਨ ਭਰੀ ॥

ਸੁ ਜਰਾ ਕੇ ਤਹਾ ਰਹਿ ਚਿਤੁ ਲਿਖੇ ਸਬ ਦੇਵਨ ਜਯੋ ਪਲਕੈ ਨ ਪਰੀ ॥

ਅਲਿਕੈਸ ਦਿਨੇਸ ਕੇ ਉਪਰ ਭੋਹ ਸਦਾ ਰਹਿਤੀ ਤਬ ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੀ ॥ ਨ ਅਖੰਡਲ

ਤੇ ਗਿਨਤੀ ਬਿਨਤੀ ਸੁ ਕਰੈ ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਬੀਚ ਖਰੀ ॥ 87 ॥

//216ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਾ ਕੀ ਦੇਹ ਛੁਟੈ ਬੁਟੈ ਦੂਤ ਕਹੀ/ ਮੇਰੀ ਜੀਤ ਸੁਨ ਕੈ

ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੋਉ ਦੇਵਨ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ਕਹੈ ਸੁਰਰਾਜ ਹਮੈ ਆਜ ਤੇ ਸੁਨਾਵੈ ਜਿਨ

ਜੋ ਜੀਅਤ ਹੋਤ ਤੇ ਤੇ ਉਲਟੇ ਪਰਤ ਹੈ ॥ ਜਾਨੈ ਕਮਲਾਸਨ ਜੋ ਰਾਮ ਗਰੁੜਾਸਨ

ਹੈ ਤਉ ਸਿਵ ਕਾਨਨ ਮੈ ਆਨਨ ਧਰਤ ਹੈ ॥ ਕਹੀ ਰਘੁਬੀਰ ਯਹਿ ਤਾਕੀ

ਤੀਅ ਦੇਖੇ ਕਪਿ ਏਤੇ ਪਰਕਾਲ ਤੇ ਤੇ ਕੋਉ ਨਾ ਡਰਤ ਹੈ ॥ 88 ॥

੯੯ ਰਾਮ ਚੰਦੋ ਵਾਚੈ⁸⁷² ॥

(871) ਭਗਤਿ - ਓ. ਏ. (872) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਸੁੰਦਰਿ ਦਾਹ ਕਰੋ ਪਤਿ ਕੇ ਵਡ ਭਾਗਨਿ ਮੈ ਤੂੰ ਵਡੀ
ਵਡਭਾਗੀ ॥ ਸੰਗ ਜਰੈ ਜਿਨ ਨੀਤ ਨਹੀ ਸੁਨ ਲੈ ਬਰ ਕੇ ਬਿਪਤਾ ਅਬ
ਭਾਗੀ ॥ ਸਾਚ ਕਹੋ ਯਹਿ ਬਾਤ ਅਬੈ ਜਗ ਜੋ ਲਗ ਮੋਹਿ ਭਜੈ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥
ਤੋ ਲਗ ਸੰਗ ਬਿਭੀਖਨ ਕੇ ਕਰ ਰਾਜ ਇਹਾ ਗਢ ਹੈ ਪਟਰਾਗੀ⁸⁷³ ॥ 89 ॥

/217ੳ ॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਜੇ ਕਛੁ ਅੰਕ ਲਿਖੇ ਬਿਧਨਾ ਤੇਈ ਹੋਤ ਹੈ ਸੁੰਦਰ ਸੋਕ ਨਿਵਾਰੋ ॥
ਮੇਰੇ ਕਛੁ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀ ਅਰ ਹੈ/ ਅਪਰਾਧ ਤੋ ਆਪ ਵਿਚਾਰੋ ॥ ਵਾਰ ਦੁ
ਤੀਨਕ ਮੈ ਪਠਏ ਕਪਿ ਰਾਵਨ ਬੈਰ ਵਿਸਾਰ ਸੰਭਾਰੋ ॥ ਆਨ ਮਿਲੇ ਸਿਖ
ਕੇ ਪਲਟੇ ਪਤਿ ਕੀਰਤਿ ਰਾਜ ਲੈ ਲੰਕ ਸਿਧਾਰੋ ॥ 90 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਸੋ ਨ ਕਰੀ ਤਿਨ ਯੋ ਸਮਝੀ ਕਹਯੋ ਰਾਮ ਕੇ ਬੈਰੁ ਰਤੀ ਨ
ਫਰੋ ॥ ਜੈਸੇ ਦੇਵਨ ਜੀਤਤ ਹੋ ਸਿਵ ਕੇ ਬਲ ਏਬ ਕਹਾ ਰਨ ਆਇ ਲਰੋ ॥
ਸੁਨ ਭਾਮਨਿ ਆਪਨੀ ਬਾਤ ਹੋ ਆਪਨ ਹੀ ਕਹਤੇ ਅਬ ਨਾਜ ਮਰੋ ॥ ਨਾ
ਤੋ ਰੁੱਦ ਸੇ ਨਾਖ ਸਮੁੰਦੁ ਕਰੋਰ ਹੋ ਭੋਹ ਕੀ ਕੋਰ ਮਰੋਰ ਧਰੋ ॥ 91 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਹੈ ਬਿਨਤੀ ਰਘੁਨੰਦਨ ਜੂ ਅਪਰਾਧ ਛਮੇ ਸਭ ਰਾਵਨ ਕੇ ॥
ਜਬ ਸੀਯ ਰਹੀ ਤਬ ਹੀ ਬਿਗਰੀ ਤੁਮਹੋ ਬਿਗਰੀਨ ਭੁਲਾਵਨ ਕੇ ॥ ਜੇਈ
ਪਾਪ ਦਵਾਗਨ ਮਾਹਿ ਜਰੈ ਤਿਨ ਕੇ ਤੁਮ ਹੋ ਘਨ ਸਾਵਨ ਕੇ ॥ ਦੁਖ ਸਿੰਧੁ
ਮੈ ਬੂਡ ਰਹੇ ਹਮ ਸੇ ਤੁਮ ਸੇ ਪੁਭ ਪਾਰ ਲੰਘਾਵਨ ਕੇ ॥ 92 ॥

/217ਅ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਾਹੀਂ ਦਿਨ ਚੋਰੀ ਸੀਯ ਥੋਰੀ ਸੀ ਸਭਨ ਜਾਰੀ ਤਾਕੇ
ਪਾਛੇ ਮੈਰੂੰ ਸਮਝਾਇ ਪਰਜਾਰੀ ਹੈ ॥ ਆਯੋ ਹਨੂਮਾਨ ਲੰਕਜਾਰ ਕੇ ਨਿਸੰਕ
ਜਾਰੀ ਪਾਉਰੋਪ ਅੰਗਦ ਭਸਮ ਕਰ ਡਾਰੀ ਹੈ ॥ ਜਾਨ ਕੀ ਬਚਨ ਉਲਕਾ
ਨਿਪਟ ਜਾਰੀ ਐਰ ਕੀਓ ਨ ਸਹਾਇ ਸਿਵ ਯੋ ਝੁਰ ਸਮਾਰੀ ਹੈ ॥ ਰਾਮਬਾਨ

ਕਾਟ ਡਾਰੀ ਪਾਇਨ ਕੀ ਬਲਹਾਰੀ ਤਾ ਪਰ ਕਠਤ ਹੈ ਜਰੀ ਅਦੈ
ਉਘਾਰੀ ਹੈ ॥ 93 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਤੇਜ ਤੇ ਕੋਊ ਨ ਬਲ ਸਕੈ ਘਰ ਯੇ ਹੂੰ ਗਯੇ ਸਭ ਕੇ ਭ੍ਰਮਤੇ
ਸੁ ਬਿਭੀਖਨ ਸੋ ਖਗ ਆਨ ਮਿਲਯੋ ਤਜ ਲੰਕਪਤੀ ਬਿਖ ਕੇ ਦ੍ਰਮਤੇ ॥ ਸਿਯ
ਦੀਪ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤ ਪਤੰਗ ਕਰੈ ਪਤ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚੈ ਤਬ ਕੋਨ ਮਤੇ ॥ ਪਿਯ ਕੇ ਸਭ
ਜਾਨਤ ਹੋ ਪ੍ਰਭ ਜੁ ਅਬ ਰਾਵਨ ਕੀ ਗਤਿ ਹੈ ਦ੍ਰਮਤੇ ॥ 94 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜੋ ਸਿਯ ਚਰੀ ਲਈ ਤੇ ਕਹਾਂ ਅਰ ਬੈਰ ਕੀਓ ਤੇ ਕਹਾਂ
ਬਿਗਰਯੋ ਹੈ ॥ ਮੈ ਜੁ ਕਹੀ ਸੁ ਨ ਏਕੋ ਕਰੀ ਤੇ ਕਹਾਂ ਭਯੋ ਲੈ ਕਰਵਾਰ
/218ਓ ਲਰਯੋ ਹੈ ॥ ਯਾ ਰਨ ਮੈ ਮੇਰੇ ਨੈਨਨ/ ਤੇ ਪਲ ਪਾਛੇ ਕੋ ਪਾਉਂ ਨ ਨੈਕੁ ਟਰਯੋ
ਹੈ ॥ ਧੰਨ ਸਬੈ ਅੰਗ ਰਾਵਨ ਕੇ ਜਨ ਮੇ ਪਗ ਤੇ ਮੁਖ ਫੇਰ ਧਰਯੋ ਹੈ ॥ 95 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਰਾਮ ਕੀ ਰਜਾਇ ਪਾਇ ਹਨੁਮਾਨ ਕੀ ਸਹਾਇ ਰੋਪ ਸੋ
ਚਿਤਾ⁸⁷⁴ ਬਨਾਇ ਰਾਵਨ ਕੀ ਦੇਹ ਕੋ ॥ ਤਾਂ ਪਰ ਲੈ ਧਰੀ ਫੂਕਦੀਨੀ
ਤੇਹੀ ਘਰੀ ਦੇਵ ਕਹੈ ਭਲੀ ਕਰੀ ਦ੍ਰਿਗ ਦੇਖੈ ਭਰ ਗੇਹ ਕੇ ॥ ਐਸੀ ਪਰਜਰੀ
ਅਜਹੂੰ ਲੋ ਹੈ ਸੁ ਹਰੀ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਗਟੈ ਜਨਾਵਤ ਹੈ ਸੀਤਾ ਕੇ ਸਨੇਹ ਕੇ ॥ ਪਰੈ
ਕੋਟ ਮੇਹ ਤਉ ਜਰੈ ਨੇਹ ਦੇਹ ਕੀਏ ਕੇ ਹੁਲਾਸ ਤੇ ਨ ਮਿਲੀ ਜਾਇ ਖੇਹ ਕੇ ॥ 96 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਤਬ ਲਛਮਨ ਹਨੁਮਾਨ ਰਾਮ ਰਜਾਇਸ ਪਾਇ ਕੈ ॥

ਕੀਨੋ ਰਬਕ ਪਲਾਨ ਜਨਕ ਸੁਤਾ ਜਿਹ ਬਨ ਬਸੈ ॥ 97 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜਾਇ ਸਿਰ ਨਾਇ ਕਹਯੋ ਚਲੋ ਸੀਅ ਮਾਇ ਧਾਇ ਦੇਖੋ
/218ਅ ਰਾਮ ਪਾਇ ਸਤਭਾਇ ਨਿਰਮਲ ਸੋ ॥/ ਹੋ ਜੁ ਲੰਕਰਾਇ ਰਨ ਜੁਝਯੋ ਅਰਰਾਇ

ਜਸ ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਇ ਰਘੁਰਾਇ ਜੀਤੇ ਬਲਸੋਂ ॥ ਕਹੀ ਨ ਬਨਾਇ ਕਰੋ
ਲੋਚਨ ਲਗਾਇ ਇਤ ਸਭ ਸੋ ਕਰਤ ਆਜ ਛੁਟੇ ਕਲ ਕਲਸੋਂ ॥ ਨੈ ਚਲੈ ਨਵਾਇ
ਕਵਿਰਾਮ ਬਲਿ ਜਾਇ ਛਬਿ ਰਹੀ ਛਿਤ ਛਾਇ ਨਖ ਚੰਦਕਾ ਕੀ ਛਲ ਸੋ ॥ 98 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਮੋਰ ਚਲੈ ਅਨਿ ਕੈ ਅਹਿ ਜਾਨ ਚਕੋਰ ਚਲੈ ਮੁਖ ਜਾਨ ਸਸੀ ॥
ਦ੍ਰਿਗ ਦੇਖ ਸਰੋਜਨ ਤੇ ਸੁਥਰੇ ਮਧ ਪਾਵਲ ਸੀਯ ਕੇ ਸੰਗ ਧਸੀ ॥ ਸੁਨਿ ਪਾਇਨ
ਨ੍ਰੁਪਰ ਕੀ ਧੁਨਿ ਸੋ ਮਿਲ ਹੀਸ ਚਲੈ ਜਿਯ ਮੈ ਜੁ ਬਸੀ ॥ ਅਜਰ੍ਹੀ ਜੀਯ ਨਾਖ
ਸੰਕੋਚਨ ਸੋ ਤਉ ਦਾਮਨਿ ਕੇ ਰਦ ਪਾਤ ਹਸੀ ॥ 99 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਜੋ ਕਹਿ ਹੈ ਰਘੁਬੀਰ ਚਿਤੈ ਮੁਹਿ ਤੈ ਬਨ ਮੈ ਮ੍ਰਿਗ ਕਾਜ
ਪਠਾਏ ॥ ਐਰ ਇਤੈ ਪਰ ਰੋਖ ਮਿਟਾਇ ਕੈ ਭੀਖ ਦਈ ਤੇ ਇਤੇ ਦੁਖ
/219ਓ ਪਾਏ ॥ ਤੋ ਜਮ ਕੇਹਰ ਕੋ/ ਹਨੂਮਾਨ ਏ ਪ੍ਰਾਨ ਕੁਰੰਗ ਸੀਯਾ ਹੈ ਬਨਾਏ ॥
ਜਾਨਤ ਹੋ ਕਛੁ ਹੈ ਬਿਪਰੀਤ ਜੁ ਮੋਹਿ ਬੁਲਾਵਨ⁸⁷⁵ ਆਪ ਨ ਆਏ ॥ 100 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੀਆ ॥ ਤੇ ਸਤ ਤੇ ਸਤ ਜੋਜਨ ਸਿੰਧੁ ਹੋ ਫਾਧ ਪਰਯੋ ਪਰ ਠੋਕ ਜਰਾਯੋ ॥
ਤੇ ਸਤ ਤੇ ਸਸਿ ਸੂਰ ਫਿਰੈ ਨਭ ਸੇਸ ਧਰੀ ਛਿਤ ਖੇਦ ਨ ਪਾਯੋ ॥ ਤੇ ਸਤ ਤੇ
ਰਨ ਕੋਪ ਚਢੇ ਸੁਨ ਜਾਨਕੀ ਰਾਵਨ ਮਾਰ ਗਿਰਾਯੋ ॥ ਤੋਹਿ ਤੇ ਬੋਲਤ ਹੈ ਦਸ
ਪੰਡ ਸੁ ਦਾਸ ਰਥੀ ਲੰਘਬਾਰਧ ਆਯੋ ॥ 101 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਤੇਰੇ ਬਿਛੁਰੇ ਤੇ ਐਰ ਬਿਛੁਰੀ ਸੀ ਸਾਤ ਤੀਯ ਰਾਵਨ ਕੇ
ਮਰਤ ਹੀ ਸਾਤੋ ਵੁਰਿ ਆਈ ਹੈ ॥ ਨਾਜ ਰਾਖੀ ਨੈਨਨ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਸੁ
ਬੈਨਨ ਮੈ ਗ੍ਰੀਵ ਕਰੁ ਸਕੁਚ ਉਦਾਰਤਾ ਬਸਾਈ ਹੈ ॥ ਸੋਭਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਬ੍ਰਹਮੰਡ
ਕੀਰਤੀ ਅਖੰਡ ਆਜ ਕੁਜ ਦੰਡਨ ਮੈ ਸੂਰਤਾ ਸਮਾਈ ਹੈ ॥ ਜੋ ਤੂੰ ਕਹੈ ਮੋਕੋ
ਠਉਰ ਕਹਾ ਰਘੁਬੀਰ ਮਨ ਤਾਕੀ ਓਰ ਨੈਨ ਭਰ ਦੇਖਨੇ ਨ ਪਾਈ ਹੈ ॥ 102 ॥

/219ਅ ॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਜੱਦਪਿ⁸⁷⁶ ਐ ਹਨੁਮਾਨ ਕਹੀ ਤਉ ਸੀਯ ਜੀਯ/ ਕੇ ਨ ਮਿਟੈ
 ਖਟ ਕੇ ॥ ਜਬ ਹੀ ਕਛੁ ਰਾਵਨ ਕੀ ਚਲ ਹੈ ਤਬ ਹੀ ਮਨ ਮਾਨਕ ਹੈ ॥
 ਚਟਕੇ ॥ ਬਨ ਕੰਟਕ ਕੁੰਜ ਬਿਚਾਰਨ ਮੈ ਭਯੋ ਜਾਨਕੀ ਪ੍ਰਾਨ ਮਹੀ ਪਟਕੇ ॥
 ਕਵਿਰਾਮ ਚਲੈ ਠਠਕੈ ਸਕੁਚੈ ਸੁ ਭਯੋ ਤਨ ਆਜ ਬਟਾ ਨਟਕੇ ॥ 103 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਦੂਰਤੈ ਰਾਮ ਦਿਵਾਕਰ ਦੇਖ ਭਏ ਸਿਯ ਕੇ ਦ੍ਰਿਗ ਕੰਜ ਹੋਸੈ ਹੈ ॥
 ਸਯਾਮ ਘਟਾ ਅੰਗ ਅੰਗਨ ਸੋ ਕਿਯੋ ਚਾਤ੍ਰਿ ਮੋਰ ਮਹਾ ਲਲਚੈ ਹੈ ॥ ਨੈਨ ਸਰੋਜ
 ਨਿਹਾਰਤ ਹੀ ਤੇਈ ਭੰਗ ਕੀਏ ਉਨਮਤਿ ਧਸੈ ਹੈ ॥ ਪੂਰਨਤਾ ਮੁਖਚੰਦ
 ਬਿਲੋਕ ਚਕੋਰ ਕਿਯੋ ਚਿਤਿ ਕੇ ਚਪਲੈ ਹੈ ॥ 104 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਜਾਨਕੀ ਓਰ ਨਿਹਾਰਤ ਹੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਨੈਨ ਭਏ ਸਰ ਸੋਹੈ ॥
 ਐਰ ਜਿਤੇ ਭਟ ਹੈ ਸਭ ਕੇ ਦ੍ਰਿਗ ਸੀਲ ਗਰੇ ਕਿਯੋ ਭੂਮਿ ਧਸੈ ਹੈ ॥ ਕੈ ਪ੍ਰਗਟੀ
 ਮਨਿ ਬਾਸਕ ਕੀ ਕਿਯੋ ਕੰਜ ਪਰੇ ਛਿਤ ਮੈ ਬਿਗਸੈ ਹੈ ॥ ਐਰ ਭਲੀ ਉਪਮਾ
 ਕਵਿਰਾਮ ਨਿਛਤ੍ਰ ਮਨੋ ਜਲ ਮਾਹਿ ਲਗੈ ਹੈ ॥ 105 ॥

/220ੳ /॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਮੁਸਕਾਇ ਸੁਨਾਇ ਕੈ ਲੋਗਨ ਕੇ ਸਿਯ ਸੋ ॥
 ਜਬ ਨੈ ਨਹਿ ਆਗ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰੈ ਤਬ ਨੈ ਨ ਗਿਨਾਨ ਮਿਟੈ ਜਿਯ ਸੋ ॥ ਧਰ
 ਸੀਸ ਲਈ ਸੁ ਕਰੋ ਅਬਹੀ ਸਿਰ ਨਾਇ ਕਹਯੋ ਅਪਨੇ ਪਿਯ ਸੋ ॥ ਅਬ ਐਰ
 ਕੀ ਕੋਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੈ ਜਬ ਰਾਮ ਸੇ ਆਜ ਕਹੈ ਤਿਯ ਸੋ ॥ 106 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਅਬ ਹੋ ਕਰੋ ਪ੍ਰਵੇਸ ਰਾਮ ਰਜਾਇ ਪਾਇ ਕੈ ॥
 ਸਾਖਿ ਸਮੀਰ ਦਿਨੇਸ ਪਤਿਬੁਤਿ ਅਤਿ ਪੂਰੇ ਸਦਾ ॥ 107 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਹਨੁਮਾਨ ਤਬ ਐ ਕਹੀ ਜਾਨਤ ਹੈ ਕਿਹ ਹੇਤ ॥
 ਕੰਚਨ ਦੇਹ ਸਿਯਾ ਹੁਤੀ ਕੁੰਦਨ ਸੀ ਕਰ ਲੇਤ ॥ 108⁸⁷⁷ ॥

(876) ਜਦਯੋ - ਅ. ਏ. (877) ਅ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਠ ਅੰਗੜ ਪਿੱਛੜ ਹਨ ਭਾਵ
 ਕਿ 107 ਨੰ: ਵਾਲਾ 108 ਉਤੇ ਹੈ ਅਤੇ 108 ਵਾਲਾ ਪਾਠ 107 ਨੰਬਰ ਤੇ ।

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਹਾਥਨ ਜੋਰ ਕਹੀ ਸਿਯ ਜੂ ਤਬ ਪਾਵਕ ਕੋ ਸਿਰਨਾਇ ਕੈ
 ਐਸੀ ॥ ਜੋ ਰਘੁਬੀਰ ਬਿਨਾ ਜਿਯ ਮੈ ਸੁਪਨੇ ਹੂ ਮੈ ਮੂਰਤਿ ਐਰ ਹੈ ਬੈਸੀ ॥
 /220ਅ ਤੇ ਮਮ⁸⁷⁹ ਅੰਗਨ ਜਾਰ ਪਿਤਾ ਤੁਹਿ ਰਾਮ ਕੀ/ ਸੋਹ ਰੇ ਕਾਨ ਹੈ ਕੈਸੀ ॥
 ਜੋ ਪਤਿ ਪਾਇਨ ਸੋ ਰਤਿ ਹੈ ਤੇ ਸਰੋਜ ਸੀ ਰਾਖ ਸਰੋਵਰ ਜੈਸੀ ॥ 109 ॥

॥ ਦੇਹਰਾ ॥ ਸਿਵ ਬਿਰੰਚ ਦੇਖਤ ਸਬੈ ਸੁਰ ਗਨ ਅਰ ਸੁਰ ਰਾਇ ॥
 ਅਗਨਿ ਲਪਟਿ ਮੈ ਲਪਟ ਸੀ ਗਈ ਸੀਆ ਲਪਟਾਇ ॥110॥

879
 ॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਯਦਪਿ ਆਨ ਕਹੀ ਨਭ ਮੈ ਸੁਰ ਪਤਿ ਫਨੀਪਤਿ ਬੇਦ ਮਈ ॥
 ਤਿਹੂੰ ਲੋਕਨ ਮੈ ਜੋ ਰਮਾ ਐ ਉਮਾ ਸੋਈ ਜਾਨਕੀ ਹੈ ਨਹਿ ਬਾਤ ਨਈ ॥
 ਅਰ ਆਪਨ ਜਾਨਤ ਹੈ ਪਿਯ ਕੀ ਤਉ ਬਾਤ ਕਛੁ ਸਮਝੀ ਨ ਰਈ ॥ ਕਪਿ
 ਭੀਰ ਪਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਤਉ ਸਿਯ ਆਗ ਮੈ ਆਗ ਮਿਲਾਇ ਲਈ⁸⁸⁰ ॥111॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਰਾਮ ਰਜਾਇਸ ਤੇ ਪਹਿਲੈ ਗਿਰ ਕੰਚਨ ਤੇ ਜਨ ਰਾਸ ਲਈ ॥
 ਘਰ ਆਇ ਕੈ ਲੰਕ ਰਚੀ ਰੁਚ ਸੋ ਤਿਹੁ ਲੋਕਨ ਤੇ ਤਿਨ ਭਾਤ ਨਈ ॥ ਤਬ
 /221ਓ ਦੇਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਰੀਝ ਕੈ ਤਾਹਿ ਸੁ ਮੋਖ ਦਈ ॥/ ਜਨ ਰਾਘਵ
 ਰਾਵਨ ਚੋਰ ਸੁਨਾਰ ਤੇ ਚਾਸਨੀ ਸੀ ਸਿਯ ਤਾਇ ਲਈ ॥ 112 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਸੀਯ ਹੁਤਾਸਨ ਮਾਹਿ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਿਯੋ ਜਬ ਰਾਮ ਰਜਾਇਸ
 ਪਾਈ ॥ ਜਾਨਤ ਹੋ ਇਹ ਕਾਰਨ ਕੋਨ ਭਨੀ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਰਾਮ ਬਨਾਈ ॥
 ਜਾਨਕੀ ਤੇ ਬਿਛੁਰੇ ਬਿਰਹਾਗਨ ਹੀ ਜਿਯ ਤੇ ਜਨ ਬਾਹਰ ਆਈ ॥ ਰਾਵਨ
 ਮਾਰ ਬਿਦਾਰ ਦਿਯੋ ਅਬ ਤੇ ਪਗ ਛੈ ਕਰ ਹੋਇ ਬਿਦਾਈ ॥ 113 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਜਾਨਕੀ ਸੀਨ ਤੇ ਤੇਜ ਤੇ ਤੇਜ ਭਯੋ ਉਤ ਪਾਵਕ ਕੋ ਅਤਿ
 ਪੀਰੋ ॥ ਪਾਇਨ ਲਾਗ ਕਰੀ ਬਿਨਤੀ ਤੁਮ ਹੋ ਜਗ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਰਘੁਬੀਰੋ ॥

(878) ਮੇਰੇ -ੲ. (879) ਜਦਪ -ਅ.ੲ. (880) ਦਈ -ੳ.

ਮੇਂ ਪਰ ਆਜ ਕਰੋ ਤੁਮ ਕੋਪ ਕਪੂਰ ਪਟੀਰ ਸਮੀਰ ਤੇ ਸੀਰੋ ॥ ਜਾਨਤ
ਲੋਗ ਸਿਆ ਦਿੱਬਲੇਤ ਸ ਆਗ ਕੇ ਆਨ ਪਰੀ ਦੁਖ ਭੀਰੋ ॥ 114 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਆਗਤੇ ਨਿਕਸ ਆਈ ਆਗ ਜੋਤ ਸੇ ਸਵਾਈ ਰੀਝੇ ਰਘੁਰਾਈ
ਮਨ ਭਾਈ ਬਿਨ ਖੇਦ ਸੋ ॥ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਦਾਇਨੀ ਗਵਾਈ ਮਨ ਆਈ
ਆਜ ਕਿਯੋ ਰਾਜ ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਾਯੋ ਰਿਪੁ ਛੇਦ ਸੋ ॥ ਨਾਨਾ ਚਿਤ ਚਾਇਨ ਸੋ
ਵੈਸੋ ਈ ਸੁਭਾਇਨ ਸੋ ਰਾਮਚੰਦ ਪਾਇਨ ਸੋ ਨਾਗੀ ਏਕ ਭੇਦ ਸੋ ॥ ਮਿਲੈ
/221ਅ ਮੀਤ ਮੀਤਾ ਜਯੋ/ ਧਨੀਸੋਂ ਦੋਰ ਨੀਤਾ ਤੈਸੇ ਰਾਮੈ ਮਿਲੀ ਸੀਤਾ ਜੈਸੇ ਗੀਤਾ
ਮਿਲੀ ਬੇਦ ਸੋ ॥ 115 ॥

॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਬ ਨਾਰਾਇਣ ਲੱਛ ਤਬ ਹਰਿ ਸੰਗ ਰੁਕਮਨ ਹੋਇ ॥
ਜਬ ਰਘੁਪਤਿ ਤਬ ਜਾਨਕੀ ਨਏ ਨ ਉਪਜਤ ਦੋਇ ॥ 116 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਹਾਥ ਜੋਰ ਸਿਰ ਨਾਇ ਤਬ ਲਛਮਨ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ॥
ਦਈ ਲੰਕੁ ਰਘੁਰਾਇ ਰਾਵਨ ਕੋ ਧਨੁ ਲੀਜੀਏ ॥ 117 ॥
“ਰਾਮਚੰਦੋ ਵਾਚੋ”⁸⁸¹ ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜੋ ਰਿਪ ਜੀਤਯੋ ਜਾਇ ਸੂਰ ਕਹਾਵੈ ਜਸ ਬਢੈ ॥
ਤਬ ਕੀਜੀਏ ਸਹਾਇ ਤਾਕੋ ਕਛੁ ਨ ਲੀਜੀਏ ॥ 118 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਪਿ ਗਨ ਸੰਗ ਲਵਾਇ⁸⁸² ਚਲਯੋ ਬਿਭੀਖਨ ਪਾਇ ਤਰ ॥
/222ਉ /ਜਸ ਦੁੰਦੁਭੀ ਬਜਾਇ ਲਛਮਨ ਸੀਆ ਸਹਤ⁸⁸³ ਚਲੈ ॥ 119 ॥

(881) ਇਹ ਪਾਠ ਅ, ਏ. ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(882) ਲਗਾਇ - ਓ. ਏ.

(883) ਸੰਗ - ਏ.

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਜੈਸੇ ਦਾਨ ਕੀਰਤ ਸੁ ਮਾਸ ਚਿਤ ਪ੍ਰੀਤ ਚਿਤ ਜੈਸੇ ਰਤਿ
ਕਾਮ ਕਵਿਰਾਮ ਨਿਧਿ ਭਾਗ ਸੋ ॥ ਜਯੋ ਅਰਥਬਾਨੀ ਮਹਾਂ ਰੁਦ੍ਰ ਸੋ ਭਵਾਨੀ
ਸਿੰਧੁ ਗੰਗ ਚੰਦ ਚਾਂਦਨੀ ਜਯੋ ਮਨਿ ਸੇਖਨਾਗ ਸੋ ॥ ਜਯੋ ਧਰਮ ਨੀਤ ਭਲੇ
ਸਾਹਿਬ ਬਸੀਠ ਤੈਸੇ ਆਜ ਮਿਲੀ ਜਾਨਕੀ ਜੁ ਆਪਨੇ ਸੁਹਾਗ ਸੋ ॥ ਬੈਠ
ਕੇ ਬਿਵਾਨ ਗੀਰਵਾਨ ਚਲੇ ਸੀਯ ਰਾਮ ਜੈਸੇ ਕਰ ਤਾਲ ਮਿਲੇ ਤਾਲ ਚਲੇ ਰਾਗ
ਸੋ ॥ 120 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਚਲੇ ਰਿਪੁਜੀਤ ਕਰੀ ਰੀਤ ਸਭ ਸੂਰਨ ਕੀ ਜਾਨਕੀ ਨੈ
ਸੰਗ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਜੇ ਲਵਾਇ ਕੈ ॥ ਸੀਆ ਸੋ ਕਹਤ ਦੇਖ ਆਯੋ ਵਹਿ ਠੋਰ
ਜਹਾਂ ਲਛਮਨ ਇੰਦ੍ਰ ਜੀਤ ਮਾਰਯੋ ਹੈ ਰਿਸਾਇ ਕੈ ॥ ਇਹਾਂ ਨਾਗਫਾਸ
ਪਰੀ ਇਹਾਂ ਹਨੁਵੰਤ ਬੀਰ ਗਿਰਯੋ ਮੇਰੇ ਬੀਰ ਮੇਰੇ ਦੀਓ/ ਹੈ ਜਿਵਾਇਕੈ ॥
ਇਹਾਂ ਕਾਹੂ ਮਾਥੇ ਦਸ ਕਾਟੇ ਲੰਕ ਰਾਇ ਹੁੰਕੇ ਕਹੀ ਰਘੁਰਾਇ ਬਾਤ ਨੈਕ
ਸਰਮਾਇ ਕੈ ॥ 121 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸੰਗਸੀਯ ਬੀਰ ਐ ਸਮੀਰ ਸੁਤ ਅੰਗਦ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਜਾਮਵੰਤ
ਕਪਿ ਮੰਡਲ ਹੁਲਾਸ ਕੀ ॥ ਸੇਵਾ ਰੋ ਤਤੀਖਨ ਬਿਭੀਖਨ ਸੋ ਨਲ ਨੀਲ
ਪਲ ਹੀ ਮੈ ਕਰੈ ਜੋਰ ਮੁਜ ਰਾਮ ਸ੍ਵਾਸਕੀ ॥ ਸਬੈ ਬਡਭਾਗੀ ਅਨੁਰਾਗੀ ਪ੍ਰਭੁ
ਪਾਇਨ ਕੇ ਚਾਇਨ ਸੋ ਬਾਤ ਕਰੈ ਸਬ ਕੇ ਬਿਲਾਸ ਕੀ ॥ ਚਲੇ ਉਪਰੋਧ
ਮਨੋ ਪਯੋ ਲਗੀ ਆਨੰਦ ਕੀ ਐਧ ਆਇ ਗਈ ਐਧ ਗਈ ਬਨਬਾਸ ਕੀ ॥ 122 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ॥ ਦੂਰ ਤੇ ਦੇਖ ਬਸਿਸਟ ਕਹੀ ਨਭ ਮੰਡਲ ਰਾਮ ਅਖੰਡਲ ਆਏ ॥
ਲੋਗ ਸਭੈ ਮਿਲ ਯੋ ਨਿਰਖੇ ਸਸਿ ਸੋ ਦ੍ਰਿਗੁ ਪੁੰਜ ਚਕੋਰ ਲਗਾਏ ॥ ਆਪਨ ਹੀ
ਮਨ ਭਾਵਨ ਸੋ ਜਨ/ਸਾਵਨ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਮੋਰ ਜਿਆਏ ॥ ਰਾਘਵ ਰਾਮ ਸਿਯਾ
ਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸੋ ਸਭ ਕੇ ਮੁਖ ਕੰਜ ਸੁਹਾਏ ॥ 123 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ॥ ਰਾਮ ਬਸਿਸਟ ਕੇ ਪਾਇ ਪਰੇ ਮਿਲ ਬੈਠ ਭਲੀ ਰੁਚ ਸੋ
ਪਗ ਧੋਏ ॥ ਭੂਪਤਿ ਕੀ ਬਿਪਰੀਤਿ ਕਥਾ ਸੁਨ ਕੈ ਉਮਡੈ ਜਲ ਨੈਨ ਸਮੋਏ ॥

ਸਿੰਧੁ ਧਰਾ ਧਰ ਨਾਗ ਨਦੀ ਬਿਨ ਬੈਹੜ ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਹਮ ਜੋਏ ॥ ਦੇਖਤ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪਾਇਨ ਕੋ ਪਲ ਮੈ ਵਿਸਰੇ ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਦੁਖ ਖੋਏ ॥ 124 ॥

॥ ਸ੍ਰੀ ॥ ਕੇਕਈ ਨੰਦਨ ਦੂਦ ਤੇ ਆਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਿਯੋ ਦੁਖ ਨੈਨ ਬਹਾਏ ॥
ਮੂੰਡ ਜਟਾ ਨਖ ਭੇਸ ਤਪੋਧਨ ਭੂਪਤਿ ਝੰਡ ਸਬੈ ਪਗ ਨਾਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ
ਲਗਾਇ ਰਹੇ ਡਤੀਆਂ ਮੁਖ ਚੁੰਬ ਕਛੂ ਮੁਸਕਾਏ ॥ ਦੇਖ ਬਿਭੀਖਨ ਐਰ ਸੁਗ੍ਰੀਵ
ਨ ਗ੍ਰੀਵ ਉਠੀ ਬਹੁਤੈ ਸਰਮਾਏ ॥ 125 ॥

॥ ਸ੍ਰੀ ॥ ਐਸੀ ਏ ਭਾਂਤਿ ਸਬੈ ਮਿਲ ਕੈ ਰਘੁਬੀਰ ਸੁ ਕੇਕਈ ਕੇ ਘਰ
ਆਏ ॥ ਪਾਇ ਗਹੇ ਸੀਯ ਬੀਰ ਸਮੇਤ ਕਹੇ ਸਭ ਅੰਗਨ ਆਜ ਸੁਹਾਏ ॥
/223ਅ ਤਾਤ ਭਯੋ ਅਰਿਨੀ ਸੁਨ ਮਾਤ ਕਿਯੋ ਹਿਤ ਤੈ/ ਬਨਬਾਸ ਪਠਾਏ ॥ ਦੇਹ ਛੁਟੈ
ਸਭ ਕੀ ਜਗ ਮੈ ਜਸ ਨੈ ਨ ਚਲੈ ਨਰ ਤੇ ਪਛਤਾਏ ॥ 126 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਪੂਰਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚਲੇ ਮਿਲਨ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਜੁਕੇ ਲੋਚਨ ਵਿਛੋਨਾ
ਕਰ ਕਰੈ ਡਗ ਡਗ ਮੈ ॥ ਤਿਨਹੂੰ ਤੇ ਰਾਮ ਕਵਿ ਵਾਰ ਫੇਰ ਡਾਰਯੋ ਤਨ
ਪ੍ਰੇਮ ਜਲ ਆਸੁਨ ਸੋ ਕੀਨੀ ਕੀਚ ਮਗ ਮੈ ॥ ਜਾਇ ਲਪਟਾਇ ਨੇਹੁ ਬਹੁਤੈ
ਜਨਾਇ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨਕੀ ਸਮੇਤ ਸੀਸ ਰਹੇ ਧਰ ਪਗ ਮੈ ॥ ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਜੁਕੇ
ਗੀਲੇ ਘਾਉ ਦੇਖ ਕਹਯੋ ਸੂਰ ਸੁਤਿ ਜਨਨੀ ਨ ਜਨੈ ਐਰ ਜਗ ਮੈ ॥ 127 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ॥ ਜੋ ਲੋ ॥⁸⁸⁴ ਰਘੁਬੀਰ ਮਾਤ ਮੰਦਰ ਲੋ ਜਾਹੀ ਜਾਹ ਤੋ ਨੋ
ਹੋਸ ਭਿਛਕਨ ਰਹੀ ਹੈ ਨ ਦਾਨਕੀ ॥ ਭੂਖਨ ਪਟੰਬਰ ਉਤਾਰ ਸਭ ਵਾਰ ਦੀਨੈ
/224ੳ ਕਹਤ ਕੋਸੁਲਯਾ ਆਜ ਮੇਰੇ ਕੋਨ ਮਾਨ ਕੀ ॥ ਆਰਤੀ ਬਨਾਇ/ ਤਿਨ ਪੌਰ
ਹੀ ਮੈ ਆਇ ਨੀਨੋ ਆਜ ਹੋ ਸਪੁਤੀ ਭਈ ਦੇਖ ਗਤਿ ਭਾਨਕੀ ॥ ਪਾਇ
ਤੇ ਉਠਾਇ ਮੁਖ ਚੁੰਬ ਪਾਨੀ ਪੀਓ ਵਾਰ ਛੋਨਾ ਦੇਉ ਗੋਦ ਨੈ ਕੈ ਬੀਚ ਦੀਨੀ
ਜਾਨਕੀ ॥ 128 ॥

(884) ਜਉ ਲਉ -ਅ.

॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਦੇਖਏ ਕੇ ਸਖੀਆਂ ਉਮਡੀ ਘਨ ਜਥੇ ਸੰਗ ਆਨੰਦ
ਜੀਕੇ ॥ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰ ਸਭੈ ਬਲ ਜਾਹਿ ਵਹਿ ਮਾਨਹੁ ਘੁਟਤ ਘੁਟ ਅਮੀਕੇ ॥
ਖੀਝ ਕਰੈ ਤਿਨ ਸੋ ਜਨਨੀ ਮੋਹਿ ਬਾਰਨ ਦੇਹ ਦੀਆ ਸਖਿ ਘੀਕੇ ॥ ਤੈ
ਲਗ ਦੇਖਨ ਦੇਉ ਨ ਕਾਹੂੰ ਕੇ ਜੋ ਲਗ ਨੈਨ ਸਿਰਾਤ ਨ ਨੀਕੇ ॥ 129 ॥

॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਗਾਉ ਕੀ ਲੁਗਾਈ ਨੈ ਨੈ ਆਵਤ ਬਧਾਈ ਤਿਨ ਕੀ
ਅਸੀਸ ਨੈ ਨੈ ਸੀਸ ਸੋ ਗੁਨੀ ਧਰਤ ਹੈ ॥ ਏਕਨ ਕੇ ਦਾਨ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਦੇ
ਏਕਨ ਕੇ ਏਕਨ ਕੇ ਪਾਇ ਪਰ ਬਿਦਾਈ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਾਨਨ ਸਮੇਤ ਵਾਰ
/224ਅ ਡਾਰੋਂ ਰਾਮਚੰਦ ਪਰ ਜੋਕ ਜੋਈ ਜੋਈ ਦੇ ਦੇ ਦੁਖ ਕੇ ਹਰਤ ਹੈ ॥/ ਐਰ ਕੀ
ਚਲਾਵੈ ਕੋਨ ਵਾਰਤ ਹੈ ਰਾਈ ਲੋਨ ਮੇਰੀ ਡੀਠ ਲਾਗੈ ਜਿਨ ਜੀਅ ਮੈ ਡਰਤ
ਹੈ ॥ 130 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਭੋਨ ਤੇ ਨਿਕਸ ਆਇ ਰਾਜਮੰਡਲੀ ਬਨਾਇ ਕੀਨੋ ਅਭਿਖੇਕ
ਰਿਖਮੰਡਲ ਵਿਚਾਰ ਕੈ ॥ ਛਤ੍ਰ ਯੁਜਾ ਚਾਮਰ ਬਿਜਨ ਨੈ ਕੈ ਬੀਰ ਸਭ ਰਾਜ
ਕੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬਿਰਾਜੇ ਅਰਿ ਮਾਰ ਕੈ ॥ ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਇ ਸੁਰ ਰਾਜ ਵਰਖਾਇ
ਫੂਲ ਸੂਲ ਮਿਟੀ ਸਬ ਹੀ ਕੀ ਫੂਲ ਨਰ ਨਾਰਿ ਕੈ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕੇ ਰਾਜ
ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇਖ ਆਜ ਤਾਤੇ ਰਾਮ ਕਵਿ ਪ੍ਰਾਨ ਦੀਨੇ ਵਾਰ ਕੈ ॥ 131 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਕਹੈ ਰਘੁਰਾਈ ਸੁਨ ਭਾਈ ਹੋ ਭਰਤ ਰਾਇ ਕੋਨ ਕੋਨ ਕਹੈ
ਉਪਕਾਰ ਕਪਿ ਰਾਜ ਕੇ ॥ ਸੀਤਾ ਸੋਧ ਲਯਾਇ ਸਿੰਧੁ ਪਾਟ ਕੈ ਬਨਾਇ ਗੈਨ
ਜਯਾਯੋ ਲਛਮਨ ਜੁਕੋ ਏਤੇ ਬਡੇ ਕਾਜ ਕੇ ॥ ਨੀਲ ਨਲ ਹਨੂਮਾਨ ਅੰਗਦੋ ਸੋ
ਜਾਮਵਾਨ ਏਈ ਹੈ ਜਿੱਤਯਾ ਸਭ ਰਾਵਨ ਸਮਾਜ ਕੇ ॥ ਤਾਤੇ ਹਮ ਇਨ
ਕੇ ਰਿਣੀ ਹੈ ਅਜਹੂੰ ਲੋ ਬੀਰ ਲੋਚਨ ਹਮਾਰੇ ਨ ਉਠਤ ਮਾਰੇ ਲਾਜ ਕੇ ॥ 132 ॥

/225ਓ /॥ ਸ਼੍ਰੋਮਾ ॥ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਤੇ ਆਏ ਨਰੇਸ ਸਭੋ ਰਘੁਬੀਰ ਕੇ ਪਾਇ ਪਰੇ ॥
ਫਿਰ ਥਾਪਿ ਬਿਦਾ ਕਰ ਆਨੰਦ ਸੋ ਦੁਖ ਸੁਖ ਗਏ ਸੁਖ ਹੋਤ ਹਰੇ ॥ ਕਪਿ
ਮੰਡਲ ਐਰ ਬਿਭੀਖਣ ਕੋ ਰਥ ਬਾਰਣ ਦੇ ਮਨ ਪੁੰਜ ਖਰੇ ॥ ਕਵਿ ਰਾਮ ਸ੍ਰੀ
ਰਾਮ ਕੇ ਸੇਵਤ ਹੀ ਜੁਗਚਾਰਨ ਮੈ ਕਹੈ ਕੋਨ ਤਰੇ ॥ 133 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਰਸ ਹੋਇ ਤੋ ਰਘੁਪਤਿ ਛਾਡੈ^{੪੪੫} ਨਾਹੀ ॥
ਪੁਭ ਚਰਨਨ ਤਨ ਜੋਇ ਹਨੁਮਾਨ ਸਭ ਸੋ ਕਰੈ ॥ 134 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦਾਨ ਪੁਰਹੂਤ ਸੋਈ ਕੁਲ ਮੈ^{੪੪੬} ਸਪੁਤ ਸੋਈ ਨਾਖ ਕਾਮ
ਛਾਡ ਕੈ ਜੁ ਕਰੈ ਏਕ ਕਾਮ ਕੋ ॥ ਪੰਡਤ ਪੁਬੀਨ ਸੋਈ ਪੁੰਮ ਜਨ ਮੀਨ ਸੋਈ
ਔਰ ਪੈ ਕਹਾਵੈ ਆਪ ਕਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕੋ ॥ ਨਾਜ ਕੋ ਜਹਾਜ ਸੋਈ ਆਜ
ਕਵਿ ਰਾਜ ਸੋਈ ਮੇਰੇ ਸਿਰਤਾਜ ਸੋਈ ਕੋ ਜੁ ਭਰੈ ਹਾਮ ਕੋ ॥ ਰਾਮ ਕਵਿ
ਰਾਜ ਸੋਈ ਰਾਜ ਕੋ ਸਮਾਜ ਸੋਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਈ ਜੋਈ ਭਜੈ ਰਾਜਾ ਰਾਮ
ਕੋ ॥ 135 ॥

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਆਨੰਦ ਉਰ ਨ ਸਮਾਇ ਭੁਜ ਉਠਾਇ ਅੰਗਦ ਕਰੈ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ਫਿਨ ਭੰਗਰ ਤਨ ਜਾਨ ਕੈ ॥ 136 ॥

॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਸਦਾ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹਿ ਲਛਮਨ ਬੀਰ ਕਹਿ ਮਹਾ ਰਣਧੀਰ
/225ਅ ਕਹਿ ਮਨ ਕੇ ਸਹਾਇ ਰੇ ॥ ਸੀਤਾ ਪਤਿ ਰਾਮ ਕਹਿ/ ਕਾਮ ਕੁੰ ਕੇ ਕਾਮ
ਕਹਿ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿ ਔਰ ਦੈ ਬਹਾਇ ਰੇ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਨਾਥ
ਕਹਿ ਬੂਡੇ ਦੇਤ ਹਾਥ ਕਹਿ ਆਪ ਰਘੁਨਾਥ ਕਹਿ ਔਰ ਪੈ ਕਹਾਇ ਰੇ ॥
ਬੇਦਨ ਕੋ ਸਾਰ ਕਹਿ ਸਬ ਕੋ ਅਧਾਰ ਕਹਿ ਮੋਖ ਨੋ ਉਦਾਰ ਕਹਿ ਹੋਤ ਹੈ
ਸਹਾਇ ਰੇ ॥ 137 ॥

॥ ਸੁਝਾ ॥ ਨਿਪ ਮੰਡਲ ਤੇ ਉਠ ਰਾਇ ਬਿਭੀਖਣ ਆਨ ਚਢੀ ਚਿਤ ਚੌਪ
ਨਈ ॥ ਯਹਿ ਮੂਰਤ ਸਾਵਰੀ ਨੈਨਨ ਮੈ ਉਰਮੈ ਬਸਿ ਹੋਇ ਅੰਦ ਮਈ ॥
ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹਿ ਕੋਨ ਸਕੈ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਬੈ ਭਟ ਬਾਤ ਨਈ ॥ ਜਬ ਆਨ
ਮਿਲਯੋ ਤਬ ਹੀ ਹਸ ਕੈ ਮੇ ਸੇ ਰੰਕਨ ਕੋ ਜਿਨ ਲੰਕ ਦਈ ॥ 138 ॥

(੪੪੫) ਛਾਡ -ਅ. (੪੪੬) ਕੋ -ਅ. ਏ.

॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮੁਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ ਚਾਉ ਨੈਨ ਕਮਲ ਕਵਿ ਰਾਮ ਸੋ ॥

ਕਪਟ ਰਹਿਤ ਕਪਿ ਰਾਉ ਕੀਰਤਿ ਰਘੁਪਤ ਕੀ ਕਰੀ ੮੮੭ ॥ 139 ॥

॥ ਸ਼੍ਰੋਸਾ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨ ਕੋ ਬਲ ਪਾਇ ਮੈ ਬਾਲ ਸੋ ਮਾਰ ਕੈ ਦੇਸ

ਲਯੋ ॥ ਅਰੁ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨ ਕੇ ਬਲਤੇ ਕਪਿਮੰਡਲ ਮੈ ਕਪਿ ਰਾਜ ਭਯੋ ॥

ਉਤ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇਨ ਮੈ ਜਬ ਹੀ ਚਿਤ ਚੋਪ ਮਿਲਾਇ ਕੈ ਨੈਕੁ ਦਯੋ ॥

ਤਬ ਹੀ ਸਭ ਪੂਰਨ ਕਾਮ ਭਯੋ ਕਵਿ ਰਾਮ ਇਹੈ ਜਿਯ ਜਾਨ ਲਯੋ ॥ 140 ॥

/226ੳ ॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸਿਵ ਬਿਰੰਚ ਸੁਰ ਈਸ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮ/ ਸੇਵਤ ਚਰਨ ॥

ਦੇਤ ਬਸਿਸਟੁ ਅਸੀਸ ਸਭਾ ਸਹਿਤ ਰਘੁਬੀਰ ਕੋ ॥ 141 ॥

॥ ਰਬਿਤੁ ॥ ਸੇਸ ਸੇ ਸਮਝਿ ਵਾਰ ਹੈਵੁ ਹੈ ਗੁਨ ਕੇ ਭੰਡਾਰ ਤੇਈ ਸੀਖ ਸੀਖ

ਕੰਠ ਭੂਖਨ ਜਯੋ ਧਰਿ ਹੈ ॥ ਆਪੁਨ ਸਮਝਿ ਸੁਖ ਪਾਇ ਐਰਨਿ ਸੁਨਾਇ

ਐਸੇ ਗੁਨ ਗੁਇ ਗਾਇ ਸਦਾ ਜੀਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿ ਹੈ ॥ ਤਿਨਕੇ ਹੀਏ ਤੇ ਰਘੁਬੀਰ

ਬੀਰ ਲਛਮਨ ਜਾਨਕੀ ਸਮੇਤ ਸਦਾ ਧੂਆ ਜਯੋ ਨ ਟਰਿ ਹੈ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਗੀਤ

ਕੀਏ ਚੋਦਹ ਜੁ ਅੰਕ ਤੋਉ ਚੋਦਹ ਭਵਨ ਕੋ ਕਲੰਕ ਦੂਰਿ ਕਰਿ ਹੈ ॥ 142 ॥

॥ ਛਪਯ ॥ ਸੰਬਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟ ਸਤ ਅਸੀਹ ਬਹ ॥ ਚੌੜ

ਚਾਂਦਨੀ ਦੂਜ ਛੜੁ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪਰ ॥ ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਛਨ ਸੁਦੇਸ ਕਵਿਰਾਮ

ਬਿਚਛਨ ॥ ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨੁ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸੁ ਦੀਪਕ ਰਛਨ ॥ ਰਘੁਪਤਿ

ਚਿਰਿਤੁ ਤਿਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹਯੋ ਸੁਭ ਲਗਨ ਗਣਿ ॥ ਦੈ ਭਗਤਿ ਦਾਨ

ਨਿਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਘੁਪਤਿ ਰਘੁਬੰਸ ਮਣਿ ॥ 143 ॥ ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਗੀਤੇ

/226ਅ ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਮਾ ਜੀ ਘ ਆ ਬੋ ਮ/ ਚੜੁ ਦਸ ਅੰਕ '1੫' ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰੇ

ਜਯਤਿ ॥ ਅਕਿਲ ॥ ਸੰਬਤ ਨਿਧਿ ਰਸ ਰਾਗਮਯੰ ਕਬਖਨਿਯੈ ॥ ਆਸਨ

ਵਦਿਤਿਥ ਦੁਤੀ ਜਗਤ ਮੈ ਜਾਯੈ ॥ ਉਡ ਗਰੇਵਤੀ ਏਧਿ ਸਿਧਿ ਯੋਗਹਿ ਭਰੀ

ਹੋ ਬਿਜੈ ਦੁਰਗਯੈ ਪੁਸਤਕ ਪੂਰਨ ਹੈ ਕਰੀ ॥

ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ

- ੳ) ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਸੰਕਲਪ, ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ
- ਅ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀਆਂ
- ੲ) ਪੁਸਤਕਾਵਲੀ

ਉ) ਸ਼ੋਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਸੰਕਲਪ, ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ
ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ

ਉਡਰਾਨ	-	ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਸਿਤਾਰੇ
ਉਮਾ	-	ਪਾਰਬਤੀ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ
ਉਮਾਪਤਿ	-	ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ
ਉਰਬਸੀ	-	ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਅਪਸਰਾ
ਅਹਿਨਾਬ	-	ਸੇਸਨਾਗ
ਅਜਨੰਦਨ	-	ਅਜ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦਸਰਥ
ਅਨੁਰਾਗੀ ਰਾਮ	-	ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਦਾਨੰਦ
ਅਮਰੇਸ	-	ਸਵਰਗ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ
ਆਇਸ	-	ਆਗਿਆ ਕਰਨੀ
ਆਰਸ	-	ਆਨਸ
ਐਰਾਪਤ	-	ਹਾਖੀ
ਐਧ	-	ਅਸੁਧਿਆ ਨਗਰੀ, ਜਿਥੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਸੀ ।
ਐਗਦ	-	ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਬੜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸੂਰਬੀਰ ਸੀ ।
ਐਜਨੀ	-	ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ ਮਾਤਾ
ਸਹੈਸ਼	-	ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ
ਸਹਸਾਈ	-	ਸ਼ੀਘਰ, ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ
ਸੱਤ ਈਤ	-	ਅਜੇਹੀ ਉਪਾਧੀ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਜਾ ਉਪਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਸਤ ਭੇਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : (1) ਬਹੁਤ ਵਰਖਾ ਹੋਣੀ (2) ਵਰਖਾ ਨਾ ਹੋਣੀ (3) ਬਹੁਤ ਚੂਹੇ ਹੋਣੇ (4) ਤੋਤੇ ਬਹੁਤ ਹੋਣੇ (5) ਟਿਡੀ ਦਾ ਹੋਣਾ (6) ਗੜੇ ਪੈਣੇ (7) ਕੂੰਗੀ ਦਾ ਲੱਗਣਾ ।

- ਸੱਤ-ਸਮੁੰਦਰ - ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ 7 ਸਮੁੰਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :
- (1) ਦੁਧ ਦਾ (2) ਦਹੀਂ ਦਾ (3) ਘਿਉ ਦਾ
 - (4) ਇਖ ਦੇ ਰਸ ਦਾ (5) ਸ਼ਹਿਦ ਦਾ
 - (6) ਮਿੱਠੇ ਪਾਣੀ ਦਾ (7) ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ।
- ਸੱਤ ਸੂਰ - ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਤ ਸੂਰਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:
- (1) ਸ਼ੜਜ (2) ਰਿਖਬ (3) ਗਾਧਾਰ (4) ਮਧਯਮ
 - (5) ਪੰਚਮ (6) ਧੈਵਤ (7) ਨਿਸ਼ਾਦ
- ਸੱਤ ਦੀਪ - ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਉਹ ਸੱਤ ਭਾਗ ਜੋ ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੇ ਘੇਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਹਨ, ਜੰਬੂ, ਪਲਕ, ਸ਼ਾਲਮਨਿ, ਕੁਸ਼, ਕੋਚ, ਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਕਰ ।
- ਸੱਤ ਚਿਰੰਜੀਵ - ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਤ ਚਿਰੰਜੀਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :
- (1) ਮਾਰਕੰਡੇਯ (2) ਅਸ਼ਵਥਾਮਾ (3) ਬਲਿ
 - (4) ਹਨੂਮਾਨ (5) ਵਿਭੀਸ਼ਣ (6) ਕ੍ਰਿਪਾਚਾਰਯ
 - (7) ਪਰਸ਼ੁ ਰਾਮ ।
- ਸਾਇਲ - ਗਿੱਦੜ
- ਸਰਮਾ - ਰਾਵਨ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ।
- ਸਰੂਪਨਖਾ - ਲੰਕਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਾਵਨ ਦੀ ਭੈਣ ।
- ਸਨਕਾਦਿ - ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ : ਸਨਕ, ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ ਅਤੇ ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ , ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨਕ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ ।
- ਸੱਤ ਪਤਾਲ - ਇਹ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : ਅਤਲ, ਵਿਤਲ, ਸੁਤਲ, ਰਸਾਤਲ, ਤਲਾਤਲ, ਮਹਾਤਲ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ ।

- ਸੱਤ ਰਿਖਿ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹਨ : (1) ਮਰੀਚ
(2) ਅੜਿ (3) ਪੁਲਹ (4) ਪੁਲਸਤਯ (5) ਕੁਤੁ
(6) ਅੰਗਿਰਾ (7) ਵਸਿਸ਼ਟ ।
- ਸਤ੍ਰਘਨ - ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁਤਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ
ਛੋਟਾ ਭਰਾ ।
- ਸਾਰਸੁਤੀ - ਸਰਸਵਤੀ ਦੇਵੀ
- ਸਾਰਨ - ਹਰਨ
- ਸੀਸਾ - ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ
- ਸੁਕ - ਪ੍ਰਸਿਧ ਰਿਸ਼ੀ ਸੁਕਦੇਵ
- ਸੁਕੋਸੀ - ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਅਪਸਰਾ
- ਸੁਗਰੀਵ - ਕਿਸ਼ਕਿੰਧਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਬਾਲੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜਿਸ
ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਲੰਕਾ
ਫਤਹ ਕੀਤੀ ।
- ਸੁਧਾਕਰ - ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ
- ਸੁਬਾਹੁ - ਇਕ ਰਾਖਸ਼ਸ਼ ਜੋ ਮਰੀਚ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ ।
- ਸੁਭੋਟੀ - ਸੁੱਭ ਓਟ, ਸੂਰਮਾ, ਯੋਗੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ
ਰਾਹੀਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ ।
- ਸੁਰਪਤਿ - ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ
- ਸੁਰਰਾਜ - ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ
- ਸੇਤ - ਨਦੀ ਦਾ ਪੁਲ
- ਸੇਰਠਾ - ਕਾਵਿ ਦਾ ਡੰਦ, ਜਿਸਦੇ ਲੱਛਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :
ਦੋ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤਿ ਚਰਣ ਦੋ ਪਾਦ, ਪਹਿਲੇ ਪਾਦ ਵਿਚ
ਗਿਆਰਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਲਘੁ ਅਖਰ ਤੇ । ਦੂਜੇ
ਵਿਚ 13 ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕੁਰੂ ਅਖਰ ਪੁਰ ।
ਇਹ ਡੰਦ ਦੋਹੇ ਦਾ ਉਲਟ ਹੈ ।

- ਹਨੂਮਾਨ - ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਮ ਭਗਤ ਜੋ ਮੂਲ ਵਿਚ ਬਾਨਰ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜਾ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਯੋਧਾ ਸੀ ।
- ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ - ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਨਾਟਕ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਦਰਜ ਹੈ ।
- ਹਰਬਰ - ਕਾਹਲੀ
- ਹਰਿ - ਪਰਮਾਤਮਾ
- ਹਰਿਚੰਦ - ਧਰਮੀ ਰਾਜਾ ਜੋ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸੂਰਾ ਸੀ
- ਹਰਿਬਾਹਨ - ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਵਾਹਨ ਗਰਭ
- ਹਲਾਹਲ - ਜਹਿਰ
- ਹਾਟ - ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੈਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਨਿਆਰੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਦ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ - ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਲੇਖਕ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਭੱਲਾ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਸੀ ।
- ਹੁਲਾਸ - ਖੁਸ਼ੀ
- ਹੀਸਰੋਣ - ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਇਕ ਸਫ਼ਾਤੀ ਨਾਮ
- ਕਪਿ - ਬਾਂਦਰ
- ਕੱਛ - ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ, ਜੋ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਨ ਸਮੇਂ ਮਧਰਾਚਲ ਦੀ ਬਣਾਈ ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਹੇਠ ਟਿਕਿਆ । ਵਯਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਪਿਠ 4 ਲੱਖ ਕੋਹ ਲੰਬੀ ਸੀ ।
- ਕਛੋਟੀ - ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮੋਢੇ ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਭੱਥਾ ਜਾਂ ਤਰਕਸ਼
- ਕਬਿੱਤ - ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਦਾ ਇਕ ਛੰਦ । ਇਸਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ ਚਾਰ ਚਰਣ , ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ 31 ਅਖਰ, ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ਰਾਮ 8-8 ਅਖਰਾਂ ਤੇ, ਚੌਥਾ ਸਤ ਪੁਰ ਅੰਤ, ਗੁਰੂ। ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚ ਸਮ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਨੁਪ੍ਰਾਸ, ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵਧਤ ਮਨੋਹਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

- ਕਮਲਾ - ਲਛਮੀ ਦੇਵੀ
- ਕਰਖਾ - ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ, ਲੱਛਣ -ਚਾਰ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ
37 ਮਾਤ੍ਰਾ, ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ 8 ਪੁਰ, ਦੂਜਾ 12 ਪੁਰ,
ਤੀਜਾ 8 ਪੁਰ, ਚੌਥਾ 9 ਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਤ ਯਰਾਣ ।
ਇਹ ਛੰਦ ਬੀਰ ਰਸ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ਕਾਮ - ਕਾਮਦੇਵ
- ਕਾਸ਼ੀਰਾਮ - ਇਸ ਕ੍ਰਿਥ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।
ਸੰਭਵ ਹੈ ਇਹ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ
ਦਾ ਹੀ ਉਪਨਾਮ ਹੋਵੇ ।
- ਕਿੰਨਰ - ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤ ਜੋ ਬੜਾ ਹੀ
ਅਨੰਦ ਨਾਠ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ
ਗਵਈਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ਕੁਰੰਗ - ਹਿਰਨ
- ਕੂਪ - ਖੂਹ
- ਕੇਹਰ - ਸ਼ੇਰ
- ਕੋਰਈ - ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦੀ ਇਕ ਗਣੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ
ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਦਵਾਇਆ।
- ਕੋਈ ਨੰਦਨ - ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ -ਭਰਤ ।
- ਕੋਸ਼ਲ - ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦੀ ਇਕ ਗਣੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ
ਚੰਦਰ ਦੀ ਮਾਤਾ
- ਕੰਕਨ - ਹਥ ਦਾ ਗਹਿਣਾ । ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਰਚਨਾ
ਵਿਚ ਇਕ ਕਵੀ ਵਜੋਂ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਭਵਤ
ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਸੀ ।

- ਕੰਜ - ਕਮਲ ਫੁਲ
- ਕੰਜਨ - ਬਿਛੁਡ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦਾ ਝੰਡ
- ਕੰਭਕਚਨ - ਰਾਵਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸੌਂਦਾ ਸੀ ।
- ਖੰਗਰਾਜ - ਗਰੁੜ, ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ਖੇੜਸ - ਸੋਠਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਾਮਗਰੀ
- ਗਜ - ਹਾਥੀ
- ਗਜਰਾਜ - ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ
- ਗਜਾਨਨ - ਸ੍ਰੀ ਗਨੇਸ਼
- ਗਰੁੜ - ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖੀ ਪੰਛੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਇਸੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ।
- ਗਿਰੀਰਾਜ - ਪਰਬਤਾਂ ਦਾ ਸੁਵਾਮੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ
- ਗੋਤਮ - ਇਕ ਰਿਖੀ ਜੋ ਅਹਲਿਆ ਦਾ ਪਤੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ ਪੁਰੋਹਤ ਸਤਾਨੰਦ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ । ਅਹਲਿਆ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਇਸ਼ਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਕੇ ਇੰਦਰ ਨੇ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤਾ । ਗੋਤਮ ਨੇ ਸੁਾਪ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇਸ਼ਕੀ ਨੂੰ ਸਿਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ਚਰਨੋਦਕ - ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਧੋਣ ਉਪਰੰਤ ਡੁਲਿਆ ਪਾਣੀ ।
- ਚਾਰਨ - ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤ ਜੋ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਦਾਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ।
- ਚਾਰਵਾਨ - ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮੱਤ ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਚੋਪ	-	ਭੋਰਾ
ਚੋਪਈ	-	ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ, ਜਿਸਦੇ ਲਛਣ ਹਨ, ਚਾਰ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤਿ ਚਰਣ 15 ਮਾਤਰਾ, ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਅਠ ਪੁਰ, ਦੂਜਾ ਸੱਭ ਪੁਰ, ਅੰਤ ਕੁਰੁ ਲਘੁ ।।
ਜਟਾਉ	-	ਗਿਰਝਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜੋ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਮਿਤ੍ਰ ਸੀ । ਇਸ ਨੇ ਸੀਤਾ ਹਰਣ ਸਮੇਂ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ।
ਜਨਕ	-	ਕ੍ਰੋਠਾ ਯੁੱਗ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਰਾਜਾ
ਜਮਬਕ	-	ਗਿੱਦੜ
ਜਾਨਕੀ	-	ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਅਥਵਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ
ਡੀਡ	-	ਲਕੀਰ
ਤਟਨੀ	-	ਨਦੀ, ਗੰਗਾ
ਤਮਝ	-	ਰਾਕਸ਼
ਤਮਾਲ	-	ਇਕ ਬਿਛ ਜੋ ਸਦਾ ਬਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸਦੀ ਉਚਾਈ 20-25 ਫੁੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਤੇ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਕਸਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸਨੂੰ ਖੱਟੇ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ ।
ਤਰਪਨ	-	ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਾਨਵ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ।
ਤ੍ਰਿਜਟੀ	-	ਰਾਵਣ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ।
ਤ੍ਰਿਪੁਗਰਿ	-	ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ
ਤਾਤ	-	ਪਿਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ
ਤਾਥ	-	ਤੱਥ, ਸਾਰ ।

ਤਾਰਕਾ	-	ਇਕ ਰਾਖਸ਼ਣ
ਤਾਰਕਾਰ	-	ਮਰੀਚ ਦੀ ਮਾਂ ਤਾਰਕਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ੀ ਰਾਮ ।
ਤਿਲਕ	-	ਮਥੇ ਉਪਰ ਲਗਾਇਆ ਚਿੰਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਤੂਲ	-	ਰੂੰ
ਤੂਲਤੂਛ	-	ਕੁਸ਼ਾ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ
ਦਸਰਥਨੰਦ	-	ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
ਦਯੋਸ਼ਨ	-	ਦਿਸ਼ਾ
ਦਲੀਪ	-	ਸੂਰਜਵੰਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਵਡੇਰਾ, ਜਿਸਤੇ ਅੱਗੇ ਰਘੁਵੰਸ਼ ਕੁਲ ਚੱਲੀ ।
ਦਾਦਰ	-	ਠੰਡੂ
ਦਿਜ	-	ਬ੍ਰਾਹਮਣ
ਦੀਪਸੁਤ	-	ਦੀਵੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਰਥਾਤ ਕੋਜਲ
ਦੁਰਦਾਨਣ	-	ਗਨੇਸ਼
ਦੁਤੀ	-	ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲੀ
ਦੰਡ	-	ਸਜਾ, ਜੁਰਮਾਨਾ
ਧਨਗੀ	-	ਧਨ ਹਿਤ
ਠਟਨੀ	-	ਛੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ
ਠਵਨੂਤਨ	-	ਬਿਲਕੁਲ ਠਵਾਂ ਭਾਵ ਮੱਖਣ ਵਰਗਾ ਕੋਮਲ
ਠਾਰਦ	-	ਇਕ ਦੇਵਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਕੰਮ ਇਧਰ ਓਧਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
ਕ੍ਰੂਪਰ	-	ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਗਹਿਣਾ ।

- ਨੰਦਗਾਰ - ਅਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਜਿਥੇ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
ਭਰਤ ਆ ਕੇ ਟਿਕਿਆ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ
ਪਿੰਡ ਏਸੇ ਨਾਉਂ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।
- ਪਟਬੀਜਨ - ਟਟੈਹਣਾ
- ਪਰਿਹਾ - ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਡੰਦ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਹਰਿਹਾ", ਪਰਿਹਾ,
ਅਤੇ ਫੁਨਹਾ ਭੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੱਛਣ -
ਚਾਰ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ 21 ਮਾਤ੍ਰਾ, ਪਹਿਲਾ
ਵਿਸ਼ਰਾਮ 11 ਪੁਰ ਤੇ ਦੂਜਾ 11 ਪੁਰ ।
- ਪਪੀਲਕਾ - ਕੀੜੀ
- ਪਾਵਰੀ - ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਲੱਕੜ ਦੀ
ਬਣੀ ਖੜਾਵ ।
- ਪਿਸਾਰਨ - ਰਾਖਸ਼ਣ ਜੋ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ਪੰਚਬਟੀ - ਜੰਗਲ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਥੇ ਸ਼ੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ
ਨੇ ਬਨਵਾਸ ਉਪਰੰਤ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਇਆ
ਸੀ ।
- ਫਨਿੰਦ - ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ
- ਬਸਿਸਟ - ਇਕ ਤਪਸਵੀ ਰਿਸ਼ੀ ਜੋ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦੇ ਦਰਬਾਰ
ਵਿਚ ਸ਼ੁਸ਼ੋਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।
- ਬਘੂਨਾ - ਹਵਾ ਦਾ ਤੂਫਾਨ
- ਬਜਰ - ਵੱਡਾ, ਕਠੋਰ
- ਬਟਦੂਧ - ਬੋਹੜ ਦਾ ਦੁੱਧ
- ਬਨਭਿੱਲ - ਜੰਗਲ ਦੇ ਭੀਲ
- ਬਯਾਸ - ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਿਸ਼ੀ ਵੇਦ ਵਿਯਾਸ
- ਬਰਨ - ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਦੇਵਤਾ
- ਬਾਰਦ - ਬੱਦਲ

- ਬਾਲਮੀਕ - ਇਕ ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ।
- ਬਿਦੇਸ ਸੂਤ - ਮਤਰੇਆ ਪੁੱਤਰ
- ਬਿਰੰਚ - ਬ੍ਰਹਮਾ
- ਬਿਲੋਕਯੋ - ਦੇਖਣਾ
- ਬੀ ਬਨ - ਗਣੀਆਂ
- ਬੀਰਪਾਛ - ਰਾਵਣ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖੀ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧਾ
- ਬੇਗਹੀ - ਜਲਦੀ
- ਬੇਤਾਲ - ਭੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤ ਜੋ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੋਪੜੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਨੱਚਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ਭਰਥ - ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸੀ ।
- ਭ੍ਰਿਗਨੰਦਨ - ਭ੍ਰਿਗਵੰਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜਮਦਰਾਨਿ ਦਾ ਕੁਹਾੜਾਧਾਰੀ ਪੁੱਤਰ ਪਰਸੂਰਾਮ
- ਭੂਤਲ - ਧਰਤੀ ਉਤੇ
- ਭੂਪ - ਰਾਜਾ
- ਭੁਜੰਗਨਿ - ਸੱਪਨੀ
- ਭੋਰ - ਸਵੇਰਾ
- ਮਸਨਾਗ - ਸੱਪ ਵਰਗਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ
- ਮਘਵਾਜਿਤ - ਮੇਘਨਾਥ ਦੀ ਮਾਂ, ਰਾਵਣ ਦੀ ਪਟਰਾਨੀ ਅਤੇ ਮਘਾ ਦਾਨਵ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ
- ਮਧਕੈਟਬ - ਮਧ ਅਤੇ ਕੈਟਬ ਦੋਵੇਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਨਾਭਿਕਮਲ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਲਪਕੇ। ਇਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਰਾਣ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਝ ਡਿੱਗੀ ਉਥੇ ਧਰਤੀ ਬਣ ਗਈ ।

- ਮਨਦੇਦਰੀ - ਰਾਵਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਮੇਘਨਾਥ ਦੀ ਮਾਂ
- ਮਠਕੋਤ - ਕਾਮਦੇਵ
- ਮਨੋਜ - ਕਾਮਦੇਵ
- ਮਯੰਕ - ਚੰਦਮਾ
- ਮਰੀਚ - ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਤਪਸੀ
ਜੋ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭੋਜ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ।
ਇਸ ਨੇ ਮਿਰਗ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਸੀਤਾ
ਨੂੰ ਭਰਮਾਇਆ ਅਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਗਰ
ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਲਾ ਲਿਆ ।
- ਮਾਂਗਧ - ਮਗਧ ਦੇਸ਼ ਦਾ
- ਮੇਹੁ - ਵਰਖਾ
- ਮੇਘਨਾਥ - ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਬਲਵਾਨ
ਯੋਧਾ ਸੀ ।
- ਮੇਨਕਾ - ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਅਪਸਰਾ
- ਰਘੁਕੁਲ - ਰਘੁਵੰਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਵੰਸ਼
- ਰਘੁਵੰਸ਼ - ਰਾਘਵਾ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ
- ਰਬਕਤ - ਭੜਕਣਾ ਅਰਥਾਤ ਡਰ ਜਾਣਾ
- ਰਵਿ - ਸੂਰਜ
- ਰਾਵਣ - ਲੰਕਾ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਜਿਸਦੇ ਦਸ ਸਿਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।
ਇਹ ਰਾਜਾ ਮਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ
ਤੋਂ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ
ਬੈਠਾ ਸੀ ਪਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ
ਉਧਾਲਣ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ
ਭਭੀਖਣ ਵਲੋਂ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਕਾਰਣ,
ਅਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਰਾਜ ਦਸ ਦੇਣ ਕਰਕੇ
ਇਹ ਕਾਲਵੰਸ਼ ਹੋਇਆ ।

- ਰਾਮ - ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ
- ਰਿਖੀਰਾਜ - ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿੱਤ੍ਰ
- ਰੇਨਕਾ - ਪਰਸਰਾਮ ਦੀ ਮਾਤਾ
- ਰੰਕ - ਗਰੀਬ
- ਰੰਮਬਾ - ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਅਪਸਰਾ
- ਲਘੁਦਾਰ - ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ
- ਲੋਚਨ - ਨੇਤ੍ਰ ਅਥਵਾ ਅੱਖਾਂ
- ਲੋਪਾਮੁੰਦ੍ਰ - ਅਗਸਤਮੁਨਿ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ
- ਲੰਕ - ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ
ਸਮੁੰਦਰ ਸੀ ।
- ਲੰਕਪਤਿ - ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ
- ਵੇਦ - ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕ੍ਰਿਥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚਾਰ ਹੈ:
(1) ਰਿਗ ਵੇਦ (2) ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ (3) ਯਜੁਰਵੇਦ
(4) ਅਥਰਵੇਦ
- ਸ਼ਰੇਸ਼ - ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ
- ਸ਼ਾਯਮ - ਸਾਂਵਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ
- ਸ਼ਿਵ - ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਖੀ ਦੇਵਤਾ ਜਿਸਦੇ
ਚਿੰਮੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ
ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ਸ਼ੰਕਰਾਭਵਾਨੀ - ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਪਾਰਵਤੀ

...

੯੫) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰ੍ਹਿਥਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ
ਪੱਤਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀਆਂ

R.V.D.U.
 PUBLIC LIBRARY
 PATIALA 1997
 No. 183
 LIBRARY

ੴ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਨਾਮੋ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇ ਨਮੋ ਨਾਮਾਥਿ ਰੁਕੁ
 ਏਕਾਦਿਖਤੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕਾਦਿ ਤੇਰਿ ਦੇ ਗਮ ਭਯੋ ॥
 ਕਾਥੰਤੁ ਤੀਨ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪਾਨਿ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਠੀ ਸੋ ਗਤਿ ॥
 ਗਠਨਿ ਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰਨਾਇ ਤੋ ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ
 ਸੀਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬਤ ਸਿ ਵਸ ਨਯਾ ਦਿ ਪਾ ਤੇ ਜਗਤਿ
 ਸੁਨਾਇ ਤੋ ਸੁਰ ਪਤਿ ਤੂੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨ ਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਗਮ
 ਨੈ ਨ ਕੋ ਚ ਚ ਕ ਬੁ ਤੋ ਪਰ ਜਾਇ ਤੋ ਗੁ ਰੇ ਬਾ ਘ ਪ
 ਸੁ ਨੈ ਸੀ ਤਾ ਪਾ ਮ ਤਿ ਤ ਬਾ ਗੀ ਸੇ ਰ ਪੁ ਪ ਤਿ ਕੇ ਕ ਚੁ ਚੁ ਰੁ
 ਨ ਗਾਇ ਤੋ ॥ ੧ ॥ ਸ ਦੇ ਯਾ ਗ ਕਾ ਰੁ ਕੇ ਸਾ ਰ ਸੁ ਤੀ ਬ ਰੁ ਤੁ
 ਗ ਨਿ ਕਾ ਰੁ ਕੇ ਪੈ ਸਿ ਵ ਸੇ ਬ ਰ ਦੇ ਯਾ ਕ ਰੁ ਕੇ ਰੋ ਚ ਤ ਰ
 ਨ ਨ ਕੋ ਬ ਰੁ ਕੇ ਉ ਗ ਜਾ ਨ ਨਾ ਮ ਸਿ ਬ ਸ ਯਾ ਕਾ ਨਿ ਰੁ
 ਨੇ ਪਾ ਤਿ ਚਾ ਨ ਨ ਕਾ ਰੁ ਸੋ ਸ ਸੁ ਕ ਰੇ ਕਾ ਦਿ ਰਾ ਮ ਕ ਰੋ ॥
 ੫ ॥ ਜਾ ਨ ਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗ ਮੁ ਬੀ ਰ ਕੇ ਨਾ ਗ ਤਿ ਜੰ ਮੁ ਟੇ ਸ ਕ ਰੋ
 ਤਿ ਸ ਰੋ ਯਾ ਮ ਕ ਕ ਥੰ ਤੁ ਗ ਸੁ ਯਾ ਮ ਪ ਨ ਦੇ ਰਾ ਮੇ ॥

ਗੋਬਿੰਦ ਲਿਖਤ ਨੰ: 183, ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਂਠੋਸ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ: 1699 ਬਿਕ੍ਰਮੀ।

ਸਸੇਵਤਚਰਨਾ ਵੇਤਬਸਿਸੁਅਸੀਸਸਰ
 ਸਹਿਤਗੁਪਬੀਰਕੋ ॥੧੦੭॥ ਕਬਿਤੁ ਸੇਸ
 ਸੇਸਮਝਿਵਾਰੈ ਹੈ ਗੁਨਕੇਭੰਡਾਰ ਤੇਈਸੀ
 ਖਸੀਖਕੰਠਭੁਖਨਜਯੋ ਸਹਿ ਹੈ ਆਪੁਨੁਸ ਗੁਨ
 ਮਝਿਸੁਖਪਾਇ ਐਰਨਿਸਨਾਇ ਐਸੇਗੁਇ ਕੋ
 ਗਾਇਸਦਾਜੀਮੇਪ੍ਰੇਮਭਾਰਿ ਹੈ ॥ ਤਿਨਕੇਹੀਏ
 ਤੇਗੁਪਬੀਰਬੀਰਲਛਮਨਜਾਂਕੀਸਸੇਤ
 ਸਦਾਪੁਆਜਯੋਨਕੋਰਿ ਹੈ ॥ ਗੰਮਚੀਦਗੀਤ
 ਕੀਏਚੈਦਗਜ ਅੰਕਤੇਉਚੈਦਗਭਵਨਕੋਕ
 ਸਿਕਦਰਿਕਰਿ ਹੈ ॥੧੦੮॥ ਛੁਪ ॥ ਸੰਬਤੁ
 ਬਿਕ੍ਰਮਨ੍ਰਿਪਤਿਸਹਸਪਟਸਤਅਸੀਹਬਰ
 ਚੇਤਚੰਦਨੀਦੁਜੰਛੁੜਜਗੰਗੀਰਸੁਭਟਪ
 ਗਾ ਸੁਭਲਛਨਦਛਨਸੁਦੇਸਕਵਿਗੰਥਿ
 ਚਛਨਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸਨਦਾਸਤਨੁਕੁਲਪੁਕਾਸਜ
 ਸੁਦੀਪਕਰਛਨਾ ਗੁਪਪਤਿਚਿਰਿਤ੍ਰਤਿਨ
 ਜਥਾਮਤਿਪ੍ਰਗਟਕਯੋ ਸੁਭਲਗਨਗਾਇ
 ਦੈਭਗਤਿਦਾਨਨਿਰਭੈਕਭਗੁਜੈਗੁਪਪਤਿਰ
 ਪੁਬੀਸਮਰਿ ॥੧੦੯॥ ॥ ਇਤ ਸ੍ਰੀਗਮਗੀਤੇ ਕ
 ਯਪਤਿਗਮਾ ਜੀ ॥ ਯ ਆ ਬੈ ॥ ਸ

ਚੜ੍ਹਦਸ ਅੰਕ ੧੦੦ ਸ੍ਰੀਗਮਚੰਦ੍ਰੋਜਯਾਤ੍ਰਿ
 ਅਨਿਲ ਸੰਬਤਨਿਧਿਰਸਰਾਗਮਯੀਕਬਖ
 ਨਿਖੇ ਆਸਨਵਦਿਤਿਥਦੁਤੀਜਗਤਮੇਜੰ
 ਯੋ ਉਰਗਰੇਵਤੀਬੁਧਿਸਿਧਿਯੋਗਹਿਰੁਗੀ
 ਹੋਬਿਜੇਦੁਗਾਯੋਪਸਤਕਪੁਰਨਹੋਕਰੀ

੬੬

ਬਕਪਤਿਸੁਨੀਤਸਾਪਮਤਿਤਕਮਸਿਹਪੁਪ
ਵਿਕੇਕੁਥਗੁਸਥਾਵੇਹੋਸੁਥਾਵੇਹੋਸੁਥਾਵੇਹੋ
ਮਾਰਸੁਤੀਬੁਥੁਕਿਕਹੁਕੇਹੋਸਿਵਸੇਬਰਵੇਯਾਮ
ਕਹੁਕੇਹੋਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿ
ਸੇਕਿਯਕਸਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿ
ਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿ
ਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿਕੁਥਾਸੇਕਿ

ਚਉਦਹਸੁਅੰਕਤੇਉਚਉਦਹਬੰਦਨੋਕੋਕਲਿਕਦੁਹਿਕ ੪੫੮
 ਰਿਹੋ॥੧੪੨॥ਛੁਪੈ॥ਸੀਸਤਿਥਿਕਮਨ੍ਰਿਪਤਿਸਹਸਖ
 ਟਸਤੁਅਸੀਬਗਾਚੈਤਚਾੜਨੀਦੁਜਛੋੜਜਹਾਰੀਰ
 ਸੁਬੁਟਪਗਾਸੁਭਲਛਨਦਛਨਸੁਦੇਸਕਥਿਰਾਮਾਥਿ
 ਚੋਛਨਾ॥ਕ੍ਰਿਸਨਦਾਸਤਨਕਲਪਕਾਸਜਸਦੀਪਕਰੋ
 ਛਨਾਸੀਅਪਤਿਚਰਿਤ੍ਰਿਨਿਜਥਾਮਤਿਪ੍ਰਗਟਕਹਿ
 ਚਉਭਲਗੁਨਗਾਇ॥ਦੈਭਗਤਿਦੰਨੁਨਿਰਛੋਕਕਹੁਐ

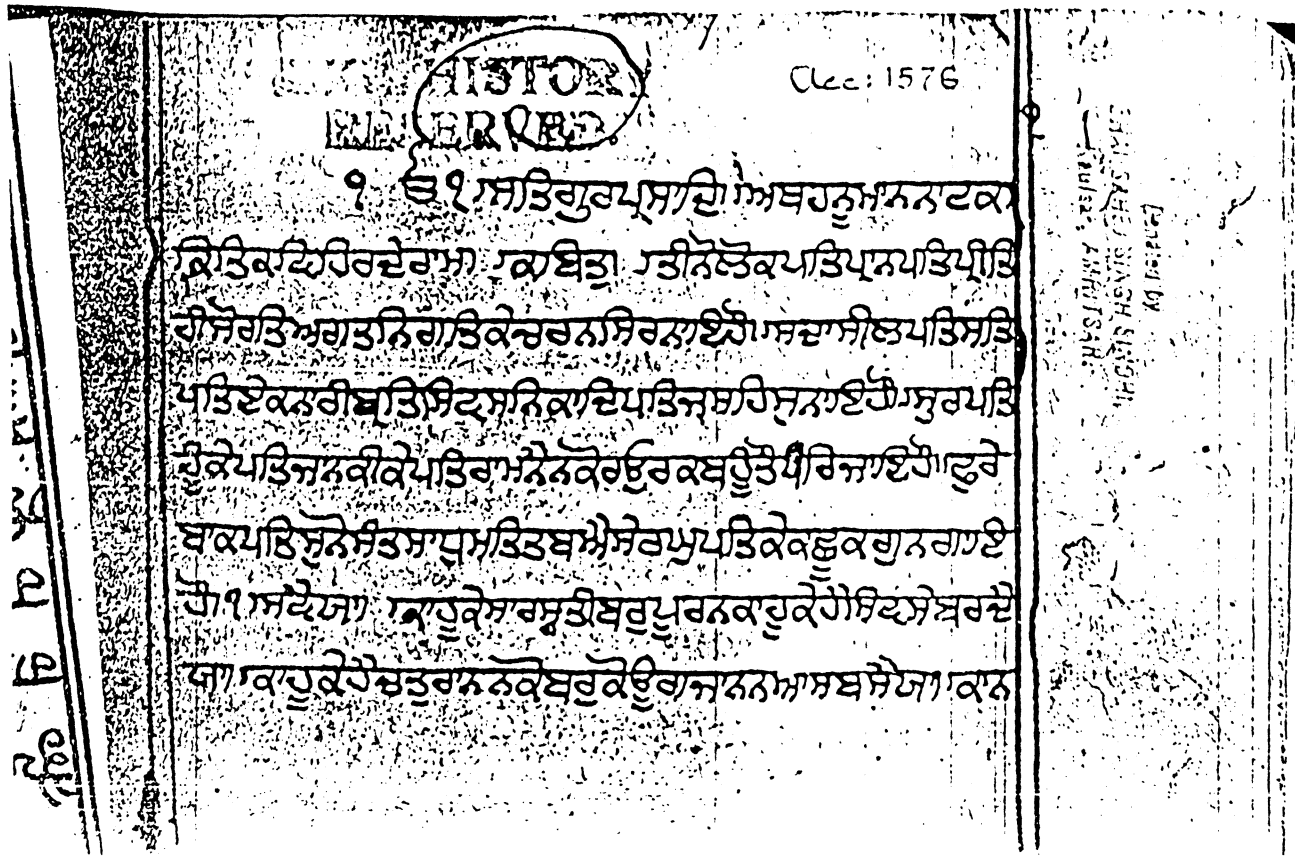
ਰਖੁਪਾਤਿਰਖੁਬੀਸਮਾਣਿ॥ ੧੪੨॥ ੧੨੭॥ ੮॥ ਗਉਤਿਸੀ
 ਹਨੁਮਾਨਨਾਟਕਗਾਢਨਬਧਚੇਦਸੇਅਕਿਸਮਾਪਤੀਮਸਤ
 ॥ ੧੪॥ ੧੪੩॥ ਕ੍ਰਿਤਕਾਬਿਹਿਰਵੇਠਾਮੁਕਾਮਾਪਦਵੀਪਸੀ
 ਮੁਕੁਸੁਕਾਰਸੇਪੈਰਟਾ॥ ੧੧੬॥ ੪॥ ਭਾਈਮਿਹਕਿਸੀ
 ਪਨੈਪੈਠੀਲਿਖੀਏਸਕਿਗੁਰਾਉਕੁਮਾਰਦਵਾਰਪੈਸ
 ਧਮੀਗਾਠਿਦਾਦਬਸਨਹੋਦੁਰਪੈਕੁਲਿਅਗੁਰਿਅਸ
 ਕਸਿਠੈਠਾਮਾਦੁਰਹੈਗੁਠੀਪੀਨੋਗੁਠੀ॥ ੧੪੪॥ ॥

੨੬ ਨੰਗੇ ਸੁਖਿ ਮਾ ॥੧॥ ਸੁਖਿ ਮਾ ਗਾ ੨ ਕੁ ਰੀ ੩ ਵ ੦ ਠੀ ਰ ਏ ਗ ॥
 ਕਵਿਤਾ ਡੀ ਠੀ ਰ ਪ ਤਿ ਪ ਨ ਪ ਤਿ ਪੀ ਤ ਠੀ ਸੇ ਗ ਤਿ ਗ ਤਿ ਗ ਤਿ ਕੇ
 ਚ ਰ ਸ ਮ ਰ ਸ ਠੀ ਰ ॥ ਸਾ ਰ ਸ ਮ ਰ ਪ ਤਿ ਮ ਤ ਪ ਤਿ ਏ ਨ ਠੀ ਗ ੩
 ਮ ਤ ਸ ਕ ਵ ਠੀ ਪ ਤਿ ਕ ਸ ਠੀ ਸ ਠੀ ਰ ॥ ਸ ਰ ਪ ਤਿ ਕੇ ਪ ਤਿ ਸ ਠੀ
 ਕੀ ਕੇ ਪ ਤਿ ਗ ॥ ਸਿ ਕ ਰ ਠ ਠ ਕ ਸ ਠ ਤੇ ਪ ਠੀ ਸ ਠੀ ਰ ॥ ਠ ਰੈ ਸ ਠ ॥
 ਤਿ ਸ ਠੀ ਕੀ ਤ ਸ ਪ ਮ ਤਿ ਤ ਠ ਠੀ ਸੇ ਰ ਪ ਪ ਤਿ ਕੇ ਕ ਵ ਕ ਸ ਗ ਠੀ ਰ ॥
 ॥ ਸ ਠੀ ਠ ॥ ਕ ਗ ਰੇ ਸ ਰ ਸ ਤੀ ਠ ਵ ਪੁ ਰ ਠ ਕ ਵ ਰੇ ਕੇ ਠੀ ਸਿ ਕ ਮੇ ਕ ਰ ਠੀ
 ਠ ॥ ਕ ਗ ਰ ਠ ਠ ਠ ਵ ਠ ਰ ਵ ਠੀ ਗ ਠ ਕ ਠ ਗ ॥ ਸ ਰ ਸੇ ਠ ॥
 ਕ ਠ ਸ ਠੀ ਮ ਠੀ ਠ ਠ ਕ ਵ ਰ ਸੇ ਸ ਠ ਰ ਠੇ ਕ ਠੀ ਗ ॥ ਕ ਠੀ ਠ ॥ ਕ
 ਠ ਤ ਸ ਠੀ ਰ ਪ ਠੀ ਰ ਕੇ ਸ ਮ ਠੀ ਕ ਸ ਠੀ ਠ ਸ ਠੀ ਰ ਠੀ ਗ ਠੀ ਠ ॥
 ਕ ਠੀ ਤ ॥ ਸ ਠੀ ਮ ਪ ਠ ਠੇ ਠ ਸੇ ਠ ਠ ਠੀ ਕ ਵ ਠੀ ਸ ਠੀ ਰ ਪ ਮ ਠੇ ਠੇ ਮ
 ਠੀ ਠ ਠੀ ਠੀ ਠ ਠ ਠੀ ਕ ਮ ਠੀ ॥ ਠ ਰ ਠ ਸ ਠ ਰ ਠ ਕ ਸ ਠ ਠੇ ਠ ਠੀ ਤ
 ਠੀ ਗ ਠੀ ਕ ਠੀ ਠੀ ਰ ਗ ਪ ਠੀ ਤ ਠੀ ਠੀ ਕ ਠੀ ਕ ਠੀ ॥ ਠ ਮ ਠੀ
 ਸ ਠੀ ਸ ਠੀ ਕ ਠੀ ਮ ਠੀ ਗ ਠੀ ਤ ਠੀ ਕ ਠੀ ਪ ਸੀ ਮ ਠੀ ਕ ਠੀ ਰ ਠੀ ਕ
 ਪ ਮ ਠੀ ॥ ਠੀ ਠ ਠ ਠ ਰ ਠੀ ਠ ਗ ਤੇ ਠੀ ਠ ਮ ਠੀ ਠੀ ਠੀ ਠੀ ਕ
 ਠੀ ਠ ਠੀ ਸ ਠ ਠੀ ਰ ਮ ਠੀ ਗ ਠੀ ॥ ੩ ॥ ਸ ਠੀ ਠ ਗ ਠੀ ਠ ਵ ਠੀ
 ਕ ਠ ਗ ਪ ਠੀ ਰ ਠੀ ਠ ਰ ਮ ਠੀ ਰ ਮ ਠੀ ਸ ਠੀ ਪ ਠੀ ਠ ॥ ਠੀ ਮ ਠੀ
 ਠੀ ਠ ਵ ਕ ਠ ਮ ਠੀ ਰ ਠੀ ਠ ਵ ਮ ਠੀ ਰ ਠੀ ਠ ਵ ਮ ਠੀ ਸ ਠੀ ਠ ॥ ਠੀ ਰ
 ਕ ਠੀ ਕ ਠ ਤ ਠ ਰ ਤ ਠ ਨ ਠ ਵ ਕ ਠੀ ਪ ਠੀ ਪ ਠ ਸ ਠੀ ਠ ॥
 ਪ ਠੀ ਰ ਮ ਸ ਠੀ ਮ ਪ ਠੀ ਨ ਸ ਠੀ ਸ ਠੀ ਠ ਜ ਸ ਠੀ ਠ ਠ ਸ ਠੀ ਠ
 ॥ ਕ ਠੀ ਤ ॥ ਕ ਸ ਠ ਤ ਕ ਠ ਤ ਕ ਕ ਸ ਠੀ ਸ ਠੀ ਠੀ ਕ ਠ ਠ

ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੰ: 178, ਗੁਰੂ ਠਾ ਠ ਦੇਵ ਸੂਠੀ ਵਰਸਿਟੀ, ਦੁਰਲੱਭ ਸੰਕਲਨ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿਤੀ: 1814 ਖਿੰਮੀ (1920 ਖਿੰਮੀ)

मीधरठवृषननौपरिगैंणपुसममद्विप्रम
 पादिगैरुसुरादिगैमेगलगादिमदार्ता
 मेपेगउरीगै।डिनरेगीऐरेण्यश्रीरश्रीव
 कडमकसासुरीसमेउमदपुणननंउकटवि
 गै।गभउंइगीउरीऐचंउणनार्तेउऐचं
 एरिउदकनैरतिरदुरिरीगै१५२।
 कपजागमिअउत्रिरुमद्विपडिसगीमदवद
 उणमीअगा।चेइचंइलीदूताडेरतां
 गीगभउतपग।सुउलेडकदेडकसुदेस
 वदिसंभविउंइक।विमकदसउकडल
 यरासतमद्वीपरउंइक।गपपडिउंइ
 डिसुतगभडिउगएउंउसुउलमकगदि।
 ऐउगडिउकनकिउंउरउतैगपपडिगप
 अंममदि।१५३।इडिमीगभगीडेगप
 पडिउभगतीडिपुगिगादिअंनमचंउउमे
 मं।१५।समपडी।इउग।अेउणीपअ
 मं।उममंअडलेउंअिचग।उसमीअिने
 गदिउंइइसुपुमउरलिमीसुउग१।मं।उ
 एउतउंउंइरइलीनेउंअकदि।।

त्रितै इवराणमसामेलेपरदमप्रदण्टिर
मीरामेनजडा।मीदरगृती।पधीमिग
सा।।उलचरिभावरहीती।छेइउरीर
रपा।लिपी। — देग।म।भा।ऐ।ल।य
दो।।इ।म।ध।उ।र।र।म।मी।प।दे
मी।भ।उ।ई।स।मै।श्री।मि।१८२०

ਹੱਥ ਠਿਖਤ ਨੰ: 1576, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖਾਨਸਾ ਕਾਲਜ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ: 1828 ਖਿਲਾਫੀ।

ਖਿਸੀਖਿਕੰਠਭੁਖਨਜੋਧਾਰਿਹੈ॥ਆਪੁਨਸਮੁ ੩੬੫
 ਈਸੁਖਪਗਏਅੰਗਨਿਸੁਨਾਇਮੇਸੇਗੁਨਗਾ
 ਇਗਾਇਜੀਮੇਪੁਮਭਾਰਿਹੈ॥ਗਤਿਨਕੇਹੀਏਤੇਰ
 ਘੁਬੀਰਬੀਰਲਛਮਨਜਾਨਕੀਸਮੇਤਸਦਾਧੂਦ
 ਜਮੋਨਟਾਰਿਹੈ॥ਰਾਮਚੰਦਗੀਤਕੀਏਚੋਦਜੁਅੰਕ
 ਤੇਈਚੋਦਹਭੁਦਨਕੋਕਲੀਕਦੂਰਿਕਠਿਹੈ॥੧੦੦
 ਆਛੁਪੇਸੀਬਠਾਥੀਕਮਨਿਪਾਤਿਸਹਸਖਦਸ
 ਤਮਸੀਹਬਰਾਚੈਤਚਦਨੀਦੁਜਛੁੜਜਹਰਿਰਸੁ

ਉਦਘਰਾ ਸੁਭਲਛਨਦਛਨਸੁਦੇਸਕਾ ਵਿਰਾਮਾ ਬਿਚ
 ਛਨਾਕਿਸਨਦਾ ਸੁਭਨਕਲਪਕਾ ਸਜਸਦੀਪਕਰਛ
 ਨਾਸੀਅਪਤਿਦਾਰੇਤਿਨਿਜਬਾਮਤਿਪੁਗਟਕਯੇ
 ਸੁਭਲਗਨਗਾਣਿਾਦੈਭਗਾਤਿਦਾਨਿਰਭੈਕਰਹੁਸੁ
 ਜੈਰਘੁਪਾਤਿਰਘੁਬੀਸਮਾਣਿ। ੧੪੪। ਏਤਿਸ੍ਰੀਰ
 ਮਹਾਤਿਹਨੁਮਾਨਨਟਕਰਾਵਨਬਧੰ। ਸੁਭਰਦਸ
 ਮੇਮਕਸਥਾਪਤਿਸ੍ਰੀਬੁਭਾ। ੧੪੫। ੧੪੬। ੧੪੭। ੧੪੮।
 ਥਾਰਾਸੁੰਦ੍ਰਾਪੀਰਸੁੰਦ੍ਰਾਦਯਸੁੰਦ੍ਰਾਪਿਪੁਤ੍ਰਸੁ

੧

੨੪ ॥ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੨

॥ ਸੀਗਣੇਸਾਇਨਮਃ ॥ ਅਥਹ ਨਮਨਾਟਕ
 ਲਿਖਤੇ ॥ ॥ ਕਿਤਕ ਬਹਿਰਦੇਗ ਮੁਕੁਲਾ ॥
 ॥ ਕਸਿਤੁ ॥ ॥ ਤੀਨਲੋਕਪਤਿ ਪ੍ਰਾਣਪਤਿ ਪ੍ਰੀ
 ਤਹਿ ਸਿਰਤ ਅਗਨਤਿ ਗਤਿ ਕੇਚਰਨ ਸਿਰਗਾਇ
 ਹੇ ॥ ਸਦਾ ਸੀਲਪਤਿ ਸੰਤਪਤਿ ਏਕੈ ਨਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿ
 ਵਸਨਕ ਵਪਤ ਨਾਮ ਸਨਾਇ ਹੇ ॥ ਸੁਰਪਤਿ
 ਪਤਨਾ ਨਕੀ ਕੇ ਪਤਨਾ ਮੈ ਨਕੋਰ ਚਿਰ ਕੇ ॥ ਤੇ
 ਇਹੋ ॥ ਫੁਰੈ ਬਾਕਪਤਿ ਸੁਨ ਹੁ ਸਾਮ ਸਿ ਕੇ ॥ ਮੈ

ਹੋਬ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 395, ਗੁਰੂ ਠਾ ਠਕ ਵੇਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਲੱਤ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,
 ਮਿਤੀ: 1828 ਬਿਕ੍ਰਮੀ।

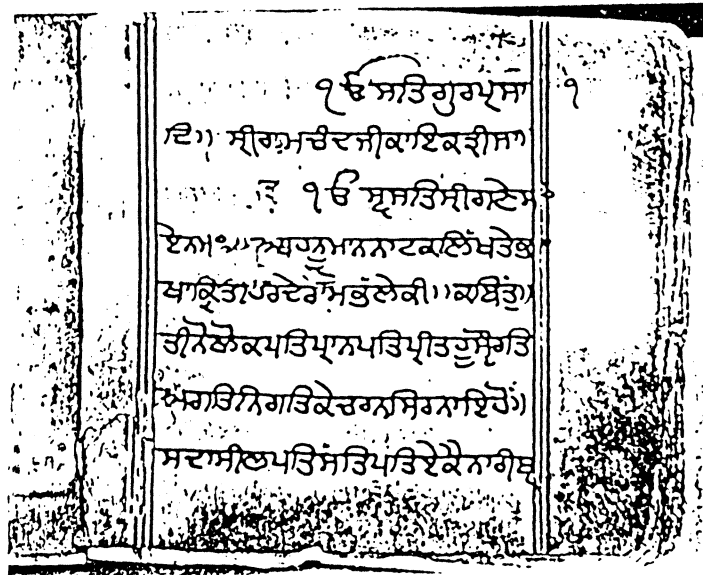
ਰਘਪਤਕੇਕਛੁਕਗੁਨਗਾਇੰਗੇ॥ ੧॥ ਅਵੈਯਾ॥ ॥ ਕਾਹੁ
 ਕੇਸੁਆਰਸਤੀਬਰਪੁਰਨਕਾਹੁਕੈਹੈਸਿਦਸੇਬਰਦੈਯ
 ਕਾਹੁਕੈਚਤੁਰਨਕੋਬਰੁਕੈਉਗਜਾਂਨਨਾਆਸਬ
 ਸੈਯਾ॥ ਕਾਨਸੁਨੇਪਹਿਚਾਨਕਾਹੁਸੇਸਾਚੁਕੈਕੋਬਿ
 ਰਾਮਕੈਯਾ॥ ਜਾਨਤਸੀਰਘਬੀਰਕੇਨਾਮਹਯੈਸੁਨੀ
 ਏਸਭੁਹੈਏਸਹੈਯਾ॥ ੨॥ ਕਬਿਤੁ॥ ॥ ਸਿਅਮਘਣ
 ਕੇਸਿਐਮੈਚਾਤਕਜਿਉਨਹਬੀਧਿਚਿਦੇਹੁਪੇਮਬੰਦੇ
 ਜੈਯਾਤੁਹੁਨਾਮਕੇ॥ ਚਰਨਸਰੋਜਰਸਭਰੇਤਾਕੋਕੋ
 ਮਲਿਕਾਕੋਪਰਾਗਪਉਤਾਰੀਫਿਨਕਾਮਕੇ॥ ਸ

ਸਿਦਬਿਰੰਚਸੁਰਈਸਬੇਟਬੁਮਸੇਵਤਚਰਨ। ਦੇਤ
 ਬਸਿਸਟਅਸੀਸਸਭਾਸਹਤਰਘਬੀਰਕਉ। ੧੨੧੬
 ॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ॥ ਸੇਸਸੇਸਮਝਦਾਰੈਦੈਗੁਨਕੇਰੰਡਾਰਤੇਈ
 ਸੀਖਸੀਖਕੰਠਭੂਖਨਜਿਉਧਰੈ॥ ॥ ਅਪਨਸਮਝਸੁ
 ਖਪਾਇਅਉਰਨਸੁਨਾਇਐਸੇਗੁਨਗਾਇਗਾਇਜੀ
 ਸੈਪ੍ਰੇਮਭਰੈ॥ ॥ ਤਿਨਕੇਹੀਏਤੇਰਘਬੀਰਬੀਰਲ
 ਛਮਨਜਾਨਕੀਸਮੇਤਸਦਾਪੁਹਜਿਉਨਟਰੈ॥ ॥ ਰਾ
 ਮਚੰਦਗੀਤਕੀਏਚਉਦਹਮੀਕਤੇਈਚੋਦਹਭਵ
 ਨਕੇਕਲੀਕਦੁਰਕਰੈ॥ ੧੨੧੭ ॥ ਛੁਪੈ ॥ ॥ ਸੀਮਤਥਿ

੪੬

ਕ੍ਰਮਿਪਤਸਰੀਜਖਟਸਤਅਸੀ ਬਗਚੇਤਚਲਣੀ
 ਦੁਨਛੜਜਹਾਗੀਰਸੁਭਟਪਗਾਸੁਭਯਛਨਦਛ
 ਨਸੁਦੇਸੁਕਬਿਰਾਮਬਿਚਛਨਾਕਿਸਨਦਾਸਤਨਕੁ
 ਯਪ੍ਰਕਾਸਜਸਦੀਪਕਰਛਨਾਸੀਆਪਤਿਗਾਰਿਤ
 ਤਿਨਜਥਾਮਤਪ੍ਰਗਟਕਹਿਚਿਸੁਭਯਗਨਗਣਾਦੈਭਗ
 ਤਦਾਨਿਰਕੈਕਰਹੁਜੈਰਾਘਵਪਤਰਘਬੀਸਮਣਾ
 ੧੩੭੮ ॥ਉਤਸੀਰਾਮਗੀਤਿਚਰਿਦਸੋਅੰਕ
 ਸਮਾਪਤੀਸੁਭਮਸਤੁ॥੧੪॥ਸਿਤੀਯਗੁਣਸੁਦੀ
 ੧੭॥ਸੀਮਤਾ॥੧੮੨੮॥ਯੋਥੀਸੀਪੁਰਨੋਈ॥

੩੫੬

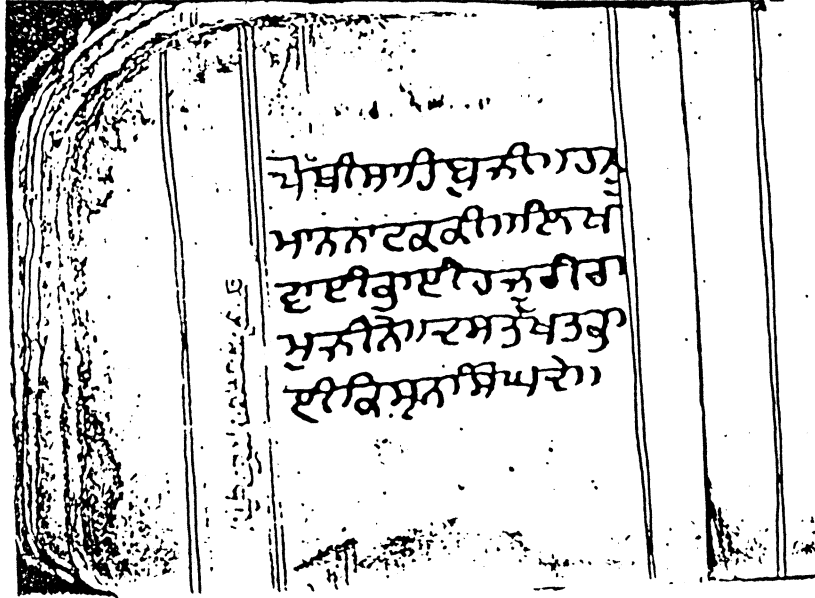

ਹੋਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 2396, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀ,
 ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ: 1837 ਬਿਕ੍ਰਮੀ।

ਤਿ ਸਿ ਦਸ ਨ ਕਾ ਟਿ ਪ ਤਿ ਜ ਸ ਚਿ ਸੁ ਨ
 ਉ ਤੇ ॥ ਸੁ ਗ ਪ ਤਿ ਤੁੰ ਕੇ ਪ ਤਿ ਜ ਨੁ ਕੀ ਕੇ
 ਪ ਤਿ ਗ ਅ ਨੇ ਨ ਕੋ ਰ ਓ ਕ ਬ ਤੁੰ ਤੇ ਪ ਰਿ ਜ
 ਉ ਤੇ ॥ ਛੁੰ ਰੋ ਬ ਕ ਪ ਤਿ ਸੁ ਰੇ ਪ ਤ ਸ ਯ
 ਮ ਤਿ ਰ ਬ ਮੇ ਸੇ ਗ ਪ ਤਿ ਕੇ ਕ ਛੁੰ ਕ ਗੁ
 ਨ ਗ ਐ ਤੇ ॥ ੧ ॥ ਸੈ ਯਾ ॥ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਸ ਯ
 ਸੁ ਤੀ ਬ ਭ ਪੁ ਗ ਨ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਰੋ ਸਿ ਦੇ ਸੇ ਬ ਗੇ
 ਯਾ ॥ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਰੋ ਚ ਤੁ ਗ ਨ ਨ ਕੇ ਬ ਰ ਕੇ ਉ

ਸਖੈਅਸੀ	ਹਬਗਰਿਤਰਾਦਨੀਦੁ
ਜਚਕਰਜਪ	ਗਰਿਸੁਭਟਪਗਾਸੁਭ
ਲੋਛਨਦ	ਛੋਨਸੁਦੇਸਿਕਬਿਗਮਬਿ
ਚਛਨਾਕਿ	ਸਨਦਾਸਤਨਕੁਲਪ੍ਰਕਾ
ਸਜਸਦੀਪ	ਕਰਛੋਨਾਸੀਅਪਤਿਚ
ਰਿਤ੍ਰਿਤਿਨ	ਥਮਰਿਗਟਕਚਿਥਿਸੁ
ਭਲਗਣ	ਗਣਿ।ਦੇਰਗਤਿਦਾਨੁ
ਨਿਰਭੈਕਰ	ਹੁਜੈਗਘੁਪਤਿਰਘੁਬਿਸ

ਮਾਣੀ ੧੨੭੯ ॥ ੧੨ ੭੭	੧੧੭	੫੮੩
ਮਾਣੀ ੧੨੭੯ ॥ ੧੨ ੭੭	ਨੁਸਾ	
ਨਾਟਕ ਚਤੁਰਦਸ ਅੰਕ ਸਮਾ	੫੩੧	
੧੪ ॥ ੧੨ ੭੭	ਕ੍ਰਿਤ ਹਿਰਦੇ ਗਾਥ	ਲਾਗ
ਸੰਮਤ ੧੮੩੭	ਜੇਠ ਬਦੀ	੧੩
ਰੋਜ ਬੁਧ ਵਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਲਿਖੀ		

ਨਗੁਜੇ
ਮਕਰਦੇਵੀ
ਕੰਮਪਦੇਵੀ
ਕਿੰਦੇਹੀਮਾਬੁ
ਚਰਨਸੇਲਚਸੁਰਠੇਪੁਕੋਠੇਮਲਿਜਾਂ
ਵਿਸਪਰਗਾਪੁਤ੍ਰਿਪੁਰੀਛਿਕੀਸਕਾਗਾ

ਰੱਖ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 115106, ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀ: 1870 ਖਿਕ੍ਰਮੀ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ २ ॥
सर्वदुःखहर्त्रं कुरु ॥ ३ ॥
सर्वकष्टहर्त्रं कुरु ॥ ४ ॥
सर्वपुण्यदायकं कुरु ॥ ५ ॥
सर्वसुखदायकं कुरु ॥ ६ ॥
सर्वसौख्यदायकं कुरु ॥ ७ ॥
सर्वसम्पत्तिदायकं कुरु ॥ ८ ॥
सर्वसिद्धिदायकं कुरु ॥ ९ ॥
सर्वसुखसौख्यसम्पत्तिसिद्धिदायकं कुरु ॥ १० ॥

१४ श्रीगंगा॥
 १५ श्रीलक्ष्मणी॥
 १६ श्रीवृषणी॥
 १७ श्रीमत्पुत्रणी॥
 १८ श्रीरुद्राक्षणी॥
 १९ श्रीवपुषणी॥
 २० श्रीवर्मपुत्रणी॥
 २१ श्रीवापुत्रणी॥
 २२ श्रीवर्षणी॥

<p> ॐ ॥ अमरकगरी वसै दा ॥ सुख ॥ सुखी ॥ सायेषी ॥ सिधी सुता ॥ निताना ॥ सुमाय ॥ सिधा ॥ ॥ देउठा ॥ मी ॥ सुखी ॥ सिप ॥ सुवे ॥ सुठ ॥ सुसु ॥ सिधी ॥ सुठ ॥ यदिसि ॥ सुप ॥ सुमी ॥ सुवे ॥ सुठ ॥ सुसु ॥ सिधी ॥ सुठ ॥ सुख ॥ सुखी ॥ सुसु ॥ सुठ ॥ सुसु ॥ सिधी ॥ सुठ ॥ सुख ॥ सुखी ॥ सुसु ॥ सुठ ॥ सुसु ॥ सिधी ॥ सुठ ॥ </p>	<p>३०</p>
---	-----------

500

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇ ਨਮੋ ॥

॥ ਅਥ ਹਨੂ ਮਾਨੁਸ਼ ਦ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਵਿ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮਾ ॥
 ॥ ਕ ਬਿਤੁ ॥ ਪਤਿ ਨੋ ਲੋ ਕ ਪਤਿ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰ ਤਿ ਅ
 ਗਤ ਨਿ ਗ ਤਿ ਕੇ ਚ ਰ ਨ ਸਿ ਰ ਨ ਏ ਹੋ ਸ ਦ ਸੀ ਲ ਪ ਤਿ
 ਸ ਤਿ ਪ ਤਿ ਏ ਕ ਨ ਗ੍ਰੀ ਬ ਤ ਸਿ ਵ ਸ ਨ ਕਾ ਦੇ ਪ ਤਿ ਜ ਸ ਹਿ
 ਸੁ ਨ ਏ ਹੋ ਸੁ ਰ ਪ ਤਿ ਉ ਕੇ ਪ ਤਿ ਜ ਨ ਕੀ ਕੇ ਪ ਤਿ ਰ ਮ

ਹੋਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 1434, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ: 1871 ਖਿਕ੍ਰਮੀ।

ਨੇ ਨਕੋ ਰਠ ਰਕ ਬੁੱਤੋ ਪਕਸਾਇਹੋ ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ
 ਸੁਨੇ ਸੀਤ ਸਾਪੁ ਮਤਿ ਤਬ ਮੇਰੇ ਖੁ ਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁ ਕਹੁ ਨ
 ਗਾਇਹੋ ॥ ੧ ॥ ਸਦੇ ਯਾ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਸਾ ਰਸੁ ਤੀ ਬਰੁ ਪੁਰਨ
 ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਹੋ ਸਿ ਦੇ ਸੇ ਬਰੁ ਦੇ ਯਾ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਹੋ ਚੁ ਤਰਾ ਨ ਕੇ ਬ
 ਰੁ ਕੇ ਫੁ ਗ ਜ ਸ ਮਾ ਸ ਬ ਸੇ ਯਾ ਕਾ ਨ ਸੁ ਨੇ ਪ ਹਿ ਚ ਨ ਨ
 ਕਾ ਹੁ ਸੇ ਸ ਚੁ ਕੇ ਕੇ ਫਿ ਰ ਮ ਕੇ ਯਾ ਜ ਸ ਤ ਸੀ ਰ ਖੁ
 ਬੀ ਰ ਕੇ ਨ ਮ ਰਿ ਜ ਸੁ ਨਿ ਏ ਸ ਬ ਹੇ ਹਿ ਸ ਹੇ ਯਾ ॥ ੧ ॥ ਕ

ਸਿਰੀ ਮਾਖੁਨੁ ਸੁਖਿ ਸੁਖਪਾਇ ਔਰ ਨਸੁ
 ਸਿਰੀ ਨਗੁ ਇਸਦ ਜੀ ਸੇ ਪ੍ਰਮਛ ਰਿਹੈ ॥ ਤਿ
 ਕਰੀ ਤੇ ਰੁਖੀ ਰੁਖੀ ਰਲੁ ਛਮ ਨ ਜਨ ਕੀ ਸਮੇਤ
 ਦੁਖੁ ਅਜੇ ਨ ਦੁਰਿਹੈ ॥ ਗਾਂਠੀ ਦਰੀ ਤ ਕੀ ਏ ਰੋ ਦ
 ਹਿਸੁ ਕਿਰੇ ਊਰੋ ਦ ਧਿ ਭ ਵ ਨ ਕੋ ਕ ਠੀ ਕ ਦੁ ਰਿ ਕ ਰਿਹੈ
 ਛਪੁ ਯਾ ॥ ਤੇ ਸੀ ਬੁਠ ਬਿੰਕੁ ਮਾ ਨਿ ਪ ਤਿ ਸ
 ਰਿਖ ਦੁ ਸ ਤ ਅ ਸ ਹਿ ਬ ਰ ਚੇ ਚ ਦ ਨੀ ਦੁ ਜ ਛੰ ਝ

ਜਗਗੀਰਿਸੁਭਪਗ ਸੁਭਲਛੁਦਛੁਮਦੇਸਕਦਿ
 ਗੰਮਾਬਿਚਛੁਨਾਗਕਿਸਦਾ ਸੁਭਨਕਲਪਕਾ ਸਜਮ
 ਦੀਪਕਛੁਨਾ ਰਖੁਪਾ ਚਰਿਤਿਨਜਸਾ ਮਤਿਪ੍ਰ
 ਗਟਕਹੇ ਸੁਭਲਗਨਗਇਯੈ ਭਗਤਿਦਾਨੁ ਨਿਰ
 ਭੈਕਰਦੁਜੈਰਪੁਪਤਿਕੁਮਾਰਿਯਮਾਇ ॥੧੪॥ ਆਇ ਤਿ
 ਮੀਰਪੁਪਤਿਕੁਮਾਰਿਯਮਾਇਯਮਾਇਯਮਾਇ ॥੧੪॥ ਆਇ ਤਿ
 ਦਸੇਅੰਕ ॥੧੪॥ / ਪੁਰਾਣਿ ॥ ॥੧੩੮॥

ਗੀਤੋਪੋਥੀਯੁਮਨਲਟਕਕੀਪੁਕ
 ਮਸਿਮਤਮੁਦਗੁਮ
 ਕਮੀਮ ਮਰਮਮ
 ਮਮਮ ਮਰਮਮ
 ਮਮਮ ਮਰਮਮ
 ਮਮਮ ਮਰਮਮ
 ਮਮਮ ਮਰਮਮ
 ਮਮਮ ਮਰਮਮ

S. G. (S)
Class No. ...
Book No. ...
Acc. No. 2584

ਕੀ। ਕਥਿਤਾਤੀਨੋ ਲੋਕਪਤਿਪ੍ਰਾਨਪ

ਸੁਹਪਤਿਉ
ਪਤਿਜਾਨਕੀਕੇਪਤਿਗਮਨੈਨਕੋਰਤਿਰਕ ਚਪੁਤੋ
ਫੁਰੇਬਕਪਤਿਸੁਨੇਸੀਤਸਾਧਮਤਿ
ਤਚਮੇਸੇਹਪੁਪਤਿਕੇਕਫੁਕਗੁਨਗਾਇਰੀ। ੧।।
ਸਵੈਯਾ। ਕਪੁਕੇਸਾਹਸੁ

ਹੋਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 2584, ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਏਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,
ਮਿਤੀ: 1872 ਬਿਕ੍ਰਮੀ।

ਲਛਮਨਜਾਨਕੀਸਮੇਤਸਦਾਪ੍ਰਥਮਿਉਨਦਾਰੀ ੩੪੫
ਪੰਗਮਚੰਦਗੀਤਕੇਏਚਉਦਾਹਿਜਮਕਤੇਈ
ਚਉਦਪੁਛਵਨਕੇਕਲੀਕਦਾਰੀਕਾਰੀਐ।੧੪੨
ਠਪੇ। ਸੀਮਤਾਬੀਕੁਮਾਰਪਾਤਿਸਪਸਖਦ
ਸਤਮਸੀਬੀ। ਚੇਤਚਾਦਰੀਦੁਜਛੜਜਪ
ਗੀਰਸੁਭੁਟਪੁ। ਸੁਭੁਲਛਨਦਛਨਸੁਦੇਸਕਾਏ
ਗਮਬਿਚਛਨ। ਕੀਸਨਦਾਸਤਨੁਕੁਲਪਕਾਸ
ਜਸਦੀਪਕਰਛਨ। ਸੀਆਪਾਤਿਗਾਰੀਤਾਤਿਨਿ
ਜਬਾਮਤਿਪੁਗਟਕਪਗ। ਸੁਭੁਲਗਣਿਗਾਣਿ।
ਦੇਭੁਗਾਤਿਕੁਨੁਨੀਰਭੈਕਰੁਪੁਜੈਰਘੁਪਾਤਿਰਘੁ

Acc No 2584

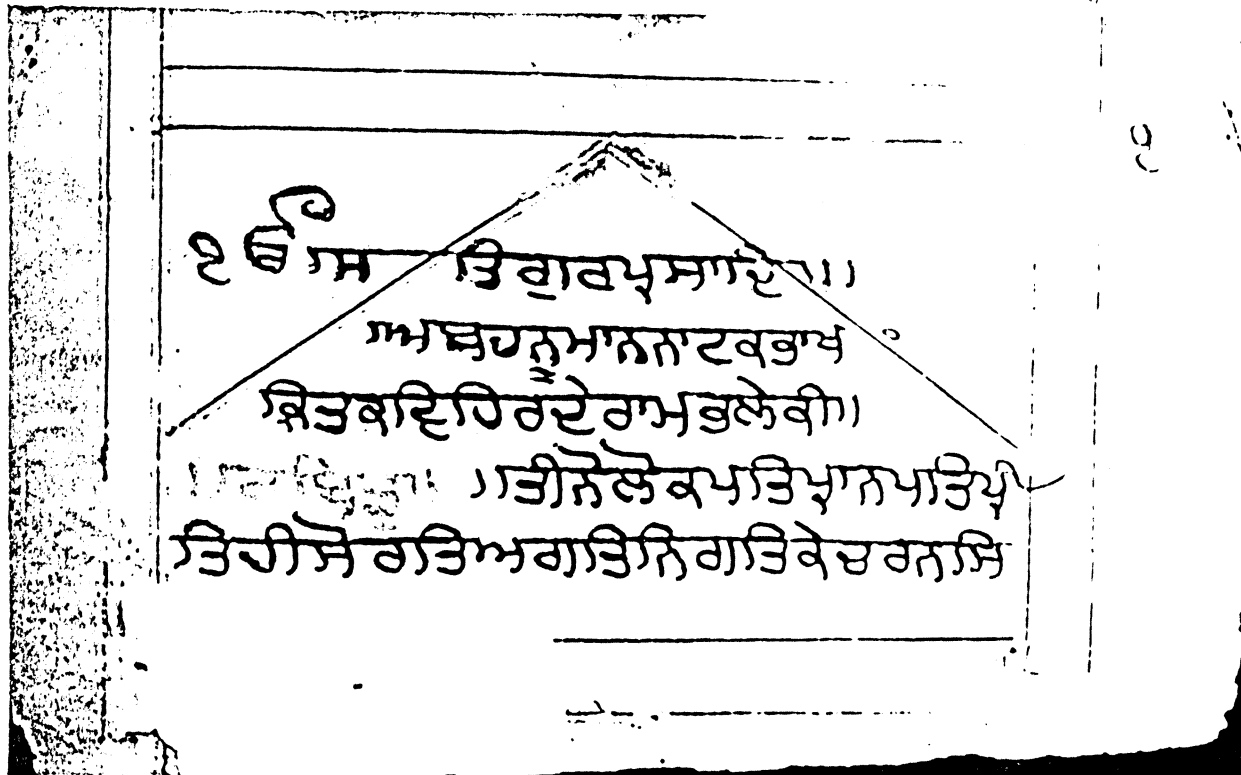
ਬੰਸਮਹਿ ॥ ੧੪੩ ॥ ੧੨੮੩ ॥ ਇਤਸ੍ਰੀ
 ਗਮਗੀਤਿ ਪਰੁ ਮਾਨ ਨਾਟਕ ਚਤੁਰਦ ਸੰਮੇ
 ਕਸਮਾ ਪਤੰ ॥ ਕਿਤਹਿ ਦੇ ਗਮਗੁਲਾ ॥ ਕੁਲ
 ਰਕਾ ਬਖਸਲੇ ॥ ਸੰਮੇ ॥ ੧੮੭੨ ॥ ਕਤ
 ਕਸਦੀ ਸਪਤਮਾ ਪੋਥੀ ਸ ਪੂਰ ਛਹੇਈ ॥
 ਲਿਖਤ ਮਗਾਈ ਰਗਇ ਫਿਦਾਸ ॥ ॥ ਸਲੋ
 ਤੇ ਕੀਤ ਮੇਜਾ ਤੇ ਨਹੀ ਮੇ ਤੁਨ ਜੋਗ ਕੀ ਤਓਈ ਮੇ
 ਰਗ ਨਾ ਚੇ ਕਗਣ ਨਹੀ ਅਪੇ ਤ ਸ ਪਿਓਈ ॥ ਤ ਸ ਪਿ
 ਮਰੀ ਤੇ ਸੰਤਿ ਗ ਸ ਜ ਨ ਮ ਮਾਲ ਮ ॥ ਨ ਨ ਕ ਨ ਮ ਮ
 ਸੀ ਲੁਤ ਕੀ ਵਾ ਮ ਗ ਤ ਨ ਮ ਨ ਥੀ ਵੇ ਗ ਰੀ ॥

੨੧੪ ਸਾਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
 ਇਨ
 ਸਾਂ ਅਬਹੁਰੁਮਾਨ
 ਕਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੇ ਸੀਰਾਂਚੇ
 ਦੁਜੀਕਾਇਕੀਸ
 ੩੩ ੩ ੩੩ ੩ ੩

ੳਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 381, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ: 1879 ਬਿਕ੍ਰਮੀ।

ਤੀਨਲੋਕਪਤਪ੍ਰਾਨਪਤਪ੍ਰੀਤਪੁੰਜੈਰਤਅਗਤਿ
 ਗਤਕੇਚਰਨਜਿਰਨਾਇਤੀ। ਜਦਾਸੀਲਪ
 ਤਸੀਤਪਤਏਕੇਨਾਰੀਬ੍ਰਤਸਿਦਸਨਕਾਰਪ
 ਤਜਸੈਸੁਨਾਇਤੀ। ਸੁਰਪਤਪੁਕੇਪਤਜਾਨਕੀ
 ਕੇਪਤਗੰਠੈਨਕੋਰਓਕਬਪੁੰਤੋਪਰਜਾਇ
 ਤੀ। ਠੁਰੇਬਾਕਪਤਸੁਨੇਸੀਤਜਾਪਸਤਤਬਐ
 ਸੇਰਘਪਤਿਕੇਕਢੁਕਗੁਨਗਾਇਤੀ। ੧੨।
 ਜਿਦਸੇਚਰਦੇਯਾ। ਕਾਂਪੁੰਕੇਚੇਚਤਰਾਂਨਕੇਬ
 ਕੇਉਗਜਾਂਨਨਆਸਬਸਯਾ। ਕਾਂਨਸੁਨੇ

ਰਚੀਲਛਮਨਜਾਂਨਕੀਸਮੇਤਸਦਾਪ੍ਰਭਾਜਿਭਿਨਯ
 ਰਿਭਿਯੋਗਾਂਚੰਦੀਤਕੀਏਏਦਾਰਿਜੋਐਕੁਤੇਏ
 ਚੋਦੈਭੁਵਨਕੋਕਯੰਕਦੁਰਕਭਿਓਯੋ ॥ ੧ ॥
 ॥ ਸੀ ਬਤਾਭਿਕੁਮਨਿਪਤਸਹਿਸਖਟਮਾਸੀਹ
 ਬਗਾਚੈੜਥਾਂਦਨੀਦੁਜਛੜਕਹਿਗੀਰਸੁਭ
 ਟਪਗਾਉਭਯਛਨਦਛਨਸੁਦੇਸਕਵਗਾਂ
 ਬਿਚਛਨਾਕਿਸਨਦਸਤਨਕਯਪ੍ਰਕਾਸਦੀ
 ਯਕਰਛਨਾਸੀਸਿਮਪਤਰਿਤ੍ਰਿਠਿਨਜਥਾਤੁ
 ਪ੍ਰਗਟਕਭਿਓਭੁਭਯਗਨਗਲਾਦੈਭੁਗਤਦ
 ਨਨਿਰਭੈਕਰਹੁਜੈਰਘਟਤਰਘਈਸਮਲਾ ॥
 ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

ਹੋਖ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 345, ਭਾ ਸ਼ਾ ਵਿਭਾ ਗ, ਪੰਜਾ ਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ: 1884 ਬਿਕ੍ਰਮੀ।

ਰਨਾਇਕੋ ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਾਤਿ ਸਤਿ ਪਾਤਿ ਏਕ
 ਨਾਰੀ ਢਾਤਿ ਸਿਦ ਸਨ ਕਾਦ ਪਾਤਿ ਜ ਸਾਹਿ ਮੁਨ
 ਇਕੋ ਸੁਰ ਪਾਤਿ ਹੁਕੇ ਪਾਤਿ ਨਾਨਕੀ ਕੇ ਪਾਤਿ
 ਮਨੈ ਨ ਕੇ ਰਠ ਰਕ ਥੁ ਤੇ ਪਰਿ ਜਾਇ ਠਾ ਸੁ
 ਥਾਕ ਪਾਤਿ ਸਨੈ ਸੀ ਤ ਸਾਧ ਮਾਤਿ ਤ ਚ ਮੀ ਪੇ ਰ
 ਘੁ ਪਾਤਿ ਕੇ ਕ ਛੁ ਕ ਗੁ ਨ ਗਾਇਕੋ।
 ਕਾਹੁ ਕੇ ਸਾਰ ਸੁ ਤੀ ਥੁ ਰ ਪੁ ਰ ਨ ਕਾਹੁ ਕੇ ਹੈ ਸਿਦੁ
 ਥੁ ਰ ਹੈ ਯਾ ਕਾਹੁ ਕੇ ਹੈ ਚ ਤੁ ਰਾ ਨ ਨ ਕੇ ਥੁ ਰ ਕੇ
 ਗਲਾ ਨ ਨ ਮਾ ਸਿ ਥੁ ਸੈ ਯਾ ਕਾ ਨਿ ਸਨੈ ਪਾਹਿ

ਹੈ। ੧੪੨। ਛੁੱਕਾ। ਸੀਥਤਾਥਿਜਮਾਨਿਖ ੩੨੫
 ਤਿਸਹੀਸਖਟਸਤਅੰਸੀਹਥਗ। ਚੇੜਚਾਂਦ
 ਨੀਦੁਜਛੜਜਹਾਂਗੀਰਸੁਭਟਪਗ। ਸੁਭ
 ਛੰਛਨਦੰਛਨਸੁਦੇਸਕਵਿਰਾਂਅਥਿਚੰਛਨਾ
 ਸ਼ਿਸਨਦਾਸਤਨਕਲਪਕਾਸਜਸਦੀਪਕਰੰ
 ਛੁਨ। ਰਖਪਾਤਿਰਰਿੜਤਿਨਜਥਾਮਤਿਪੁਗਟ
 ਕਰੇਸੁਭਲਗਨਗਾਇ। ਏਭੁਗਾਤਿਦਾਨੁਨਿ
 ਰਭੈਕਰਹੁਜੈਰਖਪਾਤਿਰਖਥਿਸਮਾਇ। ੧੪

੨੭) ਗਇਤਸੀ ਰਾਮ ਮਠਿ ਕਮਾਰੀ ਜੀਤ ਪਾਰਿਆ
 ਇਥੋ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦ ਸੋਮੀ ਕਾ ॥ ੧ ॥ ਗਇਤਸੀ ਰਾਮ
 ਰੀਤੇ ਪੋਥੀ ਹਨੁ ਮਾਨ ਨਾਟ ਕੀ ਸਿਪੁਰ ਵਹੋਈ
 ॥ :: ਗਰੰਮ ਗਰੰਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ
 ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮਾ ॥ ਸੀਮਤੁ ੧੮ ੮੪
 ॥ ਹਨੁ ਮਾਨ ਨਾਟ ਕੀ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ॥ ੦੦੦
 ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦
 ॥ = ॥ = ॥ = ॥ = ॥ = ॥

ॐ

१६

१६ श्रीगणेशाय नमः

अथ हनुमानस्तोत्रं कृतं कविर्
 देवप्रियं कविर्भूतः त्रिलोक्यपति
 पद्मपतिर्भूतः श्रीगणेशाय नमः
 नगपतिर्देवनागपतिर्भूतः
 दाम्पत्यपतिर्भूतः पतिर्भूतः
 बृहस्पतिर्भूतः पतिर्भूतः
 सुनायकः पतिर्भूतः पतिर्भूतः
 जनकीपतिर्भूतः पतिर्भूतः
 रक्तबिन्दुपतिर्भूतः पतिर्भूतः
 बाणपतिर्भूतः पतिर्भूतः
 ब्रह्मपतिर्भूतः पतिर्भूतः
 गणेशपतिर्भूतः पतिर्भूतः
 रघुपतिर्भूतः पतिर्भूतः

पौष तिथि तः 452, गुरु ठा ळ देव सुठीवरसिटी, दुल्लैठ सैकसठ,
 श्रीमृतसर, मिती: 1888 बिक्रमी।

ਇਸੇਰਨਸੁਨਾਇਮੇਸੇਗਾਇ
 ਗਾਇਸਦਾਜੀਮੇਪੇਮਭਰਿਐ
 ਤਿਨਿਕੇਯੇਤੇਰਘਬੀਰਬੀਰਲ
 ਛਮਨਜਨਕੀਸਮੇਤਸਦਾਪੁਦ
 ਜਮੇਨਟਕਿਐ। ਰਾਮਚੰਦਗੀਤਕੀ
 ਏਚੇਦਹਜੇਅੰਕਤੇਉਚੇਦਹਭਵ
 ਨਕੋਕਲਿਕਦੁਰਿਕਾਰਿਐ। ੧੪
 ੧। ਛਮਨਸਮੇਤਬੀਕਮਨਿਖ
 ਤਿਸਹਸਖਟਸਤਅੰਸੀਹਬਗ
 ਚੈਚੰਦਨੀਦੁਜਛੋੜਸਹਾਂਗੀਰ
 ਸੁਭਟਪਗ। ਸੁਭਲੋਛਨਦੋਛਨ
 ਸੁਦੇਸਕਵਿਗਮਾਬਿਚੋਛਨ। ਫਿ
 ਸਨਦਾਸਤਨਕੁਲਪ੍ਰਕਾਸਜਸੁ
 ਦੀਪਕਰੋਛਕਾਰਘਪਤਿਚਰਿਤ੍ਰ
 ਤਿਨਿਜਥਮਤਿਪ੍ਰਗਟਕਰਮੇਸੁਭ

੩੪੬

ਸੁਲ ੨

ਲਗਨਗਾਇ। ਏਕੁਗਤਿਦਾਕੁਨਿ
 ਰਭਯਕਰੇਜਯਰਪੁਪਤਿਰਪੁਖੰ
 ਸਮਾਇ। ੧੪੨। ਏਤਿਸੀਰਾਮਗਾ
 ਤਰਪੁਪਤਿਕੁਮਾਰਜੀਤਘਾਰੰ
 ਏਬੰਚਤੁਰਦਸੇਅੰਕਾ। ੧੪੩।
 ਏਹਗਾਸਿਮਤਾਬੰਕੁਮਜੰਤਕੋਬ
 ਸੁਬਸੁਬਸੁਸਾਸਿਜਨਾਜੇਠਸੁਦੰ
 ਏਕਾਦਸੇਸੰਮਵਾਰਪਾਰਿਚਾਠੰ
 ਰਾਮਗੀਤਕੀਪੁਸਤਕੀਲਿਖੀਸੁਰ
 ਗਮਿਗੋਸਾਵਜੀਗਸਿਘਰੁਵਾਰ
 ਯਪੰਹੋਸੁਖਸੁਦੇਸਾ। ੨। ਰਾਮਜੀ।

੭ ਓ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਸਾਇ

ਸੀਕੇ ਸਾਇਨਮਃ ॥ ਅਥ ਹਨੁ ਮਨ ਨਾਇ ਨਿਖਤੇ
 ਗੁਣਿ ਤਕ ਯਹਿ ਰਿਏ ਗੁਪੁ ਕਲਾ । ਕਬਿਤਾ ਤੀ ਨ ਲੋਕ ਪਤ
 ਯਦੁ ਪਤਿ ਪੀਤੀ ਸੋ ਗਤ ਗਾਗ ਤਨਿ ਗਤ ਕੇ ਚਰਨ
 ਸਿਰਨ ਇਹੋ ਸੇ ਸੇ ਸੀਲੁ ਪਤਿ ਸਤ ਪਤਿ ਏ ਕੇ ਨਾ ਗੀ ਬੁਤ
 ਸਿ ਵਸ ਨ ਕਾਇ ਪਤਿ ਜ ਸ ਹ ਸੁ ਨ ਏ ਹੋ ਸੁ ਗ ਪ ਤ ਹੁ ਕੇ
 ਪਤਿ ਜਾ ਨ ਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾ ਮ ਨੈ ਨ ਕੇ ਰ ਓ ਰ ਕ ਬ ਹੁ ਤੇ ਪ ਨ
 ਜਾ ਏ ਹੋ ਠੁ ਰੇ ਬ ਕ ਪ ਤਿ ਨ ਹੁ ਸੰ ਤ ਸ ਯ ਮ ਤਿ ਤ ਬ ਓ
 ਸੇ ਰ ਪ ਪ ਤਿ ਕੇ ਕ ਦੁ ਕ ਗੈ ਨ ਗਾ ਏ ਹੋ ॥ ੭ ॥ ਸੈ ਯਾ
 ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਸਾ ਰ ਸੁ ਤੀ ਬ ਰ ਪੁ ਰ ਨ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਹੋ ਸਿ ਵ ਸੇ ਬ ਰ

ਹੈਬ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 677, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦੁਲੱਠ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,
 ਮਿਤੀ: 1890 ਬਿਕਰਮੀ।

ਸੇਵਕ ਚਰਨਾ ਏਤ ਬਸਿ ਸਠ ਅਸੀ ਮਸ ਰੁ ਸ
 ਹਤ ਰ ਘੁ ਬ ਰਿ ਕੇ ॥ ੧੪ ॥ ਛ ਬਿੰ ਤ ਆ ਸੇ ਸ ਸੇ
 ਸ ਮ ਸੁ ਦ ਆ ਰੁ ਏ ਗੁ ਨ ਕੇ ਡੰ ਡ ਆ ਰ ਤੇ ਏ ਸੀ ਖ ਸੀ
 ਮ ਕੰ ਠ ਰੁ ਖ ਨ ਜ ਯੋ ਸੁ ਰਿ ਏ ॥ ਆ ਆ ਪੁ ਨ ਸ ਮ ਸਿ ਸੁ
 ਖ ਪ ਆ ਏ ਐ ਰ ਨ ਸੁ ਨ ਏ ਐ ਸੇ ਗ ਨਿ ਗ ਆ ਏ ਗ
 ਏ ਸ ਦ ਆ ਜੀ ਮੇ ਯੋ ਮ ਰੁ ਰਿ ਏ ॥ ਤਿ ਨ ਕੇ ਹੀ ਏ ਤੇ ਰ
 ਘੁ ਬੀ ਰ ਬੀ ਰ ਲੋ ਛ ਮ ਨ ਜ ਨ ਕੀ ਸ ਮੇ ਤ ਸ ਦ ਆ
 ਯੂ ਆ ਜ ਯੋ ਨ ਟ ਰਿ ਏ ॥ ਰ ਆ ਮ ਚੰ ਏ ਕੀ ਤ ਕੀ ਏ
 ਚੰ ਏ ਰੁ ਜ ਆ ਕ ਤੇ ਉ ਚੰ ਏ ਰੁ ਡੁ ਦ ਨ ਕੇ ਕ ਲੰ ਕ ਦੁ
 ਰਿ ਕ ਰਿ ਏ ॥ ੧੪ ॥ ਛ ਖੋ ਆ ਸੰ ਬ ਤੁ ਬਿੰ ਕੁ ਮ

ਨਿਪਾਤਿ ਸਹਸਖਟਿ ਸਤਾਸੀ ਹਬਗ ਚੇੜ
 ਚਾਦ ਨੀ ਦੂਜ ਛੋੜ ਹੰਗੀ ਰਸੁ ਭੁਟ ਪਗ। ੩੩੧
 ਸੁਭ ਲੱਛਨ ਦੋ ਛਨ ਸੁਦੇ ਸੁਕ ਦਿਗੰ ਮ ਬਿਚੋ
 ਛਨਾ ਕਿ ਸਨ ਦਾ ਸਤ ਨ ਕੁਲ ਪ ਕਾ ਸਜ
 ਸਦੀ ਪ ਕ ਰ ਛਨ। ਰਘੁ ਪ ਤਿ ਠੀ ਰਿ ਤਿ ਨ ਜ
 ਬਾ ਮ ਤਿ ਪ ਗ ਟ ਕ ਰੋ ਸੁ ਭੁ ਲ ਗ ਨ ਗ ਠੀ।
 ਐ ਭੁ ਗ ਤਿ ਦਾ ਨ ਨਿ ਰ ਭੈ ਕ ਰ ਹੁ ਜੈ ਰ ਘੁ ਬੰ ਸ
 ਮ ਠੀ। ੧੪ ੩। ਏ ਤਿ ਸੀ ਰਾ ਮ ਗ ਤਿ ਜੀ
 ਤਿ ਪ ਰਿ ਆ ਏ ਬੋ ਨ ਮ ਚ ਤ ਰ ਦ ਸੇ ਆ ਕ।

॥१४ १३१५॥ जेठगा संतसुनेमनसाशियोषी
 लिखीरुवेगुरु खालसेज्जीकेपदुत
 लिगिगिगसिपुनेलटीदिठि
 उनुन टकपुगनुनेगे। जेठगासंम
 उअठगसेनबेभग। जेठ वटीविडने
 भीदिगजान। संम द्वागिसुखला
 पप्रहेदपतीगदिज्जिसिपु। देगगा
 बुलचुक्रमेगधपिसकेपदुतीउसिउ
 समाला। कां। गुनिसिपुकीबेनती॥
 चरसनुगेदिनरीजनिगाशिया। उगी

१ ॐ ॥ सातिगारपुसासे ॥

श्रीरामचंद्रजीकाईकड्डीसा १ ॐ सातिग्रीवाटेसा २६६
 ऐनमः ॥ अषहनुमाननटकालिखतेभाखाकूडिहिर
 देरामकुंलेकी ॥ काबिड ॥ ॥ तीनेलेकपातिपुनपतिपी
 तपुंरतिमगातिनिगातिकेचरनासिरसाईहो ॥ सादामीलप
 तिमांतिपातिऐकंररीसुतिमिदीजनकासेपातिजसारीसुनाई
 रो ॥ सरपातिहुंकेपातिजानुकीकेपातिरामनेनकरककषहुंके
 पारीजाईहो ॥ फुरेबाकपातिमुनेसंडसायमातिडबाभेसेरपुप
 तिकेकहुंकरानगाईहो ॥ १ ॥ ॥ सादामीलप ॥ काहुंकेसा
 रसुडीबहुपुचरनकाहुंकेहो ॥ सिदसेबरसेंसा ॥ काहुंकेहोचडुरा
 ननेकेबहुंके ॥ उभाजननाभाससुमेजा ॥ कानसुनेपारीचरन

रेंब लिखित नं: 662, गुरु ठा लू देव सुनीवरसिटी, दुर्लभ संकलन,
 श्रीमृतसर, मिति: 1892 बिक्रमी।

॥१॥ ॥समता विरुमत्रियसगंसखटा मसी
 ॥२॥ ॥यवरा ॥ ॥३॥ ॥द्रीदुनहं ॥ ॥४॥ ॥गीरसुभदपरा ॥ ॥५॥ ॥सुभलं
 ॥६॥ ॥नसहं ॥ ॥७॥ ॥सुदे ॥ ॥८॥ ॥सिवा ॥ ॥९॥ ॥शिरा ॥ ॥१०॥ ॥मविरुह ॥ ॥११॥ ॥ना
 ॥१२॥ ॥क्षीस ॥ ॥१३॥ ॥नदा ॥ ॥१४॥ ॥सत ॥ ॥१५॥ ॥न
 ॥१६॥ ॥कल ॥ ॥१७॥ ॥पुका ॥ ॥१८॥ ॥सज ॥ ॥१९॥ ॥सदी ॥ ॥२०॥ ॥पकर ॥ ॥२१॥ ॥हं ॥ ॥२२॥ ॥ना ॥ ॥२३॥ ॥मी
 ॥२४॥ ॥अप ॥ ॥२५॥ ॥ति ॥ ॥२६॥ ॥चरि ॥ ॥२७॥ ॥तु ॥ ॥२८॥ ॥ति ॥ ॥२९॥ ॥न
 ॥३०॥ ॥षा ॥ ॥३१॥ ॥म ॥ ॥३२॥ ॥दि ॥ ॥३३॥ ॥यु ॥ ॥३४॥ ॥ग ॥ ॥३५॥ ॥र ॥ ॥३६॥ ॥क ॥ ॥३७॥ ॥रि ॥ ॥३८॥ ॥उ
 ॥३९॥ ॥स ॥ ॥४०॥ ॥भिल ॥ ॥४१॥ ॥ग ॥ ॥४२॥ ॥र ॥ ॥४३॥ ॥ग ॥ ॥४४॥ ॥र ॥ ॥४५॥ ॥र ॥ ॥४६॥ ॥र ॥ ॥४७॥ ॥र ॥ ॥४८॥ ॥र
 ॥४९॥ ॥र ॥ ॥५०॥ ॥र ॥ ॥५१॥ ॥र ॥ ॥५२॥ ॥र ॥ ॥५३॥ ॥र ॥ ॥५४॥ ॥र ॥ ॥५५॥ ॥र ॥ ॥५६॥ ॥र ॥ ॥५७॥ ॥र
 ॥५८॥ ॥र ॥ ॥५९॥ ॥र ॥ ॥६०॥ ॥र ॥ ॥६१॥ ॥र ॥ ॥६२॥ ॥र ॥ ॥६३॥ ॥र ॥ ॥६४॥ ॥र ॥ ॥६५॥ ॥र ॥ ॥६६॥ ॥र
 ॥६७॥ ॥र ॥ ॥६८॥ ॥र ॥ ॥६९॥ ॥र ॥ ॥७०॥ ॥र ॥ ॥७१॥ ॥र ॥ ॥७२॥ ॥र ॥ ॥७३॥ ॥र ॥ ॥७४॥ ॥र ॥ ॥७५॥ ॥र
 ॥७६॥ ॥र ॥ ॥७७॥ ॥र ॥ ॥७८॥ ॥र ॥ ॥७९॥ ॥र ॥ ॥८०॥ ॥र ॥ ॥८१॥ ॥र ॥ ॥८२॥ ॥र ॥ ॥८३॥ ॥र ॥ ॥८४॥ ॥र
 ॥८५॥ ॥र ॥ ॥८६॥ ॥र ॥ ॥८७॥ ॥र ॥ ॥८८॥ ॥र ॥ ॥८९॥ ॥र ॥ ॥९०॥ ॥र ॥ ॥९१॥ ॥र ॥ ॥९२॥ ॥र ॥ ॥९३॥ ॥र
 ॥९४॥ ॥र ॥ ॥९५॥ ॥र ॥ ॥९६॥ ॥र ॥ ॥९७॥ ॥र ॥ ॥९८॥ ॥र ॥ ॥९९॥ ॥र ॥ ॥१००॥ ॥र ॥

੨੨ ੫੫੪ ੪੭੮੧

ਠਾ। ਫੁਲੋ ਅੰਗਨਮਾਤ ਵਿਚਿ ਥਿਧਿ ਪੁਰਬਾਸੀ ਸ ੯
 ਥੈ। ਲੋਚਨ ਸਭ ਲਾਸਿ ਰਾਤੁ ਦੇਖ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕੋ।
 ੧ ਪਾਸਿ ਚ ਠਾ। ਸੁਨੀ ਕੇ ਕਈ ਖਾਤ ਰਾਮ ਹਿ ਰਾਜ
 ਬਿਦੇ ਸ ਸੁਤਾ। ਨੈ ਕਨ ਨੈ ਨਾ ਸਿ ਰਾਤਿ ਰੂਠ ਰੋ ਦੇ ਬ
 ਚ ਨ ਸੋ। ੧। ੨। ੩। ੪। ੫। ੬। ੭। ੮। ੯। ੧੦।
 ਰਾਮ ਹਿ ਰਾਜ ਬਿਦੇ ਸ
 ਬ ਸੇ ਸੁ ਤ ਸੋ ਚ ਕੀ ਯੋ ਯ ਹਿ ਖਾ ਤ ਨ ਚੰ ਗੀ। ਏ ਕ ਉ
 ਪਾ ਉ ਕ ਰੋ ਜੁ ਠਿ ਰੈ ਮ ਤਿ ਦੇ ਬ ਰ ਲੇ ਉ ਸੁ ਮਾ ਗ ਸੁ ਰੇ

। ਰਖੁ ਪਤਿ ਚਰਿਤਿ ਤਿ ਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟਿ ਕਹਿਯੋ ਸੁ
 ਕੁਲਗਨਗਣਾ । ਦੇਉ ਤਦਾ ਨਿਰਭੇ ਕੋਰੇ ਜੈ ਰਖੁ ਪੁ
 ਤਿ ਰਖੁ ਥੀ ਸਮਣਾ ॥ ੧੪੩ ॥ ਇਤਸੀ
 ਰਾਮਗੀਤੇ ਰਖੁ ਪਤਿ ਕੁਮਾਰਜੀ ਤੁਘਰਿਆਇ ਬੋ
 ਨਾਮ ਚੋ ਦਸ ਅੰਕ ਸਮਾਪਤੀ ॥ ੧੪ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ
 ਚੰਦਕੀ ਜੈ ॥ ਪੋਥੀ ਗੁਣੀ ਨਰਲਾਦੀ ਸੰਪੂਰਨੀ
 ਹੋਈ ॥ ਸੰਤਮ ੧੮੮੪ ਸਿਤੀ ਵਿਸਾਖਾ ਦਨ ੩

[The text in this section is extremely faint and illegible due to heavy noise and low contrast. It appears to be a block of text, possibly a list or a set of instructions, but the individual characters and words cannot be discerned.]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ॥
 अथ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अहं कुरुक्षेत्रे संवृत्तं
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ १ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ २ ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम
 ॥ ३ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुंजं धनुर्धरः प्रथमं ॥ ४ ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ ५ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ ६ ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम
 ॥ ७ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुंजं धनुर्धरः प्रथमं ॥ ८ ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ ९ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ १० ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम
 ॥ ११ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुंजं धनुर्धरः प्रथमं ॥ १२ ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ १३ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम
 ॥ १५ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुंजं धनुर्धरः प्रथमं ॥ १६ ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ १७ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ १८ ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम
 ॥ १९ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुंजं धनुर्धरः प्रथमं ॥ २० ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ २१ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम
 ॥ २३ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुंजं धनुर्धरः प्रथमं ॥ २४ ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ २५ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ २६ ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम
 ॥ २७ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुंजं धनुर्धरः प्रथमं ॥ २८ ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तम ॥ २९ ॥ अर्जुनस्य धनुःपुं
 जं धनुर्धरः प्रथमं ॥ ३० ॥

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਯ ਨਮਃ ॥ ਅਥ ਗੁਣਾਨਾਟਕ
 ਕ੍ਰਿਤ ਕਾਵਿ ਹਿਰਦੇਯਮ ॥ ਕਵਿੱਤੁ ॥ ਤੀਨੋਲੋਕਪ
 ਤਿਪ੍ਰਾਨਪਤਿਪ੍ਰੀਤਹੀਸੋਗਤਿਅਗਤਿਨਿਗਤਿਕੇ
 ਚਰਨਸਿਰੁਨਾਇਹੋ ॥ ਸਦਾਸੀਲਪਤਿਸਤਿਪਤਿ
 ਏਕੈਨਾਗੀਬ੍ਰਤਸਿਦ੍ਹਸਨਕਾਦਿਪਤਿਜਸਹਿਸੁਨਾ
 ਏਹੋ ॥ ਸੁਰਪਤਿਹੁਕੇਪਤਿਜਨਕੀਕੇਪਤਿਰਾਮਨੈ
 ਨਕੋਰਓਰਕਬ੍ਰਹੁਤੋਪਰਿਜਾਏਹੋ ॥ ਫੁਰੇਬਾਕਪਤਿ
 ਸੁਨੋਸੀਤਸਾਧਮਤਿਤਬ੍ਰਮੇਸੋਰਘੁਪਤਿਕੇਕਛੁਕ

ਗੁਨਗਾਇਤੀ॥੧॥ ਸਦ੍ਰਿਸ਼ਾ ਕਾਹੁਕੇਸਾਰਸੁਤੀਬਰੁਪੁ
 ਰਨਕਾਹੁਕੇਹੈਂਸਿਵਸੇਬਰਦੇਯਾ॥ਕਾਹੁਕੇਹੈਂਚਤੁਰਨ
 ਨਕੇਬਰੁਕੇਉਗਜਨਨਾਸਾਸਬਸੇਯਾ॥ਕਾਨਸੁਨੇ
 ਪਹਿਚਨਨਕਾਹੁਸੈਸਾਰੁਕੇਹੈਂਕਵਿਗਮਕਹੈਯਾ॥
 ਜਨਤਸੀਰਘੁਬੀਰਕੇਨਾਮਹਿਜਾਸੁਨਿਏਸਬਹੋਹਿ
 ਸਹੈਯਾ॥੨॥ਕਾਥਿਤੁਸਾਮਾਪਨਦੇਹਸੇਮੇਚਾਤ੍ਰਿ
 ਕਜੇਨੇਹੁਬਾਧੇਦੇਹੁਪੇਮਬੁਦੇਹੈਂਜਪੇਯਾਤਾਹੀਨਾ
 ਮਕੇ॥ਚਰਨਸਰੋਜਰਸਰੁਰੇਤਾਂਕੇਭੁਯੇਅਲਿਜਾਂਦਿ

ਸਦਾ ਜੀ ਮੇ ਪ੍ਰੇ ਮਭੁ ਰਿ ਹੈ ॥ ਤਿ ਨ ਕੇ ਹੀ ਏ ਤੇ ਰ ਘੁ ਬੀ ਰ ਬੀ
 ਰ ਲੋ ਛ ਮ ਨ ਜਾ ਨ ਕੀ ਸ ਮੇ ਤ ਸ ਦਾ ਪ੍ਰ ਅ ਜ ਮੋ ਨ ਟ ਰਿ ਹੈ ॥
 ਗ ਮ ਚੇ ਦ ਰੀ ਤ ਕੀ ਏ ਚੋ ਦ ਹ ਨੁ ਅ ਕ ਤੇ ਉ ਚੋ ਦ ਹ ਕੁ ਵ ਨ
 ਕੋ ਕ ਲਿ ਕ ਦੂ ਰ ਕ ਰਿ ਹੈ ॥ ੧੪੩ ॥ ॥ ਸੀ ਮ ਤੁ ਬਿ ਕੁ
 ਮ ਨਿ ਪ ਤਿ ਜ ਹੋ ਸ ਖ ਟ ਜ ਤ ਅ ਸੀ ਬ ਗ ਚੇ ਤ ਚਾਂ ਦ ਨੀ ਦੂ
 ਜ ਛੋ ਤੁ ਜ ਹਾਂ ਗੀ ਰ ਸੁ ਭੁ ਟ ਪ ਗ ਸੁ ਭੁ ਲੋ ਛ ਨ ਦੋ ਛ ਨ ਚੁ
 ਦੇ ਸ ਕ ਵਿ ਗਾਂ ਮ ਬਿ ਚੋ ਛ ਨਾ ਕ੍ਰਿ ਸ ਨ ਦਾ ਸ ਤ ਨ ਕੁ ਲ ਪ ਕਾ
 ਸ ਜ ਸ ਟੀ ਪ ਕ ਰੋ ਛ ਨਾ ਰ ਘੁ ਪ ਤਿ ਚ ਰਿ ਤੁ ਤਿ ਨ ਜ ਥ ਮ

ਤਿਪ੍ਰਗਟ ਕਯੋ ਜੁਭੁ ਲਗਨ ਗਾਲਿ

ਰਭੈ ਕਰੈ ਜੈ ਰਘੁ ਪਤਿ ਰਘੁ ਬਿਸਮਾਲਿ ॥ ੧੪੪ ॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗਮਗੀ ਤੇ ਰਘੁ ਪਤਿ ਕੁਮਾਰ ਜੀਤਘ

ਰਿਆਇ ਬੈ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦ ਸੇ ਅੰਕ ॥ ੧੪ ॥

ਸੰਮਤ ੧੮੯੮ ਮਾਘ ਸਿੰਗਰਾਂਦ ੧

ਪੋਥੀ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟ ਕ ਕੀ ਸਪੁਰ ਨਹੋਈ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 अथ यत्प्रमाणं तद्वदन्ति विद्वान्मनुजान् ॥
 यद्यथा तद्वदन्ति तद्वदन्ति तद्वदन्ति ॥
 गतं गतं तद्वदन्ति तद्वदन्ति तद्वदन्ति ॥
 सति यत्प्रमाणं तद्वदन्ति तद्वदन्ति ॥
 सति यत्प्रमाणं तद्वदन्ति तद्वदन्ति ॥
 कर्तव्यं तद्वदन्ति तद्वदन्ति तद्वदन्ति ॥
 तद्वदन्ति तद्वदन्ति तद्वदन्ति तद्वदन्ति ॥
 तद्वदन्ति तद्वदन्ति तद्वदन्ति तद्वदन्ति ॥

पुस्तक संख्या: 105, भाग विभाग, पंजाब, पटियाला, मिति: 1914 ईस्वी।

ਨਸੁਨਾਇਐ ਸੋਗੁਨਗਾਇਗਾਇਜੀਮੈ ਪ੍ਰਮਭਰੋਹੈ ਤਿਨ
 ਕੇ ਹੀਏ ਤੇ ਰਘਬੀਰਬੀਰਲਛਮਨਜਾਨਕੀਸਮੇਤ ਸਦਾ ਪ੍ਰ
 ਅਜਿਉਨਟਰਹੈ ਗਰਮਚੰਦਗੀਤਕੀਏ ਚੰਦਹਜੁਅੰਕਤੇ
 ਈਚੰਦਹਭਵਨਕੋਕਲੀਕਦੁਰਕਰਹੈ ॥ ਛਪਯਾ ॥
 ਸੰਮਤਾਬਿਕ੍ਰਮਨਿਪੁਤਸਹਸਖਟਸਤਅਸੀਬਗਾਚੇਤਚੰ
 ਦਨੀਦੁਜਾਛੜਜਹਾਂਗੀਰਸੁਭਟਪਰਾਸੁਭਲਛਨਦਛਨ
 ਸੁਦੇਸਕਬਰਾਮਬਿਚਛਨਾਕ੍ਰਿਸਨਦਾਸਤਨਕਲਪ੍ਰਕਾਸ
 ਜਨਦੀਪਕਰਛਨਾਰਘਪਤਿਚਰਿਤ੍ਰਤਿਨਜਥਾਮਤਿਪ੍ਰਗਦ
 ਕਹਿਓਸੁਭਲਗਨਗਲਾਦੈਭਗਤਦਾਨਨਿਰਭੈਕਹੁਸੁ
 ਜੋਰਘਪਤਿਰਘਬੀਸਮਲਾ ॥ ਸਿਤੀ ਗਮਗੀਤਗਚੰਦ੍ਰ
 ਘਰਾਘਾਛੜਨਮ ਚਤਰਦਸੋਧਿਯਾਏ ਗਮਯਤੰ ॥ ੧੪ ॥

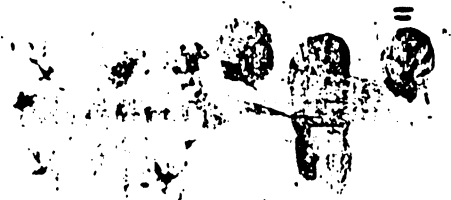
58
 ੨੯੦

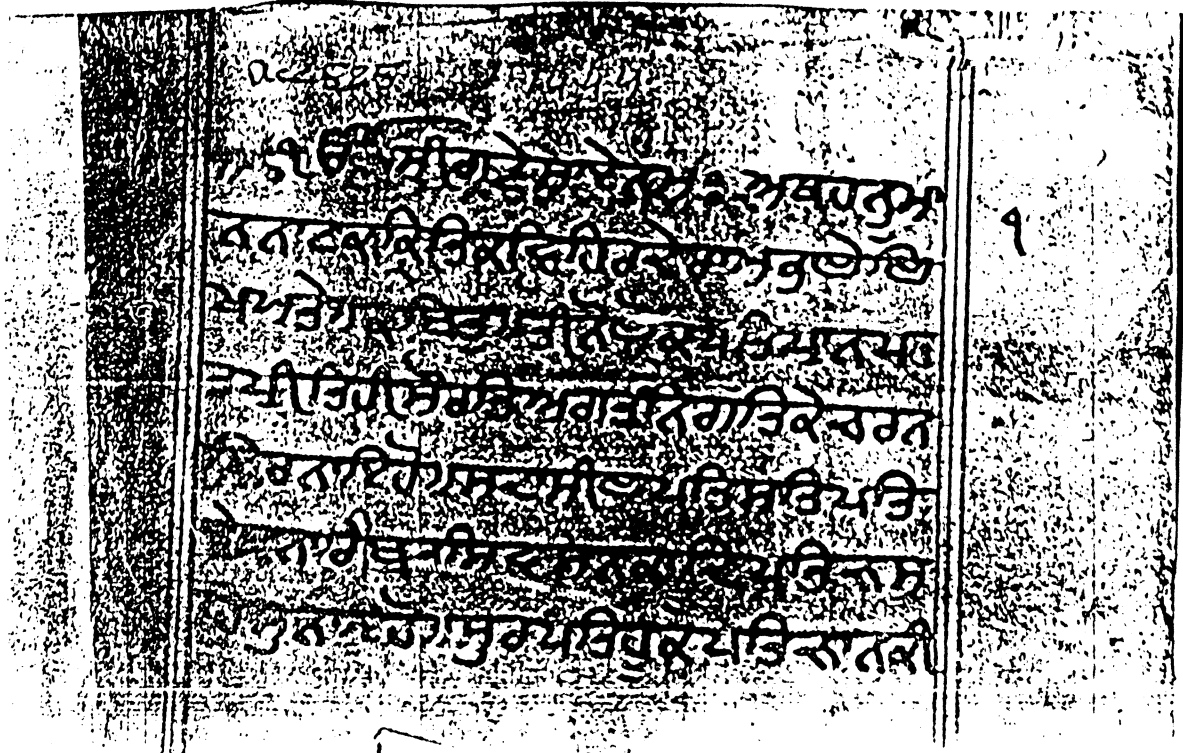
ਲਿਖਤਮਸੀਮਤਸੁਹੀਸਦਸਨਵੁਪਰਦਸਚਹਾਹਵੁ
ਦਸਵਗਸਰਸੇਵਾਸਿਪਲਿਖਾਹਾਕੁਲਚੁਕਬਖਸਲੀ।

੨੬

ਤਿਨਕੇਹੀਏਤੇਗੁਪੁਬੀਬੀਗੁਪੁਮਨਜਾਨਕੀਸਮੇਤਸਦਧੂਜਿਉਨਟਕੈ
 ਰਮਚੰਦਗੀਤਕੀਏਚਉਦਹਿਗੰਕਤੇਈਚਉਦੰਰਦਨਕਕਲਕਦੁਰਿਕ
 ਰਿਐ॥੧੪੦॥ਛਪੇਸੀਮਤੁਬਿਕਮਨਿਪਤਿਸਹਸਖਟੁਸਤੁਮਸੀਬਕ
 ਚੈਤਚਨਈਦੁਜਛੜਜਗੀਰਸੁਰੁਪਗਸੁਰੁਲਛਨਸੁਦੇਸਕਬਿਗਮ
 ਬਿਚਛਨਾਕਿਸਨਦਸਤਨਕਲਪਕਸਜਸਦੀਪਕਰਛਨਾਸੀਮਪੁਤਿ
 ਚਾਤਿਤੁਤਿਨਿਜਸਮਾਤਿਪੁਗਟਿਕਾਰਿਓਜੁਕਲਗਨਗਣਿ॥ਦੈਰੁਗਾਤਿਦ
 ਨਮਨਿਕੈਕਰੁਜੈਗੁਪੁਪਤਿਗੁਪੁਬੀਸਮਦਿ॥੧੪੧॥ਇਤਿਸ੍ਰੀਗਮਕਾ
 ਤੇਰੁਮਨਨਟਕਚੈਦਸੇਗੰਕਸਮਪਤਿ॥੧੪੨॥ਦਸਾਤਿਖੁਡੁਈਮੇਂਚ
 ਸਿੰਘਗਾਰੀਬੀਬੁਲਿਚੁਖਬਖਿਜਦਾਗੀਪੁਬੀਲੇਖੀਉਨਿਸੇਸਤਰੇਮਹੀ
 ਨੇਮਾਸੁਦੀਮਕਦਸੀਨੁ

੧੪੧

ਗੁੱਥ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 1444, ਸਿੱਖ ਰਿਸ਼ਟਰੀ ਰਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖ਼ਾਨਸਾ ਕਾਨਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨਾ

ਕੇ ਪਤਿ ਗਮ ਨੈ ਨ ਕੇ ਰਿ ਰ ਕ ਬੁ ਚੰ ਤੰ ਪ ਰਿ ਨ	ਕੈ ਕ
ਦਿ ਗ ਠ ਰੇ ਬ ਕ ਪ ਤਿ ਸੁ ਨੇ ਸੰ ਤ ਸ ਯ ਮ ਸਿ	ਕ ਕੇ ਨ
ਤ ਬ ਐ ਸੇ ਗ ਪੁ ਪ ਤਿ ਕੇ ਕ ਚ ਕ ਗੁ ਨ ਗ ਣ	ਚ ਕ
ੴ ॥ ੧ ॥ ਸ੍ਰੇ ਯ ਗ ਰਾ ਪੁ ਕੇ ਸ ਕ ਸੁ ਤੀ ਭ ਰ ਪੁ	ਕਿ ਕ
ਰ ਨੁ ਕ ਪੁ ਕੇ ਪੈ ਸਿ ਵ ਸੇ ਬ ਰ ਏ ਯ ਗ ਰਾ ਪੁ ਕੇ	ਕੇ ਸ ਪੈ
ਬ ਤ ਰ ਨ ਨ ਕੇ ਬੁ ਕ ਚਿ ਗ ਕ ਨ ਤ ਅ ਸ ਕ	ਕ ਕ ਠ
ਸੇ ਯ ਗ ਕ ਨ ਸੁ ਨੇ ਪ ਰਿ ਚ ਨ ਤ ਕ ਪੁ ਸੇ ਸ ਕ	ਕ ਠ ਯ
	ਪੁ ਨਿ

੨੨੨: 2192

੧ ਚਾਸਤਿਗੁਰਪੁਸ਼ਾਦਿ ॥ ੧ ॥
 ਪਾਲਬਰਨੁਨਟਕਲਿਖਤੇਭਾਖਾਕਿਤੁਖਿਦੇ
 ਰਾਮਭੁਲੇਕੀਪਕਠਿਤੁ ॥ ੨ ॥ ਭੀਨਿਲੋਕਪ
 ਤਪਾਨਪਤਿਪ੍ਰੀਤਿਹੀਸੋਗਤਿਗਗਤਿਨਿਗਤਿ
 ਕੇਚਗਨਿਸਿਗਿਨਾਇਰੋਮਸਦਾਸੀਲਪਤਿ
 ਸਤਿਪਤਿਏਕਨਾਰੀਥੁਤਿਸਿਟਸਨਕੁਦਿਪ
 ਤਿਜਸਹਿਸੁਨਾਇਰੋਮਸੁਹਪਤਿਹੁਕੇਪਤਿਜਾ

ਗੋਬਿੰਦ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 2192, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖਾਨਸਾ ਕਾਲਜ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨਾ

ਰ ਨੁਕੀਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈ ਨ ਕੋ ਓਰ ਕ ਬੁ ਤੋ ਪ ਰਿ ਜਾ
 ਏ ਪੈ ਾ ਫੁ ਰੇ ਬਾ ਕ ਪ ਤਿ ਸੁ ਨੋ ਸੀ ਤ ਸਾ ਪ ਮ ਤਿ ਤ ਬ
 ਮੇ ਸੇ ਰ ਪ ਪ ਤਿ ਕੇ ਕ ਛੁ ਕ ਗ ਨ ਗ ਾ ਏ ਪੈ ਾ ॥ ੧ ॥
 ਪੈ ਏ ਯ ਾ ਾ ਕ ਹੂ ਕੈ ਸਾ ਰ ਸੁ ਤੀ ਬ ਰੁ ਪੁ ਰ ਨ ਕ ਾ ਹੂ
 ਕੇ ਹੋ ਸਿ ਵ ਸੇ ਬ ਰ ਦ ਯ ਾ ਕ ਹੂ ਕੇ ਹੋ ਚ ਤੁ ਰ ਨ ਨ ਕੇ
 ਖੁ ਰ ਕੇ ਉ ਗ ਜ ਨ ਨ ਆ ਸ ਬ ਸੈ ਯ ਾ ਕ ਹੂ ਸੁ ਨੇ
 ਪ ਹਿ ਚ ਨ ਨਿ ਕ ਹੂ ਸੈ ਸ ਚ ਕ ਹੋ ਕ ਥਿ ਚ ਾ ਮੁ ਕ ਹੀ

ਭੁਖਨਜੋਧਰਿਠੋਆਪੁਨਜਮਸਿਸੁਖਪਾਇਐ ੫੧੫
 ਹਨਜੁਨਾਇਐਸੇਗੁਨਗਾਇਗਾਇਜੀਮੇਪ੍ਰੇਮਭੁ
 ਰਿਠੋਂਗਤਿਨਕੇਹੀਏਤੋਂਗਪੁਬੀਰਬੀਰਠਛਮਨ
 ਜਾਨਕੀਜਮੇਭਸਦਾਪ੍ਰਿਅਜਯੋਨਟਰਠੋਂਗਮਚੰਦ
 ਗੀਤਕੀਏਚੋਦਹਜੁਅੰਕਤੇਉਚੋਦਹਿਭਵਨਕੋ
 ਕਲਿਕਦੁਹਿਕਰਿਠੋਂ ੧੪੨ ਛਪਯਾਸੀਮਤ
 ਬਿਕਮਨਿਪਤਸਹਿਸਖਟਸਤਅਜੀਹਬਰਾਜੇ

ਸ੍ਰਹਾਂਦਨੀਦੁਜਛੁਕੁਜਹਾਂਗੀਰਸੁਭੁਟਮਰਿਸਾਸੁਭੁਟ
 ਛਨਸੁਦੇਸੁਕਵਿਗਾਂਮਬਿਚੱਛੁਨਾਸਿਜਨਦਾਸਤ
 ਨਕੁਲਪਕਾਸਜਸਦੀਪਕਰਛੁਨਾਰਪੁਪਤਿਚ
 ਰਿਤਿਨਜਥਾਮਤਿਪੁਗਟਿਕਯੋਸੁਭੁਲਗਨਗ
 ਣਾਦੈਭੁਗਤਿਦਾਨੁਨਿਰਭੈਕਰਹੁਜੈਰਪਪਤਿਰਪ
 ਬਿਸਮਣਾ ॥੧੪੩॥ ਸਇਭਿਸੀਰਮਗੀਤੇਕ
 ਵਨਬਪਹਿਚੈਦਹਿਮੋਅੰਕਜਸਾਪਤੀ ॥ ॥

53
 2255
 ਏਸ ਬਰਾਮਹਿ ਅਯੋਗੈ ਗਾਵੈ ॥ ਸੇਖ ਸਹਾਯ ਹੋ ਮੁਖਯਾਹਿ ॥ ੬
 ਤੋ ਵਰ ਪਰੇ ਗੁਨ ਪਰਨ ਪਾਵੈ ॥ ਸੀ ਗਫਿਰੇ ਹਨੁ ਮਨ ਸਦਾ ਸੁਯ
 ਬ ਮਤਿ ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਸਮਝਾਵੈ ॥ ਤਾਹੀ ਪੁਸਾਇ ਤੇ ਹਾਮ ਕਹੈ
 ਮਨ ਕੇ ਗਿਰ ਤੋ ਕੁਨ ਜੁ ਦਿਖ ਰਾਵੈ ॥ ੧੫ ॥ ਸੈਯਾ ॥ ਸੁ
 ਰਜ ਕੀ ਮਨ ਕੀ ਕਵਿ ਰਾਮ ਦਿਲੀ ਪਕੀਰੀ ਤਿ ਕਹਾ ਲੇ ਲਿਖ
 ਉ ॥ ਸੀ ਰਪੁ ਕੇ ਅਜ ਕੇ ਅਸ ਕੀ ਸੁ ਕ ਬਨ ਕੇ ਅੰਤ ਕਹਾ ਲ
 ਉ ॥ ਸੁਨਾ ਉ ॥ ਸੀ ਰਪੁ ਨਾ ਬ ਕੇ ਤਾ ਤ ਕੀ ਬਾ ਤ ਕ ਹੇ ਤੋ ਕ ਹੇ ਕ ਹਿ ਅ

ਹੋਬ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 2255, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖਾਨਸਾ ਕਾਨਜ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿਤੀਹੀਨਾ

ਜਬ ਆਨਿ ਮਿਲਿ ਤਬ ਹੀ ਗਿ ਕੇ ਸੇ ਸੇ ਰੰਕ ਨ ਕੇ ਨ ਬਲਿ ਕੇ
 ਈ। ੧੩੬ ॥ ਸੇ ਰੰਕ ॥ ਮੁਖੁ ਪਸੈ ਨ ਚਿ ਤਿ ਬਾਉ ਨੈ ਨ ਕ ਦਲ
 ਵਿਰਾਮ ਜੀ ॥ ਕ ਪਦਿ ਰਹਿ ਤਿ ਕ ਪਿਰਾਉ ਕੀ ਰ ਤਿ ਰ ਘ ਪ ਤਿ ਕੀ
 ਕਰੇ ॥ ੧੩੭ ॥ ਸੇ ਰੰਕ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇ ਨੈ ਕ ਬਲੁ ਪਾਇ ਮੈ ਬਾ
 ਸੇ ਮਾਰਿ ਕੇ ਦੇ ਸੁਲਯੋ ॥ ਅਰੁ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇ ਨੈ ਕ ਬਲੁ ਤੇ ਕ ਪਿ ਮ
 ਕੁਲ ਮੈ ਕ ਪਿ ਰਾ ਜੁ ਕ ਯੋ ॥ ਇ ਤ ਰਾ ਮ ਕੇ ਪਾਇ ਨੈ ਮੈ ਕ ਬ ਹੀ ਚਿ ਤੁ ਰੰ
 ਪ ਮਿ ਲਾ ਏ ਕੈ ਨੈ ਕ ਦ ਯੋ ॥ ਤ ਬ ਹੀ ਸ ਬ ਪੁ ਰ ਨ ਕ ਮ ਭੁ ਏ ਕ ਵਿ ਰ
 ਮ ਦਿ ਹੇ ਜੀ ਮ ਜਾ ਨਿ ਲ ਯੋ ॥ ੧੩੮ ॥ ਸੇ ਰੰਕ ॥ ਗਿ ਵ ਚਿ ਰੰ ਚ
 ਸੁ ਰੰ ਏ ਸਿ ਬੇ ਦ ਬ ਹ ਮ ਮੇ ਦੁ ਤ ਚ ਰ ਨਾ ਏ ਤ ਬ ਸਿ ਸਿ ਅ ਜੀ ਸ ਸ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅਖੰਡ ਨਾਮ ਨਾਟਕ ਕਾ ਵਾਰੀ ॥ ੧ ॥
 ਕਦੇ ਰਾਮ ਲਿਖ ਯਾ ਤੇ ॥ ਕਾ ਬਿੰਤਾ ॥ ਤੀ ਨ ਲੋਕ ਪਾਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਾਤਿ ॥
 ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਗਤਿ ਅਗਾਤਿ ॥ ਨਿਗਾਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰ ਨਾ ਏ ਹੋ ॥
 ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਾਤਿ ਸੰਤ ਪਾਤਿ ਏ ਕੋ ਨ ਰੀ ਕੁ ਤ ਸਿ ਵ ਸ ਨ ਕ ॥
 ਕੁ ਦੇ ਪਾਤਿ ਜ ਸਾ ਹਿ ਸੁ ਨਾ ਏ ਹੋ ॥ ਸੁ ਰ ਪਾਤਿ ਕੁ ਕੇ ਪਾਤਿ ਜ ਨ ਕੀ ॥
 ਕੇ ਪਾਤਿ ਰਾ ਮ ਨੇ ਕੋ ਰ ਓ ਰ ਕ ਕੁ ਹੁੰ ਤੇ ਪਾਰਿ ਜਾ ਏ ਹੋ ॥ ਫੁ ਰੇ ਕੋ ॥
 ਕ ਪਾਤਿ ਸੁ ਨੇ ਸੰ ਤ ਸਾ ਧਿ ਮ ਤਿ ਤ ਕ ਐ ਸੇ ਰ ਪੁ ਪਾਤਿ ਕੇ ਕ ਛੁ ॥
 ਸ ਕੁ ਨ ਗਾ ਏ ਹੋ ॥ ੧ ॥ ਮੁ ਯਾ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਸਾ ਗ ਸੁ ਤੀ ਕੁ ਰ ਪੁ ਨ ॥

OTHER,

ਹੋਬ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 1598, ਸਿੱਖ ਰਿਵਾਜ ਨਾ ਇਕਰੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨਾ

ਕਾਹੁਕੈ ਹੈ ਸਿ ਵਸੇ ਬਰਦਯਾ ਕਾਹੁਕੈ ਹੈ ਚਤੁਰਨ ਨਕੋ ਬੁਕੋ
 ਗਜਨਨ ਆਸ ਬਸਯਾ ਕਾਨ ਤੁਨੇ ਪਹਿ ਚਨਾਨੇ ਕਾਹੁ ਸੇਜਾ
 ਕੈ ਕੇ ਕਾ ਵਿਰਾ ਮਕ ਹਯਾ ਜਨ ਨ ਸੀ ਰਘੁ ਬੀ ਰਕੇ ਨ ਮਹਿ ਜਾ
 ਸੁਨਿ ਏ ਸਭ ਹੋ ਪਿ ਸਹੰ ਯਾ ੧ ਕਾ ਬਿ ਤੁ ਗ ਸਿ ਮਾ ਮਘ ਨ ਦੇ
 ਸੋ ਮੇ ਚਾ ਕੇ ਕੇ ਮਿ ਉ ਨੇ ਹੁ ਬਾ ਧਿ ਓ ਦੇ ਹੁ ਪੇ ਮ ਬੁ ਦ ਹ ਉ ਜ ਘ
 ਤਾ ਹੀ ਨ ਮ ਕੋ ਚ ਰ ਨ ਸ ਓ ਨ ਰ ਸ ਭ ਰੇ ਤ ਕੋ ਭ ਯੋ ਮ ਲਿ ਜਾ
 ਨ ਪ ਰ ਗ ਪਾ ਉ ਤ ਹੀ ਛਿ ਨ ਕਾ ਮ ਕੋ ਗ ਮ ਮੁ ਖਿ ਧੁ ਨਿ ਸੁ ਨਿ
 ਯੋ ਮਿ ਗ ਤ ਹੀ ਛਿ ਨ ਰੁ ਪ ਸਿ ਧੁ ਮੀ ਨੁ ਰ ਰੁ ਪੈ ਨ ਕ ਲਿ ਘਾ ਮ ਕੋ

A. P. Singh
 1950
 7777

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਮਃ ॥੧॥

ਅਥ ਹਨੁ ਮਾਨ ਨਾਟ ਕ ਸਿ ਤਿ ਕ ਟਿ ਹਿ ਰੇ ਦੇ ਰ
ਮ ਭ ਲੇ ਲਿ ਖ ਫ ਤੇ ॥ ਕ ਟਿ ਭੁ ॥ ੭ ॥ ਤ ਨਿ ਲੇ ਕ
ਪ ਤਿ ਪ੍ਰਾ ਨ ਪ ਤਿ ਪ੍ਰੀ ਤਿ ਹੀ ਸੇ ਰ ਤਿ ਅ ਗ ਤਿ ਠਿ ਗ
ਤਿ ਕੇ ਚ ਚ ਨ ਸਿ ਰ ਨ ਟਿ ਹੀ ॥ ਸ ਦਾ ਸੀ ਲ ਪ ਭਿ ਸੰ
ਤਿ ਪ ਤਿ ਏ ਕ ਨ ਰਿ ਬ੍ਰ ਤ ਸਿ ਟੁ ਸ ਨ ਕਾ ਦਿ ਪ ਤਿ
ਜ ਸ ਹਿ ਬੁ ਨਾ ਟਿ ਹੀ ॥ ਸੁ ਰ ਪ ਤਿ ਭੁ ਕੇ ਪ ਤਿ ਜਾ
ਨ ਕ ਿ ਪ ਤਿ ਗ ਮ ਨੇ ਠ ਕੇ ਰ ਓ ਰ ਕ ਟੁ ਤਿ ਪ ਰਿ
ਜਾ ਟਿ ਹੀ ਫੇ ਰ ਬ ਕ ਪ ਤਿ ਸੁ ਠ ਸੀ ਤ ਸਾ ਜ ਮ ਚੁ

੭
53
350

ਹੈਥ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 4159, ਸਿੱਖ ਰਿਫਰੈਂਸ ਠਾ ਲਿਬਰੇਰੀ, ਬ੍ਰੇਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,
ਮਿਤੀ ਹੀ ਨ

ਸੇ ਤਬੁ ਐਰੁ ਪਤਿਕੇ ਕਰੁ ਕਰਨਗਾਇਗੇ॥
 ॥੧॥ ਸਟੈ ਡਾਗਾ॥ ਕਾਹੁ ਕੇ ਸਾਹ ਸੁਤੀ ਬੁਠੁ ਪੁਰੁ ਕਾਹੁ
 ਕੇ ਹੈ ਸਿਟਿ ਸੇ ਬੁਠੁ ਦਈ ਡਾਗਾ॥ ਕਾਹੁ ਕੇ ਹੈ ਚਤੁਰਨੁ
 ਕੇ ਬੁਠੁ ਕੇ ਉਗਾ ਨਨੁ ਅਸ ਬੁਠੁ ਮੈ ਡਾਗਾ ਕਾ ਨੁ ਸੁਨੈ
 ਹਿ ਚਾਨੁ ਨ ਕਾਹੁ ਸੇ ਸਾ ਚੁ ਕੈ ਕੈ ਵਿਗੁ ਮੁ ਕੈ ਡਾਗਾ॥
 ਜਾਨੁ ਤ ਸੁੀ ਰੁ ਪੁ ਬੀ ਕੇ ਨੁ ਪਹਿ ਜਾ ਸੁ ਨਿਏ ਸ ਬੁ
 ਤੇ ਤਿ ਸੁ ਹੈ ਡਾਗਾ ਰੇ॥ ਕੈ ਵਿਗੁ॥ ਸ ਡਾਗੁ ਪੁ ਡਾਗੁ
 ਡੇ ਹੁ ਸੇ ਮੈ ਚਾ ਤਿ ਕੈ ਨਿਏ ਨੁ ਹੁ ਬਾ ਪਹਿ ਡੇ ਹੁ ਪੁ ਮੁ
 ਬੁਠੁ ਪੁ ਜੁ ਪੈ ਡਾਗੁ ਤੀ ਨੁ ਮ ਕੈ ਚੁ ਰੁ ਨੁ ਸੇ ਰੇ ਜੁ ਚੁ

ਦਗੀਤਕੇਏਚੇਦਯੁਕੀਭਤੇਉਚੇਦਹਿਰੁਵਨਕੇਕ
ਲੋਕਦਾਰਿਕਰਿਕਰਿਐਮ੧੪੨। ਛੇਪੇ। ਸਿਮਤੁ
ਬ੍ਰਿਕਮਨਿਰਪਤਿਸਹਸਖਟੁਸਤਿਅਸੀਹਥਗ।
ਚੇੜਚਾਂਦਨੀਦੁਜਛੁੜਜਾਗੀਰਸੁਭਟਪਗਾਸੁ
ਕੁਲੇਛਨਦੇਛਨੇਸਦੇਸਕਵਿਗਾਂਮਥਿਛੁਛਨਾ।
ਕ੍ਰਿਸਨਦਾਸਤਨਕੁਲਪ੍ਰਕਾਸਜਸਦੀਪਕਰੋਛੁ
ਨਾਗਪਪਤਿਭਰਿੜੋਤਿਨਜਥਮਤਿਪੁਕਟੇਕ
ਏਸੁਕੁਲਗਨਗਣਿ। ਏਭੁਮਿਦਾਂਨਿਰਕੁਕਰ

੪੫ 555

੨੬

ਹੁਜੇਰਪੁਪਤਿਰਪੁਥਿਸਮੁਖਿ ॥ ੧੪੩ ॥ ਗਿਤਿਸੁ
 ਰਪੁਪਤਿਕਮਾਰਿਜੀਤੁਪੁਸਮੁਖਿਥੇਨਮਚਰਦ
 ਸੇਅੰਕਾ ॥ ੧੪ ॥ ਸਿਪੁਰਣਿ ॥ ਗਿਤਿਥਿ
 ਗਮਗੀਤਿਥੇਥੀਹਨੰਮਾਨਗਟਕਸੇਪੁਰਣਹੋਈ ॥
 ੧੨੭੬ ॥ ॥ ਵਿਹਗਾ ॥
 ਥੁਆਪੁਪੁਰਣਕੇਹੇਤੁ ॥ ਸ੍ਰੀਰਪੁਪਤਿਰਫੁਪ
 ਸਾਪਸਿਗਾਂਤਿਫੁਲਦੇਤੁ ॥ ੧੧ ॥ ॐ ॐ
 ॐ ॐ ॥ ॥ ਸ੍ਰੀਰਮਰਮਰਮਰਮਰਮਰਮ ॥

ਮ
ਫ
ਲ

ਅਥਰਨੁਗਾਨਨਟਕ ਭੁਖਾਲਪਤਾ ਕੁਤਪੁ १
 ਨਿਰਦੇਸ਼ਾ ਕੁਲੇ ਕੀ ॥ ७ ॥
 १७ ਸਾਤਿ ਗੁਰਪੁਸਾਦਿ ॥
 ਕਾਇਤਾ ਤੀਨੇਲਕਪਤਿਪਨਪਤਿਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀਸੇਰਤਿ
 ਅਗਤਨਿਕਤਿਕੇ ਚਰਨਸਿਰਨਾਏਤੋਂ ਸਦਾਸ਼ੀਲਪ
 ਤਿਸਤਿਪਤਿਏਕਨਗੀਬੁਤਾਸੇਵਸਨਕਾਦਿਪਤਿਜਸ
 ਤਿਸੁਨਾਏਤੋਂ ਸੁਰਪਤਿਪੁਕੇਪਤਿਜਨਕੀਕੇਪਤਿਰਮ
 ਨੇਨਕੇਰਭੰਤਕਥੁੰਤਿਪਹਿਜਾਏਤੋਂ ਫੁਰੇਬਕਪਤਿਸੁ
 १ ਨੇਮੀਤਸਾਬੁਮਤਿਤਯਮੇਸੇਰਖਪਤਿਕੇਕਛੁਕਗੁਨਾ ॥

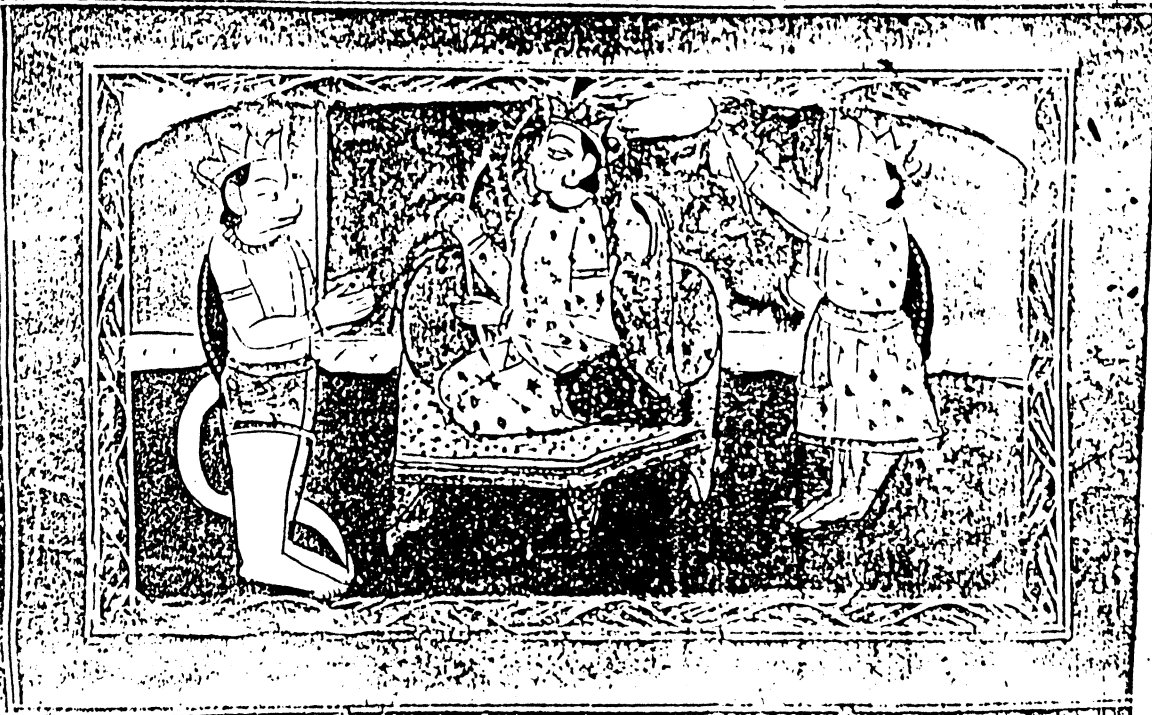
ਹੋਥ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 2219, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਠਾ ਇਬਰੇਰੀ,
 ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਠਾ

ਇਹੋ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਥਮ ਕਾਹਿਕੇ ॥
 ਸਿ ਵਸੇ ਬਰਦੈ ਯਾ ਕਾਹਿਕੇ ॥ ਚਤੁਰਾਨਨ ਕੋ ਬਰਕੋ ਉਗ
 ਜਾਨਨ ਅਸ ਬਸੇ ਯਾ ਕਾਨ ਸੁਨੇ ਪਹਿ ਚਾਨਨ ਕਾਹਿ ਸੇ ਸਾਂਝ
 ਕਹੈ ਕਾਵਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਯਾ ਜਾਨਤ ਸੀ ਰਖ ਬੀਰ ਕੋ ਨਮਹਿ
 ਜਾ ਸੁਨਿ ਏ ਸਬ ਹੋ ਹਿ ਸੈ ਯਾ ॥ ੧ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਸਾ ਮਖਨ ਦੇ
 ਹਿ ਸੇ ਮੈ ਚਾ ਕ੍ਰਕ ਜੇ ਨੇ ਹੁ ਬਾਂਝੇ ਦੇ ਹੁ ਪ੍ਰੇ ਮ ਬੁੰਦੈ ਹੋ ਜੇ ਪੇ ਯਾ
 ਤਾ ਹਿ ਨ ਮ ਕੋ ਚਰਨ ਸੇ ਰੇ ਜ ਰ ਸ ਠ ਰੇ ਤਾ ਕੋ ਕ੍ਰੁ ਜੇ ਮ ਲਿ ਜਾ
 ਦਿ ਨ ਖਿ ਰ ਗ ਪ ਉ ਤਾ ਹਿ ਛਿ ਨ ਕਾ ਮ ਕੋ ਰਾ ਮ ਮੁ ਖ ਧੁ ਨਿ
 ਸੁ ਨਿ ਕ੍ਰੁ ਜੇ ਮਿ ਗ ਤਾ ਹਿ ਦਿ ਨ ਰੂ ਪ ਮਿ ਧੁ ਮੀ ਨੁ ਰੁ ਰੁ ਹੇ ਨ ਕਾਲ

੧

ਨਦੀ ਸਮੇਤ ਸਦਾ ਸੁਖ ਅਭਿਉਨਟਾਰਿ ਹੋ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦ ਗੀਤ ਕੋ ३੮੦
 ਏਹੋ ਦੁਖੁ ਮੈ ਕਰੇ ਤੂੰ ਚੋ ਦਹ ਕਵਨ ਕੋ ਕਲਿ ਕਦੁ ਰਿ ਕਰਿ ਹੋ
 ੧੪੧ ॥ ਛੁਪੈ ॥ ਸੰਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਹਸ ਖਟੁ ਸ
 ਤ ਅਸੀ ਹਸਰਾ ਚੈ ਤਚਾਂ ਦਨੀ ਦੂਜ ਛਰ ਜੋ ਹਾਂ ਗੀਰ ਸੁਰੁਟ
 ਪਰਾ ਸੁਭ ਲਛ ਨ ਦਛ ਨ ਸਦੇ ਸਕਾ ਬਿਗਮਾ ਬਿਚਛ ਨ
 ਸੁਖ ਨ ਦਾਸ ਤ ਨ ਕੁ ਲ ਪ੍ਰ ਕ ਸ ਜ ਸ ਦੀ ਪ ਕ ਰ ਛ ਨ ਸੀ ॥
 ੫ ॥ ਚਿੰਤਾ ਤਿ ਨ ਜ ਥ ਮ ਤਿ ਪ੍ਰ ਗ ਟ ਕ ਹਿ ਓ ਸੁ ਭ ਲ ਗ ਨ ਗ
 ਏ ਵਾ ਏ ਕ ਗ ਤਿ ਦਾ ਨੁ ਨਿ ਰ ਕੁੰ ਕ ਰ ਹੁ ਜੈ ਰ ਪੁ ਪ ਤਿ ਰ ਪੁ ਬ ਸ
 ਮਾ ਡੁ ॥ ੧੪੨ ॥ ੧੨੮ ॥ ॥ ਏ ਤੇ ਸੁ ਰਿ ਮ ਗੀ ਤ ਹ ਨੁ ਮ

ਨਨਕ ਚਤੁਰਦਸੈ ਮਕਿ ਸਮਾਪਤੀ ਯਕਿ ਤਹਿ
ਰਦੇ ਹਮ ਕੁਲਾ ਅੰਕਾ ੧੦੦ ॥ ੧ ॥

ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 2535, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀ,
ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ

॥१॥ ॐ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਯ ਨਮੋ ॥
 ॥ ਅਥ ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਰਿਰ
 ਵਾਰਾ ॥ १ ॥ ਕ੍ਰਿਤੁ ॥ १ ॥ ਤੀ ਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ
 ਖੁਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੋ ਰਤਿ ਮਰਾ ਤਿ ਨਿ

ਹੋਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 2535, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਬਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ,
 ਮਿਤੀ ਹੀ ਨਾ

ਗਤਿ ਕਰਨੀ ਸਿਰਨਾ ਹਿੰਗਾ ਸਾਢਾ
 ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬੁ
 ਤਿ ਸਿੰਘ ਸਨ ਕਾ ਪਤਿ ਜਸ ਰਿਗੁ
 ਨਾ ਹਿੰਗਾ ਸੁ ਰਪ ਤਿ ਕੁ ਪਤਿ ਜਾਨ
 ਕੀ ਕੋ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੇ ਨੇ ਕੋ ਰ ਓ ਰ ਕ ਸੁ
 ਤੇ ਪਰ ਜਾ ਹਿੰਗਾ ਫੁ ਰੇ ਬਾ ਕ ਪਤਿ ਸੁ

ਨੇ ਸਿਤ ਸਾਧ ਮ ਤਿ ਤ ਬ ਐ ਸੇ ਰ ਘੁ ਪ ਤਿ ਕੇ ਕ ਛ ਕ
 ਗੁ ਨ ਗ ਆ ਏ ਠੇ ॥ ੧ ॥ ਸ ਏ ਯ ॥ ਕਾ ਤੁ ਕੇ ਸ ਠ ਸੁ ਠੀ
 ਬ ਰ ਪੁ ਰ ਨ ਕਾ ਤੁ ਕੇ ਏ ਸਿ ਵ ਸੈ ਬ ਰ ਏ ਯ ਆ ਕਾ ਤੁ ਕੇ
 ਖੇ ਚੁ ਤੁ ਰਾ ਨ ਨੇ ਕ ਬ ਰ ਕੇ ਊ ਗ ਜਾ ਨ ਨ ਆ ਸ ਬ ਸੇ
 ਯ ਆ ਕਾ ਨ ਸ ਨੇ ਪ ਰਿ ਚਾ ਨ ਨ ਕਾ ਤੁ ਸੇ ਸ ਆ ਚੁ ਵ ਏ
 ਕ ਬ ਰ ਮ ਕੰ ਠ ਯ ਆ ਜਾ ਨ ਤ ਸੁ ਰ ਘੁ ਬੀ ਰ ਕੇ ਨ ਆ ਮ
 ਰਿ ਜਾ ਸੁ ਨ ਏ ਸੁ ਰੁ ਹੇ ਰਿ ਸ ਏ ਯ ਆ ॥ ੨ ॥ ਕੁ ਖਿ ਤੁ ॥
 ਸਿ ਯ ਆ ਮ ਘ ਨ ਏ ਹ ਸੇ ਮੇ ਚ ਡਿ ਕ ਡਿ ਯੋ ਨੇ ਹ ਬ ਆ ਪਿ

ਕੋਠਿ ਨੂਰਤੇਈ ਸੀਖ ਸੀਖ ਕੰਠ ਰੁਖ ਨ ਜਿਉ ਧਰਤੇ॥
 ਆਖ ਨਾਸ ਸੁਖ ਸੁਖ ਪਾਇ ਕੋ ਰਨ ਸਨਾਇ ਮੇ
 ਸੇ ਗਨ ਗਾਇ ਗਾਇ ਜੀ ਮੇ ਮੁ ਮ ਰੁ ਰ ਤੇ ॥ ਤਿ ਨ
 ਕੇ ਤੀ ਦੇ ਤੇ ਰ ਪੁ ਬੀ ਰ ਬੀ ਰ ਲ ਛ ਮ ਨ ਜਾ ਨ ਕੀ ਸ
 ਮ ਤ ਸ ਦ ਯ ਤ ਜਿ ਉ ਨ ਟ ਰ ਹੇ ॥ ਗ ਮ ਚੇ ਦ ਗ ਰ
 ਤ ਕੀ ਏ ਚੁ ਉ ਦ ਹ ਜੁ ਅੰ ਕ ਤੇ ਉ ਚੇ ਦ ਹ ਭ ਦ ਨ ਕੇ
 ਕ ਏ ਕ ਦ ਰ ਕ ਰ ਤੇ ॥ ੧੪੨ ॥ ਛ ॥ ਸਿ ਮ ਤਾ ਬਿ
 ਕ੍ਰ ਮ ਨਿ ਪ ਤਿ ਸ ਹੇ ਸ ਖ ਟ ਸ ਤ ਮ ਸੀ ਹ ਬ ਗ ॥
 ਚੜ ਚੇ ਦ ਨੀ ਦੁ ਮ ਛੜ ਜ ਤੀ ਰ ਗੀ ਰ ਸੁ ਰੁ ਟ ਭ ਹ

॥ सुबुल्लनदल्लनसुदेसकदिरगागबिर
 ल्लनाग्विसनदासतनकुलपुकासजसदी
 पकरल्लनगरयुपतिचरित्तित्तजसभाति
 पूरादक्येसुबुल्लगतगतगहेरुगातिहा
 लल्लिरुवेकरुनेरयुपतिरयुषीसभादि
 ॥ १४३ ॥ इति श्रीगभलीरयुपतिक्रमा
 नीतुयतिगादिषेनामचतुरदसेगीका ॥ १४
 ॥ १४ ॥ ॥ सविभा ॥

६१०

२ श्रीगणेशाय नमः २
 मन्त्रोऽयं कर्मसु कर्मफलदायकः ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

पौष तिथि नं: 491, गुरु नारायण देव मूर्तिवसिटी, दुल्लभ संकन, श्री मुरस, मिती ही न

ਫੁਰੇ ਬਾਕਪਾਤਿ ਸੁਨੇ ਸੀਤ ਸਾਧਮਾਤਿ ਤ ਬੇਮੇ ਸੇਰਘ
 ਪਾਤਿ ਕੇ ਕਛੁ ਕਹਾਨ ਗਾਉਰੇ ॥ ੧ ॥ ਸ੍ਰੀ ਯਾ ਕਾਰੁ
 ਕੇ ਸਾਰ ਸੁਤੀ ਬਰੁ ਪੁਰੁ ਕਾਰੁ ਕੇ ਰੈ ਸ੍ਰੀ ਵਸੇ ਬਰੁ ਏਯੰ
 ਮ ਕਾਰੁ ਕੇ ਰੈ ਚਤੁਰਾਂ ਨ ਕੇ ਬਰੁ ਕੇ ਉਚੀ ਜਾਨ ਨਾਮਾ ਸ
 ਬ ਸ੍ਰੀ ਯਾ ਯਾਨ ਸੁਨੇ ਪਾਚੀ ਬਯਨ ਕਾਰੁ ਸੇ ਸਾ ਚ ਕੇ ਰੈ ਕ
 ਚੰਦ੍ਰਾਂ ਮ ਕੇ ਰੈ ਯਾ ਜਾਨ ਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁ ਬੀਰ ਕੇ ਨਾਮ ਰਿਜਾਂ
 ਸੁਨਿ ਏ ਸੁਰੁ ਰੈ ਰਿ ਸੁਰੇ ਯਾ ॥ ੨ ॥ ਕਾ ਬਿੰ ਤੁ ਮ ਸ ਯ ਮ ਯ

ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਲਿਖੀ ਖਬਰ ਨਭੁ
 ਖਨ ਜੋ ਯਕਿ ਰੋਗ ਮੁਖੁ ਨ ਸਮਝੈ ਖੁਖ ਪਾਇ ਯੋਗਿ
 ਸੁਨਾਇ ਅੰਜੇ ਗੁਣ ਗਾਇ ਗਾਇ ਸੁਭਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਭੁਰਿ
 ਹੋ ਯਾ ਤੇ ਨ ਕੇ ਹੀ ਏ ਤੇ ਗੁਬੀ ਕੁਬੀ ਕਲ ਛਾ ਮਨ ਜਨੀ
 ਸਮੇਤ ਸਦਾ ਪੁ ਅਜਮੇ ਨ ਵਰਿ ਯੋਗ ਸਚੇ ਦਾ ਤਕ
 ਏ ਰੋ ਦ ਯਿ ਜੁ ਅੰ ਕ ਤੇ ਉ ਚੋ ਦ ਹਿ ਭੁ ਖ ਨ ਕੇ ਸ ਲੇ ਕ ਦੁ
 ਰਿ ਕ ਰਿ ਯੋ ਗੇ ਗ ਛ ਪ ਯਾ ਗਾ ਸੀ ਥ ਤੁ ਥਿ ਕੁ ਮੇ ਚੁ
 ੧੪

ਰਿਖਕਲ ਪਦ ਸਚ ਨਾਮੀ ॥ ਖਰਾ ਚੇਕੁ ਚਦ ਸੀਦੁਜ
 ਛੰਕੁ ਹੋਸੀ ॥ ਪੁਕੁ ਚੇ ਖਰਾ ਸੁਭ ਲੇ ਛਨਦ ਛੰਕੁ
 ਦੇਸਕਾ ਵਿਗਾ ਜਾ ਸਿੰਚ ਛੰਕੁ ॥ ਕੀ ਜਨਦਾ ਸਤ ਨ ਕੁਲ
 ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਦੀ ਪਕ ਰੇ ਛੰਕੁ ॥ ਕਪੁ ਪਾ ਤਿ ਚ ਗੰਕੁ ਤਿਨ
 ਜਾ ਕਾ ਖੀ ਕੇ ਪਗਾ ਟਕੇ ਸੁਭ ਛੰਕੁ ਗਾ ਛੰਕੁ ਛੰਕੁ
 ਭੁਗਾ ਤਿ ਵ ਸ ਨਿ ਕੇ ਕਰ ਕੁ ਛੰਕੁ ਕਪੁ ਪਾ ਤਿ ਰ ਪੁ ਛੰਕੁ
 ਸੰਕੁ ਛੰਕੁ ॥ ਕੀ ਛੰਕੁ ਕਪੁ ਪਾ ਤਿ ਕੁ ਮਾ ਰੀ ਜੀ ਕੁ

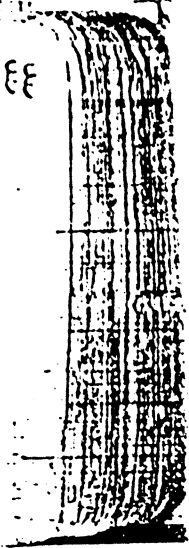
ਅਕਾਲੀ ਬੰਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੇ ਅੰਕ ੧੪ ਗਾ ਸੀ ਪੁਰਣੀ ੪੬੬

ਗਾਇਤੀ ਸੀ ਗਾ ਮਗੀ ਤੇ ਪੋਥੀ ਹਨੂੰ ਮੁਨ ਨ ਵ ਕ ਕੀ ਸੀ ਪੁ
ਰਣ ਹੋਈ ੧੨੧ ੬੨

੧ ਓ ਸਾ ਤਿ ਗੁ ਰ ਪੁ ਸਾ ਦਾ

ਅਥ ਚਾ ਦ ਕ ਸ ਸ ਚ ਭ ਖ ਾ ਲਿ ਖ ਤੇ ੧ ੧ ਦੋ ਹ ਰਾ

ਪੁ ਦ ਵ ਤ ਹੋ ਸੀ ਬਿ ਸ ਨ ਕੋ ਜੋ ਤਿ ਲੋ ਕ ਕੋ ਰਾ ਉ ਗ ਚ

572

MS-513

8.11.74

S. 300/

Asst. Libr., ASR.

Ram

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅਸਭੁ ਗੁਰਮਤਿ ॥
 ਵਸਤੁ ਸਭੁ ਕਰਮੁ ॥ ਖਾਠਿ ਕਰਮੁ ॥ ਚਿੰਤਾ ॥
 ਚਿੰਤਾ ॥ ਚਿੰਤਾ ॥ ਤੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ॥
 ਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਗਤਿ ॥ ਅਗਤ ਨਿਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ॥

ਕੋਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 513, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,
 ਮਿਤੀ ਹੀਠ

ਸਿਰਨਾਇੰਗਸਦਾਸੀਲਪਤਿਸਤਿਪਤਿਏ
 ਕਨਗੀਦਤਸਿਦਸਨਕਾਦਿਪਤਿਜਜਹਿਜੁ
 ਭਾਇਹੋਪੁਰਪਤਿਉਕੇਪਤਿਜਨਕੀਕੇਪ
 ਤਿਵਸੇਕੇਕੇਰਹਿਰਕਸੁਏਰੋਪੁਕਾਇੰ
 ਫੁਰੇਖਕਪਤਿਉਨੇਸਿਤਸੁਪਮਤਿਤਥੇਥੇ
 ਰਖੁਪਤਿਕੇਕਛੁਕਭਨਗਾਇੰਗਾਸਦੇ

ਯਾ ਕਾਹੁਕੇਸਾਰੁ ਸੁਤੀ ਬਰਪੁਰਨਕਾਹੁਕੈ ਹੈ
 ਸਿਫਸੇ ਬਰਦੈ ਯਾ ਕਾਹੁਕੈ ਹੈ ਚਤੁਰਨਕੇ ਬ
 ਰਕੇ ਉਗਜਨਨ ਆਸ ਬਸੈ ਯਾ ਕਨ ਸੁਨੇ ਪਹਿ
 ਚਨਕਾਹੁ ਸੇ ਸਾਚੁ ਕੈ ਹੈ ਕਵਿਰਾਮ ਕਹੈ ਯਾ ਜ
 ਨਤ ਸੀਰਪੁ ਬੀਰਕੇ ਨਾਮ ਹਿ ਜਾ ਸੁਨਿ ਏ ਸਬ ਹੇ
 ਹਿ ਸਹੈ ਯਾ ॥ ੨ ॥ ਕਾ ਬਿੰਤੁ ॥ ਸਾਮਘ ਨਦੇ ਹਸੇ ॥

ਰਤੇਈਸੀਖਸੀਖਕੰਠਭੂਖਨਜੋਧਰਿਹੈਂ॥ਆ
 ਪੁੰਨਸਮਾਇਸੁਖਪਾਇ॥ਐਰਨਸੁਨਾਇਐਸੇਗੁ
 ਨਗਾਇਗਾਇਜੀਮੇਪ੍ਰਮਭੁਰਿਹੈਂ॥ਤਿਨਕੇਹੀਏ
 ਤੇਰਪੁਬੀਰਬੀਰਲਛਮਨਜਾਨਕੀਸਮੇਤਸਦਾ
 ਧੂਮਜੋਲਟਰਿਹੈਂ॥ਰਾਮਚੰਦਗੀਤਚੋਦਹਜੁਅੰ
 ਕਤੇਉਚੋਦਹਭਵਨਕੋਕਲੀਕਠੁਰਿਕਰਿਹੈਂ॥
 ੨੦੦॥ਸਿਮਤਬਿਕ੍ਰਮਨਿਪੰਤਿਸਹਜਖਟਸਤ

ਅਸੀਹਬਗਾਚੈੜਚਾਂਦਨੀਦੂਜਛੜਜਪਾਂਗੀਰ
 ਸੁਭਟਪਰਾਸੁਭਲਛਨਦਛਨਸੁਦੇਸਕਵਿਰ
 ਮਾਬਿਚਛਨਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਦਾਸਤਨਕੁਲਪ੍ਰਕਾਸਜ
 ਸਦੀਪਕਰਛਨਾਰਘਪਤਿਗਰਿੜਤਿਨਜਥਾ
 ਮਤਿਪ੍ਰਗਟਕਯੋਸੁਭਲਗਨਗਾਣਿ। ਵੈਭਗਤਿ
 ਦਾਨਨਿਰਭੈਕਰਹੁਜੈਰਘਪਤਿਰਘਬੀਸਮਾਣਿ।
 ॥੧੪੩॥ ਸਦੀਤਿਸ੍ਰੀਰਾਮਗਾਇਤ੍ਰੇਛੁਕਨਨਟਕ

१॥ ਚ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅਖਰ ਨੂ ਜਨਨ ਦਲ
 ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਹਿਰਦਾ ਰਾਮ ਭੁਲੇ ਗੀ ਗਲਿ ਮੁਕਿ ਕ ਸਿਤੁ ਭੀ
 ਨਿਲੋ ਕ ਪਤਿ ਪ੍ਰਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਯੀ ਸੇ ਗ ਤਿ ਅ ਗ ਤਿ ਨਿ ਗ ਰ ਕੇ ਦ
 ਰ ਨ ਸਿ ਰ ਨਾ ਇ ਹੋ ਸ ਦਾ ਸੀ ਲ ਪ ਤਿ ਸ ਤਿ ਪ ਤਿ ਏ ਕ ਨ ਰੀ
 ਸੁ ਸਿ ਵ ਸ ਨ ਕਾ ਦਿ ਪ ਤਿ ਜ ਪ ਤਿ ਆ ਨਾ ਤਿ ਹੋ ਸੁ ਕ ਪ ਤਿ
 ਕੇ ਪ ਤਿ ਜ ਨ ਕੀ ਕੇ ਪ ਤਿ ਰ ਮ ਨੈ ਨ ਕੋ ਰ ਚ ਠ ਕ ਬ ਧੁ ਤੇ ਪ ਰ ਜ
 ਏ ਪੀ ॥ ਏ ਤੇ ਸਾ ਕ ਪ ਤਿ ਸ ਨ ਸ ਤ ਨ ॥ ਕ ਲ ॥ ਏ ਤੇ ਠ ॥

ਹੋਥ ਨਿਖਿਤ ਨੰ: 1064, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦੁਕਲੋਭ ਸੈਕਸ਼ਨ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਠੀ ਹੀਠਾ

ਤਕੇਕਛੁਕਠਾਨਗਾਇਠੀ॥੧॥ਸਦੇਯਾ॥ਕਾਦੂਕੇਸਾਰਸੁਤੀ
 ਬਰਪੁਰਨਕਾਦੂਕੇਹੈਸਿਵਸੇਬਰਦੇਯਾ॥ਕਾਦੂਕੇਚਤੁਰਨ
 ਨਕੋਬਰਕੋਊਠਾਜਾਨਨਾਸ਼ਬਸੈਯਾ॥ਕਾਨਸੁਨੇਪਹਿ
 ਚਾਨਨਕਾਹੁਸੇਸਾਰੁਕਹੈਕਵਿਥਾਮਕਹੈਯਾ॥ਜਨਤਸੀ
 ਰਘੁਬੀਰਕੇਨਾਮਹਿਜਾਸੁਨਏਸਬਹੋਹਿਸਹੈਯਾ॥੨॥
 ਸ਼ਾਮਘਨਦੇਹਸੇਮੈਰਾ੩ਕਜੋਨੇਹੁਬਾਂਧੋ
 ਦੇਹੁਪ੍ਰੇਮਉਦਹੋਜਪੈਯਾਤਾਹੀਨਾਮਕੋ॥ਚਰਨਸਰੋਜਰਸ
 ਭੁਰੇਤਾਕੋਭੁਖੋਮਲਿਜਾਂਦਿਨਪਿਰਗਾਪਾਉਤਾਹੀਛਿਨ

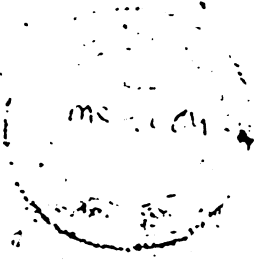
ਮਭਰਹੈ ਤਿਨਕੇ ਹੀਏ ਤੇਰਾ ਪੁਬੀਰ ਬੀਰਲੋ ਮਨਜਾਨਕੀ ਅਮੇਤ
 ਸਦਾ ਪੁਅਜਮੋ ਨਟਰਹੈ ਰਾਮਚੇ ਦਗੀ ਤਕੀਏ ਚੋ ਦਹਜੁ ਅੰਕਤੇ
 ਉਚੋ ਦਹ ਭੁਦੁ ਨਕੋ ਕਲਿਕ ਦੁਰਕਰਹੈ ॥੧੪੨॥ ਛਪੇ ॥ ਸੀਮਤੁ
 ਬਿੰਕੁ ਮਨਿ ਪਤਸਹ ਸੁਖੁ ਟਸਤ ਅਸੀਹ ਬਕੁ ਚੰਦਨੀ ਦੁਜ
 ਛਤਸਹ ਗੀਰ ਸੁਕੁ ਟਪਰਾ ॥ ਸੁਭਲੋ ਛੇ ਛੇ ਨ ਸੁਦੇ ਸਕਾ ਵਿਰ
 ਮਬਿ ਚੰਛ ਨਾ ॥ ਕ੍ਰਿ ਸਦਾ ਸਤ ਨ ਕੁਲ ਪੁਕਾ ਸਜ ਸਈ ਪਕਰੋ ਛੁਨ
 ਰਪੁ ਪਤਿ ਚਿੰ ਤਿ ਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਪੁਗਟ ਕਹੇ ਸੁਭਲ ਨ ਗਣ ॥
 ਵੈ ਕੁਗ ਤਿ ਛ ਨ ਨਿ ਰਭੈ ਕਰਹੁ ਜੈ ਰਪੁ ਪਤਿ ਰਪੁ ਬੀ ਸਮਣ ॥੧੪੩॥
 ਇ ਤਿ ਸੀ ਰਾਮ ਗੀ ਤਿ ਰਾ ਵ ਨ ਮਾਰ ਬੈ ਚੋ ਦ ਸੋ ਮੰ ਕੁ ਸੀ ਪੁ ਰਣ ॥੧੪॥

1
D.U.

2

580

ਅਚੁਤੀਕੇ ਸਦੀ ਰਾਮ ਨਗਰ ਇੰ ਟਿਕਿਲ ਦਾ ਮੇਦ
ਰੇਵਾ ਸੁਦੇਵੀ ਸ਼ੀਧਰੀ ਮਾਧਵੀ ਗੋਪਕਾ ਬਲ
ਸ਼ਿਸ਼ਾ ਨਕੀ ਨਾ ਅਕੀ ਸ਼ੀਰਾ ਮਚੀ ॥ ੧ ॥

ਮੰ०

१६ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ①
 ਪ੍ਰਭੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ॥ ਅਥਹ ਨੁਮਾਨ ਨਾਦਕਾਲਿ ਖੁਤੇ ①
 ॥ ਭੁਖਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹਿਰਦੇਰਾਮ ॥ ਤੀਨ

ਸਦਾਸੀ

ਲਪਤਿ ਸਤਿਪਤਿ ਏਕੈ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਹਿ ਸਿਦਸ
 ਨਕਾਦਿ ਪਤਿ ਜਸ ਹਿ ਸੁਖਾਇ ਹੋ ਸੁਰਪਤਿ
 ਉਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨੁ ਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈ ਨ ਕੇ ਰਓ
 ਰਕ ਬਹੁ ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ਹੋ ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ
 ਉਨੇ ਸਿਤ ਜਾ ਪਮ ਤਿ ਤੁ ਬਿ ਮੇ ਸੇ ਰ ਪੁ ਪ
 ਤਿ ਕੇ ਕ ਫੁ ਕ ਗੁ ਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥ १ ॥ ਸੁੰ ॥
 ਕਾ ਹੁੰ ਕੇ ਸਾਰ ਸੁ ਤੀ ਬਰ ਪੁ ਰ ਨ ਕਾ ਹੁੰ ਕੇ ਹੋ
 ਸਿ ਵ ਸਿ ਬ ਰ ਦੈ ਈ ਕਾ ਹੁੰ ਕੇ ਹੋ ਚ ਤੁ ਰ ਨ ਨ

੧੪੧) ਛਪੇ) ॥ ਸਿਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਿਪਤਿ ਸਹਸ

੩੨੧

ਖਟੁ ਸਤੁ ਸਮੀਹ ਬਰਾ ਚੈ ਤ੍ਰਿਚਾਂਦ ਨੀ ਦੂਜ ਛੇ

੧੬੨੦

ਤ੍ਰਿਜਹਾਂ ਗੀਰ ਸੁਭਟ ਪ੍ਰਾ ਸੁਭਲੰ ਛਨ ਦੋ ਛਨ

ਸੁਦੇ ਸਕ ਵਿਗਾਂ ਮ ਬਿਚੰ ਛਨਾ ਗ੍ਰਿਸ ਨ ਦਾ ਸਤ

ਨ ਕੁ ਲ ਪ੍ਰਕਾ ਸ ਜ ਸ ਦੀ ਪ ਕ ਰੰ ਛਨਾ ਰ ਘੁ ਪ ਤਿ

ਚ ਰਿੰ ਤ੍ਰਿ ਤਿ ਨ ਜ ਥਾ ਮ ਤਿ ਪ੍ਰਾ ਟ ਕ ਯੇ ਸੁ ਭ ਲ ਠਾ

ਣ ਗ ਠਾ ਦੇ ਭ ਗ ਤਿ ਦਾ ਨ ਨਿ ਰੰ ਭੇ ਕ ਰ ਹੁ ਜੇ ਰ

ਘੁ ਪ ਤਿ ਰ ਘੁ ਬੀ ਸ ਮ ਠਿ ॥ ੧੪੨ ॥ ੧੩੧੬ ॥ ਇੰ ਤੀ

ਸ੍ਰੀ ਹ ਨੁ ਮਾ ਨ ਨਾ ਟ ਕ ਰਿ ਤਿ ਕ ਵਿ ਚਿ ਰ ਦੇ ਗ ਮ ਰਾਂ

ਵ ਠ ਬ ਪ : ਅ ਯੇ ਯ ਜਾ ਪ੍ਰ ਵੇ ਸ ਬ ਰ ਨ ਨੀ ਨ ਮੁ ਚੈ

ਦ ਸ ਮੇ ਅੰ ਕ ਸੀ ਪੁ ਰ ਠਿ ਸ ਮਾ ਪ ਤ ਮ ਸ ਤੁ ਸੁ ਭ ਮ ਸ

ਤੁ : ੧੪ ॥ ॥ ॥ ਹ ਰੇ ਹ ਰੇ ਹ ਰੇ ਹ ਰੇ ॥ ॥ ॥

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕਰਪਤਿਸਨੇਨਿਤੁਜਾਧਮਕਿਤੁ
 ਕਤਿਕੋਕਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁ
 ਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁ
 ਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁ
 ਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁ
 ਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁ
 ਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁ
 ਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁਕੁ

115020

ਉਪਰਿਹੋਆਪਨਜਮਇਜੁਖਪਾਇਮਉਦਿਨੁ
 ਨਾਇਮੇਜੋਗੁਨਗਾਇਗਾਇਜਦੁਜੀਮੇਮੇਮਉਦਿਹੋ
 ਤਿਨਕੇਹੀਏਤੇਰਪੁਬੀਰਬੀਰਲਛਮਨਜਨਕੀ
 ਜਮੇਤਜਦਾਪੁਮਜਿਉਨਟਰਹੋਗਾਮਦੇਦੁਕੀਦ
 ਕੀਏਚਉਦਹਜੁਮੀਕਤੇਈਚਉਦਹਛਵਨਕਕ
 ਟੀਕਦੁਰਿਹੋ॥੧੪੨॥ਛੁਪੇ॥ਜੀਮਉਦਿਕੁਮਕਿ
 ਪਤਿਜਹੇਜਖਟਿਜਤਮਜੋਹਛਕਾਚਿਛਕਾਦਨੀ
 ਦੁਮਛ੩ਜਹਾਰੀਰਸੁਭਟਪਗਾਸੁਭਯਛਕਦੁ
 ਛਨਸੁਦੇਜਕਬਿਰਾਮਬਿਚਛਨ॥ਜਿਨਨਦੀਜ

੨੦

ਤਨੁਕੁਲਪ੍ਰਕਾਸਜਸਦੀਪਕਕਾ...
 ਚਰਿਤਤਿਨਸਕਾਮਤਿਪ੍ਰਗਟਕਾਰਿਉਜੁਭਕਾਕਾ
 ਨਗਲਿਦੈਭਗਤਿਦਾਨਨਿਰਭੈਕਰਦੁਜੈਕਪੁਪੁ
 ਚਿਰਪੁਬੰਜਮਦਿ ॥੧੪੩॥ ਇਤਿਸ੍ਰੀਰਾਮਗੀਤਿ
 ਹਨੂਮਨਨਾਟਿਕਚਤੁਰਦੇਜੈਸੰਕਸਾ ॥੫੩॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

587

ਅਖਰੁ ਮਾਂ ਨ ਨ ਵ ਕ ਲਿ ਖ ਤੇ ਭੁ ਖ ॥ ਕ੍ਰਿ ਤ ਚਿ ਰ ਦ ਚ ॥
ਮ ਭੁ ਲੇ ਖ ਝੀ ਕੀ ॥ ਕ ਖਿੰ ਭੁ ॥ ਤੀ ਨੋ ਲੋ ਕ ਪ ਤਿ ਪ੍ਰੰ ਨ
ਪ ਤਿ ਮੀ ਭੁ ਪੀ ਸੋ ਗ ਡਿ ਮ ਰ ਤ ਨਿ ਗ ਤਿ ਕੇ ਚ ਰ ਨ ਸਿ ਰ ਨ ਰਿ
ਕੋ ਸ ਦ ਮੀ ਲ ਪ ਤਿ ਸ ਤਿ ਪ ਤਿ ਏ ਕੇ ਨ ਹੀ ਬੁ ਤ ਸਿ ਵ ਸ ਨ
ਕਾ ਦਿ ਪ ਤਿ ਜ ਸ ਚਿ ਭੁ ਨਾ ਹਿ ਹੋ ਸੁ ਰ ਪ ਤਿ ਹੁ ਕੇ ਪ ਤਿ ਜੰ ਨੁ

University of Jalandhar
PATIALA.
Accession No. 115376
Date of Purchase
Price paid for

ਹੋਥ ਡਿਖਿਤ ਨੰ: 115376, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀਗੀਠ

ਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈ ਨ ਕੋ ਰ ਓ ਰ ਕ ਕੁ ਤੇ ਪ ਰ ਜਾ ਤਿ ਹੋ ॥ ੯ ॥
ਰੇ ਕਾ ਕ ਪ ਤਿ ਮੁ ਨੇ ਸੰ ਤ ਮਾ ਪ ਮ ਤਿ ਤ ਕ ਮੇ ਸੇ ਰ ਪ ਪ ਤਿ ਕੇ
ਕ ਛੁ ਕ ਗੁ ਨ ਗਾ ਤਿ ਹੋ ॥ ੧ ॥ ॥ ਸ ਦੇ ਯਾ ॥ ॥

ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਸਾ ਰ ਮੁ ਤੀ ਬ ਰ ਪੁ ਰ ਨ ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਹੋ ਸਿ ਵ ਸੇ ਬ ਰ ਦੈ
ਯਾ ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਹੋ ਚ ਤੁ ਰੰ ਨ ਨ ਕੇ ਕੁ ਰੁ ਕੇ ਛੁ ਗ ਜੰ ਨ ਨ ਮਾ
ਮ ਬ ਸੇ ਯਾ ਕਾ ਨ ਮੁ ਨੇ ਪ ਹਿ ਚੰ ਨ ਨ ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਸਾ ਚੁ ਕੇ ਹੋ

ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਸਾ ਰ ਮੁ ਤੀ ਬ ਰ ਪੁ ਰ ਨ ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਹੋ ਸਿ ਵ ਸੇ ਬ ਰ ਦੈ
ਯਾ ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਹੋ ਚ ਤੁ ਰੰ ਨ ਨ ਕੇ ਕੁ ਰੁ ਕੇ ਛੁ ਗ ਜੰ ਨ ਨ ਮਾ
ਮ ਬ ਸੇ ਯਾ ਕਾ ਨ ਮੁ ਨੇ ਪ ਹਿ ਚੰ ਨ ਨ ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਸਾ ਚੁ ਕੇ ਹੋ

ਸੀਖਸੀਖਕੰਠਭੂਖਨਸਿਉਪਠਹੋਂ ॥ ਆਪਨਸਮਾਝਿਕੁ
 ਖੁਪਾਇਅਉਰਨਸੁਨਾਇਮੇਸੇਗੁਨਗਾਇਜੀਮੇਪ੍ਰਮੁਖ
 ਰਿਹੋਂ ॥ ਤਿਨਕੇਹੀਏਤੇਰਪੁਬੀਰਬੀਰਲਛਮਨਯੰਨ
 ਕੀਸਮੇਤਸਦਪੁਅਜਯੋਨਦਾਰਿਹੋਂ ॥ ਸ੍ਰੀਗੰਮਚੰਦਗੀ੩
 ਕੀਇਚਉਦਹਜੁਮੀਕਤੇਈਚਛੁਦਹਭੁਫੁਨਕੋਕਲਿਕ
 ਦੂਰਿਕਾਰਿਹੋਂ ॥੧੪੨॥ ॥ ਛਪਾ ॥ ॥ ਸੰਮਤੁਬਿੰਦੁਮਨਿ

ਪਤਿਸਹਜਖਦੁਸਤਮਸੀਹਬਰਾ ਚੇਕਚਾਂਦਨੀਦੁਸਤ ਪਖੜ
 ਚੰਕਮਹਾਂਗੀਰਸੁਬੁਦਪਰਾ ਸੁਭਲੱਛਨਦੱਛਨਸੁਦੇਸੁ
 ਸਵਿਰਾਮਖਿਚੱਛਨ ਕ੍ਰਿਸਨਦਾਸਤਨਕੁਲਪ੍ਰਕਾ
 ਸਸੁਦੀਪਕਚੱਛਨ ਸੀਮਪਤਿਚਰਿਭਤਿਨਸਥਾ
 ਪਤਿਪ੍ਰਗਟਕਹਿਯੋਸੁਭਲਗਲਗਾਇ ਚੇਕੁਗਤਿ
 ਚੰਕੁਨਿਰਭੈਕਰਦੁਜੇਰਘਪਤਿਰਘਈਸਮਾਇ ॥੧੪੩

ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਗੁਰਮਤਿ ਕੀਰਤਿ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

115180

ਹਰ ਬਹੁਤ ਪਰਿਜਾਇ ਹੋ ॥ ਫੁਰੇ ਬਾ
 ਕੁ ਪਤਿ ਸੁਨ ਸਿਤ ਸਾ ਪਮ ਤਿਤ ਬਮੇ
 ਸੇ ਰੁਪ ਪਤਿ ਕੇ ਕ ਛੁਕ ਗੁਨ ਕੁ ਏ ਹੋ
 ਕੁ ਹ ਕੁ ਸਾ ਰੁ ਸੁ ਤੀ ਬਰ
 ਪੁ ਰ ਨ ਕਾ ਪੁ ਕੁ ਹੀ ਸਿ ਵ ਸੇ ਬਰ ਏ ਟਾਂ
 ਕਾ ਪੁ ਕੇ ਹੋ ਚ ਤੁ ਗ ਨ ਨ ਕ ਬਰ ਕ ਉ
 ਸ ਨ ਨ ਮਾ ਸ ਬ ਸ ਏ ॥ ਕ ਨ ਸੁ ਨ
 ਪਾ ਹਿ ਚ ਨ ਨ ਕਾ ਪੁ ਸ ਸਾ ਪੁ ਕ ਹੋ ਕ

ਮਨੁ ਆਮੋ ਸੋ ਬਿਧਿ ਉਲਛੁੜੇ ॥੬॥ ਚੰਦਰਾ ਤਕ ਬੰ
 ਲੀ ਤਿ ਜਟੀ ਸੁਖ ਸਿਖ ਨਿ ਜਾ ਕੀ ਕਾ ਚੇ ਤੁ ॥ ਤੁ ਜੁ ਰਾ ਮੀ
 ਪਿ ਸ੍ਰੀ ਠਿ ਚ ਲੀ ਖ ਚ ਤੁ ਜਿ ਬਾ ਕਿ ਹੇ ਤੁ ॥੬॥ ਕਾ ਬਿ
 ਤੁ ॥ ਤੁ ਨ ਸੰ ਗਾ ਹੁ ਤੀ ਤੁ ਬੁ ਤਿ ਤੀ ਠ ਨ ਹੁ ਤੀ ਕ ਹਾ ਬੀ ਬਿ ਨਾ ਮ
 ਕੇ ਲ ਗ ਮ ਦੀ ਦ ਕ ਛੁ ਰੁ ਹੇ ਤੁ ॥ ਤੁ ਮ ਰ ਮ ਨਾ ਇ ਰ ਹੇ ਗ ਖ
 ਬੁ ਕ ਮਾ ਇ ਗ ਹੇ ਮ ਛੇ ਸ ਬ ਮੀ ਦ ਰ ਕੇ ਲ ਰੇ ਸੰ ਲ ਰੇ
 ਕ ਰੁ ਬ ਨ ਜਾ ਇ ਕ ਪੁੰ ਕੰ ਦ ਮੁ ਲ ਸੰ ਗ ਲ ਛੁ ਮ ਨੁ ਲੈ ਕੇ ਸ ਮ
 ਦੁ ਖੀ ਦਿ ਨ ਬੁ ਹੇ ਤੁ ॥ ਕਾ ਹੇ ਕੀ ਬੁ ਲ ਖੀ ਜ ਖ ਨੁ ਰਿ ਮੁ ਹ ਲ ॥

ਗ
ਰਜੇ ਤੁਕੇ ਤੇ ਰਕ ਚਕ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੁਲੇ ਚਿ ਮਾਰਿ ਚ
ਲੇ ਨ ਕੁ ਮੰ ਤੁਲੇ ਤੁ ਗੁ ਤਿ ਕੇ ਗੁ ਮ ਵਿ ਜੇ ਮੇ ਸੇ ਵ ਮੰ ਸੀ
ਓ ਮ ਖਿ ਜੇ ਗੇ ਤੁ ਖ ਧੀ ਰ ਪ ਵਿ ਮ ਗੁ ਮੇ ਰਿ ਲੀ ਜੇ ਖ
ਕ ਮ ਗੁ ਤਿ ਕੇ ਮ ਏ ਕ ਖਿ ਤੁ ਗੁ ਮ ਰ ਚੇ ਪ ਤੁ ਗੁ ਮ
ਕੁ ਤੁ ਗੁ ਮ ਤੁ ਗੁ ਮ ਚੇ ਗ ਮ ਗੁ ਮ ਗੁ ਮ ਗੁ ਮ
ਕੇ ਗ ਮ ਖ ਯਾ ਤੁ ਗ ਮ ਗੁ ਮ ਗੁ ਮ ਗੁ ਮ

੧੭ ਓ ਸ੍ਰੀਗਣੇਸਾਇਨਮਗਾਮਾਥਰਨੁਮਨਾਟਕਾ... ਤੀਨੋਲੇ ੧
 ਕਪਤਿਪਾਨਪਤਿਪੀਤਹੀਸੋਗਤਿਅਗਤਿਨਿਗਤਿਕੇਚਰਨਸਿਰਨਾਇਹੋ। ਸਦਾਸੀਲਪਤਿਸੰਤੋ
 ਪਤਿਏਕਨਾਰੀਬ੍ਰਹਮਿਦਸਨਕਾਇਪਤਿਜਸਾਹਿਸੁਨਾਇਹੋ। ਸੁਤਪਤਿਹੁੰਕੇਪਤਿਜਨਕੀਕੇਪਤਿਰ
 ਮਨੈਨਕੋਰਥਕਬਹੁੰਤੋਪਰਿਜਾਇਹੋ। ਟੁਰੇਬਕਪਤਿਸੁਨੈਸੰਤਸਾਧੁਆਤਿਤਬਐਸੇਗੁਪਪਤਿਕੇ
 ਕਛੁਕਗੁਨਗਾਇਹੋ। ੧੭। ਸੁਏਯਾ। ਕਛੁਕੇਸਾਰਸੁਤੀਬਰੁਪੁਰਨੁਕੰਛੁਕੇਹੈਸਿਦਸੇਬਰੁਏਯਾ। ਕੰਛੁ
 ਕੇਹੈਚਤੁਰਾਨਕੋਬਰਕੋਊਗਜਾਨਨਾਮਾਸਬਸੈਯਾ। ਕਾਨਸੁਨੇਪਹਿਚਾਨਨਕਾਹੁਸੈਸਾਦੁਕਰੇਕ
 ਟਿਰੰਮਕਰੇਯਾ। ਜਾਨਤਸ੍ਰੀਗੁਪਾਬੀਰਕੇਨਾਮਹਿਜਾਸੁਨਿਏਸਬਹੋਹਿਸਹੇਯਾ
 ਸਮਾਮਘਨਦੇਹਸੋਮੇਚਾਕਿਜਿਯੋਨੇਹੁਬਾਂਘਏਹਪ੍ਰੇਮਬੁੰਦਹੋਜੋਪੇਯਾ। ਤਾਹੀਨਾਮਕੋ। ਚਰਨਸਰੋ
 ਜਰਸਰੁਰੇਤਾਕੋਕੁਯੋਆਲਿਜਾਇਨਪਰਗਪਾਊ। ਤਾਹੀਛਿਨਕਾਮਕੋ। ਰਾਮਪੁਖਪੁਨਿਸੁਨਿਕੁੰਜਿ
 ਗਤਹੀਛਿਨਹੁਪਸਿੰਦੁਮੀਨਰੁਹੈਨਕਾਲਿਯਾਮਕੋ। ਫੈਉਦਾਰਗਾਇਹੋਭਗਤਿਰੀਖਮਾਂਗੋਫੈਤੋਗ
 ਮਚੰਦਚੰਦਮਾਚਕੋਰੁਮਨੁਰਾਮਕੋ। ਸੈਦਕਹੈਸਿਦਯਾਗੁਪੁਬੀਗਹਿਬ੍ਰਹਮਕਰੇਸਬ

੧੯

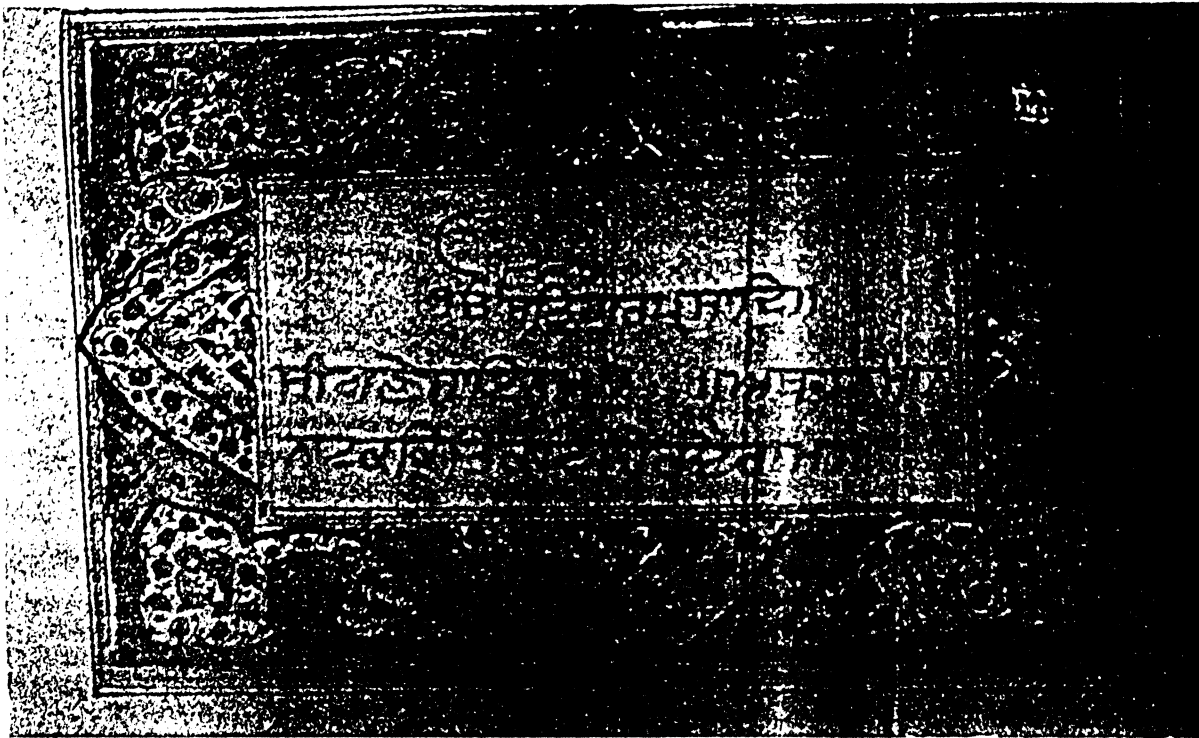
600

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਇ ਨਮ: ॥

ਅਥ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟ ਕਲਿਖਯਤੇ ॥ ਕ੍ਰਿਤ ਕਥਿ ਹਿ ਫੈਦੇ ॥
 ਮਭੁਲਾ ਕਥਿ ਤੁ ॥ ਤੀਲੋ ਕਪਤਿ ਪਾਣ ਪਤਿ ਪੀਤਿ ਹੀ ॥
 ਸੋਗਤਿ ਅਗਤ ਨਗਤਿ ਕੇ ਚਰਨ ਸਿਰੀ ਨਿਆਇ ॥ ਸਦਾ ॥
 ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤ ਪੁਤ ਏ ਕੈ ਨਾਗੀ ॥ ਬ੍ਰਿਤ ਸਿ ਵਸ ਨ ਕਾਰ ਪਤਿ ॥
 ਜਸ ਹਿ ਸੁਨਾਇ ॥ ਸੁਗ ਪਤਿ ਹੁੰ ਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨ ਕੀ ਕੇ ਪਤਿ ॥
 ਮੈ ਨੋ ਕੋ ਰਠਿ ਰ ਕਥ ਹੁੰ ਤੇ ਪਰ ਜਾਇ ॥ ਟੁਰੇ ਬਾ ਕਪਤ ॥
 ਬਨ ਹੁੰ ਸੀ ਤ ਸਾਧ ਮਤਿ ਤ ਬਿ ਐ ਸੋ ਰ ਪਤਿ ਕੇ ਕ ਛੁ ਕ ਗੁ ॥

ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗਤਾਂ ਗਾਇ ਗਾਇ ਜੀ ਮੈ ਯੋਗ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਿਨ ਕੋਈ ਤੇ ਰਖੀ ਰਬੀ ਰਲ ਛਮ ਨ ਜਾਨੀ
 ਸਮੇ ਤਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਨ ਟਰੇ ਗਾ ਮਲੇ ਵਰੀ ਰਬੀ
 ਚੰਦ ਸੁ ਅੰਕ ਤੇ ਈ ਚੰਦ ਸੁ ਵਨ ਕੇ ਕਈ ਕਹੁ ਰਬੀ
 ੧੨੮੯) ॥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨੀ ਤਿਸ ਸੰਮਤ ੧੫੫੫
 ੫ ਬਗਾ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਦੁਜਾ ਛੁੜ ਜਾ ਰਗੀ ਰਸੁ ਕ
 ਗਾ ਸੁ ਭਲ ਛਾਣ ਛੁੜੇ ਸੁ ਕ ਬਿਰਾ ਮ ਬਿਨੁ ਛਾਣ
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਦ ਸੁ ਤਨ ਕੁ ਆ ਪ ਕਾ ਸ ਜ ਸ ਦੀ ਪ ਕ ਰ ਛਾਣ
 ਰਾ ਪ ਤਿ ਰ ਠਿ ਤ ਤਿ ਨ ਜ ਥਾ ਸ ਕ ਤਿ ਪ ਗ ਟਿ ਕ ਠਿ ਜੰ
 ਸੁ ਭ ਲ ਗ ਛਾ ਛਾ ਛਾ ਵੈ ਭੁ ਗ ਤਿ ਦ ਨਾ ਨੇ ਰ ਭੈ ਕ ਗੁ

੫
 ੫
 ੫

602

ਹੋਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: 459, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ

ਤੀ ਨੋ ਲੋਕ ਪਤਿ ਖਾਨ ਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੋ ਗਤਿ ਅਗਤ ਨਿਗਤਿ ਕੇ २
 ਚਰਨ ਸਿਰਨਾਇ ਹੋ ॥ ਸਦਾ ਸੀਲ ਪਤਿ ਸਤਿ ਪਤਿ ਏਕ ਨਾਰੀ ਬ੍ਰਤ ਸਿਵ
 ਸਨਿਕਾਇ ਪਤਿ ਜਸ ਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ ॥ ਸੁਰ ਪਤਿ ਰੂਕੇ ਪਤਿ ਜਾਨ ਕੀ ਕੇ
 ਪਤਿ ਰਾਮ ਨੈ ਨ ਕੋਰ ਓਰ ਕ ਬ੍ਰਹਮ ਪਤਿ ਪਾਰਿ ਜਾਇ ਹੋ ॥ ਫੁਰੇ ਬਾਕ ਪਤਿ ਸੁ
 ਨੇ ਸਿਤ ਜਾ ਪੁ ਮਤਿ ਤ ਬਾਐ ਜੇ ਰਾਮ ਪਤਿ ਕੇ ਕਛੁ ਕ ਗੁ ਨ ਗਾਇ ਹੋ ॥ ੧ ॥
 ਸਦੇ ॥ ਕਾ ਰੂਕੇ ਸਾਰ ਸੁ ਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰਨ ਕਾ ਰੂਕੇ ਹੋ ਸਿਵ ਸੇ ਬਰ ਦੇ ਜਾ ॥
 ਕਾ ਰੂਕੇ ਹੋ ਚ ਤੁ ਗਾਨ ਨ ਕੋ ਬਰ ਕੋ ਉਗ ਜਾਨ ਨ ਮਾ ਸ ਬ ਸੇ ਜਾ ॥ ਕਾ ਨ
 ਸੁ ਨੇ ਪ ਰਿ ਚਾ ਨ ਨ ਕਾ ਰੂ ਸੇ ਸਾ ਚੁ ਕ ਹੋ ਕਾ ਬਿ ਰਾ ਮ ਕ ਹੋ ਜਾ ॥ ਜਾ ਨ ਤ ਸੁ
 ਰਾ ਖੁ ਬੀ ਰ ਕੇ ਨਾ ਮ ਹਿ ਜਾ ਸੁ ਨਿ ਏ ਸ ਬ ਹੋ ਹਿ ਜ ਹੋ ਜਾ ॥ ੨ ॥

ਨਨਾ ਨਕੀ ਸਸੇਤ ਸਦਾ ਪੁ ਅਜਿਉ ਨਦ ਰਿਹਾ ॥ ਗਾ ਸ ਚ ਦ ਗ ॥
 ਤ ਕੀ ਏ ਚ ਉ ਦ ਹ ਅ ਸ ਤੇ ਈ ਚ ਉ ਦ ਹ ਭ ਵ ਨ ਕੇ ਲ ਰ ਦ
 ਰਿ ਕ ਰਿ ਹੇ ॥ ੧੬੨ ॥ ਛ ਪੈ ॥ ॥ ਸੰ ਬ ਤ ਬਿ ਵ ਮ ਨਿ ਪ ਤਿ ਸ ਹ ਸ ॥
 ਟ ਸੈ ਅ ਸੀ ਥ ਗ ਚੇ ਤ ਚਾਂ ਦ ਨੀ ਦੁ ਨ ਛ ਤੁ ਜ ਹਾਂ ਗੀ ਗ ਨਿ ਪ
 ਤਿ ਥ ਗ ॥ ਸੁ ਭ ਲ ਛ ਨ ਦ ਛ ਨ ਸੁ ਦੇ ਸ ਕ ਥਿ ਗ ਮ ਥਿ ਚ ਛੁ ਗ ॥ ੬
 ਸ ਦਾ ਸ ਤ ਨ ਕੁ ਲ ਪੁ ਕਾ ਸ ਨ ਸ ਦੀ ਪ ਕ ਰ ਛ ਨ ॥ ਸੀ ਅ ਪ ਤਿ ਚ ਰ
 ਤੁ ਤਿ ਨ ਜ ਥ ਮ ਤਿ ਪੁ ਗ ਟਿ ਕ ਹਿ ਰ ਸੁ ਭੁ ਲ ਭੁ ਨ ਗ ਟਿ ॥ ਦਿ ਤੁ
 ਗ ਤਿ ਦ ਨੁ ਨਿ ਰ ਭੈ ਕ ਰ ਯੋ ਰ ਘੁ ਪ ਤਿ ਰ ਘੁ ਥੀ ਸ ਮ ਟਿ ॥ ੧੬੩ ॥
 ੧੬ ॥ ੧੨੦੮ ॥ ਦਿ ਤਿ ਸੀ ਗ ਘੁ ਪ ਤਿ ਕੁ ਮ ਰਿ ਜੀ ਤ ਘ ਰ ਅ ਏ
 ਥੇ ਨ ਮ ਚ ਤੁ ਦ ਸੇ ਅ ਕ ॥ ੧੬ ॥ ॥ ॥ ॥ ਵਾ ਹ ਗੁ ਭੁ ਜੀ ॥ ॥ ॥

ਧਮਤਿਤਬਐਸੇਰਘਪਤਿਕੇਕਛੁਕਗੁਨ
ਗਾਇਤੋ॥੧॥ ਕਾਹੁਕੇਸਾਗੁਤੀਬਰੁ
ਪੁਰਨਕਾਹੁਕੇਰੋਗਿਵਿਸੇਬਰੁਦਈਯਾ॥ਕਾਹੁਕੇ
ਤੈਚਤੁਰਾਂਨਕੇਬਰੁਕੇਉਗਜਾਨਆਸਬੋਯ
ਕਾਨਸੁਨੇਪਹਿਚਾਨਕਾਹੁਸੇਸਾਚੁਕਤੈਕਵਿਰੰ
ਸੁਕਤੈਯਾ॥ਜਾਂਨਤਸੀਰਘਬੀਰਕੇਨਾਮਹਿਜਾ
ਜੁਨਏਸੁਕੁਹੋਹਿਸਰੇਯਾ॥੨॥ ਸਜਾਂਮ
ਘਨਦੇਹੋਜਿਮੇਰਾਤ੍ਰਿਕਾਜਿਉਨੇਹੁਬਾਪੁਯੇਦੇਹੁ

ਚੋਟੁ ਭਵਨ ਕੋ ਕਲੰਕ ਦੂਰਿ ਕਰਿ ਹੈ ॥ ੧੬੨ ॥
 ਸਮਤੁ ਬਿਕ੍ਰਮਾਨੀ ਪਤਿ ਸਹਸਰੁ
 ਟੁਸਤ ਅਸੀਹ ਬਗ ਚੈ ਤੁਚੀ ਵਨੀ ਦੁਜ
 ਛਤੁ ਜਹਾਂ ਗੀਰ ਸੁਭ ਟਪਗ ਸੁਭਲ
 ਛਨਦ ਛਨ ਸੁਦੇ ਸਕ ਵਿਗਾਸ ਬਿਰਛ
 ਨਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਦਾਸ ਤਨ ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਸ
 ਦੀ ਪਕਰ ਛਨਾ ਰਘੁ ਪੁਤਿ ਚਰਿ ਤੁਤਿ ਨ
 ਜਥਾ ਮਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੁ ਸੁਭ ਲਗਾਨਿ ਗ

ਉਹ ਰਾਜੇ ਸੀਰ ਪੁਈ ਰਤੇ ਬਾਂਕ ਖਿਲਾ ਸਤੇ ਪਰ ਮੁਰ ਚਯੇ ੩੩
 ਲਕ ਖਿ ਥਾਰ ਜੇ ਗੈ ਨ ਕੀ ਕੋ ਰਤੇ ਨੇ ਹੁ ਕੀ ਖਿ ਖਿ ਪੁ ਡੀ ਲ ਕੀ ਡੁ ਰਤੇ
 ਸੀ ਲ ਸ ਦੁ ਰ ਜੇ ॥ ॥ ਸ਼੍ਰੇ ਜਾ ॥ ਕਿ ਉ ਪ ਰ ਤੇ ਪ ਰ ਧੀ ਰ ਸ ਖੇ ਭੁ ਰ ਹੇ ਸ
 ਕ ਡੁ ਬ ਲ ਕਾ ਹੁ ਕੇ ਪ ਤੇ ॥ ਡੁ ਰੀ ਅ ਸੁ ਲ ਤੇ ॥ ਕ ਰ ਕੁ ਡੁ ਨ ਨ ਤ ਠਿ ਰ ਹ
 ਡਿ ਗੁ ਨਿ ਦ ਨ ਸੁ ਤੇ ॥ ਕਿ ਓ ਲ ਚ ਤੇ ਸੁ ਖ ਰਾ ਵ ਨ ਕੇ ਪ ਨ ਤੇ ਰ ਕ ਹੇ ਸੀ ਅ ਲ ਆ ਏ
 ਕ ਕੇ ਤੇ ॥ ਸ਼੍ਰੇ ਪੁ ਈ ਸ ਖਿ ਰ ਮ ਲ ਭੁ ਤ ਲ ਰ ਅ ਜੀ ਵ ਲੇ ਚ ਨ ਰਾਂ ਮ ਨ
 ਹੇ ਤੇ ॥ ੮ ॥ ਸ਼੍ਰੇ ਜਾ ॥ ਮ ਖਿ ਨ ਤੀ ਅ ਹ ਨ ਥ ਕ ਤੇ ॥ ਖਿ ਖ ਤੇ ਖਿ ਨ ਕਾਂ ਨ
 ਨ ਕਾਂ ਤੇ ਕੀ ਨੀ ॥ ਤੇ ਡੁ ਰ ਪ ਜੇ ਸ ਨ ਖ ਤੁ ਰ ਨੀ ਦ ਡੁ ਗੈ ਸਿ ਰ ਨੇ ਕ ਡੁ

ਮੈਂ ਸੁਖਸੀ। ਅਜਹੂੰ ਸੀਆਲਾਖ ਸਕਿੰਚਨ ਸੋਤਉ। ਏਮਨ ਕੋਰਦ
ਪੀਤਿਹ ਸੀ। ੨੯॥ ਸ੍ਰੇਯਾ ਜੋਕਹੋ ਰਘੁਬੀਗ। ਏਤੈ ਮੁਹਤੈ ਬਨ
ਮੈਂ ਮ੍ਰਿਗਕਾਜ ਪਲਾਏ। ਮੋਰਉਤੇ ਪਰੇਖੀ ਮਲਾਏ। ਭੀਖਦਈ
ਤੇਉਤੇ ਦੁਖਪਾਏ। ਤਿਸੁ ਕੇਹਰੇ ਕੋਹ ਸੁੰਮਾਨੁ ਏ ਕਰੀ। ਰਾਸੀਆਉ
ਬਨਾਏ। ਜਾਨਤੈ ਕਠਹੇ। ਬਿਪਰੀਤ ਸੋਯੀ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ।
ਆਲੋ ੧੦੦॥ ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ।
ਪਰਯੋ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ।
ਪਕੀ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ। ਏਕੋਤਿ।

ਸੈਂਸੁਹਸਤਿਦੈਕਸ ॥ ੧੧੪ ॥ ੩ ॥ ੨੧੬੩ ॥ ॥ ੧੧੩੯੦੧ ॥
 ਦਨਕੀਨਕੁਦਸਨਮਕੀਨਬਨਨਕਮਕੀਨਕਥਾਰ
 ਗਤਨਕੀਰਹੀਨਗੁਮਾਨਕੀਨਕਹੰਚਢਜਾਨਕੀਨਪੈਰ
 ਖਪੁਮਾਨਕੀਨਕਥਾਖਾਨਪਨਕੀਯੇਦਨਪੁਰਾਨਕੀਨ
 ਸੁਨੀਯੋਸਿਯਾਂਨਕੀਹੋਸੂਠਜੋਕਹੋਤੋਸੋਹਰਪੁਕੁਲਭਾਨ
 ਕੀਰਾਮਡੁਰੁਰਾਂਦਨਨਗਰਪਰਿਬਗਰਬਜਾਰਮਾਜੁ
 ਸੁਨੀਅਤੁਹੋਕਥਾਭਜਜਾਨਕੀ ॥ ੧੧੫ ॥ ॥ ੧੦੨ ॥
 ਸ਼ੀਰਮਾਰਦਉਛ ॥ ॥ ੧੧੬ ॥ ॥ ੧੦੩ ॥
 ਰਾਮਪਰਬੀਨਾਹਨੁਮਾਨਸੈਂਹਸਿਕਯੋਜੋਹਮਦੈਤੋਤੀ
 ਨਾ ॥ ੧੧੬ ॥ ॥ ੧੧੭ ॥ ॥ ੧੦੪ ॥
 ਰਿਸਾ ॥ ੧੧੮ ॥ ॥ ੧੧੯ ॥ ॥ ੧੦੫ ॥
 ॥ ਚੰਦਮਾਚਕੋਰਜੈਸੇਗੁਡੀਬਸਿਡੋਰਿ
 ਵਤਾਪਤਾਪਉਖਪਾਨਸੀ ॥ ਜੈਸੇਉਖਪੁਖਪਨਕੁਲਜਲ
 ਰੂਖਭੂਖਦੇਸਕਵਿਜਸੁਸੁਨੇਬਾਮਨਕੀਦਾਨਸੀ ॥ ਜੈਸੇਬੇ
 ਵਰਮਾਨਸੇਨਿਰਪੇਖਿਸਨੁਮਾਨਸੈਕਾਨਨਸੈਤਾਨਜੇਮੇ

ਜਿਉਂਦੇ ਉਚੇ ਜਾਂ ਉਤ੍ਰਮ ਤੇ ਡਰਾ ਵੇ ਨਾ ਥਾ ਏਕ ਹਾ ਥਾ ਚਕੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰ
 ਲੇ ਉਤ੍ਰ ਪਾਤ ਹੇ ਅੰਗ ਇਨ ਮਛਕ ਛ ਉਰ ਗਾਤ ਸਨ ਤੇ ਸੁ ਨੇ ਬ
 ਲਿ ਜਾ ਉਲੀ ਕਪ ਤੀ ਜੀ ਤ ਓ ਜਾ ਤ ਯੋ ਏ ਕ ਗਿ ਰ ਸ ਹੀ ਹੋ ਸ ਮ ਛ ਤ
 ਕੇ ਪ ਛ ਨ ਤੇ ਕ ਟ ਥੋ ਕੋ ਏ ਵ ਬ ਨੁ ਲੀ ਏ ਅ ਕ ਲਾ ਤ ਹੇ ਸੀ ਪ ਤ ਬ ਡਾ
 ਵ ਤ ਹੋ ਮੇ ਹਿ ਤ ਹ ਕ ਵ ਤ ਹੋ ਮੇ ਮੇ ਨ ਹੀ ਸੋ ਤੋ ਅ ਬ ਰਾ ਵੋ ਰ ਹੀ ਗਾ ਤ ਹੋ ॥
 ੫ ॥ ਦੋ ਹ ਗ ॥ ਇ ਹੀ ਬਿ ਯਾ ਬਿ ਨ ਤੀ ਕ ਰ ਉ ਦ ਪ ਰ ਹ ਓ ਚ ਨ
 ਨ ਪ ਯਾ ਇ ਕ ਹ ਨ ਛ ਮ ਨ ਕ ਹ ਕੀ ਜੀ ਏ ਪ ਰ ਲੀ ਜੀ ਏ ਉ ਗ ਏ ॥
 ੧੬ ॥ ਸੋ ਠਾ ॥ ਸੁ ਸ ਕੰ ਸੇ ਰ ਘ ਬੀ ਰ ਬੋ ਡੇ ਚ ਸ ਰ ਤਾ ਪ ਤੀ ਯ
 ਹਿ ਹ ਤ ਨਿ ਧ ਨੀ ਕੋ ਜੋ ਜੋ ਪ ਤਿ ਜੋ ਖ ਤਾ ॥ ੧ ॥ ਕ ਬਿ ਤ ॥

ਗੀਤਕੀਏਚੋਦਿਜੁਅੰਕਤੇਉਬੰਦੁਭਵਨਕੋਕਲੀਕਦੁਕਰ
 ਤੋ॥੧੪੨॥ਛੁਏ॥ ॥ਸਿਮਤਾਬਿਕਮਨਿਪਤਸਹਿਸਖਟਸ
 ਤਅਸੀਬਗ।ਚੇਤਚਾਂਦਨਿਦੁਜਛੁੜਜਾਂਗੀਰਸੁਭੁਪਗਾਂ
 ਸੁਭਲੋਛਨਦੋਛਨਸੁਦੇਸਕਵਗਮਾਬਿਚੰਛਨਾ।ਕਿਸਨਦੇਸ
 ਤਨਕੁਲਪਕਾਸਜਸਦੀਪਕਰੋਛਨ।ਰਘਪਤਿਚਰਿਤ੍ਰਤਿਨ
 ਜਥਾਮਤਪਗਟਕਹੋਸੁਭਲਗਨਗਣਾ।ਦੇਭੁਗਤਦਾਂਨਿਨਿ
 ਰਭੋਕਰਹੁਜੇਘਪਤਰਘਬੀਸਮਣ॥੧੪੩॥ ੧੪॥ ੧

ਇਤਸੀਰਾਮਗੀਤੇਕੁਵਨਖਪਦਨਾ॥

ਚੜਦਸੋਅੰਕਸਮਪਤੀ॥

੧੪॥੧੪੩॥੧੪੪॥੧੪੫॥੧੪੬॥੧੪੭॥੧੪੮॥੧੪੯॥੧੫੦॥

ਪ੍ਰਿਥਮਸਾਰ ੨੫

ੲ) ਪੁਸਤਕਾਵਲੀ

- ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰੱਖ-ਲਿਖਤਾਂ
- ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸ਼ੋਪ-ਪ੍ਰਬੰਧ
- ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ
- ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ
- ਰਿੰਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ
- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ

1. ਐ: ਨੰ: 183, ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ 1699 ਬਿ।
2. ਐ: ਨੰ: 2243, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਖਾਨਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1765 ਬਿ.
3. ਐ: ਨੰ: 178, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1814 ਬਿ. (1920 ਬਿ.)
4. ਐ: ਨੰ: 1576, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਖਾਨਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1828 ਬਿ.
5. ਐ: ਨੰ: 395, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1828 ਬਿ.
6. ਐ: ਨੰ: 2396, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ ਸੈਟਰਨ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ 1837 ਬਿ.
7. ਐ: ਨੰ: 115106, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ 1870 ਬਿ.
8. ਐ: ਨੰ: 1434, ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਖਾਨਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1871 ਬਿ.
9. ਐ: ਨੰ: 2584, ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਸ਼ੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1872 ਬਿ.
10. ਐ: ਨੰ: 381, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ 1879 ਬਿ.
11. ਐ: ਨੰ: 345, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ 1884 ਬਿ.
12. ਐ: ਨੰ: 452, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਦੁਰਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1888 ਬਿ.

13. ਐ: ਨੰ: 677, ਗੁਰੂ ਨਾ ਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੇਰੀ, ਦੁਕਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1890 ਬਿੰ.
14. ਐ: ਨੰ: 662, ਗੁਰੂ ਨਾ ਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੇਰੀ, ਦੁਕਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ 1892 ਬਿੰ.
15. ਐ: ਨੰ: 139, ਭਾ ਸ਼ਾ ਵਿਭਾ ਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ 1894 ਬਿੰ.
16. ਐ: ਨੰ: 115615, ਪੰਜਾ ਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ 1895 ਬਿੰ
17. ਐ: ਨੰ: 85, ਭਾ ਸ਼ਾ ਵਿਭਾ ਗ ਪੰਜਾ ਬ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ 1898 ਬਿੰ.
18. ਐ: ਨੰ: 105, ਭਾ ਸ਼ਾ ਵਿਭਾ ਗ ਪੰਜਾ ਬ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ 1914 ਬਿੰ.
19. ਐ: ਨੰ: 1921, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾ ਫਰ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ 1917 ਬਿੰ.
20. ਐ: ਨੰ: 1444, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾ ਫਰ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨ।
21. ਐ: ਨੰ: 2192, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾ ਫਰ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨ।
22. ਐ: ਨੰ: 2255, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾ ਫਰ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨ।
23. ਐ: ਨੰ: 1598, ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅਮਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨ।
24. ਐ: ਨੰ: 4159, ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅਮਿਤਸਰ, ਮਿਤੀ ਹੀ ਨ।
25. ਐ: ਨੰ: 2219, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾ ਫਰ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾਇਥੇਰੀ, ਪਟਿਆਨਾ ਮਿਤੀ ਹੀ ਨ।

26. ਐ: ਨੰ: 2535, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾ ਫਰ ਸੈਟਲ ਪਬਲਿਕ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
27. ਐ: ਨੰ: 491, ਗੁਰੂ ਨਾ ਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਦੁਕਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
28. ਐ: ਨੰ: 513, ਗੁਰੂ ਨਾ ਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਦੁਕਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
29. ਐ: ਨੰ: 1064, ਗੁਰੂ ਨਾ ਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਦੁਕਲੱਭ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
30. ਐ: ਨੰ: 1048, ਪੁਰਾ ਤਤਵ ਵਿਭਾਗ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਬਾਰਾਂਦਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
31. ਐ: ਨੰ: 115020, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
32. ਐ: ਨੰ: 115376, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
33. ਐ: ਨੰ: 1155 80, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
34. ਐ: ਨੰ: 94, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
35. ਐ: ਨੰ: 172, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
36. ਐ: ਨੰ: 233, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
37. ਐ: ਨੰ: 459, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
38. ਐ: ਨੰ: 473, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
39. ਐ: ਨੰ: 5, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
40. ਐ: ਨੰ: 51, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।
41. ਐ: ਨੰ: 91, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਇਥੋਰੀ, ਪਟਿਆਣਾ, ਮਿਤੀਹੀਨ ।

ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸ਼ੇਖ-ਪ੍ਰਬੰਧ(ਹਿੰਦੀ)

ਵਿਦਿਆ ਸਾਹਿਤ(ਭਾ.), ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ: ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਐਂਡ ਸੰਪਾਦਨ,
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1974.

ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ

ਅਸ਼ੋਕ, ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਡਾ ਰੱਬ-ਲਿਖਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਚਿਸ਼ਰਚ
ਬੋਰਡ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1968.

_____, ਪੰਜਾਬੀ ਰੱਬ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, 1961.

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੈਲੀ ਤੇ ਮਹਿੰਦੀ, ਨਵਯੁਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ, 1970.

ਸਾਬਰ, ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨ ਰਚਨਾਵਲੀ (ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)
ਪਾਠ ਨਿਰਧਾਰਨ ਤੇ ਪਾਠਾਲੋਚਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1985.

ਸ੍ਰੀ ਦਾਸ ਰੰਧ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸਿੰਘ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2024 ਸੰਮਤ। ↗

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਗਲ ਤੇ ਅਰੂਜ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 1960.

ਦੀਵਾਨਾ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ ਦੀ ਮੁਖਤਸਰ ਤਵਾਰੀਖ, ਨਿਖਾਰੀ ਬੁਕ ਡਿਪੂ,
ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1948.

ਠਾਰਾ, ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਤੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ,
ਦਿੱਲੀ, 1971.

ਠਾਭਾ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਛੰਦ ਦਿਵਾਕਰ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੈਸ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ। ↗

_____, ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, 1960,
ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ।

ਪਦਮ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ(ਸੰਪਾ.), ਹੁਸੈਨ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਕਲਮ ਮੰਦਰ ਲੋਇਰ ਮਾਲ,
ਪਟਿਆਲਾ, 1974.

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ(ਪ੍ਰੇ.), ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਨਾਰੋਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ,
ਲੁਧਿਆਣਾ, 1955.

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ(ਪ੍ਰੋ.), ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ,
ਲੁਧਿਆਣਾ, 1963.

ਬਿਸ਼ਨ, ਨਾਲਾ ਗੰਗਾ(ਸੰਪਾ.), ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਭਾਖਾ ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਯੋਗੀ, ਨਾਹੌਰ 1904
(ਭੁਮਿਕਾ)।

ਰੰਧਾਵਾ, ਐਮ.ਐਸ.(ਸੰਪਾ.), ਪੰਜਾਬ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, 1960.

_____, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਚਿੱਲੀ, 1970.

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਮ-ਕਾਵਿ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, 1973.

ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ(ਸੰਪਾ.), ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਭਿਨੰਦਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1983.

ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਫਰਵਰੀ-1981.

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨਾਥ(ਆਚਾਰੀਆ), ਸਾਹਿਤ ਦਰਪਨ(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰੋ. ਦੁਨੀ ਚੰਦ),
ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਓਰੋ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 1972.

ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ(ਅਨੁ:), ਰਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ,
ਪਟਿਆਲਾ, 1973, ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ ।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1964,
ਭਾਗ 1 ਤੋਂ 4.

ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਠਾਇਬੁਕਰੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਰਿੰਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ

ਓੜਾ, ਦਸ਼ਰਥ, ਰਿੰਦੀ ਨਾਟਕ ਉਦਭਵ ਐਂਡ ਵਿਕਾਸ, ਰਾਜਪਾਲ ਐਂਡ ਸਨਜ਼,
ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਗੇਟ, ਚਿੱਲੀ, 1970.

- ਅਧਿਆਤਮ ਗਮਾਇਣ(ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ), ਭੀਤਾ ਪ੍ਰੈਸ ਗੋਰਖਪੁਰ, ਸੰਮਤ 2020 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ।
ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ(ਡਾ.), ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਮੇ ਉਪਲਬਧ ਹਿੰਦੀ ਕਾਵਯ, ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਹਿਤ
ਮੰਦਰ, ਦਿੱਲੀ, 1963.
- ਗੁਪਤ, ਗਾਰਗੀ(ਡਾ.), ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰਾ ਕਾ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਅਧਿਐਨ, ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਹਿਤ ਮੰਦਰ,
ਦਿੱਲੀ, 1964.
- ਗੁਪਤ, ਮਾਤਾ ਪ੍ਰਸਾਦ(ਡਾ.), ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਏਕ ਸਮਾਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ, ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ,
ਪ੍ਰਯਾਗ, 1953.
- ਚੰਦਰਭਾਨ, ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਮੇਂ ਰਾਮ-ਕਥਾ ਕਾ ਬੋਧ, ਨਾਗਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰਨੀ ਸਭਾ,
ਵਾਰਾਨਸੀ, 1955.
- ਚਤੁਰਵੇਦੀ, ਪਰਸੂਰਾਮ, ਮਾਨਸ ਕੀ ਰਾਮ-ਕਥਾ, ਕਿਤਾਬ ਮਹੱਲ, ਇਨਾਹਾਬਾਦ, 1953.
- ਚੌਪਰੀ, ਸਤਿਆਦੇਵ, ਹਿੰਦੀ ਵਾਕਮਯ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਨਛਮਣ ਦਾਸ,
ਦਿੱਲੀ, 1957.
- ਜੱਗੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਦਾਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਿਸ਼ਠ ਭੂਮੀ, ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਹਿਤ ਮੰਦਰ,
ਦਿੱਲੀ, 1965.
- ਜਿੰਨਮੁਨੀ(ਸੰਪਾ.), ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਿੰਤਾਮਣੀ, ਡਿਆਨਪੀਠ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ, ਬੰਗਾਲ, 1933.
_____, ਤਿਲਕਮੰਜਰੀ, ਨਿਰਨੈਸਾਗਰ ਪ੍ਰੈਸ, ਵਾਰਾਨਸੀ(ਮਿਤੀਹੀਨ)।
- ਦੇਵਰਾਜ(ਸੰਪਾ.), ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ੇਪ ਮੇਂ ਪਾਠਾਯਾਲੋਚਨ ਕੀ ਸਮੱਸਿਆਏਂ, ਅਸ਼ੋਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,
ਦਿੱਲੀ, 1966.
- ਦਿਵੇਦੀ, ਹਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਹਿੰਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਚਤਨਾਕਰ,
ਬੰਬਈ, 1959.
- ਨਗਿੰਦਰ(ਡਾ.), ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਯ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ,
ਦਿੱਲੀ, 1967.
- ਬੁਲਕੇ ਕਾਮਲ, ਰਾਵੀਦਰ, ਰਾਮ-ਕਥਾ: ਉਤਪਤੀ ਐਂਡ ਵਿਕਾਸ, ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ,
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪ੍ਰਯਾਗ, 1962.

ਬਾਨੀ, ਚੰਦਕਾਂਤ, ਪੰਜਾਬ ਪਰਾਤੀਯ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ,

621

ਨੈਸ਼ਨਲ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ, 1962.

ਭਾਰਦਵਾਜ, ਰਾਮਦੱਤ(ਡਾ.), ਗੋਸਵਾਮੀ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਵਿਅਕਤਿਤਵ: ਦਰਸ਼ਨ ਯੋਰ ਸਾਹਿਤਯ,

ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਹਿਤ ਮੰਦਰ, ਦਿੱਲੀ, 1962.

ਮਲਿਕ ਮੁਹੰਮਦ(ਡਾ.), ਆਲਵਾਰ ਭਗਤੋਂ ਕਾ ਤਾਮਿਲ ਪ੍ਰਬੰਧਮ, ਵਿਨੋਦ ਪੁਸਤਕ ਮੰਦਰ,

ਆਗਰਾ, 1964.

ਮਿਸ਼ਰ, ਚੋਦਰ, ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ, ਚੌਖੰਡਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸੀਰੀਜ਼, ਵਾਰਾਨਸੀ, ਮਿਤੀਹੀਨ।

ਸ਼ਰਮਾ, ਸਰਨਾਮ ਸਿੰਘ(ਡਾ.), ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤਯ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵ,

ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਨਾਲ ਖੋਨੀ ਮਾਗਵ, ਅਲਾਹਾਬਾਦ, 1952.

ਸ਼ਰਮਾ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਰਾਮ, ਭਗਤੀ ਕਾ ਵਿਕਾਸ, ਵਿਦਿਆ ਭਵਨ ਚੌਖੰਡਾ, ਵਾਰਾਨਸੀ, 1958.

ਸ਼ਰਮਾ, ਨੰਦਨ ਕਿਸ਼ੋਰ(ਡਾ.), ਆਧੁਨਿਕ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਵਯ ਦਾ ਸ਼ਿਲਪ ਵਿਧਾਨ,

ਸਰਸਵਤੀ ਪੁਸਤਕ ਸਦਨ, ਆਗਰਾ, 1963.

ਸੂਕਲ, ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ, ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਨਾਗਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰਨੀ ਸਭਾ,

ਕਾਸ਼ੀ, 1771 ਸੰਮਤ ।

ਸੂਕਲ, ਸਿਵ ਕੁਮਾਰ(ਡਾ.), ਭਾਗ ਚਰਿਤ ਮਾਨਸ ਕਾ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ,

ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਕਾਨਪੁਰ, 1964.

ENGLISH PUBLICATIONS

- Banerjee, Dr., Evolution of the Khalsa, A. Mukharjee & Co., Calcutta, 1962.
- Das, Gupta, S.N., History of Indian Philosophy, Vol.2, Moti Lal Banarsi Dass, Delhi 1975 (Indian Edition).
- Dey, S.K., History of Kavya Literature, "Irregular Dramas", Calcutta University, Calcutta, 1949.
- Dutt, R.C., A History of Civilization in Ancient India, Vishal Publication, Delhi, 1972.
- Hopkins, E.W., Illusions to the Rama Story in the Mahabharata, New York, 1930, Vol.50.
- Jacobi, H.Das, Ramayana, G.M.Gosal (Tra.) Oriental College Baroda, 1960.
- Katre, S.M., Indian Textual Criticism, Daccon College, Poona, 1954.
- Keith, A.B., Sanskrit Drama, "Irregular Types", Oxford University Press, London, 1920.
- Kirpal Singh, Dr., A Catalogue of Punjabi and Urdu Manuscripts Sikh History Research Department Khalsa College, Amritsar, 1963.
- Macdonell, A.A., Sanskrit Literature, Munshi Ram Manohar Lal, Delhi, 1961.
- Majumdar, R.C., The Classic Age, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1960.
- Mohan Singh, Dr., A History of Punjabi Literature, Kastoori La & Sons. Amritsar, 1956, Second Edition.
- Monier, Williams, M. Indian Wisdom, Moti Lal Banarsi Dass, Delhi, 1971.
- Negelein, J. Von Eine, Epische, Idealism, in Veda, Vol.16.
- Sukthanker, V.S., Manuscript Catalogue, Govt. of Bengal, Calcutta (N.D.)

Telang, K.P., Was Ramyana Copied from Homer,
Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1873.

Vigouroux, F., Dictionery de.La.Bible Paris, 1895.

Weber, A., History of Indian Literature, Ajanta Publication
Delhi (N.D.)

Wilson, H.H., Religious Sects of the Hindus, Asian
Publication Service, New Delhi, 1976, Vol.I

540772 #